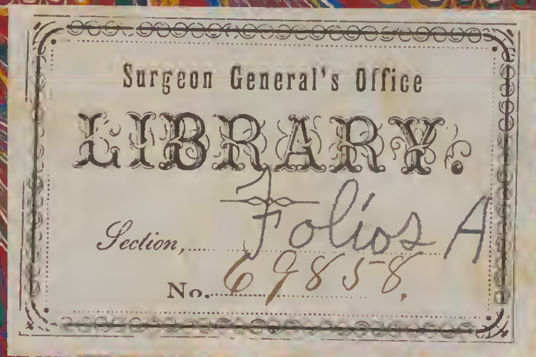

1/38
full [illegible]
[illegible]

382

382

(Sylvius. Petrus) T fundament der Medicinen ende Chyrurgien, een boeck vanden urinen ende andere teekenen der sieckten. Dye crachten vanden cruyden, haer wateren totter medicinen die olien, die Syropen, die Clisterien, Die Pillen. Die Electuarien, Die Plaesteren ende Salven der Medicinen en chyrurgien etc. etc. — Gheprent Thantwerpen inden Gulden Eenhoorn, by my Willem Vorsterman, 1540, in-fol. caract. goth. à 2 colonn., nomb. figg. vélin dem.-rel. 100—

Ouvrage excessivement rare, inconnu à M. Broeckx. Le prologue se termine ainsi Petrus Sylvius Antverpianus etc. et puis un calendrier; les gravures sont curieuses et quelques unes sont très bien exécutées.

2613

¶ Tfundament der Medicinen ende Chyrurgien/ Een boeck vanden vrinen / ende andere teekenen der siecten / Dye crachten vanden cruyden/ haer wateren totter Medicinen/ Die Olien/ Die Syropen/ Die Clisterien Die Pillen/ Die Electuarien/ Die Plaesteren ende Saluen der Medicinen ende Chyrurgien/ Van der vrouwē siecte/ Die Pocken/ Der kinderen Passien: eñ een boeck van die Pestilentie/ Een practikelike chyrurgie door de experte goet beuonden/ Waer af hier omme dye tafel volcht.

* * * * * * * *

¶ Ecclesiastici. xxxviij.

¶ Honora Medicū ec. deinceps/ Qui delinquit in conspectu eius qui fecit eum/ incidet in manus Medici.

¶ Cum gratia et priuilegio.

Dese stucken suldy aldus deen na den anderen volghende vinden.

Allen Medicinen / Chyrurginen eñ Apotekers. M. Petrus Syluius sinen gewillighen dienst.

Die zijn gout verberget soot hem believt / die misbruyct zijn goet / eens anderē ghoet en handelt hi niet / niemant en verongelijct hi Maer so wye conste eñ boecken verberget / verongelijct alle man hi en verberget niet alleen tsine / maer hi onttrect / dat des anders is / wel so moetē si dan varē die conste lief hebbē / eñ die te zaeyē gheenē arbeyt en sparē / Wāt wi wetē / dat si door Gods ingeuen coēt / oft door leeringe / eñ dat al door den heyligē geest / Daerō sal ic oec minē dienst eñ arbeyt in die lichamelike medicine bewisen tottē ghemeynē nut profite eñ bate / wāt achte eerweerdige mannē / dat tbeste werc te wesen / dz hē aldermeest wtstrect eñ velen nut profitelijc eñ goet is / gelijc als alle dienstē officiē die der gemeyntē aengaen So heb ic nv dese voorß cōste der medicinē vā Gode gepresen / voorgenomē wat te roerē / aengaēde haer fundamentē / diemē grōdelijc in dit boeck sal vinden verclaert / so tselue blijct / dat die siectē die crācheit ŏ mensce aldaer oorsprōckelijc bekēt / geremedieert / bi gods hulpe gepreserueert daer vore gewacht wordē sal / so die in die siectē valt / so daer gescreuē staet Qui delinquit in cōspectu eius qui fecit eū / incidet in manus medici / dat is / Die / int aēschouwē des ghenē die hē gemaect heeft sondicht / sal in des medicijns hant vallē / Siet die conste ŏ medicinē een ghaue des heyligē ghe(e)sts / vā gode gepresen / Die selue goedertieren Godt heeft dē dierē gegeuē eē salich lot / dat si ouer seer voorsichtich zijn in des lichaēs eñ des lijfs leuēs regimēt / gelijc als die Arēt / wtē boec vanŏ naturē der dingē / so voert dye Arent zijn ionghē met sinē schouderē op / dz hise tot vliegē ŏwecken soude / leert hē bloet leckē / in die sonne siē / dye crancke vewoorpt hi als bastaerdē / hi heeft ooc dē steen Ethicē in sinē nest / die als vruchtbaer heeft ceuē iongē binnē / eenē cleynē genesendē steē / eñ desen steē tegē die naturlike hitte (die welcke die Arent vā naturē heeft) he uet hi in sinē nest / op dz die eyerē / vā dye groote hitte niet bradē en soudē eñ vergaē / die hitte des viers en mach desen steene niet hinderē. Die swaluwe vercōdicht dē dach / si wecket dye slapēde / eñ vermaectse tot des sceppers lof / des winters trect si op die hooch ste bergē / aldaer vintmēse naect eñ sonŏ pluymē / harē toecoēst ŏwaert dē tijt / eñ daer mede coēt tbegin vādē lentē voort / die somige dragē in de leuere eenē steē Celidonie / die tot veel dingē nutte is / Deser swaluwē iongē kēnē daer bi / ist dat si voor .i. teckē des vredes beck aē beck gekeert sitten / Eñ Plinius seyt dz die swaluwē gethoōt hebbē / dat tcruyt celidonie geheetē / de beste medicine is tottē gesichte / als haer iōgē oogē mz stoc gequetst zijn / genesen zijt met celonie. De haē vercōdicht ooc dē morgē / dē middach dē midnacht tot allē tijdē. Auicē. seyt dat Pāthea ende Pardus als si fenijn gegetē hebbē / des menscē drec soeckē eñ etē / eñ also verlost wordē. Des ghelijcs die Kater / als hi eenige siecte geuoelt / en rust hi niet / hi en vindt nepte / eñ die hōt gras. Eñ die Baer als hy geuoelt dz hi te vet wort / so crijcht hi veronicā / dats

eerenbrich / eñ wort magerō stouter eñ bet gemoedt als hi begint siecke te wordē eedt hi mierē eñ wort gesont / daer na neēt hi der so vele dat hise niet verdouwē en mach met zijnŏ naturē / dat hi diewils beswijmet wort / eñ neēt wedŏ eerēbrich / waer af hi dē buyc loop chrijcht / eñ wort gesont. Die voorsichticheit eñ medicine in die anŏ dierē al gemeyne / waer ōs te lange te vertellē / dwelcke inŏē mensce nz en schijnt / Ist dat alle anŏ dierē alsulcke naturlike medicine hebbē / eñ voorsichtich zijn / die nochtās sonŏ redene zijn / waerō en sal de mēsche dā niet voorsichtich zijn ende naersticht om wt desen boec zijnŏ weluaert te hulpē te comē / eñ onse redene totter redelicheit begeuē / eñ inŏ salicheyt des lichaēs eñ ŏ sielē naerstich wesen / dwelcke ons God geue. Al ist dat ic ooc nv bouē mijn verstāt sal schinē gedaē te hebbē / dat ic mi alsulcken periculosen dinck ondwondē heb te doē / dat niemāt hem en heeft wilē ondwindē / die sake is kelijc / wāt nv die waerheyt nijdt baert / so en sal ic dz voor gheē periculose dinck achtē / daer tgemeyne profijt in gelegē is / al ist ooc dz ic wete / dattet vādē somigē niet onbenijdt en sal blidē / diese zijn sullē sullēt wel open barē / als si hē sullē latē dunckē / dz tgemeyne profijt voorß. haer luydē benautheyt is / waer door si dā sullē beginnē hier op te sprekē / eñ dat werck te lachterē in alle manierē / soot hē belieuē sal / deene / dz dē volcke eē sweert in die hāt gegeuē is / om hē seluē te vermoordē als si die medicinē die receptē selue sullē willē beproeuē / die misbruyckēde / niet verstaende dz in dit boeck gescreuē is / stecht al waert tgemeyn volc dē kinderē gelijc / eñ niet so veel en wistē / dz zijt hē dē expertē eñ besochtē medicinē / chirurginē oft Apotekers / des vā noode wesen sal (waerō dat ic dit boeck gemaect hebbe) en cōdē beuragē / waer door de voorscreuē medicinē eñ haer conste geeert / geacht eñ aengesocht sullē wordē / diemē nv ongemoeyt laet / wāt si eñ haer const onbekēt zijn / eñ daerom ongheeert / wāt uwe cōste eñ wetē en is nz / ten si dattet eenē an derē opēbaer is. Dandere / die oock meesters sullen willēwesen / sullē willen bybrengē / dat si dese manier e niet en soudē gehoudē hebbē eñ datmen in deser maniere niet en behoorde die medicinē wt te gheuē maer eē boeck te makē / eñ die doctorē der medicinē daer op te latē disputerē / oftmē een beter manierē daer op mochte vindē / eñ daer af hen dan latē cōcluderē / daer nēmermeer wat af comē en soude nz dēckende / Quod experientia sit rerū magistra / dat is / dat die besochtheyt meesterse is vā allē dingē Hebben si die maniere van doē / een anders heeft een anŏ maniere int hueterē / werct God door hē eñ die medicinē cruidē of receptē / desgelijcs werct hi ooc door ons eñ andere met desen / Daerō en sal dit werc van mi niet ongedaē bliuē / ofte icse hier door eenich sins mochte verweckē / dit werck te verbeterē / aengesien dat zijt straffen sullen / oft te vermeerderē aengesien / dat si meerŏ in deser const zijn / op dz in alle manierē deene des anŏs last drage / deene met sinē gauen des anders gebrekē helpēde / waer toe dat si ons gegeuē zijn vā Gode dē heere / So laet ons hē dāckē vā tgene dat hi ons heeft gegeuē / eñ gebruyckē daer toe dz hijt ons heeft gegeuē / te wetē / zijn gauē / dat wi daer mede malcāderē sullē dienē / al tot zijnŏ eerē eñ heerlicheyt / dwelcke hi ons wil gunnē inŏ eewicheyt segt Amē. Comēde nv tottē beginne mijns boecs / sal ic vandē tijt eñ loop des iaers stellē / dat niet alleen tot

desen boeck dienē en sal/maer ooc in andere sakē/eñ
bisonđ om dē loop des iaers te kennē/waer door die
mēsche wel gestelt oft ongestelt wort na zÿ cōplexie
daerō sal ic die cōplexiē/claerđ dā die sonne indē mid
dach vertellē om die voorß.welgestelde oft ongestel-
decōplexiē(waer wt alle siecte oorsprōc neēt)te recht
kennē onđ schepdē/waer toe ic ooc sal stellē vāđ ma-
nē/vandē planetē die.xij.teekenē eñ ter ader latē/eñ
stellē ooc eē water der iuecht eñ duecht wiēs cracht
ghi bi experiētiē muecht beuindē. Maer die figuerē
die ic stellē sal vandē gebuertē der menschē binnē dē
geheelē iare/sullē dē sommigē eē swaer hooft makē
om dz si schinē den planetē te veel toe te geuē/dwelc
ke die prologe die daer voorē sal staē/ỏlichten sal/wil
lē zÿt geloouē/eñ sal ooc v wel leerē v seluē kennen/
by welcke ongeual/dat vele menschē in menigerley
siectē vallē. Eñ voort sal ic vā die medicine roerē/de
welcke God voortÿts in menigerley manieren/ge-
bruyct heeft/als door dē propheet Esaias des conics
Zedechias been genas/met eenē clōp vigē/int boec
đ conin. Diē God wilt sparē is haest geholpē/dz Ec
clesiasti.in zÿn.xlviij.ca.vermaēt/Eñ in zÿn.xxxviij.
ca. Eert dē medicÿn.&c. Eñ dye int aenschouwē des
ghenē die hē gemaect heeft sondicht/sal in des medi
cÿns hāt vallē/eñ Ecclesiasti.xiij.ca. Melior est.&c.
dz is die salicheyt der sielē eñ eē gesont lichaē is be-
ter/dā alle gout eñ siluer/dā ōtallikē scat/ wāt daer
en is gheenē schat/bouē dē schat der gesontheyt des
lichaēs Eñ wat sal ic seggē vā therte/leuere eñ galle
vandē vissche/dye de iōge Tobias vinck/by dē engel
welcke engel leerde/ dz een stuck vandē herte op die
kolē geleyt/ dattet aldley duyuelē veriaechde/tsi vā
man oft vā vrouwe/ so dz si daer na niet weđ en keer
dē/ eñ dat die galle goet is om dye oogē mede te be-
smeerē daer witte vleckē op zÿn / eñ sullen genesen/
eñ die leuerē aēgestekē ỏiaecht ooc dē duyuel (maer
ic swige daer af dē geestelikē sinne)eñ meer andere
medicinē int oude testamēt ontallÿck/ door Godts
woort beuesticht/Ic swige vandē medicÿn eñ euan-
gelist S. lucas int nieuwe testamēt/eñ vā.S. Pau-
wels/die sinē discipel Thimotheū leerde/dz hi hē sel
uē suyuer houdē soude/eñ en drinckē niet meer wa-
ter/maer besigē een luttel wyns/om zÿnđ magē wil
le/eñ siectē die hi dicwÿls hadde Siet dz die medicinē
alle goddelÿc zÿ. Eñ hoe dat God der apotekers cō
ste gedachtich is/int boec Leuiti. eñ ooc int boec Deu
tro. seggēde/Ghi sult mÿn rueckwerc naerđ apote-
kers const makē/Dye tvoorß. wilt exponerē oft wt-
leggē/die schildt dē marmorsteē/ So wil ict nv hier
by latē bliuē eñ mÿn boec verclarē / So sal ic stellen
een boeck vandē vrinē/dat ic achtē sal dē text metter
glosen/vandē teckenē der siectē/ wāt ghi daer nz al-
leen die siectē en leert kennē/ wtē vrinē mz harē ypo
stasis eñ verwē/oft andere gesteltenissen/maer oock
door die leeringē eñ experte stuckē daer op gepracti
seert/dwelcke al daer blÿckē sal/ Na dit boec voorß.
sal ic sommige teckenē ter kēnissen vandē siectē nut
telÿc stellē/als veel oft luttel sweetē/eñ puystē in dē
siectē/Eñ bisonđ die namē vā allē euelē in duytsche
eñ latÿn. Eñ wat đ medicinē met rechte toebehoort
sal ic int corte ỏtellē/ Daer na sal ic wt Ypo.trechte
fundamēt đ medicinē stellē/ Eñ een tafele vā datmē
in dapoteke gemeynlÿc vint/dz wi gebruyckē/ soot
al daer blÿckē sal. Daer na dye gewichtē đ medicinē
diemē in die Receptē vindt/om die ghene te onđwÿ-

sen die des behoeuē sullē/Daer na de namē vā tgene
daermē in die medicine mede werct/als mulsa/mag
daliō/Opiatē/Strictoriē &c. Dā die namē eñ crach-
ten der cruydē/ eñ veel andere / alst int boeck blÿckē
sal eñ dye Tafele voor verclaert. Noch een tractaet
van die groote martelie der Pocken/eñ alle haer toe
vallen mettē lemtē te genesen. Om die vrouwē der
vruchtbaerheyt bequaē te makē. Eñ hoemē dē kin-
deren in dye wiege ligghende haer euelen eñ passiē
genesen sal. Daer na een boeck van dye grouwelÿc-
ke siecte der Pestilentien. Noch daer na van vele vrē
de dingen. Maer ten alder laetsten sal ick eene prac-
tikelike Chyrurgie stellen/ door vele practisinē goet
beuondē/waer af die lesere hē wel verwonderen sal/
in die vrēde eñ wonđlike goede leeringē / nut totter
seluer Chirurgiē eñ bysonđ/ om die leeringe vā dye
Anathomie die wt Galie.leeringe beuesticht wort/
te wetē/die bescriuinge vā Embrio/ totter kēnissen
des menschē generatie eñ daer door totter kēnissen
der naturē vā elckē lede te comē/eñ als dan der sel-
uer naturē der ledē te hulpē te comē/ welcke bescri
uinge die onsuyuere voor eē onsuyuere leeringe sul
lē achtē/niet wetende/dat die scriftuere tselue doct/
als Job.x. Nōne sicut lac mulsisti me & sicut caseū co-
gulasti &c. eñ die selue Homo nat9 &ce. Quis potest
facere mūdū de immūdo cōceptū semini / nōne tu q
solus es &ce. Waerō en soude dā eē Chyrurgÿn niet
tselue mogē ỏtellē / op dat hi mochte den crācken te
hulpē comē Eñ dē tractaet vāđ vrouwē siecte/waer
om en soudemē ooc also/ dat onbekende nyet ỏclarē
daermē geē onbekēde quaet en kan gemidē / waert
datmēt meer scoude/ eñ die sommige Moyses zedē
eñ wettē vā die suyueringe aēgemerct hadden/si en
soudē sommige siectē nz gehaelt hebbē/dwelcke den
pockigē/eñ diet besocht hebbē/wel kēlÿc is/ Die mē
sche is vā corter tÿt/so.S.Job.int.xiiij.ca.seyt/ Ho-
mo natus de muliere breui viuēs tēpore &c. Waerō
en soude hi dā niet dē seluē tÿt tot zÿnđ gesontheyt/
eñ tot Gods eerē regerē/eñ daer op lette/eñ achten
al ist dat die mensche een redelÿc vernuftich dyer is/
nochtās soomē gemeynlÿc seyt/soo en is niemāt in
zÿns selfs sake wÿs eñ vroet/daer nochtās die ande-
re dierē voorsichtich zÿn/so voorß.is/so sal ic ooc dit
boeck met eē excellente experte Medicine besluytē
dwelcke hē seluē verclarē sal. Dit te doē heeft mi die
liefde bedwongē/die mi heeft doē hebbē medelÿden
den gebrekē eñ armheyt der ghenē dye niet vā stade
en zÿn/om mettē Medicinē eñ Apotekers/eñ Chy-
rurginē te ouercomen/by ghelts gebreke/wāt si nv
mogen bidē voorß. door cleynē cost/ remediē eñ op-
rechte medicinē vercrÿgē/eñ ist vā noode den exper
sten medicinē/des vā noode wesen sal/hen dit boeck
doē verclarē/ eñ ist vā noode te verbeteren/ Ende ic
hebbe dit boeck wt deser eñ dier gelÿcke boeckē/als
Auicenna/Ypocras/Galienus/Vincentius/Sera-
pion/Platearius/Plinius/Diascorides/Pandecta
Ioannes Mesue/Paladius/Constantinus / Alma-
nasor/Lanckfranck/ Ioannes de Vigo / eñ meer an-
dere tonsen tÿdē groot van name niet min gheleert
die experientie geleert heeft gemaect/ Allen gebrec-
kelikē tot hulpe/ ende Gode den almachtigen Hee-
re ter eeren/dat si waer.

Petrus Syluius Antuerpianus
Anno. M.D.XXX.

Loumaent. Capricornus.

H L Januarius heeft.xxxi.daghen.
Die mane.xxx.

H	L			
xviij	xix	A	Ons heeren besnidenisse ð	A
vi	viij	b	Octaue sinte steuens	b
		c	Octaue sinte ians.	c
ij	xvi	d	Octaue alder kinderen	d
xv	v	e	Symon confessoor	e
		f	Der coninghen dach.	f
iij	xiij	g	Ysidorus bisschop	g
xxiiij	ij	A	Luciaen marte. Eerhaert	h
		b	Neraert bisschop	i
xiij	x	c	Pauwels heremijt	k
		d	Sabijn martelaer	l
ix	xviij	e	Jan paus	m
xxij	vij	f	Octaue derthiendach.	n
		g	Pontiaen martelaer Felix	o
xviij	xv	A	Maurus abt	p
vi	iiij	b	Marcellus paus cũ marte.	q
		c	Anthonis abt	r
vi	xij	d	Prisca ioncfrouwe	s
xvi	i	e	Marie ende marthe	t
		f	Sebastiaen martelaer	v
xij	ix	g	Agneet ioncfrouwe	x
		A	Vincentius martelaer	y
xxiij	xvij	b	Emerentiana ioncfrouwe	z
viij	vi	c	Timotheus discipel	⁊
		d	Pauwels bekeeringhe	ꝯ
i	xiiij	e	Policarpus bisschop	ꝝ
xxij	iij	f	Jan guldemont	ð
		g	Octaue agneet. Karel coninc	a
x	xi	A	Valerius bisschop	b
		b	Aldegont ioncfrouwe.	c
xvi	xix	c	Ignacius bisschop Julius	d

Sporkelle. Aquarius.

H L Februarius heeft.xxviij.daghen
Die mane.xxix.

H	L			
ix	viij	d	Brigide ioncfrouwe	e
		e	Onser vrouwen lichtmisse.	f
xij	xvi	f	Blasius bisschop	g
xiij	v	g	Pelius bisschop	h
		A	Aechte ioncfrouwe	i
xvij	xiij	b	Vedastus confessoor. Doroth.	k
xiij	ij	c	Augulius bisschop	l
		d	Helena keyserinne	m
i	x	e	Appolonia ioncfrouwe	n
		f	Scholastica ioncfrouwe	o
xxij	xviij	g	Desiderius bisschop	p
x	vij	A	Dorothea ioncfrouwe	q
		b	Steuen bisschop	r
vi	xv	c	Valentijn martelaer	s
xix	iiij	d	Faustine ioncfrouwe	t
		e	Juliana ioncfrouwe	v
xvij	xij	f	Policarpus bisschop	x
iiij	i	g	Symon bisschop. Concordi	y
		A	Sabijn paus.	z
xvij	ix	b	Eucharius bisschop. Corone.	⁊
		c	Ixxxvij. martelaren	ꝯ
xiij	xvij	d	Pieter apostel.	ꝝ
i	vi	e	Vigilia.	ð
		f	Matthijs apostol	a
xiiij	xiiij	g	Walburch ioncfrouwe.	b
x	iij	A	Alexander bisschop ð	c
		b	Leander bisschop. leo paus.	d
xxij	xi	c	Romaen bisschop	e

Maerte. Pisces.

H L Maerte heeft.xxxi.daghen.
Die mane dertich.

H	L			
xix	xix	d	Albijn bisschop. Simplicij. ð	f
viij	viij	e	Lucius bisschop lodewijck	g
		f	Celidonius martelaer	h
iij	xvi	g	Adriaen martelaer	i
xvij	v	A	Focas martelaer	k
		b	Victor ende Quirijn	l
ij	xiij	c	Thomas vã aqui. Perpetua	m
i	ij	d	Philomen mar. Cipriaen.	n
		e	Veertich martelaren	o
xiij	x	f	Claudius marte. Alexander	p
		g	Matrone ioncfrouwe	q
x	xviij	A	Gregorius paus	r
xij	vij	b	Leo paus	s
		c	Innocentius paus	t
viij	xv	d	Longinus martelaer	v
xxi	iiij	e	Herenbrecht bisschop	x
		f	Gheertrupt ioncfrouwe	y
xvij	xij	g	Alexander bisschop	z
v	i	A	Jan heremijt	⁊
		b	Hubertus bisschop	ꝯ
xviij	ix	c	Benedictus abt	ꝝ
		d	Pauwels bisschop	ð
xiiij	xvij	e	Victoriaen martelaer	ð
xxiiij	vi	f	Pigmenius priester	a
		g	Onser vrouwen bootschap.	b
iij	xiiij	A	Ludgerus bisschop	c
xxij	iij	b	Keyser Henricus.	d
		c	Gontranus confessoor	e
xi	xi	d	Eustachius abt.	f
		e	Quintijn martelaer	g
viij	xix	f	Balbina ioncfrouwe.	h

April. Aries.

H L April heeft.xxx.daghen.
Die mane.xxix.

H	L			
xxi	viij	g	Theodora ioncfrouwe	i
		A	Nicasius bisschop	k
xvij	xvi	b	Theodosia ioncfrouwe	l
v	v	c	Ambrosius bisschop ð	m
		d	Claudiaen martelaer.	n
xviij	xiij	e	Firminus mart. Eufemia.	o
xiiij	ij	f	Pellicius prie. Tiburci. Vale.	p
		g	Celestijn paus.	q
iij	x	A	Maria van egypten	r
		b	Appolonius priester	s
xxij	xviij	c	Leo paus. valerius mar.	t
xij	vij	d	Zenon martelaer ð	v
		e	Eufemia ioncfrouwe	x
viij	xv	f	Typburtius eñ Valeriaen	y
xx	iiij	g	Olimpiadis martelaer.	z
		A	Calixtus paus	⁊
iiij	xij	b	Pieter confessoor	ꝯ
v	i	c	Eleutherus bisschop.	ꝝ
		d	Thimon diaken	ð
xviij	ix	e	Mamertijn priester	a
		f	Marcellus bisschop	b
xiiij	xvij	g	Gayus paus	c
iij	vi	A	Joris martelaer.	d
		b	Pellucius confessoor	e
xvi	xiiij	c	Marcus euangelist.	f
xij	iij	d	Cletus paus.	g
		e	Auchius martelaer	h
xxiiij	xi	f	Vitalis martelaer.	i
xix	xix	g	Pieter martelaer.	k
ix	viij	A	Quirijn martelaer.	l

Meye. Taurus.

KL Mayus heeft.xxxi.daghen.
Die mane.xxx.

		b	Philips en̄ Iacob.	m
v	xvi	c	Anastasius. Cassius.	n
xvij	v	d	Heylichs cruys vindinge. d	o
		e	Floriaen martelaer	p
vij	xiij	f	Gothart bisschop.	q
iij	ij	g	Joannes voor de guld poorte	r
		A	Juuenalis martelaer	s
xvi	x	b	Wiero bisschop	t
		c	Pelgrim bisschop	v
xij	xviij	d	Niclaes vheffin. Gordiaē mar.	x
xxiiij	vij	e	Mamertijn bisschop	y
		f	Pancraes martelaer	z
xxi	xv	g	Seruaes bisschop	&
ix	iiij	A	Victor ende victorijn	ꝯ
		b	Ysidorus bis. Sophie ionckr.	ꝑ
xxij	xij	c	Pelgrim bisschop	ꝺ
xviij	i	d	Syrus martelaer.	a
		e	Marcus martelaer	b
iiij	ix	f	Potenciana ioncfrouwe	c
		g	Basilia ioncfrouwe.	d
iij	xvij	A	Valeriaen priester	e
xvi	vi	b	Castus mart. Julie martel.	f
		c	Desiderius bisschop	g
iiij	xiiij	d	Donatiaē mar.	h
i	iij	e	Vrbaen paus d	i
		f	Augustijn bisschop	k
xiij	xi	g	Beda priester.	l
		A	Jā paus. Germaē bis. liborij.	m
ix	xix	b	Maximijn bisschop.	n
xxij	viij	c	Felix paus	o
		d	Petronelle ioncfrouwe.	p

Wedemaent. Gemini.

KL Junius heeft.xxx.daghen.
Die mane.xxix.

xviij	xv	e	Nicomedis martelaer.	q
vij	v	f	Marcellijn martelaer	r
		g	Erasmus martelaer	s
xxij	xiij	A	Quirijn martelaer.	t
xvi	ij	b	Bonifaes bisschop	v
		c	Vincent ende benigne.	x
iiij	x	d	Pauwels bisschop	y
		e	Medardus confessoor	z
i	xviij	f	Primus ende Feliciaen	&
xxi	vij	g	Rogatus martelaer	ꝯ
		A	Barnabas discipel d	ꝑ
ix	xv	b	Odulphus confessoor	ꝺ
xxi	iiij	c	Anthonius minrebroeder	ꝺ
		d	Valerius martelaer	a
xi	xij	e	Vitus ende modestus. d	b
xij	i	f	Basilius bisschop	c
		g	Alexius confessoor	d
xx	ix	A	Marcus en̄ marcelliaen	e
		b	Seruaes ende prothaes.	f
xvi	xvij	c	Regina ioncfrouwe	g
iiij	vi	d	Albanus martelaer	h
		e	Die thien duysent martel.	i
xvij	xiiij	f	Vigilia.	k
xiij	iij	g	S. Jan Baptisten gheboorte.	l
		A	Lebuinus confessoor.	m
ij	xi	b	Jan ende Pauwels	n
xxij	xix	c	Die seuen slapers	o
xi	viij	d	Vigilia.	p
		e	Pieter ende Pauwels.	q
vij	xvi	f	S. Pauwels ghedenckenisse	r

Hoeymaent. Cancer.

KL Julius heeft.xxxi.daghen.
Die mane.xxx.

xx	v	g	Ewaldus confessoor	s
		A	Onser vrouwen visitacie.	t
viij	xiij	b	Thomas verheffinghe	v
iiij	ij	c	Martijn bis. Vlrich bis.	x
		d	Nicostratus martelaer	y
xvij	x	e	Octaue. s. pieter en̄ pau.	z
		f	Willibaldus bisschop.	&
xiij	xviij	g	Kiliaen bisschop.	ꝯ
ij	vij	A	Octaue onser vrouwen.	ꝑ
		b	Die seuen broeders	ꝺ
xxij	xv	c	Benedictus abt	a
xi	iiij	d	Harmagorus bisschop	b
		e	Margriete ioncfrouwe	c
xxiiij	xij	f	Focas bisschop. d	d
xx	i	g	Die scheydinghe der aposto.	e
		A	Hylarius paus	f
xiij	ix	b	Alexius confessoor	g
		c	Fredericus marte. Arnolph.	h
iiij	xvij	d	Arsenius confessoor.	i
xvij	vi	e	Sabijn martelaer	k
		f	Praxedis ioncfrouwe. d	l
vij	xiiij	g	Maria magdalene.	m
ij	iij	A	Appollinaris martelaer	n
		b	Cristine ionck. Vigilie.	o
xiiij	xi	c	Iacob apostel.	p
		d	Anna onser vrouwē moeder	q
xi	xix	e	Ermolaus prie. Karel co.	r
xxiiij	viij	f	Pantaleon martelaer	s
		g	Felix en̄ Simplicius	t
ix	xvi	A	Abdon ende sennes	v
xij	v	b	Germaen bisschop.	x

Oostmaent. Leo.

KL Augustus heeft.xxxi.daghen.
Die mane.xxx.

		c	Sinte pieter in die banden.	y
xij	xiij	d	Steuen paus martelaer	z
xvij	ij	e	Sinte steuens vindinghe	&
		f	Justinus martelaer	ꝯ
xvi	x	g	Dn̄icus con. Oswalt coninck	ꝑ
		A	Sixtus paus martelaer	ꝺ
ij	xviij	b	Transfiguracie Christi.	a
xv	vij	c	Ciriacus martelaer.	b
		d	Romaen mar. Vigilie.	c
xi	xv	e	Laurentius martelaer.	d
xv	iiij	f	Tyburtius martelaer	e
		g	Clara ioncfrouwe.	f
xij	xij	A	Ypolitus en̄ zijn ghesellen	g
iiij	i	b	Appollinaris Vigilie.	h
		c	Onser vrouwen hemeluaert	i
xxi	ix	d	Arnulphus bisschop	k
		e	Sinte Jeroen martelaer	l
xvij	xvij	f	Agapitus martelaer.	m
v	vi	g	Magnus martelaer	n
		A	Bernaert abt	o
xix	xiiij	b	Priuatus bisschop	p
xv	iij	c	Octaue onser vrouwen.	q
		d	Appollinaris Vigilie.	r
iij	xi	e	Bartholomeus apostel	s
xxij	xix	f	Gregorius bis. Lodewijck	t
xij	viij	g	Anastasius martelaer	v
		A	Rufus martelaer.	x
viij	xvi	b	Augustijn bisschop.	y
ix	v	c	Jan baptistē onthoofdinghe	z
		d	Felix ende audactus d	&
x	xiij	e	Paulinus bisschop.	ꝯ

Herfstmaent. Virgo.

KL September heeft. xxx. daghen. Die mane. xxix.

vi	ij	f	Gielis abt.		ꝝ
		g	Anthonius martelaer		ð
xix	x	A	Remaclus bis. Marcel. bis.	ð	ù
		b	Marcellus confessoor		a
xv	xviij	c	Herculiaen martelaer		b
iij	vij	d	Magnus martelaer.		c
		e	Regina ioncfrouwe		d
xxiiij	xv	f	Onser vrouwen gheboorte		e
xij	iiij	g	Gorgonius martelaer.		f
		A	Hylarius paus		g
i	xij	b	Prothus ende iacinctus		h
xxi	i	c	Marcellijn bisschop.		i
		d	Philips bisschop martelaer		k
x	ix	e	Heylichs cruys verheffinge		l
		f	Octaue onser vrouwen		m
i	xvij	g	Eufemia ioncfrouwe		n
xxij	vi	A	Lambrecht bisschop.		o
		b	Tyburtius bisschop		p
vij	xiiij	c	Januarius martelaer		q
iij	iij	d	Dionisius/ Vigilia	ð	r
		e	Mattheus apostel.		s
xv	xi	f	Mauricius eñ zijn ghesellen		t
		g	Tecla ioncfrouwe		v
xij	xix	A	Robertus bisschop.		x
i	viij	b	Firmijn bisschop		y
		c	Ciprian martelaer		z
xix	xvi	d	Cosmas ende Damiaen		&
v	v	e	Wenselap coninck		ꝯ
		f	Michael archangel.		ꝝ
xxiij	xiij	g	Hieronimus priester		ð

Wijnmaent. Libra.

KL October heeft. xxxi. daghen. Die mane. xxx.

xix	ij	A	Remigius ende Bauo.		a
		b	Leodegar bisschop		b
vij	x	c	Twee ewalden	ð	c
		d	Franciscus confessoor		d
iij	xviij	e	Appollinaer bisschop		e
xvi	vij	f	Romaen bisschop		f
		g	Marcus paus.		g
xij	xv	A	Ontcommer coninghinne		h
i	iiij	b	Dionisius bisschop		i
		c	Victor eñ zijn ghesellen.		k
xix	xij	d	Honesta ioncfrouwe		l
x	i	e	Cypriaen ende felix		m
		f	Theophilus bisschop		n
xxiij	ix	g	Calixtus paus		o
		A	CCC. eñ. lxiiij. martelaren		p
vij	xvij	b	Gallus confessoor		q
xi	vi	c	Maximijn martelaer.		r
		d	Lucas euangelist.		s
xvi	xiiij	e	Januarius martelaer		t
v	iij	f	Quirijn martelaer		v
		g	Elf duysent maechden	ð	x
i	xi	A	Seuerus bisschop		y
xiiij	xix	b	Seuerijn bisschop		z
x	viij	c	Columbaen martelaer		&
		d	Crispijn eñ Crispiaen		ꝯ
xxiiij	xvi	e	Amandns bisschop		ꝝ
vi	v	f	Maniaen mar. Vigilia.		ð
		g	Symon ende Judas		a
xi	xiij	A	Narcissus.		b
xij	ij	b	Eusebius/Marcel. mar.		c
		c	Quintijn mar. Vigilia.		d

Wintermaent. Scorpio.

KL November heeft. xxx. daghen. Die mane. xxix.

xx	x	d	Alder heylighen dach.		e
		e	Alder zielen dach.		f
xvi	xviij	f	Hubrecht bisschop		g
v	vij	g	Amandus confessoor		h
		A	Felix priester	ð	i
i	xv	b	Leonardus diaken		k
xvij	iiij	c	Willebroort bisschop.		l
		d	Die vier ghecroonde.		m
ij	xij	e	Theodorus martelaer		n
xxiij	i	f	Martijn paus		o
		g	Martijn bisschop		p
xi	ix	A	Lebuijn bisschop		q
		b	Brictius bisschop		r
vij	xvij	c	Serapion martelaer		s
xij	vi	d	Secundus martelaer		t
		e	Othmaer bisschop		v
i	xiiij	f	Amandus bis. Florijs bis.		x
x	iij	g	Octaue sinte martijn.		y
		A	Elizabeth weduwe.		z
xxiiij	xi	b	Ponciaẽ paus/Gerwart bis.		&
		c	Maurus martelaer		ꝯ
xvi	xix	d	Cecilia ioncfrou/presentatio		ꝝ
ij	viij	e	Clemens paus.		ð
		f	Grisogonus martelaer		ù
xxiij	xvi	g	Katherina ioncfrouwe.		a
x	v	A	Linus paus		b
		b	Vitalis ende Agricola		c
xij	xiij	c	Theodosius confessoor.	ð	d
x	ij	d	Vigilia.		e
		e	Andries apostel.		f

Slachmaent. Sagittarius.

KL December heeft. xxxi. daghen. Die mane. xxx.

viij	x	f	Loy bisschop/Candida ionck.		g
		g	Longinus martelaer		h
iiij	xvij	A	Claudiaen martelaer		i
xviij	vij	b	Barbara ioncfrouwe		k
		c	Julius martelaer.		l
xiiij	xv	d	Niclaes bisschop		m
ij	iiij	e	Octaue sint andries	ð	n
		f	Onser vrouwen ontfancke.		o
xv	xij	g	Pieter martelaer		p
xxi	i	A	Eulalia ioncfrouwe		q
		b	Damasius paus.		r
xxiiij	ix	c	Valerius confessoor		s
		d	Lucia ioncfrouwe		t
xxi	xvij	e	Nicasius bisschop		v
i	vi	f	Octaue onser vrouwen		x
		g	Die drie kinderen		y
xxij	xiiij	A	Ignacius bisschop		z
xviij	iij	b	Winibaldus bisschop		&
		c	Quiriacus mar. Ruffi mar.		ꝯ
vi	xi	d	Anastasius bis. Vigilia.		ꝝ
ij	xix	e	Thomas apostel	ð	ð
xv	viij	f	Duysent eñ. xxix. martelaren		a
		g	Victoriaen ioncfrouwe		b
xij	xvi	A	Vigilia.		c
viij	v	b	Ons heeren gheboorte.		d
		c	Steuen die eerste martelaer		e
ix	xiij	d	Sint Jan euangelist.		f
xiiij	ij	e	Alder onnoosel kinderen		g
		f	Thomas van Cantelberch.		h
x	x	g	Dauid Coninck.		i
		A	Siluester paus.		k

¶ Almanack van.xxij.iaren.

Tgetal der iarẽ	Paesschẽ.	Tguldẽ ghetal	De sondaechs letteren.	
m.d.xxix.	xxviij.meerte	x	C	
m.d.xxx	xvij.aprilis	xi	B	
m.d.xxxi	ix.aprilis	xij	A	
m.d.xxxij	xxxi.meerte	xiij	G	F
m.d.xxxiij	xiij.aprilis	xiiij	E	
m.d.xxxiiij	v.aprilis	xv	D	
m.d.xxxv	xxviij.meerte	xvi	C	
m.d.xxxvi	xvi.aprilis	xvij	B	A
m.d.xxxvij	i.aprilis	xviij	G	
m.d.xxxviij	xxi.aprilis	xix	F	
m.d.xxxix	vi.aprilis	i	E	
m.d.xl	xix.meertẽ	ij	D	C
m.d.xli	xvij.aprilis	iij	B	
m.d.xlij	ix.aprilis	iiij	A	
m.d.xliij	ix.aprilis	v	G	
m.d.xliiij	xxv.meerte	vi	F	E
m.d.xlv	v.aprilis	vij	D	
m.d.xlvi	xxv.aprilis	viij	C	
m.d.xlvij	x.aprilis	ix	B	
m.d.xlviij	i.aprilis	x	A	G
m.d.xlix	xxi.aprilis	xi	F	
m.d.l.	vi.aprilis	xij	E	

¶ Dat iaer heeft.xij.maenden.lij.weken eñ eenen dach.eñ heeft.ccclxv. daghen/eñ.vi.vren.

(∴)

¶ Eẽ tafele vandẽ loop des iaers.

In dese naeuolghende tafele / wordt bewesen / op elcke iaer / hoe veel weken / ende daghen / datter tusschen Kersauont ende papenvastenauont / zijn / ende oock dat Schrickel Iaer / dye Sondaechs lettere / Tgulden gheral / Dat Roomsche ghetal / Ende der Sonnen Circkel / ende tghetal der Iaren sint Christus ghebuerte / Soo dat in die naeuolghende Tafelken voor ooghen blijct / met dat gheteeckende schrift.

Tgetal der iaren sint Christus gebuerte.	Die Weken	Dye ouerbliuẽ de daghen	Schrickel iaer.	Sondaechs letterẽ	Tgulden getal.	Die Indittie.	der sonnẽ circkel
1529	6	2		C	10	2	26
1530	9	1		B	11	3	27
1531	8	0		A	12	4	28
1532	6	6	G	F	13	5	1
1533	8	4		E	14	6	2
1534	7	3		D	15	7	3
1535	6	2		C	16	8	4
1536	8	2	B	A	17	9	5
1537	6	6		G	18	10	6
1538	9	5		F	19	11	7
1539	7	4		E	1	12	8
1540	6	3	D	C	2	13	9
1541	9	1		B	3	14	10
1542	8	0		A	4	15	11
1543	5	6		G	5	1	12
1544	8	5	F	E	6	2	13
1545	7	3		D	7	3	14
1546	10	2		C	8	4	15
1547	8	8		B	9	5	16
1548	7	0	A	G	10	6	17
1549	9	5		F	11	7	18
1550	7	4		E	12	8	19
1551	6	2		D	13	9	20
1552	9	2	C	B	14	10	21
1553	7	0		A	15	11	22
1554	5	6		G	16	12	23
1555	8	5		F	17	13	24
1556	7	4	E	D	18	14	25
1557	9	2		C	19	15	26
1558	8	2		B	1	1	27
1559	6	0		A	2	2	28
1560	8	6	G	F	3	3	1
1561	7	4		E	4	4	2
1562	6	3		D	5	5	3
1563	8	2		C	6	6	4
1564	7	4	B	A	7	7	5
1565	9	6		G	8	8	6
1566	8	5		F	9	9	7
1567	6	4		E	10	10	8
1568	9	2	D	C	11	11	9
1569	8	1		B	12	12	10
1570	6	0		A	13	13	11
1571	8	6		G	14	14	12
1572	7	5	F	E	15	15	13
1573	5	3		D	16	1	14
1574	8	2		C	17	2	15
1575	7	2		B	18	3	16
1576	10	0	A	G	19	4	17
1577	7	5		F	1	5	18
1578	6	4		E	2	6	19
1579	5	3		D	3	7	20

Om altijt Paesschen te vinden.

Die eewelijck wilt Paesschen vinden/ die soecke in dese navolghende tafele/ dye sondaechs lettere vanden iare/ daer hy den Paeschdach/ af weten wilt Daer na soecket oock ter zyden vander selver tafele/ dat ghulden ghetal des seluen Jaers/ Dit aldus ghedaen zijnde/ soo besiet ooc wat getal/ ende wat maent gheteekent staen/ inden reghel/ daer dat ghulden ghetal des iaers voor staet/ recht onder die sondaechs leettere vanden seluen iare so vindy dan in wat maent ende den hoemenichsten dach/ dat Paesschen comet alle iare/ eewelijck duerende.

	A	B	C	D	E	F	G
i	april ix	april x	april xi	april xij	april vi	april vij	april viij
ij	meerte xxvi	meerte xxvij	meerte xxviij	meerte xxix	meerte xxx	meerte xxxi	meerte i
iij	april xvi	april xvij	april xviij	april xix	april xx	april xxij	april xxv
iiij	april ix	april iij	april iiij	april v	april vi	april vij	april viij
v	meerte xxvi	meerte xxvij	meerte xxviij	meerte xxix	meerte xxiij	meerte xxiiij	meerte xxv
vi	april xvi	april xvij	april xi	april xij	april xiij	april xiiij	april xv
vij	april ij	april iij	april iiij	april v	april vi	april xxxi	april i
viij	april xxiij	april xxiiij	april xxv	april xix	april xx	april xxi	april xxij
ix	april ix	april x	april xi	april xij	april xiij	april xiiij	april viij
x	april ij	april iij	april xxviij	april xxix	april xxx	april xxxi	april i
xi	april xvi	april xvij	april xviij	april xix	april xx	april xxi	april xx
xij	meerte ix	meerte x	meerte xi	meerte v	meerte vi	meerte vij	meerte viij
xiij	meerte xxvi	meerte xxvij	meerte xxviij	meerte xxix	meerte xxx	meerte xxxi	meerte xxv
xiiij	april xvi	april xvij	april xviij	april xix	april xiij	april xiiij	april xv
xv	april ij	april iij	april iiij	april v	april vi	april vij	april viij
xvi	meerte xxvi	meerte xxvij	meerte xxviij	meerte xxij	meerte xxiij	meerte xxiiij	meerte xxv
xvij	april xvi	april x	april xi	april xij	april xiij	april xiiij	april xx
xviij	april ij	april iij	april iiij	april v	april xxx	april xxxi	april i
xix	april xxiij	april xxiiij	april xxviij	april xix	april xx	april xxi	april xxij

Om dye sondaechs lettere eñ tgulden ghetal te vinden.

Wildy altijt dye sondaechs lettere des Jaers/ vinden/ soo telt/ dye Letteren/ die hier besiden indē rinck staen/ beghinnende/ aen dat cruys/ so langhe dat ghi coemt / tot den ghetale oft datum des iaers datmen schrijft/ exemple/ Wildy weten/ welck de sondaechs lettere is/ vanden teghenwoordighen Jare / Soo beghint te tellen/ aent cruys/ tot.xxix. ende ghi vint [illegible] dat is die sondaechs lettere / want men schrijft.xxi[illegible] aldus doet alle iare.

[illegible] vind[illegible] soo doet ghelijck vanden sondaechs letteren.

Om dat teeken der Manen te vinden.

Wildy weten in wat teeken dat die Mane is/soe siet inden Kalengier / wat letter int eynde vanden reghel staet / vanden daghe den welcken ghy weten wilt/dan soeckt in dese navolghende tafel die selue Letter inden reghel dye welcke reghel recht neder daelt onder dat gulden ghetal vanden seluen iare / in dat selue teeken ist nyeuwe Mane/dat daer recht onder staet.

Die son	A	B	C	D	E	F	G	daechs lettere.
Die ouer	v	i	ii	iii	iiii	v	vi	bliuende daghen.
i	viii	viii	viii	viii	vii	vii	vii	
ii	vi	vi	vi	vi	vi	vi	vi	
iii	ix	ix	ix	ix	ix	viii	viii	
iiii	viii	vii	vii	vii	vii	vii	vii	
v	xi	vi	vi	vi	v	v	v	
vi	ix	ix	viii	viii	viii	viii	viii	
vii	vii	vii	vii	vii	vii	vi	vi	
viii	x	x	x	ix	ix	ix	ix	
ix	viii	viii	viii	viii	viii	viii	vii	
x	vii	vii	vi	vi	vi	vi	vi	
xi	ix	ix	ix	ix	ix	ix	ix	
xii	viii	viii	viii	vii	vii	vii	vii	
xiii	vi	vi	vi	vi	vi	vi	v	
xiiii	ix	ix	ix	ix	viii	viii	viii	
xv	vii	vii	vii	vii	vii	vii	vii	
xvi	vi	vi	vi	v	v	v	v	
xvii	ix	viii	viii	viii	viii	viii	viii	
xviii	vii	vii	vii	vii	vi	vi	vi	
xix	x	x	ix	ix	ix	ix	ix	

i	ii	iii	iiii	v	vi	vii	viii	ix	x	xi	xii	xiii	xiiii	xv	xvi	xvii	xviii	xix	Tghulden ghetal.
ꝝ	p	e	y	m	b	t	i	ď	q	f	z	n	c	v	k	ď	r	g	Aries ghoet
ů	q	f	z	n	c	v	k	ů	r	g	ꝫ	o	d	x	l	a	s	h	Aries ghoet
ď	r	g	ꝫ	o	d	x	l	a	s	h	?	p	e	y	m	b	t	i	Taurus quaet
a	s	h	?	p	e	y	m	b	t	i	ꝝ	q	f	z	n	c	v	k	Taurus quaet
b	t	i	ꝝ	q	f	z	n	c	v	k	ď	r	g	ꝫ	o	d	x	l	Gemini quaet
c	v	k	ď	r	g	ꝫ	o	d	x	l	a	s	h	?	p	e	y	m	Gemini quaet
d	x	l	a	s	h	?	p	e	y	m	b	t	i	ď	q	f	z	u	Cancer middelbaer
e	y	m	b	t	i	ꝝ	q	f	z	u	c	v	k	ů	r	g	ꝫ	o	Cancer middelbaer
f	z	n	c	v	k	ů	r	g	ꝫ	o	d	x	l	a	s	h	?	p	Cancer middelbaer
g	ꝫ	o	d	x	l	a	s	h	?	p	e	y	m	b	t	i	ꝝ	q	Leo quaet
h	?	p	e	y	m	b	t	i	ꝝ	q	f	z	n	c	v	k	ů	r	Leo quaet
i	ꝝ	q	f	z	n	c	v	k	ď	r	g	ꝫ	o	d	x	l	a	s	Virgo quaet
k	ď	r	g	ꝫ	o	d	x	l	a	s	h	?	p	e	y	m	b	t	Virgo quaet
l	a	s	h	?	p	e	y	m	b	t	i	ꝝ	q	f	z	n	c	v	Libra ghoet
m	b	t	i	ꝝ	q	f	z	n	c	v	k	ď	r	g	ꝫ	o	d	x	Libra ghoet
n	c	v	k	ď	r	g	ꝫ	o	d	x	l	a	s	h	?	p	e	y	Scorpio middelbaer
o	d	x	l	a	s	h	?	p	e	y	m	b	t	i	ꝝ	q	f	z	Scorpio middelbaer
p	e	y	m	b	t	i	ꝝ	q	f	z	n	c	v	k	ů	r	g	ꝫ	Scorpio middelbaer
q	f	z	n	c	v	k	ď	r	g	ꝫ	o	d	x	l	a	s	h	?	Sagittarius ghoet
r	g	ꝫ	o	d	x	l	a	s	h	?	p	e	y	m	b	t	i	ꝝ	Sagittarius ghoet
s	h	?	p	e	y	m	b	t	i	ꝝ	q	f	z	n	c	v	k	ď	Capricornus quaet
t	i	ꝝ	q	f	z	n	c	v	k	ů	r	g	ꝫ	o	d	x	l	a	Capricornus quaet
v	k	ď	r	g	ꝫ	o	d	x	l	a	s	h	?	p	e	y	m	b	Aquarius ghoet
x	l	a	s	h	?	p	e	y	m	b	t	i	ꝝ	q	f	z	n	c	Aquarius ghoet
y	m	b	t	i	ꝝ	q	f	z	n	c	v	k	ů	r	g	ꝫ	o	d	Pisces middelbaer
z	n	c	v	k	ď	r	g	ꝫ	o	d	x	l	a	s	h	?	p	e	Pisces middelbaer
ꝫ	o	d	x	i	a	s	h	?	p	e	y	m	b	t	i	ꝝ	q	f	Pisces middelbaer

¶ Van de mane eñ deylinghe des iaers.

¶ Dye mane doorghaet / dye tweelf tekenen een· weerf ter maent / Ende si duert in elcke tecken / son· derlinghe twee daghen ende acht wilen ende sessen· dertich minuten / daer die viertich af een vre maken.

¶ Item vier tijden zijnder vanden iare / als de Linten ende begint te halfsprockelle / eñ duert / tot half mey ende is gecomplexioneert / vander lucht / die welcke verweect tbloet eñ alle dingen die lau eñ weeck zijn / Eñ die somer duert tot half oost / eñ in gecomplexio neert vandẽ vier / in welcke is verweect die colere eñ alle dinghen die heet ende drooghe zijn.

Ende dye herfst duert / tot half nouember / Ende is gecomplexioneert / vander eerden cout ende drooge Ende dye winter is gecomplexioneert / vādẽ water eñ duert tot halfsporkelle / eñ verweect die fluymen ende alle dinghen die cout ende versch zijn.

¶ Item ghelijck / den vier tijden / zijnder oock vier outheden eñ ouderdommen / Kintshede / Ionchede Manhede / ende Outhede.

Die Kintshede / is vāder complexien der lucht / heet ende versch / in die welcke tlichaem wast / ende meer dert tot viuentwintich oft dertich iaren.

Item die ionchede beghint in die dertich iaren / ende zijn van complexien des viers / heet ende drooge / eñ houdt dat leuẽ also tot .xxxv. oft veertich iaren.

Item die Manhede die comt tot .xl. iaren / eñ slacht der eerden / cout eñ drooge tot .lv. oft .lx. iaren.

Item die Outhede comt tot tsestich iaren / eñ slacht den water / cout eñ versch / in die welcke si maect een vergadringe vā fluymen / eñ is toecomẽde der doot.

¶ Van die huysen der planeten.

Aries Scorpio	Mars huys.
Taurus Libra	Venus huys.
Gemini Virgo	Mercurius huys.
Cancer	Luna huys.
Leo	Sol huys.
Sagittarius. Pisces.	Jupiters huys.
Capricornus. Aquarius.	Saturnus huys.

¶ Der planeten ghenyghentheyt.

Aries. Sagittarius Leo.	vierich heet drooge / Colericū.
Taurus Virgo Capricornus	eerdtsch cout drooge / Melancolicū
Gemini Libra Aquarius	luchtich heet vocht / Sanguineū
Cancer Scorpio Pisces.	waterachtich cout vocht / Flegmaticū.

¶ Om tbloet te kennen.

Aries	♈		
Taurus	♉	Saturnus	♄
Gemini	♊	Jupiter	♃
Cancer	♋	Mars	♂
Leo	♌	Sol	☉
Virgo	♍	Venus	♀
Libra	♎	Mercurius	☿
Scorpio	♏	Luna	☾
Sagittarius	♐		
Capricornus	♑		
Aquarius	♒		
Pisces	♓		

¶ Die kennisse des bloets.

OM der latingẽ wille / die tot der menscheit gesontheyt somtijts nootlijc is / so sal ic voren die wtlegginge der tweelf teckenẽ / dye welcke teekenẽ men wachtẽ moet / in die latinge een kennisse vāden bloede stellen / door die selue / die siec· ten kennẽ. Om tbloet des menschen te kennẽ / So suldy weten / dattet bloet dat schuymet / beteekent quaetheyt in die borst.

Item ist blau oft groẽ beteekẽt / quaet ontrẽt therte

Item ist gheel beteekent / quaet ter leueren.

Itẽ ist hart ende swart / soo ist te langhe ghedraghen

Item ist root ende heeft eenen ommerinck / soo is die mensche tot lazarie geneycht om lazarich te wordẽ

Item ist swart eñ drijft daer water op soo is hi ghe· stelt ter cortsen / maer drijft daer water op met bloe· de ghemenghet / soo is hi ghetelt dwater te laden.

Item ist bloet root / ende drinckt daer luttel waters op eñ is dat water claer / so is dat bloet ghoet.

Item is tbloet waterachtich / eñ nyet haestelijcken bestaet / na dattet ghelaten is / soo is dat een teeken van grouen humoren / dye de mensche int lijf heeft.

Itẽ ist alst bestaen is / dat veel waters daer op vloey· et dats een teekẽ vā couden humorẽ eñ vochtheyt.

Item ist bloet swarter dan rooder / so ist melancolie

Item ist dat ouervloedelijc schuymet / so is dat van ouervloedicheyt der humoren.

Item ist dattet bloet haestelijck bestaet / ten waerẽ dattet coude stonde / dat is quaet bloet.

Item is op tbloet luttel waters / oft ist al drooghe / dat is een teeken / dat de natuerlike hitte al vteert is

Itẽ goet bloet / sal ghoet claer eñ root wesen / maer waert ongelijc vā verwẽ beteekẽt ongelike humorẽ

Itẽ bloet bouẽ water als blau seepsop / bet. pocken.

Item wie bloet heeft als seepe / sal laten / tot dat zijn bloet beter wort. Item die swaer bloet laet / salt latẽ tot dattet verandert ende dunne wort.

Itẽ ist bloet root eñ drooget daer na / beteekẽt groote droocheyt / Eñ is colericq / eñ dat latẽ is hẽ onnut.

Itẽ ist al te zwart eñ drooge / beteekẽt verberntheyt des bloets / eñ melancolicus / Eñ hi mach latẽ als hi wilt / eñ beteekent ooc siecte der leuerẽ eñ longherẽ.

Itẽ bleeck bloet / beteekent siecte der longhere.

Itẽ bloet sonder water beteekent / siecte der hertẽ eñ al dat lichaem eñ nae den rede. Eñ schuym in bloet beteekẽt ouervloedige quade humorẽ. Eñ bloet dat langhe staet sonder bestaen / beteekent / altijt coutheyt inden lichame.

¶ Hier volcht vanden teekenen ♈ Aries.

Aries de ram / is een teekẽ heet eñ drooge / eñ heeft hooft / ende die ooghen / Daer in ist ghoet laten aent hooft. Ende this goet iaghen / visschen / tis quaet huysvrouwen nemẽ / eñ quaet starcke timmeringe te beghinnen / als borgen ende kercken / eñ ten is niet zeer goet medecine in te nemen / het pleech gheern bouen weder wt te ghaen Ooc en salmẽ den hoofde gheen medecine aen doen noch scheeren / oft met coppẽ latẽ / het is goet nieuwe cleederen aen te doen ende snyden / soo verre de mane niet in de aencominghe oft vol si / oft in leone / Wie gewont wort / en heylt niet gheerne. Dat kint dat geborẽ wort / wort vreedtsaem ende duechdelijc.

♉ Taurus is dat tweede teeken

Taurus de stier / is eẽ teekẽ kout eñ droge melancolicũ. Eñ heeft dẽ hals eñ dẽ crop. Daer in en ist niet goet latẽ / quaet iagẽ eñ tis ghoet dat eertlijck bouwen / boomen poten ende setten / Ende tis ghoet alle dinck te beghinnẽ dat lãghe dueren sal / als vrouwen trouwen / coopen ende cloosters timmerẽ ende stichten / ende tot huys trecken / in gheselschap ghaen / het ten is niet goet wat nieuws aen te doen. Die tijt wort doncker. Dat kint dat dan gheboren wort / wort minsaem / ende crijcht de vrouwen gheern lief.

♊ Gemini is dat derde teeken.

Gemini die tweeligẽ / dat is een teekẽ heet ende vocht sanguineũ / ende heeft dye orelen ende dye armẽ ende die handẽ. Daer in en ist niet ghoet laten aenden armen / want het miscaect gheern / ende dat bloet en wil nyet gheern wte men en sal den armen noch den handen gheen medecijn aendoen / met nagelen te besniden / noch met coppen laten / oft oock badẽ / Alle stadelijc dinck is goet te beghinnen. Ende tis ghoet tedingen met vorstẽ ende heeren. het is ghoet medecijn te nemẽ. Eñ tis ghoet te wandelen doort lant. het is ghoet vruechde maken / byslapen / this ghoet houwelijck maken / ende niet / dat kint wort schoone.

♋ Cancer is dat vierde teeken.

Cancer de creeft / is een teekẽ cout eñ vocht flecmaticũ / Ende heeft die borst ribbẽ ende de milte / Daer in ist goet doen / wat mettẽ watere toe ghaet / als muelen timmeren / eñ des ghelijck / Ende tis goet medecijn in te nemen / wãt men ghaet ghemeynlijck daer af te stoele / sonder schaden Ende tis ghoet baden / ghoet nyeuwe cleederen aen te doen / Eñ ionge luyden ten huyscade te setten / eñ goet ter marct te varen. Dat kint dat geborẽ wort / dat wort salich.

♌ Leo is dat vijfste teeken.

Leo die leuwe / is een teekẽ heet ende drooge / colericũ / Ende heeft dat herte / die sidẽ de mage ende den rugge. Daer in ist quaet medecijn ĩn nemen / ende den brudeghom te ghaene / het en is niet ghoet met coppen te laten / noch te baden / oft nyeuwe cleederen aen te doẽ noch te snyden want het waer ongeluckkich daer in watmẽ begõste / het is ghoet te spreken met schoonen vrouwen te dinghen met coninghen vorsten / eñ grooten heeren ende andere gheweldige / het is ghoet te doene / wat metten viere gheschiet / ende langhe dueren sal. Dat kint dat geboren wort / dat wort starck ende schoone.

♍ Virgo is dat seste teeken.

Virgo die maecht / dat is een teekẽ cout eñ drooghe melancolicum / eñ heeft de milte longe ende dingewãde. Daer in en ist niet ghoet laten oft medicine in te nemen / het is ghoet met houen / met boomen te poten / cruyt te setten om te ghane / wijngaerden te maken / ende wat metter eerden gheschiet / eñ het is quaet maechdẽ te nemen / want si worden onvruchtbaer / het is goet weduwen te nemen / ende twee te samen te gheloouen / ende alle cleyn werck te beghinnen.

♎ Libra is dat seuenste teeken.

Libra die waghe / dat is een teeken heet eñ vocht sanguiniũ / ende heeft die nyeren dẽ nauel eñ wat daer om is. Daer in ist goet laten / baden / ende oock met coppen / voghelen vanghen ende alle dinck ghoet te doen dat terstont eyn den sal / ende het is ghoet te schimp te varen scõnẽ vrouwen cleynheyt te gheuen. Ende this quaet verren wech te beghinnen te ghaen / Ende by dit teekẽ wort die tijt doncker / Dit kint datter geboren wort wort wederspannich in veel dinghen.

♏ Scorpio is dat achtste teeken.

Scorpio is een teekẽ cout eñ vocht flecmaticum ende heeft / de schamelheit / die blase Ende tis ghoet medicijne in te nemen / eñ niet ghoet laten / ende in gheender maniere / yet te beghinnen / tñ iagen oft nieuwe cleederen / te snydẽ oft aen te doen / noch twee te samen legghen / maer wat hem tot quaden dinghen voecht / als verraden ende ander quade dinghen te beghinnen / ten is niet ghoet ouer velt te wandelẽ / noch ouer twater te varen / Dat kindt dat dan gheboren wordt / dat wordt nydich.

♐ Sagittarius is tnegenste teekẽ

Sagittarius die schutter dz is eẽ teekẽ heet ende drooge / colericũ / Eñ heeft die huepẽ dyen ende lendenen / Daer in ist goet latẽ ende ooc met coppẽ / scheren / badẽ vrientschap maken / houwelijck maken / ende / this alle dinck goet te beginnen / ende besonderlinge wat van swaerder natuer is als yser / stael / tis goet na coomenscap varen goet hagen / boomen poten / eñ tis goet medicine in te nemẽ / kinderẽ tot den hantwerc te settẽ / eñ te speenen / Wie dan gheborẽ wort / wort oncuys eñ coene

♑ Capricornus is dat tiende teekẽ

Capricornus die steynbock / is eẽ teekẽ cout ende drooghe melancolicum / eñ heeft dye knyen daer in en ist nyet goet laten / noch medecijn in te nemen / Tis goet boomen te planten zaeyen / nieuwe cleederen te snydẽ / aen te doen / goet te wandelen / te water eñ te lande. Ten is niet ghoet den vrouwen te ghelouen / noch te houwelijck te nemen. Eñ tis quaet strijt te beghinnen / dye tijt wort doncker. Dat kint dat dan gheboren wort / dat wort rijck / ende eenen yeghelijcken wel behaghen.

♒ Aquarius is dat elfste teeken.

Van die teekenen der planeten.

Aquarius die waterma̅ / is een teeke̅ heet ende vocht Sanguine / en̄ heeft die schenkelbeenen tot aenden enckel / Daer in ist ghoet laten / medecijn in te nemen / Jaghen / visschen voghelen / ende this ghoet te verkeeren met vorsten ende heeren ende gheweldighe. Ende tis goet vrouwen ten houwelike te nemen / ende alle starcke dinc te beginnen / als borgen timmeren / verren wech beghinnen te ghaen / ende dinghen diemen ghern ten ghoeden eynde heeft. Wie in dat teeke̅ gebore̅ wort die wort ghemeynlijck een Fantast / ende en achtet niet op dat sine.

Piscis is dat twaelfste teeken.

Piscis de visch / is een teeken cout en̄ vocht flecmaticum / ende heeft dye voeten / Daer in ist ghoet laten / met coppen / ende baden medecijne in te neme̅ / men en sal aenden voeten niet laten noch gheen medecijn aendoen. Het is ghoet al derhande coomenschap te hanteren / muellene̅ / schepen te timmeren / Ende want me̅ metten watere gebruycken sal / Ende het is oock met allen seer ghoet tot gheselschap varen / ende verhueghen. Dye tijt wort doncker. Die in dat teeken gheboren wort / die wort bequaem ende sal den luyden wel behagen. &c.

Hier na vindi die vier conplexie̅ Sanguinius / Colericus / Flecmaticus / ende melancolicus.

Sanguinius.

Min natuere is heet ende vocht / ic ben der locht gelijc mijn har is bruyn / root / mijn aengesicht bleeck / van allen leden schoon van ghoeder wandelinghe / daer toe oock subtijl va̅ sinnen / vrouwn lief hebben / singhen / springhen / da̅sen / dat is alle mijn natuere / occident comende.

Die vrine root ende dicke.

Colericus.

Min natuere is heet ende droghe / gelijck den viere / ter stont vertorent / en̄ ter stont versoent / koene en̄ stout mijn har is gheel als ghout / cleyn leden / mijn aengesicht magher / en̄ root / ende ben van een lichten moede / orient waert.

Die vrine is root ende dunne.

Flecmaticus.

Min natuere is ghelijc den watere / cout en̄ vocht Simpel ende plomp / luy traghe in allen dinghen / vet / ende wit van aenghesichte / noortwaerts.

Die vrine is wit ende dicke.

Melancolicus.

Min natuere / is ghelijck der aerde̅ drooge̅ ende cout / als een doode mensche / va̅ verwen / met veel fantasien ben ick beswaert / tot alder tijt / nijdich ende bloode / mijn har is swart met cleyne̅ leden / luy ende daer toe vol traecheyts / Zuytwaerts.

Die vrine is wit ende dunne.

Den tijt des regime̅ts der planete̅

Des Sondaechs / ter eerster vre / regneert Sol. In die tweetste vre / Venus. Ter derder vre / Marcurius. In dye vierder vre

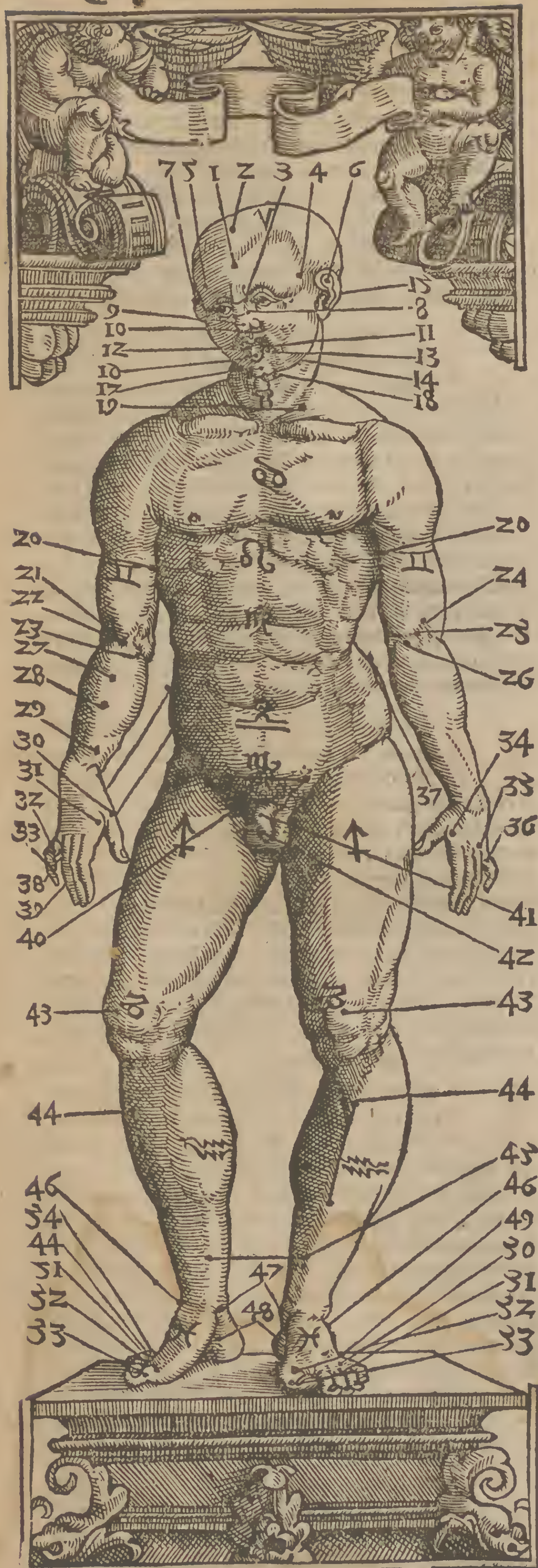
Luna. Ter vijfster vre / Saturnus. Ter sester vre / Jupiter. Ter seve̅ster vre / Mars. Ter achtster vre. Sol Ter neghenster vre / Venus. Ter thienster vre / Marcurius Ter elfster vre / Luna. Ter twaelfster Saturnus. Ter dertienster vre / Jupiter. Ter vierthienster vre / Mars. Ter vijfthienster vre / Sol. Ter sesthienster vre / Venus. Ter seuenthienster vre / Marcurius. Ter achthienster vre / Luna. Ter neghenthienster vre / Saturnus. Ter twintichster vre / Jupiter. Ter eenenthintichster vre / Mars. Ter twee ende twintichster vre / Sol. Ter drientwintichster vre / Venus. Ter vier ende twintichster vre / Marcurius.

Des maendaechs / ter eerster vre / regneert Luna / Ter tweetster vre / Saturnus. Ter derder vre / Jupiter. Ter vierder vre / mars Ter vijfster vre / Sol. Ter sester vre / Venus. Ter seuenster vre / Mars. Ter achtster vre / Luna. Ter neghenster vre / Saturnus. Ter thienster vre / Jupiter Ter elfster vre / Mars. Ter twaelfster vre / Sol. Ter derthienster vre / Venus. Ter veerthie̅ster vre / Marcurius. Ter vijfthienster vre / Luna. Ter sesthienster vre / Saturnus. Ter seuenthienster vre / Jupiter. Ter achthienster vre / Venus. Ter neghentienster vre / sol Ter twintichster vre / Venus. Ter een en̄ twintichster vre / Marcurius. Ter twee ende twintichster vre / Luna. Ter drie ende twintichster vre / saturnus Ter vier ende twintichster vre / Jupiter.

Des dinsdaechs / ter eerster vre / regneert / mars. Ter tweetster vre. Sol. Ter derder vre / Venus. Ter vierder vre / Marcurius. Ter vijfster vre / Luna. Ter sester vre / Saturnus. Ter seuenster vre / Jupiter. Ter achtster vre / Mars. Ter neghenster vre / Sol. Ter thienster vre / Venus. Ter elfster vre / Marcurius. Ter twaelfster vre / Luna. In de vijfthienste vre / Mars. Ter sesthienster vre / Sol. Ter seuenthienster vre / Venus. Ter achthienster vre Marcurius. Ter negentienster vre / Luna. Ter twintichster vre / Saturnus. Ter eenen twintichster vre / Jupiter. Ter twee ende twintichster vre / Mars. Ter drie ende twintichster vre / Sol. Ter vier ende twintichster vre / Venus.

Des woonsdaechs / Ter eerster vre / regneert / Marcurius. Ter tweetster vre / Luna. Ter derder vre / Saturnus. Ter vierder vre / Jupiter. Ter vijfster vre / Mars. Ter sester vre / Sol. Ter seue̅ster vre / Venus. Ter achtster vre / marcurius. Ter neghenster vre / Luna. Ter thienster vre / Saturnus. Ter elfster vre / Jupiter. Ter twaelfster Mars. Ter derthienster vre / Sol. Ter veerthienster vre / Venus. Ter vijfthienster vre / Marcurius. Ter sestienster vre / Luna. Ter seuentienster vre / Saturnus. Ter achtienster vre / Jupiter. Ter negentie̅ster vre / Mars. Ter twintichster vre / Sol. Ter een ende twintichster vre / Venus. Ter twee en̄ twintichster vre / Marcurius. Ter drie en̄ twintichster vre / mars In die vier en̄ twintichste vre / Luna.

Des do̅derdaechs / ter eerster vre regneert iupiter. Inde tweetste vre / mars Inde derde / Sol. Ter vierder / Venus. Ter vijfster Marcurius. Ter. vi. vre / luna. Ter. vij. Saturnus. Ter achtster / Jupiter. Ter neghenster / Mars. Ter thienster / Sol. Ter elfster / Venus. Ter twaelfster / Marcurius. Ter dertienster / Luna. Ter veertie̅ster Saturnus. Ter vijftienster / Jupiter. Ter sesthien-

ster/mars. Ter seuentienster / Sol. Ter achtienster Venus. Ter neghentienster/ marcurius. Ter twintichster / luna. Ter een eñ twintichster / Saturnus. Ter twee ende twintichster / Jupiter. Ter drie ende twintichster/mars. Ter vierentwintichster / Sol.

Des vrijdaechs/ter eerster vrē/regneert Venus. Ter tweetster vren/marcurius. Ter derder/luna. Ter vierder/Saturnus. Ter vijfster / Jupiter. Ter sester / Mars. Ter seuenster. Sol. Ter achtster/Venus. Ter negenster/ Marcurius. Ter thienster/luna. Ter elfster/Saturnus. Ter tweelfster/Jupiter. Ter dertiēster/Mars. Ter viertienster/Sol. Ter vijftienster/Venus. Ter sestienster Mars. Ter seuentienster/luna. Ter achtiēster/Saturnus. Ter neghentienster/Jupiter. Ter twintichster/Mars. Ter een eñ twintichster/ Sol. Ter twee ende twintichster/Venus. Ter drie eñ twintichster Marcurius. Ter vier eñ twintichster/luna.

Des saterdaechs Ter eerster vren/regneet saturnus. Ter tweester Jupiter. Ter derd mars. Ter vierder/sol. Ter vijfster Venus Ter sester/Marcurius. Ter seuēster/luna. Ter achtster Saturnus. Ter neghenster/ Jupiter. Ter tienster/Mars. Ter elfster/Sol. Ter tweelfster/Venus Ter dertienster/Marcurius. Ter viertienster/luna Ter vijftienster/ Saturnus Ter sestienster/Jupiter In die seuentiēste/Mars. Ter achtienster/Sol. Ter negentiēster/Venus. Ter twintichster/ Marcurius In die eenētwintichster / luna. In die tweentwintichster/staturnus. In die drie eñ twintichster/Jupiter. In die vierende twintichster/Mars.

Warm ende vocht/ Saturnus siet tot die milte.

Kout ende vocht/Jupiter siet tot die leuere.

Heet ende drooghe/ Mars siet tot dye longhere.

Heet eñ drooge/ Sol siet tot die maghe eñ herte.

Kout ende drooghe/Venus siet tot die nyeren.

Kout by kout/warm by warm/ Marcurius siet tot die leuere ende die longhere.

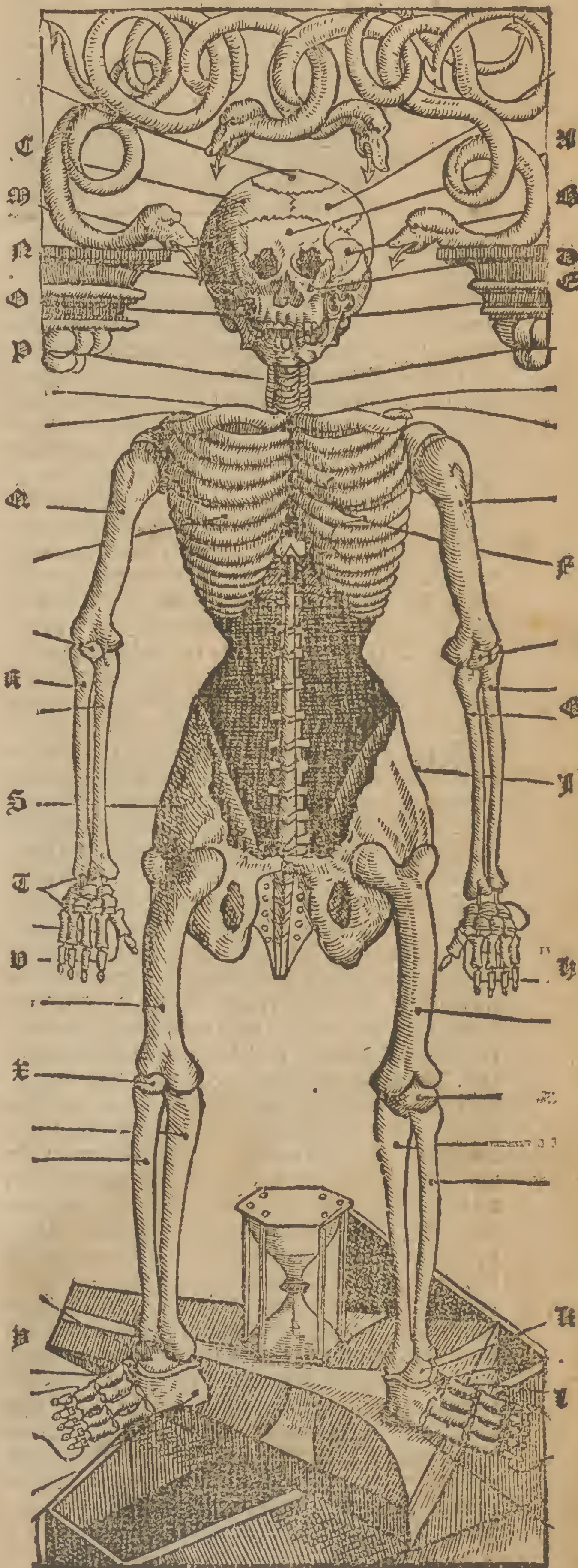
Kout eñ vocht/ luna siet thooft borst ende milte.

Die aderen inden leuendē mensche vindy/ in dese voorgaende figuere/eñ ooc tgetal der seluer aderen / zeer bequamelijc geoordineert / dē ghenen diese sal moeten soecken/door eenige nootsakē.

Van ter aderen te laten.

Men mach merckē ooc in dese nauolgēde figuere/tgetal der aderē in smenschē lichaē eñ de plaetsen daermen dye vindē sal/om tbloet te latē. Eñ tot gheender ander plaetsen en sal men tbloet latē/Al waert goet latē / oft al en waert nyeu mane / volle mane/oft quartier vander mane. A In die middelt vant voorhooft/is een ader diemen laten sal/ teghē de siechedē eñ pijnē des hoofts Eñ teghen cortsen eñ siedercijn. B Achter dye ooren bouen staen twee aderen/diemē laten sal/ om goet verstant te crijgen/om wel te hooren/ tegē den stinckenden adem/eñ voor lazarie. C Inde slapen vāden hoofde/zijn twee aderen/diemē laten sal om die groote oueruloedicheit des bloets/dat in de herssenen is/dwelc den hoofde eñ dē oogē ooc letten mochte/ Eñ is ooc goet eegē meer accidentē die int hooft comen. D Onder die tōge zijn twee aderen diemē latē sal tegē een siecte geheetē Pylenciē eñ tegen apostueniē eñ geswil der keelen / teghē die Squinancie dwelcke siecte men haestelijc besteruen moeste sonder sulcke latinge. E Indē hals zijn twee aderen diemē noemt orginale/wāt si dē geheelen loop des bloets hebbē/ dat smenschē lichaē regeret/eñ besonder thooft/ Maer men en mach daer in gheen bloet laten / sond der medecijn meesters raet

F Die hert ader inden arm gelatē/is goet/om die humoren eñ tquaet bloet te purgerē/ dat der cameren des hertē letten mochte/ eñ is zeer goet ghelatē/den genē die bloet spouwē/ oft die cort van adē zijn. G Die leuer ader inden arm ghelaten/ verdrijft die groote hitten des lichaēs/ eñ houdt dē mēsche gesont/Dese latinge is goet/tegē de gheelsuchte/tegen apostuenië der leueren/ eñ ooc tegē de siecte geheetē Pleuresis/waer af een mensche wel steruen mochte/by faute vā sulcke latinge. H Tusschen den ghoutvinger eñ den laetsten vinger/laetmen tegen die pine der magen eñ zyden/gelijck butsen eñ apostuenië/ met meer accidenten/ die in dese plaetse comen mueghen/ door ouervloedicheyt des bloets eñ humorē. I In die rechte zyde tusschē den buyck eñ de dyye/ist goet gelaten/tegen die siecte geheeten Ydroposie/ eñ in die slincke side ghelatē is goet/tegē de pine der miltē/maer men moet sulcke latinge doen/bi rade der medecijn meesters. K In elcke voet zijn/ drie aderen/ daer af deerste gheheeten wort Sophena/eñ leet onder dē knoesel binnen des voets/die welcke goet is gelaten/om te verdriuen alle quade humorē/ ende is den vrouwen zeer goet gelatē/tegē veel siectē. L Tusschen dē hals des voets eñ den grooten teen/is een ader diemē laten sal/tegē veel siecten/gelijc Epidimie/die haestelijck coemt vā ouervloedicheyt der humorē/Eñ dese latinghe moet geschiedē binnē. xxiiij. vren na dat die siecte dē mensche aen gecomē is/ eer die siecte enighe cortsen heeft. M In de hoeckens vandē ooghen/zijn twee aderē/diemē laet teghē die roode oogen eñ tranende oogen/eñ tegen meer ander siecten/die comē muegē vā ouervloedicheit des bloets eñ humorē. N Op tsopken vandē nuese/laetmē tegē roode opdragende puystachtige nuesen/eñ aen siet een ander quade infectie der hertē/die van ouervloedicheit des bloets oft humorē comē. O binnen den mont in die lippē/zijn vier aderē/twee beneden/ eñ twee bouen/ diemen laet teghen verhitheyt Cancker/eñ tegen den tantzweer. P Tusschen den lippen eñ de kinne/is een ader/ diemē laet/ tegē den stinckendē adem. Q In elckē arm zijn vier aderen/Waer af die hooft ader/de hoochste is/Dan dere daer naest is die hert ader/Die derde de leuer ader/Eñ die vierde de ader vanden miltē. R Die hooft ader/is goet ghelaten inden arm teghens die ouervloedicheyt des bloets/dwelck den hoofde/den oogen/den hertte lettē mochte/ Dese latinge/is ooc zeer goet teghen verhitte geswollen aensichtē. S Die ader der milten/anders geheetē/die neder ader salmen laten/ tegen alderhande cortsen / tertianen/ eñ quarteynē/ Dese ader moetmē breeder open snyden / eñ ondieper dan eenighe andere / op dat si wel wint vate eñ van sorghe eender zenuwen/ die onder dese ader leet/diemē raeckē mochte / waert datmen dieper snede. T In elcke hāt zijn drie aderē/vā den welcken/die bouen den duym is / is goet te latē tegen die groote hitte des aensichts/ eñ om die grouicheyt der humorē eñ des bloets te vdriuen/die int hooft zijn/ Dese ader vdelt meer / dan die inden arm coemt. V Tusschē dē cleynē vinger eñ dē goutvinger laetmen/ teghen alle cortsen/tertianen/ende quarteynē/eñ tegēs meer ander gebrekē. X In elcke knye/ is een ader diemē laet tegen de pine eñ geswil der zenuwē/eñ om te verdriuē/ die quade humoren. Y Die ader onder dē knoesel buytē des beens laetmen teghens/die pine der dyyen/om dye humoren te doen scheydē/die daer vergaderē mochten/Ende tis daer ghoet ghelaten/den vrouwē/dye haer stonden/te zeer comen.

Aristoteles sept / datmen in Januario mach ter ader latē/alst noot is/opten duym/ Mē en sal gheenē camerghanc makē. Een kint dan gheborē/wort vā couder natuere. Die meester Auicenna sept/ die maent Februarius si ghoet ter ader te latē/ Men en sal niet makē ter camerē te gaē/ Men sal electuarē nemē/ Dat kint wort arm eñ benoot. Die meester Ptolomeus sept/ datmē in Maerte/mach ter ader latē. Men en sal gheen roerdranck innemē/ Een heet bat is goet/ Dat kint wort bloode eñ vreesende/ Tis traech eñ luyde eñ wort gichtich. Die meester Auerrois sept/ dat in April/is zeer nuttelijc eñ alder beste ter ader te latē/ eñ oock met coppen/en badet niet te dickmale/eñ ten is niet te radē. Tkint dat geborē wort/ is ongestadich/ Men sal hē die leuer ader latē. Die meester Ypocras sept/ dat in die maent. Meye goet latē is ter medianē/ende en laet niet te vele bloets/ Ghy mucht v purgerē. Eñ nut koel spise eñ nut Alsene/ Dat kint wort ootmoedich/reyn/eñ geweldich. Die meester Galien? sept/ dat in Junio/niet seer goet en is te latē. Men en sal niet lange vastē/ Men mach wel rou speck etē. Ooc en is warm badē niet gesont. Eñ mydet vele slapēs/ En neēt gheen roerdranck. Dat kindt wort kuysch eñ reyn/ eñ schamel. Dye meester Dyascorides sept/ datmē in Julio sal veel slapens midē/ eñ oock nyet ter ader latē. Eñ hoet v voor koelē eñ alle heet eten/ Hoedt v voor veel badēs/eñ voor vrouwē te hanterē Drinct dicmale vā Sauie/Coriander/Ruytte/Anijs Eppe. Die meester Ptolomeus seit/ dat in Augusto niet goet en is ter ader te latē. Eñ ten is niet ghoet koele te etē/ Eñ wacht v voor dat heete/ eñ nut auerone/ Dat kint wort kuysch simpel eñ onbarmhertich. Die meester Esculapius/ dat in September gesont is ter ader te latē. Dat kint is matich in allē dinghen/eñ wort eē oprecht rechter. Die meester Ysaac sept/dat in October is gesont ter ader te laten. ende veel te badē si gesont. Eñ men en sal gheē hoofden vā beestē eten. Eñ men en sal gheenē roerdranck nemen/ Dat kint sal een onnute tonghe crigē/ eñ van veel sprakē. Die meester Rasis sept/ dz in Nouember sonder noot is ter ader te laten/ Eñ tis gesont melc te eten/daer af meerdert dat bloet/ eñ maect dē mensche betamelijc/ Men en sal oock gheenē dranck nemen/ Dat kint wort een gode medecijn eñ een voorsichtich verkeerde. Die meester Egidius sept/ dz alst noot is in die maent December/ machmen ter ader laten (en neemt gheenen roerdranck) besonderlinge tbloet vanden hoofde/ Eñ nut spijse dye ghepepert is/ende oock muscate/ Dat kint wort geweldich eñ een oprecht rechter/ende een onkuysche.

¶ Een water der iuecht ende der duecht.

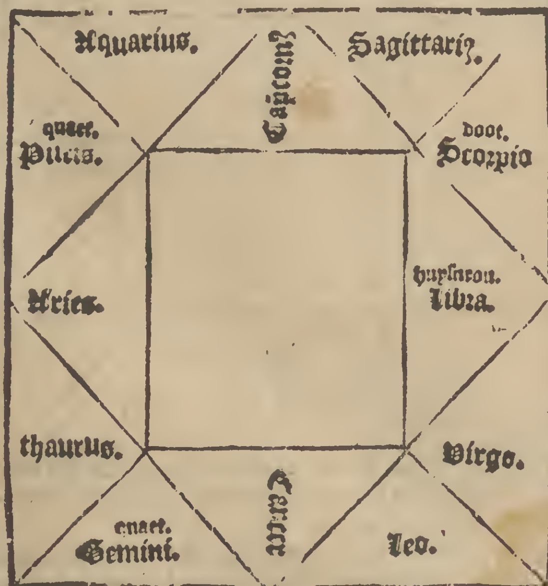
Ten eersten suldy nemen/ breede Sauie dye achter cleyn oorkens heeft aenden steel/ ende breect die topkens bouen af. Item witten Ghenber/ Nagelen/ muscaten/elcs vier loot. Item Parijs correrē/muscaet bloeme/elcs twee loot/zeem/wit zuyker elcks vier loot/zcuerzact / langhe peper/ elcks twee loot/Ruytte/Alssene/elcs een loot. Eñ neemt daer toe eenen goeden rijpen cruys appel. Item doet dat al te samen/eñ doet daer ouer twee potten franschē wijns/ oft anders den alder besten varwe behouden de wijn/ ende doet dat in een steenen wel geglast vat oft in een tennen vat / ende vermaket bouen dichte toe/dat gheen lucht daer toe en mach comen. Ende wanneer dat cruyt .xxx. natuerlijcke daghen / inden wijn ghelegen heeft / so doet dat cruyt weder wt dē vate/ende legghet in eenen mortier/eñ stootet recht wel / eñ legghet dan onder een goede tennen clocke/ ende brandet als ander water/ maer die materie die daer wt druppt/ dye moet ghi verwaren aendē tuyt der clocken/dat gheen waessem daer wt en mach/eñ oock salmen dat van saechten colen vyer af branden eñ alst af ghebrant is/so neemt van die voorgenoemde Sauie/vier loot/eñ legtse in dat water/ende verwaert dat vat wel met was/ dat gheē lucht daer toe en come/ So crijghet dye cracht/ als hier na volcht. Maer wildy dattet ghoede natuerlijcke balsame worde/ So neemt van desen cruyde af metten ghewichte/also vele als vore/ende legtse in dat ghebrāt water.xiiij.daghen/stootet weder/ende brandet weder/als vore/ soo wordet natuerlijcke balseme/ ende soo ghijt dicker doet / hoe starcker ende beter dat tet wort/maer soo dick als ghijt brandet/alsoo dick suldy die vier loot Sauien/altemael daer in doen.

¶ Nv merct zijn duecht.

Het maect allen wijn schoone. Eñ this goet gedroncken voor alle quade siecte eñ cranckheyt des lichaems / eñ wtwendich ghestreken. Het keert alle quaet vanden ooghen/ diese weynich daer in doet. Het verdrijft wat een mensche / in zijn inghewande heeft/ diese drinct. Oock heylet alle ghequetste/ zeer/ het si gheslaghen/ gheuallen/ oft buylen die hem daer mede bestrijct. Ick segghe dattet oock goet is/ voor den droppe die daer comet vānder vloet der hersenē/wiet drincket. Oock voor verghiffenis/ voor Dwater wiet drinct/ voor onuerdouwelijcken kost/ Voor den stinckenken adem / voor weedom der tandē/ diet drinct. Ooc voor die swimelinghe des hoofts ende der aderen des hoofts ende der hersenen wiese drinct/ ende dat hooft daer mede saluet. Oock voor dye smackende naesghaten/ wiet daer in druppt. Voor beuānghinge om dat herte. Het maeckt ghoede memorie/wiese drinct. Het maect dē mensche iueghentlijcke ghedaente/ wiese alle daghe drinct/ ende dat aengesichte daer mede saluet. Voor alle schorftheyt/ rappicheyt/ bladerē/ oft andere eenighe smetten/ wie hem daer mede salft / Voor lazarie/als si haer aldereerst verheft. Het scheydet siluer van coper/ Ende oock ghout/ maer mē moetet temperen met quicsiluer. Het is ghoet tot allen verschen wonden.

Om alle perikel te schouwen/ datmẽ da ghelijc siet/ dat die menschẽ by quaden regimẽte/ eñ quade wachtẽ/ in ontallike siectẽ/ cranchedẽ eñ euelẽ vallen/ eñ op dat een yeghelijc ghewaerschout si/ voor zijn inclinatiẽ/ het si tot crãchedẽ/ oft onmatelike weeldẽ/ traechept/ oncuysshept/ oft eenighe andere ghenepchthedẽ/ de welcke ick thoonẽ eñ bewisen sal by eender oordine als een fighuere/ haer influentien van bouẽ te hebbene/ dat die bouenste influẽtien tot ten onderstẽ ghenepcht zijn/ dwelcke dye ghene dye der wiser schrifte met een claer verstant ghesien hebben/ sien/ want niemant en is een goet rechter/ vant ghene dat hy nyet en weet/ soo Aristoteles sept. iiij. Metaphisice/ Ten is niet mueghelijc/ cenen bant te ontbindẽ/ den onwetendẽ/ Daerõ alle onwetẽde alsteraers achtergestelt/ sal ick tvoorgenomẽ/ oordelijc stellen/ alle die gebuertẽ/ die binnẽ den gheheelẽ iare vallen moghẽ roerẽde. Waer af een yeghelijck/ zijn eyghẽ cõplexie onderkennẽde/ sal die waerhept hier af onderuindẽ/ eñ dan tseluc ghelooue/ Wãt so sinte Ambrosius sept. Dat alle waerhept/ van wyen dat si oock ghesept wort/ vandẽ heylighẽ gheest is. Want alle medicine/ eñ cracht der cruydẽ/ eñ die kẽnisse der seluer/ is van Godt in ghegeuẽ/ soo Salomon sept/ des ghelijck alle andere conste eñ ghauẽ (wee hẽ diese misbruyct) Eñ om dat alle ghauen eñ waerhept vandẽ heylighẽ gheest is/ so voorsept is/ daerom ver condicht een mensche ooc warachtighe dinghen/ al ist dat hi warachtighe dinghen/ door die cracht zijnder eyghender naturẽ voorsept. Waer wt oock die vinders der constẽ/ veel warachtighe dinghẽ/ in dye consten voorsept hebben/ niet dan vanden heylighẽ gheest gheleert/ die een gheest is van alle waerhept. Nu sal ick hier stellen dye voorghenoemde figueren van die ghebuerten der menschẽ die binnen den gheheelen iare vallen.

Tusschen sinte Gregorius/ ende Tyburtij/ zijn dese gheboren/ eñ die Sonne is in den Ram/ ende tis den tijt inden Aprille.

Aries kinderen zijn heet ende drooghe/ colericum/ Ende tis Mars huys/ hi is ruytersch eñ slaet ghern terstont/ hi is terstont gram/ terstont versoent/ ende heeft somtijts gheluck/ huyden ghelt morghẽ gheen

In bruynder eñ schimmel verwen heeft hi gheluck/ hi sal alle dinck opten dünstdach beghinnẽ/ so heeft hi dan gheluck/ in sedichept te leuen ende oock gheluck in dese maent.

¶ Capricornus die steenbock/ is cout/ drooge melãcolicum. ¶ Venus huys zijn ghewin teeken in rooder verwen/ gheluck vã vrouwẽ/ rijck in koepen eñ ossen daer in is zijn gheluck. In vaele verwen heeft hi gheluck. Hy sal alle dinck op eenen vrijdach beghinnen/ dat is zijn gheluck in dese maent.

¶ Gemini dye tweelinck/ heet/ vocht/ sanguijn zijn broeder. ¶ Mercurius huys/ een schriuer oft een hãtwercker/ dat hem verdriet/ aen zijn handẽ sal hi lijdẽ eñ met brieuen onghelue/ grauwe verwe gemengde eñ witte verwe is hẽ onghelue/ eñ heeft den woensdach. Wat ghi met uwen vriendẽ/ broeder/ suster hãdelt/ daer toe hebdy gheluck.

¶ Cancer die kreeft/ cout/ vocht/ flegmaticum/ zijns vaders. ¶ Luna huys/ Hy heeft gheluck teghen den opganck der Sonnen met coomanschap/ oft anders Hi sal alle dinck opten maendach beghinnẽ. In grauwe oft blau verwe/ in blauwe verwe is zijn geluyck

¶ Leo die leuwe heet ende drooghe/ colericum zijn kint. ¶ Der Sonnẽ huys/ hoouerdich/ schoon koene/ eñ rijck. Hy heeft gheluck by wereltlike heeren/ teghen der Sonnẽ op ghanck/ daer vint hi ghenade tot allẽ dinghẽ/ gheel verwe/ vael verwe is zijn gheluck/ opten Sondach sal hi alle dinck beghinnẽ veel kinderẽ/ maer si steruen ghemeynlijck terstont.

¶ Virgo die maecht zijn cranchept/ cout drooge melancolicum. ¶ Mercurius huys/ van maechden ende meysens onghelnck ende schade/ onuruchtbaer/ van hantwerck ghemeynlijck ongheluck/ colicõpassio/ berrende moeder/ met brieuen eñ te rechte te gaene ongheluck/ schimmel grauwe ghemengt wit/ eñ heeft den woensdach.

¶ Libra die waghe zijn huysurouwe/ heet/ vocht/ sanguijn. ¶ Venus huys/ zijn gheluck is met weduwẽ/ si maken hem rijck/ wat metter waghẽ toegaet/ dat is zijn ghewin/ in vael/ roode verwe is zijn gheluck/ Hi beginne alle dinck opten vridach/ deen wijf sterft deser moet hi drie hebben.

¶ Scorpio zijn doot/ cout/ vocht/ flegmaticum. ¶ Mars huys/ in poten/ grauen/ eñ in ontuallen vã swinen verckenẽ ongheluck/ inder blasen/ smertte/ steen inden lendenẽ/ moed er cranck van herssenẽ eñ aen ghesouten visch en gae niet/ wee van swimelinghen te steruẽ/ alle bruyn verwe/ den dinstdach.

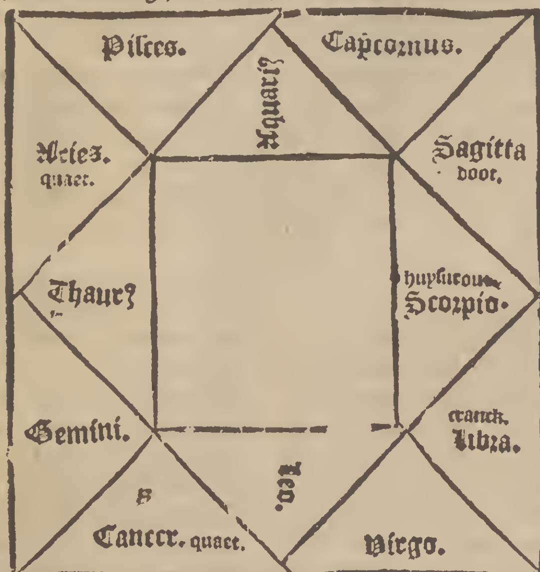
¶ Sagittarius die schutter/ zijn wandelteeken/ heet ende drooghe/ colericum. ¶ Jupiters huys. hi gaet ghern met gheschutte om/ eñ is ghenepcht tot gheestelichept/ doctoor rechter/ want hi is oprecht goet/ eñ hi heeft bi gheesteliken heeren ghenade/ doncker schimmel/ groen verwe is zijn gheluck/ hi beginne/ alle dinck opten donderdach.

¶ Capricornus die steenboc: drooge: cout melãcolicũ ¶ Saturnus huys/ hi denct altijt op ghoet/ hy gaet ghern met deernen om/ in wouden ende in berghẽ vint hi ghenade/ met berch werck heeft hi gheluck/ In alle swarte verwe is zijn gheluck/ hi sal alle dinck des Saterdaechs beghinnen.

¶ Aquarius die waterman/ heet eñ vocht/ sanguijn. ¶ Saturnus huys/ zijn gheluck coemt hem van ouden goeden langhe onder der eerden gheweest/ oft wt die lucht wort hi rijck van ghelt. In alle swartte ver

we/ ende opten Saterdach alle dinck te beghinnẽ is zijn gheluck.

¶ Piscis de visch/cout/vocht/flegmaticum. ¶ Jupiters huys/zijn heymelike vriendẽ int water verdrincken/voeteuel aenden voeten eñ ander gheswil/verachtert van doctorẽ rechterẽ eñ van ioden ongheluc/ by gheesteliken heeren ongheluc. In doncker schimmel verwe ongheual/eñ heeft den Donderdach.

¶ Tusschen. S. Tyburtius dach ende Sinte Pancraes dach zijn dese gheboren/ ende dye Sonne is in Tauro. Ende tis den tijt inden Meye.

¶ Taurus kint/cout/drooghe/melancolicum.

¶ Venus huys/maect den luyden v. uechde/ende en is hẽ seluẽ niet nutte/eñ doet veel verlorens diensts/ met koeyen/ossen/ende in vruchten vint hi ghenade In vaele/ende in roode verwe is zijn gheluck. Hi beghinne opten vrijdach.

¶ Gemini is zijn gewin teekẽ/heet/vocht/sanguijn.

¶ Mercurius huys/schriuen/hantwerck dat is zijn auentuere/ van desen heeft hy sonderlijck gheluck/ In grauwer/ghemengde/ende in witter verwen is zijn gheluck. Hi beghinne alle dinc optẽ woonsdach.

¶ Cancer zijn broeder/cout/vocht/flegmaticũ. ¶ Lunas huys/ apostuenien/litteekenen/ bladeren/sweeren herte ende borst wee/ende int water noot/wacht voor appel grauwe/blaer verwe/eñ heeft den maendach.

¶ Leo zijn vader. ¶ Solis huys/heet drooghe/colericum/hoouerdich/schoone/rijck eñ koene/hy heeft sonderlinck gheluck met wereltliken heerẽ/ teghen den opghanck der Sonnẽ/ eñ oock na coemanschap In vaele/ende gheelder verwẽ is zijn gheluck hi beghinne opten Sondach.

¶ Virgo/zijn kint cout/droghe/melancolicum.

¶ Mercurius huys: van meysens oft maechden gheluck/ende vruchtbaer van hantwerck/schriuen/ van brieuen ende rechten gheluck. In grauwe eñ witte verwe. Ende beghint opten woonsdach/niet te vele kinderen/si zijn wijslick.

¶ Libra/ heet/ vocht/sanguijn. ¶ Venus huys/zijn cranckeyt van wiuen ende van coopluydẽ ongheluc roode menisoen/ vallende euel/ leden brekẽ/ fenijn eten/wacht v voor vaele verwe ende roode verwe/ ende heeft den vrijdach.

¶ Scorpio/zijn huysurou/cout/vocht/flecmaticum.

¶ Mars huys/ op rooyen/ branden/ende sept altijt van crijghen. Hy soorent eñ slaet gheern/hy is rijck wãt hi is gierich op dat goet. In castaeyngie bruyn eñ in bruynder verwen is zijn gheluck. Hi beghinne opten dinsdach/ hi sal twee wijfs hebben.

¶ Sagittarius/zijn doot/heet droghe/colericum.

¶ Jupiters huys/met gheschutte gelemt/der lendenen wee/eñ vã die gicht lam/van gheesteliken heerẽ eñ vã anderẽ gheestelikẽ ongeual/In doncker schimmelende in groender verwẽ ongeluck/eñ heeft den donderdach.

¶ Capricornus/zijn wandel teeken/heet/cout droghe melancolicum. Saturnus huys/in woudẽ/berghen heeft hi gheluck met dieren ende met wiltbraet omghaen is zijn natuere/ met berchwerck gheluck/ In alle swartte verwe is zijn gheluck/opten Saterdach sal hi alle dinck beghinnen.

¶ Aquarius/heet/vocht/sanguijn. ¶ Saturnꝰ huys zijn gheluck is met ouden goede dat lange onder der eerden verborghen gheweest is/oft hi wort rijck van ghelt wter lucht. In alle swartte verwe/ende beginne alle dinck opten Saterdach.

¶ Pisces/cout/vocht/flegmaticũ. ¶ Jupiters huys by gheesteliken heeren heeft hy gheluck/ eñ is oock selue tot gheestelijcheyt geneycht/ aldermeest teghẽ den opghanck der Sonnen/ bi grooten waterẽ/ Hy beghinne alle dinck optẽ donderdach. In schymmel ende in groender verwen is zijn gheluck.

¶ Aries/ heet droghe colericum. Mars huys/ten wee der ooghen/ wee der ooren/ smertte/ doof/ dye swimel siecte/eñ Mars mettẽ swaerde/wonden int hooft. En beghint niet opten Dinsdach/ eñ wacht v voor castaeyngie bruyn eñ voor alle bruyn verwe/ het is uwe ongheluck.

Tusschen Sinte Pancraes ende. S. Vitus zijn dese gheboren/eñ die Sonne in Gemini/ ende tis in Junio den tijt vanden iare.

¶ Gemini/heet vocht sanguinẽ. ¶ Mercuriꝰ huys zijn auentuere is met hantwerck/schriuẽ oft anders eñ heeft gheluck vandẽ schriuerẽ/notariẽ/voorsprakeren eñ hantwerckeren/ beghint alle uwe saken op eenen woonsdach. In grauwe eñ ghemengde grauwe witte verwe is zijn gheluck. ¶ Cancer/zijn ghewin teeken/cout vocht flegmaticum.

¶ Luna huys/zijn gheluck opten watere nae coomãschap/om te verweruen/bisondere teghen dat landt Noortwaerts. Hy sal alle dinck op den Maendach

beghinnen/so heeft hi gheluck/in appel grauwe/eñ in blauwer veruwen.

¶Leo heet/drooghe/colericum. ¶Solis huys/wee der maghen/cortsen/vier/letsel van dieren/letsel vā ghewelt der heerē in onghenade/ van goude verlies die maselsiecte. En beghint niet opten sondach/ dat is gheluck/In vaele ende gheelu verwe.

¶Virgo zijn vader cout/drooge/ Melancolicum/ ¶Mercurius huys/vā meysens oft maechdē rijck/ van hantwerckerē goet ghelue/eñ beghint alle dinc met rechte eñ met brieuen gheluck/oock met grauwen eñ ghemengde eñ met witte verwe gheluck.

¶Libra zijn kint/heet vocht sanguijn. ¶Ven⁊ huys hi crijcht van vrouwē gheluck/ ende wort rijck met coomāschap die metter waghe toe gaet/Alder meest teghē der sonnē opghanc. In vaele eñ roode verwe/ eñ sal een wijf hebbē/die sal twee kinderē tot eender reysen draghen/eñ in rooder verwen is zijn ghelue. Beghint alle uwe saken opten vridach.

¶Scorpio zijn cranchept/cout/vocht/flecmaticum ¶Mars huys/op roouen/branden/toornich/ ende slaet gheerne. Hi wort gheerne rijck/wāt hi is ghierich na tgoet/goet onder ooghē met schoonē reden. Beghint alle dinc opten dinsdach/niet in castaeyngie bruyne eñ in bruynder verwen.

¶Sagittarius zijn huysurouwe/ heet/drooghe/colericū. ¶Jupiters huys/met bussen/boghen eñ ghe schut om te ghaen is zijn natuere/goet gheluck met gheestelijcken heerē/eñ ongheual van anderē gheestelijken doctoren rechteren. Hi beghinne alle dinck opten donderdach. In grauwe ende doncker schimmel ende groene verwe gheluck.

¶Capricornus zijn doot/cout drooghe/Melancolicum. Saturnus huys/in wouden eñ in bergē heeft hi onghelue met wiltbraet iaghē ongeual/ met dieren om te ghaen is hē wel/eñ met berch werck heeft hi ongheluck. Eñ en beghint uwe dinck niet op eenen saterdach. In alle swarter verwen gheluck.

¶Aquarius zijn vader/heet/vocht/sanguijn. ¶Saturnus huys/wat vrouwē aengaet dat is uwe gheluck/ si maken hem rijck/ eñ goet gheluck met coo... schap inder lucht/beghint uwe dinck opten saterdach. In alle swartter verwen gheluck.

¶Pisces cout/vocht/flecmaticum. Jupiters huys Hi vint onghenade by gheestelikē heerē/ende heeft oock ongheluck inden gheestelijcken staet eñ sonder gonste vā alleen gheestelikē doctorē rechterē alder meest teghen den opganc der sonnen/by groote wateren onghelue ongesonde voetē/verrecken/ onghe luck van ioden. En begint nyet opten donderdach. In schymmel eñ groene verwe is zijn ongheluck.

¶Aries/heet/droogc/colericum. Mars huys/ hi is ruyters/terstont toornich eñ slaet gheerne/eñ heeft somwijl gheluck/huyden ghelt/morghen gheen/eñ toch aen neeringhe gheen ghebreck / op den dinsdach. In alle bruyn verwe is zijn gheluck.

¶Taurus/cout/drooghe/ Melancolicum. Venus huys/ Hi maect den luydē vruechde/ende en is hem seluen nyet nutte/ met coepen eñ met ossen eñ met vruchten vint hi ghenade. In vaele eñ roode verwe opten vridach.

¶Gemini/heet/vocht/sanguijn. Mercurius huys vanden schrijueren hantwerckeren ongheluck/arm schouderē int vier vallē/gicht/pestilētie. Dē woonsdach/ Wacht v voor grau/gemēgde eñ witte verwe

¶Tusschen .S. Vitus ende .S. Margrieten dach/ zijn dese gheboren. Eñ die sonne is in cancro/ eñ dye tijt is in die Hoymaent.

¶Cancer kint/ cout/ vocht/ flecmaticum. ¶Luna huys/ zijn gheluck is bi grooten waterē te hanteren teghen der sonnen opghanck/naer coomanschap. En de alle dinck opten maendach te beghinnen. In appel grauwe ende in blaeu verwe.

¶Leo zijn ghewin tecken/heet/drooghe/colericum. ¶Solis huys/hoouerdich/schoone/koene/eñ rijck Hi heeft sonderlinghe ghenade/by wereltliken heeren aldermeest teghen der sonnē opghanck. In vaele/in gheelder verwen. Beghint alle dinck optē sondach.

¶Virgo zijn broeder/ cout/ drooge/ melancolicum/ ¶Mercurius huys/van meechden ende van hantwerckeren ongheual/onuruchtbaer/der darmē siec te/bernēde moeder/vā brieuē ongheual/mettē rechte ongheluck. Wacht v voor gemengde grauwe eñ witte verwe/ende grauwe verwe/den woonsdach.

¶Libra zijn vader/heet/vocht/sanguijnen. ¶Venus huys/ hi heeft gheluck van vrouwen/die makē hem rijck/eñ wat metter waghen toe ghaet daer af wort hy rijck. In vaelder verwen/in rooder verwen gheluck/Beghint alle dinck opten vridach.

¶Scorpio/zijn kint/cout/vocht/flecmaticū. Mars huys/ hi is rijck/want hi is ghierich ende vreck opt goet/eñ den luydē goet/onder den ooghen/eñ quaet achter den rugghe. In alle bruyn verwe/beghint op ten dinsdach. Hi sal veel kinderen hebben.

¶Sagittarius/zijn cranchept/heet/drooghe/colericum. ¶Jupiters huys/lenden wee/met boghen eñ bussen ghelemt/van die gicht/ eñ van gheschut lam van gheestelijken heeren doctoren ende rechteren on gheluck/Wacht v voor doncker schymmel eñ groene verwe/eñ heeft den donderdach.

¶Capricornus/zijn huysurouwe/cout/drooghe/me lancolicum. ¶Saturnus huys/in woudē eñ in berghen gheluck/ met iaghen ende met dyeren om te ghaen/is hem wel/met berchwerck gheluck/In alle swarte verwe is zijn gheluck/ Beghint alle dinck opten saterdach/ Hi sal twee wiuen hebben/die eerste arm/die andere rijck.

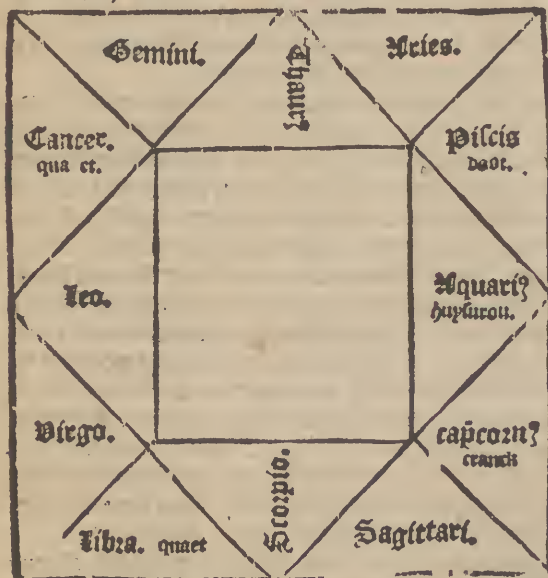
¶Aquarius/zijn doot/heet/vocht/sanguijn. ¶Saturnus huys/ van vallen/smerte/ beenen te breken/ wonden aen dē beenē/pestilentie/oft gehangē inder lucht. Wacht v voor alle swarte verwe/ dē saterdach

¶ Pisces/ cout/ vocht/ flecmaticum/ huysurouwe/ ¶ Jupiters huys. Hi heeft gheluck inden gheesteliken staet/ eñ heeft oock gheluck bi gheestelikē heerē/ eñ van allen gheestelikē luydē/ hi is oprecht goet eñ een rechte rechter. In schimmel in groender verwē zijn gheluck/ alder meest teghē den Oosten/ Begint alle dinck opten donderdach.

¶ Aries/ heet/ drooghe/ colericum. ¶ Mars huys/ hi is ruytersch/ terstont toornich/ terstont versoent hy slaet gheerne/ eñ heeft somwilen gheluck/ huydē ghelt morghen gheen/ eñ heeft nochtans ghenoech In alle bruyn verwe heeft hi gheluck. Eñ beghinne oock so alle dinck opten dinsdach.

¶ Taurus/ cout/ drooghe/ melancolicum. ¶ Venus huys/ met ossen/ coepen/ eñ in vruchten vint hy ghenade/ hy maect oock den anderen luyden vruechde/ eñ en is hem seluen niet nutte/ van vrouwē wort hy rijck/ In vaele/ in rooder verwen/ opten vrydach begint/ dat is gheluck.

¶ Gemini/ heet/ vocht/ sanguijnen. ¶ Mercurius huys/ schriuen/ notariē/ voorsprakerē/ hantwerckeren/ daer af gheschiet hem verdriet/ arm eñ schouderen veruallen/ eñ die gicht daer in/ eñ die pestilentie. Wacht v voor grauwe eñ ghemengde eñ witte verwe/ Ende heeft den woonsdach.

Tusschen. S. Margrieten ende Onser vrouwē hemels vaerts dach zijn dese ghebooren/ eñ die sonne is in Leone/ eñ tis den tijt inden Oost.

¶ Leo/ des Leuwen kindt/ heet/ drooghe/ colericum. ¶ Solis huys/ hoouaerdich/ schoone/ rijck eñ koene Hi heeft ghenade by den wereltlikē heerē te handelen/ teghent Oostē. In vaele oft grauwe/ eñ in gheelder verwe/ Beghinne alle dinck op eenen sondach.

¶ Virgo/ zijn ghewin teekē/ cout drooghe/ melancolicum. ¶ Marcurius huys. Hy is manierlijck/ ende heeft gheluck van ioncfrouwē/ die maken hem rijc. In grauwe verwe/ ende in ghemengde eñ in witter verwen is zijn gheluck/ Beghint alle uwe dinghen opten woonsdach.

¶ Libra/ zijns broeders huys/ vocht/ sanguijn. ¶ Venus huys/ van wijuen ende van cooplupden ongheluck/ troode menisoen/ vā vallen/ dē nauel siecte/ wōden oft ander schaden/ in den lendenē wee/ eñ venijn te eten. Wacht v voor vaele verwe/ eñ roode verwe/ ende heeft den vridach.

¶ Scorpio/ zijns vaders huys/ cout/ vocht/ flecmaticum. ¶ Mars huys/ in swijnen/ drooghen visch eñ in vruchten vint hy ghenade/ by grooten wateren/ In kastaengie bruyn eñ in bruynder verwe zijn gheluck/ Beghint opten dinsdach.

¶ Sagittarius zijn kint/ heet/ drooge/ colericū. ¶ Jupiters huys/ zijn naturere is gheerne met gheschutte omghaen/ eñ byden gheestelikē vint hy ghenade eñ die gheestelike staet is zijn gheluck. In schimmel verwe/ groen verwe is zijn gheluck. Hy beghint opten donderdach. Hi en sal niet veel kinderen hebben.

¶ Capricornus/ zijn cranckeyt/ cout/ drooge/ melancolicum. ¶ Saturnus huys/ inden beenē den cramp die knyeschiuē te veruallē/ vandē honden eñ dyeren letsel/ vandē peerdē ghestagen/ vandē wiltbraet crāc in woudē eñ in berghē ongheluck/ met berchwerck ongheluck/ eñ wacht v voor allē swartte verwe. Eñ beghint opten saterdach.

¶ Aquarius/ zijn huysurouwe/ heet/ vocht/ sanguijn ¶ Saturnus huys/ zijn gheluck in oudē goeden langhe verborghē gheweest/ oft hi wort rijc vā ghelt wt der lucht/ met weduwē heeft hi gheluck/ hi beginne alle dinck opten saterdach/ in alle swartte verwe/ so hebdy gheluck/ hi sal tot eenē goeden eynde comen.

¶ Pisces/ zijn doot/ cout/ vocht/ flecmaticum. ¶ Jupiters huys/ int water verdrinckē/ tvoet euel/ tvoet gheswil/ verachtert vā gheestelikē: doctorē rechterē eñ van iodē ongheual/ ongeluc by gheestelikē heerē Wacht v voor schimmel verwe/ eñ voor groen verwe. En beghint oock niet opten donderdach.

¶ Aries/ heet/ drooge/ colerick. ¶ Mars huys/ hi is ruytersch/ terstōt toornich/ eñ slaet gheerne/ hi heeft huyden ghelt morghē gheen/ eñ nochtans genoech Beghint alle dinc optē dinsdach/ int bruyn geluck.

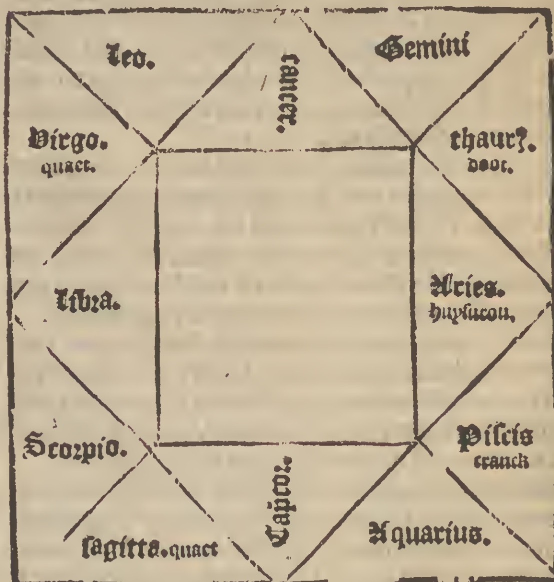
¶ Taurus/ cout/ drooge/ melācolicū. ¶ Venus huys van vrouwē gheluck/ vā coepen/ ossen eñ in vruchtē vint hi ghenade/ eñ wort daer mede rijck. Begint alle dinc optē vridach. In vael eñ root zijn gheluck.

¶ Gemini/ vocht/ heet/ sanguijn. ¶ Mercuri⁹ huys zijn gheluc is met hantwerckē/ schriuen oft anders/ eñ heeft ooc ghenade vandē hantwerckerē/ scriuerē/ eñ consteneeren/ Begint alle dinc optē woonsdach. In grau/ gemengde/ eñ in witte verwe v beste geluc

¶ Cancer/ cout/ vocht/ flecmaticum. ¶ Luna huys apostuemiē/ lōgerwee/ wee aen de borst/ malacts/ bladeren/ sweerē/ hertwee/ eñ int water noot. Wacht v voor appelgrau/ eñ blaer veru. Niet optē maendach

¶Tusschen Onser vrouwen hemeluaerts dach eñ des heylighen cruys dach zijn dese gheboren/ eñ die Sonne is in Virgine/ eñ den tijt is in Septembri.
¶Virgo kint/cout droghe melancolicum. ¶Mercurius huys. hy crijcht gheluck van ionckrouwen/ hi is zedich van wesen/gheluck van hantwerckeren grauwe verwe/ghemengde eñ witte verwe/ Eñ beghint alle dinck opten woonsdach/ eñ wat uwe ghesontheyt aengaet doet in dese maent.
¶Libra zijns ghewins teeken/heet vocht sanguijnẽ Venus huys. hi wort rijck van weduwen/ende coomanschap die metten ghewichte toeghaet dat is zijn geluck. Beghint alle dinck opten vridach. In vaele roode verwe heeft hi geluc. Wat ghi in desen maent beghint dat der neeringhe aenghaet dat is gheluck
¶Scorpio zijn broeder/cout vocht flecmaticum. Mars huys/in putten grauen eñ int ijs vallen/ vã swemmẽ ougheluck/inder blasen/smertte/ dẽ steen inden lendenen wee/int ghemechte wee/die moeder stede cranck/van heerinck eñ ghesoutẽ vischwerck cranck/vã solpher baden te steruẽ. En beghint niet opten Dinsdach / Wacht v voor bruyne peerdẽ eñ bruyne verwe/wat hi metten sinen te handelẽ heeft in dese maent/daer toe heeft hi gheluck.
¶Sagittarius zijn vader/heet droogie/ colericum. Jupiters huys. hi gaet gheerne met ghescutte om by gheestelikẽ heerẽ vint hy ghenade/eñ heeft oock gheluck in den gheesteliken staet ende ghenade/van allen gheestelikẽ. Beghint alle dinck opten donder dach/in doncker/schimmele eñ in ghemengde eñ in witte verwe is zijn gheluck/wat ghi met uwen kinderen wilt maken/dat doet in dese maent.
¶Capricornus/zijn kint cout drooghe melancolicũ Saturnus huys/in wouden eñ in berghẽ ende met berchwerck heeft hi gheluc/met iaghen/eñ met dieren is hẽ wel. Beghint opten saterdach/in swartte verwe heeft hi gheluck.
¶Aquarius zijn cranckeyt heet vocht sanguinen. Saturnus huys/van vallen/smertten/beenbreken/ pestilencie/ghehangẽ inder lucht/wondẽ aendẽ beenen/wacht v voor swartte peerdẽ ende cleederẽ. hy heeft dẽ saterdach/pleecht v gesontheit in dese maẽt
¶Pisces cout vocht flecmaticũ. Jupiters huys zijn huysurouwe/bi gheestelikẽ heeren vint hi ghenade eñ heeft ghunste inden gheestelijckẽ staet eñ van anderen gheestelikẽ luyden/eñ gheluck by grootẽ wateren/naer coomanschap. Begint in doncker/schimmel/ in groene verwe alle dinck opten donderdach/ wiuen te nemen/ende wat ghi met hen te handelen hebt/ dat is in dese maent goet.
¶Aries/heet/drooghe/colericum/zijn doot/ Mars huys/der tanden wee/der ooghẽ wee/smertte/doof rasernie/swimelsiecte. Mars metten sweerde/wondẽ int hooft. Wacht v voor kastaeyngi eñ voor bruyne verwe/hi heeft dẽ dinsdach/en begint niet in die maent daer verlanghe aen leet/eñ wacht v voor vael
¶Taurus zijn wandel huys/ cout drooge melancolicum. Venus huys/met ossen/ coeyẽ/eñ met vruchten is zijn ghewin. In vaelen ende rooder verwen is zijn geluck. Eñ beghint alle dinck opten vridach/alle uwe saken/wt te wandelen/ naer goet te staen/in dese maent is uwe gheluck.
¶Gemini/heet/vocht/ sanguijn. Mercurius huys met hant werck/ schriuen is zijn gheluck/ende heeft vanden hantwerckeren/ eñ scriueren ghenade ende gheluck. In grauwe/gemengde/ eñ witte verwe is zijn geluck/eñ heeft den woonsdach/eñ heeft geluck met heeren/eñ vorsten te handelẽ in dese maent wat hi met hen te doen heeft.
¶Cancer/ cout vocht flecmaticũ/ Lunas huys/met coomanschap bi grooten wateren heeft hi gheluck/ bisonder int lant van noorden daer vint hi ghenade/ hi sal oock alle dinck op eenen maendach beghinnen In appel grauwe verwe/in blaer verwe/is zijn gheluck/wanneer hi half gheleeft heeft/sal hi eerst rijck worden.
¶Leo heet drooghe colericum. Solis huys/der maghen wee/letsel des viers/gemenct van dyeren/van der heeren ghewalt in ongenade van goude verlies der maselsiecte. Wacht v voor vael verwe/ende voor gheel verwe/ eñ heeft den sondach/ eñ wacht v voor verraderie/tis v noot/en beghint niet in dese maent want si is v gheheel contrarie.

¶Tusschen des heylighen cruys dach ende Sinte Gallus dach zijn dese gheboren. Eñ die Sonne is in Libra/ende tis den tijt in die herfst maent.
¶Libra heet vocht sanguinen. Venus huys. hi heeft gheluck met weduwen/eñ hi wort rijck met coman schap die metter waghẽ toe gaet. In vaele verwe/in rooder verwen. Beghint alle dinck opten vridach.
¶Schorpio zijns ghewins teeken/ cout drooghe / vocht flecmaticum. Mars huys/hy wort rijc/woeckeren/vroet op dat goet/eñ is afgunstich/goedertieren onder der ooghen ende niet inder hertẽ/kastaengie bruyn verwe/ eñ alle bruyn verwe is zijn gheluc den dinsdach.
¶Sagittarius/ zijns broeders huys/heet drooghe/ colericum/ Jupiters huys/lenden wee/met boghen busschen ghescut ghelemt/ vander gicht lam/ van gheesteliken luyden eñ gheluck van gheestelikẽ heeren onghenade/ In schimmel verwe/ in groene verwe/ongheluck/den donderdach.
¶Capricornus/ zijns vaders huys/ cout/ drooghe/ melancolicum/Saturnus huys/met berchwerc geluck/met dyeren om te gaen daer mede is hem wel/ met wiltbraet eñ in wouden eñ in bergen is zijn gheluck/met berchwerck gheluck. In swartte verwe in alle swartte verwe behaghen/den Saterdach.

¶ Aquarius/zijn kint heet/vocht/sanguinē. Saturnus huys/hi heeft gheluc vā oudē goedē die verborghē zijn/oft hi wort rijck vā ghelt wter lucht. In alle swertte verwe heeft hi gheluck/beghint alle dinc optē saterdach/zijn kinderē sullen hem nut zijn.

¶ Pisces/zijn cranckheyt/cout/vocht/flecmaticum Jupiters huys/podigra voeteuel/tgheswil aenden voetē/verrecken/int water verdrinckē/vandē gheestelikē heerē onghenade/eñ vandē anderē gheestelikē doctoren/rechterē ongheluck/vandē iodē ongeluc. Wacht v voor schimmel peerdē voor grauwe verwe/den donderdach.

¶ Aries/zijn huysurouwe heet/drooghe/colericum Mars huys/hy vint ghenade by wereltlikē heeren zijn gheluck is somwijl huydē ghelt morghē gheene ende des daechs een eynde/hi is ruytersch/terstont toornich eñ slaet gheerne. In alle bruyn verwe is zijn gheluck/eñ wort vā vrouwē rijck. Beghint alle dinck optē dinsdach/ zijn wijf is hem toegecomen.

¶ Taurus/zijn doot cout/drooge/melancolicū. Venus huys: der kelen siecte: gesweer oft wondē aendē hals/quade vrouwē met feninige beclap/smerte/vā koepen eñ ossen ongeual. In vael veruwe eñ in roode veruwe/den vrijdach.

¶ Gemini/zijn wandelteekē heet/vocht/sanguinen Mercurius huys met scriuerē/hantwerckerē heeft hi gheluck/eñ heeft genade vā schriuerē/hantwerckerē/voorsprakerē eñ in trechte heeft hy gheluc. In grauwe verwe ghemengde eñ witte verwe is zijn gheluck/eñ beghint alle dinck optē woonsdach.

¶ Cancer/cout/vocht flecmaticū. Lunas huys met comenscap heeft hi auētuere/ by grootē waterē int lant vā noordē/ in drogē visse vint hi genade/hi sal alle dinc optē maendach beghinnē. In dōcker schimmel veruwe/ eñ in blaer veruwe is zijn gheluck.

¶ Leo: heet: drooge: colericū. Solis huys houeerdich schoon/rijck eñ koene/ hi heeft ghenade bi wereltlike heerē/eñ alder meest teghē dē opganc der sonnen In vaele veruwe/in gheele veruwe is zijn gheluck Beghint alle dinck optē sondach/ dat is v gheluck.

¶ Virgo/cout/drooge/ melancolicum. Mercurius huys/ongheluck vā meechdē/eñ onuruchtbaer/vā hantwerckerē ongeluc/der darme siecte colica/barnende moeder/met brieuē ende rechte ongheluc. In grauwe veruwe/in ghemengde eñ in witte veruwe ongheluck/eñ heeft den woonsdach.

¶ Vanden ghebuerten des iaers.

¶ Tusschen. S. Gallus eñ Martijns dach zijn dese aldus gheborē/eñ die sonne is in Scorpione/eñ dye tijt in Nouembri.

¶ Scorpio/cout/vocht/flecmaticū. Mars huys/hi wort gheern rijck/hy woeckert ende is ghierich opt goet/eñ wort welsprekēde sticht kindere optē rugghe. In alle bruyn veruwe is zijn geluc. Beghint alle dinck opten dinsdach.

¶ Sagittarius/zijn ghewin teekē heet drooge/colericum. Jupiters huys/zijn natuere is met gheschut om te gaen/met bussen/ boghen/bi gheestelikē heeren vint hi ghenade/eñ indē geestelikē staet geluck/ eñ van allen gheestelikē gheluck. In grauwe verwe in groen verwe zijn geluc/begint optē donderdach.

¶ Capricornus zijn broeder/cout/ drooge/melancolicum. Saturnus huys/knieschiuē te vergaē daer in gewont/vā hondē ghebetē/vā peerdē gheslaghē/vā wiltbraet cranc/in berghē eñ woudē ongheluc/met berchwerc ongeluc. In alle swarte veruwe ongeual eñ heeft den saterdach.

¶ Aquari9/zijns vaders huys heet/vocht/sanguinē Saturnus huys/hi heeft gheluc met berchwerc vā ouden goeden wort hi rijck die inder aerdē verborgē zijn/oft van ghelt wt der lucht/in berghē eñ in wouden/met wiltbraet is hē wel. In alle swarte verwe is zijn gheluck. Hy beghinne alle dinck op eenen saterdach.

¶ Piscis/zijn kint/cout/vocht/flecmaticum. Juppiters huys. Hy heeft sonderlinck gheluc indē geestelikē staet/eñ hi vint ghenade bidē gheestelikē heerē van allen gheestelikē luydē/aldermeest teghē dē opganck der sonnen. In doncker/schymmel verwe/in groene veruwe is zijn gheluck / den donderdach hy sal veel kinderen hebben.

¶ Aries/zijn cranckheyt heet/drooge/colericū. Mars huys/der tandē wee/ oogē/ooren/smerte/doofheyt rasechye/ swinclinge/siecte/ eñ mars mettē sweerde wondē int hooft. In alle bruyn verwe is zijn ongheluck/eñ heeft den dinsdach.

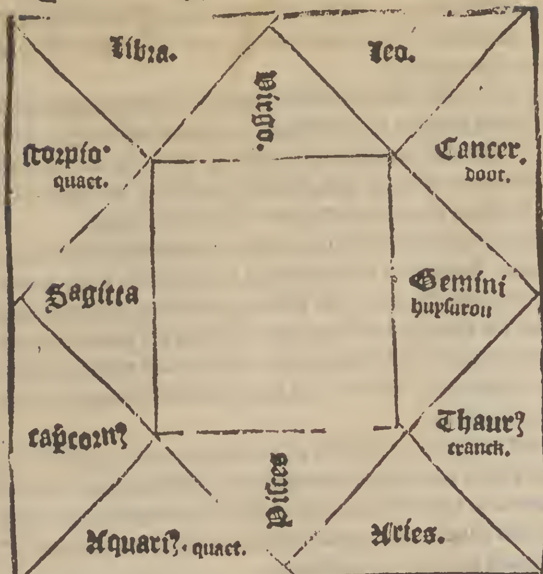
¶ Taurus zijn huysurouwe cout/drooge/melancolicum. Venus huys/hi wort rijck met vrouwen/ met coeyen/ossen eñ met vruchtē vint hi genade. In alle roode veruwe heeft hi gheluck den vrijdach.

¶ Gemini/zijn doot heet: vocht/sanguinē. Mercurius huys/van notarien/scriueren/voorsprakeren/eñ hantwerckeren heeft hi ongeluck/armen eñ schouderen te verghaen/die ghicht daer in. Wacht v voor grauwe veruwe eñ witte veruwe. Eñ hy heuet den woonsdach.

¶ Cancer/cout/vocht/flecmaticū. Lunas huys. Hy vint genade bi grootē waterē int lant vā noordē na comēscap/met heerinc eñ droogē vischwerck/eñ beghint alle dinck optē maendach/by wereltlike herē vint hi ghenade. In doncker schimmel in blaer veruwe gheluc/hi heeft zijn huwelic vercreghen.

¶ Leo/heet/droge/colericū. Solis huys houeerdich schoon/rijck eñ koene/ hi vint ooc genade bi wereltliken herē teghē dē opganc der sonnē. In vael veruwe eñ in gheel verwe is zijn gheluck/den sondach.

¶ Virgo cout/drooghe/melancolicum. Mercurius huys. Hi heeft geluc vā macchdē die makē hē rijck. Hi is vā manierlikē wesen/eñ heeft vā hantwerckeren gheluck. In grauwe verwe/in ghemengde verwe / eñ witte veruwe gheluck. Beghint alle dinck op eenen woonsdach.

Tusschen Sinte Martijns dach eñ. S. Luciē dach zijn dese gheboren. Eñ dye Sonne is in Sagittario eñ den tijt vanden iare is in dye Slachmaent.

Sagittarius heet drooghe colericū/ Jupiters huys hi gaet gheern met geschutte om/ boghē/ bussen. hi vindt ghenade by gheestelikē heeren/ eñ heeft gheluck vandē gheestelikē/ rechterē/ doctoren/ eñ inden gheestelikē staet wort hi verheuē/ doncker schimmel groen verwe is zijn gheluck/ den donderdach.

Capricornus zijn ghewin teekē/ cout drooghe melancolicū/ Saturnus huys/ hi heeft geluc met berch werck/ eñ met verborghen goeden/ oft hi wort rijck vā ghelt wter lucht/ in berghē/ woudē heeft hi gheluck/ met wiltbraet eñ dierē gaet hi gheern om/ In alle swartte verwe heeft hy geluck/ den Saterdach.

Aquarius zijn broeder/ heet vocht sanguinen/ Saturnus huys/ van vallen/ smertte/ beenbrekē/ pestilencie/ ghehangē inder lucht ongheluck/ in swartte verwe/ den saterdach.

Pisces zijn vader/ cout vocht flematicū. Jupiters huys/ indē gheestelikē staet wort hi groot/ eñ hi vint ghenade by den gheestelikē heerē/ eñ heeft gheluck vandē gheestelikē luydē/ gheluck/ met coomāschap/ teghē den opghanc der sonnē/ In appel grauwe verwe/ groen verwe is zijn gheluck/ den donderdach.

Aries zijn kint/ heet drooge colericū/ Mars huys hi is rupterssch/ terstōt toornich/ eñ slaet gheern/ eñ heeft somwijl ghelue/ huydē ghelt/ morghē gheene/ eñ nochtans gheen gebrec van ghelde/ In alle bruyn verwe geluc/ dē dinsdach/ hi sal veel kinderē hebbē.

Taurus zijn cranchept cout drooghe melancolicū. Venus huys der keelen wee/ geswil eñ wonden aenden hals/ quade vrouwē met feninich gheclap/ ongheual vā coepen eñ ossen/ In vael verwe eñ roode verwe is hem ongheluck/ eñ heeft den vridach.

Gemini zijn huysurouwe/ heet vocht sanguinen. Mercurius huys/ zijn neeringhe met hantwerc/ scriuen/ eñ van hantwerck gheluck/ van vrouwen rijck. In grauwe verwe/ in ghemengde/ grauwe eñ witte verwe gheluck/ beghint alle dinck opten woonsdach zijn wijf coemt hem wel by.

Cancer zijn doot/ cout/ vocht flematicum/ Lunas huys/ apostuemen/ der longhersiecte/ kiechen/ litteeken/ bladeren/ sweeren/ herts eñ borstwee/ int water noot lijdē. Wacht v voor appelgrauwe verwe/ voor blaer verwe/ hi heeft den maendach.

Leo/ zijn wander teeken/ heet/ drooghe/ colericum Solis huys/ houeerdich/ schoone/ rijck eñ koene/ bi wereltlikē heerē vint hi genade/ hē is wel met gout hi heeft des oock genoech. In vaele verwe/ in gheele verwe is zijn ghieluc/ beghint alle dinc optē sondach

Virgo/ cout/ drooghe melancolicū. Mercurius huys/ hi is vā manierlikē ghebare/ eñ heeft gheluck met maechdē die maken hem rijck/ In grauwe verwe/ in ghemengde eñ in witte verwe is zijn geluck/ Beghint alle dinck opten woonsdach.

Libra/ heet/ vocht/ sanguinē/ Venus huys/ weduwen maken hem rijck/ eñ hi vint ghenade in coomāschap die metter waghe toeghaet/ dat is zijn gewin/ In vaele verwe/ in roode verwe is zijn gheluck. Beghint alle dinck op eenen vridach.

Scorpio/ cout/ vocht/ flecmaticum/ Mars huys Van messen sal hi noot lijden/ smertte/ inder blasen/ den steen/ inden aderen/ aen zijn manlichept/ steruen eñ int water noot lijden. In bruyne verwe/ eñ vaele verwe ongheual/ eñ heeft den dinsdach.

Tusschen Sinte Lucien dach/ ende den achtiendē dach zijn dese gheboren/ eñ die sonne is in Capricorno/ ende den tijt in Januario.

Capricornus kint/ drooghe/ melācolicum/ Saturnus huys/ hi heeft ghieluc met berchwerck/ eñ gaet gheerne met dyerē eñ met wiltbraet om/ eñ hy wort rijck van verborghen goeden/ oft hy wort rijck van ghelt wter lucht/ in berghen eñ woudē heeft hi gheluck/ in swartte verwe is zijn gheluck. Beghint alle dinck opten Sondach.

Aquarius zijn ghewin teeken/ heet/ vocht/ sanguinen/ Saturnus huys/ hi wort rijck van oudē goedē die langhe onder der eerdē verborghē gheweest zijn oft hi wort rijck van ghelt wter lucht/ swartte peerden swartte cleederē zijn/ zijn gheluck. Eñ beghint alle dinck op eenen Saterdach.

Piscis/ zijn broeder/ cout/ vocht/ flecmaticū. Jupiters huys/ tvoeteuel/ gheswil aendē voeten/ verrecken/ verdrinckē int water/ ongheual vā gheestelikē heeren/ eñ van allen gheestelikē ongheluc. In doncner schimmel verwe/ in groene verwe ongeluck/ hy heeft den donderdach.

Aries/ zijn vader/ heet/ drooghe/ colericum/ Mars huys/ hy is rupters/ terstont toornich/ ende slaet gheern/ eñ heeft somwijl gheluck/ wāt huydē is zijn ghelt weech/ morgē heeft hi ander/ eñ heeft altijt genoech/ bruyn verwe is zijn gheluck/ des dinsdaechs

¶Taurus/ zijn kint/ cout/ drooghe melancolicum. Venus huys/ in vruchten coepen ende ossen vint hi ghenade/ van vrouwẽ wort hi rijck/ vael verwe/ roode verwe is zijn gheluck. Beghint alle dinck opten vridach/ hi sal een goet deel kinderen hebben.

¶Gemini/ zijn cranckheyt/ heet vocht sanguinen. Mercurius huys/ van schriueren/ hantwerckeren/ notarien/ voorsprakeren/ rechteren ongheluck: arm ende schouderẽ te vergaen/ gicht/ pestilencie/ daer in grauwe verwe gemengde verwe/ grauwe/ wite verwe is zijn gheluck/ den woonsdach.

¶Cancer/ zijn huysvrouwe/ cout/ vocht flecmaticũ Lunas huys/ weduwen maken hẽ rijc/ teghent lant Noortwaert vint hi genade met comanschap. Hi sal alle dinck opten maendach beghinnen dat is zijn geluc. In doncker schimmel ẽ in blaer verwe geluck. Hi sal twee wijfs hebben/ deene sal een weduwe zijn

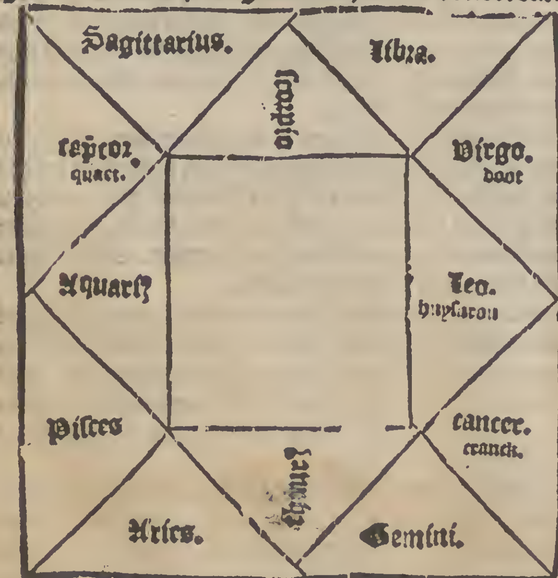
¶Leo/ zijn doot/ heet drooge colericum/ Solis huys inder magenwee/ des viers letsel/ van dyeren letsel/ die cortse/ van heeren gewalt in ongenaden/ vã goude verlies/ vã de maselsiecte. In vael verwe/ in gheel verwe ongheluck/ ẽ den sondacht.

¶Virgo/ zijn wandelteeken/ cout/ drooghe melancolicum. Mercurius huys. Van maechden gheluc ẽ si maken hem rijck/ schri..re/ notarius dat is zijn auentuere/ coomanschap is hem oock nuttelijck soo verre hi alle dinck beghint opten woonsdach/ alder meest teghen den opghanck der Sonnen. In grauwe verwe/ in ghemengde/ ende in witter verwen is zijn gheluck.

¶Libra/ heet/ vocht sanguinen/ Venus huys. Hy sal weduwen nemen/ die maken hem rijck/ ẽ met coomanschap die metter waghe toe gaet/ is zijn gewin vael/ ẽ roode verwe is zijn geluc. Begint alle dinck opten vridach/ dat is uwe gheluck.

¶Scorpio/ cout/ vocht/ flecmaticum. Mars huys Hy wort gheerne rijck/ hi woeckert ende is ghierich naer tgoet/ wel sprekende dẽ luydẽ voor den oogen ende sticht hinder/ alle bruyn verwe is zijn gheluck: beghint opten dinsdach.

¶Sagittarius/ heet drooghe colericum. Iupiters huys/ die gicht inden lenden/ van geschut lam/ wonden vanden geesteliken heeren ongenade/ vandẽ anderen geesteliken ongeual/ doncker schymmel ende groen verwe is hẽ ongeual/ ẽ heeft dẽ donderdach

¶Vanden ghebuerten des iaers.

¶Tusschen den. xviij. ende .S. Appolonien dach/ zijn dese geboren/ ẽ die sonne is in Aquario/ ẽ dye tijt in sprokelic.

¶Aquarius/ heet vocht/ sanguinẽ. Saturnus huys hy heeft geluck vã ouden goeden die verborgen zijn oft wort rijck van ghelt wter lucht/ oock auentuere met coomenschap/ by grooten waterẽ. In swartter verwe zijn geluck. Beghint opten saterdach.

¶Piscis/ zijns ghewins teeken/ cout/ vocht/ flecmaticum. Jupiters huys/ inden geesteliken staet wort hi voor getrocken ende groot geacht/ ende vint ghenade by gheestelikẽ heeren/ ende heeft gheluck van allen gheesteliken/ doncker/ schymmel ende groene verwe is zijn gheluck/ hi beghinne alle dinck opten donderdach.

¶Aries/ zijn broeder heet/ drooghe/ colericũ. Mars huys/ der tanden/ der oogen wee/ smertte/ der ooren doofheit/ raserie/ die swimel siecte/ wondẽ int hooft Mars metten swaerde. In alle bruyn verwe zijn geluck/ ẽ heeft den dinsdach.

¶Taurus zijn vader/ cout/ drooghe/ melancolicum. Venus huys/ van weduwen wort hi rijck/ van coepen/ ossen/ ende in vruchten vindt hy ghenade/ vaele/ roode verwe is zijn gheluck. Beghint alle dinck opten vrydach.

¶Gemini/ zijn kint/ heet/ vocht/ sanguinen. Mercurius huys/ met hantwerckeren/ scriueren/ ghenade ẽ gheluc van hantwerckerẽ/ scriuerẽ/ grauwe verwe/ gemengde/ grauwe verwe/ veel kinderẽ ẽ wit zijn gheluc. Begint alle dinc opten woonsdach.

¶Cancer/ zyn cranckeyt/ cout/ vocht flecmaticum/ Lunas huys/ apostuenien/ lunger wee/ kiechen/ litteekenen/ bladerẽ/ sweerẽ/ hert ẽ borst wee/ int water noot lijden/ appelgrau verwe/ blau verwe is hẽ gelucsaem/ den maendach.

¶Leo/ zijn huysvrouwe: heet: drooge colericũ. Solis huys/ hoouerdich/ schoon/ rijck/ ẽ koene/ ẽ vindt genade bi wereltliken heeren/ tegen den opganc der Sonnen. In vaele verwe/ in gheele verwe is geluck Beghint alle dinck opten Sondach.

¶Virgo zijn doot/ cout drooghe melancolicũ. Mercurius huys/ van meechdẽ ongheual onvruchtbaer ende vandẽ hantwerckeren ongeluc/ der darmẽ siecte colica/ bernende moeder/ metten rechte ende brieuen ongeluck. In schymmel verwe/ in ghemengde/ ende in witte verwe ongheluck/ en beghint nyet opten woonsdach.

¶Libra/ zijn wandel teeken/ heet/ vocht/ sanguinen/ Venus huys/ van weduwen heeft hi gheluck ende si maken hem rijck. Hy vint oock ghenade in comanschap/ alst metten ghewichte toe gaet/ vaele/ roode verwe is zijn gheluck/ beghint alle dinck opten vrydach.

¶Scorpio/ cout/ vocht/ flecmaticum. Mars huys hi wort rijc/ want hy is ghierich opt goet met woeckerẽ/ ẽ auentuerich/ wel sprekende voor den oogen ẽ sticht hinder/ hi vint ghenade by den heerẽ/ alder meest/ byden wereltliken heeren. In alle bruyn verwe is zijn gheluck/ beghint opten dinsdach.

¶Sagittarius/ heet/ drooghe/ colericum/ Jupiters huys/ hy gaet geerne met geschut om. Indẽ gheesteliken staet wort hy verheuen/ ende heeft geluck met allen gheesteliken te handelen/ In doncker/ schymmel verwe/ ende groene verwe is zijn geluck. Hy beginne alle dinck opten donderdach.

Capricornus/cout/droghe melancolicum. Saturnus huys/den cramp inden knyen/knyeschiuen te veruallen/wondē inden knyen/vā hondē ghebeten/van peerden ghessaghen/vā berchwerc ongheual/in woudē eñ berghen ongheluck. In alle swerteverwe ongheluyck/eñ heeft den saterdach.

... en. S. Appolonie ende. S. Gregorius dach/ zijn dese also gheborē/Eñ die sonne is in Pisces Eñ tis den tijt in die Meerte.

Pisces/cout/ende vocht/flecmaticum/Jupiters huys/hy heeft gheluck inden gheestelikē staet/eñ daer in voor ghetrocken/eñ vint ghenade by gheestelikē heeren/eñ heeft gheluck van allen gheesteliken/hi vint ooc ghenade teghen den opghanck der sonnen met coomāschap/doncker schimmel/groen verwe zijn gheluck/Beghint alle dinck opten donderdach.

Aries zijn ghewin teeken/heet/droghe/colericū/Mars huys/hy heeft somwijlē gheluck/want al en heeft hy huyden gheen ghelt/soe heeft hy morghen ghenoech/also en heeft hy nemmermeer ghebreck/Hy vint oock ghenade bi den gheestelijckē heerē/hi is ruyters eñ is terstont toornich/eñ slaet gheerne/Alle bruyn verwe is zijn gheluc. Beghint alle dinck opten dinsdach.

Taurus/zijn broeder/cout/droghe/melancolicū/Venus huys/der kelen siecte gheswil quaet/vrouwen met feninich beclap/smette vā coeyē eñ ossen/met vaele verwe/met rooder verwen ongheual/eñ heeft den vrijdach.

Gemini zijn vader/heet/vocht/sanguinen/Mercurius huys/met een hantwerc/schriuen zijn hanteringhe/eñ heeft gheluck van hantwerckeren/schriueren/notarien/grauwe verwe/ghemengde verwe grauwe/eñ witte verwe is zijn gheluck/Beghint alle uwe saken opten woensdach.

Cancer/zijn kint/cout/vocht/flecmaticum. Lunas huys/hi wort een coopman/ende tbeste gheluck is hē teghen dat lant van Noorden/daer vint hi ghenade/Maer hi sal alle dinck opten maendach beginnen/so heeft hi gheluck. Hy sal bescheydelike kinderen hebben/eñ oock appel grau/in blaer verwe zijn gheluck eñ zijn ghewin.

Leo/zijn cranchеyt/heet/droghe/colericum/Solis huys/wee der maghen/letsel des viers/ende van dieren letsel/die cortse/eñ der heeren ghewelt in ongenaden/van goude verlies/vander masel suchte/In vaele verwe/in gheele verwe ongheluck/den sondach.

Virgo/cout/droghe:melancolicum. Mercurius huys/van ioncfrouwen wort hi rijck/hi is sedich vā wesen/gheen weduwe en is hem goet/met coomanschap gheluck/hy sal alle dinck op eenen woensdach beghinnen/grauwe verwe/ghemengde grauwe eñ witte verwe is zijn gheluck verwe/hy mach wel wijuen/hy sie dat si hem niet contrarie en zijn.

Libra/zijn kint/heet/vocht/sanguinen/zijn doot/Venus huys/hy heeft ongheluck met coomāschap/van wiuen/coopluyden ongheluck/leden te breken/troode menisoen/eñ venyn te eten/In alle roode verwe ongheluck/den vrijdach.

Scorpio/zijn wandel teeken/cout/vocht/flecmaticum/Mars huys/hy wort rijck/wāt hy is vroet eñ vreck opt goet/woeckeren/wel sprekē voor den ooghen/eñ quaet opten rugghe. In castaengie bruyn verwe is zijn gheluck. Hy beghinne alle dinck op eenen dinsdach.

Sagittarius/heet/droghe/colericum/Jupiters huys. Hy gaet gheerne met gheschutte om/hi heeft gheluck inden gheestelikē staet/daer in wort hi voor ghetrockē/eñ vint ghenade by den gheestelikē heeren/eñ heeft gheluck by den anderen gheestelike luyden. In doncker verwe/eñ in groene verwe heeft hy gheluck hi sal alle dinck opten donderdach beghinnen/dat is zijn gheluck.

Capricornus/cout/droghe/melancolicum. Saturnus huys/hi heeft gheluck met berchwerck/dat maect hem rijck/in wouden/berghē heeft hi gheluc met wiltbraet eñ dieren gaet hi gheerne om. In alle swertte verwe is zijn gheluck. Hi sal alle dinck optē saterdach beghinnen.

Aquarius/heet/vocht/sanguijn/Saturnus huys van vallen/smertte beenen te brekē/pestilencie ofte ghehanghen inder lucht/In alle swartte/verwe ongheual/eñ heeft den saterdach.

Hier eyndt die verclaringhe der voorghenoemder figueren/waer inne ghi vinden muecht/die gebuerten der menschen/die binnē den gheheelen iare gheboren mueghen worden/so dat wel ghenoech verclaert is/ghelijct blijct/ende een yeghelijck zijns selfs complexie ende fortune soecken de/beuinden sal.

*

Hier volcht een seer nuttelijck boeck vanden Vrinen/allen medicinen tot dienste merckelijck ghemaect.

Hier beghint een nuttelijck boeck vanden Vrinen/ wt Galienus eñ Auicenna ende meer anderē der bester eñ outster expeertster medicijn boecken.

VAnden Vrinen hebben vele vanden ouden medicinē beghinnē te scriuē/ vanden welckē/ dye eerste vā allē Ypocras thous/ Na desen Galien⁹ een wonderlijc medicijn/ heeft begonnē eñ ghescrenē/ Hier na:na dē desen eē groot medicijn een sophist Dese mannē/ des lofs weerdich/ want si hebbē neerstich gheweest/ te vindē/ watter orbaerlijc is indē leuē Nochtans niemāt vā hen en heeft/ een volcomē leeringe gemaect/ wāt Ypocras/ vandē Vrinē exponerende/ eñ anders elders duyster/ daer af teekenē der ghesteltenissen bouen naturē/ inden ghesonden lichamē/ eñ indē scherpē siecten/ een onuolcomē leeringhe heeft na ghelatē/ eñ des ghelijcs naden desen sommighe andere. So moet ick dan/ die vanden Vrinen scriuen sal/ by der hulpen Gods/ eerst schriuen/ wat Vrine is/ daer af een kennisse stellende/ waer af dat si eerst haren oorspronck neemt/ te wetene/ vā die verdouwinghe digestie der spijsen eñ des drancs/ waer wt des menschen ghestelteniss blijct.

DIe siectē: crāthedē eñ onghesteltenissen wordē merckelijck wter vrinen bekent so Porphirius seyt. Die vrine ontfanct die ghesonthedē/ daer om ist vā noode/ die selue condt te maken/ eñ van haren oorspronck te beghinnen.

IN die maghe coemt/ al datmē eedt eñ drinct eñ daer siedet eñ verdouwet/ eñ als spijse eñ dranc wel tsamē gecooct zijn/ so treet die maghe aen/ haer behoef eñ dat haerder naturē gelijct. Eñ dat ander duwet si vā haer/ in eenē anderē darm die der maghe alder naest leyt. Eñ dese darm is also wijt/ als die nederste poort vander maghē/ eñ is .xij. vingerē lanc/ na dat elck mēsche groot is. Eñ desen darm leet opgerecht aen dē rugge/ eñ treet ooc aen hē zijn behoef. Eñ seyndet dan in eenē anderē darm/ die hē aldernaest leyt eñ luyket hē dan toe/ so hi te voren was. Eñ als dese spijse in desen darm coemt/ so ontreet hē die leuer alle de vochticheit eñ alle dat sap vāder spijsen/ ghelijck die Zeylsteē een naelde tot hē treet. Eñ dā versiedt die leuer dat sap/ eñ maect daer bloet af/ eñ seyndet tot den anderē eñ tot alle den leden/ eñ en behoudt niet meer dā haer behoef. Eñ wt desen bloede/ treet elck ledt/ dat hē becoemt/ eñ zijnder natuere ghelijct/ eñ zijnder substancie.

Item die galle treet aen haer/ dat alder eerste/ ende voedet haer daer mede Ende vander ouertollicheit/ maect si colerã. Itẽ die milte treet aen haer die droo heyt eñ grofheyt eñ maect melãcolie. Itẽ die longer treet aen haer/ den schuym eñ maect daer af fluymẽ. Itẽ dat herte treet aen hẽ dat alder beste vandẽ bloe de eñ dat zijnder natuerẽ ghelijct: eñ maect hitte: wãt dat herte is tfundamẽt der natuerliker hittẽ. Ende dat der herttẽ ouerblijft/ dat sendet tot allen den anderen leden/ om die te stercken.
Itẽ dat den leden ouerblijft/ pijnen si wt te douwen eerst totten ooghen/ dan worden si leep ende etteren Eñ ten ooren/ ende maken oorsmeer. Eñ ten nuesen eñ ten monde eñ zijn fluymen. Eñ datter noch ouerblijft/ steect die natuere wt ten sweet ghatẽ/ wãt dye mensche is vol sweet gaten/ daer die rooke doorgaet want vanden rooke wasschet dat haer.
Itẽ dat der leuerẽ ouerblijft/ sendt si tot alle dẽ ledẽ. Daer af treet aen hem/ elck ledt/ dat hẽ ghelijc is/ eñ maect inden vleesche vleesch/ den aderen/ aderen/ dẽ beenen beenderẽ/ ghelijc wi sien dat die dauwe eñ dẽ reghen/ hout eñ bloesem eñ vruchten.
Itẽ ist sake dat die dorre verteeringhe verduwinghe oft digestie/ so cranc is/ dat si haer ouertollicheit niet wt en mach douwẽ noch ten monde/ noch met sweeten/ oft met rooke/ oft met anderẽ saken/ so keeren si den seluen wech/ dien si quamen ter leueren. Eñ dan seyndet/ die leuer der blasen inder vrinẽ. Eñ dat zijn die ouertollighe humorẽ/ die wi inden vrinael inden bodem vinden. Eñ daer om seyt Galienus/ dat ghesonde luyden/ gheen ypostasis oft luttel maken/ al ist sake dat dye Vrine langhe blijft staen. Want si lossen dye ouertollichept wel met sweetẽ ende met rookẽ. Ende die derde verduwinghe is so starck ende douwet wel wt.
Ypostasis is vander derder verduwinghe/ die eerste is in dye maghe/ die ander in dye leuere/ die derde in alle die leden.
Item by wilen gheualt/ dat die ouertollicheit bliuet tusschẽ vel eñ vleesch/ als hitte oft coude verwonnẽ hebben. Wãt ist dat hi hitte binnẽ heeft/ so wort die Vrine root/ Maer heeft hi ter maten hitte/ so is dye vrine schoon claer gheel.
Itẽ ist dat hy coude binnen heeft/ soo wort die Vrine bleeck eñ wit/ Hierom roode vrine eñ dicke eñ luttel wit/ beteekent vele fluymen/ Maer is si wit eñ dunne/ beteekent vele melancolien.
Itẽ die ouertollichept vã bloede/ salmen beterẽ/ met laten ter aderen/ Maer die andere humorẽ/ sal men purgeren met medicinen.
Item die humorẽ die opten bodem zijn/ zijn si wit eñ gheel/ dat is een goet teeken van ghesonde.
Item roode vrine in dye daghelijcsche cortse/ ist sake dat die cortse niet en verandert/ dat is een teeken vã langhe siecten.

Item dye vrine wilt besien/ moet. iiij.

dinghen merckẽ. Ten eerstẽ die verwe. Ten tweeden die substancie. Tderde/ dat daer in vliet oft ghesitte. Tvierde/ ofter vele oft luttel is.
Item vander verwen salmen besien/ oft si bleeck oft root is/ Is si bleeck/ so salmẽ segghen/ dat dye siecke vercout is/ want dan is die natuere op ghetrockẽ int hooft/ daer by blijft si bleeck.
Item dat ander punct is/ oft si dunne oft dicke is/ Is si dicke oft claer/ soo heeft hi die borst drooge. Oft hi is verstopt aen die leuer eñ milte/ dat zijns vreese is/ vanden watere.
Itẽ is die vrine wel dicke/ so purgeren si hẽ dye quade humorẽ/ metter Vrine/ dat is verkeert/ vã die quade lucht/ Eñ dan en salmen gheen voordeel gheuen/ voor si verwermt en is ouer dat vier/ ende weder tot haer seluen ghecomen.
Item dat derde punct is datmẽ merckt/ wat int water vliedt datmẽ heet ypostasis. Eñ is ypostasis wel wit/ int eynde der siecheden/ dan segt den siecken te genesen. Mer indẽ beghinne/ lãghe siechede. Swarte ypostasis/ is altoos quaet/ eñ sweeren/ eñ siecten/ beteekent/ si altijt die doot.
Item dat vierde punct is/ datmen sal mercken oft daer vele oft luttel vrinen is. Isser vele/ beteekent bekeeren int eynde der siectẽ/ wãt de natuere purgeert haer. Vele vrine/ int beghinsele der siectẽ beteekent/ dat lijf ende vleesch smiltet eñ tsmeer/ eñ dicke coemt daer af die doot.
Item luttel vrinen sonder siecten/ beteekent dẽ steen oft olanceuel/ eñ coude pisse eñ andere siecte.

Item dye verwen zijn menigherhande

soo ick dat sal bewijsen.

Swartte vrine eender vrouwen/ beteekent dat dye menstrua hẽ purgeren. Swartte vrine in quarteyne beteekẽt boete der quarteynen. Swarte vrine in siecte beteekent verberringhe der humoren. Swartte vrine eñ wit eñ luttel/ beteekent die doot. Maer son der siecten beteekent si/ eenen sweer in die blase/ oft in die nierẽ. Item vrine die een swartte wolcke heeft in eenen sieckẽ/ eñ den sieckẽ zijn hooft sweert beteekent bekeeren met bloeden der nuesen/ heeft hi andere goede teekenen daer by.
Itẽ dit zijn goede teekenen in siecten. Wel rusten. Wel slapen. Wel sien. Ende vele voordachtichept te hebben. Ghenadelijc spijse te nemen met begheertẽ. Eñ contrarie van desen/ zijn quaet.
Item valuwe vrine beteekent/ dat si in die siecten ver couden ende verkeeren. Vrine die valuwe is als dese siecte saechtet met cortsen/ tgroot euel/ root water/ coude pisse/ vrouwen siecte/ een lichaem/ een quade borst vã reyma. Item dit zijn die teekenẽ van elcke sonderlinge valu vrine bouẽ eñ luttel onder gedaen als olie in siecten/ beteekent dye doot. Item valuwe bouen met vele granen/ beteekent reuma eñ die quade borst eñ artike. Itẽ bouen valuwe eñ luttel te gader daer vele resolutien in vlieten/ beteekẽt den lichaem. Itẽ vrine wit eñ dunne/ beteekent vele siechedẽ als den koeck/ dwitte water/ gheelsucht/ lanc euel/ frenesie rasernie/ artike/ melancolie/ hooftsweer ver coude leuer/ in siechede dye doot. In ouden luyden couthede. In ionghẽ luydẽ/ die gheelsucht/ den vierden dach rede. ☞ Itẽ en wildy niet zijn bedrooghẽ van witter vrinen/ vonnist den sieckẽ/ sieck te zijn vã vercouthedẽ/ want wit water beteekent vele siecheden. Item witte vrine dick als melck int beghinsel der siecten/ beteeckent die doot/ ist sake dat dye voorgaende goede teekenẽ daer niet en zijn/ al veel rustẽ. Item witte vrine int beghinsel als melck beteekent ghenesen/ want dye materie purgeert haer metter vrinen. Maer witte vrine voor bekeeren beteekent frenesie.. ☞ Item verstaet dat wat bouẽ in die vrine is/ dat iudiceert vandẽ hoofde. Int middele/ int midden vanden lichaem/ alsoo vanden lichaem/ also van der borst/ maghe/ longhere ende leuere.

Item witte vrine ende dicke/beteekēt/slaseruie/En̄ na witte oft gheluwe comt bleecke/dat is een teekē/ dat die natuere beghint te becomen.

Item in een traghe siecte/vrine bleec ende dunne/en̄ claer/beteekēt eenen toecomendē sweer/in die rechter side/in dien dat daer mede zijn die voorseyde teekenen bleecke vrine schuymachtich/bet aschachtich ende luttel te ghader ghemaect/beteekent te sine die doot oft den lichten lichaem.

Item gheluwe vrine/eenen iongheIinck/ beteekent tertiaen. In een kint/een suchte. In eenē ouden/dubbel tertiaen/ist sake dat si langhe en̄ ghelu gheduert ende dunne beteekent/dat die leuer oft milte is verstopt. Ist die leuer/so is die vrine vael. Eest die milte soo schijnt si schakende.

Gheluwe vrine ende dunne met veel granen/ beteekent/een drooghe borst.

Item ghuldē vrine/ beteekent altijt ghanschede ende ghesonde ende die leden wel te passe.

Item roode vrine ende dunne in een kint/ beteekent een siecte. In eenen ionghelinck tertiaen. In eenen ouden/ dubbel tertiaen.

Item roode vrine int beghinsel/ daghelijcsche cortse Oock roode dicke/ daghelijcsche cortse.

Item roode vrine langhe duerende/beteekent die leuer verhidt/oft een quarteyn.

Item noch rooder vrine dunne ende claer/beteekent dubbel tertiaen en̄ die leuer verhidt/Roode vrine en̄ dicke beteekent een siecte van bloede.

Item na die roode coemt Ops/ende is ghelijc bina/ als bloet in een siecte/is doodlijc/Sonder siecten/beteekent si die leuer en̄ die nieren verhidt/Inden ghesonden liue/beteekent een ader ghebrokē inden lijue In vrouwen/ beteekent/dat hē menstrua purgeert/ Item groene vrine in siectē/is doodlijc/Sonder siecten/ betectent si starcke gheelsucht oft cramp.

¶Item te weten watter in vliet.

Item eenē ommerinc bouen/ampulla/blasen/granē wolcken/schuym/etther/vethede/bloet/zandt/haerkens/grups/schellen/sperma/asschen/yypostasis &c.

Item die ommerinck bouen in die vrine als hi dicke is beteekent den hooftsweer. Ampulla in dye vrine langhe duerende/beteekent traghe siecte.

Item granen zijn altijt een warachtich teeken van Reuma. En̄ ist dat si hen bouen houdē/ soo zijn si int hooft. Zijn si in die vrine/so zijn si op die borst. Ende zijn si benedē/so zijn si beneden gheuallen. Itē gheluwe wolcxkēs/beteekēt dye verhitte leuer Gheluwe schuym en̄ subtijl/beteekent den hooftsweer. Etter in die vrine/ beteekent sweeringhe in die blase oft in die nieren. Ist datmen steecte heeft in die side/so coemet dat Etther vander leuere.

Item vethede als olye beteekent dattet lijf smilt en̄ verteert/ende dat is ten eynde die doot. Maer sonder siectē/beteekent dattet vet smilt vandē lendenē.

Item bloet in die vrine/coemt vāder leueren/ vāder blasen/vanden nieren/oft als een ader is ghebroken

Item comet vander leuere/soo heeft die siecke groote siecte aen die rechter side/ ende dan is dbloet claer

Item comet vander blasen/so heeft die siecke groote siecte ende is in stucken ghelijck bloet/en̄ dan sincket ten bodem en̄ stincket. Item coemet vanden nieren/ soo ist oock claer.

Item is dat bloet claer/ beteekent daer een ader binnen in twee te wesen.

Item zandt in die vrine beteekent den steen. Ende ist wit/so is die steen in die blase. Ist root/ so is hi in die nyeren.

Item haerkens in dye vrine in cortsen/beteekēt/dattet lijf is verteert. Sonder siecten/ beteekenet quade lendenen.

Item schellen ende grups/beteekent quade lendenē oft het beteekēt dattet lijf al verteert wort. En̄ daer af coemt die doot.

Item asschen in die vrine en̄ neder sinckende/ beteekent die nederste leden al sieck/ als dye moederstede/ tghemechte oft daer omtrent.

☞ Item Yypostasis is datter gheseten is/so witter/ hoe beter. Swartte yypostasis/ is quaet/maer root niet soo quaet.

Item in die vrine sietmen granen/dat is te segghen/ corenen/die bi wijlen vlieten/dat si schijnen als corenen/die aendē rinck vlieten. En̄ beteekent altijt ghebreck van reuma int hooft/dats den snof. ☞ Vā desen reuma comen dicwil vele siecten/wāt het pleech bi wilen neder te dalen ten lendenen/ ende meerdert dien mensche zijn siecheden daer hi cranckste is. Ende daelt dese materie ter nuesen/ so suuert hi vele snots wter nuesen. Maer vloet die materie ten ooghen/so wordē si sieck. Coemt si ten ooren/soo heeftmen ruyschinghe in die oorē. Coemt si in die kele/so heeftmē dē huych. Coemt si ter aderen int tantvlees so heeft men den tantsweer. Comet ter loosen soo heeftmen hulsen en̄ bulsen. Comet in die darmen/so crijchtmē dat Menisoen. Ende coemt si in die maghe/soo heft haer die maghe/en̄ en laet den mēsche niet verduwē Op alle dese vrine sietmen coren driuen.

¶Item een vrine als sap vanden cruyde oft koolen/ met eenen swarten rinck oft eenen rinck naden rooden oft naden groenen/ ende dye yypostasis oock leelick als ghelu oft vael/ beteekent die cortse van binnen die quaet is/daer af coemt die doot. En̄ dese vrine beteekēt groote hitte van binnē vā verberntheyt der leuerē/te wetene die gheelsucht. Oock beteekenet onderwijlē die blase ghequetst. En̄ als in die vrine een scherpe cortse is/beteekent si die doot. En̄ bouen al/aldusdanige vrine beteekēt altijt langhe siecte. En̄ vrine ghelijck als loot/oft ghelijc een leelijcke schaelgie met eenen circkel naden groenen ende een cortse/daer mede wordt beteekent Epilentia. Als in dese vrine vlieten dinghen oft haerkens warē/beteekent pine in dye nieren. Ende in wat vrine haerkēs vlieten/beteekent altijt pijne in die nierē oft lendenē Ende als in dese vryne vlieten dinghen/oft ghestof ware oft zemelen oft van vele harē/beteekent die eerste der ander die derde specie Ethice/dat is/al dat lijf staet op een drooghen. En̄ beteekent dicwil die doot ende langhe siecte.

En̄ vrine swart als kolen oft inct met eenen gheelē swartten rinck/ende dye yypostasis swart/beteekent die doot. En̄ dese vrine inden vierden dach der cortsen beteekent dicwil een beghinnende ghesontheyt. En̄ dese swarte vrine beteekent dicwil dat die moeder haer purgeert/in die vrouwen/van quader materien. Als dese vrine stinct/ende is den rinck bouē valu gheelu oft groen oft swart/ende die yypostasis vā der seluer verwen/beteekent sekerlijck die doot.

En̄ dese vrine beteekent dat die natuerlike humoren van binnen verbernen. Ende is dye vrine bouen vet ende die yypostasis swart/die schuym ghelu oft valu/

oft swart/betekent die doot.

Itē Urine ghedaen als water/beteekēt groote ouertollicheyt inden lichaem/eñ pleech te beteeckenē dat yemant zijn water nyet ghemaken oft onthoudē en kan. Eñ dese Urine ghelijck claer water eñ dunne/in een scharpe cortse/beteekēt Frenesie rasarye. Eñ als dese Urine is salsachtich/beteekent si/alle daghe dye cortse. Eñ als die Urine heeft cleyn ampullekens/beteekent si siecheyde in alle die ledē. Eñ dese selue Urine pleech te beteeckenē/den hoeck. Onder wilen/dat witte water te laden/pijne in die lanckenē/pijne int hooft/ actike/melancolie/ hooft sweer/ vercoude leuer/vercoude borst. Ende dicwijls dye doot in oude luyden. Eñ in ionghe luyden vercoutheyt.

Item als dese Urine eenen rinc bouen als loot heeft/ beteeckent tvallende euel. Eñ is dese urine vet bouē/ beteeckent dat lijf al verteert.

Item Urine als rou kase wey/ beteekent dye cortse/ Eñ dese Urine als si noch dicker blijft comende van den viere/beteekent die eenen sweer comende in die rechter side/ oft pijne daer omtrent. Ende als dese Urine is met schuyme eñ vet/eñ asschachtich/eñ luttel te mael ghemaect/ beteekēt dat lijf al verteert eñ beteekent onderwijlē dat buyceuel/ eñ namaels den doot. Eñ dese Urine beteekent/somtijts die maghe vercout/den appetijt verloren. Ende dese Urine beteekent onderwijlē/ dat water te laden. Ende beteekent onderwijlē die blase ghequetst. Eñ als si eenen bruynen rinck heeft/beteekent si een quade maghe/ eñ niet te mueghen verteeren/eñ onderwijlē hooftsweer daer mede.

Item Urine ghedaen als eenen horen van een lanterne/beteekent dicwil/beladentheyt omtrēt die borst. Eñ als dese urine luttel ghemaect wort eñ blijft seer dunne/beteekent/dat dye maghe seer qualic verduwet. Eñ als dese Urine seer licht eñ dunne als water is/ beteeckent verstoptheyt der leueren. Eñ als dese Urine seer schuymachtich is bouen den rinck beteekent die milte verstopt. Eñ is dese urine seer schuymachtich/beteeckent si scharpe cortsen van binnen. Eñ als dese Urine eenen donckeren dicken rinck bouen ghelijc loot/eñ vā verwē solphecachtich/heeft beteekent dicwil die doot. Eñ als dese urine bruyn ypostasis hende nadē roodē/heeft/eñ die ypostasis root is/ beteekent een quade toecomēde siecte/die noch niet ghecomen en is/ maer beghint te openbarē. Item Urine ghelijck een stroo dat rijp is/ oft stroo van eenen vigencorue/eñ vet als olye/dye ypostasis bruyn beteekent dicwil die doot. Ende dese Urine by haer seluen/beteekent vele quade siechedē/als coude pisse eñ die humorē vercoudt/inden mensche/eñ dat root water te laden. Item is die Urine luttel/eñ die ypostasis swart/oft bruyn/eñ in die urine wat drijft/als drapkens/beteekent eenē lichtē lichaem/ Eñ als in dese urine wat drijft/ oft grof sandt ware beteekent dat graueel oft den brekenden steen.

Item als in dese Urine oft ander Urine wat vliet oft snot ware/ eñ aenblijft hanghen ende des vele ware eñ dat dicmael ghebuert/beteekent dat die mensche zijn water met grooter pinen maect/eñ dat die crop vā die blase gequetst is/oft eē sweeringe in die blase Item Urine als vleesch sop half ghesodē. Ende is dese Urine luttel te male ghemaect/ ende die ypostasis luttel/ende dye rinc bouen als fonteyne/beteekent/ dat witte water te laden. Ende pleech oock te beteekenen/dat al dat lijf bruyn eñ leelick wort.

Item dese Urine pleech oock te beteekenen/ [illegible]e suer sluymen sonder cortsen/in dye maghe. Eñ als dese Urine eenen rinc heeft schuymachtich/ende dye ypostasis bruyn eñ cleyn is/beteekent quade humoren in die maghe/ die lange verhoudē zijn gheweest. Itē urine als vleesch sop in sinen eerstē sode/ met eenen waterachtighē ringe ghedaē nadē groenē claer. beteekent lichte hersenē/eñ haest toornich. Eñ dese urine mettē teekenen voorseyt/pleech te beteekenen een quade cortse van binnē/ eñ dicwijl eenē drooghē mont. Eñ beteekent/ een quade verhouden materie inden lijue/rijp zijnde van binnē. Eñ als in dese Urine coemt materie oft swaer sandt dat lichtelijc sinct eñ luttel grootachtich/beteekent den steen in de blase. Eñ heeft die Urine eenen vaelen rinck/die ypostasis swart/bruyn/beteekent/die doot.

Item Urine ghelijc doderen van eyeren oft Quedeappelen seer rijp/beteekent quade coleren indē lijue/ met droochedē/ heeft dese Urine eenen rooden rinck bouen/eñ dye ypostasis root/ beteekent/ een daghelijcsche cortse van sluymen. Dese urine plach oock te beteeckenen den vierden dach een cortse.

Item als dese Urine luttel is/ eñ dicke met vetheden bouen/ eñ den rinc bruyn root/ beteekent dat roode watere/ofte gheel watere. Als in dat watere cleyne greynkens oft corenkens drijuen/beteekent drooge borst/eñ dicwil hoest daer by.

Item Urine als dodere eñ wit van eyeren tsamē ghe clopt/beteekent menigherhande siechedē/ als drooghe borst/ cortse met hooftsweer/den mondt quaet/ den appetijt verlorē/pijne omtrent der leuerē/eñ dicwil die milte verstopt.

Item als dye Urine seer dunne is/ eñ die rinck gheel root/eñ die ypostasis luttel oft bicants niet/beteekēt een dubbel tertiaen. Ende beteekent dicwil in urouwen/dat haer stonden opghesłaghen zijn/eñ niet en vloeden als si souden. Als dese urine luttel thoont na den bleeckē ghelijc oft vleesch sop ware/ beteeckent/ quade melancolie/ materie van binnen/ende dicwil die doot.

Item Urine als gout/eñ den rinck bouē schoone/eñ claer/ gelijc fijn ducaet gout/beteekent gesontheyt/ Dese urine beteekēt die doot/als yemāt in een scherpe cortse leyt/eñ dye urine aldus ghemaect wort/eñ ooc als een siecke leet/met hitte van binnen/ende hē dan dunct dat hy verbernen sal van binnen. Eñ ooc waert dat hi een pestilētie hadde/so en ist gheen twifel/die siecke en moet steruē. Dese urine mach schoone eñ goet openbaren in eenen ghequetstē mensche/ eñ heeft dye ghequetste een scharpe cortse/ ende dye Urine aldus ware/soo moeste die ghequetste van die quetsuere steruen.

Item een urine ghelijck bleeck gout/beteekent/redelike ghesontheyt/ist dat den rinck bouē claer eñ guldenachtich siet. Eñ die ypostasis wit ende niet lijmachtich. Maer ist dat dese Urine eenen donckeren eñ lootachtighē rinc heeft/beteekent quade verw comēde wt ghesoncken sluymen/ ende die borst verstopt/ ende dan pleech te comen een cortse langhe duerēde.

Item witte Urine als een dicke vlamme van vyere/ beteekent dicwil/scharpe cortse eñ verberntheit der natuerliker vochticheyt vāden liue. Dese Urine met eenen rooden ringhe/ beteekent/den appetijt al verlorē/Eñ die borst drooghe ende die leuer seer heet/

Dese vrine beteekent/ dattet bloet al verbernt is/ eñ grooten dorst/ eñ die tonghe swart oft bruyn/ achter inden mont/ die lippen drooghe/ den slaep verloren/ dicwil rasarije int hooft met pinen/ eñ die camer ghesloten. Eñ wt dese comt dicwil die doot. Ten si datmen dat gheheele lichaem met medicine vercoele/ eñ int beghinsele bloet late.

Item Urine ghelijc een dunne bleecke vlāme vā viere/ plach te beteeckenen/ groot ghebreck in die leuere/ inder milten/ als een verstoptheyt daer omtrent/ oft droocheyt/ indē plaetsen voorseyt. Eñ dese Urine beteekent een apostuenie inder leuerē oft daer omtrēt. Ende wt dese plach te comē die doot. Ende si plach oock groot gebreck inder vrouwen moeder/ te beteeckenen. Sy plach te beteeckenen/ dwater te laden/ als daer een cortse mede is. Eñ coemt met desen watere die buyck vloet sonder verlichtenis des lichaems beteekent ommer die doot.

Item een vrine als roode roosen/ die den bloede ghelijct/ beteeckent ghemeynlijck cortse vā ouertolliken bloede. ist een ionghe mēsche/ desen moetmen laten. Eñ dese Urine ghedaen met eenē ringhe naden sanguijn eñ dye ypostasis root/ beteeckent dye borst verstopt/ ende die leuere/ ende droocheyt met dorste indē mont eñ inder kelen. Eñ dicwil daer mede dye cortse/ van binnen.

Item is dese vrine seer dick/ eñ een cortse daer mede/ ende dien rinck bouen root/ eñ dye Urine dicwil luttel ghemaect/ plach te beteekenen/ troode water te laden. Eñ dese begheeren vele te drincken/ eñ luttel te slapen. Eñ dit is by na in allen die dwater laden/ wit/ root/ ghelu oft swart.

Item een Urine als bleeck bloet/ pleech te beteekenē in veel luyden/ quade verwe van colera comende/ eñ den mont bitter/ cortse van binnē. Dese Urine plach oock te beteekenē/ ouertollich bloet in ionghē menschen/ eñ die borst drooge eñ qualic te mogen slapen.

Item dese Urine aldus ghemaect/ ende den rinck naden valuwē/ eñ die ypostasis lootachtich/ leelic bleec pleech dicwil te beteeckenen/ groote sware siecte/ in alle leden/ eñ ten laetsten die doot. Oock een quade onrijpe verhouden materie in die maghe in die borst met pijnen/ die welcke men rijpen sal met eenen Julep/ eñ na purgeren.

Item een Urine als dickē wijn/ seer root/ nadē swarten/ ghelijc tinctuere/ lakē verwers verwe/ plach te beteeckenen/ een materie van binnen met cortse/ daer namaels dicwil af comt een apostuenie. Ende beteekent/ ymmer grooten brant van hitten vā binnen/ eñ die borst seer drooghe/ eñ die camer geheel ghestoten. Eñ luttel Urinen teenen male te maken.

Item heeft dese vrine eenen barnenden rooden rinc eñ is die ypostasis swart/ so beteekent die Urine cort die doot. Maer tghelschiet onderwilē/ dat dese Urine beteeckent ghenesen vandē vierdē dach cortse. Ende in die vrouwen/ haer stonden.

Itē een Urine als bloet verrot/ beteekent verberntheyt van binnen eñ vele verrotte materie/ van binnen den liue/ eñ die natuere seer gecorrumpeert/ dat is gequetst. Als dese Urine eenen swartē rinck heeft eñ die ypostasis oock swart/ beteekent een verbrande siecte/ eñ namaels die doot. Oock plach si te beteekenen/ tswart oft root water/ eñ binnē windē besloten. Itē heeft dese Urine/ eenen groenē rinck eñ dye ypostasis root is/ beteeckent die ghelu siecte. Ende

¶ Die kennisse vanden Urinen.

heeft dese Urine swartten schuym/ soo beteekent si noch quader verwe/ te weten ytericiam nigram.

Itē vrine als doncker valu daermen niet door en siet/ beteekent een swaer lichaem/ eñ cranck/ eñ van quade humorē verladen. Itē als in dese vrine vlietē cleyn corenkens/ beteekent/ reuma in die borst.

Eñ is dese vrine seer schuymachtich/ eñ dye schuym groen is oft vael oft ghelu oft root oft swart/ beteekent/ sekerlijc den doot. Eñ dat is wt cortsen vā binnen ghecomen. Itē dese vrine seer luttel ghemaect/ beteekēt/ dwater/ eñ die longhere quade materie/ by haer ghenomen/ eñ hier af coemt die doot.

¶ Van heete eñ coude verwe inde Urine

Ist sake dat die mensche hitte binnen heeft/ soo wort die vrine root/ Maer heeft hijse te mate/ soo wordt si schoone. Eñ heeft die mensche binnen coude/ so wort die vrine bleeck oft wit/ Hier om roode vrine eñ dicke/ luttel vet/ beteekent vele fleuma. Maer is si wit eñ dunne/ beteekent vele melancolien.

Item die ouertollicheyt van bloede/ en machme ner ghent mede beteren/ so wel als metter aderen te laten/ maer die andere drye bloeden/ moetmen purgeren met medicinen.

Item vrine gheuerwet als dick bier/ beteekent vercoutheyt der maghen/ eñ al der leden/ eñ siecte voor therte/ men sal hē dranck die verwermet/ eñ die conduten ontstopt/ gheuen/ eñ wat ghesoden van venckel eñ Eupatorij met grisseū eñ bernagie met venckel sact eñ anijs ende vleesch.

Item heet eñ coude verwe. Ist sake dat die mensche hitte binnen heeft/ so wort die vrine root/ maer heeft hise te mate/ so wort si schoone.

Eñ heeft die mensche coude binnen/ so wort die Urine bleeck oft wit. Hier om roode vrine eñ dicke luttel vet/ beteekent veel fleuma.

Item is si wit eñ dunne/ beteekent veel melancolien.

Itē roode humorē in een daghelijcsche cortse/ ist dat die cortse niet en verandert/ beteekent langhe siecte.

¶ Item alle vrine dye bleeck is/ heeten dye meesters witte vrine. Eñ hoe dye vrine naerder der bleecheyt is ghedaen/ hoe dye maghe min verduwet/ eñ hoe si langher siecte beteekent. Eñ hoe die vrine dunder is hoe die maghe min verduwet. Eñ also langhe als si dunne blijft/ beteekent si lancheyt der siecten. Eñ so wanneer die teekenē der verduwinghe hen openbaren in eenigher tijt/ dye zijn goet eñ loflijck in allen siectē/ als Auicenna seyt.

¶ Item vander Urine dye langhe oft corte siecte betreckenen.

¶ Urine dunne eñ wit .iiij. daghē int beghin der siecten duerēde/ beteekēt sonder twijfel/ langhe siecte. Eñ so wanneer binnen den vierdē dach der siecten/ int beghin die vrine/ haer settet ter verduwinge dat si root wort eñ dicke/ eñ si wolcket/ so sal die siecte cort wesen.

¶ Vander Urinen dunheyt ende dicheyt.

¶ Urine dunne in allen verwen/ beteekent/ dat dye maghe nyet en verduwet/ noch niet en ontbijdt van den humoren die si wt driuet metter vrinen/ ende beteekent soch.

¶ Auicenna seyt/ dat vrine wit eñ dūne in heete siecte/ beteeckent/ dat die natuere opwaert gaet/ ende raserie oft dye doot. ¶ Dit zijn teekenen der vrinen by der veruwen. ¶ Urine wit/ is een ouerste teeken der onuerduwinge. Galienꝰ seyt/ vrine wit/ eñ dier vele

ghemaect met weeheden/ is een teeken/ dat die ma-ge niet en verduwet/ eñ die natuere oploopt sonder onthouden.
Vrine bleeck eñ gheset ter gheluhept/ beteekent the ghin der verduwinge/ vrine middelbaer niet te dun ne noch te dicke/ is goet/ wāt si beteekēt middelbaer verduwinge. vrine grof eñ dicke/ als Galienus sept beteekent/ onuerduwelijchept/ als gebuert/ dat dye natuere die humoren ont bijnt/ nochtans en schept niet dat suptijl vanden grouen humoren.
Vrine grof eñ slijcachtich/ beteekēt groote grofheit van humoren met besloten winden inden lichame/ eñ die vrine in heete siecte/ is seer anxtelijc/ eñ beteekent teghenwoordighen hooftsweer.
Vrine rootachtich/ eñ nyet al te root/ beteekent vol brachte verduwinghe inder hitten.
Vrine root als bloet/ beteekent hitte bouē natueren
Vrine root eñ dunne/ beteekent daghelijcsche rede.
Vrine wit eñ dicke/ met eenen rooden ringhe/ beteekent/ dē rede tertiaē/ eñ is ooc eē teekē vā quartepn
Vrine root eñ grof/ inden heete rede/ die den siecken lancsom maect/ met quade lucht/ beteekent/ dē doot eñ gebrec inder natuerē. Eñ als die siecke puer bloet pisset/ dan is hi doot. Itē als die siecke in heeter siecten/ luitel pisset met weedomme/ is een quaet teekē eñ hi teghen sinen wille pisset/ beteekēt quetsinghe der hersenen/ eñ dat die aderē gheē cracht en hebbē
Itē groue vrine beteekēt/ middelbaer verduwinge.
Itē swartte vrine schinende als rauens vederen/ beteekent/ volbrachte verberntheyt der natueren.
Item swarte vrine/ hoe datter min is/ hoe quader/ Eñ die subtijl eñ dunne is met een swartte wolcke/ beteekent die hooftsweer/ ende een vloedinghe des bloets met scharpe siedinghe der hertē. Eñ daer dese vrine in baert dye mēsche heeft begheert te eten/ als hi sal steruen. Item swartte vrine met donckerheden/ beteekent den doot.
¶Item der mannē vrine zijn altijt claerder/ dan der vrouwen/ eñ schoonder van goutverwē/ want indē mannen meerder hitte is/ dan inden vrouwen.
Item vrine daer schupm op drijft/ als die schupm comet van dien datmen hardelijc pisset/ indē vrinael/ so en ist gheen teeken/ Maer als die schupm coemt van hitten/ eñ is subtijl ende wit/ beteekent simpele opsiedinge der leuerē vā hittē/ maer als die schuym suptijl is en de root/ beteekent drye ghedaenten der gheelsiecten/ maer die schupm grof eñ groote druppen gheeft/ eñ die vast bliuen staen/ beteekenē Tortioen wringhinghe/ inden lichaem besloten.
Alle schupm inde Vrine/ is oorcōde tortioē indē lichaem besloten. Galienus sept/ Vrine die ringen heuet beteekent altijt hooftsweer/ eñ den hals vander maghē veruult. Eñ is die Vrine root/ so ist vā hittē Eñ is die rinck wit oft groen/ so ist van couden.
Item Vrine daer corenkens in driuen/ beteekent dat die materie vol is vā reuma. ☞Item Reuma dat is een coude onuerduwende vochtichept dye onder dē lichaē is. Eñ driuen die corenkens bouē om dē rinc/ beteekent dat die Reuma/ bouē indē lichaem is/ als inden hals/ in die ooghen oft in die borst/ Oft driuē si beneden inden gronde/ beteekent den Reuma beneden inden lichaem/ dat is een goet teeken.
Itē Vrine daer clepne dinghen in driuen/ ghelijc oft schauelinghē al om in die Vrine warē/ beteekēt groue humoren/ beteekent ooc in vrouwen oft in mannen/ artike. Eñ driuen die schauelinghē in vrouwen Vrine opten gront/ dat is dat eerste teeken/ dat vrouwen kint dragen. ☞Eñ is die scauelinge root/ so ist een knechtkē. ☞Eñ ist wit/ soe ist een macchdeken.
Itē is die schauelinge als semelen/ so ist een teeken/ dat die leuer quaet is. Eñ zijn dye semelen root/ soo ist vā hittē. Is si wit/ so ist vā coudē/. Itē Vrine daer dinck in drijft oft haerkens warē/ dat coemt vā humoren die verhit eñ verkaept zijn/ in die senuwen eñ aderen/ eñ daer nae ontbondē/ eñ wtghedreuē worden metter Vrinen/ Eñ die haerkens comē van verdroochder hittē van binnē den aderen/ eñ dan zijn si root/ Eñ als si root zijn/ so beteekenē si malaetschept Eñ als si wit zyn/ eñ windē omtrent der Vrinē/ dan beteekenē sy schuddinghe der lendenen.
Itē vrine daer bloet in drijft/ beteekent datter aderē inder blasen gheschuert zijn/ eñ dā driuet met roode stuckē/ eñ dā heeft die siecke seerichept indē lieschē/ Eñ somwilē comet/ wt schueringe der zenuwē dan heeft die siecke weedommē in den lendenē. Eñ somwijlen wt die adere die door trugghe been gaet so is dbloet grof eñ droeue/ eñ die siecke heeeft weedom in den rugghe/ al van bouē nederwaert. Eñ somwijlē comet vander leuer: so ist puer root bloet/ dat metter vrine wtgaet/ eñ die siecke heeft weedom in die side
Item somwilen comet dat die milte verstopt is/ eñ nyet en mach vander leuerē treckē/ dat quaet bloet/ so ghaet metter Vrinen grof eñ quaet bloet wt/ eñ soo heeft dye siecke weedom/ onder zijn cortte ribbe inder milten. Itē somwilen comet vāden steen/ met wtstortinghe van sandekē/ eñ dan heeft die siecke dē weedom in zijn lendenē eñ inder blasen eñ dye steen doet oock v Vrine menghen met ettere.
Item Auicēna sept/ dat als in heete siecte/ in die Vrine gheclōtert bloet drijft/ dattet een quaet teekē des doots is. Eñ Vrine daer etter in drijft/ beteekēt per sen van den verhouden steen inder blasen. Eñ dan heeft dye siecke weedom inder blasen eñ lanckenen.

¶Item van dinghen die inder Vrinen driuen.

Itē Vrinen daer vethept op drijft/ beteekent dat dye vethept vanden schenen ontbondē is/ ist dat die siecke gheenē rede en heeft/ eñ is vethept op dye Vrine dūne/ als spinnē webbe/ eñ met rede/ beteekēt ptisic.
Item als dye vethept ghedaen is als olie in dichept eñ verwe/ beteekēt die eerste/ die ander eñ derde ghedaente van Ptisic/ Auicenna sept/ dat Vrine met eenen oli vliese ouertrockē naest der swartter verwē/ is een dat alder quaetste teeken.
Item dat olp vlies dat alder quaetste teeken/ so ons Ruffus oorcondet/ int begin der heeter siectē/ moet dye siecke besteruen/ des derdens/ des vierdens/ oft des sesten daechs/ sonder twifele. Item Vrine daer ghestof in drijft/ recht oft asschen waren/ beteekent/ oueruloedichept vā grouē bloede/ ende beteekent in vrouwen/ dat haer menstruum wederhoudē is/ Itē die asschē beteekēt ooc verbernt bloet.
☞Itē men sal ooc merckē die complexie indē mensche/ tsi drooghe/ oft cout. Eñ is hi heet oft drooghe Aensiet sinen ouderdom/ den tijt vandē iare/ eñ dat lant/ Eñ oft die mensche vocht oft cout is/ Aensiet/ soo voorschreuen is/ den ouderdom/ den tijt/ eñ tregiment/ Eñ wt desen salmen nemen/ alle staten van siecheden. Eñ alle siechede comt den menschen/ dye vet eñ groot/ starck van lichaem zijn/ die moeten by natueren lange siec wesen/ Maer in mager lichamē

¶ Van sommighe teekenen der Vrinen.

eñ morwe vleesch/ is die siecte by natueren cort/ soo Galienus seyt.

¶ Sommighe sekere teekenen der vrinē.

Item in vier stucken kentmen dye siecten der menschen/ by der Vrinē/ te weten/ aent hooft/ leuer/ buyc ende blase.
Item als die Vrine smorghens vroech voor den eten root is/ eñ naden eten wit/ dan is die goet.
Vrine vet eñ doncker/ is goet.
Vrine vet eñ wit/ als die by natuerē versch is/ beteekent si/ den vierden dach cortse nakende.
Vrine bloetachtich/ beteekēt dat die blase ghequetst is/ van verscheden die daer binnen zijn.
Vrine daer cleyne ringhekens bouen vlieten/ beteekent langhe siechede.
☞ Der vrouwē vrine is bleeck/ claer indē vrinael als siluer/ eñ beteekent kint draghen.
Der vrouwen vrine/ als si verstoort siet als bedwonghen/ so salmē segghen/ dat dye moederstede vol is/ so verre si gheen scharpe cortsen en heeft/ om die dicke lymachticheyt/ staet te segghē/ eenen swaren last omtrent die vrouliicheyt te wesen/ om die beroerte/ die aldaer gheweest is/ ende om die vaporen die opwaerts slaen/ walghet haer maghe eñ die om te keeren/ eñ om die wee totten rugghe eñ nierē eñ dyen
Ende is der vrouwē Vrine groenachtich/ oft roode verwe ouer al/ ende die ypostasis lootachtich/ beteekent dat menstruum verhouden.
Witte vrine/ beteekent langhe siecte.
Witte vrine eñ verandert in groene/ beteekent een siecte/ eñ en verandert si nyet binnen neghē daghen soo valt die siecke in langhe siecte.
Groen vrine beteeken steecten.
Peck swartte vrine eñ gheeluwe/ beteekent sekerlijc den doot/ inden derden daghe.
Witte eñ bleecke vrine/ ladet dat witte water.
Roode vrine eñ onder dicke/ met eenen bruynen ringhe/ dat is een teeken van eender quader leuere/ eñ vreese van troode water te laden.
Roode vrine eñ dicke inden vrinael ouer al/ met eenen donckerē ringhe/ dat is een teeken vā een groote siecte in alle die leden/ eñ schier die doot/ ten si dat hi sweete.
Vrine in die middelwaert root/ is een teeken vā binnen neghen daghen die doot.
Item vrine die bleeck is eñ onder droeue/ is een teeken van vercoutheyt in alle die leden.
Groue vrine met schuym/ is een teeken/ van sweet in alle die leden.
Vrine gulden root/ beteekent ghebreck vā tminnen spel te hanteren.
Bleecke Vrine eñ onder droeue met eenen bruynen ringhe/ is een teeken van een quade maghe eñ heeft gheerne hooftsweer.
Vrine daer wit ghestof in is/ beteekent tfledercijn.
Item vrine claer inden vate met neuele/ is dootlijck
Item vrine met heffen/ is te mate goet.
Itē vrine tsmorghens wit ende naden eten claer/ is een goet teeken.
Item vrine claer eñ dye te mate dicke/ beteekent een quade longhere.
Itē Vrine root eñ claer/ beteekent bernende cortse/

¶ Vanden teekenen der Vrinen.

Item clare Vrine met eenen donckerē ringhe/ beteekent toecomende Ptisike.
Dunne Vrine eñ root met eenen claren ringhe/ beteekent een quade maghe.

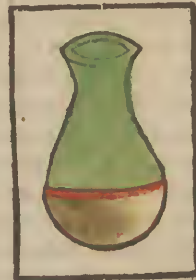
¶ Een cort begrijp der teekenen inder Vrinen.

Ant een Medicijn/ een gheuoelijc constenaer is/ metten vijf sinnē werckende door die ghaue des heylighen gheests tot dienste den scheppere Godt bouen al/ sinen creatueren dienende/ door zijn creaturē/ op datmē dan door die teekenē/ tot die saken der siecten come/ soo ist van noode/ dat hy meest tot dye meeste principaelste der teekenen/ toe hoore/ eñ daer op achte/ die welcke vandē Medicinē/ vierderley ghenaemt worden/ soomen dat in Galienus Summa in Tegni/ colligeert/ Vanden welckē deerste/ vandē gheswillē ghenomē wort. Die tweede/ vā den weedommen. Die derde/ vanden werckinghen. Dye vierde vanden ouervloedighē ouertollicheden Want die teekenen die vanden ouertollighen ouervloedicheden ghenomē worden/ meer onsen sinnen openbaer zijn/ eñ meer gheuoelijck heeten/ eñ want oock die vrine onder allen die principaelste is/ so heb ick voorghenomen/ nu van die Vrine wat claerdere te roeren/ eñ wten woordē der autoren der Medicinen/ naer mijn beste vermueghen/ dat te vergaderen Niet dat ick wat nyeus meyn te doene/ maer op dat ick eenen yeghelijckē minen ghewillighen dienst bewisen soude/ Want die ghedaentē der Vrine/ behoeuen een subtijle kennisse/ Want (soomen seyt) si worden in die selue stucken bedrooghen. Drye dinghē so ick best kan sal ick by brenghē. Ten eersten eenighe regulen/ die een medicijn heeft voor hem te nemen/ eer hi eenich vonnisse oordeel/ gheue/ vanden Vrinē Ten tweeden die regulen ghenomē vanden verwen Ten derdē/ die regulen ghenomē van tghene datter in is/ dat menigherhāde ghestelteniss heeft. Waer af ghi ses regulen sult mercken. Deerste wt Auicenna eñ Ysaack. Dat een medicijn/ eer hy vanden Vrinen yet doe/ dat hijse in een ront ghelas/ dat eender blasen ghelijck si/ doe doen/ dwelcke men eenen Vrinael noemt/ op datmē te beter soude mueghē onderscheydē/ tghene dat daer inne is. Wāt so Ysaac/ int iiij. vandē Vrinen seyt/ so is sulcke vat/ der natuerlijker plaetse der Vrinē/ ghelijck gheproportioneert eñ matelijc nagedeylt/ So en machmē dan wt gheenē drincglase eñ dier ghelijc/ die ghelijcheyt/ die onghelijcheyt/ die afscheydinghē der ypostasis ghekennē. Wāt die ghesteltenis der plaetsen dat belettet. Dye tweede wt Ysaac vandē Vrinen/ eñ wt Auicēna/ int tweede der tweester. Dat die Vrine staende int voorseyde vat/ niet aengesien en mach wordē/ in eē straelachtighe locht/ noch oock in een seer doncker lucht/ Maer in een bequame plaetse ghelegē der stralender locht teghenouer/ want die stralen totten glase comende/ beletten dat volcomen ghesichte/ een sake der verstroijngen des ghesichts/ eñ alsoo is dan/ dat cleyne dat daer in is/ onbekent. Item vandē stralen die doorgaen tot indē Vrinael/ verandert die plaetse eñ Tgheseten vā tghene datter in is: dat welcke somtijts te seer subtijl ende licht is/ dwelcke blijcken sal

Tweede deel van desen regule. Waert dat hijse besa
ghe in een duyster plaetse/so en soude hy gheen vast
volcomen vonnisse van die verwen hebben/noch vā
datter inne is/noch van dye substancie. Tderde deel
want aensiende/in een plaetse gheleghē teghē ouer
der stralender lucht/en isser gheē bedroch/maer een
oprechte vonnisse vant voorseyde. Eñ dit is die sac
ke waer om/dat die practiseerders/ een cleedt onder
den Vrinael doen/eñ meest/om dat die witheyt/tge
sichte verstroeyt. Eñ also is die redene vant swarte/
bruyne/eñ also bekentmen oock best eñ aensietmen
dye deelen ghemenghet der substancie der Vrinen/
Hier omme moet nv/een medicijn nae deerste reyse/
dye vrine roeren alleynskens/om datment te beter
bekenne. Eñ so en machmen/dye vrine niet te rech-
te van verre bekennen/want die verwe/ die substan
cie is hen te verre/ eñ bysondere tghene datter inne
is/wāt hoemēt naerder brengt/hoet dicker schijnt/
hoe verder/hoe claerder eñ dunder. Daerō en mach
men se bider keerssen niet besien. Dye derde regule/
Een medicijn moet die vrine doen houden/des mor
ghens/als die digestie verduwinge gheschiet is/ eñ
ghestaen langhe ghenoech/meer dan die sommighe
segghē een vre oft twee. Die vierde regule. Een me
dicijn moetse terstont aensien/als si ghepist is/eñ ter
stont ghedect wordē met eenen doeck/dat si niet ver
andert en worde van die lucht van buyten/ Eñ nae
een vre weder aensien. Een vrine vā verre gebrocht
en mach een medicijn niet oprechtelijck bekennē/ so
dat hier na bliken sal/want wt die lucht wort si ver-
andert van dye lanckheyt des tijts. Ten derden/van
die roeringhe. Eñ des ghelijcs van dye verwermde
int vier oft water/ om dat dye verwe eñ substancie
verādert. Die vijfste regule/ Die medicijn moet den
ouderdom vandē siecken aensien/ wāt eens sooghe-
lincs vrine is melckich. Der kinderen vrinen moeten
dicke zijn/eñ nyet so wit/ wāt theete natuerlijc wort
verdreuen/van die oueruele vochticheden. In eenen
Jongelinc moet si subtijl zijn/ Wāt die hitte subtijlt
In eenen ouden/moet si wit eñ subtijl zijn/want dye
natuerlijcke hitte is gemindert/bi die verduwinghe
Eñ in eenen afgaenden/ sullen noch witter eñ dun-
der/ byder voorseyder redene/ wesen/ Soo blijcket
dan/dat een medicijn douderdom moet weten. In ee
nen Colerico/moet die vrine dunne wesen. In eenen
flecmatico/ bleeck eñ dicke. In eenen Melancolico/
gheel ende dunne. In eenen Sanguinen/root ende
middelbaer. Die seste regule/wt Auicenna/Een me-
dicijn moet versekert worden/ van des siecken regi-
ment/aen die onnatuerlike dinghē/eer hy een von-
nis sal makē/want naer die inneminghē/verandert
dye vrine/als naer Soffraen/ Cassia/ soo Auicenna
seyt/eñ des ghelijc vā groen moes/eñ den wijn naer
zijn verwe/verandert die vrine/So sal dye medicijn
hem laten condighē/des siecken spijse lijfneeringhe
dies daechs der vrinen/want daer nae verandert die
vrine. Ende oock van die grootheyt der spijsen ende
soo oock vanden hongher ende vasten/ Item van die
vermoetheyt/gramschap/ oft vreese/oft wakinghe/
eer hi yet vonnisse/want hier af wort si root. Eñ die
medicijn/sal oock waer nemen/ofter een badt voren
gheweest is/oft gespou/oft ydelmakinge/oft saluin
ghe aendē rugghe/ghebadet in solpherwater/oft in
zeewater/daer die nieren naer veranderen. Soet wa

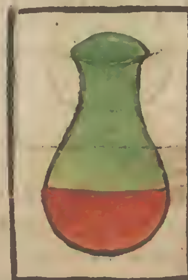
ter/arbeydelijck ghespou/ oft ydelmakinghe/veran
deren/oft yet heets aen die nierē ghesalft/oft venus
gemeynscap/waer door si verdict eñ vergroft wort/
dat ick dat so segghe/ van Reubarbe oft dies ghelijc
verandert de vrine. Egidius/Douderdom/Natuere
Tgemechte/Arbeyt/ Gramschap/Lijftocht/Sorge
Honger/Geroerte/Wasschinge/Spise/Saluinghe
Dranck/ moetmen met sekere redene mercken/wil-
dy een wijs rechter der vrinen wesen. Nv ick dye ge-
nerael regulē/gestelt hebbe/die een medicijn te vorē
moet weten/ eer hi eenich oordeel vonnisse maecke/
van die vrine/so sal ick nv segghen/van dye regulen
ghenomen/vā die verwē der vrinen. Ten eerstē/dat
die verwe/van die ghesteltenisse comt. Daer om seg
ghen daer wt die medicinen/dye complexiē/cout eñ
heet. So sal ick nv hier stellen/die Vrinalen/elck met
zijnder vrinen verwē colueren/substancien/Yposta-
sis/ soo si in esse int wesen ghethoont eñ ooghen co-
men mueghen/ dwelck een toevlucht sal wesen/den
aencomēden/ totter voorseyder eerweerdigher con-
ste/daer wt merckelijck die ghesteltenissen der vrinē/
te connen iudiceren/eñ daer wt die siectē te kennen/
eñ daer toe die medicinē/Recepten apteren eñ bequa-
melijck te ordineren.

¶Van die Vrine citrina int latijn.

¶Een Vrine isser dye Citrina heet int latijn/eñ dye
is als een granaet appel schelle ghestelt/ wanneer si
bouen veel schuyms heeft/so beduyt si in eenen ion-
ghen mēsche/een siecte in die borst/eñ een toecomen
de dorheyt des lichaems / maer is si dunne eñ meni-
gherhande dat beduyt een siecte der miltē/ maer en
heeft si gheen schuym eñ isser vele/ dat beduyt/ dat
die mensche hart inden liue is/ eñ beduyt een cranc-
heyt der leueren. Maer is si ghedaen ghelijck si ten
eersten in eene siecte/ dat beduyt seere eenen siecken
dach/ende tis somtijts te vreesen/dat een zijn sinnen
verliesen soude/inder siecte.

¶Van die roode Vrine.

Ghi sult merckē/ oft die Vrine root is als een gout

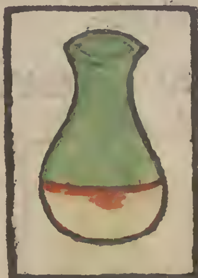
eñ is noch te dunne noch te dicke/dat bedupt eenen ghesonden mensche. Is die vrine root/eñ is dier vele in een siecte dats goet/ maer isser luttel/ eñ zijn daer swarte wolcken in dye vrine/ dat is dootlijck/ eñ alder meest als die roothept swart ende verbrandt is. Maer isser luttel vrinen ende root/ in een water siecte/dat bedupt/den doot. Ist sake dat een mẽsche grote hitte/als dat hi iaecht vã hitten/ eñ die vrine oock dicke is/ eñ bouen lootachtich/ ende materie daer in varen als ghestooten crupt/corenkens/dat bedupt/ een siecte die onmueghelijck te helpen is.

Vanden circkel op dye Urine.

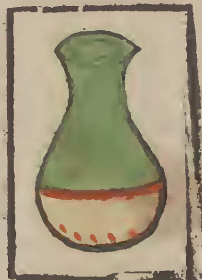
Ghy sult vier dinghẽ in die vrine merckẽ/somtijts bouen aenden circkel/watmẽ daer in merckẽ mach/ Egidius sept/vanden circkel den rinck/die bouen in die vrine openbaert/ Ist dat die rinck/ root ende dicke is/dat bedupt een siecte voren int voorhooft/van oueruloedighen bloede. Maer is dye rinck breet/eñ dicke ende wateruerwich/ dat bedupt een siecte achter int hooft/van couden/eñ van vochtichept/ Met is hi root ende clepn/dat bedupt een siecte in die rechte side des hoofts/ van hitten eñ van droochtẽ/maer is dye rinck wit ende clepne/ dat bedupt een siecte/ in dye slincke side des hoofts/van couden/ ende van droochept/ Maer is die rinck lootachtich eñ swart/ dat bedupt een siecte der herssenen/ ende zijns is altijt te sorghen voor die doot/ maer keert sy van dye lootachtighe verwe/ in een roode lichte verwe/ soo weet dat dye mensche ghenesen is/ maer wort si van dye lichtichept ende roothept/ swart/ soo is zijns te vreesen/ Maer wort dye rinc groene/ als gras in eeder siecte/ soo is des menschen te vreesen/ dat hy zijn sinnen verliesen sal.

Van een Urine daer ampulle op drijft.

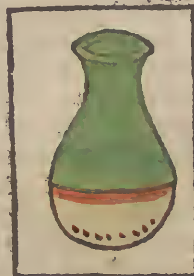
Siedy een ampulle bouen in dye vrine drijuen/ oft openbaret als wanneert int water regent/ende dat niet terstont toeghaet/dat bedupt een siecte der lendenen/ ende die langhe dueren wilt/ende eenen quaden wint inden liue/ eñ cranck hooft/ openbaert een schuym inden rinck alsoo clepne als een comijnken/ dat bedupt een vloet des hoofts/ die daer gaet op die borst/ oft op die longhere/soo heeft hijt in die slincke side/vloedet op die borst/ so heeft hi vorẽ aen de borst wee. Openbaert een wolcke op dye vrine/ als een spinnen webbe/ dat bedupt een cranchept der borst/ ende der longhere. Is daer altijt veel schupms op die vrine/ dat bedupt een cranchept der borst/ ende een hitte der leueren/ende brekinghe des darms/ Ist dat tet schupm gheel is/ als Sofferaen/ dat bedupt dye gheelsiecte/ Siet ghy wat onder inden glase/dat bedupt een cranchept der lendenen/ oft der blasen/ soo sal die vrine stincken/ ende hy heeft onder den nauel veel ween/ Comet vander leuere/ soo en stincket niet ende heeft in dye rechter side weedom/ Vaerter veel droefs dincs bouen in dye vrine/dat bedupt een siecte in dye borst/ maer ist midden in dye vrine/ ende en sincket niet te gronde/ dat bedupt een siecte der lendenen ende der blasen.

Van dye Urine daer bloet in is.

Sietmen bloet in die vrine/dat comt somwijlen van die leuere/ so is dat bloet supuere/ eñ dye siecke heeft in die rechter side weedom/ Somwijlen comet van der blasen/ Ist vander blasen/ soo leedt dat bloet indẽ bodem/ ende stinct seere/ Maer comet vanden anderen/ wten rugghe/ soe is daer veel bloets/ eñ tis supuer/ ende dye siecke heeft inden rugghe weedom eñ inden lendenen.

Van die Urine daer sandt in is.

Ghy sult mercken/ ist dat ghi sandt in die vrine onder inden gronde siet ligghẽ/ Dat bedupt somwijlẽ den steen/ die inden lendenẽ is. Maer is hi inder blasen so is dat sandt wit/ als al hadtment in handẽ ghe wreuẽ/ eñ is hart/ eñ dye vrine is melcuerwich/ ende droeue/ Somwijlen comet van ouertollighe hitte/ ende vander aderen/ dat een mensche scharpe medicine heeft ghenomen/ die den menschen inden liue

verkoortst eñ ghebroke oft gheschuert heeft/ oft dat hi hem met vrouwen oft met anderen dinghen indẽ liue gheschuert heeft/ soo is dat sandt weeck alsinẽt inden handen wrijft/ oft men sal den mensche vragẽ oft van vrouwen/ oft van medicinen/ oft van hitten ghecomen si.

Van dye Urine daer clien in openbaren.

Ghi sult mercken/ oft ghi in die vrine moecht ghekennẽ/ wat ghestelt als oft clien semelen gruys ware/ oft cleyn stipkens/ dat coemt somwijlen van een ghesweere vander blasen/ so doet hẽ den buyck vooren binnen wee/ Somwijlen coemet van quader hitten/ eñ van eender dorheit/ eñ verdwininghe des lichaems eñ so is hẽ ommoghelijck te helpen/ want hy heeft altijt quade hitte aen allen sinẽ lijue/ eñ die hitte verdwijnt hem die natuere.

Van een Urine daer stipkens in zijn.

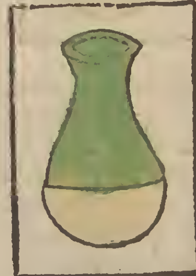
Ghi sult oock merckẽ/ oft ghi inder vrinen bekent/ cleyne corenkens/ oft wter maten cleyne stipkens/ dat coemt van drie dinghẽ/ Sommighe vã crimpinghe oft vloedẽ inden liue/ so sal die vrine droeue zijn. Somwijlẽ coemet/ van dat een vrouwe kint draghet Tzijn sonen oft dochterẽ/ Zijn dan die stipkẽs root/ soo draecht si eenen soone/ Sijn si wit/ soo draghet si een dochter/ so is die vrine suyuer/ eñ si soude gheerne dye aderen laten menigherleye/ haer borstkens worden hart. *

Van dye Urine wit/ root/ dun/ oft dicke.

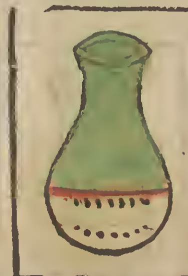
Ghi sult mercken/ dat die vrine somwijlẽ dick/ dunne/ root/ oft bleeck oft wit is. Is die vrine dicke/ root eñ droeue/ dat hi cranck is/ die is van heeter eñ vochter natueren. Ist dat die vrine wit ende dunne is/ so is die mensche van couder ende droogher natueren. Ist dat die Urine root ende dunne is/ dat is vã drooghet ende heeter natuerẽ. Is die vrine wit eñ dicke/ soo heeft hi wee van couden ende vochter natueren/ Maer is die vrine als voren staet/ noch te root/ noch te wit/ te dicke oft te dunne/ dat bedupt eenẽ ghesonden mensche. Ghi sult oock mercken/ dat die Urine somwijlẽ root wort/ als van grooter hitten/ als van die bernde moederstede/ oft vã crimpen inden lijue/ eñ nochtans gheen hitte bedupdet/ so slaet die polst lanckaem/ ende die mensche en dorstet niet seer/ ende die hitte is matich. Ghy sult oock mercken/ oft dye vrine stincket/ so coemt dat somwijlẽ/ vã dat die mẽsche stinckende dinck ghegheten heeft/ Maer en ist dat niet/ eñ die vrine stincket nochtans altijt/ dat bedupt/ dat dye vochticheyt eñ dat bloet des menschẽ verrottet inden lijue/ eñ dat hy corts een cortse/ ofte een groote siecte crighen sal.

Der kinderen Urine sal vele zijn.

Ghy sult mercken/ dat der Jonghẽ kinderen Urine die van vochter natuere zijn/ dier Urine vele is/ wãt si niet en eten noch en drinckẽ/ daer na/ ouer. xv. iaer zijn si heeter/ Soo sal dan dye vrine schoone ende een gout verwe hebben. Eñ der ouder luyden vrine/ sal wit zijn. Want dye zijn cout/ daer af blijft dye vrine ongedaen/ dat eten verdaent oock dye vrine/ wãneer die mẽsche warme spise etet/ eñ drincket coudẽ dranc als water/ so wort die vrine wit/ eñ oock van couder spijsen/ van baden/ wort dye vrine des te rooder/ eñ van te toornen/ eñ oock van wtwendigher hitte/ als inden somer als een mensche arbeyt oft gaet. Ist dat yemant te vele etet ende drincket te vele/ so blijft die vrine onuerdouwet/ eñ is root ende verkeert meest het si van cranckheyt der natueren/ ende men en can des menschen natuere niet wel in die vrine ghekennen/ ende is bedroghen.

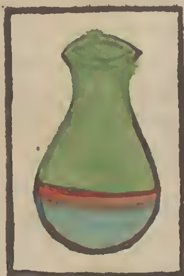
Vã die Urine daer bouen spinneweb is

Ist sake dat des menschen Urine wit is/ ende een

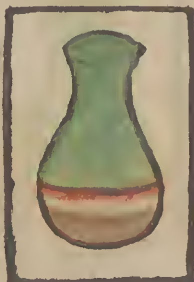
neuel daer op is/ ghelijck wesende / den webbe der spinnen/soo coemt dat/daer af/dat het vette der nieren smiltet/eñ dat si verdorren/so heeft dye mensche diens vrine dattet is/gheen groote hitte/dat bedupt een afnemen ende verdwinghe al zijns lijfs/ende een groote crãchept des menschẽ/ouer al crijcht die mẽsche groote onreyne hitte aen alle zijn lijf/ Ende als die vrine vanden mensche ghaet/ so en schijnt die vettichept ende die neuel niet/tot dat die vrine/een goede wijle staet/ Maer coemt si vanden lendenen / soo openbaert die vettichept/ als die vrine vanden mensche ghaet.

Van die wateruerwighe Vrine.

Somtijts is des menschẽ vrine wateruerwich/ somtijts/dunne/dick/eñ droeue. Is dye vrine te waterachtich/ oft te dũne oft te dicke/ dat bedupt een goede natuere. Is die vrine te waterachtich/ dat bedupt dat die mensche hẽ te vol gheghetẽ eñ ghedroncken heeft dat die mensche niet en mach verduwẽ/ Maer coemet vã siecke daghen/ dat coemt daer af/ dat dye mensche een crancke leuere heeft/eñ dat si/dat dicke van crancheyt weghen der natueren nyet van haer brenghen en mach/daer af coemen hem weedommẽ inder rechter siden/ende hẽ coemt somwijlẽ een onnatuerlijcke hitte/ als een cortse ligghende/in eenen mensche oft in eenighe siecte/dat dye vrine wit ende waterachtich is/dat bedupt een langhe siecte vã couden/ Mer ist aen die veranderinge/dat si niet droeue is/oft roeret aenden bodem/aen een veranderinghe der vrinen/dat bedupt/ dat die mensche/ anderwerf in die crancte wilt vallẽ/ende die siecte is daer na by hem ghebleuen/ die met die droefhept der vrinen vã hem comen soude zijn/ so ist dien mensche te vreesen van langhe siecte ende crancheyt.

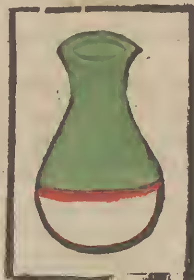
Van een swartte Vrine.

Die kennisse vanden Vrinen.

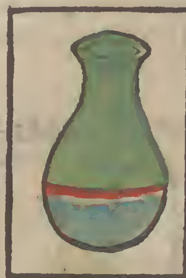
Ist dat die vrine swart ende dicke is eñ stincket/dat bedupt den doot/ende alder meest in een siecte/alsoo verre alst niet vã der blasen en coemt/ Ist vander blasen/ so heeft die mensche voren inden bupck wee/eñ die mẽsche en heeft niet veel hittẽ/ Somtijts bedupdet een cranchede der moederstede/soo sal dye Vrine bouen droeue wordẽ eñ onder/ Somtijts bedupdet/ dat die moeder haer reynicht/ende dat die siecte van dien mensche wijket/alder meest alst is van die cortse des vierden daechs/ So is zijn vrine vele eñ dunne Eñ hem doet dat hooft wee/ eñ soo wilt dat verkeeren met bloede wter nuesen.

Van een witte eñ supuer Vrine.

Ghy sult merckẽ/ ist dat die vrine wit eñ supuer is/ als een water/dat bedupt eenen siecken dach der milten/soo sal hy wee hebben in dye slincke side/ Het bedupt oock/dat die vrine nyet wel verduwet en is/eñ een coude natuere des menschen/ Maer is si wit eñ ghemenghet met swartte/eñ bouen lootachtich/dat bedupt dat water te laden/ Maer is die Vrine wit eñ dunne/dat bedupt dat vallende Euel/ soo ist bouen lootachtich/eñ ghemenget metten swartte/ Ist dat die vrine wit ende dunne is/dat bedupt een siecte der lendenen/ Ist dat die vrine wit eñ dunne is/ende dat daer vele plexkens zijn aenden bodem/als sandt/dat bedupt een crancheyt der blasen/ende dat dye mensche zijn vrine niet ghehoudẽ en can/ Is die vrine wit eñ dunne/dat bedupt een langhe siecte vã coudẽ/des menschen is te vreesen.

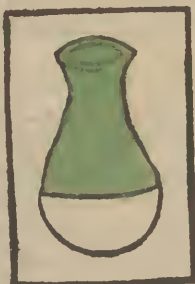
Van die Vrine Liuida ghenaemt.

Een vrine isser dye Liuida het/ende dye is ghelijck loot/eñ si en is niet volle swart/ Die beteekent somwijlen/dat die mensche die cortse heeft/ die hẽ aendẽ derden daghe/ van couden ende van hitten comet-

eñ dye coude is inden liue/ si bedupt oock den loop ende dan is die luttel/ want dye vrine gaet door den camerghanck wech/maer heeft hy beuinghe/so is si luttel vã hittẽ die dẽ sieckẽ indẽ liue verdwijnt. Die vrine wort somwijlen lootachtich van dye longhere ses daghen/dat gheschiet somwilẽ van die vloet des hoofts/die op de longer valt/dat si daer af veruuylt oft veel te vocht is. Dat suldy also bekennen/dat die vrine bouen scuymachtich is/eñ hi heeft in die slincker side weedom/ Comet dat hem vander leuere/so is die vrine lootachtich eñ dicke/eñ heeft in die rechter side weedom. Is si lootachtich vanden darmen/ so heeft hi onder den nauel weedom:eñ is amachtich eñ crimt inne/dan is die vrine droeue eñ root/Somwilen comet vandẽ meestdarm/dan en mach hy niet wel te stoel gaen. Somwilen is si lootachtich/eñ bedupt den doot/eñ dan en sal die vrine bouẽ niet supuer zijn eñ al droeue/Maer sal die mensche ghenesen so sal die vrine bouen supuer worden/Somwilen is si lootachtich/Wanneer een vrouwe haer te vele oft te weynich heeft/so sal daer veel dincs optẽ bodẽ zijn.

Van die melcuerwighe Vrine.

Is die vrine melcuerwich in een siecte/dat bedupdt den doot/somtijts als wanneer hy niet en slaept/ eñ zijn sinnẽ niet en heeft/ eñ dẽ adem onsaechte suycht eñ slaept hi rasch oft wel/ eñ is bi sinẽ sinnẽ/eñ adẽ saecht/ dat en bedupt niet den doot/ want het is een toeuersicht te genesen. Is die vrine melcuerwich/eñ dicke/eñ veel zandts inden gronde is/ dat bedupt dẽ steen/Maer is die vrine also ghedaen/eñ gheen sant inden bodem/dat bedupt een siecte/die Colica heet/ dat is een siecte inden onderstẽ darm/ Dat is eenich ghesweer/Dat suldi also bekennen/het is gheswollen/Maer comet vanden steen/so en ist niet seer ghe swollen/eñ die vrine doet hem wee/Somtijts is die vrine melcuerwich van die purgacie/ soo is si luttel/ ende droeue. Is die vrine bleeck eñ melcuerwich/ eñ bouen lootachtich/ ende veel zants daer in vliet/dat bedupt een sweeringhe indẽ liue/ ende ooc somtijts dat water te laden. Nv sal ick hier sommighe verwen der vrinen/ met hueren ypostasis/ materie/ eñ ghedaente na stellen/waer af hier vorẽ/int lange breet ghenoech ghesept is/Om die selue vrinen lichtelijck te kunnen onderschepden/eñ daer af te kennen een oprecht vonnisse ende oordeel te gheuen/ so suldi die vrinen/waer af hier die vrinalen mettẽ ghedaenten volghen/ contempleren ende aensien teghẽ eñ by dye Vrine die v voren comen mach/ eñ doende dat inder manieren/so dat ghenoech int begrijp der teekenen inder Vrinen claerlijck gheleert is/ om die Vrinen te onderschepden/ ende daer wt dye siectẽ te kennen/eñ die complexien der sieckẽ/ daer na dye remedien/curen/eñ medicinẽ/ bequamelijc ordineren.

Hier eyndt dat boeck vandẽ Vrinen/wt Ypocras/Galienus/Auicenna/Theophilus/eñ meer andere schriuers der medicinen ende der Vrinen.

¶ Van sommighe teekenen der siecten

¶ Van tspouwen inder verduwinghe.

Als die mēsche drooghe hoestet eñ niet wt en worpet/ dat is een dat alder ouerste teeken dat dye maghe nyet en verduwet/ Maer worpt die siecke spouwe dat tay is met bloede/ dat is een teeken der heymelijcker verduwinghe.

¶ Van sweeten.

Item dat sweet comt in ghesondē menschen. Ende als die ghesonde mēsche wel sweet/ in sinē slaep/ dat is een teeken/ dat die mensche is veruult wordē van spijsen die hi heeft in ghenomen/ oft van humoren/ die hi langhe heeft ghedraghen eñ vergadert. Want slapende is die hitte inden lichaem. Eñ als die hitte die spijse nyet verwinnen en mach/ soo maect si vele vochtichept/ die si sterckelijc wt drijft om der verduwinghe te helpen. Eñ hier teghē sept Auicenna een cure/ als goet regiment/ subtile diete. ☞ Eñ diete heetmē spise diemē bi eenē daghe neemt. Maer van dien verhouden humorē/ salmē den lichaem purgeren/ met laxatijf. Item middelbaer sweet/ beteekēt dat die naturere natuerlijc verkeert. Luttel te sweetē oft niet te sweeten/ beteekent dat die naturere gheen macht en heeft/ die vochtichept wt te driuen/ oft dat dye sweetghaetkens ghestopt zijn.

¶ Van sweeten inder siecten.

¶ Item als die siecke al te seer sweet/ dat comt vā al te groote vochtichept die hi heeft van naturerē/ Oft dat die materie sterck is/ dat si die verhouden vochtichept verdrijft. Itē als dye siecke luttel sweet/ dat comt van droochept van materien/ oft taepheypt vā materien/ dat si die humorē niet wt ghedriuē en can Item als dat sweet tay is/ dat is een teeken/ dat dye materie al vertapt is/ Maer dunne sweet in allē siecten/ is een goet teekē. Item als dat sweet heet is in hem seluen/ dat beteekent verberntheypt der materien/ maer ten is gheen alte quadē teeken. Item als dat sweet cout is met couden reden/ is een goet teeken/ maer het is een twijfelijck teekē/ ten si dat daer goede teekenen van vrinen eñ materien bi zijn.
Item als dat sweet cout is/ in heetē reden/ dats dat alder sekerste teeken des doots. Eñ die reden is dese Want waer cout sweet openbaert in heeten sieckē dat is een teeken dat die natuerlijke cracht wt ghegaen is/ want als dat ongnemac heet is als een vier eñ dat sweet cout is/ dat is een quaet teeken.
Item als die siecke int beghin der siecten veel sweet tallen tijden/ eñ niet verlicht en wort/ noch die materie haer niet en reynicht/ eñ onuerduwet blijft/ ende die siecte vast verswaert eñ wasset/ dat is een teeken des doots. Maer verduwet haer dye materie mettē sweetē/ dat is een goet loflijck teekē. Auicenna sept dat int beghin vandē siecten/ al te vele ghesweet/ is een quaet teeken. Maer comt dat sweet/ vā vochte siecten/ eñ reghenachtich/ so ist te minder anxte.
Item als dat sweet ouer al den lichaem wt comt/ so is dat een goet teeken/ Maer comt si ergent sonder linghe inden lichamē/ dat is daer die quade materie is/ oft weedom/ dat is een quaet teeken.
Item comt dat sweet/ indē hals oft int hooft/ ende en is daer gheen weedom/ so is dat een onloflijc teeken/ Mer comt dat op die stede/ daer die weedom is dat is een goet teeken. Item als die siecke veel sweet eñ daer vele mede op rupsent quade scherpe humorē

¶ Van die namen der Euelen.

dat is quaet teekē/ eñ beteekent/ dattet sweet die humoren niet en reynicht.
☞ Itē vele reckē der ledē/ doet dat sweet wt brekē.

¶ Vanden teekenen diemen neemt biden

Pupstē. ¶ Auicenna sept/ dat wanneer swartte pupste Cypsere rijset in heeter siecten tot eeniger stede in den lichaem/ so sterft die mēsche des anderē daechs Item wanneer een swartte pupste/ op des sieckē kinne rijset/ also groot als een wijnbesie/ eñ daer al omtrent root is/ so moet die siecke steruē. Eñ duert die blader eenē dach/ so sterft hi schier. Ypocras sept dat in so wat siecken dat teeken comt/ dat die indē seuēsten dach steruet. Item Auicenna eñ Ypocras segghen/ dat so wanneer dit teekē voorsept/ comet aenden zenuwen vanden hals/ dat die siecke sal steruen ten twintichstē daghe. Ypocras sept ten vijfthiensten daghe. Item coemt op eenighē vandē vingheren van beyden handen/ een gheswil/ dat den sieckē seer steect/ soe moet die siecke steruē. Auicenna sept/ ten veerthiensten daghe. Ypocras des anderen daghes. Eñ dese teekenen setten Ypocras eñ Auicenna/ in huer boeckē vandē bladeren eñ pupsten.

¶ Hier beghinnen alle Euelen hoemense noemt int latijn eñ in duytsch.

¶ Effimera/ dat is een rede van binnē onghetēpert
Litargia/ dats een geswil achter aende oore gereesen
Catarr?/ dats als de nuesen loopē vā verstopthept.
Item Apoplexia/ dat is een verstoptheit alle der leden/ binnen den buyck eñ der herssenen.
Item Epileucia/ dat is een groot onghemack.
Item Jeranopcon/ dat is der herssenen onghemack.
Mania/ is raserije/ die voren wten hoofde comt.
Melancolia/ dat is een passie der middelster cellen vanden hoofde. ☞ Itē Huuula/ dat is den huych.
Item Squinancia/ dat is een gheswil in die kele.
Asma/ is aenborstichept. Item Peripulmonia/ dats een gheswil aen die longhere. Eñ heeft de siecke dit teeken/ als die heete rede met aenborstichept/ swaer te hoestē/ steecte bi dat slincke mammekē/ eñ steecte bi die slincke schouder/ roothept in die wanghē met gheelhept der ooghen/ die vrine root.
Item Pleuresis is een gheswil onder die corte ribbē int dunne vanden buycke. Eñ dit zijn dye teekenen hier af/ als aenborstichept mettē hoest inde longheren/ veel groote steecten in die side. Eñ als dye siecke hoest/ so steeet hē die side seer. Somwijlē die rechte/ somwijlē die slincke. Daer is oock mede die heete rede. Die Vrine is seer root/ eñ dicachtich.
Empisima/ is eē passie/ dat die siecke etter wtworpt
Item Ptisis/ is een verteeringhe des lichaems met een gheswil op die longher.
Itē Emopthoica/ is een siecte datmē bloet spouwet
Item Fastidiū stomachi/ dat is een siecte/ der maghē altijt sonder appetijt. Eñ selden machmē den colericū daer af g...sen. Bolism? is een onnatuerlijc appetijt. Item Jcolica passio/ dat is een steecte in die side/ eñ heet dat lanck euel.
Item Colica passio/ is een steecte omtrent dē nauel.
Itē Dyacenteria/ is een buyck euel/ dat doorghaet/ met schauinghe der darmen/ met bloedighen doorghanghe. Want die darmen worden gheschaeft.
Item Lienteria/ dat is een buyckeuel/ dat de maghe lichtelijck die spijse eñ den dranck doorsepnt.

Item Dpanasinon tenasmon/ dat is een perse inden lichaem met groote pijne.
Item Emorodes/ dat is een passie dat den mensche schoon bloet beneden af gaet.
Item Yctoricia/ dat is die gheel siecte.
Item Ydropisis/ dat is alsmen dat water ladet.
Item Dyabecte/ dat is alsmen pist sonder weten.
Item Dyapue/ dat is als yemant hẽ slapende bepist.
Itẽ Satiriasis/ dat die manlijchept altijt staen wilt.
Item Artetica passio is/ dat yemanden handen ende voeten swillen vander Gicht.
Item Obtalma/ dat is een gheswil op dye ooghen.
Itẽ noctilupa/ dat is als yemandẽ die ooghe toegaet nader noenen.
Itẽ Polip9/ is een passie van reuma/ oft pierwormen.
Item Eructatio/ is een opworpinge der maghen/ eñ comt somwilen van hitten/ eñ somwilen van coudẽ.
Item Stranguria/ is die coude pisse.
Itẽ Dysuria/ is dat yemãt zijn urine niet makẽ kan.
Item Gomorrya/ dats dat yemant zijn natuere ontloopt. ¶ Daer teghen salmẽ orboren/ dinghen die inder natueren onthoudẽ/ als Dyacodyon/ suker ros.
Itẽ comt Gomorreya/ die passie van crancheden der onthoudinghẽ/ So neemt Wierooc/ Mastic/ Mente/ Roosen/ Sandalen/ Violetten/ te samen een goet deel/ eñ conficeret met Breedewegẽ sap/ eñ met wel riekende wijn/ maect daer af een plaestere/ legtse op die lendenen/ omtrent dat ghemachte.
Item Secundina/ dat is vleesch dat comt eerst wter moeder/ vant saet des mans eñ der vrouwẽ/ daer die vrucht in leet/ als si inde moeder blijft/ dats aurt.
Itẽ Gutta die comt wten huepen/ nederwaert indẽ dyen/ in die voeten.
Item Sciatica passio/ dat is dat voet euel.
Item Noli me tangere/ is een geswil/ dat bouen rijst eñ gaet ouer al den lichaem.
Itẽ Antrax/ is eẽ geswil vã colera fleuma/ melãcolie
Item Erispula/ is een gheswil van berndc helen.
Itẽ Cancer is een gheswil. Itẽ Glandulc zijn clierẽ.
Item Gutta rosarea/ dats als yemandẽ dẽ nuese op loopt met rooden poecken.
Itẽ Morphea/ is oplooppinge der huyt sonder vlees.

¶ Hier beghint een tafele van tghene dat der medicinen met rechte toebehooren mach.

¶ Hier beghint dat rechte fundament der Medicinen.

Des menschen leuen is cort/ Maer dye conste is te lanck. Den tijt is te nauwe die besocht heyt is te sorchlijck. Te oordeelen is te swaer. Soo ist van noode/ niet alleene hẽ seluen te biedẽ/ tot tghene dat van noode is te doene. Maer dye crancke/ eñ die tegenwoordich zijn/ eñ tghene dat ooc vã buyten is. Eñ daerom sal ick die nootelike eñ die ghereetste medicinen voor eenen hantstock nemen.

¶ Met dye beroerten des buycs/ eñ spouwinghen/ dye al willens ghescheiden/ soo sullen si ghesuyuert worden/ soo dat betaemt/ totter ghesonthept eñ wel vaert. Oft anders soo moet dye ydelmakinghe ghedaen worden soo dat betaemt totter ghesonthept eñ weluaert. Oft anders ooc so moet dat ter contrariẽ wesen. So moetmen dan contempleren eñ aensien/ den tijt/ eñ vre/ ende tlantschap/ den ouderdom/ dye cranchept/ van wat complexie/ waer toe datmẽ moet sorghen oft nyet. Eñ dit merckende/ inden eersten/ alsoo neemt alle siecte ende cranchept/ wt die voorseyden haeren staet.

Alle siechede coemt den menschen toe/ dye bet zijn eñ groot van lichamen/ ende vol vleesch/ soo dat si staet hen langhe vp te blijuen/ eñ dat by natueren/ Maer/ dye magherc lichamen hebben/ ende morwe vleesch/ daer moet die siecte cort wesen/ bi natueren. Ende met manierlike betamelijke spijse tlichaem te onderhouden oft te voedẽ/ ist van noode. Want dye ouders moghen twasten lichtelijcker draghẽ/ die ionghelingen min/ noch min die kinderen/ alderminste die sooghelinghen/ want si meest wassen/ so hebben si meest hitten hen in geborẽ/ daerom so behoeuen si meer voetsels/ oft anders soo wort dat lichaem verteert/ Maer inden ouders is cleyn hitte/ daerom behoeuẽ si luttel voetsels. Want van veel spijsen wort die hitte verdruct/ Hierom krenct die cortse tlichaẽ

Hier beghint een tafele/ van tghene datmen ghemeynlijck inder Apoteke vindt/ dat wy ghebruyckē. Ende dat nader oordine vanden. A B. Eñ ten eersten die harde electuarien oft puluer.

Aromaticum rosatum	puluer.
Aromaticum muscatum	puluis.
Aromaticum electum	puluis.
Aromaticum gabrielis gariofilatum	puluis.

¶ Dyamargariton	puluis.
Dyarodon abbatis	puluis.
Dyaturbith	puluis.
Dyacorallus	puluis.
Dyaciminum	puluis.
Dyayris Salomonis	puluis.
Dyapenidion	puluis.
Dyagalanga ✠	puluis.
Dyacapparis	puluis.
Dyalacca	puluis.
Dyacurcuma	puluis.
Dyapapauer	puluis.
Dyadragagantum	puluis.
Dyanthos	puluis.
Dyanisum	puluis.
Dyapeperion	puluis.
Dyareubarbaris	puluis.

¶ Electuarium ducis	puluis.
Electuarium regium	puluis.
Electuarium de succo rosarum	puluis.
Electuarium cansandali	puluis.
Electuarium litontripon	puluis.
¶ Manus. x. cum perlis	puluis.
Manus. x. sine perlis	puluis.
Puluis artoticon	puluis.
¶ Stomachum confortantes	pulueres.

¶ Hier volcht dat puluer der Electuarien.

Puluis	Rosate nouelle.
Puluis	Dyantoniton.
Puluis	Hiere pigre Galieni.
Puluis	Hiera pigre almansis.
Puluis	Citrinus preseruatiuus.
Puluis	Dyacinamomi.
Puluis	Electuarij resumtiui.

¶ Vochte Electuarien.

Anthidotum emagogon.
Benedicta laxatiua.
Confectio hamech. ✠
Dyasene.
Dyacatholicon.
Dyafinicon.
Dyacarthami.
Dyaprunus laxatiuus. ✠
Electuarium mirum.
Electuarium de baccis.
Electuarium triacale.
Filonium.
Micleta. Requies Nicolai ✠
Tyriaca fina. Trifera magna.

Hieralogodion.
Hiera pigra Galieni.

¶ Loch.

Loch Sanum et expertum.
Loch papaueris.
Loch de pino.

¶ Rob.

Rob de Ribes. ✠
Rob de cerasis.

¶ Conserue.

Conserue anthos.
Conserue absinthij.
Conserue boraginis.
Conserue buglosse.

Conserue corticum citri
Conserue capillorum veneris. ✠
Conserue dyaprunus simplex.
Conserue Dyacitoniton.
Conserue Malue.
Conserue Nemifaris.
Conserue rosarum.
Conserue violarum.

¶ De conditis.

Conditum Acori.
Conditum Citri.
Conditum Cucurbite.
Conditum pringi.
Conditum ynnones.
Conditum Pastinace.
Conditum Simphiti.
Conditum Galirionis.

¶ Vanden siropen.

Syrupus Absinthij.
Syrupus acetosus cōp?.
Syrup? acetosus simplex
Syrupus arthemisie.
Syrupus de agresta.
¶ Syrupus Boraginis.
Syrupus Buglosse.
Syrupus de bysancijs.

¶ Syrupus Dyamorum. Dyamicum.
Syrupus Eupatorij. Epithini.
Syrupus Endiuie. Syrupus Cucurbite.
Syrupus capillorum veneris. Cicomorum.
Syrupus calamenti. Syrupus fumi terre.
¶ Syrupus granatorum dulcissimum.
Syrupus Granatorum acetosorum.
Syrupus Ysopi. Liqueriscie. Matillorum.
Syrupus mina cicomorum. Mel rosarum.
Syrupus Nemifaris. Oxizaccarum simplex.
Syrupus Oxizaccarata conpo. Oximel simplex.
Syrupus Oximel squilliticum. Papaueris.
Syrupus Rosarū. Sticados. Scolopēdrie. Violarū.

¶ De succis.

Succus Absinthij. Cicomorū. Endiuie. Fumi terre
Granatorum. Lupuli. Mente. Mercurialis.
Pomorum. Rosarum.

¶ Hier volcht tghedistilleert water.

Absinthij. Acetose. Apij. Alkekengi. Agarmonie.
Capillorum veneris. Cicoree. Caprifolij. Calaminti
Celidonie. Cicomorū. Corticū fabarum. Cucurbite.
Cuscute. Consolide maioris. Cerasorum.
Endiuie. Eupatorij. Enule campane.
¶ Fumi terre. Feniculi. Florū sambuci.

¶Van datmen in die Apoteken vindt.

¶Die ghedistilleerde wateren.

¶Graminis. Beueste. Ysopi. Lauendule.
Lactuce. Lupuli. ¶Maioraen. Malue.
Mellissie. mente. Melliloti. Matercarie
Morsus dyaboli. ¶Nemifaris. Plantaginis
Portulace. Petroceline. ¶Rosarum
Roris marini. Roris solis. Rute.
¶Saluie. Scariole. Scolopendrie.
Solatri. Scabiose. ¶Tormentille.
Violarum. Virge pastoris. Verbene. Vite.

¶Hier volghen dye massen der pillen.

Pile Auree. Alephangine. Aggregatine.
Assageret. De Aloe rosato. De Agarico.
¶Benedicta. ¶Cochie: Coēs siue pestilenciales.
¶De Euforbio. ¶Fetide. De Fumo terre.
De humo Dactul'. ¶Yndi. Yera simplicis et galieni
¶Misereon. ¶De Reubarbaro. De Serapino.
Sine quibus esse nolo.

¶Hier volghen die Trocisci.

Trocisci de ligna Aloe. De Absinthio. De Agarico.
De Alkekengi. De Camphora. Dyarodon. Dyani.
De Capparibus. De mirra. De Reubarbaro.
De Spodio. Terre sigillate.

¶Hier volghen dye saluen.

Dye salue Agrippe. Aragon. ¶Ceruse. Comitisse.
¶Dyaltea. ¶Beueste. ¶Infrigidantis gal'.
¶Laurinum. Lapid calamarū. ¶Marciaton.
¶Nemifaris citrini. Operatio Ysopi. Populionis.
Propulsibus. Pectorale. Sandalinū. Stomaticale.

¶Hier volcht vanden Olien.

Olie van soete Amandelen. Bitteren Amandelen.
Aneti. Absinthij. Camomille. Cinamomi.
Citomorum. Castorij. ¶Beueste. ¶Liliorum.
Laurium. ¶Mirtillornum. Masticis. Mandragore
¶Oliuarum. ¶Nemifaris. ¶Petroleum. ¶Rute.
¶Scorpionum. ¶Spice vel de spica. ¶Terbentine.
¶Violarum. Vulpinum.

¶Hier eyndet die Tafele.

Ier sal ick nv die ghewichtē der medicinē/diemē inden Recepten vindt/ stellen/te onderwisen die ghene die des behoeuē sullen/soe sal ick eerst segghen wat Dosis is/wāt si noemē Dosis indē boecken der medicinen ouer al. So is Dosis een oprechte mate oft ghelijcheyt der medicinen.

Item Ana aā. indē Receptē/is een Arabisch woort/ eñ het beteekent soe vele als ghelijc oft al euen vele.

Item soe sal ick voort vā Scrupulus segghē/wiens figure dese is ℈.opwaerts ghaende tot een pont toe dwelck is.xij.℥.dat geheel gemaect wort. Maer laet ons eerst sien vanden greynen/ daer wt dye scrupuli ende Drachma ende andere ghemaect worden.

Ende daer om zijn die ponden der medicinen/by naturelike terwen korē greynen ghemaect/op dat die medicinen ende apotekers/door die andere ghewichten nyet bedroghen en souden worden. Al waert ooc dat gheen metalen/looden/ghewichten en waren/so

¶Die ghewichten der Medicinen.

mochtmē altijt in deser manieren/weder andere/ghe liken eñ maken/ maer want dye tarwen coren greynen ongheliick zijn/ naer die verscheydē landē meerder ende minder/So moeten die medicinē/eñ apotekers/om dye ghewichten te maken/ middelbare nemen ende daer na/vā stael/loot/oft metael/haer ponden maken. Soe is scrupulus ℈ een derdendeel van een drachma/ende tis een ghewichte van.xx.terwen coren greynen.

Item Drachma/is een ghewichte van tsestich greynen terwē/vā welcke. Drachma die figuere is dese.ʒ.

Item Exagium/is een ghewichte vā een.ʒ.drachma eñ een halue/ eñ so ist van tneghentich greynen terwen. Eñ ses Exagien maken een once.

Item Solidum doet soo vele als Exagium.

Item Aureus is oock een ghewichte vā eenē drachma eñ eenen haluen/ eñ tis soe vele als Exagium eñ Solidum.

Item ses Exagien maken een once.

Item.ix.drachma maken een once/ ende dat is tghemeynlijcste/ende naer den Salernitanen. Maer die doctoren van padua/ makē een once van acht drachma/ maer dye Neapolsche/maken een once van thien drachma.

Een once wort alsō ghefigureert. ℥. Ende soo is die Paduaensche once minder/dan dye Salernitansche once/Want die is van acht drachma/dese vā neghen Eñ die ghemeyne vā neghē/is minder/dan die Neapolsche van thien drachma.

So heeft nv een once houdende den ghemeynē loop neghen drachma. Ende elck/heeft tsestich greynen/ soo volcht daer wt/dat een.℥.once heeft.cccccxl.greynen ghewichts.

Een pont heeft twelf oncen/cviij.ʒ.maken een pont Eñ.vi.m. cccclxxx. greynē maken een gheheel pont Ende een Sextariū inder medicinen/is een gewichte van twee pont eñ een halue. Alsmen in die Recepten vindt/ een sextarium wijns oft olijs oft azijns edics/dat inden medicinen comt/ verstaetmen vā een pont.ij.ß.

Cotula is soo vele als een sextarium/ want tis een ghewichte vā een pont.ij.ß.so sextariū/maer somige makē een onderschilt/tusschē cotila eñ Cotula/wāt Cotula is een ghewichte van een pont.ij.ß. so voorsept is/maer Cotila/ is een gewichte vā neghē oncē

Item Obulus/is een ghewichte van een halue scrupel/oft so die somighe segghē/ tis een vijfste deel vā een drachma.

Item Kist/is een ghewichte vā een pont eñ een half Kirat/is vier greynen.

Item Emina/is een ghewichte van eenen ponde eñ drie oncen.

Item calculus/ is een ghewichte van twee greynen rijs/ ende tvierendeel van Obulus/soo maken vier. Calculen/eenen Obulū/eñ twee Obuli makē eenen scropulum.

Item inden.R.recepten/daermen.ij.greynen oft.v. greynen in vint/ Daer suldy terwē greynen by verstaen/ Ten ware/ dattet anders wt ghelevt werde/ door den medicijn die de.R. dispenseert/ als hier.v. gherstē greynen.

Item Manipulus inden Recepten/ wordt verstaen alsoo vele/alsmen metter hant ghegripē mach/ghelijc/aldus segghende. M. Camomille. M.i.dat wort verstaē/ alsoo vele alsmē met eender hant gripē mach

Item Pugillus/ is alsoo vele/ alsmen met een cleyn hantuolleken gripen mach.
Item Satil/ is een ghewichte van twee. Sextarien.
Item Kirat/ is een ghewichte van drie greynen.
Item Kamich/ is een ghewichte van ses Kirat.
Itẽ Carmes/ is een ghewichte vā een greyn gersten
Item Danich/ is een gewichte vā ses greynẽ gersten
Eñ soo die somighe segghen/ ist een ghewichte/ van drie greynen ghersten.
Item Sacrarati/ is een ghewichte van eenen Aureũ ende eenen haluen.
Item Anula sach/ is een gewichte dien ghelijc/ so die somighe segghen/ maer ick en ghelooft nyet/ want ick hebt anders gheuonden.
Item Arſinum/ is een ghewichte van ʒ.ß
Item Decamech/ is een ghewichte van.ʒ.i.
Item Darchiminum/ is een ghewichte van.ʒ.ß.
Item Gachtath/ is een ghewichte van neghen greynen gharsten.
Itẽ Siliqua/ is een gewichte vā.iiij.greynẽ ghersẽ.
Itẽ Kaficij/ is een ghewichte van.℈.i.ß.

Hoort blijde/ wat ick dichten sal.

Viermael viue greynen voor een Scropel telt.
Gadert met terwẽ greynẽ der medicinẽ gewichtẽ al
In een drachma/ eenen scropul driemael telt
Wildi solidum weten/ drie drachmas deylt
Aurcus/ Exagium/ solidum worden ghelcken.
Exagium eñ solidum inden naem alleen feylt
Driemael drie soliden oft drachmẽ een once/ stekẽ.
Een once/ is van een pont dat tweelfste deel
Cotula eñ sextarius/ schillen inden naem alleen.
Twee sextarien eñ een half/ is een pont gheheel
Twee sextarien/ houdt Emnias deen
Obulus/ is een half scropulus net.
Want dandere namen der maten zijn verkiert.
Soo laetse wter sorghen wesen gheset
Daerom houdtse als vertiert.

Die namen van tghene daermen in die medicinen mede werct.

Mulsa/ is dat ghesodẽ is vā seem/ eñ.viij.deel born.
Item Magdalione/ is datmen in die hant walcket.
Item Opiaten/ zijn confexien die supuerẽ eñ droogẽ die subtijle humoren.
Item Strictorien/ zijn dinghen die seer dwinghen/ eñ crimpẽ/ als wit vandẽ eye/ Mastic/ Draken bloet wieroock/ eñ plaesteren tot ghebroken beenen.
Eñ verbereren is/ dat humoren met sweete wtslaen ten ghate.
Eñ violent is/ dat een specie ofte een medicine sterckert oft vreesselijct oft alte seer wercket.
Eñ Pessaria heet/ al datmen in die matrice van onder steect.
Eñ diuerticum oft diuertica/ is eenen naem diẽ veel specien toe behoort/ eñ dit zijn die crachten daer af. Sy digereren alle coude humoren/ eñ rijpen eñ ghereyden te vloeyen/ eñ wt te vleyen eñ wt te loopen/ alsmen purgacien daer toe heeft.
Eñ dye weghen vander milte/ eñ vander leueren eñ vander maghen/ vander blasen/ vander matrice/ dye verstopt zijn/ ontstoppen si vander couder flegma/ Eñ trecken die vrine na hen ter nyerẽ. Eñ dit zijn sy venckelsaet eñ wortel/ Apium wortel eñ saet/ Petrocelien wortel eñ saet/ Eñ dat saet meer dan dye wortel/ eñ die wortel meer dan dat crupt. Eñ dese behoo

ren oock daer toe/ Anijs/ Comijn/ Lauesschen saet/ Sermonteyne/ doẽ scheydẽ den wint/ Pasternaken saet/ Garuwe oft saet/ Clauer/ S.ians crupt/ Eñ dese zijn ooc diuertica/ eñ mẽ vindtse somtijts/ als spargus: bruscus/ valeriane/ spica/ azarũ/ ameos/ geniuer carui/ policaria/ calamentũ/ kersse/ baucia/ capillus veneris/ grisorie/ polioen/ wilde sauie/ roode muelde die wortel vander langher aristologien/ sauina/ fincium. Eñ sulcke zijnder die met haer droochept ende subtile substācie/ die groue dicke humorẽ/ doen scheyden/ eñ ontstoppen die verstopte weghen/ als carulli saet/ meloen/ cutauerũ/ eñ curcurbite saet.

Dye namen ende stercte der crupden.

Absinthium alsen/ heet inden eersten/ eñ drooghe inden tweeden graet. Arnoglossa weghebreede is cout eñ drooghe inden tweeden graet. Aristologia is tweederhāde/ langhe eñ ronde/ heet inden eerstẽ eñ drooghe inden tweeden graet. Aurum gout.
Argentum siluer is ghetempert eñ cout.
Abrotanũ aueroone drooghe indẽ eersten eñ heet inden tweeden graet. Anetum dille heet eñ drooghe inden tweeden graet. Acetum azijn edick cout ende drooghe inden tweeden graet. Achorus cam lisch.
Apium eppe heet eñ drooghe inden derden graet.
Allium loock heet indẽ middel tweeden graet.
Arthemisia biuoet heet ende drooghe inden tweedẽ graet het doet menstruũ vloeyen.
Acetosa surckel cout eñ drooghe inden eersten graet
Agarmonia heet eñ drooghe inden eersten graet.
Asarabacka wilde garifolen heet eñ drooghe indẽ.ij.
Alleluya kockocsloock heet indẽ.i. eñ drooge indẽ.ij.
Anata wilde sofferaen heet eñ drooghe inden.i.
Agariofora roetse vā perle cout eñ drooghe indẽ.ij.
Agerincus witte dorenen cout ende drooghe indẽ.i.
Ager kernoelboom cout ende drooghe inden.ij.
Acollea aculeyen heet inden.i. middel eñ.ij. drooghe.
Alabastrũ steẽ cout eñ dro. indẽ.iij. Amidũ cout dro.

Buglossa ossentonghe cout eñ drooge indẽ eersten
Bernix oft casa is een gũme heet eñ drooghe indẽ.ij.
Beruia oft breuia haechbesien cout eñ droo. indẽ.ij.
Balsamita bruynheylighe heet eñ drooghe inden.ij
Bombax katoen heet ende drooghe inden eersten.
Bolus roode eerde cout ende drooghe inden eersten.
Borago bernagie heet ende vocht inden eersten.
Buglossa wilde bernagie heet eñ vocht indẽ eersten
Bedegare gelentier cout indẽ eerstẽ/ eñ middel dro. ende vocht. Balsamus een boom zijn bladerẽ heeten silobalsamũ ende dat hout/ corperbalsamũ die vrucht eñ opobalsamũ is die vrucht heet eñ droo. in.i. Betonia heet ende drooghe inden.i. bugla. branca beeren wortel heet eñ vocht.

Camomilla heet ende droo. indẽ.i. Cassefistulẽ zijn ghetẽpert tusschen heet eñ cout. Cubebe verbliden drooge eñ heet. Cipressus he. inden.i. eñ cout indẽ.ij.
Ciperus heet ende drooghe inden tweeden.
Corallus cout ende droo. indẽ.ij. Cerusa spaens wit cout ende dro. inden.ij. Centaurea is tweederley/ die groote eñ cleyne heet eñ drooghe indẽ.ij. Consolida dye cleyne heylsanie vandẽ somigẽ wort si beuenelle gheheeten heet eñ drooghe. Canabus kemp heet eñ drooghe. Cyminum comijn heet eñ drooghe indẽ.iij.
Cicuta cocte heet eñ drooge inden derden.
Catapucia spruyt wort oft ryercruyt heet eñ dro. in

dẽ derdẽ. Caprifoliũ wewÿnde heet. eñ droo. indẽ. ÿ.
Crassula smeerwortel si is tweederhande groote eñ cleyne / die cleyne heet bladeloose cout eñ drooghe.
Colofonia peck heet eñ drooghe inden tweeden.
Castorium beuersÿn heet eñ drooghe.
Celidonia scheelwortel heet eñ drooghe.
Calx viua leuende calck heet eñ drooghe.
Cruciana cruys wortel heet eñ vocht inden tweedẽ.
Ceresa kersen / cout eñ vocht inden tweeden.
Ciceren heet eñ vocht inden tweeden
Castaneum castanyen.
Cuscuta doder cruyt.
Cucumerus flesschen saet cout eñ drooghe inden. ÿ.
Citrullus rÿs cout eñ law inden achtsten graet.
Cucurbita kawoorden cout eñ vocht inden tweedẽ.
Catabrum terwen semelen cout eñ vocht indẽ. ÿ.
Cera was cout ende drooghe inden eersten.
Cinamomum heet ende drooghe inden tweeden
Crispula heet ende drooghe inden tweeden.
Cauda equina peerts steert heet eñ law indẽ tweedẽ.
Caro marina cout eñ drooghe inden derden.
Capera gheyte.
Cineres clauelati weeasschen.
Campher aplompen cout eñ law inden tweeden.
Costus heet ende drooghe inden eersten.
Caulis roode kool cout ende drooghe inden eersten.
Carabiani kabuyscoolen cout ende drooghe indẽ. ÿ.
Carui cleyn saet heet law inden eersten.
Calmabina hinnen kersse heet eñ drooghe inden. ÿ.
Cardo fullonis kaerden heet ende drooghe inden. ÿ.

Dragantea serpentÿn heet inden derden.
Dyadragãtũ is vierderleye cout indẽ. ÿ. law indẽ. v.
Dampni lauwerboom / heet eñ drooge indẽ derden.
Dampni oleum / olie vã bay heet eñ drooge indẽ. iÿ.
Dyagrediũ heet eñ drooghe inden derden.
Dauc9 cretic9 wilt pasternaec heet indẽ. iÿ. eñ droo. ÿ.
Dyonisia bloemen vã suyckerey cout eñ dro. indẽ. i.
Dentale roetse cout ende drooghe inden derden.
Delphin meer swÿn cout eñ law inden derden.
Doliũ dolcke die int coren wast cout eñ dro. indẽ. iiÿ.
Dactilus dadelen heet ende vocht inden tweeden.

Endiuie cout ende drooghe inden eersten.
Eruca wit mostaert saet.
Eupatoriũ wilde sauie heet inden. i. eñ dro. inden. ÿ.
Ebulus adick heet inden tweeden.
Es vstum puluer van cooper.
Eufragia heet ende drooghe inden eersten.
Ebur Yuoor.
Epatica senigroẽ leuer cruyt cout eñ drooge indẽ. i.
Erisimus is cruyt met blauwẽ bloemẽ ghelÿck hi- modactilus heet ende drooghe inden derden.
Ebrium edelsauie heet ende drooghe inden derden.

Fumi9 terre duyuenkeruel heet eñ drooge indẽ. iÿ.
Fu. valeriane tis so vele als spica nardi heet inden. i. ende drooghe inden tweeden.
Foliũ bladeren vã groffels naghelẽ / heet eñ drooghe inden tweeden. Flos eris spaens groen heet eñ droo. inden vierden. Ferrum yser eñ geysert water is ghe tempert. Fraximus esschẽ boom heet eñ drooghe.
Fermentum hefdeech.
Frumentum terwe.
Fragra eertbesien cout ende drooghe inden eersten.

Fetida kausoen heet ende drooghe inden tweeden.
Filix varen.
Fenigrecum grieckx hoy heet inden derden graet.
Fenicul9 venckel heet eñ vocht int middẽ des eerstẽ.
Ficus heet eñ vocht inden eersten.
Faba cout eñ drooghe inden eersten.
Fabria oft faberia groote platte boonen.
Febrifuga oft matercaria mater heet eñ vo. int mid.
Fledicos oft duyuen voet / heet eñ drooghe inden. i.
Fisticus heet ende vocht inden derden.

Gariofilata heet inden tweeden.
Gariofoli naghel heet ende drooghe inden tweeden
Genesta brem heet eñ drooghe inden tweeden
Galla galnoten cout inden tweeden eñ droo. indẽ. i.
Galange galigaen / heet ende drooge inden derden.
Gũmi crisomoli gũme vã crieckẽ cout eñ law indẽ. i
Gummi cerusi cout eñ drooghe inden tweeden.
Gallus een haen heet eñ law inden tweeden.
Gramen gras heet eñ law inden eersten.
Grana paradisi greyn heet eñ drooge inden derden.
Granata daermen laken mede verwet.
Grana solis gremel heet eñ drooghe inden eersten.
Gagates ghetten heet eñ drooghe inden eersten.
Gilpus een maniere vã herssenẽ heet eñ dro. indẽ. i.
Glandes eekelen cout ende drooghe inden tweeden
Graciosa alba heet eñ drooghe inden tweeden.

Hermodactuli witte ronde wortelen he. eñ dro. iÿ.
Herba paralisi. is cruyt dat gheelu bloemen draecht heet eñ drooghe inden tweeden.
Herba violarum cout inden eersten eñ law inden. ÿ.
Herba roberti cranẽbec oft ornael / heet eñ dro. indẽ. ÿ
Herba galceri cruyt ghelÿck elaueren
Herba aluna oft alua alecruyt.
Herba sancti spiritus.

Jacea nigra tremorsie duyuels bete / totten wonden
Jris purpureus is cruyt dat inden houen wast / eñ heeft purpur roode bloemen eñ langhe bladeren.
Jusquiamus bilsen tweederhãde / witte eñ swartte.
Jpiricus. S. jans cruyt heet eñ drooghe indẽ derden
Juniperus geniuer heet eñ drooghe inden tweeden.
Jacinctus van drie manieren.
Ysopus ysope heet eñ drooghe inden derden.
Jaspis een steen eñ stelpet bloet der nuesen.
Jpia maior roode muer heet eñ drooghe indẽ eerstẽ.
Jnautum die bloeme van bruscus.
Jonc9 zÿn twee manierẽ vã biesen / de cleyne de beste
Jnule oft ascolondes schaloengien heet eñ drooghe.
Jebuli heet ende drooghe inden eersten.

Karaba cout eñ drooghe inden eersten.
Kalendula heet eñ drooghe inden eersten.

Laureola heet ende drooghe int eynde vanden. ÿ.
Linochites oft mercuriael
Liquerũ is heet eñ law ende soete.
Lingua canis heet eñ vocht inden eersten
Lignũ aloes is driederhande heet eñ drooghe indẽ. ÿ.
Litargirium int middel cout eñ he.
Laurus bakelaer boom
Lolium dolke.
Lapis lasuli heet eñ drooghe inden tweeden.
Leuisticum lauessche heet eñ drooghe inden derden.

Linaria wilt vlas heet eñ drooghe inden eersten.
Lappa inuersa dockebladerẽ heet eñ drooghe indẽ.i.
Lactuca/cout.
Lapacium acutum partick heet eñ dro.indẽ tweeden
Lanceola honts ribbe.
Labrum veneris/onß.vrouwẽ distel/heet eñ droo.ij.
Lepulus/een manier van breemen sonder dorn/ende draecht roode besien ghelijc haechbesiẽ/cout eñ dro.i.
Leporina een cruyt gelijc satirioẽ/eñ heeft kullekẽs heet eñ vocht inden tweeden.
Lapdanum een ghũme die wel rieckt/heet eñ dro.ij.
Licium/ sap vander wewijnde ende comt vã ouer zee heet inden eersten eñ drooghe inden tweeden.
Lilium album/ lilium conuallium/ heet ende dro.ij.
Labruscus heet ende vocht inden eersten.
Libanotides/ros marijn bloemen heet eñ dro.indẽ.ij
Lia droesem/van wijn/ heet eñ droo. inden tweeden.

Mirtus/cout indẽ eerstẽ eñ drooghe inden tweedẽ
Mastic/gũme/heet eñ drooghe inden tweeden.
Macẽ. heet eñ drooghe inden tweeden.
Menta heet eñ drooghe inden tweeden.
Mirra.
Malue/cout inden tweeden vocht inden derden.
Millefolium gharwe/ heet eñ drooghe indẽ tweedẽ
Milium solis.
Magnes seylsteen/ heet ende drooghe inden derden
Mel huenich/ heet eñ drooghe inden tweeden
Muscus eenighe olie in Indien.
Mespula cout eñ drooghe inden tweeden
Mali granate cout eñ vocht inden vierden
Mertilli/cout eñ drooghe inden eersten.
Miriacil' oft genesta.
Mora/ moerbesien cout ende vocht inden tweeden.
Mellilotum/heet ende vocht inden eersten.

Nux muscata/heet ende drooghe inden tweeden.
Nemisa bloemẽ die opt water wassen/cout eñ vocht inden derden.
Nasturtium/kersse/ heet eñ drooghe inden vierden.
Nux auelana een haselnote.
Nux indica.
Napis oft sinapis mostaert saet.
Nucla psicorũ perskẽ steen/cout eñ dro.indẽ eerstẽ.

Ordeum gherste/cout ende drooghe.
Origanum/ heet inden derden
Opoponac heet ende drooghe inden tweeden
Os de corde cerui.
Olibanum/ heet eñ drooghe inden tweeden.
Osmunda/ heet eñ vocht int middel vant eerste.
Olizaciõ/dats olie die men slaet van carmillen/eñ is beter dan die bladeren.

Pencedauiũ/verckens keruel.
Piretrum/heet ende vocht inden vierden
Policaria/heet ende drooghe inden derden
Papauer mancop/ cout ende drooghe inden tweedẽ
Perla/cout ende drooghe.
Polipodium
Pionia/heet eñ drooghe inden tweeden.
Psillium/ cout ende vocht inden derden.
Piper/heet ende drooghe inden derden.
Porrus
Particaria roetsele.

Die namen eñ crachten der cruyden.

Pulegium pelley.
Polium berch pley.
Primila veris heeft die selue cracht die cruyt palis.
Plumbum loot/ cout inden tweeden.
Prassiũ witte marubie heet inden.ij. eñ dro.indẽ.iij.
Pruma wit/ swartte/roode/ cout eñ vocht inden.ij.
Perseca cout eñ vocht inden derden.
Populus een populierboom/ cout eñ droo.inden.ij.
Penicul' oft spargia/heet eñ drooghe.

Rosa roose/cout inden eersten eñ droo.indẽ tweeden
Rubea roode mede heet ende droo.int voorste des.i.
Rostrum parciũ melckdistel/cout
Rapa/si zijn heet eñ nat/meer heet dan nat
Rysum citrullus rijs.

Sarcocolla is eenighe gũme/ heet eñ drooghe.
Sticados arabicum.
Storax is tweederhãde eñ beyde heet indẽ.i.droo.ij.
Sponsa solis gout bloemen.
Sumac/cout inden eersten/ drooghe inden derden.
Seue/heet ende drooghe.
Sambucus heet eñ drooghe int middel des eersten.
Sandali zijn driederley/ eñ zijn cout int mid. des.ij.
Saustucus is heet eñ drooghe int middel des derden
Siceleos sermontane eenderhãde saet/heet eñ vocht int middel des tweeden.
Solatrũ cout eñ drooghe int middel des tweeden.
Sauina sauelboom/heet eñ drooghe int mid.des.iij.
Stafisagria/ heet eñ drooghe int middel des derden
Squinantum/heet eñ drooge int middel des derden
Semp viua donderbaert cout indẽ tweedẽ eñ dro.i.
Sanguis draconis/ eñ is van eenen boom in Indien cout eñ drooghe min dan inden derden.
Satirion/dat is cruyt met twee cullẽ/ heet eñ vocht
Sal sout.
Sal armoniacũ/ sal gẽme/ sal napiũ is heet eñ droo.
Scamonia oft dyagrediũ schomoneye/heet indẽ.iij.
Semen lini heet ende vocht.
Spergule sperge/heet ende drooghe.
Saxifrage beuenelle/ heet eñ drooghe inden tweedẽ
Seniculus senicule/heet ende cout.

Terra sigillata.
Tartarũ wijn ghist/ heet eñ drooghe inden tweeden
Terpentine een gũme/heet eñ drooghe indẽ tweeden
Tamariscus/heet ende drooghe inden tweeden.
Tanasetum tente/heet ende drooghe inden tweeden
Tribulus een distel/heet eñ drooghe inden tweeden.
Tapsus barbatus wulle/heet eñ drooghe.
Tormentilla oft de cleyne tremorsie/heet eñ droo.ij.

Uinum album witten wijn/ende rooden.
Verbena yser hart/ heet eñ drooghe inden tweeden.
Urtica netelen cleyne eñ groote/in.i.heet/eñ droo.ij.
Viscus quarcinus.
Urtica greca heeren netelen/heet eñ dro.inden derdẽ
Uua passa wijndruyuen/heet eñ drooge inden derdẽ

Zinziber ghengheber.
Zeduwariũ zeduwar/heet indẽ.iij.eñ vocht inden.i.
Zuckarum/ heet inden eersten.

Hier volghen sommighe namen der cruyden verduytscht.

¶ Die namen der crupden.

Absinthium alsene wermoede. Arthemisia bivoet.
Abrotanum aueroone. Apium eppe. Anetum dille.
Astrologia hoolwortel. Atriplex melde. Anisũ anijs
Algaricea aelrupn. Alumen alupn. Argilla leem.
Altera bismalua bismalua malua viscus.
Atantum saet van netelen. Arthenasia repn vaene.
Achana sop van steen. Anagallicũ consolida maior.
Arnoglossa/ Plantago maior weghebreede. Planta
go minor honts ribbe. Lappa maior inuersa docke.
Acramentũ groen eñ wit clamijn. Herbar bivoet.
Armoracia lammoralla. Allã oft panis cuculi koec-
koecs loock beuenelle. Agresta vriwe. Acedula
acetosa surkel. Alliũ loock. Cenaticũ repnuane.
Acorus gladie. Atenasia mater.
Buglossa ossentonghe. Burnella beuenelle.
Balsamus balsame. Bombax kattoen.
Balaustia eenen boom van die prupm vã garnaten.
Beuris veruix vernisse. Borago bernagie.
Brassica caulis een koole. Benedicta gorisilate.
Borago scharlepe.
Cenaglossa honts tonghe. Cerasum kriecke.
Cortices schorsse prupmen van granaten.
Castaneum castanie. Cerifolum keruel.
Coluberna waterwortel. Cyrapus medebloemen.
Camphra campher. Carica ficus vighen.
Cartamẽ sofferaẽ vã hier te lãde. Casturcũ Cenacio
Cardimomũ waterkersse. Caprifolium wewijnde.
Coctie papauer albũ wit oelsaet. Cẽtaurea santorie.
Castoriũ beuers cullen. Cynamomũ kaneel.
Canabus kemp. Cyminũ comijn. Cepa apupn.
Cornicernũ herts horẽ. Caput monachi papẽ crupt.
Celidonia scheel wortel. Cotidafetida honts bloemẽ
Cẽtonia wormcrupt. Cineris clauelati weedasschẽ.
Calamus arundo riet. Calendula goubloemen.
Dancus trecitus wit pasternake.
Diptan⁹ costus peperwortel. Dragonciã serpentijn.
Dampni oleũ olie van baeyen.
Edra terrestris de reserua ghout verwe.
Edra malis eertwilt. Eleborus meesecrupt.
Eruca wit mostaertsaet. Ebur oft vari serpentijn.
Escula misplẽ. Eupatoriũ wilde sauie. Emulsa alãt
Ferrugo pserroest. Fumus terre grisconte.
Fuligo selpensum bitter. Furfur semelen grups.
Fenicul⁹ venckel. Fabaria boon. Febrifuga mater.
Foliũ muscaet bloem.
Garifer garifelis naghel. Genesta brem.
Galanga galigaen. Gariofilata auancia munda
pes leporinus alleleens gariofilate.
Herba canicularis bille.
Herba roberti arũmales cranenbeck.
Ipiriton. S. Jans crupt. Jseris gladie.
Kingus hasen kool.
Linum vlas. Liquerisea liquerisse.
Lilium lelie. Liuesticum lauessche. Lolium crocke.
Mirica heyde. Menta munte. Magarita perlen.
Macis bloemen van muscaten.
Morsus galline vel ypia maior mente.
Malua dyadema popel.
Olibanum clepn wieroock. Orpiũ crassula orpijn.
Pinpenella pinpenelle. Papirus groote biesen.
Plantago weghebreede.
Parciturta cutigo roetsele. Papauer pipio mãcop.
Pessuli rosijnen sonder steen. Polipodiũ varẽ die op
die boomẽ wast. permẽra wintwortel. pulegiũ polep
Penthafilus vijfbladt. Potentilla grisING.

¶ Die namen eñ crachtẽ der crupden.

Panpinus wijngaertblat.
Rubus braem. Rapinus stekeldorn.
Raphanus radijs.
Sturciũ wilde cool. Stringumẽ solatrũ nachtscade
Semper viua herba iouis hupslooc k donderbaert.
Sicer wijn van appelen.
Sarifraga beuernelle.
Strucio brupnkersse.
Sauina sauelboom.
Sucarum zupker.
Sponsa solis Elitropia Citorea sol sequium secuba
Dionisia ghout bloemen.
Solsequium matelieuen.
Sepillum veltcoole.
Saturegya hofcoolen.
Salix een wilghe.
Trifoliũ clauer oft keruel
Tilia een lijnde
Tartarum wijnsteen.
Tapsus barbatus dorpelcrupt.
Zisania crocke.
Zeduwarium zedewaer.

¶ Hier beghint die cracht vandẽ crupden.

Absintheũ/ dats alsen/ heet inden eerstẽ eñ drooge inden anderen. Item alsene ghestooten met wijn/ eñ opghetrockẽ in die nuesen/ repnicht eñ hoet van reuma. Eñ. iiij. daghẽ ghedroncken is ghoet teghen die gheele/ si opent die leuer/ eñ beneemt luxurie/ si gheneset zwellẽ dat ond die tonge leet/ met zeẽ gemenget
Arnoglossa weghebreede cout eñ drooghe inden anderen graet. Die wortel in born ghesodẽ/ eñ dẽ mont daer mede ghewasschen/ is teghẽ den tantsweer/ die van heeten humoren comt. Item water daer af ghebrãnt/ is goet teghen troode menisoen. Item tsap heylt wondẽ/ Eñ een blat daer op gheleet/ behoetse van vier.
Aristologia longa/ is sarazijns crupt/ Ende bandere heet Aristologia rotunda/ eñ heet hoelwortel/ si zijn beyde heet inden eersten graet eñ drooghe.
Agaricus/ is campernoelin/ eñ zijn tweederhande/ man eñ wijf/ eñ staen by malcanderen/ dat wijf is die beste. Item dye man is ront eñ binnẽ root/ Dat wijf wit eñ licht. Eñ is goet ghedronckẽ teghẽ dẽ hooftsweer. Aloe is een crupt/ eñ is tweederhande/ deen is gheelu als soffraen/ eñ breect licht/ eñ tbeste. Dander is ghelijck der leuerẽ/ eñ heet aloe epaticũ/ eñ dat orbaertmen in die surgien. Dat derde heet caballinum eñ dat is quaet inder medicinen.
Acorus dat is lis/ eñ men heetet gladie/ eñ is heet eñ drooghe inden anderen graet/ eñ het draecht gheelu bloemẽ/ eñ tsaet hangt als boon polen/ Tsap vander wortel/ is dẽ ooghẽ goet/ Eñ ghelept in bier oft wijn eenen nacht lanck/ maect goeden camerghanck.
Anetum dats dille/ heet ende drooghe indẽ anderen graet/ Tsaet/ die wortel/ dat crupt is goet ter medicinen/ eñ men salt inden herfst winnen.
Item dille in wijn ghesoden/ eñ op die blase gheplaestert/ doet vrine maken/ Eñ doet den vrouwen haer stonden hebben/ ghelept tusschen den nauel eñ bupc
Item groenen dranck daer af/ doet vrine maken.
Item met olie ghesoden/ opent die hupt/ ende breect apostuenien/ Eñ heylt apostuenien in die kullen.
Acetum dats azijn/ cout ende drooghe/ indẽ anderen

het breect den steen/ en wederslaet alle hitten/ ghetē-
pert met olie roosaet.
Item azijn is goet ghetempert met gersten meel/
en met alle plaesteren dye hitten wederslaen/ en met
Erispula.
Amigdalum/ dat is amandel/ heet en drooghe inden
anderen graet/ si openen die verstoptheyt der milten
en leueren/ en suyueren die borst.
Ameos/ is heet en drooghe inden .iij. graet ghetem-
pert met seem/ verwermt die maghe: en maket schoo
ne verwe/ en ghedronckē met wermen boorne ghene
set die cortse die van fleuma comt.
Asa fetida/ is een gumme heet en drooghe inden .iij.
graet/ si opent en steect den wint wten lichaem/ Ge-
soden met wijn en suyker/ is teghen den tantsweer/
Anisum/ dats anijs/ heet en drooghe inden .iij. graet
Sy opent en steect wint wten lichaem/ Sy gheneest
die dagheliijcsche cortse en quarteyn/ En doet wel vri-
ne maken/ en wel sweeten/ En den rueck indē nuese/
beneemt reuma/ en is goet teghen den tantsweer.
Agnus castus/ is heet en drooghe inden .iij. graet/ het
verbernt en doot luxurie/ En ghesoden met venckel
sade/ en ghedroncken/ verdrijft dat witte water/ ende
met anderen cruyden salment drincken/ teghen fiste
len/ En tsap alleene/ is goet teghen den hooftsweer/
Apium/ dats Eppe/ tsaet is stercker dā tcruyt/ Apiū
sop en venckel/ verdriuen dye cortse/ En tis goet alle
coude humorē te rijpen. Eppen saet en termē bloemē
dat suyuert en drooghet kanckeren en fistulē En het
is quaet den vrouwē die kinderen draghen.
Itē keruel met seem gedronckē/ doet wel vrine makē
Arcenis/ dats opment/ en tis van .ij. manieren/ root
en gheelu/ en si zijn heet en drooghē indē vierdē graet
dat root ghemenghet met allupn en seem/ is goet te-
ghen den kancker inden mont.
Item Allupn met seem ghemenget/ is goet in allen
vuyle ghaten/ en in tantvlees dat swillet/ en het stel-
pet bloet.
Allium dats loock en tis quaet den ghenen dye van
heeter natueren zijn/ als colericis/ maer tis goet den
flegmatico/ het drooghet luxurie/ en doet vrine makē
maer tis quaet den ooghen.
Agremonia suyuert die ooghen. En den ouden luy-
den diese eten/ sterct si die ooghen/ Si is goet in won
den dranck/ En verdrijft die schorftheden/ die hoofdē
daer mede ghewasschen.
Item byuoet is goet in couden/ ghedaen teghen ver
coude siecten.
Bolus armenicus/ dats roode eerde van Armenien
en is ghoet teghen dat menisoen/ En op spenen dye
van bloede vloeden/ En tis ooc goet teghē dye bloet
siecte/ Maer si en helpt niet dan met wijn gedronckē
Buglossa dats wilde bernagie/ si is goet indē won-
den dranck/ Si sterct therte van melancolien.
Bedegar/ dat is Eghelentier/ hi sterct die maghe en
saechtet die dagheliijcsche cortse/ Dye wortel is goet
teghen tbloet des lichaems/ En in water ghesoden/
en dye tanden daer mede ghewasschen/ saechtet den
tantsweer/ Item die bladeren met azijn ghestooten
is goet op puysten/ Item die schorsse ghestooten met
wijn/ gheneest die humoren van fleuma.
Balaustia zijn bloemen van gharnaten/ het stopt
den lichaem/ Tis ghoet teghen tmenisoen met bloe-
de ghetempert/ Item die schorssen vanden garnaten
als si rijp zijn/ doen dat selue dat Balaustia doet/ en

op wonden ghelept/ gheneestse/ Item dranck daer af
ghemaect/ en den mont daer mede ghewasschē/ ghe-
neest die quade humoren/ die vā dat tantvlees comen
Item Balaustia en Bolus armenicus/ heylen won-
den ouer seere/ met wijn ghetempert.
Bitumen Indaycum/ is eenderhāde peck/ heet ende
drooghe inden .iij. graet/ en heylt wondē ouer seere.
Borax/ is heet en drooghe inden vierden graet.
Betonica/ dat is betonie/ heet en drooge indē eersten
Bismalua/ dat is heemst/ heet en vocht inden eenen
graet/ men orbaert dat sap/ bladeren ende wortelen/
Si rijpet apostuenien die niet en willen scheydē/ Tis
ghoet teghen drooghen hoest en drooghe lippen.
Bugla dat is doorghinghe/ si heylt wonden vā buy-
ten en binnen/ en is ghoet in wonden dranck.
Branca vrsina/ dat is beeren wortel/ si is vocht inden
tweeden graet si rijpt sweeren die van couder natue-
ren zijn/ En is goet teghē alle hinder vander borst.
Birona dats carpentaes oft onderapē/ heet en droo-
ghe inden tweeden graet/ si suyuert sproeten int aen
sicht/ En met azijn ghemenghet/ is goet teghen puy
sten/ En suyuert die huyt van vuylheden.
Cuscuta ofte doder cruyt/ dats doder saet/ tis bitter
en heet inden eenen graet/ het wast gheerne in vlas/
het purgeert limighe humorē wter maghen die van
fleuma comen/ ghesodē in wijn oft water/ Gepluct
metten bloemen/ verdrijft dat lanck euel.
Camomilla/ is heet en drooghe inden eenen graet/
si morwet/ die wortel/ bloeme/ ende bladeren zijn van
ghelijcker crachten/ ghedronckē oft ghesodē in bor-
ne/ Ende een vrouwe daer in ghesetē/ doet menstrua
hebben/ en saechtet swaren arbeyt/ En verdrijft den
steen/ dranck daer af ghemaect/ en ghesodē met seem
is ghoet teghen apostuenien/ Olie daer af ghemaect
saechtet gheswillen oft sweeren.
Cassiafistula/ is ghetempert tusschen heet ende cout
Si maect camerghanck/ men besichtse met warmen
borne/ oft met anderen medicinen by haer seluen.
Cardamomum/ is tweederhande groote en cleyne.
Neemt dat cruyt Cuscuta en siedet in wijn ende olye
en maket een plaester/ en legtse op die lendenen ofte
opten lichaem/ het doet die seericheyt vergaen/ ende
breect den steen.
Capillus veneris/ is ghetempert tusschē heet en cout
Tis goet ghedroncken teghen coude pisse/ Ende het
breect den steen met wijn ghedroncken.
Cubeben/ zijn heet en cout/ Si verblijdē den sin/ ende
gheuen goeden rueck/ si outstoppen die lendenen/ en
dye leden van binnen/ en doen vrine maken/ en brekē
den steen.
Cipus/ is heet en drooghe inden anderen graet/ het
breect den steen/ het doet vrine makē/ en sterct de ma
ghe/ En theylt quade puysten inden mont.
Consolida maior dat is die groote consilie/ Somige
segghē dat si heet en drooghe is inden anderen graet
Si stopt den lichaem/ en is ghoet teghen quetsinghe
van binnen.
Consolida minor/ dats brunelle/ Si is heet en droo-
ghe/ en si is ghoet ghedronckē teghē quetsinghe vā
binnen en die gheschuert is/ Ooc is si ghoet teghē
een coude leuere. Die groote consilie gepulueriseert
in wonden/ stolpt tbloet.
Canabus/ dats kemp heet en drooge/ dat cruyt doet
vrine maken.
Caules zijn roode koolē/ cout en drooghe inden eer-

sten graet/ Sy zijn ghoet gheplaestert op heete apostuemen/ want si wederslaen alle hitte/ Oock zijn si goet in wonden dranck eñ wonden.

Ciminum/ dat is comijn: heet eñ drooghe inden tweeden gaet/ eñ si scheyt den wint vander maghen/ ende doet vrine makē. Item gheuijst ende in azijn gedaen eñ opten lichaem ghelept/ drooghet die vuyle natte humoren die wtem lichaem der moeder vloeyen.

Caprifolium dats wedewijnde/ heet eñ drooghe indē anderen graet/ dat cruyt alleen ghestooten treet bee nen wter wonden.

Crassula/ is van twee manieren/ eñ dat is orpijn/ eñ is groot eñ cleyn/ die groote heetmē croon cruyt oft smeerwortel/ Eñ die cleyne heet bladeloose/ Sy zijn beyde cout eñ drooghe/ eñ wederslaen alle hitten/ eñ si stoppen alle ghaten vander huyt/ Eñ is ghoet ghe plaestert/ opt voorhooft eñ aenden slaep/ gemenghet met gherstē meel/ teghen heeten hooftswer eñ hee te leuere.

Colofonie/ dat is griecx peck/ heet eñ drooghe inden tweeden graet/ Tis ghūme dye wel rieet/ eñ stoppet tbloet der wonden.

Castorium/ dat is Beuersijn/ heet ende drooghe/ Tis goet teghen sweeren die van fleuma comē/ eñ teghen alle vercoude siecheden der senuwen/ eñ teghen dye pine der maghen/ die van fleuma comt.

Calamentum is van drye manieren/ deene wast op berghē/ eñ heet petrosum/ Dander wast in effen lant eñ heet Terrestre/ Eñ dat derde heet Aquosum/ ende wast int watere.

Calamia/ dat is clamijn/ ende is van twee manieren/ Die eene root/ groen eñ wit/ Item dye witte stempt tbloet. Item die witte met seem ghemenghet/ ghene set den kancker inden mont/ eñ suyuert dye tanden van quaden tantvlees.

Calx viua dat is leuēde kalck daer noyt water op en quam/ ghemenghet met wasse/ is ghoet op apostuenien/ Calck gheneset vuyle wondē/ ghemenget met draken bloet eñ mastick/ eles euen vele.

Dracontea/ dat is serpentijn/ heet eñ drooghe inden eenen graet/ Haer sap ghemenghet met olien/ eñ in die ooren ghedrupt/ is teghen die sweeren. Item ghe menghet met azijn/ int aensichte/ doet sproetē af. Itē dye bladeren zijn ghoet op verssche wonden/ in wijn ghesoden/ Item dye wortel ghewreuen met swijnen smoute/ is ghoet op ghebroken beenen.

Dampijn olie/ dat is olie van bay/ si gheneest droopē/ puysten/ wormē in die huyt/ lusen/ schellē opt hooft

Diptanus/ dat is peper wortel/ heet eñ drooghe indē derdē graet/ ghesteke in der moeder buyck/ doet doo de kint losen/ Item men besighet dye wortel/ in heete medicinen/ eñ die niet ghaetachtich en is/ die is die beste/ Dat cruyt op wondē daer fenijn in is/ salt dat wt trecken/ het verdrijft oock die gheelsiecte.

Endiuia/ dat is Endiuie/ si is cout eñ drooghe inden eenen graet/ si sterct die maghe/ Haer sop ghesoden/ eñ gheschuymt eñ ghedroncken met Exisacra/ gheneset die daghelijcsche cortse.

Eupatorium wilde sauie/ dye bladeren ghestooten met swijnen smout/ is goet in quaden wonden/ Eñ si gheneest den rede quotidiaen.

Edra terrestris/ is ghout vare/ heet ende drooghe in den tweestē graet/ eñ si is goet teghē den hooftsweer

Esula is een specie van Tintumallus/ hoolwortel eñ is gelijck Linaria wilt vlas/ eñ heeft roode schellen/ ende is van twee manieren/ groot eñ cleyne/ eñ maken beyde camerganck/ Eñ men neemt dye schorsse met anderen medicinen/ wāt men scharpt die andere medicinen daer mede.

Sy suyuert die limighe humoren in die maghe ende in darmen/ maer men moet gheuen/ om dye humorē te rijpen/ eermen Esula gheeft/ die meeste is die beste

Eufragia is een cruyt/ seer cleyne/ eñ draghet witte bloemen/ eñ tis ghoet ghedaen in die ooghen met an deren cruyden/ men maect daer water af in clocken/ eñ het vercoelt die ooghē/ eñ tis ghoet op heete apostuemen/ Eñ teghen die gheelsiecte/ teghen heete maghe eñ heete leueren ghedronckē/ Eñ ghenomē met Endiuie water ter nuesen eñ mondē ghenomen/ beneemt reu'na int hooft.

Flammula/ dat is seelfate/ heet eñ drooghe indē vierden graet/ Si staet in verssche dijcken.

Felix dats Varen.

Fenigrieceñ dats griecs hoy/ eñ is heet eñ vocht/ Tis ghoet ghelept in warmē borne/ eñ op lippen gheleet/ die clieuen/ Eñ oock ist ghoet op coude gheswillē eñ Artike/ want het sacht die weede indē inharm/ Eñ het doet harde agostuenien rijpen/ Eñ het doet wel etterē/ Eñ opt hooft ghesmeect/ doet wel haer wassen.

Feniculus/ dat is Venckel heet eñ vocht indē middel sten graet/ eñ drooghe inden tweestē graet/ dat saet is beter dan tcruyt/ het sterct die maghe. Tsop ghesoden eñ wel gheschuymt/ is goet teghē die daghelijcsche cortse/ Eñ doet vrine maken/ eñ breect den steen Eñ verclaert donckere ooghen.

Glorifilate/ is heet eñ drooghe inden tweedē graet Si doet groue spise verteeren/ eñ heytet die vercoude maghe/ Si is goet in wonden dranck/ si ontstopt die herssenen eñ die nuesen.

Galla/ zijn vruchten van eenen boome/ cout inden .ij. graet/ eñ drooghe inden eenen graet/ Eñ si zijn van twee manierē/ als die groote eñ die cleyne Die groote zijn rijp/ eñ hebben ghaten/ die cleyne niet ende zijn sonder ghaten.

Galienus seyt Gallen ghesoden in born/ eñ ghedaen in die moeder die wtghaet/ doetse weder in keeren/ Eñ dye eyndeldarm die wtghaet/ doet dien wederin keeren/ Tis oock ghoet teghen tmenisoen/ Tstelpt oock bloet in wonden/ Eñ si genesen gheclouē lippē

Ganciane dats ganciaen/ heet eñ drooghe indē derden graet/ ghedroncken/ doet Vrine maken eñ menstrua hebben.

Galbanū/ is een ghūme die wel rieet/ heet eñ drooghe inden derdē graet/ gedaen in die moeder oft int vier gheworpen/ eñ die locht van onder ontfanghē/ doet menstrua hebben/ Eñ verdrijft dat doode kint wter moeder lichaem/ Eñ ghedroncken met wijn/ verlichtet den arbeyt/ eñ tis goet tot den tant sweer.

Galanga/ dat is Ghalighaen/ heet ende drooghe inden derden graet/ Het sterct die maghe/ Eñ doet verteeren/ eñ doet wint schepden/ Eñ geneest tlanc euel/ eñ pijne in dye side/ eñ nieren/ Eñ het werct seere in die kele.

Enula campana/ het is heet inden derden graet/ en de vocht inden eersten graet/ si gheneest sweeren dye

van couden inden leden comen/ Dranck daer af ghesodē met seem/ geneest grootē hoest/ eñ cortē adem. Eñ ghestooten/ op vuyle ghaten gheneestse.

Electorium is ghemengt van eenen cruyde/ eñ heet cucumerus agrestis/ die wortel eñ bladerē doen schijten/ men leset inden ovst/ dā ist rijp/ eñ dan perstmen dat sap wt/ eñ droghet ter sonnē. Eñ men formeret als koecken/ eñ heet Electorium/ eñ het doet spouwē opwaert/ eñ schijten nederwaert/ Eñ soo wie dattet neemt/ en sal daer op niet slapen/ want het waer vreese/ Item tsop ghemenghet met azijn/ is goet teghen alle smetten aent lijf.

Es vstum ghebrant metael/ het is heet eñ drooge inden vierdē graet/ het suvuert wondē/ eñ het verdrijft bloedighe vlees in wonden/ eñ tverclaert donckere ooghen in Colieren ghemenghet.

Valeriane heeft die selue natuere dye spikanardi heuet/ het suvuert wonden/ Eñ tis heet eñ drooghe inden tweeden graet/ eñ is goet ter borst/ eñ in wonden dranck.

Fumus terre dats grisicū/ heet inden eersten graet/ eñ drooghe inden tweeden graet/ si sterct die maghe Eñ gheeft lust van eten Eñ dicwil ghedroncken/ suvuert den lichaem van allen verrotten humoren/ ende verrotten bloede.

Folium oft macis/ dat zijn bloemen van muscaten/ heet eñ drooghe inden tweedē graet/ si sterct die maghe/ eñ die leuere/ eñ maket vrine/ eñ scheydet windt

Fulful is gheformeert als muscaten/ eñ wast in Indien/ eñ is cout eñ drooghe/ somighe segghen dattet die vrucht van eyken is/ ende doet dat selue dat galla doet/ het sterct ghebroken beenen.

Ferrum dats yser/ gheloepende yser dick ghelept in water oft in wijn/ is goet teghen wonden die in dye darmen zijn/ die van humoren comen/ eñ teghen apostuenien inde milte.

Fraxinus dats eenē bercken boom/ cout drooghe inden tweeden graet/ Die bladerē ghestootē met azijn ghenesen wonden/ ende suvuert die vuylheyt in dye huyt/ eñ heylt ghebroken beenen/ die schorsse geneest flegmen.

Frumentum dats tarwe/ ghesoden tarwe stercket die leden eñ ghebroken beenen/ si suvuert wondē eñ quade ghaten. Tarwen meel met borne ghesoden/ eñ luttel boter/ rijpt alle apostuenien/ eñ brengt dat bloet tot ettere.

Fragra dat zijn eertbesien/ het cruyt is cout eñ drooghe inden eerstē graet/ eñ het coelt op alle heete stedē met ghersten meel gheplaestert.

Ferida is ghoet op vercoude leden/ eñ is ghoet ghesoden/ eñ den roock ontfanghen inden nuesen/ eñ inden monde voor reuma.

Herba violaria dats violetten cruyt/ cout inden eersten graet eñ vocht inden tweeden graet/ het is goet gheplaestert/ teghē den hooft swcer. Eñ goet teghē alle heete steden/ Violetten bloemen met suyker ontstoppen die leuer/ Eñ ghenesen oock heete coleren in die maghe/ si morwen den lichaem.

Siroep van Violetten rijpt die humoren die van hitten/ colera/ eñ hoest comen. Eñ men maect oock oly van violetten/ Eñ si saecht den lichaem/ eñ gheneest den hooft sweer/ eñ doet slapen in heeten siecten.

Siroep van violetten/ is goet teghen alle droocheyt vander kelen eñ vādet borst/ eñ suyker violaet mede

Jacea nigra dats martafellione/ si zijn van twee manieren wit eñ swart/ somighe heetent tremoers ofte duyuels bete/ si heylen beyde wondē buyten eñ binnen. Eñ si zijn ghoet ghedroncken/ den gheschuerdē Eñ den kinderen opten nauele oft den vrouwē indē lichaem oft in die liessche.

Ircos is tam Lis eñ het draecht persse bloemen/ dye wortel doet menstrua hebben. Eñ ontstopt die milte eñ die leuere.

Ipiritum dats. S. ians cruyt heet eñ drooghe inden derdē graet/ eñ theylt wondē ter spoet/ eñ tis ghoet in wonden dranck/ eñ doet vrine maken/ eñ saecht dē hooftsweer. Item dat cruyt ghedronckē met wijn en laet den lichaem niet verheffen. Eñ is goet der leuere/ ghedroncken met wijn.

Juperus gharst/ heet eñ drooghe inden tweedē graet eñ helpt der maghen/ eñ doet den wint scheyden/ eñ doet vrine maken/ eñ tis ghoet teghen alle siecte dye van fleuma comt.

Jacincti zijn van. iiij. manieren.

Isopus dat is ysope/ heet eñ drooghe inden derden graet/ mē salse winnē/ als si bloemt/ Itē gedroochde ysope/ vighē/ ruyte/ zeē gesodē eñ ghedrōckē/ is goet teghen apostuenien in die longher/ eñ teghen swarē adem. In water ghesoden/ suvuert groue humoren/ eñ doot die wormen Ghesodē met azijn eñ den mont daer mede ghewasschē/ saecht den tantzweer/ eñ dye lucht ontfanghen in die ooren.

Kebuli wast in Indien/ tis cout eñ drooghe inden. i. graet/ ende purgeert melancolien.

Laureola/ zijn saet heet cocomediū/ eñ si hebbē beyde eene macht/ maer dat saet dye meeste/ het purgeert fleuma van limighen humoren wten iuncturē daer om soo gheeftment teghen die Artike/ dye bladeren ghestooten met seem/ suvuert vuyle wonden/ Ende alsmen yet purgeren wilt/ so gheeftment met andere medicinen.

Lupijn/ zijn heet ende drooghe inden tweeden graet/ het zijn een maniere van boomen/ si zijn goet teghen dye pijne in die leuere/ Dat sap vanden cruyde/ doet schijten/ het gheneest dye gheele/ het veruerscht den lichaem/ Eñ ghemenghet met olierosaet/ vercoelt alle heete steden.

Litargirium/ is schuym van siluer/ eñ het werct beter ghewasschen dan onghewasschen.

Lapis sabuli.

Linisticū/ dats lauessche/ heet eñ drooghe inden tweeden graet/ si doet de spise verteerē/ eñ opent de leuer vanden couden humoren/ eñ saecht dye pijnen in der maghen.

Linaria dats wilt vlas/ heet eñ drooghe inden tweeden graet/ Gheplaestert met azijn/ ist ghoet teghen Artike/ eñ doet vrine makē/ Eñ teghē die gheelsiecte

Lactuwe/ is cout/ eñ is goet ghenomē teghen heete siectē/ wāt si vercoelt den lichaem/ eñ is goet op heete apostuenien/ Oock opten slaep gheplaestert/ tegē heeten hooftsweere/ want si vercoelt alle heete stedē Eñ dat saet is ghoet ghedronckē/ den ghenē die zijn vrine niet houden en mach.

Mirabolam.

Manna is een gumme van eenen boom/ sy laxeert/ Item si verlicht brandēde cortsen/ si veruersschet die borst.

Mastic is een gūme heet eñ drooghe inden tweeden graet/ si purgeert fleuma eñ heytet die mage/ eñ verwect den appetijt/ Ende si is ghoet den ghenen dye

bloet spouwen.

Item si sterct die maghe met couden borne/ eñ si gheneest tmenisoen.

Macis dats dye schorsse van rysen vā noten muscaten/ si sterct die leuer/ milte eñ maghe.

Malua malue pappel/ cout inden tweeden graet/ eñ versch inden eerstē graet ghesodē in wyn eñ geplaestert/ op clierē/ eñ op vrouwē borsten die swillen. Eñ breect dē steen. Eñ ghesodē/ eñ den mont daer mede ghewasschē/ gheneest den tantsweer.

Magnes/ dats een zeylsteen/ hi is heet eñ drooghe in den derden graet.

Mel dat is huenich seem/ heet eñ drooghe inden .ij.

Ordeū dat is gherste/ cout eñ drooghe/ ghetempert si is ghoet op Erispula/ eñ op heete apostuenien/ eñ hitte des hoofts eñ lendenen. Gherste in born ghesoden/ is ghoet teghen alle cortse.

Oppoponat/ is heet eñ drooghe inden tweedē graet eñ gheneest Artike in handē eñ voetē. Eñ met seem gedronckē/ doet menstrua hebbē/ eñ verdryft doode kinderen in die moeder.

Olibanum dat is wieroock/ heet eñ drooge inden .ij graet/ het claert die oogē/ het stempt bloedige oogē Piratrū ghesodē in wyn/ eñ in die kele ghegorghelt/ schuert den huych die van flegma comt.

Papauer dats oelcruyt/ cout eñ drooge inden tweeden graet. Syn sap gemenget met olio martino maket swart haer. Die wortel gheknouwet purgeert die humoren ter nuesen.

Pionia dat is pionen/ heet eñ drooghe inden tweedē graet. Si doet menstrua hebben/ eñ claert die ooghē eñ stopt tmenisoen met wyn ghedroncken.

Petrocelium dats peterceli/ heet eñ drooghe inden .ij graet/ si is ghoet teghen coude leuer/ coude milte/ coude blase/ coude moeder/ eñ teghen dat graueel/ eñ tsaet doet dat selue.

Quinque foliū/ is heet eñ drooge/ si ontstopt die nieren/ eñ die blase/ si breect den steen/ si is goet in wonden dranck/ si suyuert die borst/ si verdryft bloet wter wonden.

Quercus een eykenboom. Item bladeren ghesoden eñ een vrouwe daer in gheseten/ stempt menstrua/ Eñ die bladeren ghesoden met azyn/ wederslaen alle hitten.

Item eekelen die op eyken wassen/ gesodē eñ intwee ghestooten/ eñ daer op ghesceten/ doet yemandē zyn eynde weder inghaen.

Item die schorse vandē eyke/ ghemalen eñ ghemenghet met witte vanden eye/ op een ghebroken been ghelect/ gheneset.

Roosen stoppen/ eñ si zyn ghoet der maghe/ si saechten den hooftsweer/ die van colera comt. Roosen voren die nuesen ghehoudē/ stelpen tmenisoen/ Roosen ghestooten met azyn/ opt hooft/ gheneest den sweer tsi van binnen oft buyten/ Roosen in born ghesoden eñ ghedroncken/ gheest tmenisoen.

Olie van roosen ghemenghet metten witte vanden eye/ is ghoet teghen alderhande hitten.

Ruyte is heet eñ drooghe inden tweeden graet/ Sy schept groote sluymen Eñ ruyte met venckel sop in die ooghen/ Eñ si doet dye vrine makē/ eñ menstrua hebben. Eñ met dille ghesoden/ werct si seer wel.

Spica nardi sterct dye milte/ Eñ wederslaet dye humoren/ die vanden hoofde neder comen totter borst. Eñ saecht den wint in die maghe.

Sarcocolla/ is witte ghūme/ heet eñ drooghe/ si gheneest wonden.

Sponsa solis dat is gout bloeme/ si sterct die maghe Eñ ghemenghet met mirra/ eñ in dye moeder ghedaen/ doet menstruum hebben.

Sandali/ is van drye manierē/ wit/ swart/ eñ gheelu ghetempert met witte vanden eye/ aenden slaep/ is ghoet teghē grootē swaren hooft sweer. Eñ mettē witte vanden eye/ eñ met Sarcocolla/ wederslaet die humoren/ die ten ooghen vloeyen.

Sauina dat is een sauelboom/ heet eñ drooghe inden derden graet/ doet menstrua hebben/ eñ vrine makē

Stafisagra/ wieroock eñ mastick/ gheknouwet tusschen dye tanden/ doet fleuma wten monde comen/ eñ verlicht die tonghe van swaerhedē. Ghesodē met wyn eñ den mont langhe tyt daer mede gespoelt suyuert dat tantvleesch/ eñ die tandē van vuylnisse. Serapinum/ is heet eñ drooghe inden derden graet het suyuert den steen. Eñ suyuert limighe humorē het gheneest clanc euel/ Eñ het treet dye coutheyt wter moeder/ het gheneest dat gheluwe water.

Item Serapinum appoponat/ galbanum/ zyn alle eens.

Salices/ zyn willighen/ die bladerē ghesodē/ eñ daer in ghebaeyt/ saecht alle die leden. Item die bladeren ghesoden/ eñ op die side oft op die lendenen/ verdryft die steecten/ Item tsap van die roode wilghē oock eñ dat vāder schorssen/ wāt het claert tse/ Item tsap vanden bladē eñ vanden appelen die niet ryp en zyn/ ghedroncken/ stolpt tbloet.

Item neemt den bast eñ brandt dien tot puluer/ ende drincket met wyn/ is goet tegē dē sweer indē lichaē. Ende dit puluer ghemenghet met azyn/ verdryft die wratten eñ rudicheyt.

Sambucus dat is vlieder/ heet eñ drooge indē tweeden graet/ die wortel/ die bloemen/ eñ bladeren doen schepden eñ ontstoppen die gheelsucht. Eñ schepdet die groue humoren. Eñ verdriuen den dagheliicsche rede/ des derden daechts/ des vierdē daechs/ Eñ men sal vander schorssen ende wortel/ een half eydop vol/ oft min/ so datment drinckē mach met wyn/ die bladeren ghesoden/ is goet op sweeren oft gheswil/ dat van couden comt/ Baden vanden bladerē ghemaect is goet teghen dwater/ Een half eydop vandē bladeren ofte vruchte/ doet keeren/ men gheuet met wyn daer spica in ghesoden is.

Siseleos/ dats sermonteyne/ dats een saet/ dat dye cruydenieren hebben/ heet eñ drooghe inden anderē graet/ het doet verteeren eñ vrine maken/ het saecht cortten adem/ ghedroncken met wyn/ doet menstrua hebben.

Solatrū/ dats nachtschade/ cout ende drooghe indē tweeden graet/ Groen ghedroncken eñ nyet ghesoden/ gheneest apostuenien aen dye maghe eñ leuere aen dye darmen eñ op dye milte/ eñ op andere plaetsen binnen inden lichame/ Item by hem seluen gheplaestert op dye maghe/ vercoeltse/ eñ alle heete steden/ Eñ stelpt tbloet ter nuesen/ om thooft ghewonden.

Saturioen oft testiculi saturionis/ is een cruyt dat .ij kullekens heeft/ tis ghoet ghedronckē den ghenē die den hals verkeert hebben.

Sulphur/ dat is sweuel solpher/ Neemt zyn puluer eñ olie eñ azyn/ eñ tsamē ghemaect/ smeert daer mede/ die rudicheyt/ eñ si sal vergaen.

Sal/ dat is sout/ het es van vele manieren/ als ghemeyn sout/ sal gemme/ sal indicū/ sal nepticū/ sal peter/ sal amoniacum.
Sagimen vitri/ is smout vā glasen/ het suyuert ende verteert vuyl vleesch in wodē/ het claert die ooghen in Collirie ghedaen.
Semen lini/ dats lijnsaet ghepuluerisеert eñ in borne een langhe wijle ghesoden/ eñ dan getempert met tarwen meel/ met born eñ boter/ eñ al heet ghelept/ doet rijpen heete apostuenien.
Item lijnsaet ghelept in born/ die born verfschet den drooghen mont/ eñ doet dat salue dat kenigriec doet.
Saluia/ dats sauie/ si is heet eñ drooghe/ si sterct dye senuwen/ eñ is goet teghen artike/ teghen den hooft sweer die van couden comt/ het doet vrine maken eñ heylt wondē. Itē de wortel ghestootē eñ met warmē wijn ghedronckē oft bier met meyscher botere/ gheneest die ghespleten is.
Semen croci/ dats sofferaen saet ofte soffraen salue/ si gheneest siecte die van rooder colera comt/ ghewreuen eñ ghedaen in sop daer een hinne in ghesoden is/ si maect goeden lichaem.
Item sofferaen ghepuluerisеert met eenen doder vā eenen eye ghemenghet/ eñ roode ooghen daer mede ghesalft.
Item sofferaen vele ghegheten/ maket quade verwe
Terra sigillata/ si drooghet oude vuyle wonden/ Sy is goet gedronckē/ tegē venijnde wormē indē lichaē Si is goet op heete apostuenie/ ghetempert met olyroosaet eñ azijn/ si stelpt tbloet int menisoen/ in spenen/ inden nuese/ in die moeder/ eñ die bloetpissen.
Vinum album dats witten wijn/ heet eñ drooghe eñ doorghaende/ want het suyuert wonden. Ende men drinctē met Ysope die ter wonden ghaen.
Item wijn ghesodē met seem/ eñ laet dien door eenen doeck loopen/ dat hi claert/ dien dranck is ghoet om wonden mede tesuyueren eñ te heylen.
Item die groote netelen/ zijn goet teghen coude leuere/ eñ teghen die gheel siecte.
Item die cleyn netelen ghestooten eñ ghecooct met soute eñ azijn/ eñ des auonts eñ des morghens ghegheтē/ doodet alle cleyne wormē in des menschē liue
Zeduwaer/ is heet inden vierden graet/ eñ drooge in den eenen/ tis ghoet teghen den bete vanden wormē het scheydet den wint/ eñ sterct die mage/ eñ verweect den appetijt. Eñ het is ghoet teghen thoestē. Ende het doet vele siecten wt die maghe.
Ghingeber/ is heet inden derden graet/ ende versch inden eenen graet/ het suyuert eñ opent dye humoren vander couder leuere/ met wijn ghedroncken.
Item met comijn ghesodē/ schepdet den grouē wint in die maghe. Item ghedroncken. ij. z. oft. iij. met supker eñ warmen born suyuert limighe humoren.
Item suycker eñ ghengheber ghesoden/ ende daer in ghemenghet zinzebras/ vermeerdert luxurie/ eñ verblidt die maghe/ eñ verteert die spise.
Zuyker is heet inden eersten graet/ het suyuert ende veruerschet den lichaem/ sonder bijten/ het saecht die maghe. Item men en salt niet gheuen in heeter coleren/ Ende suycker veruerschet die borst. Item het teert aen hem alle humoren des hoofts ende vertreetse.
Item suycker is ouer seer bequaem totten syropen eñ oock totten anderen confectien.
¶ Hier na volcht een cleyne kennisse vandē crupden

¶ Dit is een cleyne kennisse vanden crupden.

Violetten gegeten eñ ghesoden/ maect goet bloet/ Si zijn goet teghen bernende maghe eñ hooft sweer Violetten ghestooten is goet teghen rudichept.
Item tsaet van dye mirradike doot den cancker/ Sy gheneest die steecten vandē lendenē/ Oock met azijn ghedronckē doet walghen/ het ruymt dye maghe eñ verteert sweeren vander milten. Het verdrijft oock fenijn.
Item tsap van miradick/ dat is pepercruyt/ is goet ten sproetē int aensichte/ Ende tsap in die oren ghegoten/ benecmt die ruysschinghe der ooren/ Eñ water daer af ghebrant/ is goet den ghenen die dwater hebben. Eñ het is goet alle den ghenen dye van couder naturē zijn/ Oock ist goet teghē die gheel siecte
Item petercelie/ doet spijse wel becomen/ si verteert den wint/ eñ slanct den lichaem/ eñ is goet den ghenen dyet water hebben/ Het doet vrine maken/ Het breect den steen.

Item die wortel ende tsaet vander esschē/ zijn teghen den koeck.
Item Lactuwe ghesoden in wijn met sofferaen/ ontstopt die leuere eñ die milte/ eñ doet wel slapen/ Lactuwe is oock goet/ op heete sweeren int beghin.
Tsap vander eppen/ doet wel vrine maken/ eñ helpt den steen breken/ eñ ontstopt leuere eñ milte. Ende oock teghen die gheel/ eñ dwitte water/ eñ daghelijcsche cortse/ Eppe verteert den wint eñ heffinghē des lichaems/ Si doet sweeten/ eñ is der maghen/ eñ den hoofde goet Maer si is quaet den ghenē die tquaet euel hebben/ Oock den vrouwen/ dye kint draghen/ oft kindt zooghen.

Venckel ghegheten oft ghedronckē/ ontstopt leuer/ milte lendenen/ eñ blase/ Ende si doet wel vrine maken/ eñ helpt den steen breken/ Eñ is goet teghē zeerichept vander magē/ die vā vercouthedē oft winde comt/ het doet spijse verduwē/ eñ tegē dwitte water
Pserue/ doet wel vrine makē/ alsmē se siedt met wijn oft ghestampt/ eñ op die blase ghelept. Ende si helpt den steen breken/ eñ der borst/ ende die gheelsiecte der leuere eñ den ooghē. Eñ tsap ghehoudē inden mont gheneest dat mont euel/ dye wondē vanden monde/ ende suyuert die beenen van dye verscheden.
Sauie sterct dye senuwen/ bouen alle crupden/ ghelijck die castorie/ bouē alle specien/ daer om is si goet teghen alle ychtichede/ ist datmense in wijn siedt eñ drinctse/ Daer toe is haer puluer ghoet ghenomen in spijse/ men siedtse in wijn eñ men leetse opt euel.
Sauie in sauce ghedaen/ doet wel eten/ Ende si zuyuert die moeder/ ende ontcommertse vander bloemē Inden wijn ghesoden/ gheneest si quaden hoest ende weedom vander siden. Sy gheneest die perse vander vrinen. Ghestampt eñ gheleet op wondē daer bloet wt loopt/ stopt dat bloet.
Item biuoet/ is goet den vrouwen die vele kinderen moghen draghen/ om die groote verschept de welck si hebben ist datmense drinct/ met wijn oft met anderen dinghen/ Biuoet/ doet vele vrine makē/ eñ breect den steen.

Alsene/is goet teghen verstopte levere eñ milte/ eñ teghen die gheelsiecte. Si is goet die moeder te suyveren/ist datmense met wyuoet menghet. Si is goet teghen den hooftsweer. Sy is ooc goet ghedroncken met born eñ suycker ghesodē/ tegē de quade maghe Sy suyvert die seericheyt vander blasen eñ maghen Tsap ghedrupt in die ooghen/geneestse vander root hede eñ verschede. Alsen in olie ghesoden/ is goet teghē dē coeck. Tsap in doorē gedrupt/doot de wormē Item Lelie/is goet op coude sweerē/ om dye te doen rÿpen/ist datmense siedt in smout ofte met olie. Eñ teghen den coecke. Ende teghen alle harde sweeren/ Item Lelien ghestampt/ eñ vandē sope genomē.viij. lepelen/eñ.ij.lepel seems/eñ twee lepelen azijns te samen ghesoden droocht eñ heylt wonden.

Serpentijn/is goet teghē fenijn van serpentē. Tpulver van serpentijn ghemenget met seepē/ eñ dat derdendeel van levende calck salmē nemen eñ temperēt met azijn/eñ daer af maken een coecxken/ eñ backēt in een scharp opt vier/daer af salmen pulver maken/ eñ stroeyent opten cancker.

Hier beghinnen die crachten van alder hande cruydē waer toe dat goet zijn/ wortel ende cruyt.

Anetum dille.

Dille is heet ende drooghe inden derden graet/saet wortel/eñ cruyt/is goet ter medicinē/ Men sal tsaet eñ cruyt plucken/ inden herfst/ drie iaer houdtment goet. Item teghen dye coude pisse/ eñ verstopte vrine/ghesoden in wijn eñ ghedroncken. Eñ vandē seluen also ghesodē/maket een plaester/in wijn eñ olye gesodē/eñ opt gemechte gelept. Eñ de selue plaester gelept dē vrouwē in die liesscē/eñ nauel al warm/verdrijft die coude vochticheyt/ eñ doet menstruū vloeden/eñ secundine. Item secūdine/dat is dye humoer die inder moeder blijft/als die vrouwe vā kinde ghe neest. Itē neēt.v.vigē/ eñ legtse eenen nacht in dillē sap des morgēs/doet daer wijn toe/tderdēdeel/eñ siedet eñ clinset door eenen doeck/dat ghedroncken verdrijft den hoest van coudē saken. Ende ghesoden in wijn/starct die maghe eñ herssenen.

Item ghesoden in olie saechtet alle gheswil/daer op ghelept als een plaester.

Arnoglossa/dat is wegebreede.

Wegebreede/ is cout eñ droogc indē anderē graet/ om wonden te drooghen eñ te reynighen eñ te verdriuen haer ioecten/ Eñ het verdrijft dat vier wten wonden/alsmen dat sap in dye wonden doet/ eñ een blat daer op leyt. Eñ teghen dat buyck euel/besighē haer water Eñ teghē den tantsweer/siedt wegebreede langhe in water/eñ neemt dat water eñ wasschet uwen mont dicwil daer mede. Eñ als den vrouwen/ haer stondē te seer vloeyē/ sullē si dat water besighē.

Abrotanum Averuete.

Averuete/ is heet inden anderen graet/ eñ helpt den vrouwen in haeren euele. Neemt averuete eñ siedtse in wijn/eñ dan ghedroncken/doet den vrouwen verhouden menstruum vloeyen. Si reynicht/die secundine/eñ doet voortcomen doode kinderen. Ende soo wie den vrouwen helpen wilt/om menstruū te doen vloeyen/alst te langhe verhoudē heeft gheweest/ die sal hē daer toe pinen/te helpē/in dien tijdē/alst plach te vloeyene byder manen oudt oft ionck.

Item haer sap alleen luyet ende heylt oude wonden/

eñ gheneest loopende sweerē/ eñ wachtse van doode vlees. Eñ haer sap ghedronckē doot den pierworm.

Apium dats eppe oft merck.

Eppe/ is heet inden derden graet eñ drooghe inden anderen. Eñ teghen verstopte menstruum. Neemt eppe eñ siedtse in huenich/eñ dat tweede deel water/ eñ het derdendeel huenich/eñ alst ghesodē is/ so clinset/eñ drincket/ soo doet dat menstruum vloeden.

Item teghē torcioen. Neemt eppen sap/eñ siedet dat met wijn/dat ghedronckē verdrijft torcioen/oft eppe ghesodē in wijn/ eñ dan ghedronckē/oft een plaester op den buyck ghelept. Eñ eppen saet seer ghesodē in wijn/breect den steen: het ontstopt die leuer/eñ breect die winden binnē den lichaem/eñ teghen tortioen.

Achorus tam lis dat lelien draecht.

Het is drooghe inden anderen graet. Int eerste van den somer salmen winnen dye wortele/ eñ snidense bi stucken/eñ doen alle die vlieskens af/eñ reynigen se met een messe/eñ drooghēse inder sonnē/ so mach mense drie iaer houden in haer crachte.

Item om te makē natuerliken camerghanck/neemt die wortel groen/oft dorre eñ legtse eenen nacht ofte twee/in wijn/dan stoot die wortel in eenen mortier/ eñ clinset metten seluen bier/ eñ dat gheeft te drincken/avont ende morghen/dat maect goeden camerghanck/ eñ sal den lichaem binnen suyveren.

Item een exempel/teghen die levere eñ milte die verstopt zijn. Neemt een pont vander wortel groen ofte dorre/eñ legtse vier daghen in wijn azijn een luttel ghebroken/dan siedt dien wijn azijn/op die helft/ dā clinset. Eñ dā doet daer toe/dat derdendeel honichs eñ siedet dā anderwerf/tot dat die wijn azijn die suyverheyt verliest. Eñ dat gheeft alle morghen warm tsal die verharde of verstopte leuer eñ milte genesen

Buglossa wilde bernagie.

Dat cruyt heeft scharpe bladeren. Eñ die meeste eñ daer vele puckens op zijn/dats die beste/si is ghetempert/eñ si laxeert. Item teghē eenē gheswollē mont neemt haer sap/eñ houdt dat in uwen mont/eñ eedt se al nuchteren/ al waer hy gheswollen van fenijne/ het soude verghaen.

Item om te saechten dye borst die seer is/ salmen nemen dat cruyt/eñ siedent in wijn eñ suycker/eñ drincket datte.

Item die wijn/ daer dat cruyt in leet/ ofte ghesoden is/sterct seere dat herte dat bevet oft droevet vā melancolien.

Item dat cruyt in wermoes ghesodē/maect dat herte sonderlinghe blide/ eñ purgeert roode coler/ ende laxeert.

Item dien wijn ghedronckē daer dat cruyt in is ghesoden/ maect vaste memorie/ ende is si ghestort/ soo coemt si weder.

Cuscuta dats doder cruyt.

Het is heet inden eersten graet ende drooghe inden anderen graet/ende si wast gheerne int vlas/eñ men salt twee iaer houdē. Item dat ghesodē in water oft wijn ontstopt die coude blase/eñ doet veel vrinē maken. Item dat cruyt ghesoden in wijn/purgeert den mensche vā melancolien van fluymen/ende grouen bloede. Itē siedet dat cruyt in wijn eñ olie eñ maket. een plaester/ende legtse op die lendenen het doet dye weedom verghaen/ ende dlanck euel/ ende doet den steen breken.

Centaurea ayrine.

¶Centaurea aurine.

Centaurea/ is heet en droooghe inden derden graet/ en is al te bitter/ en is tweederhande. Die meeste heuet die meeste cracht. Item si verteert quade humoren/ si verduwet midts haerder bitterheyt/ sy cruyscht aen haer/ der maghen onreynicheyt. En mach een iaer dueren/ ghewonnen inden herfst metter wortel. Item teghe verharde leuere/ milte en vercoude mage/ en verstopte senue/ neet Cetaurea/ en siedtse met al die wortel in wyn/ langhe ghenoech/ en doet daer suycker toe en marcke sap/ en Petercelie wortelen/ dien wyn drinct/ smorghes en tsauonts/ hi sal sonder linghe den lichae reynighe. Ite tsape van centaurea ghedae in die ooren/ doot die worme/ en ghedroncke doot die pierwormen inden lichaem.

Item om dye ooghen te claren/ neemt tsap vanden wortelen van Centaurea/ en menghet met roosewater/ en dat doet in die ooghen/ het claertse ouer seere Item sweeren te heylen/ neemt die wortel ende legtse daer op dat heylt ouer seere.

¶Castoriu/ dats Beuersyn.

Item hy heeft macht te verteeren quade humoren/ en te ontbinden swillinghen/ en dye te verslaen. En Beuersyn en Sauie/ stercken die senuwe/ bouen alle cruyden/ en oock die steecte die wten senuwen gaen. Item teghen die Gicht al des lichaems/ neemt Beuersyn/ wyn sauie en stupte/ en siedtse een wile/ ende drinct dan des/ maer niet te vele/ ende wryft die gichtighe leden/ metten wyn/ want hi gheneest doode leden. Item teghen die passie vande hoofde va couder saken/ oft siecten/ neemt den wyn alle inghesoden in Beuersyn en sauie / drincten / ende wryft uwe hooft daer mede.

¶Cubeben.

Cubeben/ zyn heet en drooghe/ en .x. iaer houtmense goet/ en men sal kiesen die middelbaer scharp zyn in haere smaec met wat soeticheden en wel rieckende Item voor luyden die vele beswymen/ Neemt Cubeben puluer/ ende gheeftse hem te drincke/ met wyn/ dat benemet als alst coemt/ van verstopthept. Ite teghen een vercoude maghe/ en alst hooft sweert/ puluer van Cubeen. Item Cubeen gheknouwet sterct seere/ dye herssenen. Item dat puluer ghenomen in spyse/ maect ghoede verwe/ ende helpt der maghen/ van koutheden.

¶Cynamomum Kaneel.

Kaneel die subtyl is/ die is den besten. Item ghegheten verhidt hi die maghe die vercout is. Ite Kaneel ghenomen nae die spyse/ verduwet hy die spyse. Ite Kaneel ghenomen met warmen wyn/ ontstopt den vrouwen haer verhoude vloet. Item oock ghepuluericeert en ghedroncken met warmen wyn/ ontbynt dentortioen inden lichaem.

¶Camomilla.

Camille/ is warm inde eerste graet/ si saecht en ontbynt/ alle gheswille en sweeren. Ite tot hooft sweer Kamille ghesode in water/ en dien aesem ontfanghe inden nuesen/ dat verdryft den hooftsweer en sterct die herssenen.

¶Carui.

Carui/ dat is cleyn sadeken/ dat machme houden. v. iaer/ ghesode in wyn en ghedroncke/ is goet der verstopter blasen. Item haer puluer ghedaen in spyse/ sterct die verduwinghe/ en verdryft die winde/ ende het maect goeden appetyt.

¶Vanden crachten der cruyden.

¶Crocus sofferaen.

Sofferaen/ is heet en drooghe inden eersten graet/ teghe vercoude en crancke maghe en swijm. Neemt een heete tichele ofte scharf/ en legt daer soffraen op en latet drooghen en maket tot puluer/ en menghet dat puluer met wyn oft vleesch soppe oft azyn/ ende drinct dat/ maer niet te dicke. Item teghen roode ooghen van etter oft vlecken/ Neemt dat selue puluer/ en menget/ met doder va eyere/ en maect boomwolle/ daer in nat/ ende legt die op die ooghen/ het sal die rootheyt verdryuen. Item men en sal sofferaen nyet te vele besighen.

¶Cantabrum/ dat zyn terwen semelen.

Neemt cantabru en siedtse met subtyle witte wyn alsoo dattet niet te dunne en si/ en siedtse/ een langhe stonde maect daer in nat eenen witten wullen doeck en legt dien warm op uwe leden oft op uwe gemachte/ dat verdryft die koude pisse/ en ontstopt die blase en doet den steen afghaen. Item dat selue op die seerighe maghe van coude/ oft van winde/ legghen/ ende legghet opten hals vander maghen. Ite teghe couden dorre hoest/ neemt semele en siedtse/ met gherste water/ en gheeft dat den siecken te drincken.

¶Celidonia/ dats scheel wortel.

Celidonia/ is heet en drooghe inden vierden graet/ men machse/ vier iaer houden/ si heeft cracht geswil te ontbinden/ die humoren te verteeren/ en aen haer te trecken. Item teghe de tantsweer. Neemt die wortel/ en breectse een luttel/ ende houdtse tusschen uwe tanden/ een langhe wile. Item teghen den huych/ en hooftsweer. Neemt wortel en breectse wel/ en siedtse wel in wyn/ en legt dat warm omtret uwen hals/ en op uwe bloot hooft/ tsal v verghae. Item den vrouwen haer stonden te doen vloeden/ en dye moeder te reynighen/ Neemt dat cruyt met die groene wortel oft droochtse/ en siedtse in water / en doet den vrouwen daer ouer sitten/ dat haer die hitte beneden/ int lyf slae. Item inden monde neemt puluer van deser wortel/ metten puluer eris vsti/ en menget met azyn en siedet te maten dunne/ als mostaert/ ende smeeret daer die cancker is/ hy sal ghenesen. Item tot fistule/ neemt tpuluer vander wortelen te same/ met capitulo/ en maect daer af een wiecke/ en steectse in die fistule/ si sal drooghen en ghenesen. Ite totten lanck euele breect die wortel ghesode in wyn/ en legget daer op/ het sal te hant verghaen.

¶Cyminum dats comyn.

Comyn/ is heet en drooghe/ inden anderen graet/ .x. iaer maecht dueren/ het heeft macht te verduwe/ en groue winden te subtylen. Item comyn ghenomen in spyse oft in dranck/ sterct die maghe in verduwinghe. Item comyn ghesode in wyn met venckel saet/ sterct die seerichept in die maghe/ ende den torcioen/ en suyuert die maghe van weedom. Ende dye wyn warm nuchteren ghedroncke. Item teghen couden hoest. Neemt comyn en vighen/ en siedtse in wyn/ en dien wyn drinct. Ite tot torcion en winden/ Neet een plaester ghemaect van comyn ende gherste meel legt die daer op.

Ite puluer va comyn gheblasen in dye nuesen/ stopt dat bloet ter nuesen.

Item totten tantsweer. Neemt comyn en vyghe/ en siedtse langhe in wyn/ ende daer af een plaester ghemaect / verdryft den tantsweer en drintinghe vande tantsweer.

Item tot coudē reuma/neemt comijn ende bakelaer eñ pulueriſeret tſamen/ eñ mengtſe met wijn/ ende doetſe in een ſacken eñ legghet opt hooft.
Item tot couder piſſen eñ blaſen/eñ tot anderen zeericheden in ſiden/ in lanckē/ſiedt comijn in wijn/ eñ legghet daer op.
Item tot bloedighe ooghē Neemt comijn poeder eñ den doder vandē eye/ghebacken op een tychel/legdt dat dicke op uwe ooghen.
Item tot blauwen ooghen / Neemt dat puluer ſubtijl/eñ menghet met waſſe byden vyere/eñ legt daer af een placſterken warm daer op/ tſal verghaen.

Daucus een Dijſtel.

Item men ſal dat cruyt metten bloemē ſonder wortel winnen/eñ ſultſe drooghē buyten der ſonnē/het heeft crachte tgheſwil te wederſlaen/dye humorē te verteeren eñ te dunnen.
Item teghen aenborſtichept / ſiedt dijſtelen met vijghen in wijn/eñ drinct dien wijn.
Item tot couden reuma/ Doet dat puluer in een ſarken/eñ legghet opt hooft.
Item tot der maghen weedom van winden/ Eñ tot den lanc euel. Neemt diſtel/Steenbreke/eñ ſiedtſe in wijn/eñ drinct dat.
Item tot een verſtopte leuere eñ milte / Eñ tot den watere/Neemt des cruyts een goet deel/eñ legt dat ix.daghē in wijn eñ olie /eñ ten.x.daghe ſiedt dat in wijn int ſelue/eñ maect een ſirope/eñ doet daer venckel ſaet toe/oft tſap daer af / eñ gheeft dat den ſieckē te drincken.

Diptanus een Peperraep.

Diptanus is heet eñ drooghe inden derden graet/ſi waſt aldermeeſt in heete ſteden oft ſteenighe ſteden/ Men orbaert die wortel in die medicinē/ Men mach ſe twee iaer houdē/Die niet gatich en is/is de beſte/ Si heeft cracht die humorē te ontbindē eñ te verteeren/eñ fenijn aen haer te trecken.
Item teghen ghebeten wondē vā fenijn/ neemt dat cruyt eñ legghet daer op/dat fenijn ſal daer in treckē
Item dat ſap met dien cruyde met wijn ghedronckē oft dat puluer van dier wortelen/ in wijn ghesoden/ doet ſeer vrine maken/eñ reynicht die blaſe ſeere.
Item tot den couden borſtighē hoeſt/Neemt vijghē eñ ſiedtſe in wijn/clinſet/ende doet daer toe.ij.oft.iij vncen puluers vander wortel/ dat gheeft den ſieckē te drincken.
Item om een doot kint oft menſtruum oft ſecundine oft quade humoren wt die moeder te doen vloeyē Neemt tpuluer van der wortel metten ſape vanden cruyde oft vā byuoet/doet dat in die moeder/te weten/maect daer af een pille/eñ ſteectſe inder poorten vander moeder.
Item teghen tquade euele Neemt tpuluer vā beuer zijn eñ dat ſap van wijn ruyte/eñ gheuet den ſiecken te drincken/eñ ghietet hem in die nueſen.
Item tot den rede/ drinct die wortel met azijn.
Item dye wortel verdrijft die gheel ſiecte/ eñ ſubtijle quade humoren.

Endiuia.

Endiuie is cout eñ drooghe indē eerſten graet/haer ſaet eñ bladeren/zijn goet inder medicinen.
Item ter leuere/ter milten/eñ hertē ſaken/ter gheel ſiectē/ten ſimplen oft dubbelen terciaen/eñ ter leueren die verhart is/ſalmen dye bladeren rou eten/oft men ſal tſap drincken met lauwen watere.

Item tot deſen voorſeyden ſiecten/eñ tot die verhar de leuere/eñ ſonderlinghe ter gheelder ſiectē/ſalmē alleene/die bladeren die ſap in hebbē/aldus doen/eñ alle andere ☞ Men ſal tſap wtdouwē/eñ ſiedēt dā een wijle/eñ latent dan ſtaen claerē/eñ die heffen ſullen dan inden gront vallen/eñ clinſet dat claere bouē af ſonder perſſen/eñ doet tot dyen ſape ſuyckere/ eñ ſiedet op/eñ dat is een goede ſirope/ſonderlinghe teghen die gheel ſiecte eñ verſtopte leuere.
Item wildy deſe ſirope/laxatijf maken/ ſo doet daer toe/alſt byna gheſodē is/ten laetſten/wat Reuberbē
Item teghen den couden rede van heeten ſaken/ſalmen deſe ſirope/ten derdē/ten vierdē oft ten vijfſten daghe/gheuen naerder verduwinghen.
Item deſe ſelue ſirope / ſalmen gheuē indē rede met gheſwillen/om te purgeren dye aderen/eñ doē daer toe Triferam Sartarceca met lauwen watere.
Item tot de heete leuere/tot heete gheſwillē/Neemt die bladeren ghewreuē/eñ legghet daer op met eenē doeck/Weet ooc/dat oft ghi die bladerē niet en hebbet/ſoe neemt dat ſaet wel gheſoden in water/want men mach dat nemen voor die bladeren.

Epatica leuer kruyt.

Epatica/is cout eñ drooghe indē eerſten graet/ Het waſt gheerne in waterachtighe ſtedē eñ in ſteenachtighe ſtedē/eñ heeft cleyn bladeren hanghēde aende eerde/Eñ die de meeſte bladeren heeft is die beſte/eñ het heeft macht die leuer die verhidt is te vercoelē/
Item dit cruyt in water gheſoden/verdrijft dye hitte vander leuere/eñ ontſtopt die verſtopte milte/ eñ verdrijft die gheelſiecte.
Itē een ſirope ghemaect vandē water daer dit cruyt in is gheſoden/eñ daer toe ghedaen ten laetſten alſt byna ghenoech is/ poeder va Reubarbera/verdrijft ſonderlinghe die gheelſiecte.

Es vſtum ghebrant coper.

Es vſtū/ dat puluer hier af/ is goet den ghenen dye quade oerwe geert. En men ſal hem.x.oft.xij.mael waſſchen/eñ dā ſalment nemen met tſap vā venckel

Eruca wit moſtaert ſaet.

Eruca/ is heet eñ drooghe inden derdē graet/beyde ſaet eñ cruyt/Het heeft macht die humorē te verteeren eñ welluſtichept te maken.
Item dit ſaet met vleeſche gheſoden/is goet teghen die coude piſſe.
Itē neemt dat cruyt eñ ſiedet in wijn/eñ maect daer af een placſter/ eñ legtſe op uwe lendenen.

Fraxinus een Eſſchen boom.

Fraxinus is cout eñ drooghe inden anderen graet/ Item tot raſſchept inden lichaē/ Neemt den baſt eñ badet den ſiecken daer in/ Oft wrijft den ſiecken metten watere aenden licharm. Item den puluer vandē baſt ghedronckē met reghenwater/verdrijft/ die carringhe dye van crancker maghen comt. Item ſiedt den baſt in wijn azijn/eñ legt eenen nattē doeck daer in/op die maghe. Itē neemt die looueren vandē eſſe boom/eñ breectſe metten azijn/eñ legtſe op puyſten
Item de baſt/doet ghebrokē beenen terſtont heylen

Fumus terre dats Griſeconte.

Griſeconte/is heet eñ drooghe inden anderen graet Eñ heeft machte/humoren te verteeren/ Dat cruyt orbaert men totter medicinen. Item teghen den rede van couder ſaken/ Neemt dat ſape ende drincket met wijn. Item dat cruyt inden wijn gheſodē/ ende warm ghedroncken/ſterct die maghe/eñ ontpluyct

die senuen eñ aderen/ het maect goede verduwinge eñ het reynicht die maghe vā colera/ eñ suyuert die lenden binnen.

Galanga galigaen.

Galigaen is heet eñ drooghe inden derden graet/ eñ heeft crachte die humoren te verdrijuen. Die bleecke eñ morwe en doech niet. Hi heeft cracht dat bloet te stercken/ eñ die natuere tontbinden.
Item om die verduwinghe te stercken/ eñ te verdrijuen die steecten die in die maghe van couden oft van winden zijn. Neemt Galigaen/ eñ siedt dien in wijn eñ drinct dien wijn/ dat is der maghē een grote hulpe/ eñ teghē torcioen.
Item die hersenen te stercken/ Neemt tpuluer/ ende doet dat in die nuesen.
Item teghen tswimen/ Neemt dat puluer/ ghedroncken met bernagie sap. Item Galigaen sterct die maghe van fluymen/ hi ontbijnt die groue winden. Hy sterct die verduwinghe. Hi doet/ dē mont wel riekē Hy verdrijft dat lanc euel. Hi heetet die senuen ende aderen. Hi doet luxurie crachtich wesen.

Grana solis.

Si zijn heet eñ drooghe inden derden graet.
Item neemt dat saet/ in uwe spijse oft siedet in wijn. Tis goet teghen dat lanc euel/ eñ breect den steen.

Yperiton. S. Jans cruyt.

Het is heet eñ drooghe inden derden graet. Item dat cruyt ghesoden in wijn/ eñ ghedronckē verdrijft die coude pisse/ eñ doet menstruum vloeyen/ eñ doet vele vrine maken. Itē dat cruyt met leuer cruyt in wijn ghesoden/ ende ghedroncken suyuert dye leuer ende reynicht alle die aderē/ eñ doet die steecten inde dgiē verghaen. Itē dat cruyt op wondē ghelect/ heyltse haestelijck. Itē een plaester van dien cruyde/ is goet op verbernt zeer. Item dat cruyt ghedroncken met wijne/ en laet den lichaem niet vercouden.

Ysopus ysope.

Ysope/ is heet inden derden graet/ tsaet/ tcruyt ende bloemen orbaertmen in die medecinen. Alst bloeyt salment winnen/ eñ buyten der sonnen drooghē/ het heeft macht die quade humoren te verteeren/ eñ aen hem te trecken. Item tot couden hoest. Neemt dat cruyt eñ siedet in wijn met vighē. Eñ tot dien seluē/ neemt Electuarien/ dyemen daer af maect/ en heet Dyaysopus.
Item haer saet ghesoden in wijn verdrijft die steecte inder maghen/ binnen wt alden lichaem.
Itē neemt Ysope eñ siedtse in water eñ laet een vrouwe daer in sitten/ dat reynicht die moeder van ouer vloedighe humorē. Item tottē seluen maect een pille van haeren puluer eñ olie/ eñ doet dat in die moeder/ dat sal seer reynighen.
Itē totten hooft sweer/ neemt dit cruyt/ ghewarmt met water in een panne/ eñ daer af een plaester opt hooft gheleet/ verdrijft die coude loopinge wtē nuesen/ eñ den huych.
Item Ysope in wijn ghesodē/ eñ daer een plaester af ghemaect/ verdrijft dye steectē indē lichaē/ inde maghe vā winde oft torcioē/ warm daer op ghelect.
Item tot allen dinghē is Ysope goet gheorbaert in wermoes oft vlees/ maer luttel te male.

Iusquianus billen saet.

Iusquianus is cout inden derden graet/ eñ drooghe inden anderen graet. Dat saet is driederhande/ tis wit/ swert eñ root. Dat witte eñ roode besichtmē in die medicinen.
Item om den siecken te doen slapen in heeter siectē/ so neemt dat cruyt eñ saet/ eñ siedet in water wriuet den siecken zijn voorhooft daer mede eñ wasschet hē handen eñ voeten.
Item totten seluen/ neemt dat saet ghesuyuert/ eñ dat witte vanden eye/ vrouwē melck eñ luttel azijns maect daer af een plaester/ eñ legghet dat opt voorhooft/ eñ slape.
Item neemt die selue plaester/ eñ doet daer wierooc toe/ dat doot die vloeyende tranen.
Item om heete gheswillē te verdriuen/ so neemt die bladeren vandē cruyde oft tsaet in roose olie/ maect daer af een plaester/ eñ legtse daer op.
Item legt dat saet oft die bladeren in water eñ ontfanct dien roock beneden/ driewerf oft vierwerf/ om vrine te maken.
Item tot den tantsweer van coudē saken/ dat cruyt ghewreuen eñ daer op gheleet. Eñ totten seluē/ dat cruyt ghewreuen/ eñ tusschen die tanden ghehoudē Eñ totten seluen neemt dat saet eñ worpet op die colen/ eñ ontfanct den roock in uwen mont/ dan wasschet uwen mont met heeten watere.
Eñ totten seluē/ doet dat saet in was/ eñ legghet op diet anden/ eñ tsaet mach. ix. iaer dueren.
Item die olie sacchtet zeere den ghichtighē daer mede ghesmeert.

Lilium een lelie.

Een lelie is heet eñ vocht/ die witte lelie is die beste/ eñ om geswillē te rijpen/ Neemt dat cruit eñ wriuet in swinen smout oft siedet met olie/ eñ legghet daer een plaester af/ Eñ ter leuere/ eñ ter milten dye verhidt is/ Neemt die wortel vander lelyen/ met beeren clauwen eñ die wortel vā Galant eñ wolle/ steect eñ legghet in olie eñ wijn eñ suyuert daer mede die side dat sal die leuer eñ milte doen groeyen.

Liuochites mercuriael.

Mercuriael is heet eñ vocht inder matē/ eñ laxeert/ Ende om den lichaem te laxerē/ eñ die taye humorē wtem lichaem te driuen/ so maect vet wermoes vāñ Mercuriael/ van violetten eñ bernagie/ eñ pappel/ dat sal v laxeren/ eñ taeye humorē wtdriuen.
Eñ tsap van mercuriael oft dat water daer si in ghesoden is met olye eñ heemsch eñ sout/ maect daer af een clistere/ dat sal alle die verhouden taeye humorē wten lichaeme driuen.

Laurus een babelaer boom.

Laurus is heet eñ drooghe inden anderen graet/ Eñ die bladeren ghesoden in wijn eñ een plaester daer af ghemaect/ op die lanckenen/ dat verdrijft dat lanc euel. Eñ dat selue is tot die vercoude maghe ghoet. Ende dien wijn ghedroncken/ is goet teghen carringhe van couder saken.
Item neemt bekelaer/ en breket eñ siedet een langhe wijle in olie eñ clinset/ tis seer goet want het verhit die coude maghe/ eñ verdrijft de steecte in de Artike

Lolium dolcke.

Lolium is heet eñ drooghe inden derden graet. Sy subtijlt groue humoren. En de dat cruyt ghesodē in wijn/ verdrijft dat water/ tsauonts eñ tsmorghens ghedroncken/ eñ verdrijft die gheelsiecte/ alsoo ghedroncken.

Malua pappel maluwe.

Malua is cout inden eersten graet eñ vocht inden anderen graet/ si is vā twederhande maniere/ huys

pappel eñ groote pappel diemen heemsch heetet. Ende die cleyne is die subtijlste eñ die beste.
Eñ om heete gheswillen te verdriuen. Neemt swijnẽ smeer/ eñ wriuet met pappel bladeren/ legt dat al om daer op. Item water daer pappel in ghesoden is/ ghe wreuen/ onder handẽ eñ voetẽ/ in heeter siecten/ doet slapẽ eñ vercoelt den lichaẽ. Item wermoes daer af ghegheten/ ontbijnt die winden eñ laxeert.
Item dye wortel morwe ghesoden/ op sweeren ghe- leet rijptse. Item pappel bladeren ghesoden in wijn eñ ghedronckẽ is goet teghen den drooghẽ hoest eñ Ptisicke. Item in heeter siecten/ handẽ eñ voetẽ ghe stouet in heete water daer pappelẽ ende matelieuen metter wortel/ in gesodẽ zijn/ dat slaet die hitte ouer al dat lijf.

¶ Menta alle mente.

Mente is heet eñ drooghe inden anderen graet. Eñ si is menigherhande. Eene isser diemen Hof mente heet/ eñ die sterct die natuerlike crachtẽ. Een ander dyemen Ruerinente heet/ dye is wilt ende grof inde crachten. Een andere/ eñ heeft scharpe bladeren eñ heet Roomsce mente. Een ander/ eñ heeft bladerẽ/ ghelijck Poleye/ eñ heet Steen mente/ eñ heeft dye natuerlijcste cracht.
Item hofmente/ is die gemeynste/ beyde die groene eñ drooghe/ behooren in die medicinẽ. Men salse tot alder tijt winnẽ/ ende droghense buyten der sonnen.
Item si heeft cracht te wederslaen/ te ontbindẽ/ qua de humoren te verteeren/ eñ dye natuere te stercken.
Item teghen eenen stinckenden mont/ suldy puluer van mente nemen/ eñ siedent in azijn/ eñ stroept dat puluer opt tantvlees.
Itẽ om den appetijt te sterckẽ/ als hi belet is van couden humoren/ die bouen in die maghe zijn/ maect een sauce/ van mente/ Caneel peper en azijn/ dye sal den appetijt gheuen.
Item tot karinghe die vã couthept oft van cranche- de der maghen comt/ siedt mente in water eñ azijn/ eñ maect daer in eenen doeck nat/ eñ legt dien op die maghe heet/ oft etet mente in uwe wermoes.
Item teghen swiminghe oft caringhe van eenigher sake. Neemt mẽte eñ stootse met azijn eñ wijn/ maer heeft die siecke dẽ rede/ so stootet met azijn/ eñ drinct dat sap. Eñ neemt oock corstẽ vanden broode/ ghe- herst/ legghet int sap/ eñ houdet den sieckẽ voor den nuese eñ mont/ eñ wriuet hẽ aende lippen eñ tanden eñ bindet hem opten puls/ eñ laet den siecken knou- wen/ dat sal hem seer stercken.
Item om dye moeder te reynighen/ siedet die blade- ren vander mente in wijn/ eñ daer af een plaester om trent dat ghemechte.
Item teghen tlanc euel. Neemt busselkens van men te/ eñ ghesoden in wijn/ eñ op die steecte ghelept.
Item wanneermen medicijne teghen fenijn gheuen sal/ soo salmen dat met mente gheuen. Want witte mente heeft cracht fenijn aen haer te treckẽ. Oft mẽ salse gheuen met water/ daer mente in ghesoden is.
Item menten sap oft wijn daer mente in ghesodẽ is ontstopt leuer ende milte/ ende dat ghedronckẽ met hueních.
Item mentẽ sap/ alleen ghedronckẽ/ doodet die pier wormen. Eñ in die ooren ghegoten/ doodet dye oor wormen. Item teghen den couden hooftsweer/ sie- det in wijn met vighen. Item puluer van menten/ in spise ghedaen/ sterct die verduwinge/ eñ verhidt cou de maghe. Item mente in water ghesoden/ die ver- couwet is salmẽ daer mede wriuẽ. Item dat puluer in een sacken/ verdrijft den coudẽ reuma wtẽ hoofde Item mente in voghelen ghesteken diemen bradet/ treet in haer alle dat venijn.
Item alle spijse maect si verduwelijck/ eñ men mach die eene voor die andere besighẽ/ so Platearius seyt

¶ Mellilotũ oft steen cleuer.

Mellilotũ/ is heet eñ drooghe indẽ eerstẽ graet/ tsaet reynicht ouer seere dat bloet. Eñ dat cruyt ghesodẽ in wijn/ sterct die maghe seere/ het gheeft goede ver duwinghe/ eñ tschept die groue windẽ/ het ontstopt de blase eñ aderẽ. Itẽ tsaet ghe worpẽ in spise/ maect die spijse verdouwelijc eñ van goedẽ smake.
Item die ghene die van quader luchten zijn. Nemen tcruyt eñ ghagels bladeren eñ wilghen bladeren/ eñ siedtse tsamen in stercken wijn/ maect een laken daer in nat/ eñ wijndet dien mensche daer naect inne/ als hi heetste ghedooghẽ mach/ eñ laet hem droogen/ hi sal altemael ghenesen.

¶ Nasturcium kersse.

Kersse is heet en drooghe inden vierden graet/ haer saet orbaertmen in die medicinen/ het heeft macht te ontbinden de steecten eñ weedommen. Eñ teghẽ de gicht in de tonghe/ die in heeten siecten comt vã cou den humoren/ so sal die siecke tsaet knouwen/ eñ leg ghent onder die tonghe/ ende tsal de coude humorẽ ontbijndẽ. Item teghen die gicht inden anderẽ ledẽ salmen tsaet sieden/ in wijn/ eñ legghent in een sack- ken daer op. Ende tcruyt in vlees ghesoden/ is goet teghen die ghicht. Eñ oock teghẽ tlanck euel in die lendenen oft inden buyck. Dat saet ghesodẽ in wijn eñ op die steecte ghelept. Ende dat selue verdrijft die coude pisse.

¶ Nux muscata.

Noten muschaten mueghẽ. v. iaer duerẽ. Men salse kiesen die slecht eñ swaer zijn. Item teghẽ vercoude maghen eñ onuerduwelichept eñ verseecthept / al- le morghen ghegetẽ een half muschate/ tot dat ghy ghenesen zijt. Eñ drinct wijn daer muscatẽ en gheso den zijn/ eñ daer suldi in anijs eñ comijn sieden/ wãt het verdrijft groue windẽ wtẽ liue. Eñ om die ghee sten van binnen te stercken/ drinct wijn daer musca- ten in ghesoden zijn. Eñ den rueck ontfanghẽ/ sterc- ket die herssenen van binnen. Eñ muscatẽ ghegeten doen den ghewonden wtwaert bloeden.

¶ Nux vomica dats kernote.

Sy is heet eñ drooghe. Si heeft machte doen karen eñ purgeren die fluymẽ eñ colere. Eñ alleen gheeft- menſe met anxte. Mer men gheeftse in deser manie ren. Ist sake dat die fluymen bouen inden hals van- der maghẽ zijn/ so salmen dat puluer van deser notẽ nemen/ eñ siedent in water met venckel saet/ eñ ghe uen dit water met oximel/ eñ teghen coleren/ met si- ropo acetoso.

¶ Ordium gherste.

Gherste is cout eñ drooghe. Vander gherſten maect men vele dinghen. Inden eersten gherſten wellingẽ als gheersten meel langhe in water ghesodẽ/ datmẽ den siecken luyden gheeft/ van heeten reden. Ende gherste in water ghesoden/ tot dattet water root eñ dicke wort. Eñ dit water eñ gherste wellinghe/ zijn ouer seer goet den menschen in heeter siecten oft die swillen. Eñ maect een plaester vã gherstẽ water eñ azijn/ dat wederslaet/ eñ menghet met doders vandẽ eye/ so rijpet. Ende maect een plaestre van gherſten

meel eñ vā serpentine eñ van huenich/dat sal rÿpen

¶ Papauer mancopsaet.

Tis cout eñ drooghe inden derden graet/ dat witte is cout eñ vocht/dat swarte is cout eñ drooghe/ het doet slapen. Item maect een plaester vandē sade ghe stooten met vrouwen melcke/dwitte vanden eye eñ inden slaep eñ aen twoorhooft. Item teghen een ver hitte leuere/eñ heete gheswillen. Neemt dat saet oft teruyt eñ maket met roose olie/ ende legget daer op Item teghen ydelheyt in heeten siecten/ Neemt dat witte saet eñ stotet in vyolettē olie/ ende smeert dat ouer al dē rugghe. Itē dat melck daer af gheorbaert met sirope van vyolette/is goet den ghenen die droo ghe op die borst zÿn.

¶ Pencedanum verckens venckel.

Sy is heet eñ drooghe inden derden graet/dye wor tel verdrÿft die coude pisse/in wÿn ghedaen/eñ doet wel vrine makē eñ ontstopt die leuere eñ milte. Item dat cruyt ghesodē metter wortelen in wÿn eñ olie/eñ op die lendenen gheplaestert eñ om dat ghe mechte breect dē steen. Eñ gheleet op die milte mor wetse seere. Itē dat cruyt eñ wortel in water gheso den/eñ vrouwē daer mede bestrekē tusschen den na uel eñ tghemechte/doet menstruum vloeyen.

¶ Polipodiū varen die op eyken wast.

Item die wortel ghewonnen eñ ghedroocht/ mach twee iaer dueren. Itē ghesoden in wÿn eñ ghedronc ken ontbÿnt groue winden. Item teghē tlanck euel eñ bÿtinghe omtrent den nauel eñ ghelont te bliuē. Neemt die wortel van vyolettē eñ venckel saet ende anÿs een goet deel tsamen met een deel vander wor tel/want si laxeert seere/eñ siedet dat in water/ende drinct dat tsmorghens eñ tsauonts. Item neemt die wortel alleene met venckel saet eñ anÿs/ eñ siedtse/ oft men neme die wortel gepuluериseert met anderē specien die wel rieckē/dat hout ghesontheyt eñ ver drÿft dat lanck euel/eñ breect den steen.

¶ Petrocelinū petercelie.

Petercelie/is heet eñ drooghe inden anderen graet/ Haer saet is goet ter medicinē. Het mach.v.iaer due ren/ Petercelie in die spise ghesodē/helpt der verdu winghe/eñ sterct die maghe/eñ tverdrÿft die windē si doet vrine makē/ si breect den steen/in wÿn gheso den. Item warmoes daer af ghemaect/is den ghenē goet die quade leuere eñ milte hebben.

¶ Pulegium poleye.

Sy is heet eñ drooghe inden derdē graet/als si bloe met salmense winnen/eñ drooghense buytē der son nen. Item teghen coude hoesten/siedet poleye eñ vÿ ghen in wÿn. Item neemt poleye alleene eñ warmt se sonder nat in een scharf/eñ legtse op uwe hooft/ dat verdrÿft den couden reuma wten hoofde.
Item wÿn daer poleye in ghesoden is/ verdrÿft dye steecten wter maghen. Item poleye in water gheso den eñ die wondē daer mede ghewasschē/doetse toe gaen. Ende dit water omtrent dye moeder gedaen/ droochtse eñ reynichtse. Item poleye in azÿn gesodē eñ daer mede ghegorgelt/maer niet in te latē gaen/ verdrÿft den huych eñ suyuert het tantvlees.
Itē poleye in die spise ghedaen/maectse verduwelÿc eñ sterct die maghe/eñ doet den vrouwen haer vloet hebben.

¶ Pira peeren.

Item peeren nader spÿsen/helpen der maghen ver duwen/eñ drucken die spise neder/ eñ helpen verdu wen. Item voor der spÿsen ghenomen/ stoppen den buyck. Itē peeren ghesodē in reghen water/eñ optē hals vander maghē gheleet/verdriuen die karringē van coleren / eñ gheleet in die liessche eñ benedē om den buyck/verdrÿft dat lanck euel.

¶ Plumbum loot.

Loot is cout eñ vocht inden anderen graet. Item een vat oft visel van loot ghemaect eñ roose olye daer in ghedaen/eñ dat ghewreuē so langhe/ dattet dicke eñ swert wort/dat heet loote salue. Si heylt wōderlÿc/ dat verbrant is met vier oft water. Eñ heylt heete gheswillē/eñ heyltse ghesuyuert buyten. Eñ heylt veruuylde seericheyt buytē ghesuyuert.

¶ Polium berchpoleye.

Iten men orbaertse in medicinen/ si is heet eñ droo ghe/met haerder bloemē salmense winnen/ sy mach een iaer dueren. Item teghen coude hoest eñ coude maghe. Item neemt dit cruyt eñ rosinē daer die stee nen wt zÿn/eñ siedtse in wÿn/dien wÿn orbaert. Itē dien wÿn daert cruyt alleen in ghesoden is/drinct te ghen een vercoude maghe/vercoude derme/ vā tor cioen/ter leuceren/ter miltē/ten senuwen/ter blasen ter coude pisse.

¶ Passula zÿn rosinen sonder steen.

Item wÿn daer si in ghesodē zÿn/ verdrÿft dē coudē hoest. Eñ gheplaestert op dye maghe/verdrÿft dye steectē wter maghē/eñ is goet op oude geswillē. Itē van onripen druyuē/maect een puluer/aldus dē dop doet af die daer op staet/eñ droocht dien in die sonne dat ghepuluериseert eñ ghenomē in spÿse/is goet te ghen dat buyck euel eñ caringhe van coleren.

¶ Pyonica pyonia.

Sy is heet eñ drooghe inden anderen graet/die wor tel orbaertmen inde medicinē/Men salse inden win ter winnen/eñ si mach.v.iaer dueren/die licht eñ hol is/ en dooch niet. Item teghen dat quade euel/ ne met die wortel oft dat saet/eñ hanctse den fieckē/aē den hals/hi sal ghenesen. Item die met grooter pÿnē ter cameren gaet/siede tpuluer vander wortel oft sa de in wÿn ende nettet katoen daer inne/ ende sittet daer op.

¶ Plantago weghebreede.

Weghebrede is cout eñ drooghe inden eersten graet Item teghē tbloeden ter nuesen/ maect een plaester van mastic met weghebreede eñ mele vā vrouwē eñ legghet in den slaep. Item haer saet suldi indē herfst winnē/het duert een iaer/eñ orbaert dat voor teruyt Eñ stootet saet met wittē mancop saet/eñ dat meel/ sal die siecke eten eñ drincken. Item teghen den tant sweer/siedt haer wortel in azÿn ende wÿn/ hout dat in uwen mont/eñ dye wortel tusschen uwe tanden. Item haer water stopt eñ coelt die leuer eñ houtse te samen. Eñ inden rooden buyck euel/ ghenomē met sub tilen wÿn.

¶ Roosen.

Sy zÿn cout inden eersten graet eñ drooghe indē an deren. Item men sal die roosen winnen/als si by nae rÿp zÿn eñ die bladeren by na volcomen zÿn/ eñ dye rootachtich zÿn/zÿn die beste. Item alsmense wint so salmense buyten der sonnen drooghen. Item van roosen maect men veel medicinē Eñ drooghe roosen machmē puluериseren. ☞ Itē huenich van roosen maectmen aldus. Men sal den huenich sieden/ ende schuymen/eñ doen daer toe roosen bladeren versch/ eñ groene/reyn ghesuyuert ende cleyne ghescharft

eñ latet siedē tot dattet root wort eñ nae die roosen ricket/ eñ dan clinset/ eñ men macht.v.iaer houden. Item om die maghe te reynighē van coude humorē eñ die natuere te stercsten/ drinct huenich vā roosen in water ghemenghet/daer venckel in ghesoden is/ eñ een luttel souts. Itē in.vi.pont huenichs/doetmē een pont roosen.

☞Suycker van roosen.

Neemt roosebladeren eñ stootse eñ mengtse in suyker/als in.iiij.pont suykers/sal een pont roosen wesen/doetet tsamē in een glas/eñ stoppet eñ hanghet xxx.daghē in die sonne/eñ roeret wel alle daghe om dat suyker machmē drie iaer houden. Itē dit suyker orbaertmē in heetē siecten/tsterct eñ verslaet die hitte. Eñ men sal dit suyker met rooswater nutten oft met ander water/het stopt den lichaem.

☞Sirope van roosen.

Neemt claer versche roose bladeren/ende stootse in twee/ eñ druct dat sap wt met schoonē watere/ende siedet tottet dick worde/het heeft cracht te sterckē eñ te stoppē. Itē teghen dat buyck euel/drinct sirope vā roosen met roose water oft reghen water.

☞Olie van roosen.

Neemt versche roosen/breecise eñ doetse in olie eñ in een vat dattet siede eñ clinset dā door eenē doeck Dese olie is goet ter herten/ter leueren/op die side/ghesmeert. Eñ tottē hooftsweer/smeert uwen slaep.

Raphanus peper wortel.

Sy is heet eñ drooghe inden anderē graet. Itē men sal die wortel een luttel breyden eñ legghense.iij.daghē in azijn/eñ doet daer toe een derdēdeel huenichs/ eñ siedet te samen/ dat is goet teghen den rede quotidiaen/Eñ men salt nemē smorghens eñ tsauonts met warmen watere.

Reubarbara.

Si is heet eñ drooghe inden anderē graet. Eñ teghē verstopte milte eñ leuere. Eñ teghē die gheelsiecte.

Ruta wijnruyte.

Sy is tweederhande/wilt eñ tam die wilde heet Pigamus. Item tamme ruyte is dye beste beyde cruyt en saet. Sy heeft cracht fenijnde humorē te verteerē Item teghen een vercoude maghe. Neemt beuerzijn eñ siedet in wijn/ dien wijn suldi drincken. Itē teghē dat lanck euel/ neemt.ij.ʒ.van Esula/ eñ siedtse met huenich/eñ doet daer tsap van ruyten toe.

Item tot een verstopte milte eñ leuere eñ coude pisse Eñ tot verstopte vrine/neemt ruyte gesodē in wijn/ eñ die wortel van venckel oft dat puluer van ruyte/ met wijn ghesoden. Item ruyte ghesodē in olie/ eñ gheplaestert om tgemechte/ verdrijft die coude pisse eñ doet vrine makē. Eñ teghen dye spenē oft persse van couder sakē/Neemt ruyte/ eñ siedtse in wijn eñ ghaet dicwijl daer ouer sitten eñ dat heet/eñ ist van heeter saken/siedet ruyte in wijn azijn. Eñ tot menstruum/totten doode kinde/ eñ moeder/ eñ secundine doen vloeyen/Neemt Seuen boom eñ ruyte/ oft ruyte alleene/ende haer sap met wijn ghedroncken. Eñ teghen ghequetste seericheyt van binnē oft buyten/ruyte al drooghe ghewarmt in een panne.

Eñ tot roode lopende ooghen / Neemt ruyten sap/ maket tsamen met puluer van comijn/ende legghet daer op. Eñ hebdy fenijn ghedronckē/drinct ruyten sap. Eñ teghen beten van fenijnde dieren/wrijft ruyte/eñ legtse daer op.

Salix een wilghe.

Sy zijn cout inden anderen graet eñ drooghe inden seluen. Den bast bladerē eñ bloemē zijn goet in medicinen/tsap ghemaect van haren bloemen/ verdriuet den heeten rede. Eñ teghen sweeren indē lichaē binnen/Neemt dē bast eñ berret dien te puluer/eñ drinct dien met wijn oft bier. Ende tselue puluer met azijn heylt oude sweeren/Eñ verdrijft wertten eñ rouen/ Eñ die voet daer in ghebaedt/vercoelt alle leden.

Sambucus vlieder.

Hy is heet eñ drooghe inden anderen graet/hi heeft cracht aen haer te treckē fluymen ende te purgeren/ Eñ teghen den rede quotidiaen oft tertiaen/Neemt den middelstē bast eñ siet dien in wijn ende drinct dat voor dye comst. Eñ een ander/den vlieder besighen eñ die wortel suldy langhe stootē met wijn eñ drinct dat eert v aen comt/eñ doet daer toe.i.ʒ.puluers van anijs. Eñ vlieder in wijn ghesodē/ontstopt die leuere eñ milte. Eñ tsap in die ooren die etter draghē ghegoten/stopt. Eñ vlieder bladerē/eñ die bast in water ghesoden/eñ gheswollē leden daer mede ghewreuen. Eñ ghebadet in vlieder bloemē oft besien/saecht tet alle gheswollē leden vandē water / eñ doet menstruum vloeyen. Ende neemt die bloemen groen oft dorre/eñ orbaertse in medicinen/ si doen coude fluymen doorgaen/eñ maken goeden camerghanck. Eñ wildy doen karen schaeft den bast opwaert/eñ tottē camerghanck schaeft nederwaert.

Semper viua huysloock.

Tis cout eñ vocht inden derden graet. Ende ghenet doeckē in tsap eñ wijn azijn/dat doet vercoelen wter maten seere die verhitte leuer. Eñ dat sap ghemenghet met wijn azijn eñ vrouwen melck /daer salmen mede wriuē handē eñ voetē eñ den slaep/ tdoet slapē Eñ tot brande van vier oft water / maect een plaester van desen water oft sape/ roose olie eñ wit was smeert den brant daer mede.

Item totten bloeden ter nuesen van hitten / Neemt eenē doeck ghecft dien mettē natte vā Semperuiua eñ roose water/dat eene op die leuere/dat ander opt voorhooft eñ slaep/tsal terstont stelpen.

Item tsap van huysloock/salmē besighen in winter eñ somer in heeten siecten/besmeert den slaep vandē hoofde/tvoorhooft/handē ende voeten.

Sulphur swauel solfer.

Item neemt puluer van solfer/ olie eñ azijn tsamen ghemaect/daer mede smeert dat schorft is.

Sponsa solis sukreye oft weghewise.

Sy is cout eñ vocht inden anderē graet/ ende heeft groote cracht.

Itē dat cruyt ghegheten/verdrijft tfenijn wten lichaem. Item in wijn ghesodē eñ ghedronckē ontstopt die verstopte leuere van heeter saken /ende verdrijft die hitte vāder leuere/eñ dat ghequetst is/ versaemt desen dranck.

Item dat sap van desen cruyde met anijs ghesoden in wijn/dien wijn ghedronckē/breect den steen/ende reynicht die zenuwen/ende doet vrine maken.

Synapis mostaert saet.

Itē teghen dye gicht vander tonghē/ knouwet dat saet/ende houdet onder die tonghe.

Item teghen een verstopte milte/doet daer huenich toe/eñ slaet dat door eenen doeck/dat drinct.

Item die bladeren ghewreuē met swinen smout/ eñ dan gheleet op een verharde milte/dat ontpluyct eñ morwet.

Item neemt dat cruyt eñ siedet in wijn eñ olie/ ende maect daer af een plaester/ eñ legt se om die lendenen eñ liesschē/ dat doet menstruum vloeyen/ eñ verdrijft die coude pisse.

Item dat cruyt in wijn ghesoden/ eñ dien wijn ghe-ghorghelt in die kele/ droocht den huych/ eñ suyuert die herssenen van vochticheyt.

¶ Sarcocalla witte ghumme.

Witte ghumme een plaester daer af ghemaect ende om den slaep gheleet met dwitte vandē eye/ dat stelpet tbloet ter nuesen eñ dat ter stont.

¶ Saxifraga steenbreke.

Sy is heet eñ drooghe indē derden graet/ Wortel eñ cruyt zijn goet der medicinen.

Item dat cruyt in wijn ghesodē oft dye wortel/ dien wijn is goet teghen den brekenden steen ghedronckē ende teghen die coude pisse.

Item dat puluer ghenomen met morwe eyer/ oft in spise ghestroeyt/ breect den steen eñ drijft dien wt/ eñ suyuert die senuwen.

Item dye wortel mach.v.iaer dueren/ ende verdrijft dan tlanck euel.

¶ Sal sout.

Tis heet eñ drooghe inden derden graet.

Item van soute azijn eñ olie/ machmen een karinge maken/ dat ghedroncken/ eñ den vingher in die kele ghesteken.

Item sout heet ghemaect/ eñ heet op Tortioen gheleet/ doetet saechten. Item van soute ende huenich maectmen pillen.

¶ Saluia dats sauie.

Sauie is heet inden eersten graet eñ drooghe inden anderen graet. Die bladeren orbaertmē in die medicinen/ een iaer machmense houdē. Itē sauie in wijn ghesoden/ eñ met dien wijn die leden ghesmeert/ dat saechtet die Gicht/ Ende neemt dan die bladeren in wijn ghesoden/ eñ legtse op die leden.

Item Sauie in water ghesodē/ eñ dan om die lanckenen/ liesschen ende tghemechte gheplaestert/ verdrijuet die coude pisse/ eñ het doet wel vrine maken. Eñ het reynicht der vrouwen moeder.

Item wijn ghedroncken daer Sauie in leet/ doet wel verduwen.

Item Sauie ghedroocht eñ ghepulueriseert/ eñ in alle spise ghedaen/ gheeft goeden appetijt/ Ende keert melaetschap/ wāt si subtijlt dan groue bloet.

¶ Serpillum serpentijn.

Sy is heet eñ drooghe. Ende si is tweederhande/ dye eene wast in die houen/ die andere op die boomen.

Item die in die houen wast is die beste.

Item teghen coude reuma/ neemt dat cruyt/ eñ verwermet in een panne/ eñ doet dat in een saxken/ dat verdrijft den reuma.

Item teghen den hoest/ neemt dat cruyt eñ siedet in wijn met liquerissen hout.

Item teghen dye coude pisse eñ verstopte vrine siedt dat cruyt in water/ ende maect daer af een plaester eñ legt die om tghemechte.

Item teghen die steecten in die maghe/ dit cruyt ghesoden in azijn/ verdrijft die steecten der maghen van winde ende Tortioen.

Item dat cruyt nuchteren ghegheten/ verdrijft dat vreysom.

Item dat cruyt in water ghesoden/ ende die vrouwē daer in ghebadet.

Item cruyt gheleet op ghequetste kenijnde betē gheneestse.

¶ Turbit een wortel.

Item men vint dese wortel ouer zee/ men machse.v. iaer houden.

Item teghen dat lanc euel/ voet euel/ oft hant euel/ in wat confectie datment doet/ salmen hier af nemen viere/ want het laxeert seere/ ende men sal daer luttel olien van roosen toe doen/ zijn quaetheyt daer mede te bedwinghen.

Item om doot vlees te verdrijuen/ Neemt dit puluer met ghumme Arabicum/ eñ een luttel huenichs.

¶ Viola violetten.

Item men mach dye bloemen eñ bladeren twee iaer houden.

☞ Ende van groenen violetten ende suyker/ maectmen suyker violaet/ Maer sirope vā violettē/ maect men van groenen eñ dorren vyolettē/ die groene zijn die beste.

☞ Ende sirope van vyoletten maectmē aldus/ Nemet violetten/ ende siedtse in water/ ende daer laetse eenen nacht in staen. Ende dan clinset eñ doet daer suyker toe/ Oft neemt roosen sap eñ suyker/ dat is goede sirope.

☞ Ende men maect aldus olie van violetten/ Neēt versche violetten/ eñ breectse/ eñ doetse in olie/ siedtse in een vate hanghende in eenen ketel vol waters/ eñ alst wel ghesodē is/ dan clinset door eenen doeck Oft als die olie ghesoden is metten violettē/ so laetse.xx. daghen staen. Ende doet daer versche violettē toe/ tot drie stondē/ eñ dan clinset/ dats die beste.

Item een pont violen/ tot.ij.pont olien.

Item eenich van desen suyker violaet oft van siropē oft van olien in heete siecten ghenuttet/ verdrijft eñ verslaet alle die hitten des lichaems.

Item die olie van buyten op dye siden ghesmeert verdrijft die hitte vander leueren/ eñ saechtet den sieckē in dye side eñ tcoelt alle dat lichaem natuerlijck.

Item dese olie voor dat voorhooft eñ den slaep ghesmeert/ verdrijft den hooftswer/ eñ doet den sieckē slapen. Ende dese olie laxeert/ si saechtet/ si vochtet/ ende vercoelt.

Item violetten ghewreuē al groen/ eñ int eerste gheleet op dye heete gheswillen/ doetse verslaen.

Item violetten bladeren ghesoden in water/ eñ dye handē eñ voeten daer inne ghebadet/ dat saechtet eñ vercoelt den siecken/ eñ doet hem slapen.

Item men sal die sirope van violettē/ langher sieden dan van roosen/ want het corrumpeert eer.

Item sirope van violetten ende van roosen zijn al vā eender cracht/ sonder dat violetten laxeeren/ eñ roosen stoppen.

Item violetten stadelijck ghenomen in wermoes/ houdt den lichaem vocht/ eñ vercoelt die leuere

¶ Viticella heemsch wortel.

Sy is heet eñ drooghe.

Item ter milten eñ leueren/ Neemt dese wortel/ eñ wrijftse al in twee/ eñ menghtse met swijnen smoute/ eñ warmt dat by den viere/ eñ clinset ende doet daer meel van lijnsade toe eñ olie van deser confectie dat is goet teghen die verstopte leuere/ eñ milte/ op dye zijde gheplaestert. Eñ dese selue plaesteren saechten eñ rijpen gheswillen.

Item dese wortel ghebraden int vier/ ende dat sap dat daer wt loopt ontfanghen/ daer mede daenicht

besmeert/salt root worden.
Item pillen ghemaect van deser wortel/ doen menstruum vloepen.

Zeduwarium sedewaer.

Tis heet inden derden graet eñ drooghe inden tweeden graet. Tis een wortel van eenen crupde. Men machse.x. iaer houden.
Item teghen den couden hoest/eñ der maghē sterctē Neemt dat crupt eñ kaneel / ende siedet in wijn dpen wijn drinct.
Eñ dit crupt in sauce ghedaen/sterct dpe maghe/ eñ maect den appetijt.
Wiecke ghemaect van desen crupde eñ seuen boom eñ in dpe moeder ghedaē/verwermtse eñ repnichtse

¶ Zinsiber ghengheber.

Hp is heet inden derden graet eñ vocht inden eerstē graet.
Tis een wortel van eenen crupde/ dat wast ouer zee op hooghe berghen.
Eñ teghen den vercouden hoest eñ vercout lichaem van binnen/neemt dat crupt met vijghen eñ rosinen daermen die steenkens wt sal doen/ ghesodē in wijn dien wijn suldi drincken.
Eñ braet vijghen eñ doet daer puluer van ghinghebeer in.
Eñ boomwolle in dien wijn ghedaen/ ende daer op ghseten/verdrijft die spenen.
Eñ den ghengheber is tweederhande / als willt eñ tam. Die wilde ghenghebeer is harde eñ dicht ende broosch in sinen breken / ende en is den besten nyet. Maer dpe tam is/ is binnen wit/ eñ morwe in sinen breken /eñ hanghet te samē met vele veselkens dat is den bestē eñ mach twee iaer dueren.

¶ Supker.

Supker is heet eñ vocht inden eersten graet.
Ende inden reden in siropen ende dranck te gheuen heeft supcker cracht/ dpe coude ende heete humoren te laxeren.
Ende supker helpt ouer seere/ den hoestendē lupden ghenomen/want het verdrijft den dorst.
Eñ die lupden die verteeren eñ verdrooghen/ sullen veel supkers orbaren/ ende die aenborstich zijn.

Item versche boter onghesouten/opten
bupck vet ghesmeert/ende alsoo
opten rugghe gheleghen/
verdrijft den grouen
wint/ende doet
camer/
ghinck
hebben

Item Galaut ghedroncken / ende Anijs ghegheten versteect den grouen wint.

¶ Hier volcht een Tractaet vanden boomen/crupden/ende van haerder generacie ende cracht.

¶ Dit is een seer schoon Tractaet vanden boomen/crupden/ende van haerder generacie ende cracht.

Aloes lignum dat is dat hout Aloes.
Dat hout is van heeter ende vā droogher complexien inden anderē graet/Dit hout vindtmen in die groote vloet vā Babilonien/ende vloept wten paradijse/ ende daer om segghen dpe meesters/dat Aloen wten Paradijse comt. Eñ dit hout vanghen die luyden die daer by woonē met haren netten. Eñ dat swaertste/ is dat beste ende dat knoopachtich ende oncken is ende het riect wel/ het heeft eenen bitteren smaeck. Ende dat noch wel swart noch wel root en is/eñ alsment knouwet/dat dan wel riect.
Item lignum Aloes sterct die maghe/ ende het doet wel verduwen/ ende het sterct die herssenen eñ therte Ende het doet den vrouwen haer saken comen. Eñ tis ghoet tot allen siecten dpe van couden comen.
Item ghesoden in wijn/ doet wel verduwen/ eñ het verwarmt die coude maghe. Eñ ist sake dattet te bitter is/so salment ouer nacht in wijn laten ligghē/eñ des morghens salmē dien wijn drincken.
Item lignum Aloes ende groffels naghelen ende Mastick ghesoden in wijn/doet wel verduwen ende sterct die maghe.
Item ghelcet op colen/eñ den roock ontfanghen beneden door eenen trechter / doet den vrouwen haer verhouden saken comen. Eñ den roock ontfanghen in dpe nucsghatē/verwermt die herssenen/ende het sterct alle die leden.
Aloe is sap van eenen crupde ende het is van heeter ende droogher complexien inden anderen graet.
Item Aloes tweederhande / als Epaticum oft Ci,

cotrinum/eñ is ghelijc eender leueren/ dander heetmen Caballinum/dat en helpt noch en deert.

Item Aloë suyuert van fluymen ende groue humoren wter maghen/ ende heeft machte dye herssenen van ouertollighen humoren/ ende die aderē te suyueren. Eñ tis goet teghen grooten domp int hooft/ het comt wter maghen/ Maer men moet wachten/ dat die tijt nyet te heet noch te cout en si.

Item allsmen yemant Aloē gheeft/ salmen Mastick ghumme van Arabien eñ venckel saet daer toe doen om te verdriuen zijn felheyt.

Item tis goet een druppel teghen ooghen die tranē. Eñ het doet goet vlees wassen/ in wonden alsment daer op stroeyt.

Item dat puluer van Aloē met roose water ghemenghet/teghē den Drope/als die sake van hitten/ ende met wijn/als die sake cout is/ Ende die ooghen daer mede bestreken.

Aurum dats gout.

Asa fetida/heet eñ drooghe inden vierden graet/ het is een ghumme die seer stinct/ Sy heeft cracht te ontbinden eñ te trecken eñ te scheyden quade humoren eñ die alder meest stinct/ is die beste.

Item.v.pillen ghemaect van Asa fetida/eñ gheswolghen in een morghen ey des auonts/is goet den ghenen dye qualiken verademen mueghen/ oft men macht gheuen met sirope violaet.

Item teghen dye quarteyn oft daghelijcsche cortse/ Neemt.v.Ʒ.Asc/ eñ siedtse in luttel wijns/ in eenen eerdappel die hol is/dan salment siedē/eñ doen daer seem oft suyker toe/Eñ men salt gheuē voor die aencomste/maer men moet den siecken eerst purgeren.

Argentum viuum dats quicsiluer/tis heet eñ vocht inden vierden graet/ Teghen die luysen/Neemt ficbonen dat zijn lupinen/ eñ siedtse in starcken azijne/ tot dattet dicke wort/eñ doet daer toe.ʒ.oft een halue quicsiluers/eñ menghet wel te samē/eñ besmeert dat hooft daer mede.

Agnus castus.

Item het doot luxurie eñ haer begheeren/want tver drooght indē mensche zijn natuerlijcheyt/ ist datmē tsap drinct. Item leer hier in ghecooct/is teghē Gomorrian/dat is/een vloet des saets onghewillich.

Alunũ/dats aluyn/drooghe inden vierdē graet/den witsten/is den besten.

Item teghen den cancker/salmen aluyn seer pulueriseeren/eñ seer wel menghen met maden die in vetter eerden zijn/dat is goet opten cancker ghelect eñ ghebonden.

Teghen die fistel salmē een wieke maken/ende dat selue voorseyde menghē/eñ dā int gat des fistels stekē Oft mē mach die wieke in seem nettē/eñ gemalē aluyn daer op stroeyē/maer mē moet dye fistel eerst met azijn wasschē. Eñ tis goet op quaet tantvlees.

Apium/ dats marke/ heet eñ drooghe inden derden graet/Dat saet heeft die meeste cracht/daer nae dye wortel.

Item men sal veel saps nemen/ende men sal daer in ghemalē steenbreke/grumil/ lapis lincis doen/ men salt nuchteren gheuen in lauwe water / teghen der milten weedom.

Itē teghen die gheel siecte eñ teghent water/neemt die wortel vander merken eñ vanden venckel/ ende siedet in sap van grisecum/ eñ doet daer suyker toe ende maect daer een sirope af.

Item het zijn driederhande Apium/als apium rarinnũ/ als apium emorroydarũ/apiũ risus/Apiũ risus eñ apiũ rarinnũ ghesoden in olye/ eñ gheplaestert op die lendenen/is goet den lendenen/eñ doet wel vrine maken.

Amidon dats ameldonc/tis heet ende vocht/Aldus machment maken/Men sal terwe int water legghē eenen nacht eñ eenen dach/ eñ men salt dicke roeren/ tot dat beghint te rotten dan salment wel suyueren vanden water/ eñ seer stampen/ eñ dat selue sap salmen door een cleedt zijghen / Eñ dan salment in dye heete sonne settē/eñ latent drooghē/eñ alst drooghe is/salmen daer water op ghietē/eñ latent staen sincken/giet dat water af/latet dan drooghen in die sonne. Item Ameldonc/is den gheestelijken leden goet/ dats voor crancke borst/der longher eñ der herten/ als in ghersten water/ameldonck eñ penijden.

Antimoniũ/is heet eñ drooghe inden vierden graet tis een ader vander eerden/den metale ghelijck

Item aldus suldy een fistel dooden. Neemt antimonium/cleyn ghepulueriseert/menghet met seepē/eñ nettet daer in een wieke /eñ steectse in dye fistel/Eñ dit puluer bijt oock den cancker wt. Eñ tis oock dē mensche goet als hem vlees wter nuesen wast/ ende heet Polipus/men salt met appostolicũ menghē eñ stekent in die nuesen.

Item op die vlecke in die ooghe/salmen een druppel van dat puluer antimoniũ/kersse eñ keruel nemen/ hier toe salmen roose water eñ Cuthie doen/ cleyn ghemalen. Dit salmen door een cleet wringhen/ende druppent in die ooghen.

Item teghen spenen/Neemt Antimonij puluer met Catoen daer op gheleet.

Acasia is cout eñ drooghe inden derden graet / Acasie/dats sap van sleen pruymē. Men maecket aldus eer si rijp zijn stamptmense/ende men wringhet tsap door een cleet/eñ latet in die sonne drooghen/ theeft macht te stremmen eñ te conforteren.

Item teghen walghinghe van colera/ van crancker maghē/ Neemt Acasie ghepulueriseert eñ ghumme van Arbien/temperet metten witte vanden eye/ eñ maect daer een plaester af/eñ legt die opten crop vā der maghen.

Itē men salt met roose water/teghē tmenisoen drincken Itē teghen der vrouwē vloet/Neemt Acasie/lapidem Emathidē/Yposquistidos/dit salmē met roose water oft met reghen water menghen/eñ gheuēt den vrouwen te drincken.

Agaricus campernoelien/ Teghē die fistelen/neemt ghebrant sout ende Cantarides eñ Campernoelien dit salmen cleyn pulueriseeren/ende menghent met seem / hier in salmē een wieke/in wallen/ eñ stekent int ghat/dit treet quaden been deren eñ quade vlees wt/eñ droocht die fistelen.

Teghen die spenen/Neemt Agaricum/ende pulueriseret cleyn/eñ menghet metten sape vanden eerd appel/wriuet bydē viere/eñ nettet daer Cathoen inne ende legghet daer op.

Anetum dille/beyde tsaet eñ teruyt is heet eñ drooghe inden derden graet/ Men salt verghaderen indē Lenten/ ende drooghent. Het verdrijft heffinghe ende knaghinghe inden buyck ende darmen. Ende tis goet teghen alle walghinghe/ghesoden in olie ende opt hooft ghelect/doet slapen/ende het morwet ende rijpt harde sweeren.

Itē die bloemen vander Dille ghesoden in wijn/ zijn goet teghen den hooftsweer. Eñ dille ghedroncken/ den ghenen die pijne heeft in sinen lichaem.

Item ist dat die speuen van buyten openbaren/ ende niet en bloeden/ soo neemt ghestoten dillen saet/ eñ dat witte vanden eye eñ seem/ menghet dat te samē/ eñ bindet dat daer op. Item tdooch om dē steen inde blase te behinderen/ eñ douer gheuen eñ swilginghe.

Affodilli oft centum capita/ dats bisloock. Eñ mē vint wat aen zijn wortel/ als kullekens. Teghē dwatre/ neemt tsap vander wortele van Adic/ ende tsap vander middelster schorssen vandē vlieder/ ende van een cruyt dat Philipēdula heet/ ana. iiij. ʒ. dit salmē sieden in een. ℥. Affodilli saps/ dat gheeftmē teghen dwitte watere. Eñ die qualiken zijn vrine ghemakē can/ oft bloet siecte. Neemt. iij. ℥. Affodilli daer toe. ℥. steen breke/ eñ. ℥. millifolij/ latet te ghader siedē/ tot dattet derdendeel versoden si/ gheuet te drinckē met suyckere. Teghen die vlecken op die ooghen/ eñ alle siecheden in die ooghē. Neemt. iij. ℥. ʒ. Soffraens/ eñ doet dat siedē in een. ʒ. pinte roots wijns/ eñ in. ij. ℥. saps Affodilli/ eñ latet totter helft sieden/ dan salmēt besteden tot datment behoeft.

Allium dats loock/ tis tweederhande/ tam eñ wilt/

Itē loock ghestampt eñ ghedronckē/ verdrijft fenijn

Itē teghen loock in die darmen ende buyck/ Neemt loock/ peper eñ sap van muntē eñ azijn/ vandē desen maect een sauce/ die sal de siecke tot al zijn spijse nuttē

Item die die aderen vander leueren te nauwe heuet sal die selue sauce nemen eñ makense met wijn/ ende met sape van anderen cruyden die wel verdouwen/ als venckel/ peterceli/ eñ men salse den siecken gheuē te nutten. Item die al druppende pist/ Stampe loock eñ siedet in een luttel oliē/ maect daer af een plaester legt die bouen tghemechte. Item loock den luydē gheten die van heeter natueren zijn/ maectse lasers.

Achorus is een wortel van gladie/ eñ is heet eñ drooghe inden anderē graet/ eñ men salt int beghin vā den somer winnen/ Eñ die wortel salmē in vier stucken sniden/ eñ datmen daer binnē vint salmen wech worpen/ Itē het helpt die crancke borst eñ leuer/ mē salt in wijn sieden/ eñ drinckēt/ tsuyuert roode oogē

Itē teghē een vel op die oogē/ Neemt tsap vā Achori eñ tsap van venckel. eñ. dat salmen in een vaetken ter sonnē doen/ dat zijn wacheyt verdrooge/ daer na salmē daer toe ghemalē Aloe doen/ eñ latent een luttel te gader sieden/ daer salmēt siedē/ eñ doent in een coperen vaetkē/ eñ alsment orbaert/ so doet dat in de ooghen met eender veren.

Armoniacum/ is heet eñ drooghe indē vierdē graet/ eñ is een gumme van eenē boom/ die witte eñ suyuere is die beste. Itē men sal Armoniacū nemē eñ Myrre eñ was/ eñ maken daer af een salue/ eñ saluen die clieren daer mede. Itē Armoniacū eñ Asa fetida op colen/ doet den vrouwen menstruum hebben.

Anijs is heet eñ drooghe indē derden graet. Itē het doet winden scheyden eñ die seer ruysenē/ eñ dat in wijn ghesodē met venckel sade/ met mastic eñ Petercelie sade. Itē die in dye ooghen ghesiaghē is/ dat al swart is/ sal Comijn malē eñ Anijs/ eñ berrent met nieuwē was/ eñ legghent daer op. Anijs ghedaen in spijse oft rou ghegheten/ doet veel sochs gheuen.

Atriplex oft garsolocanna/ is vocht inden anderē graet/ ende het is een maluwe dyemen int vermoes maect.

Item garsolocanna op eenē sweer ghelect/ vercoelt seere/ eñ tsaet suyuert/ ende daer om ist goet teghen die gheele/ die vā heeter leuer comt Itē die wter maghen ghelu verrotte dinck wilt spouwen/ dye neme vā desen sade. iij. ʒ. eñ menghent met luttel seems eñ waters/ dit salmē smorghens drinckē/ eñ sal totten middaghe vasten.

Item Amarusca	hontsribbe
Athanasia *	reynuane.
Ambellium	brionie
Abrothanum	aueroone.

Absinthium alsene/ si is heet inden eersten graet eñ drooghe inden tweeden.

Item int wterste vanden herfst/ salmense vergaderē eñ een iaer machmense houden.

Item haer sap bi hem seluē oft met wijne gedronckē is tot vele dinghen goet.

Teghen die verstoptheyt der lendenē/ der leuerē eñ der milten is si goet.

Teghen den weedom des hoofts wt die vochticheit

Teghen die Apoplexie/ alsmen daer voor sorcht.

Teghē ruysschinghe eñ snidinge in die oorē/ Neemt tsap vander Alsene/ eñ die galle vā eenē stier/ maket lauwe/ eñ ghietet den siecke in die ooren.

Item teghē die gheele/ Neemt tsap van alsene/ ende van Scarleye/ eñ maect daer af een sirope.

Item teghē dronckenschap/ menghet tsap met zeem eñ warm water/ gheeft hem dat te drincken.

Teghen die wormē in die ooren/ salmē tsap ghieten.

Ende dicke ghedronckē claert die ooghē. Eñ in die ooghē ghedaen/ doet dat vel af/ eñ verdrijft dye roodicheyt.

Anacordi/ is een vrucht die op boomē wast/ in Indiē eñ is heet inden vierdē graet/ die die vetste zijn ende seer weghen/ zijn die beste.

Item Anacordi zijn goet teghē driederhande onghemake.

Teghen Serpigo/ eñ is een seer met cleynē sweeren eñ twilt altijt ghecrauwet zijn/ eñ dan loopt daer waterkē wt/ eñ maect dan schellē/ Dander heet Petigo Eñ dat derde Morphea.

Item teghen dese onghemaken/ Neemt Operment eñ temperet metten sape van Anacordi/ eñ wasschet eerst dye stede/ met warmen watere/ ende dan legt die plaester opt seer/ eñ en latet niet langhe ligghen/ het soude te seere inne bijten/ daerom salmē die plaester dicke afdoen/ eñ wasschent met warmē watere/ eñ die plaester weder op legghen/ soo langhe tot dat tet ghenesen is.

Amandelen zijn tweederhande/ soete eñ bittere.

Itē amandelē melck is goet/ voor die ghene die heete cortsen hebbē/ wāt si vercoelē eñ stercken.

Itē Amigdala griex/ heet so vele als een lange note

Item men sal bitter amandelē stampē/ eñ legghense tusschen twee kool bladerē/ eñ tusschē twee heete colen in heete asschē/ eñ dan salmē die olie wtperssen eñ doense in die ooren/ die qualick hoorē/ eñ al lauwe.

Aristologia is tweederhāde/ als lanck eñ ront/ Aristologia rotunda/ dats hoolwortel/ beyde zijn si heet eñ drooghe/ Men salse vergaderen te winter/ eer hē die bladeren ontuallen.

Item men salse in wijn siedē/ eñ die vrouwe sal beneden die lucht ontfaen/ so sal tdoode kint wt comen.

Teghē fenijnde beten/ salmense stooten/ eñ geuense metten sape vander menten.

¶Die crachten vanden cruyden.

Ambra is heet eñ drooghe inden tweeden graet/mē seyt/dat Ambra saet vandē waluisch is/dat grauwe is dat beste.

Item teghē snidinghe des hoofts/maect aldus pillē Neemt.ʒ.Aloe ligni.i.ʒ. Ammers/ eñ.i.ʒ.van herts beenderen/dit salmē temperē met roose water/ maket daer pillen af/eñ gheeftse den siecken.

Arthemisia dats biuoet/ hi is heet eñ drooghe inden viergen graet. Dat cruyt vanden biuoet is beter dā die wortelen/beter groen dan drooghe.

Biuoet is goet den vrouwen die gheen kinderen en mueghen draghen/van coutheden.

Item den vrouwē die gheen kint en mueghē draghē Neēt byuoet/bistorta/notē miscaet gepuluer iseert/ menghet met seem/oft men macht drinckē met simpele sirope/oft men macht smorghens eñ des auōts met wijn daer biuoet in ghesodē is/nemen.

Item die begeerte heeft/ter camerē te gaen/eñ niet en can/Neme Colofonie/ende legtse op colen/eñ die siecke sal daer op sitten. *

Teghē clieren/Neemt biuoet/heet oft cout/stamptē eñ legt dien op die clieren/si sullen vergaen.

Eñ hi is oock goet ghesode in wijn/eñ ghedroncken teghē den hooftsweer. Azijn is cout eñ droge indē.ij. graet/eñ heeft cracht te scheyden quade humoren.

Teghen walginge eñ tmenisoen/ salmē die wortele vā Miradic/ gallē/ roosen eñ tamerinde in azijn sieden/eñ daer in salmē een spongie oft wolle in nettē/ eñ legghet op die maghe daert walghet/Eñ ist tmenisoen/so legghet opten nauel eñ op die lenden.

Item te verdriuen de quade materien in heeten cortsen/salmen smorghens/ azijn met water gheuen.

*Item aldus maectmen sirope van azijn/ menghet tsuyker met azijn eñ wijn/ende siedet tot dat aen een mes cleeft.

Item een sauce die wel doet eten/Neemt Sauie/Petercelie/Peper ende munte/te gader ghestampt met azijn.

Item een wonderlijcke cracht vandē azijne/Daer hy die maghe vint veruuylt/ maect hise ydel eñ morw. Eñ daer hi die mage ydel vint/daer maect hi dē lichaem vaste.

Item verquolen luydē die veetranct zijn/eñ nyet en mueghen eten/Neemt goeden scherpē azijn/eñ legt daer inne gheroost broot/eñ met den broode salmen wriuen omtrent den monde eñ nuesghaten.

Item Serapinū helpt wt zijnder cracht den weedom van colica eñ des wints des ingewants/eñ weedom des Steertbeens/des dgyen eñ Grayen/eñ suyuert die lijmighe humoren/ Eñ haer dosis is/van.ʒ.ß.tot een.ʒ.Ende men salse kiesen die binnē alder naest vā verwen den roode zijn/Eñ van buyten den witte.

Item Bedelliū/met anderē laxatiuen medicinen genomen/belet die ontuellinghe des ingewandts/Op hem seluen neemtmen hem een.ʒ. Metten anderen medicinen.ß.ʒ.

Sarcocolla beuleescht eñ cleedt die sweerē met velle

Item men en sal gheen ghumme alleen nemen/mer altijt met anderen medicinen/te wetene/ Armonia eū Apoponatū/Serapinū/maer si werden met siob ghenomen.

Cassafistula suyuert wt haerder cracht de verbrādē colere/eñ suyuert tbloet/eñ neemt zijn grofheyt wech Eñ haer dosis is/van.iij.ʒ.tot.x.ʒ.

Item Manna morwet wt zijnder cracht dingewāt

¶Die namen eñ stercte der cruyden.

eñ saechtetse met een cleyne versaechtinghe/Eñ zijn Dosis is van.x.aureus/tot.xx.aureus.

Itē Seue wt zijnd cracht suyuert die groue humorē Eñ sterct de wee der dgien eñ lendenen.

Centaurea suyuert wt haerder cracht dye lijmighe flegma eñ colerā/eñ die weedommē inden dgyen eñ lendenē eñ huepen/alsmen haer water drinct/eñ clisteriseert. Eñ die pocio van haren watere/is.ij.ʒ..eñ in die clisterien.iij.ʒ.metoleo Sisamio.

Itē Polipodiū suyuert wt zijnder cracht flegma/ eñ melācoliam sonder deerē eñ swaernisse/eñ men salt soo bereyden/ diet alleene nemen wilt/eñ kokent in gherstē watere oft in huenich watere ghecooct. Eñ diet besighē wilt/en moet anders niet bereydē/mer tmoet wel ghewreuē worden eñ gheschrapt/eñ met medicinen ghemenget/Sijn Dosis is/vā.i.ʒ.tot.ij.ʒ.

Item witte Elleborus suyuert flegma/door een ghespouwe. Eñ men salse alsoo nemē/datmē lichte spijse ete eermense neemt. Eñ daer na/salmense nemen wel ghebrokē met een pappe ghemaect van gherstē meel. Eñ haer dosis is van.ʒ.ß.tot.ij.ʒ.toe.

Item die swarte Elleborus suyuert flegma eñ melancolie/ Eñ haer cracht is stercker dan die witte Elleborus. Ende haer Dosis is een ghewichte van een.ʒ. tot.ij.ʒ.

Item Euforbium suyuert wt zijnder cracht die limighe flegma/dwelcke indē dgyen/inden lendenen eñ int inghewāt is/maer het maect crācheyt eñ droocheyt des inghewants/Ende die oprechtinge is/ dat tet niet seer ghewreuē en worde/eñ datmē daer mede menghe Bedellium oft vocht sap/oft vandē cruydē als vā spica Cinamomū eñ cassia Eñ mē moet in goede olie van roosen ghieten. Eñ haer Dosis is van.vi grepnen. oft.xij.grepnen.

Item Turbit suyuert flegma/ maer tmaect Sincopin eñ tortioen/Eñ alsoo salment bereydē/men salt wriuen ende bedauwen met olie van soeten amandelen oft botere oft gemeyne olie/wāt tbehindert een deel zijnder quaetheyt. Eñ seer wit is si beste eñ dat een lichte schorsse hebbe/ eñ tbinnenste hout subtijl eñ op haer hoofdē ghumme. Ende zijn Dosis dat si versch si/eñ tghewichte van een.ʒ.tot.ij.ʒ.eñ dat seer wel bewaert. Eñ van die oude meer/eñ men en salt nymmermeer alleen gheuē/want altijt gheeftment met.ʒ.anders. Eñ alst ghenomē is/ so neemtmē een vette biernbroot.

Coloquintida suyuert wt zijnder macht die lijmige flegma eñ die grone humoren/ende suyuert coleram Maer si maect weedommen eñ tortioen. Eñ haer oprechtinghe daer haer quaetheyt mede belet wort/ist datmense alleen siftet eñ breket eñ daer toe doe/ also vele als tvierēdeel des puluers/oft twijfste van Dragagantū/eñ maect daer af trocisceu/eñ verwaertse te besighē/Eñ sommighe legghē voor Dragaganto Arabicum/maer ten is niet so goet/want Dragagātum helpt tot die laxeringhe.

Item alsmense met Dragaganto menghet/ so ist vā noode/ datmē Dragagantum breke ende int watere ontdoe/eñ clinset ende maket met Coloquintida/ tot dattet al te male een dinck worde/eñ maect dan alsoo Trocissen.

Item tis vā noode datment niet seere en breke/wāt het soude aen dat inghewant cleuen/eñ soudet ontuellen/Sommighe vallender metter tanghen inne/ eñ doent door eenen teemst gaen.

Ende tis van noode datmẽ Coloquintida kiese dye daer van buyten vã verwen Subcitrine si/ eñ sachte te tasten/ niet scharp/ eñ vã binnen dat witte/ niet citrijn verwich licht van ghewichte/ sponciachtich/ want dit zijn teekenen van rijpheyt.

Eñ men en behoortse niet te besighen dan in pappe maer men sal die greynen eñ schorssen wech worpen Eñ haer Dosis gelijckewichte/ sal alleen van eenen ghewichte van eenen achten deele vã eenen Aureus totten vierstẽ deele van eenen Aureus wesen.

Eñ Esula oft Sebran/ septimẽ/ dat si der leuere hinderlijck is. Sy suyuert dat Citrinich watere. Ende so salmense bereyden/ Men salse. xxiiij. vren in melc legghen/ eñ daer na droghen/ eñ sommighe legghẽ se so veel vren in azijn. Eñ men ghenet inden dranck met huenich watere oft druyuẽ sap. Eñ haer Dosis is een ghewichte van. vi. oft. xij. greynen.

Eñ Picos/ suyuert wt zijnder cracht/ dat Citrinich water/ eñ die groue lijmachtighe humorẽ/ eñ opent die verstoptheyt der leuerẽ. Eñ het moet ghenomẽ werden met anderẽ medicinẽ. Eñ men moetet indẽ dranc met water eñ huenich tsamẽ ghecoct gheuen. Eñ haer Dosis is een pont. ij. tot. iij. oft. iiij. oft men drincke daer af een ghewichte van een. ʒ. tot. ij. toe met huenich ghecooct.

¶ Achasia is cout ende vocht inden. iij. graet. Sy is goet teghen tkeeren. Neemt Acasia/ Mastic eñ Dragagantũ/ eñ wit vandẽ eye/ maect daer af een plaester/ eñ legt die op die borst/ teghent ouergheuẽ. Itẽ teghent bloedẽ/ maect een wiecke van Accasia ende sanguinariũ/ eñ steectse daer in. Eñ teghen heete apostuenien/ Neemt tsap van weghebreede met Accasia daer op gheleet.

Item Agaricus zijn Campernoelen/ Dat mannekẽ is ront eñ binnẽ root. Sy zijn heet indẽ eerstẽ graet/ eñ drooghe inden anderen/ Galienus sept/ dat si alle die lenden binnen suyuerẽ/ eñ is goet teghẽ die geele van coudẽ. Dyascorides sept/ het gheneest alle sweren inden lichaem.

Item affodillus/ biesl loock/ dye wortel orbaertmen meest/ theeft macht te teeren/ te trecken/ te dissolueren. Eñ tis goet tot allen dinghen/ daer Anetũ dats Dille goet toe is.

Item Agnus castus dats gods gracie/ tis heet ende drooghe indẽ. iij. graet het beneemt luxurie/ ist dat ment drinct oft daer op slaept. Eñ is goet teghẽ die verstopte leuere. Ende teghen dwater van coudẽ humorẽ. Eñ ghedroncken doet menstrua hebbẽ/ het is goet teghen tledercijn/ ghestampt eñ teghẽ twier ghestreken.

Item Artimisia dats byuoet/ hy is heet eñ drooghe inden. iij. graet. Dat cruyt behoort meer inden medicinen/ dan die wortel. Tis beter groen dã drooghe.

Item men sal dat lesen als tsaet rijp is/ want het is goet den vrouwen/ die van vochticheden gheen kint en draghen/ Eñ comet van droocheden/ so is haer dẽ byuoet quaet. Hi ontstopt die lendenen/ eñ doet dẽ vrouwen haer stonden hebben. Eñ is goet teghẽ de coude siecten eñ Artike daer mede ghestoeft. Eñ op clieren al heet ghelept/ doetse vergaen. Eñ tis oock teghen den hooft sweer van couden.

Item Anetum dille is cout inden derdẽ graet/ Tsaet daer af cõ. anijs. Het is goet in medicinen/ Tis goet teghen den hoest eñ totter borst. Item neemt oock een pont vighẽ eñ legtse in dillen sap/ eenẽ nacht eñ smorghens doet daer toe een luttel wijns/ eñ siedet te samen.

Item teghen die spenen/ Neemt tpuluer van dille eñ van netelen te gader ghedaẽ met seem/ eñ men salse daer mede bestriken.

Teghen keeren eñ hoestẽ/ Neemt puluer vã dille eñ mastic/ eñ siedet met watre eñ drincket/ het sterct de maghe eñ die hersenẽ/ eñ tis goet teghen Tortioen Dille in olie ghesoden/ eñ den slaep daer mede bestreken/ doet slapen. Eñ het saechtet apostuenien/ Dye bloemen ghegheten/ zijn goet teghen den hooftsweer inden lichaem.

¶ Aucera saet van roosen.

Item Aucera is goet teghẽ den lichaem/ Eñ teghẽ keeren/ Ende dat puluer daer af is goet op ghecloueẽ lippen.

¶ Allium loock.

Item loock is heet eñ versch inden vierdẽ graet. Eñ is tweederhande/ dat eene wast in die houen/ eñ dander wast opt velt/ eñ heet Sordium/ Item het gheneest venijnde beten/ daer op gheplaestert/ Tgeneest tseter eñ quade puysten.

Item venckel/ peterceli eñ marche/ verduwen wel.

Item die al druppende pist eñ met pinen/ Neme looc eñ stampet eñ siedet met luttel olien/ eñ maect daer af een plaester eñ legghet op zijn ghemachte eñ daer al omtrent.

Item Dyascorides sept dat loock veel ghegheten/ dẽ luyden die van heeter complexien zijn/ maect lasarie eñ tvallende euel.

¶ Apium eppe vrou merck.

Item tsaet van Apium heeft die meeste macht ende daer na die wortel/ eñ daer na tsap vanden cruyde/ het opent die verstoptheyt der milten/ Eñ doet dẽ vrouwen haer stonden hebben/ eñ vele vrine makẽ. Tsap van eppe is goet alle coude humoren mede te doen rijpen.

Item eppen saet eñ terwen bloemen ende seem/ dese goede plaester suyuert eñ sachtet alle fistulen/ apostuenien eñ kanckerẽ. Item die tgroot euel heeft en sal gheen Eppe besighen noch riecken/ Eñ si deert dẽ vrouwẽ die kint draghen/ wãt si breect dye bende daer tkint in leet.

¶ Cerifolium keruel eñ andersins ist eppe.

Item keruel met luttel seems/ ghedroncken/ doet dẽ vrouwen haer stonden hebbẽ/ eñ doet veel vrinẽ maken/ Sy sachtet die lendenen eñ blase die van grogte winde comt.

Item noch isser een ander eppe diemẽ peterceli heet eñ is goet gheplaestert op Drope oft schorfthede eñ tseter/ eñ op bladeren eñ puystẽ/ Tsaet doet dẽ vrouwen haer stonden hebben/ Eñ saechtet die pine van der blasen/ Eñ schept den wint eñ opblasinghe des lichaems/ het schept dat lanc euel in die moeder/ eñ leydet tdoode kint wt ten lichaem.

¶ Achorus heet gladie oft lis.

Item Achorus wast in waterighe steden eñ draghet gheele bloemen/ theeft saet als boonẽ die wortel is root alsmense snijdt/ Men salt ghaderen int beghin vanden somere/ Die wortel salmen in stucken snidẽ eñ datmẽ daer in vint salmẽ wech worpen/ dander salmen wech hanghen met draden/ Eñ heeft macht te verduwen.

Eñ tsap vander wortel claert die ooghen.

¶ Betonica dats betonie.

Betonica is heet eñ drooge inden eersten graet/ Betonie ghedronckē/ claert dye ooghē eñ suyvertse vā humoren/ Sy is ghoet teghen den hooft sweer/ Sy is goet in wonden/ eñ saluen die wonden te heylen/ Si veriaecht dye kortse/ ende is goet teghen tlanck euel. Dat puluer van Betonie/ doet spouwen.
Item een plaester ghemaect van betonie/ is goet op een ghesoncken moeder/ eñ doet die stondē comē/ eñ is den ghenē die gheschuert zijn/ goet inden drancke eñ in plaesterē. Eñ is oock goet den ghenē die bloet spouwen/ met sope van steen. Eñ is goet teghen corten adem. Betonie veriaecht doncker verwe/ eñ ghele siecte. Item Betonie drooghet water/ eñ suyvert die moeder/ ist datmense daer mede wasscet met water daer si in ghesodē is. Eñ dan in dranck ghedaen Eñ si breect den steen.

¶ Bernagie.

Bernagie is goet den ghenē dye ondercomē zijn vā siecheden/ eñ die cranck van hertē zijn/ eñ die melancolicus zijn/ eñ rudich eñ lasarich zijn/ want si maect goet bloet. Item haer bladerē doet mē in medicinen/ al groen/ eñ si helpt seere teghen die gheel siecte.

¶ Bolus armenicus eerde van armenien.

Bolus/ is cout eñ drooghe inden eerstē graet/ Ende heeft macht te stelpen/ Oock teghen tmenisoen/ Eñ tis goet op spenen die vloeyen eñ bloedē/ Eñ is ooc goet teghen ghebroken beenen/ Eñ het saechtet dat verbeent is/ in water oft in bier/ Eñ tmorwet oock ghemechte die hart zijn/ Eñ ist dat yemāt wtē nuesen bloet/ dye neme een luttel bolus van armenien/ eñ stroept dat op catoen/ eñ dat salmē in dye nuesen gaten steken.

¶ Bugla dats doorghinghe.

Item Bugla heylt wonden buyten eñ binnen.

¶ Beronia.

Beronia carpenta oft brionie/ si is goet teghen den drope oft sproeten int aensichte/ Met azijn ghemenghet is goet teghen Tieter eñ teghen die anguie eñ schorfthede in alle die huyt.

¶ Baucea dat is pasternaken.

Baucea meerdert luxurie/ si is beter totten spijsen/ dan inder medecinen.

¶ Brauca vrcina.

Brauca beeren wortel/ is goet om sweeren te rijpen die vā couder materiē zijn/ Men sal brauca met verschen smeere stampen/ eñ lengghent daer op.

¶ Bachi edra wewinde.

Bacce edre/ is van couder natueren/ dese bladeren/ leytmen op brandt.

¶ Borago bernagie.

Item borago purgeert coleram/ Sy helpt den ghenen die tgroot euel hebben van melancolien/ bernagie ghemenget met wijn eñ ghedroncken/ verblijdet therte/ dranck daer af ghemaect met seem eñ suyker is goet teghen drooghe borst. Ende teghen die longher eñ koude milte.

¶ Buscute.

Item buscute/ is ghelijc den vlasse/ eñ wast opt velt metten vlasse/ Men salt vergaderen metten bloemē Tsaet purgeert limighe humoren in die dermen eñ in die maghe/ eñ dye verstopthєyden der leueren eñ milten/ eñ vander maghen eñ vāder ghallē/ opent si

¶ Capillus veneris ghelijck varen.

Capillus veneris/ staet aen oude mueren/ is heet eñ cout/ Tis goet ghedroncken/ teghen die gheel siecte eñ harte milte/ Eñ teghen dye coude pisse/ eñ breect den steen/ Eñ wederslaet quade humoren die vander maghen vloeyen/ Eñ met wijn ghedronckē/ doet dē vrouwen haer stonden hebben/ eñ saechtet die borst/ eñ vander leuere eñ longere/ Eñ suyvert tbloet/ Eñ sommighe segghē/ dattet heete colere doet wter maghen eñ darmen/ Item si is op clieren goet gheplaestert.

¶ Centaurea Sanctorie.

Sanctorie is heet eñ drooge indē .ij. si is tweederhāde groote eñ cleyne/ Die grote is dye beste/ eñ heeft gelu bloemē/ Men salse vergaderē/ als si beghint te bloemen/ Eñ waermense vint bescreuen/ salmen die groote nemen/ Si heeft macht te verduwen die quade humorē/ si is der milten eñ leueren goet/ gemalē/ Ghesoden in olie eñ wijn/ eñ gheleet benedē den nauel/ doet veel vrine maken / ☞ Die wormen in zijn maghe heeft/ salse malen eñ stroeyense op zijn spijse oft menghense in dranck met seem/ Sy helpt dē ghenen die altijt hoesten/ eñ sterct die lendenen.
Item die wortel vander cleynder Sanctorie is de oorbaerlijcste eñ helpt meest.

¶ Consolida maior consilie.

Item Consolida maior/ is heet eñ drooge indē tweeden graet/ Si is goet teghen die vercoude leuere/ eñ ontstopt den lichaem/ Sy is goet ghedroncken teghen quetsueren van binnen eñ van buyten.

¶ Consolida minor brunelle seelsheyle.

Consolida minor ghedroncken/ heylt van binnē dye quetsueren eñ gheschuertheden/ Sy is goet in wonden dranck/ Sy is goet gheplaestert op geschuerthz.

¶ Canabus kemp.

Canabus is heet eñ drooghe ende is goet in fistulen/ Eñ tsaet doet tselue dattet cruyt doet.

¶ Caulis een koole.

Item dye koolen zijn grootelijc cout eñ droghe indē eersten graet/ Sy maken quaet bloet/ eñ vele melancolien/ Tsap morwet den lichaem/ eñ doet vele vrine maken/ maer dat cruyt is cout eñ droghe/ Canales zijn roode koolen/ eñ zijn goet geplaestert op apostunien eñ op heete manlijcheden.

¶ Cicuta is scheerlinck/ hi is fenijn daerom. ꝛc.

¶ Catapucia spuerie.

Catapucia is heet eñ drooghe inden tweeden graet Item men maeckt daer af olie/ aldus/ Men sal veel spuerien stampē/ eñ dan salmense tusschē twee kool bladeren doē/ eñ latense wel onder die asschen bradē Eñ als si wel ghebraden zijn/ dan salmē dye olie wtperssen/ eñ verwarense.

¶ Caprifoliū wewijnde.

Item Caprifolium suyvert/ opent ende treckt/ Dat cruyt met alsene ghestootē eñ gheplaestert/ suyvert eñ droocht kancker eñ fistel/ eñ gheneest alle apostuenien/ Item men perstet tsap/ eñ latet drooghē in dye sonne/ tsuyvert sproetē int aensichte/ eñ puystē indē mont/ het suuert dat tant vlees/ tclaert dooghen.

¶ Calamentum oft accrimentum oft neppita alle accrimente/ heet eñ drooghe inden tweeden graet.
Accrimente als si bloemet/ salmense vergaderen/ Sy heeft macht die humoren te verteren.
Item teghen die coude maghe/ sal dye siecke in zijn spijse accrimente nutten.
Item teghen quaet tantvlees/ salmen mente sieden in azijn/ eñ daer mede wasschen/ Men doetse oock in sauce/ want si maect goeden appetijt.

Item men sal acrimente hebben ghesoden met roosen/ende daer mede salmen ghorghelen. Eñ dan salmen hebben ghemalen mente eñ roosen/ dat salmẽ opten huych legghen.

¶ Cerifolium dats keruel.

Tsap van keruel met lauwen wijn/ doet vrine maken/ tsuyuert die moeder eñ tsaechtet die swaerheyt der leueren.
Item gheplaestert/saechtet die crimpinghe vã den verhouden wint. Sy stopt die leuere/eñ ontstopt de milte/ende verteert den wint vandẽ lichaem.
Keruel ghedroncken met azijn/doodet dye wormẽ ende beneemt tspouwẽ/eñ stopt lichten lichaem.
Ende heeft yemant weedom in dye side/ soe sal hijt daer op binden/het sal saechten/oft tsop ghedronckẽ
Item het doet den vrouwen haer stonden hebben.

¶ Cynamomũ dat is Kaneel.

Kaneel is heet ende drooghe/ Men sal kiesen den subtijlen eñ die wel riecket eñ root is/Hy steret dye herssenen eñ die crancke maghe dye vercout is.
Ende Kaneel cleyn ghemalen/verteert doode vlees in wonden.
Item Caneel ghepuluerisseert eñ ghemenghet met azijn/is goet teghen rudicheyt.
Ende Kaneel eñ Comijn op spijse ghestroeyt/doet wel verteeren.
Eñ teghen verrot tantvlees.

¶ Camomilla.

Sy is heet ende drooghe inden eenen graet. Sy ontbint eñ saechtet/ wortel bloemen eñ cruyt. Si morwet ende scheydet.
Eñ Camomilla ghesodẽ in watere/eñ ghedronckẽ/ doet den vrouwẽ haer stondẽ hebben. Sy breket den steen. Sy doet dye opblasinghe eñ wint scheyden in die lancken. Si gheneest die gheelsucte ende pine in die leuere.
Item dranck daer af ghemaect ende in seem ghesoden/is goet teghen die apostuenien in die zijde ende leuere.
Ghecnouwet inden mont/ gheneest si den kancker inden mont.

¶ Cyminum dats Comijn.

Comijn is heet eñ drooghe inden derden graet/Het doet den wint scheyden eñ die opblasinghen. Het is goet omtrent den couden lichaem gheleyt. Het droghet vuyle verschepden dye wten lichaem ter moederen vallen.

¶ Celidonie scheelwortel.

Tis heet eñ drooghe inden derden graet/ Men vindet van twee manieren/ dat eene heet indicum ende heeft een gheel wortel. Dandere vintmẽ in vele steden/eñ ten is niet so goet. Allment inden Recepten vint bescreuen so salmẽ die wortel nemen/eñ droghense in dye schaduwe. Sy heeft macht te verteerẽ ende te ontbinden/Men sal dye wortel stooten ende legghense op sweerende tanden. Ende dye thooft veruuylt heeft van quaden humoren/ dyen salmen die wortel stootẽ ende siedense in eenen pot wijns/ dan sal dye siecke sinen mont ouer den pot houden/ eñ ontfanghẽ die lucht in zijn kele. Eñ scheelwortel ghesoden/eñ dye vrouwen daer ouer gheseten/doet haer stonden comen.

¶ Calx viua leuende calck ongheblust.

Tis heet drooghe inden vierdẽ graet. Tis goet met olie eñ was gheplaestert op puysten eñ apostuenien

Kalck gheneest nyeuwe wonden/ghemenghet met masticx eñ draken bloede/elcx euen vele.

¶ Calamia dats clemijn steen.

Ende men vindten in die zee in Indien/eñ heet ripa maris/ende is wit. Eenen anderen/ende die heet Acervus maris/die is groen ende heeft ghatẽ. Eenen anderen vindtmen in Affrica/dye is root/ende men maect daer cooper mede gheelu/datmen heet latoen
Ende den groenen ende gheelen orbaert mẽ in eertsatercien. Dit witte is beter eñ stelpet tbloet met zijn der hitten.
Eñ het doodet den cancker inden mont/ die tanden daer mede ghewasschen.
Ghesoden in seem/ gheneset die tanden vã verschẽ humorẽ die wten tanden vloeden.
Het suyuert kancker ende fistulen/dye wonden van quaden vleesche. Eñ het is goet op Droye/op puysten/op schorft ende op alle droope dye van couden comen.

¶ Cubeben.

Cubeben zijn vruchten vã boomen die ouer zee wassen. Sy zijn teghen die pijnen vandẽ hoofde eñ swymelinghe.
Cubeben in spijse ghegheten/doen verduwen.
Sy verblijdẽ den sin ende makẽ goeden rueke. Sy breken den steen.

¶ Cerusa spaens wit.

Cerusa is drooghe inden tweeden graet/ Het heylt wonden eñ maect goet vlees/ eñ het verdrijft vloedende vleesch.
Eñ ghemenghet met olie vã roosen ist goet op puysten eñ heete wonden die sweeren.
Ende ghemenghet met Colliriũ/ gheneest vlecken op die ooghen.

¶ Crassula oft orpijn dats smeer wortel.

Sy is van twee manierẽ/ groote ende cleyne/ Dye groote is smeer wortel/ dye cleyne heetmẽ bladeloos se. Sy wederslaen beyde hitten eñ stoppen die ghaten vander huyt. Ende si zijn goet op alle heete apostuenien/eñ op tverbrande. Ende tis goet aent voorhooft oft slaep voor den hooftsweer gheplaestert.
Sy is goet in alle coude salue als Poplioen eñ deser ghelijcke.

¶ Camfer.

Het heeft machte te stelpen ende te coelen/ Men sal kiesen dat wit eñ claer is. Men salt in lijnsade houden. Eñ den ghenen die de leuer verhidt hebben/salmen camfer plaesteren metten soppe van nachtschade/eñ maken een plaester eñ legghense op dye leuer.
Ende die ter nuesen bloeden/sullen Camfer metten sape vã netelen menghẽ/ eñ makẽ pillen/ eñ doense in die nuesen/men moetse int sap van hinnen kersse nettẽ. Eñ mẽ sal cãfer met roose water eñ met venckel water menghen in een cooperen vat/Tbeneemt die vlecke op die ooghen.
Eñ Camfer ghemenghet met olie/eñ in dye nuesen ghestreken met eender veren/doet niesen.

¶ Crocus soffraen.

Tis heet eñ drooghe inden eenen graet. Het is van twee manieren. Deene heet orcentis/eñ wast in der luyden houen/ eñ dit doetmen inden medicinẽ daer men af walghet. Dander heet orientael/theeft groote cracht te conforterẽ. Tis goet der crancker magẽ
Item den sofferaen salmen aldus bereyghẽ/ Men salt in een warm scharf legghen/eñ latent drooghen/eñ

van salmē pulueriseren/ eñ dan so in vleeschsop oft in wijn doen.
Item teghen roode ooghen oft bloet waere/ salmen sofferaen cleyn malen eñ menghent met dwitte van den eye dat wel gheslaghen is/ daer in salmē catoen netten/ eñ legghen dien tsauonts op die ooghen.
Item tsoffraen houdt den lichaem wel ghetempert
Item teghen tlanck euel/ salmen plaesteren vā sofraen maken.

¶Cera was.

Tis van vochter natueren/ tusschen heet ende cout/ Theeft cracht te morwē eñ wack te maken/ Men sal kiesen was dat suyuer eñ wit is/ Men macht. v. iaer goet houden.

¶Colofonie grieckx peck.

Tis een ghumme vā eender hande boomen/ men sal se kiesen die binnē claer eñ suyuer is. Si heeft macht te verwermen eñ te heylen.
Item teghen die bloet siecte salment op kolen leggē eñ die sieke sal den roock beneden ontfaen.
Itē den roock in die moeder ontfaen/ doet den vrouwen haer stonden hebben. Sy is goet tot allen plaesteren die tot wonden ghaen.

¶Daucus.

Daucus is tweederhande/ Deene heet daucus creticus/ om dattet in critighe landē wast/ eñ tis tbeste. Dandere vindtmen ouer al ghenoech aendē grachten/ Men mach deene wel voor dander nemen.
Item Daucus heeft groote cracht int cruyt eñ luttel in dye wortel/ het heeft macht te verteeren eñ te ontbinden die humorē die te vele zijn eñ te verduwē
Item tis goet teghen een coude maghe vā winden.
Item die de vrine met pijnē maken/ eñ knaghinghe in die darmen hebben.
Item men sal Daucus vele nemen eñ sieden in wijn eñ olye/ eñ alst langhe ghesodē is soe salmē daer een plaester af makē/ eñ legghēse op dē weedō. Itē wijn daer daucus in gesodē is/ sal die sine vrine niet makē en mach/ drinckē. Eñ tdoet menstruū hebbē/ Ende tgheneest apostuemē die vā sieuma wassen/ ende tis goet teghen dat water.

Diptanus peperwortel.

Si heeft langhe witte wortelē eñ lange groene bladeren. Dit ghesodē/ eñ op dye moeder gheplaestert oft tsop ghedroncken/ doet menstrua hebben.

¶Duyuen voet.

Dat cruyt wast int cooren/ theylt wter maten seere wonden/ Tis goet teghen dwilt vier/ ghestooten eñ daer op ghelevt. Oock teghen veroude seer/ daer op ghelept/ datmē die singule heet. Itē het heylt wonden/ kacker/ fistulen eñ apostuenien.

Dragonta columbinus oft serpentine.

Tis heet eñ drooghe inden derden graet/ eñ men vinter van twee manieren/ deene wast inder luyden houen. Item int sap wolle ghenet eñ in die nuesen ghenet/ verdrijft Polipus dat is/ vlees dat daer in wast. Itē Dyagrediū scamonie ghecorrigeert oft bereyt. Item met seem ghemenghet eñ in die nuese gedaen betert den stanck vander nuesen/ Die wortel ghemēghet met seem/ eñ eerst ghepuluerifeert: gheneest dē kancker. Ooc die wortel gewreuē met swinē smout gheneest ghebroken beenen.

Dragagantū is gūme ouer zee wt eenē boom.

Item si is vierderhande/ deene is wit als sout/ ende comt wt Indien/ Dander comt wt Affrikē/ dat ghe pulueriseert/ is ghelu/ het derde comt wt vranckerijck. Tvierde comt wt Cipers/ dat is die beste.
Eñ men sal kiesen die wit eñ claer is. Si heeft mach te te koelen eñ te veruerischen/ te suyueren eñ te heylen/ Sy zijn goet in colierien.
Eñ tis goet teghen die ooghen/ den hoest eñ teghen drooghe kelen/ eñ tclaert drooghe stemmen.
Item tis goet teghen steecten vandē nierē eñ vāder blasen/ die van wondē oft humorē oft drope oft van scharpē dranck die de darmen wondet comen.

¶Edra terrestris gout varen.

Si is goet teghē den hooftsweer eñ dwater/ Si ontstopt die leuere eñ milte/ Eñ doet den vrouwen haer stonden hebben.

¶Emula cāpana galant wortel.

Die wortel vergadertmen int beghin vandē somer/ Sy heeft macht te stercken/ te verteeren eñ te suyueren eñ te saechtē/ daer om is si hen die de ader vercrōpen hebben/ daert van couden comt/ goet.
Item teghen couden hoest/ salmen wijn daer galant in ghesoden is/ gheuen/ dit morwet den lichaem eñ tis goet teghen alle siecte vander borst die van couden is. Item teghen den hoest eñ corten adem.
Item teghen tbloet spouwē eñ gheschuerde senuwē Eñ die wortel is goet teghen tlanck euel/ eñ teghen die sweerende lendē. Eñ ghesodē in wijn eñ olie/ verlicht die vrine vā verstopthept. Eñ die wortel ghesoden eñ ghestāpt/ daer na met swinē smeer eñ een luttel solphers eñ quicsiluers/ tis een goede salue tot allen dropen dye hen crouwen eñ schinen oft si lazaris waren. Eñ neemt azijn eñ siedet in Emula/ dan suldy dien sieken doen baden/ eñ dan suldy dyen sieken daer mede bestrikē/ eñ dan suldi dien sieken met couden watere begietē/ eñ dect hē eñ lact hē ligghē/ dit selue machmen doen met swinen smout eñ Emula te gader ghestooten/ dit doet al dat selue dat Elleborum album doet.

¶Endiuia.

Sy is cout eñ drooghe die bladeren doetmen in dye medicinen/ si hebben macht te verteerē eñ te sterckē. Eñ teghen die leuer eñ teghen die gheelsiecte.
Eñ dit cruyt salmen vele stooten ende siedent in water/ eñ maken daer een sirope af.
Eñ si is goet teghen den rede/ dye tsop droncke met warmē water: eñ geplaestert saechtet dē hooftsweer Eñ ghemenghet met gherstē meel eñ met olie van roosen/ gheneest apostuenien eñ meest in dye ooghē eñ veriaecht den sweer die vander artike comt ende van hitten.

¶Eupatoriū wilde sauie boelkens cruyt.

Men sal. i. ʒ. castorie eñ. ix. ʒ. wilder sauiē/ eñ siedent inden sope van rooden koolen/ eñ dat salmē drinckē/ Oft men sal pillen makē eñ legghense onder die tonghe/ Galienus sept/ dat si daghelijcsche cortse ghenset/ eñ doet wel vrine maken/ Eñ is teghē die artike

¶Esula dats padden.

Die wortel is medicinael/ het heeft den steel root/ eñ is van twee manieren/ cleyne eñ groote/ beyde doen si schiten eñ zijn laxatijf. Eñ men neemt dye schorse vander wortel/ eñ men orbaertse met anderen medicinen/ Eñ men scharpter andere medicinē mede met een loot dat schiten doet. Item esula doet lichtelijck purgeren als scamonie/ si purgeert fluymen eñ slinighe humorē wten darmē eñ in die mage meest. Men gheeftse teghen die siecte in die side/ teghē tlāck euel eñ cortse/ eñ teghē alle siectē die vā fluymē comen.

Item men sal die humoren rijpen/ eer datmense gheuen sal.

¶ Ebulus dats adick.

Adick heeft die selue macht die vlieder doet/ sonder dat niet seer en doet schiten.

Tsap vander wortel suyuert den lichaem/ maer hy sal eerst hebbē een bereytsel/ als oximel/ eñ men ghe uet teghen die pijne in die lanckenē eñ side eñ cortse. Item die dwitte water ladet/ sal mettē bladerē sto uen in een kuype daer heete tichelen op ghelept/ soe langhe dat die siecke wel sweete.

Item men gheuet oock/ teghē die verstoptheyt der leueren eñ die gheelsiecte.

Item baden ghemaect van die bladerē/ zijn goet te ghen die leden die ghequetst zijn/ teghē tbeuē/ eñ die voeten die swillen van siechedē. Aldus so gheeftmēt eenen haluen eydop vol/ ghesoden met eenē tueghe wijns/ men gheeft daer mede Bdellium eñ mastick/ om zijn felle natuere mede te versaechten.

¶ Euforbiū is een ghūme.

Sy is heet eñ drooghe inden vierdē graet/ men sal se kiesen die versch is/ dat is die beste/ si purgeert flu men eñ limighe humorē in dye darmē eñ maghe/ eñ suyuert wt alle leden.

Item men moetse met andere medicinen gheuen/ want si is seer fel bi haer seluen/ dat is met een .z. oft twee serpentinen ofte andere Medicinen dye doen schijten.

Sy is goet in colieren/ si claert dat sien vanden oo ghen. Eñ ghetempert met olie/ eñ in dye ooren ghe daen/ saechtet die sweerē in die ooren. Eñ om dat si so fel is/ salmense dwinghē met Bdelliū/ met mastic oft ghumme van Arabien.

Itē al bloot en salment niet gheuen.

Item teghen die fistel dye gherechte boete. Men sal euforbiū cleyn puluerizerē/ eñ menghēt met seepen onder een/ daer salmē een wiecke in windē/ eñ stekē te in die fistel. Eñ den anderē dach salmē een wieke in botere wentelē eñ met dwitte vandē eye. Eñ al dus salmē wisselen deene om die ander/ al totter tijt toe/ dat die fistel ghenesen is.

¶ Es vstum oft calcutemon.

Tis heet eñ drooghe indē vierdē graet/ Men vindet in die apoteken/ het suyuert wonden. Eñ het vdrijft vloeyende vlees in wonden/ eñ het claert donckere ooghen in colierē ghedaen/ Eñ het maect den men sche walghinghe.

¶ Valeriane oft amātale oft epotentille eñ ooc wit zedewaer oft weghewijse reyn vane.

Inden somer vergadertmē die wortel/ eñ mē gheeft se hen/ die met pijnen haer water maken/ men sal hē gheuen wijn daer Valeriane in ghesoden is. Sy is der leuere en der milten goet. Sy doet den vrouwē haer stonden hebben. Sy is goet teghen apostuenie die binnen in die zijde wasschen. Sy is goet in allen wonden dranck.

¶ Fumus terre duyuen keruel.

Sy drooghet die maghe/ eñ gheuet lust totten eten. Sy ontstopt die leuer/ dat sop dicwijls ghedronckē suyuert den lichaē van alderhande rude eñ puysten eñ dropē. Eñ purgeert roode verbrande coleren eñ meest op datmense neemt met Mirabolā.

Itē si is goet in alle drop salue/ eñ in alle rudichede. Eñ het suyuert den lichaem van allen verschen hu moren/ eñ doet den vrouwen haer stonden hebben.

Eñ teghē dwitte water. Neemt tsap vā desen cruy de/ doet daer toe .ij. z. esulen/ met warmen water/ eñ gheuet den sieckē te drinckē. Tis goet ghedroncken teghen dwater/ der leuer eñ der milten.

Eñ het suyuert colera die verbernt is eñ melanco lie eñ fluymen eñ alle quade humoren.

¶ Foliū dat zijn bladerē vā groffels naghelen.

Sy zijn heet eñ drooghe inden anderen graet/ si sterc ken die maghe/ eñ die leuere/ si doen den wint schey den eñ vrine maken/ si zijn goet op apostuenien inde ooghen gheplaestert.

¶ Fusul is gheformeert als een muscaete.

Gallen hebben groote cracht te stelpē/ Teghen dye bloet siecte eñ tmenisoen.

Eñ men sal gallen pulueriseren/ eñ menghense met ten witte vanden eye/ eñ legghē daer af beneden den nauel een plaester/ si stelpt tbloeden ter nuesen.

¶ Flos eris spaens groen.

Het suyuert vloeyende vlees/ eñ tsnijdt vlees dat in die nuesen wast. Eñ met wijn oft zeem gemenghet/ geneest den kancker indē mont/ eñ dē huych eñ suy uert fistulen eñ ghaten dye quaet zijn. Eñ het stelpt tbloet in wonden.

¶ Ferrum dats gheloeyt yser.

Yser in water oft in wijn gheblust/ is goet teghē die wondē in die darmē die van humorē comen. Eñ tis goet ghenomen teghen apostuenië in dye milte oft in die maghe.

¶ Frumentum dats tarwe.

Tarwe ghesoden/ sterct die beenen. Die bloemē suy ueren wondē eñ quade ghaten. Tarwen meel gheso den in water met een luttel boonē/ dat rijpt alle hee te apostuenien/ eñ hoe heeter ghelept/ hoe beter.

¶ Feci dats consoen.

Tis goet ghesodē/ eñ den waessem in die nuesen ont faen ende inden mont teghen den reuma int hooft. Ghemenget met Aueroone/ doet menstrua hebbē. Tis oock goet op vuyle ghaten gheplaestert.

¶ Flammula dats selfheete.

Flammula ghestampt met olien/ eñ ghelept op har de sweeren die gherijpt zijn/ doetse wtbreken.

¶ Feniculum dats venckel.

Tis heet eñ vocht inden middelen graet/ eñ drooge inden tweedē graet/ Tsaet heetmē Mastrū/ Tcruyt machmē Maratrū heeten eñ tis heeter dan tcruyt. Het conforteert die maghe/ eñ het ontstopt die nye ren eñ blase/ eñ tdoet vrine maken. Ende dat water daer af claert die ooghen.

Eñ tsaet ontstopt die aderen vander leuere/ vanden nieren/ eñ vander blasen. Eñ het weert den wint eñ opblasinghe eñ tbreect den steen.

Eñ men sal die wortel in wijn sieden/ eñ dat is goet teghen die siecten der milten/ eñ teghē den steen/ die van couder materien comt.

¶ Fenigrecū dats griecs hoy.

Men sal nemen meel van Fenigrecū/ eñ temperēnt met doderen van eyeren/ eñ makē daer af een plae ster/ eñ legghense daer op/ dat rijpt eñ trect. Eñ dat meel ghemenghet met terpētijne/ so breket die apo stuenien. Eñ in heet water ghelept/ met desen wa tere heyltmē ghecloue lippen. Het saechtet die wee dommē inden leden. Het doet die wondē wel etterē.

¶ Fulce is een maniere van eerden.

Tis goet in salue/ teghē die luysen. Tis goet in vele saken teghē den cortten adem eñ crancke borst/ dese

fals nutten een scrupule met eenen morwen eye/tis goet teghē alle rudichept/in salue ghemenghet/ het rijpt dye borst/ Tis goet ghesmeert op Drope.
Item met azijn ghetempert/doet haer houden/in allen steden.

¶ Essen boom.

Fraxinus heet die boom. Die schorssen vandē boom eñ die campernoelien die daer op wassen stelpen dye bloet siecte/met reghenwater ghemenget/oft beneden ghestooft. Eñ aldus/men salt siedē in eenē pot dan salmen daer ouer sitten/ eñ den domp wel stoppen/dat hi niet en ontgae/ sonder onder die cleederē Itē die bladerē met azijn ghestooten/gheneest wonden eñ droope eñ morfea eñ tseter eñ singule/eñ supuert alle dinck in die huyt. Itē ghedronckē/ ist goet teghen alle ghebreken der milten.

¶ Fragaria dat is eertbesien cruyt.

Tcoelt met gherstē meel gheplaestert op heete stedē

¶ Faba boonen.

Item die seere ooghen oft ooghen die tranen/hebbē salmen boonen cleyn malē/eñ men sal daer toe doen roosen ghepuluerizeert eñ ghemalen wierooch. Dit salmen met dwitte vanden eye menghen/eñ maken daer af een plaester/ eñ legghense opten slaep.
Ende die eenen sweer heeft aen zijn kullen/oft dat si ghezwollē zijn/sal boonen in wijn sieden/eñ plaesterense daer mede die gheswollen zijn.

¶ Filipendia oft valida.

Tis een cruyt dat van poliē comt. Het doet dē vrouwen haer stondē hebbē. Tverdrijft knaginghe in die darmen.

¶ Vighen.

Sy voedē bet dan andere vruchtē. Itē teghen clierē/ salmen vighen wel siedē eñ plaesterēse daer op. Itē vighen ghestampt/ met seem gheplaestert op eenen honts bete. Itē vighē doen sweeren wtbreken.

¶ Gariofilate.

Die wortelē hebbē meer cracht groen/dan drooghe. Sy heeft macht te schepdē/eñ te verteerē die humoren. Itē dye een crancke maghe hebben vā lijmachtichept/sullen die wortel in wijn sieden. Eñ die vrouwen die de moeder willen supuerē/sullēse met wijn sieden/eñ wassense daer mede/ also verre als si kunnen ghereykē. Eñ den rueck ontstopt die hersenen

¶ Genesta brem.

Itē dye den vrouwen haer saken wilt stelpen/ neme die bloemen eñ siedtse in reghenwater/eñ legghetse also heet alsmē ghedooghē mach/benedē den nauel/ eñ dit salmē dicke verwermen/eñ weder legghē tsal sonder twifel stelpen.

¶ Galla galnoten.

Het zyn vruchtē. Eñ zijn vā twee manierē/die groote zijn ryp/eñ hebbē ghatē. Maer die cleyne en hebben gheene eñ zijn onrijpe. Itē gallen in een saexken ghesoden/ende daer op ghesetē/ doet den mestdarm weder in gaen. Itē gallen gepuluerizeert eñ gebrāt is teghē troode menisoē goet/eñ het stelpt tbloet in wondē. Eñ die bloet pisset/eñ indē nuese gheblasen

¶ Ganciaen.

Sy verteeren eñ trecken die humoren. Itē ghesodē eñ den doem ontfaen/ doet menstrua hebben.

¶ Gladie dats lis.

Tis hen goet die verstopt zijn aen die leuere/ aen die milte eñ aen die lendenen/eñ blase. Haer wortel ghesoden in wijn/ is goet tot allen desen onghemaken. Die wortel ghedronckē met gheytē melck oft warm bier/ maect eenen rasschen lichaem.

¶ Galbanū is een ghūme die seer riect.

Men salse kiesen die wit is/Sy heeft cracht te lossene/te verteeren/te saechten eñ te rijpen. Tis goet teghen den hoest eñ swaren adem. Eñ den rueck ontfaen is goet teghent groot euel/eñ teghē versmachthede vander moeder.

¶ Herba Roberti.

Dat is cranenbec/Het drooghet/tsuyuert/eñ heylt/ Eñ het droocht wonden/ fistulen eñ cancker/eñ alle ghatē die leken/Tis goet die wondē buytē daer mede te wasschen.

¶ Violetten cruyt.

Tis goet teghen den heeten hooftsweer. Vyoletten zijn goet teghen onghetemperde hitte der leuerē vā apostuemē vā binnē/diemē Pleuresis heet. Die olie daer af ghemaect/is goet totten hoofde dat vā hittē sweert/den slaep/tvoorhooft daer mede bestreken.

¶ Stolopendia herts tonghe.

Tis goet teghen die gheelsiecte. Eñ breect den steen in dye nieren oft inde blase/ Sy is goet der borsten met recolissen ghesodē.

¶ Jusquianus bilsen cruyt

Dit saet is driederhande/wit/root/eñ swart. Eñ vā den swarten salmē wachtē/wāt het brengt die doot aenc. Eñ dander twee doetmen in die medicinē/dat saet is beter dan tcruyt. Itē men sal die bladeren in water sieden/eñ plaesterent opt voorhooft. Itē dat cruyt ghestootē eñ gheleyt opten tantsweer. Oft dat saet gheleyt op die colen/ eñ den roock inden mont ontfanghē. Itē ghemenget met colierien/gheneest apostuemē in die ooghen eñ gheswil van hitten.

¶ Ipericus. S. Jans cruyt.

Tis heet eñ drooghe indē derdē graet/ Theylt ouer seere haestelijck wonden/eñ tis goet in wondē dranc Tsuyuert die leuer ader/eñ het ontstopt die milte eñ nieren/Eñ het doet den vrouwē haer stondē hebbē.

Marta fullonis Jacea nigra duyuels bete.

Sy is van twee manierē/ wit eñ swart/ Sy heylen wondē buytē eñ binnē/eñ tis goet in wondē dranck Sy zijn goet ghedronckē den ghescheurdē eñ die die darmen wt schieten inden kulbalch. Eñ kinderē inden nauel.

¶ Ireos.

Tis goet voor die veel hoesten. Eñ vercoude leuere.

¶ Lingua canis honts tonghe

Tis een cleyn cruydekē eñ heeft langhe scharpe bladeren/eñ een starcke wortel lanck. Het sterct den lichaem om morwe te maken.

¶ Lactuca lactuwe.

Dat saet is couder dan tcruyt/ Sy vercoelen dē lichaem/ eñ tis nuttelijck in heete siecten. Eñ tis goet teghen heete apostuemen/eñ opten lichaem teghen heeten hooftsweer/eñ inden slaep eñ opt voorhooft Itē dit cruyt gheghetē maect goet bloet/eñ dē vrouwen vele melck. Itē rouwe geghetē met azijn/ schept den rede/ eñ is goet der milten eñ der leueren.
Eñ maect een plaester van lactuwe/van dwitte vanden eye eñ vrouwē melck ende azijn/legt dat opten slaep. Eñ lactuwe ghesoden met soffraen/ ontstopt die leuere eñ milte.

¶ Millefoliū garwe.

Sy is heet eñ drooghe inden tweeden graet/si heylt wonden/eñ is goet in wondē dranck/ende ontstopt die leuere. Eñ tstelpt tbloet/ Eñ doet coude humoren rijpen.

¶ Mastick.

Tis heet eñ drooghe inden tweeden graet. Tis een ghūme eñ vloeyt wt eenē boome in Griecken.
Eñ mastick ghecnouwet/ purgeert die tanden.
Het verhidt die maghe/eñ maect appetijt/ende verdrijft den wint in die maghe eñ indē lichaē ghedroncben met coudē watere/ is dē bloet spouwendē goet.

Eñ also ghedroncken/ sterct die maghe.

¶ Myrra.

Sy is heet eñ drooghe. Tis een ghūme ende vloeydt wt den boome in Indien. Men salse kiesen die gelu is oft te maten root/ ẽ is goet teghent borst euel/ eñ corten adem. Men sal wijn te drincken gheuen daer myrra in ghesoden is. Teghen verrotte tantvleesch/ salmen dye tanden wriuen met ghūme vā Arabien. Eñ myrre ghetempert met Colofonie/ heylt wonden aen des mans rede/ Eñ tis oock goet teghē alle manieren van wormen in des menschē lichaē ẽ stelpet vloeyende ooghen.

¶ Nasturciū kersse.

Itē tsaet in wijn ghesoden/ op die lendenen ghelept is geot teghent lanck euel/ al heet.

¶ Muscaten.

Muscaten opt vier ghebraden eñ gheghetē/ is goet om die maghe te stercke/ eñ maect een schoone ghedaente. Itē wijn daer muscatē in ghesodē zijn/ anijs eñ comijn/ stercт die maghe eñ leuer. Eñ tis ooc den ghenen goet die langhe sieck zijn gheweest. Eñ noten voor die nuese ghehoudē/ sterct die herssenen.

¶ Nigella crock.

Dat cruyt in stercke azijn ghesoden/ eñ daer toe ghedaen olye van nooten/ eñ salue daer af ghemaect/ is seer goet teghen rudicheyt.

¶ Nemifar.

Die bloemen ghesodē in water/ eñ daer toe ghedaē suyker/ is goet teghē die verhitte leuer ghedronckē eñ teghen heete siecten eñ heeten hooftsweer.

¶ Orobrū vitsen.

Den bast afghedaen/ eñ die bloemen ghesodē in wijn morwen den lichaē seere. Eñ doen den vrouwē haer stonden hebben.

¶ Opium.

Opiū is cout inden vierden graet/ inden somer als den witten mancop rijp is/ so snijdtmen die bollē af eñ dat wten stelen loopt heetmē opiū. Dit plaestert men opten slaep also groot als een vitse.

¶ Opponat is sap vā eenen cruyde.

Men salt kiesen dat claer is/ het heeft machte te verteeren te scheyden die humorē. Eñ tgheneest die Artike in die handen eñ voeten. Eñ gedronckē met wijne gheneset dē sweer inden lichaem/ eñ torcioen eñ coude pisse.

¶ Piretrū pertrū oft peltreck.

Piretrū in wijn eñ olye ghesodē/ suyuert die artikē eñ tvoet euel. Eñ teghē die borst eñ milte. Tis ghoet teghen alderhande siecte. Ghetempert met wijn eñ ghegorgelt in die kele/ gheneest den huych Getempert met olye van baye/ is goet ghesmeert aen alle siecke leden vander gicht oft artike. Eñ teghē zenuwen die ligghen eñ trecken.

¶ Piper peper.

Peper salmen met rooswater menghē/ eñ in die ooghen druppen.

Itē mertro dats lanck peper/ dat is der maghē goet

¶ Portuleyne.

Portuleyne is cout eñ vocht. Het coudt/ verscht/ eñ sacchtet/ ẽ is goet dē ghenen die den rede hebben Teghen den vasten lichaem/ salmen Portuleyne sieden eñ pruymē vā damas in water/ dat cruyt salmē eten eñ dwater drincken.

¶ Pix dats peck.

Tis goet op seer/ op wonden/ ghemenget met seem tgheneest wonden eñ suyuertse.

¶ Papauer oel.

Colerien daer af gemaect/ verdrijft die Perle op die ooghe. Die wortel gheknouwet tusschē die tanden/ suyuert dye humorē ter nuesen. Eñ tsap ghedroncken/ gheneest morfea eñ mēstrua. Eñ met wijn ghesoden/ ist goet op die ooghen gheplaestert.

¶ Pyonia pyoene.

Sy is heet eñ drooghe indē tweedē graet. Die wortel eñ tsaet zijn goet in die medicinē/ eñ heeft machte te ontbinden eñ te verteeren.

¶ Pes colūbinus.

Pes colūbinus duyuē voet. Het heylt wonden wter maten seere. Ghestooten/ eñ ghelept opt wilt vier salt verdriuē/ het heylt cancker apostuemē/ fistulen.

¶ Planta leonis.

Sy is van twee manieren/ groot ende cleyn/ Sy is goet op dye bloeme. Tis goet ghedronckē den ghenen die bloet spouwen. Tis goet met roose olye teghen die spenen.

¶ Pyra peeren.

Peeren ghesoden in reghenwater eñ ghestooten eñ gheplaestert opten crop vander maghen/ beneemt tspouwen/ Leetmen die plaester beneden den nauele so stelpt ẽ dat menisoen.

¶ Serpinū vriesewoude.

Siet dat cruyt in water/ eñ gheuet den gheschuerdē te drincken. Ghebroken beenen heyltmē daer mede

¶ Ruta.

Ruyte is tweederhande/ tam eñ die wasset inder luyden houen/ ẽ scheyden beyde groоue humoren. Sy heeft machte te verduwē dē hooftsweer. Wijn daer Ruyte in ghesoden is/ stercket die herssenen/ eñ verdrijft die Ruymen. Eñ in wijn ghesoden/ opten tantsweer ghelept. Teghen quetsinghe vā slaen oft ghe swil/ salmen Ruyte warm maken met ongesouten botere/ ende daer een cleet op ghebonden dat in cout water ghenet is eñ wt gheduwet/ dat salt wt doen slaen in witten galen/ Ruyte is der couder maghen goet eñ allen leden die vercout zijn. Eñ Ruyte ghedroncken met beuersijn/ ontstopt die leuer eñ milte/ ende lendenen eñ blase.

¶ Saxifraga beuenelle.

Beuenelle in wijn ghesoden/ doet vrine makē/ ende is goet teghen die knaghinghe in die darmen.

Item men sal dye wortel stampen eñ sieden in wijn.

Item dye wortel ghepuluериseert/ in een morwe eye ghebesicht/ is goet teghen den steen. Het ontstopet leuere milte eñ nieren.

¶ Santonica.

Sy is ghelijck Alssen/ ẽ ontstopt die leuer/ ẽ is goet teghen alle manieren van wormen inden lichaem/ ẽ is goet gheplaestert op den drope.

¶ Senicle.

Sy heylt wonden/ ende is goet in wonden dranck. Eñ heylt alle gaten die swaer zijn/ eñ quetsinge om trent den lichaem.

¶ Semper viua donderbaert.

Het heeft macht te vercoelen. Men sal donderbaert stooten/ eñ nemen tsap van roosewater/ eñ legghen se opten slaep eñ by der kelen. Eñ dit gheplaestert/ gheneest quade puysten. Het gheneest apostuemen in die ooghen. Het droocht die humoren die in de secundine vloeyen. Tis goet op wonden/ op fistulen/ op canckeren. Het vercoelt by hem seluen.

¶Smout van glasen.
Het suyvert eñ verteert vloeyende vlees in wondẽ/ en fistulen in canckerẽ/ Het claert die ooghen in colierien ghedaen.

¶Saluia dats sauie.
Die bladeren ghaen inde medicinen/ Item ghesodẽ in water eñ daer in gebadet/ suyvert die moeder eñ doet den vrouwen haer stondẽ hebben/ Sy sterct die zenuwen bouen alle cruyden/ als die castorie bouen alle specien/ dat puluer is goet in spyse.
Eñ in wyn ghesoden/ gheneset hoest/ dye persse van vrine te maken/ Sy stelpt tbloet in wondẽ/ daer op ghelept/ Wilde sauie is goet in wonden dranck ghedaen.

¶Sauina dat is sauelboom.
Die bladeren zyn goet teghen siechede der maghen/ der dermen/ eñ breect den steen/ eñ doet vrine makẽ eñ tot allen besen is dye wyn goet daer sauelboom in ghesoden is.
Eñ ghesoden eñ ghedroncken/ doet dẽ vrouwẽ haer stonden hebben.

¶Thiminum.
Sy verdrijft die wormen inden lichaem/ eñ doet den vrouwen haer stonden hebben/ eñ tsuyvert vloepen ... duymen wter borst.

¶Tamaricus dats parys.
Tis goet teghen die verstopte leuer eñ milte/ eñ het breect den steen in dye blase/ dyet in den wyn siedet/ oft men mach die schorsse malen/ eñ doense in spyse.

¶Tucie.
Het suyvert ouervloedighe vleesch/ eñ het gheneest die humorẽ die in die ooghẽ vloepen/ in colierẽ ghedaen/ het helpt den gheswille in wonden/ eñ fistulen

¶Ortica netelen.
Sy zyn goet teghen die coude leuer/ teghẽ die gheel siecte. Sy ontstopt die nieren/ Tlaet heet Achantum Tis goet teghen snidinghe inden lichaem/ ghemenghet met seem eñ ghegheten.
Item teghen den couden hoest/ salmẽ wyn daer netelen in ghesoden zyn/ gheuen.
☞ Item Appelen zyn quaet ghegheten den ghenen die een coude maghe heeft/ maer die heet zyn.
Onrype appelen/ zyn quaet/ si en waren soete.
¶Die Peeren wel soet eñ ryp/ zyn te maten heet/ eñ cout/ si zyn den ghenen goet die de maghe cout ende drooghe hebben.
Itẽ die mispelen zyn cout ende drooghe inden eenen graet/ si stoppen den lichaem/ beter zyn si nuchteren dan opten dach.
¶Die kersen eñ pruymen zyn van eender naturẽ cout eñ nat/ die soete eñ wel rype/ ontlatẽ den lichaẽ eñ zyn ganser dan die suere.
¶Die Amandelen zyn goet eñ wel ghetempert van hitten/ si helpen den ghenen die in die borst siec zyn oft in die leuer/ oft inde milte.
¶Item Noten nuchterẽ ghetẽ met Ruyte/ en mach dien dach niet vergheuen worden.
¶Eñ Vighen zyn heet inden eersten graet/ si makẽ vieecker bloet/ dan eenighe andere oeft.
Eñ Vighen in water ghesoden/ eñ een placster daer af ghemaect ende ghebondẽ op den aenbeye/ doetse verghaen/ Na vighen salmen amandelen eten.
Item wynbesien/ men sal dye basten eñ steenen wtspouwẽ. ¶Itẽ sledoren/ zyn teghẽ tbuyck euel goet.
¶Hier volcht vanden wateren der medicinen.

¶Vanden Wateren der Medicinen.

Anden wateren/ vanden Syropen/ vanden clisterien/ vanden Passarien ter Medicinẽ/ Meester Galienus leeringhe.

¶Water totten loopenden ooghen.
☞ Neemt een clocke doet daer in Agermonie/ Verbena/ Venckel/ Wynruyte/ Roosen/ Mente eñ Lubsteke/ eñ bespreng het dat met witten wyn.
Eñ dit water heeft crachte loopende ooghen te ghenesen van couder saken/ die tranen eñ vlecken te verdriuen.
Eñ wildy dat dit water/ die schelle eñ vlecke stercke lyck breke/ soe doet daer toe wynruyte metter bloemen eñ scheelwortel.
Eñ neemt venckel metter wortel/ eñ siedtse in eenen eerdenen pot/ eñ stelt een becken daer ouer/ dat water dat daer af druypt vandẽ domp/ Neemt dat des morghens eñ des auonts een druppel in elckẽ hoec vander ooghẽ/ dat is goet ter voorseyder saken.
Eñ neemt die bloemẽ vã witten doren/ eñ wit wilghen water/ maect daer een water af.
Eñ dit water heeft macht/ die schrindinghe eñ steec te der ooghen te verdriuen/ eñ die roothept vã heeter saken te verslaen.

¶Wyngaert water.
Men sal dit water winnen/ alsmen den wyngaert snijdt/ want dat water dat daer wt drupt/ salmẽ ontfaen/ het heeft macht die smerttinghe eñ steecte van der ooghen te verdriuẽ vã heeter saken/ vã verdonckerden ooghen te verclaren/ eñ des salmẽ een druppel in elck eynde vanden ooghen nemen.

¶Van roosewater.
Neemt versche roosen/ eñ maect daer water af.
Item roose water heeft crachte sonderlinge in heete siecten.
Eñ roosewater ghesmeert om twoorhooft eñ dẽ slape/ ghesmeert den pols ader/ handen eñ voeten/ verdrijft die hitte/ eñ doet den siecken slapen.
Eñ dit water ghesmeert byden nuese/ sterct die hersenen/ eñ vermeerdert dye gheesten van binnen.
Eñ dit water ghedroncken stelpt tbuyck euel.
Eñ dit selue doet vpoletten water/ maer het laxeert eñ roosewater stopt.

Roosewater/ sterct dat sien/ eñ saechtet zeere ooghẽ vã heeten smertten/ eñ sterct alle dinghẽ van quetsinghe.

¶ Eufrasien water.

Item dyt water maectmen van versche Eufrasien bladeren eñ roosen bladeren eñ ruyte bladeren. Eñ alst al in die clocke is/ so spreyt daer wijn ouer. Ende dit water maect die huyt dunne eñ claer.

Itẽ dit water heeft macht/ die tranen wten ooghen te verdriuen. Theeft oock machte verdonckerde ooghen te claeren.

Itẽ het breect schellen eñ vlecken in die ooghe.

¶ Van boonen water.

Neemt die bladeren vanden boonen eñ die bloemen eñ maect daer water af/ eñ wasschet uwe leden daer mede/ wãt theeft sonderlinge cracht die ledẽ te witte.

¶ Water ter gheesten siecten van binnen/ eñ der crancker reumen.

Neemt ysope/ sukreye/ Lubsteke/ Poleye mettẽ bloemen/ Consilie/ Galant eñ mellilote.

Dit water heeft sonderlinghe cracht dẽ lichame vã binnen te helpen. Eñ heeft crachte dye humoren eñ fluymen van binnen te ontbinden. Eñ heeft crachte dat spouwen te subtijlen/ eñ doet lichtelijc wt worpẽ Eñ alle fluymen wten lichaem verduwen.

¶ Water teghen die gheesten van binnen.

Maect water van breedeweghe/ tormẽtille/ roelocc eñ van roosen dit water heeft cracht alsment drinct met warmen wijn/ dat druct ende verdrijft wten lichaem die gheesten vã binnen eñ verwandelt die haestelijck. Eñ is inden lichaem yet ghebroken vã hittẽ dat heylt dat water eñ saechtet.

¶ Water teghen dye vercoude gheesten vã binnen.

Item witte almente bladeren/ maect daer water af Dat water heeft sondlinghe crachte/ met wijn ghedroncken/ quade conplexie van couden humoren der gheesten van binnen te verdriuẽ eñ haestelijc te verwandelen/ eñ tverteert die fluymẽ die binnẽ den lichaem vergadert zijn. Eñ heylt die wonden eñ quetsinghe die de coude inden lichaẽ ghemaect heeft.

¶ Water tot vercoutheyt des hoofts/ der maghen/ der verduwinghe eñ buyck euel van couden.

Mellilote/ Betonie oft almente voor Salsemente/ Surkereye/ Sauie/ Serpentine/ Poleye/ Consilie.

Dit water van desen cruyde/ heeft macht die verduwinghe te stercken/ oft si van couden belet is.

Item dat buyck euel van couden saken natuerlijck/ eñ haestelijck te stempen met wijn.

¶ Vlier water.

Neemt vlier bladeren eñ bloemẽ/ maect daer water af/ het heeft sulcke cracht/ dattet van rechter natueren die fluymen dye inden lichaem verhoudẽ zijn eñ die darmẽ te ontbindẽ eñ wt te driuẽ door den buyck nederwaerts/ Eñ men salt altoos nederwaerts breken/ so salt nederwaerts wercken.

¶ Van water dat laxeert eñ vercoelt eñ is goet der verhitter maghẽ/ der leuer eñ gheelsiecte.

Item neemt Pappelbladeren/ violen. Endiuie/ leuer cruyt maect hier af een water/ Dit water heeft menigherhande hulpe.

Item in heeter siecten/ ghewreuẽ eñ ghesmeert den siecken aen dat voorhooft/ slaep/ handen eñ voeten/ dat doet die hitten verwandelen eñ verghaen.

Dit water ghedroncken/ doet die siecten der magen eñ der siden verghaen/ in heeten siecten.

Dye zyde met desen watere ghesmeert oft een plaester van desen water ghemaect eñ van gherstẽn meel op die side geleet/ coelt die leuer/ eñ verdrijft die quade hitte wt met ghewelt.

Item men sal dat water metten witte vanden eye plaesteren op die side eñ regioen vander leueren.

Item men salt drinckẽ met suycker: teghen die gheel siecte.

Item dit water doet veel vrinen maken.

Item als dye siecke in heeter siecten verstopt is/ soo salmẽ den sieckẽ dit water gheuẽ te drinckẽ met luttel Reubarbaren/ eñ het sal hem natuerlijck laxeren eñ purgeren van verhouden humoren.

¶ Water teghen die verstopte leuer/ milte moeder eñ steen.

Item nemet Liquerisse/ Centaurea/ Leuercruyt/ petercelie/ Merke/ Lubstec/ Distel/ onser vrouwẽ wieghestroo/ Steenbreke/ Aelmente/ Borbloet: witten wijn azijn. Caneel eñ Netelsaet.

Item alle dese cruyden salmẽ doen in een eerdẽ canne/ die eenen breeden bodem heeft/ eñ eenen enghen mont/ dien mont salmen dichte toe leymen met goeden leeme/ eñ byden mont salmen een ghat maken/ eñ in dat ghat salmen een pijpe van loot steken dye langhe ghenoech nederwaert gaet/ eñ lijmense vast omtrent dye kanne. Eñ aen dat ander eynde suldy eenen pot setten/ eñ dien bouen toe leymẽ omtrent die pijpe. Eñ dan maect onder die kanne een traech vier/ alsoo dat die azijn niet sieden en mach al bouen totten halse toe/ maer dye roock eñ azijn eñ asem op trecke bouen/ eñ druppen mach door dye pijpe inden anderen pot. Ende dan suldy inden anderen pot een watere seer subtijl eñ claer vinden/ dat salmen in een flessche houden.

Item dit water heeft menigherhãde cracht. het ontstopt die verstopte leuer eñ milte vã couder saken eñ het ontstopt die verstopte moeder van couden. het breect den steen in die blase eñ in die lendenen.

Item dit water salmen met warmen water drinckẽ/ teghen alle ongheMack/ het is oock goet teghẽ dat lanck euel.

¶ Centorie water.

Men maket aldus/ Neemt Ganciaen eñ tweeweruen so vele Centorien/ Stampse beyde te gader/ eñ legtse. v. daghen in rijnschẽ wijn/ Eñ dan distilleert die vochtichevt wt/ met eenen cleynen viere.

Item dit water nuchteren ghedroncken/ behoet den mensche voor alle siecte/ eñ tgheneest den mẽsche vã alle manieren van apostuenie inden lichaem. Eñ het ydelt die veruulde maghe.

Item het breect den steen die in die nieren is.

Item het doet die verhartheyt der leueren ende der milten scheyden.

¶ Item het doet dye veruulde moeder van quaden humoren scheyden/ Ende tverdrijft harde Coleren/ Eñ tclaert doncker ooghen/ Eñ het saechtet feynde beten.

*

¶ hier volcht vanden Olyen der Medicinen.

¶ Dye Olpen vanden. Medicinen.

Hier beghinnē die Olven vandē medicinen.

¶ Olpe van roosen.

Itē somighe Olpen zijn heet/ somighe cout somighe laxatijf/ eñ somighe stoppende. Item men maect Olpe/ van bloemen/ van houte/ vā sade/ van vruchten/ van coren/ van doderen van eyeren.

Eñ inden eersten vā coude Olpe/ Roose olpe maectmen soo voorschreuen staet. Eñ heeft sonderlinghe cracht/ alsmen den siecken in heeten reden/ daer mede bestrijct dat voorhooft/ den slape/ handen/ voeten die pols aderen. Itē neemt doderen van eyeren eñ mengtse met roose olpe/ eñ maect daer af een placster/ dat verdrijft bernende gheswillen/ eñ saechtet dye steecten. Item een plaester van doderē van eyeren ghemaect/ eñ roose olpe eñ soffraen daer toe ghedaen/ eñ een halue once mercken/ dye plaester saechtet seer die Artike.

¶ Olpe van violen.

Men maectse als roose olpe/ eñ heeft alle die macht die roose olpe heeft/ sonder dat roose olie stopt/ ende violen olpe laxeert.

¶ Olie vā nemifar dat is vā meer bollen.

Neemt dye bloemen eñ maect olpe daer af/ soomen olie van roosen maect. Dese olie/ is sonderlinge der leuerē goet. Eñ neemt dese olie in heeter siecten/ eñ smeertse omtrent der siden eñ regioen der leueren dat sal die leuere temperē eñ coelen/ eñ die hitte wter leueren driuen.

¶ Olpe van mandragora.

Olve van mandragora is sonderlinge goet/ teghen den hooftsweer eñ frenesie. Die olpe ghesmeert om twoorhooft eñ opt hooft dat gheschorē is/ eñ om den slaep. Eñ dese olpe verdrijft die steecte ende weedom van thant euel eñ voet euel/ daer omme ghesmeert saechtet die pijne. * Dese olpe maectmē aldus/ Neēt tsap van mandragora/ ende doet daer in billen saet/ eñ mancop saet/ laet dat te gader sieden in eenē dubbelen vate/ also langhe dattet sap versoden is/ eñ dā doet daer olpe in/ eñ clinset. Itē een ander/ Neemt de appelen vā mandragora/ ende snijdtse in sakierkens eñ siedtse langhe in eenen dubbelē vate. Ende weet datmē ouer alle mandragore appelen ouer al mach billen saet nemen. Eñ olpe van billen saet/ heeft alle die macht de dese olpe heeft. Eñ weet dat billen olie die gicht saechtet/ eñ doet oock dye gichtighe leden weder comen/ des winters ghesmeert byden viere/ eñ des somers byder sonnen.

¶ Oleū mirtinū dats olie vā gaghel.

Neemt die bladeren eñ vruchten vanden Ghaghel/ siedtse in olie langhe ghenoech/ dan clinset dese olpe Dese olpe verdrijft dat stinckende sweet.

Item dye natuerlijck een harde lucht hebben/ sullen haer leden daer mede besmeren. Dese olpe om den buyck ghestreken/ stelpt dat buyck euel.

¶ Olpe van lelien.

Men maectse aldus/ Neemt die bloemen van lelien breectse wel eñ legtse in wijn eñ olie/ dat tweede deel olie/ doetse in een glas/ hangtse .xi. daghen in die sonne/ eñ dan siedtse in een dubbele vat/ also langhe dat die wijn versoden is/ dan so clinset die olpe/ eñ houtse in een ghestopt vat.

Item lelie olpe heeft sonderlinghe cracht alle seer te saechten eñ te coelen. Dese olpe ghesmeert omtrent den buyck eñ maghe/ verdrijft die hitte wter maghe eñ wt den lichaem.

Dese olie ghesmeert op dat voorhooft eñ slaep/ verdrijft den hooftsweer van hitten oft heeten reden.

Dese olpe saechtet seericheyt eñ smerte van rudicheyt/ daer op ghesmeert.

¶ Olve van Eploue oft wewijnde.

Dese olpe heeft al die selue cracht die de lelie heeft eñ men maectse ghelijck lelie olpe.

¶ Oleū popoleon.

Neemt die knoppen vanden popelier boō als si eerst wtbotten/ eñ siedtse met olpe een langhe wijle/ ende clinset dye olve/ si is cout van natueren. Men salse in heeten siectē besighen/ eñ wriuen daer mede handen eñ voeten/ dat vercoelt/ die leuer/ daer mede ghesmeert.

¶ Van heeten olpen/ Oleū Laurinum.

Dat is bakeleers olpe/ men maectse aldus. Neemt bakeleer eñ stoot dyen in twee/ eñ siedt dyen langhe met olpe/ clinset dat soetelijck.

Eñ als die maghe vercout is/ so smeertse hier mede so sal si verhitten.

Dese olpe verdrijft die coude gicht.

Dese olpe gesmeert om die artike/ saechtet de artike

¶ Olpe van Rupten.

Olpe van Rupten maectmen aldus/ men sal die bladeren van rupte nemen/ eñ latense by hen seluen ligghen weyken .viij. daghen/ ende siedense dan in olpe langhe ghenoech in eenen dubbelen vate/ eñ clinset dat soetelijck.

Dese olpe verdrijft die coude gicht.

Dese olpe verdrijft dat quade euel/ ghesmeert om dē maghe eñ ghenut in stercken wijn.

Dese olpe verdrijft alle coude saken ouer dye leden.

Dese olpe verdrijft dat lanck euel/ ghesmeert op dye steecte.

¶ Olpe van poleyen.

Aldus maectmense/ Neemt die ouerste bloeme vander Poleyen eñ bladeren/ ende siedtse met olie in een dubbel vat/ dat clinset.

Dese olpe heeft sonderlinghe macht in coudē saken ende verdrijft die verhouden coude/ waer datmense smeerdt.

Itē dese olie ghesuyuert/ op dat regioen vāder maghen/ leueren/ eñ omtrent die moeder dat sterct die leuer eñ moeder van vercoutheden/ eñ drooghet die coude vochte humoren die daer in vergadert zijn/ eñ maect die moeder bereet te ontfanghen.

¶ Oleū Castoreū.

Dat is olie van beuerzijn/ Die maectmen aldus Neemt een once van beuerzijn/ ende doetse in een pont olien/ eñ latet sieden dat derdendeel in.

Dese olie heeft sonderlinge cracht: teghen dat groot euel/ ghesmeert om thooft.

Ende dese olie verdrijft dat lanc euel/ eñ die steecten inden buyck/ daer omtrent ghesmeert.

Eñ als een man niet met vrouwē en mach wesen/ sal hi al zijn ghemechte daer mede smeerē/ eñ een vrouwe des ghelijck. Oleū masticis.

Neemt een once van mastic/ eñ een once wieroocs/ eñ doetse in een pont olien/ eñ siedtse een lange wile/ eñ dan clinset.

Dese olie heeft cracht/ crancke leden te sterckē/ daer mense smeert.

Dese olie is behulpelijck den verteerden luyden van ptisike/ van ouderdom.

Dese olie sterct die maghe van couden saken.

Dese olie sterct die moeder van couden/ daer om ghesmeert/ eñ doet die moeder ontfaen.

¶ Hier volcht vanden siropen.

¶ Hier beghinnen dye Syropen.

Van allen ghemeynen Syropen/ Somighe is cout/ eñ somighe is heet/ somighe stelpt/ somighe laxeert/ Somighe van bloemē/ somighe van vruchten/ somighe van specien/ somighe van wortelen.

Een coude Syrope dye stopt/ dye maectmen aldus/ Neemt roose bladerē een pont/ eñ doetse in. iiij. pont waters/ eñ laetse siedē dat derdendeel in/ also langht tot dat dye roosen opten gront sinckē/ eñ dat water beghint te dickē/ clinset dat/ eñ doet daer toe een pōt suykers/ ende als dat suyker ghesmoltē is/ slaet dat eerst door eenen doeck soetelijck.

☞ Ende om alle sirope te claeren/ so en suldy ander weruen metten suyker niet clinsen/ maer als dat suyker ghesmolten is/ settet vanden viere/ eñ latet couden/ eñ dan doet daer in drie witten van drye eyeren eñ breectse wel daer in/ eñ dan sedtse weder opt vier eñ roeret stadelijck tot dattet heet si/ so sal dwitte bouen driuen eñ alder ouerste. Ende die sirope sal door dat witte vandē eyerē siedē/ so latet siedē suyuerlijc/ met koelen viere/ tot dattet ghenoech si. Eñ dan suldijt op uwen naghel proeuen/ bliuet op uwē naghel ront ghedrupt/ so ist ghenoech/ dan clinset soetelijck door een doeck/ so dattet witte vanden eye niet door en ghae. Aldus wort die sirope fijn eñ claer/ Eñ also machmen alle siropen fijnen eñ claeren.

Eñ die sirope heeft cracht te koelen in heeten siecten in heeten reden: in terciaen/ eñ verdrijft de bernende hitte/ eñ doet wel slapen/ maer is den sieckē dat lichaem verstopt/ so en salment hem niet gheuen/ maer men sal hem sirope vā fioletten gheuē/ dye laxeert/ Eñ die sirope mach die siecke stoutelijc besighen sonder sorghe tot allen stonden.

¶ Syrope van violetten.

Men maect sirope van fioletten als sirop: van roosen/ maer want dye sirope laxeert/ soe en salmen dye bloemen eñ bladerē niet langher sieden/ dan tot dat si sincken.

Eñ dese sirope heeft crachte die hitte te wederslaen/ eñ heeft alle die cracht die de sirope van roosen heeft sonder dat dese laxeert/ Eñ dese sirope sal dye siecke orbaren tot alder tijt sonder vreese.

¶ Syropus acetosus.

Men maectse aldus/ Neemt dat vierendeel suyker/ met dat driededeel wijns/ veel granatē/ eñ siedet dat ghenoech/ Oock maectmen dese sirope ander wijs/ Eñ dese sirope heeft macht in heeten reden dye materie te verduwen eñ dye ripe materie te ontbinden eñ wt te seynden.

Eñ dese sirope ghedroncken/ verdrijft die coude fluymen wter maghen/ want si verduwet beyde fleuma eñ colera als sise vint so grof in die maghe.

¶ Oxisakra.

Men maectse aldus/ als dese Syrope acetose/ maer oxisaker is dicker eñ heeft alle die selue cracht die sirope acetose heeft. Eñ weet datmē oxisaker niet altijt den siecken gheuen en sal/ maer men sal oxisaker des morghens gheuen eñ des auonts met heetē water ghemenghet tot eenen lepel oxisakers. ij. lepelen waters/ want oxisaker eñ acetose wercken een deel met ghewelde/ eñ doen die hitten inden siecken haestelinghe wandelen. ☞ Syrope van roosen.

Neēt versche roode roosen ontnagheltse/ eñ steltse in een vatkē alleene/ eñ siedt soet water/ eñ ghietet al siedende op die roosen/ eñ stoppet vatkē dat den waessem niet en ontghae/ eñ als dwater cout is/ soe druct die roosen wt worptse wech. Daer na als tselue water beghint te siedē/ so ghiet in tselue vat ander reedes ghelike roosen/ eñ stoppet vat/ daer na veranderēde die roosen/ so doende tot dat al dwater root wort. Daer na doet in. iiij. pont des waters. iiij. pōt wit suykers/ daer na salmēt siropē. Een druppel op tē nagel bliuē staende/ is de proeuinge/ tduert. i. iaer

¶ Die sirope vā fiolettē maectmē des ghelijck/ eñ is goet teghen scharpe cortsen/ ptisic slapt dē buyck.

¶ Syropus nemefarius.

Si heeft cracht in allen rede/ die hitte te veranderē/ Eñ heeft sonderlinghe macht die hitte vander leuere te veranderen eñ te verdriuen.

¶ Syropus fumi terre.

Dese sirope is laxatijf/ eñ hoe datmen die maect is si cout/ Dese syrope heeft starcke macht alle fenijnde humoren/ heet oft cout wten lichaem te driuen ende te verteeren.

Eñ dese sirope subtylt/ opgheloopen eñ ghespannẽ huyt. Eñ dese sirope heeft macht alle ghedaente vã malaetscheyt te purgeren.

¶ Syrope van Calamento.

Calamentũ dats steen mente/ eñ men maectse aldus Neemt die bloemẽ eñ den ouersten top/ eñ siedtse langhe in water/ dan clinset dat water/ eñ doet daer toe tot een pont waters drie pont suykers. Eñ dese Syrope heeft sonderlinghe cracht/ te subtylẽ eñ te verdrijuen dye groue winden eñ torcioen der maghen lichaem.

Sy ontstopt die moeder eñ driuet die groue humoren wt/ eñ oock wter maghen eñ den lichaem.

Dese Syrope reynicht die maghe van quadẽ humoren beyde vã hitten eñ vã coudẽ. Sy doodet die pierwormen/ eñ verdrijft den hoest die in die maghe veroudet is.

¶ Syrope van Alssene.

Dese maectmen aldus/ Neemt Alssen/ breectse ende siedtse in water langhe ghenoech/ clinset dat water doet daer suyker toe/ eñ maect alsoo een sirope.

☞ Ende aldus suldi wijn vã alssen maken. Stootet die Alssen/ ende maectse wt met wijn/ eñ maect dat al claer/ Oft neemt een reyn vat vol alssen/ eñ ghiet daer wijn op/ eñ laet dat staen/ dien wijn heeft die selue cracht die de Syrope van Alssen heeft.

Itẽ dese Syrope verdrijft den rede terciaen/ eñ sterct die maghe/ eñ verduwet alle quade humoren die inden lichaem zijn. Sy ontstopt die verstopte milte eñ leuer. Sy verdrijft die wormen inden lichaem eñ die fluymen.

¶ Syropus prassij oft marubij.

Neemt den ouerstẽ top vander marubien/ siedtse eñ clintse/ eñ doet daer suyker toe/ ofte neemt daer toe de wortel vã galant/ liquerissen hout/ elcs. i. ℥. breectse eñ siedtse in huenich dat in dat water ghebroken is/ eñ alst wel ghesodẽ is/ so clinset eñ doet daer toe een vyerendeel huenichs dat root is ende wel gheschuymt/ eñ maect daer af een Syrope.

Dese sirope ontstopt die leuer eñ milte die van eenigher saken verstopt zijn/ si verdrijft oock den torcioen van grouen winden wter maghen.

Itẽ sirope vã bernagie verteert dye groue materien van melancolien verbrant eñ gherunnẽ/ bysondere int hooft. So ist goet met alle dinc ghemenghet/ eñ alle diemẽ van bloemẽ maect/ maectmẽ des gelijcs.

Syrope vã liquerissen bedwinct dẽ oudẽ hoest/ suyuert den pulst eñ de borst. ¶ Sirope vã ysope dwinct Asma/ dẽ hoest/ die borst eñ die siden. Syrope vã Venus haer/ is goet om die scrimẽde/ groue/ limige humoren die inde borst zijn. ¶ Syrope vã stolopendra/ is goet teghen die verstopte milte/ leuere/ nieren eñ blase/ si breect den steen/ eñ die gheelsiecte verdrijft si. Syrope van menten/ sterct die coude maghe/ eñ verdrijft die walghinghe eñ ghespou/ eñ de buyc vloet. Syrope vã eupatorio/ verdrijft oude cortsen eñ dat de maghe verderft/ ontstopt de leuere/ eñ si sterct de couthheyt eñ saechtheyt eñ opblasinge ende tbeghin vanden watere. ¶ Syrope vã Bysancijs/ totter verstoptheyt der cortsen/ eñ colerikẽ cortsen eñ fleumatiken die niet licht te verdrijuẽ en zijn/ eñ die gheele. Syrope vã Achoro lis/ is goet teghẽ die passien des hoofts/ teghẽ apoplexia/ epilẽcia/ paralisis/ spasmꝰ eñ der koten van coudẽ. Syrope vã epitithimo die verteert eñ saechtelic wtbrengt de groue/ melancolike/ verbrande/ gherunnen materien.

¶ Hier volghen die clisteren eñ pillen.

¶ Hier beghinnen dye clisteren ende pillen.

Hier beghinnen dye clisteren eñ pillen. Die Clistere morwet dye materie inden lichaem. Eñ men maectse aldus/ Neemt pappelen wortel eñ bladeren beren clau/ fiolen/ siedet in water langhen tijt/ dan clinset/ eñ doet daer terwen semelen in/ ende wrijft die daer langhen tijt tusschen uwe handen/ dan clinset weder/ eñ tot dier clinsinge doet olye van fioletten eñ versche boter/ van beydẽ een pont/ ende settet dese clistere.

Dese clistere heeft macht alden lichaẽ binnen te slappen/ ende verharde materie te morwẽ in alle reden Maer men en sal dese clister nyet setten opten dach als die siecte rijst/ op den welcken die siecke zijn stonden heeft.

¶ Bijtende clisteren.

Dye bijtende clister maectmẽ aldus/ Neemt Alssen/ Aueroone/ Origanũ/ eñ Mercuriael/ breectse ende siedtse in sout watere/ ende clinset/ eñ doet daer toe iiij. ℥. huenichs/ ende doet daer toe z olies ende. iiij. ℥ souts/ ende dan settet die clister.

Dese clister heeft cracht als die materie gemorwet is metter eerster/ eñ dese altoos daer na. Eñ men en salt niet nemen als die siecke zijn stonden heeft.

¶ Die suyuerende clister.

Die maectmen aldus/ Neemt water daer gherste eñ lensen in ghesodẽ zijn/ eñ siedet daer in terwẽ semelen/ clinset dat/ ende doet dat in een pont teenẽ male in een clistere/ ende men settese.

Item een andere/ Ofte men neme in dat voorseyde water root huenich een pont/ ende men settet.

Dese clister heeft cracht int buyck euel/ die sweeringhe eñ schauinghe van binnen te reynigẽ eñ stoppẽ Itẽ dese clister eenen manne/ ghedaẽ in sinen schachte/ reynicht die fistule inden hals vanden schachte.

¶ Clister die stijft.

Dat is een clister die van binnen heylt/ Neemt doderen vandẽ eye/ olie van roosen/ breket wel te samen. Eñ wildi oock Neemt bocx ruet/ smiltet ende settet als een clister.

Itẽ clisteren hebben macht int buyck euel te breken/ eñ te slaen eñ die sweerẽ daer te heylen. Eñ die schauinghen te reynighen eñ dat etter af te doen/ eñ een subtyle huyt te maken.

Clisteren laxatijf.

Item somighe clisteren laxeren in heete saken/ ende sommighe in coude saken.

Item dye in heeter saken laxeert/ maectmen aldus. Neemt huenich/ fiolen cruyt/ Graucam urcinam/ Alsen/ Mercuriael/ dese cruydẽ salmen breken ende siedense in water met tarwen semelen/ dan suldijse clinsen. Eñ in die clinsinghe doet .ij. ℥. olien van vyoletten/ eñ .ij. ℥. souts. Eñ .iij. ℥. saps van roosen oft Oximellis/ Ende doet een pont teenen mael in een clistere.

Item die clister salmẽ in simplẽ oft dubbelẽ tertiaen oft quotidiaen van colere nemen.

Item in couden saken maectmẽ aldus/ Neemt Auerone/ steen mente oft witte mente/ Origanum ende Mercuriael/ Dese cruyden salmen in water sieden met tsap van Alsen eñ met terwen semelen/ eñ clinset/ eñ ghi sult in die clinsinge .ij. ℥. olien eñ .ij. ℥. huenichs/ eñ .i. ℥. souts eñ .iij. ℥. yerapigre oft benedicte doen/ oft dye natuere sterck ghenoech is/ gheeft een clistere.

Item dese clister heeft macht/ alle die humoren van fluymen wt te driuen eñ te verteerẽ binnen wt al dẽ lichaem.

Item dese clister ghenomen/ ontbijnt dat lanck euel Eñ het ontbijnt oock die steecte inden buyck.

¶Van Pillen.

Sommighe pillen zijn sachte/ sommige swaer/ sommighe zijn middelbaer.

Item die swaere Pillen maectmen aldus/ Neẽt hart speck wt des verkens rugghe/ eñ snijdtse als pillen/ legtse in coude water/ eñ smeert die pillẽ met olie vã fiolen eñ met boom olie.

Item dese pillen machmen gheuẽ inden rede quotidiaen oft terciaen eñ opten dach als die siecte rijt.

Item een ander/ Neemt huenich in een scharf eñ siedet also langhe dattet beghint te swartẽ/ eñ dan settet vandẽ viere/ eñ doet daer toe tvierẽdeel sout ghepulueriseert/ eñ worpet int coude water/ ende maket pillen als keerskẽs/ eñ smeertse met huenich oft olye/ eñ gheeftse so voorsept is.

Item die middelbaere maectmen aldus/ Neẽt spaensche seepe/ eñ maect daer pillen af/ ende smeertse met olie van fiolen/ ende si hebben cracht ter voorseyder siecten.

Item die saechte pillen maectmẽ aldus/ Neemt yera pigra eñ benedicta/ eñ maect pillen daer af.

Itẽ een ander/ Neẽt die galle van eenẽ stier/ droocht se/ eñ dan maect pillen daer af/ eñ smeertse met olye oft verssche boter/ oft met versscher gallen.

Itẽ men sal dye pillen met huenich eñ soute eñ met eender oncen scauenije eñ .iiij. aloe .i. ℥. eñ men salse met olie smeeren eñ settense.

☞ Item weet datmen dye starcke pillen niet gheuen en sal hen die cleyn ghedaemte hebben/ want si souden meer verteeren dan helpen Item soe waer mẽ dese ghesterte pillen gheuen sal/ daer moet eerst een clistere die morwet wesen.

¶Hier volcht hoemen dye Electuarien menghet.

¶Hier beghint hoe dye Electuarien ghemenghet zijn.

Item Dyminica. Eñ Margaritõ. Eñ Dyagalanga. Eñ Dyaciminũ. Eñ Dyanisum. Dyarema. Eñ Dyazinzibris. Eñ Dyamastier/ eñ Dyacalamentũ. Eñ Dyaprassium. Eñ Dyamarum. Eñ Dyacastoriũ. Eñ Dyapirotrum. Ende Dyaordon. Eñ Dyasene. Eñ Dyasticyrion. Eñ diasparmaton. Eñ Dyaisopũ. Eñ Dyacitoniten. Ende Dyancos Eñ Electuariũ ducis. Eñ gariofilatũ. Eñ iustinium. Eñ leticia Galieni. Eñ stomaticum colidum. Eñ zinzibris conditum.

¶Dit zijn alle die Electuarien.

Item Dyarodion abbatis. Eñ Dyapenidion. Ende Dyaceratios. Eñ Dyamorum. Eñ Dyaprunus. Eñ Dragagummi fratrum. Eñ Dyabutyrũ. Eñ Dyacaparis. Eñ Dyapapauer.

¶Itẽ die Electuarien om die vochtichedẽ te beterẽ. Itẽ Electuarie patris mei. Eñ electuarie ptisicorũ. Eñ electuarie calculosorum. Eñ electuarie splenéticorum. Itẽ oximel simplex. Itẽ rosata nouella. Eñ electuarie frigide. Eñ cansandali. Eñ sypker violaet Eñ sypker rosaet.

¶Van aurea Alexandrina.

Item dese electuarie heeft crachte/ si verdrijft weedom der ooghen/ si verdrijft die tranen. Sy gheneest den tantsweer/ ghemenghet met olie eñ sap vã menten/ gheplaestert op die tanden buyten ghelept.

Item si verdrijft den hoest/ den ptisiken luydẽ te stercken/ eñ tot gichtighen luyden/ ten lanc euel/ ten lendenen/ si breect den steen/ si doet menstrua vloeyen. Eñ tot alle dese saken/ salmen doen tsap van mente eñ daer mede nemen.

¶Van Benedicta.

Benedicta/ is een laxatiue medicine/ Si is goet den ghenen die vercout zijn in die maghe/ eñ die een vercoude leuere hebbẽ/ si is goet den hooftsweer vã couden saken/ si is goet den lendenen/ eñ der blasen van couden/ teghen thant euel eñ voet euel vã couder saken/ men salse alleẽ tot allen desen saken orbaren.

¶Van Dyamargariton.

Dyamargariton/ is een Electuarie/ die tot alle cracht heyt der herten vā couder saken/ goet is/ Si is goet teghen die vercoude maghe. Sy sterct die natuerlike hitte ende crachten in langhen siecten/ eñ indē rede quotidiaen oft quartaen/ si sterct die naturere/ Eñ si doet vercoude gheesten/ weder comen/ Men salse orbaren met goeden stercken wijn die met roosewater ghemenghet is.

Van Dyasinzibris.

Dyasinzibris eñ ghengeber gheconfijt is alleens eñ tis een ouer seere goede Electuarie/ Si verdrijft den dorst ende die verringhe wter maghē daermense orbaert met wijn daer venckel in ghesoden is. Si verdrijft den dorren coudē hoest/ ghenomē met wijne.

Van Dyaciminū.

Dyaciminū is goet teghen vercouthept vander maghen. Sy verdrijft veroude coude. Sy verdrijft dye weedom van seerighē ooghen. Si gheeft goede verduwinghe ghenomen met wijn daer anijs in ghesoden is. Sy is goet der verstopter milten eñ leueren ghenomen met wijn daer venckelsaet in ghesodē is eñ Mercken saet eñ Peterceli. Si verdrijft dē hoest van couden saken.

Van Dyaprunus.

Dyaprunus is een Electuarie die oock by tijden laxeert/ alsmen daer scamonie toe doet/ sommighe meesters conficerent met sirope/ somighe met huenich/ Maer alsment met sirope conficeert/ so salmēt met violetten water gheuen/ si is goet den Colericis die heet ende drooghe zijn/ inden somer ghenomen/ in heeten lantschapē/ si is goet den ghenen die den rede hebben/ smorghens eñ des middacchs met couden water om den dorst te verdriuen eñ dye hitte te verslaen. Als dat laxatijf ghemaect is/ machment gheuen den ghenē die den heeten rede hebbē/ om te laxeren. Ende inden winter/ salment met huenich mengen ende dan gheuen/ om dye fluymen te purgerē maer inden heeten rede/ en gheeftment niet/ om des huenichs wille.

Van Dyacostum.

Dyacostum is den splenetikē goet/ si is goet der milten van melancolien inden reden met hitten/ eñ dat met wijn daer camaristi in gesodē is/ si is goet tegē die steecten der maghen van torcioen/ ghenomē met warmen water daer cansandali in is oft trifara sarasenica/ Oft ist vā coudē/ ghenomē met wijn daer muscaten in ghesoden zijn. Itē maect oock een plaester van puluer van menten eñ was eñ olien Agrippa eñ Dyacosto/ legghet op die maghe/ steectse v vā couden saken.

Van Dyasene.

Dyasene is een Electuarie die sonderlinghe goet is den ghenen dye van melancolien zijn/ Men sal dese Electuarie smorghens nuchterē met goedē wijn nemen so verdrijft si die melancolie. Eñ ist dat een mensche sonder memorie is / soe sterct sise/ eñ doetse weder comen.

Van Dyacastoreū.

Dyacastoreū is ghemaect van beuersijn/ eñ tis goet den hoofde/ den fenijnde/ den verresendē ooghen/ dē quaden euel. Tis goet der verstopter milten eñ leueren ende senuwē eñ der couder pissen/ Men salt des morghens nuchterē ende des auonts alsmen slapen ghaet nemen.

Dyagragantum.

Vanden Electuarien.

Tis goet der borst/ eñ der longhere/ ende tmaect een claer stemme/ maer als dese passie van couden is/ so en salmense niet gheuē/ eñ zijn si van hittē eñ doorhept/ so salment gheuen/ men salt onder die tonghe houdē/ eñ latent ouerlanc inghaē. Oft men salt met gherstenwater daer in ghebrokē/ gheuen.

Van Dyaprassium dats marubium.

Dyaprassium is een Electuarie/ die den hooftsweer die van couthept wter maghen comt/ gheneest. Sy verdrijft die heete loopinghe wten ooghen van coutheden/ daermense met wijn besicht. Ende verdrijft/ den tantsweer van couder saken/ gebesicht met warmen wijn. Ende reynicht die borst eñ longhere/ met warmen wijn/ ghenomē/ si sterct die maghe ende leuere/ ghenomen met wijn daer seem in ghesoden is van couder saken/ si reynicht al dat lichaem vā binnen/ ghenomen met wijn/ si breect den steen/ eñ verdrijft die coude pisse/ ghenomen met wijn daer steenbreke in ghesoden is. Eñ doet menstruum vloeyen metten seluen.

Van Dyacodion.

Dyacodion is van mancop saet ghemaect/ des neemtmen daer veel toe. Ende dese Electuarie is tweederhande. Ende deene maectmē teghē tbuyck euel. Een andere dye maectmen teghen den Reuma/ daer af spreke ick hier: si is goet ghenomē/ in frenesien: daer si met huenech ghemaect is/ ende ghenomē met couden watere.

Item maect een plaester van Dyacodion ende van swarten mancop saet met vrouwen melc/ gheclinset oft in roosewater/ dat legt opt voorhooft eñ den slape/ dat is goet teghē dē heetē rede/ dye niet verstopten zijn/ Eñ hebbē si dat buyck euel/ so gheeft hen dese Electuarie met reghēwater/ oft met roosewater/ so sullen si stoppen.

Van Dyacitoniton.

Tis een Electuarie dye ouer seer orbaerlijck is den ghenen die ouden vercoudē hoest hebben/ ghenomē met wijn daer liquerissen hout in ghesoden is. Dye Electuarie is goet den Ptisike/ den siekē luydē van reuma/ met ghersten water ghenomē/ si verdrijft de karinghe van couden saken. Tverduwet die spijse/ ghenomen naden eten/ Tverdrijft den tortioen/ ghenomen met wijn daer venckelsaet in ghesoden is/ si gheeft goede natuerlike hitte.

Electuarium van roosen sap.

Tis goet teghen leden opghelopen van hitten/ dit euel dat die leden by tijden drinten eñ oploopen ende maken in die ledē groote steecten/ dat comt by tijdē van heeter saken/ by tijden van couder saken. Ende so en is dese Electuarie nyet goet daer toe/ alst van couder saken comt/ Maer alst van heeter saken comet/ so is dese Electuarie goet/ wāt die scomenie die hier in is/ purgeert die colere/ eñ tsap vandē roosen verbiet dē coleren/ eñ dwinghet zijn bloet onder die leden niet te loopen.

Item si is goet der borst/ teghent lanck euel/ teghen dye artike van heeter saken. Ende men machse den sanguinien eñ coleriken gheuē/ om haer materie te verhoeden/ Maer men sal altijt te voren. iij. daghen Oximel nemen/ so verdrijft si die quade humoren in den lichaem vā hitten/ die langhe tijt ghehoudē zijn maer neemtse sonder digestijf/ wāt dat anxt is/ wāt si reynicht alte seere.

Electuarium ducis.

Het is ghenoemt vanden hertoghe diese maecte/ oft dat si tot des hertoghe behoef gemaect was/ Sy is goet ten lanc euel dat vanden steen coemt/ Maer comet dat lanck euel van colera oft fleuma/ soo en salmen dese Electuarie niet gheuen/ Maer comet van dē steen/ so salmē dese electuarie met wijn daer steen breke in ghesoden is/ gheuen oft alleen met goeden wijn/ Sy is goet teghen die steecten vander magen oft torcioen van couder saken/ Sy doet herde zeer vrine maken/ Sy breect den steen wonderlike zeere/ Sy reynicht die zenuwen eñ ontpluyct al die aderē.

¶ Van plaesteren.

Men maect in die apoteken plaesteren/ Eñ van een der plaester die Ceronium heet/ daer af wil ick hier spreken/ Dese plaester is teghen dye steecten in dye schouderen die van couden humoren comē oft groue winden/ daer op gelept/ Eñ die stede salmē eerst smeren met bakelaers olye/ soo sullen dye steecten zeer vergaen.

Item als in dye leuer oft in die milte eenighe steecte coemt van couder sakē/ soe suldy die stede.viij. oft ix.daghen smeeren met Boteren eñ Dealtea te samen/ eñ morwē die harthept/ eñ dese sal alle dingen dye heyten besighen/ eñ dan legt daer na dese plaester daer op.

Item een wiecke ghemaect van dese plaester/ treet dat etter wt eñ maect se reyn. Item dese plaester verdrijft alle ghedaente van water/ op den buyc geleet/ Maer.xv.daghen te voren gesuyuert met Dyaltea ende boter.

Dese plaester is ooc goet teghen dat lanc euel eñ ter bijtinghen inden buyc ter couder sakē oft torcioen dye stede eerst ghesmeert met Orogon salue/ eñ dan daer op ghelept.

Item dese plaester verdrijft dye steecten wten lendenen/ wten ghemechte ende wter blasen/ Ende zijn si oock ghedronten/ van couder saken/ Sy sachtent eñ sterct die moeder.

¶ Van die plaester apostolicū.

Apostolicon heet een ouerste vorst plaester/ onder alle plaesteren/ Sy heeft crachte alle zeericheden van zenuwen te verdriuen/ Eñ die salmē aldus besigen/ Neemt sout eñ comijn/ eñ puluerisert samen/ ende doet dat in een sacxken/ eñ legt dat warm daer op/ Ende daer na dan legt daer op dese plaester/ dat is een goede hulpe eñ remedie/ eñ verdrijft dye steecten eñ weedommē wten zenuwen eñ zaechtet die gicht.

Item teghen fenijnde beten/ legt ten eerstē die plaester daer op/ met Tyriaca. Eñ vā deser plaester wieken ghemaect/ eñ in wonden ghesteken/ doet dat gescutte wten wonden gaen/ ist dat si in de beenē niet en zijn/ eñ die splinterē wt comen.

Eñ die selue wieken heylen fistulen/ daer in ghesteken/ eñ treeken die etteren aen hen/ ende reynighen ouer zeere/ Eñ men sal dese plaester op dye fistulen legghen/ want waren daer gebroken beenen in/ het trocse wt. ¶ Van electuario Justino.

Justijn is eē medicine/ die heet ende sterck is/ Eñ is zeer goet den steecten in die lendenen van couder saken/ ghenomen met warmen wijn/ oft met couden wijn nuchteren/ Eñ reynicht die humoren door dye vrine/ si breect den steen machtelijck/ eñ drijft hē wt metter vrinen/ met wijn daer Steenbreke in ghesoden is/ Eñ is goet ter couder pissen.

¶ Van Stomaticū.

¶ Vanden Plaesteren.

Stomaticum dat is dat der maghen behoort/ Men maket laxatijf/ met Scomonie/ men maket sterckende/ met Galigaen/ caneel eñ heete cruyden/ men maket oock cout/ met couden cruyden/ die oock coelen.

Itē Stomaticū laxatijf/ reynicht die mage/ Eñ stomaticū confortatijf/ sterct die mage eñ verduwinge.

Eñ Stomaticum frigidum dats cout/ dat verdrijf den dorst die van crancheden coemt/ eñ van grooter hitten wter maghen. ¶ Van Oximel Juleani.

Dit Oximel is laxatijf/ eñ is ouer zeer goet den ghenen die de Artike hebben/ eñ tooet euel van couden saken Eñ men salt aldus nemē/ Neemt heete vngente/ eñ smeert daer mede de zeerighe leden/ Eñ die sieke sal oock.v.oft.vij.daghen Oximel dureticū besighen/ Daer na sal hi een middelbaer laxatijf nemen als bñdicta/ Dā inder nacht sal hy oximel laxatijf/ nemē/ dat sal hē reynigē vā allen quaden vetten humorē die de Artike in heeft. ¶ Van Oximel dūreticū

Oximel dureticū is heet eñ verduwet wonderlickē zeere/ eñ sterct alle die natuere van binnen/ eñ morwet quade harde humorē. ¶ Van requies.

Requies is een medicine dye doet rusten eñ slapen/ Eñ is coelder dan die andere medicinen/ mē gheeft se in den rede quotidiaen/ oft tertiaen/ oft quartaen

Item dese medicine/ salmen den siecken aldus gheuen/ Men sal eerst die materie morwen met Oximel dureticū/ eñ dan den siecken een luttel laxeren/ soo salmen Requies met warmē water gheuē voor den toeganck vanden rede.

Eñ Requies is oock harde zeer goet gegeuē/ in heeten siecten.

¶ Een plaester om te doen slapen.

Maect een plaester van wit mancop zaet ende billen zaet eñ van lactu/ wit ghestaghen met violen water oft met vrouwē soch/ Ende doet daer toe dat witte vanden eye/ eñ legt dye plaester den sieckē voor zijn voorhooft/ dat doet slapen in heeten rede.

¶ Ende Electuarium van tsap van roosen/ zuyuert machtelijck/ haer dosis is.ʒ.ß.oft.iij.ʒ.

Electuarium dulce duplitatū dat is een dubbele soete electuariū/ dat is der boerē medicine/ haer dosis.ʒ ß. Electuariū vā bakelaer om die winden te verdriuen eñ te ontbinden/ en wort haer niet gelekē dosis is als een castanie met wijne.

☞ Om Roosen te drooghen.

Men moet die roosen droogen/ om den rueck ende de verwe te behoudene/ so moetmen se verghaderen als si noch in haer camerē zijn/ eñ men moetse eenē dach in die schaduwe droogen/ wel wtgesprept eenē dach lanck/ eñ daer na gheheel wel inde sonne drooghen/ Eñ als si wel ghedroocht zijn/ so treet die bladeren wt haeren cameren/ eñ legtse in een eerdē vat eñ wel gestopt/ eñ settet in een drooghe plaetse.

Eñ die violettē vergadertmē als si bina goet eñ rijp zijn/ eñ inden seluen dach datmense verghadert sal mense in die sonne spreyden.

☞ Die wortelen/ ghelijck Eppen wortele/ venckel/ men sal die eerde af wasschen/ eñ mē sal dmerch wt pellen/ eñ dan ter sonnen legghen/ eñ en machmense also niet drooghen/ om dē winter/ so legtse byden ouē/ Eñ als si drooge zijn/ so keerese dicke ter sonnē.

Eñ wildy dat si ter stont drooghe zijn/ soo legtse in een heete pāne/ eñ roertse dic metter hant/ Eñ men moet die wortelē vergaderē/ als de bladerē beginnē te vallen. ¶ Hier volcht vanden vngentē saluen.

¶Vanden Saluen der Medicinen.

Hier beginnẽ die vnguentẽ saluẽ heet eñ cout Populeon salue.

Populeon is een salue diemen maect van den botten die inden lenten eerst wten Popelierboõ comen

Item dese salue is goet ten heetẽ rede/men salse met wijn menghen met azijn eñ sal den siecken daer mede smeeren zijn voorhooft/den slaep/handen eñ voeten/dat verslaet den heeten rede seere.

Item dese salue alleen gesmeert om tvoorhooft/ eñ den slaep/doet den siecken slapen/in heeter saken

Item dese salue getempert met roose olie oft violen olye/eñ gesmeert op die side/verdrijft die hitte wter leueren.

Eñ weet datmen den cleynmachtighen luyden dye luchten vandẽ vnguentẽ saluen benemẽ sal met puluer van Camphera daer in ghestroeyt.

Item de vnguente ghemenget met olye van Camille/verdrijft die hitte eñ steecte wter leuerẽ/ eñ wt allen dẽ ledẽ/men mach dese vngente een iaer houden.

¶Vngentũ Marciaton.

Dit is een heete salue/eñ is gheuonden bydẽ grooten meester Martion van medicinẽ eñ philosophijs Dese meester seyt/ dat si goet is voor dẽ hooftsweer eñ ter borsten die vercout zijn ter couder maghẽ/eñ vercoude milte eñ leueren/ghesmeert byder sonnen oft byden viere.

Item dese salue saechtet die Artike in handẽ eñ voeten/eñ verdrijft die gichte.

Eñ si helpt machtelijck tot allen weedommen van drintinghen/eñ verdrijft die steecten.

Salue Dyaltea.

Eñ Dyaltea is een heete salue/Sy is properlic goet ter borsten seerichept/ daer op ghelept eñ ghemenghet met Gakelaers olie/ Sy is goet ter steecten in die milte/daer op ghesmeert.

Si is sondlige goet ter quetsinge tusscẽ vel eñ vlees Sy verduwet eñ wederslaet dye coude humoren/ eñ verhitte coude zenuwen eñ coude aderen.

¶Salue Arrogon.

Tis een heete salue/ Si is goet ter Artiken ende tot alle gutten/*Gutta is een euel/als die leden oploopen eñ drinten met grooten steecten van couden humorẽ/Sy is goet teghẽ alle passien die vã alle coude fluymẽ comẽ/teghẽ alle coude humoorẽ/ghesmeert byden viere oft bider sonnen

Sy is goet teghen persinghe benedẽ inden lichaem eñ ter steecten om den nauel.

Sy is goet teghen die perssinghe int middel vandẽ rugghe tottẽ eynde toe benedẽ. ¶Salue Agrippa.

Dese salue is een heete salue/eñ was gheuonden by den coninck Agrippe/ eñ is goet ter verduwinghen van binnen te stercken/gesmeert omtrent die mage Sy verdrijft drintinghe eñ steecten al des lichaems van couder saken.

Eñ weet dat wanneermen/ dese salue te gader menghet/dat si al te sterck is tot elcker siecten in haer effectie. ¶Salue laxatijf

Dit is een salue die den lichaem laxeert/ wannermẽ den lichaem daer mede smeert omtrent den buyck/ Si is goet den ghenen die den steen hebbeu eñ dlanc euel/ghesmeert omtrent den buyck/ter liesschen/eñ ten lendenen. ¶Ghulden salue.

Dat is een gulden salue/om haerder hoocheyt wille Dese salue heeft proper crachte ten steẽ. Die dẽ steen hebben in die zenuwen/die salmen met deser saluen smeeren/omtrent den lendenen eñ ter liesschen/Sy laxeert eñ moruwet den steen/eñ opent dye weghen vanden zenuwẽ/ dat dye steen lichtelijcker sinẽ ghãc heeft/dat hi wt loopt ist van couder saken.

¶Van yera pigra.

Yerapigra is een medicine/eñ reynicht zeere/ eñ is proper tot veel saken/des auonts genomẽ met goeden wijn.

Eñ tot een steecte eñ veruullinghe/menghet yerapigra met olye van Camillen eñ myrten ende doet dat warm in die oore.

Ende met wijn ghenomen/helpt der maghen seere.

Iten met wijn ghenomen daer venckelsaet in ghesoden is/ daer steenbreke in ghesodẽ is/ dat breect den steen/eñ reynicht die zenuwẽ eñ die blase sonderlinghe zeere. Itẽ ghenomẽ met roose olye eñ tsap van vyuoet te samen/eñ gheleet omtrent die moeder eñ om tghemechte/dat reynicht de moeder van couden eñ steertse seere. ¶Ãentreckende salue.

Vngentũ attractiuũ van Resiue/Neemt was/resiue olye eñ termentine.añ.viij.ʒ.maect dat een salue.

¶Een beschermende salue/Neemt bolus vã Armenic.ij.ʒ.terre sigillate/ceruse/quicsiluer.añ.i.ʒ. olie van roosen. x.ʒ. wits was. ʒ.ß.starcken azijns/ ghenoech om tvoorß. puluer in te drincken/ stijf inden mortier dat ghebrokẽ/eñ doet daer toe olye met ghesmolten was/eñ latent couden/eñ een salue maken.

¶Een salue om die maghe te sterckẽ.Neẽt tsap van mente/Alssen sap/ sap vã citonien.ana.iiij.ʒ.olie vã Nardus/olie vã mastix/olye myrtinũ.ana.iiij.ʒ. siedet al tsamẽ met een traech vier/tot dattet sap verso den is.Daer na doet daer toe.ij. ʒ.was/ mastix puluer/cynamomi/Gariofilorũ.ana.ʒ.ß.een salue.

Een salue van sandaline/ te verslaen dye heete apostuenien die in die milte eñ mage zijn. Neemt roode roosen.xij.ʒ.witte/ roode/ citrine sandale. ana. vi.ʒ. bolus vã armenien.iij.spodij.ʒ.iiij.ʒ. Camphore.ij.ʒ wit was.xxx.ʒ. olye van roosen een pont/een salue.

¶Een salue voor die borst/ Neẽt olie vã camille olye van leluen/olie van amandelẽ.añ.i.ʒ.olie van violetten.ij.ʒ.vochte ysopẽ.i.ß.ʒ. smouts vander hinnen iij.ʒ.marchs vandẽ kalue.ij.ʒ.mussillaginis/lijnsaet griecx hoy/ semen altee.añ.vi.ʒ.was.i.ʒ.luttel azijn een salue. ¶hier volgẽ dye figuerẽ der cruyden.

Die Prologhe op die crupden.

Engesien dat Godt almachtich/ des derden daechs van zijnder scheppinge/zijn werc aensach/eñ sach dattet goet was So sprac hi/die eerde brenge voort groen groepēde crupt dat saet brengt/vruchtbare boomē vrucht brengende nae haerder aert/wiēs saet si bi hē seluē op der eerdē. Eñ tgeschiede also/ Eñ die eerde bracht voort groen groepende crupt saet brenghende naer zijnder aert/eñ boomē vrucht brenghende eñ hebbende elck zijn saet naer zijnd aert. Eñ Godt sach/dat goet was. Eñ twert auont eñ morghē den derden dach. Eñ ghaft des sesten daechs den mensche tot sinē ghebruycke. Eñ godt sprack. Siet/ick hebbe v lup den ghegheuē alle crupt dat saet voort brenghet opter eerdē/eñ alle boomē die in hen seluen saet haers aerts hebbē/dat si v tot spise zijn/ eñ allen dyeren des aertrijcs/ eñ alle den gheuoghelte des hemels/ eñ al den ghenē dat hē opter aerden roert/eñ allen daer een leuende siele in is/dat si moghē te eten hebbē. Eñ tgeschiede also. Eñ Godt sach al dat hi ghemaect hadde/eñ twas al seer goet. Eñ twert auont eñ morghen die seste dach. Eñ aenghesien oock dat die almachtighe eewige Godt der gheheelder naturē schepper/ zijn wonderlike werckē/ van tbeghin der scheppinge des hemels eñ werelts eñ vercieringe der seluer/met claerheyt/eñ cracht eñ macht wt niet ghemaect heeft/te wetene. Tvier heet eñ drooge. De locht heet eñ vocht. Twater cout eñ vocht. De eerde/cout eñ drooghe. Elckē zijn natuere gheuende. Eñ dat hi ooc/die opperste constenaer eñ meester selue/den crupdē/den ghesteentē/met crachte eñ schoone ghedaentē verciert heeft/eñ den mensche bouen alle creatueren/ eelder ghemaect heeft/eñ al onder den hemel te leuen ghestelt heeft. Eñ dat vander voorß. vier elementē natuere/hitte/couthept/vochthept/droochept/soudē inden crupdē/gheesteentē/ghemenget zijn. Eñ oock in des menschē lichaem byder maten naer smenschē leuen bequaemheyt/ende daer naer des menschen ghesonthept. Eñ dat ghebrokē wesende/so dat die hitte dādere al verdriuē wilt/oft die hitte die couthept te niet doen/oft als die mensche met onghetēperde humorē veruuldt wort/oft dat hi van die natuerlike vochtichept by ghebreke wijct/dat hy dan terstont in groote siectē valt/naer bi der doot. Die redene hier af is/der naturē ontbindinghe/Int welcke des menschē leuen/is ghelegē. Want nv zijnder oock heymelike feninighe des menschen influencien der naturē contrarie. Dan oock des lochts onreynichept/oft onbequame spijse/onghemanierden arbeyt. Eñ sommighe andere dinghē den mensche vander ghesonthept treckende/eñ meer ontallike periculen die den mensche aenhanghē/zijnder ghesonthept contrarie/dat nauwe/ eenighen ooghenblick daer sonder en is. Ende dat des scheppers wijsheyt daer teghen den menschen daer voor voorsien heeft remedie/te wetene/die crupden/dieren/eñ andere creaturē/den welcken hy oock crachte inghestort heeft/dat si die ontbondē naturē totter behoorlijcker ghesteltenissen gheschicthept brenghen soudē. Want deene crupt verwermt. Dandere vercoelt/elck naer den graet zijnder complexien eñ natuere. Eñ also dandere creatueren/ tsi int water oft opter eerden wesende/ zijn nut tot smenschē hulpe/soo voorß. is/so die schepper der naturē dat beschict. Op dat die machteloose eñ crachteloose mensche door die cracht der crupdē eñ der andere dinghē/tot der gheheelder oprechter ghesonthept keerē mach/Soe sal ick hier/die crupdē/merckelijck met hueren figueren/so si int wesen/in velden/beemdē/bosschen/houen/ende andere plaetsen staen eñ wasschē/stellen/so dat ghi hier die ghedaentē ghesteltenissen/crachtē der crupden kennē muecht sonder eenighē Herbarius oft andere des ghelijcke boecken/wt tghene dat vanden crupden int langhe ghesept is/eñ hier oock volcht eñ volghen sal/Door Godt.

Hier beghinnen dye figueren der crupden.

Absinthiū Alssen.

Abrotanū Aueroone.

Absinthion griex/Arabisch Saricon/Alssen/Si is tweederley/witteroomsche eñ heeft witte saechte eñ effene bladerẽ/int eynde vandẽ Lentẽ vergadert men se/inder schaduwen ghedroocht/duert een iaer/ende groe̅/ſi is hee. indẽ. i. eñ dro. indẽ. ij. ſi is vorẽ geroert.
Abrotanũ griex/Arabisch Hesur. Auerone/Galienus. vi. sim. fa. ca. i. Auerogne deene is een mãneken eñ eene dwijfkẽ/eñ haer substãcie is eerdts die welcke die hitte versubtijlt/eñ bitter vã smake/eñ heet in den. iij. eñ dro. indẽ. ij. daer is oock voren af ghesept.

Altea Witten heems.

Altea is wilde maluwe oft maluauiscus Heems/ Si is heet met ghelijcheyt/ daer is voren af ghesept.

Acorus gheel lelien lis bloemen.

Acorus venerea oft affrodisia eñ heet oock gladiolus/Auicenna int. ij. canone/Acorus is een wortel vã eender plante/ daer knoopen op zijn dye witachtich zijn/daer eenẽ grouweliken rueck in is/luttel goets ruecks/eñ tis heet eñ scharp/ tis heet eñ drooghe int beghin des. ij. totter middelt/daer is vorẽ af ghesept.

Acetosa Sulcker.

Acetosa griex Oxilapatium/Arabisch Humad/Sulcker/Auicen in. ij. ca. vã acetasa/noe met Lappaciũ/ acutũ/ Acetose/seggẽde/Acetose deene is wilde/ eñ dandere tã/ So eis oprechte acetose tamme. Lappaciũ daer soerheit in is/wãt wilde acetose ofte wilde lappaciũ en is nyet soer/ Sy is cout inden tweedẽ/ eñ tsaet cout inden eerstẽ drooghe indẽ tweeden Auicenna/Die wortele van sulcker met azijne is den sweerachtighe schorfte bequaem / eñ der ontnagelinge des nagels Eñ alsmẽse mz wijn cooct/ist een goede plaester tot schorftheyt als Albras eñ Impetigo/ Alsmẽ den mont met tsap met wijne wasscher/ist goet teghen die apostuenien die onder die oorẽ zijn/Eñ bisondere die groote eñ haer saet stijft/ Serapio. Dyasco. Alsmen sulcker bladeren etet/stiuen ſi den buyck/Eñ tsaet oock met wijn eñ water ghedronckẽ/Eñ des ghelijck die bloeme/ is goet teghen die sweeringe des inghewandts eñ den oude vloet/eñ tsenijn.

Agrimonia cleyne Ferraria.

Agrimonia/Dyascorides/Tis een cruyt al gheheel den wilden mancop ghelijck oft den cruyde Ammomi. Maer dit is donderschilt/dattet thooft bouẽ heuet breeder eñ bloemt wreedelijcker/noch en maeckt oock so gheelen bloeme niet/maer een sofferanighe/ theeft een ronde wortel nederwaerts/ waer wt dat ſi die soffraẽ verwe laet/ ſi heeft sap vã scharper crachte/dat den neuelachtighẽ ooghem bequaẽ is/Twast inden veldẽ oft teghẽ die tuynẽ/Tis heet eñ drooge.

Alleũ Loock.

Allcum Loock/ Auicenna int .ij. canone. Loock is tweederley/ tam/ eñ wilt looc/ dat bitter eñ sterc is/ daer is ooc Loock dat Porrey loock heet/ Ende tis van ghemengder cracht vã looc eñ porreye/ Een ander dat Serpenten loock heet Eñ Looc is een crupt dat verwarmt eñ verdroocht inden derden tot inden vierdẽ/ ende twille meer dan dandere/ Rabinopses ca. vanden Loocke/ eñ ca. van Scordeon/ dat is wilt Loock eñ tis heet eñ drooghe tot inden vierden graet/ Plini⁊ indẽ.xx.boeck Tloock heeft groote cracht/ teghen die veranderinghẽ der watérẽ eñ der andere plaetsen. Den rueck veriaecht die serpentẽ eñ schorpioenẽ. Eñ tgheneest de slaghẽ van allen beesten/ ooc bysonder teghẽ die spenẽ/ met wijn ghesmeert/ Teghẽ die honts beten/ in die wonden met huenich ghedaen/ Men gheuet ghecooct den cort van ademe/ dye somighe row/ dye somighe ghewreuen in melck/ Teghen troomenisoen/ met wijn ghemenghet/ Teghen den tantsweer.

Athonasia reynuane.

Athonasia reynuane/ men heetet Tanacetũ/ men heetet Ameos/ maer ameos is wat anders/ Reynuane is een crupt/ daermen tsaet af inde medicinẽ ghebruyct/ eñ tis heet eñ drooghe inden derder graet teghen pijne inden buyck wt windẽ/ eñ om te doen pissen/ oock om den vrouwẽ haer stonden te doen hebben/ siedt Reynuane in wijn/ alst vã couder saken is/ in water alst van heeter saken is. Tsap vã reynuane met huenich ghemenget/ doodet die wormen.

Alkekengi kriecken van ouer zee.

Alkekengi oft Kekengi kriecken van ouer zee oft boberellen/ tis de tweede maniere van nachtschaye/ eñ zijn cout eñ drooghe omtrent den tweeden graet/ Serapion libra aggre. Alkekengi is eẽ maniere vã nachtschaey dat Kekengi heet eñ heeft bladerẽ der nachtschayẽ gelijck wat breeder/ eñ heeft een vrucht te ront der blasen gelijc/ eñ die vrucht daer af zijn roode granẽ als wijnbesien/ diemẽ Kikilium heet.

Anetum Dille.

Anetum dille/ tis hof crupt rieckende/ Platearius Dillen zaet bisondere ist der medicinen bequaẽ/ dye wortel ten tweedẽ/ tcrupt ten derdẽ/ Palladi⁊/ Mẽ zaeyt Dille in die maẽt Februario in coude plaetsen het lijdt allen staet des hemels/ maer men stellet int lauste/ Men salt vochtighen ist dattet niet en regent Dũne salmẽt zaepen/ Serapion li.aggre.ca. Ucbet/ dats, Dille tis heet int eynde des.ij.dro.int be.des.ij

Apium Eppe.

Apium Eppe oft ionffrou marc/ Ysidorus in libro ethimologiarũ/ Apiũ comt vã apex dats so vele als een hooft/om dat der ouders hooft daer mede plach gecroont te wordẽ/ Dit crupt droech Hercules eerst opt hooft/ Auicenna Deene is berch Eppe/dandere wilde/dandere tamme/eñ dãderr die int water wast minder dan die tamme/ eñ heeft der tammen cracht Eñ een andere die Sumurion heet minder dan dye tãme/theeft een crom been witachtich/ dye roõsche berchsche is die sterckste/heet indẽ.i.droo.inden.ij.

Arthemisia Byuoet.

Arthemisia byuoet/ Ysodorus/ Arthemisia is een crupt Dyane ghehevlicht vanden heydenẽ/ waer af si Dyana heetet/ Dyana heet int grieex arthemis/ Plinius indẽ.xxv.boeck/ Arthemisia dye voortijts arthemis hiet vã Arthemide ghenaẽt/ oock om dat des conins Mauseoli wijf/ so hiet/diese so naemde/ om dat byuoet der vrouwẽ heymelijc quaet geneest.

Die figueren der crupden.

Aristologia longa hoolwortel.

Aristologia longa hoelwortel/ Dyascorides ca.vã Aristologia/ Aristologia heet vanden griecken fete- logos eñ apiston/ Sy is driederleye/langhe/ronde/ eñ clematicis. Die lange is dmanneken die oocdactt lis heet/eñ heeft langworpige bladerẽ/eñ dũne gar- dekens twee palmen lanck/ eñ brengt een purpure bloeme/Theeft een wortel eenen vingher groot van goeden ruec. Die ronde is dwijfkẽ/eñ heeft een ron- de wortel/eñ heeft bladerẽ gelijc wewijnde ruecach- tich met lijmicheyt lancachtich eñ sacchtveel garde kens/een witte ronde bloeme/int middel een soffra- nige bloeme maer onnut/ Die clematicis heeft dũne gardekens/ronde bladeren/bloemen gelijck stupte.

Aristologia rotunda ronde hool wortel.

Aristologia rotunda ronde hoolwortel/ Ysidorus Aristologia heetet om dattet den beuruchten vrou- wen goet gepresen wort/wãt na die baringhe/ daer op ghesetten zuyuert si dye morder doordẽ waessem.

Asarum wilde nardus.

Asarum wilde nadus/ Ysidorus/ Asarum wast op schaduachtighe berghen/ tis een cruyt vā bloemen der Cassia ghelijck/ theeft een purpur bloeme aen die wortel daer der druyuē zaet gelijc in is/ met veel wortelen eñ dūne eñ wel riecken/ eñ tis crachtich ge lijc nardus. Dyascorides/ Asarus ist die de somighe wilde nardus noemē/ theeft bladerē ghelijc wewijn de ronde eñ dūne/ die bloeme onder die bladerē/ aen dye wortel purpur verwich/ gelijc Iusquiami tsaet ghelijc den druyuen/ theeft ooc veele knoopachtige dūne wortelen gelijc agrestis dats gras soet vā ruec ke/ die tonghe heetelijck ghenoech bijtende.

Aaron pape cullekens kalfs voet.

Aaron oft arc⁊ calfs voet oft papēcullekēs oft barba Aaron/ tis heet eñ drooghe inden eersten graet/ Theeft machte te ontbinden/ te laxeren/ te dūnen eñ af te drooghen/ Met dat sap van kalfs voet met Laudanū eñ Mir re maectmē een Pessa rium inde moeder om die stonden te doen co men/ Een plaester vā kalfs voet eñ Comijn in wijn ghesoden ende ghemeyn olye is goet op die opblasinghe eñ opheffinghe der oorē. Teghen die spenen/ is kalfs voet Alhel/ dat cruyt eñ Wolle cruyt in wijn eñ water ghe soden/ daer in ghesetē/ tis oock goet teghen die Fi cus/ dat is hartte sweeringhē aen dē eers. Dat cruyt is goet ghestooten met out smeer ghemenghet heet daer op geleyt teghē coude apostuenie/ teghē Scro fulas/ dat zijn manieren vā harde buylkens oft clie ren waren/ eñ verharde apostuenien/ Neemt tcruyt met Squilla eñ out beeren smeer/ menget te gader eñ legghet daer op/ Om daensicht schoone te makē eñ die huyt te claeren/ so maect cleyn poeder vā dye ghedroochde wortel eñ vā Os sepie dat is een been van eenē viessche/ menghet met Ceruse eñ roosewa ter/ daer mede wasschet uwe aensicht. Dyas. Int saet wortel eñ bladerē met ossen mest gemenget/ geplae stert/ gheneest tkledercijn.

Atriplex Wilde.

Atriplex wilde/ Se rapion li. aggreg ca. araf/ Dyascorides A raf/ dats. Atriplex is eē moes/ tis tweeder ley/ hofs eñ wilt/ met het tamme is couder dan dwilde/ Galien⁊ vi. simplicium farma corū capitulo andra frasis oft Atriplex oft crisolocanna/ tis cout eñ vocht van cracht/ vocht inden tweeden vander middelt des eersten/ diemen lauw heet/ datmē onsen ro sen toe gheeft/ dan si niet en stijft/ maer tis waterachtich eñ niet eerdtsch gelijc malue maer lancs den buyc gaet si lichtelijcker do re/ om die lijmicheyt/ Dye hoefsche soo wel maluwe als afradasis veel vochter ende couder dā die wilde Dyas. Andrafrasis dats atriplex gheplaestert ende rou geneest den hooftsweer/ den oochsweer.

Auricula muris Muys ooren.

Auricula muris oft pilocella/ Auicenna/ Muysen oorē is een cruyt der cracht des truyts daermē tge las mede afdrooghet ghelijck/ Tsap helpt dē ooghē.

Arnoglossa Wegebreede.

Arnoglossa de groote plantago/ oft vijf zenuwen
oft rams tonghe/griecx arnoglossa/ Arabisch Lisen
alhamel/ Pandecta. clxij. Arnoglossa/dats/Weghe
breede/is driederley. Deene is dwijfbē/eñ heeft bree-
de bladeren/ int brekē als zenukens/ Dandere heeft
nauwe bladeren die Lanceola heetet/dat is dmāne-
kē/eñ heeft zenukens int brekē/daerō heet Vijf zenu
we/int middē eenē stec vol zaets/cout eñ dro.indē.ij.

Ambrosia Wilde sauie.

Ambrosia oft Ambra/si is woest van name/Plini-
us.xxvij. Ambrosia omtrent dandere cruyt driuen-
de heeft een spruyte dicke/van taxkens dūne/by drie
palmen lanc/tderdendeel de wortel corter/ruyt bla
deren/omtrent opperste des steels is wijnbesien zaet
hanghende met wijnachtighen ruecke/daerō heetē
sommighe Druyue/dandere Arthemisia/Die vā Ca
padocien croontmen daer mede/ Galienus.vi.sim.
far.ca.vā Ambrosia oft wildeeppe stijft eñ wedstaet.

Die figueren der cruyden.

Affodillus wilde Lelien.

Affodill9 wilde lelie oft hondert hoy oft Albuciū
Jū. li.cxp .xvij.sept/ dat Affodillus een cruyt is dat
die latinen vander hitten Albuciū heetē/Dial. Affo-
dillus is een cruyt dat bladeren heeft gelijc Porrus
porreye/ een lichte roede/ daert swart saet op heeft/
langworpige wortelen eñ ront gelijc Galanus/Die
wortel is heet van crachte eñ limich/ Het doet vrine
maken/ tbeneemt menstruū/ den weedom der siden
vā verschuddinghen/ dē hoest verdriuet gedronckē.

Agnus castus Water wilghe.

Agnus castus waterwilge/ Platearius indē boec
vandē simplen medicinē int capittel vā Agn9 castus
water wilghe. Tis een spruyte inden vierden heet eñ
drooghe. Altijt vintment groen/eñ meest in water-
achtighe plaetsen/min in die drooghe/Die bladeren
zijn der medicine bequaem/ dye wortel nyet/ maer
die bloemen meer/die bloeme heet Succarium/ Dye
spruyten heeten die sommighe zee wilghē. Die bloe
men vergadertmen indē Lenten tot der medicinen.

Borago bernagie.

Borago bernagie/ si is heet ende vocht indē eersten graet/ Platea. Borago heeft scharpe bladerē eñ zijn groen/ si zijn bysondere der medicinē bequaem ghedroocht/ niet tweemael gesaet/ Sy heeft cracht/ goede humoren te genereren/ Ysaac/ Borago in wijn te drinckē ghegeuē/ gheeft blischap/ eñ stercket therte/ Eñ oock met water ghecooct/ ende met huenich oft suyckere te drinckē ghegeuē/ suyuert die weghē der milten eñ kelen/ daer is oock voren af geraert.

Buglossa Ossen tonghe.

Buglossa ossen tonghe so is si vanden grieckē ghenaemt/ om dat si seer scharpe bladeren ghelijck een ossen tonge heeft/ Plinius indē .xxv. boec/ Buglossa heeft bladeren opter eerden ghespreyt der ossen tonghē ghelijc eñ scherp eñ groot eñ cleyn/ Auicē. Ossen tonghe heeft breede bladerē/ ende haer ryet is effen/ wiens tackē zijn ghelijc der sprinchanē voetē/ eñ met wijn ghenomē/ meerdert den wellust/ tis heet eñ nat

¶ Die figueren der cruyden.

Betonica betonie.

Betonica Betonie/ Galien? .vij. simi. far. ca. Cestrū oft cestron griex Betonie/ theeft een snijdende crachte so die bitter smaec dat toōt/ si is heet eñ drooghe indē eerstē graet/ wiens bladeren bisondere groene zijn/ der medicinen bequaem/ ghedroocht/ zijn si ooc van grooter crachte/ Alsmense indē Recepten vindt/ salmen dye bladerē nemē/ Sera. li. aggre. ca. Bastarē/ Dyas. Bastarem dat is Betonie/ Tis een cruyt dat alle iaer op wasset/ theeft eē subtile roede eenē arm lāck oft meer ende is vierkant/ ende theeft sachte bladerē eñ lanck/ den eycken bladerē in zijn snekēs ghelijck/ van goeden reucke/ die bladerē naest der eerden zijn meerder dan die andere/ opt topken is tsaet ghelijck den coren aren. Teghē den hooftsweer van coudē saken/ salmense ghesodē ghorgelen ghecooct met stafisagria in azijn/ is tghebrec bider maghē met wijn ghecooct/ daer is ooc voren af gheroert.

Branca ursina beren clauwe.

Branca ursina beren clauwe is een cruyt met groote bladerē ghelijc kool bladerē/ maer ghesneden ghelijck den beren clauwe/ indē middē spruyt eenē steck op zijn hooft veel doornachtighe bloemē ghesloten/ tis heet eñ vocht indē tweedē graet. Theeft eē cracht te morwen eñ te rijpen eñ te saechten/ Teghē dorheyt der ledē eñ ghebreck der miltē/ salmen daer een salue af makē eñ ghewreuē langhe in olye eñ ghesoden salmen daer was toe doē/ teghē dē wint in die moeder.

¶ Beta Beete.

Beta oft Bleta/ ß is cout eñ vocht/ ß is tweederley als witte eñ swarte oft roode eñ wilde/ Galien?.vi. ßm.far.cap.bletũ. Beete is een etelijck moes cout eñ vã vochter cõplexiẽ/in scda manßõe a tpata abstãcia dat is/indẽ.ij.graet. Eñ Galienus ooc vã die spisen/ inden.ij.boeck ca.die beta. Tsap van beete droocht af middelbaerlich/ eñ verweect dẽ buyck eñ wtduwinghe eñ bijt weynich die maghe/ diese weeck hebben/ daer om ist der maghen oueruloedich quaet.

Bursa pastoris teskens cruyt.

Bursa pastoris teskens cruyt oft sanguinaria/ ß is cout van complexien eñ heeft een stoppende cracht/ ß is tweederley/ deene heeft bladeren in maniere vã teskens/ die andere heet centinodia/ eñ tcruppt lancx der eerden/ eñ heeft bladeren ghelijck rupte/ eñ saet omtrent die bladeren/ eñ heet oock musschen tonghe Dese cruyden zijn seer goet teghen heete apostuemẽ Als Teskẽs cruyt met azijn gestootẽ daer op ghelept

Berberis Amiberberis.

Berberis/ Auicenna/ inden.ij.boeck van berberis/ Dye somighe is ront eñ root veltachtich/ dander is swart lanck sandtachtich oft berchachtich eñ is sterc cout eñ droghe int eynde des derdẽ graets/ eñ verdrijft seere dye colere / Galien?.viij.ßm.far. ca.oxio cantũ/ Desen boom is ghelijc der cracht eñ gedaente des booms Arehandi/ dat is wilde perẽ. Dye vrucht snijdt subtilijc/ alsmense drinct oft eet/ snijdt ß dẽ ouden vloet eñ oude vochticheden vander moeder.

Basilikon Ozimũ.

Basilikon oft ozimũ/ ß is tweederley/ deen is gariofiolata/ wãt ß eenẽ rueck van groffels naghelẽ heeft/ ß is heet indẽ eerstẽ/ eñ droghe int eynde des tweeden graets/ dese is vã meerder macht eñ is root geelachtich cleyn vã bladerẽ/ die steel viercantich/ Jn die maent Julio vergadert mense. Jn de. ℞. eñ electuarien/ tsaet. Jn de saluẽ/ placsteren/ tcruyt. Basilikon gar. helpt der maghe/ der leuere/ herte/ herssenen.

Brionia.

Brionia wildẽ witten wijngaert/ Tis onſen wijngaerde ghelijck/ al tcruyt is heet eñ dꝛooghe/ maer de bladeren vruchten eñ woꝛtelen/ hebben macht af te dꝛoogen/ cleyn te maken eñ te ontbindẽ/ daerom zijn ſi goet tegẽ de herthept der miltẽ/alſmẽ haer eñ heems woꝛtel met vigen in water ziedet/eñ dã met ſwinen ſmeer gemenget eñ een plaeſter daer af op. Die woꝛtel geſtooten met grier hov eñ vitſen/azijn gemẽget/beſtrekẽ/ſuuert duyſter huyt/ Wijn daer mede dit ſap geſodẽ/tegẽ de popelſie de vallende ſiecte/Die mate van nemen ſal.ij.z.zijn.

Cicoꝛepe.

Ciccoꝛea hemels ſluetel cicoꝛepe/ſi is cout eñ vocht inden tweerden graet/ende dꝛooge indẽ eerſten ende ſi is tweederley/die int velt waſt/ende in die houen deſe vercoelt meer/Tſap is goet tegẽ de heete leuer

Die figueren der cruyden.

Calamentũ.

Calamentũ ſteen mente catten mente catten cruyt men heetet oock wilde poleye/Sy is heet eñ dꝛooge inden derden graet/ſi is dꝛiederley/ te wetene/ eene die in haeren rueck eñ bladeren gelijc is onſer vrouwen wiechſtroo dat is poleye/ dan dat dye bladeren meerder zijn/theet ooc wilde poleye/nepita/ die derde is der wilder menten gelijc/dã dat die bladers lãger dã der mentẽ zijn/Calamente is voꝛen geroert.

Centaurea.

Centaurea centoꝛie/men heetet ooc eert galle/ Sy is heet eñ dꝛooghe inden derden graet/ ſi is tweederleye/groote ende cleyne/die groote cẽtoꝛie doet versneden vlees aendẽ heert weder aen een loopẽ/Dye cleyne centoꝛie geſodẽ eñ gedꝛonckẽ/verdoet die colere eñ die vette humoꝛen/ tſap met huenich gemenget/claert donckere ooghẽ/voꝛen is daer af gheſeet.

Carthamus. Mesue.

Carthamus is tweederley/ wilt soffraē eñ tam/ tsaet is dat beste vandē cruyde/ mē heetet oock papegaysaet/ eñ dat is dat tamme. Daer na de bloeme/ eñ dat witte saet/ eñ plat grof eñ vol/ dmerch is vet salsachtich/ eñ dye schorsse dunne/ Eñ die bloeme is beter die dē sofferaen hare gelijck is. De cōplexie eñ proprietept. Tis heet indē eerstē graet/ eñ drooge inden tweedē die bloeme en is niet soo heet/ eñ dat wilde is heeter eñ drooger/ theeft een slappe machte des suyvels. Het opent ende tdroecht af tverstoort eñ tdoet walghen/ spouwē/ schiten/ tvoetsel is arch/ eñ der maghen seer schadelijc/ men sept oock dattet melck doet tot kaseloopē indē mammen/ eñ maghe Men maket oprecht/ teghen tletsele dattet der maghen doet/ menghende dat met Anijs/ beter Galigaen/ masticx Folie/ eñ des ghelijc/ Eñ dattet den ingheswande lettet/ betertmē met Ghengebeer perlē sout/ broot sout/ eñ des gelijc/ Mesue sept oock tsaet met luttel geschuymt huenichs gemenget eñ luttel Galigaens suyvert den lichaē/ die bloeme gewreuē met azijn ghemenget verdrijft quaet vlees/ ruyhept des vels als impetigo/ daer op ghestreken.

Cynoglossa.

Cynoglossa lingua canis hondts tonghe van cinos dat is een hont/ eñ glossos dats eē tonge/ eñ dit cruyt is der wegebreede gelijc/ dan dattet ribbekens heeft op die bladerkēs/ maer licht genoech/ eñ men siet die Mē geneest daer mede die mont sweeren/ eñ ander bedriegelike sweerē van couder eñ drooger cōplexiē tsap ghemenghet met sap vā prcos eñ wat huenichs tsamē tegen Al colā dat zij absluenië indē mōt. Hons tonge met Wegebreede eñ tesbēs cruyt gesoden/ daer in ghebadet is goet teghē gomorreā/ Alst ghebadet is/ soo doet in tghesoden Water wilgen/ met wat Greuerzijns eñ azijn in een spongie eñ legtse warm op themechte. Eñ water wilge/ ruyte/ mageleyne/ Settumēte/ comijn/ dille vā droogē dat

saet eñ smenschē gheestē/ Dranc daer honts tonghe in ghesodē is met huenich water gemenget/ is goet tegē de fluymachtige oft vette mage/ eñ heete lōger.

Camille.

Camomilla camille/ ß is heet eñ drooghe indē eersten graet/ ß heeft machte te morwen eñ te ontbinden/ van haerder macht/ olye/ watre/ plaesteren op de ooghē/ oochschelē zeerichept eñ herssenen gheleet geneestse/ daer af is voorē gesept. ¶ Camepitheos.

Camepitheos grieck/ heet dē cleynē pijnboom/ om dat al sinen ruec heeft. Ende heeft een cracht eñ complexie die Camedreos heeft/ eñ zijn heet eñ drooghe inden eersten graet. In dranck zuyveret/ opent eñ reynicht die binnenste ledē/ de blase/ nierē/ eñ windē

Capillus Veneris Steen rupte.

Capillus Veneris Venushaer/ om dattet t'haer te vallen belet/ oft om dattet swartte lichte gardekens heeft den haer gelijck/ theet ooc Steen rupte/ Twast in waterachtige plaetsen/ Platearius inden boeck van die simple medicinen/ Capillus veneris venus haer is cout eñ drooge/ nochtans getempert/ versch is crachtich/ daer is oock voren af geroert.

Cepe Ayuyn.

Cepe Ayuyn sbollen Dyascorides ca. Bulbus/ dats Ayuyn/ eñ is tweederley/ Deene is die rootachtighe bollen heeft/ dye goet is wt een vettachtich lant verghadert is der maghen goet/ Een ander manyere van bollen/ noch beter der maghen want alle Ayuyn bollen zijn heet ende lijmachtich/ Plinius int cap. van Ayuyn/ Ayuyn heeft een insnydende cracht/ ende die langworpighe/ zijn scarper dan die ronde ende die rootachtighe beter dan dye witte/ Die drooghe zijn lijmachtigher dan die groene/ eñ rouwe/ Eñ die rouwe lijmachtigher dan dye gecoocte/ Galienus. vij. sim. far. ca. de cepa/ Cepa is inden vierdẽ graet heet/ die substancie is eens deels grof/ Dyascorides Ayuyn bollen geghetẽ verheffen die tonghe eñ kinnebackẽ verschapen si/ de maghe blasen si op/ Gheplaestert/ den slappingẽ eñ dẽ weedommẽ der kotẽ/ eñ dẽ sedercijne doen si een groot stuck/ Dat int lichaem ghesteken is/ treckẽ si wt/ alleene met huenich daer op ghedaen doen si dat/ Sy verdriuen tgheswil des waters/ daer op ghelecet.

Coriander.

Coriander/ Palladius li. iij. Coriander zaeytmen vã die maent meerte aen/ tot in october toe/ si spruyt in mager eerde/ eñ heeft de vette lief/ eñ doutste zaet houdt men voor tbeste/ vocht met alle moes wasset Dyascorides corion dat is coriander/ tis kenlijc/ zijn cracht is cout gewreuen eñ gheplaestert met bry/ eñ tarwen broot gemenget eñ daer in gedaẽ/ doẽ theylighe vyer wt/ Tsaet met wat soets gedronckẽ/ doodet die lenden wormen/ eñ mindert des mans zaet/ Wonder seet Xenocrates/ dat ist dat een vrouwe/ een graenken zaets op eenen dach drincket/ dat si so vele granen/ so vele daghen menstrua ophouden sal Serapi. Coreandrũ inde ooge gedrupt met vrauwẽ melck/ helpt dẽ weedõ/ Thout tvyer sonder zueren.

Cuscuta doder cruyt.

Cuscuta doder cruyt side oft wranghe opt vlas sduyvels naeyzharẽ/ Aben Mesuay/ Cuscuta is een cruyt datmẽ int vlas vint eñ hangt daer ane/ vorẽ.

Ciperus.

Ciperus / Dyascori. ca. vā cipero / Ciperus oft so de sommige / cri sceperon / theeft bladeren der Porreyen ghelijck / maer langworpige ende teere / eñ climt vander eerden op / een cubijt ende een halue theeft den steck hoeckich der biesen ghelijc dese steck heeft zaet op thooft / Ronde wortelen eñ lancworpich onder der eerden ghelijc de swartte olyue dye vele eñ by een wassen swart vā verwē ende soet van ruecke / van smaecke bitterachtich Twast in waterachtighe plaetsen eñ in beē den eñ broeck lant. Vā desen wortelen is die swaerste eñ hardtste die edelste eñ niet bruesch / maer dye scharpste / eñ vol van ruecke by ghetijden / alsulcke teeken heeft die van Cilien oft van Syrien / Theeft macht heet te maken eñ af te droogen sonder byten / Dyas. Sahade / dat is / Ciperus / Aben mesuay / this heet eñ drooghe inden. ij. tvermeerdert den sin / eñ tsterct de maghe / Tbetert de verwe / Tmaect den monde eenē goeden rueck.

Celidonia scheelwortel.

Celidonia scheelwortel oft guwortel / Plinius in den. xxv. boeck / Die dyeren hebben die cruyden ghevonden / ten eersten de scheelwortel / Want met dese gheuen die swaluwen inden nest den ionghen tghesichte / so die sommige dat willē al waren si ooc wte. Sy is tweederhāde / die groote heeft eenen vruchtbarighen steel / bladerē der wilder pastinakē gelijck meerder. ij. cubitē hooge / eē witachtige bloem / vorē

Catapucia roer cruyt.

Catapucia roer cruit schijt cruyt oft sporie zaet / Serapion li. ag. ca. cathua / dats catapucia / Dias. Die groote Catapucia dye Cathua / tis eē boom bladerē hebbēde so groot als vighen bladeren / gelijc Dulb / dā si grooter saechter eñ swartter zijn stecken eñ tacken zijn hol ghelijc een ryet / eñ heeft zaet als indē tackē scharp / eñ alsmen tsaet ontuelt / so ist gelijck Kirat / eñ mē druct daer olye vā Kerua wt / Die cleyne is een plante dweelcke sommige onder de melckighe rekenē / eñ heeft eenen steck eenē arm lanck eñ hol eenē vingher dicke / opt opperste des stecks der tacken zijn cleyne tackens / ende vā den bladeren sommighe zijn op den steck / eñ sommighe op die tackens / maer die bladeren die op den steck zijn / zijn langher gelijc den Amādel bladeren / dā dat si breeder zijn eñ saechte / maer die bladeren die op de opperste tackens zijn minder dan dye bladeren des stecks eñ zijn der langher aristologien ghelijck / Tvoecht af sterkelijck / Die olye van die vrucht is heet eñ subtijlder.

Cucumer Cocommeren.

Cucumer cocommerē / cucurbita couwoorden / Citrulli citrullen / melones meloenen / dese. iiij. zijn dye iiij. coude zaeyen / ende dese. iiij. segghen. Gal. Ysaac / Aben Mesuay / cout eñ vocht inden. iij. ḡ. te wesen / by na vā eender cracht / si blusschē alle vier dye hitte ende coleram. Tsaet der cocommerē is beter dan die citrullē / Cocōmer saechtet dē buyck eñ doet pissen.

Calamus agrestis wilt gras.

Calamus agrestis ofte aquaticus wilt oft watergras/ tis een maniere vā gars/ zijn macht is te subtilieren cleyne te maken eñ te stercke wt sinen goeden ruec/ Calamus argrestis doet pissen/ eñ dē vrouwen haer stondē hebbē/ alsmē dē wijn daert in ghesondē is/ tsauonts eñ smorgens een half gelas drinct Calamus aromaticus/ Isidorus in li. xvij. Dya. Calamus aromaticus wast in Indien eñ die rosch is/ is dye beste met dicke knoopen/ eñ alsmen hē breect schijnt hy snijdelijck sandtachtich/ soet vā smake vael.

Canapis Kemp.

Canapis oft canabū kemp/ Plinius indē. xix. boeck Kemp is den seelen nuttelijck/ men saeyet van suytwesten/ hoe dicker hoe vaster/ Tsaet alst rijp is/ soo breectment af inden herfst als dye nachtē euen lanc zijn/ in dye Sonne/ oft wint ofte roock droochment/ Eñ tkemp peltmen naden wijn oost eñ men supueret. Pli. li. xxi. Men seyt dat tkemp saet die mans ōtmannet/ tsaet daer af/ verdoet wat in die oorē loopt/

Daucus voghelnest.

Daucus voghelnest/ Plinius li. xxv. Dauc⁹ is twee derleye/ Dye beste is in Chreten daer nae in Achayē eñ allesins in drooge plaetsen wast ſi den venckel gelijc met witterder bladerē eñ minder harachtich eenē rechtē steel eenē voet lanck/ dye wortel van rueck eñ smaec seer soete/ dese wast in steēachtige suytwaerts Die andere wasschē ouer al in eerdighe hueuelkēs eñ paelē/ niet dā in vette eerde. Die bladerē ghelijck coriander/ den steel vā een cubitus/ ronde hoofdē/ tsaet oock den comijne ghelijck/ des eersten Milio/ wit eñ wreet/ heet vā ruecke/ tis heet eñ drooghe inden. iij. Teghen alle ghebreck der borst/ ghedroncken.

Diptanus.

Diptanus / Dyas. Diptanum oft Diptānum/ sommighe segghen dattet wilde poleye is oft batin/ tis eē cruyt snijdende/ ende meer dā teretische bytende/ theuet bladerē ghelijck poley gesteelt eñ op al die spruyte is wat ofte wolle ware/ maer ten heeft bloem noch saet. Theeft soe groote crachte als poleye/ mer wat scerper/ Een andere maniere/ Diptann⁹ dat bladerē heeft Sisimbrio gelijc met een meerō swarte eñ sacchte roede/ Dye bloemē hebbē dē ruec vā Sisimbrio/ Diptānus verwarmt saechtelijck eñ stijft/ Tiptānus is vā sulcker cracht/ dattet yser vanden lichaem wtdrijft/ eñ tgheschutte wtslaet waer doze dat de dieren daer af etende/ gheschoten wesende/ tgheschutte wten lichaem worpen/ Pla. Tverdrijft tfenijn.

Esula minor cleyn sporie.

Esula minor cleyn sporie/ si is heet ende drooghe inden derden graet/ die wortele is der medicinen bequaem Si heeft machte principalijck dye fluymen te suyueren ende die melancolie/ teghen dye daghelijcsche corts teghen die pijne der iuncturen/ als dat Fledercijn/ in voeten ende handen/ teghen die Gicht/ teghen tlanck euel/ ende die water siecte wt couder saken/ Neemt dye wortel van cleyn sporie/ van petercelie/ van adick ende die wortel van acorus/ elcx. i. ʒ. venckel saet/ saet van Eppe ende van anijs/ elcx. ij. ʒ. mastic/ caneel/ elcx. i. ʒ. siedet tsamen in. ij. pont waters/ door eenen doeck gecleert met suyker/ een sirope/ die salmen nemen.

Endiuie.

Endiuie / Auicenna. Endiuie is wilt ende tam/ Deene heeft brede bladeren / dander nauwe bladeren/ si ghaen beyde de lactuwe te bouen int openen/ Isaac inden daghelijcschen lijftocht/ Endiuie is tam/ ende wilt/ die tamme is van verschepder cracht / sy heeft harthept ende sonder smaeck/ ende is weder tweederlep / Ende is wintersche / ende somersche Endiuie/ Die wintersce is sonder smaeck om die bitterhept oock om dye coude des tijts si is cout int eynde des ij. Sommighe segghen dat si vocht is/ dat nyet en blijct/ want die droocheit blijct om die bitterhept. Die somersche is bitterder/ ende niet so cout want si is cout inden. i. ende drooghe int midden es tweeden Daer is voren oock af gheroert.

Eupatorium Boelkens crupt.

Eupatorium / Dyasco. Van Eupatorio boelkens crupt/ is een spruite saechtachtich hebben de eenen rechten ende hout achtighen dunnen/ swarten/ scharpen/ steck/ eenen cubitus lanck oft meer/ Dye bladeren zijn ronts omme ghedeylt gelijck Pentafilon oft kemp/ wyens bladeren opten top ghedeelt ghelijc een saghe/ tsaet van tmidden des stecks is scharp ende onder wijcket daer af/ Auicen. li. ij. ca. van eupa. Eupatorium is vanden salf crupden/ ende heeft bladeren den Kemp bladeren gelijck/ Die bloeme gelijc Nenufar/ ende dat ist datmen gheeft/ Tsap is heet inden eersten/ drooghe inden tweeden Dyasco. Eupatorium is goet teghen tgebrec der leuer/ Die bladeren drooge/ out swinen smout breect wonden.

Enula Alant.

Enula Alant/ Die wortel is der medicinen bequaem/ ende is heet ende drooghe inden tweeden graet/ ende heeft eenigherhande vochtichept/ daerom en verwermt si dat lichaem terstont nyet/ alst hem aen oft teghen comt si is goet teghen alle letselen ende coude pijnen/ oock teghen die opblasende wintachticheden/ ende teghen pijne die van bletsinghe oft stootinghe aen der knoken vergheringhe der senuwen coemt/ een plaester aldus ghemaect/ Neemt die wortel van Alant/ van yreos ende van witten heems ana. ghestooten ende dan gemengt met olye van lijnsaet / een plaester daer af ghemaect op die leden/ tegen tselue wt couden/ drinct van gesoden Alant wortel/ yreos ende anijs/ gescuymt huenich.

¶ Epatica leuer cruyt.

Epatica leuer cruyt/Platearius/ Epatica is een cruyt dat in waterachtighe eñ ſteenachtighe plaetſen waſt/theeft cleyne bladerē/men heet dat Sent groen/Eñ theet leuer cruyt/om dattet beſundere/der leuere helpt/Tis indē eerſtē.ğ.cout eñ dꝛooge Eñ dz de meeſte bladerē heeft es tbeſte/ theeft crachte te vercoelē eñ wt die ſubtijlheyt zijnder ſubſtācien te ſtercken/Epatica is goet tegen de verſtoptheyt der milten eñ leueren vā couder materiē. Eñ tegē alle ſiecte der heeter leuerē/tis voꝛē gheroert.

¶ Elleboꝛus albus wit nyes cruyt.

Elleboꝛus alb⁹ wit nies cruyt. Diaſ.ca. van elleboꝛus/Elleboꝛ⁹ dye witte heeft bladerē gelijc die arnogloſſa dats wegebꝛeede oft wilde beete / maer coꝛter ende ſwarter eñ wat rootachtich eenen ſtec.ij. palmē eñ rimpelachtich/eñ tplach te verſlenſen eert beghint te dꝛoogen/eñ gelijc veel hars comē ſi wt eē woꝛtele gelijc gar dekēs/twaſt ī berchachtige plaetſen/die woꝛtel moetmē grauē indē tijt des ooſts de witte eñ gebꝛeide is nut eñ die bꝛueſſce eñ die bieſachtige de welcke als ghiſe bꝛeket roock woꝛpt/ eñ die witſte vā binnē met heetē ſmaeck/te vele genomen doot den menſch / Johā. Meſue ſeet datmen witten elleboꝛus ſchouden ſal Hypocras het zupuert allet lichaem van die ouervloedicheden der verdoꝛuēder materiē/eñ met ontbindinge bꝛēget lichtelijc de mede gemēgde colere.

¶ Elleboꝛus niger ſwart nyes cruyt.

Elleboꝛ⁹ niger ſwart nyes cruyt oft des heilichs kerſt cruyt/om dattet optē kerſtnacht bloeīt/ Auicenna li.ij.vā elleboꝛus/ Dye ſwartte elleboꝛus is in ſtuckē ſnidēde/eñ ſi is ſcharper dan die witte/eñ dieſe vergaderen woꝛden bewaert etende loock eñ dꝛinckēde wijn/Joan. Meſue ca.vā elleboꝛus/ſi is wit/eñ ſwart/die ſwartte is crancker/Waerō dat die witte dē āēual der vꝛeeſen eñ beuēs bꝛēgt. Die ſwartte iuecht eñ weluaren/Dyaſco, Dye woꝛtele vā ſwartte elleboꝛus genomen ſuyuert ſlegma eñ colerā lanx dē buyc/Die ſomige mengen.i.ʒ.ſcamonie eñ ſouts/ Sy geuet gehooꝛ/tis teghen malaetſheyt/ſchoꝛſt.

¶ Ebulus Adick.

Ebulus adic vlieder/hy is heet eñ dꝛooge/tvleeſt.

¶ Edera terrestris ouderhaue.

Edera terrestris ouderhaue. Gal. vij. sim far. ca. Frissos oft edera terestris eerdtsce edera/ Dese wort wt cōtrariō crachte wāt theeft een scharpe sustātie die welcke eerdtsch kout bewesē is/ maer theeft ooc wat hartheyts/ die heet bewesen is/ so dat die smaeck betuyghet / dye derde substancie hier af is wateractich / law alst groen is/ Sy is ō medicinē bequaē/ Groen die bladeren met wijn gesodē/ dz geneest groote wōden/ Wondē vandē vyere sweerēde met azine die bladerē gesoden / helpt die flegmatike waer door dattet den snof reuma geneest / eñ couwet oude sweerē door den nuese eñ oorē/ maer schinet te hart/ soo salmēt met soete olye menghē/ Die bloemē met wijne gedronckē/ ghenelet die Dissenterien/ eñ die crāchheyden des buyer eñ die reumata eñ vochticheden.

¶ Edera arborea Veluwe.

Edera arborea Veluwe clūfwewijnde/ Isido. Theetet clūf/ om dattet aen die boomē cruppende cleeft Dye Phisikē seggen dat si een teeken van een coude eerde zijn/ Dyasco ca. cissos/ Edera is driederley/ witte/ swarte eñ Elix. Die witte heeft wit zaet/ die swarte/ swart oft sofferanich/ die welcke sommige Dionisiam heetē / Maer Elix en heeft gheen zaet maer cleyn bladerkens dicke kantich/ Die swarte vā bacho die ooc dyonisius hiet heet si dyonisia/ In eenē holen tant tsap gedaē/ verdrijft den weedom.

¶ Fumus terre gelsicū duyuen keruel.

Fumus terre duyuē keruel/ Gal. haerē smaeck is bitter eñ scarp / heet eñ drooge indē. ij. g. Dyas. Tveecht de verdonckertheyt der oogē af/ het doet tranen/ Tcruypt geghetē oft gedronckē/ maect coleram door die vrine te comen/ Plate. hoe si groender is/ hoe beter/ drooge is si onnut. Tegē die scorft heyt/ gheeftmen tsap/ daer toe suyckere met coude water/ driemael ter wekē/ eñ tsuyuert te rechte die humoer dye tschorft maect / Tsap een syrope daer af ghemaect/ is goet teghen Dwater.

¶ Feniculus Venckel.

Feniculus venckel/ Auicenna li. ij. ca. vā venckele hof venckel is heet inden. ij. het opent de verstopt heydē/ Tscarpt tgesichte/ eñ besundere haer gūme eñ thelpt int begin vādē watere eñ by haerē afgāc

¶ Fragaria eerdtbeſien cruyt.

Fragaria eerdtbeſien cruyt/Platea. Tis cout eñ vocht van complexien indẽ eerſten graet/ Teghen dat menſtruũ dat te zeer vloeyt / tſap van eerdtbe- ſien cruyt met tſap van wegebreede helpet. Tſterct alle wondẽ met tſap vã eerdtbeſiẽ cruyt geſmeert Tſap met ſkomijne ghenomen is goet tegẽ dẽ ſtinckendẽ mõt/ Dwater daert mede geſodẽ is/ is goet teghen dẽ hooftwee. Die vrucht verdrijft den dorſt

¶ Fraxinus eſſchen.

Fraxinus een eſſchen boom/ Serapion li. aggre. ca. dirdan/dats/Fraxinus eſſchen/ ſo heet mẽ hem int griex int ooſtẽ/die arabiſche heetẽ hẽ dẽ boom Cimicũ/eñ in Perſiẽ heetẽ ſi hẽ tuzach. Hi coelt eñ droocht indẽ tweeden graet / Sera. Sijn cracht is al verſch te verſamen eñ verſaemt die wonden eñ die wortel is daer ooc goet toe alſmẽ dwater daert in geſodẽ is op die beenderẽ worpt diemẽ wilt ver ſamen/Die ſchorſſe verſch/op die wondẽ gebondẽ ſterctſe/De ſcorſſe gedroocht/geneeſt tverheu ẽvel

¶ Grana ſolis witte ſteenbreke.

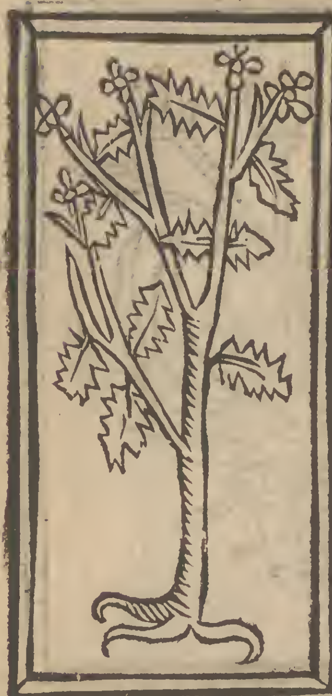
Grana ſolis oft miliũ ſolis witte ſteẽbreke/Dyaſ Culb. arabi. dats miliũ ſolis/Tis een cruyt dat bla deren heeft der olyuen ghelijc dan ſi meerder zijn/ eñ ſaechter eñ breeder/twaſt in ſcharpe eñ hooghe plaetſen/Dyaſ. Sijn cracht is te doẽ piſſen/ eñ zijn zaet met wittẽ wijn gedroncken/ breect dẽ ſteen eñ doet vrine makẽ/ Pli. tſaet heet aſtorcos/drictmẽ ſo breket dẽ ſteen eñ doet vrine makẽ. Pan. ca. Ca- lebi dats/granũ ſolis/tſaet doet vrine makẽ eñ mẽ ſtrua/eñ tis heet eñ drooge inden derden graet.

¶ Gallitricum hanen cam.

Gallitricũ oft centrũ galli hanen cã/Platea. Tis een cruyt dat bladerẽ heeft dẽ eycken gelijc / maer breeder/eenẽ ſcharpen ſmaeck / tis heet eñ drooge indẽ. iij. g̃. Aui. theet ooc Pollitricũ/ eẽ iaer houdt- ment/Theeft crachte te verteeren/te verwermen/ eñ te veranderen/ die bladerẽ eñ tſaet indẽ medici- nẽ/Int geſodẽ water/geſtooft/ v̇drijft tdoode kint

¶ Gariofilata gario fel cruyt oft haſen voet.

Gariofilata haſen·voet/Dyaſco. Tis eē cruyt gelijc Agrimonie/wiens wortel dē groffels nagelen gelijck van ruecke is/vandē ſomighen gheetē Sanamunda/ende Enancia/eñ haſen voet/haſen ooge Tis heet eñ drooge ī dē tweedē graet/Dz cruyt gewreuē/ende tſap in dieſ fiſtulē gedaen/geneeſtſe/Des ghelijck doetet indē mont genomē/Om menſtrua te doen comē/ſalmen ſtouē int water daert in geſodē is/Teghē Colicā eñ die verduwinghe te ſtercken/ſalmen wijn gheuē daert in geſoden is/Galienus.vi.ſim.far.ca.lapagū/dats haſen ooghe oft Gariofilata/This drooghe van cracht ſo dat die den ſteuma heeft/ſtelpet.

¶ Gentiana Gentiaen.

Gentiaen/Plinius lib.xxv. Gentius dye eē coninc in Illiricū was/heeft dye Gentiane gheuonden/die ouer al in Iliricꝯ wies nochtās macht coſtelijc Eſſchens bladerē/Maer vā der lactuwen groote eenē teeren ſteel/eenē duym dicke hol eñ ydel/met onder ſcheytſele gheblàdert drie cubiten hooge dē val/die wortel traech bruyn oft waterachtigē ruec Onder dz Alpiniſch geberchte waſt ſi vele. Mē ghebruyct die wortel ende tſap/Pla. Gentiana is een heet eñ drooge cruyt/des wortel beſundere der medicinē bequaē is niet tcruyt/Si heeft macht tontbinden/aen te trecken/te verteeren/eñ te openen.

¶ Die figueren der cruyden.

¶ Geneſtra Brem.

Geneſtra brem/Ioan. Meſue ca.vā geneſtra/eñ op den ſteck waſt eenē dickē hoop wiſſen zeer ront eñ alſmenſe vout en brekē ſi niet/Waer wt datmē die boomen daer mede bindt/eñ brenghen bloemē van der manen figuere zeer gheel/in ſnidende van macht/eñ heeft hauſtens eñ tſaet gelijc vitſen/Dyaſco. tis heet eñ vā drooger complexiē indē.ij. Dyaſ. Tſaet vā brem eñ de bloeme gedronckē met mede/zuyuert de humorē met geſpow. Gal. Brē steckē ſap eñ vrucht laxeert zeere/Ioā. meſue/lanx dē buyc eñ geſpow die flegma eñ ſtercket die materie der iūctuerē/Eñ ſuyuert de nierē vā alle ouerulóedichz/tdoet piſſen/tbreect dē ſteē in nierē eñ blaſe.

¶ Gramen Gars.

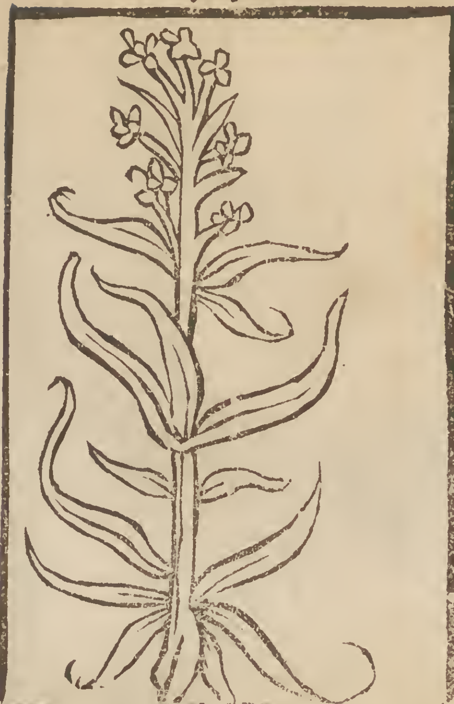
Gars/Platearius/tis cout eñ drooge int beghin des eerſtē graets/Auicen. indē.ij. boec.ca.vā gars Het ſterct dye bloedige wondē/eñ gecooct trecket den ſteen wt/eñ tſaet doet piſſen eñ het ſtijft.

Digitus hermetis titeloose.

Hermodactilus oft digitus hermetis/ Jo. Mesue. Hermodactilus is een wortele van een berch crupt/ Een andere eenen vingher lanck/ Een ander ronde/ maer dye ronde is dye beste/ Een andere dye wit is/ Een andere die root is/ Een andere die swart is. Die beste is binnẽ eñ buytẽ recht wit/ eñ is dicke eñ middelbaer hart/ Galienus Die wortele vã hermodactilus die buytẽ eñ binnẽ wit is/ heeft macht te slappen Dwater daert in ghesodẽ is/ is der maghẽ quaet Eñ tis den weedom der senuwẽ/ goet/ eñ den voet euele.

Jsope.

Isope/ Pla. Isope is heet eñ drooghe inden derden graet. Die bloemen eñ bladerẽ hebbẽ cracht maer de wortelen niet. Inden somer als si bloemt vergadertmense in die schaduwe niet indẽ roock droochtmense/ men besicht dye bloemẽ/ bladeren inde medicinen sonder den steck/ een iaer houdtmense/ si heeft cracht te stercken/ tontkinden/ aen te trecken/ te verteeren/ Ja. Isope is bequaem die milte te suyuerẽ/ Aui. Isope/ deene is bersch/ hoefsch heet ende drooghe inden derden/ Haren dranck maect goede hitte/ Haer gummera doet die teekenẽ des aensichts af.

Jusquiamus Bilsem.

Jusquiamus bilsem/ so heet si vandẽ grieckẽ/ maer int duyts belsem/ om dat sy bellekẽs als granaet appelen draecht/ waer af die mõt saechtachtich is hebbẽ de saet ghelijc mancop saet/ Dias. Tsap is nut/ teghẽ des mans saet onwillich/ Met Colliriũ ghemengt/ dwinget den limighẽ eñ heetẽ reuma/ Der oorẽwee.

Jreos.

Ireos oft Iris zijn van bladeren ghelijck/ maer ongheliick van bloemen/ Iris heeft purpure ofte rootachtighe bloemen/ Ireos heeft witte bloemen/ Gladiolus heeft gheel bloemẽ/ maer Spatula fe. geene.

Juniperus Geneuer.

Juniperus geneuer/ Isidorus/ Juniperus is soo int grier ghenaemt/ om dat hi vā twiide int nauwe eyndet/ oft om dat hi tvier dat hi ontfanghē heeft lange houdet/ so dat die kolen daer af met asschen ghedect/ tot een iaer mueghen comē/ Piro grier is vier/ Geneuer is cleyne eñ groote/ Plinius li.xij. Peper greyne/ waer af den boom in Italien wast/ valscht wonderlijcke die cracht dye die Geneuer besien trecken/ Dyas. Juniperus is groot/ eñ cleyne/ ende beyde vā scharpe cracht. Auer. Juniper9 die Abel heet/ is heet eñ drooghe indē.ij. Hau. Sijn gumme is vernis.

Iringus Cruys distel.

Iringus is heet eñ vocht inden eersten graet/ maer die vochticheyt is meerder dā die hitte/ Des cruyts wortel met huenich gemaect/ vmeerdert seere sperma eñ vmeerdert venus werc/ eñ gheeft goet voetsel

Lilium lelie.

Lilium lelye/ Palladius li.iij. In Februario salmē die bollen setten/ eñ die vorighe lelyen verscheydē eñ die cleyne bollekēs aen die wortel splijten/ want also vander moeder ghetrockē/ makē nyeuwe lelyen verstelt. Sera.li.ag.ca. Ansea dats lelie/ Sy is heet ende drooghe indē.ij. eñ is wilt/ eñ tam/ Aui. Die witte tāme lelye is heet inden.ij. Daer in is eertheyt subtijl crijghende bitterheyt/ eñ waterachticheyt van ghelijcker cōplexien. Sy helpt den laken eñ den sproeten meest dye wortel/ eñ suyuert daensicht eñ zijn vercrōpenheyt/ Dye olye ghedroncken oft ghesalt sacchtet die moeder. Voor tverbrande van water.

Lupulus Hoppen cruyt.

Lupulus Joahnnes Mesue ca. van volubuli/ seyt dat lupulus een maniere van volubilis is/ Eñ daer isser meer/ Eene die Boom seel heet/ haer bloeme is wit ghelijc een trōpette eñ heeft melck/ eñ heet groo te volubilis/ Een andere ende cruypt opter eerden.

¶ Lapacium Partike.

Lapacium Partike / tis heet eñ droeghe inden .iij. graet / Lapacium is tweederley acutum / want het scharpe bladeren heeft / eñ rotunda / wantet ronde bladeren heeft / Alsmen Lapaciũ / sonder meer in dye medicinen vint / so salmen rotundũ / dats docke bladeren verstaen / Partick is heet eñ droeghe indẽ .iij. g̃. Tis goet teghen schorftheyt / teghen de rudicheit des vels / eñ tegẽ Serpiginẽ / dats cruypende schorft

¶ Lactuca Lactuwe.

Lactuca Lactuwe / Isidorus / Theet lactuwe / om dattet van melcke oueruloeit / oft om dattet dye kinder sooghende vrouwen / van melcke vullet / Eñ indẽ mans bedwingt si Venus ghebruyck / Platearius / Lactuwe is der spijsen bequaem tsaet der medicinẽ / dat tcoutste is. Tcruyt oor deelen die auctoers vã allen cruydẽ / tghetem perste / Palladius indẽ tweeden boeck / In de maent Januarius salmen de Lactuwe zaeyẽ of in Decembri / datmẽ dye plante in Februario versette / Item in Februario zaeytmense / datmẽse indẽ April mach versetten / Vette wel gheboude eerde heeft si lief / Auicenna / Lactuwe is driederley / Deene is wilde die de grieckē Sarallia heetẽ / eñ tis een maniere van Scharleye / Een andere dye Ezels lactuwe heet. Een dye tamme heetet. Galienes .vi. sim. far. ca. van tamme lactuwe / dat si vercoelt eñ vochtet gelijc put water oft staẽde water oft fonteyne / eñ si generert goet bloet. De wilde heeft meerder sterck.

¶ Leuisticum leuessche.

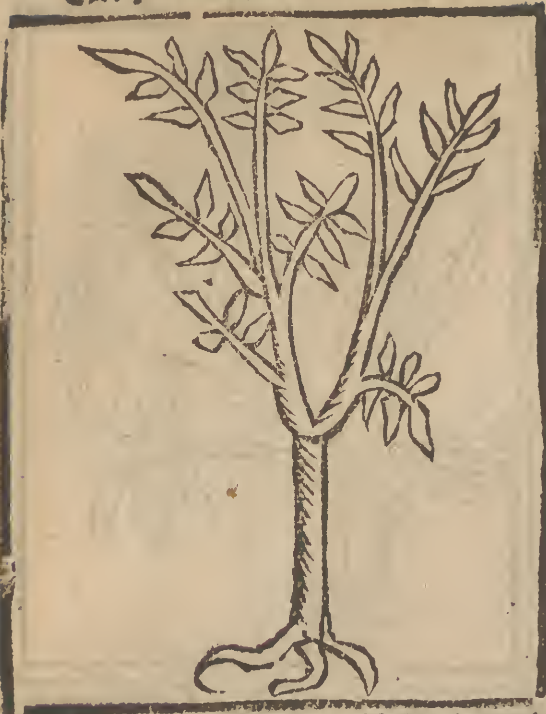
Leuisticũ leuesschẽ / Platearius / Leuisticum is heet eñ droeghe indẽ .ij. g̃. Tsaet heet des ghelijc / Eñ in den medicinẽ steltmẽ tsaet / Theeft crachte te openen dats diureticam eñ te minderẽ / Pla. Dẽ wijn oft ooc dwater daert in ghesodẽ is / is goet tegẽ die verstopte milte / longhere eñ leuere eñ teghẽ die opblasingẽ eñ der maghẽ weedom eñ des ingewandes vã winde / Tpuluer ooc met caneel poeder / is daer goet toe.

¶ Lauendula Lauendre.

Lauender is een cruyt van heeter eñ droogher cõplexiẽ. Pan. Si en heeft gheen zaet / Die bloemẽ zijn der medicinẽ bequaẽ / eñ hebbẽ soeten goedẽ rueck / luttel saps / die wortelen is der medicinẽ niet bequaẽ Haer crachte is dat si verandert eñ sterckt / Sy doet slapen / eñ gheplaestert voor thoofthooft verdrijft sodam / Eñ ghesoden ghedroncken / is den sieken herssenen bequaẽ / Tegẽ Apoplexiã / dats / vstopheyt allẽ der leden binnen den buyck eñ der herssenen.

¶ Mezereon taureola die eertsche lew.

Mesue/ Mezereon oft taureola die leeu der eerden dye Persen heetent Kemende tleuen/ ende van en sommighen Makende weduwen/ vanden meesten lew der eerden/ ende het is en plante wyens steck wast by twee cubitus bouen der eerden/ eñ zijn bladeren zijn den bladeren der oliuẽ ghelijc maer meerder/ tbrengt swarte granen vander grootten des Ghaghels vrucht is/ eñ tis een vanden meesten plãten der melckigẽ/ eñ tis menigerley Deene is groot eñ heeft subtile bladeren/ Een cleyne eñ heeft bladeren als olijf bladeren/ Een dicke eñ heeft ghecrolde scharpe bladeren/ Eene dat heeft groene bladeren/ Een andere dat swartachtighe der pauwen verwe.

¶ Mellissa oft melissa.

Mellissa of melissa/ Pan.ca. xx. Melissa is prassio ghelijc/ theeft nochtans den ruech van Citrũ/ This heet eñ drooghe inden tweeden graet.

¶ Die figueren der cruyden.

¶ Millefolium garwe.

Millefoliũ garwe/ Plinius li.xxiiij. Millefoliũ dz minofilon heet/ Theeft eenen teeren stock den venckle ghelijc/ met vele bladeren/ waer af dattet dẽ naẽ heeft. Twast int broec lãt/ Diascorides/ Sy versaẽt die wonden eñ verwaertse sonder gheswil/ Indẽ tãc sweer/ met botere voor een plaester daer op gheleet/ Galie.vij.sim.far. Garwe drooghet/ so zeere dat si die wonden sterct/ si is voren gheroert.

¶ Malua maluwe eerdt pappel.

Malua maluwe eerdt pappel/ Sy heet malua/ om dat si de crachte de natuere te sacchten molliendi om te ontbinden/ Pal. indẽ.ij. Inde maent Februa. salmen maluwe zaeyen/ die wederdouwen sal die lanckheyt des winters/ vette plaetse eñ vochte bemint si Die planten salmen versetten/ als si beghinnẽ vier bladerẽ te hebbẽ oft viue ten minsten/ Isaac/ Malua is heet indẽ.i.g̃.vocht indẽ.ij. si is vorẽ gheroert.

¶ Menta mente oft munte.

Menta munte Platearius / Mente is menigherley / Deene tamme oft hoefs oft gemeyne oft rueckighe / eñ deſe verwermt eñ ſterct / Een andere een wilde die mentaſtrũ heet / Een andere die langer eñ ſcharper bladeren heeft / eñ deſe heet Romſche oft Sarraceenſche mente / Een andere die water mente heet / eñ men heetſe Siſimbriũ oft Salſamita / Een andere niet rueckich / eñ dat is Calamentũ / Pan. ca. vã mente / Mente is heet eñ drooge inden. iij. g. Die tãme is der medicinẽ bequaem groen eñ drooge / Teghẽ dẽ ſtinckendẽ mõt eñ tanvlees eñ tandẽ met azijn gecooct / eñ dẽ mont gewaſſcẽ / tis vorẽ geroert.

¶ Mellilotum mallote.

Melilotũ mallote / Pla. Mellilotũ is heet eñ drooghe inden eerſten / tſaet heet des gelijck / eñ wãt een forme van eenen haluen circkel heeft / heetet ooc koninx croone / Tſaet metten ſchellen doetmẽ indẽ medicinen / eñ een iaer houdtment / voor dẽ oochſweeren ſweer des gemechts ſweer der heeter liveeren.

¶ Die figueren der cruyden.

¶ Matercaria mater moeder cruyt.

Mater matercaria moeder cruyt oft bivoet / Pan Syuoet daer is voren af geſeet / Matricaria mater eñ is vã die ſelue cracht dat byuoet is / Om een kint te ontfaene / Neemt na die ſuyueringhe der moeder poeder van mater / van Meliſſen / ende ſchauelinghe van yuoren drincket tſamen met wijne / Oock teſticulos Satirionis / dats haſen kullekens / in wijn gheſoden / eñ op die moeder gheplaeſtert / oft den rueck daer af beneden ontfaen / totten ſeluen.

¶ Maiorana Mageleyne.

Maiorana mageleyn eñ heet oock Samſuc / heet eñ drooghe inden derden / de bloemen eñ bladeren zijn der medicinen bequaem / Daer om ſalmenſe inden ſomer metten bloemen vergaderẽ in een ſchaduachtige plaetſe droogẽde / eñ een iaer houtmenſe / Gal. viij. ſim. ca. van ſamſuco / Si is van ſubtilen deelen / ſi drooget eñ verwarmt indẽ derden graet / Serapion / Aben meſuay Aliſinen met haer ſap op die buylen des doodẽ vlees ſtrijct / neẽt ſiſe wech / eñ daerõ ſmeert mentſe op die ſtramen eñ op gepuylde litteekenẽ / Eñ men zuyueret thooft daer mede den melã colikẽn ende dẽ wintachtighen herſſenẽ eñ verſtopte herſſenen openet / Daerõ helpet der Epulencie eñ Paraliſis / daer de menſche zijn hooft achterwaerts in neycht / eñ die andere parliſis / eñ treckinghe des monts eñ emigranee / wãt het treet die quade vochticheden wten herſſen / eñ de olye is tottẽ ſeluẽ goet

¶ Marubium maelroute.

Marubium oft prassium maelroute / Serapion li. aggre. ca. Farasiõ/ dats/ Prassium Tis een crupt dat veel tarkens heeft comende van eender wortele daer op wat rouheyts Des verwe is wit / eñ dye gardekẽs zijn vier kant/ die bladeren zijn eenẽ duym lanc / ront achtich rimpelachtich oft scharp / daer rouheit op is / Eñ zijn zact ende bladeren zijn ghedeylt door dye tacken eñ zijn zact is ront ter scharpheyt waerdts / Het wast inden velden eñ daken der huysen tis heet inden. iij. ende drooge inden. ij. graet Serapion seet dattet de verstopthept der milten eñ leueren opent/ eñ zuyuert de longhere eñ dye borst/ eñ tdoet menstrua comen/ alsment drinct/ eñ alsmẽt buyten op leet/ so drooget af/ ende verandert/ maer tsap der bladeren alst inder sonnen ghedroocht is/ verãderet met huenich / eñ men geuet om tgesichte te scherpen/ Eñ men maect een nyesinge den gheel siectighen/ om te zuyueren die verdorue verwẽ/ eñ men gheuet metten medicinen die instrumentẽ des gehoors openen/ eñ geuet tsap hen die fenijnige medicinẽ ghenomẽ hebbẽ/ maer tlet der nyerẽ eñ blase

¶ Moracelsi moerbesien/ Morabacci haechbesien.

Moracelsi moerbesien / Auicenna inden. ij. boec int capittel vanden moerbesien/ Mori zijn tweederley/ Deene is alfirsedu/ die soete is/ eñ loopt lanx dẽ weghe des vijchbooms int rijpẽ/ maer vã argher voetsel / de soete zijn heet eñ nat / eñ de socre zijn houder eñ natter. ¶ Morabacci haech oft braembeñẽ / Palladi9 li. x. Om Dyamorũ te makẽ/ suldy tsap siedẽ.

¶ Die figueren der crupden.

¶ Mercurialis Smeer wortel.

Mercuriael oft knosostis smeer wortel/ Si is heet eñ drooghe inden eersten graet/ Sy is tweederhande/ man eñ vrouwe/ Dye vrouwe is de meeste/ Die man is die minste eñ heeft rõde zaepkẽs Pã. wt Auerrois int boeck vã mercuriael. Alle beyde die mercuriaelen in spijsen ghesoden / driuen die waterachtighe humoren nederwaert ter cameren eñ morwet dẽ lichaem/ men maect oock aldus een clister/ neẽt mercuriael/ Beeten/ Violettẽ bladerẽ/ maluwe elx een hant vol seuen bladeren boom varen / elcx. i. ʒ. siedtse tsamen in. ℥. i. pont waters / dat bina tderdendeel vsoden si/ alst gheclaert is door eenen doeck/ menghet tot een. ʒ. calisis. fis. die versch wt ghetrocken si/ bene dicte laxatiue. i. ℥. i. ʒ. olie van violetten / olie vã dille elcx. i. ℥. i. ʒ. salis gemme. ℥. ʒ. menghet dit tsamen eñ maect daer af een clister/ Galienus. vij. sim. int ca. vã lino fostida/ dats mercuriael / datmen gebruyct om ter cameren te ghaene / wijn daert in gesodẽ is.

¶ Mandragora eerdt appel doelwortel.

Mandragora eẽ eerdt appel doelwortel/ Si is tweederhande/ een manneken / eñ een wijfken/ Dye scorssen vander wortele gheeftmen in wijn te drincken den luyden diemen wat vanden lichaẽ saghen moet om te doen slapen/ Dmanneken heeft bladeren ghelijc beet bladerẽ/ Plinius li. xxv. Dmanneken is wit Die swartte houdtmen voor dwijfken/ Auicẽ. mandragora is cout totten. iij. ĝ. eñ vocht/ eñ die wortele des menschen figuere gelijc/ Gesodẽ met puore. vi. nẽ morwet/ dwijfkẽ is sonð steel/ lactuwe bladeren

¶Nasturcium domesticũ hof kersse.

Nasturcium kersse. Dyascorides int ca. Cardamus / dat is / Nasturciũ kersse dee• ne is tam / eñ dander wilt. Serap.li. ag.ca. Jorsalbathe fe. dats tamme kersse / theet babilonische/ tsaet is macht heet/het is der maghen quaet / tver• stoort dẽ buyc / Daer is oock Deckers kers• se/eñ oock oostersche kersse. Deckers kers• se is een plãte dye en• ge bladerẽ heeft twee vingherẽ lanc/bouen scharp eñ gesnedẽ eñ vet / eñ sterct haer op ter eerden/eñ heeft te middẽ een subtile roe de/ twee palmẽ lanck luttel tackẽ/ daer har op is dicke / si wast indẽ wegẽ eñ muerẽ der huysen Doostersche kersse/is eẽ plãte.ij.armẽ lãc / veel sub tile tackẽ/op de topkẽs heuet hoofdekẽs/de gemey ne kersse is de beste Galienus / Kerssen zaet is heet eñ drooghe / gelijck tmostaert zaet/eñ tsnijt starcke• lijck/tbrãdt eñ tstilt des hoofts weedõ/ eñ om te ver wermen alsmẽ crãc is/ salmẽ de medicinẽ met kers• zaet mengẽ/wãt zverbrãt de groue humorẽ.

¶Nasturciũ aquaticũ waterkersse.

Nasturcium aquaticũ oft senation oft cardamus agrestis / Sera.li.ag.cap.herochachy grier/ dats/ waterkersse/oft eruca aque/of pillula aque/ tis heet eñ droo.si is dẽ verhittẽ bequaẽ/ rooswater daer op gesprevt/met soute/olye eñ water/dẽ lendẽ weedõ. waterkersse in wijn gesoden / tot Stranguriam eñ Dissuriam/eñ geplaestert tot tselue/Tsaet rou ghe gheten/doet vrine maken/ende tstelpt tmenstruum

¶Die figueren der crupden.

¶Nigella niel oft balsem.

Nigella niel sommige heetent balsem/eñ si is heet eñ drooge indẽ derden graet haer macht is int zaet theeft een bytẽde cracht wt zijnder bitterheyt/ te õt binden eñ te verteeren Tegen dye wormen der kin• derẽ/legt op den nauel een plaester/oft daer omtrẽt gemaect vanden meele dees zaets/ somwilen neemt men balsem zaet metten sap vã alssen ghemenghet Tegen de schorftheyt ziedet veel poeders vã balsem zaet/solpher/in starckẽ azijn/tot dattet dic is eñ olie

¶Nenufar plompen water roosen.

Nenufar aplomen plompẽ oft water roosen oft le lien/Galienus noemtse water koole/ tis een cruyt kout indẽ.ij.graet eñ vocht/theeft breede bladeren/ het wast in waterachtige plaetsen/in koude eñ heet plaetsen/Itẽ si zijn tweederhande/deene brengt een purpur bloeme voort eñ dye is beter / Dandere een gheele bloeme/eñ en is niet soo goet/ Die bloeme is der medicinẽ bequaẽ/De beste is inde heete plaetsen

¶ Origanum wilde magelcyne.

Origanũ wilde maghelcyne / eñ is tweederhande wilde eñ tamme/ alle beyde heet eñ drooge indẽ derden graet/ die wilde is heeter / Pla. wilde Origanũ heeft breeder bladeren/ eñ werct stercker. Eñ die tãme vindtmen allesins in de houen/ te wetẽ/ in beemden eñ heeft cleyn bladeren/ eñ werct soeter diemẽ in de medicinẽ doet/ Als si bloemt vgadertmense metten bloemẽ/ in de schaduwe hanctmense eñ droochtse/ een iaer houdtmense/ sonder de steckẽ met tẽ bloemẽ doetse inde medicinẽ/ si ontbindt/ treet/ slappet/ eñ verteert. Itẽ si wast onder de doornẽ int geboude.

¶ Piretrum oft Geertram.

Piretum Geertram tant cruyt / arabisch achiraarabisch oft aciaracharaba / Tis een plante der wilde Daucus oft maratri / een croone heuet ghelijc anis ende heeft een wortel eenẽ vinger dic/ die wortel doetmen meest in de medicine/ Het steect die tonghe indẽ smaec eñ treet flegmana hẽ/ eñ daerõ met azijn gecoocr eñ dẽ mõt soe mede gewasschẽ/ den tãtzweer.

¶ Die figueren der cruyden.

¶ Peonia pyonie pioniaes.

Peonia Pyonie / arabisch / tgrier Jenterebon oft pentaborã oft pernia of glikiside. Auicẽ. li. ij. ca. peonia een mannekẽ/ eñ heeft witte wortelen eenẽ vinger dic/ dwijfken heeft wortelen in velen getelt eñ tacken si is seer heet eñ drooghe/ Het doet menstrua comen met huenich gedroncken/ die verstopte leuer milte eñ den buyc ontstoppet/ met wine gedronckẽ geneset dingewãdt/ Die wortel een haesnoot groot helpt der nyeren eñ blasen wee.

¶ Petrocelinũ petercelie.

Petrocelinum petercelie/ Isaac Petercelie is heet eñ drooge int beghin des derdẽ graets/ het doet vrinẽ makẽ eñ menstrua comen/ eñ si ontbint den wint eñ opblasingen/ Der nieren eñ blasen weedom saechtet si/ want si opent des lichaems zweetghaten/ ende die weghẽ vestichr si eñ humoren dunnet si met drec eñ vrine worpt zijt wt/ Die leuer eñ de wonden zuyuert si/ eñ dier verstopthept opent si.

¶ Polipodium Boom varen.

Polipodium boom varen wilde varen/tgriex dip teris/arabiſch Giſbeyg oft biſte oft felicica. Polipo diū is een plante dye in ſteenroetſen eñ op vochtige oude mueren eñ ſtaken/eñ by de wortelen vā ouden boomen meeſt bi die eycken boomen/ een palm is ſi lanck/eñ is dē crupde thiē baracos gelÿc/ eñ daerop niet ſubtÿl hooghe ghelÿc Baracos/eñ theeft wortelen daer op daer tacken wt comen/ eñ die wortele is eenē vinger groot / eñ is groen witachtich / ſoet van ſmake eñ dat is dye in de medicine coemt/ Joā. Meſue filex arboris boom varen/ ſi maect walghinghe/die op de Eekē waſt is de beſt /de groue/ vaſte/ de cnoopachtige/die wat ſwartachtich/rootachtich is.

¶ Paritaria Pairidiane vitriola.

Paritaria Paridiane vitriola / tgriex Allmen oft partemon oft perditiō oft ſideritis oft Eraclia oft wilde quiaſtri oft libatiam oft poliominū / ara.tu gregaria / groen zÿn de bladerē he.eñ dro. inden.iÿ.

¶ Die figueren der crupden.

¶ Portulaca Porcelepne.

Portulaca porcelepne/ſi is cout inden derdē graet eñ vocht inden tweedē/ ſi heeft macht te ſaechtē oft morwet den camerghanck/vochticht eñ vercoelt/ſi is zeer goede ſpiſe teghen de cortſe van colera / row oft geſoden/ gegheten is ſi zeer goet teghen de hitte inden lichaem/ teghen de verſtopkhept des buycks/ Neemt water daer porcelepne / lachtike pruymē eñ roſinen in geſoden zÿn/ Dit ſelue is ooc goet/om de hitte der cortſen te vercoelē / ooc tegē de coude piſſe eñ de Diſſurie/maer dā ſtoppet dē buyc.

¶ Pulegium puleye onſer vrouwen wiechſtroo.

Pulegium Puleye onſer vrouwē wiechſtroo/het is een crupt dz wel rpect/Pla.puleye is heet eñ dro. in den.iÿ.graet eñ heeft zÿn macht in de bladeren eñ bloemē. Men ſalt verghaderen alſt bloemt/ Sy is tweeȯ hāde / tamme eñ wilde/ende is beyde inde medicine bequaem/ Si heeft macht te ont bindē / te verteerē/ te verſtercken/oock den couden reuma te bedwigene te droogene die moeȯ te zuyveren eñ te benauwē / ſi heuet ooc macht de ſtonden te doen comē / dē ſteen te doen breken/ die maghe te ſtercken/ den appetÿt te doē wercken/ eñ die windē te minderen/haer cracht is wonderlÿc om die binnen inden darmē te ſaechtē/ Plinius ſeet dat huer crachte veel doet om te ontfangene / tegen den couden reuma/ſoomen die hooft ſacken maect.

¶ Porrum bies loock oft poer loock.

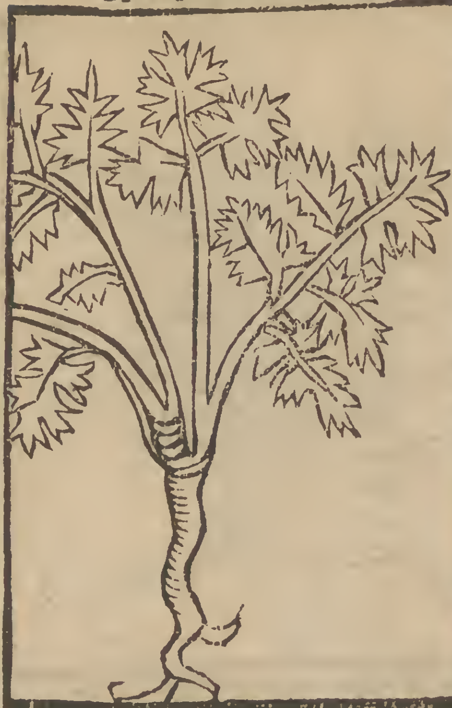
Porrum bies loock oft poerloock oft porrepe looc arabiſch Curat / Serapion li.ag. ca. Curat / dat is porrep loock/Deene is tam/eñ een ſpaenſche eñ een is nabats/ende een berchſch/ een wijngaerts loock/ eñ wilt porrep looc/ eñ een middelbaer tuſſchen porrepe eñ loock.Eñ des crachte is voren bp t'loock vertelt/Dpaſco. Tāme porrepe verweet wellustichept eñ alſment menget met huenich eñ men maect daer Lohoc af/eñ is den wee der borſt goet ende den ſweeren der longheren goet/eñ alſmēt eedt / zupueret de pipe der longerē/eñ alſmēſe gewoonlic eedt/maket dupſter geſichte/eñ is der maghē quaet/ Eñ alſmēt menget met Olibano/azijn eñ melc eñ olie van rooſen eñ in doore gedrupt/ is haerē weedō ghoet eñ de tuptinge die daer in coēt. ¶ Pētaphilon Vijf blat.

Pentaphilon Vijfblat oft vijf vinger/ Iſi.libro.x. Ethy. Vijf blat is ſo gheheel zupuer / alſo ſupueren crupt/dat de hepdēs totter zupuermakinghe eñ aen dē ſlaep des hoofts plegē te doene / gecootoptē tāt.

¶ Die figueren der crupden.

¶ Pimpinella Beuenelle.

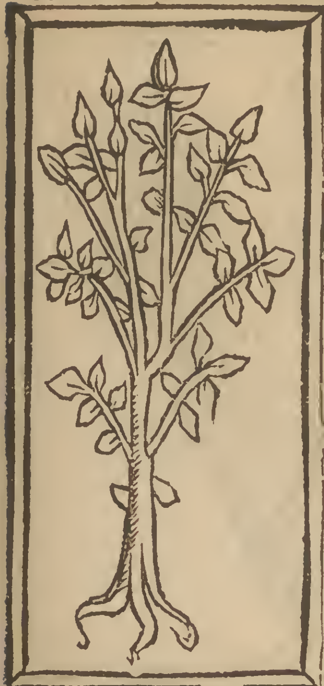
Pimpenella beuenelle /Pan. Tis een crupt Saxifrage/dats ſteenbreke ſeer gelijc / Pimpinella heeft har/Saxifraga gheene/tis waer. Wt haerder crachten vaecht/ſterct eñ ſupuert ſi de leuer eñ nperē / als ſi verſtopt zijn/ Als de vrouwē dpe niet wel ghezupuert en zijn nae dat ſi ghebaert hebben/ van haerder wortele een Amandel groot etē zupuertſe door mēſtrua/Alſment met wijn drinct/ ſoo iſt der wee indē bupc goet der gheelzucht eñ den nperē/Pimpenelle wortelen geknouwet/ behoet door Godt / voor dpe peſtilēcie/Si vaecht af de zwarte teekenē int vel/Si is dē voet euel goet/ende doet vrine maken.

¶ Papauer mancop zaet oel zaet.

Papauer mancop zaet oel zaet / int griecx Amone oft meconiū/int arabiſch charchar/ cachili oft chalchaſi/Pandecta ca.cxlvi. Die crachte vā tāme mancop zaet is vercoudende ſterckelijc/tcomt meeſt inde medicinē alſt daer ſtaet/ This cout inden. iiij.graet

Populus een popelierboom oft vlbenboom.

Populus een popelierboõ oft vlben boõ zÿn cõplexie is tsamē waterachtige eñ eertdighe ghedaente/ Eñ is teghen Sciaticam dats pine aen de huepe lanx neder waerts eñ teghen de druppen de pisse. Neemdt wÿn daer de schorsse in gesoden is/ Dese schorse behindert een vrucht te ontfanghen/ tselue doē de bladerē/ alsmē daer af drinct/ als dye moeder gezuyuert is van haer stonden/ Tegen de pine der ooren doetmē dat sap vā popelbladerē in de oore/ Van desen boom coēt herst oft Resina/ dye welcke is stoppende dat bloeyen/ eñ bedwinget dye andere loopinge/ van die topkens eer si bladerē maketmen salue/ die die hitte saechtet/ populier salue.

Pastina oft Daucus siluestris wilde pasternake.

Pastina oft Daucus siluestris wylde Pasternake oft Daucus alminus/ si verwermet/ si drooghet af/ si doet vrine maken ende die stondē comen/ dit doet al tcruyt/ maer sonderlinghe tsaet eñ dye wortelen/ Alsmen een plaester van haer bladeren maect/ op de knaghende zweeren oft die beghinnē te bÿten innewaerts met wegebreede/ so helpet dat si niet en verbreeden/ Om die stondē te doē comen/ doet een spongie in wÿn daer wilde pasternake eñ bynoet in gesodē is/ eñ legtse soo dicke op dye moederstede/ dā als de moeder gepurgeert is/ so drinct wÿn daer wilde pasternake in gesoden is met schauelinge van yuoren/ want thelpt te ontfangē/ Tegen de coude pisse.

Pastinaca domestica tamme pasternake.

Pastinaca domestica tāme pasternake oft hof pasternake oft baucia/ si is heet int middē vandē tweeden graet eñ vocht int beghin vandē .ij. eñ is bequaemer in spise dan in die medicine/ Si maect veel goet bloets eñ maket dicke/ daerom vermeerderet de oncuyschept/ Den genen die vā siectē zÿn op gestaē oft den melācoliuesen is si goet/ row oft gesoden/ heet eñ groen is si van meerder macht/ dan si drooge is/ Men maect daer af een conditum ghelÿc van pringus dat zÿn cruys distelen/ om dat minnen te verweckē die wortel gebeclicht/ maect goet bloet/ eñ vermeerdert sperma.

Rosa Roosen.

Rosa een roose/ si is cout inden eersten graet ende drooghe indē .ij. graet/ Si is bequaem in medicinen Die roode roosen salmē tot der medicinē verkiesen die versche heetē groē roosen/ daer is vorē af geseet

¶ Raphanus Radys.

Raphanus radys/ Ysidorus Raphanus griex/ wy heetent radys/ om dattet geheel nederwaerts port/ daer alle ander moes opwaerts sprinct/ magherende zyn zaet/ Pal. li. iiij. in de Meerte zaeytmen den radys/ diemen te somer gebruyct. Des Radys hout is heet en̄ vocht indē. i. tsaet inden. iij. tsaet is starcker/ daer na de schorse/ daer na de bladeren/ daer na dē radys/ Die wortel vā eenen nuechterē ggheten oft gedronckē/ is een groote hulpe der gesontheyt/ en̄ beschermenisse des lichaēs. Hi suyvert de slymē der borst/ Tsaet met huenich gewreuen en̄ genomē saechtetmē den adem ruech. Den hoest bedwinctmē alleene met soute genomen/ doodet die buycwormē het steect dē buyc/ tweect de vrine/ dē beuruchtē chrīget oueruloedich melc Ghēē dinc en ōtbint stercker Tsap in de oorē gedruypt/ teghē tswaerlyck hooren.

¶ Radix wortele.

Radix wortel/ Ysaac/ si is he. indē. iij. en̄ dro. indē. ij min dā de rape voedet. Tis bequaē allē vrouwē stertē

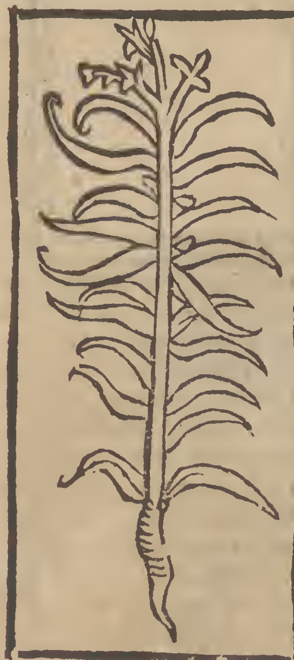
¶ Die figueren der cruyden.

¶ Ruyta Ruyte.

Ruta ruyte int griex en̄ latyn/ maer int arabisch radeb oft alselep/ Deene is wilt/ en̄ tam/ de wilde is de heetste en̄ scharper/ en̄ die by de cocōmerē spruyt/ is bequame spise Daer is een andere die in macedoniē wast/ die borgers heetent Molli/ Een andere/ die si Armolā heeten/ Tis een spruyte hebbende veel garden/ breeder bladerē/ dā die tāme/ maer saechter en̄ eenen swarē ruec hebbende en̄ een witte bloeme en̄ meerdere hoofden dan de tāme/ en̄ in drie deelen gedeelt. Dit heeft rootachtich zaet/ bitter zaet/ dese vergadertmen als si out is / Galienus. vij. sim. far. ca. moli/ dats Ruyte/ de somige heettēse wilde ruyte/ de somige armolā/ haer cracht is subtyl en̄ he. indē. iij graet/ waer wt dattet de groue en̄ limighe humorē snydt/ en̄ si doet vrine makē/ Dye wilde ruyte is vā den vierdē graet heet en̄ drooge/ maer dye tāme wt dē derden/ En̄ si is tottē speecsele bequaē/ tot venus tot fenyn.

¶ Anthos oft Ros marinus.

Ros marinus Anthos roosen maryn/ Serapio li. ag. ca. Ialier almariē/ dats/ anthos/ Tis een zee booē en̄ tis alpinalfac en̄ xacola/ Dyascorides Rose maryne is driederley / Deene heeft zaet dz fachi heet/ en̄ heeft bladeren/ den bladere Martre gelyc/ dā dat si breeder luttel grouere/ en̄ sterct hem op der aerden / goet van ruecke/ en̄ dye lengde des stecks eenen arm en̄ meer/ en̄ heeft veel taxkens / op dye topkens hoofdekēs daer wit zaet in is/ der plāten die spodilion heet gelyc/ Rosenmaryn is goet tegē Sincopim.

¶ Rapen.

Rapen/ Isi. Dye Rape is breeder van wortele dan napus/soeter van smake ende dunne vã blade/ Pal. liiij. Out kool zaet verandert in Rapen / De selue li. viij. Inde maent Julio salmen de rapen zaeyen / in vochtighe velden/ Napus in hooge drooge sauelach tighe wast ß best/ Si verstooret lichaē ende iaget op Men gheuet zaet tegen tfenijn in dranc/ Te dicmael rapē gegetē iaecht de maghe op/ Si meerdert tsaet indeu mensche/ Jsaac/ ß is heet indē.ij.gra.vocht in dē.i. Si maect saecht opgeblasen vlees/ eñ daerō ver weet ß tsaet/ meerdert flegma/ Sy is zeer nut tweemael/ beyde dwater wech / met vet vlees ghesoden.

¶ Ribes Aelbesien.

Ribes aelbesien. Pandecta. dcvij Ribes is cout eñ drooghe men maect daer rob af / Serapi. Het stelpt den dorst die vã hittē des lichaems/ eñ den vloet des buycs/ tspouwē/ Tmaect appetijt/ eñ der magē vel.

¶ Meedt.

Meedt granatinctoruꝫ int latijn/ eñ coccus meecrappen daermen mede verwet/ tis heet eñ drooge inden ij. Meedt is tweederley/ tāme eñ wilde / die tamme heeft de meeste cracht / eñ sterct wt haer scharpheyt ende opent den wech der vrinē wt haer bitterheyt/ Teghen de cranchept der maghen eñ der leueren wt die slapinge / wijn daer meedt myt mastic in ghesoden is/ maect ooc een plaester op die maghe vã tpoeder der wortelen vã meedt / vã tpoeder vã galigaē/ vã mastic met olye eñ was/ om de stonden te doē comē die doode vrucht eñ die moederstede/ Meedcrappen met warmē byer/ teghē de quetsuerē vã binnen

¶ Solatrum Nachtschaden.

Solatrum nachtschade/ Pandecta ca. cccxxv. Hames ara oft Hupue/ phatahaley / tgriex strignū oft morella/ vossen besien Galienus/ tis cout indē.ij.eñ niet vocht maer tussē beyde gemēgt / Tsap int oore gedrupt tegē haerē weedō/ tot tschorft/ de bladrē

¶ Spinachia Spinagie.

Spinachia Spinagie/ Pandecta ca.dcliij. Spinachia int latijn/ in griex Aſpenach/ Sera. li.aggre. ca.Aſpenach/Spinagie is kout int eynde des eerſtẽ graets.Sere. Spinach Spinagie ſaechtet dẽ buyck eñ is goet den weedom inder borſt eñ der longere/ die van colere eñ bloet is/haer voetſel is goet.

¶ Siſeleos wilt comijn.

Siſelios wilt comijn platociminum oft der boeren comijn oft ſiler montanũ/tis heet eñ drooge indẽ.ij. graet/Tſaet is der medicinẽ bequaẽ/eñ men houdet drie iaer/Tbijt eñ tõtbindt eñ tverteert / Pan.ca.d. cli.Siſileos arabiſch oft aſcegeleos/griecx ſiſali.Op aſco.het heeft bladeren gelijc venckel/ maer langere eñ grouere/theeft eenẽ langẽ ſtec bouẽ daer op een croone/daer lanc zaet eñ breet/gecant eñ grof/ ſterc vã ruec eñ ſcharp vã ſmaec/ theeft een wel ryeckende wortel/met wine genomẽ / iſt dẽ ingewãde goet.

¶ Sinapis Moſtaert zaet.

Sinapis moſtaert zaet Pan.ca.c.xlviij.Chardel arabiſch / tgriex eñ latijn ſinapis moſtaert zaet / Eñ tis tweederhande/Deen zaet is buytẽ bruyn/ binnẽ wit/Dandere binnẽ eñ buytẽ wit/dwitte is tſcharpſte/Eñ tis heet eñ droo.int midden des.iiij.g. Sera. Die cracht der bladerẽ is heet/Alſmenſe wrijft ende menget met Enula/eñ eẽ ore op eenẽ ſweer / helpet Tſaet is heet vã crachte/ eñ tſubtijlt eñ treect na hẽ alſmẽt knouwet/Gegorgelt/voor der tõgẽ ſweerẽ.

¶ Squinantum der kemelen ſtroo.

Squinantum der kemelen ſtroo hoy eñ kaf/Pan. ca.xvij.Adcher arabiſch/tgriex ſquinũ/dats/der kemelen kaf/dat de kemelẽ eten/Tis heet ende drooge indẽ.i.graet.eñ mẽ vindet in Affriken eñ in Apulik thien iaer houtment / dwitachtichſte ſalmen kieſen Iſaac / ſquinantũ is kafachtich cruyt / theeft cleyne ſubtile harde taxkens / daer bouẽ harachtige harnẽ dat zijn ſine bloemẽ/goet vã ruecke/bitter vã ſmake

¶ Serpentaria serpentine.

Serpentaria serpentine/ oft Dragontea die meeste oft luf de meerder/ Sy is heet eñ drooghe indẽ eersten graet seet Galienus/ Tis een crupt waer af de wortel der medicinẽ bequaẽ is/ Dragontea is tweederley/ als dye meerder die serpentine heet/ want si gelijc een serpent wast/ oft want si der serpenten fenijn veriacht/ Dandere heet die mindere/ Gal. li. vi sim. far. ca. Aaron oft serpentaria die mindere/ Dese comt wt heeter eerdtscher substancien/ Eñ daerõ droocht si af/ nochtans niet gelijc Dragontea/ maer si wermt eñ droocht inden. i. g̃. de wortel is nutter.

¶ Satirion hasen culleken.

Satirion hasen cullekens/ Pandecta ca. cl. Chasialkel Arabisch Int griex Orchis oft afrodisia oft priapismõ/ Int duyts vosse kulleken oft hase kullekẽ satirion/ Serapi. li. aggre. ca. Chasialkel oft Chasialteb dz is/ satiriõ Eñ is tweederhãde/ Deene heeft een wortel oft witte kullekens waren/ eñ heet Chasialkel Deerste heet hõtscullekẽs eñ heet Kinoserthis/ eñ heeft eẽ plante die bladeren heeft opter eerdẽ gestrect bi haer eñ tspruyt wt die wortel van eenen stelke/ eñ zijn bladerẽ zijn ghelijck der olyuen bladeen dan dat si subtijlder eñ langher zijn opter eerdẽ gestrect eñ die lengde bina eerder palmẽ/ eñ een pnrpur bloeme/ Galien9/ Die wortel is soete/ ende dye crachte heet/ dã dat in haer vochtheyt ouervloedige opblasinghe/ ende verweect den wellust ende venus/ eñ dat doet die wortel/ Eedt een man een groot deel daer af/ wint een knechtkẽ/ min een meyskẽ.

¶ Sticados citrinum motte crupt.

Sticados citrinum winter bloemẽ/ Sera li. aggre. ca. schea Seeha/ dats sticados citrinũ/ eñ tis absinthium marinũ mottẽ crupt theeft cleyne zaet gelijc der aueroone niet so bitter/ tcrupt gelijc Alssene eñ eenen swaren rueck/ Tis van figueren gelijc Alssene eñ van smake gelijck alssene/ dã dat so haer niet en is/ eñ het verwermt meer dã alssen eñ this bitterder wat soutachtich ende this heet en drooghe inden ij. graet/ Sera. Het doodet dye wormen meer dã die alssene in den buyck/ alsmense daer in oft op leet/ des nachts let si ter maghen/ het maect oock die beesten vet als zijt eeten.

¶ Sticados arabicũ sticados van arabien.

Sticados arabicum/ Pan. ca. lxvij. Ascukodus arabisch/ Griex sahadis/ int latijn sticados/ eñ tis heet eñ drooge indẽ. iij. graet/ Joan. Mesue ca. van sticados/ Sticados dat die medicinen prisen/ dat is darabische/ eñ tis een plante vã subtilen langhẽ bladerẽ/ eñ heeft eenẽ subtilen aschachtigẽ steel bouẽ der eerden eenen cubitus/ eñ heeft bloemẽ den rogghen aren ghelijck/ maer si zijn cortter sonder zaet/ eñ this heet inden eersten graet/ eñ drooghe inden tweeden Het sterct therte/ dz herssenen/ zenuwen ende leden/ men salt den ghenen die coleram in dye maghe hebben/ verbieden/ Eñ die ooch een heete eñ drooghe cõplexie hebben/ Eñ zijn oly sterct die herssenen ende leden eñ verwarmtse eñ maectse leuende/ Alsmen sticados slecht vint/ so verstaetmen dat citrinum.

Sargus.

Spargus is heet eñ drooghe/ theeft macht die verstoppinghe der leuer/der milten/ eñ nyerẽ te openẽ Tsaet oft die wortele verdrooghet tsaet/ Teghen de coude pisse/die gheelsiecte/eñ de pine lanx die huepẽ nederwaert/Neemt den wijn daer die wortel in ghe soden is/Teghen den tantsweer/wasschet die tandẽ met wijn daer dese wortel met bertram in ghesodẽ is/De wortel eenẽ wal gesodẽ/gegetẽ slapt dẽ buyc

Sauina Sauelboom.

Sauina sauel boom/ Pandecta ca.viij. Abhel Arabisch/Grieк Brachi een Sauelboom/ Tis eẽ cruyt wiens bladerẽ dẽ Tamarisco gelijc/eñ meer doornachtigher/ Theeft eenen goeden rueck/ desen boom wast meer int breet dan int langhe/ Eñ is heet van complexien eñ drooghe inden.iij.g̃.Serapion li.ag. ca.Abhel/dats Sauelbooñ/Eñ is tweederley Deene wiens bladeren den Cipresse gelijc zijn/eñ doornachtigher dan dandere/dats/ Greneuerboom Dandere is dẽ Sauelbooñ/ Tegẽ dẽ coudẽ snof geplaestert.

Semper viua donderbaert.

Semper viua barba Jouis donderbaert huyslooc Pãdo.li.ethy Barba iouis dats semper viua/ Pla. Donderbaert is cout inden derden graet/drooge in den.ij. Groen ist der medicinen bequaem/ tvercoelt eñ tverandert/ Teghen tverbrande van watere eñ vyer/een salue van dat sap eñ roose olye ende was.

Squilla ayuyn van ouer zee.

Squilla oft cepe muris ayuyn vã ouer zee oft muysen ayuyn oft doot/ om dattet die muysen doodet/ tis vã grooter scharpheyt/Tsnijdt/ tversweert het verbrandt verwandelende / ende dye materie wtwaert treckende die verlaechtse. Men breydet ende bereydet met azijn/eñ eerst ghebraden oft ghesoden gebraden tusschen die colen oft in deech oft in slijc õ wonden/ eñ so inden houen tot dattet gebraden is/ Squilla ghesoden in azijn sterct die verdouwinghe eñ is oock goet teghen die popelsie/eñ teghẽ die vallende siecten/Tbreect oock den steen in die blase.

Sambucus Vlieder.

Sambucus Vlieder Pande. ca.ccc.lxxix. So salmē weten dat actis Sambucus is vlieder/ Kameactis heet Ebulus/eñ zijn beyde kenlijc/ Auicenna Sambucus alba/ dats witte vlieder is heeter dā die bruyne oft vaeke/Eñ is ghemeylic heet indē derdē graet eñ drooge/Eñ subtiliceert de vochtichedē/ Dē oudē is haer olie goet/ eñ den kouden siecten der zenuwē Tvercoelt ooc dat nyeuwe ontstekē/ Eñ des honts beten met polenta met saechten bladeren gesmeert Tsap vercoelt der herssenē vergaderinghen daer in ghegoten. Die minste besien verwē thayr/ Den vlieder azijn ghedronckē/maect vrine/Die minste is dye bequaemste/ Die wortel gesodē eñ gedronckē vdelt de watersuchtighe/Die bladerē doodē vlieghen.

Salix een Wilghe.

Salix een wilge/Sera.li.ag.ca.Culef/dats wilghe Die bladerē bloemē eñ roosen droogē sonder stekē. Die schorsse gelijc andere schorssen zijn drooger/Homer?/tsaet ō wilgē tegē des wijfs onvruchtbaerhz.

Die figueren der cruyden.

57

Saxifraga Steenbreke.

Saxifraga Steenbreke/ Pandecta/ Steenbreke is ghelijck Pimpenelle/ dā pimpenelle is harachtich/ Steenbreke gheene/Steenbreke is heet eñ drooghe indē.iij. Tegē dē Steen eñ Stranguriam eñ der lendenē wee/daer is voren af ghesept.

Scolopendria herts tonghe.

Scolopendria hertstonge/Isid.Si heet herts tonghe/om dat si der herten tonghe gelijc si/ Twast op vochtige steenē/Ten heeft noch steck noch saet noch bloeme/die bladerē zijn bouē groene rosachtich eñ roode plecxkens/Die selue Isi.Tgheneest die milte/ waer af dat Milten cruyt heet siasi in Almansore/ Saculufendirion/dats herts tonghe/si is heet.Die groue milte eñ Strangurie eñ dē steene is remedie/ Auicē. Herts tonge is heet indē.i. eñ drooge indē.ij. Subtijlic ontbindet/Tis der gheelsuchte/ Singultui/dē Steene/nieren/der blasen helpende/ Tis een cruyt dat aen die fonteynen wast.

¶ Scabiosa haes ooren.

Scabiosa haes ooren/int latijn Stibes oft stibeos Dias.ca. Stibes tis een cruyt des saet stijft eñ droo-ghet. Den qualic pissende/eñ den druppenden ooren daer in ghedrupt geneestse/eñ in groote eñ bloepēde wondē/vestichtse eñ droochtse met swarttē starcken wijn ghesodē. Het droocht al dat tegē naturerē vocht is/Die bladeren groen ghewreuē eñ gheplaestert in dachterste deel ghedaen/verdrijft de speenē/dooghē ghebreck Sinkisim ghenaemt daer onder gheleet/helpet/Si is heet eñ drooghe inden tweeden graet.

¶ Saluia Sauie.

Saluiā sauie/int arabisch gelisfagos/int griecx e-lisfagus/Sera.li.ag.ca.gelisfagos/dats/Sauie/Si wast in scharpe plaetsen/Gal.vi.sim. far.ca. elisfa-gus. De cōplerie van desen cruyde is heet met open baerlijcke hitte eñ ghenoechsaem eñ luttel stekende Den wijn daer si in ghesodē is/is den gichtigē goet/den hoest/den buyc/der sidē weedō tsap met wijn.

¶ Dye figueren der cruyden.

¶ Spica nardi.

Spica nardi oft nardus/Ysi.li. etymo. Nardus is een haarnatich cruyt/Nardostacos ghenaemdt/Deene hier af wort Indische/dandere Syrische ghe heeten/om dat dē berch daermense op vint/aen deen side Indien/aen dander side Syriē aenschouwet/Si is heet indē eersten graet eñ drooghe indē tweeden Men salse kiesen die tsoetste rieckt die scharp inden smaec is/wat bitterachtich binnewaerts rosachtich Pla. Teghen sincopim eñ cardiacā passionē/Teghē cranchept van herssenē aen den naese ghehouden.

¶ Spica celtica roomsche spica.

Spica celtica roomsce spica/Pan.ca.clith.int griecx Celtica arabisch symbel romana. Dyas. ca. Celtica Sy wast in Ilirico alsoo ghenaemt/in Syrien eñ in Italien hebbende vruchte opter eerden cortte eñ dic ke/Dyas. Huer eerste vrucht is bijtende/Si is ð leue ren geswille goet eñ der geelsucht met dat roode me nisoē/de geswollē magc met water der gesodē allen

¶Serpillum onſer vrouwen bedſtroo.

Serpillū onſer vrouwē bedſtroo/Valla.lib.iij. Inde maent Meerte ſalmen die plante Serpillū met wat ſaets ſaeyen/maer doude is tbeſte/eñ ſal beter bladeren/maer aē eenē viuer oft cant vā eenē put oft poel ſalment ſaeyen/dat rāme ſpruyt zÿn tacken optrr aerden/Die wilde waſt lanck eñ hooghe/Pan.ca.d.lxxi Numir arabis oft meſtratie miſeri/int griecx Serpillum oft Herpillum/Daer is een wilde die ragis heet eñ waſt ſeer hooghe/eñ heeft bladerē ghelÿck ruyte/dan ſi langher eñ cleynder eñ harter is/ Sy waſt in ſteēachtige plaetſen/ eñ is heeter dan die tamme/mē mengtſe met medicinē/Sera. Serpillū doet mēſtrua comē eñ vrine makē/alſmēſe indē dranck neemt/voir die wringhinghē des buycs.

¶Tapſus barbatus wolle cruyt.

Tapſus barbat⁹/oft Tapſus barbaſcus wolle cruit int griecx flōmos/arabiſch Guſuri/ Deene is dmanneke eñ is wit/dander een wÿfkē/eñ is ſwart/Dyaſ. De wortelē met wÿn gegeuē/ ſtrÿct dē buyc/ geſodē eñ ghedroncke teghē die pine der ſÿdē eñ hoeſt.

¶Tormentilla tormentille

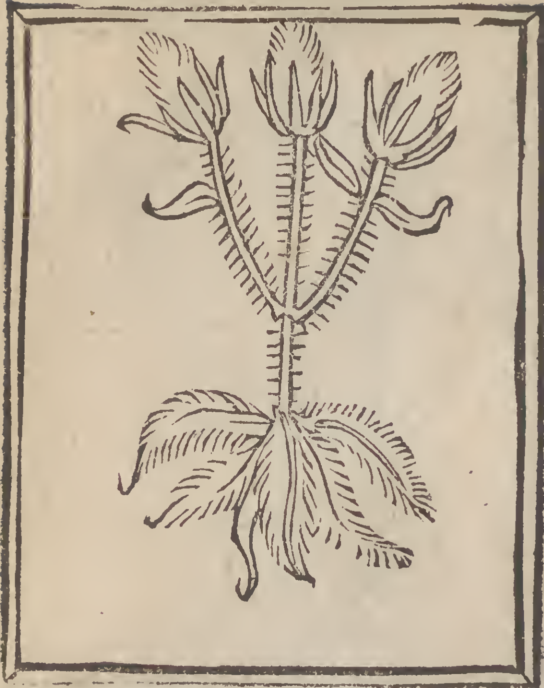
Tormentilla tormentille oft cathaphilon/oft potētilla in griex/int arabiſch Gulke/int latÿn biſtorta/ Tormentille is een cruypt Pentaphilon ghelÿck/dan dat ſeuē bladerē alleſins harachtich/eñ daer ō heetet eptaphilō/zÿn wortele is root eñ ghewrongē gelÿck Galigaen/maer ten heeft gheē ſcarpheyt Deen bloeme is rooſachtich/eñ ſi wort cout eñ drooge indē.iiij. graet geordeelt. Tormētille heeft cracht te veſtighen eñ te treckē den ontfanck/ Teghē diſſuria/dat is/als yemant zÿn vrine niet ghemaken en can/ſalmē tpulver van tormentillia met tſap van weghebrede geuē Om te bedwingē tmēſtruū geſtockt. Tegē tſpouwē vā cranckeyt/tpoeder mettē witte vanden ey op een tichel ghecoot/eñ den crancken ghegheuen.

¶Viola Violetten.

Viala Violetten/aribiſch Feneſig oft Feneſigi/ int griex Leucis/Si is driederleye/die purpurſche comt alleene inder medicinen. Dat cruypt is cout eñ vocht Galie. Dat cruypt is goet teghē cout flegma. Serapi. Haer cracht ſacchtet heete apoſtumen.

¶ Virga pastoris Wilde kaerden.

Virga pastoris wilde caerden/Pandecta.ca.cc xviij Dipseus int griecx/Arabisch Perseuda oft Diplacos oft Harkarbay oft Aybsacos/dats volders caerdē of wilde caerdē/int latijn virga pastoris schaepers roede/Deene is een wijfkē/dādere een mannekē. Dyas. Virga pastoris is dmannekē/eñ die wortel droogt indē.ij.graet/eñ veecht af/die in wijn gecooct eñ ghestootē/eñ gelijc een cerotū daer in gedaē/oft dachterdeel daer mede geplaestert gheneest die clouē/die spenen/die fistulē eñ die wrattē daer binnē/Sera.Virga pastoris dwijfkē/haer cracht wederslaet eñ vleeschet eñ helpt der brandinge des monts der magē vā buyten daer aē ghedaē/so si is als si gewreuē is goet tegē Erispila/dat is een vierige colerike apostuenie eñ teghen oude apostuenien.

¶ Vrtica Netel.

Vrtica netel/groote eñ cleyne netelen/Pan.ccclxv. Huiure oft varikslatū oft sarich arabisch/int grier inguidalis eñ califer/Galie. Die netelē genesen puystē eñ sweerē/met wijn ghedronckē teghē menisoen.

¶ Die distilacien der wateren.

¶ Valeriana valeriane.

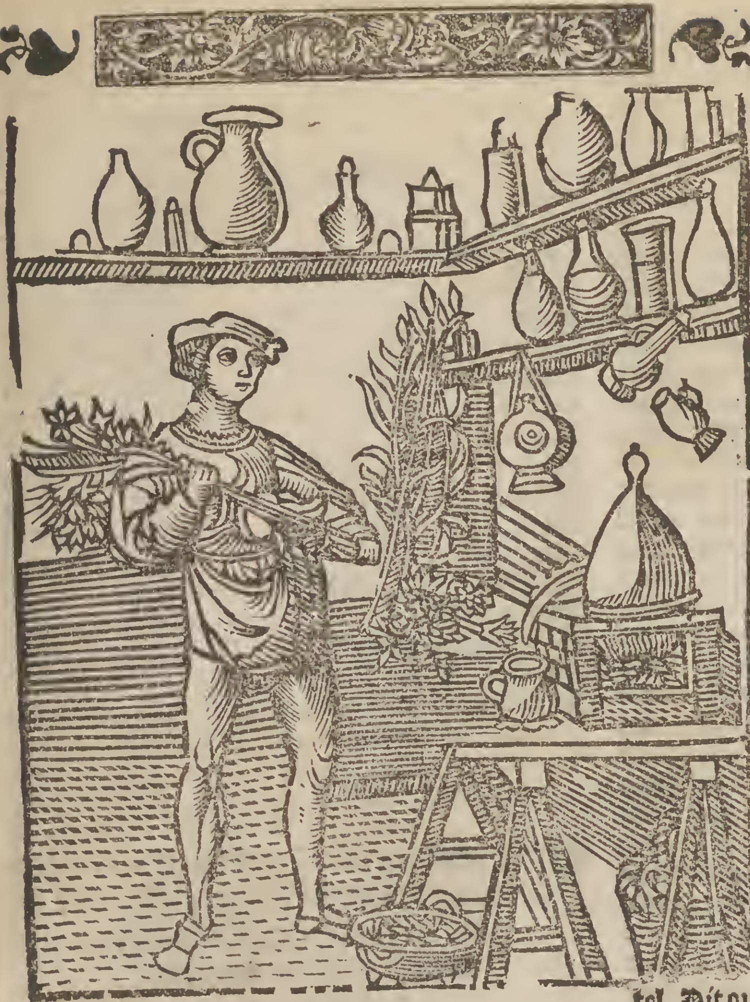
Valeriana arabisch Fu.int griex lichinis herba gatte/herba benedicta/amantilla/genicularis/antilla/sistar/valeriana/serpillū maius/Dias.Fu is een wilde spica oft nardus/Si doet vrine makē/eñ is heet inden.iij.eñ droge int beghin des.ij.eñ is heet vā crachte/Teghē tghebreck in die borst met wijn ghesodē/eñ der magē wt couder sakē/die wortel vā yreos/calissi hout eñ dragagantū eñ valeriaen in wijn gesodē/die quade groue taye humoren wt te drijuen.

¶ Vsnea Mos op die boomen.

Vsnea mos op die boomen als eycken/nootboomē eñ op die steenē wassende. Pandecta ca.lxxi. Aynech oft alusne arabisch/int griex brion oft brium oft licena/dwitste is dbeste/Tis lauwe vā crachte/tōtbindt eñ saechtet. Dyas. Aynech mos vā eykē is goet tegē den weedom der moederstede/alsment siedet/eñ dye vrouwē opt ghecoocte sitten.

¶ Hier nae volcht vandē distillatien der wateren.

❡Hier beghint een ſonderlinck Tractaet/ hoemen water diſtilleren ſal/ende haer virtuyten crachten ſeer conſtelijck door derpeer te verclaert.

Al heb ick voren van die wateren der medicinē int cortte geroert/ nochtās ſal ic hier een ſchoon conſtelijc tractaet van die diſtillatien eñ crachtē der wateren ſtellen/ Om dat tghediſtilleerde water wt den cruyden ſubtijlder is den leecken luyden/ eñ onbekēder/ dan die cruydē oft andere dinghen/ eñ om dat die meeſters dye meeſte macht wt allen cruyden diſtilleren/ ende wercken daer mede/ Eñ wat ſy daer mede wercken/ dat blijft den leecken luyden/ beſt onbekent verborghen ende verholē. Daer om ſal ick in dit teghēwoordich tractaet/ die wateren leeren diſtilleren/ eñ van elcken watere zijn cracht beſchriuen/ ſo mi dat beſte muegelijck weſen ſal.

❡hoemen die water clocke maken ſal.

Die clocke daermē dit water in diſtillerē ſal/ moet weſen looten oft eerden verloot/ van twee ſtucken/ deene ghelijc een ſchotele/ eñ daer leetmen dat cruyt inne/ gheſcherft oft gheſtampt/ dander ſtuck is ghelijck een cleyn torreken/ eñ dat ſetmen ouer die ſchotel. Dit ouerſte ſtuck heeft een pijpe/ daer moetmen een ſteenen potken onder ſtellen/ om dat water daer in te loopen/ dat door die pijpe coemt. Eñ deſe voorſchreuen clocke ſalmen op een cleyn houenken daer toe dienende/ ſetten. Dan ſalmen int houenken een goet vier ſonder roock makē/ tot dat den houē eñ die clocke verwermt zijn/ maer men moet ſomtijts taſtē oft den appel vander clocken heet wort/ want dan moetmen tvier minderen/ oft dat water ſoude verbranden/ eñ zijn crachte vierlieſen/ ende root wordē Als dan dwater ghediſtilleert is/ ſoe ſalment in een glaſen viole oft fleſſe doen/ eñ ſettent alſo vijf oft ſes weken vaſt toe ghestopt in dye ſonne metter violen oft fleſſe.

❡Die tafel om die wateren verclaert te vinden.

¶Die distilacien der wateren.

¶Hier eyndet die tafel der wateren.

¶Hier beghint een sonderlinck Tractaet/ hoemen water distilleren sal/ende haer virtuyten crachten seer constelijck door dexpeerte verclaert.

¶Inden eersten dye cracht vanden leuenden water/dwelck ghemaect wort vanden wijne oft vanden droeseme.

Ildy proeuen oft dleuende water goet ende oprechte is/so nettet een lineñ doecxkē in dit water/eñ houdet in dye vlamme vā eender kerssen/Ist dat dwater dan af bernet soo ist goet/maer en bernet niet/soo en is dwater niet goet noch oprecht/eñ heeft luttel crachts.

¶Vleesch oft visch in dit water gesodē machmē langhe houdē sonder bederuen oft stincken/Eñ soo wat in desen water gheleghē heeft/ en sullen dye wormē niet eten.

¶Leuende water heet ghemeynlijck vrouwe van alle medicinen / want het gheneest siecheden dye van couden comen. Het verioncet den mensche/ende doet hem hebbē goede memorie. Het suyuert dē mensche zijn vijf sinnen van melancolien eñ van allen onsuyuerheden /alsment drinct bi maten/te weten ses ofte seuen druppelen tsdaechs nuchterē/ met eenen lepel vol wijns/ Gheen quane humoren noch verscheydē en moghen den mensche letten/eñ tweriaechtse wt sinen aderen/ alsment drinckt. Het vermeerdert ende sterct die natuerlijke hitte dye inden mensche is. Het versterct dat herte eñ maect den mensche blijde/het gheeft den mensche goede verwe. Het gheneest nieuwe eñ oude seericheyt des hoofts die van couden co-

men zijn/ alsmē thooft daer mede dwaet eñ een luttel houdt inden mont oft drinct/ Alsment drinct eñ thooft daer mede dwaet .xx. daghen lanck/ soe gheneset pplencie/ Ofte alsment nuchteren drinct met een luttel driakelen/ Het doet veel haers hebben/ eñ doot luysen eñ vloyen/ Het gheneest reuma vanden hoofde/ alsmē den slaep ende twoorhooft daer mede wrijft eñ eenen lepel vol houdt inden mont/ Het gheneest litargie eñ alle quade humoren vandē hoofde/ Het gheneest die rose int aensichte ende alderhande pupsten/ alsment daer mede dwaet/ Het gheneest alle seer ooghen ende stercket tghesichte alsmē beyde die slapen vanden hoofde eñ dye wijnbrauwen daer mede dwaet/ Het gheneest den fistel/ alsment in dye fistel doet metten sape van scheelwortelen/ Cathoen ghenet in dit water eñ een luttel wt ghedouwet/ eñ alsoo in dye ooren ghesteken des avonts alsmen slapen gaet/ eñ een luttel daer af ghedronckē/ verdrijft alderhande doofhept/ Het gheneest den tantsweer alsment langhe inden mont houdt/ ende het maect goeden adem eñ gheneest verrotte tanden/ Het gheneest den cancker vanden tanden inden mont in dye lippen/ oft in die tonghe/ alsment langhe indē mont houdt/ Het maect die swaer tonge licht eñ wel sprekende/ Het gheneest den corten adem alsmēt drinct met watere daer vighen in ghesodē hebbē gheweest eñ doet te niete alle slupmē. Het doet wel verteeren eñ maect goedē appetijt om eten/ eñ geneēt dat rupsenen/ Het verdrijft die winden die indē lichaem zijn eñ tis goet teghen die quade maghe/ Het geneest die slauhept der hertē die pijne der miltē/ die gheelsucht die dwater laden/ die quade lendenē/ tfledercijn in de handen eñ in die voeten/ dye siechept in dye borsten als si gheswollen zijn/ alle siecheden der blasen/ ende breect den steen. Het veriaget tfenijn datmē ghenut heeft in spijse oft in dranche/ alsmen een luttel driakelen daer toe doet. Het gheneest dat lanck euel eñ alle siechedē dye van couden comen. Het gheneest den brant vandē lichame eñ van alle leden/ alsment acht daghē lanck daer mede wrijft bidē viere. Het is goet teghen die haestighe doot ghedronckē. Het gheneest alle seerichept des lichaems/ eñ alle coudt ghelwil/ alsment daer mede dicwils dwaet eñ oock een luttel drinct. Het gheneest alle ghecrompē senuwē eñ doet se ontcrimpē. Het gheneest den derdē dach corts eñ dye quaerteynen/ alsmens drinct een ure te vooren/ eer die siechept coemt. Het gheneest alle fenijnde beten eñ der rasender honden beten dyemē daer mede dwaet. Het gheneest alle stinckende wonden alsmēse daer mede wasschet.

¶ Aqua vite composita. ij.

Dit water maectmen somtijts van wijne met specien alleene/ Somtijts maectment met wijn eñ wortelen van crupden/ Somtijts maectment met crupden/ Somtijts maectment met wortelen der crupdē eñ met crupde/ Maer altijt moeter sterckē wijn toe zijn sonder droesem oft heffen.

¶ Alsment maken wilt met specien/ soe salmen nemen Noten muscaten/ Groffels naghelen/ Greyne vandē paradijse/ Ghimber eñ Caneel/ elcx euen vele wel ghepulueriseert/ Dit salmen al te samen inden wijn laten staen eenen dach eñ eenen nacht. Dan salmen den claren wijn bouen af ghieten/ eñ distileren dyen wijn met een clocke daermen roeswater mede distileert/ Dit watere ghenut is goet den hersenen/ Dit water met wijn edick eñ met ruytē ghelept achter op thooft gheneest litargie/ dats een apostuemē binnen achter thooft/ dat een mensche nyet en weet wat hi doet/ ende heeft somtijts sinen sinne verlorē somtijts vallende ende slaept vele/ Het gheneest dye gichte der tonghen/ Het gheneest die pocken int aensicht alsment menghet met quicsiluer ende swijnen smeer/ Het gheneest schorfte hoofden alsmense dicwils daer mede wasschet/ Dit water met wijn edick ghemenghet gheneest die pupsten int aensichte. Dit water ghemenghet met looghen/ seem ende gersten bloeme supuert alle onsupuerhept vandē velle des menschē/ Dit water met heylighē ghemenghet gheneest alle siechedē der dermen. Het gheneest die apostuenien vander longhē met schabiosen/ Dit water ghenut met zedeware sterct dye maghe/ Dit water gheneest die schite/ die coupisse/ eñ alle hittē der blasen. Dit water met weeghebreede helpt den bloemē der vrouwē. Dit water ghemenghet met rosinen eñ ghestooten comijn gheneest die siechept eñ die gheswellen der cullen. Dit water gemenget mettē sappe van pareploocke gheneest die beten vandē serpēten. Het gheneest tfledercijn vandē beenen. Het gheneest alle coude wonden/ eñ alle manierē vā cortsen/ die van couden comē/ eñ het maect goedē wijn. Dit water en salmen niet alleen nutten/ maer met anderen spijsen oft drancke.

¶ Water van dillen. iij.

Neemt die tsoppen vā dillen als si bloeyen eñ legt die vier daghen eñ vier nachten in witten wijn azijn dā stamptse eñ distileert daer water wte. Dit water nuchterē gedronckē geneēt die terciane eñ bedwinct die walghinge der spijsen dye in die maghe vloeyt/ Het droocht alle loopēde gaten die van coudē comē. Dit water tsavonts ghedronckē geneēt die luxurie. Maer het crancket ghesichte.

¶ Scheelwortel water. iiij.

Neemt dat crupt metten bloemē eñ wortelen ende cappet dan distileert daer water wte Dit water stercket tghesichte eñ supuert die ooghē van alderhande vuylichept eñ maectse drooge eñ tgeneest die schellē op die ooghen. Het is goet op schorftheden die van couden comē/ Dit water nuchterē ghedronckē ontstopt die leuere/ die niere/ de blase/ eñ die matrice vā vuylhede eñ van haerder vercouthept. Het gheneest alle wondē nieuwe eñ oude. Ende doet alle die selue wercken die pimpernelle doet.

¶ Oragancie water. v.

Stampt dye wortelē eñ dat crupt met olye vā olyue eñ latet soe drie daghen staen/ dan doeter toe een vierendeel wijns eñ latet so noch twee daghen staen Daer na disteleert daer water wte eñ doeget in een steenen crupcxken eñ decket wel. Dit water is goet teghē alle serpents beten/ teghen verwoede honts beten/ eñ teghen deuel gheheeten polipus/ dwelc inden nuese wasset/ op datmen deuel dwaet/ Dit water in die oore ghedaen verdrijft terstont die sweeringhe ende dye rupsschinghe der ooren. Den canckere oft fistel daer mede gheuaecht/ suuertse eñ droochtse. Dit water nuchteren ghedroncken/ verdrijft alle fenijn. Eñ die daer af nuchteren drinct en mach binnen dien daghe nyet vergheuen worden. Des menschen aensichte daer mede ghewasschē supuert plecken eñ sproetē binnē vijf dagē. Tis goet gedronckē teghen torsion/ lanck euel/ eñ teghen alle ghelwil.

¶Centorie water. vi.

Neemt centorie eñ half soo veel gatianen eñ legtse vyf dagē in wijn/dā distilleert daer water wte. Dit water gedronckē behoet den mensche van alle sieckheden/het gheneest alle manierē van apostuemē in den lichaem/het maect ydel die veruuylde maghe/ Eñ breect den steen/het doet scheydē alle hertheyden vāder miltē eñ die verstopthept der leuerē. Dit water .ix. morgenstonden gedronckē gheneest menstrua eñ doet scheydē die vuylhedē vander moeder/ eñ purgeert heete coleren/het gheneest wonden in den lichame/eñ verclaert die doncker oogē/ Eñ het is goet teghen veroude siecheden.

¶Water van kempe. vij.

Stampt die bladerē vā kempe met rijnschen wijne eñ latet twee daghen staē/dan distilleert daer water wte. Dit water purgeert melancolie natuerlijck eñ onnatuerlijc/daer na colere/eñ daer na fleuma/het verdrijft die groote humoren/eñ ontstopt die leuer/ die moeder stede/ ende gheneest die gheelzucht ende dye quarteyne binnen neghen daghē/ Alsmē dit water drinckē wilt/so moetmē daer in doē bedellium/ oft een luttel suyckers eñ also drincken/ Maer alleene en gheuet nyemāt/want het sonde te pijnlick zijn om nutten eertmen inne soude crijghen.

¶Water van spuerien. viij.

Dit water nuechteren ghedroncken/ purgeert opwaert/ Maer men sal die humoren doen rijpen eerment gheeft/want het purgeert sonderlinghe wel fluymen eñ lijmighe humoren in die maghe/ het is goet tegen dlanck euel/teghen arteken/ ende tegen die daghelijcsche cortse die vā grootē fluymē coemt oft dier ghelijcke.

¶Water van wewinden. ix.

Stamt die bloemē eñ distilleert die/Dit water vercoelt alle heete steden eñ gheneest den ghenē die ontsteken/verbrant/oft verscout is vā viere oft vā watere/het gheneest ooc serpengo eñ impengo op dat mēt daer mede wasschet eñ plaestert/het doot cancker/fistele/ende mormael/het verdrijft dye plecken ende sproeten wten aensichte ende maket claer/het gheneest den cancker inden mont/ het suyuert dat tant vleesch eñ verdriuet tmont euel/ende verclaert die ooghen/het heylt ende verdrijft weedom in die wonden/Ende het is sonderlinge goet tot veel sakē in die medicinen.

¶Water van dreesenen. x.

Dit water is goet den ghenen dye den hooftsweer hebbē/wāt het doet die sweeringhe ter stont cesserē het is goet ghedronckē tegen dwater/ het onstopt die leuer/die milte/eñ menstrua/het is goet teghen spenen eñ artekē/het gheneest die crauwagie eñ versche dropen binnē drie daghen.

¶Water van wilde pastenaken. xi.

Stampt die wortelē eñ bladeren met goeden wijn/ eñ distilleertse/Dit water suyuert alle manieren vā apostuenien eñ vā quade gaten/als cancker/fistele/ eñ mormael/ het doet wel vrine makē/ eñ gheneest alle bete van quade wormē/ Ist datment vijfthiē daghen nuechteren drinct/so openet dye verstopthept vander leuerē/vāder milten/ eñ vander moeder stede/Eñ het doet breken den graueel inder blasen ende daer buyten.

¶Water van varene. xij.

Pluct varen op sint Jans auont indt midden van den somer/eñ laetse in azijn liggē negē daghē lanck Dan distilleert daer water wte. Dit water gheneest alle manieren van scorftbedē eñ rappichedē/eñ morfeam wit eñ swert.

¶Water van adicke. xiij.

Stampt de wortelen eñ die bladerē vandē adick eñ distilleert daer water wte/Dit water purgeert alle treckēde fluymen opwaert eñ nederwaert/eñ het gheneest die daghelijcsche cortse/het is goet teghen die verstopthept der leuerē eñ teghē passie inde side/eñ het purgeert twater. Dit water vā buytē ghestrekē verbetert tlederchijn/die artijcke/eñ ghezwollen leden/op dat van couden coemt.

¶Vlier water. xiiij.

Cappet die bladerē van vliere eñ vierwerf soo vele vandē bloemē/Dan distilleert daer water wte/ Dit water vercoelt alle verhitte stedē/eñ blust die steden die ontstekē zijn vā viere oft vā misselijckē euel/het is goet ghedronckē teghen allē manierē van water/ Het ontstopt die leuere/die milte/die nierē/ Eñ purgeert al nederwaert sonder groote pijne oft sonder eenighe vreese/eñ het verlicht des menschē lichaem Dit water ghesodē met castoriē eñ ghestrekē opt flederzijn/versaechtet/eñ gheneest wondē van buyten eñ van binnen.

¶Donderbaert water. xv.

Water van Donrebaert ghedistilleert/ blust alle hitte eñ alle die leden die verhidt zijn vā eenighē viere/vā santen oft anders/alsment daer op leghet/oft alsment drinct.

¶Nachtschade water. xvi.

Pluct Nachtschadē cruydt mettē besiē/tusschē onser vrouwē dach te half Oost eñ onser vrouwē dach in Septembri/eñ distilleert daer water wte. Dit water blusschet den brant/eñ verslaet dat gheswil omtrent die wondē/eñ verslaet fenijn/het is goet ghedronckē teghē die verstopthept der milten/ eñ vander leuerē/eñ het doet laxerē/ het opēt die verstopthept vāder blasen/Eñ men besiget vele in medicinē die ten ooghen dienen.

¶Root coolen water. xvij.

Dit water is goet op alle heete stedē ende op heete apostuemiē/wāt tverlaetse eñ doetse dicwils vergaen eñ gheneestse buytē eñ binnē/het is oock goet dickwils ghedronckē teghent roode menisoen.

¶Water van Enula campana. xviij.

Neemt die wortelen van Enula campana/ ysope/ lauendre/anijs/vinckel wortelen/ saet van beuernelle/ende ricolissie hout/ elcx euen vele/Ende legghet drie dagen in azijn/ dan stampet al te gader/Dit water is goet ghedroncken den ghenen dye een quade borst hebben eñ dye hooftsweer hebben/ het helpet den ghenen die verdroocht zijn/ op dat zijt drincken neghen morghestonden nuechterē. Eñ ofter hē dat hooft af sweert/ so en lates hem niet drinckē/ Maer maect een plaester van wercke in dit water ghenedt eñ legget die op die borste/Dit water op morphē ghestreken/oft op ypotigo/oft op inserpigo/ oft cedren oft op fluma salsum/doetse al schoon ghenesen met droogher gronde.

¶Water van quinquefolium xix.

Dit water is consolatijf/doorgaēde/ eñ het laxeert het dwinct ander medicinen/ so dat si selue laxeren moeten/het blusschet seer alle manieren van brande/ het gheneest eñ verdrijft alle manieren van ghe

swille/Het gheneest wonden nieuwe ende oude/Het suvuert alle apostuemen ende heelt alle manieren van seeren. Het doet alle versche wonden heelen ende drooghen.

Porceleyn water xx.

Dit water is seer laxatijf. Dit water nuchteren ghedroncken veerthien daghen lanck/verlicht den mensche van allen cortsen/ en rijpt dye materien binnen ende doetse scheyden van binnen nederwaert/Ende men macht besighen in cyrope.

Eglentier water xxi.

Pluct inden mey eglentier ende stampte met azijne dan distilleert daer water wte. Dit water nuchteren ghedroncken/stercet dye maghe en gheneest die dachlijcsche cortse. Het stelpt menisoen/ ende heelt wonden van buyten. Het gheneest scorfte hoofden ende beten van fenijnde wormen.

Water van duyuen voet xxij.

Water va duyue voet oft pes columbina geneest alle maniere van versche quetsinghen buyte en binnen. Het is goet op alle dinghen dye ontsteken zijn. Het heelt seer ooghen/cancker/fistel en alle quade gaten/ op dat si ghesuyuert zijn va hare quade gronde. Het heelt seer apostueme inde lichae en opent den ganck der natueren/so dat alle humoren rypen ende doetse claerlijck scheyden. En men macct niet vele kropen daer en is van desen water inne.

Melloten water xxiij. nota

Stapt mellilote met azijne en distilleert daer water wte/ Op dien dach dat zijt nuchtere drincke die quaden adem hebbe/so en sal die quade locht van haeren adem niet hindere noch openbare binne dien daghe/ maer wel rieche als een fiolette. En dede me dit water in eenighe onnutte spise/si soude volmaectelicke goet worde/ Alsme dit water eene ghewonde mensche te drincken gheeft so comet ter wonde wte/ Het is goet den ooghe en den ghene dye cranck va sinne zijn/wat het suyuert den sin van melancolien.

Eufracie oft cleer ooghe water xxiiij.

Dit water is goet op alle heete onghemaken vande ooghen/wat het coeltse/droochtse/en suyuertse Het is goet ter leueren die verhit is.

Water van sindauwe xxv.

Leest sindauwe voor der sonnen opganck en stapt se/va distilleert daer water wte. Die dit water drinct hem lust terstont der minne spel/ Het dient seer wel den ghenen die drooghen in die borst en inder natueren/op dat si he wachten dies speels/Het is seer goet ten ooghen/der maghe/en leuere der milte/ der nieren en der blasen/ Het dient den ouden lyde en den vercouden seer wel.

Water van grisen xxvi.

Dit water nuchtere ghedroncke is goet teghen alle maniere va dropen/ Wat het doet dye vuylichept dye tusschen vel en vleesch lept wtslaen en daer nae gheneest die mensche. Droncklme een pinte va desen water/het soude doe purgere slume witte en groene Het purgeert natuerlycke en onnatuerlycke melancolien. Het is sonderlinghe goet den ghenen dye in freneslen zijn/Want het suyuert die seeringhe die in die hersenen zijn/vanden welcken dye frenesie coemt Het verweect en verlicht sterckelijck dye natuere. Me en salt den ghesonde niet gheuen. Wat het soude he so werm en fel make/dat hi hem nauwelijken in ghesonden soude connen ghehouden.

Water van rupten xxvij.

Somighe auctoren segghe/waert dat een mesche alle daghe nuchteren ruytwater droncke/ zijn gesichte soude also claer worde/ dat hi die sterre sien soude by daghe/also wel als des auonts. Doetmen dit water in die ooghe/ het coeltse ende suyuertse van heerder limichept/ Het gheneest beten van fenijnde wormen ende men macht ter noot orboren in die stede va driakele/Het is goet ghedroncke den ghenen dye quelen oft langhe ghequolen hebben. Ende die cortelijcken stomme worden is/ ende gheerne spreken soude dye doet inde mont ruyt water oft sap van ruyten/hi sal ter stont spreken. Een auctoer maect ons bekent/dat die boose gheesten vliede en haten dit water ghelijck dat wiwater.

Sauien water. xxviij.

Napt den sop/ dye bloeme en die bladere vander sauie en distilleert daer water wte/Dit water des morghens nuchtere ghedroncke en laet den mensche binnen dien daghe gheen coude hebben aen den lichae/ En arteke/fledercijn/noch vechte die va coude coemt en mach he binne dien daghe schade noch hinderen/ Ist datme dye voorscyde euele daer mede strijct ende datmens drinct si sulle daer mede betere/ ist dat si va couder naturere zijn. Dit doet die wercken dat dat water van wilde sauie doet.

Een ander sauien water xxix.

Stapt poley en sauie elck eue vele en distilleert daer water wte. Dit water nuchtere gedroncke gheneest die gheelsucht/die seerichelt vader moeder alle seerichede binne den lichame/alle droopen en rappichede/ Het maect goet bloet en goede verwe int aensichte/ Het gheneest den hoest alsment alle daghe drinct/en het verwermt die verurosen zijn.

Water van wilde sauie xxx.

Dit water is goet ghenut teghe die swaerhept van der leueren/en doet scheyde haer hertheden en opent haer verstopthept/ Het gheneest alle wonde oude en nieuwe/het stelpt bloet wt wat steden dattet coemt ende het gheneest die quarteyne/ Het is goet teghen arteken/fledercijn/en teghen quetsinghe van binnen den lichaem.

Camomillen water xxxi.

Water ghedistilleert vanden bloemen en bladeren van camomillen is goet ghedroncken den ghene die crancke hersenen hebben. Het verdrijft opblasinghe vander nieren ende die gheelsucht/ en gheneest quetsinghe alsment daer op lept.

Scabiosen water xxxij.

Neemt scabiose ende duyuels bete elck vande bladeren euen vele/en distilleert daer water wte/ Dit water neghen daghen nuchteren ghedroncke gheneest wonde van buyten ende van binnen/ende het coemt ten wonden wt ghelooper/en het gheneest die gheelsucht. Hadde een mensche apostuemen binnen ofte eenighe rappichept/ en hi dit water nuchtere droncke neghen morghenstonden/die apostueme ende rappicheden souden wtslaen/wtbreken ende dan ghenesen Hadde een mensche eenich gheswil tusschen vel ende vleesch/ ende hi dit water droncke/ dat gheswil soude wtwaert gaen. Hadde een mensche zijn manlijchept seer oft ghes wollen/droncke hy dit water en de behielt inne/het soude ghenesen/ hoe seer dat ware al waert ontsteken.

Mater filonen water. xxxiij.

¶ Die distillatien der wateren

Neemt also veel materkilonē alst v belieft/ eñ twierendeel also veel papēcruyt eñ distilleert daer water wte/ Dit water gedronckē verdrijft alle gheswil des lichaems. Het gheneest equinancie in dye kele/ Het gheneest die orgeliuese eñ apostuenië inden lichaem Het gheneest alle ongheinakē die ontsteken zijn van erisipila/ Het gheneest mania/ dats verner ofte verwoethede van hersenē/ so seer dat dye siecke snaut eñ bijtet/ hē ghelatende ghelijck een verwoet hont. Eñ het doet alle die selue werckē aen seere manlijcheden dat scabiosen water doet/ maer veel meesters verbiedent te nuttē den ghenē dies niet van doen en heeft/ wāt ypocras sept/ soe wye dat medicinē nut sonder noot/ dye cranct dye natuere daer mede in enigher manierē. Eñ tis goet gedronckē teghē die geelsucht.

Brioni water xxxiiij.

Neemt die bladerē mettē wortelē vā brionië eñ distilleert daer water wte. Dit water nuchterē gedrōcken doet laxeren eñ purgerē die fluymē/ eñ gheneest die cortse. Het beneēt equināciē in die kele/ die orghe luese/ eñ mormael. Eñ alle manierē vā quadē gaten daer mede ghewasschē/ doetse ghenesen.

Verbeuen water xxxv.

Dit water gheneest den hooftsweer. Het beneemt bloet pissen/ eñ stelpt bloet in alle stedē des lichaems vā waer dat coēt/ Het doet wel vrine makē/ eñ helpt der leuerē/ der loncherē/ der miltē/ eñ der nierē. Het gheneest wondē van buytē eñ van binnē/ apostuenië seer ooghē/ cancker/ fistel/ mormael/ teeterē/ clieren/ clapooren/ seer ghemechtē eñ brant van viere oft vā watere verschout.

Pimpernellen water xxxvi.

Dit water is den ooghen goet wāt het suyuert eñ purgeert die ooghē vā droope/ vandē wittē eñ bruynen scellen/ Het gheneest alle wondē oude eñ nieuwe waer si zijn/ eñ het coemt ten wonden wte/ Het gheneest scorfthedē die nieuwe zijn.

Agrimonie water xxxvij.

Stampt agrimonie met goeden azijne eñ distilleert daer water wte. Dit water is goet aen blinde ooghē daer vel op ghewassen is/ want het suyuertse vā bedructheden/ verrothedē/ eñ van alle belemmerthedē Dit water gheplaestert op wondē die te ras ghesloten zijn eñ qualijckē gheheelt/ opētse weder/ eñ heelt se volmaectelijck/ aen alle quade gaten/ cancker/ fistel ende mormael.

Succorey water xxxviij.

Dit water nuchterē ghedronckē doet scheyden alle melsquamē dye der leuerē hinderē moghē. Het gheneest die gheelsucht eñ die cortse/ Het conforteret die maghe eñ alle die ledē. Eñ het doet al die selue wercken die Endiuie Water doet.

Beuernellen water. xxxix.

Neeēt beuernelle bladerē eñ wortelē ende distilleert daer water wte. In dien dage als die mēsche dit water nuchterē drinct/ en sal hē gheen siechept toe moghen comē. Het beneēt walghinghe der herten.

Esschen water. xl.

Stampt esschē bladerē met azijne/ eñ distilleert daer water wte. Dit water op morphea/ op fistel/ op drope eñ op puystē gheplaestert doetse heylen/ eñ theelt gebrokē beenē. Het verdrijft melācolie eñ slauheydē vander herten.

Water van eertbeyen cruyt xli.

Stāpt die bladerē van eertbeyen cruyt met goeden azijn/ eñ distilleert daer water wt. Dit water is goet op alle stedē dye verhit zijn/ Het stelpt menisoen/ ende het rijpt alle heete sweren daerment op leyt.

Ganciaen water xlij.

Neemt die wortelē van ganciane eñ distilleert daer water wt. Dit water nuchterē ghedronckē verlengt den mensche zijn leuē/ Het doet die vrouwē bloeyen/ eñ het bewaert voor fenijn.

Gariofelaet water xliij.

Dit water nuchterē ghedronckē purgeert de fluymē Het doet alle groue spise verteerē eñ helpt der vcouder maghē/ Het verlicht die hersenē/ eñ tis goet der leuerē/ eñ teghe dat hert euel dat van coudē fluymē coēt. Het heelt wondē/ apostuenië/ cācker/ fistel/ mormael/ eñ het coemt ten gaten wt gheloopen.

Sinsue water xliiij.

Dit water is goet op heete stedē gheplaestert eñ het doet eenē sweer lichtelijck wt breken oft verdwinē/ Het gheneest wondē eñ apostuenien binnē den lichaem eñ buytē/ eñ doetse van binnē wtwaert breken/ Eñ ghaue men dit watere eender vrouwē te drincken die kint droeghe/ si soude ter stont braken/ maer en droech si gheen kint/ so en soudet haer niet hinderen noch deren.

Water van groote poley xlv.

Dit water is seer goet in die ooghen ghedaen Wāt het suyuertse van allen vuylen dinghē/ eñ so doettet oock den lichaem.

Cleyn poleye oft onser vrouwen wiechcruyt water xlvi.

Dit water nuchterē ghedronckē verdrijft den hooftsweer eñ verwermt alle die ledē eñ sterct die maghe/ Het scherpt dat ghesichte/ eñ tgeneest dat menisoen.

Pilocelle water xlvij.

Dit water neghē daghen nuchterē ghedronckē verlicht eñ gheneest den mensche vandē wittē water/ eñ doet dye humorē nederwaert scheydē Het gheneest lichtelijckē wondē/ binnen eñ buyten/ eñ het coemt ten wonden wte.

¶ Ysopen oft ijspen water xlviij.

Pluct ysope als si bloemet eñ distilleert daer water wt/ Dit water nuchterē ghedronckē neghen daghē lanck suyuert die borst van alle fluymē ende van alle droochedē. Het claert eñ suyuert die ooghē eñ conforteert die maghe. Het sterct dat herte eñ opent die weghen der leuerē/ der miltē/ der nieren/ eñ doet vergaē opstacie van desen gheestelijckē luydē. Het opent die weghen der vrinē/ eñ doet dat graueel scheydē/ ende heelt wonden in die leuere.

Water van valeriane xlix.

Neemt valeriane metter wortelē met allen/ eñ distilleert daer water wte/ Dit water neghē dagē nuchteren ghedronckē doet dye selue werckē die Ysopen water doet. Het heelt wondē in de longhe eñ het doet wel bi vrouwen zijn.

Cleyn duyuels bete water l.

Neemt die wortelē/ bladerē/ ende bloemē vān duyuels bete dat die bloemē gheel heeft eñ stamptse/ dā distilleert daer water wte. Dit water neghē daghē nuchteren ghedronckē gheneest dat witte dat bruyne/ eñ dat roode water/ den heyrbrant op die ooghen eñ claret tghesichte bouen alle waterē/ Het verlicht den lichaem van menigherhāde saken/ eñ stelpt dat roode menisoen. Het gheneest die quarteyne/ dē anderen dach cortse/ eñ die daghelijcsche cortse/ op dat

ment.xl.daghen nuchteren drinct/ Dit water ghedronckē gheneest wondē binnē eñ buytē ende coemt ten wondē wt gheloopen/ Het gheneest cancker/fistel/mormael/ceteren/apostuenien/seer borsten/seer manlichedē/eñ arteken/dye niet vercout en zijn ende ypenē. Het conforteert eñ sterct die maghe/ die borst/ die leuere/die milte/eñ die nierē/Het ontstopt die coduyten vander vrinen eñ haere opilacien. Eñ het verlicht den mensche vā sinen mesquame/ ghelijck een mēsche die verlast is/ eñ hē een ander te hulpē coemt dien ontlast.

Bernagien water lj.

Bernagien water vanden bloemē ghedistilleert is dbeste mochtmer ghenoech ghecrighē. Dit water is goet ghedronckē den ghenē die niet en plegē ter aderen te latē wāt het suyuert dē lichaem vā quadē verrottē bloede/eñ het maect het bloet goet dat quaet is Het suyuert eñ verhit dat bloet dat vercout is/ Het conforteert die aderē eñ doet seer nederwaert/laxerē Eñ het is goet teghen melancolien.

Amplompen water lij.

Met desen water ghewasscē eñ geplaestert/ geneest alderhāde quade gaten/ Ghelijck cancker/fistel mormael/morphea eñ het verdrijft plecken int aensichte.

Water vā sint Jans cruyt/oft herba perforata/oft ypericon. liij.

Dit water heelt wondē/Het ontstopt die aderē van der leuerē/eñ ontstopt die leuere/die milte/die niere/ eñ doet wel vrine makē/Het doet die vrouwē bloeyen/eñ het is goet teghē beten vā ghefenijnde dieren/ eñ verwoede honts betē Het verdrijft fenijn ghelijck triakel/ ende dye duyuel vlietter af ghelijck van den wijwatere.

Surckel water liiij.

Stampt surckel met aziyne eñ distilleert daer water wte/Dit water nuchteren ghedronckē doet die wormen steruen die in des menschen dermē zijn/Dit water nuchterē ghedronckē doet den mensche lossen dat bruyne water eñ dat roode/ Het gheneest alle heete apostuenē binnē eñ buyten/Eñ het gheneest ooc die cortse die van hitten coemt.

Water van roode marobie lv.

Dit water nuchterē ghedronckē conforteert de maghe/die borst/die longhe/die leuere/die milte/die nierē/dye blase/eñ het verdrijft gheswel wten ledē. Het gheneest dropē eñ het verlicht den mēsche van buytē eñ van binnen.

Water van somorie oft lucide lvi.

Pluct dit cruyt voor der sonnen opganck eñ distilleert daer water wte. Dit water gheneest alle secriehedē vā ooghē dat witte eñ dat bruyne/ dē herbrant/ eñ roode blakende ooghē. Het gheneest wondē eñ apostuenē indē lichame/het purgeert root watere/eñ verlenghet leuen.

Water van pape cruyt lvij.

Dit water gheneest tisike. Het verweect luxurie/het vmeerdert die natuere eñ doet wel met vrouwē zijn Het geneest die geluhede/ eñ conforteert die maghe.

Water van palma Christi lviij.

Dit water nuchterē ghedronckē gheneest alle manieren vā gheswille/buyten eñ binnen/ Het conforteert die leden/ dye senuwen/eñ dye arterien/ Het is goet teghē artekē/flederijn/ende alle manieren van yechten/Het sterct die natuere/eñ gheneest wonden oude ende nieuwe.

¶ Die distillacien der wateren

Nochtien water. lix.

Dit water is goet ghedronckē alle dage tegē tgroot onghemack Eñ van buytē die stedē daer wormen in zijn ghewasschē met dit water doet die wormē steruē Tis goet ghedronckē teghē dye opilacie der milten/ der nieren/ eñ teghē die pijne alsmē vrine maect/Eñ werctemē in dit water terwe twee daghē ende twee nachtē/eñ leydemēt voor die voghelen/eñ alle die voghelē diese aten soudē soe droncke wordē/ dat mense metten handē soude moghen vanghen.

Roode matcheuen water lix.

Dit water geneest alle wondē oude eñ nieuwe buyten eñ binnē/Het heelt ghebrokē beenē eñ alderhādē seer. Het aensicht daer mede ghewasschē verdrijft alle roode pleckē/sproetē/teters eñ dropen.

Onser vrouwen seghel water lx

Neemt dye wortelē eñ bladerē van onser vrouwen seghel eñ distilleert daer water wte/ Waer een scicht oft yser in des menschē lijf/so diep datmens niet ghesien en conde/droncke hi van desen watere ende men werck op die wōde leyde dat in dit water ghenet ware/dat yser oft ander dinck soude ter wondē wtcomē op dat weder ghekeerē conde. Dit water gheneest alderhande wondē oude eñ nieuwe/ buytē eñ binnen/ Het doet stelpē alderhāde onghemack/als cācker fistel/eñ mormael/Het verdrijft alderhāde geswil buyten eñ binnē/Het maect goede borst bouē alle wateren/eñ het vermeerdert der minnē spel. Het vwermt die ledē die tisike zijn eñ veruersschet dē lichame van alle droochtē eñ stelpt dat roode menisoen/Eñ ware een vrouwe in arbeyde eñ si niet ghebaren en conde/ dronck si van desen watre/ sy soude des te beter hebben/Des menschen aensicht met desen watere ghewasschen verdrijft sproeten.

Root water lxi.

Neemt eenē stoop ofte twee vrinen eñ doetse sieden ouer twier een luttel/Dan neemt dese cruyden scheelwortel/affrasie/roosen/sonne weruel/eñ alssen/Dese cruydē stampt al te gader/daer nae doetse totter vrinen eñ distilleert daer water wte/Dit water des morghēs eñ tsauōts in die sterkēs vandē oogē met een vederkē ghestrekē geneest dwitte/dbruyne/troode/ tscademael/scellen/dropēde oogē/eñ leeppe ooghen/ Eñ ist datmē daer eenighe loopende stede mede wasschet het suyuertse/droochtse eñ gheneestse/

Onrijpe wijnbesien water lxij.

Stampt onrijpe witte wijnbesien als si beghinnē te rijpē/eñ distilleert daer water wte/Dit water is goet om seer ooghē eñ quade gaten mede te wasscen/ Als cancker/fistel/mormael/ den wolf eñ den fijt/ Het is sonderlinge goet ter quader vuulder maghē der nieren/eñ der borst. Het suyuert die weghē der conduyten/eñ doet die humorē scheyden sonder eenighe ander purgacie.

Boon water lxiij.

Distilleert vanden boon bloemen water Dit water nuchterē ghedronckē doet steruen alle manierē van wormen in die maghe/ eñ in dye dermē/oft si comen bouen oft onder leuende wt. Het conforteert die maghe/die lendenen/die leuere/die milte/eñ die nieren/ Het opent die weghen vander vrinen/eñ doet scheyden grooten wint.

Betonien water. lxiiij.

Neēt betonie als si bloemet eñ distilleert daer water wt/Die vā desen water nuchterē drinct en mach

binnen dien daghe niet droncké worden/ soo seer con fortert die hersenen. Het sterct die maghe ende supuertse van alle vuylhedē /eñ verlicht alle des menschen leden. Dat voorhooft daer mede ghestrekē gheneest den hooftsweer. Dit water in die ooghen ghedaen supuertse eñ gheneestse vā vreemde mesquame/ Het heelt wondē oude eñ nieuwe/buyten eñ binnē/ eñ coemt ter wondē wte/ Het coelt oock alle manieren van cortsen.

Roode pardick water lxv.

Stampt die wortele van roodē pardicke met goedē azijne eñ distilleert daer water wte. Dit water nuchteren ghedronckē doet ghenesen alle manierē vā dropen eñ doeget wtwaert slaen. Het is goet gedronckē eñ gheplaestert op apostuenien/ ceteren/ chingulsen/ mormael/ clieren/ morfeam wit eñ swert.

Meradick water lxvi.

Neemt die wortelē mettē bladerē inden mey eñ distilleert daer water wte/ Dit water nuchteren ghedronckē purgeert dye flumē wter maghē eñ supuert se van haer der veruulthedē. Het doet rijpē eñ scheyden alle heete humorē. Het doet sterué alle manieren vā wormē indē lichame eñ daer buyten/ Het verdrijft knaginghe indē lichame eñ keert dat fenijn. Het gheneest den ghenē die cenē corten adem heeft/ eñ sterct die borst/ die leuere/ die nierē/ die milte eñ therte. Het gheneest morfeam/ ceteren/ eñ beten vā fenijnde dieren op datmēt daer mede wasschet.

Petercelie water. lxvij.

Dit water nuchterē ghedronckē doet wel eten/ wel spijse verteren/ eñ doet wint scheydē wter maghē/ eñ het is goet teghen dat grauueel. Dit water met suycker ghesodē is goet ghedronckē teghen den hoest eñ teghen die quade borst.

Venckel water. lxviij.

Neemt die wortelē metten bladerē van venckel/ eñ distilleert daer water wte. Dit water is des morgēs goet den seeren ooghen/ Het is goet ghedronckē om die quade humorē te doen rijpē/ van apostuenie ende bladerē die indē lichaem wassen. Eñ het vercoelt seere den ghenen die in grooter siecten zijn.

Weechbree water. lxix.

Neemt weechbree wortelē metten bladerē eñ wasschetse schone dā stetse met goedē azijne eñ distilleert daer water wte. Dit water supuert eñ droocht oude wondē eñ nieuwe. Het is goet op alle verhitte stedē/ op datse verbernt zijn. Tis goet ghedronckē tegē alle manierē vā menisoen. Het conforteert die leuerē/ het gheneest die wondē inde longhe. Tis goet teghē beten vā fenijnde dierē eñ supuert die moeder.

Aueronen water. lxx.

Stampt auerone met azijn eñ distilleert daer water wt. Dit water alle daghe nuchterē ghedronckē doet alle siecten vlien/ eñ tis goet teghē vercouthede/ Het gheneest die coupisse/ ende verslaet apostuenien. Het breect den steen/ eñ doet menstrua hebbē binnen .xv. daghen eñ ontslupt die ghesloté moeder/ eñ het doet alle manierē vā wormē. Tsap oft dat water vā auerone met castoriē ghesodē is goet teghē dye vechte.

Alsen water. lxxi.

Pluct allene inden mey ende stamptse met een luttel azijns / ende laetse staen eenen dach ende eenen nacht/ dā distilleert daer water wte. Dit water doet scheydē die humoren die in die iunctueren zijn/ ende purgeert dye heete maghe. Het ontstoppet dye leuer eñ gheneest die geelsucht. Het doet wel verteren eñ doet wel vrine makē/ In dye ooghē gedaen claert se vā misschelijckē mesquamē eñ het stertse/ Quade seeren eñ puystē daer mede gewasschē ghenesēt/ Het doot alle manieren van wormē inden lichaem/ eñ dedement eenē in zijn oore diet wormē in hadde/ si souden wt comē leuende oft doot. Eñ het gheneest gheswel in die kele.

Wilghen water lxxij.

Neemt bloemen vander wilghen/ witte toruen/ eñ venckel/ elcx euen vele eñ distilleert daer water wte/ Dit water is goet teghen brant ende alle verhithedē van seeren ooghen.

Reynuaen water lxxiij.

Pluct reynuaen als hi bloeyet/ eñ distilleert daer water wte. Dit water doet steruē alle manierē van wormen in die maghe eñ in die dermen oft si comen bouē eñ onder wte/ Het cōforteert die maghe die lendenē/ die leuere/ die milte/ eñ die nierē/ Het opēt die weghē der vrinen/ eñ doet scheydē grooten wint.

Water van materne lxxiiij.

So wie dit water nuchterē drinct alle daghe die verlanghet zijn leuen eñ is verseker t vander gedoot Het is der veruulder maghen goet/ eñ het beneēt die swellinghe der herten/ Het conforteert dye hersenen eñ maect goedē sin/ Het scherpet dat ghesichte eñ maect goeden adem/ eñ het gheneest die gheelsucht. Het stillet die oprijsinghe vander moeder. Het beneemt dye sweeringhen der lendenen eñ het gheneest dat lanck euel.

Serpentijn water lxxv.

Stampt zcruyt eñ die wortelē ontwee met olien eñ latet alsoe staen vier daghē dan distilleert daer water wte/ eñ verwaret in een tennen vat wel ghedect/ Het is goet teghē alle fenijnde beten/ eñ teghen polipus/ inden nuese daer mede dicwils ghewasschen. In dye ooren ghedaen gheneest dye ruyssinghe eñ sweeringhe. Den cancker ende fistel daer mede ghewasschen doetse supuerē eñ drooghen. Het verdrijft alle fenijn alsment nuchterē drinct/ eñ die mensche en mach binnen dyen daghe niet vergheuē wordē/ Dat aensichte daer mede ghewasschen supuert pleckē ende sproetē binnen vijf daghē. Eñ het is goet ghedronckē teghē dat lanck euel.

Water van catte cruyt lxxvi.

Neemt die bladeren metten bloemē van catte cruyt eñ distilleert daer water wte. Dit water doet steruē die wormē dye indē buyck zijn/ eñ worpt fenijn wten buycke datmē ghenut heeft met spisen oft met dranc ke/ Het is goet teghē besiecthede eñ ōdriuet die smetten dye den vrouwen blijuen in haere kinder bedde/ Het doet steruen die wormē die in dye ooren zijn alsment daer inne druppt. Quade gaten eñ wondē daer mede ghewasschen eñ gheplaestert doetse ghenesen. Het suvuert die quade humorē vander borst eñ verwermt die coude senuwen.

Ghenst oft brem bloemen water lxxvij.

Dit water is goet ghedronckē dē ghenē die dwater ladē oft wt drooghē/ ende het breect dat grauueel Tis goet ghedronckē teghē den dorst/ eñ so wie dat smorghens een half malcuesepe ghelaesckē drincket en sal binnen dien daghe ghenen dorst hebben.

Sughemammekens bloem water lxxviij.

Dit water vercoelt alle heete stedē dye ontstekē zijn van binnē/ tsi verbrant oft verschout vā vier oft van

water/het doot den cancker/ fistel eñ mormael. Het gheneest seere manlicheedē/serpengo/eñ inpengo/op datmēt daer mede wasschet eñ daer op plaestert het trect verrotte beenē wten wondē/het verdrÿft plecken eñ sproetē int aensichte eñ maket claer. Het gheneest den cancker inden mont eñ dat mont euel ende supuert dat tantvleesch. Het verclaert die ooghē eñ het verdrÿft dat weedom in dye wonden/eñ tis goet tot veel saken in medicinen.

Onser vrouwen distel water lxxix.

Dit water is goet teghen den hertuanck/ eñ teghē perse in dye side/ eñ teghen dat lanck euel/ het sterct die maghe ende breect den steen.

Lauender water. lxxx.

Dit water confortéert seer die senuwen eñ alle ledē die vercrompē zÿn/ het doet alle die selue werckē die hysop water doet/maer dit water verhidt meer. Het is superlatÿf eñ excellent bouen alle waterē/olie/salue/oft ander substancien teghen die gheuallē zÿn vā der popelcien ghedronckē/ eñ den mēsche daer mede ghenet eñ versch ghemaect alle zÿn leden.

Water van lancia Christi. lxxxi.

Neemt lancia cristi/ materne/rupte/ mente/ heylighe/balseme/eñ alseme/hier af distilleert water. Dit water is goet teghē alderhāde siechept die vā coudē coēt/eñ claert die ooghē bouen alle dinghē. Het verslaet gheswel/het is goet teghē die veruuylde mage/ eñ verionlÿct den mēsche/ dye dit water drinct is behoet dat zÿn gesichte gheen corruptie ontfaen en sal. Het gheneest lanck euel eñ ychtichept/eñ het diaecht die cortse wt wat sakē dat si coemt/ Dit water alle daghe ghedronckē behoet dē lichaē/het sterct die nature het maect goedē adem/het verclaert dat ghesichte eñ ten laet nyet een let aendē sieckē ten doorgaget al Eñ het is goet teghē alle siechept die daer toecomen mach/om die te beletten eñ te niet te doen.

Rosen water. lxxxii.

Dit water coelt eñ stopt den lichaem/ het gheneest heete hooftswerē alsmēt lauwe maect eñ tvoorhooft eñ dē slaep vandē hoofde dicwils daer mede gheplaestert eñ het doet alle die leden wel rusten/ Den nuese binnē daer mede ghenet sterct die hersenē/ Gedroncken verdrÿft eñ stopt dat buyck euel/ het vercoelt de verhitte voeten eñ ander leden.

Water vā heeren netelen lxxxiii.

Neemt heeren netelen mettē sade eñ mettē wortelē eñ peper poeder/ende distilleert daer wte/ Dit water verwermt luxurie. Eñ die zÿn handen eñ voeten des morghens daer mede wasschet en sal in dyen daghe daer aen gheen coude hebben.

Water totten ooghen lxxxiiii.

Legt in eē clocke daerinē rooswater in bernet agrimonie/verbene/vinckel/wÿnrupte/ roosen bladerē/ mente/eñ lubesteke/ Eñ sprept daer ouer goedē sterc ken claren wittē wÿn/dan distilleert daer water wte Dit water heeft sonderlinghe cracht loopēde ooghē te ghenesen van coude saken/dye loopende ooghē te drooghen/ die tranen te verdriuen/dye vlecken ende schellen te breken.

Item neemt venckel wortelē eñ bladeren eñ siedetse in eenen aerden pot/dien pot dect met eenen becken/ eñ den asem die aent becken coemt hanghē/ ontfaet in een viole/ Dit water des auonts eñ des morghens ghedaen in die hoecxken vandē ooghen/doet dat selue dat voorsept is.

Die distillatien der wateren

Wit doornen eñ wilghē bladerē water lxxxv.

Dit water heeft cracht screydinghe eñ steecten der ooghē te verdrÿuē comende van hitten. Het verslaet die roothept van hitten comende/ het verdrÿft oock die schellen eñ vlecken die van hitten comen.

Sonderlinghe ooghen water lxxxvi.

Neemt eppe/rupte/verbena/vinckel/benedicta/eufragia/agrimonie/gloriofilaet/campethion:pimpernelle/celidonie/saule/ypericon/rooden mnere/eñ betonie/elcx euen vele/ Dit stoot te gader/daer nae doeter in vrine van eenē knecht seuē iaer oudt zÿnde/ seuen greynen pepers eñ seuen greynen van granaet appelen/ Dan douwet door eenen doeck eñ latet claren/daer na doeghet in een gelas/ Dit water dicwils in dye ooghē ghedaen verclaert dat ghesichte eñ het gheneest alle sincerten vanden ooghen/ Al hadde een mensche een iaer blint gheweest/hi soude binnē veertich daghen weder siende worden. Eñ die wilt mach van alle desen cruydē water distilleren/ghelÿck men rooswater distilleert.

Een ander ooghewater lxxxvii.

Neēt ghesmoltē allupn/smout van glasen calmÿn/ elcx euē vele/ rooswater/betonie/celidonie water/agrimonie water eñ rupt water / Dese substācien siet al tsamen eñ scerfter cāfer in/ Dan claret schoone eñ doeghet in een ghelas/eñ druppet in die ooghen.

Rooswater coelt die ooghen

Betonie water droocht die ooghen

Celidonie sterct

Agrimonie heelt wel

Rupte scherpet dat ghesichte

Calmÿn verdrÿft dat puecsel eñ bÿdt

Smout van gelasen vertecrt dat vel vandē ooghen.

Pestilencie water lxxxviii.

Neemt dyptamon/ pimpernelle/ tormentille ende scabiose/ Distilleert wt elck cruyt bysondere water/ ende alst ghedistilleert is dan menghet onder een alle die waterē van elcx euen vele/ Dit is dat alder edelste water datmen vindet/ eñ dat sekerste teghen dye pestilencie.

Costelÿck water lxxxix.

Neemt vilinghe van ysere/ van copere/ van tenne/ van loote /van latoene/van gout/eñ vilinghe vā siluere/elcx euen vele/alle dese vilinghē legt eenē dach eñ eenen nacht in werm kints vrine dat maghet is/ Dan eenen dach eñ eenē nacht in wermē wittē wÿn. Dan legghet eenē dach eñ eenē nacht in vinckel sap. Dan legghet eenē dach eñ eenē nacht int witte vanden eye. Dan legghet eenen dach ende eenē nacht in vrouwen melck die een knechtken suyghet. Dan legghet eenen dach eñ eenen nacht in rooden wÿn. Dan legghet int witte van seuē eyeren. Daer nae menget alle dese dinghen daer die voorschreuen vilinghen in gheleghen hebbē al te samen/ eñ doetse int vat daer ghi water in maect ende solueret met cleynen viere/ Eñ dat daer wt coemt/ suldy in een silueren vat verwaren/ Dit water gheneest ende maect ghesont laserscheluyden/ het doet te nyette natuerlÿcke lasarie/ ende het wasschet af alle quaethept. Het maect iuecht ende maect schoone claere ooghen/ het welcke gheproeft is/ Maer ick swÿghe die cracht van desen watere/ want dye zÿn crachten bekennen/worden hoouaerdich.

Water van gheyten melck xc.

In eenen pot gheyten melck doet een once suyker

candijs/daucus ghestooten/seem/bloemen van vlie-der/roosbladerē/ eñ terwen broot ghebroct. Dan di-stilleert daer water wte. Dit water is bouen maten goet confortatijf/eñ dient seer wel den ghenē die wt drooghē. Het sterct die memorie. Het suet eñ suyuert dye borst. Eñ het brenghet alle siechedē te passe van wat natueren die zijn.

Water van damast eñ olye xci.

Neemt rosemarine/lauendre mettē bloemen/thij-mus/cipresse/elcx een hant vol/ Lauwer bladerē een halfhant volle heylighe/magheleyne/ onser vrouwē wiech stroo mettē bloemē/notebladerē eē hant vol. Dese cruydē suldy al tsamē ontwee stooten in eenen mortier/ Daer nae stellet in een schoon suyuer vat/ Dan ghiet daer op een pinte rooswaters eñ eenē pot romenien/ Stoppet dat vat wel vast toe/ ende latet staen drie oft vier daghen/ Dit aldus langhe ghestaē hebbende/soo doeghet al tsamen in een clocke eñ di-stilleert daer water wte/Dan ghiet dat ghedistilleert water wederom in dye clocke op dye voorseyde sub-stancie ende rueret wel onder een/ eñ distilleert daer wederomme water wte/Dan ghiet dat ghedistilleer de water wederomme in dye clocke op die selue cruy den/Eñ stroyt daer op dese nae volghende poederen Te weten groffels naghelen/caneel elcx een half on-ce/yrios een once/ een luttel folien/ noten muscaten een half once/een luttele sofferaens/ muscus/ spica nardi/ ambren/ eñ dye sommighe doen daer in cam-fer om dat die materialen so heet zijn/Die onderrue-ret al tsamen wel eñ distilleert dat water af/tot dat-ter beghint wt te comen vetticheyt ghelijck olye/ Dan doet dat water wech eñ bewaret wel/Daer nae maect sterck vier eñ eñ distilleert de olie al eñ ontfaet dye in een ghelasen viole/ Dese olye riect bouen alle ander olien/ Eñ dies een druppele op zijn hant drup-te/si soude daer door drinckē/ Si is bouen matē goet tot veel siecheden.

Water van noten xcij.

Pluct noten drie oft vier daghen voor oft nae Sinte Jans dach/ Dese noten stoot in eenen mortier/ Dan doetse in eenē nieuwē pot met wijn azijn/ ende laetse daer in staen al vast toe ghestopt drie daghē lanc/Dā distilleert daer water wte eñ verwaert dat wel.

¶ Item pluct noten als si eerste keernen beghinnen te hebben/ Dese suldy stooten/ ende distilleren daer water af sonder yet toe te doene/ Dit water houdet oock alleene.

¶ Item neemt noch noten als si rijp zijn metten bol-sterenschalen ende kernen/ Dese stoot al ontwee en-de legtse in wijn azijn/soe voorghescreuen is/ eñ di-stilleert daer water wte/ Nv doet alle drye dese wa-teren te samen in een clocke ende distilleert daer wa ter wte/ Dit is een ghebenedijt water in alle siecten eñ wort gheheeten (Lac virginis). Dit water is goet totten ooghen/ende teghen den hooftsweere op den slaep vanden hoofde ghelevt. Het is goet ghedronc-ken teghen alle siecten des lichaems ende teghen die pestilencie/ Van desen watere in claren wijn gedaen doet den wijn terstont wit worden ghelijck melcke/ Het doet af alle vlecken int aensichte ende maect een witte huyt.

Water teghen die wormen. xciij.

Neemt weechbree/reynuaen/alssene/petercelie/eñ saueiboom/Van al desen cruyden te samen distilleert water/ Dit water salmen nuchteren drincken/ maer

den vrouwē die kint draghen ist verboden.

Wonderlijck water xciiij.

Neemt schauelinghen van yuore twee oncen/ tsap van herba roberti thien pondt/ beuenelle vier pont/ dye bladerē van weewinde neghen pont/ sal gemme een half pont/sal van poten twee oncen/ Dese blade-ren salmē stooten ende doen daer dat sap toe/ eñ dye ander dinghen salmen poederen/ ende doent dan al ouer een ende doeter toe twee pont azijns/ Dan doe-ghet al te samen in een coperen vat/ ende latet alsoo staen wel vast toe ghestopt thien daghen lanck. Nae die thien daghen doeghet in die clocken/ende doeter een once spaens gruen in/ende distilleert daer water wte/ Met desen water ghewasschen eñ gheplaestert gheneest den fistel/ mormael/cancker/ den wolf/clie-ren/noli me tangere/ ceteren/spenen/morfea eñ alle andere dier ghelijcke. Het doet wt vallen alle manie-ren van quaden vleessche/ beyde in wonden eñ ande-ren seeren.

Aqua ducedinis xcv.

Neēt ruyte/agrimonie/celidonie/suycker/calmijn eñ madagera elcs euen vele/ Dit stampt al te samen ende distilleert daer water wte/ Dit water heeft soo grooten cracht dat gheenderhande euel soo quaet en is dat den ooghē hinderē mach ten ghenreset/ op dat ment ghenesen mach/Dit water nuchterē ghedronc ken veriaecht alle fenijne wten lichame/ eñ al hadde yemandt fenijn ghegheten oft ghedroncken/ het sou de ten wonden wt comen. Dit water suyuert dat lichaem ende dye maghe van allen quaden humoren Het verdrijft dat witte water ende dat roode/op dat-ment nuchterē drinct. Jn dit water een plaester ghe-net ende ghelevt daert ontsteken is vanden helschen viere/ doeghet blusschen binnen den derden daghe/ op dat dat seere is vā swarter verwē alomme blau-we ende in die middelt hardt/ Maer is dat seer alom me root/soo en salmens daer op niet doen. Dit wa-ter met gallen ghemēghet eñ een plaestere van werc ke daer in ghenet/eñ den cācker daer mede vermaect doodet den cancker.

Aqua petralis. xcvi.

Neēt Beuerneile saet/Zenep saet/Petercelie saet/ glorifilaten saet/clissen saet/eñ mastic elcx euen vee-le/Dit stampt al ontwee/dā menghet met bocx bloe de ende met een luttel azijns/daer na distilleert daer water wte/Dit water ghedroncken alle daghe breect alderhande steen/ende docten vanden mensche schey den/ghelijck oft graueel ware/eñ het is die ghe recht-te medicine teghen alderhande graueel/Die met de-sen waterē eens des daechs een schorft hooft wiesse het soude genesen/eñ daer soude weder haer op was-sen/Dit water verdrijft alle rappicheyt diemen daer mede wasschet/ Het maect goet bloet eñ schoon ver-we alsment nuchterē drinct/ dit water met castorien ghemenghet eñ tweewerf des daechs ghedroncken/ verdrijft vechte wten mensche/in dyen dat nyet ver-storuē en is/Het confortcert die senuwē/eñ tempert-se bouen alle specien/Want het veriaghet alderhan-de ghestachte der vecht/eñ sonderlinge dat euel daer men af valt.

Aqua prundinea xcvij.

Jonghe swaluwen te puluer ghebrant ende met ca-storien ghemenghet ende met een luttel azijns/ daer wt salmē water distilleren/dit water nuchteren ghe droncken is een gherechte medicine/ teghen dat val-

lende euel van wat natuerē dat si/ Al haddet een mensche een iaer lanck ghedraghē droncke hy alle daghe van desen watere veertich daghen lanck/ dat euel en schade hē nēmermeer/ die in tisike laghe droncke hy van desen water nuchterē veertich daghē veruolghē de hi soude ghenesen. Het verdrijft dat vreese oft ghebeten indē mensche/ Het maect bouē al goede hersenen/ Het supuert die maghe eñ saecht die borste/ ende confortcert die senuwē/ Het gr..et alle dye wortelē vander vecht wte/ ende verhittet die vercoudt is/ dit water nuchterē ghedronckē met ysope verdrijft dat witte water eñ die daghelijcsche cortse/ Maer mē en salt gheenen vrouwē gheuē dye kint draghē/ dit water nuchteren met ysopen ghedronckē verdrijft alle hooftsweerē het doet wel slapen/ wel ..en/ wel spijse verduwen/ wel vrine makē/ wel ter ca..erē gaen/ ende daermen wrijft/ doet haer af gaen .at hemmermeer en wasschet.

Aqua lasida xcviij.

Neemt sauelboom/ gladie aueroone/ elcs euen veele/ doet dit al te samen in een clocke ouer twier eñ distilleert daer water wte. Eens des daechs van desen water ghenut verdrijft alderhādē hooftsweer eñ dye cortse/ oft si heet is oft cout. Het verdrijft dat witte water ende dat roode/ op datment nuchteren drinct. Twee werf des daech ghedronckē/ stoppet dat roode menisoen eñ dwitte/ eñ het is een goede medicine teghen die bloetsucht/ dit water drywerf ghedronckē doet dye vrouwē vloeyen die verdroocht zijn/ Maer het is den vrouwē verboden dye kint draghē/ Het is goet teghē alle buyck euel nuchterē ghedronckē eñ supuert dye maghe van quadē humorē dyese binnen heeft/ Het doot oock alderhādē wormē dye die mensche binnē heeft/ so wie dat des morghēs drinct/ dien houdet ghesont vā lijue/ dit water met castorie ghesoden eñ ghedronckē verdrijft alderhādē fledercijn binnen drie daghē maer men moetet so heet drinckē alsmen can.

Aqua de albacium xcix.

Verbrant eenen leuendē mol in eenen aerden pot te puluer/ dit puluer stoot met celidonie in eenen mortier eñ distilleert daer water wte/ die met desen watere swerte beeste wiessche neghē daghē achter een die beeste soude wit worden als sneeu/ dit water met wasse eñ olyen ghemenghet is goet teghen alderhāde dropen bestrekē daer mede. Het verdrijft oock/ noli me tangere/ een plaester daer af ghemaect eñ daer op gheleyt. Het gheneset schorfte hoofden diese daer mede strijket eñ saluē/ dit water met olien eñ met calmijn steen ghemenghet eñ een plaester daer af op den wolf gheleyt verlichten/ eñ doeten ghenesen/ Maer men moet alle daghe tweewerf vermakē eñ metten seluē water wasschē dit water is seer nut tot alle saken van buytē te werckē/ maer int lijf ist quaet ende onorbaerlyck.

Aqua duplicatum. C.

Stampt eppen saet/ oelsaet/ suycker/ eñ caneel/ elcs euen vele in eenē mortier al ontwee/ eñ distilleert daer water wte/ dit water nuchterē gedronckē/ doet wel slapen eñ ontcommert den mensche van allen quadē humorē/ dit water met castorien ghesodē eñ al heete ghedronckē/ is een goede medicine teghē dat vallende euel/ eñ doet alderhande vecht ghenesen die in die senuwē nyet verstoruē en is. Het saechtet eñ verlicht des menschē leden van allen flederchijne/ eñ van allen quaden humoren/ het confortcert dat herte ende die hersenen.

Water van coperose. Ci.

Neemt een once alluyn/ een halue once coperoose/ ende twee oncen smouts van glasen/ dit pulueriseert alle te samen/ dan doeghet in een panne met watere ouer dat vier/ eñ latet sieden omtrent so langhe datmen eenē magnificat lesen soude/ eñ rueret altijt wel daer nae doeghet af ende latet staen claren. Als wel gheclaert is soo doeghet in een vyole/ dit water een ghelas vol ghedroncken/ doet terstont ter keelen wte keeren ghelu eñ gruen sluymē. Het gheneest die cortse dye vā veruultheyt coemt/ eñ het ydelt dye veruulde maghe/ cancker/ fistel/ mormael/ oft den wolf daer mede ghewasschen doeghet dat quaet vleesche tot eenen stucke wt vallen eñ doet dat seer drooghen ende alle manieren van puysten/ Inden mont ghehouden gheneset dat mont euel/ Maer nyemāt en sal dit water nutten dan die grof van leden ende sterck vā complexien is.

Aqua clamentorum C.ij.

Dit water ghedronckē doet keerē alle fenijn al haddet een mensche eenen dach eñ eenen nacht in zijn lijf ghehadt/ Dit water neghē morghē stondē nuchterē ghedronckē/ gheneest dye ghene die ligghē in heeter sucht sonder cortse dye van melancolien coemt/ Het is goet teghen lasarie/ eñ teghē pleckē dye den vrouwen blijuē in haer kinder bedde/ Dit water in die ooren ghedroopen doet die wormen steruē Smorghēs nuchterē ghedronckē dwinct eñ supuert alle quade humoren vander borst ende het verwermt dye nierē die vercoudt zijn. Het is goet teghen tgrauwe water Het confortcert dye maghe dat ghesicht eñ alle dye leden.

Water dat pleckē wtē cleederē doet. C.iij.

Neemt drye pinten waters ende doet daer in een half pondt pot asschen. Dit laet aldus vier daghen lanck staen/ maer ghi moetet alle daghe drie oft vier werf onderruerē/ daer nae ghiet dat claer water van den asschē ende doeter een runts galle in/ so ist groene/ Oft wildijt swert hebben/ soo legghet een luttel soets te weycke in schoon water ende doeter dan dat swert water inne/ Hier mede wasschet smout plecken ende andere plecken si sullen supuere/ eñ schoon wtgaen.

Hier nae volghen dye virtuyten
vanden rosemarine.

Men sal nemē bloemē van rosemarine eñ bindtse in een lijnen doecxkē eñ siedtse in water tot dat half versoden is/ eñ drincket dat water teghen alle siectē inden lichaem.

Item siedet zijn bladeren in witten wijn hier mede wasschet v aensichte wijnbrauwen ende baert/ ghy sult alte schoonē aensicht hebbē/ ende daer haer wtgheuallen is/ het sal wasschē op datment daer mede wasschet.

Item droocht zijn bloemē eñ dan pulueriseertse ende bindtse in eenen doeck op uwen rechtē arme het sal v maken frisch eñ blijde oft draghetse in uwe rechter hant.

Item maect colen oft asschen van sinen houte/ ende bindtse in een grof cleet/ wrijfter mede v tanden die wormen sullen steruen ende uwe tanden sullen be-

hoedet zijn van alder siecheden.

¶ Item maect roock van sinen scorssen ende ontfaet den roock in uwen nuese dit is goet teghen truynen oft die snoffe.

¶ Item die wortele in azijn ghesoden/wasschet v voeten daer mede/ ghy sult hebben vaste voeten ende si en sullen gheen persse hebben.

¶ Item etet nuchterē poeder van sinen bloemē met seeme ende met rugghen broot/v en sullē gheen quade buylen rijsen.

¶ Item legghet zijn bladeren onder v bedde/het sal v behoeden van quaden droome.

¶ Item maect daer af een stoue oft bat/het sal v veriongheliјcken ghelijck den aerne/eñ sal v vastmaken van alle uwen leden.

¶ Item wermt zijn bladerē eñ legtse op den cancker/het sal den mensche salueren.

¶ Itē maect lepelen van sinen houte/al dat ghi daer mede eedt het sal v goet zijn eñ profijtelijck/ eñ het en sal v niet hinderen.

¶ Item legdy daer af in die duere vā uwen huyse ghi en derft gheen scorpioen noch serpent ontsien/het en sal v niet hinderen.

¶ Item legt vandē bladeren in uwen wijn/si sullē hē behoeden van alle archeden/eñ vercooptien ghi sult goede vente hebben/eñ sallen bewarē van sueren eñ van allen anderen quaden smaken.

¶ Itē doet makē van sinen houte een bareel om den wijn in te doē/eñ drinct dien die daer een paerlijc in is so en derfdy v niet ontsien voor eenighe apostuenien oft van andere siecheden.

¶ Item comdy by onghetemperdē sweete tot grooter cranchedē/siedet die bladerē in water eñ wasscet daer mede v hooft/ oft men sal daer inne baden met alle dē lijue/ghi wort daer mede gesalueert vā sweete ende oock vā dorste/Ende is oock goet teghen die hoeste.

¶ Item ist dat ghi dien plant in uwen acker oft in uwen wijngaert/hi sal groote vruchten wt worpen

¶ Itē hebdy den appetijt verloren/siedet die bladerē in fonteyn water/eñ tempert hier mede uwen wijn eñ maecter soppen in eñ eedtse/ter stont sal v den appetijt aen comen.

¶ Item hebdy onghetempert bloet inden lichaē/siedet die bladerē in herdē sterckē azijn eñ bindet al heet op uwen buyck/dat bloet sal stelpen.

¶ Itē ist dat v dye beenē swillen vandē flederchn siedet die bie bladerē in water eñ bindtse al werm in een lijnen cleet/eñ legghet op v been/ eñ legter cathoen in tusschen beyde.

¶ Itē is een mensche buyten sinne ofte sot/siedet zijn bladeren met menichten/ ende baydet daer den siecken inne.

¶ Item is een serpent in een gat/maect roock vandē rosemarine bydē gate/het sal wt comē al waert indē lichame van eenen mensche/ alsoo saen alst den roock vernomen heeft.

¶ Item ist dat uwe voeten oploopen/het si van dropen oft van anderē seeren/soe neemt die bladeren eñ siedetse in schoon water/dan neemt wolle eñ steectse int water/eñ legt die wolle al werm op die seer voeten/het sal ghenesen.

¶ Item roosemarine ghesoden in water eñ dye voeten daer inne ghewasschen al werm is goet den ooghen den hersenen ende alle den leden. Eñ oock alle

conduyten vanden hoofde.

¶ Item teghē die gheelvrouwe/oft datmen heet die quade vrouwe/so dat die luyden also gelu zijn als soffraen/so neemt veel bladerē eñ bloemē van roosemarine/eñ siedet die in water/ende den siecken voorseyt baeyt daer inne drie daghen/hi sal ghesont wordē bider gracien Gods.

¶ Item dye bloemē ghedroocht met venckel eñ ghepuluerseert is goet ghegheten teghen spouwē ende ouergheuen/oft den ghenen die niet inne ghehoudē en connen.

¶ Item rosemarine die bladerē eñ dye bloemē ghesoden in water eñ dat ghedronckē met wijne van appelen van granatē/verdrijft den dorst die coemt wt hitten vander maghen.

¶ Item die sieck is van grooten hoesten oft wt eenighe andere saken die hem toe comē zijn vander locht oft van couden oft van veruorssenheyt oft vā winde die makē vier van roosemarijn ende backen broot in dye colen dat sal hi eten ende hy sal ghenesen byder gracien Gods.

¶ Item teghen die motten in die cleederen oft in eenich ander dinck/ist datmen roosemarine legghet in een biste/ oft cleeder scapprape daermen cleederē oft doecken oft eenigherhande dinck in legghet daer en sullen gheen motten in comen.

¶ Item oft yemandt ghequetst oft ghestaghen ware aen zijn ooghen dat sy gheswollen waren ofte daer ghestolpt bloet oft poeder inne ware/ hy neme dat witte vanden eye/ende cloppet al in stuckē met bloemen van roosemarine/ende latet te ghader doen tsauonts als men slapen gaet op eenen lijnē doeck daer inne nat ghemaect ende bestrijct v ooghen daer mede omme gaens/ legt dan daer op den natten doeck wel vaste/ende vernyeuwet dan twee oft drie auont stonden/het sal suyuer worden ende ghenesen. Dit is waer bevonden.

¶ hoemen distilleren sal door den vilt ghenoemt per filtrum distillatio.

Om alle sap oft ander warachtige vocht heyt te distilleren door den vilt ghelijc watere/wijn/oft ander sap/ datmē van sinen droeue toerbele/ ofte onsuyuere substancie begheert te scheyden(want men gheen herte dinghē ouermits haerder hertheit ghelijck cruyden/wortelen/ ofte vruchten/door den vilt niet distillerē en mach)soe moetmē hebben thien oft twaelue/schoone suyuere witte driekante viltē/ onderhalf vierendeel eender ellen lanck zijnde/ eñ bouen een vierēdeel vā eender ellen breet. Eñ die vochticheyt oft dat sap salmē doen in een aerden verloode panne/eñ die panne salmē setten op eenen hooghen trap oft graet/Die panne sal neyghende oft hellende staen/eñ in de panne sal dat breetste eynde vandē vilt ligghen/eñ dat scherpste oft smaelste eynde sal wter pannē hanghē in een ghelas oft in een ander panne/ die optē naestē trap nederwaerts staen sal/In die selue nederste panne sal oock eenen vilt gheleyt wordē/ ghelijck in dat eerste /altijt dye panne neyghende eñ den vilt mettē scherpē oft smalen eynde in een ander panne hanghende/eñ also voorts doende met soe vele vilten als ghi hebt oft nae dat ghy wilt. Ende den vilt die verstopt oft versluyst/ midts dye onsuyuer-

heyt die daer inne ghetrockẽ is/ dyen suldy wasschẽ in schoon claer water tot dat hi wel suyuer is/ Dan suldy dien wel drooghẽ ende wederomme in die pan ne legghen daer hi eerste in lach. In deser manieren moechdy thien ofte twaelfwerf op eenen dach distilleren/ ende dat al met eenen arbeyt/ soo dicwyls tot dat van zyn der onsuyuerheyt oft tourbelheyt ghe claert ende ghesuyuert is/ Ende dit dient sonderlinghe den ghebranden waterẽ alsmen dye anderwerf rectificeren oft inder sonnen rechtuaerdighen wilt. Eñ dit is dye eerste maniere om sonder vier te distillerene.

Hoemen distilleert inder sonnen/ ghenoemt per solis distillationem.

Die twede maniere sonder vier te distillerẽ/ mach ghescieden inder sonnẽ sonder eenighẽ cost/ aldus Ghy sult nemẽ een gelas dat bouẽ eñ onder bi na al euẽ wyt is/ ghenoẽt een orinael/ Dit gelas suldi die twee deelẽ vullen met bloetsele oft bloemen als roosen/ violetten/ linden bloetsele/ oft dyer ghelycke. Dan suldi op dat gelas een cruys vã houtkens makẽ eñ sperrẽ dat selue met een houtẽ cruysken indẽ muyl des ghelas. Dan keert dat opperste vã dat ghe las nederwaerts op een ander ghelas/ als dat den muyl des anderẽ ghelas indẽ muyle vandẽ seluẽ gelase come. Dan verluteert die twee ghelasen te samẽ/ als datter gheen lucht wt en come/ Dan hanghet die ghelasen int heetste vander sonnẽ/ soe dat het ghelas daer die bloemẽ in zyn bouẽ oft opperste hanghe. So distilleert door die hitte der sonnẽ wten ouerstẽ ghelase in dat onderste.

Vanden distilleer houens te maken/ eñ te setten/ die den potbackere wel bekent zyn.

Inden eerstẽ maect den heyrt also breet ende alsoo lanck als ghi wilt. Op dyen heyrt worde gheset den voet eñ dat onderste deel des houens/ daer inne dat de asschen vallẽ sullen/ eñ dat sal twee ligghende steenẽ hooch zyn/ als dat den voet in die middelt hol blyue. Ouer die hollicheyt des voets salmẽ legghen ronde ofte viercante yseren gaerden/ elcke gaerde eenen duym dicke zynde/ alsoo dat elck ysere eenen grootẽ duym van malcanderẽ ligghe/ oft eenẽ roostre daer ouer gheleyt. Eñ om den roostre salmẽ den houen op makẽ/ lanck soo wyder/ onderhalf vierendeel van eender ellen hooghe/ inwẽdich bestrekẽ mettẽ leeme die daer toe bereyt is metten soutwatere voorseyt. Op dat ouerste deel salmẽ legghẽ twee stercke yseren ghaerden een vierendeel van eender ellen van malcanderen/ wel bestreken met goedẽ leem Eñ op dye gaerden salmen legghen een starcke yseren plate/ dye in dye middelt een gat hebbe om dye colen door te worpẽ. Onder die plate sullẽ vier locht gaten inden houen ghemaect zyn/ om den roock wt telaten/ eñ die plate sal wel bestreken zyn mettẽ leeme voorschreuẽ/ eñ bouen die plate worde den houen ghehoocht seer by eenẽ haluen steen dicke/ eñ in dye middelt des houens een gat ghelaten/ alsoo dat dat gat recht bouen dat gat der platen come/ om dye colen door te worpen/ op dat gat sal een decksel zyn/ eñ met asschen ghedect. In dye ander holen oft ghaten

salmẽ doen ghesifte asschen oft sant twee vingheren dicke/ In die asschen oft sant salmẽ setten pannẽ aerden/ coperẽ oft looden/ Maer die lootẽ pannẽ en moghen dat vier niet wel verdraghẽ sonder smelten/ oft men moetse met seer cleyn vier heeten. Eñ op sulckẽ ghenoemdẽ pannen worden gheset helmen oft roosen hoet. Eñ in een yegelyck rooc gat wort eenẽ tap ghemaect/ om dat vier mede te regerẽ/ groot oft cleyne na dyuure behoeften.

Noch een ander maniere van distilleer houens te maken.

Als ghi wilt hebbẽ eenẽ distilleer houẽ/ so maket eerst den heyrt. Dan legt op den heyrt .v. steenẽ ghelyck eenẽ rinck. Den sestẽ steen suldi in twee stuckẽ deylẽ/ eñ legghẽ deen helft/ so blyft dat mont gat. Dan legget op die eerste laghe ses steenen/ alsoo dat deen voeghe op dander niet en come/ Dan bestryctse wel inwendich eñ wtwendich eñ legter den roostre op. Daer op legt wederom ses steenẽ eñ op die selue ses steenẽ legt vyf steenẽ eñ eenen haluen/ soo blyft dan dat mont gat om die colen daer in te doene. Eñ den houen altyt wel bestreken/ Op dye vyf ende eenẽ haluẽ steen/ legt ses gheheel steenẽ om dat mont gat te sluytẽ/ So hebdy dat onderste ghat om dye asschen wt te trecken/ eñ dat ouerste om dye colen in te worpene. Daer nae legt op die selue laghe wederomme ses gheheele steenen/ altyt wel bestryckende/ ghelyck vore. Daer op legt een ront ysere ghelyck eenen drieuoet/ eñ dat ysere sal wel bestrekẽ zyn met leeme. Op den drieuoet oft treeft suldy setten een aerden cappelle/ wel bestrekẽ met leeme. Dan sal men den houen telcken maele met ses steenen int ronde hooghen/ soe langhe tot dat hy soo hooghe is als dye cappelle. Also dat hy hebbe vier lochtgaten ofte roock gaten/ bouen neffens der cappellen ghemaect met vier aerden tappen/ om dat vier te regeren. In dye cappellẽ salmen asschen oft sant doen/ eñ daer in set v ghelas/ also dat altyt die asschen oft dat sant een half vierendeel van eender ellen dicke ligghe onder dat ghelas.

Begheerdy eenen houen te hebben Balneum Marie ghenoemt. Soe neemt voor dye aerden cappelle een coperen cappelle oft ketele met een coperẽ pype wel bestreken/ eñ dat dye pype voor ouer den houen come op auontuere oft dat water siedẽde worde/ als dat ouer lopẽ wilde/ so salt door die pype wt loopen sonder den houen te bederuene/ In sodanighen coperen ketele oft cappelle en sal gheen asschen oft sandt ghedaen worden/ wãt het verbrant haeste/ Maer mẽ mach daer in doen paertsteerten om te distilleren in ventre equino.

Men maeckt eenen anderen houen met een langhe hooghe buyse ofte pype in dye middele rontomme met drye oft vier cappellen. Also dat onder in die langhe pype eenen roostre is/ bouen dat mont gat daer men die asschen wt treet eñ heeft gaten onder yeghelyck cappelle die eenen bysonderen houen hebbẽ hãghende aen dye buyse oft pype. Eñ yeghelycke cappel heeft een roock ghat/ om tvier daer door locht te gheuene/ eñ die hitte onder dye cappelle te treckene tot sinen registre/ als datmen elcke capelle bysondere oft alle te samen heyten mach. Dye langhe buyse oft pype in die middelt staende salmẽ met colẽ vullẽ eñ bouen wel stoppẽ datter gheen locht wt en mach/ soo bernt/ dat vier alleen op den roostere/ ende nyet

hoogher. Dese pijpe oft buyse moechdy hooghe oft nedere makē/na dat v believt/ eñ dat vier houdē met verstoppinge der lochtgaten onder eñ bouē met derthien oft veerthien tappen.

¶Hoemen in balneo marie distilleren sal/ghenoemt per balneum marie/oft in duplo vase.

Dese maniere van distillerē gheschiedet aldus. Dat dat ghelas gheset wort in werm water/ dat in een coperē cappelle oft ketele is met een coperē pijpe/dat den houē niet nat en worde/oft dat watere ouer siedē wilde oft ouer loopē. Eñ die distillacie gheschiet aldus/ Neemt een ghelas datmē cucurbit noemt. Dat gelas vult dye twee deelen met sap/ met cruydē/met bloemē/met bladeren/ oft met vruchtē/ oft wat dat si/cleyn phecapt. Dan sedt dat ghelas op eenē lootē rinck/Bouen om dat ghelas doet eenē linen lakenē bant drie vingherē breet zijnde/Aen dyen bant doet vier andere snoerē oft bandē Die selue snoeren doet door die vier ooren vanden voorschreuē looten rinck/ende bindet dye wel vaste daer aen/Dan set dat gelas metten loode int water soe blijft dat recht staen sonder eenich sins te hellen oft te vallē ter eender ofte ter anderen siden midts dye swaerheyt des loots/Dan set den alembick oft dat ghelas/eñ verlu teerten. Dan maect vier inden houen/ dat dat water werm worde/ maer dat nyet warmer en worde dan ghi uwē vingher daer inne lijdē moecht. Eñ hebt altijt werm watere om den ketele wederomme te vullen/ als dat water daer wte verteert oft versoden is/ wāt ghenaecte dē gelase een dropelkē couts waters/ het soude splijtē eñ in stucken springhē. Ghi sult ooc weten/alst nyet meer en druppt/soe ist wt ghebrant/ Dan moet ghi dat ghelas eenē nacht laten staen coelen/want troct ghi dat ghelas so heet daer wte/ het soude splijtē eñ in stucken springhē. Ghi behoeft ooc te hebbē een ront bert dat in die middelt ront wtghe snedē ende van een gheclouē si/om altijt ront om dat ghelas te ligghene/op dat dat watere dies te langhe re werm bliue/ Men sal oock weten dat alle waterē dye alsoo ghedistilleert worden/den rueck der cruyden houdē daer si af ghedistilleert worden/ daer omme si seere ghepresen wordē. Eñ noch vele beter zijn dye wateren alsmen dye cruyden ofte bloemē in een ghelas doet/ende in paerden mes grauet vijf oft ses weken om te verrottē/ ende dan deen metten anderē ghedistilleert in balneo marie/ghelijck ick voze ghe schreuen hebbe.

¶Hoemen die wateren rectificeren ende rechtuaerdighen sal/ na dat si ghebrant oft ghedistilleert zijn.

Als nv die waterē gebrant oft gedistilleert zijn so ist noot dat si gerectificeert oft ghe rechuaerdicht wordē/op dat hē den brant wt ghetogē worde/eñ die flegmatijcke na tuere eñ cōplexie getēpereert wordē/ oock dat si des te langher duerē moghē sonder bederuē/Het welcke gheschiet door die hitte der sonnē/als die waterē ghe daen wordē in een ghelas/ dat tweede deel des gelas gheuult eñ wel ghestopt en de verbonden met eenen ledere/Dat derde deel des ghelas int sant gheset om trent ses weken in die sonne/ in dye honts daghen/ ofte daer nae dat weder is/Want dat sant wort seer heet om dye wateren van haerder ouervloedigher vochticheyt te rectificerene. Des ghelijcke die wateren van eender vierigher naturē/die ghebrandt zijn van specerien/ende eerst gheweyct in aqua vite/ ofte aqua ardenti/ghebranden wijn/is noot hē ouervloedighe vierighe complexie der colera te tempereren/ Want door te veel hitten eñ droochtē des menschen complexie verdoruen wort/ door daenhanghinghe van sommighe ghicticheyt. Dye selue wateren worden aldus gherectificeert. Datmē dat ghelas vast toe stoppe/eñ inder voorseyder manierē die twee deelen in nat ofte vocht sandt gheset in eenen keldere eene maent oft langhere/daer na dat die hitte des waters is/Ofte datment graue inden gront van eenē vochten keldere ouer die twee deelen ende daer inne laten staen/Want daer mede dye vochte hittighe complexie merckelijckē ghemindert wort/ Het ghebuert dicwils alsmen twee wateren met malcanderē minghelen wilt/dat die terstont wit ende torbele wordē/ghelijck melck. Ghelijck alsmen iarich water met nyeuwen watere minghelen wilt/ Daeromme salmen in dye twee ofte drye pont waters ses ofte acht druppelen goeden witten azijns doen/ soo trect dye torbelheyt op den bodem/ ende wort schoone suyuere ende claer.

¶Hoe ende waer die ghedistilleerde wateren men houden sal.

Enen yeghelijckē is noot eñ profijtelijck te wetē hoe eñ waer men die ghedistilleerde waterē houdē sal/ op dat si des te langere goet bliuē mogē eñ haere verderffenisse verachtert wordē/het welcke in veel manierē gesciedē mach. Ten eerstē als dye waterē gheorant betere ghedistilleert zijn/eñ gherectificeert ghelijck voorschreuen is/ So ist noot dat si wordē ghedaen in cruyckē ofte in suyuere gelasen met eenē enghē muyle/wel ghewasschen/bisondere met gedroocht poedere vā een cruyt partaria gheheetē/ wel ghemenghet met water oft asschē van dat selue cruyt/ eñ alsoo schoon ghemaect ghelijck oft nieuwe ware. Dat ghelas altijt wel verstopt met eenen houten tap/oft tappen ghemaect vā die twee deelē was/een deel herst/termentijn/tichelsteen cleyn gepuluert/elcx onderhalf deel/onder mal canderē ghesmolten sonder sieden op cleyn vier/dye cruyckē oft ghelasen daer mede ghestopt/ daer ouer salmē leder bindē/ op dat dē watere zijn natuerlijcke cracht niet en ontgae. Dan salmē daer aen hangē met eenē coperē drayt een looten plaetkē daer in ghescreuen met een griffie den naem des waters/eñ den tijt dat ghedistilleert oft ghebrant was. Dan salmē dye cruycke oft dat ghelas metten water in eenē kelder stellen/op dat niet en veruriese. Wāt als eenich water veruroren is ofte veruroesen heeft gheweest/soe is zijn bederfenisse nakende ende verandert zijn natuere daer omme salment wt ghieten. Des ghelijcks als eenich water in een heete stoue staet des winters soo wordet root van veruwen/ende zijn cracht wort hem vermindert. Daer omme salment stellen in een bequame plaetse dye nyet te veel heet/ coudt/ noch vocht en is/op dat des te langhere goet bliue sonder bederuen.

¶Wanneer een ghedistilleerde water verdoruen is.

TEn eersten by den ruecke/ als Rooswatere Muynt water: Melissen water: Meybloemen water/ Camille bloemē water/ Ysop water/ Lauender wate/ Rosemarijn water Magelevn water/ Venckel water ende der ghelijcke waterē/ ist dat si in balneo marie gedistilleert zijn/ oft met seer cleyn colen vier ghebrant zijn/ ende wel verstopt ghehoudē so hebbē si haeren rueck/ Als dan haren rueck merckelijck mindert vergaet ofte gheheelijck verloren is/ so zijn si na by verdoruē/ eñ men salse wtgieten.

❡Ten anderen/ ofte die cruydē daer dye wateren wt ghebrant oft ghedistilleert zijn gheenē rueck en hebben/ so salmē dat water vā hooghe ghietē eñ spinnet dan ghelijck eenen draet so salment wtghieten/ want bedoruen is.

❡Ten derden/ salmen een druppe opten naghel des duyms laten vallē/ eñ loopet daer niet lichtelijc af/ so salment wt ghieten.

❡Ten vierdē als ondere int ghelas wolckē drieuen/ die hen ghesprect hebben ghelijck vlocken/ so salmēt wtghieten.

❡Ten vijfsten/ als dat water root verwich drijft/ oft qualijck riect/ so salmē dat ter stont wtghieten.

❡Hoe langhe dat die wateren te houden zijn.

INden eersten/ Een yeghelijck water is een iaer te houdē/ alst so ghehouden/ eñ ghebrant wort/ ghelijck ick dat geleert hebbe Mer als dat water niet oprecht ghestopt en wort/ soe salment voor dat iaer wt ghietē Des ghelijcs alle wateren van dyerē/ want die nauwelijck een iaer dueren en moghē/ Ten anderen alle wateren van bloemē/ Als Malue bloemen/ Bernagie bloemē/ Blau lelien/ Boon bloemē/ Blau violettē/ Mey bloemē/ Wit lelien water/ Als dye recht ghehoudē zijn/ duerē van deen iaer in dander. Eñ wordē si int ander iaer gherectificeert inder sonnen/ ende eerst ghidistilleert per filtrum/ oft door den wullen sack ghegoten/ so dueren si tot int eynde des tweedē iaers/ maer dan salmēse wtgietē/ Maer root rooswater duert tot int eynde des derdē iaers/ alst anders recht ghehoudē wort ende alle iare gherectificeert/ Maer int derde iaer ist meer conforterende dan coelende ofte stiptica/ wāt in die coude eñ tangherichept wordet gheminder. Wit rooswater en mach maer twee iaer duerē/ alst anders wel ghehouden eñ gherectificeert is. Wilt roosen watere duert twee iaer in groote werckinghe te coelen alst recht ghehoudē is/ Maer int derde iaer is hem zijn vercoelinghe ghemindert eñ is goet om te conforterene/ daer ōme en ist ouer dat derde iaer nyet te houden/ eñ het moet alle iaer gherectificeert wordē/ ghelijck ick ghesept hebbe/ Des ghelijcke oock die wateren vandē zeebloemē inder coelinghē die moghē dueren tot int vierde iaer. Dat eerste iaer buyten op te legghē/ Wāt dat half fenijn is door zijn groote coutheyt oft stupefactiuum/ Dat tweede iaer macht inden lijue ghebruyct worden om te vercoelen. Int derde iaer wort hē zijn vercoelinghe ghetēpereert. Eñ int eynde des derdē iaers salment wtgietē/ maer het moet alle iare gherectificeert zijn/ Des ghelijcke is root corē rosen eñ oelsaet bloemen water.

Ten anderen alle bloemen wateren van heete cruyden/ als Camille bloemen/ Centori bloemen/ Doofnetel bloemē/ Dille bloetsele/ Gheel violettē/ Ghenserich bloemē/ Lauender bloemē/ Roosemarijn bloemen Maiolevn bloemen/ Sauie bloemē/ Sint Jans cruyt bloemē/ Dese waterē te houdē zijn tot int eynde derden des iaers/ als si recht ghehoudē wordē eñ alle iare gherectificeert zijn/ Maer die waterē die nyet so heet en zijn/ die zijn te houden tot int eynde des tweeden iaers/ Als Buylboom bloetsel/ Que bloemē/ Linden bloetsel/ Persick bloemē/ Slee bloemē/ Wit lelien water/ Dese wateren salmē int eynde des tweedē iaers wtghieten.

❡Van loofwater.

Ten derden die waterē dye ghebrant wordē vā loof oft bladerē der boomē/ als Berckē loof water. Buylboom loof/ Buecken loof/ Eycken loof/ Peuen loof water/ Esschen loof/ Elsen loof/ Wijngaert loof/ Spindelboom loof/ Sauelboō loof: Tamarischē loof Eñ een yegelijck loof water machmē houdē tot int beginsele des derdē iaers/ alst recht ghebrant/ ghedistilleert gerectificeert eñ wel ghestopt in een bequame stede ghehouden wort.

❡Water van vruchten.

Ten vierdē/ die waterē die gebrant wordē vā vruchten/ oft oefte/ als Affolter besien water vandē wildē Braēbesien/ Boonen/ Boonhuysen/ Groot weechbrede saet/ Eertbesiē/ Pruymē/ Cauwoordē/ Swertte eñ roode kersse/ Merlinsen/ Mourbesien/ Milloenen/ Okernoten snoesteren/ Campernoelen/ Sleen/ Wilde eñ tamme appelen/ wilde peren/ Eñ gemeynlijck alle waterē van vruchtē machmē houdē vā deen iaer tot int dandere als sy oprecht ghebrāt/ gherectificeert ende ghehouden zijn/ ghelijck ick voore ghesept hebbe.

❡Wateren van ghemeynder hitten.

Ten vijfsten vanden cruydē dye niet te cout noch te vocht en zijn/ noch niet seer heet noch niet te seer drooghe en zij/ als Sulcker water/ Endiuie water Boonstelē/ Bernagie/ Bruynellē/ water kersse/ Bocxbaert Gyuoet/ Clebcruyt/ Claueren/ Calfs cruyt/ Cruyswortele/ Grisecon/ Valeriaen/ Eghel cruyt/ Eppe/ Breesam cruyt/ Onser vrouwē distille/ Vijf vinghere oft vijf blat/ Vanckele/ Gods ghena/ Garwe/ Onderhaue/ Gulden gunsele/ Leuer cruyt/ Caerdē/ Kernelle/ Paertsteert/ lactuwe/ Lubstickele/ Meyschen dauwe/ Nachtschade/ Petercelie/ Pastenakē/ Papecruyt/ Papecruyt stelen/ Reynuaen/ Sluetel cruyt/ Steenbreeck/ Schabiose/ Celidonie/ Sinte Peeters cruyt/ wechdret/ Goubloemē/ Die waterē van desen cruydē duerē van deen iaer tot int eynde des anderē iaers/ als si in allen dinghen ghehoudē zijn ghelijck voor ghesept is.

❡Van vercoelende wateren.

TEn sesten vanden wateren der cruyden/ dye seer cout zijn/ als Mandragorē/ Bilsen cruit Porceleyne/ Donderbaert/ Merlisen/ Oelcruyt/ Muerpere/ Winterlinck/ Dese wateren eñ deser ghelijcke moghē ghehoudē wordē van int eerste iaer tot int eynde des derdē iaers/ als si in alle dinghē ghehoudē worden ghelyck voorsept is/ maer buytē op te legghen duerē si twee iaer in groote wercklinghe der couden/ want int eerste iaer zijn si stupefactina die sinnelichept oft gheuoelinge te benemene Int tweede iaer zijn si middelmatich oft ghetempereert int vercoelen. Daer omme en sullen si in dat eerste

noch int tweede iaer inden liue niet ghebruyct worden eñ sommighe nemmermeer bi hen seluē/dan alleene van buyten op te legghen.

Heete ende drooghe cruyden van natueren.

Ten seuensten dye waterē vandē cruyden dye heet ende drooghe van naturē zijn/Als Andoren water/Alant/Agrimonien/Acoleyen/Aron/Beuecnellen/Poleyen/Backmuynte/Basilien/Cardo benedicta Centorien/Camillen/Doofnetelen/Dille/Heete netelen/Erenbrich/Gamander/Genserich/Haselwortel/Hoppe/Hertstonge/Heyde/Ysecruyt/Ysope/Lauēdre/Mageleyne/mellissen/muynte/Eppe/Sauie Osterlucie/Onser vrouwē bedstroo/Ruyte/Roosemarine/Scep cruyt/Wilde clauerē/Sint iās cruyt/Sindauwe/Sanickele/wintergroen/Eñ deser ghelijcke waterē machmē houden tot int eynde des.iij. iaers/als si ghehoudē wordē in alle manierē ghelijck voore.

Wateren van vochte natuere.

Ten achsten/die waterē vanden wortelen dye grof oft vocht oft slimich van naturē zijn/als Bernagie wortel water/Boru wortel/Pastenakē wortel Vinckel wortel/Petercelie wortele/Tijteloose wortelen/Radijs/Rapen/walwortele/Witte lelien wortelen/Salomons seghel wortel/die waterē vā desen wortelen eñ deser ghelijcke machmen houden van deen iaer tot int ander/als si ghehouden worden ghelijck voorgheschreuen is.

Wortel wateren heet van natueren.

Ten neghensten dye waterē vanden wortelen ghebrant dye heet oft drooghe van natueren zijn/Als/Alant wortele water/Angelica wortele/Beuernelle wortel/Blau lelien wortele/Valeriane wortele/geel lelien wortele/Netel wortele/Spargē wortele/Cristiaen wortele/Eñ dier ghelijcke wateren machmen houdē van deen iare tot int eynde des anderē iaers/Als si in alle manieren ghehouden worden ghelijck voorschreuen is.

Van wateren van dieren.

Ten thiensten die wateren vanden dieren/als Extren water/Eyntvoghel bloet/Dassen bloet/Bocx bloet/Esels bloet/Eyer doderen/Eyer wit/Mierē eyeren/Vorsschen/Hinnen/Hoender maghē/Capoenē/Coedreck/Coeyen sane ofte room/Calfs bloet/Vlieghen/Menschen bloet/Menschen dreck/Ossen bloet/Swinen bloet/Oyeuaers/Slecken/Dese wateren eñ deser ghelijcke moghen ghehoudē worden van deen iaer tot int dandere/als si ghehoudē wordē in alder manierē/ghelijck ick dat gheleert hebbe/wtghenomē Huenich watere/dat mach vijf oft ses iaer ghehouden worden/alst alle iare inder sonnen gherectificeert wort.

Nv wil ick voorts schrijuen met corten woorden/int ghemeyne van een yeghelijck water/het si van cruyden/wortelen/bloemen/vruchten/loueren/ofte van dieren/hoe langhe dat dye wateren dueren ofte ghehouden moghen worden/op dat dye ghene dye dit lesen des te bat/ende te verstandelijcker mercken moghen dat ghene dat ick hier nyet al ghestelt en hebbe/Daer omme salmen weten/dat alle cruyden van eender couder oft vochtigher oft slimigher dicker substancien/ofte vetter dicker substancien/dueren moghen van deen iaer totten anderen/wtghenomen dye ghene dye seer coudt zijn tot inden vierden graet/die worden langhere ghehoudē/Des ghelijcke alle bloemen vet slimich ofte vocht/ende dicke van substancien/zijn oock alsoo te houden/Ten anderen alle bloetsel dat dunne/substijl/drooghe ofte heet van substancien is/machmen houden van deen iaer totten eynde des anderen iaers/Maer alle cruyden wateren die heet van complexien zijn/hem neyghende tot een bitterheyt/met dorren dunnen subtilen stelen eñ bladeren ende dorren bloemē/die machmen houdē van deen iaer tot int beghinsele des derden iaers/Alle vette slimighe der vochter wortelen/die van een coude groue substācie zijn/machmē houden van deen iare tot den anderen nae by den eynde Alle wateren der wortelē/heet drooghe/subtijl/eñ dunne van substancien/machmen houdē van deerste iaer tot int beghinsel des derden iaers/Alle waterē van dieren/cout eñ vocht van naturē/ofte grof eñ vet van substancien/machmē houden van deen iaer totten anderen/Maer wateren der bloeden totten eynde des eersten iaers/Alle wateren van vruchten zijn cout/vochtich eñ slimich van substanciē met een suerheyt oft suetheyt ghemenghet/machmen van deen iaer tot in dat ander houden/Maer alle heete vruchten wateren van eender cleynder dunder substancien/hem neyghende tot een dorre eñ bitter complexie/machmē houden van deen iaer tot int eynde des tweeden iaers/Maer alle manieren van cruydē/bloemen/wortelen/saden/oft vruchten/dye in wijn gheweyct zijn/eñ daer mede ghebrant ofte ghedistilleert gherectificeert/wel ghestopt/eñ ghehoudē in een bequame stede/mach tweewerf oft driewerft soe langhe dueren oft wat langhere/Als ghi dan die wateren alsoo langhe ghehoudē hebt/eñ v dunct datse bederuē willen/mocht ghi die aldus vernieuwē In den naesten iaer eer si bederuen/neemt eens yeghelijcs water/van wat manierē dat is/dat derdendeel also vele des seluē cruyts/wortelē/bloemē/oft vruchten/dat versch eñ groen is/ghestootē eñ metten watere gheweyct in balneo marie drie oft vierwerf wel ghestopt in enē blinden helm daer gheen pijpe aen en is/ofte in een ghelas circulatorium ghenaemt/oft in paerden mes drye ofte vier daghen. Daer nae ghebrant oft ghedistilleert ende dan gherectificeert inder sonnen/ghelijck ick voore gheleert hebbe/soo dueret wederom me sinen tijt/Ende dan macht also tweewerf gheschieden/maer niet daer ouere/in dwelcke ick groote cracht gheuonden hebbe.

¶ hier eynden die Distillacien der wateren.

Teghen alle siecten des menschen lichaē vanden hoofde totten voeten/om dat ghesont te maken/ende ghesont te houden door dye wateren so hier na volghet.

Water tot goeden sin.

En eersten van een water dat den mensche goede memorie en de ghedachtenisse maect/is Endiuie water/die bladerē af ghestroopt vanden stelen/ghecapt/ende ghebrant int eynde vandē Meye/Een once ghedroncken maect goeden sin/eñ helpt oock also den beuruchten vrouwen dicwijls ghedroncken Eñ Bernagie water dat gheheele cruyt metter wortel ghecapt ghestooten eñ ghebrant alst bloemen draghet/des auonts eñ des morghēs ghedronckē sterct dye hersenen/ eñ het gheeft cracht der memoriē ende der verstandenisse. Keruel cruyt watere/dat cruyt/den steel eñ dye wortele/al te samen ghecapt eñ ghebrant midden inden Meye/ met dat water dat hooft bestreken eñ van selfs laten drooghen/is den hoofde goet ende sterct die sinnen.

Dat herte te stercken.

Bernagie bloemen/als dat cruyt bloemt/ dat voorste gaffelken daer dye bloeme aen hanghet/ te samen af ghebroken/ghecapt ende in Balneo marie ghedistilleert/ Bernagie bloemen watere/drie oft vier weken ghedroncken/maeckt dat herte vrolijck/ het verhuecht den moet ende truerichept ende freneśie/ ende het is dat beste water teghen melancolie. Cruys basilien watere int latijn basilicon gariofilata ghenaemt/den steel eñ bladeren onder een ghecapt ende ghedistilleert in balneo marie/ende dat in die braechmaent. Cruys basilicon water ghedroncken twee ofte drie oncen als eenen worm in des menschen lijf ghewasschē is eñ ghesloten/so moech hi vanden mensche ghaen sonder schade. Dat water is een principale confortinghe ende verblidinghe der herten/ des daechs een once ghedronckē eñ den dranck daer mede ghemenghet/ eñ doecken daer inne ghenettet/ eñ lauwe opt herte ghelept.

Teghen sware droomen.

Steen varen oft boom varen water/die wortel van die steen varen die op eyckē wast/ghecapt sonder dat cruyt/eñ ghebrant tusschen die twee onser vrouwen daghē. Van dit water alle daghe ghedroncken alsmē slapen ghaet/onderhalf once ghedroncken/is goet teghen sware droomen. Herts tonghen watere scholopendria int latijn/Dye bladeren van herts tonghe inden Meye ghedistilleert/Dit water is goet teghē sware vreeselycke droomē/die dicwils van quaetheit der milten comen/dicwils ghedroncken telcken onderhalf once.

Teghen dronckenschap.

Betoni water/twee oncen ghedroncken/behoedt ende beschermt/datmen des seluen daechs niet droncken en wort.

Teghen quaet ghedrochte.

Ruyt water wijnruyte/ Die bladeren der wijnruyten af ghestroopt vanden stelen/eñ ghebrant int midden vanden Meye/ Dit water yaect alle quaet ghedrochte. Sint Jans cruyt water/int latyn Scopiaregia of yppericon/oft herba perforata/ die bladeren eñ bloemen vanden stelen ghestroopt/eñ ghebrant int eynde der braechmaēt/met desen water dat huys besprrept/teghen dat quaet ghespuys.

Teghen verschrictheyt.

Nachtschade water/ Solatrum nachtschade water/vua uulpis der wollen druyue/Dye bladerē van den steel ghestroopt alst groen besien heeft/ghedistilleert. Driewerf des daechs vā desen water ghedroncken/telckē een once/is den ghenen goet dye hen des daechs verschrickē/so en deert hen die verschrictheyt nyet.

Teghen swaermoedicheyt.

Bernagie bloem water/ Bernagie bloem watere/drye oftē vier weken ghedroncken maect dat herte vrolijck/ het verhuecht den moet ende truerichept/ende freneśie/het is dat beste teghen melancolie. Poley water/ Tgheheel cruyt vergadert ende ghecapt alst bloemen draecht ende ghebrant/Die vrouwē die beurucht zijn sullent schouwen/Poleye water nuchteren ghedroncken ende des auonts alsmen slapen wilt/telcken een once/oft onderhalf once/maect die dicke slimichept der borst dunne/ende int selue water doeckē ghenettet/ende een weynich wtghedruct ende ouer die maghe ghelept/ Eñ nae dye voorschreuen manieren ghedronckē/verdrijft dye swerte colere/dat is/dye melancolieuse droeuicheyt dye nyet en weet waer af dattet is.

Hoemen dat hooft eñ die hersenen stercken sal.

Enula campana Alant cruyt/ Dye wortel ende dat cruyt met malcanderen ghecapt ende ghebrandt int eynde vanden Meye/ Maer dat water alleene van der wortele is veel beter/Dit water des morghens/ende des auonts ghedroncken/ telcken omtrent een eyerschale vol vijf oft ses daghen/eñ dat hooft daer mede bestreken ende van selfs laten drooghen/sterct

dat hooft/ Inder voorschreuen manieren ghedroncken verdriuet graueel/ Ende inder voorschreuen maniere ghedronckē/ eñ den dranck daer mede ghemenghet/ is goet den ghenen dye inden liue gheschuert zijn. Bernagie dye wortel eñ dat cruyt met alle zijnder substancien ghecapt eñ ghestooten eñ ghebrandt alst bloemē draecht/ des morghēs eñ des auonts ghedroncken/ sterct die hersenē eñ het gheeft crachte der memorien eñ verstandenisse/ teghen Mania/ wtsinnichept eñ melancolie/ teghe den heeten rede/ eñ het verblidet herte.

Teghen pijne des hoofts van hitten.

Surckel watere acetosa int latijn/ Surckel watere te drinckel ghegheuen den ghenen die in heeten siecten leyt eñ sinen dranc daer mede ghemēget. Eñ het is goet teghen die heete cortsen/ teghē die gheelsucht Eñ het verdrijft die hitte vāder leuere/ alsmē drinct ses ofte acht daghen des morghens des noenens/ eñ des auonts/ eñ met eenen vier dobbelē doeck oft met kempen werck daer inne gheuet/ eñ een luttel wt gedouwet/ eñ buyten op dye leuere ghelept op die rechte side/ eñ alst drooghe wort weder inne ghenettet/ eñ daer op ghelept des daechs twee oft drye reysen. Mandragoren water/ dat cruyt eñ wortel ghestooten eñ int eynde des meyes ghebrant/ dat hooft ende voorhooft eñ den slaep des hoofts/ des morghens eñ des auonts/ twee oft drie daghen ghestreken met desen watere/ is goet teghen dye pijne des hoofts dye van hitten coemt.

Teghen pijne des hoofts so waer si is.

Betonie water/ van dye bladeren eñ stelen van dye ghene dye bruyn bloemen draecht int eynde vanden meye ghebrandt/ teghen pijne des hoofts van coudē eñ eenen vieruoudighē doeck daer in ghenettet ende een luttel wt ghedouwet/ eñ also om thooft ghelept/ so menichmael tot dat die pijne vergaet. Camille water. Dat cruyt eñ die bloemen met malcanderen ghecapt eñ ghebrant in die Bracchment/ ende een coude hooft daer mede ghewreuen/ verwermt dat seer natuerlijck/ ende des daechs een once des ghedroncken saechtet die pijne des hoofts.

Teghē langhe duerende pijne des hoofts.

Poley watere/ dat ghcheel cruyt vergadert eñ ghecapt alst bloemen draecht ghebrandt/ des morghens eñ des auonts onderhalf once telckē ghedronckē is goet teghen coude vochtichept/ teghen den snosse eñ verdrijft dye oude siecte des hoofts. Eñ betonie water soe in dat voorste stuck voorschreuē is/ teghen die langhe pijne des hoofts.

Teghen swimelinghe des hoofts.

Cardo benedictus/ born wortel water/ Die bladerē ghecapt ende ghebrandt int eynde vanden meye. Dit water alle morghen nuchteren ghedronckē ende des auonts/ telcken onderhalf once/ twee ofte drie maenden/ verdrijft dye swimelinghe des hoofts/ eñ maect goede memorie/ ende sterct die ghedeuckenisse. Flos tanaceti agrestis ganserichs bloemen watere/ Dese bloemen salmen distilleren door Alembicum dat is een ghelasen helm met een langhe pijpe/ oft eenē ronden helm met een langhe pipe/ als si rijp zijn. Dit water is dat alder beste bouen alle andere wateren/ teghen die swimelinghe des hoofts ende der herssenen des morghens ende des auonts ghedroncken telckē een once/ ende dat hooft daer mede bestreken eenen tijt lanck.

Teghen dye pijne des hoofts hemicranea ghenaemt/ ende heet den hooft naghel ende coemt bouen dye ooghē int voorhooft.

Cardo benedictus/ born wortel water/ Dit watere thien oft twaelf daghen des morghens eñ des auonts ghedroncken/ telcken een once/ is sonderlinghe goet teghen die pijne die bouen die ooghē coemt hemicranea ghenaemt/ dat is als yemanden dunct/ datmen eenen naghel slaet door zijn hooft.

Teghen apostuemen oft gheswil int hooft.

Betonie water des daechs tweewerf ghedroncken telcken een half once/ verdrijft den hooftsweer. Herba paralisis/ hemels sluetel/ dye bladeren eñ bloemē met alle zijnder substancien/ ghecapt eñ ghebrant int beghinsele vanden Lenten/ Dit water drye ofte vier daghen een once ghedroncken/ verdrijft den hooftsweer.

Teghē Epilentia/ dats die vallende siecte.

Blauwe violetten/ alleene dye bloemen eñ niet dat cruyt ghedistilleert in die meerte door Alembicum/ Eñ dat cruyt inden meye/ door eenen helm wiltmē. Blauwe violetten water ghedronckē des morghens eñ des auonts/ telcken een once/ is den menschē goet dye die vallende siecte hebben/ eñ bysondere den ionghen kinderen. Betonie water veertich daghen ghedroncken/ alle morghen eñ auont/ telcken onderhalf once/ is seer goet teghen die vallende siecte/ Epilentia ghenaemt.

Teghen die Popelsie paralisis ghenaemt.

Groot basilie watere basilicon. Die bladeren eñ den steel alst bloemen draecht ghebrant eñ dan cruyt eenen cubitus lanck. Des moghens eñ des auonts dit water ghedronckē/ is goet teghen paralisis/ Eñ dye verlemde leden/ des morghens/ eñ des noenens/ ende des auonts daer mede ghestreken/ maectse weder wacker/ Cancer Creeft watere/ dye distillacie der leuender creeften is/ alst volle mane is/ ghestooten eñ ghebrant. Dit watere tweewerf des daechs ghenuttet/ telcken een once/ is goet teghen die popelsie. Caprifolium gheyten blat watere/ Dit water altijt des morghens ghedronckē telckē onderhalf once/ eñ die leden daer mede ghewreuē/ is goet den ghenen dyen die popelsie gheraect heeft.

Teghen beuinghe des hoofts/ het si van popelsie oft anders.

Citraria ofte Mellissa/ moeder cruyt/ Dat cruyt ghecapt alleene/ ende ghebrandt int eynde vanden Meye/ Dit watere is den mensche goet/ ist dat hem die Popelsie gheraect heeft/ dat hem die handen ende dat hooft/ ofte dye voeten beefden/ dat hi alle daghe een half once van desen watere met drie oncen wijns ghemenghet dryncke/ soe sal hi ghenesen/ ende die leden daer mede ghewreuen ende van selfs laten drooghen. Lilium conuallium/ Meybloemen ofte perckbloemen/ Dye bloemkens alleene ghebrant int midden vanden meye/ Den ghenen dyen zijn hooft ofte andere leden beuen salmen aldus helpen/ Als hy wilt gaen slapen/ soo sal hy zijn handen wel schoone wasschen met ghemeynen watere/ dan sal hy zijn handen wel nat maken met meybloemen watere/ ende ghaen slapen sonder die te drooghene/ dies ghelijcke doet oock mede des morghens. Ende dyen dat hooft beeft salmen den slape des morghens ende oock des auonts bestrijken/ soo sal dat oock son-

der twijfel verghaen/alsment daghelijcs doet.

Teghen die popelcie.

Bernagie vloemē watere/drye oft vierwerf ter weken ghedronckē tsauonts/is goet teghē die popelcie. Lactuca domestica lactuwe/dat cruyt ghebrant int eynde vanden meye. Dye leden met desen water bestreken eñ ghewreuen/weert den slach der popelcien

Tegē melācolie/dats als een mensche weteloos of veel vreemde ghedachtē oft droefheit int hooft heeft Bernagie bloemen watere/drie oft vier weken ghedroncken/maect therte vrolijck/toerhuecht dē moet truerichheyt eñ freneсie/ daer om ist tbeste water teghen melancolie/Quercula minor caucedren watre/alle zijn substantie ghecapt int midden vanden meye ghebrant/dit water eenighe daghē gedronckē/smorghens/tsauonts/telcken een once oft onderhalf once verdrijft melancolie.

Teghen Mania/dats/als yemant buytē sinen sinne ghecomen is.

Bernagien water tsmorghens eñ tsauonts gedroncken/is goet tegē mania wtsinnicheyt eñ melancolie. Cheiri gheel violettē watere/die tsopkens/als si vol comelikē rijp zijn/ dat is na bi den eynde vandē meye dit water tsmorghens eñ tsauonts ghedronckē telcken een once/is den ghenē goet die zijn sinnē verlorē heeft/tsterctse eñ brengtse weder.

Teghen Frenesie/dats/ dulheyt der herssenen van een sweeringhe voren oft achter aent hooft.

Semper viua barba Jouis donderbaert watere/die cleyne bladeren ghecapt eñ int eynde vanden meye ghebrant. Doeckē in dit water ghenettet eñ dicwijls opt hooft gheleet oft ghebonden/is goet teghē Frenesie. Virga pastoris Karden watere/die bloemē vāden steel ghestroopt eñ int midden vandē Meye ghebrant/Alsmē dit watere dicwils met wercke oft met doecken opt voorhooft leet ghelijck een Epithima/benéemt dat die verwoetheyt oft frenesie den herssenen gheen stede en grijpt.

Teghen die hooft siecte/dat hi niet en weet wat hy doet/eñ crijsselt metten tanden.

Betonie water/ tsmorghens eñ tsauonts ghedroncken/telcken onderhalf once/is den ghenen goet/dye metten tanden crijsselen.

Teghē verstoptheyt des hoofts/oft den snoffe/oft den nuesen vloet.

Mentastrum menta rubea bac munte/Dat ouerste deel eñ bladerē onder malcanderē gecapt/eñ int midden vandē meye ghebrant.Dit water in die nuesgatē ghedaen/suyuert thooft vā quade vochtichedē. Flos tanaceti agrestis Ganserich bloemē watere.Dit water inden nuese ghedaen oft ghetrockē oft ghegoten eñ ghedroncken/is den ghenen goet die den snof hebben vandē hoofde/soe vloeyet ter nuesen wte.

Teghen een vloedich hooft.

Bernagie bloemen water ghedronckē alle auonde telcken een once/teghen alle vloet die vanden hoofde comt. Serpillum onser vrouwen bedtstroo/tcruyt/steel eñ wortel met alle zijnder substantiē ghecapt eñ ghebrandt int eynde vander Braechmaēt.Des morghens/des noenens eñ tsauōts vā desen watere telcken onder half once gedronckē/eñ thooft daer mede ghewasschen/is goet teghē die vochticheyt/eñ oock andere quade vochtichedē des hooft/eñ verteert ooc den vloet des hoofts Reuma ghenaemt.

Teghen die siecte/als een mensche dach noch nacht niet gheslapen en can.

Mandragora/dat cruyt eñ die wortele/ghestootē eñ int eynde des meys ghebrant.Dat voorhooft eñ dye slapen daer mede bestreken/oft een luttel daer af ghedroncken doet den mensche slapen. Jusquiamus bilsen cruyt watere/ tis tweederhande. Deene draecht witte sadē/dander swart saet/dye swarte ghebruyct men inder medicinē.Dat cruyt wortelē eñ bloemen/onder een ghecapt gestootē eñ omtrent.S.Jans baptisten dach ghebrant. Dit water is goet den ghenen die onnatuerlike ruste hebben/inwendich eñ wtwendich haers lichaēs eñ haers hoofts/somtijts dicwils daer mede bestreken eñ doecken daer in ghenettet eñ ouer den slaep des hoofts gheleet/so wordet die mensche natuerlijck rustende.

Teghen die slapende siecte Litargia ghenaemt.

Venckel/tāmen venckel/dat cruyt int eynde vandē meye daer water af ghedistilleert/Maer van de wortel int eynde vanden honts daghen/Venckel watere tsmorghēs eñ tsauōts ghedronckē/ telckē onderhalf once/teghē die slapende siecte Litargia genaemt.

Teghē die schorftheyt des hooft.

Wilghen bloemē watere. Den tijt haerder distillatien is by den tijt der appelbloemē eñ persicbloemen gestelt.Dit water geneest die schorftheyt des hoofts thooft dicwils daer mede ghewasschē/eñ van selfs laten drooghe worden/ eñ dat ghedaen tot dat geneest

Teghē der kinderē bladerē opt hooft.

Cucurbita kauwoorden water. Dye vrucht alleene als si volcomelijck rijp is/ghebrant metten kernē eñ alle dinck datter in is.In dit water doecken genettet eñ op der kinderen hooft ghelept/vercoelt dye heete apostuemē eñ bladeren der kinderen.

Teghen die schellen des hoofts.

Blaw violettē water verdrijft die schellē des hoofts dicwils daer mede bestrekē/eñ van selfs latē droogē.

Om gheeluwe haer te maken.

Mel huenich watere. Den bestē huenich is den witten huenich van byen/ eñ dye byen verre vander zee eñ op onreyne plaetsen woonē.Eñ alsment distillerē wilt/salment met reyn suyuer wit ghewasschē sandt dat weder ghedroocht is/menghē gelijck een pappe/eñ dat vier sal metten eerstē seer saechte zijn/ Thooft met desen wateren ghewasschē eñ ghewreuen/maect seer schoon lanck haer.Wilgen bloemē water maect schoon haer/thooft dicwils daer mede gewasschē eñ eenen kam oft borstel daer in genettet/ eñ tweewerf oft driewerf tsdaechs daer mede ghecāmet oft geborstelt/eñ van selfs drooge laten worden.

Tegen caluheyt/als thaer wt geuallen is.

Wortel water vanden lisse mettē blauwē bloemen Dye wortele vanden lisse cleyn ghecapt eñ ghebrant in die Meerte omtrēt.S.Geertrudē dach/Thooft met desen watere gewasschē/doet thaer wassen. Senation.Nasturtiū aquaticum oft cardamus agrestis water kersse/dat ouerste deel opten steel/eñ die bladeren bouen omtrent een spanne lanck af ghebroken/ghecapt/eñ ghebrant int eynde vanden Meye.Met desen watere dat hooft genettet/behoedet dat water dattet haer niet wt en vallet.

Om thaer van eenigher plaetsen te verdriuene.

Peterceli watere.Die wortelen ende dat cruyt met alle zijnder substantie onder malcanderen ghecapt/ende ghebrandt in dat beghinsele der eerster maent/

waermen dit water strijct/daer gaet dat haer af.

Teghen die meluwen die dat haer eten.

Arthemisia biuoet water. Die bladerẽ af gestroopt vanden rooden biuoet/eñ ghebrant int eynde vandẽ meye. Dat haer dicwils met desen water gewasschẽ is goet teghen die meluwen.

Om tgrauwe haer te belettẽ eñ swart te maken

Moedercruyt Millissa oft Citraria/ dit water en laet den mẽsche niet grijs wordẽ van hare/des daechs tweewerf gedronckẽ/telckẽ eẽ once/eñ dat haer daer mede ghenettet/eñ vã selfs te laten drooghẽ. Salvia Savie/dat cruyt gebrant alst bloemẽ draecht/ eñ dit is die groote savie metten breedẽ bladerẽ. Met desen watere dat root oft grauwe haer dicwils gewasschẽ met desen watere/ maket swart.

Om den baert te doen wasschen.

Arthemisia. Biuoet biuoet watere/ Alsmen met desen watere dat aensicht wasschet/so doet dat dẽ baert wasschen.

Om alle luysen ronde langhe oft platte te verdrijuene.

Hermodactulus/ Tijteloosen wortele watere. Dye wortele ghecapt eñ ghebrant alst broemẽ draecht eñ dat cruyt en is niet goet Twee oft driewerf met desen watere des daechs ghewasschẽ verdrijft eñ doot dye platluysen so verre als thaer te vorẽ is af gheschorẽ. Altea hooch maluwe water. Dye wortele ghestootẽ eñ ghebrant tusschẽ die twee onser vrouwẽ daghen/ Thooft met desen watere ghewasschẽ is goet teghẽ die luysen eñ doet se af vallen.

Om die ooghen te stercken.

Poleye water/ Dit water suyvert dye ooghen/het verdrijft die hitte eñ pijne/eñ het sterct dat ghesichte daer inne ghedaen des auonts een vre voor den slaep eñ des morghens nuchteren ghedroncken onderhalf once/eñ om die ooghen ghestreken/ eñ doecken daer in ghenettet/eñ daer ouer ghelept. Blauwe violettẽ watere in dye ooghen ghedaen/breughet dat verlorẽ ghesichte weder.

Om die witte oft swerte vlecken der ooghen te verdrijuen.

Lis metten blauwẽ bloemen. Dit water in dye ooghen gedaen/ doet die vlecken eñ die schellen der ooghen af. Dat witte vã hoenderẽ eyerẽ watere. Braet hoender eyeren hert. Dan doet den doder wech eñ distilleert dat witte/ghelijcmen in balneo marie distilleert/dattet water niet heeter en worde/dan datmen daer eenẽ vingher in lijdẽ mach/ Eñ men sal dẽ helm oft dat ghelas wel vast stoppẽ/ oft anders soude dat water stincken eñ quaet van rueke zijn. Eñ wordet stinckende door dat langhe distillerẽ/so salment noch in een versch ghelas distillerẽ. Men macht oock brãden in eenen ghemeynẽ helm oft alembeck daermen roosen in brandt. Dit water sommighe daghẽ in die ooghẽ ghedaen/is den ghenẽ goet dye een vel op die ooghen hebben oft wast ende den ghenẽ dye langhe cranck van ooghen hebben gheweest.

¶ Teghen blintheyt als die mensche den schijn verloren heeft:

Blauwe violetten watere. in die ooghen ghedaen/ brenghet dat verloren ghesichte weder. Venckel watere in die ooghen die gheheel blint worden wille/eñ dat oock ghedroncken/ sommighe daghẽ daghelijcs helpt hen.

¶ Teghen pijne der ooghen.

Valeriane/ Marcinella/ oft Herba benedicta/ ofte Amantilla/ ofte Valentina/ ofte serpillum maius/ Dye wortele dat cruyt eñ den steel te samen ghecapt int eynde vandẽ meye ghedistilleert. Dit water met wijn ghemenghet eñ ghedroncken/ verdrijft eñ belet tet veel siecten der ooghen. Want het is een principale medicine der ooghen/alsmen dat oock in die ooghen doet. Clappel roosen ofte roode coren roosen/ Flores papaueris rubei. Dye bladeren vanden bloemen ghebrant int beghinsele vander Braechmaent/ Een doecxkẽ in dit water ghenettet eñ aen de ooghẽ ghehouden/ verdrijft die pijne der ooghen eñ trecket die hitte daer wte.

¶ Teghen den couden vloet der ooghen.

Puleye watere/ dit water is goet in die ooghẽ ghedaen/teghen alle siecten der ooghen ende teghen tranende ooghen/in dye ooghen ghedaen/ eñ daer ouer ghelept. Maiorana maghelcyne/die bladeren af ghestroopt vanden stelen/eñ ghebrant int eynde vanden meye/dit water des auonts een vre voor der middernacht in die ooghen ghedaen/eñ daer omme ghestreken/acht oft thien daghen lanck alle daghe eens/dat is goet teghẽ den couden weedom der ooghen.

¶ Teghen tranende ooghen.

Boonbloemẽ watere/ als dye bloemẽ volcomelijck ryp zijn/eer si beghinnẽ te rottẽ/oft swart te wordene/gebrant in balneo marie/dit water drooget vloeyende tranende ooghen/alsmẽ daer af des auonts een vre voor der middernacht in die ooghẽ doet. Blauwe violetten watere in die ooghẽ ghedaen/eñ daer ouer ghestrekẽ/beneemt die pijne der ooghẽ/eñ stelpt den vloet der ooghen van hitten.

¶ Teghen die roode hitte/steecte/ en sweeringhe der ooghen

Surckel watere in dye ooghen ghedaen des daechs eens/eẽ vre voor der middernacht/ claert eñ suyuert die ooghẽ/het blusschet die hitte/ eñ het verdrijft die roothept der ooghẽ die vã hittẽ coemt. Blauwe corẽ bloemẽ water/int eynde der Braechmaent salmense distilleren/dit water is den oogen goet dye root zijn eñ vastelijck sweeren die salmen daer mede wasschen so worden si schoone.

¶ Teghen roothept der ooghen.

Cardo benedictus bornwortel watere. Dit water is goet den ooghẽ/ daer mede gewasschẽ die oogẽ eens des daechs/ Tsmorghens eñ des auonts ghedronckẽ telckẽ een once verdrijft die roothept der ooghen/eñ also ghenuttet/verdrijft oock dat biten eñ ioeckẽ der oogeen. Eertbesien cruyt water int midden vander maent meye ghebrandt. Dit water is goet des morghens eñ des auonts in roode ooghẽ ghedaen/ende het gheneestse.

¶ Teghẽ schorfte/roode/oft leepe ooghen.

Boon bloemen watere/is seer goet teghen die ioecte eñ seer roode leepe ooghẽ/ drie oft vier daghẽ/des auonts een vre voorder nacht daer inne ghedaẽ hoender maghẽ watere/ Men sal dat binnenste gheel vellecken vander hoender maghẽ af stroopen/ Ende dat salmen dan distilleeren door een Alembicum in balneo marie. Dat water is seer goet teghen roode/ofte leepe ooghen / alsmense daer mede bestrijket des auonts ende oock des morghens/eñ op die leepichept oock/ also langhe tot dat die leepichept verghaet eñ gheneest.

¶ Teghen roode gheswollen ooghen.

Met Poleye water die ooghen bestreken/ Valeriane water/ eenen doeck in dit water ghenettet/ eñ op dye ooghen ghelevt/ die vanden roocke ende vander hitten root ende gheswollẽ zijn/ maectse weder claer ende licht/ Witte lelyẽ watere/ als si volcomẽ tijdich zijn/ alleene die witte bladeren vanden bloemen ghebroken/ ende ghebrandt int eynde der braechmaent/ Dit water een vre voor der nacht in die ooghen ghedaen/ eñ daer omme ghestrekẽ/ treect die vochticheyt ende hitte daer wt/ dat si suyuer wordẽ ende nyet en sweeren/ dat hen vanden roocke ende vander hitten ghecomen is.

Teghen toeghebacken ooghen.

Donderbaert/ dye cleyn bladeren ghecapt ende ghebrant int eynde vanden Meye. Dit watere is dẽ ghenen goet/ dien dye ooghen des morghens van ettere oft bromme te samen ghebackẽ zijn/ Datmẽ dye niet wel open doen en mach/ dye selue ooghen brauwen doetmẽ haest open / als si met desen watere bestrekẽ worden.

Teghen ioeckinghe der ooghen.

Cardo venedictus born wortel water Dit water is den ooghen goet/ eens des daechs dye ooghen daer mede ghewasschen Des morghens eñ des auõts ghedronckẽ/ telckẽ een once/ verdrijft dat ioecsele der ooghen/ dat bijten eñ die roothevt.

Teghen dye bladerkens in die ooghen.

Boon bloemen water is seer goet teghẽ die bladerkens/ teghen die ioecte ende seer roode binnen in die ooghen/ Drie oft vier daghen des auõts een vre voor der nacht daer inne ghedaen Ganserichs water/ oft portencilla/ oft tanacetũ agreste/ Dit watere dicwils in dye ooghen ghedaen / verdrijft dye bladeren der ooghen.

Teghen den naghel die in dye ooghẽ wasset.

Dit watere vander wortelen andẽ Lisse mettẽ blauwen bloemen/ Dit water in die ooghen ghedaẽ doet dye vlecken af/ ende dye schellen der ooghen.

Azirania ratten cruyt watere/ Dit cruyt wast int coren met purpure bloembens/ dat cruyt met alle zijnder substãcien ghebrant int eynde vandẽ Meye/ Dit water een vre voor der nacht in die ooghen ghedaen/ drie oft vier wekẽ lanck/ is goet teghẽ den naghel in der ooghen/ hoe sorghelijck dat hi is.

Teghen die ooghen brauwen dye in die ooghen steken.

Portencilla oft tanacetum agreste Ganserich water/ Dit water is goet teghen die ooghenbrauwẽ die crommende in dye ooghẽ steken/ dicwils daer mede ghewasschen/ so vergaet datte.

Teghen doofheyt/ oft die niet wel en hooren.

Surckel watere lauwe in dye ooren ghedruppt/ verdrijft dat ghesweer der ooren eñ maectse hoorende.

Myeren eyeren water/ Die beste maniere die eyeren te vergaderẽ/ is datmen houten schotelẽ sette in drie oft vier myerẽ hoopẽ als si eyeren hebbẽ/ eñ die schotelen met looueren ghedect So draghen si dan haer eyeren in die schotelen/ Eñ als ghi dye eyeren nemẽ wilt/ soo doet dat loof vanden schotelen eñ ontdectse Dan slaet terstont met een cleyn steckken op die schotelen / soo loopen si midts veruaertheyt wten schotelen eñ laten die eyeren ligghen wt vreesen. Dese eyeren distilleert door een Alembicum in balneo marie. Drie oft vier druppelen van desen watere/ in dye dooue ooren ghedaen/ eñ daer in ghelaten/ doetse wederomme hooren/ eñ het is oock goet teghen dat tuytẽ oft suysen der ooren.

Teghen dat suysen oft singhen der ooren.

Bernagien water is goet den ghenen die die ooren tuyten eenen doeck daer inne ghenettet als dwater lauwe is/ ende ouer die oorẽ eñ den hals ghelevt een weynich dicke soe vergaet die pijne. Blauwe violetten watere verdrijft dat singhen eñ ruysschen der ooren/ eenen doeck daer in ghenettet/ eñ ouer die ooren ghelevt.

Teghen die pijne in die ooren.

Betonie water lauwe in die oorẽ ghedruppt/ saechtet die pijne der oorẽ. Groot weechbreede water plãtago maior/ Dye wortel ende dat cruyt met alle zijn substancie ghecapt int eynde vanden Meye gebrant Dit water lauwe in dye ooren ghedaen/ gheneest die pijne der ooren.

Teghen die seericheyt ende sweeren inden ooren.

Poley water in die ooren ghedaen/ teghen die coude vochticheyt der oorẽ. Raphanus maior mirradick Die wortele alleene ghecapt eñ ghebrant in die Hoymaent/ als die sonne inden leeuwe is/ eñ die maen in den Ram/ so is zijn werckinghe wõderlijck wtdriuẽde die oueruloedicheden.

Teghẽ dat gheswil der ooren oft als daer onreyne wormen inne zijn.

Malua maluwe oft pappelen/ Die wortele ende den steel als si caeskens hebbẽ/ ende bloemẽ draecht/ ghewasschen/ ghecapt eñ ghebrant/ Dit water verdrijft dat gheswil der ooren/ alsment lauwe daer inne doet eñ daer ouer leyt. Venckel watere in dye ooren ghedrupt/ doot die wormen die daer in zijn.

Om dat aensichte schoone ende bequaem te makene.

Pimpernelle/ Deene heeft eenẽ cleynẽ steel omtrẽt eenen cubitus hooghe met een cleyn wit bloemken/ eñ een wortele scherp van smake/ Eñ dandere wordt gheheetẽ grote pimpernelle/ Die cleyne die die scharpe wortel heeft int smakẽ/ Dat cruyt eñ wortele met alle zijnder substancien onder een ghecapt eñ ghestoten eñ ghebrant int eynde vanden meye/ bysondere die in drooghe stedẽ oft gheberchte wasset. Dat aensichte eñ dye handẽ met desen watere sommighe daghen ghewasschen des morghens eñ des auonts/ eñ van selfs te laten drooghẽ maect dat aensichte eñ die handẽ schone. Boon bloemẽ water/ Legt boon bloemen eenen nacht lanck in goedẽ stercken wijn/ Dan douwet een luttel wt dan brandt daer water af/ ende stellet in een ghelas ter sonnẽ. Dit water maect een schoon aensichte eñ verwe den ghenen dye hen daer mede bestrijken.

Teghen bleecheyt des aensichts.

Polipodium filix arborum boom varen/ steen varen/ Dye wortele vanden ghenen die op eycken wast ghecapt sonder dat cruyt/ ende ghebrant tusschẽ dye twee onser vrouwẽ daghẽ. Dit water des morghẽs ende des auonts ghedroncken telcken een onsche/ is goet teghẽ dye quade verwe/ Want het suyuert dat bloet. Millefolium/ gerwe/ Dat cruyt metten stelen ghecapt ende ghebrandt int eynde vanden Meye/ Twee oft drie weken van desen watere ghedroncken des morghens ende des auonts/ telcken een once/ ende den dranck daer mede ghemenghet/ is seer goet/

als een mensche zijn verwe verloren heeft/van te vele bloeyens.

¶ Teghen dye runtselen ende rimpelen des aensichts.

Witte lelyen watere/daensicht diewijls daer mede ghewasschen besprept/dye hupt met ghetemperder roothept/ende verdrijft dye rimpelen des aensichts witte lelien wortelē/ Cepe liliorū alborum/ Met desen watere dat aensicht diewils ghewasschen eñ van selfs drooghe laten worden/verdrijft die rimpelē des aensichts.

¶ Om hitte te blusschen.

Abber/bercken loof/middē indē meye die alder ionckste bladeren ghecapt/ghestootē ende ghebrant. Des morghens eñ des auonts ghedronckē telckē.ij. ʒ.teghen dat graueel in die lendenen/Ende dat water is oock goet om alle hittighe euelen te blusschen bison dere aen die roede des mans/ doecken daer inne ghenettet ende daer op ghelept/ twee ofte driewerf des daechs/Bercken sap/ Men sal indē meye een gat in eenē berckē boom booren/eñ stelt daer een ghelas onder/so vloept dan daer een water wte/dat distilleert door eenen Alembeck/Dit water drooghet alle open gaten alsmense daer mede wasschet/ eñ doecken met desen watere ghenettet daer op ghelept.

¶ Teghen een opdraghende pupstachtich aensicht/Gutta rosea ghenaemt.

Grisecom fumus terre/ Dat crupt eñ den steel met alle zijnder substācien onder een ghecapt eñ gebrant int eynde vanden Meye/ dit water vier ofte vijf weken alle morghē eñ alle auont ghedronckē telckē.ij. oncen/is goet teghē leelicheit des aēsichts/eñ maect dat schoon eñ bleeck verwich.

¶ Teghen vlecken in des menschen aensichte.

Fumus terre. Grisecoms water. Dit water is goet teghen die dropen oft vloet des aensichts/twee werf des daechs daer mede gewasschen. Fraxinus Esschē loof watere/ Ick en meyne nyet den steen essche/dye een vruchte draecht/ghelijck voghels tonghē/ Den tijt des loofs distilleringhe/is middē inden meye/die knoopē met azijn ghestooten/eñ vijf oft ses daghen met malcanderē geweyct/eñ dan ghedistilleert/Dit water verdrijft onreyne vleckē eñ masen morfea ghenaemt/Doeckē daer inne ghenettet/ eñ op dye vlecken ghelept des morghens eñ des auōts drie oft vier weken lanck/oft nae dat des van noode is.

¶ Teghen roode vlecken des aensichts/ het si vander sonnen oft van hitten verbrandt.

Kersssen watere/ huenich met dit watere ghemenghet/ende eenē doeck daer inne ghenettet/ vierhoudich op versche bladerē ghelept/ende alst drooghe is weder ghenettet/dat treet die roode vlecken daer wt/Ende staen die bladerē aen die beenen/soo bloetlaet die knoesele/ende drinct des morghēs ende des auonts van desen watere met ghebrandt eertbesien watere/eñ wachtet v van alle hittighe spijse/vā lentsen/ende leuer worsten Dese kersse dat crupt metten stele ghebrandt int eynde vanden meye. Meyschen dauwe/int midden vanden meye als dye mane wassende is eñ nae by vol/ ghaet in eenen claren lichten schoonen morghenstont eer dye sonne op is/ eñ dat des auonts noch des morghens nyet ghereghent en heeft/dan sleypt ende treet een schoon wit linen lakē ouer eenen schoonē beemt oft weyde daer veel edele boomen staen/eñ hoe dye plaetse voorder vandē watere is/eñ naerder den berghen hoe betere/dan druct den dauwe wt in een ghelas/dat doet so diewils tot dat ghy des dauwes ghenoech hebt/dan sighet den dauwe door eenen schoonen lijnen doeck/eñ doeghet hem in een ghelas/eñ distilleerten door Alembicum in balneo marie/ Dit water verdrijft guttam roseam die van hitten coemt oft van heetē bloede eñ vander leueren die verhidt int aensichte/ datmē daer af roode vleckē crijcht/ghelijck oftmē besiect ware/ Tsmorghens eñ des auonts daer mede ghewasschen/eñ vā selfs laten drooghen.

¶ Teghen die gheele vlecken des aensichts.

Raphanus radijs/ghemeyn radijs/die wortele int beghin der eerster vander Herfstmaent cleyne ghecapt eñ ghebrant. Dit water verdrijft dye gheeluwe vlecken des aensichts/eñ die gheelsucht eens veghelijcs lidt/ diewils daer mede bestrekē/ ende van selfs laten drooghen.

¶ Teghen die roose des aensichts.

Gheyten melck van gheytē die op hooghe berghē woonen is dat beste/ daer nae die in goede weydē eñ beemden ghaen daer veel bloemen staen/dat midden inden meye des morghens ghemolcken is/ dat ghebrant/Tsmorghens eñ des auonts dat aensichte met desen watere bestrekē/ende van selfs laten drooghē/ is goet teghen dye roose des aensichts. Wijngaert sap water / dat vergadert wort int beghin van den April in een ghelas alsmen dē wijngaert snijdt ende ghedistilleert door balneum marie/eñ dan veertich daghen inder sonnē ghesēt/eñ gherectificeert dat sal gheschieden vanden alder edelsten wijngaert dyemē hebbē mach/ Dit water is goet teghen die roose int aensichte.

¶ Teghen dat bloepen wten nuese.

Groot weechbreede saet watere/ indē tijde dat rijp is salmen dat saet metten stelen branden/ Dit water stelpt dat bloet in wondē eñ ter nuesen /ghedronckē telckē.ij.oft.iij.ʒ.eñ doeckē int selue watere ghenettet op die wondē ghelept/ Eñ een wiecke van boom wolle daer in ghenettet indē nuese ghestekē eñ doecken daer in ghenettet opt voorhooft ghelept. Vijf blat/dat crupt/steel eñ wortel met alle zijnder substācien ghecapt eñ ghebrant int midden vanden meye/ Dit water op dat voorhooft ghestrekē eñ eenen viervoudighē doeck daer inne ghenettet opt voorhooft ghelept/stelpt dat bloepen ter nuesen.

¶ Teghen stinckende vleesch dat aen den nuese wast.

Rupt watere/ dye bladeren der wijnrupten af gheschoopt vanden stelen eñ ghebrant int middē vandē meye. Dit water gheneest Polipum nasi/ dat is vuyl vleesch indē nuese/ Tsmorghens eñ des auonts daer mede ghewasschen/ eñ een wiecke daer in ghenettet inden nuese ghesteken.

¶ Teghen die siecte inden nuese/noli me tangere ghenaemt/dats een etende siecte in den nuese eñ seericheyt.

Okernoten loof watere/Noot bladeren af ghestroopt vanden voorsten telgheren des notbooms ghecapt eñ ghebrant int eynde vanden meye. Dit is een principael watere/ om mede te doen drooghen seeren eñ ghaten als die ghelijck der hupt zijn/ Wāt het doet die hupt daer ouer wassen/ des morghens ende

des auonts daer mede ghewasschen/ eñ een boexken daer in ghenettet eñ daer ouer ghelevt.

¶ Teghen etinghe oft vuyle inden mont

Aluns Elssen loof watere/ dat ionghe loof int beghinsele vanden meye ghebrandt/ Dit water is seer goet teghen dat eten inden mont/ tsmorghēs/ tsnoenens/ ende tsauonts daer mede ghewasschen. Sauie water is goet teghen die vuyle inden mont. ij. ofte. iij werf des daechs den mont daer mede ghewasschen doeten ghenesen.

¶ Teghē die vuyle eñ etinghe int tantvleesch.

Wijnruytē water/ den mont tweewerf des daechs met desen watere ghewasschen is goet den ghenen dye rotte tanden heeft/ eñ als dat tantvleesche rottē wilt.

¶ Teghen die serichevt eñ schortheyt inden mont kele/ oft inden hals.

Morabacci/ braembesien/ als si volcomelijcken rijp zijn/ nochtans niet plat/ afgheplucet eñ ghewasschen eñ dat water wederomme af ghelecken eñ ghebrandt dit water is goet tsdaechs/ vier ofte vijfwerf werm ghegorghelt teghen gheswer eñ alle serichevt inder kelen.

¶ Teghen alle sweeringhe eñ bladeren des monts.

Groot weechbreedē water gheneest alle sweeringē eñ bladeren des monts/ alsmē dat dicwils indē mont houdt/ eñ telcken een langhe wijle.

¶ Teghē den cancker eñ clouen aent tantvleesch oft lippen/ oft scronden.

Rosemarijn/ Die bladerē eñ die knoopē mettē bloemen afghestroopt vandē steel inden tijt als hi bloeyet/ eñ ghedistilleert/ Eñ dat mach tweewerf des iaers gheschiedē/ maer dat beste is inden meye Met desen watere den mont dicwijls ghewasschen/ rechtuaerdicht dye tanden eñ dat tantvleesch/ eñ het gheneest den Canckere eñ den fistel daer aen.

¶ Tegē gheswollē tantvleesch vol vuyl bloets oft als den mont oft den hals gheswollē is.

Groot weechbreede water/ Alsmē dit water lange inden mont houdt/ soe verdriuet dat gheswil eñ andere siecten des tantvleeschs/ dat vol bloets is.

¶ Teghē dat gheswil der tonghen van hitten

Porceleyne/ dat cruyt dē steel eñ bladerē tsamē ghecapt gebrant int eynde vandē meye/ In een once porceleyn watere eenē nacht lanck geweyct thien ghersten kornen swaer/ Psilien saden/ eñ met een spongie drie oft vierwerf des daechs/ op dye tonghe ghestreken/ helpt den ghenē dien de tonghe sweert in hetter siecten.

¶ Teghē den stanck des adems oft monts.

Mentastrum roode muynte/ den mont dicwils met desen watere ghewasschē is goet teghen quade stinckende tanden. Suglossa ossen tonghe/ dat cruyt/ stelen/ eñ bloemen ghecapt onder malcanderen eñ ghebrandt int beghinsele der Braechmaent als si aldermeest bloemen heeft/ Nuchterē van desen watere. ij. ℥ ghedroncken metten alder besten wijn dyemen hebben mach/ ende den mont daer mede ghewasschen is goet teghē den stanck des monts/ ende stercket oock alle die leden.

Als yemant zijn sprake verloren heeft eenichsins.

Mey bloemen/ lilia/ conuallium/ dit water dicwils op die tonghe ghestreken/ doet dye verloren sprake wedercomen. Alssen water/ Dye bladeren eñ tsoppē vanden stele ghestroopt eñ ghebrandt int eynde van den meye/ Dit water maect een goede sprake/ want het heylt die vochticheyt vander tonghē/ eñ het doet bequamelijck spreken/ Witte lelien watere des morghens ende des auonts van desen watere ghedroncke telcken een once/ is goet teghen die verlorē sprake/ eñ het doet die weder comen.

¶ Telcke die pijne der tanden.

Wortel water vanden lissche mettē blauwē bloemē Dit water lange indē mont ghehoudē/ is goet teghē dē tantsweer. Ysope water alleen dye bladerē af ghestroopt ghebrant inden tijt alst blauwe bloemkens draecht in Augusto/ Dit water inden mont ghehouden/ so vergaet die pijne der tanden. Celidonia scheelwortele oft goutwortele/ dat cruyt ende die wortele met alle zijnder substancien ghecapt eñ ghebrant int middē vandē meye/ Dit watere langhe inden mont ghehoudē/ is goet teghen die pijne der tanden.

¶ Teghen wanckelende tanden.

Porceleyn water dicwils inden mont ghehouden doet dye tanden vast staen. Roode roosen water/ den mont daer mede ghewasschē/ maect dat tantvleesche sterck eñ vaste/ eñ den mont wel gheuerwet.

Groue sauie water is goet teghē die verrottinghe/ oft morwheyt des tantvleeschs teghē die pine der tāden/ alsment dicwils des daechs indē mont hout.

¶ Teghen den huych/ vuala/ gheheeten dat tapken/ als die tonghe row is/ oft als dat blat gheswollen is oft voudt.

Scolopendria herts tonghen/ Dye bladeren indē meye ghedistilleert/ dit water dicwils inder kele ghegorghelt/ teghen die rudicheyt der kelen/ teghen dye pijne der kelen/ oft den huych in der kelen/ doet dat ter stont verghaen. Alssen water is goet teghen den huych.

¶ Teghē dye gheswollē kele vander longher.

Suyckereye water/ dat cruyt eñ dye wortele onder een ghecapt eñ ghebrant middē inden meye/ Dit water is goet der longhere dye in die kele wast/ dicwils ghedroncken telcken onderhalf once.

Om die stemme hel eñ claer te maken.

Venckel watere maect den mensche een goede stemmen/ des morghens eñ des auonts ghedronckē/ telcken een once ofte onderhalf once/ ruymt dye borste oock. Ysopen watere des morghens ende des auonts ghedroncken telcken onderhalf once/ is den ghenen goet dye eenen kicheden heeschen adem hebbē. Wāt het is goet teghē die heescheyt der stemmē/ eñ maecse claer.

¶ Teghen die heesschichevt.

Blau violettē water/ dit water des morghens des noenens eñ des auonts telckē. ij. oncen ghedronckē is den ghenen goet die seer heesch zijn/ bysondere dē ionghē luyden. Ysopen water des morghens eñ des auonts ghedronckē/ telckē onderhalf once/ is dē ghenen goet dye heesche van stemme eñ adem eñ eenen kicheden adem heeft/ eñ maect dien claer.

¶ Teghen swaren adem oft dempicheyt.

Bernagien watere/ des morghēs eñ des auōts ghedronckē sommighe daghē/ telckē een once/ oft onder half once/ is den menschē goet dye onsacchten adem oft kicheren asma ghenaemt/ hebben.

¶ Teghē kichen oft dempicheyt van couden.

Camomilla camille watere/ Dit cruyt eñ dye bloe-

men met malcanderen ghecapt ende ghebrant in die Braechmaet/ Dit watere tweewerf des daechs ghedroncken/ telcken onderhalf once/ is goet teghē dem pichevt/ asma ghenaemt.

¶ Teghen kichen oft dempichept van hitten.

Bernagien watere/ des morghens ende des auonts ghedronckē sommighe daghen/ telcken een once/ oft onder half once/ is den menschen goet die onsaechte ademē oft kichen asma ghenaemt.

¶ Teghen den hick singultus ghenaemt int latijn.

Scolopendria herts tonghen watere/ Dit watere des morghens eñ des auonts ghedroncken / telcken onderhalf once/ is goet teghē den hick/ singulcus int latijn ghenaemt.

Om die borst te conforteren eñ te stercken.

Watere van Angelica/ Die wortele int eynde des tweeden iaers inden herfst ghecapt ghestooten ende ghebrant/ Dit watere des morghens eñ des auonts ghedronckē/ telckē een once/ is vter maten seer goet der siecker borst/ het si van enghicheit oft van slimichept/ eñ maect die wijt. Giuoet water des morghēs eñ des auonts ghedronckē/ onderhalf once/ sterct die borst eñ die coude maghe.

¶ Teghen die enghichept der borst/ ende aen dat herte ghespan.

Enula campana/ Alant wortel watere/ alleene van der wortelen/ die wortele ghestootē/ dan water daer af ghebrant/ eñ sonderlinghe door Alembicum ghebrant/ Dit water des morghens eñ des auonts ghedronckē telcken een once/ eñ den wijn daer mede ghemenget/ maect die enghe borst wijt ende saechtet dye borst.

¶ Teghen dempichept der borst.

Groene okernoten watere/ Nux vsualis int latijn/ omtrent sint Jans baptisten dach/ alsoo groen ghestooten eñ ghebrant/ Eenē doeck in dit watere ghenettet/ eñ op die borste/ teghē dempichept/ eñ op die swarte bladerē oock ghelevt/ oft op Antrax/ so waer dat si aenden liue zijn/ verdrijft die hitte ende dat omgaens eten.

¶ Teghen die sweeringhe der borst.

Groot weechbreede water/ Des morghens eñ des auonts ghedroncken/ telckē onderhalf once/ is goet teghen dye sweeringhe der borst. Jacea nigra. Duyvels bete/ dat crupt/ die bloemē/ die steken/ ende dye wortelen/ te samen ghecapt/ ghestootē eñ ghebrant/ Dit watere des daechs twee oft drvewerf ghedroncken telcken onderhalf once/ is goet teghen sweeringhe omtrent dat herte/ omtrent die leuere/ omtrent die borste.

Om die borst saechte eñ wijt te maken.

Wortel watere vanden lisse metten blauwen bloemen/ Dit water des morghens/ des noenens eñ des auonts ghedroncken/ telckē onderhalf loot/ verwermet drooghet eñ maect die borst weeck ghetempertlijck. Betonie water des morghens eñ tsauonts ghe droncken/ telcken twee oncen/ saecht ende reynighet die borst ende die longhere.

¶ Teghen die slimichept der borst.

Ysopen watere des morghens eñ des auonts telcken twee oncen ghedroncken neghen daghen veruolghende/ het maect weeck die taye slimighe fleginatike materie der borst.

¶ Teghen dat gheswil der borst eñ den weedom onder die ribben.

Nacht schade/ Salatrum oft Vna vulpis/ die bladeren vanden steel ghestroopt eñ ghebrant alst groene besien heeft/ Dit water is goet teghen pijne in dye borst van hitten/ doeckē daer inne ghenettet/ eñ lauwe ouer die borst ghelevt.

¶ Van der vrouwen borsten sal ick hier na/ by der vrouwen siecten stellen

Om dat herte te stercken eñ te conforteren.

Bernagien watere/ van alle zijnder substanciē ghedistillert/ des morghens eñ des auonts ghedronckē sterct eñ conforteert dat herte wonderlijck.

¶ Teghen flauhept/ als een mensche crachteloos eñ hittich omtrent der herten is/ oft dat hi beswijmt/ Sincopis gheheeten.

Brunelle water/ Dit crupt eñ den steel metter bloemen ghecapt/ eñ ghebrant int eynde vanden Meye/ Tweewerf des daechs van desen watere ghedronckē telcken een once/ is goet teghen onmachtichept oft flauhevt der herten.

¶ Teghen vercouthept aent herte.

Citraria oft Mellissa int latijn/ moeder crupt watere/ vā desen watere twee ofte driewerf des daechs ghedronckē/ telcken een once/ eñ den dranck daer mede ghemenghet/ is dien goet dien zijn herte van couden sieck is/ Wāt het verwermt dat herte weder natuerlijck.

¶ Teghen amechtichept van qualen onmachtich van herten/ eñ als hi aen den liue af neemt.

Cardo benedictus/ born wortel watere/ Dit watere twee oft drye weken alle daghe tweewerf ghedroncken/ telckē een once/ is den ghenen goet dye af nemē eñ wort daer mede vander siecten ontslaghen/

¶ Teghen die beuinghe der herten eñ als therte clopt.

Linden bloetsel watere / alleene dat bloetsele ghebrant alst volcomelijck rijp is/ Des morghens eñ des auonts van desen watere ghedronckē/ telckē een once/ is goet teghen die beuinghe der herten.

¶ Teghen des herten ghespan/ oft gheswil aent herte.

Labrum veneris/ Cardo marie/ onser vrouwen distel watere/ Die bladeren af ghebroken/ eñ int eynde vanden meye ghebrant/ Dit water maecket wijt om die borst eñ om dat herte des morghens eñ des auōts ghedroncken/ telcken een once/ eñ inden dranck ghemenghet vijf oft ses daghen.

¶ Teghen die steecten eñ pinen der herten.

Endiuie watere/ Die bladerē af ghestroopt vanden stelen ghecapt/ eñ ghebrant int eynde des meys/ Dit watere dicwils ghedronckē/ telcken onderhalf once/ is seer goet teghen die steecten/ bysondere teghē die steecten aent herte het si van oueruloedighen bloede oft van heete vochtichept/ oft dat een mensche alsoo gheuallen ware.

Om dye maghe te conforterene ende te stercken.

Enula campana/ Alant crupt ende wortel watere/ Dye wortel eñ dat crupt met malcanderen ghecapt ende ghebrant int eynde vandē Meye/ Dat watere vander wortele alleene is veel betere. Des morghens eñ des auonts van desen watere ghedroncken telc-

ken een once oft onderhalf once sterct die maghē. Betonie watere ghedronckē drie oft vier wekē/ alle daghe des morghens eñ des auonts/ telcken onderhalf once oft twee oncen is den ghenen goet die vol vochtichedē is/ eñ het beneemt menighe pijne der maghē. Wāt het sterct die maghe eñ het helpt der verduwinghen/ het doet een schoone blosende veruwe hebben den bleeck verwighen.

Om dye maghe te suyueren/ ende te purgeren.

Venckel cruyt watere/ des morghens eñ tsauonts ghedronckē/ telckē onderhalf once oft twee oncē ses oft seuen daghē veruolghēde/ suyuert die maghe/ eñ stillet die hitte der maghen. Capillus veneris/ Cleyn steen varen watere. Dye gheheel substancie ghecapt eñ ghebrant int midden vandē meye/ Tweewerf des daechs van desen watere ghedronckē/ telcken onder half once/ suyuert dye maghe eñ die dermen van dye colerike oueruloedicheden.

¶ Teghen die veel heete maghe

Blauwe violettē water/ des morghēs eñ des auōts telcken een once ghedronckē/ is goet der heeter maghen/ eñ het blusschet den dorst.

¶ Teghen een vercoude maghe.

Mentastrum/ menta rubea/ bachmunte watere Dit water ghedronckē des morghens eñ des auonts/ telcken onderhalf once oft twee oncē/ verwermt die coude maghe.

¶ Teghen die onuerduwende maghe.

Surckel watere des daechs drie oft vier werf telckē een once ghedroncken/ maect een goede verduwinghe ende appetijt.

Om te doen braken.

Ghemeynen radijs watere/ vijf oft ses daghen twee werf des daechs van desen watere ghedroncken/ telcken onderhalf once oft twee oncen suyuert dye maghe van alle slimighe vochtichept/ eñ al dat der maghen hinderē mach aen die verduwinghe/ eñ het verteert quade spijse inder maghen.

¶ Teghē onuerteerde spijse inder maghen.

Sana munda oft gariofilata. Dye wortele ende dat cruyt ghewasschē/ ende onder een ghecapt ende ghebrandt int eynde vander Meerte/ dit water des morghens eñ des auonts ghedroncken telcken twee oncen vier oft vijf daghen/ verteert onuerduwende spijse die inder maghen leet/ ende tis oock goet der couder maghen.

¶ Teghē dat walghē braken eñ ouergeuen

Betonie water/ des morghens eñ des auonts ghedroncken/ telcken twee oncen/ verdrijft dye walghinghe ende spouwen ende onreynichept inden mont/ eñ maghe.

Om die spijse inder maghen te doen behouden.

Menten watere. Dat cruyt ghecapt eñ ghebrant int midden vanden Meye. Dit water des morghens eñ des auonts ghedroncken/ telcken onderhalf once/ eñ die maghe wtwendich daer mede ghelmeert eñ van selfs laten drooghen/ helpt den ghenen dye die spijse niet binnen behouden en can.

¶ Teghen dat opruypsen ende opworpen der maghen

Centaurea centorie watere. Den steel/ dye bladeren eñ bloemen onder een ghecapt eñ ghebrandt int eynde vander Braechmaent. Des morghens nuchteren lauwe ghedronckē/ eñ des auonts alsmen slapen gaet telcken twee oncen/ is goet teghen dat opruypsen/ eñ het maect goeden appetijt.

¶ Teghē dat seer spouwen eñ ouergheuen.

Anetum dillē water/ dat cruyt ghebrant int eynde vandē meye/ die seer braect oft walget oft spuwet oft ouergeeft/ die drincke tweewerf des daechs dille water/ telcken een once/ eñ het sal verghaen.

¶ Teghen dat bloet spouwen.

Porceleyne water ghedronckē des morgens eñ des auonts drye oft vier daghen telcken een once oft onderhalf once/ is hē goet dye bloet spouwet. Betonie water des morghens eñ des auonts ghedronckē telcken onderhalf once/ is goet teghen dat bloet eñ etter spouwen vander borst eñ longhere.

¶ Teghen die slimichept der maghen.

Pimpernelle/ Deene heeft eenē cleynē steel omtrēt eenen cubitus hooghe met een cleyn wit bloemken/ eñ een wortel scharp van smake. Eñ die andere wort gheheetē groote pimpernelle/ Die cleyne die wortel scharp heeft int smakē/ dat cruyt met die wortel met alle zijnder substanciē onder een ghecapt eñ ghestooten eñ ghebrant int eynde vandē meye/ bisondere die ghene die daer wasschet int drooghe gheberchte. Dit water des morghēs eñ des auonts sommighe daghē ghedroncken/ ontslaet den lichaē van die quade vochticheden/ eñ het doet vrine makē daer om gaet si met die vrine wten lichame.

¶ Teghē die opgeblasen eñ verstopte mage

Camille water/ tweewerf des daechs/ acht oft thien daghen ghedroncken/ telcken een once/ sterct die maghe/ eñ saechtet dat gheswil der maghen.

Om den dorst te blusschen.

Endiuie water/ dye bladeren af ghestroopt vanden stelen ghecapt eñ ghebrant int eynde vanden Meye/ Dit water is goet ghedronckē teghē den dorst twee oncen oft twee oncen eñ een halue is goet ghedroncken teghen den dorst alsmen onghemanierden dorst heeft ghelijck dat ghelchiet in pestilēcien eñ scharpe heete cortsen.

Om die leuere te sterckē eñ te conforteren.

Gariofilaet watere ghedroncken des morghens eñ des auonts telcken twee oncen vier oft vijf daghen/ is goet ter siecten der leueren dye van heeten slijme coemt. Camille water driewerf des daechs ghedroncken/ telcken een once/ helpt den ghenen die hen beclaghen van dye leuere.

¶ Teghen die verstopthept der leueren.

Camille watere tweewerf des daechs ghedroncken telcken een once/ opent die verstopthept der leueren eñ der milten. Betonie water des morghens des noenens eñ des auonts ghedroncken/ telcken onderhalf once/ beneemt die verstopthept der leueren.

Om dye leuere te purgerē eñ te suyuerē.

Iris/ blauwe lis bloemē watere/ dat is lis met blauwen purperen schoonen bloemen/ int eynde vanden Meye/ als dye bloemen volcomelijck rijp zijn/ nochtans niet tot af vallen gheneycht zijnde/ die bloemen alleene ghebrant in balneo marie/ eñ nyet dat lis oft cruyt. Ses oft acht daghen dit water des morghens eñ des auonts ghedroncken/ telcken onderhalf once is den ghenen goet die leuersuchtich zijn. Senacion oft nasturcium aquaticum/ oft Cardamus agrestis Water kersse water. Dit water des morghens ende des auonts ghedroncken/ telcken een once/ is goet te

ghen die siecke leuere.

¶ Teghen verdorven leuere.

Epatica leuercrupt water/ Die bladerē schoon ver-lesen eñ ghebrandt int eynde vanden Meye/ eñ int beghinsele vander Braechmaent/ Dit watere is seer goet/ als een man der minnen spel te seer vele heeft ghespeelt/ dat hem die leuer verderft ende verdorret/ des morghens eñ des auonts/ ses oft acht daghē ver uolghende ghedroncken/ telcken onderhalf once oft twee oncen. Capillus veneris/ oft coriandrum putey oft Capillus porcinus/ muer rupte ofte steen rupte/ Dat gheheel cruyt met alle zijnder substancien ghe-brant int midden vanden meye/ oft tusschē dye twee onser vrouwen daghen. Dit water des morghens eñ des auonts gedronckē/ telckē onderhalf once/ tegen die verrotte leuere.

¶ Teghen die heete ontsteken leuere.

Endiuie watere. Een plaester ghemaect van kempē weeck een vierendeel breet/ in Endiuie watere wel ghenettet een luttel wt ghedruct/ eñ op dye rechte si-de also vocht ghelept/ blusschet alle hitte der leueren het si in heete cortsen oft heete siecten/ oft anderfins hoe dat si/ als dye plaester dicwijls weder ghenettet wort so helpt dat.

¶ Teghen eenighe gheswil oft apo-stuenien omtrent die leuere.

Cauwoorden watere/ onderhalf once van desen wa tere ghemenget met een half loot suyckers/ eñ twee-werf des daechs ghedronckē/ is goet teghē den hoest die van hitten coemt/ ofte eenighe gheswil ofte apo-stuenien omtrent dye leuere. Raphanus maior mira-dick watere. Des morghens ende des auonts van desen watere ghedroncken/ telcken onderhalf once/ gheneest die apostuenien der leueren/ ende sterct dye leuere.

¶ Teghen die coude leuere.

Scolopendria herts tonghe watere/ Van desen wa-tere dicwils ghedronckē/ telcken onderhalf once/ is goet teghen sware vreeselijcke eñ veruaerlijcke droo-men/ die dicwils van die quaethept der quader miltē comen eñ couder leueren comen.

¶ Teghen die gheelsucht.

Agrimonien watere/ Ferraria minor/ Agrimoniē watere int eynde vanden lenten ghebrandt. Dit wa-ter des morghens/ des noenens eñ des auonts lau-we ghedronckē/ telcken een eyerschale vol is goet te-ghen die gheelsucht. Aquilcia Akoleyen watere/ dat cruyt eñ die stelen onder een gecapt/ alst bloemt. Dit water is goet des morghēs eñ des auonts ghedronc ken/ telcken een once/ teghen die gheelsucht der ma-ghen. Endiuie water des morghens eñ des auonts ghedroncken/ telcken onderhalf once/ is goet teghen die gheelsucht.

¶ Teghen die watersucht.

Betonie watere/ des morghens/ des noenens/ ende des auonts ghedroncken twee oncen/ is goet teghen die water sucht. Biuoet watere/ dit watere veertich daghen/ des morghens des noenens ende des auōts ghedroncken/ telcken onderhalf once oft twee oncen is goet teghen die watersucht. Blauwe lis bloemen met purpuren schoonen bloemen watere/ twee ofte drie weken des morghens ende des auōts ghedronc-ken/ telcken onderhalf once oft twee oncen/ is ghoet teghen die roode water sucht. Dye wortelen vanden lisse metten blauwen purpuren bloemen water. Dit water twee ofte drywerf des daechs ghedroncken/ telcken onderhalf once/ is goet teghē die watersucht ende lost dat gheele watere. Venckel water met wijn ghemenghet eñ ghedronckē/ telckē een once/ ofte on-derhalf once/ verdrijft die watersucht.

¶ Teghen die coude watersucht.

Ysopen water. Drie oft vier weken alle morghen oft auont van desen watere ghedroncken/ telcken onder half once ofte twee oncen/ is goet teghen dye water sucht van couder materien. Citraria ofte melissa/ Moeder cruyt/ Tweewerf des daechs van desen wa tere ghedroncken/ telcken onderhalf once/ is goet te-ghen die watersuht/ dye van couden eñ van vochten gheswil coemt.

Om die longhere te conforteren ende te stercken.

Cardo marie/ oft labrum veneris/ Onser vrouwen distele. Die bladeren af ghebrokē eñ int eynde vandē meye ghebrant. Dit water des morghens/ ende des auonts ghedronckē telckē een once/ eñ inden dranck ghemenghet vijf oft ses daghen/ is der longere ende der milten seer goet.

¶ Die verstopte longhere te openen.

Ysopen water. Dit water des morghēs eñ des auōts telcken twee oncen van desen watere ghedronckē/ is goet den ghenen dye seer hoesten/ dat hen van voch-ticheden coemt/ ende nyet wtworpē en moghen/ dat gheneest den hoest van alle crancheden/ het si van die longhere oft des ghelijcke.

¶ Teghen die sweeringhe aen die longere.

Camillen watere driewerf des daechs ghedroncken telcken een once/ is goet teghē de sweeringhe der lon ghere. Venckel water tsmorghens eñ tsauonts ghe-droncken/ telcken onderhalf once oft twee oncen ses oft seuen daghē veruolgēde/ supuert die longere/ eñ tis ooc goet teghē die sweeringhe der longeren.

¶ Teghen de hitte eñ droochte der longerē

Blauwe violetten watere driewerf des daechs ghe-droncken/ telcken onderhalf once/ gheneest die hitte eñ droochte der longheren/ dats/ Ptisike eñ Ethike. Groot weechbreen watere/ sesthien oft seuenthiē da-ghen/ alle daghe driewerf ghedronckē/ telcken twee oncen/ beneemt Ptisim/ dat is een aseminge der lon-geren.

¶ Teghen die apostuenien der longeren.

Camillen watere is goet drywerf des daechs ghe-droncken/ telcken een once/ teghen die sweeringe der longeren. Flores sambuci vlier bloemen watere/ dye bloemen af ghestroopt vanden steelkens/ als si volco melijck rijp zijn eñ ghebrant. Tsmorghēs eñ tsauōts ghedroncken van desen watere/ telcken een once/ is goet teghen die apostuenien der longhelen eñ maect weeck die borst.

¶ Als die longer te vocht is/ om haer te helpen.

Ysopen watere/ tsmorgens eñ tsauonts ghedronckē is goet teghen die sweeringe der longeren/ comende vā slimige eñ flegmatike materie. Wāt toewermt-se/ bysondere ist goet teghen die sweeringhe der lon-gheren/ oft longhen die sieck zijn.

¶ Teghen die siecte der longheren.

Venckel watere/ tsmorghens eñ tsauonts ghedronc ken/ telcken onderhalf once oft twee oncen/ ses oft seuen daghē veruolghende/ supuert die longhere/ eñ is oock goet teghen sweeringhe der longhere. Lactu wen water/ tsmorghens eñ tsauonts van desen wa-

tere ghedroncken telcken onderhalf once/ruymt den wech der longheren.

Teghen den hoest.

Bivoet watere ghedroncke͂/ telcke͂ onderhalf once/ verdrijft den hoest. Wijnruyte͂ water/ drie oft vier daghen/ alle daghe twee oft driewerf ghedroncke͂ telcken een once/ is goet teghen den hoest.

Teghen den drooghen hoest.

Porceleyne watere. Dit water dicwijls ghedroncken/ telcken een once ofte onderhalf once/ verdrijft den heeten en͂ drooghen hoest. Blauwe violette͂ watere. Dit watere des morghens ende des auonts telcken twee oncen ghedroncke͂/ is goet teghen die heete drooghe hoesten.

Teghen den oude͂ hoest/ oft een engicheyt mette͂ hoest/ dat hi niet wtgeworpen en kan.

Betonie watere/ des morghens en͂ des auonts/ telcken onderhalf once ghedroncke͂ verdrijft oude hoeste͂ en͂ enghe hoeste͂. Ysopen water/ des morghe͂s en͂ des auonts/ telcken twee oncen van desen watere ghedroncke͂/ is den ghene͂ goet die seer hoesten/ dat hen van vochticheden coemt en͂ niet wtworpen en moghe͂ dat gheneest den hoest van alle cranchede/ het si vander longhere oft des ghelijck.

Teghen den couden hoest.

Netelen/ Die ghemeyne netele͂/ die bladere͂ en͂ bloemen vanden stelen ghestroopt en͂ ghebrant omtrent sinte Margriete͂ dach/ Des morghens/ des noenens en͂ des auonts van desen watere ghedroncke͂/ is goet teghen den couden hoest.

Om die milte te confortere ende te sterckene.

Onser vrouwen dijstel watere/ Des morghens en͂ des auonts/ telcke͂ een once ghedroncke͂/ is der longere en͂ milten seer goet/ Scolopendria/ herts tonghe͂ watere/ des morghens en͂ des auonts van desen watere ghedroncke͂/ telcken een once/ is der milte͂ wter maten goet/ Dye milte wort oock dicwijls by tyden seer hart daer teghen salment .xl. daghen drincken/ so voorschreuen is en͂ het sal sekerlijck helpe͂/ En͂ het is oock goet teghen die verstoptheyt der milten.

Teghen dye verstoptheyt der milten.

Camille͂ watere/ tweewerf des daechs ghedroncke͂ telcken een once opent dye verstoptheyt der leueren en͂ der milten. Venckel watere/ acht ofte thien daghe͂ des morghens ende des auonts telcken een once ghedroncken/ opent die verstoptheyt der milten.

Teghen die herthept der milten.

Centorien watere/ des daechs driewerf ghedroncke͂ telcken een once/ ofte onderhalf once/ is seer goet teghen die herthept der milte͂ en͂ leueren. Aristologia langa. Holwortel watere/ Dye wortele en͂ dat cruyt met alle zijnder substancien ghecapt en͂ ghebrandt in dat midden vande͂ Meye/ Dit watere des morghens ende des auonts ghedroncke͂/ verdrijft dye herthept der milten.

Teghe͂ pijne en͂ weedom der milten.

Betonie water/ des morghens en͂ des auonts ghedroncken/ telcke͂ twee once͂/ is goet den miltvochtighen/ Want het suuuert die milte.

Teghen apostuenien en͂ onreynicheyt der milten.

Radijs watere/ van desen watere drywerf des daghes ghedroncken/ telcken een once/ is goet teghen dat gheswil der milten. Neniufaris cacabus veneris oft papauer palestris/ Zeebloemen/ dye witte ende gheele/ Dye witte als si volcomelijcke͂ rijp zijn/ eer si swart en͂ root worden ghebrant. Twee oft driewerf des daechs van desen watere ghedroncken/ telcke͂ een once oft onderhalf once/ is goet teghen dye apostuenien der milten.

Teghen die steeten der siden.

Valeriaen wortel watere/ is goet teghen den weedom der siden/ die side daer mede ghewreue͂/ en͂ doecken daer op ghelept/ dye int seluc watere ghenettet zijn. Voghels tonghen watere/ si wast aen die esschen boome͂/ int eynde vande͂ meye ghebrant dit water is goet teghe͂ die steecte͂ der siden en͂ meerdert sperma/ onderhalf once/ tweewerf des daechs ghedroncken.

Teghen die steecte der ionghen kinderen die si in dye side hebben.

Onser vrouwen dijstel watere/ des morghens/ des noenens en͂ des auonts ghedroncken twee ofte drye daghen/ telcken twee oncen/ oft twee oncen ende een half is seer goet teghen dye steecte inden lijue/ bisondere der ionghen kinderen.

Om den buyck ende inghewande te stercken.

Blauwe violette͂ watere: des morghe͂s en͂ des auo͂ts ghedroncken/ telcke͂ een once/ sterct den buyck en͂ dat inghewande. Wijnruyte water/ Tweewerf oft drye werf des daechs ghedroncke͂/ telcke͂ onderhalf once/ coemt den inghewande te hulpen.

Teghen die rommelinghe en͂ den wint inden buycke.

Anisum/ Anijs/ Die tsoppen/ alst volblorpet heeft/ en͂ dat saet bestaet te rijpen/ die croone metten sade af ghebroken ghecapt en͂ ghebrandt/ Dit water des daghes driewerf ghedroncke͂/ telcke͂ onderhalf once oft twee oncen/ is goet teghen dye wonden des buycs. Onser vrouwe͂ bedtstroo des morghe͂s en͂ des auo͂ts van desen watere ghedroncken/ verdrijft die rommelinghe des buycs.

Teghen den weedom des buycs.

Camille watere/ des morghens nuchtere͂ ghedroncken/ ende des auonts alsmen slapen gaet/ telcken een once oft twee once͂/ saechtet die pine des buycs. Venckel watere sommighe daghe͂ ghedroncken/ stelpt dat buyck wee.

Teghen den herten gheswolle͂ buyck.

Bernagien watere/ sommighe daghen ghedroncke͂ telcke͂ een once oft onderhalf once/ verdrijft dat schadelijck gheswil des buycs.

Teghen die gicht der dermen.

Iris lis met blauwen purpure͂ schoone͂ bloeme͂ watere/ Dit watere des morghens/ des noenens/ en͂ des auonts lauwe ghedroncke͂/ drie oft vier daghen telcken onderhalf once oft .ij. ℥. is goet teghe͂ dat crimpe͂ en͂ teghe͂ die gicht inde͂ buyc en͂ int ghederm͂te. Alant wortel watere des morghens/ des auonts ghedroncken/ telcken onderhalf once/ is goet teghen die gicht der derme͂. Ganserich cruyt watere/ des daechs driewerf ghedroncken onderhalf once/ oft twee oncen/ is goet teghen die gicht der dermen.

Teghen dat crimpsele des buycs.

Bernagien watere/ des morghens ende des auonts ghedroncken/ telcken een once ofte onderhalf once/ verdrijft dat crimpsele des buycs. Poley water/ des morghens en͂ des auonts ghedroncken/ telcken on

der half once oft twee onceu/verdrijft die crimpinge des buycs.

¶ Teghen die sweeringhe der dermen.

Wijngaert loof watere/Dye bladerē vanden fran-schen oft edelen walschen wijngaert/ die op hoochtē eñ in een goet sonnē schijn wassen/ ghebrant int eyn de vanden meye/ Wijngaert water eñ vanden pam-plen ghebrant/twee oft driewerf des daechs gedronc ken/telckē een once oft onderhalf once/is goet teghē die sweeringhe in die dermen. Zeebloemen watere/ des morghens ende des auonts telckē een once ghe-droncken/is goet teghen die sweeringe der darmen.

¶ Teghē die wormē in dye mage eñ dermen.

Groot weechbreede watere/onderhalf once/tsmor-ghens nuchterē ghedronckē/is goet teghē die spoel-wormē. Scatum celle/ cruys wortele. Tcruyt eñ den steel metten bloemē ghecapt eñ ghebrant int eynde van die Braechmaent. Van desen watere twee oncē des morghens nuchterē ghedronckē/is goet teghen die spoelwormen inden liue.

¶ Teghē den breyt worm/ Scarites gheheetē.

Porceleyn watere/Dit watere des morghens ende des auonts den ionghen kinderen ghedroncken/ is hen goet telcken een once/teghē hitte ende teghē die wormen.

¶ Om die onreyne verstopte dermen te suyueren ende te openen.

Verbena ofte herba sacra/ yser cruyt. Dat cruyt metten blauwen bloemkens met alle zijnder substan cien ghecapt eñ ghebrant omtrent. S. Jans Bapti-sten dach. Des morghens eñ des auonts van desen watere ghedroncken telcken onderhalf once/is goet teghen die verstopthept des inghewants der magē ende des buycs.

¶ Teghen gheschuerthept dat die dermen inden kulbalch sincken willen.

Enula campana/ Alant cruyt wortel/ Dit watere des morghens ende des auonts telcken omtrent een eyerschale vol vijf oft ses daghen ghedroncken ende den dranck daer mede ghemenghet/ is den ghenen goet die inden liue gheschuert zijn. Des ghelijcs der Alant wortel watere/telckē onderhalf once gedronc ken. Menta rubea bacmunte watere/ Dit water na den bade ghedroncken / is den ghenen goet dye ghe schuert zijn. Poleye watere/ Twee oncen van desen watere ghedronckē des morghens ende des auonts/ heylt den nieuwen brueck cupturan ghenaemt. Sin dauwe watere/ dat is onser vrouwen mantele. Dye wortele eñ dat cruyt met alle zijnder substancien ghe capt eñ ghebrant int eynde vanden meye/oft tusschē die twee onser vrouwen daghen. Des morghens eñ des auonts van desen watere ghedroncken/ telcken onderhalf once/ is den gheschuerden menschē goet. Absinthium Alssene water/ In dit water eenē doeck ghenettet eñ op den buyck eñ op die dermē ghelept/ helpt wel den ghenen dye gheschuert zijn. Consolida maior/ Walwortel/alleene die wortele ghewasschen eñ ghecapt eñ ghebrant midden inden meye/ Vā de-sen watere des morghēs/ des noenens/ eñ des auōts ghedroncken/ telcken onderhalf once/ is een princi-pale medicine teghen dat gheschuerde/eñ ghebondē met eenen bandt/die daer toe behoort.

¶ Teghen die verstopthept eñ hart-hept des buycs.

Betonie watere/des moghens nuchteren ghedrōc-ken telcken twee oncen/ saechtet den buyck. Blau-we violetten watere/des morghens/ des noenens eñ des auonts ghedronckē/telckē onderhalf once/saech tet den lichaem/ eñ maect den buyck weeck. Malua Maluwe/pappel. Drie oncē oft vier oncen eñ een hal ue pappelen watere ghedronckē/saechtet eñ maect den buyck weeck datmen te bat ten stoele gaet. Ber-nagie bloemen water driewerf des daechs ghedronc-ken telcken onderhalf once/ laxeert ende maect den buyck weeck.

¶ Teghen die verstopthept des buycs.

Adick watere/ Ebulus int latijn/ Dat cruyt eñ bla-deren ghecapt eñ ghebrandt alst beghint te bloeme-ne/ Van desen watere gedronckē twee oncen/oft. ij. ℥ eñ een halue maect stoelganck. Vitis alba/ Viticella/ Brionia/ Wilt seduwaer/ Die wortelē ghecapt ende ghebrandt int eynde vanden Meye/ Des morghens nuchterē als dye clocke vier slaet/ vier oncen van de-sen watere ghedronckē/ eñ daer na gheuastet tot ne-ghen uren/maect stoelghanck.

¶ Teghen stoelghanck.

Porceleyne watere/ghedroncken des morghens eñ des auonts/ drye ofte vier daghen telcken een once/ oft onderhalf once/is den ghenē goet die bloet spou-wen/oft bloet schijten. Groot weechbreede water/ Plantago maior/ Dit water des morghens ende des auonts ghedroncken/telcken twee oncen/stelpt dye bloet schijte eñ alle andere schijte/ Maer bysondere dye roode/alsmen dat met bolo armenico menghet/ eñ met lapide ematicis/ telckē een. ℥. eñ des waters een once onder een ghemenghet eñ ghedronckē als voren. Dit water stelpt oock den wittē doorloop. Lien teria ghenaemt/eñ stelpt oock die groote oueruloedi ghe vochtichept des lijfs /genut als voren.

¶ Teghen den rooden stoelganck.

Bernagie watere/ des morghens/ des noenens/eñ des auonts ghedroncken/telckē een once ofte onder-half once/is seer goet teghen den bloet vloet. Dissen-teria ghenaemt. Lactuca domestica/tamme lactuwe/ alleene dat cruyt ghebrant int midden vanden meye Dit water dicwils ghedroncken telcken een once oft meer /stelpt die bloet schijte. Dissenteria ghenaemt/ eñ ander schijte alsmen die te vele heeft.

¶ Teghen die verfoortseerde der-men nae den stoelganck.

Plantago maior groot weechbreede watere/Dit wa ter ghedronckē des morghens ende des auonts telc-ken onderhalf once oft twee oncen/eñ met een spuy-te oft clisterie int fundament ghespuyt/gheneest den verteerdē derm. Serpillum onser vrouwē bedt stroo Drye oft vier weken alle daghe twee ofte drywerf van desen watere ghedroncken/ heylet dye dermen inwendich nae den etterighen stoelganck Lienteria ghenaemt zijn.

¶ Teghen den waenstoelganck Thenasmus ghenaemt.

Malua maluwe/pappelē water. Dit water is goet teghen die pijne desachter derms ghenaemt Tenas-mus/dat is als den mensche dunct/dat hi wel totten stoel ghaen soude eñ nochtans niet en doet/ gedronc ken eñ doecken op den buyck ghelept dye daer inne ghenettet.

¶ Teghen die hitte der blasen eñ nieren.

Groot weechbreede watere. Dit water is goet ghe droncken acht oft thien daghen/des morghens ende

des auonts/telcken een once oft onderhalf once/teghen die siecten der blasen/eñ der nieren. Lactuca domestica/tamme lactuwen watere/drye oft viermael van desen watere ghedronckē/telcken onderhalf once/tempert die hitte der maghen/ der nieren/eñ der blasen.

Teghen vercoude nieren.

Nepita/menta non odorifera/Katten cruyt/Neptewatere. Dye bladeren vanden stele ghestroopt eñ ghebrant int eynde der Graechmaēt/Alle daghe des morghens eñ tsauonts van desen watere ghedroncken/telcken onderhalf once/verwermt die vercoude nierē. Netel watere des morghens nuchterē gedrōcken/eñ des auonts alsmen slapen ghaet/ telcken onderhalf once/verdrijft dye siecten der nieren dye van couden comen.

Teghen die sweeringhe der nieren oft blasen.

Alkekengi/Kriecken ouer zee water/Die besien in die tweede maent vanden Herfst/als dye volcomelikē rijp zijn/des daechs tweewerf ghedronckē/is seer goet in die sweeringhe der nierē eñ der blasen/want het doet die purgerē/eñ oock des morghēs/des noenens/eñ des auonts ghedronckē teghē dat bloet pissen. Spendelboō watere/ Fusamus/ Die bladerē eñ die vrucht onder malcanderē ghecapt als die rijp eñ root is. Des morghens eñ des auonts vā desen watere gedronckē/telckē onderhalf once/ is goet teghē die puystē eñ sweerē inder blasen eñ het suuuert ooc die nieren die een heete sweeringhe hebben.

Teghen die pine der lendenen der nieren eñ der blasen.

Betonie watere ghedronckē/is seer goet teghen die pijne der huepen/ der nieren eñ der blasen/ des morghens eñ des auonts/telcken een once. Abrotanum Aueroone watere/ die tamme Aueroone/dye bladeren vanden stelen ghestroopt eñ ghebrant int beginsele der Graechmaent. Aueroone water/ drye werf des daechs ghedroncken/ telcken onderhalf once/is goet teghen der lendenen siecte. Eñ het is den vrouwen goet/so wat hē aen haer schamelhept ghebreect Eñ het suuuert hen haer siecte/ daer mede ghewasschen. Wilghē loof watere/ Dat loof af ghestroopt vanden witten wilghen vandē schuetē dye dat iaer eerst zijn wtgesprotē/middē indē meye gebrant/ drie werf des daechs ghedronckē/telcken onderhalf once/ is goet teghen den rijsendē steen. Root wilghen watere/twee oncen oft twee oncen eñ een half nuchteren ghedronckē/ is goet teghē die wormē indē lijue. Eñ oock teghen dat wilt vier.

Teghen onreyne nieren ende blase.

Enula campana/Alant cruyt eñ wortel watere des morghens nuchterē ghedronckē/ ende tsauonst alsmen slapen ghaet/ende niet meer eten noch drincken en wilt/is goet een once teghē den steen in die lendenen eñ inder blasen/ende reynicht die nierē eñ blase. Pimpernellen watere. Dit watere des morghens eñ tsauonst telckē onderhalf once oft twee oncen ghedroncken/ is seer goet teghen tgraueel indē lendenē oft inder blasen eñ suuuert die nieren inden rugghe ende lendenen.

Teghen tgraueel in die lendenē oft in dye nieren.

Siber/Bercken boom loof watere/ Dit water des morghens eñ tsauonts/telckē twee oncen ghedroncken teghē tgraueel in die lendenē. Graembesien water tsmorghens eñ tsauonts/telckē een once gedrōcken is goet teghē dat graueel in die lendenē eñ inder blasen. Apium domesticum. Tamme Eppen watere Die wortel eñ dat cruyt met alle zijnder substantien ghecapt eñ gebrant int eynde vandē Meye/Tsmorghens/tsnoenens/eñ tsauonts Eppen watere ghedroncken acht oft thien daghē telcken onderhalf once/doet vrine maken/ eñ het verdrijft dat graueel der lendenen eñ der blasen.

Teghen den steen/als hi niet volcomelijck gheuestichet en is.

Alant wortel/Enula campana wortel watere/Dit water is seer goet ghedronckē des morghens eñ des auonts teghen den steen/ telcken onderhalf once oft twee oncen. Goon cruyt watere ghedronckē dertich oft veertich daghē des morghens eñ tsauōts telcken een once/verdrijft den ionghē kinderē den steen. Betonie watere/des morghens/des noenens/ ende des auonts ghedronckē telckē onderhalf once is goet teghen den steen die inder blasen is.

Teghen den rijsenden steen.

Eycken loof watere/inden Meye/ die ionghe bladeren die wat tot roothedē ghenepcht zijn/die niet neder en wassen op ionghe boomkens nalix bider aerden. Dit water is goet teghen den rijsenden steen eñ tgraueel in die lendenē/ghedronckē tsmorgens nuchteren eñ des auonts alsmen slapen gaet/telcken onderhalf once. Eñ ontfaet die vrine in een ghelas/soo vindy in dat ghelas staende al waert sandt/ midts den welcken ghy sien mueght/ dat den steen vanden mensche gaet. Cynos batos/Honts besien/Die besiē als die volcomelijck rijp zijn/ghebrandt. Dit watere des morghens eñ des auonts ghedroncken/ telcken twee oncen/breect ende reynicht den rijsenden steen. Sansucus/Maiorana/Maghelepne/Dye bladeren afghestroopt vanden stele eñ ghebrant int eynde vāden Meye. Des morghens eñ des auonts/telckē een once oft onderhalf once van desen watere ghedroncken/ verdrijft den rijsenden steen/ bouen alle andere wateren.

Teghen der ionghen kinderen steen.

Mora bacci/Graembesien watere. Dit water es den iongen kinderen goet ghedronckē tsmorgens eñ des auonts/telckē een once teghen den steen. Alkekengi Krieckē ouer zee watere/ Dit water tsmorgens/des noenens eñ des auonts ghedroncken/ eē[...]oudt mensche/telcken een once ofte twee oncen/ eñ een ionck kint een half once/ dat is een vandē bestē waterē teghen den steen datmen hebben mach.

Teghen den steen dye dat pissen beletten.

Tanacetum/Reyn vane watere/ Die bladeren ende die bloemen vanden steel ghestroopt/ alst bloemen draecht/dat is in die hontdaghen eñ ghebrandt. Den ghenen die den steen heeft/eñ om den steen niet ghepissen en mach/die sal des morghens eñ des auonts/ telcken onderhalf once van desen watere te drincken gheuen met een luttel wijns ghemenghet. Cuscuta dodercruyt/ oft sicruyt ofte silcruyt/ als dye rancke oft draet/knoopē oft saet draecht. Want het en heeft gheen bladeren ghelijck ander cruyt/dan ghecapt eñ ghebrandt/des morghens/eñ des noenens/ende des auonts van desen watere ghedronckē/telcken onder half once/ofte .ij. ʒ. is hem goet die den steen heeft/eñ

om den steen nyet wel pissen en mach / dyen doetet wel pissen sonder pyne.

¶ Om wel te doen pissen.

Pimpernelle watere/des morghens ende tsauonts sommighe daghen ghedroncken/ontslaet den lichaē van die quade vochticheden/ ende doet vrine maken daeromme ghaen si metter vrinen wten lichame. Betonien water/des morghens/des noenens/ende des auonts ghedroncken/telcken onderhalf once/ is goet den ghenen die met pine pist. Want het brengt die vrine voort. Tamme Eppe/des morghens/des noenens/eñ des auonts Eppen watere ghedronckē acht oft thien daghen/telcken onderhalf once/ doet vrine maken/eñ het verdrijft dat graueel der lendenē ende blasen.

¶ Teghen dat pissen met pijnen.

Dillen watere des morghens ende des auonts ghedroncken/telcken onderhalf once/ helpt den ghenen die met pinen pissen. Serpentina oft Bistorta/Ader wortel oft serpentijn wortel/ende heeft een root ver wighe wortele/crom gelijck een slanghe. Die wortele ghecapt/ghestooten ende ghebrandt/tusschen die twee onser vrouwen daghen/Twee oncen van desen watere ghedroncken/is den ghenen goet die met pinen pist.

¶ Teghen die coude pisse.

Aueroone watere/des morghens ende des auonts van desen watere ghedroncken/ telcken twee oncen helpt den ghenen die die dropelpisse oft dye coupisse hebben.

¶ Teghen die dropelpisse.

Betonie watere/des morghens/des noenens ende des auonts ghedroncken telcken onderhalf once/ is goet den ghenē die met pijnē pissen/Want het brenghet die vrine voort. Lilium conuallium/ Meybloemen/oft perckbloemen watere/ twee oft drye mael des daechs van desen watere ghedroncken / telcken onderhalf once/ oft twee oncen/ is goet teghen dye dropelpisse.

¶ Teghen die bloetpisse.

Poleye watere. Dit watere is goet den ghenen die bloet spouwen pissen/ ofte bloet kacken/ tweewerf des daechs ghedroncken/telcken een once. Bursa pastoris/ sanguaria herba cancri/ tesskens cruyt/ Dat cruyt/wortele/ende steel met alle zijnder substancien onder malcanderē ghecapt ende ghebrant int eynde vanden Meye/ oft int beghinsele der Braechmaent des morghens / ende des auonts van desen watere ghedronckē/ telcken twee oncen is wtermaten goet teghen alle bloet vloet des buycs/ het si vande bloet Dissenteria ghenaemt/ oft die wite schijte Lienteria/ ofte bloet pissen/ dat stelt dit water. Kriecken ouer zee/ Van desen watere ghedroncken des morghens/ des noenens/ende des auonts is dē ghenē seer goet die bloet pissen.

¶ Teghen die vijchwertten wtwendich ofte inwendich/

Scrofularia soghen wortele watere. Die wortel ghewasschen/eñ die bladeren vanden stelen ghestroopt/ deen onder dander ghebrant int eynde vanden meye Die vijchwertten met desen watere ghewasschē/ eñ des morghens ende des auonts/telckē een once ghedroncken/ is seer goet. Herba roberti/ acus muscata/Godts ghenaden cruyt. Die bladeren ende steel met alle zijnder substancien ghecapt eñ ghebrant int eynde vandē Meye/oft int beghinsele vāder Braechmaent. Dit watere is goet tot vijchwertten/ tsmorghens eñ des auonts daer mede ghewasschē/eñ met doecken daer op ghelept.

¶ Teghen die vijchbladeren.

Blauwe violetten watere. Dit watere is goet teghē die vijchbladeren/een schoon doecxkē daer inne ghenettet/eñ daer op gelept/ des morghēs eñ des auōts veruerscht. Eñ weet voorwaer/dat in vier daghē die bladerē wertten verteert/ist dat si niet te oudt en zijn Maer zijn die bladerē int fundamēt datmē daer niet toecomen en mach/soo moetmē dat water daer inne spuyten/eñ die mensche sal.ij. oft drie daghē in sulcker manieren ligghen/ dat dat watere daer inne bliue. Eñ die die selue indē liue heeft/sal dat water drincken. Marcinella/oft valeriana/ oft herba benedicta/ oft amantilla/oft valentina/oft serpillū maius/ Valeriane watere. Dit watere is goet teghen die vijchbladeren/alsmen doecken daer inne nettet/eñ op die selue bladeren ghelept.

¶ Teghen loopende oft stekende vijchbladeren.

Plantago maior/ groot weechbreede watere. Dit watere is seer goet teghē den vloet der guldē aderen des bloets/dat zijn die vijchblaerē als die bloedē/ so salmē boomwolie daer inne netten/ eñ daer op legghen/twee ofte driemael des daechs.

¶ Teghen dat root vleesch oft den fick aent fundament

Flores papaueris rubei/Clapper roosen/ roode corenroosen/Die bladerē vandē bloemē/ ghebrant int beghinsele vander Braechmaent. Dit water is seer goet teghē die siecte diemē heet dat root vleesch/ lijnen doeckē daer inne ghenettet/eñ daer ouer gelept Alsen watere. Dit watere is goet teghē spongiachtich vleesch/dat den mans aen dat fundament wast/ ende den vrouwē aen haer schamelheyt/doeckē daer inne ghenettet/ eñ daer op ghelept.

¶ Teghen scronden oft clouen aent fundament.

Blauwe violetten watere heylt scronden oft clouē des achterstē darms/ alle daghe twee mael daer mede ghewasschen/ eñ doeckē dye daer inne ghenettet zijn daer ouere ghelept.

¶ Teghē den aersdarm die wtgaet.

Enula campana/Alant wortel watere. Dit watere sommighe daghen ghedronckē/telckē onderhalf once/is goet teghen den wtgaenden achterdarm.

¶ Teghen die apostuenien aen die secrete plaetse.

Venckel watere. Doecken daer inne ghenettet/eñ op die apostueniē der secreter plaetsen ghelept doetse ghenesen.

¶ Teghen dat gheswil der secreter plaetsen/ofte oock aen des mans roede.

Enula campana/ Alant wortele watere / In desen watere werck ofte doecken ghenettet/ ende al heete op dat quade gheswil der mannelijcker roeden ghelept/drye weruen des daechs / verdrijft dat gheswil ende doetet ghenesen. Peruinca agrestis/ Buylboō watere. Die bladeren van desen cruyde af gestroopt vanden schueten/ die in dat iaer wt ghesproten zijn/ ende die selue bladeren inden Meye ghebrandt ende ghedistilleert. Dit watere is goet teghē tgheswil des

mans roede/werm ghemaect eñ doecken daer inne ghenettet/eñ daeromme ghewondẽ/oft daer in ghespuydt/so langhe tot dattet gheneest.

¶Teghen die gheswollen cullen.

Cauwoorden watere. Dit watere tweewerf des daghes thien oft twaelf daghen ghedronckẽ/telckẽ onderhalf once. Doet vrine makẽ/eñ purgeert dye blase ende nieren/ ende het is oock goet teghen die gheswollen cullen.

¶Teghen ioeckinghe der cullen.

Groue sauien watere. Dit watere is goet teghẽ die ioecte des mans cullẽ/dicwils daer mede gewasschẽ eñ van selfs te laten drooghen.

¶Teghen die ghatẽ in die manlike roede.

Elssen looft watere/is tot dye ghaten in des mans roede/dye roede daer mede ghewasschen/ ende daer inne ghespuydt/ eñ het gheneestse. Aristologia longa/osterluci watere. Die bladeren/dat cruyt/die wortelen ende stelen onder een ghecapt/ende ghebrandt int eynde vanden Meye/ Dit watere gheneest des mans roede/des morghens eñ des auonts daer mede ghewasschen. Scabiosen watere/die ghene mettẽ cleynen bladerkens/ ghecapt eñ ghebrant met haerder substancien int eynde vanden Meye. Dit watere is goet teghẽ die ghaten in des mans roede/dat water daer inne ghespuyt/ende daer mede ghewasschẽ des morghens ende des auonts/soo gheneset sonder twifele.

¶Teghen die hitte oft ontfunckinghe der manlijcker roeden.

Bercken loof watere is goet om alle hittighe euelen te blusschen/bysondere aen die roede des mans/ Doecken daer inne ghenettet/ende daer op ghcleet/ twee oft driewerf des daechs.

¶Teghẽ die schorfthept der schamelhept.

Camille watere/is goet teghẽ die seerẽ die die vrouwen eñ die mans aen haer schamelhept hebbẽ tweewerf des daechs daer mede ghewasschen.

¶Vander vrouwen ghebreken suldy hier nae vinden.

¶Om die wtwendighe oft buytenste leden te conforteren eñ te stercken.

Enula compana/Alant cruyt eñ wortel water. Des morghẽs/des noenens/eñ altemet gedronckẽ/eñ die leden daer mede ghestrekẽ/sterct alle die ledẽ. Cardo benedictus born wortel watere. Dit water sterct die cräcke ledẽ/ tweewerf des daechs daer mede ghestreken/eñ van selfs te laten drooghẽ. Calfs bloet watere. Dat bloet van een swart calf/ eñ hoe swarter hoe beter/middẽ inden meye ghebrant. Dit watere sterct die leden eñ senuwẽ/eñ brengt die moede ledẽ te passe/alle daghe eens ofte tweewerf daer mede ghestreken/eñ van selfs te laten drooghen.

¶Om die handẽ wit eñ schoone te maken.

Water van hoender eyeren wit. Dit water maect witte handẽ eñ verdrijft de litteekenẽ der wondẽ alsmẽse dicwils daer mede wasscet/eñ vã selfs laet drooghen. Papauer oelcruyt/mancopcruyt watere. Dat cruyt vã dwitte oelsaet/daer na vandẽ witten grauwen/gecapt eñ gebrant int beginsel der braech maect Die handẽ daer mede dicwils ghewasschẽ eñ vã selfs laten drooghen/ maectse wit.

¶Teghẽ den worm aen eenigen vinghere.

Crassula minor vermicularis/muerpere/alleen dat ghewas ghebrant int eynde vandẽ meye. Dit water doot den worm aendẽ vinghere/ oft daer hi is alsmẽ doecken daer in nettet/eñ daer op leyt/drie oft vierwerf dẽs daechs. Sunts galle water. Die beste galle is van eenẽ swartẽ osse/oft swart runt/alsment hebben mach/ghedistilleert in die Hoymaent/oft in dye Hontsdaghẽ. Dit watere is goet teghẽ den worm aen den vingere/een doecxkẽ daer in ghenettet/ende daer op ghelept/twee oft driewerf/ deen na dandere eñ telckẽ wederom nat ghemaect/alst drooghe is eñ daer op ghelept/so sterft den worm. Eñ een vre voor den nacht in dye ooghẽ ghedaen/ verdrijft dat vel eñ die vlecken in die ooghen.

¶Teghen exter ooghen oft wratten.

Watere van dwater dat in dye kardẽ staet/omtrẽt den Meye/alsmẽ dat hebben mach/in een gelas ghedaen/eñ veertich daghẽ in die sonne gesetret/eñ dan gedistilleert per filtrũ. Dit water is goet tegẽ wrattẽ daer mede bestreken. Eñ dit water aen die handẽ oft voetẽ oft op die teenẽ ghestrekẽ/als si eerstwerf met eender naelden een weynich op ghelicht zijn/eñ ghebrant hertshorẽ poeder daer inne ghestroeyt/eñ telcken wederõ met dit water afghewasschẽ. Wijngaert sap water dat vergadert wort iut beghinsele vandẽ Aprille in een gelas alsmẽ dẽ wijngaert snijdt eñ ghedistilleert per balneũ marie/eñ dã veertich daghẽ inder sonnẽ geset/eñ gherectificeert/dat sal ghescschiedẽ vandẽ alder edelstẽ wijgaert diemẽ hebbẽ mach. Dit water is goet teghẽ die exteroogẽ eñ teghẽ die wratten/alsmẽ die daer mede dicwils bestrijct/eñ eẽ doecken oft boomwolle daer in ghenettet eñ daer op gelept voort vier ghestrekẽ. Dit water maect oock een schoon aensichte/ dicwils daer mede ghewasschen.

¶Teghen beuende handen.

Pentaphilon/quinque folium/vijf blat oft vijf vingher cruyt. Dat cruyt steel eñ wortel met alle zijnder substanciẽ ghecapt eñ ghebrant midden indẽ Meye. Dit water is goet teghen beuinghe der ledẽ/ eñ der handen/alsmense dicwijls daer mede bestrijct/eñ van selfs laet drooghen. Vlier bloemen watere. Flores Sambuci/ Dye bloemen vanden vlier boom afghestroopt vanden steelkens/ als si volcomelijcken rijp zijn/ghebrandt/ Dit water is goet teghen dat beuen der handẽ/ des morghens ende des auonts daer mede bestreken/ ende van selfs laten drooghen. Lilium conuallium. Meybloemen peerbloemẽ. Alle daghe onderhalf once van desen watere ghedroncken drye oft vier weken veruolghende/ende dye handen daer mede ghestreken tot ouer den elleboghe/is ghoet teghen dat beuen der handen. Roode colen water. Die bladeren vanden stelen ghebrokẽ/ghecapt/ende ghebrandt int eynde vandẽ Meye/ Dye leden ende iunctueren dicwijls met desen watere ghestreken/ ende van selfs laten drooghen/ is goet teghen dye schuddinghe ende beuinghe der handen ende der andere leden. Groue sauiẽ watere/ Twee ofte driewerf des daechs/dye handen met desen watere ghestrekẽ ende ghewreuen/ ende dat van selfs laten drooghen/ is seer goet teghen die schuddinghe ende beuinghe der handen.

¶Teghen schorfthept oft rappichept aen die beenen/oft onder den arm.

Camille watere/ is goet den mans ende oock der

vrouwen/als si seerich zijn onder die armē oft by dye
breenen Doecxkens in dit water ghenettet/eñ op dat
seer ghelept. Want het blusschet die hitte/tsaechtet
die pijne/het droocht ende het gheneestse.

¶ Teghen die pijne der huepen.

Wortel watere vanden lisse metten blauwen bloe-
men. Dit watere met doecken op dye huepen/ ofte
dgie ghelept/ teghen Sciaticam/dat is/der huepen/
oft dgien wee. Betonie watere is goet ghedroncken
des morghens ende des auonts/telck en een once/te-
ghen dye pijne der huepen/ oft dgyen der nieren/ eñ
der blasen.

¶ Teghen dat gheswil van dat dicke bo-
uen die knyen/ ofte der knyen.

Rosemarijn. Die bladeren/ eñ die knoppen metten
bloemen af ghestroopt vanden stelen inden tijt/ als
hy bloemt/ende ghedistilleert/Ende het mach twee
werf des iaers gheschieden/Maer dat alder beste vā
rucke ende tot allen dinghen profijtelijcste/ is inden
Meye. Dien zijn schincbeen oft knyeschiue gheswol
len is vanden slach oft ghesweere/dye nette een wit
linen doecxken in rosenmarijn watere/ende legt dat
op dat gheswil/ ende doet dat drie oft vier weken/so
wort hi ghesont. Aueroon watere/is goet teghē die
siecte sciatis gheheeten/dat is een gheswollen dgye/
die salmen dicwils daer mede wriuen/ende van selfs
laten drooghen.

¶ Teghen die verdwijnende leden.

Calfs bloet watere is goet teghen die verdwijnen-
de leden/ des morghens ende des auonts daer mede
ghewreuen. Het sterct oock eñ verwermt ooc die po-
pelciachtighe leden. Veel eñ warm daer mede ghe-
wreuen des morghens eñ des auonts/eñ doecken in
dat selue water ghenettet eñ daer op ghelept. Calfs
bloet eñ calfslonghere watere/die longhere ende dat
bloet van eenen swarten calue onder een gemenghet
ende ghedistilleert per Alembicū/Dit water is goet
teghen verdwijnende leden/des morghens ende des
auonts daer mede ghewreuen/ende telcken vā selfs
te laten drooghen/ Maer ist dattet lijf verdwijnt/ so
salment drincken ende den dranck daer mede men-
ghen/ eñ dat lijf daer mede wriuen/ Het is gheproeft
eñ warachtich beuonden. Gheyten blat watere/Ca
prifolium int latijn/Die eerste bloemē int beghinse-
le der Braechmaent ghedistilleert/Dien die ledē ver
droocht zijn/verlemt zijn/ende verdorren/ dye sal hē
met desen watere/tweewerf alle daghe wasschen/eñ
wriuen/ende van selfs laten drooghen.

¶ Teghen die moethept ende swaermoe-
dichept der leden.

Arthemisia bluoet watere. Dit watere is seer goet
teghē alle moethept der leden/als een mensche moe-
de ghegaen is/die ledē twee oft driewerf des daechs
daer mede ghewreuē eñ van selfs te laten drooghen.
Camille watere twee oft drie werf des daechs ghe-
dronckē eñ die moede leden daer mede ghewreuē/eñ
van selfs te laten drooghen.

¶ Teghen ontslapende leden die
ongheuoelijck zijn.

Edel sauie/Die edel sauie bladeren af ghestroopt en
de ghebrant/als si bloemen heeft. Dit watere is goet
den slapenden leden/ dicwils daer mede ghewreuen
ende des morghens ende des auonts onderhalf once
ghedroncken. Lauender watere/ dat cruyt ende dye
bloemen met malcanderen ghecapt ende ghebrandt
in die Braechmaent. Dit watere is goet teghen qua
de siecten teghē die popelcie/eñ tot slapēde ledē twee
oft drie wekē/alle daghe twee oft driewerf ghedronc
ken/ telckē een once/ eñ alle daghe die leden daer me-
de ghewreuen/eñ van selfs laten drooghen.

¶ Teghen den weedom ende
pijne der leden.

Valeriaen watere. Dit watere is goet teghē die pi-
ne der leden van vercouthedē/daer mede ghewreuen
des morghens eñ des auonts eñ van selfs laten droo
ghen. Wijnruyten watere. Dit watere is goet teghē
cranchept oft weedom der leden. Doecken daer inne
ghenettet/eñ daer op ghelept/ des morghens eñ des
auonts.

¶ Teghen die vloet der leden
ofte iunctueren.

Blauwe lis bloemen watere. Dit water is tsmor-
ghens eñ des auonts goet ghedronckē/telckē onder
half once teghē die heete vloet in die leden eñ die ru-
dich zyn. Papecruyt watere/Dens leonis/Rostrum
porcinum/Van desen cruydē sullen alleen die pijpen
ghebrant wordē midden inden meye/twee oft drye-
werf des daechs van desen watere ghedronckē/tel-
ken onderhalf once/is goet teghē den vloet die indē
leden eñ iunctueren vloeyt/eñ doeckē daer inne ghe-
nettet ende daer op ghelept.

¶ Teghen lamme leden.

Pastinaca domestica/ Tamme pasternaken/ Dye
wortele/niet dat cruyt/ ghecapt ende ghebrandt int
eynde van die Meerte/ Dit watere ghedronckē des
moghens ende des auonts telcken onderhalf once/
ende dye leden daer mede ghestreken is goet teghen
alle verlemde leden/ Ende drie oncen van desen wa-
tere ghedroncken alsmen slapen ghaet/prouocat coi-
tum et multiplicat sperma. Lauender water is goet
den ghenen dien die leden lam zijn datmen die leden
daer mede altoos wriue ende wassche ende van selfs
laten drooghē. Want soude eenich dinck die ledē we-
deromme tot zijnder cracht brenghē/ dat sal dit wa-
ter doen.

¶ Teghen die lammichept van Para-
lisis/oft vander popelcie.

Basilicon groot Basilien watere/Die bladeren en-
de den steel alst bloemen draecht/ghebrandt/ende dat
cruyt is eenen cubitus lanck/ Basilicon watere is
goet ghedronckē des morghens ende des auonts te-
ghen paralisis. Ende verlemde leden daer mede ghe-
wreuen/des morghens/des noenens/eñ des auonts
maectse weder omme wackere. Maghelepn watere
tweewerf des daechs van desen watere ghedronckē/
telckē onderhalf once/ende die leden daer mede ghe-
wreuen/ende van selfs laten drooghē/ is goet teghē
die popelcie.

¶ Teghen dat podegra voet euel.

Betonie watere/Dit watere is goet teghen Pode-
gra der voeten siecte/ dicwils daer mede ghewreuen
ende doecken daer inne ghenettet/eñ daer ouer ghe-
lept. Poleye watere/Dit watere versuet ende saecht-
tet dat flederczijn ende podegram/ een siecte der voe-
ten/daer mede ghewreuen/ ende daer ouer ghelept.
Edel sauien watere/ Dit watere is seer goet teghen
den crampe/des morghens eñ oock des auonts ghe-
droncken/telcker reysen twee oncen/oft twee oncen
eñ een halue/eñ oock dye lammighe leden daer mede

ghewreuen.

¶Teghen podegram van hitten.

Blauwe violetten watere is goet teghen podegrā/ doecken daer inne ghenettet/ eñ om die voeten ghewonden/ eñ als dien drooghe is/ so salmē wederom netten/ eñ daer ouerslaen tot dat die pÿne stilt. Cauwoorden watere/ in dit watere doeckē ghenettet/ eñ op dat podegra ghelept/ dat van hitten coemt/ versuet dat seluc.

¶Teghen dat Apostemende podegra.

Netel wortelē watere. Die wortelen vandē grootē netelen int eynde vanden hontsdaghen/ schoen ghewasschē eñ ghebrant. Dit water is goet dē podegra met apostuenē/ doeckē daer inne ghenettet daer op ghelept des morghens eñ des auonts.

¶Om die senuwen te stercken.

Consolida media gulden guntselwater. Dat cruyt die bloemen/ eñ den steel met alle zÿn substācie ghebrant middē indē Meye. Dit water is goet den moeden leden eñ senuwen/ somtÿts daer mede ghewreuē eñ van selfs laten drooghen. Mora celsi/ Moerbeñē watere/ Dye beñen als si volcomelÿck rÿp zÿn/ ende niet na biden afvallen. Dit water maect dye senuwē sachte/ dicwÿls daer mede ghewreuen eñ van selfs laten drooghen.

¶Teghen die verstopte aderen eñ der binnenster leden.

Bernagie bloemen watere/ twee oft drie daghē ghedroncken alle daghe driewerf/ telckē onderhalf once opent die aderen/ eñ alle die ledē. Ysopen watre/ Alle morghē eñ auonde van desen watere ghedroncken/ telcken een once/ opent die aderen.

¶Teghen die pÿne der senuwen.

Ruyten watere is goet teghen die pÿne der senuwē dicwÿls daer mede ghewreuen/ eñ eenen linen doeck daer in ghenettet tweewerf des daechs daer op ghelept.

¶Teghen den cramp der senuwen.

Dille watere verdrÿft den cramp/ des morghēs eñ des auonts/ telcken een once ghedronckē/ eñ die ledē daer mede ghewreuen. Lauender watere/ met desen watere bestreken eñ van selfs te laten drooghē/ ende alle auonde een once ghedroncken veerthien oft sesthien daghen lanck/ is goet teghen den cramp. Edel sauien watere. Dit water is goet teghen den cramp des morghens eñ des auonts ghedroncken. ÿ. oncen oft. ÿ. oncen eñ een half/ eñ die leden daer mede ghewreuen.

¶Tghen dat fledercÿn.

Alkekengi/ Krieckẽ ouer zee. Dit watere des morghens ende des auonts/ telcken onderhalf once ghedroncken/ is goet teghen dat fledercÿn. Pilosella auricula muris/ Muysen ooren/ Die bladeren ende die stelen met alle zÿnder substancien/ ghecapt ende ghebrandt int eynde vanden Meye/ Dit watere is goet teghen dat fledercÿn eenen linen doeck daer in ghenettet/ ende daer op ghelept/ dat verdrÿft dye steecten ende die pÿnen/ het is oock goet teghen dye quade hitte daer op ghelept. Ossen bloet watere/ Dat bloet van eenen swarten osse dye in een goede weyde ghaet/ daer veel bloemen wassen/ ghebrant inden Meye/ Dit watere is goet teghen dat fledercÿn ende teghen weedom/ het si van couden ofte van hitten waer dat is/ Daer op ghestreken/ ende hueschelÿckē daer aenghewreuen/ des morghens/ des noenens/ eñ des auonts/ neghen daghen lanck/ veruolghende eñ doet dat watere den mensche wee/ so salt hē helpē. Fungus oft Boletus piperlinck/ Campernoellen/ Die beste om te distilleren zÿn die ghene die in supure plaetsen wassen/ ghedistilleert als si volcomelÿck rÿp zÿn. Dit water is goet teghen dat fledercÿn/ des morghens eñ des auonts daer mede ghesmeert/ ende vā selfs laten drooghē. Ciconia oft Ibis/ Oyeuaerts watere/ Men sal dye ionghe dyenaers verworghen pluckē/ cleyn snÿdē eñ cappē eñ dat vette wech doen eñ dan ghebrandt. Met desen watere salmē twee oft driewerf des daechs die stede bestriken/ daermen dat fledercÿn heeft/ eñ eenen doeck daer inne netten/ eñ daer op legghen/ soo gheneestmē dat ter stont/ ende dat is waer beuonden. Wilghen bloemē water. Dit water is goet teghen dat fledercÿn/ doecken daer inne ghenettet/ ende daer op ghelept/ des morghens/ des noenens/ ende des auonts/ drye oft vier daghen tot dat dye pÿne verghaet. Acker vorsschen watere/ anderwerf ghebrant/ eñ dat fledercÿn daer mede ghewreuen/ eñ vā selfs laten drooghen/ is dat beste watere teghen tfledercÿn.

¶Teghen cout fledercÿn.

Met Lauender watere ghestrekē/ eñ van selfs laten drooghen. eñ alle auonde een once ghedronckē veerthien oft sesthien daghē lanck/ is goet teghē dat coude fledercÿn. Edel sauien watere/ tsmorghens eñ des auonts ghedronckē twee oncen/ oft. ÿ. oncen eñ een halue/ eñ die leden daer mede ghewreuen/ is goet teghen dat coude fledercÿn.

¶Teghen dat heete fledercÿn.

Vonderbaert watere/ Dit water is goet teghen dat fledercÿn bysondere den mans/ eenē lÿnē doeck twee ofte drie dobbele daer inne ghenettet/ ende een luttel wtghedruct/ daer op ghelept. Nachtschadē water/ is goet teghen dat fledercÿn/ doeckē daer inne ghenettet/ ende daer op ghelept. ÿ. oft drie daghen des morghens/ des noenēs/ eñ des auonts. Wÿnruytē watere. Dit watere is goet teghē dat heete fledercÿn/ des morghēs eñ des auonts daer mede ghewasschē/ doecken daer inne ghenettet/ eñ daer op ghelept.

¶Teghen dat fledercÿn der iuncturen.

Poley watere/ is goet teghen dat fledercÿn der iuncturen/ een wit doecxken in dit water ghenettet/ ende daer omme ghewonden/ ende alst drooghe wort/ weder ghenettet/ ende wederomme op dat gheswil ghelept.

¶Teghen die gicht.

Adick water/ Ebulus/ Adick water is goet teghē die gicht/ alsmē die leden daer mede wrÿft/ die des behoeuen. Pimpernelle water ghesoden met castorio/ dat is beuers cullen/ eñ neghē daghen alle daghe een once ghedroncken verdrÿft die gicht.

¶Teghen die heete gicht.

Consolida maior. Walwortele watere/ Des morghens/ des noenens/ ende des auonts van desen watere ghedroncken onderhalf once/ ende die leden dicwils daer mede ghewreuē/ ende lÿnen doecken daer inne ghenettet/ eñ daer op ghelept/ verdrÿft die heete gicht. Tapsus barbatus/ Wulle cruyt/ tamme eñ wilde/ Maer ick sal hier van dye tamme/ dat is dat manneken dat dye gheele bloemen draecht/ Die bladeren eñ oock die bloemen vanden stele ghestroopt/ als die volcomelycken rÿp zÿn/ ende ghebrant. Des

morghens eñ des auonts van desen watere ghedrõcken/telcken onderhalf once/is goet teghen die heete gicht. Vitella/oft vitis alba brionia. Wilt seduwaer wortel watere. Dit water is goet teghẽ dye loopẽde gicht/teghen dat gheswil/ende teghen dat fledercijn doecken daer inne ghenettet/eñ daer op ghelept.

¶ Teghen die gicht der kinderen.

Vpia minor/Hoender derm ofte muer/alleene dat crupt int eynde vanden meye ghebrant. Als een mẽsche fieck is/so ist goet/datmen hẽ van desen watere te drinckẽ gheue/telcken een once/oft onderhalf once op dat hẽ gheen gicht aen en come ofte heeft hijse ghehadt/eñ dat hy vã desen watere drinct/so en coẽt hem dieniet meer.

¶ Tghen die heete popelcie.

Iusquiamus/bilsen crupt watere. Dit watere/is goet teghẽ een hittich lidt/die leden diewils daer inne ghewreuen/soo saechtet alle onnatuerlike hitte. Winterlinck watere. Cicuta int latijn. Dat crupt vã den steel ghestroopt eñ int eynde vanden meye ghebrant. Dit watere is goet teghen den hittighẽ slach dien stillet wonderlijcken/drie oft vier dobbele doecken daer inne ghenettet/eñ ouer die selue leden gheslaghen.

¶ Teghen die onsuyuerhept des bloets.

Agrimonia/ofte ferraria minor/Agrimonie/Dit watere des auonts eñ des morghens ghedroncken/telcken omtrent onderhalf once/is goet teghẽ quaet verstopt bloet. Bernagie bloemen watere. Dit watere ghedroncken dertich ofte veertich daghen/des morghens ende des auonts telcken een once/maect goet ende suyuer bloet. Chieri gheel vyoletten. Des morghens eñ des auonts van desen watere gedroncken/telcken onderhalf once twaelf oft veerthien daghen/suyuert eñ sterct dat verdoruen bloet/het verwermt dat merch der beenen/eñ het drijft die coude vloet wte.

¶ Teghen te veel bloets.

Bernagie bloemen watere is goet ghedronckẽ den ghenẽ die niet en pleghẽ te bloet laten/Wãt het suyuert den lichaem van dat veruuylde bloet. Chieri gheel violetten watere. Des auonts eñ des morghẽs ghedronckẽ/telckẽ een once/verblijt dat bloet. Ende het maect oock een claer wit aensicht. Flores prunellorum agrestiũ/sleebloemẽ ghelijc die appel bloemẽ ghebrant/een once van desen watere ghedronckẽ/is goet teghẽ oueruloedichept des bloets.

¶ Teghen hittich bloet.

Tamme lactuwe watere/Dit watere des morghẽs des noenens/eñ des auõts ghedronckẽ/vercoelt dat bloet dat te heet eñ ontfunct is.

¶ Om een witte hupt te maken.

Fumus terre/Grisicom watere/Dit watere maket den ghenen schoone die hem daer mede wasschet eñ diet diewils drinct eñ van selfs laet drooghen. Fimus bouinus/Coedreck/midden inden Meye van coeyen dye in beemden ghaen ofte in een weye daer veel bloemen staen/den coeyenschit oft coedreck vergadert/eñ een weynich inder sonnen oft dier ghelijcke ghedroocht datmen hem handelen mach eñ daer water af branden. Als dat ghebrant is/so riecket een weynich qualijck/daerom worpter amandelen ofte persick kernen inne ende laet die daer in ligghen/soo vergaet hem den quaden rueck/oft distilleret anderwerf per Alembicum/eñ daer na ist goet. Dit water is goet alsmen wter baetstoue coemt eñ wel drooge is/soo salmen met eenen schonen doeck ofte met een spongie waer betere/dat aensicht wasschẽ/eñ alsmẽ slapen ghaet/eñ des morghens alsmen opstaet/dat maect een seer witte hupt/maer men moet hẽ voor die sonne wachten.

¶ Om die hupt saechte te maken.

Fumus terre grisicom watere. Dit watere maeckt den gheenen schoone dye hem daer mede wasschet eñ diet diewils drinct/eñ van selfs laet drooghẽ. Soon crupt watere/Die bladere metten stocken ghebrant int eynde vanden meye. Alsmen dat aensicht eñ dye handen met dit watere wasschet/so wordẽ si daer af saechte.

¶ Teghen die onreyne maschẽ vlecken oft sprenckelen op die hupt/dwelck al van onreyn bloet coemt.

Ungula caballina peerts hoef watere/Peerts hoef watere is goet teghen alderhande maesschen eñ vlecken aenden liue/wãt het maect die hupt wit/alsmẽt diewils daer mede wasschet eñ vã selfs laet drooghẽ Soonbloemẽ watere/die hupt met desen water ghewasschen ende bestreken/verdrijft alle vlecken ende maect die hupt saechte. Malua maluwe ofte pappelen watere. Dit verdrijft dye vleckẽ des lijfs/alsmen dye diewijls daer mede wasschet/ende van selfs laet drooghen.

¶ Teghen die vlecken aen die hupt die van onnatuerlijcker hitten comen/ofte vlecken/gelijck oft lasarie ware

Flores papaueris rubei/cappel roosen ofte roode coren roosen watere. Dit watere is goet teghẽ alder hande vlecken der lasarien/daer mede bestrekẽ ende daer ouer gelept. Nenufaris oft cacabus veneris oft papauer palustrie/Zeebloemen water/Dit water is goet teghen alle vleckẽ eñ maesschẽ der hupt die van hitten comen/diewils daer mede ghewreuẽ eñ ghewasschen/eñ van selfs te laten drooghen.

¶ Teghen mormalen.

Sana munda ofte gariofilaet watere/Dit watere verdrijft dat mormael/langhen tijt des morghens eñ des auonts daer mede ghewasschẽ. Caprifoliũ gheypten blat watere/dit water verdrijft dye moedere oft ammael/dmoedermael/daer mede ghewasschẽ ende doeckẽ daer inne genettet/daer op ghelept. Dit water gheneest ooc die etinge in dat wit vleesche/bison dere als daer een luttel alluyns in is/des morghens eñ des auonts daer mede ghewasschen.

☞ Een ghemeyn regule van allen cruyden ende bloemen/Ghy sult weten/datmen tot allen wtwendighen opene seeren oft schaden/dye cruydẽ metten bloemẽ bernen mach/so wort dat water des te stercker/Want dye bloemen zijn stercker dan dat crupt daer af een yeghelijck water gedistilleert wort. Daer omme dat selue water alleene ghebrupct inden liue/eñ dat andere bupten.

¶ Teghen die schorthept oft rudichept.

Blauwe lis bloemen watere/Dit watere is tsmorghens/eñ des auonts goet ghedroncken/telcken onderhalf once/teghen die heete vloet/in dye lendenen die rudich zijn. Malua maluwe oft pappelen watere. Dit watere verdrijft crauwagie daer mede ghewasschen/eñ doeckẽ daer inne genettet/daer op ghelept/des daechs tweewerf. Fumus terre/grisicom watere/Dit watere droocht eñ gheneest alle crauwa

gie eñ rudichept/bisondere alsmen neemt een luttel drpakelen eñ eenen goeden dronck waters/so sweet. men alle die quade fenijninghe vochtichept wte/alsmen badet. Eñ tweewerf des daechs ghedroncken/ telcken een once oft onderhalf once/ is oock goet teghen dye schorfthept/Want het laxeert coleram/eñ dat bloet/eñ suvuert die vander verbrander materie. Eertbesien crupt watere. Des morghens nuchterẽ eñ des auonts alsmẽ slapen gaet/ is dit watere goet ghedronckẽ teghen rudichept/ende lasarie. Moeder crupt watere. Dit watere is goet teghen dye rudichept/pupsten/eñ andere sweeringhen aenden lijue/ daer mede ghewreuẽ eñ ghewasschen eñ met doeckẽ daer op ghelept/ eñ het doetse wtbreken. Lapacium acutum groot clissen watere/ Dat crupt eñ wortele onder malcanderẽ ghecapt eñ ghebrãt int epnde vã die Braechmaẽt. Wijngaert sap watere Met desen watere gebaeydt/oft tweewerf des daechs ghewasschen eñ van selfs laten drooghen/ is goet teghen alle rudichept. Rupt watere. Tweewerf ofte drpewerf des daechs van desen watere ghedronckẽ telcken een once oft onderhalf once verdrijft dye rudichept. Scabiosen watere/ Tweewerf des daechs vã desen watere ghedroncken/ telcken een once/als eenighe sweeringhe inden lijue comen wilt eñ eer dye sweeringhe wast/doet dye sweeringhe vergaen. Celidonia/ scheelwortele oft gout wortele watere. Dit watere tweewerf des daechs ghedronckẽ/ telckẽ een once/eñ die rudichept die van couden coemt/wtwen dich daer mede ghewasschẽ/doetse ghenesen. Alssen watere/ daghelijcs des morghens eñ des auonts vã desen watere ghedronckẽ/telcken een once ende den dranck daer mede ghemẽget is goet teghẽ die rudichept. Tapsus barbatus/ wulle crupt/ Dit watere is goet teghẽ een bijtende rudichept/ doeckẽ daer inne ghenettet/eñ daer op ghelept/des morghẽs des noenens/eñ des auonts.

¶ Teghen die drooghe schorfte/ Impetigines ghenaemt.

Acetosa/surckel/Surckel watere verdrijft die Impetigines/alsmen eenen lijnen doeck oft werck daer inne nettet eñ daer op lept/ oft alsmen dat seer daer mede wasschet. Fraxinus/ Esschen loof watere/Dit water gheneest drooghe schorfthept/des morghens eñ des auonts dicwils daer mede ghestreken. Capti folium ghepten blat watere/ Dit watere verdrijft/ serpigines/ dat is drooghe crauwagie ende vlecken daer mede ghewasschen /eñ doeckẽ daer inne ghenet tet eñ daer op ghelept. Catapucia sprinckel wortele watere. Die stelen eñ bladeren ghebrant int beghinsele zijnder volcomender wassinghen/Dit water suv uert/smilt/eñ purgeert colerã eñ die waterachtighe flegma oft warachtighe ouerulodighe vochticheit eñ het gheneest Serpigo eñ Impetigo/dicwils daer mede ghewasschen. Radijs watere ghemepnẽ radijs Dit watere is werm eñ drooghe vã naturẽ/ subtijl makẽde/ openẽde eñ repnighẽde/daeromme ist goet teghẽ impetigo eñ serpigo/alsmen dat alle morghẽ/ eñ alle auonde daer mede wasschet/ eñ van selfs laet drooghe worden.

¶ Teghen ioecsel der hupt oft impetigines/oft dropende/tranende seer/ghelijck als megher.

Raphanus maior miradick watere/ Dit watere is goet teghen seeren die tranen eñ ioecken ghelijck als Meger/tweewerf des daechs daer mede ghewasschẽ/ eñ het is goet beuonden.

¶ Teghen die sorghe der lasarien.

Bernagie bloemen watere/alle daghe ghedroncken beschermt den mẽsche voor die lasarie. Bilsen crupt watere/Jusquiamus watere. Dit watere verbercht dye ghedaente der lasarien des aensichts/ ende wort claer alsment dicwils daer mede wasschet. Scrofularia soghewortel watere/ Dit watere is goet teghen die roode aenfichtẽ eñ die schijnen oft si malaets waren met desen watere ghewasschen. Eertbesien watere/des morghens eñ des auonts ghedronckẽ/telcken twee oncen/is goet teghen die lasarie/ Wãt het suvuert dat bloet met wijn ghedroncken/ ofte met broot ghegheten.

¶ Teghẽ verbranthept der sonnen.

Papauer oelcrupt oft mancopwatere. Dit watere is goet/als een mẽsche vãder sonnẽ verbrant is eenẽ doeck daer inne ghenettet ende alle daghe/ driewerf daer op ghelept/dat treet dẽ brant wte. Lindẽ bloetsel watere/is goet als een mensche vander sonnẽ ver brant is/daer mede bestreken.

¶ Om versche wonden te ghenesen.

Betonie watere heelt wonden/ bupten/eñ binnen/ oudt eñ ionck/eñ vloeyet ter wonden wte/alsmẽ dat des morghens nuchteren eñ des auonts alsmen slapen gaet/drinct. Sana munda/ gariofilaet watere/ heplt wondẽ des morghens eñ des auonts ghedronc ken onderhalf once oft twee once/eñ die wonde daer mede ghewasschen. Brunellen watere/dat crupt eñ den steel metten bloemen ghecapt/eñ ghebrandt int epnde vanden meye. Dit watere is goet tot wonden tweewerf des daechs daer mede ghewasschen/tsmorghens ende des auonts/eñ doecken in dat selue water ghenettet eñ daer op ghelept. Centaurea/Centorie water gheneest versche wonden/ alsmen dye des morghens eñ des auonts daer mede wasschet/ende doecken daer op lept dye in dat selue water ghenettet zijn/Eñ den ghenẽ ist goet ghedroncken dye een been inden liue ghebroken heeft:lauwe ghedronckẽ/ des morghens eñ des auonts/ telckẽ twee oncen/eñ heelt dat wederomme aen een/Twee ofte drpewerf centorie water ghedroncken/ telcken .ij. oft drpe oncen. Drijft dat doode kint vander moedere. Veronica Eerenbrich watere. Eerenbrich in dat beghinsele vã der braechmaent ghecapt eñ ghebrant met alle zijnder substancien/het is beter eerst in goedẽ wijn ghewepct eenen dach eñ eenen nacht eñ dan gedistilleert in balneo marie/Dit water heplt met allen seer versche wonden/die ghehouwen oft ghesteken zijn/alsmen dat dẽ ghewonde tweewerf des daechs te drincken gheeft/telcken .ij. oncen/ so sweetet ter wonden wte/ghelijck als olie vanden liue/eñ die wondẽ daer mede ghewasschen des morghens ende des auonts ende eenen linen doeck daer inne ghenettet eñ vocht ghemaect/op die wonden gheleet/ gheneestse schoone sonder eenich litteeken. Een halfloot alluyns in een pont des waters ghereso uee rt/eñ een wepnich werm ghemaect/verdrijft alle vlecken in doeckẽ/die daer inne ghenettet worden. Nuchteren van desen watere ghedroncken des morghens/telcken twee once/vier oft ses weken maghert den mensche. Tsmorghens eñ des auonts van desen watere ghedronckẽ telcken een once/is goet tot die memorie/ghedachtenisse dat hooft van buptẽ daer mede bestreken/ ende

van selfs laten drooghē/dat sterct dat hooft/die hersenen:het verlicht die tonge:eñ het supuert dat bloet Mettē puluere ghemaect vandē ghedroochdē cruyde/Eerenbrich een drachma mettē seluē watere ghedroncken/doetmē dat blasen der longhere neder sincken. Jnder seluer manierē van desen watere ghedrōcken/maect die vrouwen vruchtbaer. Dit cruyt ende water maect den mensche stout eñ ghehertich/Men mach dit cruyt thien iaer houden in zijnder cracht/ Aldus maectmē dat puluer. Men vgadert dat cruyt int beghinsele der braechmaent ende hanghet in dye locht te drooghen/ eñ dan ghepuluerizeert.

¶ Om wonden te ghenesen.

Betonie water heylt wonden buyten eñ binnē/out eñ ionck eñ vloeyet ter wonden wt/ alsmen dat des morghens nuchteren drinct /eñ des auonts alsmen slapen ghaet. Valeriane water oft serpillum maius Valeriaen watere ghedroncken/telcken twee oncen/ gheneest oude eñ nieuwe wonden eñ vloeyt ten wonden wte. Scabiosen watere/tweewerf des daechs vā desen watere ghedroncken/ telcken een once geneest wonden binnen eñ buyten/ eñ het loopt ten wondē wte. Doecken daer inne ghenettet/ende wtwendich daer op ghelept.

¶ Teghen die ouerhouwen aderen.

Psculi Lumbrici terre / pierwormē oft regenwormē Een doecxken in dit watere ghenettet ende in dye wonde ghelept/des morghens eñ des auonts/ heylt die ouerhouwen aderen inden wonden.

¶ Om dat bloet in die wonden te stelpen

Blauwe violetten water/stelpt den bloet vloet der wondē/doecken daer inne ghenettet eñ daer op ghelept. Groot weechbreede watere/boom wolle in dit watere ghenettet/ eñ op een bloeyende wonde ghelept/stelpt dat bloet.

¶ Om dat seeuere oft lidt watere te stelpen.

Lumbrici terre/psculi/pierwormē watere/Dit watere werm met boom wolle in die wondē gelept/des moghens eñ des auonts stelpt dat lidt watere ofte seeuere. Celidonia scheelwortel watere. Dit watere des morghens des noenens eñ des auonts ghedroncken/telcken twee oncen/alsmen sorcht dat den ghewonden mēsche dat lidtwatere oft seeuere ontgaen sal/dien salmen die wonde drie ofte vierwerf met desen watere wasschen/eñ soo ismen seker dattet nyet gheschieden en sal.

¶ Teghen die wontsucht eñ die sweeren daer toe.

Groot weechbreede water. Eenē twee oft drie dobbelen doeck in dit water ghenettet/eñ ouer die plaestere op die wonde ghelept/ drie oft vier dweerse vingheren breeder dan dye plaester is/ eñ dat twee ofte driemael des daechs ghedaen twee oft drie dagē lāck bewaert die wondē datter gheen sweeringhe gheen gheswil/ noch gheen apostuenie toe en slaet. Groen okernootē watere/omtrent. S. Jans baptisten dach also groen ghestooten eñ ghebrant. Dit watere eenen ghewondē mensche te drincken ghegheuē/twee oft driewerf des daechs/ is goet als een wonde ontfunct is/eñ eenen doeck daer inne ghenettet eñ daer op ghelept. Centūnodia wechdret watere/dat cruyt eñ wortele met alle zijnder substancien ghecapt ende ghebrant midden inden meye/ Dit water is goet teghen alle pine indē wondē/als dye wontsucht tottē wonden slaet/ een doecxken daer in ghenettet/ ende dye wonde daer mede ghewasschen/ eñ daer op ghelept/tis seer goet eñ het doet die ghenesen.

¶ Teghen een ghezwollen wonde.

Fimus bouinus/ coedreck watere/ Dit watere is goet teghen dat gheswil der wondē/doeckē daer inne ghenettet/eñ daer ouer ghelept des morghens eñ des auonts.

¶ Teghen dye vochte wonden op datter gheen fistel inne en come.

Groot weechbreede watere. Des morghens eñ des auonts/natte vochte wondē daer mede ghewasschē eñ eenē linen doeck int selue water genettet daer op ghelept/doet die wondē heylen. Alssen watere. Dye wondē met desen watere ghewasschē beschermt die voor fistel eñ den vloet/daer om en mach daer gheen quaet vleesch wassen.

¶ Teghen diepe eñ hoole wonden daer vleesch ghebreect.

Malua maluwe oft eerdtpappel water/ Dit water vult die hole wonden wederomme met vleesche. Die wonden metten seluen watere law tweewerf/tsmorghens eñ des auonts ghewasschē/eñ doeckē daer op gelept/die in dat selue water genettet zijn. Huenich water doet dat vleesch in die wondē wassen/dicwils daer mede ghewasschen/eñ met doeckē daer op ghelept. Caulis romanorū roomsche coolē watere/Dye bladerē af ghestroopt vandē stelen / ghecapt eñ ghebrant in die Braechmaent. Dit watere is goet teghē oude seeren/twee oft driewerf des daechs daer mede ghewasschē/eñ doeckē daer inne ghenettet/ eñ daer op ghelept/so gheneest dat.

¶ Om quade wonden te suyueren/ ende dat quaet vleesche te wachten.

Camille watere/ stinckēde wondē met desen watere gewasschē/suyuertse eñ verdrijft den quadē rueck Caprifolium gheytē blat watere Dit watere is goet tot ouden wondē/des morghens eñ des auonts daer mede ghewasschen eñ ghedronckē. Netel wortel water. Woeyste onreyne wondē met desen watere ghewasschen/suyuert die van alle onreynicheyt.

¶ Teghen die maeyachtighe wonden.

Agrimonia oft Ferraria minor/ Agrimonien watere is goet teghē die wormē in die wondē/ eñ andere woeyste wormschadē alsmen die wondē law daer mede wasschet tweewerf des daechs. Katten cruyt. Nepita oft menta nō odorifera/Kattē cruyt watere/ Nepte/ Dit watere doot den worm sonder eenighe schade/ tweemael des daechs daer mede ghewasschē eñ met doecken daer op ghelept. Alssen watere des morghens eñ des auonts daer mede ghewasschē/eñ doecken daer in ghenettet daer op ghelept/ doot die wormen in die oude seeren eñ woeste ghaten.

¶ Teghen dat innewaerts bloeden der wonden.

Eycken loof watere des morghens des noenens eñ des auonts/ telcken onderhalf once oft twee oncen ghedronckē is goet als een mensche ghewont is/ eñ inwaerts bloeyet. Saluia agrestis/ wilde sauie watere. Die bladeren vanden steel ghestroopt/ghecapt eñ ghebrant int midden vanden Meye/ Dit watere is goet den gheuen dye gheuallen/ oft ghewont/oft ghesteke is/dat hi inwaerts bloeyet/eñ in hem gheronnen bloet is/dat doet dat van een scheyden/ende driuet wten lichame.

¶ Tot die doorsteken darmen.

Lumbrici/ Vsculi/ pierwormen watere drye werf des daechs van desen watere ghedroncken/ telcken een once/ gheneest den ghenen dye door dye darmen ghesteken is.

¶ Teghē die litteekenē der ouder wonden.

Centaurea centorie watere/ met desen watere dye litteekenen eñ marsschen der ouder wondē/ dicwils met desen watere ghewasschen verghaen.

¶ Teghen swarte bladeren die rontsomme root zijn/ eñ groote hitte gheuen

Groot weechbreede watere/ Des morghens eñ des auonts ghedroncken/ gheneest dye bladeren aenden liue die van hitten comen oft daer hitte by is. Eykē loof watere is goet teghen die hitte eñ roothept der beenen van die swarte bladeren/ doeckē oft kempen werck daer inne ghenettet/ eñ daer op ghelept/ des daechs twee ofte driewerf/ tot dattet ghebluſſchet is Groen okernooten watere/ Eenen doeck daer inne ghenettet/ eñ op die swarte bladeren ghelept/ oft op antrax/ so waer si aenden liue zijn/ verdrijft die hitte eñ dat omgaens eten/ het saechtet dye wee/ ende het gheneeſtſe.

¶ Teghen die bladeren.

Boon bloemen watere/ is goet des morghens ende des auonts op dye quade bladeren ghelept. Groot weechbreede watere/ op dye groote bladerē ghelept doet die ghenesen. Raphanus maior/ miradick watere/ Dit water is goet teghen die bruyne bladerē des morghens eñ des auonts doeckē daer op ghelept/ die in die water ghenettet zijn.

¶ Teghen knagende eñ etende zeeren eñ quade bladerē die wt vallen/ Antrax ghenaemt/ als inden tijt der Pestilencien.

Groot weechbreede water/ Met desen watere des morghens ende des auonts/ eenighe zeericheyt ghewasschen/ beneemt hem dat omgaens eten oft bytē/ Dit water gheneest den wolf die int dicke der beenē coemt/ ende het is oock goet teghen zijn eten eñ knaghen daer mede ghewasschen/ ende doecken daer op gelept die int selue water genettet zijn/ met die rechte bindinghe/ als daer in ghesoden is Saluscie Nucis cipresse/ Pilie/ Xilo balsami/ Alumen succarinū/ elcx een half loot/ Camfer een dragma/ ende des waters een pont. Dit water is oock goet tot alle etende seeren/ eñ het doet vleesch wassen in fistulen eñ dyer ghelijcke/ als sweeringhen eñ fistulen/ die te vleeschē zijn/ eñ andere corsiue seericheden/ alsmen die seeren des morghens ende des auonts daer mede wasschet. Celidonia scheelwortel watere. Dit water verdrijft Antracen/ dat zijn pestilencie bladeren/ eenen doeck daer in ghenettet/ ende drye oft vierwerf des daechs daer op ghelept.

¶ Teghen apostuemen sweeren oft onreyne woeyste seeren.

Marubium oft prassium/ aendoren oft appel cruyt Dit cruyt is tweederhande/ een mannekē ende een wijfken. Dat wijfken salmen nemē/ nochtans zijn si beyde goet ter medicinen/ Want dat mannekē wort vanden mans ghebruyct/ eñ dat wijfken wort voor die vrouwen ghebruyt/ Die gheheele substancie wortel/ steel/ eñ cruyt/ onder malcanderen ghecapt/ ende ghedistilleert int eynde vanden Meye/ Dit watere heylt open sweeren/ alsmen dye des morghens ende des auonts law daer mede wasschet/ eñ linen doeckē daer in ghenettet/ daer op ghelept. Boon water/ die wijle dat die boonen noch groene zijn/ in een ghelas ghedaē/ eñ ghedistilleert in ventre equino/ dat is ghelijck in balneo marie/ maer in dat water suldy paertstoerten doen/ wel wachtēde datter gheen stroo noch hoy in en si/ eñ dattet watere so dicke worde vanden paertstoerte/ ghelijck een dunne wermoes/ ende dicwils daer werm water daer inne doē/ wāt haest versoden is/ eñ dit is heetere dan in balneo marie eenen haluen graet. ☞ Met desen boonwatere wasschet die quade seeren/ rotte oft vuyle beenē/ puluerisеert die feces vanden boonē/ daer dat water wt ghedistilleert is/ eñ stroeyt dat puluer op die ghatē/ soe droghen si/ eñ dit is een seer goede supueringhe eñ heylinghe tot quaden beenen.

¶ Teghen misschelijcke quade seeren.

Bercken sap watere. Dit watere droocht alle opene ghaten/ alsmen die daer mede wasschet/ eñ doeckē daer in vochtet/ eñ op die wonden leet. Eycken loof watere/ met desen watere die ghewasschen des morghens eñ doeckē daer op ghelept die int selue water ghenettet zijn/ eñ het coelt alle seere ghaten.

¶ Teghen bleynen der beenen oft andersins.

Urtica mortua/ doof netelen watere/ men sal nemē die bloemen eñ dat ouerste ghafſelken eñ knoopken daer dye bloemen aen wassen/ eñ distilleren die midden in die Braechmaent/ seeren oft puysten met dese watere des morghens eñ des auonts gewasschen/ doetse ghenesen. Netel watere/ watere vanden rooden netelē is seer heylsaem/ so waer een mensche een blutse heeft/ daer mede ghewasschen eñ eenen doeck daer inne ghenettet/ eñ een weynich wtghedruct/ eñ daer op ghelept.

¶ Teghen den fistule.

Blauwe coren bloemen water in die Braechmaent ghedistilleert. Dit watere is goet teghen den fistule/ met desen watere/ tweewerf des daechs ghewasschē eñ een doeckskē daer ouer ghelept/ dat int selue watere ghenettet is/ Met desen watere/ den cācker twee werf des daechs ghewasschē eñ doecken in dat selue water ghenettet eñ daer ouer ghelept/ doetē heylen Verbena/ ysercruyt/ oft herba sacra watere. Dit watere gheneest den fistule/ alsmē dyen daer mede wasschet des morghens eñ des auonts/ ende doeckē daer inne ghenettet/ daer ouer ghelept. Rosemarijn watere. Dit fistel met desen watere ghewasschē des morghens/ eñ des auonts/ doeten ghenesen.

¶ Teghen den Cancker.

Scolopendria herts tonghen watere. Dit water is goet teghē dē cācker/ daer mede ghewasschē/ eñ met lijnen doeckē daer op ghelept/ dat doeten ghenesen. Caprifoliū gheytē blat. Dit water is goet teghē den Cancker des morghens eñ des auonts met desen watere ghewasschē/ eñ met doeckē daer op ghelept/ doeten ghenesen. Rosemarijn water/ heylt ghesoutē flegma/ den fistel/ eñ den cancker/ diemē anders niet heylen en mach. Scheel-wortel watere/ Celidonia. Dit water droocht eñ gheneest den cancker eñ den fistel/ twee ofte driewerf daer mede ghewasschen/ eñ eenē doeck daer inne ghenettet/ eñ daer op ghelept.

¶ Teghen den Wolf.

Portencilla oft tanacetum agreste/ Ganserich watere/ Tweewerf des daechs dit watere ghedroncken

ē met doecken op den wolf ghelept/doeten genesen Tis oock goet teghen dye siecte inden ruggraet/dicwils daer mede ghestreken. Raphanus maior/miradick. Dit water verdrijft den wolf aen dye beenē/alsmen daer mede wasschet/des morgens ē des auōts ē doeckē daer in ghenettet daer op ghelept.

¶ Teghen sweeringhe ende apostuenien inden liue.

Akoleye water/Dit water is goet teghē ghesweer ē apostueniē inden lichame/tsmorghēs/des noenēs ē des auonts ghedronckē/telcken een once ghedrōcken. Jacea nigra/Duyuels bete. Dit cruyt dye bloemen/ die stelen ē die wortele te samen ghecapt ghestooten ē ghebrandt alst bloemen draecht/ Dit water alle morghē ē alle auonde ghedronckē/telckē.ij. oncen/is seer goet teghē ghesweer inden liue. Fum? terre/grissom watere/Dit watere is goet teghē wtwendighe ē inwendighe sweeringhe/des morghēs ē des auonts telcken onderhalf once oft twee oncē ghedroncken.

¶ Om die inwendighe sweeringhen te brekene.

Malua pappel/ maluwe watere/ Drywerf des daghes. Dit water ghedronckē telcken onderhalf once gheneest inwendighe apostueniē. Moeder cruyt watere. Dit water is goet teghen rudichept/ puystē ē ander sweeringhē aenden liue/ daer mede ghestreckē ē ghewasschen ē met doecken daer op ghelept/ ē het doetse wtbreken.

¶ Om die comende sweeringhe te doen verdwinen.

Scabiosen watere/Tweewerf des daechs van desen watere ghedronckē/telckē een once/ als eenige sweeringhe inden liue comē wilt/ ē eer dye sweeringhe wast/doet die sweeringhe verghaen.

¶ Teghē alle sweeringen ē gheswil/ het si van couden oft van hitten.

Consolida media/ gulden guntsel watere. Tsmorghens/des noenens/ē des auonts van desen watere ghedronckē/telckē.ij.oncen/ē den drāck daer mede ghemenghet/ē buytē op dat gheswil ghelept/ is goet daer teghen. Altea/ hooch maluwe water. Dit water maect apostueniē ē ander heete dingē weeck ē het brengt den wermē dinghē een veranderinghe Want het is cout ē vocht. Raphanus minor/ghemeyn radijs watere. Dit watere vercoelt dat heete gheswil. Want het verandert ē resolucert dat/eenē linen doeck daer inne ghenettet ē law daer op ghelept. Consolida minor oft ferraria maior/ sanicla sanikel water. Dat cruyt ende die wortel met alle zijnder substācie ghebrant middē indē meye/ Dit water is goet teghē alle ghewil/doeckē daer inne genettet ē twee oft driewerf des daechs daer op ghelept.

¶ Om te doen sweeten alsment behoeft.

Ungula caballina paertshoeue. Drie oncen van desen watere ghedronckē/doet sweeten. Grootweech breeden watere/twee oft drye oncen van desen watere ghedroncken/doet sweetē. Eerenbrich water. Dit water is goet teghen dye pestilencie/ want het doet sweeten/alsmen den mensche terstont bloet laet/als si hem aencoemt/dan gheeft hem te drincken onderhalf once des waters ghemenghet met onderhalf dragma des cruyts ghepulueriseert. ☞ Auricula muris/mirtus/gagel watere/ē heeft roode bloemkens/dat beste alst bloemt/den steel/dat cruyt ē die bloemen al te samen ghebrandt. Drye oncen van desen watere ghedronckē/ē dā wel werm ghedeet neder gheleghē/so sweetmē/ē dat is seer goet teghen die pestilencie. ☞ Ē dat mannekē van desen cruyde dient den mans/ē dat wijfken den vrouwen. Ē eens oft twee mael vā desen watere ghedronckē des daechs/telcken.ij.oncen. Ē des morghens ende des auonts dye wonden daer mede ghewasschen/doetse ghenesen.

¶ Teghen quaet sweet.

Ysope watere/Alle auonde ē morghē van desen watere ghedronckē/ telcken een once/ verdrijft dat quade sweet wten liue.

¶ Teghen te veel sweeten tot onmachtichept

Rosemarijn watere/is goet den ghenen/die te veel sweet/als dat hi daer af onmachtich wort/ē flauwe Die sal zijn hooft ē borst/des morghēs/des noenēs/ ē des auonts daer mede wasschē/so wort hi vanden vuylen sweete ē vander flauhept verlost /ē coemt weder tot zijnder cracht. Herba fortis heydens wont cruyt. Die bladerē af ghestroopt met die wortele ghecapt ē ghebrant int eynde vandē Meye/oft tusschē die twee onser vrouwē daghen. Dit water is dat alder edelste water totten wondē als dat cruyt in wijn ghewept wort/ē dan ghebrant/ghedronckē/ē met doecken daer op ghelept.

¶ Teghē die quade vuyle vochtichept.

Centorie watere/het verwermt ē droocht met eēder stiptichheit/ē opent die verstopthedē/tsnijdt het deylt/ē het maect dunne die groue humorē ē het purgeert die/ē het drijftse wte Ē mē clisterijt daer mede die podegram hebbē. Wāt tdrijft wte die groue colerijcke flegmatijcke humoren / des morghens ē des auonts ghedroncken/telcken onderhalf once/ ē dat podegra ofte sciatica daer mede gheclisterijt. Citraria ofte mellissa/ moeder cruyt watere/ onderhalf once van desen watere ghedronckē nuchteren/ ses oft acht daghē/ purgeert alle quade vochtichedē wten lichame/ē het verdrijft alle apostuenien wten lichame. Raphanus maior/ Mirradick watere. Dit watere ghesoutē ē een luttel werm ghemaect/omtrent.ij.oncen/ nuchterē ghedronckē ē een half vre inne ghehoudē / ē een veder in olie ghenettet ē in die kele ghesteken ē ghewronghē/dat doet wtworpen die verleghē conde vochticheit/ē die waterachtighe colera/daer die terciane/ē die quartayne af comen/ende het verdrijftse.

¶ Om quade vloet van couden oft van hitten der melancolien wt te driuene.

Chieri/ gheel violetten watere. Dit watere tsmorghens ē auonts ghedronckē/ telckē onderhalf once derthien oft veerthien daghē lanck/ suyuert ende sterct dat verdoruen bloet/ het verwermt dat merch der beenen/ende het drijft die coude vloet wte. Vlier bloemen watere/Dit watere des morghēs ē des auonts ghedroncken/telcken een once ofte onderhalf once/sommighe daghen veruolghende/verdrijft den derdendach cortse/ende het purgeert alle vloeden die vander melancolien comen.

¶ Teghen die scrofulas aen den liue.

Malua/ pappelen/ maluwen watere / verdrijft dye scrofulas/so waer dat dye aenden liue zijn. Doecken daer op ghelept/die int selue water genettet zijn/alsmen dat dicwils doet. Moeder cruyt water. Dit wa

tere twee oft drie mael/telcken onderhalf once/eñ op die scrofulas ghelept.

¶Teghen die oueruloedighe vochticheyt ende stanck des lichaems.

Moeder crupt watere/ Dit watere is goet teghen den rueck ende teghen dye oueruloedicheyt des lichhaems/ Dat lichaem daer mede ghestreken/eñ ghewasschen/so verghaet dat.

¶Teghen die verloren sprake oft een ghe boghen beckeneel van vallen oft van slaghen.

Blauwe visletten watere/ dien dat beckeneel gheslaghen is/dat hi zijn sprake daer af verliest eñ zijnder tonghen niet gheweldich en is/sal van desen watere drincken/des morghens eñ des auonts/telckē een once/so wort hi weder sprekende. Lilium conuallium/ Meybloemē oft peerbloemē watere. Een mensche die gheuallen oft gheslaghē is/dat hi zijn sprake verloren heeft/ vanden val oft slaghe/ drincke twee ofte driemael des daechs van desen watere/so coemt hem zijn sprake weder.

¶Teghen blauwe buylen gheslaghen/ghe stooten/ofte gheuallen/ ende dat bloet onder die huyt geron nen eñ ghestolt leyt.

Fumus terre/ Grisecom watere/Tweemael des daechs van desen watere ghedroncken/telcken.ij.oncen/is goet teghen verstoruē gheronnen bloet/eñ teghen swillinghen die comē/alsmē ghestootē oft gheuallen is. Abstronum/Astloock watere/ Die wortelen ghebrant indē Mey/ Dit watere is goet als een mensche gheronnē bloet in hē heeft/ doeckē daer inne ghenettet/ eñ op dye buyle oft quetsuere ghelept so vergaet dat bloet. Herba roberti/ acus muscata/ Gods ghenadē crupt watere. Dit water is goet als men blauwe buylen heeft gheuallē oft ghestootē oft gheslaghen/ drye ofte vierwerf daer op ghelept/soo verdriuet dat gheronnē bloet onder die huyt inwendich/eñ wort wit eñ gheneest. Sigillum salomonis Salomons seghel/alleene die wortel ghecapt/eñ gebrant int eynde vanden Meye/ Dit watere is goet teghen gheronnen bloet /dat onder die huyt in gheslaghen is/eenen doeck daer inne ghenettet/daer op ghelept/eñ oock ghedroncken.

¶Teghē gheronnē bloet vā vallen oft stootē.

Scolopendria herts tonghē watere. Van desen watere ghedroncken des morghens eñ des auonts/telcken.ij.oncen/ verdrijft gheronnen bloet vander herten dat verstopt is/van vallen ofte van stooten/ ofte als deene metten anderen ghesteken heeft/ ende dye gheheele maent inden Meye alle auonde ghedroncken onderhalf once/ purgeert dat quade bloet vandē goeden. Dat goet blijft inden liue/eñ dat quade wort verteert eñ wtghedreuen. Jacea nigra/ Duyuels beten watere. Dit water is goet des daechs drye mael ghedronckē/telcken.ij.oncen/den ghenen die gestooten/oft gheworpen oft gheuallen zijn/als dat hē dat bloet ronnen wilt/oft gherunnē is. Eyckē loof watere des morghens eñ des auonts ghedroncken telcken.ij.ʒ.is goet teghen gheronnen bloet /als yemāt ghestooten is /eñ dat bloet inden liue ronnē wilt/ so driuet dat water wte. Eghel crupt watere/Centum morbia int latijn ghenaemt/int eynde van den meye ghedistilleert. Dit water is goet ghedroncken teghē gheronnē bloet/als een mensche gheslaghē ghestooten/oft gheuallē is/des daechs driemael ghedronckē telcken onderhalf once.

¶Teghē dat gheclemde ofte gheblutste.

Herba roberti / acus muscata. Godts ghenaden crupt watere. Dit water is goet/als hē een mensche clemmet/met doecken daer op ghelept/twee oft drie mael des daechs. Serpillū onser vrouwē bedt stroo. Dit watere is een sonderlinghe goet watere/ als hē een mēsche geclemt heeft oft eenich lidt blust. Doecken daer inne ghenettet: eñ twee oft driewerf des daghes daer op ghelept.

¶Teghen een ghebrokē been oft ribbe.

Psculi/Lumbrici terre/Pierwormē watere. Dit water/is seer goet/driewerf des daechs ghedronckē telcken een once. Den ghenē die een ghebrokē been ofte ribbe heeft/eñ het helpt hē dattet weder te samē heilt Consolida maior/Walwortele watere/ Tsmorghens des noenēs/ eñ des auonts vā desen watere ghedroncken/ telcken onderhalf once/ helpt wter maten wel dien een been ghebrokē is oft ribbe/eñ wederomme gheschict is te heylē. Primula veris matelieuē crupt Dat crupt/ wortele/met alle zijnder substancien ghecapt eñ ghebrandt midden inden Meye. Des morghens eñ des auonts van desen watere ghedronckē/ telcken.ij.oncen/ is den ghenē goet dye een been oft ribbe ghebroken heeft.

¶Hoemen die hitte verdriuen sal.

Surckel watere is goet tot alle heete dinghē. Wāt het coelt eñ bluscht/alle dinghen die heet zijn/tsi binnen den lichame oft daer buyten/ghedronckē tsmorghens/des noenens/eñ des auonts/telcken een once eñ wtwēdich daer op ghelept. Endiuie water. Een plaester van kempen werck ghemaect een vierēdeel breet/in Endiuien watere wel ghenettet/ een luttel wtghedruct/eñ op die rechte side/also vocht ghelept bluscht alle hitte der leueren/ het si in heete cortsen/ oft heete siecten/oft anderssins/hoe dat si/als die plaester dicwils wederomme genettet wort/so helpt dat Blauwe violetten watere/tempert die ouertallighe hitte der inwendighen leden/die te heet eñ te drooge zijn/ghedronckē telckē een once/des morghens ende des auonts eñ van buyten daer op ghelept.

¶Teghen hittich bloet/ om dat te vercoelen.

Scariola/ distele watere/ Die bladerē eñ steel onder een ghecapt/ eñ int eynde vandē mey ghedistilleert. Dit water twee oft driemael des daechs ghedronckē telcken onderhalf once/beneemt die hitte des bloets eñ den dranck daer mede ghemenget. Eñ het beneēt oock den daghelijcsche cortse den derden dach eñ den vierdē dach cortse. Lactuca domestica/Tamme lactuwe watere. Dit water des morghens/des noenens/ eñ des auonts ghedronckē/ telckē een once/vercoelt dat bloet dat te heet eñ ontfunct is.

¶Om alle quade hitte buyten eñ binnen te blusschen.

Surckel watere is goet tot alle heete dinghen/wāt het vercoelt eñ bluscht alle dinghen dye heet zijn/het si binnen den lichame oft daer buyten ghedroncken des morghens/des noenens/eñ des auonts/telcken een once/eñ wtwēdich daer op gelept. Serpentaria minor/Aarons watere. Die wortele eñ dat crupt onder een ghecapt eñ ghebrant int eynde vandē Meye Dit water des morghens drye vren voor den inbijte ghedroncken/omtrent onderhalf once/doorsnijdt eñ deylt eñ schepdt die oude herte slimighe materie die

inder maghen leyt. Quinque folium/ vijfblat watere. Dit water lacereert ouer zeer/ eñ dwingt alle medicine te resoluerē/ alsment des morghēs eñ des auōts drinct/ eñ met doecken daer op leyt. Scolopendria/ herts tonghen watere/ is goet teghen die hitte/ aen alle leden met doeckē daer op ghelept. ij. oft driemael des daechs/ eñ ghedroncken.

¶ Teghen die schoone/ dat is een onnatuerlijcke hitte met groote roothept ende pijne.

Surckel water ghedronckē/ eñ dat hooft daer mede bestreken/ eñ van selfs latē drooghē/ verdrijft die hitte des hoofts eñ hooftwee die van pinen coēt eñ het is oock goet teghen die Schoone/ alsmē doeckē daer inne nettet ende daer op leyt/ twee oft driemale des daechs. Groot weechbreeden watere is goet teghē onnatuerlijcke hitte/ vlieghēde hitte/ doeckē daer in genettet/ eñ daer op ghelept. Saccara. Wilt nardus water. Die wortel eñ dat cruyt met alle zijnder substanciē onder malcanderē ghecapt eñ ghebrant/ tusschen dye twee onser vrouwē daghē. Een doexkē in dit water ghenettet/ eñ ouer dye Schoone ghelept des morghens/ des noenens eñ tsauonts dat helpt. Meybloemē/ perckbloemē/ Lilium conuallium. Dit watere is goet teghen die Schoone/ eenē doeck daer in ghenettet/ eñ daer ouerghelept/ twee oft driemael des daechs.

¶ Om alle sweeren te coelen.

Vonderbaert watere. Dit watere is seer coudt eñ weynich drooghēde/ eñ is wederslaende in allē dinghen/ eñ is ooc goet teghē Erisipila eñ die heete apostuenien/ die omgaens eten/ eñ van deen stede tot in dandere trecken met werck ofte met doeckē daer op ghelept. Nachtschade watere/ Dit watere is goet repercussiuum/ wederslaēde/ Wāt het verdrijft alle hittighe materie/ eñ vloet die apostuenierē oft sweeren wilt/ alsmen doecken daer in nettet eñ daer op leyt/ tweewerуen des daechs.

¶ Teghen Erisipila dats cleyne heete bladerkens.

Flores papaueris rubei/ Clapper roosen/ oft roode corē roosen watere/ Dit water is goet teghē die hertte diemen heet Dat root vleesch. Linen doecken daer in genettet/ eñ daer ouer ghelept. Wijngaert sap watere/ dit water is goet tegē heete apostueniē Erisipila ghenaemt/ eenē doeck oft werck daer in genettet daer op ghelept twee oft driemael des daechs.

¶ Teghē dat heylich vier genaemt Ignis persicus oft ignis sacer. Dat heylich vier. S. Anthonis vier/ als eens menschen lidt ontfunct oft ontstekē is.

Surckel watere bluscht dat heylich vier datmē. S. Anthonis vier naemt/ alsmen eenen vieruoudighen doeck ofte werck daer in nettet eñ daer op leyt/ des daechs drie oft vierwerf/ somwijls twee oft drye daghen. Exteren watere/ dye exteren als si noch ionck zijn/ eñ eer si beghinnen te vlieghen wten neste/ ghehaelt/ eñ verworcht/ gecapt met alle haerder substācien/ eñ ghedistilleert in reyne gelasen/ Dit water is goet teghen dye ghene die besmet zijn met dat heylighe vier/ datmē. S. Anthonis vier heet/ doeckē daer in ghenettet/ eñ des daechs twee ofte dryemael: daer op ghelept/ eñ telckē van selfs te laten drooghen. ij. oft drie daghen veruolghende/ tot dat ghebluscht is. Groot weechbreede watere. Dit watere bluscht dat heylighe vier oft helsche vier datmen. S. Anthonis vier naemt. Doecken daer op ghelept dye in dit water ghenettet zijn. Root wilghen loof watere is goet teghen dat wilt vier. Sucorea oft sponsa solis/ solsequium/ Sucorey watere/ Dit watere ghebruycket/ bluscht dat heylighe vier/ ghedronckē/ eñ den dranc daer mede ghemenghet/ eñ eenen kempen doeck oft werck daer in ghenettet/ op die swarte bladeren ghelept/ alle ses uren eens/ dach eñ nacht/ so vorē vā dye Pestilencie gheseyt is. Wilt zeduwaer wortel watere/ Dit water bluscht dat heylighe vier oft dat wilt vier. Ignis persicus ghehceten/ eenen drye ofte vieruoudigē doeck daer in ghenettet/ eñ daer op gelept tot dat bluscht.

¶ Teghen dat verbrande/ het si met heeten watere/ olie/ oft vier/ oft waer medē dattet ghe schiet si.

Linden bloetsele watere. Dit water is goet teghen alderhande brant/ doeckē daer in genettet/ eñ daer op ghelept/ daer trecket den brant wte/ eñ doetet ghenesen. Witte lelie water. Dit water geneest dē brāt des viers/ des morghēs eñ des auonts daer mede gewasschen/ eñ doeckē daer in ghenettet/ daer op ghelept

¶ Teghen den brant der sonnen/ datter litteekenen oft plecken zijn.

Born wortel watere/ dat watere gheneest alle verbrantheyt/ doeckē daer in ghenettet/ eñ des morgēs eñ des auonts daer op ghelept.

¶ Om des winters gheen coude aen handē oft voeten te hebbene.

Cleyn bernende netelen watere/ Dat cruyt sonder zijn wortel ghecapt eñ gebrant middē in dye braechmaent/ eñ omtrent. S. Jans Baptistē dach/ eñ veerthien daghen in die sonne ghestelt/ eñ daer mede dye handē eñ die voeten/ oft eenighe andere leden bestreken/ beschermt die des winters/ dat si niet en beuriesen/ allso langhe als ghy dat met gheen ander water afen wasschet.

¶ Teghen dat vercoude merch.

Camille watere/ is goet als yemandē dye beenē eñ dat merch vercout is/ dye beenen dicwils daer mede ghestrekē eñ ghewasschē eñ van selfs latē drooghen Rosemarijn watere. Vier oft vyf weken/ alle daghe twee oft driewerf die beenen daer mede ghestreken/ ende van selfs laten drooghen/ vermeerdert eñ verwermt dat merch. Sinapis mostaert cruyt watere/ Dat ghemeyn mostaert cruyt/ inder tijt alst bloemē heeft ghelijck int beghinsele der braechmaent ghedistilleert/ Met desen watere dye beenen ghestreken/ brengtse weder tot haerder ghesontheyt/ eñ doet dat vleesch wederōme wasschē/ eñ verwermt dat merch inden beenen.

¶ Teghen een veruroren open lidt.

Linden bloetsel watere/ is goet den handen eñ voeten dye veruroren zijn/ als dat si daer af ghewōt zijn doecken daer in ghenettet/ eñ tweewerf des daechs daer op ghelept/ dat trect den vorst wt eñ geneest dā Serpentijn wortel watere Dye ghene dien zijn voeten veruroren zijn/ die wassche zijn voeten des morghens eñ des auonts met desen watere/ soe gheneest hi. Rapen watere/ die ghemeyne rapen int eynde der Braechment/ dye wortele oft rape ghecapt eñ ghebrant/ dit water is goet teghen veruroren ledē/ daer mede ghewasschen eñ ghestreken/ eñ doeckē daer in

ghenettet/daer op ghelept.ij. oft driewerf tsdaechs.

Om hem te helpen dye te seer cout van natueren is.

Valeriaen watere/tsmorghens ende tsauonts ghedroncken telcken onderhalf once eñ dye vercoude leden daer mede ghewreuē/doetse verwermen. Aristologia longa Hoolwortel watere/ Dit water tsmorghens eñ tsauonts ghedronckē/telcken een once/stelpet alle vorst inden mensche. Rosemarijn watere is goet tot allen couden siecten/het rechtuaerdicht eñ sterct den gheest eñ die natuerlike hitte met sinē goeden ruecke/daer inne die siele haer verhuecht eñ verblijdt/midts sine stiptichheit/door die welcke die ledē hen versamē/alsment tsmorghēs eñ tsauonts drinct des een once/met also veel wijns ghemenget. Ruytwatere. Dit watere verdrijft die onnatuerlike coude die ledē daer mede ghewreuē/eñ doeckē daer in ghenettet/daer op ghelept. Groue sauien water/is goet in allen siecten der couder leden/als in Paralisis/beuinghe/Cramp/Epilencia/eñ dier gheliicke/tsmorghens eñ tsauonts hhedroncken/ telcken onderhalf once/ eñ sinen wijn een weynich daer mede ghemenghet/eñ die ledē daer mede ghewreuē/eñ van selfs laten droeghe worden.

Teghen den couden brant.

Tamme appelwatere. Die beste die Jmperste appelen ghenaēt ghebrant als si rot zijn/eñ die rotste zijn die beste. Dit water is goet teghen den couden brant die ommegaens eedt eñ met stucken wech valt/ ofte hoedanich dat hi is/daer mede ghewasschē/eñ eenen doeck daer in ghenettet/daer op ghelept/tsmorghēs eñ tsauonts/tot dat hi gheneest. Van tamme appelē die niet rot en zijn/machmē oock wel water brandē/ Eñ dat water sal ghebrant wordē/ als si volcomelijc rijp zijn/eer si morwe wordē/ oft af vallen/ dit water sterct eñ vercoelt den lichaem eñ therte. Appelbloemen. Die beste bloemē zijn van die appelē diemē Jmpestren pippinghē heet/ inden tijt als die knopkens beghinnē op te ghaen eñ te ontpluyckē/doeckē onder den boom ghesprept/eñ met een roepken op dye tacken ghesslaghē/ die bladerkens der bloemē die dā af vallen vergadert/eñ in balneo marie ghebrant dit water is goet teghē die roothept/eñ teghē die ongestelthept des aensichts/daer mede ghewasschē/eñ vā selfs laten droeghe wordē/ eñ dat salmē drie oft vier weken lanck doen/oft tot dat ghenesen is.

Teghē fenijn datmē inghenomen heeft.

Surckel watere. Drie oft vierwerf ghedronckē/telcken onderhalf once/is goet teghen vergiffenisse/ dat van hittē is. Acoleyē watere. Dit water is goet ghedronckē/ telckē onderhalf once/oft.ij.oncen/ is seer goet teghē vergiffenisse. Pimpernelle watere alleen van die wortele ghebrant/is goet ghedronckē teghē fenijn oft vergiffenisse. Boonbloemē water/is goet drie oncen oft drie oncen eñ een half des waters ghedroncken/ teghen fenijn dat in des menschē lichaem verborghen lept. Boonecrupt watere ghedronckē.v. oft seuen daghen veruolghende/telcken twee oncen oft twee oncen eñ een half/is goet teghē fenijn. Betonie watere is goet.xl. daghen ghedronckē alle morghen eñ auont telckē onderhalf once/is seer goet teghen fenijn/eñ het drijft dat wte. Siuoet watere.iiij. oft ses daghen ghedronckē/ des daechs vierwerf telcken onderhalf once/is goet teghē fenijn. Diptamon diptan watere. Dit watere is goet teghen dat fenijn drie oncē des waters ghedronckē. Dat crupt is twee derhande/ wit eñ swert. Dat witte salmē distilleren tusschen beyde onser vrouwen daghen. Venckel water somtijts ghedronckē/telcken een once oft onderhalf once/ is goet teghen fenijn. Roode steenbreken water. Filipendula/Dat crupt ende die wortele met malcanderē ghecapt int eynde vandē meye ghebrāt. Twee oft drie oncen van desen watere ghedronckē is goet teghē fenijn als een mēsche eenich fenijn in ghe nomē heeft. Verbena oft herba sacra ysercrupt. Dit water is goet ghedronckē teghē fenijn/alst een mensche in ghenoemē heeft/so gheneest hi/ghedroncken inder stadt van Metridatum/ telckē twee oncen eñ een halue oft drie oncen.

Teghen die toouerie die een mensche inghenomen heeft.

Groot weechbreeden watere is goet teghē die toouerie dye een mēsche int lijf ghenomē heeft/ Dese sal dat water vier ofte vijf daghen alle daghe driewerf drinckē/telcken onderhalf once/ eñ daer na sal hi een stercke purgacie nemen. Eñ het is oock goet teghen alle schadelycke spijse.

Teghen schadelijcke medicinen.

Betonie watere/twee oft drye daghen tsmorghens nuchteren ghedronckē/tsnoenens eñ tsauonts/ telcken twee oncen oft twee oncen eñ een half/is dē ghenen goet die schadelijcke medicinen ghebruyt heeft/ want het breect die/eñ het brengtse van hē. Gemeynen radijs watere/drie oft vierwerf des daechs ghedroncken van desen watere/ telcken onderhalf once/ oft twee oncen/is goet teghen dootlijcke eñ fenijnighe medicine/eñ drijft die wt.

Teghen een spinne die yemant in ghenomen heeft.

Citraria oft Mellissa/ Moedercrupt/ Een mēsche die een spinne fenijn oft quade materie eñ onreynicheit inne ghenomē heeft die drincke haestelijck twee oncen vā desen watere. Wāt dit water en laet gheen fenijn oft onsuyuerhept inden mensche bliuen.

Teghen een mugghe die yemant in gheslickt heeft.

Cicuta/winterlinc watere/een half once van desen watere des morghens nuchteren lauwe ghedronckē is goet den ghenē die een mugghe gheswolgē heeft so wort die wt ghedreuen.

Teghen den fenijnighen rueck des Metaels.

Als een mensche vergheuen ofte ghefenijnt is van den ruecke der metalen/ vanden welcken den menschen die leden inwendich beghinnen te rotten/ghelijck ghi dat wel siet aen die menschē die hen met vnguento mercuriali saluen/ hoe hen van den ruecke des quicsiluers den mont ende dat tant vleesch rottet eñ dye tanden wt vallen/so meyndi dat van hittē is/dwelcke also niet en ghescheit. Want den Mercurius is coudt ende vocht inden vierden graet/ maer alst ghesublimeert wort/so ist heet eñ droeghe Nochtās en verderuet des niet te min des menschē lichaē/ eñ brengt dien tot eē slimich vleesch Estimoniū ghenaēt/met Alssen water salmē hē helpen/Tsmorghēs tsnoenens/eñ tsauonts vā desen watere ghedronckē telckē onderhalf once/is goet teghē die rottinge der medicinen/die in die heymelike stedē verborgē is/die verteret eñ verstroeyet / midts eenighe stiptichept/ daer omme ist af schuerende eñ sterct dat ledt.

¶ Teghen tfenijn dat eenen mensche becropen heeft.

Groot weechbredē watere. Dien een spinne oft eenighen anderē worm ghesteken oft becropen heeft/ Die wassche den steeck met weechbreedē water twee werf des daechs/eñ legghe daer doeckē op die int selue water ghenettet zijn/ so heylet sonder eenich hinderc. Lilium conuailium/meybloemen perckbloemē watere. Dit water is goet als een spinne oft fenijnde beesten yemandē ontsuyuert heeft/doeckē daer inne ghenettet eñ daer op ghelept.

¶ Teghen eens fenijnden diers bete.

Betonie watere is goet teghen fenijnde diers betē alle daghe tweewerf tsmorghens eñ tsauonts ghedronckē/telcken onderf once/eñ doeckē daer in ghenettet eñ op dē beet ghelept. Valeriaen wortel watere/tusschē beyde onser lieuer vrouwē daghē gedistilleert/dit watere is goet teghen quade fenijnde diers beten/ alsmē dat water inden put vander herten oft der maghē mont struijct. Herba paralisis/hemels sluetele/die bladeren eñ die bloemē met alle zijnder substancien/ ghecapt eñ ghebrant int beghinsele vandē Lenten. Dit watere heylt alle fenijnde diers beten/ tsmorghens eñ tsauonts daer mede ghewasschē/eñ met doeckē daer op ghelept die int selue watere ghenettet zijn. Serpilliū Onser vrouwē bedstroo water/ Mettē water tsmorghens eñ tsauonts/des fenijnde diers beten ghewasschē/eñ doeckē daer in ghenettet eñ daer op ghelept/dat helpt ouer seer. Groue sauie watere is goet wat eenē mensche ghebetē heeft dat fenijn draecht/ tsmorghens eñ tsnoenens daer mede ghewasschē/eñ doeckē daer in genettet/daer op ghelept/ dat trecket fenijn wte.

¶ Teghen eenen worm die in eenen mensche ghecropen is.

Basilicon Gariofilata cruys basilicon. Den steel eñ die bladeren onder een ghecapt eñ ghedistilleert per balneū marie. Dit water is goet ghedronckē twee of drie oncen als eenē worm in des menschē lijf ghecropen oft ghewassen is/so moet hi vandē mēsche gaen sonder schade. Cardo benedictus/ born wortel watere. Het lach een man op eenē tijt onder eenē boom eñ sliep/desen manne liep in zijn kele een slanghe onderhalf elle lanck/dien ghafmē vijf ofte ses druppelē vā desen watere in/ doen liep dye slanghe wt/eñ si starf Maer ic rade datmē des waters drincke twee oft. iij morghenstondē nuchterē/ telckē. v. ofte. vi. dragma eñ oft si haer vertrocke/so sal hi vasten. ij. daghen/eñ gheeft hē dan onderhalf once oft twee oncen van desen watere/so gheneest hi.

¶ Teghen eenen honts bete/oft een ander dier dat eenen mensche ghebeten oft ghesteken heeft.

Ihepita oft menta non odorifera Katte crupt watere/ Dit water is goet als een worm yemanden ghesteken heeft/ eens des daechs ghedronckē onderhalf once/eñ doeckē daer inne ghenettet daer op ghelept Ghemeyn netelen watere. Des honts bete met desen watere ghewasschen/ eñ doecken daer inne ghenettet/eñ een weynich wtghedruct/ eñ daer op ghelept doetse ghenesen.

¶ Teghen eenen fenijndē beet van eenen worm oft dier/so dat hi niet ghesprcken en kan.

Ghemeynen aluyn watere/in dat eerste der Herfst maent ghecapt eñ ghebrandt/ vier oft vijf werf van desen wate ghedroncken/ telcken een once helpt den ghenē/dye vā eens diers oft worms bete/verheescht is/dat hi niet ghespreken en can.

¶ Teghen eenen beet oft steeck der slanghen

Poley watere/ Als een slanghe oft ader yemanden ghebeten heeft/so sal hi alle daghe twee oft drye oncen van desen watere drinckē/eñ daer op legghē alle daghe tweemael/so salt genesen. Camille water gheneest den fenijndē beet der slanghē/ ghedronckē driewerf des daechs/telckē een once/ende tweemael des daechs doeckē daer op ghelept die in dit selue water ghenettet zijn. Venckel watere des morghens op dē fenijnighē beet der slaghē ghelept eñ daer mede ghewasschen/doet den seluen ghenesen.

¶ Teghen eens dullen oft verwoeden honts bete.

Betonie watere treet dat fenijn eens verwoedens honts beet wte/des daechs tweewerf ghedroncken/ telcken onderhalf once oft. ij. oncen/ eñ doeckē daer inne ghenettet /daer ouer ghelept/Eñ het treet also dat ghebroken been wte. Groot weechbreede watere. Als yemant van eenen rasenden hont ghebetē is/ soo ist goet datmē die wonde met desen watere wassche/eñ doeckē in dat selue water ghenettet/des morghens eñ des auonts daer op legghe. Herba paralisis hemels sluetele water/ des morgēs eñ des auōts met desen watere ghewasschē/ eñ met doecken daer op ghelept/ gheneest des dullen honts bete. Lilium conuallium/meybloemen oft perckbloemen watere tsmorghens ende des auonts van desen watere ghedroncken/telcken onderhalf once/is den ghenē goet die van eenen dullen hont ghebetē zijn/den beet daer mede ghewasschē/ eñ doeckē daer in ghenettet daer op ghelept.

¶ Teghen der spinnen steeck.

Bernagien watere is seer goet/ als een mēsche ghesteken is van eender spinnē oft eender byen ghestraelt eenen dubbelen doeck in dat selue water ghenettet/ eñ op den steeck ghelept/verdrijft die pijne/eñ heylt die wonde. Lilium conuallium/meybloemē oft perckbloemen watere/Dyen een horssele ofte wespe/bye/ oft spinne ghesteken heeft/ salmen eenē doeck in dit watere netten/eñ daer op legghē des morgēs eñ des auonts. Aueroon watere. Dien een spinne ghestekē heeft/die sal den steeck met desen watere wasschē eñ eenen doeck daer inne nettē eñ daer op ghelept twee werf des daechs/eñ het gheneest.

¶ Teghen dat strälen oft steken der byen horsselen/ofte wespen.

Lilium conuallium/ meybloemē oft perckbloemē watere. Dyen een bye/horssele/ oft wespe ghesteken heeft salmē eenē doeck in dit water nettē eñ daer op legghen des morghens eñ des auonts. Bernagien watere is seer goet/ als een mensche ghestraelt ofte ghesteken is van een bye/horssele/ ofte wespe/ eenen dobbelen lijnen doeck in dat selue watere ghenettet eñ op den steeck ghelept/verdrijft die pijne/ende gheneset die wonde.

¶ Teghen eens schorpioens steeck.

Ghemeyn radijs watere. Dit watere is goet teghē des Scorpioens steeck/ des morgens eñ des auonts daer mede ghewasschen/ eñ eenen doeck in dat selue watere ghenettet telckē daer op ghelept/eñ het doodet oock den schorpioen.

Om alle cortse te verdriuene.

Blauwe lis bloemē watere/ Dit water tsmorghēs ēn tsauonts ghedronckē telcken een once/ is goet teghē alle cortsen/ hoedanich dat die oock zijn. Groot weechbreeden watere is goet den ghenen die de cortse heeft ghedronckē tsmorgens nuchterē twee oncē/ eer hem die coude aen coemt. Want het gheneest/ ēn wederslaet allen cortsen/ bysondere alsmen dat drye morghenstondē nuchteren drinct/ ēn God om hulpe bidt. Camille water tweewerf des daechs ghedroncken/ telcken onderhalf once/ ēn den rugghe daer mede ghesalft/ is goet teghen die cortse. Centaurea centorie water/ is seer goet teghen die cortse/ tsmorgēs nuchterē ghedronckē ēn tsauonts/ telckē twee oncen Vlierbloemē watere. Dit watere tsmorghens/ ende des auonts ghedroncken/ telcken een once oft onderhalf once sommighe daghen veruolghēde/ verdrijft des derdendaechs cortse/ ēn purgeert alle vlocdē dye van melācolie comen. Roosemarijn watere/ alle morghen nuchterē ghedronckē een once/ is goet teghen die pestilencie metter cortsen. Het drijft oock alle fenijn wten mensche ghelijck driakele. y. z. Het is oock goet den vrouwen mede vruchtbaer te maken/ alsmē een badt maect daer rosemarijn in gelodē is. ☞ Dit badt is oock een badt des leuens/ een vertreckinghe der outhept/ ēn een vernieuwinghe des menschen/ want het heeft eenighe secrete duechden/ alsmen een ghelas met roosemarijn bloemen vult ende in sandt graeft ouer dat half deel/ ende een maent ofte meer daer in te laten staen/ tot dat die bloemen water worden. Dit selue water sedt in dye sonne omtrent veertich daghē/ soo wort dat claer ēn coemt inder cracht des balsems. Dit water sterct dat herte/ dye hersenē ēn dat gheheel lichaem.

Teghen die cortse der ionghen kinderen.

Cuscuta doddercrupt/ sicrupt watere/ ofte silcrupt watere/ dat crupt dat int vlas wast/ dat watere/ is goet teghen der iongher kinderē cortse die noch suyghen/ alsmen hen daer af te drinckē gheeft/ omtrent een half loot/ ēn een weynich in haer pappe doet wāt het purgeert coleram.

Teghen die heete oft scherpe cortsen.

Surckel watere is goet teghen die heete oft scharpe cortsen/ dicwils ghedronckē/ ēn finē dranck daer mede ghemenget/ want het bluscht ēn verslact dē dorst. Bernagien bloemē watere des daechs driewerf ghedronckē is goet teghē die heete cortsen oft fiectē telcken een once oft onderhalf once. Blauwe vyoletten watere/ tsmorghens/ tsnoenens ēn des auonts ghedronckē/ telcken onderhalf once/ is seer goet in heete cortsen/ ende teghen alle quade hitte. Epatica/ leuercrupt. Die bladerē schoon verlesen ende ghebrāt int eynde vandē meye/ ēn int beghinsele vander braechmaent. Dit water des morghens/ des noenēs ēn des auonts ghedronckē/ telckē onderhalf once oft twee oncen/ is goet teghen die heete cortse.

Teghen den dorst in heete pestilencie oft cortse.

Lamme lactuwe. Drie oft vierwerf/ van desen watere ghedronckē/ telcken onderhalf once/ verslaet dē dorst ēn tempereet dye hitte der leueren. Nenufaris/ Zeebloemē watere/ des morghens ēn tsauonts van desen watere ghedronckē/ telcken een once oft onder half once ende den dranck daer mede ghemenghet/ verslaet den dorst.

Teghen die cortse die om dat herte leyt.

Bernagien watere/ Dat ghedistilleert is met alle zijnder substācien/ des morghens ēn des auonts ghedronckē/ is goet teghen den hertrede. Hedera terrestris/ onderhaue/ Dat cruyt metten stele ghecapt ēn ghebrāt int beghinsele vander braechmaent Dit watere is goet ghedronckē sommighe daghen des morghens ēn des auonts/ telckē een once/ teghē die cortse die den mensche om dat herte leyt. Buglossa ossen tonghen watere/ Dit watere des morghens ēn des auonts ghedronckē/ telcken onderhalf once/ is goet teghen dat beuen der herten.

Teghen die daghelijcsche cortse.

Scariola Dudistile. Die bladeren ēn den steel onder een ghecapt int eynde vanden meye. Dit water verdrijft die daghelijcsche cortse/ des derden daechs cortse/ ēn des vierdē daechs cortse/ alsment twee oft driewerf des daechs drinct/ telcken onderhalf once/ den dranck daer mede ghemenghet/ ende wtwendich op ghelept met eenē lijnē doeck. Serpillum onser vrouwen bedstroo. Dit watere met Alsen water gemenghet ēn ghedroncken/ is goet teghen die daghelijcse cortse/ ēn is warachtich beuondē van eenen wel gheleerden doctoor. Consolida rubea Tormentille/ dat cruyt ēn wortele met alle zijnder substācien ghecapt ēn ghebrant tusschen die twee onser vrouwen daghē Des morghens ēn des auonts van desen watere law ghedroncken/ telcken twee oncen/ is goet teghē dye cortse/ bisondere teghen die daghelijcsche cortse/ des derden daechs ēn vierden daechs cortse. Flores persicorum/ Persick bloemē/ als die bloemē eerst beghinnen op te ghaen/ ēn vergadert ghelijck ic voren hebbe ghesept vandē appelbloemē/ Een once oft onder half once van desen watere ghedronckē ende daer op gheuast/ is goet teghen die daghelijcsche cortse/ ende teghen des derden daechs cortse/ Het is beproeft ēn warachtich beuonden.

Teghen des vierden daechs cortse.

Alssen watere/ des morghens ende des auonts van desen watere ghedronckē/ telckē twee oncen/ is goet teghen des vierden daechs cortse quarteyne genaēt. Ferraria minor. Agrimonien watere. Dit water is goet teghen des vierdē daechs cortse/ des morghens ēn des auonts ghedroncken/ telcken omtrent twee oncen. Scolopendria Herts tonghē watere. Dit watere ghedronckē/ des morghens ēn des auonts/ telcken twee oncen/ is goet teghen des vierden daechs cortse. Nepita Katten crupt oft Neppen watere. Dit water neghen daghen lanck des morghens nuchteren ghedroncken telcken onderhalf once/ is goet teghen die cortse/ ēn des vierden daechs cortse/ comende van melancolien het verdrijft oock dat fenijn.

Teghen die waterachtighe colera die verleghen coude vochtichept ēn water achtighe colera wtghedreuen wort die vanden derden dach oft vierden daghes cortse comē.

Raphanus maior Miradick watere/ Dit water gesouten ēn een luttel werm ghemaect/ omtrent twee oncen nuchteren ghedroncken/ ēn een half vre in ghehouden/ ēn een veder in olie ghenettet/ ēn in dye kele ghesteken ende ghewreuen/ dat doet wtworpē de verleghen coude vochtichept/ ende ooc mede die waterachtighe Colera/ daer dye derden daechs cortse/

eñ quarteyne af comen/ eñ het verdrijft die Colera. Brunellen watere. Vierwerf des daechs/ dit watere ghedronckē/ telckē twee oncen eñ een halue/ is goet teghen dat onghesegenet/ eñ teghē dat Vreesam der ouden eñ der ionghen luyden.

Als een ionck kint oft een oudt mensche die onnatuerlijcke hitte heuet Erispila ghenaemt.

Pacea oft herba clauellata/ Vreeaen cruyt watere/ Dat cruyt mettē stele dat in die houen wast ghebrāt alst bloemē draecht. Dit water is den ionghē kinderen goet/ als hen die onnatuerlijcke hitte ouercoemt eñ hen sieck maect/ dan salmens hen te drincken gheuen/ onderhalf once/ eñ haerē dranck daer mede mengen. Altea hooch maluwe wortel watere is goet gedroncken/ tsmorghens eñ tsauonts/ teghē die onnatuerlijcke hitte ghenaemt Vreesam ofte Erispila. Cauwoorden water/ Rosen olie met desen water gemenghet/ eñ daer mede dye lendenē/ eñ den rugmessen ghesalft/ is seer goet tegen die heete cortsen eñ tegen dat Vreesam Erispila genaemt. Cauda equina paerts steert. Dat cruyt indē meye ghebrant/ Tsmorghens/ tsnoenens eñ tsauonts van desen water ghedroncken/ telcken twee oncen/ eñ doecken oft werck daer in ghenettet/ gheiijc een plaestere/ eñ op die siecte ghelept Erispila ghenaēt/ dat zijn heete brādende bladerkens/ ghelijck dat Vreesam ofte dye schoone. Moedercruyt watere/ Dit water is den ghenē goet die zijn maghe van couden/ oft van veruuyltheyt beswaert is. Wilde roosen watere/ als si volcomelijcken tijdich zijn/ eñ eenich sins beghinnē open te gaen die bladeren af ghebroken eñ ghebrant. Een once vā desen watere nuchterē ghedroncken/ is goet teghen dat Vreesam.

Teghen den derden daechs cortse.

Vlierbloemē water/ Dit tsmorgens eñ tsauōts ghedronckē/ telcken een once oft ondchalf once/ sommighe daghen veruolghēde/ verdrijft des derdē daechs cortse/ eñ purgeert alle vloeden die van melancolien comen. Brunellen watere. Dit watere twee oft driewerf des daechs ghedronckē/ telckē onderhalf once/ is goet teghen dye daghelijcsche cortse/ eñ ooc teghē des derdē daechs cortse. Schariola. Dudistele water Dit water verdrijft die daghelijcsche cortse/ des derden daechs cortse/ eñ des vierdē daechs cortse/ alsmē twee oft driewerf tsdaechs drinct telcken onderhalf once/ den dranck daer mede ghemenghet/ eñ wtwendich daer op ghelept met eenen linen doeck.

☞ Teghen die quade locht der pestilencien.

Valeriane water. Een once van desen watere ghedronckē/ tsmorgēs eermē wten huyse gaet/ is goet tegen die quade locht der pestilencien. Veronica Eerēbrech water. Van desen watere tsmorghens nuchteren een onceghedronckē eñ een stuckē vā een spongie daer inne ghenettet/ eñ in een houtē busken met ghaten ghedaen/ gedragē/ eñ daer dicwils aen gheroken/ is een seer goet preseruatijf eñ bescherminghe voor die pestilencie in der tijt als si regneert/ eñ handen/ eñ thooft alomme daer mede bestreken.

☞ Teghen die Pestilencie.

Surckel water is goet ghedronckē teghen die pestilencie/ telckē onderhalf once. Endiuien water is den ghenē goet ghedronckē die die pestilencie heeft/ telcken een once ofte onderhalf once. Angelica watere/ Dye wortel int eynde des tweeden iaers indē herfst ghecapt/ ghestootē/ eñ ghebrandt. Dit water is dat alder edelste water datmen vinden mach/ teghen die pestilencie/ alle morghen nuchteren ghedronckē een half once/ eñ als yemandē dye pestilencie aencoemt/ dye neme des waters twee oncen/ tiriaca een dragma vander wortele ghepulueriseert een halue dragma/ Azijn een half loot/ dat salmen onder malcanderen menghen/ ende gheuē dat den seluen mensche te drincken/ eer hi slaept/ Maer eerst salmen hem laten een goede latinghe/ eñ als hy dan den ghenoemden dranck in ghenomē heeft/ so salmē hē neder legghē/ eñ latē hem wel sweeten/ want dat sal hē wel helpē. Porceleyn watere/ des morghens/ des noenens/ eñ des auonts ghedronckē/ telcken onderhalf once/ verslaet den dorst/ eñ inder seluer manierē ist oock goet teghen die pestilencie. Malua/ maluwe papplen water. Dit water wederstaet den fenijne der pestilenciē alsment alle morghen nuchteren drinct/ telckē onderhalf once/ inder tijt als die pestilencie regneert/ dā is dat een goet preseruatijf/ den mensche voor die siecte der pestilencien te beschermen. Pimpernellen watere/ alle auonde eñ alle morghē/ telcken een once ghedroncken/ is seer goet teghen die pestilencie. Brunellen water/ alle morghen nuchterē ghedronckē inder tijt der pestilēcien/ behoet den mensche dat hem die pestilēcie niet aen en coemt. Fumus terre/ Grisecon watere twee oncen van desen watere/ twee oncē des morghens nuchterē ghedronckē/ is seer goet teghen die pestilencie/ bisondere alst ghedistilleert is per Alēbicū. Valeriane watere des morghēs nuchterē twee oncen ghedroncken eermen wten huyse gaet/ is goet teghen die pestilencie. Diptam watere/ des morghēs eñ des auonts ghedroncken/ telcken onderhalf once is goet teghen die pestilencie. Veronica/ Eerenbrich watere/ Dit watere is goet teghē die pestilencie/ wāt het doet sweeten/ alsmen den mensche terstont bloet laet/ als si hem aencoemt/ dan gheeftmen hē te drincken onderhalf once van desen watere/ ghemenghet met onderhalf dragma van desen cruyde ghepulueriseert. Filipendula/ Roode steenbreke watere/ des morgens eñ des auonts van desen watere ghedroncken/ telcken onderhalf once/ is goet teghen die pestilencie. Gheytē melck watere/ des morghens eñ des auonts twee oncen van desen watere ghedroncken/ is goet teghē die pestilēcie. Bistorta/ serpentijn wortel watere/ een once van desen watere/ des morghēs nuchteren ghedronckē/ is goet teghen die pestilēcie. Roosemarijn water/ alle morghē nuchterē ghedroncken een once/ is goet teghē die pestilencie. Scabiosen water/ alle morgē nuchterē vā desen water ghedrōckē onderhalf once/ is goet teghē die pestilēcie. Cōsolida regalis/ ridders sporē oft bloemē water/ Tcruyt den steel eñ bloemē met malcanderē ghecapt/ eñ int beghinsele der Braechmaent ghebrant/ Onderhalf once van desen watere des morghens nuchterē ghedroncken/ is goet teghen die Pestilencie. Consolida rubea. Tormentille/ Onderhalf once van desen watere/ des morghens nuchteren ghedroncken/ is goet teghen die pestilencie/ ende het is een goet preseruatijf/ dat is een bescherminghe voor dye pestilencie/ dat si eenen nyet aencomen en mach/ Ende oft si eenen mensche aenghecomen ware/ soe salmen aen dat selue ledt bloet laten/ so dat behoort ende nae dat hy ghelaten is/ salmen hem inne gheuen twee oncen vā desen watere/ eñ men sal dat watere menghen met

een dragma venecetsche driakele ende onderhalf loot azijn/ Dan salmen hē legghen/ eñ wriuen hē zijn han den eñ voeten met azijn/ ruyte/ eñ alssene/ eñ sout/ eñ laten hem wel sweeren. Eñ des anderdaechs weder also/ so gheneest hi. Alssen water alle daghe driewerf ghedroncke/ telcken een once/ is goet teghen die loo se eñ pestilencie. Cicorey water. Van desen watere ghedroncke/ telcken een once oft onderhalf once/ is goet teghē dye pestilencie. Want het beschermt den mensche daer voore.

Als een mensche die pestilencie heeft met wat wateren datmen hem helpen sal.

Spina aniba/ Gotte breemen/ als dat loof alder sterckste vā smake is/ ghelijck int eynde vandē meye. Dye bladeren af ghestroopt eñ ghebrandt. Dit water is goet ghedronckē den ghenen die die pestilencie heeft/ eñ dat helpt hem wel. Angelica watere is dat alder beste watere teghen die pestilencie datmen vinden mach/ soe voorghescreuen is. Groot weechbreeden watere/ is goet ghedronckē teghen die pestilēcie eñ doecken daer inne ghenettet/ eñ op die leuere ghe leyt/ op die rechte side/ eñ dat dicwils gedaen/ so verdwijnt si. Cardo benedictus Gornwortel water. Dit water onderhalf once ofte twee oncen ghedroncken/ beschermt den mensche voor dye pestilencie. Dassen bloet watere in die honts daghen dyes caniculares ghenaēt ghedistilleert/ is goet teghē die pestilēcie eñ doeckē daer inne ghenettet/ eñ daer ouer ghelept/ so gheneest die mensche. Saponaria/ seep cruyt water Herba fullonum oft cruyswortele. Dat cruyt/ eñ die wortel onder malcanderē ghecapt eñ ghebrandt int beghinsele der Graechmaent. Drye oncen van desen watere ghedroncken/ is ghoet teghen die pestilencie Als yemanden dye pestilencie aencoemt. Huenich waters een once/ Aloepaticum/ Rubea tinctorum/ Mirre/ Sofferaen van orienten/ elcs twintich gheersten coornen swaer/ eñ een blat puer fijn ghesllaghen ghout/ wrijft dat al onder een/ eñ doet dat in water. Dit gheeft hē te drinckene. Want het is goet teghē die pestilencie/ eñ veelderhande ghebrekē/ Aldus salmen dit huenich water distilleren. Doet alsoo vele huenichs als ghy wilt/ in een colnen ghelas. Stopt dat wel vaste/ eñ settet veertich daghen in paerden mes. Maer dat paerden mes moet alle weken eens vernieuwet worden. Dan stelt dat ghelas in asschen in eenē wint ouen dat is eenen ouen/ daer in die middelt vanden ouen eenen yseren treeft staet ghemetst/ metten drie eynden inden muer des ouens/ ende dat ghelas sal van venectschen scheruen ghemaect zijn/ Dat ghelas salmem van buyten/ van bouen tot beneden eenen dweersen vingher dicke verluterē/ dats beleymen met potbackers leem met coebaer scheer haer/ oft paerde stoorten gheslaghen met eenen houten roepken tot dattet gheheel ontlupke/ eñ dat een haer vandē anderen ghescheyden is/ eñ gheen knodden ofte clontē daer inne en zijn/ dan salmē dat cleyne cappen eñ metten leem menghen/ also dattet des paerts stoort oft desterlinghē vanden vlasse/ dat derdendeel soe vele si/ alser leem is/ ende men sal twater souten/ oft wijn daer voore nemen/ daermen den leem mede tordet/ dat hy niet en clieue noch en splijte vanden viere/ ende bestrijckē dat ghelas drie ofte vierwerf met desen leeme/ eñ telcken wel laten droo ghen van selfs inder schaduwen/ Oft wildy dat dye steenen niet splijten noch borsten/ noch schuerē en sullen/ so maect den leem met ghebrant netel water eñ ghedroocht als vore/ Daer nae salmen dat derdendeel van dat ghelas vullen/ eñ settent inden ouen op den treeft die oock met goeden leem sal bestrekē zijn Daer na den ouen verpleet/ eñ eenē allembeck op dat ghelas ghesct eñ verluteert dats beleēt/ dan een viole daer voren ghesettet/ omtrēt drye vren saecht vier ghemaect/ eñ dat so langher so grooter eñ inden eersten salmē die locht oft wintgaten stoppen/ dier vier sal zijn bouen den roostere teghen die colen/ daer mede ghi dat vier meer derē oft minderē muecht: na dat ghi hē locht gheeft. Want men moet wel gade slaen eñ laet dat ghelas van selfs cout wordē eer ghijt wt neemt. Eñ dien voorscreuē huenich in eenen windt ouē per Allembicū ghedistilleert/ eñ als dat druppē wilt/ soe trect des viers een deel wte/ eñ latet saechte aengaen/ Deerste watere is claer/ dat doet wech/ eñ ontfanget dat gheel watere/ eñ oerwaert dat is totter pestilencie goet/ so voorghescreuē is. Okernootē doesterē oft dluymen watere/ dat zijn die buytenste groene schorssen vandē seluen noten/ eñ daer en leet niet aen al zijn si sweet/ want swert zijn si betere/ also verre als si niet rot en zijn/ dan si sullen ghebrāt worden in dat beghinsele der Graechmaent. Eenen mensche dyen die hitte aen coemt/ eñ ghebloet laet heeft voor dye vier eñ twintich vren/ van desen watere te drinckē ghegheuē met dat derdendeel wijn azijn/ het is besocht eñ warachtich beuondē teghē die pestilēcie. Sanguis porcinus/ swijnen bloet ofte verckens bloet watere. Dat bloet van eenen ghesneden verch alsoo versch ghebrant/ alst ontfanghen wort. Twee oncen eñ een halue/ is den ghenen goet ghedronckē die die pestilencie heeft. Consolida rubea/ Tormētillen watere is een goede bescherminghe voor die pestilencie/ so dat voorschreuen is.

Om die hitte der pestilencien te blusschen.

Blauwe violetten watere/ is goet ghedronckē ende den dranck daer mede ghemenghet/ teghen dye hitte inder pestilēcien. Donderbaert watere/ is goet teghen die hitte inder pestilencie/ met kempē werck daer op ghelept dat daer in ghenettet is eñ met een luttel roosen water ghemenghet/ eñ die leden daer mede ghewreuen. Nenufaris oft cacabus Veneris/ oft papauer palustris/ Zeebloemen water een once van desen water ghedroncken/ ende den dranck daer mede ghemenghet eñ ghedroncken/ is goet teghen die hitte der pestilencien.

Om eenen man manachtich te maken.

Pastinaca domestica/ Tamme pastinaken wortel watere. Die wortele eñ niet dat cruyt ghecapt ende ghebrant int eynde vander Meerte. Dit water ghe dronckē alle auōde alsmē slapē gaet/ drie oncē maect die mans mālicker eñ menichfuldicht hen dat saet. Voghels tonghē water eñ twast aē die Esscē boomē Dit water tweewerf tsdaech ghedronckē/ telckē onderhalf once/ vmeerdert des mans saet. Resta bouis Hekel cruyt water/ Die bloemē gedistilleert/ telckē eenē lepel gedronckē/ doet dē mans haer verlorē natuere wedercomē. Sauina sauelboō water. Dat ghe was gestroopt vandē stelē/ eñ ghebrāt int laetste der herfstmaēt. Dit water is dē kintdragendē quaet: een once gedronckē/ breyngt lust tot Venus spel. Aueroonen watere des daechs driewerf ghedronckē/ telckē onderhalf once/ is goet teghen der lenden sucht.

Om dat sperma te vermeerderen.

Eringus/Centum capita/Cruys dystel watere/ alleene die wortel ghecapt en̄ ghebrant int eynde van den Meye/en̄ niet spader/Dit water des morghens en̄ des auonts ghedroncke̅/telcken een once ofte onderhalf once/ vermeerdert dat manlijck saet/ en̄ het verweet Venus spel. Voghels tonghe/ en̄ het wast aen die Esschen boomen/ hier water af ghebrant/ en̄ telcken onderhalf once tweewerf des daechs ghedroncken/vermeerdert sperma. Aristologia longa/ Hoolwortele watere/ Dit watere des morghens en̄ des auonts ghedroncken / telcken twee oncen ofte twee oncen en̄ een half/maect veel manlijcs saets oft sperma. Satirion oft testiculus vulpus oft leporina Knabecruyt. Het is tweederhande/ een manneken en̄ een wijfken/Des manneckens wortele heeft twee wortelen aen malcandere̅ hanghende ghelijck twee muscaet noten/Dat wijfken heeft twee wortelen op malcandere̅ ligghende ghelijck twee handekens/ en̄ het heet palma Christi knaben cruyt/ Dye mannekens wortele ghebrandt int eynde vanden Meye/ Van desen watere ghedroncken des morghens ende des auonts / telcken onderhalf once brengt groote hitte/daer omme maket lust tot Venus spel/en̄ het vermeerdert dat saet.

Om die oncuysheyt te minderen.

Oslle watere/ Dit water is goet teghen die oncuysheyt en̄ het verdrijftse/ dit water met azyn ghemenghet en̄ ghebrandt ende twee daghen nuchtere̅ ghedroncken/des morghens en̄ des auonts/telcken een once. Venckel watere sommighe daghen ghedroncken/telcken een once/en̄ onder anderen dranck ghemenget /beneemt ende verdrijft oncuysheyt. Herba sacra/Verbena/Ysercruyt/des daechs twee oft driewerf van desen watere ghedroncken/telcken een once oft onderhalf once/ verdrijft dye oncuysheyt met allen seere. Caprifolium/Ghertenblat/ dat watere des morghens/ des noene̅s/ en̄ des auo̅ts van desen watere ghedroncken/telcken een once is goet teghe̅ die oncuysheyt. Wijncruyte water/ des morghens twee oncen oft twee oncen ende een halue ghedroncken/verdrijft die oncuysheyt. Nemifaris/Zeebloemen watere/ van desen watere des morghens ende des auonts ghedroncke̅ telcken onderhalf once/verdrijft dye oncuysheyt/het verteert sperma dat saet/ de leden der generacien/ crancket en̄ het beneemt de machtighe oncuysheyt.

¶ Teghen dye rudicheyt tusschen vel ende vleesch/van dat verhouden sperma.

Palacum/ Kolbeken/ Dit watere is goet als dye natuere by eenen mensche verdroocht ende verdoruen is/twee oft drie werf des daechs ghedroncke̅/so gheneest die mensche/en̄ dye natuere coemt weder/ Ende heeft hi sorghe/ dat hem dye natuere tusschen vel ende vleesch slaen sal / ende dat hi rudich wort/so sal hi dit water drincken soe vooren staet/ende dit en sal niet gheschieden.

Om dye ouerdadich inder oncuysheyt gheweest zijn/te helpen.

Chieri gheel vyoletten watere/ Twaelf ofte veertien daghen van desen watere ghedroncken/tsmorghens ende des auonts/ telcken onderhalf once/ is goet den ghenen dye te vele ende te seere der minnen spel ghespeelt hebben. Epatica/Leuercruyt watere/ is seer goet als een mensche der minnen spel te vele ghespeelt heeft/dat hem dye leuere verderft en̄ verdorret/des morghens en̄ des auonts ses oft acht daghen veruolghende ghedroncke̅/ telcken onderhalf once ofte twee oncen. Capillus veneris ofte coriandru̅ putey/capillus porcinus/ Muercruyte/oft steencruyte watere/ Van desen watere des morghe̅s ende des auonts ghedroncken/telcken onderhalf once/is seer goet den ghenen dye der minne̅ spel te vele ghespeelt heeft/als dat hem daer af die leuere verdoruen is. Groue sauien watere/ Alle daghe van desen watere ghedroncken/ twintich oft dertich daghen/des morghens en de des auonts/telcken een once/is den ghenen ghoet/ die der minnen spel te vele ghespeelt hebben/dat hen die leuere verdoruen is/ die stercket/ en̄ brengtse wederomme tot ghesontheit/en̄ het maect se wel warende.

Teghen dat fledercijn.

Een cruyt dat twee oft drie voete̅ hooghe wast/ en̄ heeft gheel bloemke̅s met knoppe̅/en̄ het heeft bladeren ghelijck wilde sauie/Dit suldi laten drooghen en̄ ghepulueriseert/ Ende dan siedet des fledercijns mans vrine op die helft oft min/en̄ dwaet en̄ wasschet lidt daer mede daer hijt heeft/Maer wildy dat nemmermeer weder en come/ so gheeft he̅ van dien pulucr te drincke̅/ en̄ eenen croes malueseye en̄ oock so muech dijt daer in wasschen.

Teghen dat graueel.

Huych alter/ het wast int coren/ het heeft scharpe doornen ghelijck stekel doorne̅/het is ghelyck wilde crocke/het wast omtrent twee voeten hooghe/ Neemt die wortel daer af en̄ siedtse in witten ouden wijn op die helft oft opt derdendeel/ soo doet dat door eenen lijnen doeck/oft latet staen claren/dan neemt dat clare/ende gheuet hem te drincken/ een croesken des auonts ende des morghens/ daer op een vre ofte twee gheuast.

Teghen een fenijnde wonde.

Neemt Camille/knoploock/en̄ vighen.an̄.stootet oft snidet al cleyne/ en̄ siedet met riuier watere ofte putwater/so lange tot dattet dick wort als een pappe/dat legghet op die wonde.

Teghen een quaet ghemachte.

Neemt spaens groen/allupn/en̄ broot suyckere.an̄ pulueriseret en̄ menghet in root roosen watere tsamen/daer mede wasschet hem/ oft oock een clapoore die wtghebroken is/tot dattet ghesolueert is/settet te samen op heete asschen.

Om een gheswil wt te doen breken.

Neemt een ghumme gheheeten albanum/ en̄ legtse op dat gheswil/ so wat si.

¶ Hier na volghen der vrouwen siecte.

 ¶Der Vrouwen ſiecte.

¶ Hier beghint een Tractaet: declarerende van der Vrouwen ſiecten/ ende van dye medicine daer toe nut zijnde.

OM dat die Vrouwē veel cranckere zijn dan die mannen van natueren/ Eñ om dat die vrouwē in haer drachten menighen anxt eñ noot lijden/ daer hebben ſi menigherhande ſiecheden af/ eñ ſonderlinghe bv die leden die die natuere totter drachte heeft gheuoecht. Eñ hē die ſiecte by tijden in heymelicke leden aencoemt/ dat ſi van ſchaemten gheenen meeſter en doruen ontdecken/ Daer omme heeft mi ontfermt haerder ſchamelheyt/ dat ic ghemaect hebbe een boeck/ om alle vrouwen mede te helpen/ Eñ hebbe die medicine ghetoghē wt der Meeſters boecken/ hoemen den vrouwen helpen mach.

Wat Menſtruum is.

WAnt in die vrouwe ſulcke hitte nyet en is/ dat ſi die rouwe ouertollighe humoren nyet verteerē en can. Eñ oock om dat der vrouwē cranchept niet lijdē en mach/ dat ſi dye humorē door ſweeten wt driuen ſoude/ Daer omme heeft die natuere (om die hitte te houdē ſtaēde) den vrouwē tot allē maenden een reyninge beteckēt te hebbē/ bi eender vloet/ diemen heet menſtruum/ oft int ghemeyn Bloemē/ Want ghelijck dye boomen ſonder bloemen gheen vruchten voort en brenghē/ alſo worden die vrouwē berooft van haerder drachten/ als ſi ſonder deſe reyninghe zijn/ Eñ altoos als dye natuere beſwaert eñ bedruct is/ beyde in mannē eñ vrouwē van quadē humoren/ ſo pinicht haer dye natuere altoos te reynighen/ eñ haer vanden arbeyt te ontladen.

Hoe oudt dat die vrouwen ghemeynlijc zijn/ als ſi deſe ſiecten crijghen/ ende als ſi'e niet meer en hebben.

Item deſe reyninghe crijghen die vrouwē eerſt/ als ſi veerthien iaer oudt zijn/ luttel min oft meer/ daer na dat in haer hitte is oft coude/ Eñ ſomtijts dueret tot vijftich iarē oft veertich iaren/ oft tot vijf eñ dertich iaren den vrouwen die vette zijn.

Die teekenen vanden toecomende Menſtruum.

Item als dat Menſtruum den ionghen maechdekens eerſt aencoemt/ ſo coemt hen een ſwillinghe in die lieſſchē/ eñ voelen daer eenen knobbel met ioectē Oft in die vrouwē die dat pleghen te hebben/ als hē die reyninghe toe coemt/ ſoo worden ſi traech ende ſwaer/ eñ hebben weedom in dye nierē eñ lendenen ende lieſſchen/ Sy recken haer dicwils/ eñ gheeuwē ſtadeliken/ die cullen ſteecken haer/ dat hooft ſweert haer/ den hals doet haer wee/ Si zijn gheringet omtrent die ooghen/ die ooghen rupten haer/ ſi hebben

quaden appetijt/ somtijden caren si/ den buyck gaet hen op/ si hebbē hitte int aensicht/ die borstē gaen op/ die vrouwelicheyt swillet hen eñ loopt op.

Van die reyninghe des vloets.

Item coemt dese reyninghe tot haerder rechter tijt so wort dye natuere ontcommert ende ghereynicht van vele quader humorē/ Eñ ist dat sake dat dese reyninghe minder oft meerder comet dan si van natueren pleech/ soe coemt daer menigherhande siecte af. Want een vrouwe verliest den appetijt vā eten ende drinckē. Somtijts coemt walghinghe eñ caringhe. Somtijts lust der vrouwē om aerde/ coolē eñ ander dinghē teghē die natuere te etene. Somtijts coemt weecheyt achter inden hals/ int hooft eñ inden rugghe. Somtijts coemt die hecte rede. Somtijts bijtinghe vander herten eñ dat water eñ dat buyck euel. Eñ alle dese siecten comen daer af/ als die reyninghe te veel oft te luttel coemt.

Hoe dat die reyninghe somtijts cesseret.

Item somwijlen cesseert die reyninghe eenen langē tijt eñ somwijlen verliestmense al te male/ daer mede coemt mede dat water/ dat buyc euel/ oft bijtinge vander herten. Daer coemt ooc bijtinghe oft loopinghe des lichaems van binnē/ om die groote coutheit der moeder.

Item meester Rufus spreect hier af ende seyt/ Een vrouwe die haer natuere met manieren nyet en oeffent/ dye daer toe behoort/ dat si alte wel haer menstruum heeft/ sal si ghesondelijck leuē/ Somtijts ghebreket den vrouwen/ want haer bloet is verstoppet Eñ somtijts gaet haer die vloet wt den anderen ledē als ter nuesen/ ten monde/ oft ten fundamente/ ofte met spouwen.

Item somtijts ghebreket haer van gramschappen/ oft van rouwen/ oft van anxte. Eñ duert dit langhe tijt/ so isser groote sorghe van langher siecten/ ist dat men daer gheenen raet toe en soect/ eer dat veroudt.

Vanden verstopten menstruum.

Itē ist dat sake dat den vrouwen haer sale verstopt is/ eñ dat si daer af misquame heeft/ so sal si laten die moeder ader/ des eens daechs onder den eenen voet eñ des aderen daechs onder den anderen voet. Ende laet bloet nae dat haer natuere verdraghē mach: wāt in allen siecten salmē aensien dye cracht des siecken/ eñ ymmer arbeyden/ dat dye siecke zijn crachten behouden mach/ dat si niet crancker en wordē van latē oft van anderen medicinen te nemen/ eñ nyet bouen haer crachten te doen.

Medicine om te doen vloeyen.

Galienus seyt van eender vrouwē die twintich iaren was sonder menstruum. Eñ hy dede se laten als voorschreuē is/ thien daghen des eens daechs onder den eenen voet/ eñ des anderen daechs onder den anderen voet/ eñ binnen corten tijt was si ghesont.

Item als een vrouwe haer stonde ghebreect/ so sal si nemen vijf pillen van medicinen redelijck starc/ daer nae sal si laten een ader dye Sophena heet/ daer nae sal si baden/ eñ naden bade sal si drinckē van calamēte oft mente ghesoden in huenich/ eñ dat seuen ofte acht/ oft thien deel in wijn.

Item si sal anderweruen baden tot elcken laten/ eñ na dat baden sal si oock drincken Dyatesseron/ twee oncen met water.

Item Dyatesseron maectmen aldus van vier specien/ van Mirren/ van Ganciaen/ van Hoolwortel/ eñ van bakelaer/ Men sal elcks al euen vele nemen/ eñ conficerent met huenich/ dat sal si drincken als Jerapigia.

Itē haer zijn goet alle heete dinghē/ als spike/ marcke/ venckel/ carui/ peterceli/ dese cruyden ghesodē in wijn. Want mē sal altoos met heetē saken die vloet doen comen. Eñ met couden stoppen.

Om menstruum te stoppen alst te seer vloeyt.

Neemt weghebreede saet eñ herts horen ghescaeft eñ gheuet haer te drincken met wijn/ dye met roosewater is ghemenghet.

Item is die vrouwe heet eñ droghe eñ nyet groot van lichaē/ soe gheeft haer trifera sarasenica/ rosata nouelle/ dat zijn roosen ghesodē in water eñ weghebreede watere.

Item si sal eten ghebraden spijse ghedroopt met roosewater/ Eñ gheeft haer wijn te drincken met rosen water oft weghebreede water ghemenghet/ Eñ sal nemen alle dinghen die stoppen. Sy sal eten ghebraden quede appelen wten rosewater met wijn. Item si sal baden in water/ daer in ghesoden is den bast vā ouden eycken/ die looueren van wittē pruymboom eñ den bast/ eñ si ghenecst.

Ter vloet van etter.

Sommighe vrouwē hebben een vloet dat wit etter is. Neemt cruyt van witte mostaert saet/ dat inden velde wast siedet in wijn/ eñ legt daer op alsoo heete als si ghelijden mach. Oft doet poleye ghepuluerifeert in een sarken/ also breet dattet sarken bedecke die schamelhede/ eñ dat fundamēte/ siedet dit in wijn eñ legghet daer op wel heet/ eñ alst cout is so verwermet inden seluen wijn/ eñ draghet daer op het sal die moeder seer stercken.

Item van pillen als die moeder verstopt is.

Item dye moeder dye verstopt is behoeft pillen oft clisterien/ Aldus salmen maken der moeder clisteriē Neemt biuoet/ auerute/ sauie/ goubloemē/ eñ siedtse te samē in watere dat derdēdeel inne/ dan doet daer toe eē once souts/ eñ olie eñ versche boter/ eñ doetet in die moeder vander vrouwē/ eñ die vrouwe sal ligghen ghelijcmē een clistere settet/ Ende men sal dye vrouwe eerst smeerē met olie laurine. Eñ alst in dye moeder is/ salmē die poorte vast toe houdē met eenē doeck/ also dattet daer in bliue/ alsoo langhe als zijt verdraghē mach. Eñ also reynicht haer die moeder/ eñ alle quade humoren loopen daer wte.

Teghen te seer grooten vloet.

Neemt Yposquistidos die int water wassen/ eñ den bast van malagranaten eñ van gallen/ dat wrijft eñ temperet te samen met weghebreede sap dunne/ eñ doet daer wijn toe/ eñ doeghet in die moeder/ alsoot voor ghescreuen is. Item alsmen dye moeder sal helpen/ dat salmē doen in dier tijt als si te vloeyē plach In dese dinghen te doen/ sullen dye vrouwen te vorē baden.

Om die vrouwen vrolijck te makene.

Palacium/ Kolbesien kernen watere/ eñ niet keruelsaet/ Dit watere ghedroncken des daechs onderhalf once oft twee oncen: maect die vrouwen vrolijck van moede/ Eñ dit water inder seluer manierē ghedroncken/ is den vrouwen goet/ oft si een ander kint soechde/ eñ nochtans beurucht warē/ Eñ twee ofte driewerf des daechs ghedronckē/ brenghet den vrou

Der Vrouwen siecte.

wen haer bloemen.

Om die vrouwen vruchtbaer te maken/ als een vrouwe onvruchtbaer oft vercout is.

Cheiri gheel violettē watere. Van desen watere .iij. oft vier weken ghedronckē/des morghens/des noenens/eñ des auonts/telcken onderhalf once/ maket die vrouwen vruchtbaer. Porrum/ Loock watere/alleen die wortelen ghebrant in die Braechmaēt/ Dit watere is goet den vrouwen die onvruchtbaer zijn/ des morghens eñ des auonts ghedronckē/telckē een once. Moeder cruyt watere/ses oft acht weken alle daghe des morgens eñ des auonts ghedronckē telcken een once/is den vrouwen goet dye gheerne kint hadden/ eñ teghen quade vochte materie indē lijue. Roosemarijn watere/ twee oft driewerf vā desen watere ghedronckē: telckē een half once: rechtuaerdicht die moeder. Eñ het is oock goet om dye Vrouwen vruchtbaer te makene/alsmē een badt maect/ daer si in ghecooct is.

Brunellen watere is der vrouwē goet/dye vā kint te baren ghebrokē wort/dat si die vrine niet onthouden en can. Die vrouwē salmē te drinckē gheuen alle morghen eñ auonde Brunellen watere/Roose watere Zeli watere/Camille water/eñ Ysope water/onder een ghemenghet/telcken onderhalf once.

Om dye beuruchte vrouwen te stercken

Marubium ofte prassium/ Andoren oft appelcruyt Dit watere is goet somtijts ghedronckē vanden beuruchten vrouwē/telckē een once / wāt het sterct eñ conforteert dye vrouwe/ eñ het sterct oock haer kint Endiuie water/ dicwils ghedronckē vandē beuruchten vrouwē/telcken een once/confoorteertse eñ stercktse. Herba paralisis/ hemels sluetele water tweewerf des daechs /telcken een once ghedronckē is den vrouwen goet die met kinde beghort zijn.

Teghen den quaden lust der beuruchter vrouwen.

Wijngaert loof watere/ eñ der pampelen watere/ twee oft driewerf des daechs van desen watere/ghedronckē/telckē een once/ is den beuruchtē vrouwen goet/ teghē den onnatuerlijcken lust. Dat alsulcken lust/den kinde noch der vrouwen gheen schade brenghen en mach.

Wateren die den beuruchten vrouwen ende haeren kinde schaden.

Poley watere luttel oft vele ghedronckē is den beuruchten vrouwen schadelijck/want het doetse misuallen eñ ontijdelijck baren. Ende dit schriue ick om dat die goede vrouwen hen van hindere wachtē souden/anders hadde ick wel ongheschreuen ghelaten. Hedrea arborea/clijf/ yeue wewijnde/die beste ist die aen die eycken wast metten besien ende bladerē ghebrandt midden inden April/ Tsmorghens ende des auonts van desen watere ghedronckē/ telckē een once eñ inden dranck ghemenghet/ reynicht dye blase/ Maer ten is den vrouwen niet goet. Olus pottagie cruyt watere. Die bladeren ghebrant int beghinsele vander Braechmaēt/ Als een vrouwe in kints noode ofte inhen arbeyt ghaet/ soomen dat seyt/ eenen doeck in dit water ghenettet/ eñ voor haeren nuese ghehouden/doet haer des te lichtelijcker baren. Dit is beproeft eñ warachtich beuonden. Eñ dit watere is den beuruchten vrouwen seer quaet dye kint draghen/want oft si dat droncke/so soude dat kint daer af steruē/ eñ soude terstont baren/ eñ si is in sorghen haers leuens/ Tsmorghens eñ tsauonts/ telcken onderhalf once van desen watere ghedroncken/ stelpet die vloet der vrouwen bloemen/ Eñ alsoo ghedroncken helpt den ghenen dye met pijnen pissen/ Eñ des morghens/des noenens/eñ des auonts vā desen watere ghedroncken/telcken onderhalf once/ stelpt den stoel ghanck.

Voor vrouwen die kint suyghen/ eñ nochtans beurucht zijn.

Palacium/ Kolbesien watere eñ nyet keruel saet/ Dit watere is goet/waert dat een vrouwe kint droeghe/ so dat si beurucht ware/ eñ nochtans een ander kint soochde/so sal si onderhalf once oft .ij. oncen van desen watere des daechs drinckē/ soe en schaedet den kinde niet/dat si draecht/ al soecht si een andere.

Om die vrouwen die in kints baren zijn lichteliker te ghenesen.

Arthemisia/ Biuoet watere. Alsmen een once van desen watere/eender vrouwen te drincken gheeft die in arbeyde oft in kints noode is/ so gheneest si des te eer. Betonie water/ is goet als een vrouwe in kints arbeyt gaet/ dat si des te eer gheneest/alsmen haer te drinckē gheeft drie oft vier oncen van desen water so gheneest si des te eer. Mey bloemē oft perck bloemē watere Lilium conualliū/twee oncen oft twee oncen eñ een half van desen water ghedroncken/ helpt den vrouwen die in kints arbeyt ghaen. Wijnruytē watere. Een once van desen watere ghedronckē/is den vrouwen goet dye in kints arbeyt ghaen/ want het drijft die ghebuerte wte/daeromme ist den vrouwen die kint draghen schadelijck/wāt si souden barē voor den rechten tijt.

Teghen dat doode kint in der moeder lichaem.

Enula campana/ Alant wortel water/ vā desen watere twee oft driewerf ghedronckē/ telcken twee oncen/ drijft dat doode kint vander moedere. Byuoet watere. Een vrouwe die een doot kint ouer haer heuet/ wort dat ter stont quijte/ als si onderhalf once/ oft twee oncen van desen watere drinct. Camille watere/ acht daghē/alle daghe telcken onderhalf once/ drijft dat doode kint wt der moeder lichaem. Porrū/ parreylooch watere. Dit water is goet den vrouwē dien haer schamelheyt naeder ghebuerten verfoortseert oft ghebroken is/dat doet dit watere ghenesen alsment des morgens eñ des auonts daer mede wasschet. Quercula minor/ Camedren / midden inden Meye ghecapt met alle zijnder substancien eñ ghebrant twee oncen van desen watere ghedronckē/ver drijft die doode ghebuerte vander moedere. Netelen wortelen watere/des morghens eñ des auonts/telcken een once oft onderhalf once ghedroncken/en laet dat doode kint niet langhe inder moeder lichaē blijuen. Groue sauie/ twee oft driewerf des daechs van desen watere ghedronckē/telcken twee oncen/ drijft dat doode kint wt der moeder lichaem. Granum oft bacce Juniperi oft Ami fructus/ Geneuer besiē. Int beghinsele vant eerste der herfstmaent. Die swertte besien die wel rijp zijn ghebroken eñ ghebrant/ twee oncen van desen watere ghedroncken/drijft wte dye doode eñ leuende ghebuerte. Daer omme en sullent die vrouwen niet drincken die met kinde ghaen/ Eñ het verdrijft fenijn wte/also gedronckē. Witte lelien

watere des morghens eñ des auonts ghedroncken/
telcken twee oncen/drijft die doode ghebuerte vāder
moedere. Rootwilghen watere/twee oft drie oncen
ghedroncken/drijft die doode ghebuerte wt.

Om Secudnina/dats/die tweede ghe=
buerte vanden vrouwen te verdri=
uene/eñ te reynighen.

Poley watere/ Dit watere drie oncen/is den vrou=
wen goet die versuymt wordē van dye vroe vrouwē
als si kint baren/eñ die naghebuerte/ dats Secundi=
na van haer niet ghenoech ghecomē en is/also ghan
selijc als si soude. Groot weechbreeden watere/twee
oncen oft twee oncen eñ een half/ van desen watere
ghedronckē/ drijft dat vel der naghebuertē/dat Se=
cundina ghenaemt is/wte. Cleyn weechbreedē wate
re/drie oncen oft drie oncen eñ een half/ verdrijft Se=
cundinam/dats die ander ghebuerte/ eñ dat vlieskē
daer dat kint inne gheleghen heeft.

Om een vrouwe die niet ghenoech naer
der ghebuerten gherepnicht en is/
te reynighen.

Chieri gheel violetten watere. Ses oft acht daghē
van desen watere ghedroncken des morghens/ des
noenens eñ des auonts: reynicht die vrouwen na die
ghebuerte/ Eñ vier weken also van desen water ghe
droncken/maect die vrouwē vruchtbaer. Aristologia
longa Osterlucie/Die bladeren cruyt wortel/eñ ste=
len onder een ghecapt/int eynde vandē Meye. Drye
oft vier daghen alle morghē eñ auonde vā desen wa=
tere ghedronckē/ telcken een once oft onderhalf on=
ce/supuert die vrouwen na die ghebuerte.

Om een vrouwe te helpen die seer verfor=
seert oft ghebrokē is inder geboortē.

Porrum porrey loock water. Dit water is goet den
vrouwen/ dien haer schamelheyt na der ghebuerten
verfoortseert oft ghebroken is/ dat doet dit watere
ghenesen/ alsment des morghēs eñ des auonts daer
mede wasschet.

Om een vrouwe die gheen oft luttel
melcs heeft/ haer melck te
doen gheuen.

Anetum/Dille watere/ des morghēs eñ des auōts
dille water ghedronckē/telckē twee oncen/gheeft dē
vrouwē veel melcs. Venckel watere.x. oft.xij.daghē
ghedroncken/des morghens eñ des auonts/telcken
onderhalf once/ doet den voesteren eñ den vrouwen
wel melck hebbē. Lactuca domestica Tamme lactu=
we/Die vrouwē die kint supghē eñ luttel melcs heb=
ben/ sullen dit water drincken eñ haren dranck daer
mede menghē so wast dat melck ende dat bloet daer
melck af coemt. Lilium conualliū Mey bloemē perc=
bloemē. Ses oft acht daghē alle daghe onderhalf on
ce oft.ij. oncen ghedronckē is der vrouwen goet dye
haer melc verlorē heeft/eñ doet dat melc wedercomē.

Teghen die gheswollen borsten/tsi
van gheronnen melck oft van
ouervloedich bloet.

Acus muscata/ Herba roberti/ Godts gena cruyt
watere/dit water is goet/ des daechs twee oft drye=
werf met doecken ghelept op der vrouwen borsten/
als haer die wee doen: eñ root gheswollē zijn. Munt
watere. Driewerf des daechs van desen watere ghe=
droncken telcken onderhalf once/ eñ eenē doec daer
inne ghenettet/eñ op der vrouwen borst gelept doet
dat gheronnen melck in dye borsten ontrunnen.

¶Der Vrouwen siecte.

Als eender maecht die borsten te groot
worden/hoemē haer dat benemē sal.

Cicuta winterlinc water. Dit water is goet eender
maecht/dien haer borsten te groot willen wordē dye
salse met desen watere bestrijcken/eñ eenē linē doeck
daer inne nettē/eñ law om die borstē slaen/so en wor
den si niet also groot. Pyra siluestris Wilde perē oft
hout peren. Int beghinsele van dat eerste der herfst=
maent/eer si beghinnē morwe te wordene/ghestoo
ten eñ ghebrāt. Dit water is goet als eender maecht
oft vrouwen borsten slap wordē/ eñ te groot wordē.
So salmē doeckē in dit water nettē eñ op dye borstē
legghē.ij.oft driewerf des daechs/so bliuen si des te
cleyndere eñ worden hert.

Om eender maghet oft vrouwen
borsten hert te maken.

Accacium oft prunella siluestris/ onrijpe sleen wa=
ter/int eynde van Septembri ghestootē eñ ghebrāt.
Dit watere dicwils op der vrouwen borsten ghelept
met eenen doeck/ doet die morwe borstē hert wordē.
Wilde peren watere. Dit watere is goet als eender
maecht oft vrouwē die borstē slap wordē eñ te groot
worden/so salmē doeckē in dit water nettē/eñ op die
borsten legghē twee oft driewerf des daechs/ so blij=
uen si des te cleynder/eñ worden hert.

Om eender vrouwē te helpen/dier haer
bloeme menstruū ghenaēt verstopt is.

Enula campana. Alant wortel watere/ des auonts
een once oft onderhalf once ghedroncken/ brenghet
den vrouwen haer stonden menstruum ghenaemt/
Wortel watere vandē lisse mettē blauwē bloemen.
Dit watere driewerf des daechs ghedronckē/telcken
onderhalf once doet den vrouwen haer stondē comē.
Pimpernellen watere/ drie oft vier daghen des mor
ghens eñ des auonts ghedronckē/ brengt den vrou=
wen haer bloemē. Betonie watere/ des morghēs eñ
des auonts ghedronckē/telckē twee oncen/ supuert
eñ doet den vrouwē haer bloemē voort comē. Poley
watere ghedroncken twee oft drie daghen tweewerf
des daechs/ telcken onderhalf once/ brengt den vrou
wen haer bloemen/ so verre alst inden tijt is dat sise
hebben souden. Arthemisia biuoet watere. Dit wa=
ter ghedroncken des morghens eñ des auonts/telc=
ken twee oncen/ doet den vrouwen haer bloemē co=
men. Het helpt oock datmen dat lijf van die ghordel=
stadt nederwaerts/daer mede salue eñ strijct. Camil=
le watere/tweewerf des daechs ghedronckē/telcken
onderhalf once/ brengt den vrouwen haer bloemen.
Venckel watere drie oft vier daghē ghedronckē/ des
morghens nuchterē/ eñ des auonts/ drijft der vrou=
wen bloemē wte. Edera terrestris onderhaue/ twee
oft drie daghē van desen water ghedronckē des mor=
ghens eñ des auonts/telcken onderhalf once brengt
den vrouwen haer bloemen. Altea hoochmaluwe/
tweewerf des daechs van desen watere ghedronckē/
telcken een once ofte onderhalf once/doet der vrou=
wen bloemen voorcomen.

Om die vrouwen te reynighen als si
haer bloemen hebben.

Betonie watere/des morghens eñ des auonts ghe
droncken/telcken twee oncen/supuert eñ doet voort
comen der vrouwen bloemen. Biuoet water tsmor=
ghens eñ des auonts ghedroncken/ghedronckē telc=
ken twee oncen supuert eñ purgeert die stonden der
moedere. Fumus terre Griscom. Dit watere twee

werf des daechs ghedroncke/ telcke twee oncen/ suv uert den vrouwen haer bloemen/ als si dat nutten in den tijt dat haer bloemen vloeden. Eertbesien watere/ Dit watere des morghēs eñ des auonts ghedrōcken telcken twee oncen/ suvuert der vrouwē cranchept. Genciaen watere. Die wortele metten cruyde ghecapt eñ ghebrāt int eynde vandē meye/ Eñ noch betere/ dye wortele alleene ghecapt eñ ghebrant int eynde vanden hontsdaghen.

¶ Om die vrouwen haer vloet te stelpen eñ haer te helpen/ als si die bloem vloet te langhe heeft/ dat si daer af cranck ende flauwe wort.

Boonbloemen watere stelpt den vrouwē haer bloē vloet/ des morghens eñ des auonts ghedronckē telcken onderhalf once/ ses oft acht daghen veruolghēde. Groot weechbreden watere/ Een once ghemenghet met bolo armenico eñ lapide ematicis/ elcx een dragma/ des morgens/ des noenēs/ eñ tsauonts ghedroncken/ stelpt der vrouwen vloet. Eycken loof watere/ des daechs driewerf ghedroncken/ telcken drye oncen/ is goet der vrouwe die haer stonden te veel heuet/ eñ het stopt se. Cornu ceruí/ herts hooren watere Als een middelbarich hert zijn horenen af gheworpē heeft/ eñ weder gewassen zijn/ een half elle lanck/ dye wijle dat die noch weeck zyn eñ morw/ gelijc een cartilagie/ gecapt eñ ghebrant/ Een once oft onderhalf once des daechs ghedronckē/ stelpt der vrouwē bloemen/ gelijc ic dat selue besocht eñ warachtich beuonden hebbe. Ysopen watere. Van desen watere tsmorghens eñ des auonts ghedronckē ses oft acht daghē alle daghe telckē onderhalf once/ is den vrouwē goet die haer bloemen te vele hebben. Que appelbloemē watere/ als si volcomelijc rijp zijn/ ghedistilleert. Dit wate tsmorghens eñ tsauonts ghedroncken telcken een once/ mindert den vrouwen haer bloemē. Maer die que appelen/ als si voltomelijc rijp zijn/ eer si morwe beghinnen te worden/ hoe herter hoe beter/ ghecapt ghestooten eñ ghebrant/ Twee oncen que appel waters ghemenget met eē once roodē wijns die stipticum is rijsende/ eñ tsmorghens/ tsnoenens/ eñ tsauonts/ telckē veel ghedronckē/ is seer goet der quader maghen/ wāt het sterct die/ het doet haer die spijse behoudē/ tis goet teghē dat walghē/ eñ teghē dat opworpen/ teghē dat ouergheuē Nausea ghenaemt Het stelpt oock alderhande schijte root eñ wit. Cauda equina/ paerts steert. Dat cruyt indē meye ghebrāt/ Van desen watere tsmorghens ende tsauonts ghedrōcken/ telckē onderhalf once/ stelpet den vloet der vrouwen bloemen. Flores papaueris rubei/ clappel roose roode coren roosen/ eender vrouwē twee oncē te drincké ghegeuē/ eñ eenen doeck daer inne ghenet tet tusschē haer borstē ghelept/ stelpt den vloet haerder bloemē als si dien te vele heeft. Meybloemē/ Lilium conualliū/ peerbloemē watere/ dye oft vier daghen alle daghe/ tsmorghēs/ tsnoenens/ eñ tsauonts van desen watere ghedronckē/ telcken twee oncē/ eñ een halue oft drye oncen/ is den vrouwē goet die haere bloemē te veel hebben. ☞ Ghi sult weten/ dat so wanneer ghy der vrouwen vloet met eenich van desen wateren stelpen wilt/ so suldy dat by tijde beginnē/ op dattet niet te geringe gestelpt en worde/ noch ooc niet belet en worde/ eñ dat om twee saken/ Deerste/ want elcke vrouwe/ dat hebben moet/ Want tis een suyueringhe der vrouwē/ Eñ ten anderen/ want het treet den vrouwen op int hooft/ eñ in die lendenē eñ somtijts swilt hen daer af den buyck. Daerom en salmen dat nemmermeer stelpen/ ten ware datmēt/ midts cranchedē eñ siectē der vrouwē stelpē moeste/ so salmen dat lichtelijck bestaen.

¶ Teghen dat album der vrouwen dat seer hinderlijck is/ met wat wateren dat te helpen/ ende te verdriuen is.

Urtica mortua doof netelen watere/ men sal nemē die bloemē eñ dat opperste ghaffelkē eñ dye knoppē daer die bloemē aen wassen/ eñ distillerē die int midden der Braechmaent. Een once ofte onderhalf once van desen watere ghedronckē tsmorghēs eñ tsauōts is seer goet teghē dat witte der vrouwē menstruum album ghenaemt.

¶ Om dye moedere te stercken ende te conforteren.

Groot weechbredē watere ghedronckē/ coemt der moedere te hulpē. Maiorana maghelcyne oft Sansucus int latyn/ Van desen watere ghedronckē tsmorgēs eñ tsauonts telcken een once oft onderhalf once/ cōforteert eñ verwermt die coude moeder. Groue sauie/ twee oft driewerf des daechs/ tsmorghēs/ tsnoenens/ eñ tsauonts vā desen watere ghedronckē/ telcken een once/ is goet in saken der maghē eñ oock der moedere/ Men macht oock wtwendich daer op legghen met wercke/ oft eenē linē doeck daer inne netten/ eñ daer op legghen ghelijck een Epithima/ dat is een vochte plaestere. ☜

¶ Teghen vercouthept der moedere/ oft moederstede.

Pimpernelle wortel watere/ tsmorghens eñ des auonts ist goet ghedronckē/ telckē een once oft onder half once/ den vrouwē die die moeder oft moederstede vercout hebben. Poley watere is goet den vrouwen dien dye moedere ofte moederstede vercout is/ tsmorghēs eñ des auonts ghedronckē/ telckē een once. Maiorana maghelcyne Sansucus int latyn. Van desen watere tsmorghens eñ tsauonts ghedronckē/ telckē onderhalf once conforteert eñ verwermt dye coude moederstede. Groue sauie watere/ Twee ofte drywerf des daechs vā desen watere ghedroncken/ telckē een once/ is goet in saken der maghē eñ oock der moederstede aengaende. Men macht ooc wtwēdich daer op legghē met wercke/ oft oock eenē lijnen doeck daer in netten/ eñ daer op legghē ghelijck een Epithima dats een vochte plaester. Der grooter netelen wortelen watere/ int midden vandē honts daghen vergadert/ die wortelen schoone ghewasschen/ ghecapt eñ ghebrant/ Tsmorghens eñ tsauonts van desen watere ghedronckē/ telcken onderhalf once/ is der moederstede wter maten goet. Sieruyt/ Cuscuta/ Silcruyt oft doddercruyt/ des morghens ende des noenens eñ des auonts vā desen watere ghedroncken/ telcken onderhalf once/ is goet teghē dye moeder stede die vercout is.

¶ Teghen verstopthept der moedere oft moederstede/ oft als si slimich is.

Wortel watere vanden lisse metten blauwen bloemen/ dit water driewerf des daechs gedronckē/ telcken onderhalf once/ ende ouer den roock oft aseme daer van ghebaeyt/ is goet teghen die pijne der moederstede ende verstopthept haers monts. Camille

Der Vrouwen siecte

watere tweewerf des daechs ghedroncken/ telcken een once/ verdrijft ende verteert dye slimicheyt der moeder stede. Munte watere/ Van desen watere drie werf des daechs ghedronckē/ telckē een once oft onderhalf once/ ende eenen doeck daer inne ghenettet/ ende van buyten op die moederstede ghelept/ reynighet die moedere. Aueroon watere. Een once vā desen watere ghedroncken/ opent dye moedere eñ dye moederstede.

¶ Teghen die opstootinghe der moedere oft als haer die moeder breken wilt oft als si cout is/ oft als si haer om den nauel wee doet.

Maluwe oft pappelen watere/ driewerf des daechs van desen watere ghedronckē/ telcken onderhalf once doet die pijne der moederstede ophouden eñ cesseren. Camille watere tweewerf des daechs van desen watere ghedroncken/ telcken een once/ verdrijft dye pijne der moederstede. Linden bloetsele watere/ Den ghenen die die moeder oft moederstede oft die derm ghicht hebben/ salmen een once van desen watere te drincken gheuen/ dat si niet en weten wat is/ so ghenesen si. Muysen ooren watere/ Van desen watere drie oft vierwerf des daechs lauwe ghedronckē/ telcken twee oncen/ is den vrouwen goet die die moedere opstoot/ ende dat crimpsele omgaens den nauele hebbē. Nepita oft menta nō odorifera Katten cruyt neppe/ Des morghens/ des noenens/ eñ des auonts van desen watere ghedronckē/ telcken onderhalf once oft een once/ is den vrouwen goet/ dien die moedere wee doet van hitten oft van coudē. Ghemeyn netelen watere/ des morghens/ des noenens/ ende des auonts ghedronckē/ telcken onderhalf once/ is goet teghē die bermoedere/ ofte moederstede die opstoot. Papecruyt pijpen watere/ Dens leonis/ Rostrum porcinum/ twee oncen des morghens nuchterē alle daghe van desen watere/ is goet ghedronckē/ teghen die moedere. Aueroonen watere/ tsmorghens ende des auonts van desen watere ghedroncken/ is goet teghen die bermoedere oft moederstede. Celidonia/ scheelwortel watere/ Des morghens/ des noenens des auonts van desen watere ghedroncken/ telcken twee oncen is goet teghē die bermoeder oft moeder stede. Spargus spargien cruyt watere. Dat cruyt/ steel ende wortel onder malcanderen ghecapt eñ ghebrandt inden Meye/ ofte oock inden Herfst/ alst roode besien heeft. Drie oft vierwerf des daechs van desen watere ghedroncken/ telcken een once ofte onder half once/ is goet teghen die pijne der lendenen ende der nieren/ die van winden ende van flegma comen. Witte lelien watere/ ses oft acht daghen/ alle daghe tweemael van desen watere ghedronckē telcken een once/ is den vrouwen goet dien die moeder wee doet so waer af dattet oock coemt.

¶ Teghen sweeringhe der moedere/ als een vrouwe sweeringhe oft ettre heeft oft dat si rottet/ met welcken watere dat dat te verdriuen is.

Blauwe violetten watere/ des morghens/ des noenens/ ende des auonts/ telckē een once oft onderhalue once ghedroncken/ eñ doecken daer in ghenettet/ eñ van buyten daer op ghelept/ suyuert dye moedere/ eñ verdrijft die sweeringhe der moedere. Brunellen watere/ so wat vrouwē dien inwendich die moedere rottet ofte sweert ofte vol etters is/ dye drincke twee oft driewerf des daechs van desen watere/ telcken onderhalf once/ so wort si ghesont/ eñ dat ettere vergaet/ bysondere alsmen des eenen goeden dronck des morghens nuchteren drinct.

¶ Teghen dat gheswil der moedere oft der schamelheyt.

Enula campana Alant wortel watere. Dit watere telcken een once oft onderhalf once ghedroncken/ eñ doeckē daer inne ghenettet/ eñ op die gheswollē moedere ghelept/ doet die ontswillen. Arthemisia biuoet watere verdrijft alle ghebreken aen die secrete plaetse der vrouwen/ alsmen dye daer mede wasschet/ het si gheswil ofte andere siecheden. Aristologia longa. Osterlucie/ des morghens eñ des auonts van desen watere ghedronckē/ telckē onderhalf once/ beneemt die swillinge eñ grootheyt des buycs vāder moeder

¶ Teghen die seericheyt aen der vrouwen schamelheyt.

Biuoet watere verdrijft alle ghebreken aen dye secrete plaetse der vrouwē alsmen dye daer mede wasschet/ het si gheswil oft andere siecten. Camille watere/ is goet teghen die seeren die die vrouwē ende dye mans aen haer schamelheyt hebben/ tweemael des daechs daer mede ghewasschen. Nucus muscata/ herba roberti Gods ghenade cruyt watere/ dit watere is goet teghen die etinghe der vrouwē schamelheyt des daechs tweemael daer mede ghewasschē/ eñ met doecken daer op ghelept. Consolida maior walwortel watere. Dat gheheele cruyt inder Braechmaent ghedistilleert. Dit water is goet teghen die etinghe aender vrouwē schamelheyt dicwils daer mede ghewasschen. Verbena herba sacra/ yser cruyt watere/ Dit water is goet teghen die etinghe/ eñ teghen dye ghaten aender vrouwē schamelheyt/ des morghens eñ des auonts daer mede ghewasschē eñ een doecxkē daer inne ghenettet daer ouer ghelept. Flores papaueris rubei clappelroosen oft roode corē roosen. Dit water is goet teghen die etinghe/ seeren/ schorftheit eñ bladeren aen der vrouwen schamelheyt/ des morghens eñ des auonts daer mede ghewasschē/ eñ met doecken daer op ghelept.

¶ Teghen den grooten buyck/ oft sware leden/ oft coude materie inden liue/ oft weedom omtrent den nauele der vrouwen.

Edera terristris Onderhaue watere/ Dit watere/ des morghens/ des noenens eñ des auonts ghedroncken/ telcken twee oncen/ den vrouwen die swaer ledē oft eenen grooten lichaem hebben/ eñ vierwerf des daechs/ die leden daer mede ghewreuē. Citraria/ melissa/ moedercruyt watere/ ses oft acht weken alle daghe/ des morghens eñ des auonts ghedroncken/ telcken een once/ is den vrouwen seer goet die gheerne kint hadden/ ende teghen quade vochte materie inden liue.

¶ Hier na volcht een tractaet vanden Pocken.

Hier beghint een Boeck vanden Pocken.

¶ Hier beghint meester Joannis de Vigo boeck vanden Pocken / dyemen dye Fransche siecte noemt / dye ander de Neapelsche / dye andere dye Spaensche Pocken/ Van dat quade doode vleesch/ van dye schorfthheyt/ ende der iunctueren/ ende der tanden weedom houdende ses capittelen.

¶ Dat eerste capittele/ van die kuere eñ ghenesinghe der Pocken die niet geuesticht en zijn

Den tijt der Pocken.

IN t Jaer duysent vierhondt eñ vier eñ tnegentich in der maẽt Decẽbris/ int welcke iaer die doorluchtichste Karolus Coninc vã Vranckrijck met grooten geselschape nam die reysen na italien/ om dat rijcke van Neapolis wederõ te vercrijghene/ So openbaerde inden seluen iare eenigerhãde siecte/ van onbekender natuere.

Die verscheyden namen der Pocken.

Die welcke pocken/ die verscheydẽ / eñ menigherley namen/ die verscheyden natien naemdẽ/ Die walen naemdense/ die neapolsche siecte/ want inder seluer tijt/ seggen si/ dye siecte wt Neapolis int walsce lant/ in haerder wedercoemste ouergebracht te hebbene. Maer die neapolsche/ wãt int voorscreuẽ iaer alle dat lant van Italiẽ ouere/ dese siecte verstroeyt eñ gheopenbaert is gheweest/ om deser saken wille naemden sise die walsche siecte/ Hier en bouẽ de Genuensen/ Lo male de le tauelle noemden sise gemeynlijc. Die Tusscen. Lo male de le bulle. Dye Lombaerden/ Lo male de le brosule. Die Spaengiaerts/ La boues hieten sise/ Maer dese verscheyden namen / zijn deser siecten/ so elcker natien/ dat beliefde/ ingestelt Nochtans en ist niet te sorghen/ vanden namen/ als wi die rechte meyning he van te kuererene hebben.

Dat die Pocken besmettelijc zijn.

So was doen eñ is ooc nv dese voorschreuen siecte besmettelijc/ bisondere doort bekennen/ genooten/ oft te samen menghinge eender vuylder/ vreemder vrouwen metten manne/ eñ des mans metter vrouwen.

Die plaetse der Pocken.

Want der Pocken oorspronck heeft bi na altijt geweest int gemechte/ te wetene/ den vrouwen in dye vrouwelijcheyt/ eñ dẽ mans in die roede/ met cleynẽ puystkens.

Die teekenen vanden Pocken.

Somtijts zijn die Pocken vã vaelder veruen/ somtyts swart/ somtijts witachtich ronts õ mz duysterheyt. Waerom dat dese puystkens niet en mochten buyten eñ binnẽ/ door den Medicijn/ so haest gekuereert worden/ haer archeyt en omuinc tgeheele lichaẽ met versweeringe des gemechts/ dat swaerlijc was te ghenesen/ eñ lichtelijc wat ouerbleef/ wãt al wast datmen dese puystkens af dede/ comẽ si weder eñ wederõ/ eñ als die genoech genesen zijn/ so comẽ daer ter stont korstachtige puysten/ eñ somwilẽ met vleeschachticheit opgeheuẽ/ gelijc eenẽ wrattẽ/ opt voorhooft/ hals/ eñ daensicht/ armẽ/ eñ schenẽ/ eñ bi na ouer alle tlichaẽ zijn si verstroeyt geweest/ eñ tot desen dage toe dusdanige siecte/ behoudt si noch dye oordine.

Den weedom vanden Pocken.

¶ Vanden Pocken.

Ende des ghelijck oock somwilen metten voorscreuen pupstkens/oft ooc na dat si ghecomen zijn/ een maent eñ eẽ half ofte daer omtrent/lijdet dye siecke roepende weedommen/aen dat voorhooft/schouderen/ofte knienschiuen/ende armen/ende somtijts in die schenckelen/ende braeyen/ende huepen/Vãden welcken weedommẽ/somtijts nae seer vele tijts/te wetene/na een iaer rude/daer ouere quamen daer sommighe schirositates ghelijck den beenderen/vã den welcken/die siecke metten roependen weedommen ghequelt wordden/bisondere des nachts/ende saechteden des daechs/Om die selue te saechtene/de Anodine medicinen vanden doctoren vertelt/die de weedommen sacchten souden/ ghegheuen/ en bedreuen niet in die weedommen/den siecken te saechten.Der welcker weedommen eynde/altijt was dat been ende dat merch te verderuen/ende te verargerẽ ghelijck in dat gheswil eñ opblasinge des dorens geschiet/Dicwils zijn vã desen seluen weedommẽ crõme leden oft vercrompene inder eewichept gebleuẽ Een iaer ende een half/oft daer omtrent ouergheleden in dese verachtelijcke/ vuyle/ eñ beschamelijcke siecte/sommige hueuelachtige bultachticheden wtloopinghen groue materie ende flecmatike seer ghewortelt/inder manieren van eender cleynder castanie wit van verwen/hart vã substantie ghelijck een koorde oft zenuwe half verrottet wiessen daer. Der welcker rijpinghe vander natueren alleene/sonder hulpe van eenigher hulpen der medicinen/dicwils lichtelijck wordet ghedaen/Doen si open waren/ so scheen daer in alle maniere van sweeringhe/nochtans naer die verscheyden lichamen/want in eenen lichame en waert niet te geloouene/In verscheydẽ lichamen pleghen verscheyden siecten te spruytene/met deser siecten/ Ende ick derre segghen/dat alle die siecten van toe vallender saken gheuallende/van den welckẽ die oude ende nieuwe doctorẽ inder chirurgien vermaen gemaect hebben/alle in verscheyden lichamen/moghen voorwaer in dese verachtelicke beschaemdelijcke siecte ghetelt worden/ Eñ eerst vanden sweeringhen te sprekene/ alderhande heete sweeren hebben wi gesien in dese siecte wassen/Wy hebben oock ghesien een coude te samen vouwinge der materien met hen/te wetene der flecmatikẽ ende melãcolien/ Ende noch so ist dat met dye flecma dat bloet daer tusschen gestelt inden bloede dat flecmon Vndimidiades heet.Ende also salmen van elcken bysondere segghen/in desen valle/soomen dat wel in dat boeck vãden apostuenien sweeringen eñ in zijn capittel wel seghen sal/ Des ghelijcken hebben wi oock ghesien alderhãde coude apostuenien/ende wtwassende/te weten/clieren/schrophelen/gelijck talpe ende topenarie met corruptiẽ der beenderen des hoofts ende sondere/cephiros mz crãcre eñ sonder cranckeer door zijn teekenen/ Oock alderhãde sweeren wt loopende/ maluen ende carbunckelen Ende cãcre nam ooc eñ herpetẽ eñ estiomenum die wi ooc somtijts met deser siecten hebbẽ sien mengẽ Vanden sweeren ooc gheenderhande en vintmẽ vã den doctorẽ bescreuen men ent vint oock dese siecten niet/wãt ist datmẽ dye sweerẽ vã deser siectẽ wel aẽmerct/na die verscheydẽ lichamẽ(so bouẽ gesept is) so hebbẽ die sommige wat somtijts met eenẽ knagẽden sweer/somtijts wat metten verrottẽ/ alder dicwilste metten wãdelen den canckerachtige/ eñ cancrighe fenijnige arghe/mirich/smertige/ apostemẽrige/holige/fistulachtich/met een verrotte been eñ ghespãnen lippen/dese voorschreuen sweeren ghelijcken dẽ sweerẽ diemẽ alder qualicste heylen mach met een eyghentheyt ons verborghen/ Eñ daerom gheneestmen dese sweeren swaerlijc/eñ comẽ lichtelijck weder/Des gelijcs mach een medicijn alderhãde weedom in deser siecten tellen/te weten/arteticũ wãt wi hebben gesien dattet gheheel lichaem vã deser siecten met weedom gepijnicht/Dẽ weedom der huepẽ/tvoeteuel/thãteuel/tknieeuel heb ic dicwils met deser siecten beuonden.Eñ ooc alderley schorfeheyt/ghelijck als malũ mortuũ eñ Asaphari/ia ghelijck als Lazarie hebben wy ghesien in deser siecten wassen/Die soute flegma in hãden eñ voetẽ/Tinea/Albaras/Impetigo/Serpigo/Gutta rosaria/zijn dicwils in deser siecten gheopenbaert/Ooc verscheyden siecten der ooghẽ vã deser siecten gewassen hebben wi dicwils ghenesen/bisondere Obtalmiã/van couder materien met dõckerheyt des gesichts/Ooc menigherhãde ende menigherley siecten comen bouen die bouen ghenoemde die met deser siectẽ menghen/die welcke bi namen seer lãck waren te vertellen/Ten laetsten/hebbẽ wi gesien een cortskẽ spruyten/die den mensche met dye voorgenoemde quadẽ ghelijck als tot Eticam oft tot sinen laetsten dage/bracht.Voorts/so bouen gesept is/is geweest altijt die oorspronckelijcke sake vã desen siecten/te weten/te doen te hebbẽ met een onreyne vrouwe eñ weder om die vrouwe met sulcken mãne/nochtãs met zijnder fenijntheyt ende fenijntheyt der pupstkens/dye door dat genootẽ inden schamelicheden comẽ/wort dese siecte ghestroept eñ gesprept alle tlichaem dore vã dat bouenste deel totten laetsten verderuende eñ verargerende dat geheel bloet/daer na brenghende pupsten eñ schorfte smetten eñ vele rouen/ Die weedommen dicwils ooc int voorhooft/somtijts in die knieschiuẽ eñ schouder bladerẽ/ somtijts in die schenen/braeyẽ/eñ armẽ/meer buyten die iuncuerẽ/ dã daer inne plegẽ si te comẽ/vãden welckẽ die mensce pleghẽ tsnachts gequelt te wordẽ/eñ tsdaechs saechteden/so bouen gesept is.Eñ ghy sult ooc wetẽ/dat die hulpe die de weedõmẽ saechtet eñ ontbindet/die vãden ouden eñ nieuwen doctorẽ vermaent zijn/de welcke seydẽ/dat dye voorscreuẽ hulpen alderhãde weedõmen sonder bedroch saechtedẽ/deser siecte luttel oft niet deser siecten bateden/Ja/metten voorscreuẽ hulpẽ meerderdẽ die weedõmẽ alle dage/ Eñ daerõ so is dese siectẽ vãdẽ doctorẽ onbekẽt/eñ noyt gesiẽ so si nv is/Al ist datmẽ eẽ cap.vint bescreuẽ vã Cornelio celso/vãde kuere vã de siecte Elephãtia/eñ vã vgone vã senis indẽ.lv.raet schijnt vã eẽd dese gelike siecte te tracterẽ☞ Vã deser seluer siectẽ lach de Keyser Augustus crãc/so Suetonius dz int leuẽ der Keyserẽ bescrijft/Wãt also hi vertelt/sware periculose siectẽ alle zijn leuẽ leet hi/Eñ daerõ sept hi/daer hi vãdẽ smettẽ des lichaẽs eñ crãcke ledẽ vertelt/dẽ besmettẽ lichame/septmẽ vertroept al dye borste eñ den buyck/ tghemechte met teekenẽ inder maniere eñ ordine eñ ghetal der sterren des hemels baer.&c. Daeromme so wast vã noode/om dese siecte te ghenesen/nieuwe hulpen ende pharmaca te ondersoecken.Ende inder waerheyt isser yet gheuonden/om mede te helpen in deser voorschreuẽ siectẽ/dat heeft gheweest meer vanden nieuwen beproefden/ dã vã

den ouden hulpē met redene eñ auctoriteyt menich
mael in haer schriftē gheapprobeert. Een exēpel vā
der weedom/wāt die Anodine hulpē resolutijf/dye
welcke so dat Gali.eñ Auicē.betuygē/hebbē cracht
met eenigherhāde sekerheyt wech te doen alle wee-
dom/te wetē/om te saechtē den weedom dye in dese
siecte coemt/wat si doen en is niet. Jnder seluer ma
niere segge ic vā die Anodine olien eñ saluē/vanden
baden/beroockingē/stouē/cerotis eñ Anodine plae
steren/Nochtās geuallet dicwils wt simpele saluin
ge met luttel quicsiluers gesterct die voorß.weedom
men/puysten sweeringhē eñ leelich schort binnē een
weke die armen vā aenden cubitus/ eñ schenen van
aen die knien binnē smeerende sekerlijck dat icse ge-
nesen hebbe. Op dat wi dā tottē principalē propoo-
ste comen/so segge ic/dat dese siecte wt een deel des
tijts eñ wt een deel der materien/twee kueren heeft
buyten een deels des tijts eñ der materiē tot eenē ia
re toe hebbē wi een kuere/Als een iaer geledē is/so
behoeuen wi een andere kuere deser siecten.

Dye meyninghe in die eerste kuere.

In die eerste kuere moetē drie meyninghen hebbē.
Die eerste is eenē wech te ordineren daer toe een op
rechte ghoede eñ saechte humorē ghegenereert wor
de/eñ die quade verdreuē worde. Die tweede is dye
voorgaende materie/te verteerene/eñ die verteerde
te pdelen/ Die derde eñ laetste die vergaderde mate-
rie wech te doene.

Die eerste meyninghe.

Die eerste meyninge/is dat leuen te oordineren/ so
segge ic dat indē eersten dagē/alle tghene dat cracht
heeft oprecht goede saecht bloet/eñ gesuyuer bloet
te genererē/in desen val zijn si seer bequaē/Eñ eerst
vanden vleesche te spreken/ Kalfs vleesche / bocken
vleesch/kiecken vleesch/hinnē vleesch/partrijsen/eñ
die haerē loop hebben/so wel ghesoden als gebradē
laetmē nut wesen/ Des gelijcks vogelen in beemdē
eñ boomen/eñ vosschen/eñ hueuelē verkeerēde/zijn
oock tot dat voorschreuen doende/ Maer hier tegē
so zijn vleesch vā coeyen verckenē/eñ tāme hertē ha
sen eñ die dien loop loopen. Des ghelijcs alle waters
voghelen langhen beck/eñ hals hebbēde/salmē alge
heel achter laten/wāt si doē wassen quaet grof tour
bel bloet / Alle vitsen eñ wortelen eñ alderhāde coo-
len/zijn in desen val te latene. So ist dan genoech in
die sue vā tvoorseyde vleesch borago/ lactuwe/wit-
te beete/ Spinagie met luttel petercelien / mentē eñ
melisse te kokene. Des gelycs ooc in de seluē sue ofte
meelken oft grues/ oft bloeme vāden mele grotelijc
gecooct/in desen val ist tot desen propooste. Ertē rē
ooc met wat agresten laetmen vrydelijc toe/ Risum
oock somtijts doen si in die selue sue totten propoo-
ste/Eñ oock alderhāde visch/ sonder cleyne vā roo-
der verwen nochtās luttel ghecooct op een rooster-
ken/salmē achter laten/Loock eñ farreye ooc āpuyn
scharpe/soute/tgepeperde salmē in desen val schou-
wen/want si verbrāden tbloet. Alle vruchtē des ge-
lijcs/wāt lichtelijck corrumperen si in dye mage/ eñ
wāt si ooc quade humorē doen wassen/ so salmēse so
vele alst moghelijc is schouwē / sonđ pruymē geheel
rijp eñ persiken/ Sōtijts ooc meloenē eñ wilde kers-
sen luttel nochtās machmense in desen val verdra-
gē. Tsuyuele eñ alderhāde caese zijn ooc schadelijck.
Granaet appelē eñ haerē wijn laetmē nuttelijck toe
Passule zijn oock totten propooste wat doende.
Die tweede meyninge/die welcke is/de voorgaēde
materie te verduwē eñ die verduwet te pdelen/ soo
wordet verult. Indē eersten metter crachte eñ den
ouderdom hen daer in voeghende/ bisonder alst een
sangwijn lichaē is / in dese grouwelike siecte ist nut
tbloet wt die gemeyne adere oft die basilica des rech
ten arms.

Een Sirope.

Daer na salmen die materie doen verduwē eē we-
ke nemende dese Sirope. ℞. Sirope vā cleyn kerue
le.i. ℥ .vā Endiuie sap.vi.ʒ. Endiuie water eñ Ven?
har/van keruele.ana.i. ℥.

Een purgatie.

Als die sirope genomē is die weke/so salmē den pa
cient hier mede purgerē. ℞. Diacaptoliconis eē ver
lichtēde electuarie.ana.vi.ʒ. Reubarbari naerđ kōst
ingegotē met Endiuie water.i.ʒ.mēghet/ Eñ met
gesodē bloemē eñ vruchtē cordialiū salmē eenē cor-
ten dranck makē/doende daer toe sirope vā violettē
i.℥.eñ.ß.

Een meesterlijcke Sirope.

Nochtās in dese quade dispositie/ bē ic gewoonlijc
die materie te doen verduwē/eñ met dese nageschre
uē meesterlike sirope vā onser bescriuinge geoordi-
neert. ℞. Keruel/ven? har/ buglosse/ endiuie.ana.i.
m.eñ.ß.gallitrici/pollitrici.ana.m.ß. Passularū sebe
sten.ana.i. ℥ .pruymē vā Damasco.xxv. int getal/sue
re appelen luttel gebrokē.vi.int getal / wijn vā gra-
natē vā.i.pont.ß. Endiuie water/keruel watere bu
glossen watere.i.pont eñ.ß.al salt naerder konst sie-
den tot opt derdendeel/dā salment doorsagen totter
doordoeninge salmē so vele suyckers alst genoech is
doē/eñ makē een sirope met.ij. ℥. saps vā keruele eñ
so veel saps vā Endiuie.añ.i. ℥. saps lupulorū/ waer
af die pacient indē dagraet nemen sal.i. ℥.ß. met wa-
tere van Venus har/Endiuie eñ keruele.

Een purgacie. Als die materie binnē.x.oft .xij.da
gē/na dat die sirope gecomē is/ salmē dē paciēt pur-
gerē met deser purgacie. ℞. Casie. ℥.ß.diacaptolico-
nis.i. ℥ .electuarie vā roosen.ij.ʒ.oft voor die electua
rie ouer ses maēdē/met also vele cōfectiē vā amech
met gemeynđ kokingē salmē eenē cortē drāc makē.
Eñ met desen twee purgaciē eerst altijt die materie
doēde te verterē/so voorß. is/ gingē wi voort tot eē
iaer toe eñ daer ouer/vā.ij.tot.ij.maendē altijt wed-
gaēde die verduwinge eñ purgacie voorß.

Pillen.

Sōtijts tusscē die purgaciē gaf ic pillē die nauolgē
℞.pillē vā masticine/pillē vā hiera/te wetē vā acht
dingē pillē vā keruel.añ.i.℈.eñ mē sal.v.pillē makē
die welcke ic somtijts voor dauōtmael / eñ somtijts
na dauōtmael gaf/ nochtās naer der ledē nootlijchz
Eē latinge met coppē. Eñ ic dede ooc doē scrabbin
ge der schouđ bladerē/der billē/đ braeyē/met vētue
sen oft wint coppen/bisondere als tlichaē quade chi
mos/dats vochtichedē hadde/ eñ veel scorftachtige
puystkēs.

Die derde meyninge.

Die derde sal
tē laetstē wezē/de materie die deser siecte bigenoecht
is/wech te doē/aē veel plaetsen te administrerē/nae
dat dese siecte verscheydē tijdē heeft/dz so wort ver-
uult/Indē eerstē comende tot den oorspronc der siec
ten/te wetē tot de puystkēs die aen dye roede plegē
te vallen/so seg ic/dat om dat dese puystkeus (sa bo-
uen geseyt is) niet en comen dan om eer vander eer-
ster saken/sonder eenigē middelē tijt/en isser gheene
beter medicine/dan ter stont met een scharpe medi-
cine haer archeyt te doodene/op dz daer af haer arc-
heyt haer alle tlichaem ouer nyet en stercke/ Maer
het waer anders te doene waert dat dye voorschre-
uen puystens ghewasschen warē wt een voorgaēde

sake ten ware te voren een gemeyn purgatie gedaē
die plaetsen/die hulpē voor des lichaēs purgacie by
regule te werckene/en soudemē die niet daer aē doē
Waerom ons die scharpe medicinē die supuerē met
knaginge sonder weedō/ dat oueruloedighe vleesch
af te doen/houdt onse puluer douerhāt wāt elc pup
ste eñ die sweeringē bisonď in die pockē comēde dye
rfknagende supuertse/ Eñ dat tbeste is/in deser siec
tē is dit puluer gebruyct/ doot die argheyt tsweers
eñ der puystē/die verswor ē plaetsen/ oft puystachti
ge totte rdigestie verduwinge der goeď saechter ma
teriē/ eñ supueringē der plaetsen met purgatie van
vele quade materiē brēget. Als de plaetse gesuyuert
is so vleeschent wijt/somtijts mz dye in vleeschinge
vā sarcocolla eñ mirra dyemē indē Antidotario he
uet/int ca. vandē medicinē dye vleesscē. Daer na met
vngente vā minie eñ wasschinge vā alluyn watere/
heb ic die sweerē besegelt/eñ wast vā noode dat pul
uer weď te besigē/so nam ict weď/ wāt zōtijts gena
sen die puystkēs/eñ quamē eñ berstedē weď op/se dz
ooc geseyt is met arbeyt des vleeschs/waer dat nut
telic was die kuere dicwils te vernieuwē. Een badt
Wāt na dat die wondē ď sweerē toewarē/gelijc als
int begin vā desen cap. geseyt is/schorftige puystkēs
eñ sweeringe/zōtijts wrattachtige al tlichaē dore ů
stroeydē/die voorś. ydelige gedaē/ordineerde ic dyt
na bescreuē badt. R. Keruel/partick wortelē eñ zijn
bladerē. aā. eē būdelkē gerstē/vitzē/ lupinē. aā. ij. m.
wortelē vā Enula/wortelē vā Ebulus. ana. i. pōt. ß.
swerte elleborus in stuckē gesneuē. ij. ℥. heuenichs. i.
pōt/solphers. iij. ʒ. mē salt al met water daer toe ghe
noech sieden/tot dat tderdē deel versoden is/ Dā sal
die pacient int badt gaē ter stouē om te sweetē/daer
na salmē hē wasschē met twoorś. gecoocte/ wāt tdroo
get alle schort/ eñ doetet ooc wech met afdrooginge
ď welcke badt tweemael ter wekē is te doene. ¶ Een
besmeeringe. Na dat badt salmē de scorfte eñ puyst
achtige plaetsen besmeeren/ met desen na bescreuen
smeere. R. lauwers olie eñ masticini. ana. i. ℥. verc
kens smeer. boter. aā. iij. ℥. gecooct so dat voorś. is. i.
pōt/ mē salt al tsamē siedē tot dattet volsoden is/dā
salmē daer clarē termentijn toe doē. ij. ℥. ß. storacis li
quide. ʒ. wit was. v. ℥. ß. litargirij vā goude eñ vā sil
uer. aā. iij. ℥. aluyns roche gebrāt. i. ℥. ß. Mirre. iij. ʒ.
wieroocs. vi. ʒ. ceruse. x. ʒ. saps vā limoeñ. vij. ʒ. men
get eñ maket eē smeeringe/ Eñ tot meerď drooghin
ge/ist vā noode/laet daer quicsiluer toedoē wtgedaē
met speecsel. ij. ℥. eñ besiget besmeerēde de puystkēs
eñ schorft. ij. mael tsdaechs / wāt zijn werck is vry in
desen val. ¶ Vā de wreetheit deser siecten. Eñ want
dese siectē dē hulpē niet onderdanich en plach te wil
lē wesen/bisonder in dye weedōmē af te doē/ Daerō
ist dz dese siecte met de voorś. weedōmē eñ puystē nz
en mogē met de voorś. kuere wech gedaē wordē/dā
salmē tot voordere remedie gaē/ eñ bisonder tot die
saluingē eñ cerotaria/ daer mē quicsiluer in doet/vā
die welcke men in de nauolgēde tweede kuere vā de
ser siectē eē goede redene sullē doē/ Eñ also is die lee
ringhe van desen capittele voleyndt.

Dat. ij. capit. vā die gheconfirmeerde pocken.

NA die voorghaende leeringhe/is gheseit eñ
bescreuē dye kuere ď walscer siectē die noch
nyet gecōfirmeert is mettē voorgenoēden
toeuallen/ In dese tegēwoordige redene/ vā die kue
re ď siectē gecōfirmeert mettē voorś. toeuallē heb ic

Vanden Pocken.

voorgenomē te tracterē In gemeyne kuere vā deser
siectē/ic segge die gemeine/wāt allē sinē toeuallē/al
der best helpt die voorś. mz betameliker purgacie te
vorē gedaē eñ eē goet regimēt des leuēs/ so dz in die
voorś. leeringe geseyt is Gelooft mi daer en is geen
beter medicine/ dā dē paciēt ter stont te smeerē met
de voorś. smeeringe. Oft in dese plaetse vā de smeeri
ge eē cerotū op de armē eñ schenē te leggē/ eēs oft. ij
mael des daechs/tot dz de tandē beginnē wee te doē
dā salmē af latē vā die saluinge Eñ sal hē werm hou
dē tot dat de vloet der phlegmatikē door tāt vleesch
ophoude/ Eñ wāt zōtijts om so vele gespous/vā die
saluinge pleech int tāt vlees eñ in die ōliggēde deelē
eē sweeringē mz stācke niet cleyne te wassen/ daerō
met groter naersticheyt/ salmē dese sweeringe hātcrē
Int begin vā deser vloet en salmē gheen stiptica oft
herde medicinē geuē/op dz niet haerō hartheyt/ die
materie die in beroerte binnē is/ verderō gheroepē
en worde/ Daerō vā dē dage aē des vloets der voorś
materiē/ ist noetlijc met gorgelingē vercoelende eñ
saechtēde met eeniger afvaginge voorgaēde een we
ke lanc/daer wy binnēwaerts af vermanē sullē/ Eñ
wāt yemāt dit werck ď voorś. hulpē verdoemē sal/
om datter quicsiluer in coēt/ so salmen antwoorden
met Gali. auctoriteyt. ix. eñ. x. tēperātie die seit/dat
de siecte die nz en heeft youē eenē wech totter gezōt
heyt/ al ist dat hi strāge is eñ moeyelijc eenē yegelic
kē sieckē/nochtās wilt hy/ oft en wilt hi nz/so ist vā
noode dat hi door diē gaē/ooc in alle vallē. Hierō soo
en weet ic niet/by wat redene/ waerōme dz de medi
cijns/int curerē vā deser aldˀ wreetster siecte/soo seer
verdoemē die smeeringē eñ hulpe in de welcke quic
siluer coēt/daer nochtās i de kuere vā vele siectē dye
licht te genesen zijn/ eñ sonď eenich pericule beuondē
wordē/ inder ouderē eñ nieuwer gescriftē vele reme
diē eñ hulpē met quicsiluer gemaect / als in dat cap.
vā de kuere eñ gheneesinge des schorfts/ vā de soute
phlegma/vā dz serpigo/impetigo/eñ vā den anderē
dat vā dē seluē doctorē bescreuē was/ Waerō ist dat
int uwe daer mins perikels is in is dat quicsiluere/
Daerō so macht wel daer meer perikels in is/wel in
wesen/ Eñ al ist/dat zijn werck schijnt dofficie te hou
dē vā te ontrouene eē hulpe/ wāt de materie schijnt
vāt selue quicsiluer vā datter bi gebrocht wort / ten
grōde gedreuē te wordene vā welcker wedstaeinghe
die voorś. medicinē/driuē tfundamēt nochtās bi ha
rē orloue/en merckē si niet tē bestē dese maniere van
weder te staē/ die int gebruyckē der hulpē in de welc
ke q̄csiluer coēt/pleech te gebuerē. So seggē wy tot
haerō twijfelingē ontbindinge/datter tweedley we
derstaeijnge is/ Deene de welcke die materie binnen
sluytet/eñ beslotē it ledt houdē eñ steynigē/tot welc
ke wedstaeijnge (so Auicen. seit int cap. vā die heete a
postemate) volcht dattet ledt steenicht/verderft dye
weedōmen te vermeerderē op dat ledt daer alsulcke
ontrouēde medicinē vā dē medicine gegeuē plegē te
wordē. Maer die ander wederstaeijnge is/wiēs offi
cie is/dye materie van datter bighebrocht wort ten
gronde te beuelene/ met een weldaet nochtans van
veel purgatien/ te wetene / der vrinen / des sweets/
ghespous ende des misdoende buycs der materien
ontbindinghe/waer wt dat nootlijck is te seggene
dat dese laetste wederstaeijnghe/ is een rechte kuere
ende gheneesinghe der voorghenoemder siecten / als
tot zijnder werckinghen plegen te volgen purgatiē

wt de welcke bi na alle siecten plegē genesen te wor
den/ Eñ want also is/ te weten dat dit die rechte kue
re is der voorsere. siecten (so ons dat menichmael die
experientie bewesen heeft) gedaē alleen op die schē
nē eñ armen een cerote oft saluinge benedē bi te tee
kenē gheen medicine daer aen gedaē op die genoech
de materie/ ist dz daer weedommē zijn/ geheel wech
te doen/ ist dattet hueuelingen zijn / wech te doē / ist
harthept/ te supueren eñ te ontbindē / ist sweeringe
ten laetsten hoedanich dat si zijn/ volcomelijc te sup
ueren vāden seluē hulpen/ eñ te ghenesene/ Daerom
so is dese tweede wederslaninghe / by die voorgescre
uē redenē een warachtighe genesinge te nemē/ al ist
dat si die plaetse vā weder te slaene houdt die mate
rie binnen te weder dwinghene metter hulpen van
der voorschreuen purgatien. ¶ Een smeeringhe.

Eñ op dat wi niet en schinē den tijt te vergheefs te
verslijten/ so sal ic eerst die Recepten der smeeringen
ordineren/ die welcke alsulcke is onse bescriuinghe.
Een smeeringe / ten eersten vā edelder werckingen
eñ tis goet in alle tijdē vā deser siectē/ eñ also maect
ment. R. Verckens smeer gesmolten. i. pont/ olie vā
Camille/ Dille olie. añ. ij. ℥. olie masticini/ lauwer. añ
ß. ℥. storacis gesmolten. x. ʒ. wortele vā Alant/ dat is
Enula cāpana/ een luttel gewreuē/ wortel vā Ebu
lus. ana. iiij. ℥. squināti/ sticados ana / luttel Eufor
bien pistici/ dats fine. ℥. ß. wel rieckendē wijn. i. pōt/
men salt al tsamē laten sieden / tot dat den wijn ver
soden is dan salment doorijagen der welcker dooria
gingē/ mē sal toedoē Litargiriū vā goude. viij. ℥. wie
rooc/ mastick. ana. vi. ʒ. resine pini/ dats herst. i. ℥. eñ
ß. clarē termētijn. i. ℥. quicsiluers geblust met speec
sele. iiij. ℥. wit was. i. ℥. eñ. ß. met gesmolten olie met
wasse/ dā tsamen ghelncorporeert / eñ een salue ghe
maect. Eñ besichtse inder manierē voorscreuē/ te we
ten smeerende bydē viere metter palme vander hāt
die voorß plaetsen/ daer bouē doēde eenē doeck heet
met bundelē/ Wāt zijn werckinge is wōderlijc. Eñ
si gheneest binnen een weke sonder twifel dese fran
sche siecte met alle sinē toevallen / vandē welckē int
voorgaende cap. vermaent is/ die voorgaende mate
rie/ eñ makende sweeren/ weedommen hueuelingen
door den mont den voortgāck oft door veel sweets
wt brengende. ¶ Een cerotū vā edelder werckingē.

Itē totter seluer meyningē is dit na bescreuē Ceto
tū vā onser bescriuinge geordineert/ seer goet/ dat
welc ic duysentmael beproeft hebbe/ met eerē eñ or
baerheyt niet cleyne/ wiēs forme is also. R. Olio ca
mo/ dillen/ vā spica/ vā leliē. añ. ij. ℥. olie vā soffraen.
i. ℥. verckēs vet. i. pōt vandē kalue. i. pont. ß. Eufor
bij. v. ʒ. wierooc. x. ʒ. lauwers olie. i. ℥. eñ. ß. pinguedi
nes vipere. ij. ℥. eñ. ß. vā leuēde vorsscē ses it getal/ ge
wasscē lūbricorū met wine. iij. ℥. eñ. ß. saps vāō wor
tel vā Ebulus eñ Enule. ana. ij. ℥. squināti/ sticados
matricarie. ana. i. m. wel rieckēdē wijn. ij. pōt. Latet
al tsamē siedē/ tot dz dē wijn versodē is/ daer na sal
mēt doordoē/ dier doordoeninge salmē toedoē Litar
giriū vā goude. i. pōt clarē termētijn. ij. ℥. eñ met wit
was genoech/ voor tvier salmēt eē cerotū makē/ ge
lijc eenē rapē altijt/ doēde int eynde der siedingē ghe
smoltē storacis. i. ℥. eñ. ß. Daer nae salmēt vādē vier
nemē mz eenē stoc roerēde/ tot dattet law is wordē
daer na salmē daer quicsiluer toe doē geblusicht met
speecsele. iiij. ℥. weđ met eenē stock roerēde tot dz dat
qcsiluer wel geincorporeert worde. Dit cerotū is vā
edelder eñ vrier werckingē/ dā de smeeringē/ eñ ooc
liefslicker/ Eñ in desen val ist een medicine groot int
wech te doē dē weedō eñ tgeneest elcke sweeringē der
frāscer siectē/ in corter tijt ☞ Waerō dat daer af is
ooc te merckē/ te wetē/ dz voor die administracie vā
deser Cerotū niet nuttelijck en is / dan dye sweerin
gē vā allē rottē vleesche eñ alle archeyt te supuerē/
op dattet naemaels een goet eñ vaster litteekē wor
de/ Wāt hāterende die saluinge bouē aēgemerct/ of
tvoorß. cerotū / voor der rechter supueringe ð swee
rē/ al ist dz die sweerē tottē littekenē comē/ namaels
pleghē si vā lichter sakē weder op te worpē / Eñ dat
om gheen anđ sake wille/ dā om tcrācke litteke dat
ter opt onsuyuere vleesch gecomē is/ Die selue redē
hebbē wi vā eē verrottet been/ wāt tē si/ datmē eerst
die corruptie wech en doe/ met die raspatoriē / ydele
eñ te vergheefs sout de voorß. cuere ghedaē wesen/
Waerō dat dalō geraste is eermē dat cerotū hāteert
datmē dat been supuere. ¶ Wat gesodēs datmen
indē mōt houdē sal.

Voort vandē daghe aen dat
mē dese hulpe hāteert/ so moet dye patient/ dat na
gescreuē gecoocte idē mōt houdē eñ dē mōt dicwils
daer mede wasscē/ tot datmē dz cerotū wech doe/ des
welckē gesodēs dit die forme is. R. Supuer gherste
i. m. eñ. ß. wortelē vā ossen tōge. i. m. ß. seminis cito
niorū. i. ℥. eñ. ß. violettē bloemē/ passularū. ana. m. ß.
latet al tsamē siedē met waters genoech tot dat dye
gherste berstet / daer na salmēt doordoē eñ met Ju
leb violaet indē voorß. manierē/ besighet seer dicwils
wāt zijn werckinge is seer nuttelijc/ si vermaect den
mōt/ doēde de materie eenichsins voortcomē eñ des
mōts schuere belettēde. Itē indē seluē tijt ist ooc nut
telijc indē mōt te houdē eenē goudē rinck / op dz dē
waessem der verrotter materiē wt ghaen mach.

¶ Van een looge. Eñ wāt dicwils des mōts swee
ringe in dese genesinge seer groot eñ met hertē aen
ual pleech te wassen/ daerō ist nootlijc somtijts/ den
vloet der materiē die sweeringhē makē somtijts te
houdē / Eñ dz hebbē wi eerlijc gedaē/ tweemael des
daechs die armē eñ schenē metter nabescreuē looge
te wasschē/ der welcker onse ordinatie was also. R.
Camille/ alsene matricarie/ sauie/ rosemarijn/ rosen.
añ. ij. m. sticados/ squināti/ sansuci/ calamēte/ origa
ni. ana. m. ß. nucū cipressi luttel gebrokē. x. int getal
huenichs. i. pont souts. ij. ℥. aluyns roche. x. ʒ. Latet
al tsamē siedē/ mz eēs barbiers looge genoech eñ lut
tel wel rieckēde wijns/ tot opt derdēdeel. Eñ besiget
wāt haer werckinge is seer nuttelijc/ ō. ij. sakē/ Dee
ne is/ om eenichsins die materiē te behoudē/ dz si nz
op en climmē tottē bouenstē deele met eenigher ver
keeringe. Die andere doet totter sterckinge der ledē
op dz namaels die voorß. leden niet en souden mue
ghē ontfangē die voorgaende materie/ dwelcke alst
gheschiet is/ totter kuerē des sweers des monts sal
men ter stont weder gaen / Die welcke kuere mettē
nabescreuē wasschingē geschiet. ¶ Een Gorgelinge.

Ten eersten so ben ic gewoonlijc die plaetse dicwij
len te wasschen eñ te ghorgelen met desen nabescre
uē gorgelinge. R. Supuer gharste/ roosen/ sumach
ana. i. m. aque ferrate. vi. pont. Latet al tsamē sieden
tot dattet tweededeel versodē is vādē drien/ dā sal
ment dooriaghē eñ doē daer toe sirope rosaet. iiij. ℥.
huenich rosaet. ij. ℥. alluyns roche. x. ʒ. eñ latet wed
sieden luttel / ende besighet inder voorschreuen ma
nieren drie oft viermael des daechs.

Een watere.

Item metter seluer hulpen sal die pacient gorgelen gheyten melck/koeyen melck oft schaeps melc met Juleb violaet/oft in die plaetse gharstē water tottē laetsten toe gesoden metten seluē Juleb/Weechbree water eñ violetten/ nachtschaden met witten suycker luttel gesoden besichtmē nuttelijc totter seluer meyningen. Want dese laetste wasschinghē supueren/wasschen eñ vermaken die plaetse/eñ verstootē die scheerpheyt der materien/Dat eerste water heeft die cracht te droogene/dye corruptie te beletten dat tantvleesch datter verdoruen is/ eenichsins wech te nemen. ☞ Eñ merct dat in desen val die corruptie so groot is somtijts/eñ die verrottinghen des tant vleesch eñ die omligghende deelen/dat nootlijc soude wesen die voorschreuen plaetsen metten vnguent van Egipten te smeeren des welcken werckinge onder dandere die ouerhant houdt.

Noch een wasschinghe totten litteekenen.

Ten laetsten besegelden wi der tandē vleesch ende die andere deelē des monts sweerēde met deser wasschinghe. ℞. Weechbree watere.i.pont cimarū met rooden bladeren wilde oliuen/paertsteert.ana.m.ß. gharsten watere een pont eñ.ß. Licij twee oncē/huenichs rosaet .iij.oncē/aluyns roche.vi.ʒ. Latet al tsamen sieden totter helft/eñ besighet totter voorschreuen meyninghen want het brengt die voorschreuen sweeren wonderlijck totten litteekenen.

Teghen die weder opbrekinghe.

Voort want so oock gheseyt is/pleech dese siecte bi wijlen van iaren eñ maenden somtijts eenen weder op worp te doene/Daeromme so ist dā niet nuttelijc ia oec alsmen gesont gheworden is metter voorscreuer kueren / een ghemeyne purgacie tweemael des iaers te deene/ te weten in die lenten eñ inden herfst nemende dit nabeschreuen digestijf een weke lanc vā onser beschriuinghe geordineert / daer ick veel eerē mede hebbe verworuen.

Een sirope.

¶ Des welcken siropen ordinacie is dese. ℞. Mirabolanorum emblicorum belericorum indorum eē.℥. bloemen van violettē/buglosse / boraginis/cicoreye elcx al euen vele.m.ß.saps van duyuen keruele.iij.℥. saps van borago/saps vā Endiuie.ana.ij.ʒ.saps vā buglosse/saps van suere appelen.ana.iij.℥.ß.passularum iuiubarū/pruymen van damast cebesten.ana.x.ʒ. Licqueuiriscie munde luttel ghestooten. ij.oncen/ steen varen die op die eycken wast.i. ℥. ß.suete venckel.drie dragma herts tonghe/Venus har/politrici/ ana.i.m.ß.bladerkens van sene eñ epitimi.ana. ℥.ß. agarici electi.xvij. ʒ.swarte ellebori.xiiij.ʒ.Endiuie waters. Venus hars water/duyuē keruele/buglosse.ana.iij.pont wijns van granatē een ponts.ß.stootende salment in stucken stooten/Daer nae salment sieden tot opt derdendeel/siedēde dit al naerder cōst daer na clinset/eñ der clinsingē salmen wit suycker toe doen/so vele alst behoeft/ eñ men sal daer af een sirope maken in goeder formen/ doende daer toe fine rebarbere met Endiuie water in ghegotē.vi.ʒ.ß. als int eynde der siedinghe/ Dat ouerblijf vander rebarbere salmen in een pice lijnwaets doen met eenē draet ghebondē om te sieden/vant beghin des tweedē eñ laetste siedingē tottē eynde toe/ eñ besiget mz water van venus har/buglosse/venckele eñ ooc sonō water/eñ haer Dosis is.i.℥.tot.xij.ʒ.eñ haer werckinge is in die walsche siecte die gheuesticht is / bysondere des winters tijts/die groue flegmaticke eñ melancolicke materie verdouwende allenskens die wtbrenghende. ¶ Een generael regule wt Mesue eñ Galieno. Eñ daeromme so isser een generael canon eñ regule in die melancolike siectē/ so Mesue seyt wt der auctoriteyt van Galienus int capit. vā melancolia/Dat wi niet tweemael oft eens maer bi wijlen sullen ydelmakinghen maken/ eñ also getemperthyet hebbēde dat dye natuere die ydelmakinge regulere/eñ niet die ydelmakinge die natuere.

Een purgacie.

Na die verduwinghe der materien gedaen een weke lanck eñ daer ouer/hebben wi gheuonden die na geschreuene purgatie merckelijc goet te zijn. ℞. Diacaptaliconis. ℥.ß.Diafiniconis.ij.ʒ.cōfectionis hamech/electuarij Judi.ana.i. ℥ .māne electe. ℥.ß.mz decoctione der bloemen eñ vruchten cordialium salmē eenen corten dranck maken. Maer inden tijt des somers ist dat vā noode is een purgacie eñ digestie ge maect in dat voorgaende capit. in dese kuere machmense nuttelijck gheuen. Item te nemē somtijts eenen vander lepel voorschreuen siropen sonder watere met vastender maghe/doet vele totte propoost eñ dat een weke lanck/Daer na ist nuttelijc te nemē voredat noenmael driakel seuē vrē een castanie groot.

Pillen.

Des ghelijcs Dese nabescreuen pillen/te wetē.ʒ.ß. somtijts te nemen/want haer werckinge is in desen val seer profitelijc. ℞. Swarte Ellebor us/goede turbith/ana.ij.ʒ.driakels Galieni. ℥.ß.tormētille/Entiane/bistorte Dyptani.ana.ʒ.ß.diagridij.℈.ß.rebarbari.ʒ.i.ß.specien vā iera met agarico. ℈.ij. Mēget met sirope van sticados/eñ maecter pillen af/ghelijc ciceris/eñ haer dosis is. ℈.ij.tot eē dragma/ somtijts neemtmen eene/somtijts twee/somtijts drie.

Meesterlijcke pillen.

Item men sal nemē pillen teghen die walsche siecte eñ haer toeuallen/ met onser bescriuinghe gheordineert/metten welcken wi een groot volck ghenesen hebben tsamen metten Ceroto eñ metten voorscreuen hulpen/Der welcker dese forme is. ℞. Mirabolanorum/emblicorum/bellericorum indorum/ ana/ ij.ʒ.ß.sticados folliculorum sene/epitimi/soffracē/ añ ʒ.ß.gentiane/anirorum/ana.i.ʒ ,steen varē die op die eycken wast/swarte elleborus/ ana.ij.ʒ.fine turbith een dragma/diagredij.iiij.℈.ghengebers / serapini/ kaneel/noten muscaten Lignum aloes/tormentille/ bistorte/diptani/cardi benedicti/coloquintide.an.℈. ij.agarici/trociscati/ reubarbari / den fijnsten aloes ghewasschen/ana. ℥.ß.die fijnste driakel Galieni ses ʒ.met sirope aceto so salmen pillen maken gelijck ciceris/Eñ haer dosis is.i.ʒ.somtijts necter viue/somtijts drie/somtijts eene. ☞ Eñ merct dat si wonderlike cracht hebbē teghen die pestilencie. ☞ Ten laetsten ist te mercken/dat namael dat dese siecte gheuesticht is/so ontfanghet si selden die genesinghe / dā een gheneesinghe byder tijt/Van haerder cōfirmacie so ons die experiencie dicwils geleert heeft eñ bewesen/en heeftmen gheenen ghedetermineerdē tijt/dā by teekenen/Inden sommighē lichamen wort si geconfirmeert binnen ses maenden/al ist dat seldē gebuert/Inden sommighen binnen een iaer/ Eñ indē sommighen binnen een iaer eñ een halue wort dese siecte gheconfirmeert. ☞ Eñ wi noemen dese siecte gheconfirmeert/ als si inden voortghanck des

voorschreuen tijts beuonden worden met eenigē vā den voorgenoemden toeuallen/ te wetē/ met heuelinghen/ etterighe/ met die sweeringen/ mirige/ fenighe knaghingen/ mettē verdoruē beene/ met weedommen der iunctueren oft buyten die iunctueren/ aen die beenen armoratim/ met weedom des voorhoofts eñ andere daer voren af ghesept is. Dese (op dat ick der woorden van desen capittele een eynde make) zijn die toeuallen eñ teekenē die dese siecte argueren/ gheconfirmeert te wesene/ Ende also byder Godts hulpen is voleynt die leeringhe vā desen capittele/ wiens naem si ghebenedijt.

Dat derde Capittele/ van dat Malum mortuum.

Malum mortuum soo dye auctoors tot deser tijt betuygē/ is een bleecke schorftheit arch ende verdoruen/ die haeren oorspronck meestendeel in dye armen/ schenen ende braeyen openbaert/ bisondere in die scheuen/ makende roueachtighe puystkens met ettere onder/ als gelijc lupinus/ Eñ dese siecte noemtmen als smettelijcke/ gelijc die Engelsche roose dat betuycht/ in haer eyghē capittel/ somtijts vā een malaetsche vrouwe/ Somtijts van een tiniose/ Somwilen van een vrouwe dye nv onlancs dat menstruum ghehadt heeft/ Eñ nae dat dese siecte gheconfirmeert is/ so die voorschreuē mā seyt/ dan en ontfanctse niet dan een palliatiue kuere dat is datment bleeck makē mach/ Ende dese siecte heet veroudet/ na dat een iaer ouerleden is/ eñ een half iaer oft daer omtren/ Eñ daer omme in die teekenen eñ saken eñ kuere is si seer ghelijck der walscher siecten/ wāt so wat goets geuonden is/ so wel vanden plaetsen als vniuersale hulpen voor die ghenesinghe van deser walscher siecten/ eñ geloouet mi als eenen die expert is in sulcken dinghen/ vā Theodorico int capittele van dat malum mortuum/ eñ Arnal. de villa noua ca. vā dye cuere die schorftheyt hebben wijt ontfaen/ Eñ daeromme voor die ghenesinghe van deser siecten/ heb ic een boecxken van die walsche siecte ghemaect/ want so wat den eenen van desen siecten helpen mach/ sietmen den anderen ooc helpen/ waerom salmen dese twee capittelen na malcanderen ouerlesen.

Die sake van deser siecte/ Vander voorgaender sake vindende meestendeel/ is een verdoruen regimēt int eten eñ drincken/ vandē welcken oueruloedicheden eñ humoren quaet/ arch/ eñ verdoruen wassen/ Eñ daeromme so hebben wi somtijts die voorschreuen puysten ghesien verargeren eñ in quaet vleesch veranderen. Waeromme dat dese puystkens zijn een luttel buyten den vleesch verheuen/ metter verwen van moerbesien half rijp/ ☞ Eñ daeromme schrabbende op dese siecte seer diepe tottē beene toe/ schijnt die pacient luttel oft niet te geuoelene/ Waer wt dz dese siecte dicwils vā Cancranea tot aschachilos eñ estiomenum haeren doorganck maect/ Eñ het zijn groue melancolike eñ met toemenghinghe vā grouen verdoruen bloede/ Der welcker teekenen mē heuet byden puystkens swartheyt/ Eñ wt dese der humoren menghinghe/ wassen dicwils die voorschreuē siecten/ Somwijlen gheuallet dat ooc met die voorschreuen melancolie menget onder die groue phlegma eñ barrauchinum daer die puystkens af wassen oft die schorftheyden van breeder figueren wit van verwen met eenigher dootuerwicheit eñ met iuerse le niet cleyne.

Die ghenesinghe.

Die cuere ende ghenesinghe van deser siecten heuet een dubbel regiment/ een gemeyne eñ een bisonder/ Dat ghemeyne wort veruult met des buycks ontbindinge naeder ettelijcker humorē door die flebotomia/ eñ met bloet suyghere der emorrodialen aderen/ So salmen van die materie digererē/ ist dat die melancolie met grouē bloede/ eñ corrupt in der saken is/ met deser nabeschreuen sirope.

Een sirope.

Syrope van duyuen keruele van dye cleyne sirope vā Endiuie saps. ana. v. ʒ. simpel oximel. ij. ʒ. waters van duyuen keruele/ van Venus har/ Endiuie ana/ een once.

Een purgatie.

Alsmen die sirope een weke genomen heeft/ so salmen dien pacient met deser purgatie purgeren. ℞. Diacaptoliconis. i. ℥. confectionis hamech. ij. ʒ. ß. mz die decoctie der bladeren eñ cordialē vruchtē/ doēde daer toe varē die op eyckē wast/ herts tonge/ venus har/ galitrici/ pollitrici/ folliculorū sene/ eñ epitimi/ aā een luttel/ eñ men sal daer af eenen corten dranck maken/ eñ doen daer weder toe sirope violaet. i. ℥. ß. ☞ Eñ merct dat want dese materie is seer eerdtsch so en ist niet onbetamelijc te vernieuwē die digestie der materien/ eñ die ghedigesteerde met die voorschreuen purgatie te ydelen. Waeromme om die ontwortelinge der materien der voorschreuen siecten/ so en suldy niet te vreden zijn met eender ydelinghe/ maer met vele/ byder redene voorschreuen/ Maer ist dat die materie is melancolike met phlegma gemenget Baurrathini/ so salmense also digereren.

Een Syrope.

Syrope vā duyuen keruele/ oxizachare/ oximellis. ana. ℥. ß. water van duyuen keruele/ van Venus har i. ℥. ß. menghet/ eñ die patient sal die Syrope nemen een weke.

Een purgatie.

Als die materie gedigereert is/ datmē merckē sal by die goede verwe der vrinen eñ eenighe haere dicheyt/ met een schijnende goede scheydinghe/ dan salmen dat lichaem purgeren met die nabeschreuē purgatie. ℞. Diacaptoliconis/ Diafiniconis/ ana. iiij. ℥. confectionis hamech. ℥. ß. met die voorschreuē decoctie salmen eenen corten dranck maken/ eñ doen daer toe Syrope violaet. i. ℥.

Pillen.

Item pillen van duyuen keruele eñ aggregatiue in die stede van dye purgatie voorschreuen gheeftmen nuttelijck/ Die flebothomie ooc oft latinge der aderen Basilica/ in desen val is oock seer behulpelijck/ want si ydelt dat groue bloet van alle dat gheheele bloet/ Eñ die wttreckinge des bloets van die emorroidalen aderen/ door dat bydoen der bloet suygerē eñ cucurbiten ouer al dat lichaem ghestelt/ hebbē wi beuonden seer te helpen.

Een bysondere regiment.

Een particulare regiment wort veruult int administreren der localien/ So salmen ter eersten weten dat die hulpen die goet zijn int cuereren dat schorfte der walscher siecten/ mueghen oock bequamelijc geadministreret wordē int cuereren van deser siecten daerōme tot uwer noot so loopt daer toe. Nochtās sal ic ooc vertellen eenighe hulpen dyemē doē sal na die gemeine purgatie/ de welcke wi menichmael mz eeren eñ orbaerlijcheyt niet cleyne beproeft hebben.

Een badt.

Inden eersten/so hebben wi geoordineert dit naebeschreuen badt seer bequaem / met welcke die schorfte plaetsen/men sal tweemael des daechs wasschen/ des welcke forme is alsoo. ℞. Lapatij acuti/dat is partick/duyuen keruele / ana.ij.m.i.ß.nepte.i.m.gharsten semelen/lupini.ana.i.m.ß.violettē/maluwe.ana.m.ß.swarte elleborus ende witte.ana. i. ʒ.ß.huenichs.ij. ʒ. Latet al te samen sieden met waters ghenoech tot op dat derdendeel.

Een Vnguent.

Na die wasschinge salmen die schorfte plaetsen saluen met dese naebeschreuen salue.℞. Olie masticini lauwers olie. ana. i. ʒ. ß. versche botere / verckens smeer ghesmolten.ana.ij.ʒ. ß.saps van duyuen keruele/weechbreeden saps/partick sap / te wetē vāder wortele.ana.i.ʒ.swarte elleborus gewreuen.vi.ʒ.ge sublimeert. ℈.i.Latet al te samē siedē/ tot dattet sap versoden is/dā salment clinsen/ totter clinsingē salmen litargiriū vā goude eū siluere doen.ana.ʒ.ij.ß. ceruse.i.ʒ.ß.quicsiluers wtgeblust met speecsele. x.ʒ den dodere van eenen versschen eye / dat sap van limonen.ij.ß.ghewreuen souts.i.ʒ.claeren termentijn i. ʒ.ß.storacis ghesmolten.i.ʒ. menget eū maecter af een smeer eū besighet want tot dat Malū mortuū eū alle schorfthEyt/ghelooue mi/ist van wonderlijcker werckinghe. ☞ Eū ist dat dat voorschreuen schorft in dat Malo mortuo gheualt te sweerene/so wi dicwils ghesien hebbē/ eū die voorschreue hulpē niet en baten/dan en isser niet nuttelijck in die kuere der voorschreuen / dan dat Vnguent vā Minio ofte sparadrapū beschreuen int voorgaende ca.te geuen.

¶ Eū ist dat die sweeren met eenigher archeyt zijn/ so moet die archeyt gherectificeert worden/met die administracie van onsen puluer/des oueruloedichs vleeschs wechdoeninghe.Eū die maniere vā doē is dese/datmen met eenen vinghere int speecsele genet tet/eū int puluere ghedaen/datmen daer mede sonder weedom dye plaetse der sweeringhen rake wāt een luttelkē doet dat werck. Alsmen de archeyt der sweeringē wechgedaē heeft mettē voorschreuen Ceroto eū met aluyn watere/ salmen met betameliker bindinghen voortghaen. Itē in dye plaetse vā desen ceroto / hebben wi beuondē wonderlijc goet te sine een cruyt ghenaemt by Dias.climenon/ dat int loopende watere wast/Eū het is twee cubitus lanc/eū het heeft eenen viercanten steeck ghelijck den boonē/ eū zijn bladeren ghelijc Arnoglossa dats weechbree maer wat breeder eū lāgher/eū vetter/ronts om ge tandt ghelijck den netelen/oft der cleynder sagē/vā cleynen tāden/met veel taxkens/ Dit cruyt vintmē vele in onsen palen bysondere inden plaetsen aē dat watere/ dwelcke is binnen der brugghē sancte Cite loco bisannis vbi vulgariter dicitur alobeueratore. Eū merct dat int cruyt een groote medicine is in allen scheen sweeringhen. Die bladeren oock vā Malua nat ghemaect met wijne / eū op der schenen sweeringhen ghelEyt/helpen wonderlijck.

¶ Voort ist/ dat Cancrena gebuert te wassen in Malo mortuo/ dat wi dicwils ghesien hebbē op die schenen comen / dan salmen voor zijn kuere voortghaen naerder kuere van Cancrene / te weten / ten eersten met een purgatie des buycs eū flebotomie/ latinge der basilike adere eū wtreckinghe des bloets/so dat van al bouen ghesEyt is/in die ordinatie vander eerster purgatie. Daer nae salmen dye plaetse van dye swert ghewordEn is/diepe scrappen/eū indē ommeghanck der swerter plaetsen salmen doen bloetsuyghEren/om dat groue eū verdoruen bloet wt te trecken.Ten laetsten salmen die ghescrapte plaetse wasschen/met looghe ghesoden met lupine/Daer na salmen daer op legghen die Vnguent van egypten / so se Auicenna beschreuen heeft/oft dat Vnguent van Egypten met die additie Arsenici in onsen antidotaris gheoordineert int cap.vanden correctiuen medicinen.

Een plaestere.

Daer op een plaestere legghende die resolueert/eū droocht die materien die ghecorrumpeert zijn/ Datmen alsoo maect.℞.Boonē meel/vitzen/orobi.anū.i. pont.ß.met sirope van surckel genoech/ eū wat looghen/ eū.i.ʒ.saps.van alssene/aent vier salmen daer af een vaste plaestere maken.

Een Defensijf.

Ende daer bouen salmen een defensijf legghen met surckel watere eū roosen watere eū Bolus van Armenien geconficieert. Dander vander kuere salmē kuererē metter kuere van Cancrene/eū die bedriechlijcker sweeren ofte arghe sweeren. Eū alsoo byder Gracien Gods is die leeringhe vanden tegenwoordighen capittele volEydt/ wiens naem si gebenedijt

¶ Dat vierde capittele van die schorftheyt/ende van haerder kuere ende gheneſinghe.

Daer is te weten/eermē tot die gemeyne ofte bysondere kuere der schorftheyt coemt/ oft daer dese siecte van coemt vāder eerster ofte van die voorghaende.

¶ Want ist dat tschorfte vā der eerster sakē / te wetē/vā die besmetheyt/wāt die schorftheyt/so dat eenen yegelijck kenlijck is / is een besmettelijcke siecte Daerom inden eersten daghen om die te ghenesene/ als daer alleene een simpele purgacie/baden/ eū dye smeeringhen die totten schorfte nut zijn / neemtmē eerlijck dese siecte wech.

Een badt.

Men maect een badt seer bequaem totter gheneſinghe vā deser schorftheyt/alsoo. ℞. Bladeren vā maluwe eū violetten/bladeren vā duyuen keruel.anū.i. m.gherste suyuere/zemelen.anū.i.m.nepte.m.ß.swerte elleborus gewreuen.i. ʒ .eū.i.ß.wortel en vā Enule.i.pont.ß.appelen een luttel gebroken.x.int getal/ ij. limonen seer cleyne ghesneden. al te samen met waters ghenoech salment sieden tot opt derdendeel Daer na salmen die schorfte plaetsen wasschen ende crauwen metten voorscreuen dinghen/ Dat ghedaē salmense met doecken droogben.

Een Vnguente.

Daer na salmense smeeren metten naebeschreuen smeeringhe.℞. Verckens smeer ghesmolten / kalfs vet.ana.i.pont/olie masticini/lauwers olie.ana.olie rosaet wel rieckende.iij.ʒ.claeren termentijn.ij. ʒ .ß. Parctick wortele.ana.iij.ʒ.ß.swerte elleborus.i.ʒ.celidonie/duyuen keruele.ana.i.m. wortel vā affodille.vi.ʒ.men salt al te samen te gader breken/ eū men salt al te samen een weke laten verslensen / Dan salmense latē een luttel siedē/eū men salt clinsen/ ende der clinsinghen salmen toe doen litargirium van goude eū siluere. ana.v. ʒ.ceruse.iij.ʒ. storacis ghesmolten.x.ʒ. quicsiluers met speecsele geblutscht.iij. ʒ.Eū dedemen daer toe terre cameli. ij.ʒ. soo waert tot allen schorfte een sonderlinghe medicine/Want dit Vnguent hebben wi dicwils beproeft tegē alder

hande schorft en tot dat malum mortuum/ en puyst kens te drooghene van die pocken waer door ick vele eeren en orbaerheyts vercreghen hebbe.

Van schorft vander voorgaender saken.

Al ist dat die schorftheyt vander voorghaender saken schijnt te comene/ te weten / om den wtghanc van eeniger siecte/ so dat dicwils geschiet in harde en feninijghe cortsen en langhe duerende. Dan en salme in dier gheneesinghe niet voortghaen.

Een badt.

En alsoo is die kuere bequame tot sulcker schorftheyt een badt onse ordineringe. R. Maluwe/ violetten/ semelen/ venus har/ galatrici/ politrici/ duyuen keruele ana. i. m. en. ß. wortelen van Enula / partick wortele. an. i. m. suere appelen. x. int ghetal/ folliculorum sene en epitimi. ana. ℥. ß. latet al te samen sieden/ sonder dat epitimum/ en die folliculorum sene/ met waters genoech/ tot op dat derdendeel/ daer nae salment wederom wat sieden/ en men salse in een badt oft lauwe stoue wasschen daer die schorfte plaetsen zijn / want haer werckinghe is worderlijck.

Een vnguent.

Daer nae dye plaetsen met eenen linen doeck ghedroocht salmense metten nabeschreuen vngente saluen. R. Versche botere/ verckens smeer/ olie violaet kalfs vet/ smeer van endiui. ana. vi. ℥. olie rosaet. ij. ℥. olie van soete amandelen/ hinnen vet. x. ʒ. tvoorschreuen ghecoocte gheclinset. i. pont. ß. sal al te samen sieden tot dattet volsoden is/ daer na salment clinsen/ Dan salmense wasschen driemael/ met dat voorschreuen gheclinsde/ Deen reyse met Endiuie water/ dander reyse met weechbreede water/ Dander reyse met roosen watere/ doende daer toe litargirium van goude en van siluere/ ana. iiij. ℥. ceruse. ij. ℥. camphore. i. ʒ. En wiltmen meer doen drooghen/ so salmen totter voorschreuen saluinge doen kalck dat driemael ghewasschen is/ met reghen watere. i. ℥. ghesmolten storacis. ℥. ß. en belighet/ want haer werckinge is in desen val goddelijck. Men moet in desen val miden spise die groue bloet en verbrant en colerijcke doet wassen/ gelijck als grof vleesch/ en ghepeperde spise/ geloocte/ gemostaerde/ ghesoutene spise/ en die haeren loop loopen. Des ghelijcke vighen drooghe/ genereren colerike en iueckighe humoren/ daerom salmen se miden.

Die latinghe.

Het helpt oock onderwilen/ als die cracht/ douder dom daer toe te laten/ dat bloet te laten ter adere basilica ghenaemt.

Ventuesen.

Het is oock nutte in sulcken val ventuesen te settene op die schouderen/ armen/ billen/ en dgien/ bisondere als die schorftheyt alle dat lichaem ouer is. En daerom behaechdet Auicenne seer wel dye ventuesen met schrappinge op dye dgyen. Somtijts ooc bloet suyghceren op die emerodiale aderen / om dat groue bloet wt te treckene dat melancolijck en verbrant is hebben wi seer beuonden te helpen.

Pillen.

En oock pillen somwilen van ghewasschen Aloes/ in desen val / eene alleene tot eender reysen te nemene/ doetmen oock hier toe. En daeromme worden si van Auicenna macht seer ghepresen/ Maer ick pleghe te gheuene dese nabeschreuen pillen. R. Aloes gewasschen. i. ℥. masticine pillen. ij. ℥. met sap van scheel wortele/ men sal die pillen maken ghelijck als ciceris. En haer dosis sal zijn inden ghesonden. ʒ. ß. tot een. ij. ʒ. Item tot meerder ydelmakinghe/ waert datmen somwilen daer toe dede. i. ʒ. pillen van duyuen keruele waer dat alder nutste/ en dit heeft altijt geweest onse kuere der schorftheyt dye vander eerster saken coemt en der voorghaender. En alsoo byder hulpen Godts is voleyndt dye redene van desen capittele/ wiens naem si ghebenedijt.

Dat vijfste Capittele van die weedommen der iunctueren/ te weten/ artetico/ chiragrico/ podagrico/ en gemigra passie/ dat is/ dat gheswil vander gicht/ in die hant/ in den voet/ en in die knien.

Tot den eerwaerdichsten minen heere Sixtum der heyligher Roomscher kercken stadthouder cancellier/ des titels van. S. Peeters banden.

Ie Artetica passie E. h. (soomen dat in d oud en nieuwer scriften vint (ist een geuoelicheyt van buyten der leden comende van die oueruloet der flegmaten en der ander heeter humoren dye tot die iunctueren loopt/ Waer om dat staet te weten/ dat gelijc als dat nu die voorscreuen humoren tot die verscheyden iunctueren der leden pleghen te vloeden/ also nemen si verscheyden namen / Waerom ist dat si tot der handen iunctueren loopen/ dan maken si Chiragricum/ dats thant wee/ Maer ist dat si tot der voeten iuctueren loopen/ soo maken si Podagricum/ dat is / tvoeteuel / maer ter knien/ Genugram/ dat is tknie euel/ Ist dat tot die huepen oft dgyen iunctueren so maken si ooc eenigherley artetike/ die vanden seluen doctoren Sciatica ghenaemt wort/ dat is/ die huepwee/ Des welcken weedom door dat been totten cleynen teen vanden voete streckt. In podagra/ dat is/ int voeteuel/ openbaert dat beghin des weedoms omtrent den grooten teen Maer in Chiragra omtrent den wijser/ dat is den voorsten vingher oft des duyms vinger/ thoont haer die weedom voorwaer die dese passie lyden/ die leuen een luxurioes leuen/ en een epicureusch leuen met rusten en sonder hanteringhe haer leuen leydende/ En het zijn oock die meest grof vleesch en melancolijcke en eenigherley eerten beligen / van welcke dinck Ypocras in epidimia vertelt/ dat Helenes/ want si dicwils eerten adt/ dat daerom hem der voeten crecte raecte. Men vint oock dese passie inden prelaten / en inden ghenen die arm geweest zijn en namaels totten graet des prinschaps gecomen zijn/ waer wt dat si sonder vetheyt plegen te sitten. En daerom plegen haer iunctueren van menigherhande / en verscheyden groue en slimighe humoren/ om die quade verduwinge dicwils ghequelt te wordene/ Daerom salmen een hanteringhe manierlijck nemen/ om dese passie te schouwene en te miden is dat alder nutste. Die ledicheyt/ doet dat contrarie/ nemende exemple vanden yseren instrumenten/ Want ghelijck die yseren instrumenten met verroestheyt bedect worden/ en daer na bedoruen worden / also inder seluer manieren worden der menschen lichamen met der seluer ledicheit met quaden en verscheyden humoren veruult. Maer onghemanierden arbeyt/ bysondere te vele wandelinge tot die toecomende podagram/ dats voeteuel te verwerckene niet sonder vreese so oordeeltment/ so Arnaldus de villa noua dat betuycht in eenighen sinen Amphorismo/ seggende/ dat wt te vele wijns te drinckene/ wt te vele wandelingen/ wt te vele der minnen

spels/eñ wt die achterlatinghe der ghewoonlijcker purgacien worden oneyndelijcke der voeten euels lijders. Dese passie heeftmen so Auicen houdt/ende vol weedommen. Daerom so Rasus seyt/ int eygen cap. der iunctuerē somwilen so hart eñ onueerdrach lijck vindt bisondere die vã heeter materien comen dat si haerē siecken/ tot desperacien/ paralisim/ap poplexie asma/verstooringhe der sinnen/ende somtijts tot een onuersichtige doot brengen/ Maer die vã grouer couder/ eñ limigher materie comen/ zijn seer slappe weedommet/maer nochtans vã gheduerigher eyndinge. Daerom (so Ypocras seyt) en eynden si somtijts niet in.xl.daghen ☞ Maer als si/vã heeter materien comen/somtijts binnen den.xiij.of te twintichsten dach. so wi in heere onsen heere Julio/den tweesten minē patroon die voorschreuē weedommen hebben dicwils sien eyndē. Somwilē ooc die Artetike siecte/ soo seer vã groue limighe materie eñ gigsea thincken sinen oorspronck genomē te hebbene/hebben wi gesien Dat die ledē eewelijc bleuen crom/eñ gheknodt/ Eñ dese maniere vã artetica so Ouidius betuycht/ en ontfanct gheen ghenesinghe vã een bleecmakinghe/segghende/Die medicine en kan dye knoopachtige Podagram dats dat voeteuel niet ghenesen/ Eñ en verwondert niet (soo wi voorschreuen hebben) al ist dat die groote weedõmen van die artetike siecte van heeter saken ouercomen/want Galienus int.x. meamie seyt hi/dat dye materie die daer maect arteticum/oft podagricum/ oft chiragricum oft sciaticum weedom renmatizerende veruullende begripēde die iunctueren eñ van den breet vã buyten wtstreckende de zenuwen achtighe ledens nootsakelijc oorsaect si die stercste weedommen eñ niet dē cramp/ die welcke weedommen in dese passie inden herfst/ eñ inden lenten alder dicwilste plegen si te comen/bisondete omtrent der hãden eñ voeten iunctueren/ Eñ daerom seyt Celsus tot onsen propooste/ om der hãden eñ voeten leden dicwildere/langhere ghebreken zijnder/dã in die podagrachtighe chiragrachtighe pleghen te sine/wãt die ghebreken quellen selden die ghelubde die besneden/ oft die kinderen voor dat genootē der vrouwē oft vrouwen den welcken dat menstruum verdruct is. ¶ Voort so ist ooc op dat wy tot onsen propooste comē/dat vãder materie eñ haer toeuallen dye rechte maniere der siecten altijt ghenomen wort/Daerõ so wi nv gheseyt hebben/ datter eenighe gutta ofte artetica die cout is/eñ eenige heete. Die weedommē comende vã couder materien/die sommige zijn roepich/eñ die sommige verdrachelijck/ eñ dese comen meest vã ghemengder materien/Des ghelijcs oock die artetike weedommen vã couder materien comēde/zijn altijt slappe/Maer lãghere te eynden (so wy bouen geseyt hebben) Die plaetse die swillet met dese coude materie/swillet met swillinghe/ streckēde ter wicheyt/Dat volcht contrarie/ als dye materie heet is/wãt die plaetse swillet met eenige rootheyt Inden eersten daghen blijct daer oock eenighe cortse/die pleech te eynden als die materie eyndet die zenuachtighe leden ten buytenstē deelen waert comēde. Eñ daerom seyt Galienus/dat opblasinghe dergutten in die passien der tãden eñ der leden in de artetike siecte/ argueert een goet teeken/ want het is dat machtichste bewijs dye swillinge in dese passien dat die materie die zenuwen verlatet/ eñ ghaet door

¶ Vanden Pocken.

tot dat vleeschachtighe ledt.

Voort wãt te rechte mach dese siecte getelt wordē int ghetal der couder apostuenien eñ der hartter na die aencleuinge der humoren daer si af ghescheit/eñ daerom zijn haer saken voorghaende eñ medegheuoecht/waer af dat wi int cap. vanden Apostuenien int ghemeyne genoech vermaent hebben. Maer de leden die ghebot hebbē die groue materie eñ die coude/die Artetike siecte makende zijn/ghelijck als dye herssenen eñ die maghe/aengaende der colere/ eñ dz bloet/coemt altijt dese siecte van die besmetter leueren/Waer af dat Auicen. houdt/ dat doueruloet vã der tweeder eñ derder verduwinghen is die sake vã deser humorē/Maer die leden die dese materie ontfanghen/zijn dye iunctueren/ Nochtãs worden dese saken vã Auicen. ghedistingueert in drye manieren Die eerste was in die natuerlijcke saken die efficiente de doende vã hem gheheeten worden/Die tweede maniere in die instrumentale saken/ dye welcke zijn die weghen eñ passagien breedt/metten welcken de materie tot dat ghequetste ledt/ oft crãcke lichtelijc ouergheșonden wort/ Dye derde maniere inden saken eñ lijdenden leden/ghelijck als daer zijn die iunctueren/natuerlijck ofte by tocualle met cranckheyt/ Maer natuerlijck/ oft om dat si dropich zijn/ofte alleene totter drope bereyt zijn geweest/Die bi toeualle/zijn dye in de iunctueren ghestaghen zijn geweest oft die apostuenien/ oft slaghingen geleden hebben ofte die oock met dye quaetheyt des regiments nv voorschreuē int beghinsele des capittels/ dicwils ghebruycken/ Nv wi die kennisse ghenoech hebbē door die teekenen eñ die saken vã alderley ghedaente der Artetike/so ist tijt voortaen totten principalen propooste te comene.

Die ghenesinghe.

Die ghenesinghe der Artetiker passie wort met.iij. meyninge veruult. Die staet/ te weten int regimēt des leuens/Die tweede/in die purgatie der voorgaē der materien/Die derde/ in die plaetsen eñ int wech doen der toeuallen.

Voor die veruullinghe der eersten meyningē/ Dye materie die daer die artetike maect/die daer cout eñ grof is/ voor zijn eten eñ drinckē/is nut dz die siecke ete eñ drincke/dat ghene dz suyuer eñ oprecht goet bloet doen wassen/gelijck als bockē vleesch/hoenderen/kiecken/kalueren eñ alle voghelen die op heuuelen eñ in beemden vry leuen/Eñ oock ghewaterden wijn ende die moet gheel als een was zijn

☞ Eñ waert dat die pacient/ voor die toecoēste der siecten heuenich water droncke in die plaetse vãden wijn/dat ware een groote voorwachtinghe/om dat toecomende voeteuel te vertreckene/ Maer in dye afwijtinghe der siecten/om te ontbindene eñ te verteerene dye materie dye daer gheuoecht is met dye versterckinghe der zenuwen/ in desen val bequamelijck laetmē toe/wijn met huedich watere gewatert oft met water ghesoden met kaneele/ Eñ oock oordeeltmen verachtelijc te wesene/alle moes/ wortelē eñ arweten die onclaer grof bloet doē wassen/in deser siecten/ Eñ dat selue salmen segghen des gelijck vanden grouen vleesche eñ melancolijck vleesch generende/Nochtãs laetmen toe vanden moese/dat moes vã lactuwe/spinagie/borago/ petercelie ende die haeren loop loopen/in die zue van dat voorseyde vleesch ghesoden. Panatella eñ oock risum/grue eñ

gherechten gheamandelt/ eñ alle gherechten mettē cruyden voorschreuen in die zue / laetmen gemeynlijck toe/ Maer vanden vitzen/ oft die zue van roode cicere gecoort met anthos/ petercelie/ eñ maghelepne een luttel/ hebben wi beuonden macht zeer te helpen/ Eñ daer om vermaēt Ugo vander stadt der Senen/ dye een man is niet van cleynder autoriteyt in eenighen raet/ van die artetike siecte van couder materiē comende/ oordineert hi een digestijf met sauien watere/ rosemarine / gearomatizeert met een luttel kaneels eñ noten muscaten / eñ dat tot sterckinghe der zenuwen/ eñ tot verduwinghe der grouer materien/ Oock alle ghepeperde eñ alle ghesouten/ ende scharpe ghelijck als loock/ ayuyn/ radijs / mostaert cruyt/ seer te suer/ wreet/ eñ die des ghelijcke naturen zijn/ salmen al midē/ Des ghelijcs oock alderley coolen eñ rapen.

Maer waert dat die materie die Arteticam macht schijnt heet te sine/ dan salmen wijn eñ meest ghewatert/ eñ meest crancken in allen tijden gheuen/ Des ghelijcke moet oock dat regiment int moes eñ vlees eñ andere nootlijcke dingen (op dattet goet oprecht bloet mach doē wassen) in die heete materie/ subtijlder wesen/ riuier eñ vloetvisch / bisonder palinck/ in desen val salmē gheheel achter latē. Die snoecken eñ carpers/ eñ die hueren loop loopē/ somtijts een luttel/ machmense lijdē/ Des ghelijcks alle zeevisch/ behaluen die op die hueuelē leuē/ eñ roode verwe hebben/ eñ cleyn van lichaē/ schouwetmen lichtelijc.

Die tweede meyninge wort veruult met verscheyden purgatiē te hanterene eñ verduwingē ooc naer dat verscheydē humorē in dese passie te samē loopen mogē/ Want ist dat de materie heet is/ bisonder vā die heerschappie der colerē/ soo machmē alsulcken digestijf hebben.

Een sirope.

R. Sirope rosaet wt die inghietinghe ana. vi. ℥. buglosse water/ lupulorum/ Endiuie. ana. i. ℥.

Een latinghe.

Maer ist dat die materie is vā die heerschappie/ sangwijn/ soo salder voren ghaen een minderinghe des bloets vā die adere Basilica ghenaemt. Ist dat thāt euel is/ des arms teghen ouere/ Ist dat tvoet euel is soo sal die latinghe wesen van die leuer adere/ oft gemeyne des arms der seluer siden/ Ist der huepē wee oft hant wee/ so salmen die latinghe ten eersten doē wt dye ghemeyne adere des teghen ouers arms/ Maer indē stact/ ō die materie die tsamē gheuoecht is/ te ydelen/ soo salmen sniden die adere Saphena oft Sciatica der seluer siden. ☞ Eñ merckt/ dat so Celsus seyt int capit. vanden weedommen der ledekens/ dat is dat die latinghe int beghin der siectē ghesciet is/ oft iaerlijcsche oft eewighe gesontheyt salt gheuen.

Een sirope.

Om haer verduwinghe/ neemtmen nuttelijck dese nabeschreuen sirope. R. Sirope van dat sap vā Endiuie/ sirope vā roosen/ wt die inghietinghe der syropen van duyuen keruel die cleyne/ ana. ℥. ß. Endiuie water/ lupulorum/ duyuen keruel. ana. i. ℥. Oft maectse also. R. Sirope van bisanthijs / sirope van tsap van Endiuie/ syrope rosaet wt er inghietinge. ana. ℥. ß. endiuie water/ buglosse/ duyuen keruel. i. ℥ Maer ist dat die materie is ghemenget / te wetene/ met groue eñ coude materie/ so moet dan dat Digestijf also zijn. R. Sirope vā dat sap van Endiuie/ syrope vā die twee wortelē/ sonder azijn/ sirope vā duiuen keruel de cleyne. ana. ℥. ß. Endiuie watere/ duyuen keruel/ venckel. ana. i. ℥/

Een digestijf.

Maer ist dat die materie/ die de artetike passie maecket/ al gheheel koudt is eñ grof/ dā soo ist dat alder bequaemste dit nabeschreuen Digestijf te ordineren R. Een sirope vā die twee wortelen / sonder azijn/ buenich rosaet gheclinset/ oximellis. ana. ℥. ß. vēckel water/ sauie/ roosemarijn. ana. i. ℥. eñ met een luttel caneels/ eñ notē nuscaten/ oock des wintertijts salment aromatiseren.

Een purgacie.

Alsmen die digestie der colerijcker materien ghehouden heeft ses daghē lanck ten minsten/ so salmē dā tot deser purgacien ouerghaen. R. Manne electe. i. ℥. Electuarie vā dat sap vā roosen. ℥. ß. met dat ghesoden der bloemen eñ der cordialen vruchten sal men eenen corten dranck maken/ oft maket also. R. Dyaprunis niet solutijf. i. ℥. Electuarij van dat sap van Roosen / electuarie roosaet. me. ana. ij. ʒ. eñ met dat vv voorschreuen ghecooct salmen eenen corten dranck maken. Of maket also. R. Die cleyne pillen hermodactulorum. me. ℈. ij. pillē assageret. ʒ. ß. met Endiuie water/ salmen. v. pillen maken/ eñ men salse nemē een vre voor den daghe/ ses vren ten minstē vastēde/ Eñ int nemē ter stont een half vre daer tusschen eñ niet meer/ dan nae dye veruullinghe haers wercs/ Maer naer der noenē/ ist dat die paciēt vanden slape beswaert wort/ so mach hi een vre slapē/ ic segghe/ als die vre des noēmaels voor by is.

Een medicine.

Des ghelijcs is ooc ist dat die materie sangwijn is/ so sal dat pharmaeck dusdanich wesen. Neēt diacaptoliconis/ cassie. aā. ℥. ß. electuarie rosaet. me. iij. ʒ. met dat ghemeyne ghecoocte salmen eenen corten dranc maken. Oft maectē also. Neēt Electuarij rosaet. me iiij. ℈. met suyckere salment makē/ bolus dit salmen voor den dage nemē een vre met die voorwachtinge nu bouen voorschreuen.

Een purgacie.

Maer ist dat die materie mede ghemenget is/ te weten/ die coude met die heete/ dā om dye purgacie der medicinen/ moetmen een ghemengde cracht te purgeren hebben/ der welcker by exempele mach alsulcke ordinatie zij. Neēt Diafiniconis/ cassie. ℥. ß. electuarie roosaet. ij. ʒ. met dat gecoocte voorschreuē/ salmē eenen corten dranck maken. Oft maecten also Neēt Diacaptoliconis/ Diafiniconis. ana. ℥. ß. Electuarij rosaet mesue. i. ʒ. eñ. ß. met vēckel water/ buglosse eñ eppe/ salmen eenē cortē drāck makē / doēde daer toe sirope violaet. i. ℥.

Pillē tot dat voorscreuē/ Oft maket also. Neēt pillen der grooter hermodactilen eñ der mindere. ana. een half. ʒ. aggarici trociscati. i. ℈. eñ met endiuie watere eñ venckel salmē vijf pillē makē/ die welcke die pacient nemē sal een vre voor den daghe/ so voorscreuen is.

Een purgacie.

Voort ist dat die materie schijnt gheheel kout ende grof/ so moet die purgacie alsulcke wesen. Neēt Diafiniconis. vi. ʒ. diacaptoliconis. ℥. ß. aggarici trocisca ti. ʒ. ß. met dat ghesoden vā pruymen van damasco/ venus har/ pollitrici/ gallitrici/ boom varē eñ cordiale bloemen/ salmen eenen corten dranck maken/ doē

de krope violact daer toe.i.ʒ. Oft maket also. Neēt Pillē hermodactilorum die meeste.i.ʒ.met sauie wa tere/eñ rosemaryjn/salmen.v.pillen makē/Die welc ke die pacient sal ghebruycken in die vre eñ maniere voorschreuen als bouen.

Die derde meyninghe/die welcke is/die te samē ge vloechde mater ie/wech te doen/eñ die toeuallē te be teren/veruultmen met administracie van vele plaet sen te hanterene naer die nootsakelijckeyt des tijts/ eñ der siecten. Inden beghinne tottē heetē voet eue le eñ hanteuele hebben wi beuonden dit nabescreuē goet te wesen. Rx. Olie rosaet/onfancini/olie rosaet geheel wel rieckēde.ana.ij.ʒ. olie violaet.i.ʒ.vā vers sche eyeren met haerē wittē eñ doderē/ses int getal weechbree saps een.ʒ.vrouwen melck.ij.ʒ. ghersten meel dalder subtijlste gesift drie.ʒ.men salt al te sa men mengē/eñ te samē slaen/ Daer na latēt aēt vier sieden met eender opsiedinghe/ eñ gebruycket op de plaetse des weedoms/ghelijck als een plaester/wāt haer werckinge is goet teghen alle voeteuel eñ hāt euel dat heet is/vanden beghinne tot den tijt dat ge heel groot is/saechtende den weedom met een tam me ontbindinghe eñ sterckinge der ledekēs. Waert oock datmen tot deser medicine dede olie van camil le.iij.ʒ.meel vā boonē.i.ʒ.ß.camille/eñ mellíloti op dat fijnste ghewreuen.ana.m.ß.so wel int staen/ als int dalen van deser passie/gheeftmē voor een nutte lijcke bate/ Item totter seluer meyninge is goet dz merch des broots ghegoten in koeyen oft gheyten melck/oft in die sue van vleesche van hinnen oft cal ue sonder sout/Daer na wt ghedruct eñ ghestooten met vier doderen van eyeren eñ olie van roosen wel rieckēde.ij.ʒ. olie violaet.i.ʒ.soffraens.ʒ.ß.eñ latet aent vier sieden met eenen stocke ruerēde een luttel eñ ghebruycket op die plaetse/ so dat nv voorscreuē is.

Een plaestere.

Itē neēt.iij.eyeren/weechbredē sap/lactuwen sap/ nachtschaden sap/musschen tonghen sap/ana.i.ʒ.ß. olie rosaet/omphancini/olie rosact geheel wel riec kēde/olie nenufarini/oft daer vorē violact/ ana.i.ʒ. vrouwen melck.x.ʒ.men salt al te samē slaen/eñ ghe lijck als een smeer met een pice law opt ledt legghē want het is goet teghē dat voeteuel/eñ hant euele/ vol weedoms gheroeps. Oft also. Rx. Die spijse van appelen op die kolen ghecooct.iiij.ʒ.malúwe blade ren/violettē eñ iusquiami/ana.ij.m.vā allē met picē ingewentelt eñ genettet met roosen watere/eñ gra naet wijne/onder heete asschenen eerst wel gecooct. Daer na salment al wel stooten/ eñ men salse siften der welcker siftinghe men sal toe doē olie violaet.i.ʒ.olie rosaet geheel wel rieckende/ana.ʒ.ß.doderen van.ij.eyeren/ vrouwen melck.x.ʒ. soffraēs.ij.℈.eñ besighet/gelijc als een plaester op die plaetse/ want het saechtet wonderlijc alle hant euel/voet euel/dye materie eenich sins ontbindēde met des weedōmi gen ledts te sterckene. Oft maket also. Rx.ij.eyerē/ tsap vā weechbree.vi.ʒ.olie rosact ōfancini.ij.ʒ.olie mirtini.ʒ.ß.menget al te samē slaēde/ eñ maket een smere/ dwelcke men besighen sal inden eerstē/ twee den eñ derden daghe/want zijn werckinghe is won derlijck. Si dooghet oock inden seluen tijt/eñ in die selue materie (erst gesmeert die weedommige iunc tuere met olie rosaet/onfana/met ten witte vanden eye/eñ een luttel saps van weechbreede te samē ghe smeten) daer in te doen die bladerē van Iusquiami op een panneken/oft een decsele bedauwet met wij ne van garnaten/eñ een luttel gedroocht. Des ghe lijcs ooc die bladerē van lactuwe/oft attriplicis/oft violetten / inder manierē ghelijck als voor ghescre uen is/ghegheuen/hebben wi beuondē dattet alder beste geholpen heeft. Eñ oock dat meel van boonē/ vitzen/eñ gharste met wijn van granaten gecooct tot dat tet dicke worde eñ stijf. Daer na daer toe ghe daen genoech hinnen vet / eñ olie rosaet / onfancini eñ violaet/een luttel soffraens/ gelijck eender plae stere op die plaetse des weedoms gheleyt/teghen al le weedom des voeteuels/hanteuels/ eñ zenuwē/ist een sonderlinghe medicine. Item totter seluer mey ninghe is dit na bescreuen Cerotum goet. Rx. Olie rosact/onfancini.ij.ʒ.olie mirtini/vet van eenē kal ue/ana.saps van wegebree/wijn van garnaten/an. ʒ.ß.van allen sandalen/aū.i.ʒ.roode roosen bloemē amandelen machmense vindē/ana.m.ß.olie violact x.ʒ. Latet al te samen siedē/toe dattet sap versodē is Dan salmēt clinsen/totter clinsinge salmē wit was doē.i.ʒ.ß.eñ maket een saechte cerotum/wiēs werc kinghe van dat beghin totten eynde der meerderin ge in alle heete voeteuele/ eñ hanteuele met die gro te medicine/eñ dedemen tot desen cerote olie van ca mille.ij.ʒ.eñ.ß.anthos.m.ß.soffraēs.i.℈.wel rieckē den wijns.i.pont.ß. Eñ weder siedende tot dat den wijn versoden is/ eñ inder manieren nv voorscreuē met witten wasse genoech/ makende een saechte ce rotum/allen tijden gheeftment nuttelijck.

Een beroockinghe.

Item int staen eñ int afgaen/helpet macht seer van onder te beroocken die weedommighe plaetse/ met dat gesodene na bescreuē/die plaetse selue/met hee ten doecken metten seluen ghecoocte epetimerende Rx.rosen/camille/melliloti/ana.i.m.alssene/squinā ti.ana.een luttel van die wortelen van enula/een lut tel te samen geslaghen.i.pont. Latet al te samē siedē met waters ghenoech / eñ een luttel wijns wel riec kende/tot op dat derdendeel.

Een smeer.

Als die plaetse beroocket is/dat weedōmighe ledt salmen met dit na bescreuē smeer saluen. Neēt Olie camilli/dille/rosaet/van ghebeelen ruecke/ ana.ij.ʒ. anthos/zaets hipericonis/rosen/alssene/camille/añ een luttel olien van spica.i.ʒ. Latet al te samē sieden met.iiij.ʒ.wijns die wel riect/tot dat den wijn verso den is/Dan salment clinsen/eñ met witten wasse ge noech salmen een saechte smeer maken / waer mede men voor den noenmael eñ auontmael een vre son der wee te doene/die ledekens vanden handen crau wē sal. Oft maket also. Rx. Mucillaginis/citoniorū eñ psiliij gedaen in dye zue van een cleyn kiecxken.i. pont.ß.wijns van granaten.vi.ʒ.olie rosaet/omphā cini.ij.ʒ.eenen dodere van eenen eye met dat witte/ men salt al te samen slaghē/ ende ghebruycket inder manieren voorscreuen/want sondē twifele het saech tet allē weedom. Oft maket also. Neēt Muscilagi nes/psilij/ eñ citoniorum gedaen in roosen watere/ wijn van granaten een pont/casie fistule ghesiftet.i ʒ. menget met.i.ʒ.ß.vrouwen melx/eñ besiget/ wāt haer werckinghe is thoonbaer. Item. Rx. Maluwe bladeren eñ violetten.ana.ij.m.roosen.m.ß.van sup uere gharste.i.m.al te samen in water ghesoden/sal ment stampen eñ siftent / eñ der siftinge salmen toe doen olie rosaet vol van ruecke met olie omphācini

ana.ij.℥.olie violaet/nenu farini/ist datmē se vindē mach/aā.i.℥.wit was.ij.℥.ß.eñ wederō naerō cōst salment mengen die in dat cerotū eñ in die plasterē ghehoudē wort/Dwelcke goet is om alle roepighe weedō wech te doē/eñ tis een vrije medicine ☞ Eñ daerō en ist niet voorby te latene die hanteringe der plaetsen/dat is/datmen in gheender tijt die ontroo=uende medicinen ofte die starcke wederstaēde eñ ge opieert/hanteren en sal/Wāt haer gebruyc brenget voort vele materie ende quade vertreckende ledt te seer eñ maect ledt seer onbequaem der ontbindin=ge/Eñ daerō vertrecken si den toecoemst der afwijc kingē der siecten/Waer wte nootsakelijc dat ledt ge crenct wort/waerom alst gecrenct is/licht elic tot hē (gelijc als Auicēna sept)die ouervloedichedē der an der ledē die zijn ghebueren zijn. Eñ also doē die Me dicinē eñ Chirurginē qualic/gelijc als ant. gaineri? snel vā ōstande ōtelt int eygē cap. Dat doē daer een Jode van eenē die cranc/eñ mager vant voeteuel lan ghe beswaert/gheroepē wert/ter stont ghinc die io de voort om de siecte des patiēts te ghenesene(ghee ne ydelmakinge te vorē gaēde vā die weedommige plaetse)met picen die met couden watere ghenettet warē/wāt dat daer aengedaē wert/so wies die wee dom ghenoech aē/waer wt die Jode qualic aēmerc=kende/geboot wederō die wederstaēde eñ ontrooue de medicinē op dye plaetse te legghene/ Waer door die materie so seer te hoope ghe loopē/ghedict eñ ō= erghert was/dat binnen dē tijt vā.x.vren al tgehee=le ledt ghecanckert eñ ontsteken was ghewordē/eñ dat also dat die goede man ewelic van dat voeteuel verlost bleue.

Nv bouē ghesien is vandē hulpen die wat doen te ghen die artetike passie vā heeter materie eñ haren weedō saechtende/so staet nv te besiene vandē reme dien mettē welckē in die gheneesinge der couder arte tijcke voort te gane is.

Die gheneesinge van couder materien.

Inden eerstē so is daer voorgaēde een behoorlijcke ydelmakinge door des buyer ontbindinge/eñ door die latinge ist vā noode/so is de plaetse mettē nabe screuē plaestere te besiene. ℞.Tmerch vanden broo de/semelen in gheptē melck/oft koeyen melck inge goten.ij.pont olyen vā camille/dille olye/aā.iij.℥. olie rosaet vol rueer.i.℥.ß.dē doder vā drie eyerē/sof fraen.ʒ.ß.vā dit al salmē een stiue plaester maken na der const. Itē totter seluer meyninghe is dese nabe screuē remedie goet.℞.Die wortelen van Enula.i. pont/hooch maluwe.i.pont.ß.dit al gecooct in wa=ter salmēt stampē eñ men salt siften/tot der siftinge salmē doē olye vā camille/olye vā lelien/olye vā dil le/eñ vā soete amandelē/ana.i.℥.ß.herts ruet/ calfs ruet/aā.iij.℥. olyen vā roosen wel rieckēde.ij.℥.wit was.ʒ.ß.aent vier salmen daer af een saechte cerotū makē/doēde daer toe boonē meel wel ghesiftet.ij.℥. armodaetillorū.i.℥.ß.soffraens.ʒ.ß.camille mellilot alssene subtijlic in stucken gewreuē/ des werckinge is een doorluchtige medicine teghen alle coude ma terie der iunctuerē.Daerō ghebruyct se.Oft maect= se also.℞.Olye vā spica/vā alssene/van mirto/aā/ ij.℥.olye roosaet volcomelic.i.℥.eñ.ß.camille/melli loti/sticados/alssene/ana.meyne/muscate/anthos/ ana/een luttel herts ruet.iij.℥.welrieckēde wijns.i. pont.ß.Latet al tsamen siedē tot dat den wijn versō den is/ Daer na salment clinsen/ totter clinsinge sal men so vele wits was doen alst behoeft/maket daer af een smeer daer mede datmē de ledē/ nae die admi nistratie des ceroti voorß perfectelick crauwen sal. Een andere cerotū nuttelic vā werckinge.℞.Wor=telen vā Enula ebuli/aā.iij.℥. van de wortelen van hooch maluwe.i.pont.ß.alst al in water ghesodē is ghestootē eñ ghesiftet/ Daer nae met wit was ghe= noech eñ met die nabescreuene te samē makinge sal= men een saechte cerotū makē. ℞. Olie roosaet wel= rieckende/olie vā camille/vā spica/ vā alssene/aā.iij ℥.olie ypericonis.i.℥. olye van lelien.ij.℥.bloemē vā camille/mellilotii/anthos/sauelbooms/ana een lut tel squināti/alssene/iue/muscate/aā.m.note cipressi in stuckē ghewreuē int ghetal.iiij.calfs vet/hoende=ren/gansen/aā.x.ʒ.wortelen vā Enula eñ ebuli/ aā ℥.ij.ß.leuēde vorsschen int ghetal.iiij. Latet al sieden met.ij.pont des alderbestē wel rieckēdē wijns/ met een saechte vier/tot dat dē wijn versodē is/Daer na salmēt stijf clinsen/eñ met die siftinghe voorscreuen salmen een saechte cerotū makē/wiens officie is al=len artetikē weedom eñ ouden/dye materie wech te doene wonderlijc te ontbindene/dat verczencte ledt te sterckenē/eñ al ist datment in alle tijt met vrijheit mach ghegheuē wordē/nochtās int staen eñ afwijc= kinghe der siectē schijnet meer te helpene

Eñ want sommijlen die weedōmē in die knyen ple gē te gebuerene/bisondere vā der ghemengder mate rien/so wi dicwils gesien hebbē indē tijt des herfts oft der Lentē Juliū den tweeden beswaert gewordē van die voorß weedōmen/om der welcker saechtin= ge voorwaer int selue subiect des voorß bisschops te gen der iunctuerē weedōmē/ bysondere der knyē in den eerstē dage/indē tweedē/ derdē/ eñ vierdē dage tsamē met zijnder heylicheyt der medicinē raet/met die nabescreuē saluinghe met vrijheyt dicwils heb= ben wijse ghebruyct.

Een saluinge tot dat ghemengde voeteuel.

℞.Olie rosaet/omphancini/olie rosaet vol vā ruec ke/ana.ij.℥.olie vā camille.i.℥.ß.eertwormē gewas= schē met wijne.℥..ß.wijn vā granatē/vrouwē melck aā.ij.℥.soffraens.i.ʒ.weechbree saps/ saps van die wortelen vā Enula.aā.i.℥.calfs ruet/ eñ dat merch van sinen beenen/ana.vij.ʒ.Latet al te samen sieden tot dat dē wijn eñ dat sap versoden is/ dan salment clinsen/metten welckē die plaetsen drie oft vierma= le des daechs te veruersschen is/daer bouen op een pice met dye voorschreuen saluinghe inne ghedron= ken soetelijck met betameliker bandinge bindende/ want in desen val ist een thoonbaer medicine. Dye vierde meyninghe ten laetsten gheledē/so ist nutste op al die knye dit naebeschreuen locale te legghene wiens dese is onse ordinancie. ℞. Boonen meel eñ arweten/ana.i.pont.ß.semelen ghebroken.ij.m. ca= mille/mellilotii ghestooten.ana.i.m.alssene ghebro= ken/anthos/ana.m.ß.roosen.i.℥.van als met vers= sche saps ghenoech ende een luttel wijns van grana ten aent vier salmen een fine plaester maken/ doen= de int eynde vander siedinghe daer toe/olie roosaet volcomelijcke/dillē/ana.i.℥.eñ.ß.olie mirtini/camil le/ana.ij.℥.gansen vet/calfs vet/aā/thiē.ʒ.wit was een once eñ.ß.

☞ Ende mercket/ dat dese voorschreuen plae= stere wonderlijcke goet is/int staē ende afghaen ist datmen daer toe doet gheyten dreck ghebroken vijf oncen/wel rieckenden wijns vier oncen/ eñ besiget

op de knye geleyt als een plaeſtere/ wāt dē ghenē die thanteuel hebbē/ oft der knyē wee verout/ gheneſet ſeer wōderlic. Eñ die plaeſtere ooc bouē vertelt van dat merch des broots met melcke eñ met eenige andere ſimple ghemaect in die ſaecke van dē weedō te ſaechtene machmē hier dienen.

Die gheneſinghe der huepen wee.

Ten laetſtē tot der huepē weedō/ metter voorgaen der ghemeynder purgatie bouē vertelt daer die materie was vāder couthept heerſcappende/ ſo ic inder waerheyt dicwils beuondē hebbe dit locale goet te weſene. ℞. Gharſtē meel/ lupinē/ cicerū/ boonē/ vitſen/ añ.iiij.℥. oſſen dreck/ eñ gheytē dreck/ añ.i. pont ß. camille/ mellíloti/ añ.i.m. ſemelē wel gedorſſchet ij.m. ſtichados/ anthos/ ana.m.ß. moederecrupt/ alſſene/ rooſen mirtilorū/ nepte/ añ.i.m.i. ſquinanti/ een luttel corianders/ ſoete venckels.vi.ʒ. al eerſt tē laetſten toe wel gedorſſchet/ aent vier ſalmēt ſiedē met ſapa ghenoech tot dattet dick worde eñ ſtijf/ doende daer toe volcomelike olye rooſaet/ camille/ dille vā ſpica/ añ.i.℥. eñ.ß. olie mirtilini/ lauwers olie/ petercelí/ vā termētijn/ vā geneuerbeſiē/ añ.vi.ʒ. agrippe dialthee/ añ.i.℥. wit was.i.℥.ß. mēget aent vier ſmiltende twas metter olyen ſalmēt altemale by eē brēghen/ eñ wederō ſalment met eender opſiedinge ſieden/ eñ ghebruyckét met een groote pice gelijc een cerote op die weedoēde plaetſe/ wāt haer werckinghe beuintmen ſeer nuttelijck.

Een cerote.

Itē totter ſeluer meyninge is dit nabeſcreuē cerote te goet/ dat welcke een volcomen werckinghe heeft wiens forme is alſulcke. ℞. Wortelē vā Enula ghe ſodē in water/ eñ daer na geſtampt eñ geſiftet. i.pōt ſalomons ſegel/ wortelē vā ebuli/ añ.iiij.℥. olie mirtini/ camilli/ petercelie/ añ.i.℥. olye vā termētijn.i.℥ ß. colophonie/ clarē termentijn/ ana.ij.℥. olie vulpini vā ſpica/ van lelien/ lauwers olie vlieder/ añ.x.ʒ. wit was.i.℥.ß. eñ aent vier naerder conſt ſalmen daer af een ſaccyte cerotū makē/ doēde daer toe meel vā bonen eñ cicerū/ añ.iiij.℥.ß. ſtoracis ghelmoltē.v.ʒ. wieroocx.iij.ʒ. eñ ghebruyckét inder manierē voorß/ wāt in deſen val iſt een groote medicine. Somighe medicinē priſen datmē die plaetſe crauwet/ eermē dat cerotū daer op doet met leuende watere/ Dwelcke wi ſomwilē alder beſte gheuonden hebben te helpene/ wāt met zijnder grooter doorghanghinge heuet een cracht te drooghene/ ende die vremde vochtichept te verteerne/ der welcker twee dingē wi aldermeeſt in deſe gheneſinghe behoeuen.

Wat ghecoocts.

Des ghelijcx ooc prijſen die ſommige in die plaetſe des brandendē waters een ſtouinge/ eñ een epitimacie/ dat is/ een vochtige plaeſtere gelept/ met eē ſpōgie in dat nabeſcreuē ghecoocte inghegotē. ℞. Camille/ alſſene/ roſemarine/ ſauie/ nepte/ ſerpilli/ origani/ magelepne/ añ.i.m. eñ.ß. roſen mirtillorū/ ſticados/ ſquināti/ ana.i.m. vue/ muſcate/ ypericonis/ añ.ij.m. wortelē paucedinis/ diptanū/ ariſtologia/ centorie/ naſſce oft policarie/ ana.m.ß. huenichs een pont.ß. notē ciprelle ghebrokē int getal.xx. groſſels naghelē/ notē/ muſcate/ miere/ añ.v.ʒ. ſouts/ alupus roche/ añ.i.℥. eñ.ß. ſemelen ghebrokē.iij.℥. latet al te ſamen ſieden met barbiers looghe ghenoech eñ wel rieckendē wijns/ tot opt derdēdeel/ eñ ghebruyckét inder manieren nv voorſcreuen.

¶ Vanden Pocken.

Een olye.

Eñ oock olye ipericonis tot allen huepen weedom eñ der knye/ heb ic ſeer nutte beuondē. Des ghelijcx ooc edere bladerē/ teghē alderhande artetike paſſie eñ biſondere die coude/ op dweedōmige ledt gewendelt/ is een hulpe der ſaechtingen te weſene vā ons beuondē. Daerō hebbē wi gheſept in die derde meyninghe vandē hulpē die alle weedom ſaechten/ ſo iſt nv te ſegghē met wat localen datmē voortgaen ſal om wech te doen eenighē toeual/ daer die menſchen in die artetijcke ſiecte mede pleghē ghequelt te worden/ eñ tis ghelijck als der leden eñ der articorum herthept eñ knoopachtichept/ om die wech te doene dat cerotum beſchreuen in die ſaecke der zenuwē eñ der iunctuerē hertichept int eygē cap. vandē cerotē in onſen antidotario/ tot deſer meyningē laetment bequamelijck toe/ wāt om tot uwer noot ſoo loopt daer toe. Des ghelijcs ſomtijts behaluē dē weedom knoopachtichept eñ harthept der plaetſen der iunctueren in deſer gheſteltenilſen/ al iſt dat ſelden gheualt/ als die apoſtuemie heet is/ eñ etterich pleget te verſweren/ om dye te rijpene/ te doē verdouwen/ te reynighen/ eñ te vleeſchen/ ſalmen voortgaen naer de gheneſinghe dier gheleert is/ int cap. van die kuere der flegmonis. Waerom als v den noot druct/ ſul dy daer toe loopen. Eñ alſo is veruult byder hulpē Gods dye leeringhe van deſen capittelē/ wiens name ſi ghebenedijt.

Dat vijfde Capittele/ Vanden weedom der tanden.

Vander materie die vandē catarrē comē/ eñ vydē ghebrekē der maghē met verſcheydē eñ vele paſſien pleghē die tandē gheargheert eñ ghequelt te wordē/ die welcke tandē nv ſi tot der cieringhe eñ tot des etens ghebruyc/ om die bequame ſprake wt te ſprekē/ ſeer nut zijn/ Daerō ſalmen haer ſiecten met grooter ſorchuuldichept verwaren ende cureren.

Die ghedaenten der tanden ſiecten.

Die welcke ſiecten van Alias in zijn.ix.redene/ int x.capit. van ſinen boeck zijnder theoriken/ byder Conincliker diſpoſitie/ ſeſoerley manierē vā ſiectē ghetelt worden/ te weten/ dē weedom/ doorknaghinge veruriekinge/ ſlapinghe/ ſtimichept/ ofte ſtanc/ ſlappinge/ oft beroerte der tandē/ Maer ſi en lijdē gheē apoſtuemiē/ maer een dinck den apoſtuemen ghelijc/ gelijc als Auicē. betuycht/ inder waerhept nochtās ſo en ſweerē ſi niet met rechter apoſtuemiē/ om haer der grooter harthepts wille/ dye belettet in hen te wordene vermeerderinge/ noch ooc by hen ſeluē en hebbē ſi gheē gheuoelen/ maer ſi gheuoelē/ ſo Alias betuycht in die nv voorſcreuē redene/ by redene der zenuwē aen haer wortelē eñ haer barbelen/ oft tantvleeſch vandē derdē pare der zenuwē/ der herſſenen comēde. Eñ deſe opinie houdt Galie. int.v. van die nutſcap der ledekens/ So volcht mettē voorß redenen/ dat ſi niet en apoſtumerē/ noch weedō en lijden dan byder redenen der barbelen ofte tantvleeſch eñ zenuwē die hare ghebuerē zijn. Die voorß Alias ſeyt nochtās bi hen ſeluē ſi zijn ongheuoelijc/ waer af het teekē is/ wāt al iſt dat vā hen cleyn ſtuckkēs gebrokē wordē die mēſche en wort niet gequetſt. Eñ daer om hangt hi daer by ſeggeñ. Vandē weedom der tandē. Dien valt weedom toe/ wt dye quade cōplexie die tottē zenuē valt/ oft met eē heete apoſtue-

nie oft coude/waer om onderwijlē dē weedom eens verrotten tants/ghesaechtet wort/als den tant met ter wortele wtghetrocken wort/om dat die zenuwe haer niet wt en street/wāt die plaetse blijft een luttel verbreyt waer door die plaetse is bequaē geworden dat die apostuenie ontbonden soude worden/Ende daer mede ooc om dat die hulpe lichteliker met haeren doorgāge der weedommiger plaetse te hulpē comen mach. Om welcker sakē wille Galie.sept/ dat ist dat de medicijnen der tandē/om haeren weedom te saechtene nyet en baten / dan so ist van noode tot die laetste remedie te ghaen/dat is/tot haer wtworpinghe metter wortele.

¶Van die doorknaghinghe der tanden

En die doorknagingbe oock/bisondere der muelen tanden oft backtanden/oft winkeltanden (hoe datmense noemē mach)coemt om der verrotheyt wille daer wte dat een scarpe vochtichept ende quaet door knaghense ende etense/als si daer ingehoudē wort/ Maer die doetmē wech met treetange/vile/scrappere/oft met een andere instrument bequam tot dye verrottinghe der tanden oft doorknaginge wech te doen.Daer na om den tant te behoudene/salmē dat gat met gout bladeren veruullen.

¶Van die veruriesinghe der tanden.

Des gelijcs pleech ooc een beuriesinge indē tanden te comē/eñ dat vā wtwendigē dingē/oft inwendigē dingē.Maer vandē wtwendigē dingē ghesch̄iedet/ als die mensche wat zoers etet/ Maer vandē inwendigē vā sueren humoren dye inder magē zijn/ eñ dat selue ghebuert dicwils.

¶Van die Limichept der tanden.

Die limichept die den tandē pleech te ghesciedene/ is een gheele drocht cleuende aendē tanden eñ haer wortelē/ghelijc die kalck aen die mueren waer af die sakē zijn die groue vaporen die vander mage [illegible]mē/waer wt dat haer genesinge wort gedaē [illegible]et dicwils te crauwene/met raspen eñ crauwinge/ tandē schueringhe eñ crauwinghe nabeschreuē puluers.

Een puluere.

R.Aluyns roche gebrāt.ij.ʒ.sarcocolle/terre sigillate/mirabolam/citrine.i.ʒ.eñ.ß.eñ mēget tot dat een puluer is/daermē die tanden mede crauwen sal met een nuchtere mage/te wetē/driemael ter wekē/wāt het witse wonderlijc eñ suyuerēde behoedet die barbelen/oock stijuet eñ stercket den quaden rueck des mōts die vandē barbalen coēt/verbeteret eñ maket goet.

¶Vanden slaep der tanden.

Sōmwilen pleech ooc eenē slaep in die tandē te wassene/vā sommige dingē inden mont te nemene/ eñ te houdene/die te seer vercouden/ghelijck als snew eñ macht cout watere/eñ der hulpē gheopieert eñ desgelijcke.Die welcke mē wech doet met de nabeschreuen hulpe/al law indē mont te houdē.R.wel rieckē dē wijn.i.pōt.ß.leuēde water.i.℥.rosemarijn/ sauie/ camille.añ.m.ß.groffels nagelē/notē muscatē.añ.i. ℈.sandarace.i.ʒ.ß. Latet al tsamē siedē / tot dat derdēdeel / Dā salmēt clinsen/eñ gebruycket ind voorß/ manierē/wāt tverdrijft alle slapinge ð tandē/Eñ leuēde water met boōwolle al law in de tandē/gedaē/ tegē de slapinge ð tandē eē beuriesinge des voorgaēdē pharmake werck pleech te volbrenghen.

¶Vā die slappinge oft beroerte ð tandē / Des gelijcs die slappinge oft beroerte ð tandē geschiet/oft om ð barbelē slappinge/oft om dat si onzenuwet zijn vandē ledekēs die de tādē bindē/dwelcke al te male als meest pleech te geschiedē vādē snof eñ die vochtichz die vādē catarren comē wtē hoofde tot die barbelē/ eñ ð tādē wortelē die wt vloeyē/ oft doort gebreck ð magē/wāt de mage waessemt zōtijts op de roocaige eñ quade materie wederō tottē barbelē te brenghen

¶Wat gesodēs. Om dit te verdriuē/so salmē met desen nabescreuen pharmake voortgaen.R.Sirope vā litio.x.ʒ.aluyns roche.iij.ʒ.wegebree water.iij.ʒ. ß.wijn vā granatē.ij.ʒ.huenich rosaet.vi.ʒ.sarcocolle.i.ʒ.ß.azijns vā sqillē . ℥.ß. bladerē vādē wildē olijfboō eē luttel gebrokē.m.ß.Latet al tsamē siedē behal uē dat litiū eñ huenich rosaet tot op dat derdendeel/ Daer na salmēt clinsen eñ wederō met huenich roosaet eñ litio nv voorß salmēt sieden tot dat tweededeel vandē driē ðsodē is eñ wrijuet daer mede de barbelē/wāt haer verrotheyt afdroogēde strijckēt af eñ tsterctse/Eñ ist dat int afdroogē die vochtichedē der barbelē/meerð verdrooginge vā node soude wesen tot de vngēte vā Egiptē/so Auic.die bescreuē heeft te ghane/ wāt theeft macht quaet vleesch af te knagē/eñ tgoede te behoedene.

¶Nv bouē gesien is/vā die passiē ð tandē/ vādē sakē eñ kuere ð seluer nv so staet te besien ond een corte leeringe/ met wat hulpē haere siectē wech gedaē moetē wordē/wāt(so Galie. sept) ond dandere onsterfelicke passien daer de mēsce af gequest wort is den weedō ð tanden die moeyelijcste.Den weedō ð tandē/ bouē die sesse sakē bouē vertelt/mach den weedō vā die wormē een oorsake nemē/oft bi redene der apostuenie der bandē ð barbelē eñ haer verderuinge.Maer hoe dat gesciet/ sal ic v tot dat werc ð practikē brengē. ☞ So seg ic dat dē weedō oft vā heeter materiē coēt/ oft couder indē tandē wasset/datmē bekent door dye localen te administreren want heete materie die den weedom der tanden maect pleech met hulpē werckēde/eñ by der cōplexiē coude ghegeuē/ oft metten ghenen dye by na cout zijn pleecht te verbliden/ ende dat weder omme keerende.

Tot alle weedom der tandē te saechtē/ behoeftmen drie meyningen.Die eerste die in een goet regiment des leuens staet. Die tweede/int wechdoen der voorgaender materiē. Die derde eñ laetste in die localen.

¶Voor deerste meyninghe/sal die pacient hē pinē te midē in zijn eten alle verrottende gerechten/ghelijck als visch/ grof vleesch eñ gesoutē. Supuel eñ alderley caese/eñ pastey cost/dat soere/soute/ eñ wreet sal men nuttelijck miden.Doeromme alle dye gherechten die lichtelijck te verduwen zijn/eñ dye goede humoren genereren/zijn totten propooste nut.Dē wijn sal oock van goeden ruecke zijn gewatert vā gemiddelbaren wijn/ waerom dattet nyet en is voor by tē ghaen te weten/dattet na die maeltijt nuttelijck is/ die tanden van alle wtwendighe materie met eenen tantscrappere te suyueren/ dat daer gheene corruptie inne en wasse.

Des gelijcs die tweede meyninge/ die welcke is/ te ydelen dye voorghaende materie wort soo veruult/ Als die materie heet is/so ghebieden sommighe(als Mesue)een latinghe te ghesch̄ieden / van dye adere die Cephalica heet/ oft daer voor ventuesen te settene op dye schouderen ende den hals. Ende oock dye scrappinghe der barbelen/oft bloet suygheren daer aen ghedaen in desen val om die weedom te saechtene is een thoonbaer remedie eñ kuere. Maer si pur

geren die materie dye den weedom maect. Dat electuarium rosaet Mesue electuarium van psilio/casia diacaptolicon/pillen vā reubarbare/eñ pillē alsarcth Maer die de groue materie suyuerē ende coude zijn als Diafinicon/ pillen met iera met agarico/ pillen sonder die welcke eñ cochie/ maer pillen vā duyuen keruele ende aggregatiue/suyueren die ghemengde materie/ tselue doet diacaptolicon ende casia.

¶ Die derde meyninghe eñ die laetste wort veruult met vele localen te administrerē/teghē die quade materie die den weedom maken. Eñ eerst tot die heete materie/wijn van granatē met weechbreedē watere eñ een luttel azijns/ghesodē met sumach/roosen/balaustien eñ wat litijen/neemt den weedō der tanden wech/die van couden humoren coemt.

Wat ghesodens.

Item totter seluer meyninghe een spoelinghe ghemaect met dit nabescreuē gecoocte/ geneest wonderlijc. R. De wortelē van tussi barbaci die witte bladerē heeft. i. m. roosen/ gherstē/sumach. ana. m. ß. tormentille ghebrokē/zaet vā iusquiami ghebrokē. ana ij. ʒ. sandalen van alderleye. ana. i. ʒ. lactuwē. ß. m. cimarū rubri/bladerē vanden olijfboom eñ mirtillorū ana. i. m. latet al tsamen sieden met. iiij. pont reghenwaters eñ een luttel azijns/ een luttel wijns vā granaten/tot op die helft/eñ ghebruycket/ want inden mont ghehoudē/ saechtet wonderlijck den weedom Oft maket also. R. Weghebree bladerē/lactuwen/musschē tonghe suickere/ nachtschade. ana. m. ß. sumach. iiij. ʒ. suyuer gherste. i. m. latet al tsamē sieden tot dat die gharste barstet/doet daer azijn toe. ij. ℥. sirope rosaet vander inghietinge/ diamoronis. ana. i. ℥. eñ. ß. den roof van eenen serpente/ eñ latet wederē sieden/tot dattet half versodē is. Daer na clinset/eñ ghebruycket inder manierē voorß. wāt het saechtet wonderlijck den weedom der tanden van couder saken comēde. Maer Auicē. seyt/dat de spoelinge met azijn gecooct metten roue van eenē serpente/ gheeft die saechtinge des weedoms der tandē/Mesue seyt dat is een edele medicine eñ saechtet den weedō der tanden/van haerder eygentheyt dye in haer is. Eñ ic hebt met dien medicine beproeft/wijn vā granatē twee deelen/eñ tis mi wel verghaen. Eenen vorsch ghesodē met watere eñ azijn eñ den mont ghespoelt met dat ghesodene(so Rasis seyt)dat saechtet machc seer den weedom der tanden.

Maer wantet vriendelijck onderwijlē helpt/in wat materie dattet si/die plaetse wt te wassen/op dat die materie/die dē weedō maect/tot dē wterstē deele getrockē worde/verlatende dye zenuachtighe plaetse/eñ hē tot dye vleeschachtighe ouervoere. Eñ daerō seyt Galienus/ dat die swillinge der wangen in die passien der tanden/een teekē bi brengt der saechtingē des weedoms/ wāt dan verlatet de materie tledt eñ maect den doorganck totten vleesche.

Een spoelinghe des monts.

Tot welcke wtwasseninge altijt heeft onse ordinatie alsulcke gheweest. R. Bladeren van lactuwe/violetten. ana. m. ß. suyuer gherste een luttel gebrokē i. m. passularū/iuiubarū. xx. dye wortelen van ossen tonghe wel suyuere. ij. ℥. wortelen van liquerissie. vi ʒ. cruymē vandē broode. i. ℥. latet al tsamē siedē met regenwaters genoech tot dat die tweedeelen vandē drien versodē zijn. Dā salmēt clinsen/eñ totter clinsinge salmē doen sirope violaet. iiij. ℥. daer mede salmē den mont dicwils spoelē/wāt na dē voorß. wech doetet dicwils den weedom der tandē ophouden/te wetē/oft door dē wech der opblasingē der plaetsen/oft eenigher materien suyueringhe. Ende dede men tot die gesodē vighen/dadelen alsment cooct/so laet mē dese hulpe toe bequamelijck totter couder materien/totter voorß. meyninghe. Eñ alsoo teghen den weedom der tanden van heeter materien comende/is goet dat zaet Iusquiami ghebrokē met een luttel sandarace/eñ een luttel corianders/eñ een luttelken opij met azijn/ al te male gheincorporeert nae al zijn maniere van die te administreren/te weten/ofte indē forme bugatiue/oft trocisci/oft sincers/ist een groote medicine. Vā welcker saken wille/ datmē de woordē der genē niet en gelooue/die seggē dat dē azijn dē tandē schadelijc is/ want soomē heeft int vijfste meamie van Galie. die medicinē der tanden/ ofte si zijn wederslaende oft ontbindende/moeten si van sterckē doorganghe zijn/om haerder hertheyts wille. Ende daerō van al den ouden eñ nieuwē auctoors/wordē haer medicinē met starckē azijn ghemaect. Eñ daer om houdt Auicen. in vele plaetsen/ dat den azijn een gemeyn medicine is allen materiē/ wāt zijn vercoudinghe wort van lichter saken ghebrokē/ nochtans blijft haer zijn snijdinge eñ diepinge die welcke twee wi behoeuē mettē medicine der tanden/om haerder (so wi gheseyt hebbē)grooter hartheyt. Eñ daerom Galie. int. v. miamie byder auctoriteyt van Archiginis vertelt hijse die eerste eñ hoochste medicine te zijn/Daerom azijn met galnoten ghesodē/ in heeter materie/gheboot hijt te gheuene. Item de medicine Rasis tot die ghemengde materie. R. Tzaet van porceleyne/ coriander/ sumach/ vitsen ontschelt/ sandale citrini/roosen/pirretri/ alle camphore. ana. in ghelijcke deelen/eñ men sal daer trocisten af maken met tsap vā nachtschadē. Eñ epitimeert dē weedommighē tant/ mettē trocisco in wijn outbondē eñ roosewater. Eñ dese medicine prijst die goede Mesue.

Tot die coude materie des tants weedom.

Nu bouē gesien is/vandē medicinē tot die heete eñ gemengde materie/ nu isser te siene vandē medicinē die den weedō der tandē saechtē vā couder materiē comende. Eñ indē eersten leuende water met dye inghietinghe vā rosemarijne/pirretri/ eñ origani/den tandē lauwe inghedaē aen dē weedō der tandē van couder materiē/helpt wonderlijckē wel. Tselue doet leuende water eñ driakele van Galie. Itē Armoniacū ghesolueert met leuende watere/eñ een luttel sandarace/eñ een luttel mirrhe/eñ op die tandē gelijc eē smeer gedaen/ neēt sonder twijfel harē weedō wech

Een ghemengde.

Itē tot der voorß. meyningē is dit nabescreuē ghemengde goet/tusschē die wortelē der tandē gedaē. R Peper/asefetide/opij/mirrhe/beuers swijn. i. ℈. men salt al incorporeren met huenich eñ een luttel wijns vā granatē/eñ ghebruycket inder manierē voorscreuen. Want zijn werckinghe is wonderlijck.

Daermen den mont mede spoelt.

Itē een afwasschinghe oft spoelinge indē mont/ ghemaect vant nabeschreuē ghesodē/ tegē allē weedō d tandē van couder materiē comēde/ is seer hulpelijck R. Wel rieckendē wijns/. ij. pont water van camille bloemen. i. pont/ sauie water eñ rosemarijns. ana. i. pont. ß. mirrhe. ij. ʒ. armoniaci. ij. ʒ. ß. ende notē muscaten/ wieroocs/ masticis/ ende groffels naghelen.

ana.ʒ.ß.sandarace.i.ʒ.ß.iue muscate/ sauelbooms/ rosemarijns/ squinanti/ origani/ serpili.ana.een luttel wortelen van liquiricie.vi.ʒ.passularum.x.ʒ.huenichs.ij.ʒ. azijns/ Latet al te samen sieden tot op dye helft/ dan salment clinsen/ Eñ ghebruycket/ wät tis een groote medicine/ de welcke ick dicwils beproeft hebbe/ wt onser vindinghe met eerẽ eñ nuttelichept Item Mesue sept/ dat loock ghebroken/ eñ in de palme vander hant gebonden/ eñ ghedraghen/ helpt tegen den weedom der tanden. Alexander sept oock/ dat loock ghesodẽ met wijne eñ olibani.ij.ʒ.eñ.ß.eñ mirrhe.i.ʒ.tot dat tet dicke wort/ gheliJck huenich/ sacchtet haeste den weedom der tandẽ/ alsmen dan daer mede die weedominghe plaetse smeert. Itẽ tot der seluer meyninghen/ is goet wel rieckenden wijn met roosen ghesoden/ pirretrum/ rosemarijne/ sauie/ huenich/ serpents roof met een luttel azijns. Itẽ pirretum ghegoten in azijn ghesoden met opij/ ende iusquiami/ tusscẽ die tandẽ gedragen/ sacchtet wonderlijck den weedom der tanden/ eñ doodet die wormen. Item dat sap van Alsene eñ Aueroone op dye tanden ghesmeert/ beneemt den weedom die vandẽ wormen coemt/ dat selue doet driakele met azijn.

¶ Tot tanden die doorknaghet zijn.

Het geualt oock voort/ datter coemt weedom der tanden/ om die doorknaghinghe eñ doorghatinghe der tandẽ/ waerom datter binnen in vuylichept/ eñ fenijnichept blijft/ waer door dattet totten wortelen der tandẽ verstropt wort/ waerom dat die zenuwen eñ bandẽ die hen aencleuen/ macht seer van die selue verrothept eñ fenijnichept/ door die ghemeynschap ghequetst worden. Eñ doerom lijden die tandẽ noot sakelijck grooten weedom. Om dat te verdriuẽ/ soo comen wi somtijts te hulpen met cauterizatien met heeter olien daer binnen gedaẽ met eenen prieme ge vult met boõwolle/ oft met eẽ cauterizatie cẽs gloeyenden ysers/ ofte met vngente van Egypten/ soose Auicen. beschreuẽ heeft. Onderwilẽ ooc in die plaetse van dat cauteren hebbẽ wi beproeft een graẽ ruptorij vant hoofdeken/ int ghat des tants ghedaẽ met een luttel boomwollen/ Dat selue doet die olye van vitriolo/ eñ het is een rype medicine.

Eñ ist sake dat dit ten laetsten niet en batet/ dã (soo bouen ghesept is) so salmen totter hantwerckinghe voort ghaen. In der welcker tanden wt treckinge/ isser vã noode/ een wel gheexerciteert man/ Eñ daerom hebben die machtichste Medicinen eñ Chirurginen/ dese hantwerckinghe aen der tanden wttreckinghe/ den experten barbiers/ eñ den omloopendẽ lant tantreckers te latene/ gheprefen/ Daerom ist goet/ tot der tantreckinghe metten handen/ totten experten te besoeckene/ eñ haer werckinge te besien/ eñ in der ghedachtenisse te hebbene. Eñ also is byder hulpen Godts dese leeringhe van desen teghenwoordighen capittele veruult/ wiens naem si inder eewichept ghebenedijt.

¶ Hier eyndet dat boeck van die Pocken/ eñ sommighe ander siecten des seluen Meesters Joannis de vigo Kapallighene/ totten loue des oppersten Gods.

*

¶ Der Vrouwen vruchtbaerhept.

¶ Item om een Vrouwe bequaem te maken/ om vruchtbaer te zijn/ so salmen achteruolghẽ dit regimẽt.

VAnt eẽ vrouwe door verschepdẽ siectẽ onvruchtbaer wordẽ mach/ so vorẽ int lãghe van verschepdẽ siecten verclaert is/ sal ick hier eẽ regimẽt tot der Vrouwen vruchtbaerhept stellen.

¶ Item dit salmẽ op colẽ legghẽ eñ den roock door eenen trechter ontfanghen omtrent dat slot vander moeder. R. Lapdam thuris nucũcipressi/ masticis/ mirre/ galbani/ bdellij/ ligni Aloes.ana.i.ʒ. storacis/ calamite liquide.ana.ij.℈. breket ontwee met eenen wermen stamper/ eñ maecter trocisken af.

¶ Item hier in sal si baden/ in een kuype totten nauel eñ die voeten buyten der kuypen/ want het reynicht die moeder. R. Calamenti/ pulegij regalis/ magelepne wilde/ mellissie/ matercarie/ biuoet/ vlieder mercurialis/ mente.ana. maluwe/ camille/ doxe inuerse/ met malloten wortelen/ siedet dese cruydẽ al te samen.

¶ Item van desen pillen salmen nemen/ als die stonden sullen comẽ. R. Oppoponacis pinguiorũ.i.ʒ.eñ ℥.serapini mollis.i.ʒ.cassie lignee/ soffraen meecrappen.iij.ʒ.eñ.℥.met sap van rupte/ maect daer pillẽ af eñ maect inden eersten die helft van desen recepte.

¶ Item dit is een beroockinghe/ om die stonden wel te crighen. R. armonij.galbani. castorei.ana.i.ʒ.eñ ʒ. asefetide.ij.℈.eñ maect daer een puluer af.

¶ Item om die moeder bequaem te maken/ salmen van desen confijt eten. R. Kaneel/ cardamoni/ grofsels naghelen/ soffraen.ana.i.℥.eñ.℥.langhenpeper/ galigaen/ noten muscaten.nucis cipressi/ macis/ cipri/ comijn/ aloes/ cassie lignee/ siselcos/ cubebarum/ storacis/ calamiti.ana.ij.ʒ. musci/ fini/ ende aminerẽ genoech/ eñ maecter een electurium af met dat sap van ossen tonghen eñ huenich/ eñ coocket met regẽ waters ghenoech.

¶ Hier na volghen der kinderen passien.

Hier beghinnē der kinderen passien ende euelen die inder wighen ligghen.

Vanden eersten salmen sien dat melck dat die kinderen suyghen / datmen aldus kennen mach/het sal van natueren wesen wit/ende dicke.

Men salt laten druypen op eenen spieghel/bliuet te samen soo ist goet/maer scheydet als watere / soo ist cranck melck.

Ende die amme ofte die voester vrouwe en sal met gheenē manne te doen hebben.

Item en heeft die amme oft voestere gheen melck/ so sal si eten lactuwen zaet/comijn/spise van boonen oft wellinghe van rijse.

Item zijn den kinde zijn lippen gheschoort ofte ghe clouen van hitten ofte van herdicheyt der vrouwen borsten/ Neemt dat sap van weghebreeden ende ver sche botere/ende hoenderen smout/smeert daer me/ de der kinderen lippen subtijlicken met eender pluy men ofte vederen.

Item heeft dat kint dat buyckeuel seer/ so maket eē plastere aldus/ Neemt tarwen bloemen witte van/ den eye/weechbreeden sap/ ende doet daer toe oudē leem/ende maket daer also een plaester af/eñ legtse op des kints nauel.

Item ist dat dat lichaem verstopt is/ soo maket een plaester aldus/Neemt gersten meel. rc.

Medicine totten seluen.

Neemt ende maket een pilleken van huedich ende van soute.

Item ist dat dat kint den rede heeft/So neemt gar/ sten meel/ende menghet met alssenen sap / ende met papelen sap ende met weghebreeden sap / ende don/ derbaert sap/Ende dit menghet wel onder een/ende dan legghet den kinde opten hals vander maghen.

Item ist/dat dat kint erghens versmert is aen zijn lijf/achter die ooren/aenden hals/oft onder dye oxe/ len/oft tusschen zijn beenen/ So neemt subtijle bloe men van gharsten/ende puluere van roosen/ende so stroyet dat daer op.

Item heeft dat kint eenighe pierwormen in sinen buyck/ Neemt dan dat sap van Alssene/ ende galle van eenen stier oft verre/ende maket daer een plae/ ster af/ende legtse daer die pierwormen bijten/ende si sullen steruen.

Item ist/dat dat kint erghens ghesrwollen is/ Neēt den oversten sop vanden vlieder/ ende siedet dat in wijn/ende dan al heet daer op ghehouden/daert ghe swollen is.

Item heeft dat kint gebreck omtrent zijn tantvlee sche/Neemt weechbreeden sap/ende doetet in sinen mont.

Item heeft dat kint den cancker/So neemt puluere van herts horen/ende den bast van malogranaten/ te samen ghebrant/ende daer inne ghestroeyt.

Item ist dat dye amme oft vostere haer melck ver/ liest/so sal si eten ghort van boonen ende rijse/ Ende lactuwen zaet/suycker eñ venckel oft dat zaet.

Item is haer melck te grof/so sal si arbeyden/ ende men sal haer sirope acetose gheuen.

Ende is dat melck al te dunne/ si sal nemen groue spijse eñ sal ooc den slaep meerderen.

Een plaestee tot der mammen ofte der borsten zeerichevt.

Item subtijlen cieynen wijn azijn/ende maeke daer af een plaester/ende legghet op de mammen ofe bor sten die gheswollen zijn van ouertaldighen melck/of te die den vrouwen steecken.

Teghen gheswollen halsen.

Neemt pappelen/biuoet/bilsen cruyt/alssene/ Eñ wrijft dit te samen/ende siedet dan met huenich/ eñ legghet daer op al werm/ghelijck een plaester.

☞ Teghen Frenesie.

Neēt eenē swartē hont oft eenē swartē hane/splijt hē op/eñ worpt dat ingewāt wt/est legget dē siecke al werm op zijn hooft/maer laet indē hont bliuē dat herte leuer eñ longhen.

Vā dingen die herte humorēn verteeren eñ coelen Sirope iuliant/itē sirope acetose/ Itē sirope vā fio len orizaker. Itē die coude humoren verdrijuen/ Itē oximel simple/oximel durect/oximel squilliticū/Itē hoe vele sirope mē nemē sal vā elckē oximel .i.z. met ij.z.waters. Vā medicinē die colerā purgeert.

Diaprumis haer groot.iij.z.electuariū de succo ro sarū haer groot.iiij. ʒ .itē oximel laxatuū haer groot iij. ʒ.Itē ierapigra haer groot.iiij. ʒ .Itē trifara sara senica haer groot.iij. ʒ.

Van medicinē die sluymen reynighē eñ van haerder groothevt.

Itē blācka.ij. ʒ.Itē benedicta. iiij. ʒ. Itē dyacostoriū ij. ʒ.eñ.i. ℈.Itē electuarie dulce.iij. ʒ. Itē geralogodi on.ij. ʒ. Itē ierapigra.iiij. ʒ.Itē pille fetide.ij. ʒ.Item pille paulinū.iiij. ʒ.Itē pillen van Euforbio.ij. ʒ.Itē pille artithece.iij. ʒ.Itē pillen van masticK eñ aloes. vi.z.Itē stomaticum laxatiuum. Item theodoricum laxatiuum/Item theodericum cuperiston/Itē the/ odericum anacordian.

Van medicinen die reynighen melancolien.

Item dese dinghen reynighen ma lancolien / eñ zijn cout.Itē dyasene Itē geralogodiō Itē cartaticū im periale/ Itē geraconstantini/ Itē trifara sarasenica.

¶ hier na volcht een tractaet van die Pestilencie.

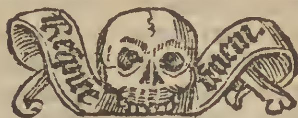

Hier begint een boec Tracterende van die Peste.

Die der Peste raet soeckē/ sullen den opperstē medicijn God almachtich bouē al om zijn barmhertichept biddē ende sinen wille begheerē/ dat hi hen dese peste af neme het si door hem seluen/ ofte door der medicinen handen/ eñ zijn creatuerē/ eñ aensien dē raet eñ bate/ de welcke God ghegeuen heeft den ghenen die in desen brant zijn gheweest/ den welcken raet/ na dat ick dese veranderinghe der tijdē sal stellen/ die van diuersche meesters besocht/ beproeft eñ goet gheuonden eñ hulpelick zijn gheweest in diuersche plaetsen der seluer pesten eñ tijden des brāts so ghi lesen muecht.

Die vander siecten gheschreuen hebben/ als Ypocras/ Galienus/ eñ dier ghelijcke/ hebben den tijt onderschepdelijck ghedeplt/ den loope des iaers zijn bequame deelen toe schickende/ int generael ende ghemepn/ Den winter/ den Lentē/ den Somer ende den Herft/ pronosticeren seggende Ypo. dat die veranderinghen der tijden/ siecten eñ cranchheden genereren als groote hitte/ oft grote coude/ oft pet des gelijcs sonder reden. Die natueren der complexien/ die sommighe zijn totten somer wel oft qualijck gheboren. Galie. Die van ghetemperder natueren zijn/ hebbē hen wel/ Die coudt eñ vocht ghetempert zijn/ des somers/ maer si worden bedwonghen met haere ghetemperde hitte eñ droochte. Maer qualick staen si die heet eñ drooge zijn/ om dat si met deser ongemanierder temperancien vallen/ Des ghelijcks eñ indē winter die coude eñ vochte van temperantie/ hebbē hen qualijch/ Die heet eñ drooghe wel/ eñ dat naerō ghebuerten eñ ontbindinghe/ So is hi wel ghebore ist dat hi wel is gheboren te ontbindē/ als dpe heete siecten/ hebben hen wel des somers te ontbindē/ om datmen die contrarie met contrarie geneest/ gelijck dat vanden cortsigen blijct. Ypo. Eñ na die tijdē der ouddommē eñ na dat lantschap/ eñ nae den loop des tijts/ eñ na die lijftocht staē die siectē wel oft qualic,

Van die Pestilentie.

Inden tijden vanden Lenten/ alst op eenē dach cout is/ eñ opten seluen dach hitte/ so salmen inden Herft siecten verwachten/ Eñ dat den zupden wint beswaret dat ghehoor/ verdupstert dat gesichte/ dat hooft verswaert/ Die traghe worden cranck/ als dese dpe ouerhant neemt/ so moetmen alsulcken aenvallē in dē siecten verwachten. Maer ist den Noorden wint hoest/ der kelen eñ kinnebackē siectē/ hart vā bupcke/ Dissurie/ dats/ alsmen die vrine niet ghemakē en can/ der blasen siecten/ eñ der borst/ als dese winden douerhant hebben/ soo moetmen die iongheers hier voorwachten.

Als den Somer den Lenten gelijck wort/ so dat hy so ghetempert si ghelijck die Lenten/ soo salmen vele sweets inden Cortsen verwachten. Inden drooghen tijden comen scharpe siecten/ eñ ist dat iaer meest also is/ ghelijct die dispositie ghemaect heeft/ als in die reghenachtighe/ alsulcke siecten moetmen verwachten Galie. Die drooghe ghesteltenis des iaers/ is gesonder dan die natte/ min doodlijck. Die sieten inden reghenachtighen/ lange cortsen/ Dwelcke nootsakelijck volcht/ te weten/ want wt die vochtichept der locht/ so vergaderen veel flegmatike humoren inden lichame. Ypo. Inden getemperden tijden/ ist dat die tijden hen ghetijdelijck gheuen van goeden state/ eñ soe comen meest siecten van goeder determinatien/ Inden onghemanierden tijden meest die onghemanierde eñ swarer determinatien. Galie. Ist dat dpe teekenen inden opganck der sterren/ eñ in haerē onderghanck seer heet openbaren/ alsoo dat behoort te schijnen ende inden herft eenighe reghen gheschiet/ maer den winter ghetempert/ noch te heet/ noch te seer cout. Maer inden Lenten reghen cout tot zijnder tijt/ eñ inden somer des ghelijck/ soo ist van noode dat dat een ghesonde iaer si.

Inden Herft comen die alder scharpste siecten/ ende meest doodlijck/ als hi coemt inden reghenachtigen tijden/ maer den Lenten seer wel gesont eñ niet doodlijck. Ypo. Den herft is hebbende Ptisic. dat is ver

keeringhe des lichaems met gheswil op die longere. Eñ daerõ is de herfst nootsakelijck quaet/ want hy is cout eñ drooghe eñ ongheschict. Ypo. Maer vanden tijden/ ghelijck daer is eenen drooghen wintere noordtwindich/ Maer den Lentẽ reghenachtich eñ suydtwindich/ ist van noode des Somers scharpe cortsen/ eñ Obtalmaa/ dat is gheswil op die ooghen te comene/ Dissenteria/ siecten in dat inghewande/ dat is dat roode menisoen/ meest den vrouwen ende den couden vochten van natueren. Galie. Itẽ Ypo. seyt op dat particule Epidimie/ datter sommighe corruptien inden Somer gheweest zijn in dye stadt Cracon/ dat daer wiessen eenighe puystkens in des menscen lichaem/ die ignis sacer/ dat is dat heylige vier/ hieten/ want so dat inden seluen boeck staet/ so was inder voorschreuen stadt ouervloedigen regen gheweest/ eñ dat in al den Somer heet was meesten deel zuydtwindich al daer gheeft hi dye sake eñ natuere/ waerom dat die selue puystkens wiessen/ wãt die complexie des tijts verandert die gesteltenissen des menschen. Ypo. Maer ist dat den winter zuydtwindich eñ reghenachtich is/ maer die Lenten drooghe eñ noordtwindich coudt is/ Die vrouwen die in den Lenten moeten baren/ wt alle oorsake misuallẽ si ende misdraghen/ Maer ist dat si baren/ so sullẽ si cranck zijn/ eñ siecke kinderẽ barẽ/ so dat si ter stont sullen steruen/ oft teer eñ sieck wesende sullen leuen. Maer den anderen den minderen Dissenterien/ dat is der inghewandẽ siecten/ tis heete flegma dalende totten inghewande/ eñ Obtalme/ ooghen sweeren/ stõ worden si inden buyck/ Maer den ouden Catarren snellick doodende. Galie. om die cranckheyt der aderen eñ verteeringhe der seluer/ waer door dat si vergaen. Ypo. Maer ist dat den Somer drooghe eñ noordtwindich is/ maer den herfst regenachtich eñ zuydtwindich/ des hoofts weedõ comẽ indẽ winter hoest/ eñ branci eñ Corize/ maer dẽ sommigẽ Ptisis. Maer ist dat die Somer dẽ herfst windich wort eñ drooghe/ so is hi den vochtighen van natueren/ eñ den vrouwen goet/ Den anderen dats den colerikẽ eñ sangwineen Obtalmie/ sullen drooge eñ scharpe cortsen hebben eñ cortse langhe duerende. Die ghesteltenissen des iaers meest drooge/ zijn gesonder dã die reghenachtige/ ende niet so dootlijck. Maer die siecten comen inden reghenachtighen meest/ als lange cortsen eñ des buycs vloet/ eñ verrotheyt der humoren der vochticheden/ eñ Epilencie onghemack/ eñ Apoplexie/ verstoptheyt alle der leden binnen dẽ buyck eñ der herssenen eñ squinantes/ dat is/ der humoren inder kelen vergaderinghe/ maer inden drooghen comen corruptiẽ/ Ptisis/ der oogen ontbrekinghe/ Obtalmie/ der oogen gheswil/ Artetice/ dat is hant oft voet geswil vander gicht/ Strangurie/ die coude pisse/ Dissuria/ die gheen vrine en can ghemaken. Galie. Dat zijn sonder twijfel die flegmatici/ eñ daerom ouervloeden den desen dese siectẽ indẽ vochtighen tijden. Ypo. Die constitutien der complexien des daghelijcsche noorden wints stellen die lichamẽ eñ makense stercker/ eñ wel beroerlijck/ eñ wel gheverwet/ eñ wel hoorende/ eñ die buycken droogen si eñ bijten dye ooghen/ eñ aen dye borste weedom/ eñ isser eer weedom/ soo vermeerderden zijt/ maer dye zuydtwindtsche ontbinden die lichamẽ eñ vochtegẽ se/ eñ des hoofts wee/ eñ swaer ghehoor eñ Vertigines/ dats copdrayinghe maken si/ in dye ooghen eñ

lichamẽ swaerlijcke beroerte/ eñ vochtigende buyeken. Die cleyne kinderkẽs eñ de iongheliughen/ dat is tot twaelf iaren toe/ inden tijt der Lentẽ eñ des som[...] beghin/ hebben si hen wel eñ zijn seer wel ghe so[...]/ maer inden somer ende inden herfst eenichsins die oude/ die andere inden herfst eñ des winters/ die middelbare van ouderdom/ des somers. Alle siecten comen tot allen tijden/ sommighe meest/ maer sommighe comen eñ worden scharp/ eñ sommige comẽ eñ en worden niet scharp.

Inden Lenten comen Manie eñ vele pilentiẽ/ ende vloet vloet/ eñ squinantes eñ corrize ende branci ende hoest eñ malactheyt/ eñ lichines/ eñ alphi/ eñ roode sweeren vele/ eñ puyst[..]n/ eñ thant/ eñ voet gheswil. Galie. Maer dese lentersche siecten zijn al ghesont/ om dat die crancke siecke/ in deser tijt/ zijn inwẽdichste dat binnenste des lichaems eñ dat buytenste ghesuyuert worden/ eñ die quade humoren trecken van den edelsten ende principaelste ledẽ/ ten velle waert/ waer door dattet vel buyten ontueller eñ comen Alphi/ eñ lichines/ eñ puysten wassen/ anders wort dat lichaem oock gesuyuert met roode sweeren/ puystẽ eñ hant eñ voet gheswil/ van welcke dinghen al/ dye sake is/ dese veranderinghe vanden edelen leden totten onedelen. Item den gesonden/ sonder twijfel/ die vloet der quader humoren suyuert die ouervloedicheyt/ eñ neemt die siecten wech die van dier materiẽ wassen soudẽ. Want die Lenten ist dat hi een lichaẽ ghelijckelijck van humorẽ ghetempert vindt/ inder seluer volcomentheyt sal hijt houden eñ verwaren/ Den herfst/ den somer ende winter doen contrarie/ dwelcke blijct/ want als si een lichaem vinden/ wort dat lichaem alleen ghesuyuert door die siectẽ/ maer die somer doet wassen roode colere/ Die winter flegma/ Den herfst swerte colere. Dye Lenten doet tselue inden lichaem/ dat die exercicien schijnen te doene die welcke den lichaemẽ ghesont zijn/ ist oock dat si vol flegma zijn als si hen exerceren/ oft eenighe andere humoren/ so wasset in hem appoplexie/ Epilencie wt haerder exercitatie/ somtijts berstẽ die aderen in die longhere/ oft daer wassen scarpe cortsen/ maer dien dat lichaem ghesuyuert wort met exercitie eñ die quade humoren wtwaerts driuẽ/ dien comẽ puysten int vel eñ scorftheyt/ waer wt dat Ypo. seit/ dat die exercitien in die onghesuyuerde lichamẽ puystẽ doen wassen indẽ lenten/ wãt die hitte der lucht die omuanghet dat lichaem/ want die quade ontbondẽ humoren comen ten velle waerts/ Niet alleene dye exercitien salmen inden Lenten simuleren/ maer ooc die natuerlike werckinghen/ want inden tijt der Lẽten suyuert se den tijt van dye toecomenden siecten. Maer inden somer comen sommige van desen siecten eñ duerende aen een cortsen colerike eñ Causon eñ tertianen vele/ eñ ghespouwe/ eñ dyarrie/ eñ der ooghen eñ oorẽ weedom/ eñ des monts sweeringẽ/ eñ der schamelheyt verrottinghen/ eñ sweet inghen. Galie. Int beghin des somers wassen die lentersche cortsen/ so Ypo. seyt/ wãt ghelijck hi dat beghin des Somers den Lenten ghelijckẽ heeft inder locht/ also ghelijct hi hem hier in die siecten te genereren/ nochtans seyt hi dese siecten den somere ergher te wesen te weten/ continuerende cortsen eñ Causon eñ tertianen eñ al dat vã roode colere coemt/ Des gespows sake is nochtans dat roode colere/ dat is/ dye vochticheden der rooder colere swemmende indẽ mensce

die die maghe opsiedet. Dvarre als si nederwaerts willen trecken. Obtalmia als si ten hoofde trecken/ Dandere sonder de dese/wassen vā des hoofts vochtichept oft volheit/gelijc die weedommē des hoofts eñ mont sweer.xce. Ypo. Inden Herfst comen veel der heeter tijden siectē/cortsen quartepn eñ veranderende/eñ der milten verstopthept/eñ watersuchtige eñ Ptisis eñ sweeringhē/eñ Lienterie/ eñ sciades eñ squinantes corten adem tuech/eñ vlet/eñ ypilencie/ eñ manie/eñ anderē siecten. Des winters Pleuresis der longer weedom eñ Branci/eñ hoest der borsten/ der siden/ledenē/ hoofts wee drapcoppinghe eñ die appoplexie. Galie. Pleuresis eñ peripulmonia/ dat is der longherē siecte/het zijn euelen van die binnen gheesten. Want nv alle die leden van dpe coude der locht moghen bescherint worden. Hierō en moghē si gheensins in dinstrumenten der gheesten metter couthept ghescieiē/ waer wt der siden den weedō eñ hoesten comē. Des ghelijcs dpe humorē climmen ten hoofde makende hooft weedom/ der ogven/ eñ tibbē/ int ghemepne alle zenuachtighe leden zijn lijdende wt den hoofde/die Appoplexie wt des hoofts flegmatijcke volhept.

Ia dat/dat si die tijden doorsocht hebben/soo doen si des ghelijcs metten ouderdommen/eñ gheuen die siecten naer die hitte inden mëlche. Dwelcke ghi bp den seluen wel verclaert sult vinden. Ghelijck Ypo. sept dat bpden ouderdommē alsulcke siecten vallen als den clepnē ende nieuwelijck ghebozen/ tot dat si tanden crijghen/ montsweer/ghespow/hoest/ waeckinghen/gheswillen nauelwee/ longherwee/eñ der ooren vochticheit. Galie. Nv raect Ypo. hier die siecten van elcken ouderdom Dpe sweeringhen comen den clepnē kinderkens/om der teerderheit eñ saechthept des monts en moghen si dat melck niet verdraghen/want dat melck heeft scharpe ende waterachtighe ghesteltenissen. Dat ghespouwe wt gulsicheit des melcs becomet den kinderen. Dat wakē niet natuerlijck/want van ghewoonten slapē si altijt maer nochtans ist dat die maghe ghebreck heeft wt gulsichept so bederuen haer spijsen/waer af den roock tot ten hoofde climt/ ende doet wakinghe eñ gheswil wassen/ dwelcke ick gheproeft hebbe indē ghenē die volcomen van ouderdom zijn/ dpe inden slaep verschrickelijcke dinghen sien/ als si met quader spijsen ghespijst wordē/ ende meest ist dat der magen mont cranck is/nauelwee/longherwee/ om dat dpe te nae ghesnedē zijn hi sept der ooren vochtichept/ met der nuesgaten noch des monts ghehemels/wāt dat gebuert natuerlijck den meerderen Der ooren vochticheyden wt den natuerlijckē loop zijn si indē ionghē kinderkens wt oueruloet dpe thooft veruult/ dpe vochtichept der ooren coemt desen ouderdom alleene/dat sept hi wel. Want alle wassende lichamē zijn die vochtichste eñ also dat hersenbecken in dpe volcomen ouderdom ist vocht/ inden ionghen kinderkens ist alder vochtichste/waeromme dat hen vochtichedē ten ooren wt vloeden. Ypo. Als si tandē crijghen/so ioecken hen die barberen/hen comē cortsen cramp/schuueringhe/eñ meest als si dpe honts tanden voortbrenghen/eñ den vetsten der kinderen/ eñ den herden bupck hebbēde. Galie. Want die tandē die verbelen doorsteken/ ende so langhe weedomme lijden/als si steken/ waer wt si cortsen/ wakinghen/ waer wt dat den cramp coemt/ende want dpe spijse

van hen npet verteert en wort want dpe natuere eñ is noch niet sterck ghenoech/ō die spijse te verterē/ soo moet daer schuperinghe comen/eñ dat den vetten kinderen ende die herte bupcken hebben/ want haer lichamē zijn vol humoren/eñ om der stiuichept en comen si niet wt/ende vallen inden cramp/eñ andere manieren van siecten. Ypo. Den ghenen die nv ouder ghewordē zijn parithima/ dat is gheswil ofte squinancie/binnē inden hals weedom inder longheren tuech/dampichept/steenpupstkens/ronde pierwormen benedenwaerts. Ascarides die in dat bouēste wassen/ eñ watten/ eñ exteren blaeperen/eñ andere pupstkens. Den ghenen dpe noch ouder/ ende ionghelinghen zijn/vele des ghelijcks/ eñ duerende cortsen eñ der nasen bloet vloet. Galie. Dpe kinderē van.xij.ofte.xiij.iaren die nv harbarich wozden/ nae dpe verschepdenthept der herten worden si harbarich/ dpe heetste zijn derste. Dpe hitte verandertse dicwils/daerom lijden si langhe duerēde cortsen/ dē ghesonden der nasen bloet vloept. Ypoc. Vele siectē bliuen bi die kintshept/die sommighe in.xl.daghen der sommighe in.viij.maenden/ den sommighen in seuen iarē/den sommighē totter ionchept/den sommighen comen si totter outhept toe. Den sommigē totter ionchept eñ bliuē onghenesclijck/oft dē meyskens tot haer vloet toe. Den ionghelinghē bloet gespouwe/Ptisis/scharpe cortsen. Epilēcie/ eñ ander siecten/meest die voorsepde. Bouē desen ouderdom Asmata/pleuretides/perepulmonie/litargie/frenesis/ Causon/ Diarric/duerende colere/ Dissenterie/ Lienterie/ Emoropde. Maer den ouders Dipnie/ Catarren/Dissenterien/ende hoest/stranguric. Dissurie/der koten wee/Nefrenesis/drapcoppinge/ appoplexie. Cachetie/iocsel ouer alle dat lichaem/ veel wakens/ des bupcs vochtichept/dupster gheūchte/ blinthept/ swaer int hooren.

Siet met wat neerstichede dat die phylosophē/ den oorspronck der siecten ghesocht hebben/ bp redenen den tijt eñ loop des iaers deplende elckē zijn siecten toeschzijuende/ ende des ghelijcs/die ouderdommen des menschen/soo voorschzeuen is/ maer nv sal ick der experten sentencien vandē oorspronck der siecten/eñ gods hulpe hen in diuersche plaetsen der siecten verleent/ eñ bp sonder der grouwelijcker siecten ten eersten stellen/ te wetene/die Peste.

¶Joannes van Bourgondien Tractaet van die Pestilentie.

¶Datmen dpe astrologie weten moet/ om dpe oorsaken der siecten te kennen. Ende die oorsake van desen tractate/ende des seluen tractaets nuttelijchept.

OM dat alle die benedēste/so wel de Elementen/als die gheelemēteerde/ vandē bouēsten geregeert wordē/ so dz messehallat/ int boeck der wtlegghinghē seit Men gelooft/dat die bouēste lichamē: allen den ghenē dpe onder haeren circkel/eñ ommerinc zijn dwesen/die natuere/die substātie/groepnge eñ dē doot toe te brengene/ Waer wt dz wter inuloeinghe der bouenster hemelscher lichamen oorsake/

¶ Van die Pestilencie.

eñ effecte/die locht verdoruen is/eñ pestilẽtiael ghe
worden. Niet dat die locht in haerder substantie ver
doruen wort/want het is een simpel enckel lichaem
maer by redene der quader ghemengder waessem/
ende vochticheden wort si verdoruen/ Waer wt dat
die Epidimie/dat is die haestighe siecte/in veel eyn-
den eñ hoecken gheuolcht is/eñ noch in veele plaet-
sen zijn haer voetstappen ouergebleuen/ghelijck als
dat blijct/want vele zijnder af ghestoruen/eñ byson-
dere die veruulde/die plectorici/oft cacumici/Noch-
tans en is niet alleene der locht verderffenisse/de oor
sake der sterften/maer inden steruenden/dye ouer-
uloedicheyt der verdoruen vochticheden/so dat Ga
lienus seyt/in dat boeck van den cortsen/Nieuwers
af en sal dat lichaem lijden eenighe verderffenisse/tẽ
si dat des lichaems materie bereyt en si/eñ inder ma
nieren der verderffelijcker saken onderworpen/wãt
ghelijck dat vier niet en brandt dan verbrandelijcke
materie/also noch die Pestilẽcie/noch oock de locht
en lettet den lichame nyet/ ten si dat si materie vin-
det der verderffelicheyt bereydt/ Waerom dat dye
supuere lichamen eñ inder purgatien niet verghetẽ
blijuen si ghesont. Des ghelijcs oock blijuen die ghe
sont der welcker complexie contrarie is der cõplexie
der veranderder locht/ Wãt anders/ so waer dat dye
locht verdoruen werde/ souden si alle cranck wordẽ
ende steruẽ/ende die locht also verdoruen/inden ver
scheyden/genereert si verscheyden siecten/na die ver
scheydentheyt der humoren/ want dat werckende
werct altijt na die dispositie eñ ghesteltenisse der ma
terien daert in doende is/ Eñ wanter vele meesters
zijn machtighe clercken in der Theorike medicine/of
te die speculatiue ghenoch geleert/maer inder prac-
tiken een luttel expert eñ besocht/eñ inder const der
Astrologiẽ gheheel onwetende/want die kẽnisse in
die phisike/dat is die natuerlijcke const/ is seer veel
nuttelijck/ soo dat Ypocras betuycht/in zijn Epidi-
mia/ segghende/Die een Phisicus/dat is/een natuer
lijck meester is/die de Astronomie niet en weet/ in
des meesters handen en moet hem niemant stellen/
want die gheschictlijcheyt der astrologien eñ der cõst
der medicinen rectificeren/eñ oprechten malcande-
ren/eñ vele stelt te voren die een conste vander ande-
re/want alle dinck en mach in ende door alle dinck
niet verclaert worden. Eñ dat heb ick oock dicwils
practiserende beuonden .xl. iaer lanck eñ meer/ dat
een medicine ghegheuen inder contrarieder constel
latien/al ist dat si naer der medicinen const wel ghe-
maect eñ gheoordineert is/niet wercken en sal naer
die meyninge des constenaers/noch oock tottẽ pro-
fite des siecken/ghelijck als die medicine ghegheuẽ
is/om te slappene/soo sal dye siecke door die ouerste
wechworpẽ/al ist oock dat die medicine hem niet en
walghet/Waer omme dat die ghene dye den soeten
dranck der Astrologien niet ghedronckẽ en hebben/
en moghen in die Epidimialem haestige siectẽ ghee
ne remedie gheuen/want si en wetẽ die sake der siec-
ten/eñ die grootheyt der siectẽ niet/waeromme dat
zijt niet ghenesen en moghen/soo dat die Prince der
medicinen seyt/ Hoe soudy ghenesen ende kuereren
waert sake dat ghi die oorsake nieten wistet? Ende
Auicenna in dat Canon in dat capittele van die ge-
nesinghen der cortsen/Die de oorsake der siectẽ niet
en weet/ het is onmoghelijck dat hi die siecte genesẽ
sal. Oock dye commenteerder opt twerde boeck der
Phisiken also seyt/Daer en is gheen weten/dan w-
ter kennissen der naester sakẽ ende voorderster/ Nv
dan die hemelsche zijn van den eersten sakẽ/ so moet
men comen tot haerder kennissen/ want als die op-
perste sake onbekent is/so en kentmen oock niet die
sake die daer na is/Eñ wãt ooc de eerste sake/ meer
inuloedet in haer doen/dan die sake die daer nae is/
soomen dat heeft int eerste boeck vandẽ sakẽ/ waer
wt dat blijct/datmen sonder die Astrologie in desen
val/die Phisica luttel dooch/waer om/ om des ghe-
brecs des raets wille vele tonder ghaen / Want ick
hebbe ghesien een recepte dye vanden meesters van
Cuelen quam/ ende voor dye Epidimie/dat is/ dye
haestighe siecte/ tot Ludick ghesonden. Datmen een
confectie maken soude/van ruyte/vighẽ/notẽ/sout
eñ huenich/tot een voorhoedinge der haestiger siec-
ten/ende daert nochtãs gheen aensien tegẽ die hae-
stige siecte en heeft/maer in eñ totter voorhoedinge
der verghiffenissen/als yemant vreest vergheuen te
worden met dräcke/oft om dat fenijn te belettene/
tot datmen andere remedien gheoordineert heeft/
Maer teghen die pestilentiale siecten en heuet gheẽ
bedrijf/noch niemant en sal daer oock betrouwẽ op
hebben/eñ daerom heb ick Joannes van Bourgon-
dien/anders metten barde ghenaemt/een borghere
van Luydick/eñ der const der medicinen belijdende/
nochtans dye minste van allen Phisiken/ wijlen int
beghin van deser haestigher siecten/van die sakẽ eñ
natuere der verdoruen locht/na dat oordeel eñ von-
nisse der Astrologien heb ick een tractaet ghemaect/
daerder vele copie wt gehadt hebben/ ende beghint
also/Deus deorum dominus. ⁊ cete. dat is/God der
goden Heere/die simpelijck ende absolupt/schepper
van allen dinghen is die eerste sake ⁊ ce. Eñ wederõ
heb ick eenen anderen tractaet wtghegheuen/vã de
siecten der Pestilentien tonderscheyden vanden an-
deren siecten/ende beghint alsoo. Cum nimirũ prop
ter instans tempus epimidiale. ⁊ ce. dat is/Want tẽ
is gheen wondere om den teghenwoordigen tijt der
haestigher siecten. ⁊ ce. Vanden welckẽ ist dattet ye
mant copie af heeft/die sal tot die voorbehoedinghe
ende kuere comen/nochtans niet al totter kuerẽ be-
hoorende/Waeromme dat in dese teghenwoordige
haestighe siecte/als nv van niews wedercomẽde eñ
door die wedercomende tyden/weder ende wederõ
me ghekeert/want het en is des noch gheen eynde/
Daer omme metten nederslaghe der menschen me-
delijden hebbende/ende inder ghemeynten profijt aẽ
houdende/die salicheyt van allen menschen metghe
heelen verlanghe begheerende/ so neme ick voor mi
hier inne altoos die hemelsche hulpe aengheroepen/
dye voorbehoedinghe/ ende kuere van deser siecten
claerlijcker te ontdeckene/dat naw yemant eenẽ phi
siken/dat is/natuerlijcken meestere behoeuenen sal
Maer dat een yeghelijck si een natuerlijcke meeste-
re/een behoedere/een regeerdere/ende sorchdraghe-
re/ende ghenesen.

Een preseruatijf tot allen tijden metten regimente.

Inden eersten so sal dan een yeghelijck totter voor-
behoedinghe vermiden een ouerdaghe veruullinge
van spijse ende van drancke / Hy sal dye baden mij-
den/ende al dat ghene dat dat lichaem dunne maket
ende die sweet ghaten opent/want als die sweet ga
ten zijn gheopent/so comet die fenijnde locht daer in

doorulieghende dat lichaem eñ die gheesten verder
uende. Eñ bouen al salmen die ghenootinge vermi
den. Vanden vruchten een luttel oft niet sal hi eten/
bysondere die groeue/oft versche/ten waren suere
vruchten. Eñ hi sal nutten spijse die lichteliken ver-
teert wort/ eñ welrieckendē wijn ghewatert. Hi sal
den Meede miden/eñ dandere dat met huenich ghe
maect is/Ende laet die spijse met starcken azine ghe
maect wesen. Eñ inden tijt alst cout is eñ reghēach
tich/salmen een vier inder cameren makē/ende alst
mistich oft neuelachtich weer is/ oft onweder/so sal
hi des morghens eer hi wten huyse gaet/is hy rijck
ghebruycken die antidoten eñ die specerien/ ghelijc
als dyamira/ dyamusco/ dyanchos/ met musco eñ
des ghelijcke. Maer ist dat hy arm is/ sal hy zeduar
ghebruycken//groffels naghelen/noten muscatē fo
lie ꝛc. Eñ eens ter weken oft tweemael sal hy van
goeder dryakele nemen/dye gheapprobeert is/al soo
groot als een boone/eñ sal eenen araengie appel in
die hant draghen/oft eenige andere specerie vā gro
ten ruecke. Eñ des auonts alsmen te bedde sal gaē/
als die vensteren gheslotē zijn/salmen een vier doen
brandē vanden houte eñ tackē des geneuerbooms/
op dat dē rueck eñ die hitte die camere veruullē mo
ghen/oft men stelle drie ofte vier colen gloeyende in
een aerden vaetkē/eñ men legghe daer op een lutte-
le vandē puluere/eñ ontfanghe den roock door den
mont eñ die naesghaten/eñ daer na sal hi rusten. Rc.
Olibanum album. i. ℥. laydanum. ℥. ß. storacis/cala
mente oft thimiacis. ij. ʒ. lignum aloes. viij. ʒ. eñ ma-
ket daer af een dalder subtijlste poeder. Eñ dit sal-
men doen so dicwils alsmen inder lucht stanck ver-
neemt oft quaden rueck/eñ also byder hulpē Gods
inden tijt des neuels/ oft locht verdoruē vandē qua
den toeuallē/eñ bedrijf der pestilentiē/mach hy voor
behoet worden. Maer ist dat inder tyt der haestiger
siecten/ den tijt wter maten heet is/ so moetmē dan
een ander regimēt ghebruyckē/ eñ meer coude dan
heete/eñ soberlijcken eten/dan inden couden tijt/eñ
meer drincken dan eten. Eñ also witten ghewater-
den wijn drincken/eñ in die spijsen salmen azijn ghe
bruycken met allen vele/ eñ ooc agresta. Ende men
en sal oock niet vele heete specien ghebruycken/ als
peper/galigaen ꝛc. Maer des morgens eermen wt
dē huyse gaet /ist dat mistich weer is/ ende die locht
qualick ghestelt/ dan sal hy roosen riecken/violettē
sandale/aloes/eñ magheleyne/maer van die dryake
le salmen luttel nemen indē heeten tijt/ eñ nyet dan
die flegmatici sullense nemen/eñ die andere die van
couder complexien zijn/ want die sanguinē ende die
colerici en sullen gheene dryakele nemē inder heeter
tijt/maer si sullen nemen van die appelē van grana-
ten/van appelen vā araengien/eñ de pomis citri cō-
ditis/oft diatiron/dat cikonat heet/oft van triasan-
dalo/oft van die electuarien frigido cophonis/ende
des ghelijcke/sal porreye van cucommeren nutten/
eñ cauwoorden/venckele/violetten/beete/bernagie
buglosse ꝛc. ende sullen loock mijdē/aiuyn/ende por
reyloor ende alle andere dat te seer verhittet/ als pe
per/greyn vant paradijs ꝛc. Maer kaneel/ghenghe
bere/soffraen/comijn/eñ andere ghetemperde mach
men ghebruyckē. Eñ ist dat si om die hitte des tijts
seer dorsten/ so laetse somwijlen cout water suppen
met azijn ghemenghet/oft tisanam drincken/ want
het sterct seer/bisondere die ghene die heete lichamē

Van die Pestilencie.

hebben /eñ die drooghe zijn vā dorder ghestelteniste
eñ in gheender manieren en is dē dorst in sulckē tijt
te verdraghene.
Itē ist dat yemāt eenichsins eē beroerte zijs bloets
uuelende oft stekēde gheuoelt/ter stont salmēt min-
derē in die selue side/eñ in die naeste adere.
Eñ dat paueyt sele der cameren daer hi in leet/ sal-
men met coudē watere met azijn gemenget besprey-
den. Oft is hi rijck/met rosewater eñ azijn/ende dat
twee oft driemael des daechs.

Pillen.

Eñ ooc Rasis pillen zijn ouer seer goet/in dye voor-
behoedinghe/ist datmense eens ter wekē neemt/ eñ
si zijn goet in alle complexien/ eñ in allen couden tij-
den eñ heeten. Maer si en zijn niet nutte/dā den ver-
uulden/die welcke Auicenna eñ de andere doctoors
seer prijsen/ nochtans laxeren si een luttele/ maer si
ydelen allenxkens die verdoruen humorē/eñ zijn al-
sulcke. Rc. Aloe ciceris. ℥. ß. mirre soffraen. ana. ij. ℥.
Men salder pillen af maken met sirope vā duyuen/
keruele/Eñ van. iiij. ʒ. eñ. ij. ß. salmen ses pillen ma-
ken/ende sullen van ghelijcker eender dosis zijn/ En
de die dit regiment ghebruyct/by der hulpen gods/
mach beschermt worden voor dye verdoruene pesti-
lenciale locht.

Remedie teghen die peste.

Maer ist dat nv yemant by ghebreke van goedē re-
gimente in die haestighe siecte valt/ so moetmen na
remedie sien/hoe datmen voortghaen sal/want dese
haestighe siecten/binnen eenen natuerlijckē daghe/
dat is na. xxiiij. vrē/zijn si gheuesticht. ☞ Waerom
dattet vā noode is ter stont remedie daer toe te doe-
ne/ Maer eerst ist te weten/dat in des menschē lich-
aem zijn drie principale leden/te wetē/dat herte/die
leuere/ende dye hersenen/ Eñ elck van hen heeft si-
ne snutteren/daer si haer ouervloedicheden seynden
Waerom dat die onder oxelen/ des herten snutterē
zijn/ Der leueren/zijn die liesschen/ Eñ der hersenen
snutteren zijn onder die dooren oft onder die stortte
Nv soo moeten wi weten/dat alle fenijn van zijnder
eyghentheyt heeft vā alle zijnder substanciē een na-
tuere te verderuene/ghelijc dat blijct aendē beet der
serpentē eñ der andere fenijnde dierē/ Eñ gelijc als
dese fenijnde locht als si ghemēget wort mettē bloe-
de/soo aenueert si ter stont dat herte/ als dat funda-
ment der natuerē/dat sise te niet doe. Maer dat her
te een letsele gheuoelende/porret hē te beschermene
eñ seyndet zijn ghefenijnde bloet tot sinē snutteren/
Maer ist dat die ghefenijnde materie die wegē vint
verstopt/dat si ten rechten weghe niet opclimmē en
mach/so aenueert si een ander principale ledt/ te we
ten/die leuere/ op dattet daer inne eñ daer door dye
natuere verderue. Maer die leuere wederstaēde/be-
schict die hinderlijcke materie tot haerē snutteren/
Dat selue salmē oock van die hersenē seggē. Waer
omme door die toeuallen/die welcke den natuerlikē
meestere tot teekenē zijn / machmē ouerlegghen in
wat plaetse de ghefenijnde materie schuylt/eñ door
die welcke adere datmēse moet ydelen/ Wāt ist dat
dat ghefenijnde eñ verghiffenisse bloet tottē onder
oxelen ghesondē wort/so weetmē dat dat herte be-
swaert wort eñ lijdet.

Die latinghe.

Waeromme datmē ter stont dye minderinge doē
sal aen dye Cardiaca/eñ vander seluer siden/ dat is/

door Mechacesim/ eñ niet door Antipasim. Ten eersten/ dattet goet bloet ende dat supuere dat in die side is/ die niet verdorven en is. Ten tweeden/ dattet verdorvē eñ ghefenijnde bloet tot die ghesonde side soude ghetrocken worden/ eñ also soude dat bloet in beyde den siden verdorven worden. Eñ dat noch arger is/ dat ghefenijnde bloet soude door dē wech tot ter herten doorgaen/ eñ soudet doodē/ eñ soude hem ter stont een sake des doots aenbrenghen. Maer ist dat hi ontrent dē wech totter leverē stekinghe ghevoelt/ ter stont sal die latinghe gheschiedē in die adere Basilica des rechten arms ader ghenaemt/ Ende het is die leveradere eñ onder die hert adere/ Oft de latinghe sal gheschieden in die Saluacella die adere der rechter hant/ die welcke is tusschē dē rechtē oorvinghere eñ den middelen. Eñ ist dat die levere dye materie totter liesschen dringhet/ eñ ontrent die bedecte leden der natueren openbare/ ter siden waert binnen des beens/ Dan salmen openen dye adere in den voet wt der selver sidē/ tusschē den grootē teen eñ den anderen teen hem naeste/ wāt waert dat dan die minderinghe indē arm gheschiede/ so soude dan weder die materie ghetrocken worden tot een edele ledt/ eñ het soude die meeste dwalinge wesen/ Ende ist dat die bladere in dye liesschē meer ter sidē waert eñ meer verscheyden vander schamelheyt openbare. Dan salmen die adere inden voet openen op die selve side/ tusschē dat cleyne ledekē eñ den anderē naesten. Oft de adere die tusschē de holicheit des voets eñ dē enckele is. Oft men sal daer scrappen met bussen aent been omtrent dē bult. Maer ist dattet opēbaert in die snutterē der herssenen/ so salmen die latinghe doē inden arm der selver siden van die adere Cephalica/ eñ si is bovē die mediane/ Ofte si sal ghe schiedē in die adere op die hant tusschē dē duym eñ den wijsere/ Oft men sal met bussen scrappē tusschē die schouder bladeren.

Een electuarie.

Eñ als dat ghefenijnde bloet also wt getrocken is/ eñ dat principale ledt gesupuert/ so salmen dat herte sterckē eñ die andere principale ledē/ door coude electuariē/ cordiale/ eñ die de vlammige cortsen bedwingen/ Aliio. R. Pulver Diarodion albis/ Casandali/ requiei/ diadragāti frigidi/ pulveris resumptini. añ iiij. ʒ. vā tbeste suycker rosaet. v. ʒ. salmē een electuarie makē met bolus/ eñ mē salse dicwils des daechs nemē eñ des nachts. Item waert datmē maecte een watere door die distilleringhe vā diapcano/ van pimpernelle/ van tormentille/ eñ vā scabiosen/ vā elcken cruyde by hem selvē/ eñ daer na die waterē ghelijck ghemenghet/ eñ dat ghemengde water soudemē te drincken gheven in dese siectē/ dat ware een dedelste eñ vrijtste medicine.

Die lijftocht.

Die lijftocht in dese siectē houdē wi sober te wesen gelijc als in die daghelijcsche cortse/ wāt altijt coemt met deser siecten een cortse/ Waerom datter gheen vleesch toe te laten en is/ dā onderwijlē cleyne kiecxkēs met watere ghesodē eñ agreste/ eñ sullen cleyne vischkēs etē die schelsterē hebbē/ optē rooster gebraden/ met asine oft agreste/ eñ pappe vā amandelē/ eñ sullen tisanam drincken/ oft cleyn bier/ Eñ ist dat si met onderschilt begheerē te levene/ salmē hen gheven azijn met veel waters.

Een plaestere.

Van die Pestilencie.

Eñ op den bult salmen dese plaestere legghen/ dat men heet Emanuel maius. R. Wortelen van potētille. iij. ʒ. bolus. ij. ʒ. wortelē cameachis. iiij. ʒ. men salt conficerē met camille/ een luttel was/ een luttel ken hers/ Eñ men salt makē als een onguēt/ niet te seer saechte/ eñ men salt daer op leggen/ eñ men salt twee oft driemael des daechs vernyeuwē/ Wāt dit onguēt treet die fenijnige materie tot hē/ het doetse te samē loopē eñ dootse/ Eñ tē laet die materie niet weder achterwaerts tottē ledē gaen/ noch eenighe schade doen/ al waert dat si al tlevē lanck daer bleve dat die doodinghe der natueren niet letten en mach Nochtās ist dat yemāt die bulticheyt gheheel wech nemen wilt/ so sal hi daer na op legghē maturativē met ontbindinge/ vādē welckē alle chirurginē over vloedich zijn manck.

Een pulver.

Item soo wie dat pulver ghebruycken wilt/ dwelcke goet is totter preservatien/ dat is voorbehoedinghen/ eñ ooc totter ghenesinghē/ ende het is een dal deredelste medicine/ eñ si dooch meer in desen val dā die Driakele eñ het heet des keysers poeder/ want die keysers der heydenen ghebruycken dat tegē die haestighe siecte/ eñ teghen die verghiftenissen eñ alle fenijn/ eñ teghen den beet der serpenten/ ende der andere fenijnder dieren. Eñ inder Arabischer talen heetet Bechazar/ dat is/ vāder doot verlossende. Ende dit pulver maectmen van desen cruyden/ te weten/ van Palemenon/ oft Dipcano/ vā philadelphia oft pimpernelle/ van lacifaron/ oft tormentille/ met aluyn/ met bolus van Armenien/ ende terra sigillata. &c. Vandē welcken cruyden mach ick seggē/ dat ict hondertmael beproeft hebbe/ Maer elcke cruyt dat in dat pulver coemt/ voor behoet by hem selven eñ simpelijck/ eñ het gheneest van verghiftenisse/ eñ vander serpenten beet/ want elck by hem selvē ghewreven/ eñ met wijn ghedronckē/ ydelt ter stont tfenijn/ ende lancx die plaetse des beets iaget wte met eenen aenvalle/ ghelijck als dat bloet door die latinghe vander adere gheydelt wort/ Nochtans hebben luttel apotekers kennisse van desen cruyde/ Noch oock onse auctoors/ want si makē daer af cleyn vermaen/ want si daer inne niet expert en zijn/ Ende alle die oude philosophen der heydenē segghē/ dat so wie dat pulver ghebruyct/ dattet onmoghelijck is/ dat hy vā fenijne stervē sal. Item nyemāt en ghelove dat dese pestilentie/ by redene der tsamē voeghinghē vā Saturnus eñ Juppiter/ eñ der andere planeten in dat voorledē iaer. C. i. ghecomē te wesene/ Ja si is ghecomen wt overblijfsel van eender ander te samē voeghinge wilen gheschiet int. xliiij. iaer/ wāt noch zijnder die voetstappē vā haeren bedrijve/ wāt die tsamē voeghinghe heeft alleene die Pestilentien inder menschē lichamen ghesleghē/ want si zijn ghe schiet in dat teekē der mēschelijcker natuerē/ Maer dese nyeuwe tsamen voeghinghe en brenct die pestilentie niet alleene in der menschen lichamen/ maer oock inder beestē lichamen/ Eñ vele andere quaets by den naevolghenden tijt inder werelt saeyen sal/ als grooten crijch/ veranderinghen der rijckē/ ende sectē/ eñ des anders secte verderuinghe/ vreese/ angtgheschil/ eñ twist/ dierē tijt/ sterfte/ verarminge der sommighe rijcker luydē/ eñ doodinghe der machtigher mannen/ eñ die destructie der saracenen secte/ eñ vele reghens/ eñ in veel plaetsen grooten regen/

eñ in vele plaetsen groote diluuiẽ/ghebrec der vruch
ten ende vele perikels den ghenen dye door dye zee
varen ende veel verscheyden teekenen eñ verschric-
kelike sullen in die locht openbaren ende daer sullen
vele donderslaghen wesen eñ blixemen/eñ seer har-
de starcke winden sullen daer waeyen/eñ bouen der
maten groote onweder/Ende inder kercken sal een
groote tribulatie wesen/ende twist/ eñ verdruckin-
ghe der sommigher grooten prelaten eñ der kerckẽ
dienaers/ eñ vele andere onuerkiens/wonderen/ eñ
verschrickelijck sullen si byder tijt comẽ/vandẽ welc-
ken te vertellen / ware te langhe/ Nyet terstont en
sal dit gheschiedẽ/maer ouer drie iaer van deser nieu
wer coniunctie te rekenen soo sullen die groote din-
ghen beghinnen te spruyten/ Maer donweder der
lucht/coude/reghen/ende groote minderinghe van
watere/ende daer na groote diluuie eñ oueruloepin
ghen/ ende ghebreck der vruchten ende vele andere
sullen in dese drie iaren openbaren/maer die groote
dinghen te gheschieden sullen noch merren/In dese
eñ andere teghenspoede/regere eñ behoede ons dye
almachtighe Godt. A M E N.

¶Dye declaratie van die cleynicheyt des tijts.

Sommighe heeren hebben my gheuraecht/
hoemẽ dat in die ceduie staet moet verstaen
te weten/ dat terstont die minderinghe des
vloets moet gheschiedẽ/ Oft dat terstont determi-
nere dat eerste oft dat tweede wãt si zijn dat beginsel
der siectẽ/ Den welckẽ ick also gheseyt hebbbe/wãt
dese siectẽ pestilentiael een cortte eñ subijt beghinsel
hebben eñ een seker determinatie/Waer wt dat dat
ghene dat totter kueren behoort/ en moetẽ niet tot-
ten morghẽ wtghestelt wordẽ/ noch men en sal den
den eersten noch den tweedẽ dach niet verwachten/
maer inder seluer vre/ daer dye siecte in beghint/ ist
datmẽ den latere hebben mach/salmen laten/Ende
vander adere die vandẽ weghe coemt der materien/
te wetene/ vander plaetse daer die siecte openbaert/
Eñ ist dat die latinge inder seluer vren niet gheschie
den en mach/so sal si ghescheiden bysondere binnen
ses vren. Eñ en mach si noch dan oock niet gheschie
den/so sal dye siecke hẽ wachten vã spijse eñ dranck/
tot dat hi ghelaten is/ Eñ men sal ymmer wachten/
dat die latinghe gheschiede binnẽ twaelf vren/want
ist dat binnẽ twaelf vren ghschiet/ als dye materie
noch is in dat beroerẽ/soo ist seker dattet batet tot-
ter ghesontheyt. Maer ist datmẽ merret tot dat die
siecke is gheuesticht/ende dan gheschiet/ ist men se-
kere/dattet niet schaden en mach/ Maer ten is dan
niet sekere/ dattet vanden pericule verlossen mach/
want dat quade bloet is gheronnen eñ ghedict dat-
tet van dye gheslaghen adere nauwelijck wtgheco-
men en mach/ Maer ist dat na die latinge/dat meer
hueuelt/so salmẽ die latinghe dan weder omme ver-
nieuwen in dye selue adere/ ofte in een andere adere
vanden weghe der siecten comende/ende daer na sal
men vijf lepelen waters vandẽ voorschreuẽ gemeng
den wateren gheuen/ende en heeftmense niet al sal-
men eene alleene gheuen/ des morghens/ende des
auonts/ende altijt salmẽ eten daer nae die electuariẽ
bouen gheseyt.

Een confectie.

Oft men sal van deser confectien gheuen/die welc-
ke dat hertte stercket/eñ dye quade waessemen van
hen driuẽ/ ende die cortse ende die siecte wtblusschet
ende men machse alle vren gheuen/het si des nachts
ofte oock des daechs. Rx. Conserue van vyoletten/
conserue van roosen/conserue van buglosse/conser-
ue vã bernagie/conserue triangulorum/elcx al euen
vele drie. ʒ. puluers. Dyarodion/alluyns/didragan-
ti frigidi/ triasandali/ puluereis resumptiui/ pulue-
ris electuarij frigidi cophinis/vã elcx al euẽ vele. ʒ. ℔
suyckers roosaet ghebroken ghenocch/ men sal dat
al te samen menghen sonder vier/ende legghent in
een busse/Ende is die siecke van heeter complexien/
ende een vlammighe cortse menghet haer metten
voorschreuen/so sal hy nemen ses ofte achte granen
camphore / Ende is hy rijck/soo machmen daer by
doen margitem / aurum foliatum / suyuer siluere/
iacincti/smaragdines/ende os de corde cerui/ Ende
het is sekere eñ by langher beproeuinghe van twin-
tich iaren ofte meer gheopenbaert/ in vele plaetsen
daer dese haestighe siecte gheopenbaert heeft/dat al
sulcken latinghe metten voorschreuẽ regimente van
dat pericule des doots den sieckẽ verloste. Ende ve-
le alleene metter latinghe ter behoorlijcker tijt ghe-
schiet/sonder eenighe andere weldaet der medicinẽ
zijn si ghenesen/ Maer so wie ouer den behoorlijckẽ
tijt ghemerret ofte ghetoeft heeft/ ist onsekere/ofte
dat hem oock baten soude totter ghesontheyt/want
als die natuere dye materie roerrt/eñ dat herte met
zijnder cracht der wtdriuinghen/dat schadelijcke en-
de ghefenijnde bloet tot zijnen snutteren seyndet/in
die beroerte der materien/ moet der natueren ghe-
holpen worden/ende die latinghe gheschieden/wãt
door die wttreckinghe des bloets eñ zijn ydelinghe
wort die wtdriuẽde macht des herten ghesterct/en-
de dye materie mindert/waer door dat dye natuere
machtigher is op dat ouerblijfsele/ eñ door dye wel-
daet der medicinen lichtelijcker gheholpen wordet.
Noch ick en hebbe oock nyemãden ghesien in deser
manieren ghelaten/ist dat hi hem wel regeerde/ende
nam dat ghene dat dat herte stercte/hy en ontquam
dat pericule des doots/ Waer wt dat ick derre seg-
ghen/nochtãs niet tot een achterdeel des auctoors/
maer want dye experientie by lanckheyt dat gheo-
penbaert heeft Dat die meesters des daechs vã huy-
den/ alle die werelt ouere in dese siecten der pestilen-
tien meer expeert zijn/dan alle die auctoors der const
der medicinen/van Ypocras nederwaerts oock zijn
Want niemant van hen tot haerder tijt en heeft die
haestighe siecte sien regneren Dan alleene Ypocras
diese heeft sien regneren in dye stadt Cracon/noch-
tans en duerde si niet langhe/ Nyet te min hy heeft
eenen boeck ghemaect van dye haestighe siecte/van
dat ghene dat hi ghesien heeft/eñ den boeck Perico-
noponicon. Maer Galienus: Diascorides: Rasis ha-
ho/Rufus/Damascenus/ Hoken/eñ die andere nae-
uolghende/en hebben alsulcken generale noch oock
also langhen/noch haer kueren met langher experi
entien veruult.

Maer hoe veel datter van henluyden is/die van die
haestighe ende seer onuerkienighe siecte der Pesti-
lentien ghescreuen hebben/ ofte segghen dye selue
hebben dat wt Ypocras boecken ende worden ghe-
trocken ende verhaelt/Ende alsoo dat een ghemeyn
segwoort ofte by sprake is/ ende oock warachtich

dt/ dat die experientie die conste ghemaect heeft/ eñ dat betuycht Aristoteles int eerste boeck der metaphisike/ Waerō ist dat yemant inder medicinē const ghcleert van deser pestilentie eñ haeren toeuallen/ van die voor behoedinghe/ eñ kuere eñ gheneßinghe tot eender eewigher gedachtenisse/ eenē boeck wilt maken/ naer der langher experientien / der teghenwoordigher tijdē/ in allen cōplexien gheapprobeert sonder eenighe ghelijckenisse/ ende ooc nutteliјcker mach hi wtlegghende ontbinden/ dan alle die boecken der medicinen hondertmael vergadert van dat beghin der werelt aen &c. Hier eyndet dat tractaet Meester Joannis van Bourgondien/ anders ghenaemt metten baerde van Luydick/ van dye haestighe siecte.

¶Een ander Tractaet van dye Pestilentie naer des voorschreuen Meesters raet vergadert/ wt die remedien in verscheyden plaetsen behulpelijck gheweest/ nae dye verscheydentheyt der menigherley siecten der pestilentiē goet eñ behulpelijc beuondē.

¶Item aldus crijchtmen die Pestilentie.

Die Pestilētie is een quade siecte/ daer dat schouwen die beste medicine af is.

Een doctoor van Colonien Theobaldus ghehcetē/ seyt/ als die menschē die Peste eerst crijghen/ so coemtse hen toe/ in die mage eñ in die longhere/ eñ die seyndtse totter herten met ten aderen metten bloede/ eñ dat herte seyndtse totten hoofde/ wāt dat herte en mach niet verdraghen dat onreyn is/ Eñ daer om hebbē die luyden dyede Pestilentie hebben/ den hooftsweer.

¶Itē dat hooft scheydtse weder van hem. Eñ so zijn in beyde siden vanden hoofde drye principale aderen die nederwaert ghaen in des menschen lichaem.

¶Die eerste adere coemt ouer den arm totter hant/ eñ die salmen vinden int ouerste vanden elleboghe/ eñ tusschen den duym eñ naestē vingher.

¶Dye ander adere coemt nederwaert onder dē arm totter hant/ Eñ dye salmen vinden int onderste van den elleboghe eñ oock tusschen den minsten vingher ende den naesten.

¶Die derde adere coemt neder ouer al dat gheheele lichaem/ eñ ghaet neder totten voeten/ eñ die salmen vinden opten grooten teen vanden voete/ Ende dit vēdetmē also wel op die slincke side als op de rechte

¶Itē als die Pestilentie coēt tottē hoofde/ so seynt se dat hooft totten lichame aent ringhe vā desen. iij. aderē. Ist datse dat hooft seyndt met đ eerster adere/ die ouer den elleboghe gaet/ so blijft dan die peste aen dē hals in die rechter oft slincker side/ eñ daer maect si eē clier oft crabonckel/ int latijn glādula/ Eñ daer blijft si tot dat si berst/ oft tot datment wt helpt/ eñ ist datment niet wt en treet/ so keert si weder totter hertē/ eñ dan steruē die luydē/ wāt dan en machmē hē niet meer helpē/ wāt alle tbloet is vol fenijns.

¶Item ist datse thooft seyndt metter tweeder adere die onder den ellenboghe ghaet/ so blijft si onder die oxele in dye rechte oft slincker side/ eñ daer maectse een blader ofte cliere,

¶Itē ist datse dat hooft seyndt metter derder ader die ouer al dat lichaem ghaet totten voeten/ so blijft die Peste in die heeghernisse/ in die rechter oft slincker side.

¶Men vraecht/ waerom dat si meer blijft in die heeghernisse eñ onder dye oxele/ dan op ander plaetsen Antwoorde. Wāt die peste is grof bloet eñ groue humoren/ Nv zijn dese principale aderen grouer eñ breeder dan die ander aderē vanden hoofde.

¶Itē blijft die peste inden hals / so salmē laten deerste adere principael vandē hoofde. Eñ blijft si onder die oxele/ die tweede adere/ Eñ blijft si inder heegernisse die derde ader opten grooten teen.

¶Itē coemt die peste in die rechte side so salmē laten in die selue side/ Coēt si in die slincke side salmē laten op die selue side/ altoos also na alsmē can der peste.

Aldus salmen die luydē helpen eñ ghenesen.

¶Itē eerst te wetē/ oftmen hē sal moghen helpē oft niet/ So suldy hē vraghen/ waer dat zijt gheuoelen/ eñ hoe langhe dat zijt geuoelt hebbē/ wāt waert langher dan. xij. vren dat zijt gheuoelt hadden/ so waert sorghelijck/ oftmense mocht ghenesen.

¶Itē wilt ghijt seker zijn/ oftmen hē mach ghenesen Neēt fijn driakele also groot als eē noote oft eē cleyn eye/ die doet den crancke nemen/ Ist dat hijse binnē houdt so muech dy hē helpen/ Eñ ist dat hijse terstōt ouer gheeft eñ wtworpt/ dats eē teckē dat die bladere ghebor stē is/ eñ wederom ter herten treet/ Eñ dā en machmē hem niet helpē/ want alle dye aderē zijn vol fenijns/ Eñ dat coēt dat hy te langhe ghebeydt heeft/ Maer ist dat dye driakele daer binnen blijft/ beghint si te wercken in vele manieren.

Deerste Remedie.

¶Ten eerstē suldy nemē. ij. oft. iij. sanguisugas/ dat zijn echelē/ ende doense in eē ventose/ oft in een cleyn ghelaesken/ eñ doense daer si die pestilentie gheuoelen eñ latense suyghen een goede wijle/ Eñ laet dye wonde bloeden also langhe als si mach.

¶Itē ghi en sult hier anders niet toe doen dan twee plaesteren/ een opt herte eñ een op dye peste ist van noode/ Eñ bouē al suldy hē doen wachtē van coudē eñ van vochtichedē eñ wijnde/ eñ segghen hem/ dat hy ete teer spijse.

Die tweede remedie.

¶Itē ten anderē/ en condy gheen echelen ghecrighē so suldy den sieckē doen laten in dye selue ader daer hi die peste heeft. Eñ die salmē vindē also voorschreuen is/ Eñ alsmēse laet/ salmē makē een breet ghat/ maer niet te diepe op dat tbloet te badt wtgaē mach

¶Itē men salt laten bloedē tot dat al dat dick bloet wt is/ eñ mē siet/ dat bloet verkeerē tot subtijlhedē Eñ dan salmē den sieckē doen ligghen in zijn bedde eñ wachten hē van coude/ Eñ doen hē zijn ledē gelijc wt reckē/ dat dat goet bloet alomme mach gaen.

¶Item ist sake dat die kinderen ionck zijn/ dat si dat laten niet en moghen verdraghen/ So salmen nemē ionghe hoenderē/ eñ trecken die pluymē vandē eers wt/ eñ doen daer een luttel souts op/ Eñ doē dē eers houdē/ aen dye stadt daer zijt gheuoelen/ dan sal dat hoen die peste wttrecken/ Eñ dat hoen sal ter stont steruē/ Eñ dan neēt een ander/ dat suldy soo langhe doen/ tot datdaer op een blijft leuēde/ Eñ dan is die siecke verseкert/ eñ men sal hem legghē een oft twee plaesteren/ Eñ doen hem wachtē van couden/ eñ laten hem eten teeder spijse.

Item waert dat sake/dat die persoon weet/waer dat gheen clier oft bladere en openbaerde/so en soude van alle desen gheen stade doen/ So soudemen de selvyden doen sweeten/ Ende doen sekere cruyden sieden in waterr/oft wijn/oft azijn/Ende doen den siecken wel sweeten/ende doen die cruyden ghesodē metten potte setten aen zijn voeten.

Item men sal maken twee plaesteren die een op dat herte/dat dat fenijn niet weder ter hertē en slae/Eñ die ander daer hi die pijne gevoelde/ Eñ dedese wel heeten met heeten tichelen daer op legghē/op dat si meerder cracht souden hebben.

Item dit zijn die cruyden daer hi die luyden mede plach te doen sweeten/ Ysope munte/pulegium/calamentū/vlieder/maluwe/yperiton/alsen/grisicon.

Item dit zijn die cruyden daermen die plaestere af maect opt herte/al warm/Savie/munte/ruyte/ysope/dit salmen stoorē/eñ daer in een luttel driakelen doen.

Item dit is die materie daermen die plaester af maket diemen op die Pestilencie leet/meel van boonen met eenen goeden deel soute/drooge noten ghestooten eñ ghetempert met dat witte vandē eye/eñ met sape van vliederbladeren/ met stercken azijn/ daer salmen termentijn in doen/Ende legghense daer op daermen die pijne ghevoelt/Eñ daer op salmen legghen een heete tichele/om te bat te doen trecken.

Item dese twee plaesteren moechdi leggen in alle uwe kuere/die een om dat herte te bewaren/ Ende dander om dat fenijn wt te treckene.

Item mancken vlier/ smael savie brem bladeren elcx een. ½. ghestampt ende wtgemaect met een mengelen witten rijnschē wijn/doeget door eenē doeck eñ latet claren/eñ doet daer in een once wits gingebers/drinct dat neghen morghen/het is seer goet.

Een preservatijf teghen die Pestilentie.

Neemt savie bladeren/ende vlier bladerē eñ brem bladeren/elcx even vele/ siedtse in claren wijn/eñ doet daer in gengheber ghestooten/ drinct daer af eenen goeden tuech/eer ghi wten huyse gaet.

Totten seluen.

Neemt ruyte vigen ende noten/eñ stoot elc bisonder/dan doetet te samen/eñ eedt daer af alle morgē.

Totten seluen.

Neemt ruyte alle morgen ghewassen/ ende eedtse met drie noten/als dan sidi bewaert.

Dat derde Capittel.

Hoe een mensche hem sal regeren/inden eersten suldi schouwen die stadt daer vele menschen vergaderen/ Oock scouwet die siecke eñ die bi die siecken zijn/ Item bestrijct uwen nuese/ ende mont/ende wijnbrauwen met rijnschen azijn.

Itē eens ter wekē neemt pillen pestilen.xv.oft.xx. te mael met sulckerwater/Eñ al geheel salmēsewillē des auōts als ghi slapē gaet/eñ ghi en sult dā geē auōtmael etē. Itē en wildi gheē pillen/so moet ghi driakele nuttē als een boon/met scabiose eñ sulcker water/smorgens indē dageraet/eñ slaept daer op.i. oft.ij. uren. Itē en doedi dat niet/so besiget alle dage een vighe met.iij.haselnoten die root zijn met wijn ruyte nuchterē. Itē ghi sult schouwē alle boövruchten/alle ouuige spijse/alle spel/overdaet/overdrāchaet/eñ nijdt eñ toornicheyt/onghenuechte.

Itē etē lichte spise/als hoenderē/scapē/vleesche/ op ghemaect met eenen langen sope van azijn.

Item u huys suldi wel hoeden/eñ in heetē tijden begietet met coudē water/eñ bestroeyt uwe camerē met willighen bladeren/rose/metbollen/wijngaert bladeren/Ghi en sult niet stouen/noch vasten/Eñ alle uwe spijse doopet wt wijn azijn.

Item in nevelachtich eñ regenachtich weder oft snijdēde wint/en suldi niet daer buytē zijn/ten waer dat ghi hadt een spongie daer roosenwater eñ wijn azijn in waer ghetogen. Itē ghi sult nemē scavelinghe van eenen eenhoren met wijn oft bier.

Itē niemāt en sal bloet laten die onder zijn.xiiij.iaren is/ So suldi weten/oft den iongē kinderē clierē aenquamen/dat ghi hem terstont driakel sult geuē met sulckerwater/eñ smeeren om die clieren desensijf/Eñ legghen op die clieren driakel/mostaertzaet/ als voorß.is. Item een half ure daer na wijnruyte met wijnedick/als voorschreuen is/eñ en laetse niet slapen/voor dat si aldus bewaert zijn.

Maect den dranck/eñ gheeftē den kinde te drinckē neghen morghen stonden als voorschreuen is.

Sulcker is bouen alle dinck goet in deser siecten/eñ goeden starcken wijn azijn.

Nv hoort hoemen die blader verdriuen sal.

Item ten eersten suldi voor alle dinck bloet laten sonder merren. Eñ wat ghi doen sult dat moet zijn binnen.xij.uren/na datmē eerste gheuoelt/want beytmen langer/so staet in twifelinge oftmen hen helpen mach.

Ist dat si roet in die liesschen ten gemechte waert/ so latet tusschen den grootē teen eñ den naesten/oft int hol vandē voete/daer die vrouwen plegē te latē/ aen die selue side dattet seer is. Item coemt si aenden buyck/so latet die leuer ader aendē arm oft die ader tusschen den cleynen vinger aen die rechte hant.

Item rijst si onder den arm/so laet die hooft adere.

Item rijst si aendē hals/so laet opten duym de hooft adere.

Item ghi sult laten soo vele als natuere mach liden sonder te beswimelen.

Item ter stont als ghi die clieren gevoelt/mostaert zaet vlieder blader/eñ vighen te samen ghestooten. Itē een half ure daer na/neēt wijnedick/eñ wijnruyte tsamen gestootē/eñ legget daer die eerste plaester lach/Eñ dese laetste suldi seer dicke vermaken.

Item en latet niet geuallen/ghi en latet ter stont/ hoe eer/hoe betere.

Teghen die Pestilentie Een besochte Medicine.

Inden eersten/men sal niet lange vasten/ die maghe niet veruullen/niet vten huyse gaen nuchteren/eñ in huys bliuen alst doncker weder is/voor der sonnen oft daer na niet buyten te ghaen/voor gramschap wachten/van grootē arbeyt/van der minnen spel.

Item men sal hamelen vleesch orbaren oft niew gesprengt runt vleesch/oft hoenderen versoden/oft riuier visch/eñ hier toe orbaert dese sauce/ Neemt goeden soffraen/caneelpoeder/ende rijnschen wijn ende ghenghebeer.

Itē alle menschē diet niet verbodē en is/sullē hē alle maenschijn.ij.reysen laten/altijt een luttel.iiij.dagē voor oft nae/als die mane vol is/eñ dat in die leuer ader/oft nv inden eenē arm/eñ nv indē anderē arm.

Item dat gat sal wijt zijn/ende niet te diep/wijt/op

dat die humoren te bet wt sullen slaen/ en niet diepe om der arterien wille.

Medicinen daer teghen.

Item daer zijn drie medicinen te nemen/om daer tegen behoert te zijn/te weten/bolus armenicus salmē nemen tsmorgēs nuchteren also groot als een boon met witten wijn/scabiosen water/ oft water van tormentille/ en dat tweewerf ter weken/ en dat om te stoppen die aderen ter herten/datter gheen fenijn ter herten en slae.

Die ander medicine is driakele die fijn is/want si wederstaet alle fenijne/ want wiese sal nemen/moet zijn ghepurgeert/ En alsmen se heeft ghenomen/sal men drie urē daer op vasten/ En dit salmē doen eens ter weken/ende nemense met witten wijn des morghens te vier oft vijf uren.

Die derde medicine zijn pillen pestilenciale/van desen pillen salmen nemen tweewerf ter weken vijue/ Ende salse nemen des auonts naden eten/ende daer op machmen drincken eenen luttel wijns.

Neemt aloe cicotrici.iiij.ʒ.mirrhe/soffraen/vā elcs al euen vele.ij.ʒ.pulueriseert dit al te samen/ en menghet met sirope van sulcker/ oft met rijnschen wijn/ ende maket vā een dragma thien pillen/ en legtse in puluer van sene en liquerissie.

¶Als een mensche hem wil wachten.

So sal hi alle morghen nemen van desen preseruatiuen/also groot als een haselnote.℞.Electuarium vā driakele.i.℥.rob de ribes.vi.ʒ. diarodion abbatis sucker van violetten conserue corticis citri conditi/van elcs al euen vele.℥.ß.pulueriseert dit al te samen/ en maecter eē cōditū af cū oxisaccaro simplici.

Item als een mensche bi quaden wachten en bi quaden regimente is gheuallen in die siecte/so is dan die kuere gheleghen in dat hier na volghet.

¶Item in drie punten ist ghelegen int laten confortacie ℞c. In laten/te weten/datmen laten sal te tijde en ter aderen daermen schuldich is te laten.

¶Item coemt die sweeringhe onder die oxel/dan sal men laten die adere op den arm/daer die sweeringhe is/oft die leuer adere.

Item coemt si in die liesschen/so salmē laten Saphena/dat is die adere binnen den voet/en heeft eenē telgher/die coemt biden grooten teen.

Item coemt si buyten des beens/so salmen laten op den voet een ader/diemē heet Sciatica ouer den enckele/tusschen den cleynen teen en den naesten.

¶Item coemt si in die rechter side vanden hoofde/so salmen laten die hooft ader indē rechten arm/oft op die rechte hant tusschē dē duym/ en dē eerstē vinger.

¶Itē coemt si aen die slincke side/ so salmē laten die voors. adere indē slincken arm/oft op de slincke hāt.

¶Item coemt si tusschen die scouderen/so salmen laten die mediaen op beyde die armen/op dat nature starck ghenoech is/Maer is natuer cranck/so en batet gheen laten oft gheen ander medicijn nemē/wāt die apostema staet der herten veel te nae.

¶Item die twee apostemen heeft/ die sal laten tot twee steden na dat voorschreuen staet/Maer altijt dat gat wijt ende niet diep.

¶Item als die siecte coēt sonder aposteme/dan salmen laten als voorseyt is/Nota alst gheen aposteem en is/dan salmē min laten/dan alst een aposteem is/ en die quantiteyt van bloede en machmen niet bescriuen na die diuersiteyten der complexien.

¶Item die die aposteme heeft/ en wil laten/sal eerst strijckē met driakele tusschē dat herte en die apostēe.

¶Item is die aposteem in die liesschē/so salmen bouen die sweeringhe een palm breet smeeren driakele om dat vier vander herten te keeren.

¶Item op die aposteem en salmen gheen driakele smeerē/noch daer aen/wāt dat fenijn soude inwaert vlieden ter herten.

Die ter aderen laten wil/sal eten een stuck muscaten wten azijn/want dat weert dat quade bloet vander herten/ende doetet wel wtwaert bloeden.

Dat ander punt is datmen dat herte sal wel conforteren/eerst met sucker roosaet/dyadragantum fractum/trasandali/dyarodon abbatis/cōserue vā roosen/conserue van bernagie en ossen tonghen/violetten/ En die siecke sals twee oft drie reysen tsdaechs nemen eenen haluen lepel vol.

Die siecke sal riecken aen een spongie met roosewater oft azijn.

Die siecke sal alle dage nuchterē nemē eē half boon groot driakelen met eenen lepel acetose water/scabiose water oft tremosie/wāt dese driakele is een goet gheweer teghen alle fenijn/ en al is si heet/si en mach niet scadē/op datmense neemt met coelende watere.

Item die siecke sal alle auonde nemen teghen nacht eē lepel vol oxisaccari simplicis/ en dit salmē mengē met vier lepel acetose watere/tremorsie en bernagie en men salt wermen ouer tvier en drinckent.

¶Item wat spijse ofte wat dranck sal die siecke nemen/ Item die siecke sal besighē cleyne visch wter riuieren/oft crabben/oft creeften/ en men salse orbarē met azijn en metter sausen voorschreuen.

¶Item Amandelen melck.

¶Item sonderlinge botermelck ghesodē en dan gegheten oft ghedroncken en dan sal hem een mensche hoeden van wijn oft azijn.

¶Item men sal niet vele eten tot eenen mael/maer vier oft vijf weruen alle mael een luttel/ En telcken mael salmen nemen vanden voorschreuen cruyden om dat herte te conforteren.

Item die dranck sal zijn dunne bier oft ptiseyne/oft tdunne van melck/maer wijn ofte heeten dranck sal die siecke schouwen.

Item in dese siecte en salmē gheenē dorst liden/ maer dicwils luttel drincken.

Vanden plaesterē/si en sullen niet zijn ghemaect vā wegebreede/donderbaert/oft nachtschade/ wāt hier mede iaechtmen dat vier ter herten en dan sterft die mensche/ En daerom is menich mēsche om der plaesterē wil gestoruē. Itē die gerechte plaesteren sullen zijn sodanich dat si dat fenijn wtwaert treckē/vertreren en rijp makē/hier toe salmē in die specerie aldusdanige plaestere. ℞. Vette vigen.x.int ghetal/gepeerste druynē sonder steen/sal nitri.iiij.ʒ.heef deech.iiij.ʒ. camille olie ghenoech ghestooten/ en dan salment al tsamen stooten/ en maecter een plaester af op eenen linen doeck/ En men sal dese plaester een luttel warmen en leggense dan daer op. Itē een ander maniere braet sulcker in een coolblat wel morw en mengtet met heef deech. Itē een ander maniere/ Neēt wit vā den eye/ en tsap van tarwen bloemen.

Item ander segghen/datmen sal nemen echelen/ ende legghense op die apostema/want si trecken dat vier na hen al suyghende. Oft men sal een ionc hoen den ers souten/ende houdent op die sweeringhe tot

dattet sterft, ende dat so langhe tot datter een te lijue bliue.

Item ist dat ghi die pestilēcie hebt/ so suldy ter stont drinckē eē croesen pissen/ eñ twee oft drie lepelē raep smouts te samē/ eñ gaet daer op wandelen.

¶ Item neemt lisch ouer zee ende stoot dat/ ende doe ghet met bier door eñ drinct dat/ ende gaet dan wandelen.

Juleb.

Re. Syro. de eupat. herts tongē/ alssene/ ticorepe. i. ℥. water vā eupatoriū/ herts tongē/ alssene/ ticoriū/ ana iiij. ℥. muscaten/ eñ maecter een Juleb af.

¶ Item ist dat sake dat v die pestilentie aencoemt/ dā so suldi v ter stont doē laten/ eer ghi slaept/ eñ dat ter aderē na die ghelegētheyt der pestilētie. Eñ ooc met bussen/ omtrent dat seer also na als ghi ymmermeer condt/ oft oock met coppen. Item dan neemt diptanus water ende tormentille watere/ elcx onderhalf quaertier van eender pinten/ sene poeder twee loot/ siedet te samen/ ende clinset wel suyuer/ Ende doet daer toe onderhalf quaertier driaeckele/ doet dat te samen/ ende menghent/ ende drincket eenen goeden dronck/ met dat ander dat daer ouer blijft/ neemt onderhalf quaertier loots/ dat is/ onderhalf drachma pillen pestilenciael tot eenen nemen/ ende sietet by een goet vier/ ende en slaept niet voor dat die medicine ghewrocht heeft. Ende dit is sekerlijck een remedie ende bate.

¶ Item teghen die pestilentie een ander meester.

Aldus sal hem die mensche regeren/ Ghy sult schouwen die plaetsen daer vele menschen vergaderen. Eñ des morghens bestrijct den mont/ nuese/ wijnbrauwen/ eñ die ooren met azijne.

Item eens ter weken suldy nemen. vij. pillen/ pestilentiale/ die ghemaect zijn van aloe/ mirre/ soffraen/ ende bolus armenicus.

Oft neemt ter wekē tweewerf driakele also groot als een boone/ ende dye driakele salmen nemen des morghens vanden dagheraet/ ende slapen daer op een vre.

Oft ghi moet alle daghe oorbarē eenvighe met drie roode haselnoten eñ wijnruyte.

Item ghi sult scouwē alle boom vruchtē/ eñ alle slimige spijse/ eñ ouerdact eñ onrast/ maer lichte spijse/ als hoenderē eñ scapē vleesch/ opgereyt met goedē azijn oft verlupse.

Itē schouwet oneupsheyt/ eñ drinct goedē dranck.

Item v huys suldy binnē cout houdē eñ beghieten met coudē water. Eñ bestroepē uwe camer met willighen bladeren.

Alst regēt oft neuelt so hebt in uwe huys goet vier eñ worpt daer in drie oft vier coren myrre.

Item schouwet boose adem oft boose lucht.

Eñ ghi en sult niet baden oft stouen.

Itē en vast niet langhe/ maer eedt driewerf sdaechs eñ niet te vele smaels.

Item neemt papē cruyt eñ nachtschade te samē in eenen drinck pot/ eñ doet daer toe wijn azijn eñ latet staen acht oft neghē daghē/ eñ drinct daer af des morghens eenen lepel vol.

Item hebt in v hant eenē lijnē doeck met wijn azijn op een gherolt als eenen bal.

Ist dat v die bladere aencoemt/ so en is gheen dinck beter/ dan dat ghi terstont sonder merrē doet laten binnē. xij. vren/ wāt beyt ghi langher/ ghi sout staen in die auentuere.

¶ Item coemtse in die liesschē ten ghemachte waert so suldy laten tusschen den grootē teen ende den anderen daer naest/ Oft int hol vandē voeten daer dye vrouwen pleghē te laten/ aen dye seluē side daer dat seer is.

¶ Item ist aendē buyck oft daer omtrent so laet die leuer ader oft tusschē den cleynē vingher eñ den vingher daer naest in die rechter hant.

¶ Item ist aenden arme/ so laet die hert adere.

¶ Item ist aendē hals oft aent hooft/ so laet die hooft adere tusschē dē duym eñ naestē vinger/ oft laet met coppē aendē hals. Eñ dit laten dient altijt in die side daer die seerigheyt is.

Als ghi aldus ghelatē hebt/ dan legt daer op driakele/ mostaert saet eñ vlier bladerē/ te samē ghestooten een half vre. Eñ daer na neēt wijnruyte/ eñ azijn te samen ghestooten/ eñ legt dat bouen op die eerste plaestere.

¶ Item dan suldy maken eenen dranck van weghebreede bladerē/ ende sauie euen vele/ eñ een deel witte ghengebeers. Dit suldy stooten/ ende makent wt met witten wijn/ eñ drinckē daer af des morghens een ghelas.

¶ Neemt vā eenen Eenhoren gheschaeft int bier.

¶ Item ymmer laet v laten ter aderē sonder vreese/ Eñ en slaept niet ghi en zijt ghelaten.

¶ Een ander goede plaester daer op ghelept/ Camil le bloemē/ petercelie saet/ anijs/ confijt/ eñ soffraen/ elcx euen vele/ stootet mettē witte vandē die/ eñ met huenich/ eñ doet daer in wijn/ eñ menget tsamē met taruwen bloemē/ eñ legghet daer op. Dit is certeyn seer goet.

¶ Item dye hooftadere is een seker adere/ op dat sy wel gheraect wort/ wāt dye hooftadere heeft een zenuwe onder haer ligghen/ daer om salmense lancks steecken.

¶ Item drie daghē int iaer en salmē niet laten/ optē achtsten dach vā April/ den eerstē dach vā Augustus eñ opten iaers auont.

¶ Itē als die mane rout is en salmen niet laten.

¶ Itē dye adere int voorhooft is goet ghelatē teghē swimelinghe/ ende heet Emigraniū/ Ooc is si goet ghelatē teghē menighe weedom in die ooghen.

¶ Item die adere achter dye oorē is goet ghelatē teghen veroudē hooftsweer/ eñ teghen cranckheyt der sinnen/ als een mensche zijn sinnen quijt wort.

¶ Item dye adere opten nuese is goet ghelatē teghē dat loopen der ooghen.

¶ Die adere onder die kinne is goet gelatē teghē dat sweerē der ooghē/ oft swerē der ooghē. Eñ teghē alle siecte int aenschijn oft indē nuese/ Ende oock ist goet teghē weedom in die kinnebacken.

¶ Item die hooft adere is goet ghelaten teghen den hooftsweer/ eñ der ooghen/ eñ des hals/ eñ der tonghen weedom.

¶ Die Mediane salmē laten teghen den hooftsweer oft weedom in die side/ oft teghē die quade maghe.

¶ Die leuer ader is goet ghelatē teghē quade leuere oft milte eñ longere/ tonghē eñ zenuwen.

¶ Die adere tusschen den cleynen vingher eñ dē naesten salmen laten teghen quarteyne/ ende siecten die

vander leueren comen.

¶ Itē die ader aendē duym eñ den naestē vingher/is goet ghelatē teghē quade ooghē eñ hooftwee.

Item die ader aen die side salmē laten/tegē die passie diemē pleech te hebbē aenden nauel.

Item die ader buytē aen den voet/salmē laten teghē die nierē eñ schemeringhe der ooghē/Eñ teghē dat verhouden bloet inden vrouwen.

Item dye adere indē wijnbrauwē salmē latē teghen alle siecten der ooghen.

Item die ader aen die wanghe salmē latē teghē swee ren eñ schorfthept des hals eñ hoofts.

Item die ader aender tonghē salmen laten teghē die siecten des hals.

Item die ader aent been bouē aen dye knien salmen laten/om die humoren nederwaert te treckene/ Eñ die salmē laten naden eten/goets moets.

¶ Noch teghen die pestilentie.

Itē als een mēsche twifelt dat hi die pestilentie ghe uoelt/so sal hi terstont latē/eñ nemē sine driakel/een okernote groot/eñ een croesen sulcker water/ ende doent onder een/eñ drinckē dat/ eñ laten hē daer op gaen wandelē/ist dat hi gelatē heeft/Eñ en heeft hi niet ghelaten/so laet hē werm decken dat hi sweete. Tis beproeft.

¶ Tegen die pestilētie een solutijf vsuael eñ licht. R. aloes cicotrini electi.vi.ʒ.mirre electe.iij.ʒ.soffraē.i. ℈.ʒ.reubarba/ electi.ij.ʒ. agarici electi.i.ʒ. gariofili. Spice.añ.i.℈.cortiū citri.i.℈.ʒ.camphore.ij.greuen bolus vā armeniē.iij.ʒ.notē met rob vā ribes oft vā sirope van limonen.

Item vā desen pillē salmē nemē/vā tween oft drien aen tot.vij.toe/ter beliefften/indē dageraet oft smor gens alsmē op staet/oft een vre voor dauontmael/ter weken tweemael/oft ten minsten eens.

Item vā dese pillē.ij.℈.alle daghe/des morghēs vier daghē voor die spijse/helpt oock den siecken.

☞ Teghen die pestilentie een confor tatijf eñ preseruatijf.

Itē sulcker water.ij.℥.sirope vā citro.i.℥.menghet. Itē sulcker water.ij.℥.bolus vā armeniē/supker ro saet/ana.i.ʒ.wittē welrieckendē wijn.ij.℥.

Een confortatijf.

Neemt bolus vā armeniē/terra sigillata/sirope van citro ghenoech om pillen te makē/eñ men make.viij pillen voor een.ʒ.

Item oude Driakele.i.ʒ.supkerrosaet.i.ʒ.menghet/ Neēt cansandal.ij.ʒ.spēr.dyarodon abbatis.℈.ʒ.tro ciscor.de terra sigillata.℈.ʒ.gēmarū:eñ margaritarū electuarij de gēmis/oft specien.ʒ.bolus vā armeniē/ ij.ʒ.witste supkere.ij.℥.menget met buglosse wate re ghenoech/ salmē een harde cōfectie maken/inden mortier ghebroken voor een.ʒ.

Noch voor die pestilentie.

Neemt die schorsse vāder wortele vā tormētille/dip tani/dye wortele van zeduarie.añ.ij.ʒ.dyamargari ton.i.℈.℥.sinē cancels.i.ʒ.bereyde corianders/ rosen droghe reubar.añ.iij.℈. bolus vā armeniē.i.℥. eñ i.℈. terre sigillate.ij.ʒ. camphore.i.℈.℈. ghesmolten supkers in water vā scabiosen/ so vele als al dande re salmen pillen maken.

Eenen laxatiuen dranck.

Neemt fijne driakele eñ water des puluers bouē ghe teekent/añ.i.℈.puluers/ghemeyne pillen.iiij.ʒ.eñ.i. ℈.menghet tsamē wel/eñ ontbindet, vi, ℥. Endiuie waters oft scabiose waters/salmē eenē dranck makē.

¶ Een plaestere op die apostuemiē/ om die te openē Rxfermēti acris.i.℈.ʒ.cātaridarū gepuluerisecrt.i.ʒ menget al tsamē/men salt op eenē doeck wtspreydē/ dat salmē op die weedommighe plaetse binden.

Om alle quade materie vandē lichame te driuen. Neemt.i.ʒ.groffels nagelē/folie.ij.ʒ.wittē genbeer/ ℥.℈.bakelaers.ij.ʒ.calamij steēs.i.℥.℈.solphers/wie roocs/ añ.i.ʒ.geneuer besien/boomwewijnde/men salt stooten/eñ men moet in een saexken hanghē inden dranck.

¶ Noch teghē die Pestilentie/als een men sche ghevoelt dat hijse heeft.

Item neemt van dat hier teynden staet een half loot van elcx/maer van Camphes/drie vierendeel loots eñ menghet onder een dan salmen een half loot daer af weghen/eñ nemen met eenen malcuezeye ghelas Endiuie watere wt ghemenghet.

Diptana	
Sandalorū alborū	
Tormentille	
☞ Herts horen	
Campher	
Driakel also groot als een boone	

¶ Noch een tractaet teghen die Pestilentie.

So wanneer die mēsche die Pestilentie heeft/so neemt driakel eñ mostaert saet/eñ vlieder bladerē te samē ghestoten/ Ende dat tusschen dat herte ende die Pestilentie ghelept/daer mede salt saechten.

¶ Item daer nae neemt rupte ende azijn ghestooten legghet dat op die plaestere/eñ daer na en sal si nyet meer wasschen.

¶ Itē neemt sauie eñ vele ghingebeers te gader ghe stootē/dat wt ghemaect met wijn/dat drinct neghē morghen lanck.

¶ Itē voort ist wetē/hoe ghi v in ghesondē liue hou den moecht/wacht v voor alle boom vruchten/voor gramschap/voor veel dranckis/ voor slimighe spijse/ Maer eet lichte spijse met veel azijns/Eñ drinct goe den dranck/eñ wacht v bp vrouwen te zijn.

¶ Item alle daghe neemt nuchteren Driakele alsoo groot als een boone/Eñ wacht v voor quadē adem te riecken/wacht v voor quade locht/ ende voor sto uen oft baden/ Ende wacht v van lange vastē/ ende en etet niet te vele/Ende en wandelt niet vele onder dye lupden.

¶ Item wasschet uwe handē eñ uwe voorhooft met azijn/Ende sult nemen driewerf oft vierwerf oker noten in wijnrupte/ ende luttel rupten nuchteren/ Ende neemt sulkel vier ofte vijf bladeren wt couden watere.

¶ Itē noch een maniere die goet is: Neemt.ix.oft.x. pillen pestilentiale/daer na een lepel vol vā bolus vā armenien/ghebrokē met eenē lepel leuende waters Eñ eenē lepel raepsinouts/ eñ eenen lepel azijns/en de driakele/nemet al te samen/eñ gaet daer mede op ende neder/ende en slaept niet drie vren lanck/ eñ het sal vergaen.

¶ Itē coemt si v tusschē die schouderē/so suldy laten tusschē die schouderē met bussen.

¶ Itē coemt si v indē hals/so laet die hooftadere aen beyde die duymen/ Item coemt si in die slincke side/ oft aen den slincken arm/die sal laten die milt adere/

dye staet tusschen den cleynen vingher eñ den anderen den naesten.

¶Item coemt si v aenden rechten arm oft rechter side/die sal laten die lanck adere/dye staet tusschē den middelsten vingher ende den vingher daer naest ten cleynen vingher waert.

¶Itē dien si coemt omtrēt dat herte/die sal laten die nier adere/die staet tusschen den cleynen vingher eñ den anderen.

¶Itē dien si comt in dat rechter been by die schamel heyt/die sal latē die moeder ader/aen dat selue been.

¶Item noch een ander remedie gheordineert tot Parijs.

Item men sal nemē Vlieder bladerē eñ mostaert eñ wriuent te ghader/eñ legghent daer op.

Item alle boom vruchten sal dese siecke schouwen/ sonder okernoten alleene.

Een andere.

Neemt wilde sauie/ vlier bladerē eñ Grem/ elcx al euen vele/ siedet dat in witten wijn/eñ wat ghengebeers/eñ drincket alle morghen nuchteren.

Itē als ghi die siecte geuoelt/laet die ader der magē.

¶Item des morghens etet Rupte ghewasschen met een luttel souts. Eñ wacht v van fantasie/van grooten arbeyt/eñ zijt altijt goets moets.

Om te verdriuen die pijne in die moeder oft inden buyck/dat is/dat Lanc euel.

Neemt camille bloemē/eñ tarwen semelen/eñ dye Modder vander pissen/te samen ghemaect ghelijck als deech/eñ in twee sacxkens in een panne wel verwermt/ Dan suldy die sacxkens legghē daer die pijne niet en is/bouen die weelde/ oft beneden/eñ ghy sullet alsoo dicke verwermē/ tot dat dye pijne betert.

Noch teghen die Peste.

Leem ende een eye metten schalen/temperet dat te samen ghelijck een pappe/Ende hebdijt in uwe liesschen/so suldijt legghen onder dat hol van uwē voeten/Hebdijt onder uwe Oxelen/soo legghet in uwe hant/oft op den arm/Dit selue doet eenen Vorsch al leuende/also ghebonden als voren/Des ghelijck een kiecken/treet zijn pluymē aen zijn ghat wt/eñ strijcket met soute/eñ houdet mettē ghate daer teghē eñ het sal terstont steruē/Maer ghy moet meer dā een kiecken hebbē daer ghijt mede doet/ Wāt ghi moet ter so vele hebben eñ daer teghen houdē/ tot datter een leuende blijue.

Noch een remedie.

Item ist dat ghi die pestilentie hebt/so suldy terstont laten/eñ als ghi ghelaten zijt/suldy nemē eenē croesen rooden wijn azijns/ eñ een croesen roots oft wit wijns/eñ eenen doder van eenē eye/eñ een half croesen veriups/eñ maect daer een suppen af/eñ laet dat den siecken drincken/eñ wacht dat hy niet en slape. eñ condy twee oft drie vorsschē ghecrigen/so houdt dien daer voren op/eñ dādere daer na/tot dat si heel verstoruen zijn.

Item noch alle morghē ghenomen/eenen lepel wijn azijns root/eñ eenen lepel veriups/eñ fijn dryakele/ eñ dat tsamen ghedronckē/eñ den nuese/mont/ende ooren daer mede bestreken/ is goet teghen dye quade locht.

☞Meester Jan vander Bueren plach te nemen.

Alssene meest.
Rupte
Matelieuen cruyt.
Gherwe
Ghou bloemen wortel
Donderbaert vele
Sauie
Vlieder vele.
S. Anthonis cruyt vele.

☞ Dese salmen te ghader stooten in eenen mortier ende dat sap salmen drincken.

¶Item Meester Jan tot Gruesele leerde den luyden.

Item des morghens salmē nemen drye druppelē fijns driakels met wijn azijn/eñ netten daer mede die oorē eñ nuesloc ken/eñ so drinckē/ gheē locht en mach dien mensche deeren Itē terstont als yemāt bestaē ist metter Pestilētie/sal hi hē doen laten op dander side/ Eñ ist gheueē indē hals/ so laet hem opten duym. Eñ ist onder die Oxele/so laet hē die leuer ader op die hant. Eñ ist in die Heeghernisse/so laet hem opten Teen/ Ende daer na en sal hi niet slapē binnē neghē vren/Eñ dan sal die siecke terstont nemen een purgatie/ te wetene/ Alssene vijf croppen/Vlieder vijf croppen/ofte die mildelste schorsse. Donderbaert huys look: daer salmē die scerpe puntē af doē/eñ Sauie vijf bladerē/dese vier cruyden salmē te samē stootē in eenē mortier/ dat salmē door doen/also vele wijn azijns/ als des saps/ dat sal die siecke terstont drincken/heeft hi die siecte bouen dat herte/so sal hi brakē/ heeft hise benedē/so sal hy ter cameren ghaen.

Een andere.

Eerst salmē laten. Item men sal baden tottē knyen toe/in heet water met Alssene/Weghebreede bladeren/Gruoet/also heet alsmen can/eñ daer na teghē een starck vier ligghē sweetē/ Eñ ist dat hi yet heeft daer salmē plaesterē van heetdeech/ mostaert/starcken wijn azijn/vinghere dick daer op legghen/eñ altoos versch/ tot dattet cout eñ versch blijft.

¶Teghen Lemte.

R. Dille olye/Camille/melliloti/eñ smeert daer mede den pacient/ des auonts als hi slapen ghaet/voor een heet Eyckē vier/tot dat hi wel heet sidt/ dā gaet slapen eñ decten wel werm/eñ ghae slapē/tot dat hy ghenesen si.

¶Teghen lamme leden.

Tamme Pasternakē/die wortelē ghecapt int eynde vander Meerte gedistilleert/tsmorgens eñ tsauōts onderhalf. ℥. ghedronckē/eñ die leden daer mede ghe strekē. iij. ℥. verweect de ghenootinghe eñ vermenicht fuldicht Sperma.

¶Teghen blintheyt.

Neemt die wortel vā venckel wel ghewasschē schone/eñ gesodē met schoonē water/tot dattet een pappe ghewordē is/dan door eenen doeck ghedaen ende dat sap van Rupte daer in ghedaen ghemenghet/eñ een plaester daer af ghemaect/ eñ ghelept op die ooghe/ Maer is daer een velleken ouer/so salmen eerst daer wittē Ghengebeer in blasen gepuluerisеert/so dan die plaester daer op ghelept.

¶Hier volcht een tractaetkē vā sommighē waterē.

¶ Somigher wateren cracht.

¶ Hier beghint een Tractaetken int welcke beschreuen wort vanden sommighen duechden ende crachten der waterẽ/ende ander cruydẽ/die smenschẽ lichaẽ niet aen en gaẽ.

¶ Met wat waterẽ men den inct bereyden sal/dat die muysen dat beschreuen papier niet eten en sullen.

Absinthium Alssene watere/vã desen watere indẽ inct ghemenghet/beschermt die boeckẽ dye daer mede beschreuen worden/ datse die muysen niet en eten.

Om swartten inct te maken.

Neemt vier oncẽ galnotẽ/vier oncen coperroose/vier oncen gummi/twee potten regenwaters/doet dan daer onder wat azijns/eñ latet twee weken staen/eñ roeret dicwils omme.

¶ Om te schriuen/oft gulden letterẽ maken.

Siedet schorssen van appelboomen ende alluyn/int bier/soo langhe tot dattet gheel wort/dan doetet in een ghelas/doet daer wat soffraens toe.

¶ Blauwen inct.

Lasuer eñ ghumme watere eñ wat Dyadragandi daer inne ghedaen.

¶ Groenen inct.

Spaens groen/berch groen met gumme watere.

¶ Perssen inct.

Roosen van parijs met gumme watere.

¶ Om gheluwen inct te maken.

Neemt Masticx ende gumme watere oft soffraen.

¶ Om witten inct te maken.

Neemt spaens wit oft bly wit eñ gumme watere.

¶ Om gout eñ siluer te printen.

Neemt termentijn/masticx ende menie/eñ blywit. menghet met vernisse/eñ printet op dat gout.

¶ Item om letteren te schriuen op messen oft wapene/Neemt argentum sublimatum/dats/rigal/ende spaens groen/elcx euen vele/eñ rijnschen wijn azijn also vele dattet daer in smiltẽ mach. Eñ dan bestrijct dye wapen met was/eñ schrijft daer inne/ende doet daer in van dyen substantien/ eenen dach lanck/het salt wt bijten.

¶ Groen was.

Neemt een loot wit hers/twee loot was/ eñ onderhalf loot terpentijne/smiltet te gader/eñ doeter een luttel spaens groens inne.

¶ Root was te maken.

Neemt was smiltet in een croesken/neemt Fermelioen/Drakẽ bloet oft Sandale/eñ wat termentijns/ latet smilten onder een.

¶ Die rechte tẽperantie van kerssen.

Neemt vier pont was ende een pont wit hers/ende menghet te samen.

¶ Met welcken watere datmẽ dat deech maken sal/alsmen backen wilt/dattet broot niet schimmelen en sal.

Lauender water/Een nootschale vol van desen watere onder andere watere ghedaen/wat deech dat daer mede ghemaect wort/dat broot en sal nyet verschimmelen.

¶ Om yser so hart te makẽ als stael.

Limax/Eertslecken watere/die rootuerwighe eertslecken/die op die waterachtighe weghẽ gheuondẽ wordẽ/alst reghent/in die tweede Herfstmaent ghebrant/oft int eynde vanden Meye/ Een gheloeyende ysere in dit watere ghesteken/wort alsoo hart als stael. Fimus humanus smenschen dreck/Brandet des menschen dreck in eenen Alembico/soo dat ghy wachtet datter gheen watere toe en coemt/ende dat hi een luttel droochachtich si als ghi dien brandt/eñ wacht v voor sinẽ rueck/eñ distilleert dien die tweede reyse in een nieuwe glas in balneo Marie/des ghelijck doet oock/met des menschen bloede van eenen man van dertich iarẽ/sanguijn vã complexiẽ/werm eñ vocht vã complexiẽ/vroelijck van moede/suyuer reyn eñ ghesont van allen siecten/die ghelatẽ wort/ ouermidts dye veelheyt ende ouervloedicheyt des bloets/ Dit bloet ghebrant middẽ inden Meye oft omtrent dẽ Meye/Eñ aldus beproeft/oft des menschen drecs watere oprecht ghebrant is/ Maect een yser gloeyende/eñ bluscht dat in dit watere/so wordet also hart als stael/maer en is dat water nyet oprecht ghebrant/so en sal dat yser niet harter wordẽ/ dan dat te voren en was.

¶ Om tourbelen oft onclarẽ wijn claer te makẽ.

Valeriana/herba benedicta/amantilla/Serpillum maius. Valeriane water/Dit watere in droeuẽ wijn ghedaen oft ghegoten/maecten suyuer eñ claer/Citraria/Mellissa/moeder cruyt water/Dit water in droeuẽ oft afghegaen wijn ghedaen/naer die grootheit des vaets/die coemt weder in zijn eerste gedacte

¶ Om te weerene dat gheenderhande vlieghen noch ghewormte/tvleesch oft visch/oft oock eenigherhande spijse beschijten en sullen.

Citraria/Mellissa/moeder cruyt watere/Vleesch/ oft oock yet anders/met desen watere bespraeyt/bliuet langhe goet/ende daer en coemen gheẽ vlieghen

¶Sommiger wateren cracht.

noch andere ghewormte aene.

¶Om man ende wijf die qualijck eens zijn oft tweedrachtich zijn/eendrachtich te maken/ ende te vereenighen.

¶Valerian a herba benedicta amantilla serpillum maius valeriene watere/Als man eñ wijf onderlinghe qualijck eens zijn/oft tweedrachtich/soo salmen hen beyden wt eenen vate van desen watere te drincken gheuen/soo sullen si dan eendrachtich ende eens worden.

¶Om een kole lange tijt gloepende te doen bliuen.

¶Doet tsmenschen bloet watere eñ tsmenschē dreck watere/elckx euen vele/op den ghist oft douerblijfsle/als tsmenschen bloet gedistileert is/eñ distilleert dat anderwerf. Dit water is sonderlinc goet/als de popelcie yemanden slaet/soo dat hi niet spreken en mach/dien salmen van desen watere een luttel op de tonghe doen/eñ aen den slaep des hoofts strijcken/soo geneest hi/In dit watere een gloepende kole gelept in een glas/eñ int glas een locht gaetken gelatē soo groot als een stroopipe/die kole blijft gloepende soo langhe als daer eenich water int glas is.

¶Om een vier te onsteken sonder vier.

¶Item in dit voorß. watere van tsmenschen bloet eñ tsmenschen dreck anderwerf gedistilleert/ boom wolle genettet eñ wederom laten drooge wordē/tot drie reysen toe/als die boomwolle inder sonnen ghehouden wort eñ vander sonnen verwermt/soe wort si bernde/eñ ontsteect van die hitte der sonnē/Ende als ghi dese voorß. waterē distilleren wilt/so wacht v voor den ruec/wāt hi mocht v grootelijc schaden.

¶Teghen quaet ghedrochte eñ gespuys.

Wijnrupt watere so wat mensche dit watere in zijn huys heeft/dien en mach gheen quaet ghedrochte noch quaet ghespuys schaden oft letten. Scopia regia ypericon herba. San. Joannis herba perforata. S. Jans cruyt watere/die bladeren ende bloemen af gestroopt vandē stelen/eñ gebrant int eynde vander Brachmaent/Met desen watere de wandē oft mueren des huys begotē/is goet tegē quaet ghespuys/ Gruoet watere is oock goet tegē tquaet gedrochte/ besondere alsmen met vier oncen des seluen waters een half once gestooten root coraels resoluert/ende de mueren des huys daer mede bestrijct eñ van selfs laet drooghen.

¶Om onclaer water claer te makene.

Neemt eenen grooten pot eñ doet dien vol van dien watere/dat ghi claeren wilt/eñ stelt op den mont vā den pot twee houten cruyswijs ouer een gelept/eñ legt op dat houten cruys een zuyuer wullen vlies eñ zeer wel gewasschē/eñ steect aen onder dien pot een licht vier/eñ soo wat int vlies drinct vandē aesseme die wten potte opuaert vanden watere/dat douwet wte eñ behoudet/eñ doetet also langhe als daer wat vanden watere opclimt/Men distilleret oock gelijc rooswatere/Ende men claert oock watere/eñ leedt daer wat dillen op/oft donskens oft bloemen vandē mele/want dese dinghen dalen eñ trecken met hen ten gronde die grofheyt des waters/eñ also claertmen dat watere.

¶Om tsap wt de alssene te treckene.

Neemt alssen als si alder teerste eñ best is/so breect se eñ wrijftse in twee tsmorgens voor der sonnen op ganck/want dan is haer sap ten besten/eñ comt lichtelijcker/daer na douwet wt in een perschē/oft in eenen grouē doecā/eñ drucket met eenē houte wt/eñ stelt dat sap ter sonnē/tot dattet bi na drooge is/eñ maect dan daer clotkens af/ende behoudet/Eñ men stelt dat sap oock opt vier/eñ kokent tot dattet rinne te gader/eñ doen daer mede wat gummē vā arabien/op dat haer deelen beter cleuende soude zijn/eñ makent tot clotkens/ende verwaert/Die sommige valschent met olie/ende daerom en salment niet dan van eenen ghetrouwen manne nemen/ende zuyuere geclaert ende reyn ende dat steeck van ruecke/sterck van bitterheyt/ende die cracht vā desen sape is stercker/dan alssene/Ende des gelijcs treetmen ooc tsap wt duyuē kerucle grificon/dan dat si waterachtiger is/dā de alssene/waerom dattet diewildere eñ meer inder sonnen ghedroghet moet worden/ofte meer op dat vier ghecooct worden. Die Alssene zuyuert wt haerder cracht de colera vander maghen/si saecht tet eñ ontstopt des ingewants verstopthept/si doet vrine makē/eñ sterct de leuer/si en purgeert tflegma niet/Die des gebruycken wilt/die gebruycket int ghesoden oft indē dranck/die sal des drinckē. v. ʒ. oft. vij. ende diese nemē wilt sonder in te gieten oft gesodē/ die neemse. i. aur. tot. ij. ʒ. toe.

Om Opium dat is melck/van swart mancopzaet te maken.

Dyascorides seyt/datment aldus wt trecken sal/ Ghi sult gaen totten mancop oft oelzaet dat volcomelijck rijp is/na dat si ghedroocht zijn vanden dauwe die daer op ghevallen is des morghens/eñ snijdt dat vel een luttel lichtelijck niet diepe/datmē dat vel niet dooren steke/maer dat ouervelleken salmen alleene door snijdē/Want dat melck soude binnen den cop loopen/ende men en soude dat niet konnen vergaderen/ende dan scrabbet den mancop alomme/eñ beghint van bouen aent hooft vanden mancop/eñ nemet af tot aen dat eynde vander sneden/die ghi rechts ghemaect hebt/Eñ die scrabber sal wachten dat hi van dien velleken metten melcke niet af en scrabbe/ende vergadert dat melck metten vinghere eñ doet dat in een ghelasen vaetken/Daer nae beydet ouer wat tijts/ende coemt weder totten eersten mancop/want ghi sult wederomme melck vinden lancs die sneden/die ghi af gescrabt hebbet/dwelcke melck ghi verghaderen sult/soo ick ghesept hebbe/ Ende dat suldi doen tot datter wat melcx vt come/ ende ist dat ghijt siet des tweeden daechs wtcomen/ ende des derdan daechs suldijt dan oock vergaderē dan soo neemt al dat ghi vergadert hebt/ende wriuet in een zuyuere plaetse/tot dattet te gader rinne dat ghi daer af clotkēs muecht maken/Dit helpt dē aderen/der oghen wee/Ende theet Opoponax/ende men kiest dat buyten bruyn is/ende binnen wit/bitter vā smake/vet/bruesch/sterc vā ruecke/eñ wacht van swartte/Ende zijn dosis is van. z. ß. tot. i. aure. in kob ghegoten.

¶Om steen sap te maken/daermen acatia af maect.

Men sal nemen dese plante metten vruchten/ende doet daer een luttel waters op in eenich vat/ende latet alsoo sommighen daghen/daer ziedet op dat vier die sue/dattet runne/ende settet in sulck hole vaten/ ende latet drooghen/ende dat sap van deser vruchte

die Acasia heet/als si gemaect wort van een volcomen rijpe vrucht/soo dat si nu soete worden is/so is de verwe swerttere eñ claerder/eñ en sal dingewant niet steken/om zijn soethept/ maer alsmēt maect vā de onrijpe vrucht/soo salt meer naer root sien/ende tsal meer steken/ende fijnder dan alle dander acatien ende riect beter dan dandere/ Eñ wrijft dit met soet watere/ende doet dat water wech datter bouē drijft ende doet dat tot dat ghi siet/dattet water claer is/ ende maect daer clotkens af/ende verwaret. Dye sommighe wasschen met roosewater/als zijt coudere willen/ende dattet die weedommen meer stille/ Maer alsment braden wilt/ soo salment op de colen legghen ende bradent soo vele alst noot is.

¶ Om centorie sap te makene.

Neemt centorie als si versch ende teer is/eñ wrijftse wel eer de sonne opgaet/ist dat dat sap wel wt comt en ist des niet/soo ist van noode dat ghise ghebroken legt in een vat/ende doet daer water op datse bedecke daer na coortse ende douwet dat sap wte ghelijck die verwers dē Aloe/ende tis hofs soffraen oft ghelijck Gentiane/ ende stelt dat sap op tvier/ende koket/tot dattet dicke worde/ende verwaeret/ende die wille dat die deelen meer aencleuen/die doe daer wat gummen in/maer tsimpele is betere/behoudt dat/eñ ghebruycket/ Centorie zuyuert van haerder crachte/die slimige flegma/ de cholere ghelijck ghist ende die vochtichept in die dgven/ende sid:/eñ lancken alsmen dat water drinct/oft daer mede spuytet/ Men sal kiesen die subtile diemen in berghen vindt die zeer bitter is/diemē in die dallen vindt/ is weckere/ende onmachtich/ haeren dranck is/ des waters ij.℥.in de clisterien.iiij.℥.met olie Sisamino.

¶ Om tsap van nachtschade te makene.

Neemt die plante vander nachtschaden metten bladeren ende granen/ende wrijftse in twee/ende douwet tsap wte/ende koket ouer tvier/oft verdrooget inder sonnen/tot dattet rinne ende verdrooghe/ende verwaert dat.

¶ Om Weechbree sap te makene.

Die bladeren vander weghebreeden salmen verghaderen soo langhe als si vocht zijn/voor der sonnen opganck/ende men salse in twee wriuen/ende men sal dat sap wtdrucken/ende men salt opt vier kokē/oft men salt inder sonnen drooghen/ende soo verwaren ende dat is de maniere om tsap van wegebreede wt te treckene/van Lactuwe/Donderbaert/Porcelepne Verkens muyl/ende Scarleye/ende Venckel/Eppe/ ende wolfsranck/Partick/ende der andere des ghelijcke cruyden/daermen tsap wt drucken mach.

Teghen gheswille.

Neemt olie van oliuen ende ongesouten boter ende merch van calf vleesch/ende capuynen smout/smeltet dat te samen ende latet dan sincken/ende ghietet dan bouen af/ende smoutet dan daer mede dat gheswil/ofte sweecinghe.

Teghen die cortse.

Neemt om eenen haluen stuyuer metredatum ende om een half blanck soffraens van oort/ende een loot pepers/ende een hantuolle wolfsbladeren/ende stootet die/ende doet dat met een pinte oudts biers/dat cruyt door/ende siedet in eenen nieuwen aerden pot ende broemet dat broemsel af/ ende dan doeter metridatum in ende soffraen ende peper/ende gheeft den siecken dan een croes ken daer af te drincken/als hi die coude heeft ende laten dan daer mede wel decken/dat hi wel sweet/ Het is beproeft.

¶ Teghen dwater.

Neemt een clauwe Galigaens eñ om eenen stuyuer seuerzaet/ende een note muschaten/ende breect dat te samen/eñ siedet in eenen nieuwen aerden pot met een pinte rijnschenwijns die veriaert is/ ende drinct daer af morghen ende auonde/vier oft vijf morgens Het is oock beproeft.

Voor die ghene die niet ghepissen en kan.

Neemt maluwe ende loock/ ende siedet met goeden wijn ende dat salmen drincken.

Voor den ghenen die zijn vrine niet onthouden en can.

Neemt lactuwe zaet/ ende stootet ende menget met ouden wijn/dat salmen drincken.

Als die zenuwen vercrompen zijn.

Neemt die wortelen vander leliē/ende siedetse in ouden wijn/ende legghet daer op.

Om een yser oft eenen doren wt te doen.

Neemt polipodium ende stootet met bergensmeer/ ende legget daer op.

Een water daermen alle zeerichept mede wasschet.

Neemt bakelaer/witte coperroose/ende groē coperroose/ende alluyn/ende een luttel zeems/al dese met wijn ghesoden op die helft.

Tot quaden ooghen.

Neemt bakelaer ende witten ghengebaer ende witte coperroose oft groene/elx euē vele/ziedet met wijn.

☞ Teghen dat verbrande met watere oft met viere.

Neemt scapen ruet ende berghen smeer/was/ende wieroock/dese smelt al te gader/ ende make daer af eenen baendoeck op dunne lijnwaet/ende maket alle daghe tweewerf schoon.

Salue teghen ghebroken leden.

Neemt een pont onghesoutender boteren eñ smout van vijfthien eyeren gemaect ende siedet met eenen croesen vol wijns tot den wijn versoden is.

Water teghen dat ioecken.

Een water daermen alle seer mede heylt ende wasscet ende beenen die bleynē hebbē/Neēt witten wijn ende witte coperroose eñ bakelaer/siedet te samē op die helft/wasschet dat been daer mede/ende steecter eenen doeck inne/eñ slaeghet om dat been.

Water daermen den cancker mede doot/ ende doet vleesch wassen int gat.

Neemt witten wijn/alluyn ende zeem/siedet eñ scuymet/Eñ het is goet/om quade vedē mede te wassen.

Puluer teghen die quade borst ende hoest.

Neemt calissenhout/venckelzaet/witten ghingeber stootse cleyn/dan neemt also vele suyckers als puluers/dan menghet ende doetet in een busse.

Crauwe salue.

Neemt.i.℥.bakelaers olie/eñ een loot quicsiluers/ een half loot coperroots/dit menghet te gader/ofte voor dat coperroot/neemt aloe epaticum.

Hier na volcht die Chirurgie.

 ¶ Dye Chirurgie.

Eē practikelike Chirurgie door vele eñ menigherhande Practiſinen der ſeluer conſt beproeft ende int cuereren goet beuonden.

¶ Die Tafele vanden ſtucken inder Chirurgien die in deſe nauolghende tractaten gheleert worden/ hoemenſe veruolghende vinden ſal.

Hirurgus een wondē meeſtere van der handen werck/ heet hi alſo/ wāt die grieckē noemen χειρ een hāt/ ende εργον een werck Dye conſte heet Chirurgia/ Mē ſeyt dat den eerſten Chirurgijn te Roomen gheweeſt is Archagathus Lyſanie van Peloponen ſone/ doen L. Aemulius. M. Liuius raetſluyden warē int iaer der ſtadt. CCCCC. ende. xxxv. welcke ſtadt Roomē gheſticht wert/ doen die werelt gheſtaē had de vier duyſent. CCCC. eñ. lxxxiiij. iaer eñ dat hem dat recht der quiriten ghegheuen was/ eñ een huys inder ſtadt cochte/ Eñ daer om die gemeyne wondē meeſter ghenaemt/ wōderlijck liefghetal alle māne ter ſtont daer na om dye wreetheyt vant ſnijden/ eñ bernen/ cauterieren/ is hi een hangman ghenaemt/ eñ zijn conſte verdrietelijck ghewordcn/ Ende oock noch ter tijt/ ſoe waer een crancke oft ghewonde is/ ſo ghaet dat noch alſoo/ dat als daer ten eerſten dye Phiſicus dye Meeſter ofte Chirurgijn comet/ ſoo houdtmen hem voor eenen Godt eñ als eenen God van hē hulpe eñ trooſt ſoeckende eñ is ſinen gheboden als/ oft meer dan Gods gheboden onderdanich als daer hope van beteren is/ ſo wort hi als een Enghel ghehouden/ alſt ſonder noot is/ dan houdtmen hem voor eenen menſche/ ia dat ick niet erghers en ſegghe/ min dan een menſche/ Maer alſt al gheneſen is/ eñ zijns niet meer en behoeft/ eñ vā ſinen ſolaris oft ghelde ſoude vermanen/ ſoo is hi Archagathus dye eerſte Chirurgijn voorſchreuē/ diemē een hangman hiet/ ia men vliedt van hem/ als vanden duyuele/ eñ dat is dē loon des wercs der charitatē/ cenē beteren ghonne ons Godt/ Deſe meeſters noemē wy Chirurginen ofte wonden meeſters/ want nv deſe

 Dye Chirurgie.

meesters eñ haer const nootlijck zijn/ eñ meest ghe-
socht worden by ghebreke ende noot/ eñ om die con
ste so sal ick dese als die nootsakelijcste vooren stellen.
Die ons leert wercken metter hant in des menschen
lichaē/dat vergaderde te scheydene/eñ dat ghescheyd
dene te verghaderē/eñ tot sinen eersten staet te bren
ghene/ende dat oueruloedighe wech te doene/Soo
moet een Chirurgijn van goeder ghedaenten zijn/
wāt naer quade ghedaente volcht quade complexie
so Auicenna seyt/ Ende voor den siecken nyet veel
woorden hebben dan die tot zijnder kueren behoorē
ende wesen goedertieren/den sieckē sterckende/isser
wanhope dat ghecft den naesten vrienden te kennen
Eert die andere/eñ laet die alleene v eeren/Niet dat
ick den Chirurginen yet begheere te leeren/maer op
dat die ghene dye gheerne Chirurginen oft wondē
meesters waren/soudē weten wat hen te doene staet
schriue ick dit/eñ die nv ter tijt meesters zijn/ si nyet
verminderen en souden/dat die discipel den meester
niet en verachtere/waer toe vele menschē geneycht
zijn/meer dan tot stichtinghe/eñ yemāt te verbeterē
door woorden eñ wercken/dat laet ick varen/eñ den
anderen dyet beuolen is/dat segghen. Item nootsa-
kelijck ist hen te weten dye complexien vanden vier
elementen/ hoe si in des menschen lichaē vereenicht
zijn/eñ wat complexie vanden seluen inden mensche
int lichaem eñ ledt is dominerēde/waer toe dat hen
staet oock te wetene/die complexiē der dinghē het si
spise oft medicine/oft andere dingē. ☞ Eñ duncket
v ghetempert int gheuoelē/so datment nyet te heet
en gheuoele eñ verneme/noch en vercoelet/eñ wort
vocht/eñ en drooget niet/so vonnisset cout/ Eñ wor
det drooghe/so wijsent wijt heet inden eersten graet
al ist so dat in onsen lichame onse hitte verhit ware/
niet bouengaende eñ niet deerende. Eñ wi segghen
dat die heet zijn inden tweeden graet/die so heet zijn
dat si doen gheuoelen natuerlijcke hitte inden men-
sche/ dat si soo verhitten/ datmense schouwen soude
waren si heeter/ Eñ wy setten die heet inden derden
graet/die so heet zijn/dat als si gheuoelē onse natuer
lijcke hitte/dat si so heet wordē/datter af coemt een
gheuoelijck deeren/waert heetere. Eñ wi setten die
inden vierden graet/dye welcke als si gheuoelē van
onser hittē natuerlike destruerē verderuē openbaer
lijc volghe/ Eñ weet/ dat dese selue proeue/is in dan
dere complexien des ghelijcs te mercken/ so wel int
coude/int vochte/int drooghe. Eñ oock ist nootlijck
te weten vander medicine/ vanden cruyden/vanden
dyeten/dat is lijftocht. Een exempel/so datter twee
mannen worden ghewont te gader teender stede/op
een vre met eenen swaerde in die middewaert vandē
arme dweers/maer deene is vā eender heeter voch-
ter complexie/ Eñ dander van eender couder droo-
gher/ Eenighe segghē/ dat dese twee/ in eender ma-
nieren ghenesen worden/ Maer der Chirurgiē con-
ste leert ons dat si nyet eenderley en zijn te kuerere-
ne/want wi moetē tottē heetstē sien also dat den hee
ten van complexien gheene cortsen aen en comen eñ
gheene apostuenien/sweeringē aent ledt by v/want
Galienus seyt/dat die heete leden die apostuenierē/
cortse beteekenē/ Eñ daer toe salmen dan mercken/
oft dier wonde seer veel bloets wt geloopē is/is des
niet/eñ is die wonde inden arm/so salmē hē laten in
den anderē arm/oft indē voet aen die selue side/ia is
hi vā heeter cōplexien eñ conditiē eñ vol bloets ende

starck/ Eñ is hi cranck/ so doet hem met ventuesen/
dat is met coppen laten/aen beyde dye huepen/ Eñ
doet hem ter cameren ghaen eenwerf tsdaechs/ist dat
hijt niet en doet/ so doetet met suppositoriē oft met
clisterien/ Eñ bindet die wonde te gader/oft naeyt-
se ist van noode/oft met cussineelen/ Eñ dan salmen
doen eñ legghē omtrent die wonde/so ghi noch van
dye wondē hoorē sult/ Eñ op die wonde legt een de-
fensijf vā bolo armenico/ eñ olie vā roosen eñ azijn/
eñ maket als een vnguente/ so dat die medicine ghe-
nake den eynde vāder wonde/so dat die humorē niet
en loopē totter ghequetster steden/ Ende schouwet
melck eñ visschē/ eñ alle dinck dat veel bloets maect
Eñ des ghewonden diete/dats/lijftocht moet sober
zijn/tot datmē versekert is van apostueniē/ Eñ den
anderē en ismē niet schuldich te laten/wāt zijn bloet
is sinē schat. Eñ houdt desen sonder vlees eñ sonder
wijn wāt haer maghē zijn cout eñ cranck eñ onuer-
teerlijck/ Eñ men moet in desen onthien dye cortse/
wāt dese complexie is bequaem ter materiē vander
cortse Men vindt een medicine bequaem in lichamē
verscheydē van cōplexien Vitrioel romeyn/ ist dat-
ment leet op een wonde vā eenē drooghē/soe helpet
totter winninghē/eñ inden vochtē en winnet niet/
maer het knaget. Vitrioel droocht ouer seer in eenē
drooghē/eñ wint vleesch sonder ouertollichede. Die
vochte en mogē den starckē vitrioel niet ghedooghē
om hare morwheyt. Eñ die vuylheyt is in verschey-
dē lichamē vā verscheydē cōplexiē eñ die wort mits
vitriolū verwonnē. Dye heete heeft coude medicine
vā doene/ Eñ die coude warmer/ Eñ ist datter haer
der twee ghewondt zijn in een ledt/eñ deene seer et-
tert/eñ dander luttel/ Dye veel ettert/behoeft droo-
ghēde dinck/ Galienus seyt dat die natuerlijcke din
ghen zijn schuldich te sine gheuochticht met ghelikē
Eñ dye teghē natuere zijn/ die is men schuldich/met
contrarien wt te steken/ Damascenus seyt/dat dye
medicamenten eñ plaesterē zijn schuldich te sine ghe
lijck den lede daermense op leedt/ Eñ ist sake dat die
meester/ die dat onderscheyt vander complexiē niet
en weet/hoe ist moghelijckē/dat hi dan sal doon zijn
dinghen veranderen te rechte/ naerder verscheyden
complexiē. Eñ dmeeste gebreck is/en weet hi niet de
complexie eñ den graet der medicinē/ Eñ de winnin
ghe der humorē/ die welcke zijn natuerlike dinghen
der leden/ Eñ mē is ooc schuldich te wetene/die win
ninghe der humorē/ op dat hi sal mueghē weten te
cuereren eñ te ghenesen die apostueniē/soomen van
den apostueniē hoorē sal/ Eñ men is schuldich te we
ten dye verscheydentheyt der leden/ eñ haer orbaer-
licheyt/eñ haer ambachtē/ Eñ men moet ooc weten
die welcke groot werck hebbē indē lichame/eñ welc
ke van grooten sinne zijn/eñ wat medicinen si dragē
mueghen/ Eñ moet oock weten die virtuytē eñ die
cracht eñ macht/waer door dwerck verandert wort
op datmen den lede helpen mach/ Eñ des ghelijck is
oock te hebbē die kennisse der onnatuerliker dingē
datmē weet te kiesene die betamelijcke lucht dē ghe-
wonden eñ gheapostumeerden aldaer te ghenesene/
Want die wonde vandē vochten en termineert niet
so wel in vochten steden/ Men moet hē verwandelē
in een suyuer lucht/ eñ welrieckende eñ inden win-
ter wachtende van coude/ wāt gheen dinck en deert
meer den wondē in zenuachtighē steden dan coude/
Eñ oock in beenē ghewont/ Eñ inden somer ismen

schuldich die dieten/ dats tsdaechs lijfcost/ te tempe-
reren. Eñ voort so salmen die beroerte eñ ruste tem-
peren/ na dat den siecke toebehoort. Is hy ghewont
int hooft in die senuwē/ so ist hē vā noode dat hi swi-
ghe ende ruste eñ ligghe saechte/ Maer is de wonde
indē arm/ so is hē wandelē goet/ eñ den arm stille te
draghē aendē hals. Eñ ist dat die wonde is inde voe-
ten oft in die knyen/ so weest onledich mettē handen
Ende men moet oock den slaep temperē. Wāt te ve
le slapens wint den ghewondē liedē siecte/ ende ver
cranct die virtuyt/ cracht eñ macht/ eñ vercoudt alle
den lichaem. Ende veel wakēs scheyt die gheestē/ eñ
verteert/ eñ scharpt die humorē/ eñ brengt den won-
den onnatuerlike hitte eñ droochte toe eñ het is een
sake vā sweeringhē. Eñ men moet den vollē connen
ydelē/ eñ den ydelē bequickē eñ vermakē/ dat hi dye
siecke ledē in ghetēperthedē houde. Ende dye siecke
moet alle onruste vā hertē wtsteken eñ temperē/ th
vā gramscappē/ so wort die gheest seer verstoort/ eñ
daer af wort tgewonde lidt dicke ontstekē/ vreese eñ
droefheyt is wanhope/ die gheestē worden daer af in
waerts ghetrockē/ eñ daer af wort cracht eñ macht
gheeranct/ eñ en mogē gheē materie winnē/ om die
wondē wederō te genesen. Hē is ooc nootlijc te ken
nen zijn euelē/ alle wondē/ vleerē eñ vlcus/ fistulē eñ
cancker/ eñ apostuenië/ dat hi weet waer op eñ waer
om dat hi hē pinē sal/ wāt si zijn alle verscheydē/ eñ
na haer verscheydētheyt behoeuē si verscheydē me-
dicinē. Eñ hi moet ooc wetē de sake zijnder euelē wa
rachtelic/ als die opene ghatē/ oft wondē dye comen
vā sweerdē/ wordē anders ghekuereert/ dan dye vā
steenē comē oft vā vallen/ oft vā hondē ghebetē. Eñ
eens honts beet wort anders gecuereert/ dā eens v-
woedē honts beet/ soomē dat hoorē sal/ Eñ dye toe
vallen moet hi ooc weten/ die daer by vallen moghē
waer wt die wondē niet ghenesen en moghē die toe
vallē en zijn eerst af. So staet nv te wetē dese drye/ te
weten/ die euelē/ die sake der euelē/ die toeuallen des
euels mettē voorß. eñ dat instrumēt der Chirurgiē/
Eñ die meester moet voor hē sien/ dat hi verscheyde
lijc die dieten oordinere. Galienus seyt ooc dat hem
seer goet is brakinghe farmacien/ den ghenē die qua
de vuyle wondē hebbē. Als dat lichaem ghesuyuert
is vanden quadē humorē/ so wort dat quade beroert
vā zijnder stede/ ende die wonde wort te haestelicker
gheconsolideert geuesticht. Eñ alle die practike der
Chirurgiē is te scheydē dat vergaderde. Eñ tgescey
den te vgaderē/ eñ dat ouerulo eyēde af te doen Tver
gaderde te scheydē/ als hi doet laten/ eñ cauteriseert
dat hoort al dē Chirurginē toe/ al ist dat de barbiers
bloet laten eñ scheerē/ Galie. eñ Lancfranck dedent
metter hant/ so dat in haer scriftē schijnt. Ende tver
gaderde wort ooc gescheydē/ alsmē die aderē vandē
slape eñ vandē voorhoofde snijdet/ eñ men daer cau-
terien maect om die siectē vandē ooghē. Eñ alsmen
cauteriē maect in verscheydē steden vandē lichame
eñ vandē hoofde/ om verscheydē siecten/ soomē dat
hoorē sal vandē cauterië. Eñ tvergaderde wort ooc
ghescheydē/ alsmē snijdt dē ghenē die dat water heb
ben. Eñ alsmē den ghescheurdē snijdt. Eñ die steenē
te snijdene/ eñ te trecken wter blasen eñ als met den
cancker/ fistulen/ vleeren/ sweeren ende die scheydin
ghe der iuncturē/ ende der beenē wedersettet/ door
der Chirurgien handē/ soomē in dit boeck hoorē sal
Dat ouerulo eyende af te doen die scroufelen vanden
hoofde/ eñ vanden halse/ eñ vandē anderē leden af te
doen catractē/ naghel doec/ sebel/ ouertollich vlees/
Polipus ter nuesen/ haer/ wrattē/ ende ouerulo eyt-
heyt vā Hermofroditus/ tblasebalcxkē ghellotē/ alst
gheualt in sommighe vrouwen/ den sesten vingher
oft tweedē duym/ eñ vele andere dinghen af te doen
vanden lichamē/ seyt groote Lancfranck.

Om des almachtighē Gods macht
te bewijsen. Eñ om die kennisse der
leden die ghebreck lijdē eñ om te vo
ren te segghē die toecomēde dispo-
sitie des lichaēs/ Ten laetstē om die
siectē te ghenesen/ oft te kuererē/ so
sal ic hier na stellē die figuere/ die v dē doodē oorcon
delic leerē sal doorsien/ dat ghy daer door den leuen-
den sult aenmerckē/ oft des sieckē lichaē ontstelt/ ge
raect oft mismaect is/ in eenige saken der Chirurgi
en aengaēde/ waer in v dese figuere seer behulpelijck
sal wesen/ wāt dit ist daermē alle de medicine door v-
maent/ des mēschen gestelteniss/ dat v die Anatho-
mia is leerēde/ dat is een rechte conste/ daer die leden
des menschē lichaem elck bysondere mede ghedeyt
wordē/ eñ daerō noemtmēse vā ana/ dat is Griecx/
eñ is recht te segghē/ eñ Thomos/ dats een deylinge
als een rechte deylinghe der ledē/ wāt die dese const
niet en weet/ snijdt ende vliemt diewijls een senuwe
voor een adere. Eñ wāt ooc een Chirurgijn een con-
stenaer is vāder gesontheyt des menschē lichaems/
daerō behoort hi te wetē die natuere eñ cōplexie des
seluē lichaems/ eñ also moet hi dā wetē die Anatho-
mie/ dat is die rechte deylinge (soe voorß is) eens ye-
ghelijcx lichaems ledt oft stuexken. Eñ die Anatho-
mie onderuintmē in die ondersoeckinghe eñ experi-
entie der dooder lichamē/ indē lichamē/ die nv wten
beuele des rechters onthalst ofte ghehanghen zijn/
Ten eerstē den mēsche ter bancken ghelept/ so besiet
men eñ kuertmen die voedende leden/ die alder ghe-
ringste verrotten. Ten. ij. die gheest ofte adems ledē
Ten. iij. die ledē daer die siele in is. Ten. iiij. die wter-
ste des gheheelē lichaems eyndē die Anathomie. Eñ
in elck ledt zijn neghē dinghen te siene/ te weten/ die
tsamē voeghinge/ die substācie/ dat wesen/ die com-
plexie/ die grootheyt/ tghetal/ die figuere/ die tsamē
bindinghe/ zijn werck eñ orbaerheyt/ eñ wat siecten
daer toe moghē vallē/ den welckē die medicijn door
der Anathomiē const wetende/ pronosticerēde ende
cuererēde/ mach hē te hulpē comē. Eñ mach door de
se figuerē/ oft so Gal. dede/ door der Simmē vercke
nen eñ ander dierē lichamē totter Anothomië const
comē. Eñ tis ooc een wonderlic stuck met redene ver
ciert/ wt menigerley eñ vscheydē ledē tsamē gestelt/
vandē welckē alle/ sal ic by ordene vertellē/ Soo seyt
Galie. i. li. vā die orbaerheyt ō ledekēs/ dat eē lichaē
is dat vant gehelē niet ghedeylt en is/ noch dē ande
rē niet gheuoecht. Die somige zijn simpele ledē/ die
somige tsamē geuoecht. Die simpele zijn. x. int getal
te wetē/ die senuwe/ armpipen/ adere/ arterie/ velle-
kens/ bant/ dat is/ fas/ coorde/ de buytē huyt oft vel
eñ tvleesch/ bisonō datter wast aent hooft der roedē
eñ aendē tandē. Eñ ooc dye nagelē eñ thaer/ eñ tvet
machmē daer bi tellē/ al en zijnt eygētlic gheen ledē
maer meer ouerulo ethedē/ nochtās vāder natueren
voortgebracht tot orbaerhz eñ cieringe des lichaēs.

Een generael descriptie vā allen simpelē leden des
menschē lichaems. Eñ eerst van dat haer.

Eñ want nu also is/ So laet ons eerst vā die orbaerheyt des haers sprekē inō auctoriteyt Galiēs/ die seyt Eñ wāt die natuere haer opt hooft ghestelt heeft/ ō wt te suyuerē die oueruloedichedē vāden gheheelen hoofde door haer sweetachtichedē/ ghelijc die ackerluydē vitsen saeyen/ op dat daer door tquade cruyt verdreuē worde. Daer was ooc een ander redene (so bouē gheseyt is) dattet die mannē eñ vrouwē vercieren soude. Haer natuere is cout eñ drooghe.

Van die senuwen.

Die senuwe is een simpel ledt/ wiens officie is (soo Auicē. seyt) dē anderē ledekē vā tgheel lichaem des menschē geuoelē eñ beroerte te geuē vandē hersenē ghenomē/ Si heeft een coude eñ drooge cōplexie.

Van Tmuysken.

Dat muyskē dat is een ledt te samen ghemaect vā senuwē bandē eñ vā haerē veeskēs/ tvleesche vullet/ eñ een vellekē oft doecxkē decket. Ende het heet een muyskē bider gelikenisse vā eender muys also hout Auicē. in sinē eerstē boeck/ Tmuysken en schilt nyet vā lacerto/ wāt dat muyskē bider ghelijckenisse vā der muys wort so ghenaemt/ eñ oock lacertus vander gelijckenisse vandē lacert/ wāt het zijn dierē aen beyde eyndē subtijlder bisondere nadē steert/ Maer inden middē zijn si groucre/ also zijn die muyskēs eñ lacertē/ eñ daer om zijn si in die selue plaetse vleesachtich: eñ aengaende dien deele/ moghē si onder die tsamen ghevoechde ghetelt wordē. Eñ aengaende haren hoofdē/ die senuachtich eñ velleken oft doecachtich eñ seer ghevoelic moghē si onder tgetal der simpelen leden ghestelt worden/ waerō dat Galie. ouer al recht heeft vāder orbaerheit ō ledekēs Als tmuysken veruult is/ te weten met senuwē/ eñ dandere/ eñ met vleesche veruult eñ mettē doecxkē bedect/ so comen vā hē coordē eñ ronde bandē/ eñ als si comē ten iunctuerē waert/ so breyden si hen wt/ eñ streckē .ij. oft .iij. vingherē verre/ bindēde die iunctuere stercke lick/ als een laken gheuen si hē beroerlicheyt/ eñ als die iunctuere met bandē ghebondē is/ so gaet si weō wtē iunctuerē/ eñ wordē terstont een coorde/ eñ inō voorß. maniere makē si weder een muyskē/ eñ strecken weder tot een ander iunctuere die selue weō bindende/ eñ also voorgaēde eñ muyskens makēde tot dat si tottē laetste ledekēs comē. Der welcker muyskens/ so Auicē. li. i. ca. vā Anathomia/ is der seluer muyskens een vol ghetal. CCCCC. eñ .xxxi.

Vanden beenderen.

Oock zijnder beenderē eñ simpele ledē harder dā die andere sonder geuoelē sonder die tandē (so Aui. seyt) Eñ bouē dese zijnder oock stuenselkēs der anderē ledekens des gheheelē menschen lichaem/ bouen dese zijn si drooger eñ couder. Die somighe vā hen zijn vā der natuerē voort ghebrocht tot een beschermenisse der edelder ledē/ als dat herssebeckē/ om die herssenē te beschermene/ dye borst beenderē/ des rugghes eñ der ribben/ om die nuce te beschermē/ eñ die geestelke leden. Des ghelijcs zijn alle dye beenderē groucre aē haer wterste eñ voldere/ nochtās somtijts met wtsteckēde rontheyt/ eñ somtijts met hollicheyt/ Mer die daer zijn met holheyt betamelijc harē iunctuerē en wijckē niet lichtelic/ wāt de holhedē ontfangē de bollekēs der beēderē met bequamelike ontfanginge Des gelijc dye ronthedē ō beenderē gaē in de voorß holhedē met eenē betamelikē ingāc: tgaet daer anōs als die ronthedē niet wel in en gaen/ daerō datse die holhedē niet en ontfaē/ ō welcker sakē wille (so Auicen. seit) tot onsen proposite int ca. vā de ontstellinge int gemeyn. Vandē menschē zijnō somige die mistelt zijn/ wāt die holheit ō beenderē der iunctuerē en zijn niet diep/ daerō en gaen daer die bollekēs niet inne/ Daerō wordē si lichtelic mistelt/ so zijnō naer Auicē. int. i. ca. vā sinē Canones indē getale. CC. eñ .xlviij. behaluē dat been Sisamina/ eñ dat law been daer de tonghe in ghefondeert is.

Vā die coorde.

Nu sal ic vā die coorde oft pese die vā dmuyskē coēt die na die natuere senuwē maect/ wāt si is vā hē tsamen mettē vellekē oft doecxkēs gemaect/ eñ dat vā Gal. ouer al vā die orbaerheyt der ledekēs. Eñ daer om zijn si ondeylic/ ghelijc den ondeylike senuwē/ so Ypo. seyt. Den gesteec ō senuwē eñ coordē volcht dē crāp/ wāt gelijc de coordē zijn tmiddelste tusschē dye bādē eñ senuwē/ also indē bāt tmiddele tusscē senuē eñ beē. Vā dē bandē. Die bandē zijn tweēdley/ den eenē die dē oorsprōc heeft vandē coordē/ so bouē vāt muyskē vā Gal. bewesen is. Dē anderē heeft sinen oorsprōc vādē beenē/ somē dz door Aui. ca. vāden bādē. xc. vāde ontbindinge des aenceu hāginge ō senuē bewesen wort. Eñ Aui. seyt dat de bandē die dē lacerten aen volgē/ zijn tusscē beyde dē dingē/ tselue seyt Aliab. li. ij. ca. vandē bandē. Vā dat velleken. Dat vellekē oft doecxkē is ooc vanō naturē ō senuē/ eñ zijn gegeuē vandē subtijlē senuwē aderē eñ arterien eñ daerō zijn si cout eñ drooge eñ zijn gheuoelic. Eñ die quetsinge en is niet scadelic als der senuwen/

Van Cartilago/ dats tknosselbeen. Cartilago die knoessele eñ is moruwer dā been eñ hardō dā vleesch/ Eñ is gemaect om die beenderē te veruullen/ eñ om te vercierē vele ledekēs des menschē lichaēs/ soe dat blijct vāden ooghēschelē eñ naes ende been eñ oorē/ Eñ ō dattet so aen een is cleuēde/ daerō alst gebrokē wort en wordet niet weō in sinē eerstē staet gestelt so Ypo. seyt. Eñ als een cartilago oft die dunne kinnebackē oft thooft des mās roede/ af ghesnedē wordē/ en wassen niet/ noch en wordē niet aē gheeleeft/ so si eerst warē. Vā dē aderē eñ arteriē. Die adere is een plaetse daer tbloet ontbondē wort/ eñ heeft sinē oorspronc vanō leuere. Die arterie is ooc een vaetkē des bloets si schijnt geestelic: eñ daerō heeft si dē oorsproc vanō hertē. Eñ al ist dat so Gali. xvi. van die orbaerheyt der ledekēs/ dat die aderē vandē arteriē niet en schillē aengaēde haerē beginselē/ wāt so voorß is/ comē vanō leuere/ mer die arteriē vanō hertē/ nochtās alle tlichaē doore en vintmē gheen arterie sonō adere.

Van Tvel.

Tvel coēt tot des lichaēs anathomie te makene/ als een decsel des seluē lichaēs/ tis een decsele ghemaect eñ gheweuē vā veeskens eñ draykens der senuwen/ aderen/ eñ der cleynō arterien/ voor een beschermsele eñ onthoudinge des geuoelēs/ dat welcke is twee derley. Deene dat die buytenste leden dect/ dādere/ al ist datmē niet eygētlic en stelt/ nochtās ist een doexken dat die inwendige leden dect/ ghelijck dat doexken dat die herssenē dect/ eñ vele ander des ghelijck.

Van Tvleesch.

Tvleesch is driederleye/ te wetene/ dat glandulosche/ dat clieraachtich/ eñ knodachtich vleesch/ Musculose/ dats muysachtich vlees eñ simpel vlees/ Dat simpel vleesch ghelijck als dat tantvleesch de barbelen eñ dat vleesch tusschen die tanden eñ thooft van des mans roede vintmen alleen/ Dat glandulosche

clieracħtich eñ knodachtich vlees vintmē in de borstkens eñ tepelkens/eñ van desen vleesche/ is tvleesch der kullekens. Dat derde vlees is musculosche/ dat is/muysachtich vleesch/dat welcke vlees men vindt al tlichaē door/daer eenighe openbare eñ bisondere beroerte is/eñ met desen simpelē ledē teltmē die vet heyt/die nagelē/thaer/die gheen ledē en heetē/maer ouerulοedicheyt/ si zÿn nochtās tot orbaerheyt des lichaēs voortghebracht/so dat in tweede Tegni bewesen wort. ¶ Vandē ledē die vant sperma wassen.

Van desen voorß. simpelen leden/zÿn die sommige comende van sperma dats/tsaet des menschē. Ende daerō als si gebrokē wordē/so en worden si niet wederō ghestelt inder eerster manieren/so si te vorē warē/maer door een middelt der sweetghatē aenuestinge/ghelÿck als die beenderen zÿn/eñ alle dye andere voorß. leden. Dye sommighe leden zÿn bloetachtige ledē/ ghelÿck als tvleesch eñ dat vet/die welcke men sÿnlÿck inder eerster manieren/ soe si waren/weder ghemaect wordē/want si wordē weder gheborē/gewassen/eñ worden geuesticht. Wederō/die somighe van hen zÿn van couder eñ droogher naturē/ maer haer graden gelÿck als den beenen/die knosselbeenē thaer/die bandē/de aderē/die doecxkens. Tvel is vā heeter eñ droogher naturē/al ist dat si zÿn teghē die natuere der simplen leden wāt men en vindt gheen simpel ledt heeter eñ droogher dan tvel selue/ want tvel/soemē heeft van Galie.ÿ. vandē complexiē/int laetste ca.en ist niet alleene een middel dinck der ledekens des menschen/ maer tis vandē ghcheelē wesen eñ substancie der wassinghen eñ verderuinghē. Die heete eñ vochte leden/zÿn tvlees eñ des adems leden ghelÿck als Auerroes int tweede vā sinen Colliget eñ dye natuerlike vochticheden hebben desen wech/ Dmerch eñ dat flegma/ eñ tsmeer ende tvet/ zÿn vā coud eñ vochter naturē/ seyt. M. Ioānes de Vigo.

¶ Vanden tsamen gheuoechden leden.

Nv bouen vanden simpelē leden gesien is so salmen int cortte vanden tsamen geuoechdē leden segghen/ Die tsamen gheuoechde ledē zÿn/alle die vandē simplen tsamen gheuoecht worden/daer om moghen si in een andere ghedaente ghedeylt worden/ want in desgelike leden/elck van hen/en houdt niet die redene des geheels/waerom datmense heet organica oft pÿpleden eñ instrumentale/ want tschÿnen des lÿfs leuens instrumenten te sine/ghelÿck als daensichte/ die handē/therte/die leuere. Eñ daerom seyt Galienus int.ÿ. van die orbaerheit der ledekens int laetste cap. dat die natuere bequamelike manieren sticht/ alle tsamē tot des lichaems ledekēs eñ des lÿfs leuens crachtē. Van desen leden zÿn dye somighe die principale/die somighe niet. Die principale zÿn/gelÿck als die hersenē/therte die leuere/eñ die kullekens. Dye niet principale en zÿn/zÿn alle dandere/behaluen die simple/gelÿc als die ooghe/dē nuese/die oorē/thooft daensicht/den hals/die armē/die brayen/die beenderen eñ pÿpen/seyt. M. Ioānes de Vigo. Vande complexie eñ natuere der voorß. leden sal hier bescheydelÿck volghē/soe dexpeerte eñ autentike medicinē eñ chirurginē merckelÿck leeren.

Een leeringhe.

OM dat Galienus seyt/ dattet nootsakelÿck is te wetē den Chirurginē die Anathomie/ dat hi niet en meyne/dat een breet vant si een velleken/ eñ tronde een coorde eñ senuwe/ eñ dat hy

niet en dwale. Daerom heb ick voorghenomē te maken een proper capittel daer af/eñ daer in te ontdecken van secreten dinghen. Auicenna seyt/ datmē die kennisse der dinghen niet en mach hebben/dan door haer saken. Daer om moetmē merckē/dye saken der geliker leden/daerō neēt dye somme der medicinen. Ick sal settē in die winninghe van Embrio/ alst dye doctoors van medicinē gheloofdē/ der welcker al ist so datter drie zÿn/die in die woordē schÿnē te differeren/nochtans comē si te gader in een waerheyt.

Hoe Embrio ghewonnē wort.

Die sommighe differeren in woordē eñ inder waerheyt/want die opperste vandē Philosophē seyt/dat Embrio wort ghewonnē van des mans sperma/ eñ vandē menstruosen bloede der vrouwen. Eñ dat hē dat sperma vandē man hebbe/ in manieren vanden starcsten. Eñ dat menstruose bloet/ in de name vander materiē. Eñ des mans sperma staet/ altoos om winnē Embrio. Eñ Galienus geloofde/dat beyde sperma des mans eñ des wÿfs/ te ghader werckede eñ ghedooghede/so dat elck werct eñ ghedoocht/eñ dat daer af coēt die winninghe vā Embrio. Eñ dat vandē man coēt die stercke werckinge/ eñ die minste inder vrouwē saet. Auicenna die hē lange pÿnde om der naturē ghanck te onderkennē/seyt/dat dat dye man spermatiseert/ wort als runsele in dat melck/ daer die case af coēt dat hē door werckinge heeft vergadert/eñ also coēter af Embrio/eñ tghene vanden wiue/bighedoghē/omwimpelet alomme eñ omme als dat witte vandē eye omwimpelt dē doder/eñ die schalen buytē strect een vellekē secundina/dat beseet met embrio/ van dat oueruloedige fenÿn/ datter op druppen soude/dat valt op dat vellekē/eñ maect den kinde sproeten/die nēmermeer af en gaen. Nochtās orbaertmē daer toe bloesel vā boonē/eñ het schoonter mede. Die philosophe seyt/ dat knechtken leyt in die rechter side/eñ tmeyskē in die slincker side/ daer om alsmen ghenoot heeft/helpt dat die vrouwe leyt op die rechter side. Eñ weet dat ic in naturē gescreuē sach/dat een vrouwe bi naturē. vÿ. kinder dragē mach. In elcke side. iÿ. eñ in die middēwaert een sonder ghemechte. Eñ weet/hoe tkint naerder der leuere leyt/hoe dat heeter van naturē is. Wāt al tvoetsel dat kint ontfaet/ is bi eene adere/ eñ heet Nerius eñ coēt vander leuere/eñ streect inder kinderē nauele eñ daer af wordet gheuoet in des moeders buyck/eñ ten monde nyet/vandē menstruosen bloede. Eñ wt die adere Nerius/ spruyten twee cleyne aderkens eñ nemē in dit borstē haerē ghanck/eñ wt dyen aderen gaet wter leueren/dat bloet daer door/eñ wort melc in die borstē alster een wÿle in heeft geweest/wordet wit. Eñ dier gelike dat edelste eñ suyuerste bloet vā den man/verkeert in withedē in die cullē. Weet dat ic gescreuē sach/dat sperma niet verurtesen en mach En ic wilt voort vā Embrio leerē. Als dat kint wort ontfaen/ ist als melck ghedaen. vÿ. daghē/ eñ dander vÿ. daghen als bloet/die derde. vÿ. daghen makē dat bloet tot eenē stucke ront vleeschelÿc/die vierde. vÿ daghe formeret/ die vÿfde. vÿ. daghen makē hē beenen eñ aderē aen/dye seste. vÿ. daghē maken vleesch eñ kenlike huyt/dan zÿn die. xl. dagē wt/daer af dat die vrouwen ghemeynlÿck sprecken. Aldus wort een kint in veertich daghen volmaect.

Vanden kinde.

Nv so wil ic den vrouwē segghē/hoe dat kint voet

sel neemt. Nutte alle morghē ymmers yet/want dat vasten deert den kinde seer. Hoe dat dye siele coemt int kint byder gracien ons Heeren eñ wort seker vā hē ghesepndt/naer.xl.oft.l.daghen in dat kint. Alst gaet ten ontfangen vā dē liue/eñ dat zijn lijf ontfaet so heeft die moeder in al haer lijf/een drōmende rooc eñ een beuen met allen ledē/eñ een verschudden met allen leden.

Van tijtlijcke dracht.

Kinderē dye hē openbarē ten.xxx.daghē/en salmē maer.vij.maent draghē. Eñ die hē ten.xl.dagen ver roeren/sullen ten.viij.maendē worden ghevorē. Eñ die hē ten.l.daghe verroerē/ en salmē bouen neghē maenden niet draghen.

Wt den tijt der dracht van dat leuen te pronosticeren.

Nv weet/dat die kinderē die ter.vij.maent geborē worden/moghē wel leuen. Maer die ter.viij.maent wordē geborē/zijn seker aent lijf verlorē/Wāt si hen in die seuende maent gepijnt haddē so seer/om voort te gaen/dat si in die achste maent rusten moetē. Neghen maendē is den rechten tijt.

Vanden planeten.

Vandē planetē wil ick verclarē/daer dye mēsche af ontfaet zijn natuere eñ seden/als hi is volcomē van allen leden. Saturnus is een planect die verre bouē der sonnē gaet/ Ja also verre als vā hier totter sonnen/eñ si gheeft dē kinde beschevdēhept eñ redē. Jupiter/gheeft hē grootē moet. Mars gheeft den kinde/dwaeleden moet eñ verwoethept. Venus coemt dan/eñ gheeft hem vā luxuriē den wille. Dye sonne gheeft dē kinde schoonhept vā onthoudene eñ voordachtichept. Mercurius gheeft dē kinde blijscap eñ grooten lust vā eertschen saken. Die Mane maket tkint snel eñ behendich. Tkint dat meest ontfaet van desen/daer nae heuet vele ghelijken.

Der planeten werck.

Deerste maent sette ick Saturnus/eñ ick gheue hē twerck/wāt hi tsaet te gader houdt/by zijnre natueren/eñ is cout eñ drooghe. Dander maent formeret Jupiter met zijnder hitten/ende conforteret. Mars schepdt been eñ armen/eñ thooft vandē schouderen Sol formeert die dracht/ eñ maeckt hem therte ende gheeft hem tleuen. Dye philosophie sept dat therte deerste is datter leeft/ ende tlaetste datter sterft/ als smenschē lijf verderft. Venus doet formerē den nuese/den mont/die vingherē/teenē/eñ de schamelhede Mercurius maect des menschē stēme socte eñ claer/ wijnbrauwē eñ ooghen eñ dye nagelē. Dan so comt die Mane ende bedect al tkint met eenre hupt. Dan coemt Venus eñ Mercurius weder/eñ gheuen den kinde vethept/ daert zijn voetsel by ontfaet. Eñ dit doet God al. In die.ix.maent coemt Saturnus weder totter vrucht dat hy dat kint vercout so seere eñ verdrooghet/ dat leet eñ weent/ eñ wordet dan gheboren/so is dan zijn lijf verlorloren/oft dat onlanghe leuen sal. Ooc ist vreese ghewont te sine int ledt daer die mane int teeken des ledts is.

Noch vanden tijt der ghebuerten.

Die philosophie sept/ter negenster maent wort kint geborē/oft ter.vij.maent/dat is goet. Maer ter.viij oft ter.viij.eñ een half/ist veyghe. Men heefter ghesien draghē.xi.maendē/eñ daer en bouen niet. Nochtans sept Auicenna/dat hi vernam een kint ten vierthienster maent geboren/eñ hē begonsten tanden te wassene/eñ tbleef oock te lijue. Alle beesten hebben haeren natuerlikē tijt te brenghene/voor haeren tijt en baren si niet. Eñ ooc so en isser gheene beeste/die haer laet ghenooten na dē ontfanck/dan de vrouwe Ooc sept Plinius die vroede/dat die vrouwe niet te meer vruchte draghen en mach/sonder haer bloemē te doen rijsene/ dan eenen boom vrucht draghen en mach sonder dat bloemen. Ick sach oock wonder ge schreuen vanden menstruosen bloede. Eñ aensaghe een vrouwe een kint inden tijt van purgacie si soudt beuleckē/eñ oock eenen spieghel die supuer eñ nieuwe is. Eñ oock deert den manne dat hy haer neerstelijck aensiet/ofte dat si hem neerstelijck siet int aensichte. Oock hebbē si somighe den lust soo groot tot ten man waert in desen noot/dat hen helpt dat si eenen man sien oft hoorē. Eñ Aristoteles sept om dat tet coemt wt al den lichame/ daerom maket formatie ghelijck den ghelijcken leden/ wtghenomen dat vleesch eñ die vethede. Nochtās coemt tmenstruose bloet/totter winninghe vandē vleesche ende totter vethede. Daerom een vrouwe die bequaem is tottē ontfanghe als si genoot/ende si ontfaet tsaet vandē man tot haerē diepten/dan luyctse soo vaste/ datter niet een naelde in en quame. Die informatie der virtuyt wort gheapprobeert tot desen monde/ eñ ghecontinueert metten gloriosen God/ dwelcke is van den verholenthedē/die beroerte metter natuerliker hitte dwelcke is een instrument/ dwelcke staet altijt om te winnē/eick in zijn natuerlijc ghenoot/ midts den gheeste/alsoo langhe alst in hen niet en versterft eñ meynt te winnen in zijn propoost natuerlijck.

☞ Men mach vraghen waer by dat coemt dat een kint heeft twee hoofden/oft sommighe ses vingheren/oft ses teenen/ oft twee duymen aen een handt. Ende men mach oock verwonderen vander side vā den anderen die gheboren worden met ghebreke vā armen/van beenen. Die ouervloet van des mans zade/dat hijs bouen maten gheeft in dē tijt vandē ghenootene/maect ouertollichede int kint Eñ daer zijn oock sominighe vrouwen soo ruym ter poorten/dat ter eenichsins vanden zade yet wordt verloren/ dan moet daer zijn ghebreck. Ende tmenstruosche bloet is deerste ses daghen machtich/wāt daer en is binnē den sesten dach gheene hitte daer af rent maer daer nae/begeerte ende toe te treckene. Ende deerste drie daghen beghinnet punetkens ende stremen te wordene. Eñ daer na ghaet tmenstruosche bloet ten ses daghē int sperma/ dwelcke bloet wort inden tijt vā den ontfaenē/verschepden in vijf deelen/deene wort verandert in sparmatike natuere/ ende ghaet totter meerderinghe vandē leden/die beghinsel hebbē van den beydē sparmatē. Dander deel des groots bloets dwelcke dye hitte vergaderde/eñ wort verandert in vlees. Tderde subtile deel dwelcke cout verghadert/ wort verandert in vetheden. Tvierde deel vanden ghoeden bloede/dwelcke treckt ten borstē/ende verkeert in melck. Tvijfste dat ouer soude vloeyden/ dat blijft in die matrice totten baeren toe. Ende binnen twaelf daghen oft vijfthien naden ontfanghe/ so beghinnet te baerne noch/ghelijc als vlees/ herte herssenen/leuere/daer na den nauele/ ende den baert hi was volmaect.

Binnen neghen daghen daer nae / soo schepdet dat hooft vanden schouderen/ ende dat binnenste vandē buycke.

Binnen vier dagen oft binnen vijf/daer na wordet
al volmaect Ende het zijn vijf ende veertich daghen
Ende dese ghedobbeleert/dan zijnd tnegentich/En
de dese drie banden maken negen maenden/dã wor-
det gheerne gheboren/maer het faelgeert hem som
tijts. Daeromme tvleesch ende die vethede/wort ge
wonnen vanden menstruosen bloede/Eñ die beenẽ
eñ die cartilaghen/eñ die banden/zenuwen/coordẽ/
aderen/arterien/vellekens/eñ die huyt/worden ghe
wonnen van beyden den sparmen / alsoo Auicenna
seyt/eñ alle doctoors/ Wãt wort eenich vandẽ sper-
matiken ledẽ af ghesleghen / het en wort nẽmermeer
gherestangieert met warachtigher restranguratien
Want haer materie was sperma/van beyden zaden
dat een ander forme geeft. Maer tvleesch/ des welcx
materie/was bloet dat daghelijcks wort ghewon-
nen in ons/dat neemt warachtige wederwinninge
Ende dese gelike leden makende hebben diuerse vor
men/conplexie ende hulpen.

¶ Hier volcht de discriptie der beẽderẽ des menschẽ
waer af die figuere in dese naeste side volcht.

¶ Ende dye leden worden ghemaect nae diuersche
wercken/wãt zijn si alle eens met elcken gelikẽ lede
nochtãs schijnt in elcken eene diuerse vorme/ om de
diuerse hulpe die si namẽ/wãt Godt die almachtich
is/gheeft elcken dat hem toe behoort/ Wãt deerste
is tbeen/ende is cout ende drooghe/ende heeft die di
uerse vormen/ende diuerse hulpen eñ tis menichful
dich in den lichame/ Ende dat is nootsakelijck/ om
dat een ledt metten anderen soude worden beroert/
dwelcke niet en hadde muegẽ wesen/hadt al een beẽ
geweest/ Ende ooc om datter sommige beenen zijn
ghelijck als schilden beschermende die leden/als die
rugghebeenen / ende die schiuen vandẽ linien eñ vã
den armen/ende in die siden/de ribben.

¶ Ende oock zijnder eenighe beenen dye veruullen
die hollichede vanden lichame van de verghaderthe
den der iunctueren/als de handen ende voeten. Ooc
zijnd in die ronde hollichede der beenen/eñ dat gaet
in een and wel geuoecht/ende wort by haere corden
wter herten beroert vander hollichedẽ int ronde/so
vaste/al waert al ontlost/het soude daer mede hou-
den deen aen dandere daer mede houden hangende/
als de huepen/knien/voedinghe vanden anderen le
den/ende alle beenen die hanghen hebben te doene/
dicke elpe alse/tbeen dat op die epigloten is/ende
tkaecbeen/ende tgetal vanden beenẽ/ende hare hul
pe ende vormen sullen wordẽ vondẽ in dandere trac
tact vander anathomie der ambachtiger eñ werckẽ
der ledẽ/ende van allen leden vanden hoofde tottẽ
voetẽ.

¶ Cartilago is coudt ende ooc drooghe/ende
heet knospelbeenen / ende is morwer dan beene/
ende harder dan vleesch/ Ende heeft.vi.hulpen indẽ
lichame/ De eerste is/ dat harde beẽ soude wordẽ ge
uoecht mettẽ morwen vleesche/eñ dat niet zijn en
soude sonder middel/ Dandere/om dat tharde tmor
we niet quetsen en soude/eñ specialijck in die perssin
ge/ Tderde om dat de beenen van de iunctueren/dye
welcke int eynde zijn knoesselachtich/om te hebbene
morwe vaste makinghe in de iunctueren/ Tvierde
om dat soude wesen stadthouder des beens / om te
houdene tmusculum tmuysken dat tledt beroert dat
dat tgheen been en is/noch en heeft gheen been/als
dye ogheschelen ende den mont bouen/ Dat vijf-
ste is nootsakelijck in sommighen steden om te ve-
sten die niet al te hart en zijn/als epigloto/want tbu
tenste van epigloto is cartilagineus/ Tseste is/om
dats noot is/dat eenige leden hebben openinge eñ
luchtinghen/dat si mueghen luyken ende ontdoen/
als de ooren ende nuesiocken. ¶ Vandẽ bant eñ vas-
den bant is cout ende drooghe comende wten bee-
ne/ Ende is ghelijck den zenuwen/maer hy en ghe
uoelt niet eñ hi is broosselijck/Eñ hi heeft vier hul
pen Deerste is/om te binden deen been metten ande
ren/Eñ die bindinghe is nootsakelikẽ/ om dat vele
beenen souden draghen eenen lichame Eñ dat noch
tans elck ledt soude wordẽ beroert/eñ daerom was
hi broosschelijck eñ ongheuoelijck / want hadde hijt
gheuoelt/hi soude hebbẽ groote pine int beroerẽ vã
den iunctuerẽ/Eñ ware hi onberoerlijck den beene
daer hi wte coemt/Dat een ledt en soude sonder dat
ander niet moghen worden beroert/Dander hulpe
is dat hi metten zenuwen soude wordẽ gemaect/om
te maken coorden/ende musculen. Die derde hulpe
is/om datter soude zijn der sommigher zenuwẽ ghe
sittinghe. Tvierde/om dat die binnenste leden soudẽ
worden ghehanghen/die hanghens te doen hebbẽ/
als die maghe eñ matrice/eñ ander diere mede wor-
den ghehanghen.

¶ Vanden zenuwen.

Die zenuwen zijn coudt ende drooghe comende vã
den hersenen oft van nucha. Ende vanden hersenẽ
comen seuen cleyne zenuwen/ende zijn ghevoellijck
Ende vander nucha comender dertich paer ende eẽ
oneffene/eñ zijn beroerlijck/eñ al ist dat deerste heetẽ
ghevoelijck/ende dander beroerlijck. Nochtans heb
ben si oock beroerẽ/maer het zijn witte starcke brue
selijcke lichamen ende houdẽde / Ende haer werckẽ
is/dat si den lichame wat toe brenghende zijn den le
den. Vander verscheydentheyt der zenuwen is eẽ lã
ghe leeringhe. Ende het en is niet die meyninge des
boecs/te houdẽ sonder Anathomie die welcke noot
sakelijck is den instrumenten van Chirurgien/ En-
de in dander tractaet salmen openbaerlijck hebben
die Anathomie der zenuwen Eñ in die zenuachtige
steden/in die welcke mẽ schuldich is te hebben behẽ
dichede int sniden/ende int cauteriseren alsoo wi vã
den ambachtighen leden sullen tracteren.

¶ Vanden Arterien.

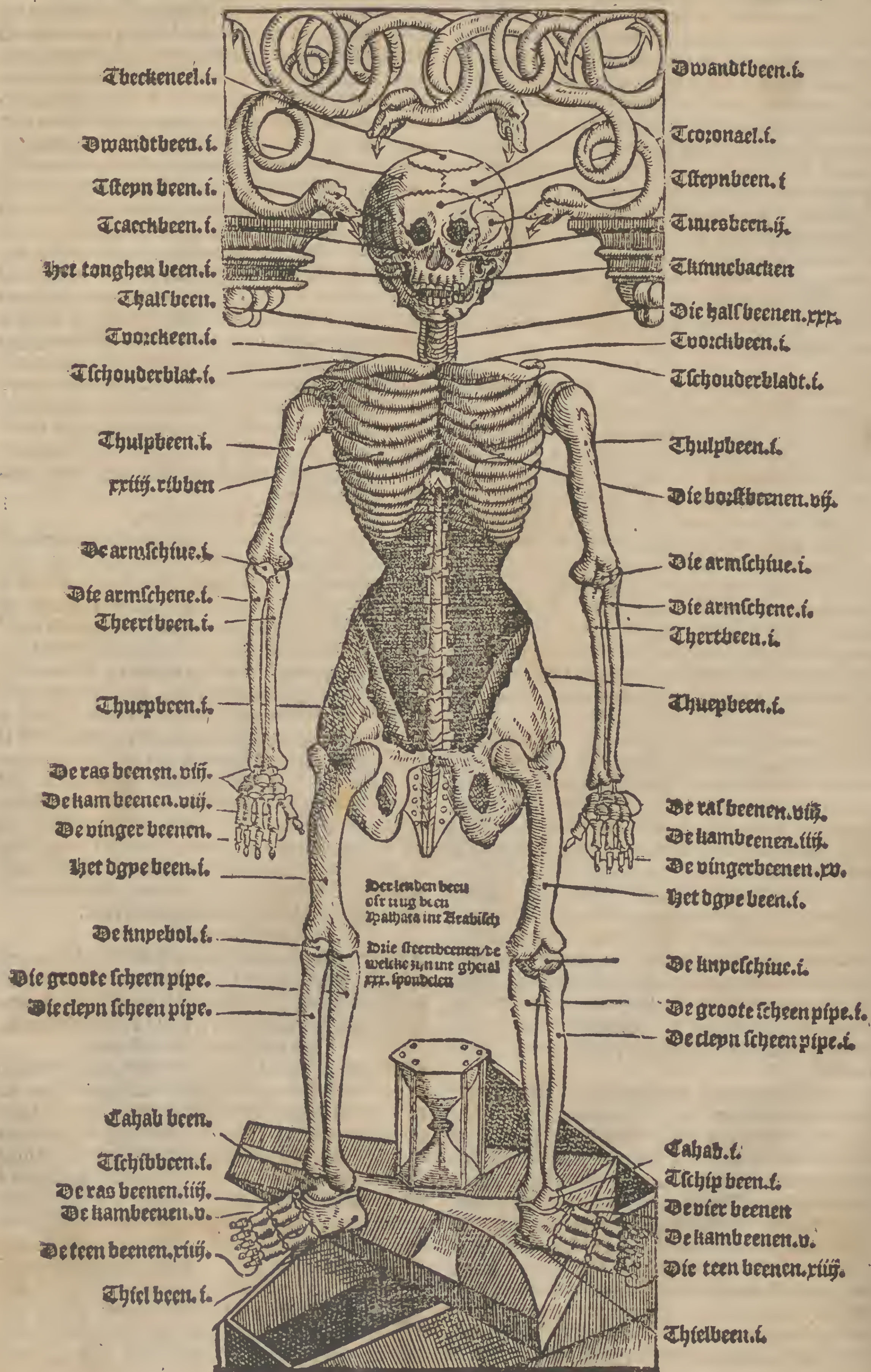
Die arterien zijn heet/maer den lichame is cout eñ
drooghe/ Maer om dat leuende bloet/eñ die hertelij
ke gheest/hebbẽ si vellekens/ die meest ende starcke
eñ vast zijn/om dat hout dat heete beroerlike dinck.

Den oorspronck der arterien.

Ende dat beghinsel van den arterien risen ter luch-
ter oore/ende stercken ter hertẽ waert daer twee ar-
terien risen/ Deene streect ter longerẽ/ ende en heeft
maer een vellecken / eñ wort in die longere gestroept
Ende worter in gehouden/ende brenget tbloet inde
longere/daer si mede wort geuoet ende den leuendẽ
gheest/de lucht draghet wter longere ter hertẽ/om
te tempereren de groote hitte vander hertẽ/ Ende
dese arterie is geheeten Venalis/ om dat si maer een
vel en heeft/om dat si onderdanich soude zijn der o-
peninghe der longheren/om dat dat bloet dat dye
longere voedet te bet soude doorsweetẽ/Eñ een an-
dere arterie is/die met deser wort geboren/ vander
slincker oore ter hertẽ/ende die heeft twee vellekẽs

Die anathomie.

Die mensche van eender vrouwen gheboren levende corten tijt Job.xiiij.

om dat deen niet sterck ghenoech en was ter beroer ringhen. Eñ om dat in dye arterien wort ghehouden/soe moetmẽ wel wachten. Der arterien hulpen zijn drie. Deene is/om dat by hen lupdẽ dye opeuinghe wort toe ghetrocken die coude locht ter herten/ Die ander/om dat in dye sluytinghe/die fumositeytende dompen worden wt ghesticken. Dye derde/om dat dye leuende gheest alle den lichame door soude worden ghegeuen. Eñ dese worden menichfoudelijcke verscheydẽ/ der welcker wtterster verscheydinghen en worden niet begrepen met gheenẽ sinne/eñ si en worden nyet onderworpen den Chirurgijnen hier/mer daer dat behoort/in haer stede suldijt hebben/ daermense schuldich is te scriuene/ Eñ dye arterien worden ghevonnist coudt/ als van harẽ lichame ende drooghe. Maer om dat bloet datter in ghehouden is/soo worden si ghevonnist heet. Eñ si hebben alle beghinsel in dye leuere/in dye welcke comẽ twee aderen/ dye eene wter holachede eñ is gheheeten poorte/ der welcker ambacht oft werckinghe is te draghene tchilum vander maghe/ eñ vanden in anderẽ toe te treckene. Eñ die chilum stroeyt in die substancie vander leuere byder aderachtichedẽ. Eñ dan dee die coemt van den rugghe/vander leuere/eñ dye is ghe heeten telgherachtighe aderen/die welcke menichfoudelijcke wort verscheydẽ/als de arteriẽ/Eñ hare hulpe is te gheuene voetsel al dẽ lichame. Vander welcker telgheracht ichedẽ volmaecte leeringe wort ghehouden hier nae.

¶ Van dat vellcken oft voeczken.

Daer nae zijn die vellekens/dye welcke ghegheuen zijn van subtijlen aderen/zenuwẽ/arterien/ Eñ daer omme zijn si coudt eñ drooghe/ ende si zijn ghevoelijck/Ende doet drie hulpen. Dye eerste is/ dat vele dinghen in een souden wordẽ vergadert/als dat vellcken dat bindet die seuen beenen vandẽ hoofde. Die ander is/om dat sommighe leden soudẽ wordẽ ghehaughen/als die nierẽ aen den rugghe/ Die derde is om dat sommighe leden zijn ongheuoelijc/ ende by dat velleken datter omme ghaet/wordet gheuoelijc als die longhere/leuere miltẽ nieren/want si en hebben gheenẽ sinne in hare substancie/maer bi toe valle/gheuoelen si somtijts.

¶ Van dat vleesche.

Dat vleesch is heet ende vocht/Eñ dies is drierder ley. Dat sommighe simpel vleesch/ende zijn hulpe is te vollen die ghelijcke leden binnẽ/om te hebben een goede forme/ eñ om dat die harde leden nyet teghen een wringhen en souden/Dat ander is dat Glandulose oft bolle vleesch/dat verkeert alle zijn vochtichede tot zijnder verwen/ als dat Glandelose vleesch vander borst/het welcke verkeert dat toe ghetrockẽ bloet van menstruum in melcke/Eñ in dat Glandulose vleesche vandẽ kullen verkeert dat toe ghetrocken bloet in sperma. Eñ dat Glãdulose vleesche vãden kaken wint speeckielẽ. Dye derde maniere van vleesche dat welcke is ondermenghet met subtijlen draden ende coorden/alsoo hier voor is gheseyt eñ vermaent in die Anathomie vanden musculen ofte muyskens.

¶ Van des vleeschs vel.

Ende ten wtersten ist die huyt/ dye is ghetempereet in ghedaenten/eñ het is ghegheuen van harden subtijlen draden der zenuwẽ/eñ der aderen/eñ arterien/ die dat maken sinnelijck/eñ gheuen hem leuen/ende voetsele/om dat moet zijn dat regiment vandẽ lichame. Eñ dye nootsakelicheyt zijnder ghetemperthey den/ en was nyet alleene om dye verhithede/ ende om dye vercoelinghe/ Maer in dat vochte eñ in dat drooghe/hardt eñ morwe/ende wreedt ende sachte/ omme dat ghetemperdelijcke soude gheuoelen vanden zenuwẽ. Het en soude hem niet konnen ghe disponeren ter couthepden/noch oock totter hitten vander locht. Dye huyt vander palmen eñ vanden vingheren/en soude ons gheen vonnisse gheuẽ/tusschen cout ende heet/noch oock drooghe/ noch nat/ Nochtans zijn si ghetempert vã alle den lichame/Al ist also dat die musculen oft muyskens zijn ghecomponeerde dinghen/nochtans wordẽ si ghereckent onder die ghelijcke leden/om dat si comẽ ter makinghe der ambachtigher ofte werckelijcker leden/ want si worden ghemaect van vleesche ende van zenuwen eñ van banden/ Ende het zijn intrumenten van beroeren/want die zenuwen comen vanden hersenen/ eñ vander longhere/eñ van Nucha/eñ ghaen voort om die leden te beroeren/ eñ het wort ghemenghet metten bandẽ/Eñ in die menghinge wort een coorde/dat is om drie sakẽ diese helpt. Deerste hulpe is/ om dat dye simpele zenuwe is zeer gheuoelijc/eñ om dye groote gheuoelicheyt en soude zijt nyet alleene konnen ghedraghen die pijne vandan beroerẽ. Dye droochede vandẽ bande is ongheuoelijc/eñ mindert die gheuoelicheyt/ eñ leet teender middelike ghetẽperthedẽ/Eñ dander twee ghebrekẽ totten beroerẽ so veruuilet die voeginghẽ vanden bandẽ/wãt daer mede wort dye morwhede ghetempert eñ ghesterct/ ende dye droochte wort ghetempert. Ende si coemt morwẽ Nucha/dye welcke cleyn is/eer si vast wort Dese makinghe van desen bande eñ der zenuwẽ/ is die coorde beroerẽde die leden/na den wille vanden diere/alst te gader wort ghetrockẽ eñ wtgerect/ofte alst tlet gheypijt wort. Eñ tot deser coordẽ totter pijnen vandẽ musculẽ/ so wort gheuoecht dat simpele vleesche/om drie sakẽ/ Deerste sake is/om dat soude zijn in die troetreckinghe eñ wttreckinghe der coorden/als een bedde daer op rust. Die ander is/om dat dat morwe vleesche die coorde houdt/ dat si nyet te seer drooghe eñ onberoerlijc en worde. Die derde sake is/om dat die makinghe der leden te schoonõ soude zijn/ Eñ om dat dese makinge seer goet was/om te behoudẽ/so cleet dye natuere dese makinghe met eenen velle/Eñ dye coorde die omtrent dat musculũ ghestelt is/dye is ghescheyden in veel draden/eñ zijn gheheetẽ vellẽ/Eñ dese vellẽ zijn drieuoudich lanes/ bidẽ welckẽ dat wacht de toetreckinge des breedes/ bydẽ welckẽ dat leeft die wtstekẽde virtuyt dweers eñ byden wel ckẽ dattet doet leuen die hoedẽde virtuyt/Eñ als dan wederom gaen die dradẽ/ die coorden/oft oock dye musculen/ dye woordẽ ghewonnẽ wt desen ghelijcken leden/ dye welcke heeft haer eyghen forme eñ eyghẽ hulpe. Soo worden ghemaect die ambachtighe oft werckende leden van alle den lichame/die daer zijn instrumentẽ der redelijcker sielen/ Eñ dye Anathomie wort ghehouden in dat ander tractaet.

¶ Van wonden ofte sweeringhe
een regule/ofte leeringhe.

I zijn schuldich te wetē dat wondē/
plagē/vlcerē/eñ sweer/fistel/cancker/
ontsettinghe/brekinghe/Alle dese zijn
schepdinge der vergaderinge/die welc
ke gemeyne is dē ambachtigē eñ gheli
ke forme/dat al mach toe comē dē gelikē ledē/Eñ al
le dese gelikē onderwilē in die voetē al scillen si in de
diuerse/wāt deē wort dicke onď danď geset oft geno
mē/wāt die wōde is eē scepdinge der vergaderinge
met varsscer wtstortingē vā bloede/Vlcus is schep-
dinge der vergaderinghe dat veruuylt is oft verou
dert. Fistel/cācker/apostuemē hebbē gescil/alst hier
na blikē sal Eñ die plage wort gemeynlike genomē
ouer vlcus eñ wondē Eñ mē vint dicke in medicinē
dat eē oude vlcus is ghehoudē ouer wonde/waer af
Ypocras seyt dat oude wondē/bi nootsakē/worden
heet/eñ hebbē diepe hollichedē daer wort die wonde
ghenomē voor vlcus Eñ der wondē zijn somige sim
pel/ten ghescille vandē ghecōponeerdē/Eñ simpele
worden si gheset in twee manieren/ In een maniere
wort die wonde simpel gheset/daer si gheen substan
cie verloren en heeft/ In die ander maniere is si sim-
pel gheseyt/daer gheen quact euel/noch quade ma-
gherhede toe ghecomen en is/Eñ die gecōponeerde
wort bi contrarien gheset/Maer want die ghecōpo
neerde eñ simpele comē somtijts int vleesch/eñ som
tijts in die zenuwē/eñ int been/oft in aderen/ofte in
arterien/Eñ oock hebben dese wonden diuersche sa
ken/wāt si comen van saken van binnē somighe als
van quaden humorē/ wāt die grote menichte snydt
onderwilē tlet/eñ versweert/Eñ dat coude dat stop
pet/eñ die droochte snidet Die vochthede sonder ma
terie/en maect geen wonde/maer met materien ge-
uallet onderwilē eñ dat selden/Eñ dies gelike/wor
den die wondē van buytē verschepdē wāt onderwij
len wort die wonde gemaect met eenē sweerde/ofte
dis gelike snidende lancs Eñ onderwilē met messen
oft met pijle gesteken oft ghescotē/oft gellegē/ met
stocken/oft geuallen/eñ ander gebeten van verwoe
de honden/oft niet verwoedt/Dye welcke alle scillē
na die scillinghe der saken/eñ der gelike scilt die ma-
niere vander kuere/Ick segghe dat die maniere der
ghenesinghen der wondē der vlcerē/eñ alle verscep-
dinghen der verghaderinghen/ niet al omme wor-
den en mach/ Want worden die ambachtighe leden
af ghesleghen/en moghen niet weder worden ghere
stangiert/noch gheē vandē gelike/als been/vel/car-
tilagē/bāde/die huyt/want haer materie was sper-
ma van des vaders eñ moeders zade/alsoot voorseit
is. Maer in de stede des dincks dat verloren is/Soo
wint natuere een ander dinck/dat die stede veruult
van datter verloren is/naer tvleesch des welcs ma-
terie is bloet/dat daghelijcs wort gewonnen in ons
dat wort weder ganselijck ghenesen/ maer vandē ze
nuwen eñ aderen segghē eenige meesters dat si niet
en worden genesen/als verheelen met warachtiger
heelinghen/als die beenen Ende ander seyden dat si
daden/maer Galienus ende Auicenna ende ick/dye
haere redene gheproeft hebbe in desen valle / segghe
dat si worden gheconsolideert met warachtiger ver
gaderinghe/als die schepdinge cleyne is/oft als dye
zenuwe van nieus ghewont zijn/ende dan te ghader
ghenaept worden/Eñ si en worden niet te gader ge
consolideert met warachtigher consolidatiē/het en
si dat haere wonden wijt waren/Ende die redene cō

Dye Chirurgie.

senteert dit/want die zenuwē zijn by natuerē moru-
we ende lijmachtich/Ende daeromme zijn si onghe-
hoorsaem der consolidacien / speciaelike als si wor-
den vergadert eñ ghenapt/Dye aderen ende dye ar-
terien hebben groot confort ter consolidatiē/ om de
teghēwoordichede des bloets/dat is openbaer in de
latinghe Want alle dese bouen gheschepde wonden
na die verschepdentheyt der leden/in die welcke dat
si comen/schillen si nae die saken der instrumenten/
ende nae die formen der wonden/ende vanden swee
ringen/dwelcke wesen ende toeuallē nae die kuere/
Ende alsoo neem ick van elcke een sonderlinghe ca-
pittel / ende ick neme voor eerst te spreken / vanden
simpelen wonden/die int vleesch comen.

Vanden wonden int vleesch/ende haer kuere.

Ck wille vanden wonden spreken dye int
vleesch comen/vander simpelder eerste/die
daer gesteken zijn als met messen oft piken
oft glauiē oft dyer gelijck/die stoppet allee
ne met bindingē dat houde gestopt/eñ dat als die cō
plexie des ledts/met een luttel wits vandē eye/ende
legget op die wonde met rustene/ Eñ daer en is gee-
ne andere kuere noot/alst is sonder sweringe/maer
als de sweringen starc zijn/dat is een teeken/dat die
zenuwe onder de wonde gequetst is/of tvellekē daer
tusschē dē vleesche eñ dē beene dat tbeen bedect/dan
isser nootsakelijck een ander kuere alsoomen vercla
ren sal int capittel vanden gewonden zenuwen.

Ick genas eenen man van.lxx. iaren dye met eenen
schichte geschoten was in zijn huepen eē palm lanck
eñ meer/maer het en genaecte gheene zenuwe/ende
dat wist ick zekere / om dat geene zweeringe/en had
de Ick hielde die wonde open/met eene cleyne corte
wiecke eenen dach/om te siene oft si soude tsanderda
ghes zweeren/eñ ic hiet hem rusten/eñ tsmorghens
en vant ick gheene zweeringhe noch swillinge/eñ ic
wierpe die wiecke wech/ eñ liet die wonde luyckē/
Eñ ic hiet hē rusten den anderen dach/ eñ des derdē
daechs was hi al genesen. Eñ is die wonde gemaect
met een sweerde oft met eenen anderē dinge lancks
snijdēde so moetmen besien oft die wonde cleyne is/
oft si gheene nayinge en heeft te doene/dan leyt dye
deelen wel te ghader/so dat si wel te gader geuoecht
zijn/ende legt daer op vanden puluer datmen aldus
maket.

Puluer.

Neemt eēn deel wieroocs/ een deel draken bloet /
drie deel leuende calck/ende wachtet wel dat dat pul
uer in die wonde niet en gae ende houdet die wonde
te gader metten drie hoeckighen kussineelē aen bey
de siden vander wonden aldus ghemaect
So dat die twee cusseneelen die wonde houden ghe-
sloten/ende op dye cusseneelen so legget een
bindinge die omtrent die wonde ghaet vieruout/so
legghet op dat puluer/dat op die ghelokene wonde
leyt/eenen lijnen doeck ghenettet int witte vanden
eye tweedeel/Ende in een deel oliē van roosen te ga
der ghesleghen/ende en vermaectse niet/het en si dat
si harde seer swoere/ ofte datse gheapostumeert wor
den voor den vierden dach/ eñ stroepter op van den

voorseydē puluere. Eñ bindet alst voorsept is/met ten cusseneclē/eñ metten binden/wāt ware die won de groot dat de bindinge niet ghenoech en ware oft dat si ware dweers den leden/soo datmē niet wel de deelen der wondē vergaderē en mach/ dan so naept se eñ wacht/dat binnē der wondē gheē puluer noch olye en come/noch gheen dinck dat dye consolidacie beletten mach.

Om een wonde tsamen te naeyen.

Eñ hebt een driekantige naelde/der welcker ooghe moet achter hol zijn/so dat dē draet in die hollicheyt ligghe/eñ den draet moet effen zijn eñ gewast. Ende naeyt die lippen vander wonde te gader/eñ knoopt den draet met twee knoopen/ eñ inden eerstē knoop moettyy hebbē.ij.scheydinghē/ eñ omme windingē/ eñ knooptē middelikē/so dat hi niet al te grote sweeringhe en make/noch so dat gheen sweeringhe en si/ eñ die deelē moetē bliuen ghescheydē/in den anderē knoop/en keert maer eens omme/ eñ maecter alsoo vele stekē alster behoeft. Vandē welcken deen moet vandē anderē staen die breede vā uwē cleynē vinger Eñ ist soo datter.ij.steken nootsakelijc zijn oft meer/ maectse altoos oneffene in getale verscheydē eenen vingher in deene side vander wondē /eñ den anderē maect tusschē beyde in dander side vāder wondē op datter meer nootsakelijc is/dan maect die scheydinge vandē stekē die in dye middewaert is/tottē stekē die buytē is/in deser manierē vā nayinge/so en wordet gheen deel vander wondē te gader ghetrocken/ maer om dat dye stede te schoonder wort ghenesen. Dit verstaet aldus/is die wonde bouen in huyt/soo moet die nayinge zijn bouē ghedaen. Eñ is die wonde diepe/die nayinge moet ooc diep zijn/dat alle dye deelen vander wondē te gader wordē gehoudē/wāt naeydemen een diepe wonde alleene bouē/daer soude bliuē hollichede onder die naynge/daer dat bloet eñ etter dagelijcx in soude loopē/dwelcke soude verbiedē die consolidacie. Eñ op dye nayinge/ so stroyt tvoorß puluer. Eñ maect die wonde etter/om die vanderinge vander locht/die welcke belet die consolidacie/so moetmen die wonde supuerē met desen weghe/met eenen mondificatijf/ghemaect van gharstē mele/oft vā tarwē/eñ honich eñ water/oft mel roosaet geclinset/van desen vindē wi genoech indē Antidotari⁹. Eñ is die wonde ghecomponeert/so moet die meester hebben so veel verstants/als die toe vallen vander ghecomponeerder wonden zijn.

Exempel.

Ick sette/dat die ghecomponeerde wonden zijn hol met verliesinghē des vleeschs/eñ der huyt. Eñ daer is aposteme/eñ quade magherhede eñ sweeringhe. Ick segghe dat wy niet schuldich en zijn te verstaen/ om te consolideren/maer om te doen ghesitten dye sweeringhe alsomēt leerē sal in zijn capittel. Die quade discratie eñ die aposteme te doen ghesittē/eñ daer naer te sweeren etter. Eñ daer nae vleesch weder te winnen/eñ ten laetsten te behoedē/wāt in alle wercke van medicinen/ daer sweeringhe inne is/zijn wy schuldich eerst die sweeringhe te doen ghesittē. Galienus seyt/die starcke sweeringe wederslaet die virtuyt bouen al. Die leden die sweerē/ die sweeringhe is een sake/van toe te treckene van vremden steden quade humoren. Auicenna seyt/omme twee saken/ so worden dye humoren ghetrockē totten sweerenden leden. Deene redene is/om dat die gheest loopet met sinen humoren derwaert. Die ander/om dat die sweeringhe dat ledt crancket. Eñ daer die gheest eñ die humorē machtich zijn des ledts in te vloeyene/eñ treet al derwaert. Eñ wy zijn schuldich te cuereren quade magherhede/eñ die apostuemē/eer wi aen die wonde pijnen te comē. Want also Auicenna eñ Galienus segghē/dat alle cōsolidatiue deeren der wonde daer apostuemie mede is. Eñ mē is ymmer dat etter eerst schuldich te supueren. Dan wederomme winnende medicine te legghen in hole wondē. Auicenna seyt die sake waeromme dat quade magherhe de wasschet in die wondē/dat is/omme dat hem dye meester eer pijnt/om vleesch te doen wassen met medicinen/dan om die wonde te supueren. Eñ als dye supueringhe ghedaen is/so zijn wi schuldich die hollichede te vollen met betamelijcken vleesche/eer wi se consolideren/om dat onder die consolidatie gheene hollichede en blijue/daer dagelijcx etter inne worde ghewonnē/ het welcke daghelijcx soude meerderen/eñ dan soudemē dat vleesch open moeten doen. Eñ hoe datmen sweeringhe sal doen ghesittē/ende apostuemie/ eñ quade magherhede/ eñ dat vleesch te winnen om te consolideren. Dat salmē volmaectelijcke vinden in zijn capittel vanden wonden der zenuwen. Die kuere vandē apostuemiē/eñ vander quader discretien sal worden vonden int vijfde Capittel van deser leeringhen. Eñ wy vinden oock die supueringhe vanden ettere. Eñ dat vleesch weder te winnen int Capittele vandē ouden sweeringhen.

Van wonden in dye zenuwen ende haer kuere.

Die zenuwe is een instrument des sins eñ des beroerens. Eñ die ghebenedide god/die elcken lede gheeft forme/eñ complexie/also hē nootsakelijck is/om te voldoen zijn eyghen werck. Hy ghaf der zenuwen groote gheuoelichede. Ende wordē si ghequetst/so hebben si groote sweeringhe. Galienus seyt/om dat si die ghenoechlicste is/ dat si die starcste sweeringhe heeft.

Ghy moet weten dat die wondē in zenuwē/selden zijn sonder sweeringhe. Die wonden die lancks den zenuwen zijn/zijn harde vreeselijck. Eñ dye dweers zijn vreeselijcker. Als dye zenuwe altemale ontwee wort ghesneden/ dan verliest dat ledt dat beroeren/ dwelcke door die zenuwe quam tot dyen lede. Ende als si wort ghesneden ende niet al/dan ist vreese vanden crampe/die vander sweeringe coēt/wāt de sweeringhe ghaet in dye substancie vander zenuwen/ by den ghesnedenen deele/ ende climmet een paerlijckē totten hersenen waert. Ende alsoo is die voorgaen de sake vanden crampe. Ende drye saken zijn vanden crampe/dat is sweeringhe coude ende volmaeckinghe/want hier wte coemt die toe treckinghe der zenuwen/ dye welcke is een dobbele sake der crampen. Ende dat ghesept is vander simpelder wonden der zenuwen dat is men schuldich te verstaen/ vanden wonden der coorden/ ende der musculen/ ende specialijcke der coorden/ dat is tkas/ vanden hoofde

de welcke van Galienus is gheheeten Thenanterus. Dese wonde in dese drie ghelijcke leden loopen in eenen loop int beghin vanden crampe eñ in vreesen eñ in verliese van sinne eñ vant beroeren. Ende men is schuldich te wachtene die wonden die in die zenuwē zijn/ ofte die zenuwe alleene geprickelt is/ ofte dat si dweers af ghesleghen is/ ofte dat si lancs ghesneden is. Eñ is si ghesteken/ eñ die wonde der huyt ghesloten is/ dan heetet gebleynde stekinge. Eñ in die ghebleynde stekinge/ is nootsakelijc die huyt opē te doē eñ daer in te ghieten heete olie van roosen van onrijpen oliuen/ also heet als hijt ghedooghen mach/ die wonde al vol/ eñ op de wonde legt termētijn wel gewasschē tusschē twee pecien wel gespreyt/ eñ saluet al omtrent met heeter olien van roosen met bolo armenico gedect/ eñ legt daer op een linē cleet/ genet al heet/ eñ daer na veel wercs/ eñ bindet niet persende/ Eñ en gesidt die sweeringe niet/ so doetet weder/ eñ vernieuwet dicke metter seluer medicinē dach ende nacht/ eñ saluet met gemeynder olien. Eñ merct oft die prickelinge is onder den voet/ oft onder die oxele/ oft inden necke. Eñ is die prickelinghe in die hant so saluet met deser saluen/ ter steden daer dye sweeringe climt/ climt si ten hoofde/ so verbiet si dē crampe. Eñ om dat by auontueren dye ghesittinghe der zenuwē der sweeringhē niet en ghesidt/ also ghi begheert nochtans en vaet gheen andere/ want het en is gheen beter wech.

¶ Nochtās geduerde die sweeringe seer langhe/ dat en is nyet quaet datment salue met olye van roosen eñ bolus van armenien dat moetmen daer omtrent leggē al omtrēt tlet eñ op tlet/ eñ een luttel opionis Eñ si moeten hen wachtē van gramschapen eñ suchten. Eñ wel ligghē eñ wel rustē/ eñ als de sweeringe rust in die wonde/ eñ een deelkē etters daer wt sendt eñ si vry is vā allen vreesen/ so datter gheene nieuwe dolinghe op en come. Van deser wondē verstont Ypocras/ daer hi seyt ist sake dat in quade starcke wōden/ quade sweeringhen zijn/ totten welckē scharpe humoren loopē metter natuerliker hittē/ niet onderdanich/ om te wordē verkeert in ettere. Eñ daerom seyde hy eñ tis waer dat als dye zweeringhe sidt/ eñ detter openbaert/ dat is een vonnisse van genesene/

☞ Tderde teekē ismen schuldich te verstaene/ in de stede/ dat is/ als die leeke sien/ die onuerghanckelike swillinge int ghewōde ledt/ daer op leggē si pulmēt van smeere/ eñ van cruyden/ eñ van watere ende van mele gemaect/ eñ si corrumperē tledt/ des welcs corruptie is de sake vanden cramp/ want die zenuwe so Galienus seyt/ is van vochter materien vergadert met coutheden/ eñ si wort vol vanden heeten vochtē

☞ Eñ sommige wasschent gesteken ledt in waerm water/ eñ druppent daer op/ om die sweeringe te doē cesserene/ dwelcke is een groot letsele. Galienus seyt tis allen sweeringē saechtinge/ nochtans ist zeer hinderlijck den ghesteliken zenuwen. Eñ tcoude deert den leden seere inden Somere.

Ypocras seyt int aphorismē tcoude is bitende in die sweeringhen eñ ghemeenlike in titana ofte wonde. Eñ Galienus seyt int eynde vandē cōmenten/ crāpe metter wonde alder meest in ghesnedē stedē gheapostumeert/ dien ist tcoude harde deerachtich/ daer om ist opēbaer/ dat die heete drooghe medicine alleene bequame is den wonden in dye zenuwen. Maer niet al te heet/ dat den lede gheen verhitheyde toe en brenge/ noch ooc dat met stoppinge stoppe die gaetkens/ wāt Galienus seyt/ dat die gaetkens vanden ghesteckenē ghestopt zijn/ is quaet. Daerō is die medicine schuldich te sine/ heet/ drooghe met subtijlheden als termentijn in vochtē lichamē/ eñ in drooghē met een luttel eukorbiū ghemenghet asafetida. Een plaester serapinum/ eñ die droessenie van wasse/ ende die vuylheyt van byen vaten. Alle dese zijn goet den ghestekenen zenuwē/ oft dat si zijn simpel/ oft ghecōponeert. Vandē welckē wi volmaecte leeringen sullē gheuē inden antidotarius. Daerō en ist gheen noot te consoliderē die wonde der prickelingen/ niet voor die volmaecte consolidatie der zenuwē. Eñ ghenesinge in supueringē/ eñ in versekerthedē vā apostuenié. Wāt als Galienus seyt/ het gheuiel datter een was ghestekē/ met een griffie in de palme vāder hāt in een zenuwe tottē welckē dat quā een van Tisalis gheselschappe/ die meynde alle die leden te cōsoliderē sonder ander toe doen. Eñ hy leyde daer op een cōsolidatijf plaester/ eñ dat behoorde tottē vleesce eñ totter sweeringē. Waerō dat alle die hant rot wert eñ viel in crampē/ eñ hy was voor den seuendē dach doot. Eñ had hy die wonde geopēt/ eñ hadde hi daer in gedaē heete olie vā roosen. Eñ hadde hijt ghemediciijnt met heetē droogē/ eñ niet met vochtē/ die mēsche en hadder gheen misquame ghehadt. Eñ ware die senuwe dweers ghesnedē al ontwee. Dan waert goet datmen die hoofden vanden zenuwē nayde/ eñ daer op ghelept op den eersten dach/ olye vā roosen/ daer adicke in ghesodē is/ eñ dat op eenē dach oft. ij. dan stroyter op dat puluer/ dat die nayinghe houdt/ Eñ houdt die nayinge mettē. iij. hoeckigē cussenkeelkens/ eñ mettē bindē/ eñ hoet die stene van apostueniē. Eñ bi so gedaen nayinghen/ sal si wordē ghecōsolideert. Eñ also crijcht dat ledt weder zijn beroeringhe dict hadde verloren/ al oft sommighe/ die hē van den hersenen quam by der zenuwē. Eñ die gheuelinghe vandē lede wort schoonder ende starcker. Ende men en is niet schuldich te ontsiene/ die sweeringhe die vander naeldē comt/ want men beneemt dat met olye vā roosen eenwerf oft tweewerf daer op te legghene. Eñ so ghedaen/ en mach si dē cramp niet maken/ om dat die zenuwe al in twee is. Eñ nyemandt en mach daer teghē segghen. Maer wacht dat noch puluer/ noch olye/ binnē die lippen die te gader gheleyt zijn en comen/ wāt tis om die sweeringe te settē Eñ die stipticiteyt vanden roosen/ eñ die olie die gemaect was vanden onripen oliuen. Eñ die conglutinateyt der teekenen/ benemet die sweeringe vanden ledē. Eñ als die zenuwe is gewōt lancs metter nauwinge der oppersten deelen met de nayingen oft anders/ eñ verhoet tlet van te apostumerene/ dat wort lichtelijck geconsolideert/ eñ dat in onedelen leden.

Daer en is gheen dinck nuttelijcker den medicijne eñ den siecken/ dan de ghewonde leden te wachtene van swillingē/ die welcke quaet is te schouwene onder wilē in die wondē der leden. Eñ daer mede moet die medicijn verstaen na die leeringe diemen gheuen sal in zijn capittel/ vae die kuere der wondē/ als daer mede is gemengelde apostuenie. Eñ wordet die wōde verandert/ vander lucht/ eñ si etter maecte/ dat de steken wordē ontbondē. Eñ die nayinge niet en bleue/ dan so maect een supuerende medicine/ die spreyt op een linen cleet/ eñ legget op die wonde. Eñ legget in die nederste side vander wondē een cleyne wieke/

die der zenuwen niet en genaect.Eñ dye daer gheen
sweeringhe en maect/ tot dat die wonde wel is ghe=
droocht.Die medicine die gewonde senuwē suyuert
maectmē aldus.R. honich rosaet gheecoleert.iiij.ʒ.
mele vā gherslen.i.ʒ.incorporeret te gader/eñ siedet
behendelikē dat nyet en berne. Eñ als ghijt vanden
viere doet/so roeret lange met eenē beytel/eñ doeter
toe wittē termētijn.i.ʒ.eñ en vindi gheenē wittē ter
mētijn/so badet hē met coudē water tot dz hi wit is
Eñ als die wonde met deser medicine wel na is ghe
consolideert/so doet tot dier seluer medicine een lut
tel wierooes ghepuluerifeert/eñ mastick/ eñ draecs
bloet/incorporeret eñ legget daer op/ als te vorē tot
dat si volmaectelic geconsolideert is.Eñ daer na soe
legter op werck ghenet in warmē wijn/so lange tot
dat die siecke al gesont is.Eñ isser eenige verharthe
de na die consolidatie int beroeren/ so ghebruyct die
leeringhe indē Antidotarius/int cap.vanden moru
wenden medicinen/daer suldy vinden dye maniere/
hoe ghi hem helpē sult beroeringhe die verhart zijn
na die gheneslinghe.

¶Van wonden in die beenen eñ die kuere.

Nde als dye wonden diep zijn/soo dat
niet alleene dat vleesch gequetst en si/
maer ooc dat been onder dat vleesche/
eñ dye senuwē/dā ismen schuldich te
wachtē ende te besien/ oft dat been al
ontwee is alsoot somtijts gheualt in
die dgye/eñ in die knye/eñ indē arm/ dā is die won=
de seer vreeslic.Eñ specialijck als tbeen vander dgye
eñ vandē armē bouē af geslegē is/ so dat tmerch wt
gaet. Mer deen been vandē beene/eñ deen vāden ar
me wort dicwil dweers af ghesle gē/ nochtās wordē
si daer na ghenesen/Oft tbeen en wort niet al ghesle
ghen/maer daer gaet wel een stuck af/eñ tstuck is al
af oft thancter ane. ☞Een ghemeyne regule is in
dye kuere daer die beenē ghewont zijn/dat is datmē
niet en is schuldich tvleesch te cōsolideerne/ten wa
re dat been wel ware ghenesen/wāt tbeen en wordt
nymmermeer gheconsolideert met warachtigher
consolidatiē/wāt zijn materie was sperma vā tsva=
ders eñ tsmoeders sade/ ten ware in sommighē kin=
derē/ Maer in dye stede vandē beene datter verlorē
is/so wast een ghetemperthede/die welcke is ghehe=
ten Porus sarcoydus/dwelcke is harder dan vleesch
eñ morwer dan beenē/ des welcs materie is tvoet=
sel des beens/dwelcke is drooghe/dye welcke mate=
rie dye natuere plach ghelijck te maken mettē beene
alst been was in zijn eyghen volmaecte vorme/ wāt
dan hadt ghenoech aen luttel voetsels vā dier mate=
rien.Eñ als dye substantie des beens verlorē is/ soo
treet die substātie vele vāder informerēder materien
af/weder winnēde/de welcke dat niet ghelijck makē
en mach/om tghebreck vāder substātie/maer si doet
dat si mach/eñ also verhardt dat temperamēt/alsoo
dat ghelijcker is den beene dan dē vleesche/ eñ is ghe
heetē Porus sarcoydus/ Eñ ist den vleesche ghelijc=
ker/soe heetet Caroporoydes.Eñ om dat tempera=
ment drooghe is/ soe is tbeen harde drooghe/ Maer
wort op tbeen vochte vleesch ghewonnē/ soude dye
consolidatie beletten.Daer om besiet oft tbeen alte=
male af ghesleghē is dweers/ dan legghet weder in/
eñ ordineert na die leeringhe dyemē leerē sal int ca=
pittel/daer suldy hebbē hoe dat ghi die wondē ghe=
nesen sult/die volghet na die ontsettinge oft brekin=
ghe. Ende en wordet tbeen niet altemale dweers in
twee ghesnedē/ so besiet oft dat stuck vanden beene
vast houdet aen eenighe side mettē ghesondē.Eñ dā
pijnt hē te doene met instrumentē daert eerst was/
Eñ doetet mettē voorseydē puluere cōsoliderē met=
ten ghesondē/ wāt daer mede sal tledt schoon blijuē
eñ te vaster.Eñ wast altemale af ghescheydē so moet
ment wech worpē/wāt tē houdt niet vaste. Eñ pijnt
in de side vā dien verlorenē beene te helpene met we=
der wassene/maer die litteekenē moetē daer bliuen/
nochtās machmē der winningē der poren seere hel=
pen met desen puluere/datmē aldus maect. Puluer
Neemt wierooc/mastic/myrre/dragant/gomme vā
arabien.aā.ij.ʒ.meel van fenigrieck.ʒ.j. Dit puluer
stropt oueruloedelijck opt tghebrec vandē beene/tot
dat volmaectelic volcomē is/ Eñ ten laetstē weder=
leyt dat vleesch daer op/eñ niet eer/ met wederwin=
ninghen/eñ suyuerēde/eñ consolidatiē naer dye lee=
ringhe die ghi bouē hadt. Maer merct so wat ghe=
seyt wort int capittel vāder wondē des beens/ men
salder een sonderlinghe capittel af maken.

¶Vander kuere der wondē met fortseringhen.

Ommighe wonden comē van vallene
oft vā slaene/oft met eenich scarp dinc
als stekende oft snijdēde/ als met stee=
nen ghesleghē/ oft met coluē/oft ghe=
stekē teghē eenē weech/ oft vā paerdē
oft dier ghelike.Eñ dese wondē schillen vandē won
den dye met sweerdē ghemaect zijn oft met schieten
oft vā anderē snijdendē wapenē/oft stekēde.Eñ die
worden in een ander maniere ghenesen/ om dat dye
principale meyninghe der gheneslinghe der wondē
is warachtighe cōsolidatie/nochtās is dat niet goet
tottē wondē van desen capittele.Wāt in die persin=
ghe so wordē te gader gedouwet tvleesch/ eñ die lic=
hamen vanden aderen eñ arterien eñ senuwē/want
slaende in snijdēde dinck vā benedē/ daer by ist noot
sakelick/dat alle die ghelike leden die tusschē dē bee=
ne eñ den instrumente zijn/wordē ghequetst/ Waer
by dat wy die kuere daer af in dit capittel sullen voe
ghen.Ende waer dat saecke dat die meester die won
de die van persinghe quame/ wilde vergaderen met
consolidatien/daer soude by nootsaecken comen on=
der die wonde etter ende corruptie by den consolida
tiuen/eñ dat soude tledt binnen corrumperē/eñ sou=
det vuyl maken/ende dier wondē soude veel quaets
toecomen/Eñ quamer toe een quaet meester/so wa=
ret al quaet. Maer quamer toe een goet meester/hi
soudt ter rechter kueren disponeren/op dat hijt ken=
de/om te veriaghen die corruptie vandē lede/soudy
hem helpen metter rechter kuere/Men is dan schul
dich te merckene/oft dat lichaem vuyl is oft suyuer
is hi vuyl/ so doctē laten/ aengemerct datter toe be=
hoort/dats die virtuyt deene/eñ die cōplexie die oef=
feninghe/eñ die gewoonte/die welcke is/al en vint=
mense niet altoos/maer specialick ismē schuldich te
mercken die virtuyt oft hi starck is/eñ en is hi nyet
starck/so doet hem ventuesen setten/eñ ist noot/soo
maect hem die schiterie.Eñ waer die quetsinghe bo=
uen/eñ dat die siecke cranck ware/so ydelt den licha
me met clisteriē/ende die latinghe is schuldich te zij=
ne aen die cōtrarie side/in die adere die den ghequet=
sten lede voetsel brengt.Eñ dat moechdi kennen by
der anothomie die daer vorē staet.Eñ is de quetsue
re sonder wonde/soo saluet dat ledt dat terstont be=

ghonste te apostumerē/met heeter olien van roosen eñ stroyter op pulver ghemaect vandē sade van mirtelli/ eñ bindet sacxkē. Eñ ghi en sult dicwils gheen ander medicine te doen hebbē/wāt die medicine maket die stede vaste/eñ beschermtse vā vuylhedē/ ende al en beschermt si alle die materie nyet vā vuylhedē/ oft vā vuyl te wordē/ nochtās beschermt sy tmeeste deel. Ende en wort si nyet al met deser medicinē beschermt/ende dat daer eenich deel vuyl wort/so doet die stede open/eñ doet dat etter wte/ eñ supureret al/ Ende zijn kuere salmen segghen int tractaet vandē apostuenië. Eñ waer die quetsinghe met wondē/eñ die gequetste stede met olyen vā roosen ghesmeert/ so stroeyter op dat pulver van mirtelli/wāt dese medicine maect de stede vast/eñ en laet de corruptie niet wandelē noch haer verbreydē/Nettet werck ofte eenen lijnen doeck in doderē van eyerē/ eñ in olye van roosen/eñ legghet in die wonde. Eñ op dye wonde/ so legt pap vā een vierēdeel waters/eñ een deel olyē ghemenghet met tarwen bloemē/ ende legghet dat daer op/tot dat die sweeringe ghesetten is/eñ dat etter ghewonnē/eñ daer na supureret/eñ na die supuringhe/wint weder vleesch. Eñ ten laetsten sluytet/ Vanden supuerē/rypende/ eñ droogende/ sullen wy hebben een volmaecte leeringhe inden Antidotario Eñ waer dat gequetste let senuachtich/ als die voeten oft handē/so en dorfdy die kuere niet veranderē/ maer is dat senachtighe ledt ghewont oft gequetst/ en legghet daer op gheen pappe/maer heete olye vā roosen/eñ daer op dat pulver van Mirtelli/ eñ ghewasschen termentijn/ ghespreyt tusschē twee lijnen doeckē. Ende is in dye quetsinghe in die senuwighe steden sonder wonde/als inden voet/ dā plaestert al den voet met een plaestere ghemaect van morwen schippecke/ eñ van meel van boonen/ eñ specialike/ als die vloeyinghe der humoren cesseert. Eñ al ist sake/dat v dese kuere te langhe duert/nochtās en laet se in gheender manierē/eñ als al die sweeringhe ghesetten is/eñ die swillinghe gheminde rt/so beghet een medicine/om die wonde te supuerē/vā huenich roosaet gecoleert/eñ gherstē meel/ghelet in dye wonde der senuwen. Dese kuere was ghepresen van Galienus/eñ si is menichwerf van mi gheproeft/ende ick pijse in practiken.

Van wonden met apostuenien/ ende quade magheringhe.

Ende als metter wonde is een apostuenie oft quade magherhede/men machse niet ghenesen/noch men ist niet sculdich te doē. het en si datmē die apostuenie oft die quade magerhede/doet eerst ghestittē ende corrigeertse/alst elders ghesevt is/den siekē nuttelijck/op datmē dat ghewonde ledt/mach houdē vā apostuenië/eñ vā quader magerhede/dan salmē houdē een vandē vier canonen vā Galienus/ dwelcke is/dye leden te houdē in haer cōplexie eñ in haer natuere/wāt anders en mocht die wonde nyet zijn ghenesen/ het en si dat si eerst wort ghelevdt tot haerder naturē/eñ si wort behoudē vā apostuenië/ eñ vā quader magherhede/ op dat die medicine nyet achter en laet/eñ die siecke ongehoorsaem is dē meestere/Daerō seyt die meester/datter bloets genoech wt is ghegaen/eñ en isser niet genoecht wt/so doetē laten behoudē die articulē/ die tottē laten behoorē/ oft ventuesen. Eñ ordineert hē betamelijcke dieten die int capittel staen. Eñ legt omtrēt die wonde een defensijf vā Bolo armenico/ghetēpert met olie van roosen eñ azijn/also dicke als seem. ☞ Ende ist dan wel heet/ so doeter toe tsap vā eenighen cruyde/als solatrū/Umblicus veneris/virga pastoris. Ende en bindet dat ledt nyet te vaste/noch en latet nyet hanghen/Maer ist den arm/soe houdtten aenden hals/ Eñ ist den voet/ oft been/ legtten int bedde/ eñ isser sweeringhe/doetse ghestittē. Eñ daer toe is goet salvinghe met heeter olie vā roosen/ wāt gheen dinck en is quader/ als Galienꝰ seyt/ dan die sweeringhe des ledt/wāt si maken heete apostuenië. ☞ Eñ dye ghewonde moet hē wachtē vā Venus spel ende dye meester/eñ dye daer omtrēt wandelē. Eñ en laet hē gheen menstruoosche vrouwe sien. Noch die meester en ghenake gheen vrouwe indē tijt van menstruum Eñ doet hē eenwerf ter cameren ghaen/en doet hijt by hē seluen niet/so doetet met clisterien oft suppositoriē alle dage. Eñ en muechdijt hier mede niet beschermen van apostuenien/dats een quaet teekē op die cranchede des ledt/oft op die quaethede des lets oft quaethede der humoren/dan beghinnet te rijpene met pappe gemaect vā meele/vā olien eñ van watere/oft met desen maturatiue/ Neemt bladerē van violetten/vā maluwe wortele/vā heemste/ siedet eñ stootet/eñ van dien water neemt twee pont/eñ ghemeyne olye drye oncen/ meels van lijnsade een once meels vā fenigrieck. ℥. ʒ. siedet te ghader in een panne/altoos roerende/ eñ temperet eñ legghet op dye apostuenie/tot si gherijpt is. Eñ als dye apostuenie gherijpt is/doetet af/eñ ghi die materie niet en cont ghedoen scheyden/ so opentse ten nedersten/eñ kuereertse naer die kuere der apostuenië ghedeclareert int derde tractaet. Eñ nochtās en hout niet op/ ghi en legt daer op dese rijpende pappe/ om die stichtinghe der senuwē/maer met saluinge met olie vā roosen/alsoot staet int capittel vandē wondē ō senuwē. Quade magerhede suldy aldus kennen in die wonde/op dat ghi tuel dat omtrent die wonde ghaet/siet seer root/eñ ghi weet dat int tastē/dat die wonde in hittē is vermaghert. Eñ aldermeest/op datter mede subtijl etter is vergadert eñ root. Den welcken ghy helpen moet/met dat ghi tledt vercoelt omtrent die wonde/met olye vā roosen/ oft met Rasis vnguent in onsen Antidotario eñ mettē sape vā coudē cruyde Koude discracie suldy aldus bekennen daer by/dat die stede wit eñ bleeck is/eñ cout int tastene. Eñ dat detter groot is/dat welcke ghi sult af doen/met heeten olien/oft met olie van Euforbie eñ dier gelijcke/ als olie van Costen oft van lauweren.

Eñ vochte descracie suldy bekennē/by die morwheden der stedē/ eñ wter ouervloedichedē der morwer vuylheden. Eñ die suldi helpen met droogender eñ met wasschinghe des huenichs/eñ wijn daer in gesoden zijn Balaustie/Galle eñ appelen van granaten. Die drooghe discracie/suldy bekennen wt swarthede der spetien eñ der lippen van die wonde/eñ luttel etters/als subtijl fenijn/den welcken ghi sult moetē helpen/metten lede te beschermen/met warmē watere/tot dat tledt root wort/eñ saluent dā met vochten smeere/als van hinnen/van gansen/ honden/eñ dmerch van schenckelen van calueren/ metten dyeten vā goede wel voedende spijse/als vlees sop/wel ghetemperden wijne/morwe eyerē/ cleyne visschen eñ dier gelijcke. Eñ met soethedē van al den lichame

ende vanden ghequetsten lede/ Ende dat en laet nyet also haestelijcke als tlet is ghelept tot zijnder natuerlijcker dispositien/ wederstaet ter stont met contrarien. Ende gaet totter principaelder kuere der wonden / maer also langhe alsser is quade discratie/ oft apostuenie/ so en peyst niet om dye principale wonde/ maer doet dat eerst af/ Ende dese wonde en vermaect niet/ want als twee dingen te gader zijn gheuoecht/ om te kuereren vanden welcken deene sonder kueratie vanden anderen niet en mach worden genesen/ so moeten wi eerst de kuere hebben/ sonder des welcken kuere niet en mach worden genesen. Also Auicen. wille int achterste capittel van desen boecke/ Ende en vergeet in gheender maniere die principale kuere / dat also volken als die toeuallen gecesseert zijn/ so gaet totter principaelder kuere. ¶ Van verwoede honts beten/ ende fenijn de dyeren/ ende die kuere.

Als v een hont gebeten heeft/ ten eersten so besiet/ oft hi seker verwoet is/ want en is hy nyet verwoet/ soo en hebdy gheen ander kuere te doen/ dan te droogen ende warachtelijc te consolideren. Ende ware hi seker verwoet/ hy en soude nz eten/ ende hi soude loopen herwaert ende derwaert/ ende hy en vliedet vanden watere niet/ den mont open / den steert tusschen de beenen/ met wthangenden tonghen/ ende hy en bast niet/ ende die honden vlieden van hem. Ende ooc so machment kennen bider dispositie vander wonden/ want neemt een cruyme broots in dat bloet/ dye worpt eenen anderen hont voore/ hi en sals niet eten ende eet hijt/ hi sal daer af steruen/ oft stapt een note/ ende letse op die won de eenen nacht/ ende tsmorgens geeftse eenen dhinnen/ ende en salse niet eten/ ende eet hise/ ende salder af steruen. Ende als ghi seker weet dat hi verwoet was / so settet een ventuese op dye wonden/ ende treecter veel bloets wt / ende dan wijdt die wonden/ totten welcken dat goet is/ tcauterium van heeten ysere/ dan legter op toetreckinghe/ om dat fenijn wt te trecken/ sommige van desen zijn simpel/ ende sommige gecomponeert. Dit zijn dye simpele/ die leuer van den hont diet beet/ ende vleesch van gesoutenen visschen gestooten/ ende wijn asschen ende bladeren van formica gestooten Die gecomponeerde zijn alle die vrinen van eenen iongen mensche gestooten met wijngaerde/ oft met munten met sout/ ende tempereet met azijn/ ende maket. i. plaester Een ander gecomponeert. R. Gloe van copere / ende sout. ij. deelen/ ende maecter een plaester af. Een ander Stoot onium met boteren/ ende legget daer op/ Ende ten minsten houdt die wonde open. xl. dagen/ ende dit doet omtrent die stede/ Vanden anderen regimente moet ghy weten/ datmen niet en is schuldich te laten int beghinsel/ dat dat fenijn niet en worde ghestroeyt int let/ ende men is hem nyet schuldich te gheuen laxatiue medicine dat dat fenijn niet en worde gestroeyt noch ghetrocken/ Maer men is schuldich daer op te setten een ventuese/ wel sterck/ also geseyt is / om vele bloets wt te trecken/ ende na den derden dach/ so en ist niet quaet laten ende purgeren met eender medicine/ die lichtelic purgeert melancolie/ also is die siedinge van Epitimi met gheyten weye / ende voedet hem met vetten dyeten/ ende maecten blijde / ende wasschet hem dicke dat hooft met siedinghen van schaeps voeten/ ende die hoofden/ ende en laet hem gheenen dorst hebben noch honger/ noch waken / noch pinen/ want aldus wort hi behoet van vreesen bider hulpen Gods/ Ende neme alle dage een werf vanden simpelen medicinen oft gecomponeerde/ die daer toe behooren. Die simpele zijn dese/ asafetida/ alssene/ bolus armenicus/ lelie terra sigillata/ nigella/ mirra/ Genciane.

Een goet ghecomponeert. R. die asschen van cantrorum gebrandt in eenen ouen. iiij. deel wieroock. viij. deel/ maecter een puluer af. ende nemes alle daghe. ij. ʒ. met witten wijn. Noch een goet gecomponeert. R. De asschen van creuetsen. vij. deel/ Genciane. iij. deel/ terra sigillata/ maecter een puluer af. Ende en waerdy daer toe niet gheroepen vant beghinsele/ ende dat beghint te hebben quade toeuallen/ die welcke zijn/ dat hi beghint te hebben quade gepeysen ende quade droomen/ ende dat hi gram schijnt ende murmureert/ ende men get zijn re dene/ also dat hi antwoort sonder vraghen die welcke zijn teekenen van melancolien/ dan gheeft hem een medicine van cantariden. R. Die buycken van groote cantariden/ thooft ende dander af ghedaen. ij. ʒ. lens ghesuyuert. i. ʒ. soffraen. spijc/ galigaen/ nancel/ ana. xv. ʒ. stootet wel ende conficeret/ ende maecter trocisken af weghende. i. ʒ. Ende gheeft een trocisken drie werf/ tot dat hi etter pist/ dan ist goet/ Ende als ghi versekert zijt/ dan laet die wonde na den veertichsten dach. Ende is die wonde van eens serpents bete/ oft van eenen feninigen diere/ dan moet men die wonde wijden/ ende setten daer onder een ventuese/ ende treccter vele bloets wt. Ende tis seer goet dat ghi omtrent die wonde ende dat ledt legghet Mirica/ want het en latet niet al omme loopen. Ende als die prickelinge is in die hant/ oft inden voet/ so gheeft hem driakelachtighe medicine die bouen ghesept is/ ofte die groote driakele/ ende houdet die wonde open/ tot dat al dat fenijn wt is.

¶ Van wonden der ghebroken beenen ende ontsettinghe.

Als een wonde is met brekinghe des beens oft ontsettinghe/ dan ist goet dat ghi in dye wonde legghet/ dat dat bloedt stelpet / ende op die wonde doderen van eyeren/ met olye van roosen/ ende salft dat ledt met allen/ omtrent die wonde met. ij. deel olien van roosen / ende een deel azijns gedect met bolo armenico/ tot der winninge des etters/ ende totter verseketheде van apostuemerigen/ Ende en moeyt v niet/ om die stucken vanden gebroken beene oft te ontsetten voor den. viij. daghe inden winter / ende inden somer ten vijfsten/ want dan ist schuldich etter te maken/ ende verseкert te zijn van apostuenien. Dan set die brekinghe/ oft ontsettinge tot haerder steden na die leeringhe diemen setten sal/ int Capittel vanden gebroken leden. Ende heeft dye wonde stoppinge te doene/ so doet/ dat noch splitinge/ noch bindinge en come op die wonde/ Ende dit muechdy doen/ dat ghi dat daer met eenen schaerse snijdt op dye wonde een ghat/ Ende ouer naeyt die wonde die ghi maket/ in die bindinghe met eenen drade/ alsoo datmen daer door dye wonde vermaken mach / sonder dye eerste bindinge te ontdoene die welcke ghy maket aen dat gebroken been/ oft dat ontsette been/ Want men en is niet schuldich die wonde te vermaken voor den ghe determineerden tijt / als ghesept is in zijn capittele. Maer men is schuldich dat te binden met eender nieuwer bindinge/ die ghi ontbinden moet tot elcken vermaken/ Ende als ghi verseкert zijt/ ende ghi certeyn wel weet/ datter gheen apostuenien comen en sullen Ende ist dat sake/ dat ghy dat verstuycte ofte gebro-

ken been/ oft onsette/ hebt te gader ghelept/ dan legt op die wonde doort gat/ dat ghy maect indē bant eē mondificatijf vā huenich rosaet gecoleert/ ende van gharsten meel/ tot dat die wonde gesupueert is/ ende legter inne draden van witten oudē lijnwade/ totter volmaecter supueringhe/ dan winnet weder vleesch eñ consolideret met weder winnende consolidatiuē diemen leeren sal inden Antidotarius.

Om dat bloet dat wter wonden loopt te stelpen A is dat sake/ datter vergaderde sakē vele zijn/ dye dbloet doē loopē wten lichaē/ als openinge der wondē/ der aderē/ oft der arteriē/ oft haer snidinge/ oft knauwinge haers lichaēs/ oft cranckinge/ eñ die toeuallende saken zijn vele/ als groote volheyt des bloets/ ofte groote scharpheyt des bloets/ eñ dier gelijcke/ Eñ deerste sake is wōdē te slaē/ oft te zeer springē/ eñ te roepē/ grāschap eñ veel ander/ eñ elc heeft haer eygē kuere/ ghehoudē in die medicine/ eñ in dye meyninge van desen boecke/ en is niet/ dan te spreken vander vloeyingen des bloets/ dat wten wondē coēt/ dwelcke wort ghestelpt by die Chirurginen/ hi moet merckē die dispositie des gewontdē/ eñ dat wesen/ eñ zijn outhede/ eñ die virtuyt/ eñ die cōplexie/ Eñ concorderen dese/ eñ specialike die virtuyt die cracht eñ macht/ so laet ghenoech wt gaē vandē bloede/ op dat ghi daer wort geroepē vant begint. Eñ als hi cranc wort/ wildijt dan stelpē/ eñ dat v goet dūct/ So besiet/ oft dz bloet coēt wten cleynē aderē/ eñ arachtich/ dan ist genoech dat mē daer op leet dwitte vandē eye met wercke/ als de deelen te gader geleet zijn/ eñ tsal te beter zijn/ stroeyter ooc op tpuluer van kalcke/ oft van wierooc bouē gesept ter naeyingē/ want dat puluer stelpet dbloet eñ consolideert die deelen. Maer quaēt van grooten aderen/ so en wordet onderwilen niet aldus gestelpt maer het moet hebben. ij. starcke medicinen/ eñ met meer behendicheden/ op dat vloeyt vanden arterien datmen bekent/ als dat bloet al springende wt gaet/ na die openinghe/ eñ sluytinge vandē arterien/ Dan settet uwen vingher/ op den mont vander adere/ oft arterie/ eñ houdet daer eenen langen tijt/ want daer sal bi auontueren eenen druppel stollen/ eñ dan wort die virtuyt seer gesterct/ Eñ dan legt ouervloedelijc daer op/ van desen dinc aldus gemaect/ op dat is een gesnedē ader/ oft arterie. ℞. Wit vet wierooc. ij. ʒ aloes. i. ʒ. maecter af puluer/ eñ temperet mettē witte vandē eye/ alsoo dicke als zeē/ eñ dan menget daer in hasen har cleyne gesnedē/ want deser medicine en is gheen ghelijck/ om dat bloet te stelpē eñ aderen te cōsolideren. Maer als ghi coemt om dye wonde te vermakē/ soo en doet die medicine met gheender cracht af/ maer legter dye selue bet morwer weder op/ op dat si deerste moru make/ tot dat si van selfs af valt/ Ende het is mogelijc/ dat die brandende medicine eer dat bloet stelpt dan dese/ dye welcke men leeren sal in den Antidotarius/ Maer wi en zijn niet seker/ alsmē die roue af doet/ dat bloet en sal weder vloeyen wter aderen/ oft arterien/ dye onder dye roue zijn/ om dat si niet geconsolideert en zijn/ Maer dye medicine vā den wieroocke metten hasen har/ en stelpet niet alleene dat bloedt/ maer het consolideert dye aderen ende arterien/ als ic dicke hebbe gheproeft.

Ende ick sal v toebrenghen een auctoriteyt een exēpel van eenen dye tot minen handē quā van drie iarē

Hi hadde in zijn hant een mesken met eenen scharpē punt/ eñ dye punt ghinc hē int voorhooft/ ende doorstac hem die adere Organica/ eñ niemant en constese gestelpen/ Eñ ick waser toe geroepen eñ quā haestelijc totten kinde/ dat bi na niet en sach/ eñ die ooghen warē hem in zijn hooft verkeert/ eñ zijn bloet quā al wter wondē/ eñ ten hadde gheenen puls/ Eñ ic sette minen duym op thooft vander adere/ houdende daer vaste/ datter niet wt en mochte gaen/ Eñ alsoo houdē de een langhe vre/ begonste die virtuyt te becomene eñ die puls beghonste hē te openbaren/ als oft hy een cleyne draet hadde gheweest/ Doen sandt ick in dye opotekarie/ om dat puluer/ eñ ic en dede minē duym niet af/ voor dat die bode weder quam/ ende dat kindeken begonste zijn oogen open te doen/ ende ick dede die medicine bereyden/ eñ leyde se ouervloedelijck daer op/ met cusseneelen vā werck genettet int witte vanden eye/ eñ ick bandt met eender bindinghe/ ende hiet datmē hē gaue een cruyme broots gheuet in watere/ Eñ des morghēs als ic weder quam was tkint geconforteert/ ende die vader badt mi/ dat ict besage/ maer ic liet alsoo totten vierden daghe/ maer ick visteerdet alle dage/ eñ ten vierden daghe ontbandt ict/ eñ ick vandt die medicine gedroocht op die wonde/ also dz icse sonder fortse niet af doē mocht Doē leyde ic hier op dat witte vandē eye/ met een luttel olien van roosen. Ende ick vandt die wonde ende die adere geconsolideert starckelijck/ Vanden welcken vader eñ moeder seer verwonderden. ☞ Eñ en mochtmen metter medicinen die wonde oft adere niet consolideren/ oft bloet stelpen/ om eenich ander impediment dan moet ghi die adere binden/ oft arterie/ oft treckē se wt haerder stede dat hooft vanden aderen oft arterien/ eñ wriuet oft verbrandet met eenen heeten ysere makēde een groote diepe roue. Een exempel/ een cleyn kint van vijf iaren/ was ghesteken van eenē anderen kinde in die stede van Melanē met eenen cleynen messe in sinen arm/ eñ die zenuwe onder de ader was ghesteken/ Eñ het hadde groote sweeringe/ eñ die medicinen en mochtent niet wederstaē/ want die koude Medicinen en mochten dat nyet wederstaen/ want die coude medicinen dye nuttelijck waren/ om dat bloet te wederstaen/ hinderden/ ende was contrarie/ Doen sach ick dat noot sakelijck ware/ alle die adere te trecken wt haerder steden/ eñ dye te bindene eñ der zenuwen te helpen met olyen van roosen/ Eñ dye moeder vanden kinden/ sandt om eenen leecken meester/ dye mijn vonnisse wederseyde/ eñ geloefde te ghenesen/ eñ ick ghinck wech/ eñ hi hielt thien daghen dat die sweeringe niet en cesseerde/ noch tbloet en stelpte/ so dat die siecke was op de doot/ doen was ick weder ontboden/ ende ic en wilde daer niet gaen. Doen quam een Phisicus een vryent des siecken/ eñ was gram/ datmen niet en hadde gedaen minen raet ende sach wel datter gheenen anderen wech en was Doen vraechde hi den leecken meestere/ oft hijt soude konnen doen/ hi seyde/ ia hi/ Ende hi sneet die huyt lichtelijck bouen der aderen/ ende trackse wt metten handen/ ende verbrande dat hooft/ met eenen drade. Ende doen dede hi daer inne/ heete olye van roosen/ op die zenuwen/ ende het wert genesen/ Een vraghe is/ hoe hi dien/ so langhe houdē mocht met so grooter sweeringhen vanden crampe. Ick antwoorde ende segghe/ om dat si ouervloede alle daghe/ ende dat die zenuwen also daer door nyet en mochten worden

ghepdelt/noch vuult/ Dit is gesept/om dat de wercman moet wesen vroet van saken/om te wercken in ghelijckē sakē/ Eñ en wort die adere met desen dinc niet gestelpt (dat seldē geualt) so moet mē dat hooft vander adere oft arterie verbrandē met eenē heten ysere/soo dat daer make een groote roue/eñ wacht dat ghi die lippen niet en ghenaect metten heetē ysere/noch die zenuwē noch gheen dinck dan die adere. Eñ en helpt al dit niet so moetmen die adere wttrec kē/tvleesch bouen af gedaen/eñ wriuē die adere tusschen die handē starckelijc/Het gheualt onderwilen dat een arterie wort gecorrumpeert oft gesnedē/eñ dat vleesch daer bouē niet en schuert/ofte daer bouē wort gheconsolideert sonder consolidacie der aderē oft arterië. Eñ daer onder soe wort een vergaderinghe van bloede die welcke is een apostuenie ofte die moeder des bloets/vandē welckē dat hem die siecke ontsiet/dat hi die huyt scherē mach/eñ dat bloet wt vloeyen mach/eñ dat is quaet om te stelpen/ Vandē welckē Galienus seyt/datter een was ghenesen vā sodaniger siectē/byden welckē hi leerde/dat hi daer altoos sneeu op leggē soude/als hijt ghecrigē mochte. Eñ daer wt mochtmē nemē/ dat coude drooghe dinghen/ nootsakelijck zijn tot heeten apostuenien.

Vanden Dieten/dat zijn eten eñ drincken voor die ghewonden.

Andē Dietē der gewōder discorderen vele wāt somige geuē aldē ghewondē/alsoo wel int hooft/ als in ander stedē/goedē starckē wijn/eñ goet vleesch vā capoenē/oft vā hinnē. Eñ si segghē dat die sieckē met alsulckē dietē bet ghenesen wordē Eñ segghē/dat twater die leden volmaect/die ghewont zijn/eñ indē winter/ in die apostuenië/eñ corrumperē/eñ cranct die cōplexie eñ doet veel quaets. Eñ dand houdēt vscheydelijc/ eñ geuē den sieckē water eñ broot eñ ghebradē appelē/tot.x.daghē. Eñ ō dat desen boec best sal zijn/op dattē god volbrengt/ende doet af die donckerheyt/eñ vclaert die twijfelike saken/so seg ic dat si heb bē diuersche meyningē/ ō dat si in haer experimentē niet en rieckē die redelike ondersoeckē/ Maer deerste seggē/ dat die ghene die alleene water eñ broot nemē wordē gecranct/ eñ haer ledē wordē ghelept vand natuerlijcker dispositië/eñ datter somige luydē af steruē/ofte lange quelē. Eñ dat ledt en neemt gheen virtuyt/ alst schuldich is te doē. Eñ dese zijn vā coud eñ droger cōplexie/der welcker lichaē eñ die wonde ware cranck/eñ der welcker blase eñ mage ware vcout. Dander segghē/ die wijn dronckē eñ vleesch aten/dat die ghewonde ledē quamē tot apostuenië eñ tot cortse/En dese warē ionc/ heet/vocht vā cōplexië. Waerō dat si alle den anderen verbodē wijn de drinckē/eñ vleesch tetene/Wāt haerder beyder sin en begripet niet al/dan dat si van buytē sagen. Daerō volge ic die leeringe vā Rasis/eñ Galienus/eñ Auicēna/eñ somighe experimente by minē meester/eñ vā mi met redenē gheproeft/segge dat die siecke schuldich is hē te wachtē int beghinsel vā wijn eñ aldermeest is die wonde int hooft/oft in zenuwēachtige stedē/wāt ten is gheē dinc dat die zenuwe so seer quetst/eñ die hersenē als die wijn/alsoo volkē als hi vā zijnd natuerliker hitten wort vkeert eñ ō zijn substācie lijdē door die zenuwē/eñ climt haestelijc tottē hoofde/draghēde met hē die geeste eñ die humorē/eñ hi quetste de gedaētē/eñ ooc cranct hi die gesonde/die een cranc hooft hebbē. Eñ daerō is men schuldich te verbiedē int beghinsel in alle hooft wōden/eñ der zenuwē wondē. Eñ den heetē eñ dē vochten/eñ sonderlinghe totter eñ vāder kuere. Eñ den coudē gheeft getemperdē wijn/ na dē derdē dach/eñ daer na puereerten bat/ maer wacht v dat op tledt gheen apostuenie en come/eñ dier drāck moet zijn water op gherste oft water daer een cruyme broots in gesodē is/eñ met coudē water specialijc indē somer/ eñ eenē mēsche die des ghewoon is/oft mettē.x.deel wijns vā granatē/oft metten sesten deele wijns van agrestē. Dit is eenē volmaectē dranc tottē hooftwōdē/eñ tottē wondē d zenuwē. R.een quaerte waters eñ suyuer gherst.iij.℥.sebestē.℥.ʒ.drooge pruymē.i.℥ suycker roosact.ij.℥.Siedet tot tderdē deel versodē is eñ geeft hē vā desen drācke/wāt hi is verāderēde/eñ hi en verhit niet/eñ hi belet die rueckē/dat si niet en climmē tottē hersenē vand spise der gewond/so segghe ic/ dat die ghene die heet zijn eñ vocht/dien en is niet goet vleesch/noch melck noch gheen spijse/ dan die licht is om te verterē/ ten ware dat hy te weeck/ eñ al te cranck worde/ Maer hy moet ghepaeyt zijn vandē sape vā gherste oft hauere/ost amandelmelck sonder in hoofdē/daer en prijse ic niet dye amādelen noch die vaporeuse vrucht/al groote noten eñ haselnotē/wāt si hebbē een natuerlijc fumositeyt/deerende dē hoofde. Eñ hi mach etē amidum/eñ beet/coolē eñ lactuwe/eñ cruymē vā brode ghewrypt met suyckere. Eñ is hi sō cranc dat hy hē vā gheenē vleesche wachtē en mach/so geeft hē vleesch vā cleynē vogelkens/cleyne kiekenē/leeuwerckē/eñ andere/ eñ van cleynē gheytkens/eñ caluerē gemaect met agresten oft met wijn vā granaten/Eñ dese dieten houdt/tot dat hi versekert is van apostunië/eñ tot dat alle dye sweeringe eñ swillinge vandē ledē ghesetē is/eñ dye wonde wel na gheconsolideert is. Eñ ist een wonde die drooghende is/daer gheen etter in ghewonnē en is/Eñ is die wonde met fortseringē ghemaect/ ofte vand locht verwandelt/ daer winninghe des etters van noode is/eñ versekertheit der apostuenië is/ dat die wōde oueruloedelijc etter maect/eñ dat tledt wel beroerlijck is/ende niet gheswollē/noch wtgherect ende het is sonder sweeringhe/ dan verandert allenskens die dieten/tot dat ghi coemt tot die gewoonlijc dieten. Ende ware die siecke van couder eñ drooger cōplexien/eñ hi hadde bi natueren oft bi ghewoontē een coude crancke maghe/soe ware hē nootsakelijck datmē hē ghaue vant beghinsele/ vleesche ghemaect met wel rieckendē dingen/als ghingebeer/ soffraen eñ dier ghelijcke/ eñ na den derden dach gheeft hem wijn. Ende ware dat been ghebroken met een wonde/oft sond wonde/omtrent dat eynde/dat is totter versekertheden van apostuenien/so ist goet/datmen hem gheue wel voedende spijse/ ende die makē groote eñ starck reparament des beens/als tarwe ghesoden/pappe van mele wel ghesoden/dat meste vandē dieren/ende die penssen vanden ossen wel ghesoden ende alsoo ghedaen/ menget onder een/ ende bindet op dat been/wel vast ghewonden/ Waer omme dat nootsakelijck is den Chirurginē/ dat si weten in haere dyeten/die complexie/ende die virtuyt/ ende dye oudtheyt/ende dat lantschappe/ende die tijden van den iaren/ Dat hi sine dyeten veranderde diuerselijc na dat behoort/eñ der menschē cōplexien/ende hy eu

moet altoos/nae eenen raet niet voortghaen in zijne dicten.

Van opene gaten.

Die vlceringẽ zijn vã snijdingẽ der apostuenẽ oft openingẽ oft vã ongenesene wondẽ oft vã eniger onthoudingẽ/oft berningẽ/oft vã hittẽ/oft vã cauterinsgẽ oft vã snidenȣ droochtẽ oft stoppẽde coude/ ofte vã seer vochtiger materiẽ die dẽ lichaem corrũperẽ/Wãt alle oude wonde/ dye vuylicheyt in heeft/oft fenijn/ oft rouen/ oft daer gheen louelijck etter in en is/dat en is geen wonde ghehecten/maer een vlcus oft swerringe.Eñ eenige meesters seggen dat is een fistel/oft canckere/maer het en is gheen/ maer cancker eñ fistel van desen/als eygen eñ gemeyne/wãt alle geulcereerde canckere eñ fistele zijn vlc? maer niet verkeert/alst geopẽbaert is/elck in zijn capittel.Eñ vã desen vlceren/so Auicenna sept/ zijn.vi manierẽ/want daer is violent/stinckẽde/ diepe canerous/oft bedect corrosijf/vuyl oft quaet/van delende/dats vã quader consolidatien/ Van desen die ghelijckẽ metten fistele/in teekenẽ/eñ in formẽ/als tghe fenijnde canceruese/Ander gelijcken mettẽ canckere alst twãdelende eñ tcorrosiue/ Nochtãs en scillen si niet/alst verclaert wort int capittel vanden canckere eñ fistule geulcereert/Eñ alle dese scillen vandẽ wõdẽ/Eñ wit slecht etter eñ saechte/eñ effen in alle zijn deelen te gader/ eñ niet verscheydẽ eñ sonder stanck Want dit etter is gewonnen wter natuerlijcker hitten/Maer dat fenijn/dye roue/dye vulhede/ eñ alle die oueruloepentheyt der vlcerẽ worden gewonnen van vrẽder hitten/daerõ die violente vlcus/als daer in vloeyt subtijl fenijn/ eñ moru/ eñ dat root is ofte ter rootheyt hellẽde/ofe scharp bijtende tledt/ beteekẽt dominatie van vremder hitten. Eñ ist sonȣ hitte hellende ter witheit waert/sonȣ berninge/beteekẽt dominatie van vremder coude. Stinckẽde/ dats dat groote rouẽ heeft/oft eenich groot ouertollich vleesche. Tdiepe/dat grote diepte heeft/eñ bi auontuerẽ crom. Tcorrosijf is dat met zijnȣ corrosijfheyt corrodeert wãt tscarpe bloet wort daer toe ghestiert. Galienus sept/t scarpe bloet en corrodeert nyet alleene tgoede vleesch/maer oock tleuende. Die vuyle vlcus is stinckende/om dat een vremde hitte heeft/om ghekeert/wten welckẽ dat coemt die vuyle roock als vã vuylen vleessche.

Twandelende vlcus dat herwaert eñ derwaert cruypet/eñ nochtans en gaetet niet diepe/eñ het is quaet te genesen/om dat hẽ by auontuerẽ zijn quaetheyde toe coẽt vanȣ corruptie van al dẽ lichame.Eñ tot ter kuere vandan vlcerẽ zijn vele regulen int ghemeyne Deerste is/ dat si nẽmermeer en wordẽ genesen eer si van haer oueruloepthept ghesuiuert zijn. Dander is ist sake dat dẽ lichame is buytẽ natuerlijcke cõplexie Eñ immer en peyn st niet/om die vlceren te genesen ten si dat si worden gelept tot haer natuerlijcke complexie. Die derde/ist dat sake dat die leuere eñ die milte ghequetst zijn/dat dicke gheualt in ouden vlceren si moeten van haer quetsinghen zijn gesuyuert. Dye vierde is/dat die ghedaente ende die grootheyde der humoren/moeten worden ghetempert met laten/eñ met farmatien ende met goedẽ regimente/ Ende is die locht quaet/so legt den siecke in een goede locht Dit ghedaẽ zijnde/dan moet die meester verstaẽ dye kuere der vlceren/al dat hi mach. Dye violente etterlijcke vlcus/beset oft detter datter wt gaet/root is oft geluwe oft dat onderwijlen schijnt hebbende hitte/dan wasschet met watere daer roosen in zijn ghesoden/ende gherste/aluyn/balustia/lenticulen/ simpel/ende ghecomponeerde/met suyuerẽ honich/ salvende den vlcus binnen/dat wel worde wtgebreydt Eñ ist so dat dat fenijn is sonder hitte/ ende dat ledt gheen hitte en heeft/so wasset met water/ende met wijne daer in ghesodẽ is mirrhe/alssene/marubium sauie pimpernelle/van desen simpel oft gecõponeert met zeeme. Ende alst volmaectelijcke ghesuyuert is so windt dan daer vleesch inne/ende cõsolideret met desen vnguenten/dat vleesch windt in oude vlcerẽ/ ende het suyuertse ende gheneestse/ende daer in conuenieren Rasis/Galienus ende Auicenna.

Een Vnguent.

Re. Litargirium ghepulueriseert/ incorporeret met olien van roosen ende azijn/alsoo veel vanden eenen als vanden anderẽ/altoos roerende/tot dat gemenghet wort/eñ dat si als een vnguẽt/ Ende dit is ghenoet Litargirium/dat nuttelijck is in vele casen/Nu neemt van dien.viij.deel/ ende aluyns/ bolaustia/cucumeris/oft in die stede ghebrãde tedicke/ gebraadt coper/gebrant loot/ ghalnotẽ/draecx bloet/cathime van siluere/ende twaelfste deel van alle den vnguenten/ende menghet/eñ maect een vnguẽt. Dit vnguẽt doetmẽ int vlcus eñ daer op/want het droocht ende wint vleesch/eñ cõsolideret/Dit merct dat in de kuere vanden vlceren/na die suyueringe altoos is goet ghespreyt een lijnen cleet/eñ daer op een vandẽ mondificatiuen/diemẽ segghen sal inden Antidotarius/ ende legghen bouen den vlcus/;van daer dat die humoren vloepen een diffensijf datmen aldus maket.

Een Vnguent.

Re. Bolum armenicum. i.ʒ. terra. sigillata. ʒ. ʒ. olie van roosen/ende azijn so vele dats genoech si/eñ dat morwe si/eñ datter noch so vele vander olien si/ als vandẽ azijn/eñ menghet wel onder eẽ/ Weet dat dit defensijf elck ledt beschermt van corruptiẽ/eñ tvlcus van wijder te wordẽ. Dye vuyle vlcus wort genesen met af te doen die rouen/oft die vuylheyt die daer in is/mettẽ puluere van affodillen/oft met eenen anderen mondificatiue/datmen leeren sal dan te consolideren. Dit diepe vlcus wort genesen/ snijdende daer in met eenen instrumente ghemaect als een clisterie/ met eenigher wasschinghe/als bouen ghesept is int violẽte/na dat dat ledt te coudt heeft oft te heet/ En de na zijn suyueringhe/daer in te worpen water ofte wijn/daer mastick in ghesoden is/eñ wieroock/ende legt buyten een vandẽ mondificatiuen van huenich datmẽ seggen sal. Eñ dalder beste is/datmẽ dẽ mõt vandẽ geulcereerdẽ oft gewondẽ lede/hange nederwaert/eñ bindet vaste ter dieptẽ waert/Eñ tis oock goet/eñ moet wesen/datmẽ hẽ make eẽ nieuwe wõde/int nedste hellẽde/dat daer die vuylheyt wtvloeyen mach/also wort vlcus eerst ghenesen. Tcorrosiue wort ghenesen/met eenigẽ coudẽ bedruckende speciaIijcke/omtrent die wonde/eñ die droochede/vandẽ bloede te corrigeren/met spisen ende drãcke/eñ purgeertene/die roode coleren ende saluen met coudẽ consolidatiuen vnguente/den welckẽ harde goet is Rasis vnguente/inden Antidotarius. Dye vuyle vlcus wort ghenesen/metten stancke af te doen / ende die vuylhede/totten welcken is harde goet hydromel met mirrhen/ende een mondificatijf ghemaect van sape van alssenen/ende ghersten meel/ende van

hueních/vã mirra/dat maectmẽ ald?. Neemt dat sap
van alssene .iiij. oncen / huenich.iij.oncen/ gherstẽ
meel/mirrhe/vã elcx al euen vele.i.℥.verghadert/eñ
vult die binnenste stede met draden vã suyueren lyn-
wade Eñ warẽ daer wormẽ in/dootse mettẽ sape vã
alssene/oft mettẽ bladerẽ van persikẽ/ oft persicaria
ende alst gesuyuert is/dan vleeschet eñ consalideret.
Dat wandelende wort ghenesen met lotene/ eñ met
farmacien purgerende coleren/ende verbarrẽde hu-
moren/ende legghen daer omtrent een defensijf van
bolo armenico/ende terre sigillate als voorseyt/ en-
de met eenen couden mondificatiue/ende onderwij-
len moetment bouen cauterisere/ met eenen gulden
instrumẽte/wãt dat cauterisere/maect dat ledt rech-
te/ende tulcus is quact om te cureeren/op dat die saec
ke bedect is den sinne van quader dispositien vanden
lichame/Eñ daerõ heuet te doen vã rechtmakingen
des lichaems eñ des ledts/alsoot gheseyt is/Ende is
die sake openbaer een ofte meer/soo doet die af/dan
gaet totter cuere/Eñ die saken belettẽde die consoli-
datie der vlceren/ zijn quade dispositien vã al dẽ lich-
ame/als hydropich / oft quade dispositie der leuere/
als oft si te crant is ende vã coudẽ sakẽ/oft heeter oft
droogher/oft vochter/met materien oft sonder ma-
terie/eñ met harthedẽ ende met crancheden der mil-
ten/des bloets niet gesuuert vã melancolien ofte vã
vuylhedẽ/oft zijn scarphede/ oft die aderẽ vol bloets
loopende tottẽ vlcus/ oft ter gelandulen/ als die vl-
cus die comen in die beenen eñ in die voetẽ/oft groo
te harde lippen/oft met medicinen die contrarie zijn
den lede/oft dat gequetste ledt/oft quade magerhede
oft dat vlc? is in een quade stede oft int opperste van
den arm/oft vlcus is ront/ oft het is onder heet van
den beene gecorrumpeert/alle dese belettẽ die cõsoli
datie vandẽ vlceren/Waerõ dat ghi alle dese merckẽ
moet/eñ corrigeren al den lichame/eñ specialick die
principale leden/ Eñ alle die leden te houdene in na-
tuerlijcker complexien/op dat si daer in zijn niet ghe
lijcken/Eñ zijn si ghemagert die af te doene met con-
trarien/eñ tempert die groothеyt/ eñ die ghedaente
vanden bloede/eñ brengen die aderẽ bloet stremmet
se/oft ist mogelijc/snijdt af die glandulẽ/eñ ontbint-
se/dat ouertollighe vleesch daer af/ ende versubtijlt
die groote lippen/ende corrigeert die dieten/Eñ die
ronde formẽ vandẽ vlcerẽ/ dat senuwe oft aderẽ be-
ledt/ somtijt leytmen metten cauterie cutellari/ ter
langer formen/lancs den lede/ende dat gecorrũpeer
de been onder dat vlcus doet af/Ende dat moet ghy
aldus doen. Ghi moet tbeen al ontdeckẽ/oft met ee-
nen ysere tvleesch dat opt been ghecorrũpert is/snij-
den/oft metter medicinẽ diemẽ segghen sal int eyn-
de/oft met heeten ysere/ende dat is best den gheco-
rumpeerden beene/ Ende als dat ghecorrumpeerde
been ontdect is/so en scrappet niet gelijc eenige doẽ/
Maer steect dat been met eenẽ heetẽ ysere/ dan ghie
tet daer op heete olie van roosen/eñ een vandẽ mon-
dificatiuen/die hebben macht dat ghecorrumpeerde
been oft vleesch/sonder violentie ende ghewelt af te
doene/ want doedijt af met couden / schrapende dat
been/oft met crachte/ daer nae ist nootsakelijc dat de
natuere onthoude die buytenste vanden beenen/en-
de suyueret/waerom dat ghi int afdoen die pine ver
menicfuldicht/Ende ghy en moet dye suyueringhe
niet volmaectelijck doen/want daer coemt dicke een
quade fistel af. Die ontamelike medicine wort aldus
ghecorrigeert/ aenmerckende dye complexie van al
den lichame/ende vanden lede/ ende dye graden der
medicinen/want is dat ledt drooghe als dye ooren/
nuesclocken/ eñ alle beenachtige eñ cartiligineuse le-
den/Ende hebben si oock groote vuylicheyt/so heb
dy te doene eene harde droogende medicine/Ende is
dat ledt ende dat lichaem natuerlijck vocht/eñ heuet
luttel vuylheden/so hebdy te doene een medicine die
luttel drooghet/Ende hebbẽ den lichaem eñ dat ledt
vuylheyt/so hebdy te doene een medicine die middel
lijc droocht/ Ende zijn twee leden ghelijck van com-
plexien/eñ deene heeft veel etters/ eñ dander luttel/
Eñ datter veel etters heeft/ dat heeft een seer droo-
ghende medicine te doen/Eñ altoos moet ghy hou-
den die dinghen/ nae die mate der natuerlijcker din-
ghen/Eñ dye teghen natuere zijn/ doet met contra-
rien af/Maer die groothеyt die men daer op lehgẽg
sal en machmen niet volmaectelijc setten/ Nochtãs
ist ghenoech dat die natuere hebbe haer ghelijck/ eñ
contrarie contrarie/ want die wonderlijcke natuere
steect wt dat toeuloeyẽde/ten si dat si ghegaen is wt
haere makinghe/ Ende die suyuerende medicine eñ
drooghende medicine is nootsakelijck in elck holle
vlcus/om dat moet suyuerẽde groote oueruloeyent
heden der derder verteringhen/die welcke nootsake
lick worden ghewonnen in elck hol vlcus/ oft het is
crãcker dant behoort/oft tis starcker dant schuldich
is te sine/is dat dan dat die vlceren zijn ghelijc diepe
ende dat dyewonde is subtijl ende root/ende subtijl
ende ghelu/eñ die stede al omtrent is groene/swart/
oft onder root/Ende dat dye siecke ghevoelt groote
hitte eñ brandinghe/om dat tfenijn wort vermenich
fuldicht/ eñ alst die kattiuighe sien/ ordineren si het
drooghe medicine/eñ dat vlcus arghert altoos.

❡Eñ die bereetkenisse dat die medicine is van cranc-
ker drooghinghen /dattet etter oft dye vuylicheyt
groot ende swart oft bleeck is/eñ dat ledt cout/wit/
valu van verwen ende morw/ende dat die siecke ghe-
voelt coude int ledt. Dit ghesien/ mindert int eerste
caes die droochede vander medicinen/ende int ander
doet toe ende verandert also int werck/alst heeft die
condicie vanden lede eñ vanden lichame/ Eñ die dit
niet en weet/ sal qualijcke ghenesen die vlcerẽ/waer
om datter vele zijn/ dye van lichten wonden maken
quade vlceren/met haeren quaden wercke/die welc-
ke daer nae met goedẽ meesters niet en moghẽ wor-
den ghenesen.

Ende die saechte medicine dye wt den drooghenden
drooghen die vlceren/ die crancke drooghinghẽ heb-
ben te doene/dat zijn dese/Yrios/Aristolo gia rotun-
da/Lupini/meel vã houte/Mastick/Wierooc/ghe-
sten meel.

Dese zijn starcker/balaustia/spicidere/roosen/notẽ
van cypresse/eñ dier ghelijcke.

Dese lichte suyueringhen zijn dese/huenich/ water
van ghersten/gheyten weyde/zeewater / water van
solphere/dat suyuert ende verhittet/ Water van al-
luyn dat suyuert eñ vercoelt/Ende suyueren-
de plaesteren ende vnguenten/ vanden
welcken ghi ghenoech hebben
sullet inden Antidota-
rius.

Vanden Fistelen ende haere kuere.

Fistel is eẽ diep vlcus des welcs mont is nauwe/eñ dẽ bodem wijt/ hebben de binnẽ.i.swillinge harthede/eñ alsõ me als.i.pipe vã een veder/eñ daer inne scillet vandẽ diepẽ vlc⁹ dat vleeschachtich is/wãt dat diepe vleeschachtige vlcus/alst voorsept is/gelijct hẽ in diephedẽ:eñ in dẽ engẽ mont/Maer en ist binnẽ gheene swilinghe harthede/waerõ dat die fistel niet en wort gesuivert met wassingẽ/daer vlcus mede wort genesen/eñ ge suivert. Maer het is nootsakelic datmẽ die hartheit eñ die swillige af doe met cauteriũ oft met eenẽ brãdẽ der medicinẽ/de welcke bernẽde medicine oft cauteriũ die diepte vandẽ vlcus niet en laet meer deren. Eñ die chirurgijn is sculdich te wetẽ dit ghescil/om te weten dat geschil tusschẽ vlcus eñ fistel/ eñ elck te ghenesen met zijnder eygẽder medicinen/ Eñ is dye fistel int vleesch/oft tusschẽ die beenẽ eñ senuwen:op dat onsẽ die senuwe gheẽ corruptie en is/noch tbeen gecorrũpeert/dã is v gheẽ dinc nootsakelijc/dã te nemẽ agrimonie/eñ stootẽse wel met soute als een sause/eñ doẽ dat sop indẽ fistel met eender pipẽ/Eñ van dẽ cruyde maect pulver:eñ dat doet int fistel tot dat doot is Eñ dat wort bekent bider rootheden eñ gheluheden des vleeschs/dat binnẽ dẽ fistel gaet/eñ dan hebt siroop van honich ende wasschet daer mede die fistels/dwelcke ter stont aldus is ghemaect vlcus in deser maniere. R. Een pont waters/ende.i.ß.pont azijns/eñ gesuivert zeem.iiij.pont bladerẽ vã oliuẽ.i. ℥.eñ sagittelle.i.℥.bindtse met eenẽ draet/eñ siedetse totter volmaecthedẽ/eñ latet coelẽ/eñ doet die bladeren vandẽ oliuẽ wt/ ende douwetse wte/ ende dãder hout mettẽ bladerẽ van sagittella/Eñ hier mede wasschet tweewerf des dacchs al lauw die fistels tottẽ bodem/eñ droochtẽ wel/ ende vulten met draden/ ende daer op legt een blat vã sagittella/eñ dit hantiert tot dat hi al geconsolideert is/Merct dat in den fistel die verwe een luttel wort ontverwet eñ niet vele/eñ die materie en is niet seer prickelende/Wãt vã deser be proefder medicinẽ/so wordẽ alle fistelen int vleesche ghenesen/het en si datter substantie vã senuwen/oft vã beenẽ binnẽ gecorrũpeert zijn/ Eñ specialic op dz die fistel niet al te hardt en si/In dese twee manieren so en is niet genoech die medicine vãder agrimonie/daerõ isser nootsakelijc een couterliũ/ oft een barnende medicine/vandẽ welckẽ ghi noch hebbẽ sult/ Eñ ware tbeen benedẽ in die fistel gecorrũpeert/dat doet af/na die leeringe die v in dat ander Capittel is ghesept/Ende gaet die fistel door den wech/ eñ daer dye urine door coemt/oft crom door de bedecte deelẽ des aensichts/gaende tot int hooft/daermẽ den bodem niet gecrijgen en mach/het is beter datmen die nyet en ghenese/dat is te verstaen met volmaecter kuere Maer ghi moget schoonen ende den stanck af doen/ met wasschin gen vã huenich/ende met plaesterẽ/en dier gelijc ist oock best/supnerende ende beschermende/omtrent dye stede te legghen/ om dat zijn quacthept te min soude quetsen.

Ende die fistel in die iuncture vandẽ voete/eñ vanden knien/ende vandẽ handen/ ende vandẽ ellenboge is quaet te ghenesene/ende onderwilen onmogelijck/Ende heuet hi in een ander stede yet ghecorrodeert vanden senuwen/al is dat pijnlijc om te ghenesen daer en is ghenẽ anderẽ wech toe dã eẽ lichte cauterisatie met eenẽ heetẽ ysere oft goude/dat suyvert best dat ghecorrumpeerde ledt ende drooghet/ ende maect recht dye complexie van al den leden/dwelck wort v geleert hier achter/ende als dat herde vleesch volmaectelijcken gesuyvert is/so wint weder vlees ende consolideret.

Vanden gheulcereerden Canckeren.

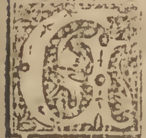

Die geulcereerde cancker coemt vã openingẽ oft vã snijdingen/ oft clievinge des ongeulcereert canckers/ des welcken leeringe ghi hebbẽ sult in dat der de cap. vandẽ apostuemẽ. Eñ hi coemt vã wondẽ die qualic ghenesen zijn/ tottẽ welckẽ vã elders coẽt die vuyle melãcolie/ofte die materie dye totter wondẽ coemt/wort daer gecorrũpeert eñ verandert dẽ vlcus in cãcker. Des canckers teekẽ is/dat stinct/eñ die lippẽ zijn groot eñ bleec/oft swart/binnen glãduleus/eñ alomme dootlagheachtich/ eñ opgelicht/Een teekẽ dat onderschept maect tusschẽ dẽ cancker eñ vlcus/Is tsake datmẽ dẽ cãcker wasschet met looge so wort hi onsẽ vuylder dã hi is/eñ de vuylichept wort als een vellekẽ/ende vlcus en wort niet vuylder/ maer het scoõt/ ende tvleesch wort rooder dant was/eñ het en stinct niet gelijc de cancker/wãt de cancker heeft eenẽ bisonderẽ eygenẽ stanc/diemẽ niet gescriuen en can die welcke cãcker gerõc hebben die kennen hẽ wel bidẽ ruec die vuyl is.

Die gemeyne regule in die kuere vandẽ cancker is/ dat die cãcker niet en wort genesen/ ten si dat hi met alle sinen wortelen en worde wt gerot.

Dander regule coemt van deser/datmen hẽ niet snel dich en is te ghenakene met couden ysere/ noch met heeten noch met bernendẽ medicinẽ/ ten si dat hy in steden staet daermen hem lichtelic wt rotten mach/ want soomen hem meer met violenter dinc genaect soo zijn quacthept meer vermeerdert/Daer om so besiet oft hi is in vleesche steden/daerment al wt rottẽ mach/daer snijdt hem wt met alle sinen wortelen eñ die aderen dye daer omtrẽt gaen douwet wte/dat al tmelancoliosche bloet worde wtgeperst/eñ dan cauteriseert al omtrent met eenẽ heeten ysere/ dan legt daer op pappe vã bloemẽ eñ van huenich/ende vã sape van Eppen/tot dat volmaectelijc gesuivert is/dã wint daer vlees in/eñ cõsolideret. Ende als ghy den cancker genesen wilt/so ydelt tmelancoliosche bloet eñ ten ware dat hi waer in stedẽ daerment niet al en mochte gewinnen/als inden eers/ in die matrice/ in die manlike roede ende daer omtrẽt/ ende inde borst eñ int aensichte/ende den hals/Ende cort gheseet in alle stedẽ daer senuwen oft arteriẽ zijn/dat beter niet en is ghenesen/wãt als si met snijdingẽ oft cauterisringen genesen zijn/so steruẽ si haestelic/ Ende ongenesen leuen si langhere/Maer beschermt tghesonde ledt metten defensiue/eñ wasschet die wonde binnen met gheytenẽ weye/ende drooget saechte/ Ende sal uet met salis vnguẽte binnẽ/dats aldus. R. Ceruse gebreydet Tutie.ana.gemengt met olien vã roosen/ eñ sap vã Portulaken oft vã anderẽ coudẽ cruyden/ dats goet dat de quacthept vanden canckere nyet en meerdere/Eñ hout hẽ wel/hy drincke suueren wijn eñ ete hamelen vleesch/capuynẽ/hinnen/eñ wachte hem vã ossen vleesch/eñ hout hẽ gesondelijc/die siecke sal te langer leuen/Eñ stinct dat vlcus eñ en is soe zeer quaet niet/al heetent sommighe luydẽ cancker/ twort ghenesen met dat puluere vã Affodillen/ende het moet wel gesuyvert worden.

Eñ weet sonder twifel dat geenē warachtigē cancker en wort genesen met eenē anderē wech dan met desen capittel/ wat mē scrijft. Eñ ist so dat v twifelt/ oft dat is een cācker/ oft een simpel vlcus oft stinckende/ die zijn bouē geseyt/ maer wilt ghi dien supuerē: hoe ghi dien meer supuert/ hoe hi vuylder wordē sal eñ zijn quaetheyt meer vermeerderē. Eñ en ist gheen warachtich cancker/ hi wort gesupuert als eē vlcus eñ siedy dat zijn quaetheyt vermeert/ soo laet af vander kuere/ vandē vnguente/ vander tutien voorseyt/ om te scoonē/ wāt wildi dien kuererē eñ ghi die kueren achter volget/ ghi cort hem zijn leuen/ eñ supuert ghi dien/ so verlanget den siecken zijn leuen.

¶ Vant afdoen des consolidatijfs belet/ eñ die kuere

hi hadt ter stont bouē de generale sakē dye vlcerē belettē te cōsoliderene: eñ de leringhe teender somme/ die nootsakelijck is/ om elcke sake af te doen. Nu sal ick v leeren/ hoe dat enige dat belettē/ dye sake mochtē ghedaē wordē met eenē vroedē meester/ ist dat ghi die sake volget met dien capittele/ soe suldy hebben een nootsakelijcke leeringhe tot uwer meyningē. Darrom/ is hi cathocimini oft ydropick/ besiet oftmē hem ghenesen mach/ vā dier dispositien eñ dan geneest hē oft ghi muecht/ eñ en condijs niet soo laetet eenē phisiken doen. Ende is hi catocimus/ die de consolidatie belet in die cueratie/ en moeyt dē siecken niet met corrosiuen/ noch met snidingē: noch en legt daer in cauterien/ noch cantariden/ maer legt op die vlcerē sachte supuerēde toetreckēde tlet lichtelijck/ te houdene supuere/ dattet niet en stinck. Eñ als die dispositie genesen is/ so gaet totter principael der kuere/ eñ dat selue seg ick van quader dispositien vander leuere/ vāder welcker saken wille dat si wort gecranct/ eñ so vander milten/ wāt en zijn dese twee niet in haere dispositie/ so en wort dat vlcus niet genesen: maer dat belet de menichfuldicheyt des bloets dwelcke ghi lichtelijck muecht bekennen. Doet hem laten die ader die den lede voetsel brēgt/ daer na dye adere dye tgequetste ledt best ghenesen mach/ Eñ is tbloet scharp eñ heet/ alsoo gedaen ydelet een luttel/ ende voet hem met couder stiptiker spisen. Eñ gaet voort soot int ghemeyne capittel ghehoudē wort verstaende datter eenighe medicinen zijn/ dye met dat si droogen supueren/ soo hebben si die wonden te consolderene. Sommige zijn bedecte swaere vlcerē/ sommighe zijn simpele/ sommighe zijn ghecomponeerde Simpele als vilinghe van copre/ vilinghe van ysere/ bloeme van copre/ coper gheberrēt/ root vitriool/ eñ alle dye scharpe corrosiue wordē si ghebrant si zijn te betere om te consolderene/ ende haer corrosijfheyt wort ghemindert Een goet corrosijf. Neemt vilinge van copere/ bloemen van copere. ana. i. ʒ. drosene vā siluere ende vā goude. viij. ʒ. gomme van cypresse. iiij ʒ. sal gēme. ij. ʒ. aristologia longa/ rotonda gheberrēt myrtini/ olibani/ wieroocks. ana. v. ʒ. doeter toe olie ende wriuet al in stucken.

¶ Vandē Cramp op die wondē/ eñ haer kuere.

ie cramp coemt bi vele saken in die wōde/ eñ die wordē sommige met vele sakē gecureert bi dē meester Tis hē noot sakelijc/ dat hi weet die dispositiē/ ende wat die cramp is sal hise redelick kuerē. Dye Crāp is een cortachtige ofte zenuachtichede met der welcker die zenuwen wordē ghetrocken tot haeren beginsele. Eñ het coemt om twee saken te gader genoecht. Veruultheде der zenuwē oft der coorden/ oft ydelinghe. Eñ die cramp die wt ydelinge cōmet/ die coemt meest tot grooter ydelinge vā bloede ofte van langer merringen/ oft van langher sweeringhen/ oft van langer cranchedē van appetijte/ Ende dese coemt allensken. Ende eghheene en mach ghenesen wordē. Ende die van veruultheden coemt/ die heeft kuere vandē voorgaendē sakē/ Deerste starcke sweeringe/ tan der coude. Die derde volmakinghe/ Eñ ondwijlen comē alle dese sakē te gader om te maken crāpe/ eer si geconformeert is/ wort si seldē genesen oft niet. Eñ weet/ dat geenē crāpe in wondē en wort gewonnē met cōtrarien/ eñ ghe vandē sakē daer in en comē minderende die sweeringhe/ al dat mach/ eñ beschermē die corruptie vandē ledē vāder coud locht wāt tis seker vandē crāp: op datter nyet op en come vander medicine. Eñ coemt die cortse indē gewondē dat is een teeken/ dat dye cramp nyet comē en sal/ eñ tis een teckē vāder doot/ eñ daer om doet mē daer in heete olie vā roosen/ wāt het coēt meest in die hooft wondē oft in die zenuwē. Eñ ooc helpt mē hem wel/ met latene mettē bussen/ eñ het ware goet datmē die zenuwe oft coordē ontwee snide/ al soudet tlet costē wāt dat ware beter dan die doot: op datment niet en mocht ghebeteren met ander dinghen.

Een man was gewōt int hooft/ eñ dat velleckē daer die beenē mede te gader houdē. Nochtans en hadde dat hersenbeckē niet. Eñ een meester soudē genesen eñ hy cōsolideerde die wonde/ eer si ghesupuert was ende hy creech den crampe/ ende hi wasser toecomē/ ende hy creech veel apostuemen omtrent dat aenschte/ Ende dat is oock een quaet teeken in hooft wonden/ ende men seyde dat hi ouer doot lach. Men wilde dat hi minen raet dede/ ick dede dat hooft scheeren ende ick vernyeude die wonde totten bodem toe/ ende ick vulde die wonde met heeter olien van roosen/ ende ick salfuede al dat hooft metter olien/ ghemenghet met een luttel azijns/ ende den hals met oliē alleene/ ende ick leyde op die wonde dooderen van eyeren met olie vā roosen. Ende ick leyde op dat hooft werck/ ende bandt/ eñ ick ghaf hem tetē sop van kiecken met commine/ ende claeren wijn met veel waters/ Tsanderdaechs was hy bet te ghemake. Nochtans vandick die wonde droghe/ Ende ick dede weder die saluinghe/ Ende des derden daechs was dye huyt gheuocht/ die eerst seer drooge was/ ende alsoo hanteerde ict tot dat die wōde etter ghaf/ Eñ als hi vanden crampe ghenesen was sonder cortse/ Eñ ick en weet niet dat ick oeyt eenighen sach daer die crāpe was in zenuwen/ daer dese medicine niet helpē en mochte hy en starf. Het is hem seer goet ter crampē/ dat laten int beghinsel/ op dat hy starck is/ ende veruuylt/ ende datter luttel bloets wt gaet int eerste eñ dē hals ghesalft met heeten vnguēte als mudeñ ende euforbium/ ende maket cleyne steken inden hals/ met cauterien/ tusschen elcker spondule soo dat niet diep en ghae/ daer na bindt langhe wolle daer op/ eñ begietse met heeter olien/ ende doeten swighen.

Ende daer zijnder sommighe dye den siecken gheuē om dye cortse te hebben/ heete vnguente: eñ seggen dat dye vry zijn vanden crampe/ maer ick en pryset niet/ want daer comen af ouerlopende humoren ende oock meest fluymen. ☞ Dye teeckenen/ dye spasmeerē/ ghemeyne ende simpele: dat zijn dye sweerin

ghe hebben int cromme vandẽ ooren oft der palperẽ oft der cromheden der lippen/swaerheyt vã zwilgene omtrent den hals. Die simpele zijn dict doen bekẽnen. Die .iij. crampẽ zijn dese. Emprocanus/ empicanus/ Thetanus. ☞ In emprocanus/so wort toe ghetrocken dat voorste/deel vandẽ hoofde/ende het wort ghecromt/ende die siecke en mach niet op rechten de mont is ghenaut/eñ dye vingherẽ vander handt zijn ghesloten in dye hant. In Emprocanus/so wort den hals achterwaert getrocken/eñ den mont blijft opẽ ende die vingheren zijn wtgherect. Ende Thetanus houdt beyde die manierẽ/so dat hy dẽ hals herwert noch daerwaert buygen en mach/maer hi staet rechte/eñ by auontueren al den lichame van bouẽ tot beneden. Alle dese teekenen zijn verbodẽ vander doot/ als dye wonden zijn int hooft/oft in zenuwe. By der gracien Gods/soo is voleyndet dat eerste tractaet/ Nv willen wy beghinnen dat ander tractaet. Ende sal zijn vanden particularen leden ende wonden dye daer op comen moghen.

¶ Hier beghint dat tweede boeck: het welcke tracteert vandẽ particularen leden/eñ der wonden die daer op comen moghen.

Na dat wi beloeft hebben/comẽ wy totten particularen kueren: na die diuersche leden des lichaems/ Beghinnende vandẽ hoofde tottẽ voeten. Eñ wy settẽ voor die Anathomie van elcken lede/ende ordinerẽ die kueren der wonden. Dat hooft is ghemaect van drie deelen/vandẽ vleeschachtighen deelen/ende vandẽ hersenbecken: eñ vandẽ hersenen Tvleeschachtige deel is bouen daer op/eñ is argher/ dwelcke menichfuldelijck doorgaen is met musculẽ Die winninge des hars is nuttelijck/om dat coude eñ die hitte niet haestelike gaẽ en soude door die huit Eñ die gaetkẽs/om dat daer die fumositeyt oft dõp wt soude vliegen/eñ dat hooft is te schoonder: ende het treet die cõplexie vandẽ hoofde. Eñ die lacertatige huyt was ghewonnen opt hersenbecken eñ tvleesche/om dattet decken soude/dwelcke is gheworñẽ van subtilen zenuwen eñ draden subtilijcken ghefoormeert metter huyt. Eñ ooc ist profitelijc/dat dat hersenbecken ghedeylt si. Waert also dat deen deel ghequetst worde/dat nyet al ghequetst en worde. Ende om dat deen been op deen side nyet morwer en soude worden/dan dander. Eñ om dat die aderẽ / soudẽ hebben haeren wech/bi den welcken/ dat si neder dalen. Eñ brenghen den hersenen haer voetsel/ ende om dat dye zenuwen souden hebben haeren wech/om te gaen. Ende om dat die vaporen/souden eenen wech hebben om te vlieden vandẽ hersenen/Ende om dat die harde moeder/soude wordẽ ghehanghen: dat dat hersenbecken: noch die hersenen niet quetsen en soude. Eñ daer toe wast vã twee tafelen slechte eñ saechte deen onder/ende dander bouẽ/ende tusschen beyde spongiachtich/om dattet soude zijn doorlochtich/ Ende dat den roocke des hoofts te bet wt soude vlieghen/ Ende om dattet dye hersenen nyet te seer verswaren en soude/ Ende sommighe meesters tellen

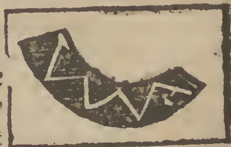
meer beenderen/dan die sommighe meesteren doen. Die waerheyt is datter ses zijn ende een dat die ses te samen houdt achter. Dat eerste been is dat been vanden voorhoofde oft coronale/ dat hem houdt bouen den wijnbrauwen totter vergaderinghe/die dat hooft dweers deylt/ende is gheheeten Coronael/Ende dit been heeft veel verghaderingen in dye wondẽ vanden voorhoofde/ende daer om tellender die sommighe twee. Ende twee ander beenẽ worden vergadert met dyẽ coronale dweers in die middewaert vã den hoofde metter iuncturen vanden coronale ende wordẽ te gader ghebondẽ met eender iuncture/ de welcke gaet lancs den hoofde van voren tot achtere De welcke is gheheetẽ Sagitarius/ om dat si is/ghelijck als een schiet/ oft pijle/ Ende dese iuncture wort gheuoecht metten coronale aldus.

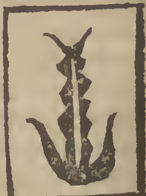
Dese twee beenẽ zijn gheheetẽ Vernalia/om dat haere figuere vander menghelinghen is: als die figuere vã Verni/Ende si zijn int opperste deel vanden hoofde/als eenẽ schilt beschermẽde dat hooft. Dat vierde been is achter/ende is gheuoecht metten voorseyden vernalen/met eẽder menghelinghe ghemaect in die maniere vã dien beene/dat aldus is gefigureert ende ghemaect aldus.

Eñ die derde mengelinghe die de vyer beenen vergaderẽ is aldus/ So dat die bandt vandẽ eenen/ghaet int hole vandẽ anderen. Ende dese vergaderinghe

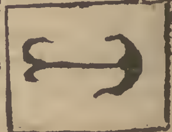

vanden beenen/was aldus ghemaect int hooft/ om die hulpe diemen wisen sal. Ende daer is een ander been/datmen heet tbeen vã Alaudaso/eñ is een hart been/dat in dye middewaert door ghaet/dat alle die beenen vandẽ hoofde draghet/eñ het is oock gheheeten Pucellis/eñ het is vast metter eerster spondulen vandẽ halse/ Ende dye figuere vandẽ halse metter verghaderinghen vanden vijf beenen/is aldus.

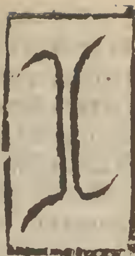

Ende aen dye rechter side/eñ aen dye slincker side vanden voorseyden beene Vernalium/die lancks den hoofde zijn Bouen so zijn twee beenẽ/aen elckẽ side/ende die hebben vaste toeworpinge/ niet met een zaepingen met Vernalium/maer met Mondosa/dat zijn beenen/ende zijn daer onverghadert/elck in zijn deel/ende si zijn harde hardt/eñ doorghaet alsoo dat hooren/ende si zijn gheheeten Petrosa. Ende sommighe seggen/ datter vier zijn/ twee te gader geuoecht aen elcke side/ Ende alle dese wordẽ gheuoecht metten beene des hoofts.

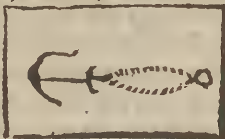
Alle der beenen des hoofts na der waerheyt is sesse Dat been coronale is een been/ende het ghaet totten wijnbrauwe/ Ende die twee beenen Mondosa/ Ende die twee beenẽ Vernalia/ Ende dat been Alande/ Ende daer is een dat die sommighe seggen/dat heetet Passilare/ Maer het en is nyet vandẽ beenen des hoofts/maer het soude draghen die beenen/ als eene vergaderinghe van alle den beenen / alst voorgeseyt is met drie verghaderinghen ofte te samen voeghinghe van Mondosa/ ende dat is ghefiguereert/ ofte ghemaect aldus.

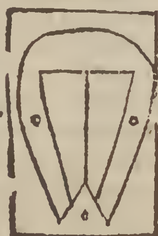
Eñ met twee vergaderinghen vanden eenen totten anderen om sterckende/ eñ is gemaect aldus.

Ende dan isser noch een wel by / oock crom rō thept des hoofts eynde/eñ dat is gescapē aldus.

Hier nae volcht die Anathomie van des menschen hoofde.

Dit is die natuerlike forme vandē hoofde/dat ront is/om dat te meer houden sal/eñ om dat te min quet sen sal/hebbende vorē eñ achter eē blikinge/ om dat den wtghanck der zenuwē/stede sal vindē/Eñ het is nootsakelic/eñ het wijst Gal.e.eñ Ypo.te vindē drie ander makinghen vanden hoofde/Deenē/op dat die blikinghe niet en is voren/ ende dat daer slecht is/eñ dat wort verloren in die mengelinge met tcoronael Tander is op die volheyde/dat achter verloren wort eñ dat achter slecht is Eñ hier wort die mengelinge van allen onthoudene verlorē.Die derde/op dat niewers gheē bultachtichede en heeft/ maer dat al ront si/dan en isser maer eene naepinghe van den herssebeckene in die middewaert vanden hoofde/ het ware onmogheliick/ dat thooft een andere forme hadde/sonder menghelinghe vā anderen deelen der hersenē/dwelcke waer contrarie den leuene. ☞Wetet dat byder middelster napinghe des hoofts/ daelt neder eene adere/eñ gaet ter leueren/eñ doorgaet therssebecken/eñ door tweē Passidaris/Eñ by haer climt een arterie comende vander herten/eñ worden te gader gheuocht/Eñ haer winninge is int harde vellken dat onder binnen naest den herssenbeckene leet/ Eñ tisser aengehangen in die vergaderinge metten velachtigen bindingē die vā hē comē/comende wtē necke/so wort dat velleken gewonnē/dat die beenē bint/eñ is geheetē harde moeder/Daer was vā doē datter een arterie op clam van beneden/ want haere subtijle bloet ende haer beroeringe is stekē/Eñ hadde si neder ghedaelt/twaer te heet/nu tempereert hem int climmen/Eñ het was recht/dat die adere daelde om dat haer bloet dicker is in die aderen dalende geordineerlijcke/Eñ dese aderen staende ende rustende volmakent metter harder moedere/ Ende si keeren weder ter subtijlheden/eñ worden gecontinueert /eñ winnen piam matrem.Daer na dalen si in die herssenen/eñ brengen daer tleuen eñ betamelijck voetsel/ eñ den herteliken gheest/Die welcke also is in de hersenē/Eñ hi wort anderwerf opgerecht/ eñ neemt natuerlike forme die pia mater omuāgt/ eñ sceydet die herssenen in drie cellen/Dats te wetene/voren/ eñ in de middewaert/eñ achtere al zijn si aldus gescheydē Tvoorste wort openbaerste gesceydē in tweeen/waer om dat sommighe segghen/ dat tvoorste lichaemkē wijder is eñ meest/eñ heeft meest gheckē/om dat begrijpelijckste is van vele dingen/ want tis van emagi natuer virtuyt/tneemt eyghen instrumēt de dingē begripende vander fantasien/ die welcke die gemeyne zijn/eñ heeft eyghen instrumenten die hem dienē ¶Eñ die herssenen zijn cout eñ vocht/in compratien vander herten eñ van al den licham/ nochtans wort dese celle geuonnist in compratien van den anderen heet eñ drooge/Eñ die middelste is diminute/ eñ gecompeert naer eenen pijnappel/ voorwaert scharp / eñ achterwaert wijder/om dat meer nemen sal/tot dat by estumacien senden sal/eñ sentencie geuen sal/ Eñ dit lichaemken is ghestelt tusschen twee doeninghē der herssenen/met twee ghaten te ghader geuoecht/ die desen lichaemkē zijn een bedde eñ zijn sittinge dat wt wort gerect/alst die ymaginatie neemt/Daer na wordet opt selue toe getrocken als een worm/alsmē peynst om te begrijpene die dingē/totter sententie af is gegeuen/Daer na wordet weder wtgerect/Dit lichaemken is mindere dan dādere alst verclaert wort Eñ dat minder is/is orbaerlijck/om datter vele dingen begrepen souden worden in luttel/ Eñ twort in compratien vanden anderē heet eñ vocht geuonnist Daer na coemt dat achterste lichaemken dat meerre eñ harder is/ Ende dit in ghelijcke vanden anderen wort cout eñ drooghe geuōnist/Eñ dit is in die middewaert wijt:eñ achterwaert scharp:dwelcke pronūcieert die sentētie/ eñ tneemtse vore/eñ houdtse vholen/eñ stiertse voort int ghat/ wt die welcke dat Nucha coemt/ door tselue gat van Passilaris/ende door de herssenen eñ haer vellekens/die cout eñ vocht zijn om die hertelike hitte/eñ si zijn wijt/ende wit als een witte tafel/om dat si te bet souden nemen die dispositie van duechden ende zeden.Een meester seyde my/ datmen een celle verliesen mochte/ eñ te liue bliuen/

¶Van quetsinge des hoofts sonder broke.

Eñ is thooft gequetst sonder broke/eñ sonder quetsinge van herssenen/dan soo en hebdy niet te doene/ dan dat haer af te sceeren/eñ die stede te saluene met heeter olien van roosen/eñ met tpuluere van mirtillorum vanden sade/eñ parst die stede met eenen bande/tot dat die stede ghenesen is/ ende die swillinghe wech is.Eñ als die swillenge vergadert is/soo sceydet die materie/Eñ geneest ghijt/ tmach wel wordē gecorrumpeert/Eñ bleef daer eenige corruptie/soo doet die stede open met een vliem/eñ doeter al dettere wte. ☞Van tghebroken herssenenbecken sonder wonde.Eñ wordet therssenbecken gebroken sonder wonde des hoofts/dat wort bekent/ bider dispositiē der saken/Eñ aen te merckene dē sieckē/ oft die slach starck was/oft dat die siecke van hooghen viel/ ende aenmerct oft zijn herssenen verschotē zijn/oft hi grote sweeringe geuoelt/Eñ doet procuē oft therssebecken geschuert is/Gheeft hem eenen draet geknoopt eñ gewast inden tanden/eñ stroopt dien door uwen duym eñ uwē vinger/Ist gescuert/die siecke en salt niet connen gedoogen/oft proeuet met andere proeuen dier vele zijn/als met een plate was ouer al daer op geleet/eñ alsoo verre als die schuere gaet/soo salt smilten. Ghi moet weten/dat therssebecken mach geschuert zijn/eñ dat die herssenen gheene quetsinge en hebbē/Maer van die broke hebbē si dicwils pine Maer die brekinge des hoofts oft der ander beenen

is diuersche/eñ zijn in vreesen/om die toeuallen/ dye der brekinghen dicke toecomen.

Vanden toeuallen der ghebroken dinghen.

Hy en is niet/noch hi en was noyt/ die alle die toeuallen mocht ebeschriuē/ Eñ alder meest als die hersenen wordē beroert int beghinsel/daer na quamen quade toeuallē. Al heeft dā die siecke eenē goedē meester/hi sterft by die quade toeuallen/die comē totter quetsinghen vanden hersenen/ eñ vandē vellekens. Dat zijn stoppinge vandē lichame oft vloeyinge vā den lichame eñ losheyt vandē oogen/oft crōheyde/of traninghe/starcke scotomie/eñ scraemhede. Eñ veranderinghe van alle den virtuyten/ eñ si en verwandelen yiet alleene/ die gheestelike virtuyt/ maer ooc die natuerlijcke/eñ die leuēde/eñ die sinlicke/ eñ dye beroerlijck. Eñ den siecken coemt toorne toe/ eñ verstooringhe vā alle den sinnen/eñ die openbare eñ bedecte virtuyt/als die ymaginacie/dat si bi wilē meynen sien/dat si nyet sien/ eñ dat si redelijc meynen te antwoordē/so antwoordē si ydelijc eñ sonder vrage Eñ vāder ghedenckenisse/ so dat si haerē namē niet en gedenckē. Eñ onderwilen wort haer beroeringe beswaert/so dat si hē niet en mogē verroerē/eñ alder meest omtrent den hals/eñ versuchten diepelijc. Eñ onderwilen verghaet die cortse eñ schuddinghe. Eñ coemt dan deen schuddinge op dādere sonder cortse dats een quaet teeken. Eñ volget daer na die cramp so ist sonder twifel steruelijck/ eñ die tonghe swart/ Eñ puystē omtrent die kinne/ oft ooc in eenich deel vandē hoofde/dan in die wonde/dats een quaet teekē. Eñ onder wilen vloeyter etter eñ bloet wter nuesen eñ wter ooren. Eñ comen dese teekenē oft tmeeste deel sonder twijfel/die siecke sal steruen/ eñ alder meest/ist dat hier in gheduert. Eñ ooc ist/dat die siecke in goeder dispositiē heeft gheweest/ eñ hem daer na comen quade toeuallen. Eñ onderwilen comē in die dispositie vanden siecken quade toeuallē/ eñ alst hem gaet beterē/dan beteekent dat goet. Dā en ontsiet die cracht vander quetsinghe niet/bi die cracht vander medicinen.

☞ Een aenroepinge des heyligen gheests.

O heylighe gheest/die alle dinck veruult/eñ maket alle dinck heylich/verlichtet eñ bestiert toch die ghene die in desen boec lesen sullē/dat si muegē verstaen tghene datter wel in is geset/ eñ dat si muegen met uwer claerheyt corrigerē tquade/specialick in dit geual/daer ick yet in onconstich ben/want die dwalinghe waer quaet af te doene in die clieuinghe vandē hoofde/by den verscheydē wercken die de verscheyden meesters wercken. Eñ alder meest int werc daer die leeke meesters mede wercken.

¶ Vanden wonden int vleesch/eñ die kuere.

Nu ick sal beghinnē vanđ simpelder cure vandē wondē int vleesch vanden hoofde/ als vandē beginsel daer gheē queetsinge vandē hersenbeckē in en is ☞ So merct/oft si met eenē swaerde gemaect is/ oft dier gelijcke/so naeyt die wonde/eñ stroeyt daer op tpuluer vāden kalcke voorž/eñ doet dat al bi ordine. Eñ is die wonde ghemaect met stockē/oft met vallene/oft met perssinge Dan ist nootsakelic/datmē daer.i. maturatijf op legge/gemact vā.i. vierēdeel waters/eñ.i. deel gemeyn der olien/eñ bloemē vā tarwē/dats ghenoech si om pappe te makē tot dz de gequetste materie rijp is. Eñ dat spreydet op.i. cleet/eñ legt dat daer op/eñ de wōde eerst geuult met lijnwaet genet in olie vā roosen eñ doderē vā eyerē/tot dat die wonde etter heeft begaecht eñ die sweeringe ghesaechtet is/ Dan legt in die wonde dradē vā oudē suyuerē lijnwade/eñ vult se wel/eñ legt daer op een mundificatijf vā huenich rosaet/eñ gharsten meel/tot dat si volmaectelijc gesuyuert is. Eñ omtrent die wonde/so legget vā tbeghin tottē eynde/dat die wonde ghesuyuert is/een beschermende vā bolus voorseyt/Eñ daer nae wint vleesch/eñ consolideret.

¶ Van wonden int hersen velleken.

Eñ coemt dese wonde totten vellekē dat tbeen bindet/al en is tbeen niet gequetst/so en rekent dit niet voor groot leet/Maer hebt heete olie vā roosen eñ ghietet die in tottē vellekē/tot dat in die wōde gheē sweeringe en si/eñ bereyt die wonde als ander wonden vandē hersenbeckene/eñ vandē hersenē/Eñ beschermtse van coude/ende oock inden somere/want tcoude deert ouer seere/ den ghewondē beene eñ velleken. Eñ eenighe zijnder die op alle wonden vandē hoofde met brekinghe des hersenbeckens oft sonder brekinghe/in wat manierē dat ghequetst is legghen si daer op een cleet genet in een vnguent dat si aldus maken/Neemt witten hers een half pont/olie vā roosen.v. ℥.wit was.i. ℥.smiltet/eñ maect daer af een vnguēt/eñ daer nae siedet in wijn een luttel/Eñ dan netten si daer in lijnen cleederen/eñ sniden daer in ghaten/eñ dan leggen zijt daer op sonder middel/ eñ op sodanighe/legghen si op beyde siden cussenee len ghenet in warmen wijne/eñ op beyde dye cusseneelen legghen si werck/ eñ dat verbinden si met eenen bande vaste/Eñ gheeft hem goedē wijn te drincken/eñ gheeft den sieckē teten/goet vleesch/ van capoenen eñ van hinnen. Eñ verbieden hem water te drinckē/Eñ segghen datter meer ghenasen/ dan storuen met die kuere/Maer om dat alle die auctoors zijn teghen dese kuere/eñ specialijc in die dietē/so en dorste ic noyt dese maniere proeuen/wāt men en is niet schuldich in smenschen lichaem te proeuene/dat der redene niet en ghelijct/want alle autoors concorderē daer in/datter ghzen dinck en is/dat soo zeere zenuwen quetst eñ dye hersenē/als wijn eñ vleesch ende koolen/eñ brengt in heete apostuemē/eñ die sodanige dyetē in gesondē tijden hanteert/die woordē wel gesterct met dien seluē in ghewondē tijdē/Nochtās ist te ontsiene van heeten apostuemē. Jck en gae also niet voort in die dyeten/maer so ic seyde int capittel daer af/eñ alsoot voorseyt is/omtrent die wondē int hersenbecken. Oock mercken andere in dye brekinghe vanden hersenbeckē/ofte dat dye brekinghe is met eender grooter wōde/ ofte met eender cleynder wonde/ofte sonder wonde/Js die wonde groot dat ghy totter brekinghe vanden hersenbecken comen moecht/Soo besiet oft daer yet is vandē beene/ datmen schuldich is af te doene/Soo doen si dat af ende legghen tusschen dē hersebeckene eñ de harde moeder/een suyuer lijnwaetken genet int witte vanden eye eñ wt geduwet/Si vullen alle de wonde vanden hersebeckene met sodanighe cleederen/ Jn die wonde buytē in dat vleesch/ leggē si werc in eyerē genet tot dat die loopinge vandē bloede gesetē is/eñ onder die wonde eñ in die wonde/leggē si een droech cleet/ eñ op die wonde pappe die etter maect/als detter gewonnē is/so legghē si in die wonde drooch werc/oft

cleederē oft dradē/Eñ omtrent die wonde saluē zijn/
met vnguentū fuscū/eñ int eynde so leggē si apostoli
cū. Eñ ware die brekinge met sweerigē oft met clie-
uingē/so besien si oft binnē door gaet/eñ doē dē siec-
ken die nueselockē eñ den mont stoppē/Eñ doē hem
blasen/ofter eenighē adē wt gaet/oft bloet oft ander
materie/eñ in die proeue en twifelen si niet / het en si
door/oft ten is so na alst dooghe.

Eñ dā tripanerē die sommige die schuere vādē eenē
eynde tottē anderē doort hersenbeckē met yseren in-
strumētē/alsomē thonē sal in dit cap. Eñ het is quaet
datmē aē beyde sidē vander schuere doorgaet/Maer
het is genoech als andere doē/diet bedt doē aen deen
side vanđ schuere/aen die side die meest helt/om de si-
de vandē hoofde te doorborē/ eñ te maken so veel ga-
ten by malcanderē allser noot is/eñ makē dan een al
sulcken gadt/dat/isser yet geuallen op de harde moe
der/datment daer door purgerē mach/Eñ dese werc
ken best/eñ olso vele als der tripaneringē toe behoor
Eñ als si die gatē gemeact hebbē / soo snijdē zijt met
eenē beytele vandē eenē gate tottē anderē/ so datmē
alle tbeen op mach lichtē tusschen der schuere eñ dye
gatē eñ doent wech/ eñ dan gaē si voort als in dāder
gesept is. Eñ die maniere vā tripanacien moet v ge-
noech zijn/als ghi dē wech vā Tripanacien kiest/Eñ
die instrumētē daermē mede is sculdich thooft te tri
panerē/moetmē aldus gheformeert zijn/dat si aen dē
punt scharp zijn/snijdēde met.ij.cantē oft met. iij.al-
toos die cantē wijdēde / dat si niet en mogē doorgaē/
totter substancie vandē vellekens/ Ende ghi moeter
veel bly hebbē/deē meerder dā dander/ Ende werct
eerst mettē minsten/eñ dan met eenē meerderen/Eñ
dits die forme vandē tripanier instrumenten.

Eenen stalenen beytel met eenen loodinen hechte/
slaet opten rugge met eenē hamere/ eñ rijmet eñ effe
net die groeuen met den gecromden hake die binnen
snijdt daer hi gecromt is / eñ aen dander side nyet/eñ
dan vult die wonde die buytē is int vlees met werck
so datmēse open houde/tot dat die natuere in die ste-
de vandē verlorenē beene een reparament dat de ste-
de vandē verlorenen beene veruult/ghewonnē heeft
daer na kuereret die wonde buytē naer die gemeyne
kuere der wondē na de voors maniere/eñ alle dande-
re manierē gelikē deser/al schillē si in eenich particu-
laer werck/Eñ om v te beschermen voor twifele/soo
heb ic langē tijt desen wech besocht.

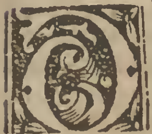
Nv weet ooc dat ic hier toe ondersochte dē raet der
autoors. Nv hoort wat Galienus hier af seet. Ist dat
ghi detter moecht wt doen sonder tbeen wt te doene
dats goet/eñ met hē accordeert Auicēna / Serapion
vliedt vāder kuere die gecomē is vā slaene oft vā val
lene / daer hy met medicinen niet wercken en mach/
maer met tripanierene/Jck mercte datter veel meer
ghenasen bi manierē vā medicinē/dan met tripanie-
rene/nauolghēde in die dieten/ alsoot int eerste capit
tel wort ghehouden / Ende ick en orboore gheen in-
strumentē om tbeen af te doene / sonder in twee cae-
sen/Deen is/ist dat therssenbecken gheschuert is/ so
dat tghebrokē deel gaet onder theele. Dander/ist dat
ter eenich stuck is vanden beene dat dura mater pij-
net oft prickelt / dat vandē herssenbeckē gescheyden
is in dese twee casen/wāt als dura mater gepijnt is/
ten eerstē trect si tot haer die humorē met harē swee
ringhē/eñ wint apostuenien opt vellekē/dye welcke
is een sake vandē crampe eñ vandē voors. toeuallen
eñ ten laetsten coemt daer af die doot/ eñ also ben ick
ghedwonghen thinderende been wech te doene met
instrumenten. Jn alle dandere brekingē oft schuerin
gen in wat manierē dat si/ al en ben ic niet seker van-
den liue/nochtās gae ic aldus voort/biddēde der hul
pen Gods altoos/wāt icker aldus mettē handē also
vele hebbe genesen als metten instrumentē/Jc weet
wel datter doot hadde gheweest/hadmense ghetripa
neert/nochtās en werdēder gheē begrauen/ door al-
le die behendichede. Eñ ic besach veel meesters hant-
werck/eñ als ic eenē sach die bi redenē voort ghinck
so volchde ic sinē pas/eñ ondersochten in allen werc-
kē/oft hi yet sekerder was dā dē minē/ maer int eyn-
de houde ick Galie. sentencie/ dye seet dat die meester
tot zijnder salichedē maer eenē wech en heeft eñ al is
hi quaet hi moetē ouer lijdē. Eñ als ick come totten
ghenē die int hooft gewōt is / eñ ic weet dat thersen
becken geschuert is bijden teekenē voors. Ten eerstē
merck ic die cracht vāden siecken/die outhede/ eñ al-
le die particulen vāder cracht/ daer na mercke ic dye
voors toeuallen/ Eñ sie ic sterueliike teekenen/so vlie
ic gheerne met subtijlheden / ten si dat ic er harde zeer
gebeden ben vāden vrienden des sieckē / dā voorseg-
ghe ick hē alle de voorgaende teekenen vāder doot/
eñ ic doe hē voort gelijc den ghenē daer gheē quade
toeuallen en opēbaren/ Eñ openbarē daer steruelijc-
ke teekenē/eñ die brekinge vāden herssenbeckē opē-
baer is met eender wijder wondē in die huyt/metter
welcker een deel vandē beene altemale af gellegē is/
so dat ghi moet gaen vroedelijc met medicinē ter har-
der moeder. Ten eerstē doet thar af/eñ scheeret hooft
eñ legt een out lijnē cleet gheuet in twee deelen/olye
vā roosen/ eñ een deel hueninchs vā roosen gecoleert
dat legt tusschē die harde moeder eñ den herssebecke
ne behendelijc / so dat de harde moeder niet verdruct
en si vandē cleede/eñ met dien cleede vult die wonde/
by ordine vanden beene / eñ vult dye wonde vanden
vleesche met wieckē genet in olie vā roosen eñ doder-
ren van eyeren/ana. gemenget / eñ legt een cusseneel
dat de wonde al ouer gaet. Eñ omtrēt de wonde sal-
uet metter medicinen vā bolus voors/alsoo legt een
cusseneel in warmē wijn genet/eñ dan verbindet soo
dat noch die wiecke/ noch tcleedekē/ noch tcusseneel
niet verwandelē en mach/so dat die harde moeder in
gheender manieren verdruct en worde/ Eñ scheeret
har af/eñ wasschet met colen watere vier deel gemē-
get met een deel oliē vā roosen indē somer/indē win-
ter met warmē water/oft badet hē/ eñ wacht datter
gheē water in en gae/de wortelē vandē hare worden
mettē badē gemorut/dan moechdi hē scheerē/eñ legt
hē vroedelijc/eñ lactē dus ligghē tot tsanderdaechs/
dā gaet eñ ōmaect hē weder so ghi te voren deet/Eñ
aldus doet tot hi ghenesen is/ Eñ ick mercke oft dye
cracht vādē sieckē stare is/ eñ oft hi ionc is eñ vol/ eñ
daer luttel bloets wter wondē is gegaē/dā doe ic hē
latē Cephalicā/ eñ hē eenwerf sdaechs ten stoele gaē
met eender suppositorie oft clisterie/ op dat hi starck
is/eñ in de dyetē moet ghi voortgaē/soct voors is eñ
als de wonde etters genoech beiaecht heeft/ ende det
ter gemaect is/so legt in de wonde vandē hersebecke-
ne eñ daer onder/ alsoot voors is / mer dā moet tcleet

een deel wt gedouwet zijn/ eñ op die wonde legt een mondificatijf vã meel rosact ghecoleert/ eñ gharstẽ meel/tot dz is gesuuert/ eñ dat dã die harde moeder mettẽ hersenbeckẽ wort geuleescht/eñ dã stroeyt vã den puluere bouẽ in die wõde supurlike/ dat maect men aldus. Puluer.

R. Wieroock/ciperi/notẽ vã cypresse/ mirtellen saet mirre/orabi/añ.i.ʒ.eñ maecter puluer af/ eñ opt pul uer so legghet dradẽ van oudẽ lijnwaeden/ oft schaue linghe van oudẽ cleederẽ/ Eñ legghet een toetrec kende plaester van.ij.deel resina alba/ eñ.i.deel was te gader ghesmoltẽ met starcken azijn/ eñ gecoleert/ dan stroeyter coudt water op/ eñ bestrijct uwe handen met olie van roosen/ eñ maket lange/aldus doet indẽ somer/Eñ indẽ winter doet.iiij.deel resina/ eñ v.deel was/ eñ dat toetreckẽde spreydet op een cleet eñ legghet buytẽ op die wonde/ tot dat si volmaect lijck ghenesen is oft toe ghesloté. Ende waer eenich deel vandẽ beene/dat die harde moeder prickelt/dan pijnt v om dat prickelẽde been af te doẽ/ wãt houdet hem vast metten heelen/dan pijnt v om af te doẽ/ op dat ghijt moecht gheerijgẽ met eenẽ schaersse/ aẽ de side daert aen houdet/ eñ en moechdy dat niet doen/ maket een ghat oft twee na die grootheyt des beens dat ghi wt doẽ wilt/ daert aen houdt mettẽ gesondẽ Eñ dan snijdet met eenẽ instrumẽte vandẽ eenẽ gha te tottẽ anderẽ. Eñ alst tbeen af is/so gaet voort/ alst bouẽ voorß is/ Maer als ick een been af doen wilde/ eñ pijnẽ int hersenbecken met instrumentẽ/so stopte ick die oorẽ vandẽ sieckẽ met cattoene/ dat hi dat gelupt niet en hoorde/ aldus doe ic dat stuck af/ dat onder dat gesonde is/ eñ dz dura mater pijnt/ Eñ hout een stucken oft schelferkẽ vandẽ beene/ Ende ment niet lichtelijck vandẽ ghesondẽ en mach doẽ/om dat tet de harde moeder prickelen soude/so ghiet int gequetste olie van roosen/ eñ op dat been in die wonde/ so legghet olye van roosen met doderẽ vã eyerẽ/tot dat tbeen ghemoruwet is/datment lichtelijc afdoen mach/dan doe ict af/ eñ gae voort tusschen dẽ beene eñ dura mater/alsoot bouen voorß is. Eñ waer daer prickelinge inde maniere van eender schuere/ so dat ter gheen been bouẽ den anderẽ en ghaet/ dan besiet oft die schuere gaet bouẽ thersenbecken/ dan hebdy een teekẽ van die daer bouen gheseet zijn/ Dat is dat ick van Mastick make een puluer/ eñ temperet metten witte vanden eye/alsoo dicke als zeem/ eñ spreydet op een cleet/ eñ legghet op de schuere/ vã tsavõts tot tsmorghens/ Eñ als ict af doe/is die schuere dore soo vinde ick een droeghe litteeken/rechte daer tegẽ soo dattet daer droogher is dan elders/ om dye hitte die van binnen coemt. Eñ en vindt mẽ dye medicinẽ niet meer gedroocht tot eender stedẽ dan ter andere so en ist niet doore ghe schuert/ Dan kuereret/alsoot voorseyt is int beghinsel vã desen capittel. Daer stelde ic die kuerẽ vandẽ wondẽ int hooft/ daer thersen becken noch de hersẽnẽ niet gequetst en zijn/ Maer ghaet dat dore/soo is daer twijfel aen. Want sommi ghe segghẽ dat onmoghelijc ware sommige schuerẽ te genesene/ ten si dat die schuerẽ worden doorboort eñ datmen die groothede vanden beene af dede/ ende die ouerulo eyenthede die op die harde moeder is gheuallen/anders so wort die harde moeder vuyl eñ ghecorrumpeert/waer omme dat die siecke sterft/ vele luydẽ meynẽ datment gheneest/ om datmẽ tbeen wt doet/ Eñ ic laet wetẽ/ dat icker vele ghenas sonder tripoueren/soo socht ic ander werck/ eñ en doet nyemanden. Eñ die alder meeste vreese leet ontrent tvergaderẽ vandẽ hersſen beckene/daer is die tripanatie sterulic. ⁋ Ic en ghenake nyemanden aen thersſen beckẽ met ysere/maer ic ghiete indẽ bodem vander schuere heete olie van roosen/ dan leg ic daer cleederen op ghenettet in olie van roosen/ende huenich rosact/veruullẽde alle die wonden met alsulckẽ cleederẽ/ eñ daer bouen leg ick doderen van eyeren/ met olie van roosen/ende aldaer omtrent een defensijf van bolus voorseet/ tot dat detter ghewonnẽ is. Eñ voort hãtere ict mz huenich rosact eñ olie vã roo sen in die wonde/Een mondificatijf vã huenich roo saet eñ ghersten meel/tot dat den bant vandẽ hersen beckene volmaectelijc gewonnẽ heeft/ dwelcke men bekẽt/ als ghi indẽ lichame siet vergaderẽ dye beenẽ als oft si twee bindinghen te gader waren/ dan legt daer in drooge dradẽ/eñ daer bouẽ een mondificatijf tot dat tbeen bouen is gheebladert/ende dan puluereert dz voorseit is in dit capittel/ende die schaeuelinghe van ouden lijnwade/ eñ daer bouẽ een attrectijf vã gharste/ ende ic doet altemale totter consolidatiẽ alsoo ick bouẽ seyde/ Ende alsment teghen my seet/ datmen tbloet ende etter niet supuerẽ en mach noch drooghẽ sonder dat been op te lichtene/dat door dye schuere is gedaelt/ So pijnet dattet bouẽ wt vloeyt Noch dat bloet en is niet inde harde moeder/ ghelijc in die lijmighe apostuenien/ waer om dat die nature te bet wtsteect/ende tis des te onderdanigher den wttreckenden medicinen. Ende is thersenbeckẽ tot binnen ghequetst/dwelcke men bekende by dẽ voorseyden teekenen/Dan snijden sommighe die quetsinghe in die maniere van eenẽ cruyce/ ende heffen dye vier quartieren op/ende schueren die huyt ende tvel leken dat de beenẽ bindt/Ende daer na orboren si/ als soot voorseet is/ Maer ic en snijdet niet cruys wijs/ maer in die maniere van eenẽ driehoec aldus ▷ Eñ ic make alleen een cauterium/eñ ontdecke tbeen dat die olye door mach ghaen tot beneden/ ende dat die cracht der medicinen van huenich rosact eñ olye roosact mach benedẽ toe treckẽ/ Ende in desen caes doe ick/alsoo ick ter stont verclaerde/ Ende seet yemant teghẽ mi/ si met constantine oft anderen auctoors te segghẽ/ dat noch olie noch vethede en mach comen by den hersſenẽ/eñ dat vuyl is/ Dies zijn wij schuldich te wachtene. Ick antwoorde met Auicenna/die met my seet/dat dye rechte practike is eñ een goet werck/die lauwe olie te orborẽ/ Maer aen dye olye is een groot onderschilt/ wãt si is schuldich gemaect te sine van rooden roosen/ eñ van olie vã onri pen oliuen/olefancinum/ Eñ alder meest als die olie wel gemaect is/dat si die welrieckende cracht aengenomẽ heeft vandẽ roodẽ roosen/ de welcke den hinderlijckẽ gheeste sterct/ ende die cracht vãder ontsteckender droocht/ alsoo Galienus vander simpelder medicinẽ/ by den welckẽ die hersſenẽ wordẽ gesterct eñ die sweeringe gheseten/Eñ si versubtijlt tgroote bloet/op datter eenich is/metten welcken dye harde moeder buytẽ gesuyuert wort metter hulpẽ vandẽ toegheleyden. Eñ onderwijlen wordẽ dye hersſenen beroert/oft van swarẽ vallen/oft met beenẽ te buyghẽ in die wonde/oft met brekinghẽ/Dan moet ghi doẽ so ic te Melanẽ dede. Een knape was geseté op een hooge paert/eñ viel achterwaert af/ende verforceerde hem altemale/ eñ alder meest omtrẽt thooft/

eñ hi verloos zijn kennisse/ eñ beroeren van alle den lichame/ Doē was daer gehaelt een leeck meestere/ die een vrient des sieckē was/ Eñ hi en gaf daer geenen raet toe/ want hi en hadde niet ghesien alsulckē val. Eñ hi en wiste vanđ scrifturē niet/ Eñ ick was ser toe geroepē/ eñ ic en vant hē noch roerēde/ noch sprekende/ eñ ic rekende hem voor doot/ eñ nochtās peysde ic/ dat ict niet en liete om hondert marck/ ick en soude proeuē die cracht der medicinē/ waert mijn broeđ/ eñ peynsde dz dicwils wel voere dat ommogelijc scheen/ doē was ics seer gebedē/ Eñ ic dede hem zijn har af scheerē/ eñ saluede hē thooft met olien vā roosen eñ met dat vierendeel azijns/ eñ daer op strop de ic puluer vā mirtelli/ eñ daer op leyde ic een cleet genet in olien ende in asine/ eñ daer op leyde ick veel werck eñ verbant alle dz hooft/ eñ doē leyde ic daer op een lams vel/ Eñ also verbāt ic hē alle dage twee werf/ eñ ic saluede dē necke eñ den hals totter midelwaert vāden rugghenbeen met heeter camillen olie. Des ander daechs dede hi sinen mont op eñ verandcrde eñ begonst hē te besiene/ als een ōmoede eñ niet wetende/ Doē wildemē dat hi ate/ eñ ic en liets niet doē. Eñ ic seyde/ al wildijt/ hi en soudet niet moghen/ Optē derdē dach/ so sprack hi stamelende/ dat hi dat woordt niet volbrengē en mochte. Optē.iiij. dach ghaf ic hē te drinckē Ydrocatarum/ eñ hy hielt ten inne. Opdē.v.dach nam hi dicke tisane/ Opten vi. dach nam/ hi dat sop va eenē kieckene/ doen begō ste hi starcker te worden/ maer het was lanck eer hi gaē mochte. Eñ als hi zijn/ spise ōmochte/ doē dede ic hem bereydē pillulas cochias/ om te scheydē/ met ydelingē/ dat bleuen was/ vanđ materien vergadert int hooft mettē valle/ Eñ ic hiet dat hi soude nemen colijtse vā cleynē voghelkens/ eñ aldus ghenas hy/ Maer hy en werde nemmermeer vā subtijlen sinne noch van goeđ ghedenckenisse. Die quade teekenen in desen val/ is ongewone crōhede van aensichte eñ losheđe/ oft cromhede vā deen ooghe/ appoplexie eñ crampe/ eñ ongheuoelikē wtganc/ eñ onberoeringe vā alle dē ledē/ sonđ die lacerten vanđ borst/ die schijuen springēde/ bi dien die geschiet zijn/ in dit capittele vā.iij.weghen die huydē daechs in gewoōten zijn Die eerste wech in dit beghinsel geseyt veel hantierens. Ancelmus seyt vā hē/ datter sommige waren/ die daer mede veel goets wonnē. Maer ic weet wel/ datter vele mede storuē. Den anderē wech is/ in allē quetsingen te orboren rebellacie/ oft tbeen af te doē/ met instrumentē vanđ hāt. Die derde wech is dē minē/ den welckē ic in allen casen/ openbaer ghenoech hebbe gethoōt. Eñ diet studeert/ mach daer wt kiesen dat hē best genoecht. Ic meyne nochtās/ op dz hi se al wel merct eñ die opinien vāden auctoors tottē maerghe/ so meyne ick dat hi metten minē min luyden sal sien steruē. Die almachtighe God moet v dē besten wech verleenen.

Van wonden des aensichts/ eñ der nuesen/ ende dye kuere.

Die wonden die int aensichte comē/ die comē met swaerden/ oft met onghelijcker wapenē/ ofte met schichtē/ ofte in wat manierē dz die wonde coēt in dye stede des aēsichts/ daer moet de chirurgijn groote naerstichheyt toe doen/ om te makē cleyne litteckenen/ Eñ daerom die wonde die met eenē swaerde ghemaect is/ die lanck is daer moetmen die deelen te gader leydē. Men seyde datter een was die sinen nuese in zijn hant brachte/ eñ datmē hē den nuese weđ aen voeghede eñ naeyde/ eñ hi bleuer aen/ het welck ick niet en geloone. Wāt die leuēde geest/ dye veruaert ter stont van voedingen/ eñ van beroeringē. Eñ ic sal beghinnen vanden wonden der nuesen/ Die welcke wort onderwilen lancs gewont/ eñ dan is die kuere licht. Dan maect daer steken alst betaēt als die deelen te gader zijn geleyt na dye leeringe die ghi hebt int eerste tractaet/ vander nayinghen/ vander wonde int vleesch. Eñ is si dweers gewont/ totter bouenster lippen/ maer dat daer niet af en valle/ waer dat si haer houdt aen die side/ dā setse weđ aen effene tegen die nuesgaten/ so dz donderste deel rechte stae tegen dat ouerste/ eñ steect in die gatē.ij.wieckē van wasse/ de welcke gaen bouē der wondē/ op dz ghi muecht Daer na so laet in deene side bi de lippē int eynde vanđ wonde/ eenē haluen vingher spaciē daer maect eenen steeck/ eñ den anderen in danđ side bet opwaert/ eñ daer na eenen in die middewaert vā der nuesen/ ende eenen aen elcke side/ Daer na maect tusschen elcken twee steken/ so datter als neghen is/ Dan stroeyt op den naet/ dat puluer vanden kalcke/ wierooc ende draecs bloet/ als voorseyt is/ Ende op dat puluer oordineert een cleet/ ghenet int witte vā den eye/ eñ in olien van roosen/ Dan maecter vast.iij cusseneelen/ een beneden/ eñ in elcke side een/ Dā bindet met twee bandē/ Deene moet die nuese ophoudē soo dat si niet en valle. Eñ dander legt bouen datter die cusseneelkēs ende dat puluer/ eñ die naeyinge bliue ghehoudē/ Eñ die onder dē nuese gaet moet achter gaen eñ bouen opt hooft/ vast gemaect ende dan weder come tot voor dz hooft/ dat die nuese niet hellen en mach. Eñ diemen bouen op die nuese leyt/ die moet achter om thooft gaen/ eñ keeren weder op dē nuese/ houdende die cusseneelkens aen die side/ eñ die nuesen dat si niet en wagghele. Eñ omtrēt die naeyinge ende op dat hooft/ so legt een defensijf van bolo. Eñ dander doet/ also wy seydē int eerste tractaet vanden wonden int vleesch.

Vanđ naeyinghe des aensichts eñ die kuere

Ende die wonden dye int aēsichte comē ofte in ander stedē met swaerden ende dies gelijcke/ leydet te gader eñ naeyt/ so dat die naeyinge subtijl is int aēsichte. ☞ Eñ neemt mastick ende draecks bloet/ eñ pulueriseret/ eñ temperet metten witte vā den eye/ also dicke als huenich. Eñ nettet daer in.ij. lange peticien/ also lanck als die wōde is/ eñ legget deen aen deen side vander wonde/ ende dat andere aē dander side/ ende latet drooghen. Ende vernyeuwet dat yet vanden bloede in die wōde/ so legget die deelen vander wonde te gader/ ende naeytse/ dan stroeyter op vanden voorschreuen puluere/ ende legter op een cleet ghenet int witte vandē eye/ ende olie van roosen/ ende houdt die deelen te gader/ ende dā gaet voort alst voorseyt is.

Van wonden van gheschutte.

Ende zijn die wonden met schichten gemaect/ ende dat die schicht wt getrocken is/ ende dat dye wonde blikende is. Dan is die kuere alleleens/ met dier dye wi seyden die nieuwe ghesteken is oft oudt.

Maer waer die schicht ofte pijl binnen int vleessche bedect/ also diepe/ datmen den schicht oft dē pijl niet sien en mochte/ dan moet die meester vragē/ hoe dye

man stont doē hi gheschotē was/ eñ vā waer dat die schicht quā/ Eñ tot welcker siden waerc dat die wōde schijnt te gaē/ eñ besie in eeniger manieren/ so dat hijt bi subtijlhz wt trect/ so hi best mach eñ en macht niet zijn/ so ghiet olie vā roosen daer in/ eñ legter op een plaester vā doderē van eyerē eñ olie van roosen. Eñ latent also tot dat natuere eenigē wech vint/ eñ dat si dien opēbaert/ wāt vele luydē hebbē dē schichte so lange ghedreghē/ tot datten die natuere wt stack/ oft si creech eenigen wech/ eñ men halp haer dat wt quā. Eñ men moet wachtē bouē al dat vandē wondē diemē naept int aensichte/ en come gheene cromhede indē mont/ bi den welckē dz ghijt wel verhoedē muecht/ eñ wel oordineret metten drie hoeckigē cussineelen ende metter bindinghen.

Vander Anathomie vandē halse eñ die kuere.

Biden halse/ supponere ic die stede/ die ghehoudē is tusscē die scouderē eñ dz hooft des welckē Anothomie nootsakelijc is te bescriuē na die belofte. Eñ sommige makē differēcie tussē dē hals eñ dē necke/ eñ der kelē eñ der storte/ De welcke alle zijn gehouden onder dē name vanden halse/ Eñ dat eerst den hals formeert/ dat zijn.vij.spondulē. Vandē welckē/ dz deerste wort gebondē met vele bandē/ eñ knoecken/ eñ si zijn crāc om dat die iunctuere lichtelijc soude wordē beroert wāt het is nootsakelijc/ dz thooft in die iūctuere lichtelijc soude wordē beroert wāt het is nootsakelijc dz thooft menichfoudelijck soude wordē beroert in die iunctuerē. Eñ daerō ist nootsakelic/ dat die bindingē in die iunctuerē crom zijn eñ menichfoudich/ dattet vele soude moghē draghen/ als thooft/ eñ en warender niet so vele/ die starcke en soude nyet ōderdanich zijn dē beroerten. Deerste spondule wort starckelike ghebondē metter ander. Die derde metter.iiij. Dye v.metter.vi. Die.vi.metter.vij. Eñ dye seuēste wort slecht ghebondē/ om die beroeringe vandē halse met ter eerster vanden rugghebeene/ dye welcke die.vij. is gheheetē/ beghinsel vanden hoofde. Van desen seuen spondulen so comen. vij.paer zenuwen/ Vanden welcken deerste paer/ coēt wt al dien/ dat is tusschen dye eerste spōdule eñ tbeen passilaris. Eñ dand paer coēt tusschē die eerste spondule eñ der andere/ eñ also vā elcken. Dese zenuwen worden gescheyden int hooft/ eñ inden hals/ eñ int aensichte/ eñ in die borst/ eñ in die scouderē/ eñ in die armē menichfoudelijcke Eñ in sommighe stedē vandē ledē worden haere telgheren gecōponeert/ met sommighē telgerē van zenuwen des hoofts. Eñ dese zenuwen wordē simpelijc gheheetē beroerlijc/ nochtās/ so en deruen si nyet des geuoelens/ als die zenuwē des hoofts/ die geheeten zijn sinlijck/ nochtās hebbē si beroerē/ Eñ vā desen zenuwen die wten spondulen des hals comen/ so worden gemaect die musculen/ die welcke zijn instrumenten des beroerens van dien deelen.

Van die aderen inden hals.

Eñ achter indē hals/ so wordē geordineert opēbaer aderē/ comende vand leuere/ eñ climmēde tottē hoofde/ ond de welcke zijn bedecte arterien comēde vand hertē/ die welcke gaē tottē hoofde/ om die nuttelijchept die bouē geseyt is/ Eñ na dat si alle hebbē haer ambachtē voldaē int hooft/ dan keerē si wed achter die ooren/ eñ brengē daer.i.deel spermatiker materiē tottē kullē/ waerō datmē seyt/ snedemē die adere/ dz hi nemmermeer vrucht winnen en soude.

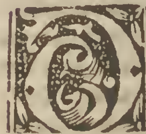
Vandē stoele vā Meri/ Diafragma ende longere. Eñ aen beyde sidē zijn geordineert.ij.seruioen/ dye welcke zijn vand substācie eñ materiē des bants/ dye welcke comē wtē beenē des hoofts/ eñ d spōdulē/ tot ter stortē liggēde aen dye side vandē rugghenbeen/ eñ is geheeten longere/ De welcke zijn ruste eñ tbedde der zenuwē/ die vā nucha comē Eñ voor is de storte vand kinne totter worckē vand borst/ eñ tussē die kele eñ dē halse binnē/ ist gheheetē Meri oft Ysopagus/ die welcke ned daelt vandē velleken dz binnen gaet omtrent dē mont totter magē/ eñ tis vast ghemaect metter magē/ eñ vā zijnd substanciē dalet ned achter aendē hals/ climmēde aen de spondulē/ Daer zijn.v.spondulē vandē ruggenbeen/ daer wordet gescheydē vandē spondulē/ eñ helt inwaert/ tot datter Diafragma doorboort/ gemaect vā.ij.velleckēs/ Eñ int binnenste velleckē is een musculus lancks/ byden welckē dat coēt die toetreckinge/ eñ int buytēste zijn muysen/ dweers/ bidē welckē dat coēt die wtstekinge/ Eñ aen die voorste side ter kelen waert so ist gheheeten pipe der longhere/ de welcke is ghemaect vā cartilagineuse musculē/ te gad gebōdē met velachtigen bandē/ hebbende beneden.i.velleckē dat seer wel te gader voecht die cartilagineuse vingherkēs/ als si te ghader worden gheuoecht met Meri/ Tot Meri waert/ so zijn si brekelijck/ Eñ dye forme vandē pipē vander longere/ is als een vierendeel/ lancs af ghesneghen/ Eñ daer na ghedect met eenen subtijlen cleedeken/ als onderwijlē dye groote spise lijdt door Meri dat en heeft gheen wederstaen/ Maer dat velleckē vā der pipen gewijt vander spise/ eñ si gaet door Meri in die maghe/ Eñ op dese.ij.wegē/ so is Epiglotus ghemaect vā.iij.cartilaginen/ Eñ aen die rechter side eñ aen die slincker side vā deser pipen vander longheren/ zijn groote aderē diemen heet Organice oft Guidus/ Eñ onder die zijn oock groote arterien/ vā der welcker snidingē/ coemt groote vreese/ eñ dicke die haestige doot/ Wāt om die groote gehoorsaemhept metter herten/ eñ die naerhede der leuerē/ alsoo wort dat bloet haestelijc gedeylt/ ende de gheest vlieghet haestelijc wt/ dye welcke is eenen grooten bant ende een helsen vander sielen/ eñ vāden lichame. Eñ die storte is blickende des Epigloti/ Eñ die siden vā der storten zijn gheheeten keele/ in die welcke ghaen musculen/ eñ arterien/ ende coorden/ ende zenuwen/ ende haere telgheren climmen totten hoofde/ na dye oordinancie van haer inden hals/ ende in dye keele/ naer haer lancheyden worden si geoordineert/ Ende daer bi so machmen sien/ hoe dat nootsakelijc is den Chirurgijn/ dat hi moet weten dat die snidinghe inden hals aldus is vreeselijck/ Daeromme is men dan schuldich te besiene die steden vander quetsuere/ ofte dat si is gemaect met steken/ oft met slaghen/ Ist dat si dweers ghesleghen is/ ende daer groote aderē ont twee zijn/ dat is seer vreeselijck/ Maer men is schuldich te helpen der vloeyinge vandē bloede/ eñ ter cōsolidacien/ eñ der aderē oft der arterien/ alst voor seit is/ Eñ is die zenuwe ontwee/ leyt die hoofden vand zenuwen te gater/ ende naeptse metter naeyinghen voor seyt in die zenuachtige steden/ Ende legget op die stede teedicke ghestooten ende gesoden met olye van roosen. Ende houdet den naet wel te gader met goede vaste bindingē/ Ende ist dat sake/ dattet lācs ghesneden is/ so en isser gheen noot vā naeyen/ daer op stroeyt dat puluer vā kalcke eñ wierooeke eñ vā

braecs bloet/eñ houdt dat met bindingẽ totter volmaecter supueringen. Eñ ist geschotẽ/ofte dat dat yser daer in is/so doettet wt met haestẽ/eñ dã besiet oft daer is groote vloeyinge van bloede/dat stelpet alsoot voorseyt is/eñ en isser geene vloeyinge/besiet oft daer sweeringe is/eñ en isser gheene/so isser ghenoech aen eene cleyne wiecke die de wonde opẽhout eenen dach/om te besien/ofter eenige coẽt. Ende en coemter gheene/so cõsolideert/wãt het gevalt wel dat een scicht/oft dier gelijc gaet door den hals/dat niet en geraect noch zenuwe/noch adere/noch arterie/dã en isser niet te doen/dan te consolideren. Eñ ware daer sweeringe oft beghinsel daer af/so ghieter in heete olie van roosen/eñ houdt also dye wõde open tot dat si etter maect/eñ dan supuertse eñ consolideertse/Merct die vreese/die coẽt in die ghesteke ne wondẽ/Deerste is/ist so dat hi indẽ hals wort gewont met eenen swaerde/so dat die spondulen vanden halse eñ Nucha wort gequetst al te male/dat is steruelijc/Eñ en ist dz altemale gequetst/maer sommige het is vreese vã te verliesene sinnẽ eñ tberoerẽ eñ int eynde die doot/het en si dat hem die meestere helpe met grooter voorsienichedẽ/die den gequetstẽ Nucha rechte make diemen hier na setten sal/alsoot behoort. ☞ Ist so dat daer een groote adere oft arterie wort ontwee ghesneden/al ist soo dat den hals wort genesen/hi en heeft nẽmermeer vry beroeren/ ☞ Ist ooc so dat eenich vandẽ organelikẽ aderẽ diemen heet Guidus oft eenich van den arterien die onder hem zijn ontwee wort gesnedẽ/Mẽ is schuldich te ontsien vanđ doot haestelike om dye haestige wt vlieginge der geestẽ der herten. Ist ooc dat die pipe der lõgere dweers ontwee wort gesnedẽ/het is steruelijck. Noch seytmẽ ist dat dye adere achter die oore wort ontwee gesneden/die winninghe wort verboden Voort worden ontwe ghesneden oft ghesteken die wederkeerende zenuwen/die onder die oorẽ zijn van beyde siden/daer af coempt een eewelijcke heyschinghe. Eñ worden oock die steden doorschotẽ met scichten/so dat ooc die arterie diemen heet Trachea oft Ysopagus/eñ Nucha doorsteken/si worden ghenesen met betamelijcker remedien.

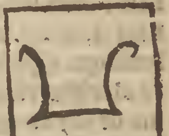
Hoemen Nucha helpen sal.

Die maniere hoemen der gequetster Nucha helpẽ sal/Ghiet in den steke heete olie vã roosen/eñ legter op olie vã roosen met doderẽ vã eyerẽ/eñ in allẽ manierẽ saecht die sweeringe daer ghi moghet. Eñ als detter gemaect is/so legter op een mondicatijf met confortacie/eñ met vleesch winningẽ datmẽ maect aldus. R. huenich rosaet gecoleert. iiij. ℥. was/herst ana. ij. ℥. termentijn. iij. ℥. mirre/sarcocolle mẽmie. añ ℥. ℥/olie vã mastick. iij. ℥. gharsten meel. ℥. ℥. spreydet op een cleet eñ legghet op dẽ gequetstẽ Nucha/hier af coemt die rechte makinge vanđ Nucha eñ beterin ge der gequetster ledẽ/die den menigen dochte ommogelijc te genesen/wãt ghẽẽ dinck en is ommogeliker der naturẽ/alst wel opẽbaer is dẽ goedẽ medicinẽ. Nv merct/dat elcke wonde die door gaet/tottẽ substãciẽ vandẽ hersenẽ oft vã nucha/so dz bid quetsingẽ vã Nucha die sinnẽ eñ die beroerige in sommige ledẽ verlorẽ wordẽ eñ aldmeest op dz is vanđ spõdulen der nieren opwaert. Eñ alle wõdẽ die comẽ buyten in die lacerte. iij. vingheren onder die schouderen/eñ drie vingeren onder den ellenboge/eñ drie onđ de zenuwige steden/met grooter sweeringen eñ hartheden/dat ismen schuldich te võnissen steruelijc om die ydelinge der hersenẽ. eñ om die naerderheyt der nucha metten hersenẽ/vãden welckẽ dat si coẽt gelijc die vloet wter fonteynẽ/ende om die ghebuersaemheyt der zenuwen metten hersenen/ouermits Nucha wter welcker dat si comen gelijc die vloet wter fonteynẽ/Waerõ datmen schuldich is/in soodanighe quetsinghe te vonnissen ter doot/Eñ ymmer so laet af vã soodaniger onredelijcker kuere/het en si dat ghijs seer ghebeden zijt dat ghi daer aen werct Want die natuere helpt der medicinẽ/dz dẽ meester scheen ommogelijck om doen/Eñ van diẽ/so en onderwint v niet dan als van eenen dooden.

¶ Vanden schouderbeenen/ende haer anathomie ende haer kuere.

At schouderbeen dz en is vandẽ beenẽ niet/die totter formẽ đ schouderen comẽ het is een been gemaect tottẽ spõdulẽ waert/breet eñ subtijl/eñ i de eyn dẽ cecossel achtich eñ int ouerste heuet eẽ scharphede eẽ deel groot. Eñ tottẽ armen waert/in die stede vandẽ schouderẽ/so ist rõt eñ groot/Eñ daer in een hollichede/eñ al dat is gemaect als eẽ pale/eñ achter heuet eẽ hollicheit. Eñ in die hollichede gaet dat been vandẽ adiutoriũ dwelcke is een groot been/een deel crom/eñ hol het is groot/om dz noot sakelijc is starck te zijn/Eñ hol om dat te lichter sou de zijn/eñ dat die swaerchede dz werck niet en soude beletten/Eñ dese buytẽste rõt hept gaet int hol vã dẽ beene vanđ scouderẽ eñ wort daer aen gebondẽ met eenẽ starcken breke liken bande/Eñ dat been der vorckẽ vanđ borst is aldus ghemaect/hebbẽde voren adiutamentẽ ront/dat gaet

in eenẽ put/die int ouerste is vanden opperstẽ beene vandẽ. vij. beenẽ vanđ borst/Eñ elck opperste eynde vanđ vorckẽ gaet tot zijn scouderẽ eñ wort gheuoeget mettẽ beene vanđ scoudere/eñ vanden adiutorium/eñ dye vergaderinge vandẽ schouderen wort te starcker. Hade om te helpen tot deser starcheden comen. ij. cleyne beenẽ/dye welcke heetẽ rostralia wãt si ghelijcken den becke vanden rauen/Eñ tot elcker schouderẽ. i. int been vanđ schouderẽ/eñ tbeen vanđ vorcken vast makende eñ dye stede eñ tbeen vanden adiutoriũ tottẽ ellenboge waert heeft. ij. hollichedẽ deen meerder dã dandere/eñ si zijn beyde in die midde waert/als een teyle daermẽ water mede scept/In welcke hollichede gaet en hollichede hem gelijck in grootheden de welcke is int binnẽste deel vandẽ beene des arms/eñ dat wort geuoecht met bandẽ/Eñ die arm vandẽ ellenboge nederwaert heeft. ij. beenẽ vanden welcken dat een gaet totten duyme/vandẽ welcken dat ghesept is/Ende het is vast ghemaect vanden beene des auditoriums.

Een ander is daer onder/dat gaet totten cleynẽ vinghere/eñ het heeft bouẽ totten ellenboge waert een restrael adiutament/aldus ghemaect.

Datter dat scharpe vanden ellenboge coemt/indẽ tijt datmẽ dẽ arm inwaert eñ wtwaert voudt Eñ het verbiet/dat dẽ arm niet achterwaert voudẽ en mach/Eñ dese. ij. beenẽ des arms zijn also te gadẽ gezaept/dz minste scijnt liggẽde int meeste/eñ wort gecontinueert metten beene vanden racerte đ welcker zijn acht/Vanden welcken die vier wordẽ gecõtinueert metten sommigẽ adiutamẽten. ij. beenen des

arms die voorsept zijn. Ende die andere vier worden gheconti nuweert metten beene des pectinens mettē eersten beene van die. iij. beenen van elcken vingere/ sonder die duym heeft. ij. beenen/ ghelijck den anderē vingerē/ eñ hi maect vast zijn eerste beē/ mettē buytenster voscellē/ om dat hi alleene soude begripē dat tegē hē ware/ eñ te vaster houdē mettē anderē/ alle die beenen vandē welckē dat ghesprokē is/ dat is te weten in die genoēde iunctuerē vand schouderē des ellenboghes/ eñ die racetten eñ in die knokelen vā al die vingerē si wordē te gader gebondē met bandē/ al soot voorß. is. Eñ dese beenē wordē gecleet met simpelen vleessche/ eñ met musculen/ na dat behoort/ na die beste forme vandē ledē/ Eñ wt Nucha/ comē grote opēbare zenuwē/ welcke zenuwē wordē gecomponeert mettē bande/ makēde vandē simpelē vleesche musculen/ beroerēde die deelē/ vandē welckē sommige zijn zeer opēbaer/ eñ sommige zijn bedect/ om dat si in cleyne deelē wordē verscheydē/ Eñ vandē openbarē musculē zijn. iiij. int vleeschachtige deel vandē arme tusschē die schouderē/ eñ dē ellenboge/ deen int buytenste deel/ dander int nederste/ Eñ dander wordē te gad ghetrockē vand ouerster met der nederster Eñ daer mede wort die arm inwaert geuoudē eñ die rechtē wed wte. Eñ als hy inwaert buycht dā wordē die wterste te gad getrockē/ eñ die nederste wtgerect/ Eñ aldus bi tweederhande manieren soo wort den arm op gerecht/ eñ neder gebuycht/ eñ als si by dien willen effene pinē/ dan so is die arm rechte/ Eñ dese musculē liggē. iij. vingerē ond die scouderē/ Eñ dies gelijc. iij. vingerē bouē der iunctueren vandē ellenboge. Eñ daer liggē veel verscheydē coordē mettē vleesche/ eñ ond dē ellenboghe/ die naecte coorden die dē ellenboghe lijdē wordē menichmael ooc gheschevdē int vleesch/ eñ makē and musculen/ eñ aldus wort die ontdeckinghe der coordē/ ende dye winninghe der musculen/ tot dat elcken vingher zijn beroeren heeft. Ende in elcken arme zijn vier openbaere aderen dye welcke comen vander leuere/ ende worden gesprevt in den arm/ wāt die telgherachtige adere/ die rijst wtē bulte vand leuere/ eñ wort gedeylt in. ij. deelē. Deen opclimmēde eñ dand dalende/ Die opclimmēde/ die coēt tot Diafragma eñ eenich deel vā haer wort gescheydē in Diafragma/ Eñ eenich deel lijdt in die borst eñ ond die oxele/ eñ daer wort si ghe uoert/ eñ deen deel streect ond doxele/ binnē ten ellenboghe waert eñ daer wort si geopenbaert.

Van Basilica/ Saluatella/ oft epatica/ Cephalica Purpera/ Die Mediane.

Eñ heet die Basilica/ oft leuer adere eñ si streect neder totter hāt/ tusschē dē cleynē vinger/ eñ den naestē/ eñ daer is si geheetē saluatella oft epatica. In die rechter hant Splenetica/ Eñ dand deel dat ghesprotē wort ond doxele/ dat streect buytē aē die schouderē Eñ si wort daer ooc gesceydē/ eñ deē deel gaet tottē hoofde/ eñ dand tottē armē/ Eñ die wort daer wed gescheydē/ eñ dat eē deel wort menichwerf gescheydē indē arm buyten. Eñ dand keert wed aenden ellenboge/ ende wort geopenbaert op den arme/ ende streect haer ooc totter hant/ eñ wort gheopenbaert/ tusschē den duym eñ den vingere eñ is geheetē Cephalica/ Eñ van haer eñ vā Basilica comē. ij. telgerē/ die vergaderen eñ maken die Mediane/ oft men heet se purperā/ het zijn. iiij. fumus brachi/ dye welcke buytē is cephalica/ eñ gaet bouē Basilica/ de welcke be binnē gaet. Eñ die Mediane wort ghemaect vā den telgherē van Basilica eñ Cephalica/ die ghaet binnen in die middē waert/ ende wort geopenbaert in die voude vandē arme Vele aderē comē vand leuere/ die harde cleyne zijn/ daer dē Chirurgien niet aen en leyt te wetē/ waer si streckē weet hi den gront vā dē grooten eñ vandē arterien/ dat hise in zijn dingē schouwē mach/ eñ hem te helpene/ alst te doē is. Eñ ghi moet merckē/ tot wat ledt dat een adere coēt/ ō dat ledt te voeden/ tot dien seluen lede coemt een arterie/ om dat leuē te maken/ Ende daer groote aderen zijn/ daer zijn groote arterien/ Ende daer cleyne zijn/ daer zijn cleyne. Eñ om dat voorsept is/ ist grote vreese/ ghewont te zijn in die schouderē/ onder die oxele/ ende inden arm ende in die handē. Wāt comē wonden inden adiutoriū/ oft inden arm dweers/ het is vreese/ vā dat die laterte ontwee is gesnedē/ daer dōderste ledt mede wort beroert/ eñ het is vreese vā snidingē daer aderē/ oft arterien/ bidē welckē dat de meestere qualijcken dat bloet ghestelpen kan/ alsoo hi wille. Eñ comēder wonden met steken/ ende dat valt op die coorde/ die buytē is op dat musculum/ die men heet Agaltenantos/ so ismē schuldich te ontsiene vand crampē/ eñ daer na volghende die doot/ wāt die sweeringhe gaet int gesteken deel/ ende climt op tottē herseuē aent ongequeste deel/ Ende aldus brēget in crampe/ veruullende die coorde met quaē materien. Ende ooc so coemt dicke dat in dye wonden/ die. iij. vingerē ond die iunctuerē vandē ellēboge comen/ ende drie vingerē daer bouē/ daer dye coorden naect zijn vā vleesche/ dz si inbrengē groote sweeringe/ ende vander sweeringe crampe/ ende vandē crāpe coēt die doot. Ende comender wondē indē arm oft int adiutoriū lancs/ dan en zijn si niet vreeselijck/ eñ daerō moet die medicijn besien/ ofte si hier lancks zijn/ dan leyt dye deelen te gader met nayingē/ ende houdt die weder leydinge met cussenneelē/ eñ stropter op dat puluer vandē kalcke/ eñ achteruolget die kuere voorsept. Eñ zijn dye wondē dweers/ eñ daer eenige zenuwe oft arterie ontwee ghesneden is/ ofte adere/ dan gaet voort met stelpinge ende met nayingē/ te gadē die hoofdē der zenuwē/ oft der coordē/ eñ behoet dē siecken vā sweeringhe/ met goeden regimente rustende eñ swighende/ op een saechte bedde/ eñ daer op legghende een defensijf vā bolo/ dwelcke men niet vergheten en mach in dese wonden/ al vergheetment in dandere/ Eñ houdt dien naet/ met bāden eñ met cussineelē/ ende dat en vergheet ymmer niet in dese stedē/ ende in dier ghelike/ Eñ ist so/ dat in die steden der wonden der zenuwen niet en gesitte die sweeringe/ so is hem contrarie dat consolidatijf/ Eñ daer mede so mochte worden ghecranct die beroeringe vanden onderstē lede/ die den zenuwē ofte den coorden dienen/ Dan ist goet/ datmen dē naet ontdoe/ eñ alle die wonde vulle met olien vā roosen ende doderē van eyerē/ eñ op dye wonde legt vandē seluen tot dat detter comen is/ eñ dan suyueret ende vleesschet/ alst voorsept is. Eñ coemter een apostuenie/ soo doet oock alst voorsept is int eygen capittel. Ende ist datter coemt vloeyinge vā bloede/ om der medicinen wille der doderē/ eñ der olie diemen daer op leyt/ ende ghy daer dan stelpinghe toe doet/ ende dan die sweeringhe meerdere/ Dan ist goet/ datmen die hoofden vanden aderē ende arterien cauteriseren met eenen heeten ysere/ ende wachtet vanden lip-

pen eñ maect een roue Dan legter op doderē vā eyerē eñ olie vā roosen/ tot dat die roue valt / Dan legt een mondificatijf daer op/ eñ windet weder met een consolidatijf/naer dat behoort.

Vander anathomie der borst/ eñ haer kuere.

Die borst is vā.vij.beenē gemaect/ der welcker buytēste zijn croeselachtich/ die welcke buytēste is vanđ vorckē totter kelen/eñ beneden croeselachtich/ eñ vondelijck opten mont vāder maghen/ Dese.vij.beenē vanđ borst zijn vergadt in manierē vā strickē/Eñ met desen.vij. beenen zijn vast ghemaect die.vij.groote ribbē vanđ siden/ met harē hoofdē ten rugge waert/eñ mettē anderē hoofdē tottē spondulē/eñ dese ribbē zijn gecrōt / Eñ onđ die.vij.ribbē zijnder.v.cleyne / de welcke achter vast zijn mettē.v.spondulē/eñ voor en zijn si nz vast/maer metten sidē vandē lichame / eñ luyckē eñ ontdoē mz tē lichame/ Eñ tusschē die.viij.eñ.ix.ribbē beginnē de vā bouen/ so wort vast gemaect die Diafragma/ eñ keert weđ totter.viij.ribbe/ oft totter eerster/ vā vorē metten wtersten beene vanđ borst/ eñ steect dye voedende vandē gheestelikē/ eñ si is vā.iiij.vellckēs op dese vellekens gemaect/dats te wetē vandē ouersten vellekē/ dwelcke steect die opperste vergaderinge te middenwaert wtē welckē coēt dat die ledē vā vāder borst binnē bestiert/ Eñ ooc vā eenē binnēstē vellekē/daer de cyfac af coēt/ende alle dbinnēste vel/ eñ vandē grootē lacertigē velle/bidē welckē dz coēt die beroeringe vā Diafragma/eñ is tottē adē behoeuelijc/wāt op die Diafragma is eē hollichede/eñ eē geheelhede/ de welcke is een opperste/Eñ wort ghe schepdē in.ij.openbare partyen/ door een vellekē/dz in die substancie vā Diafragma ghewonnē is . Eñ in die opperste hollichede/ soo is dat derde gestelt in die longhere.

Vanden herte.

Dye substancie vanđ herten is vā harden starcken vleesche/eñ dat lacertachtich/om dat hart soude wesen/nemēde voetsel vandē edelsten deele vanđ spisen Daer zijn meesters die willen seggē / dat carertē zijn een maniere vā croesele/ het en is/ wāt lacertē wordē willēs beroert/eñ tberoerē is natuerlijc/thert eñ trustē is ooc willēs. Eñ het is gescapē wel na gelijc eenē pijn appel/in de middewaert hangende/een hollichede/des welcs hooft is nauwe / eñ dz hellēde ter slincker sidē waert/ eñ het is bouē wijt genoech als die pijn appel/eñ dat ghekeert ter rechter sidē waert

Van die Longhere.

Eñ die longhere isser ouer geordineert/als een cappe hangēde/eñ die bewaeyt therte metten adem/eñ het is bouē vast met sommigē cartilagineusen lichamē/eñ met bindingē/eñ daer wordet vast ghemaect met sommigē starckē vellekens/ al daerōme gaende maer si en gheraect niet dan bouē/dan dat si een beghinsel hebbē / om dat si therte soudē beschermē vā hinderingē van buytē. Eñ ooc heuet.ij.lichaemkēs dat is te wetene/dat rechte/ende slincker/ maer dat slinckere is.i.deel hooger/dan dat rechte/ In de middewaert vā dien.ij.lichaēkens/is.i.groot/eñ van zōmigē ist geseyt/datter zijn.iij.lichaēkens. Eñ bouē dat rechte eñ dat slincke lichaēkē/zijn.ij. cartilagineuse aditamentē/starck eñ bruesseelijc/ hebbēde eē hollichede die welcke sluytē eñ ontdoen/eñ si zijn nemēde eñ onthoudēde tvoetsel/eñ die lucht/om te voedē eñ te temperen therte/Eñ tottē rechteren lichaemken/so comen.ij.telgherachtige aderē/Die adere die inden bult is vander leuere/de welcke doorboort die Diafragma/Eñ die brengt ouer tvoetsel heet bloet daer tledt mede geuoet wort /vā grouer substanciē. Eñ die adere gaet door die rechter oore vanđ herten eñ si wort gescheyden/in die substancie vandē herte/ Eñ tbloet datter ouer blijft ouer die rechte voedige vāder substanciē vanđ hertē dat wort gestiert tottē middelstē graet/eñ daer in wordet heet/eñ gesuuert eñ gesubtijlt/ eñ also trecket tottē slinckerē lichaemken/vandē werckē des puers bloets/ coemt winninghe des puers geests/ De welcke is subtijlder/dā eenich lichamelijc dinck/eñ wort gewonnē vandē vier elimentē/Waerō dat die gheest wort verkeert in eē hemelsche natuere/eñ hi is een eygē bant/tusscē der sielē ende den lichame/Eñ dies gelijcke comē.ij.arterien wten lichaemkēs ter slincker sidē / Eñ deene en heeft maer.i.vellekē/ eñ is gheheetē vandē sommigē de aderachtige arterie/eñ si brēgt tsubtijle bloet tot ter longhere/in die welcke dat wort ghestroept/ om dat si met dien subtijlen bloede/soude wordē geuoet Eñ die andere arterie / heuet.ij.vellekēs/eñ vā haer comen alle dander arterien de welcke menichfoudeliken gedeylt worden opwaert eñ nederwaert indē lichame/om dat die gheesten soudē suyuerē alle den lichaē eñ wordē gesondē in alle die deelē des lichaēs Want dese materilijcke gheest/ dye zij beginsel neēt vanđ hertē/alsoot geseyt is / gelijck alle den virtuyten daert een instrument af is/ alst coēt tottē lichaēkens vanden hersenen/ so naemt daer een ander verteeringe/de welcke neemt die forme vandē deerlikē gheeste/eñ aldus wordet vander leuere verteert die voedende eñ die winnēde forme/ tot dat alle de geest eñ elck bisonder haer virtuyt/wort gheuoecht metter werckelijcker virtuyt. Eñ die lichaem vāder longere is ghemaect vā. iij.substanciē/ als van vleesche eñ vander telgerachtigher arteriē / eñ vā cartilagineusen vleesche/holle telgherē der pipē/ der voorseyder anathomien. Eñ die longere wort gedeylt in.ij openbaer deelen/die welcke worden opēbaerlike gescheyden metten vellekens vanđ borst/ Eñ daer na/ so wort elck van dien telgheren gescheydē in menighe deelen. Ende dier ghelijcke/wort die aderlijcke arterie menichfoudelike verscheyden/ in die substācie vander longere. Ende die profitelijcheyt vander longhere is/dat met haer soude worden een toetreckinge der couder locht die omtrent ons is/tot dat si coemt in dat herte daer die slincker oore is/om te tēperen haer roockighe oft dompachtige hitte/ inden tijt vander openinghen der herten. Ende dat si ontfaet die roockicheden vander herten/inden tijt vander luchtingen/ so is haer nootsakelijc oft behoeuelijc/die toetreckinge vander couder locht/ om dat de locht die omtrent ons is / in compracien oft gelijckenisse van hertelijcker gheesten/soude worden ontsteken/Ende om dat die locht/die omtrent hem gaet/ niet en was also suyuer/alst nootsakelijck was/ den menschelikē geeste/ dz voor so dūne locht soude lijdē dat soude maken claer ende suyuer/ Waeromme dz nootsakelijc was den adem / dye ghemaect was/ vā twee materilijcke beroeringe/die wort veruult met sommighen lacerten willende/ Ende dat machmen sien ende mercken daer aen/dat wi onsen ademe moghen houden ende bedwinghē naer onsen wille / eñ nochtans niet langhe.

Eñ in die dispositie vã appoplexien/ is geopēbaert
dat alle die instrumentē vandē lichame/hebbē willē
eñ hē daer mede sondlinge beroerē/ dat is õ die rede
ne/dz si zijn tprincipale der hersenē/ nochtãs wordē
die lacertē vanđ borst beroert. Eñ weet dat die vrou
we nauwer supuert dã dē man/eñ si heuet dye locht
soeter dã die man/ om die cleynheit des lichaēs/als
vanđ lacertē/vanđ borst / eñ hoe si grooter zijn hoe de
locht grouer is/ Eñ die longere is verscheydē in.ij.
deelen/om oft haer hinder toequame int eē/ dat dat
anđ soude beterē.

Van wonden in die borst.

Die wondē dye comē in die storax/ in dat deel vanđ
borst/gaē si door totter hollicheyt / dat is vreeselijck
wãt het geualt seldē/ si en geraken die substãcie vanđ
hertē/ die die quetsinge niet en mach ghelijden sonđ
die doot. Oft het geraect die substã cie vanđ longere
in die welcke gheē wōdē en wordē genesen/ het en si
met grooter wijsheyt eñ met goedtierēheit wort ge
consolideert. Oft door dye substãcie van Dyafrag=
ma/dwelcke ooc steruelic is eñ alđmeest/ist in die vel
achtige side. Eñ si zijn velachtich/om dz dcen let dã-
der niet geraken en soude. Eñ onderwijlē wort met
eenē swaerde gemaect/so groote wtuloeyinghe des
edelen geests/dat die siecke etich wort/ oft dat hi ster
uet/ eer die etyke wort gecōformeert/eñ ist therte ge
wont het bereyt hē ter dootwaert / om dz therte is
een geuēde let/eñ niet nemēde/wãt het geeft hē allē
eē beginsel tot duechdē eñ het disponeert alle die le-
dē tot duechdē/het en beneēt geenē lede virtuyt/eer
dat wort bestiert vãdē hertelijckē geeste/om te nemē
virtuyt/ wãt het is een fonteyne des leuens / eñ alđ
virtuyt.

Van wonden int herte.

Eñ als dat herte wort besnedē met swaerdē/oft ee=
nige groote arterie hebbende met haer ghesélschap
daer af coemt dye doot om dat dat hertelijcke bloet
wech gaet. Eñ die gheest keert totter makēder wor
telen eñ onsteect die natuerlike hitte/als dye vlãme
eē lemite doet die in vele vethedē leet. Oft isser gro-
te wt vloeyinge vã bloede/so vliet die geest medewt
eñ die leuēde hitte wort daer mede gheblusch/ ghe=
lijc dat die vlãme bluscht/als die lemete gheē vethe-
de en heeft.

Van wonden in die longhere.

Die longere en ontfaet gheene consolidacie/het en
si met bekendeliker kuerē/ met een secrete medicine
welcke wōde coētse totter vetheyt/ si wort verouđt
wãt dat etter en machmē nyet supuerē dã met hoe-
sten/eñ dat hoestē wijdet die wonde/eñ die longhere
is altoos in beroeringe/ eñ die gewōde ledē moeten
altoos rusten. Eñ die longere wort gewōt met dun
nē scharpē bloede/waer af dat Galie. seyt/ dattet nz
alleene en wont dat quade/maer ooc dat ghoede/eñ
corrodeert. Eñ cōsolidacie en coēt niet totter longe
re/het en si met eenē langē wech/om die stiptike har
de substãcie/noch tottē anderē gheestelijckē ledē/als
leuere/mage/milte/herte/aderen dye daer omtrent
gaē/om dat si beroofst zijn vã haer stiptiker virtuyt
Het en is niet veruolghēde dicwils vandē medicinē
die wreetheyt der pijpe/tambacht sacht die lōgere/
eñ die waterachtige virtuyt / eñ die lichtichede die
vanđ medicinē coemt/dye sacchtēde eñ subtijlēde zijn
eñ die macht hebbē te gaē / door die nauwe gaetkēs
Maer die harde virtuit eñ stiptike/eñ cōsolidatijcke
en moghen niet comē totter longere / sonder bi den
voorß. deelen / waerō dat der longerē wonde niet en
wort gheelt maer si wordē etyck doort pñc. Eñ dia

Die Chirurgie.

fragma/die en wort niet genesen/ om dz si is beroer
lijc / wãt het is een instrumēt dat dat herte bewayt
ghelijc den blasebalck/die in zijn opdoē wint neemt/
eñ in zijn sluytē gheeft/ Eñ om dat is een willich in
strument sonđ vleesch/ghewonnē vã.ij. spermē. Eñ
zijn die wondē totter hollichedē bouē doorgaēde Eñ
ist achter/so ist vreeselijcker/ dãt vorē ware / om dat
achter is dat beghinsel der musculē/eñ der zenuwē
eñ die achterste is subtijlder eñ crancker/eñ lichter õ
door te gaē eñ te quetsen/eñ naerõ der longere ende
der hertē. Daerō ist so dat dat herte wort gequetst/
des welckē teckenē zijn sinckinghe/ eñ datter swart
bloet wt gaet/eñ diepelike versuchtē vliet vã diē/eñ
vonnistē ter doot. Eñ is die longere ghequetst/dat
bekent by dē hoest / eñ datter schumachtich dinc wt
coemt eñ claer/eñ onder root/eñ dies vele. Eñ is die
wōde buytē nauwe/ so wijdtse/eñ worpt in die won
de der longere/puluer vã mirrē eñ mastick/eñ oliba
nũ/eñ van dragante/eñ gũme vã arabien. ana. En-
de gheeft hē teten suypende spise eñ coleringhe van
gruyse met pijnidē eñ doeten swigē / eñ en luyct die
wonde buytē niet/voor dat ghi weet/dat dye wōde
vanđ longere is geconsolideert. Ende is die wonde
in Dyafragma/ des weles teckē is diepe versuchten
eñ den adem swaerlijc dragē / eñ onuerganckelijcke
sweeringe in die side sweerende/vonnisten ter doot
eñ alđ meest/ist dat die toeuallen groot zijn/ Eñ zijn
die toeuallen cleyne/so houdten met spise/ ende met
drancke/die den hoest sacchtē / eñ met eender cleynđ
wieckē ghenet in doderē vã eyerē/eñ in olie vã roo-
sen eñ doet voort ghelijc aen andere wondē. Eñ als
die wonde doorgaēde is / eñ daer gheen teckē en is/
van quetsingē vã anderē ledē vã binnen/ dan wijdt-
se een luttel / ende houdet met eenđ wiecke genet in
warme olie vã roosen/eñ als ghijt vermaect/wacht
datter gheenē wint wt noch in en gae. Maer altoos
eer ghi den siecken vermakē gaet/soo hebt alle uwe
dingē bereyt/beyde wiecke eñ placstere/ dat die wō-
de gheenē tijt opē en si / wãt daer wt coemt groote
cranckheyt der gheesteliker ledē/ eñ die veiaginge vã
quader cōplexie/eñ vã quader dispositien / eñ legget
op die wonde olye vã roosen/ende doderē van eyerē
eñ netter eē wiecke in/eñ steect dye daer in/tot dz de
wonde betamelijc etter maect/Dan keert dē gewon
den alle daghe ouer zijn gewonde side/so dat dettere
ter wondē waert come/ Maer is des etters vele eñ
ment ter wondē niet geydelen en mach/soo worpter
dit in met eenđ clisterien / ende wasschet daer mede.
R. huenich vã rosen. iiij. ℥. mirrhe/fenigriec / mele
vã lupinē. ana. ʒ. ʒ. siedet in. i. pont wijns/eñ. ij. pont
waters / tot op derde deel eñ coleret / eñ doetet daer
in. Eñ op den dach als ghijt supuerē wilt/soo legter
dit mondificatijf. R. huenich roosaet. i. pōt / garstē
meel. iiij. ℥. mirre/fenigriec. ana. i. ℥. Incorporeret/eñ
siedet met eenē sacchten viere tot dattet clibbert dã
doeghet af/eñ doeter in termentijn. iij. ʒ. wel gewas-
schen. Eñ dese maniere vã wasschet mettē mondifi-
catiue houdēde op die opene wondē mz eenđ wiecke
ghenet in olie vã roosen/tot dat detter dat daer bin-
nē is/al is gedroocht/eñ dat bekent bi dye meeringe
der virtuyt/eñ bidē adem/eñ om dat mē gheenē hoe
ste en heeft/eñ om datter gheen hitte en is. Eñ ist dz
aldus dat etter niet gedroocht en is / eñ die hoest eñ
die sweeringe niet gesaecht en is/eñ die virtuyt crãc
ket/dat is een quaet teeken. Eñ hier bouē en is men

niet meer schuldich te doen/ maer mē is schuldich te hopen op die hulpe Gods/ Maer als dye sweerigē perseuereert met hoestē/ eñ met veel etters/ eñ met starcker virtuyt/ Eñ alsoo meest ist dat dye sweeringe oft swillinge achter heft in die side/ tussceē die vierde eñ vijfste ribbe/ so maect eē snijdinge tussceē dye corte ribbe/ doorgaēde totten etere/ daer door treet dz etter wt/ eñ houdt die wonde open met eenen mondificatiue/ tot dattet wel gesuyuert is. want het geualt dat detter eñ tbloet wort vergadert/ beneden op die weder voudinge van Diafragma/ welcke wed voudinge is tussceē die. iiij. eñ. v. ribbē/ eñ aldus en macht gheenē loop hebbē totter outster stede/ eñ snedemet benedē/ so sal dat etter verdrooghē/ eñ dye siecke sal verlost wordē. Eñ als die wonde is in Torax/ eñ in die borst/ eñ en ghaet si niet door/ dye kuereert gelijc ander wonden/ alsoot wel voorgeleert is/ int capitel daer af.

¶ Vandē wondē des rugghenbeens/ eñ haere kuere.

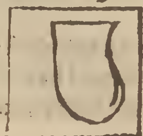

Vi seydē datter spondulē vande halse warē seuē/ Eñ der spondulē vanđ borste ofte đ ribbē. xij. Eñ đ nierē spondulē. v. eñ onđ die nierē. iij. Eñ dye stede/ die Auicē. heet Alajimt of Steertbeen is gemaect vā drie spōdulen/ dit zijn. xxx. spōdulen/ eñ dese spōdulen zijn doorboort/ door de welcke gaet kēs dat Nucha haer sterct/ Eñ elcke spondule heeft drie toedoeningē ter sinliker werckingē. Eñ weet dz gelijc de spōdulen gatē hebbē/ daer nucha door gaet/ so hebbē si sigatē/ door de welcke de zenuwē eñ aderen gaē/ Eñ elck vandē. xxx. spōdulen wort met haeren gesellē gebondē met starckē bandē/ mettē welckē alle de spondulē wordē vaste te gader gebōdē/ als oft een been ware/ Eñ als de vergaderinge der spōdulē vandē halse nederwaert/ is geheetē rugge oft rugbeen/ eñ is tfundamēt vā al dē lichaē/ Eñ die wondē die daer inne comē/ en zijn nieuwers om ont siēlijck/ dā om dat nucha mochte dweers gesnedē zijn/ wāt tgeualt seldē/ tē wort geraect/ als de wondē dweers gaē/ eñ dan brenget in die doot/ om dye edelheyt vā Nucha/ die coēt vandē hersenen/ gelijc die vloet coēt vanđ fonteynē/ oft om haer quetsinge want al en is si niet altemael ontwee gesnedē/ maer gequetst/ die gheuoelinge eñ die beroeringhe vandē ondersten lede wort belet/ de welcke namē haer beroeren/ eñ ghe uoelen vandē zenuwen/ die comē vā Nucha/ Eñ die vreese loopt ooc/ wāt al is dat sake dat Nucha ongequetst bliue/ eñ die spondulen gequetst worden/ ofte dat beghinsel der zenuwē wort gewont/ die van Nucha comē oft die longahon/ die besiden dat rugghen been gaen/ vandē hoofde tottē steert been/ die gesteken/ dat is in vreese vandē crampe/ om dye voorseyde sake. Die kuerē vanden stekē en schillen nyet/ dan dat die meester moet besigē goede pronostiken/ ende niet meerder naerstichept hantieren.

¶ Vandē wondē der maghen/ eñ anathomie/ ende haer kuere.

Vi gedenckē/ dat wi seydē/ hoe dz meri gaet door den hals/ binnen tot dien dat hy doorghaet dye diafragma/ metten welcken/ dat starckelike wort ghebonden/ eñ als die Diafragma doorlijdt/ omtrent dat nederste van Torax/ eñ daer wort die mont vanđ mage gewijt/ Eñ dit is die forme vanđ mage Eñ si is aen deene side bedt rechter/ dā

aen dander side/ de welcke is ghemaect vā. ij. vellen/ eñ tbinnenste vel is velleus/ eñ zenuachtich/ eñ tbuytenste is slecht ende vleeschachtich/ Eñ int binnenste velleken/ zijn villen lancs/ bi dē welcken dat coēt die toetreckinge/ Eñ in die comen villen dweers/ biden welckē dat wort die wtstekinghe. Eñ binnenste vel is zenuachtich/ om dat soude geuoelen zijn ydelinge Eñ tbuytenste vleeschachtich heet eñ vocht/ dz daer bi soude wordē die verteeringe/ wāt die werckinge der verteeringe/ mach comē totten dinck datter verteert wort/ gelijck den taste/ dat een gheuoelt tastelike dinghen/ eñ dat niet tegē loopingē des tasts. Eñ dat binnēste vellekē wort geuoet metter sapichedē der spisen/ in die mage/ eñ tbuytenste vandē bloede dat vanđ leuere gesondē wort door een adere in dye substancie vanđ mage wort gestroeyt/ eñ dier gelijcke wort daer eē arterie gesondē vanđ hertē/ brenghē de leuen. Eñ vā dien. ij. so wort ghewonnē die bult die de maghe eñ die darmē regeeet/ eñ maect die maghe heet met zijnđ vethedē/ benedē in die maghe/ daer die mont nauwer is dan den bodem.

¶ Vanden darmen.

Den eerstē vandē darmen/ die daer omtrēt der maghē rijsen/ is ghehetē Duodecum/ om dat hy lanck is. xij. duymē/ eñ is gemaect van. ij. vellen/ Eñ dander darm heet gracili/ oft inuolutū. Dye derde heet ieiunū/ die altoos ydel is/ om dz hy dē blasebalck is dien altoos ydelt met zijnder colerē/ Eñ tot hē comē vele cleyne aderkens/ dien ooc ydelē. Eñ naest hē is Orobus oft sack/ die welcke en heeft maer eenē mōt die neēt al die droesseme/ daer in dz veruult wort de eerste verteeringhe der darmē/ eñ die wort vast ghemaect met een vandē cleynen darmē/ treckēde dat ter bleuē is/ dat hi vandē anderē darmen heeft gesogē Na die is Lōgaon/ die int eynde heeft. iiij. musculē biden welcken dat die houdinge der droessenen coēt eñ die willige wtstekinge/ wāt alle die beroeringe đ darmē is nootsakelijc eñ veruult sonđ lacertē/ sonder die beroeringe vandē wterstē eñ vā meri/ dat is deynde die vuyle clerkel/ wāt daer is natuerlijck beroerē verselt met aderē arterie/ zenuwē/ coordē/ villen/ Eñ der darmē waren vele nootsakelijck/ om vele saken. Deerste is nootsakelijc totter voedinghen/ om datmē ter stont soude hebben ghelopē tē stoelle/ alsmē die spise hadde ghenomen/ Dander om dat die vertteringe/ die in die maghe niet en ware/ dat si soudē wordē verteert in die darmē. Die derde/ ō dat dē cleynē ontghinghe/ dat soude comē indē grooten Eñ bouen die mage ende dye darmē eñ den clerbus so wort geoordineert die sifac/ die welcke is. i. simpel vel/ niet velleus/ de welcke wort gewōnē alst voorß. is/ vandē ondersten velle vā Diafragma/ die vā achter vast wort gemaect/ mettē rugghe/ daer wort aen ghehanghen die maghe/ eñ die darmen/ eñ beneden vandē sifack wordē ghewonnē. ij. twifellike/ eñ die dalen opt rugghebeen/ eñ gaē omtrent die cullē/ Eñ daer af coēt donderste vellken vandē cullē/ ende by den twifellikē ledē/ als aderen ende arterien brengē dat leuē tottē cullen/ ende voetse/ eñ spermatike materie. Ende bi dien soo climmē twee ghebaerde/ die welcke zijn vaten des sperma/ in die welcke dat sperma wort ghewonnē/ dwelcke van hē wort gesondē totter roeden. Ende alle dese wordē ghehoudē int vleeschachtighe lacertige vellekē datmē heet mirac/ Eñ het is dat buytēste lichaē/ indē welckē dat die la-

certē zijn/die helpē om die droessene wt te steken/die windichede/die vrine/eñ den dranck.

Van die wonden aen die maghe.

Die wondē die totter mage eñ darmē comē/zijn bi vele redenē vreeselijc/wāt het is een eygē instrumēt der eerster verteeringe/eñ haer ambacht/is altoos nootsakelijc den lichame/eñ en zijn si niet/dat lichame en mach niet staende blijuē/Eñ daerom ist dat si wordē gequetst/haer werck gaet te niet/het en si dat haer wondē haestelijc gecōsolideert wordē/dz quaet te doen is eñ onderwilen ommoghelijc in alle veroeringē te cōsoliderē/Eñ specialijc als die wondē ghevallen in die bedrustige stedē vanđ magē/ofte in die cleyne darmē/wāt geuallet int vleeschachtige deel int nederste deel vanđ mage/oft in vleeschachtighe groote nederste darmē/Eñ zijn die wondē cleyne/si wordē dicke ghenesen/bi eenē goedē meester/Ende daerō moetmē bekēnē/als si vallē in stedē vanđ mage/oft vādē darmē/oft si doorzijn/eñ dz werc bekētmē bi wtgeuingē vanđ spisen/dā vōnilstē doot.Eñ coēt daer een wonde in die mage/eñ si buyten niet wijdt en is/so wijdtse een luttel/eñ naeyt die wōde vāder maghe met eenđ viercāter naeldē/eñ met eenē ghewastē drade subtillike/alst is int vleeschachtige deel wāt ist int opperste zenuachtige deel/soo en pijnter niet aen/eñ stroeyt op dē naet cōsolidatijf puluere/eñ houdt die buytenste wonde open/tot dz de wōde vanđ mage gecōsolideert is. Eñ is die wonde in dē nederstē darm/eñ si niet groot en is/so naeyt den gewondē darm/eñ laet thooft vā dē darme buytē der wondē/eñ stroyter puluer op.Eñ laet die wōde om mer buyten open/tot dat die darm gecōsolideert is Eñ is de wonde so/datter dye darmē wt ghaen/soo doetse weder al warm in/Eñ zijn si vāder lucht verandert/so maectse weder warm met en spongie genet in warmen wijn/Eñ is tgat te cleyne/so wydet behendelijck den bult oft Sifac eñ Mirac/eñ naeyt soo dat deene niet alleene en worde gecōsolideert/si en wordē beyde te gader genesen/eñ voorsiet/dattet gheē geschuerthept en bliue/na der cōsolidacien der wōden/Daerō naeyt vaste met een driecantige naelde/eñ met eenē dubbelē twijndraet/eñ doorstect aen deene side van mirack eñ sifa c/oordineret dandere alsoot behoort/dan leidet de naelde voort/de breede van eenen cleynen vingere aen die selue side van der wonden buytē eñ binnē tot mirac eñ sifac/dier gelijke doorstekende/daer na vānder ander sidē daer ghi eerst begonst/Maer alsmē sifac eñ mirac doorsteect van binnē wtwaert/eñ dan vā buytē inwaert daer suldy buytē thooft vandē drade vindē/in alle siden vander wondē vaste te gader ghewondē/eñ die draden geknoopt naer dat behoort/eñ alsoo moetmen doen met twee steken/eñ knoopet voort/tot dat die wonde genaeyt is/met deser nayinge vander wonden/soo wort die zenuachtige sifac die gheen vleesch en heeft/metter hulpen van mirac gecōsolideert/so dat na de cōsolidatie gheē sweeringe en heeft/eñ op dē naet stroyt puluer cōsolidatijf/eñ doet dādere so dat voorß.is. Eñ van dat sommige seggē/datmē pipen van vliedere daer toe soude doen/oft van Trachea arteria van eenē anderē diere/Eñ eenighe prisen dye naeyinge vandē gewondē darmē/wāt daer mede en wordē die cleyne darmē niet mede gecōsolideert/Jck segge ten is den grooten niet nuttelijck.

Van die winninge der humoren/ende eie kuere der leueren.

Die winninge vāder leuere/is vā twee spermatiken ghelijck dē anderē twee principalē ledē/maer de volmaectheit vāder groothept is vādē bloet/dwelc ke niet en coēt ter harthedē vādē vleesche want haer vleeschige substātie/is als versengt bloet/soo dat gheen dinck tot haer en coemt vāder magen/ten wort verantdert in de substantie eñ inde verwe vā bloede/eñ si is wtwaert bultende eñ binnēwaert hol/om dat si te bet omtrent de maghe soude ghaen/want haer hitte is der maghen/gelijc den viere onder den pot/Eñ die leuere heeft oock hulpē der welcker getal sommich is sonder getal verscheydelijck/want in sommige isser viere/eñ sommige viue eñ in sommige drie/Eñ wāt sperma worter eene groote adere in gewōnē/die welcke is geheetē poorte der leueren/vā dier rijsen vele aderen/dye welcke zijn aē die poorte geleyt/gelijc de wortele aendē boō eñ zijn geheeten mineratien/vāden welckē sommighe wordē vast gemaect mettē bodem vander maghen/Dandere metten duemene gracilikē/eñ vele mettē zenuwē/Eñ dādere metten sacke/eñ si zijn nederwaerts loopende/en nemen tsuyuerste eñ tnutte lijcste/eñ laten donsuyuere/Eñ daerō warēder vele tot verscheyden steden geordineert/om dat dē teere ordinancien soude ontgaē/dat dādere soudē ontfaē. Eñ dese miseriakē nemē de goede meersen/die welc ke is de ciculus/eñ beghint te verāderen eñ te make ne daer in een verteeringe/Eñ si bestierent ter poortē eñ verandert/eñ die poorte wort verscheydē by haeren aderen ter leuerē waerts/eñ scheydē al dat ciliū in de substātie vanđ leuere/Eñ daer in wort die anđ verteeringe voldaē/alst gedetermineert sal zijn int.ij. tractaet int capittel vā de winnige der humorē.Eñ die aderachtige aderē comē ter vergaderinghē ende winnē een adere die telgerachtich heet/eñ dye wort verscheyden in tween alsoot voorseet is.

Van de milte.

Die leuere is in die rechte side vāder mage/eñ inde slinckere side is de milte eñ is lanc/eñ wort met eenē deele der maghen vast gemaect aendē rugge ten ribben waert/die welcke heeft twee gaetkēs/daer si de melancolie der leuerē door treet/ter magē suyuerēde vāder ouertollechept der melancoliē mettē welcken si haer voedet/met den aderen wort si vast ghemaect mettē monde vander maghe een deel vander melancolien/dat si met haerder pontositeyt den appetijt verwect.

Vanden nyeren.

Eñ der nyerē zijn twee/Deene ter rechter sidē hooghe/Dandere ter slincker sidē waert/eñ zijn vā harden vleesche/eñ zijn aen beydē sidē vanden rugbeen onder die spondulen geset/Eñ elc vandē nierē heeft twee ghaten deene onder/dander bouē/door douerste trecken si tot de waterachtichedē des bloets van der telgerachtiger adere vanden bloede gesuyuert/maer de onderscepdige cracht in die nierē treet dwaterachtige bloet tot harē voetsele/eñ dwaterachtige wort altemale verscheydē vādē bloede/die welcke waterachtichede is vrine/eñ wort ter blasen ghesondē/dwelcke men heet porus iricidus.

Vander blase.

Eñ die blase is vā.ij.vellen/eñ si zijn beyde zenuachtich/eñ heeft benedē.i.vleeschachtigē hals/dē welcken inden mans lanck is/eñ die is met de roede vast

gemaect/eñ int wijf/ is si cort eñ wort vast gemaect metter vrouwelijchept. Eñ aen dese blase/ is vast ghe maect die gaetkens vricidus/eñ door gaen dat eerste velleken aendē hals/ eñ die vrine gaet tot dien gaetken in eñ climmet met natuerlijcker beroeringē/tus schen dat velleken tot bouē/Eñ dat binnēste vellekē doorghaet in die hollichede vander blasen/waerom dat gheualt/hoe die blase meer veruult is van vrinē hoe tbinnenste vellekē naerder wort geuoeghet met ten wtersten. Eñ om dat die gaetkēs niet rechte en zijn van beydē vellekēs/deen tegen dander/ Soo en mach gheen substancie vā vrinē bouen den hals/ ten ware verstopt/ datter niet wt en mach gaen/ eñ ten mensche soude gheuoelen groote sweeringhe/eñ dā is die sweeringhe starck/so vloeytse onderwijlen bo uē/Eñ gaet ten monde wte/ dat ic in mi seluē hebbe onderwijlen gheproeft/om die sweeringe vandē steen eer ic die remedie wiste/ eñ den hals vand blase heeft ij.muscule/die geopent wort in sinē mont/eñ in zijn willige luyckinge/houdt hi die vrine/eñ in zijn openinge/seyndt hise wte metter hulpen des lichaems.

Van de Galle ende haer Anathomie.

Van der Anathomien der gallen/ en spreken wi niet/want onse kunst en spreect van haeren wonden niet/Die wonden die ind voorschreuen leden comen/ zijn daerom vreeselijck geseet dat si principael zijn op die leuere/ oft si zijn die principale leden met sulckē dienste/ sonder de welcke dē lichaē nz bliuē en mach/ Eñ is de leuere diep gewōt in haere substācie/ soo verliest si haer werck/ Ende oft tbloet wort verstoort eñ die gheest/ die welcke is die cracht eñ tfundament van al/ daer om sterft ope mensche by nootsaken/ Maer wort si gequetst in eenich van haerē hulpen/ dat wort wel geconsolideert van eenen goeden meester/al versch/want die natuere en mach gheen lāge siecte gedoogē in de principale leden/

Van die ghewonde milte.

Die Milte is een gebreckelijc ledt ist dat si in eenige stede gewont wort/soo wort si wel genesen/ al waer daer een deel af verloren/ datter blijft veruullet ambacht van al den lede/ ten waer dat dye ghaetkens/ dweers af ghesneden waeren/ ofte waerdt datmen de wonden al te hart laet worden/wāt daer af coemt onderwilen dwater/eñ toetreckinge in die beroeringe/eñ dan gaet daer toe die bijtende vrine.

Van die ghewonde blase.

Die gewonde blase en ontfanct gheene consolidatie want tis een zenuwich ledt sonder vleesch/eñ ooc ō dat si altoos is in beroeringē/eñ om dat si dye vrine houdt eñ wtsetet. Eñ al ist dat die blase is onder de vochte lichamen drooghe geuonnist/ nochtans is si lichaemelijck vochtich/eñ daer toe bijtse eñ brandet/ Eñ alle dese punctē mercte dye vroede Ypocras als hi seet/Die blase gewont/oft die hersenen/oft therte/is steruelijck/Eñ daerom alsmen gheroepē is tot eenen sieckē die daer gewont is/wat sal die meester doen/sal hi niet vliedē/Ick antwoorde/Ja hi/in manierē/ is die meester in zijn lant/eñ tis goet geproeft. Eñ hy dan goedē naem heeft van goeden wercken/ dan sal hi den vrienden seggen/dat doot wondē zijn/ Eñ is hijs dan zeere gebedē/ soo sal hi dē siecken doē biechtē/eñ met troostelike woordē wel troostē/wāt de natuere helpt dicwils tot eenē goedē eynde/dz dē meestere ommoghelijc dochte/eñ aldermeest/op dat men haer helpt/met goedē wercken/Eñ die meester

Die Chirurgie.

en mach dē goedē teekenē niet betrouwē/die aendē siecken comen/maer altoos si hi vast in zijn pronostike vander doot/ tot hi genesen si wāt die siecke gaet dicwils ter dootwaert/na diē dat hē die siecke de teekenen doen rusten. Eñ ooc geuallet gheern contrarie na de teekenē omtrent de cirsis/eñ de siecke treect ter baten waert/maer is de meester in een vremt lāt soo en ontfanct alsulcke kuere niet/maer vlietse alle eñ alle swaere kueren/ eñ lange/want si verachterē.

Van de wonden der kullen/eñ der moederstede/de hulpe eñ kuere.

Die glorioose hooge Godt/wiste dat de mensche was vā sparmatikex marterie gemaect Int welcke dat haer die natuerlike hitte heuet betamelijcke droochte/waerōme dat si sake was van haer seluen te blusschene by tocualle soot voren verclaert is. Ende hi wiste dat elck mensche eenen seker termijn hadde/ inde welcke dat sine natuerlijcke vochtichede gheeyndet wort van der welcker natuerlijcker droochten/coemt de natuerlike doot/ eñ daerom so ordineerde hi die winlike ledē inder creaturē/om dat die mēsche niet eewelijc leuē en mochte/ Ende hi ghaf hē wonderlike delectacie/ dat noot sakelijc was ghegeuen forme eñ complexie/ gheest/ winninghe/ soot voorseet is met delectacien/ dat hē niet en soude verreysen/ maer om dat de winninge soude zijn int genooten/ daerom schiep hi tmanlike ledt/des welcs beghinsel is cartiginius comende vā al den lichame/ eñ deynde aent buytenste des steertbeens hol/ met menighe zenuwen eñ aderen eñ arterien bewimpelt eñ omleet/ datter met gheestē soude zijn veruult/eñ thoofe gheuoelic vleesch/midts des welcs beroepinge/ wort totter wtsendinge des spermaes geholpen. Eñ die afschevdinge coemt hem vā der herten/eñ tgeuoelen vanden hersenen/ Eñ tnatuerlike beghecren vanden sanguiniuesen humoren vander leuere/ eñ heeft twee openbaere ghatē/ door deene gat coemt die vrine vander blase/ Eñ door dā dere/dat sperma comende vanden kullen/ Ende dese twee ghaten zijn opēbaer/Eñ Auicenna seet drie. Eñ wten derden gate gaet een ongeuoelike ouertollichept/als een man een wijf tast met handen/ maer dit derde en is den chyrurginē niet opēbaer/ Eñ die twee kullen zijn vā glandinuesen vleesche gewonnē gelijc dē glandinuesen vander borst/ Eñ in vele mās is die rechter meerdere/ dan die slinckere/ Ende tot hem comen twifellike aderen ende arteriē/ brenghē de twoersel eñ de lijftocht/ Eñ de ouertollichept vā den goedē zuyueren bloede van al den leden/ dwelcke van Auicenna is geheeten oueruloet van spijsen. Eñ vā dier ouertollichept wort tbloedighe sperma gewonnē/nemende die withede vanden kullen ghelijc dat mele doet/dat vanden bloede wort gewonnē eñ neemt zijn withept in de mammen. Eñ aen hem zijn twee vaten vast gemaect/die welcke zijn ten kullen waerts wijtst/eñ ter roedē waert nauwst/ Dye zijn vaten des spermaes gheheetē/ Eñ Auicenna heetse Garbati/door de welcke dat coemt dye wtsendinge des spermaes ter roeden waert/ gesonden in de moederstede/als hy geordineerdelijc is mettē wiue/ Eñ in dese vaten des spermaes/ wordt volmaecte forme al mach si na die verwe veranderē in die kullē. Ende die aderen ende arteriē die ten rechterē kullen comē die zijn starckere/ dan die ten slinckeren comē/ Eñ si brenghē met hen bet gesodē ende verteert bloet/ en-

de alle desē lichaēkens van desen aderē eñ zenuwē/ ð voorß. spermatiker vatē/ liden door .ij. twijfelike/ dye welcke zijn vā simpelð substanciē/ alst geseit is vanð matricē/ int wijf is gemaect zenuachtich eñ is als eē ghescelde roede/ omtrent den ers/ als dye vā runcelachtigē geuoelikē vleesche gewōnen. In dye welcke dat zij .ij. maechdelike aderē/ diemē schuert/ indē tijt alsmē eerst werk met haer is/ eñ den bodem vanð matricen is opt ruggēbeen. ¶ Eñ die matrice heeft in de side vā haer .ij. wijde cullen/ mettē welckē dz vast wordē gemaect .ij. spermatike vatē die welcke corter zijn/ dā die vaten des mans/ biden welcken dz tsperma vāden wiue wort gestort inden bodem vanð matricen/ alst wort gemenget mettē sperma des mans in die vre vāden ontfange/ Eñ die matrice heeft binnē .ij. hollichedē Eñ si heeft vele aderē bidē welckē dz haer dat bloet toe coēt inden tijt ð dracht/ om tvoetsel der dracht/ om den welckē dat si indē tijt vanð geboortē/ wort gesondē vā alle den ledē/ eñ indē tijt vā menstrua wte seynt/ eñ daer bi wort dz lichaem des vrouwē gesuiuert vā zijnð ouerulœuenthedē/ Eñ si is gesceydet tusscē den grootē darm eñ ð blasen/ een deelken hooger dā die blase/ eñ si is ghebonden met sommigē slappē bāden/ aen dē rugge/ om dz si moet worden weð houden inden tijt vander dracht.

¶ Van wonden in die siden.

Eñ die wōden die in die siden comē/ zijn seer te ontsien/ om die subtile makinge vanden edelen wercke Eñ coemt ec die wonde in lancs oft dweers eñ cleyn dā cureertse met nayingē/ eñ mettē puluer/ mz groter behendicheden vā defensiuen/ eñ met latene/ eñ met cleynen dyeten/ eñ ist altemael dweers af gesleghen dā ware die wonde oensienlijc/ om die menichfuldichheyt der aderen eñ der arterien/ soo dat onderwilen de siecke sterft/ eer datmē tbloet gestelpen cā Nochtās verstaet dat in dit caes/ om de sweeringhe te doen sitten is/ met saluinge van heeter olien van roosen omtrent trugbeen/ Eñ die stede die tusschen de wortele eñ den eers is/ Eñ cauteriseret met heetē ysere/ dat tbloet gestelpt worde/ dā verandert die dispositie vāder ghequetster zenuwen/ want tcauteriū stelpet bouen al/ eñ dye dispositie vander gequetster zenuwe maket recht eñ effene. Die wonden die inde kullen comen corrumperen si oft dooden zijt altemale/ oft so dat die mensche in vreesen is/ om dat de dolinghe eñ dye winninghe wort daer mede verloren/ waerom dat nootsakelijck is/ om te ontdoene die gedaenten/ nochtans die kuere vā dien steden en schilt niet vanden anderen kueren der wōden. Eñ geuielt dat dander lichaemken vander moeder stede worde gequetst/ met schichtē oft mz sweerdē/ tware sterfelijc maer geuielt/ dz den hals ouers af gewōt wert oft dat hi om de scharpheyt der humoren worde gewont/ Dat wort wel genesen/ als de wōde versch is met dat witte onguent Rasis daer in te doene/ dz getempert metten sape vā weegebreede/ Maer geuielt datter een wōde veroudert worde/ Dā heuet te doene datmense supuere met gheyten weye/ oft water van gharsten.

¶ Van wonden der huepen oft hanken/ eñ der knyē ende haer anathomie.

Die beenen vanden huepen worden vast ghemaect metten achtersten beene vanden rugbeene/ eñ draghen alle dye ouerste beenē/ eñ alle die nederste beenen dye aen hem hanghen/ ende wordē oock vā hē beroert/ eñ dese beenē zijn achter croessellachtich eñ subtijl/ eñ voorwaert eñ inwaert het meerder/ elc drie sittē/ dwelcke is geheetē de busse vāder huepē/ Eñ also zijn de formē vast ghemaect aen de beenen vanð borst/ Eñ tsijn in die sommighe haer deelen/ Eñ andere seggen/ dat elck vandē huepē heeft .iiij. deelē/ Eñ in de busse vandē huepē sluytet been/ ghelijck den dueren in de harrē/ eñ dye .ij. beenē vandē huepē wordē te gader gebondē met eenen starckē brekelikē bāde ongeuoelijc/ die wort onderwijlē verlengt vā humorē die tot die busse comē so dattet onderwilē wtspringt/ Eñ ooc vandē sakē vā buytē wordet ondwilē ontset/ vā de welcke dingē suldy int .iiij. tractaet volmaecte leeringe hebbē daermē vande kuere vanð ontsettinge spreken sal/ Eñ tbeen vāð dye dat int ouerste heeft daditamēt dat wi seydē int wterste bultich/ eñ int binnēste het breedere/ Eñ tis ooc hol/ met veel marchs/ eñ groot eñ licht eñ starc/ op dat de swaerheyt tberoerē nyet en belette/ Eñ int neðste deel ter kniewaert/ gaet eenē put/ Int meeste been vāde knie daer wordet met hē eñ mettē minstē beene vāð knie starckelijc gebonden met bandē/ Eñ also worpet op de iuncturē vā de knie. gelijc een schiue/ Die vandē sommigē eē ooge vāder knie geheetē wort/ eñ wort daer aengebonden met bandē/ Die schiuē vanð knie/ zijn beenē soo geordineert/ dat dmeeste onder is/ eñ dminste bouen eñ also maect dat opperste eñ dvoorste/ de scharpheyt vanð knie/ Eñ si wordē tsamē geuoecht/ eñ benedē wordē si mettē beene vanð hielē vast gemaect dwelcke alle vanð draecht met Alkac/ eñ dat is tbeen mettē welckē de iuncture veruult wort eñ met tbeē dz dē knoesel heet/ Dye vergaderige vā dē voetē wort vā .iiij. beenē gemaect betamelijc te gader gebondē eñ daer mede wordē de beenē vandē teenē vast ghemaect/ der welcker zijn .v. elc heeft .iij. beenē/ sonð dē grootē teen heeft .ij. beenē comende ter wterster zenuwē vanð wterster spōdulē des rugbeēs/ eñ wordē mz simplē vlees gecleet/ eñ geuoecht die hē tberoerē tgeuoelē geuē/ wtē welckē de grote musculē comē t de dgiē die .iij. vingerē bouē de knie wordē naect gemaect vā vlees eñ makē coordē die ōð de knie lidē eñ daer wordēt weð musculē/ die telckē comē/ gelic wi seydē dat in de hāt was/ eñ vanð getelgerð aderen eenē telch/ eñ wt er materiē des taee wordēð gedeelet/ die in de voudinge vanð hāmē opēbarē/ eñ wordē menichfuldelijc verscheidē/ eñ gemēget met coordē onð de knie waerō dat vreeselijck is/ dat dye stede gewont wort. Van daer dalē aderē neð/ vandē welckē sommige tackē buytē streckē/ eñ treckē .ij. opēbare aderen onð de cnoeselen/ Deene heet Sciatica/ dā dere sialis/ Die andere binnē tbeē/ die makē daer .ij. aderē/ Deene heet Saphena Dādere stenalis/ renalis wort ooc geopēbaert/ tusscē dē cleynē teen/ eñ de andere/ eñ zij latinge is goet tot quadē puystē die inde knie comē/ eñ tegē malū mortuū/ eñ tot alle vlceren vandē knie/ Daerō ist openbaer dat die wōden vreeselijc zij/ die comē dweers in dese stedē om de wondē ð zenuwē/ musculē/ coordē/ aderē/ arteriē/ die langs de knie gaē/ vandē welckē tvoorß. quaet coēt/ nochtans zijn de kuerē eens/ eñ vanð hāt/ eñ vandē armē die wondē .iij. vingerē onð de knie eñ om de edelheit vāð stedē comē geern quade toeuallē toe/ diemē niet en mach beterē so datmē vā een cleyne wōde sterft.

¶ Hier eyndet dat tweede tractaet.

¶ Hyer beghindt dat derde tractaet/ van Euelen ende siecheden des menschen/ van den hoofde totten voeten toe.

¶ Van die winninghe des hars.

That wort gewonnē van grooten rooke comēde van lijmiger materien/ eñ wort alsoo met de vierige hitte geformeert/ Eñ so daer meer roocks met hittē is/ soo daer meer hars is/ Eñ aen thar is zeer vele te mercken vā die cōplexie vandē mensche. Eñ daer zijn ooc vele luydē die de verciervinge des hars begheeren. Ist dat ghi wilt lanck har maken/ so ontbindt mostaert in watere daer Beete/ koolen in gesodē is. Eñ daer in wasschet dicke eñ saluet met ghemeynder olien. Eñ wildy vael har maken/ so maect dit medicament/ Neemt mirre.iiij.ʒ.bitter lupinen/ roosen.vi.ʒ/bloemē van wilgē/wijn droesem gebrāt ana.iiij.ʒ. stootet eñ temperet mz loogē gemaect vā wijn asschē/eñ wasscet daer mede/ eñ saluet tsauōts Eñ wildijt wit maken/ soo neemt dē dreck vanden zwaluwen eñ drooge Enula/ Orabū/ eñ tsaet vā radijs/solpher/bloemē vā capparis tgheeluwe stootet eñ incorporeret met ossen galli/ eñ met azijne/ Eñ berooket met solphere. Dā saluet/ Eñ als ghi aldꝰ hebbet dicke gedaē/ dā saluet met olie vā vlieder bloemē gemaect/ alsoomen maect olie vā roosen. Eñ wildy deyndē vādē hare sondꝰ cnauwinge houdē/ eñ sonder breken eñ makent saechte eñ slecht/ so doet den mensche rusten/ Eñ badet hē/ eñ gheeft goede vochte spise teetene/ eñ salft hē dicke met olye eñ watere ouer hoop gemenget eñ en is dit niet genoech soo saluet met mussilagē vā lijnzade/ eñ psiliū. Eñ begheerdy gecrolt har/ soo neemt meel van fenigriec eñ vā mirre/ eñ zaet vā radijs eñ galnotē/ gōme vā Arabiē eñ gewasscē kalc/ met desen vriuet thar. Eñ wildy dattet har nz en valle. R. ladbani.i.ʒ. solueret in.iiij.ʒ. mirtini/ Eñ daer mede saluet thooft/ thar eerst ghe-schoren/ eñ dan salft dye wortele vandē hare. Eñ en wildijt niet grau hebben/ soo wacht vā allen dingen die fluymē winnē/ eñ purgeert v dick met onsen trocisken vā turbit/ eñ drinct ghoedē wijn/ Eñ etet luttel pottagien eñ die selue subtijl/ eñ hi cruyde zijn spise hier mede. R. Mirabolani/ kebulorū.ana. stootet met goedē wittē huenich/ eñ neemt des alle morgē so groot als een hasenote. Eñ als al thar grau ghewordē is/ verwet mettē voorß. wercke. Eñ begheerdy swart har te hebbē/ so maect dese varwe/ Neemt de bladerē van mirtus/ die bladerē van roodē lelien/ capparis/ cepera/ spice/ beet/ koolē zaet eppē zaet. ana i.ʒ. siedet in.iiij.pont waters/ tot op een/ dā clinset/ eñ doet totter clinsingen een pont olien vā violettē eñ siedet in een dubbel vat/ tot dat al wt gesoden is/ dan doet daer toe.ß.ʒ.olien Acasie/ eñ.ß.ʒ. asschē vā pijnappelē daer die keernē wt zijn/ temperet eñ salft thar daer mede/ dat wort swart.

¶ Van alopicia ende schorfthept/ ende die kuere.

Ist sake dat die namē zijn teekenen der dinghē/ die sinonima/ dats/ de gelike vā namē/ende die equiuoca/ dats/ de gelike vā voyse/ leydē dē meester dicke in dwalinghen/ daerom ist sekerste dye dinghē eygentlijck bydē wesentliken saken te kennen/ als by kunste/ dat is sekerder/ dan alleene byden namen Wāt exempel. Alopicia wort ōderwilen verscheydelijc genomē in verscheyden saken want men seet ghemeynlijc alle verliesinge vā hare/ Alopicia te wesen ende sonderlinge wordet geseet van een maniere vā lazariē/ dye welcke wort gewonnē vander corruptie der fluymē/ In dit capittel wort gesprokē vā Alopicia/ die eygentlijc is int hooft/ want alopix int griecx is int duytsch een vos/ eñ pleech teender tijt int iaer te ontharene/ Daerō heet die vallinge des hars Alopicia/ Ende een vallinge des hars is gheheetē Tynia dat is een motte die gheen har en heeft/ soo doet Tynia dese siecte ooc/ Die meesters makē daer tusscē onderschept/ eñ segghē/ dattet Tynia is daer de huyt verdorvē is met openbarē rovē/ vlcerē/ si zijn drooge oft nyet/ eñ segghē dat Alopicia is daer thar wtevalt sondꝰ verderuinge openbaer/ watter af is blijct inder chirurgiē/ ende schillē in de cuere naerdꝰ swaerheyt. Alopitia die sondꝰ corruptie vander huyt is/ is onderwilen cout int eynde vander siecte/ om tgebrec vandē voetsele vandē hare/ oft om die openinge der gaetkēs. Daer en is niet nootsakelijc dā vermeerderinghe van goeder spisen dye goet bloet winnet/ eñ wriuet thooft mettē handē ende saluet met oliē mir tillorū/ ende en ist niet genoech/ wriuet met schellen van ayuyne/ dat root worde/ tot datter bleynkens op comē/ dan smeeret met hondē smeer/ ende scheeret dicke/ dat is hem goet/ Ende comet vā quadē humoren/ dats beteckent by dē hoogē vlceerende Alopicia/ eñ die voorß. lichte cuerē en helpt hier niet toe om die corruptie der humorē/ Besiet wat humoren dyttet doen/ ende bekent dat bi al dē lichaē/ ende bidvarwē vāder stedē/ Melancolie doet dit selden/ dan als si is gecorrūpeert/ dan is si arger dā dandere/ ende als ghi kent wat humorē dat doen/ dan purgeert se/ dat is eenē goedē wech/ Ende ick sal hier settē de leeringe vandꝰ ydelinge/ met sekeren practiken Ghi moet weten dat veruultheyt heeft ydelinghe te doene/ zijnt vaten oft aderē/ die en muegē nimmermeer houdē tghene dz hē de natuere geeft/ noch de cracht als daer eenige humorē oueruloeyē/ by den welcken dattet ghaet wten naturlikē loope. Daerō als daer humoren zijn die doē oueruloeyē/ so isme schuldich te latene/ oft is hi oudt oft cräck/ so laet hē met coppen/ daer na purgeert dandere humoren/ ende is hy voor tlaten ghepurgeert/ soo en laet hē niet ter stont maer daer na alst behoort eñ tbloet vloeyt alleē doet hē laten. Eñ slappet desen met medicinen/ eñ en vergetet niet ghi en laet hē corts wedꝰ/ oft ghi en weret niet zekere/ oft hi en crijcht cortse/ wāt dye laratiue soude cortse inbrēgē/ waert dat si heet ware. Colera wort aldus gepurgeert met dese zekere medicine. R. violettē.i.ʒ. cleine pruymē.xii.oft.xv.intibas sebestē xx.siedet in een pont waters/ op een luttel/ eñ clinset Eñ doeter in cassifistula/ recolueret met.i.ʒ. tamarindini/ māna.ana.ß.ʒ. Eñ tot de coleringe doet tsauōts.ß.ʒ. mirabolani citrini/ pulueriseret.ij.ʒ.rebarben/ Eñ tsaterdaechs warmet eñ coleret/ eñ temperet met.i.ʒ.eñ.i.ß. suyker rosaets. Noch om te purgerene. R. mirabolani citrini.i.ʒ. scamoniē gesodē.ß.ʒ. mastic.iiij.granen/ stootet eñ conficeret met dē sape vā dōderbaert/ maecter pillē af/ eñ gheeft se/ Merct dit dat ghi altoos een gereydinge der humoren makenmoet met oxisakere eñ met coudē spisen eñ met rustene. Eñ ydelt die flegmatike humorē met onsen

ghemeynē trocisken diemē aldus maect/Familiare
Trociskē. R. Wit gommich turbith/dat vleeschige
afgeschoren.ʒ.eñ.i.℈. Dpazinsiberos/mettē welckē
dat Turbith wort gemenget/Dit is goet/om de ma
ge te sterckene/eñ die humoren te verteerene/ eñ ne-
met alleene sonder menginge van anderē laxatiuē/
alle dage/Electuariū. Neemt wittē ghengebar/rosi
nen.ana.i.℥.gescheelde kalissihouts/gēgebars/grof-
fels nagels/cardamomi/ notē muscaten / greyn van
tparadĳs.añ.ĳ.ʒ.wit suyckers.ĳ.pōt/eñ maect daer
af een electuariū niet seere gesoden. Oft maect dese
pillen. R. puluer vā pigri/ Turbith electi.añ.thiene.
Pulpe coliquintide.iiĳ.ʒ.eñ.i.℈.stootet/eñ teemset/
eñ conficeret met olien van amandelen / eñ maecter
pillen af/des welcs dosis is tusschē.ĳ.ʒ.eñ.ʒ.Eñ na
me men puluer vā pigre by hem/tware goet/ eñ tis
ghemeyn/eñ vele meesters ouercomen daer in. Een
andere. Neemt rooderoosen/mastic/spica nardi cas-
sia lingua / asari. ana. goet aloe noch alsoo vele als
des anders. Eñ waer die flegma gemenget met cole
ra/soo doet totten voorß.pillen van Turbith/scamo
nie.ĳ.ʒ.eñ.ʒ.sticados.arabo. ana.v.ʒ. Eñ daermē vā
Turbith seyde.i.ʒ.daer nemes hier.v.ʒ. Eñ ghy sult
Rasis cochias hebbē/die welcke beste zĳn om te pur-
gerene diuerse humoren die int hooft meest zĳn. Eñ
ick sette hier.ĳ.machtē te gader te staē/ dat zĳn laxe-
ren eñ sekerhede vā geuē/ maer ten is niet so mach-
tich. Die melancolie te purgerene/Dit purgeert me
lācolie/dicke beproeft. R. Epicbtmi.i.℥.siedet.ĳ.wal
len in een pont gheptē weya/eñ latet eenē nacht staē
tsmorgēs maket heet/eñ clinset eñ drincket/oft met
siedinge na de epichimo Rasis / dwelc is aldus/ Een
laxatĳf. R. mirabolani indiorū. x.ʒ. Polopodĳ.v.ʒ.
siedet in eē pōt waters op.ix.℥. Dan doet daer toe e-
pichimo.x.ʒ.eñ siedet eenē wal/ eñ doetet vandē vie-
re. Eñ alst koel is/koleret/eñ totter coleringhe doet
suyker roosaet.i.ʒ.eñ drincket tsmorgens tĳtlĳc / eñ
wildy starcker werckē/soo gheeft eerst.ʒ.deser pillē.
Neemt aloes.i. ʒ.saladini. ʒ.ʒ. Agarici.ĳ.ʒ. eñ swart
elleborū tvierendeel van een.ʒ. maect daer pillen af
mz huenich/oft simple strope. Eñ als ghi genoech ge
purgeert hebt/ soo gaet voort eñ besiet oft v die lich-
te medicine goet genoech is die int begin in alopicia
staet/oft in de vlcererige vā d hupt/ ist goet genoech
wel. Eñ moet ghi daer starcker toe doen/ soo neemt
schuym vand zee/ si is schuldich te sine wit/ schoone/
eñ subtyl / si gelĳct pulpe coloquintide.x.ʒ.sal nitri/
eñ daer ouer nemē wi sal gēme/solpher/ euforbiū.a-
na.ĳ.ʒ.stafisagria/cātaridē.ana.i.ʒ.stootet met olye
eñ saluet daer mede thooft/Eñ wildy noch starcker
wercken aen de verharde steden/ eñ meest aen de rĳc
ke. R. meest olien vā oliuen.i.℥.cantariden/de hoof-
den de vluegelen afgedaen. iĳ.ʒ.eñ stootet die canta-
riden een luttel/eñ doetse in olie in een viole / eñ setse
op kolen/ dat si saechte siedē altoos roerende met ee-
nen stocke/tot dattet si als eē vnguēt / eñ doetet wel
riecken met muscus/eñ saluet daer mede/wāt tdoet
opt hooft bladerkēs wassen / eñ daer coemt har wte
nochtans coemt daer onderwilē hitte/ om die medi-
cine der cantaridē die welcke quaet af te doene is/eñ
onderwilen coemt daer af brandinge vā vrinē/maer
dat wort belet met de saluinge vandē wittē vnguen
te/dā settet hē in eē sonderlinge badt vādē nauele ne
derwaert/daer maluwe in gesodē is / eñ violettē eñ
waterkersse. Ende der gheulcereerder alopitia/som

Die Chirurgie.

mige zĳ geneselĳc/eñ sommige niet wāt is die hupt
verlorē eñ daer een andere ghewassen is/dan ist ver-
loren werck/daer en wast nimmermeer har. Voort
is die hupt dicke eñ hardt als een geswil/ tis ooc ver
loren werck/Maer en ist niet dan roode puystkens.
Eñ die hupt vol humoren/dā waert goet/ datmē de
huyt liete/eñ dan met diē heetē bloede salfde/eñ dan
thooft met koolbladerē decte/oft met wĳgart blade
ren/Dan saluet met heeter olien van noten / van ca-
millen/eñ als thooft wel geulcereert is/ eñ gewreuē
met bladerē/ dā drooget met deser medicinē/Neemt
root leem saechte sonder saucle/ eñ temperet met asi
ne/eñ daer mede saluet/Neemt van dien leeme twee
deelen eñ leuende solpher / asschen van kawoorden/
schorssen vā pulpe coloquintide.ana.een deel / tēpe
ret met asine/eñ saluet daer mede / dit droocht seere/
tis goet allen heeten vlcerē int hooft/eñ in aensichte
tdroocht eñ consolideert/Eñ waer daer groote hitte
doet die eerst sitten mettē witten onguente / eñ legt
daer op een cleet int sap van crassula minor genettet
tot dat al die hitte wech is/ dan saluet met olien van
violetten/eñ decket met beete/koolē/tot dz die hupt
wel gheuochticht is sond hitte/ dā consolideret met
den voorß.droogenden. Noch vā der nieuwer Tynia
Neemt Auecoone/agresti/duyuen keruele/partick/
byuoet.ana.i. M.siedet in olie van violettē / eñ met
dier olien saluet thooft lāge/dā stroeyt daer op pul-
uer vā stafisagria/ ellenborū wāt met deser saluinge
schept die materie vand huyt / ende metten wriuene
vandē puluere/wordt si gedroocht/ Ende is die mate
rie flegmatĳc eñ in dye hupt groote corruptie/ende
zeere geulcereert/eñ rouch/ so wasschet metten wa-
tere daer in gesodē is maluwe/ende saluet met olien
van camillen/ende olien van noten te gader/ dā dec-
ket met koolbladerē/dat doet lange/tot dz dye hupt
meer geulcereert is/ dā si gewoone was/dan wriuet
zeere metten apuyne/tot datmen dye hitte geuoelt/
ende die hupt root wort/dan wasschet met de looge
van wĳn asschen/ ende ontbindet in wĳn asschen dā
wasschet thooft daer mede/dat alle thar af gaet / oft
leuende calc.iiĳ. ℥.arcenicū.i. ℥.aloes.iiĳ.ʒ.maect daer
puluer af/ende incorporeret met heetē watere/ ende
als thar af is/dā wasschet metter looghē/eñ wriuet
met apuyne/ende mettē gebrandē droessme/ tot dz
de materie gedroocht wort/ Daer na om thar te doē
wassen/ende die hupt te consolidcrē/ Saluet dye ste-
de met desen vnguente/ Neemt asschē vā smenschen
hare.i.ʒ. droessem vā olie vā lĳnzade oft vā olye van
notē/ende huenich gesuyuert.ana.iiĳ.℥.ende.ʒ.leuē
de solpher.ʒ.℥.stafisagria. ĳ.ʒ. euforbĳ.i.ʒ. eñ maect
daer af een vnguent. Ende is de materie melancolic
so morwet die hupt ende vochtighet met wasschin-
ge met watere/daer in ghesodē zĳn bladerē van vio-
lettē eñ grisicon/eñ met saluingen van olien vā vio-
lettē/tot dat die materie ghemorwet is/eñ de hupt
geuochtet / eñ regeert den sieckē met vochte spisen/
eñ baetten in soet watere/dan droochten metten bo
uen geseydē. ☞ Galienus medicament ter tinia eñ
tottē roouigē vlcerē aent hooft/eñ tottē puystē dye
men heet Sappharū/eñ tot Impetigo/eñ ton Mor-
phea/eñ totter vallinge vandē hare/ eñ tot alle ghe-
ulcereerde schorftheden. R. Galnotē.iiĳ.ʒ.tzaet van
cicute.ĳ.ʒ.sal nitri.i.ʒ.eñ tvierendeel van een.ʒ.leuē-
de solpher.ĳ.℥.eñ.ʒ.rooc arcenicū/aristologia rodū-
da. ana.ĳ.ʒ. sal armoniacum roest van yßere / bitter

amandelē/coloquintide/ghebrāt coper/cauwoorden tedicke gebradē/litargirium/wortele van capparis/ droghe wilgē bladerē/wortelē vā riete/bloeme van copere/droghe roosen/mirre/ aloes/olibani.ana.ʒ. ʒ.moru peck/ oliue bladerē/coepen gallen.ana.i.ʒ.eñ i.ℨstootet eñ cōficeret met azijn/eñ settet in die sonne in.i.gelas oft in.i.aerdē vat binnē verloot/eñ roeret met een spatele/tot dat een salue is/ daer mede saluet thooft/tot dattet ghenesen is/ eñ bęighet dye goede salue totten voorseyden wercken.

Van Sapaña grupse eñ rouen eñ die cuere.

Apaña zijn cleyne pupstē/ de aent hooft wassen/eñ inđ kinderē aensichte/eñ old meest van vrouwen/ eñ van sommighe vochtighe mannē/die de cleyne subtijle humorē wt seyndē eñ makē rouen/ der welcker medicine Galie. voorsept/ daer bouē vandē asschē vandē cauwoordē eñ vandē leeme/Eñ die kinder wordē ghecuereert/op dat die voester haer wachte van ghesoutē spijse eñ scharpe eñ vā starckē wijn/ eñ badet in water daer in ghesodē is camomille. Eñ Gruse zijn manierē vā schellē/ dye vā verbrādinghe der humorē in dye hupt comē/eñ alsmē thooft craut soo vallē si wt/si quetsen die hupt/si zijn onderwijlen licht/si ghaen oock mettē scharse af/ eñ dā soudemēt me. cerotina vā olien vā oliuē bestrikē/eñ en doetet niet/soo saluet met eenē vnguente gemaect vā cyceren mele/van maluwē sade/ temperet met azijne/ en gaen si daer mede niet af/maect dit. R. Meel vā ciceré.iij.ʒ.vā fenigriecke/semelē/vitri gesodē/mostaert ana.iiij.ʒ.conficeret met azijne eñ watere.

Van die smete den Doecke ghehetē eñ lentiginus/ guttarosatia/eñ die cuere.

En Doeck is oueruloet ende smette vā bleecker varwē/ mettē welckē daensicht besmet wort. Eñ tgeualt meest dē vrouwē die kinderē dragē/eñ diē tmenstruū wederhoudē wort/vandē welckē tsommige is oudt/eñ somige nieuwe/soot oud is/soot arger is/ eñ tcoemt altoos vā melācolieuscher materie die de wtsteekende cracht ter hupt sedt. Dye kuere is te purgeren melancolie int begin met siedinghe van epethimo eñ met gheptē weye/Eñ men wachte van spise die mel. winnet. Dan neemt in een nieuwe cleet tsaet vā raphanus/bitter amandelē/meel van boonē meloenen saet/cauwoordē saet/stootet met watere/ eñ solueret in een luttel soffraens ende hueniches/ eñ maect alsoo een vnguent/daer mede saluet daensichte tsmorgens eñ tsauōts eñ tsmorghēs wasschet met semelen watere. Eñ is dē doec out eñ starck/so maect dit/ menget mettē sape vā witte mostaert saet eruta genaēt/ eñ mercure ghebluscht met speecsele/peper eñ glas/temperet met oximel/eñ onderwilē ist goet/ datmē in die stede sette echelen/eñ dan saluē metten sape vā catapucia eñ stafesagria/ temperet met huenich. Auicennas medicamēt tottē doecke eñ serpigo dē welckē gheene en ghelijct. R. Mercuer met gomme van amandelē.ij.ʒ.incorporeret met stootene/tot datmen daer gheen quicsiluer in en siet/eñ doet daer toe ghesuyuert saet vā meloenē.iij.ʒ.eñ stootende incorporeret/ ende daer mede saluet daensichte tsmorghens/ende tsauonts wasschet met watere daer violettē in ghesodē zijn. Vandē Neten. Die neten wordē gesuyuert met starckē purgaciē mettē starckē medicinē die bouē vandē doecke ghesetzijn. Teghen Cosi zijn cleyne pupsten eñ hart dye int aensicht comen eñ aldermeest omtrent den nuese/ Eñ si maken die stede root. Tottē welckē seer goet is dese beproef de medicine. R. Leuēde solpher.i.ʒ.pulueriseret/eñ legghet in rosewater in een viole gestopt/dā hanget ter sonnē inde Hoymaēt.xl.daghē/eñ roeret alle daghe/met dien watere strijckt die stede. Eñ daer toe is goet/die verberrende humorē gepurgeert. Van dye roosighe smette. Die roosige smettte is een verwandelinge der hupt in roothedē/dye welcke coemt van verberrendē humorē die totter hupt treckē. Totten welckē goet is een purgatie vandē gesoutē humorē. Dit is die remedie. R. Litargiriū/auripigmēt/leuende solfer/copergroen.ana. puluer vā cleyne muysen ghebrant/dye helft vandē anderē/ daer toe doet tsap van cruydē eñ verckens smout/ende saluet aensichte daer mede tsauonts/eñ wasschet tsmorgens met water/daer coude cruydē in ghesodē zijn eñ campher eñ met olie tartarū diemē aldus maect/Neemt tartarū eñ maect een deech met asine/bewindet inwaert/eñ legget int vier onder die colen/dā legget in een schorse van cauwoordē/eñ maect een gat beneden. Eñ dat daer wt distilleert/dat is oliū tartarū/dese doet de besmette hupt af/eñ datter blijft/dat cureert soot voor si.is den doeck. Dye litteekenē vandē wondē worden versubtijlt eñ afgedaen mettē gheuoedē litargiriū/dat seer goet is/tdoet die besmette litteekenē af/ tversubtijlt die harde/ Ende dye litteekenen wordē oock versubtijlt/eñ tvleesch vanden ooghen brauwē vermorwet/ende tvleesch indē wondē verteert met dese medicine. R. Litargiriū eñ stootet met azijne eñ met olien van roosen/als nv vandē eenē/als nv vanden anderē/eñ wriuet/dat een vnguent si eñ twoort so vermeerdert/dat wort van dyen.i.ʒ. gheuoet.i.pont saluen/ Neemt tsmout van hondē/deesem/dyaculū/ alle dese maken dye litteekenen recht ende oock altegader slecht.

Van dat iueesele ende schorftheyden.

Veesel ende schorfthede coemt altijt vā gesoutenē humorē/de welcke de nature verepscht eñ seyndtse buytē de hupt eñ si comen/om die voedinghe van dat men eedt ende drinct soo soute scharpe spisen ende starcken dranck. Ende tcoemt hem oock die pijnen ende waken ende luttel badē/ eñ seldē lijnwaet draghē ende veranderen. Ende tis een vanden besmettelicken siecten/ want tgaet vanden eenen tot den anderen. Eñ al ist dat somige segghē/ dat somige van desen siecten sanguine zijn eñ somige fleg. eñ somige melanco. ende somige cole. na tverschept der souter humorē/Nochtās wort die cuere in twee manieren ghehoudē Want de scorftichedē somighe zijn vocht/somige droghe/ende wort eygentlijck pruritus geheetē. Eñ ter vochter schorfthedē/tott. r welcker cuerē ghi moet eerst dye soute flegma pdelē ende de materie wort met dese sirope verteert. R. Alssen aueroone/cuscute/grisicō.ana.ʒ.M. wortelen vā Enula/ eñ lapatiū acutū.ana.ʒ.M. pruymē.xx.vighē xij.dadelē.vi.sene.i.ʒ.thimi/Epithimi.ana.ʒ.ʒ.met eender siedinghe in.ʒ.pont waters/eñ.l. pont azijns tot op.ʒ.pont.coleret/ende totter coleringe doet dat sap van grisicū geclaert.ʒ.pont/ eñ suyckers.ʒ.pont maect daer af een sirope/ dan purgeert hem met desen pillen. Neemt ghoet Aloes/ende die schorsse van gheelwe Mirabolanen/al euen vele.i.ʒ.ʒ. Scamo-

nye/roosen.ana.i.ʒ. stootet eñ incorporeret mettẽ sape vã Griscõ/also dicke als huenich.Eñ latet droogen tot datmẽ daer af mach maken magdalionen/ Eñ als ghijt nemẽ wilt maecter pillen af/ eñ neẽter.ij.oft.iij. Maer verandert dicke die medicine/ eñ dye latinghe helpt/ op datmẽt merct/die ander articulẽ/ Eñ het helpt oock seer gevtẽ weye/ daer in ghegotẽ eñ mirabolani/met suyckere dicke ghenomen/want het suyuert seer die huyt/eñ men maket aldus.Jn.i.pont gheptẽs weys so leytmẽ.ix.ʒ.scortsen van mirabolani citrini ghepuluериseert/ende doet daer inne des auõts eñ tsmorghẽs/maket heet eñ coleret/ende totter coleringhe doet.i.ʒ.suycker roosaet. Totter droogher schorfthept is goet bayinge in water daer Griscom in ghesodẽ is/eñ enula/eñ lapatiũ acutum scabiose/ Eñ int badt saluet met olie van roosen/ eñ met eppen sap eñ met azijn/ eñ daer mede wrijft dat lichaẽ starckelijck int badt oft in die stoue. Noch totter schorftheit/Rasis vnguent. Noch neẽt saluinge gemaect van sal gẽme/swart elleborus/costi.ana.i.ʒ. moru peck/eñ daer ouer neemtmen termentijn.vi.ʒ. olie van violettẽ eñ azijn/ maect daer af epichimo/eñ saluet daer mede in die stoue/eñ blijft daer een vre/eñ daer nae badet in water daer in ghesoden is/gruys/ lapatiũ acutũ/enula/biuoet.Ende is die schorfthept vocht/so maect dit.R. Gebluscht quicsiluer/wit litargiriũ/swart elleborus/ root aluyn/corcand/root litargiriũ.ana.stootet eñ menghet met olie eñ azijn/ eñ daer mede saluet den lichaẽ tsmorghens eñ des auonts/eñ gaet in die stoue/ eñ als hi sweet/soe wrijft hẽ met wijn azijn.Noch teghẽ schorfthept pruritium laet hẽ die gewoone adere des hals/dan so maect een goet vnguent tegẽ pruritiũ eñ schorfthept.R.leuende solpher/sout tartarũ.ana. stootet ende maect een vnguent tegẽ pruritium eñ schorfthept.R.leuende solpher/sout/ tartarũ. ana.stootet eñ maect een vnguent/die pruritiũ oft schorftheit heeft/salft hẽ daer mede tweeweruẽ des daechs. Met heeft hi pruritiũ crauwet hẽ eerst/dat hy bloet/ende daer mede sal hy wordẽ verlost. Noch tottẽ seluẽ is goet starcken azijn ghemenget met kind pisse/eñ mettẽ sape triangli.Eñ doet alsoot voorseyt is. Noch tottẽ seluen is goet litargiriũ gepuluериseert/eñ daer allenskens in ghedaen goedẽ starckẽ azijn eñ daer op gedaẽ alst voorseyt is. Gheuoelde die siecke berninge oft hitte saluet dẽ lichaẽ met olie vã roosen. Noch tottẽ seluẽ.R.Tsap vã affodillẽ/eñ temperet met wittẽ huenich/eñ incorporeret/eñ salftẽ als hy wter stouẽ gaet want het suyuert alle die huyt.

Van Impetigo/ ende Serpigo / ende morfea/ ende die kuere.

Aldus is gegeuẽ die medicine vã.ij. fontepnẽ/wtẽ fõtepnẽ der meesters vã sallernẽ/eñ vã cõstãtine/eñ veel and/Oec en accorderẽ si daer af niet/wãt dat dye vã Sallerne heetẽ Serpigo/dat heeten die vã Arabiẽ Arabat/daer õ sal ic openbarẽ/de meyninghe sondlinge seltẽ/ eñ daer na die cuere. Eñ ick segge dat Serpigo is een wtademinge der huyt/die cruypt herwaert eñ derwaert/diemẽ in walsche/ oft in lõbaerts/beda/oft valatica heet/ dese coẽt wt dye asschige humorẽ/comẽde totter huyt met wtademinge.Eñ si wort ghecuereert met gomme vã kerselers gesolueert met azijn/ oft gomme vã pruymelers eñ met saluinge vã boter eñ termentijne /dat isser goet toe/Eñ tot alle clieuinge der huyt vã handẽ/vã voeten eñ tot allen harthedẽ vãder huyt.R.Hondẽ smere/ysope/humide/olie vã roosen/was/amili/die vethept vã sadẽ vã citoniorum.ana.maect een vnguent dat soete is/Vandẽ welckẽ dat in vãder tractaet ghe houden is/eñ saluet daer mede/eñ wasschet met watere daer in ghesodẽ is saet vã melones/ violetten eñ bade dicke/eñ ete spijse die goet bloet winnet.

Wat Impetigo is.

Impetigo is een wondlike veranderinge der huyt/ in witte verwe/sonder eenige quetsinge vand huyt/ eñ in zijn substãtie/eñ forme/so en misdoet si niet.

Wat Morphea is.

Morphea is een rouinghe der huyt/met quetsinghẽ der substanciẽ vãder huyt. Albaras/heten quetst niet alleene die huyt maer oock tvleesch. Dye sake vã Impetigo en is al niet sond dat deen ghebreck vandẽ werckinghẽ der voedingẽ/der welcker zijn.iij.begripinghe/vast makinghe/eñ ghelijcmakinghe. Eñ in Impetigo wort die spise wel verteert eñ begrepẽ/eñ cõsolideert wel. Maer int ghelijcken metter huyt/so ghebreect si/eñ haer materie is meest flegmati.bloet eñ in dat so ghebreeect si/met gelijc te makẽ geuoecht si met Morphea eñ Albaras/ daer õ ghebreect si int ghelijck te makẽ/Eñ Morphea wort oock ghecorrũpeert/eer si coemt totten buytenstẽ vanden lichame/ Voort schilt morphea vã Albaras/ eñ si ghelijken/in dat si beyde comẽ van ghecorrumpeerder flegma/eñ dan ist dwitte morphea oft Albaras/oft si coemt vã melanco.eñ dan ist tswarte Albaras/ofte morphea/ schillende/om dat die wtstekende virtuyt der droesemen starck is in morphea. Eñ der materien is luttel waer om dat si al wort ghesondẽ totter huyt.Eñ totter huyt steket twerck vã Albaras tis cranck/ ende der ghecorrumpeerder materien es veele/ want si en quetset niet alleene de huyt/maer oock tvleesch/ende het en schilt nyet vander lasarien/dan alleen dat Albaras fenijneert maer een stede/ende die lasarie fenijneert alle dat lichaem.Ende ghelijc dat dese siechedẽ schillen vã formen/in materien/eñ in die sake/so schillen si oock van cuerẽ/ maer si ghelijken in volmakinghẽ/Eñ si ghelikẽ alle in dien/dat si ydelinge vã humorẽ te doen hebbẽ/vã datter misdoet/Maer si sillen weder/dat deen heeft te doẽ vã eender simpelder medicine alleene/dander wat starcker/eñ die sommighe noch starcker na dat quaet is/eñ na dat tmisdoen de humuer vã doen heeft/wãt Impetigo begeert abstinentie vã dingẽ die flegma winnẽ/eñ brakinge/eñ vasten lichame/eñ te besighẽ mirabolani gecõfijt trifera minor/eñ medicine de flegma purgierẽ/ eñ salft die stede met olie vã tarwẽ/dyemẽ maect in vele manierẽ/eñ aldus.R. Tarwe/eñ legtse op een heet aẽbeelt/oft op een heet yser/ so heet dat si niet en berne eñ datter wt vloeyt is olie. Een and/Neẽt.ij.aerden vatẽ/ende maect distentorien/ allsomẽ maect olie van geneuere/ eñ salster starckelijck mede/ ende en is dit niet ghenoech/set dicke ecchelẽ/so dat si al tflegmatike bloet wt hebbẽ.Ende is dit niet ghenoech/so legt daer op.i.medicamẽt vandẽ buycken vã cantariden ghestooten met deesme/ tot dat dye stede onthuyt oft ontvelt is/ende dan cuereret mettẽ vnguente vã cerusen/ende wriuet daer mede/oft metten vnguente van Armoniaco/ende van ciceren/ende vã glasen/ ende van azijn. Het confortert wter maten seer dat witte Morphea.

Eñ twitte Morfea wort ghecureert met purgacië van ghecorrumpeerde flegma/ eñ met deser medicinen. R. Trifera minor/ turbith/ puluer vā pigra. añ. ij.ʒ. colequintida. ß.ʒ. maecter pillē met huenich/ eñ neēt daer af in elcke weke eñ telckē smorghēs.ʒ. Nemet. ij.ʒ. trifera minor/ eñ wachte hē vā spijsen dye cē vast lichaē makē. Eñ wrijft die stede vā buytē in dye sonne/ mettē vngwente gemaect vā tapsia/ eñ vandē sade vā radijs/ rubia maior/ swart elleborus/ eñ mostaert ghetēpert met azijn. Eñ die wriuinge vā squillen/ conforteert wel.

Eñ die swarte morfea wort gecureert met melācolie dicke ghepurgeert te zijn/ dats te doen met gheyten weye/ eñ met epichimo eñ mettē anderē gheseyt in alopicia. Eñ met vochter dietē eñ te wachtē vā spijsen die melācolie winnē/ met dicke te badē ende met wriuingē alst voorseyt is. Eñ die witte arabas wort ghepurgeert metter seluer medicinē dye starck zijn/ die wi seydē indē wittē morfea/ eñ dicke brakē is nutteliic. Eñ men is schuldich te vseren drooghe spijsen eñ medicinē om flegma te verteerē eñ wrijft die stede seer met squillen in die stoue. Daer nae stroeyter op/ puluer vā tapsia eñ vā stafisagria/ eñ vandē buyken/ vā cantaridē/ eñ vandē sade vā eruca ende vā duyuē stront/ eñ saluinge mettē bloede vā eenē leuende serpente/ is goet daer toe. Dat swarte Albaras en wort niet ghecureert/ wāt tis een maniere vā lasariē dye men alle haer wortelē nyet wt doen en mach. Maer men mach die verwe des lichaēs bleeck makē/ tottē welckē dat goet is dese verwe. R. Wilgen bloemē/ mirre/ wijndroesseme ghebrant/ rubia maior/ pulueret al/ eñ aluyn. Eñ wriuet die stede daer mede/ soe dat die siecke gheuoelt.

Vander Lasarie eñ teekenē/ ende die kuere.

Lasarie is een siecte die vuyl is/ comēde wt ghecorrūpeerde melācolie/ oft van gecorrūpeerde humorē/ nemēde zij forme vā melācolie/ eñ si is alle tlichaē dore/ al en opēbaert si maer in eē stede/ eñ zijnder vele humorē/ so wort si vermeerdert indē lichame/ eñ haer darmē en zij nyet starck/ om wt te stekē/ eñ hē te suuerē vandē bloede. Eñ die wech tusschē die miltē eñ leuere is gestopt/ eñ die gaetkēs vāder huyt te gader gelokē eñ en moghē niet wt stekē. Eñ si wort te gader gedreuē/ eñ corrūpeert die cōplexie der leden/ eñ haer corruptie wort vermeerdert/ eñ die forme eñ die oordinācie wordē gecorrūpeert. Eñ al ist sake/ dat die voorgaende materie niet en mochte zijn diuersche/ als bloet colera/ flegma/ eñ melan. Nochtās is die te gader geuoechde materie/ altoos quaet eñ gecorrūpeert. Eñ het is een vandē contagineusen siechedē/ wāt si gaet vandē eenē tottē anderē Eñ het coēt ooc dē sommighen toe vā gheslachte/ eñ al gaet het vandē eenē tottē anderen/ het wandelt wel onderwilē/ een ghesont met eenē laserschē mensche. Nochtās en wort hi niet gefenineert/ eñ een lasarus mach wel een ghesont kint winnē. Eñ een vā den onōhauichedē is/ ist so dat hi wort ontfaen indē tijt vā menstruum. Eñ si coēt ooc bi quadē onnatuerliken bieten/ diewils lichte die melancolie/ dat melācolie wort ghecorrumpeert als van te veel visschen te eten/ eñ daer op water te drinckē/ ende dier ghelijke ongheordineerdelike casen. Eñ die sake eñ die teekenen zijn menichfoudelijck diuersche. Eñ dye cueren zijn diuersche nae die menschelicheyt. Eñ ick sal setten die diuersche lāchedē der woordē in die stede der teekenē vā lasariē die welcke nootsakelijc zijn dē chirurginē/ die constē eñ die medicinē die totter lasariē behooren.

Vandē teekenē der lasarien.

Die teekenē der lasarien zijn dese/ Int beginsele vāder laserie valt hē thayr wten baerde/ eñ die huyt vā den voorhoofde wort stijf/ so dat vā stijfhedē schijnt bleckende. Voort so wort den sommighē dat aensicht root eñ swillet met valuhedē/ specialijck omtrent dē nuese. Nauwe noch nemmermeer so en weent hi trane/ si hebbē gheerne/ crōme ghesichte/ si hebbē verstorenden slaep. Die witheyt vā haren ooghē wort verdonckert Die haren wordē versubtijlt aen die wijnbrauwē eñ aen die schedelē vandē ooghē/ ende si zijn gheerne hees/ eñ haeren nuese is gheerne scharp/ eñ si zijn gheerne van quader seden si en betrouwē nyemāt/ eñ haer nueselockē wordē cleine oft seer groot/ eñ si verademē swaerlijck door den nuese/ eñ haer naghelen wordē bleeck/ harē adem eñ haer sweet stinct/ eñ zijn nauwe omtrent die borst/ met veele niesinghē eñ si begheerē meer ghenotens dan si ghewoonlijck waren. Eñ in hem openbarē groote smetten int beghinsel. Eñ wordē si ghecureert eñ comet hem dan weder/ dat is een teekē van laserien. Eñ wordē hem die knokelen gheerōt/ dat is een warachtich teekē/ Si zijn traech eñ swaer. Eñ streckē si hē in die coude lucht/ so wort haer vel als vā eenē gheplucter gans. Eñ een bedect teeken is / ist sake datmense prickelt achter aent been eñ zijt niet en gheuoelē. Ende wasschet men haer leden/ si zijn terstont drooghe. Item prickelinghe int voorhooft/ eñ in die roest ende in die tonghe/ dat zijn seker teekenen. Eñ die ooghen worden hem root. Eñ treectmē thayr wt dat vleesch hanghet daer aen/ eñ die naghelē wordē lanck/ en si crauwen hē gheerne mettē buytenstē vanden naghelen. Eñ tvleesch dat tusschē den duyme eñ den naestē vinger is wort verteert/ eñ al prickeltmense aen die hiele/ si en gheuoelens niet want si en gheuoelens nyet achter aen dat been/ van beneden/ tot bouen aen die hancke. Eñ die lapkens vander oorē/ wordē te gader ghetrockē. Eñ bloet laetmense/ haer bloet is bitter/ eñ sandtachtich/ eñ wasschet ment/ daer bliuet sandt Eñ na dien dat dese siechede wort gheconformeert/ so en wort si nēmermeer ghenesen. Maer helptmen hem vele te neersteliker int beghinsel/ soe machmen hem wel helpen. Eñ die daer onghenesclijck is/ wort ghebleect met saluinghē. Ende die van ghecorrompeerder flegma coēt/ wordē lichteliker ghecureert/ dan diese coemt van melancolie. Die cueren vā deser siecten en worden hier niet alle gheset vanden welcken datter medicinē toebehoorē Maer dat den Chirurginen toebehoort is hier seker eñ beproeft oock/ eñ oock sommighe ander experimenten met handen gheproeft van goede meesters/ als bleeckinghe met saluinghē/ eñ canterien. Ghi moet wetē dat in starcke siecheden niet goet en is starcke medicinen. Ende men moet die medicine dicke veranderē. Maer kieset een lichte medicine wt desen/ dye thumuer/ purgeert/ datter mis doet/ die gheeft so dicke/ tot dat die medicine doot wort/ al is si cranck/ het is beter/ dan oft si starck ware. Eñ en veronwaerdicht nyet dye medicine/ vanden gheyten weye met epithimo/ wāt het suuert seer melancolie allensken̄s. Eñ dye natuere en siet se met dicke ghenomē. Ende die pillē vā epithimo/ die ghesept zijn int capittel vā Alopitida.

zijn seer goet/ op dat uwe meninghe is te purgeren/ ghecorrumpeerde melãcolie. Eñ maect beter cõplexie met goeden regimente/ eñ dat laten en is niet goet/ behaluẽ als ghi weet/ dat die laserie is seer sanguijnlijck wordẽ met persingẽ vã ademe/ dan doet latẽ ter hertẽ adere/ eñ van dien.ij.aderen aen dye side vandẽ halse. Ende onderwijlẽ laetmẽ aen den nuese/ om te breecken die veruwe. Eñ gheeft oen ghenen melck te drincken/ die drooghe laserie/ hebbẽ/ eñ die die leden drooghe hebbẽ/ dat zijn die ghene/ die die swarte verwe hebbẽ / in hẽ domineert droochte van Colera/ eñ pijnet v om dien te bleeckẽ/ eñ vocht te makẽ/ eñ doet hẽ een luttel sweetẽ in een ghetẽpert badt/ dan salftẽ met olien vã violettẽ/ eñ olie vã cucurbita/ eñ voetse met spijsen/ die cout vocht bloet winnen.

Ende daer zijnder sommighe ghecureert gheweest met grotẽ serpentẽ die onder groene zijn in deser manierẽ. Die swarte serpenten/ die onder groen zijn/ eñ men vindtse in drooghe landẽ/ eñ in steen rootsen/ in drooghen stedẽ. Men slaet hẽ thooft eñ den steert eñ die in adere binnẽ af. Eñ dan legget se in eenẽ eerdenen pot met pepere eñ met galigane eñ soute eñ water eñ olie/ eñ sedent tot dat tvleesch ghesolueert is/ dan gheeftmẽ hem dat te drinckẽ/ tot dat si scotomia hebbẽ/ eñ alle den lichame op gheblasen eñ gheswollen is. Eñ legtse in een bedde/ eñ coemt daer toe quade toe valle/ als sincopis/ oft groote vercouthede vã buyten/ oft van binnen van hertẽ/ so gheeft hem dye grote driakele/ met een luttel muscus/ in warmẽ wijn/ dã so wort al dat lichaẽ onthuypt/ eñ dat haer gaet af/ maer daer wasset weder nieuwe huyt. Eñ dat moetmen so dicke doen/ tot dat metter purgacie eñ goedẽ regimente worde ghenesen/ wãt vele moghẽ ghenesen vã grooter siechedẽ/ op datmẽ manlijcke aen hẽ werct/ die bi slaephedẽ oft bi veronwaerdichedẽ vãden chyrurginen/ oft bi katiuichedẽ soudẽ ongesont blijuẽ/ eñ wordẽ ghecõformeert/ eñ onghenéselijck. Eñ die cauterien/ die daer toe behooren/ staen int capittel daer af/ Eñ die wttreckende vnguente consolidatiue/ eñ veranderende die tot deser siechedẽ behooren/ die sullẽ wi setten inden Antidotaris/ eñ int capittel vanden cauterien / hoe men metten cauterien daer aen wercken sal/ ende waer / ende in wat manieren.

Om een magher let vet te makẽ. Eñ een vet ledt te magheren/ eñ haer kuere.

Dat ledt wort ghemagert/ om dye starcke persinge met bandẽ/ die benemẽ dat sterke betamelike voetsel dien lede/ oft om langhe sweeringhẽ/ vã eeniger iũcturen/ eñ cranckẽde die virtuyt vandẽ lede/ ghelijc dat ghevalt/ leytmẽ langhe op een been/ datter gheperst wort groot bouen matẽ/ omme dat die materie beghint daer voort te vloeyẽ/ om die crãcheyt der aderen/ eñ hoe si meer vloeyen/ hoe die aderen vandẽ beene meer wordẽ ghecrãct/ eñ die consolidatie ghebreect eñ aldus swillet eñ wort groot. Eñ dese materie is gheerne morwe flegma/ oft groote melancolicus bloet/ ofte flegmatijck bloet/ dwelcke met cranthert van hitten/ niet en wort wederlegheẽ/ noch en verkeert in bloede/ maer blijft int ledt vloeyende. Ende dat magher ledt wort groot ghemaect/ met eenich vanden voorseyden saken af te doen/ die daer in is als sweeringhe eñ persinghe. Daerõ doet af dye sweeringhe in die iuncturẽ metter materie/ dye men segghẽ sal int capittel vandẽ iuncturẽ/ dye af ghedaen embroceert/ dat ledt lichtelijck met watere daer in ghesodẽ is maluwe/ violettẽ/ dye wortele vanden heemste/ so dat die embrocatie niet voorder en gae/ dant behoeft Dye welcke behoeuinghe is/ als tledt beghint te bereyden metter embrocatie/ eñ te gloeyene/ dan moet dye embrocatie haestelijck cesserẽ/ eer dat ledt sweet/ eñ dat die beiaechde vochtichede wt vliege/ dã drooghet/ eñ wriuet een luttel met eender roede tot datter bloet wt vloeyt / dan plaesteret met een plaester van warmẽ pecke/ aldus ghemaect. Rx. Schip peck/ colofonie/ wit hers. ana. smiltet te gader eñ coleret in coudt water/ eñ bestrijct uwe handen/ eñ houwet/ eñ houdet totter vlagien / eñ spreydet op een leder/ ende legghet opt ledt daer ghy dat voetsel wt treckẽ wilt/ eñ latet tot des morghẽs/ dan verdoet die voorseyde formencatie eñ dye wriuinghe/ als eerste. Aldus wordt elck ledt sonder twijfel bracht tot zijnder groothept/ het en si dat dye opperste iunctuere ontset si/ eñ dye ontsettinghe langhẽ tijt ghecõformeert is/ dan ist swaer / dat ledt te beteren. Nochtans al en wordet niet al ghebetert/ het wort in deser manierẽ ghereformeert tot beterẽ/ Eñ het is oock seer goet/ datmen indẽ tijt vander formentacie / datmen tledt middelijck binde met eenẽ bant/ ende dat groote ledt bouẽ matẽ/ op dat die sake flegmatikich is/ dat wort bekent by die morwichept vandẽ lede/ dat alsmẽ eenen vinger daer inne douwet/ dat hi daer inne blijft staende. Nochtans salt comẽ tot zijnder betamelijker groothevt/ op dat die siecke dicke worde gepurgeert met onsen trocisken van turbith/ eñ wachte hem vã spijsen dye een vast lichaẽ makẽ/ eñ van groote veruulthept van spijsen. Eñ daer na met deser specialiker medicinẽ/ metter welcker dat de flegmatike apostuenie wort ghecureert / alst verclaert wort int capittel vandẽ apostuemiẽ / daermẽ neemt looghe van wijngaerde asschẽ oft vã eyckẽ/ ligghẽde in een dobbel lijnen cleet/ eñ legghet op tledt/ eñ bindet starckelijck met eenẽ bande. Eñ legghet dat ledt tweewerf des daechs/ in dye loghe/ eñ ghedroocht eñ ghebonden. Oft aldus. Neemt saluitri/ tẽperet met water/ dan netter een spongie inne/ alsoo groot/ dat si tledt al ouerdecke/ eñ latet weder drooghẽ. Eñ als ghijse aldus hebt bereet/ dan legghetse opt ledt eñ bindtse vaste eñ effene/ eñ wrijft alle tledt/ eñ allso wriuet dat contrarie ledt. Oft neẽt dye bladerẽ vã wilder lelien eñ stootse wel/ eñ legtse opt ledt/ eñ bindtse vaste eñ effen. Aldus wort die materie verteert eñ tledt wort ghelept tot zijnder natuerliker cleenhept. Eñ is dye materie groot dat is te wetẽ vã melãcolieusche bloede/ oft vã groter flegma purgeert met gheytẽ weye oft met epichimo/ oft met eenen anderen behoorlijcken dinghe/ eñ morwet dat ledt eerst met olien vã lelien/ oft vnguente die morwẽ als indẽ Antidotarius staet. Dan gaet totter bouẽ geseyde speciaelder kuere/ als die swillinghe vandẽ lede is ghedaen.

Eñ ist den arm metter hant dat dicke ghevalt / oft die voet metter knyen/ so maect tusschẽ elcken vingher een cauteriũ cutellare/ na die leeringhe vanden cauteriũ. Eñ maect cauteriũ putuale in die fontenelle binnẽ eñ buytẽ vandẽ arme/ oft vandẽ voetẽ/ dye is gheheetẽ Elephãtia/ die welcke wort verclaert in haer eyghẽ cap.

¶Van winninghe der humorẽ inden mensche/ eñ haer natuere.

OM dat alle apostuenië comë vä.iiij humorë/oft vä windë/so willë wijt hier vclarë/wät tis dë Chirurginë onmoghelijc om wetë die cuere des dincs/ daer hy dye saecke niet af en weet/Daer om maeck ick een eyghë cap.vand winningë der humorë/eñ die manierë om datmë dë aert te bat soude moghë vindë/eñ dan dye dieptë ordinerë/dat noot is om de natuerlijcke hitte wed te passe te brengë/ om die scheydinge d gheestë/ die welcke zijn instrumentë der wercklelikcr dinghë Als indë mont gaet knouwinge met mëginghe des speecksels/so neët si eenige vteeringe die indë mont beghint/eñ eyndet indë sack/eñ ald? comt si inde maghe/des welckë anathomie geseyt is. Eñ daer wort si gesodë/eñ vteert eñ gaet in dye darmë/Der welcker Anathomie ghi ooc hadt mettë sacke oft Orabü Eñ veel cleyne aderë die vast zijn aen dë bodë väder mage/eñ mettë duodenë/eñ mettë gracelikë/eñ mettë sacke/ eñ treckë vä daer tkilum alst geweest heeft/in dandere verteringhe dat tkilium wort totter leuere veruult in dander verteeringe/eñ daer wort tkiliñ ghesoden/ als most int vat siedet/ende daer scheydet een deel/ende wort schuymachtich/dwelcke niet vele en wort vergadert väder hittë/ Eñ eë deel hout aë een subtijl vel/eñ daer is in een puere substätie stinckëde die daelt nederwaert/ Eñ also wordë gewonnë aen die leuere/eñ int kiliñ comëde vand mage/die.iiij. humoerlike substätië wät daer wort gewönë de scuym achtige substätie bid natuerliker hittë nyet wel vteeret Eñ zijn sakë zijn/veel coude vochte spijse/ eñ alle spijse die ghenomë zijn bouë satheyt eñ vastë/Eñ de fluyme is ooc sake te treckë dye natuerlike hitte/eñ cräcke hitte windt vele fluymë/so dat deen des ands sake is/Eñ daer wort ooc gewonnë een subtile substätie/in die welcke dat die scarpe hitte hë geeft hitte eñ scarpheyt/de welcke is die roode colere/Eñ ist so dat si ouerulocyt/so maect si die leuere heet/Eñ als si heet is/ so maect die meerderinghe eñ menichfoudinge so dat deen des anders sake is/Eñ dat natuerlijcke toe brenghë van deser colerë zijn heete droghe spijsen/eñ pijnë eñ vastë/eñ starcke saucen.

Eñ daer wort gewonnë een puere substätie/ in dye welcke die getemperde hitte wasset eñ dat is bloet/ des welckë materie zijn goede soete spijsen eñ dranc.

Eñ ooc wort daer gewonnë een stinckëde substätie die welcke met meläc. die ghewonnë wort in.ij.manierë/Deen is verbrant bloet/däder vä groter coutheyt/diet groot maect/eñ haer natuerlijcke sakë zijn groue spisen. Eñ dese vier humorë zijn aldus/Bloet Colere/Fluymen/eñ Melancolie.

Van die ghedaenten.

Eñ die diuersce hebbë diuersce gedaentë/wät bloet is heet eñ vocht/ Fluymen cout eñ vocht/ Colere is heet eñ drooghe/ Meläcolie is cout eñ droge/ Eñ vä desen humorë zijn sommige natuerlijc/die in haer natuerlike gedaëte staë/eñ somige onnatuerlijc/die vä haer natuerliker cöplexie zijn vuerret/vä welckë diuerschedë wi sprekë moetë/wät si comë alle meest in haer gedaentë/d indë mësce eë apostuenie te winnë.

Van flegma.

Eñ der gedaentë vä flegma zijn.ij.manieren natuerlijc eñ onnatuerlijc/eñ is cout eñ vocht eñ wit/ hellë/ de een deel ter soethedë waert/vander welcker dominacien inden lichame volghet den hoest gheerne/eñ cleyne begheerte vä venus spel/eñ hitte eñ beuinge eñ swigë/eñ ruste begeert hi/eñ goedertierëheyt eñ plomheyt vä sinne/eñ wit/eñ vet/eñ suyuer/eñ dye natuere en maect voor haer gheë eygë stede/gelijc dë anderë humorë/Maer si is ghescheydë in diuersche stedë/maer haer meeste deel is in dye hersenë/eñ in die longere/eñ in die mage/eñ in die darmë/eñ in de iuncturë/ Eñ haer dominatie is int achterste deel vä den hoofde eñ spondulen/ Eñ haer nuttelicheyt is driederley. Die eerste is/dat onderwilen die natuere niet en heeft te doë vä bloede indë tijt vä honger/eñ vermaecter haer op/eñ maecter af bloet/mettë welcken dat si wort ghevoet/eñ dat en mach niet zijn van dë anderë humorë. Eñ dander nuttelicheyt/is dat si gaet mettë bloede/om te voedë die ledë/eñ mettë fleumatikë geuoet zijn/als die hersenë. Dye derde nuttelicheit is/ dat si vercoelt eñ vochticht die iuncturë/ die metter hitten vandë beroerë alte seer soudë wordë verdroocht.

Der onnatuerlijcker gedaëtë zijn.viij. Die.iiij.worden vscheydë bi haer smaken/eñ zijn diuersch na die substantie zijn si waterachtich/eñ het is een morwe liquor/na dë sinne in die substätie te gader hangëde/ al wort si verstaë gescheydë/ eñ het is een humoer in de substätie opëbaer diuersch/ wät tot sommiger stedë is si groot eñ ghecongeleert/eñ in dander stede is si morwe eñ subtijl.

Eñ die onnatuerlike vethede is een humoer die ten eerstë morwe was/maer by lancheden des tijts/eñ bid dominatië des coudë wort ghemaect glasin egiptium flegma/Wast grote flegma die vand natuerlijcker hittë is gedroocht/eñ vhardt als giptiñ Eñ si zijn diuersch vä smakë/wät die is soete eñ asinich/Eñ gesoutë flegma die coët in.ij. manierë/ oft wt eenighe toeuoegingë vä bloede/oft dat die hitte een deel becomë is/maer niet so groot dat mochte verkeeren in bloet volmaectelike ghesoden.

Eñ die ydelinghe coët in.ij.manierë/d datter soeter flegma toe coët wt siedigë die eerste volmakëde/daer na asinichede gelijc dat geualt in and soete dinck/als wijn/oft om die meläcolike/daermë hier na af seggë sal/eñ wort gemenget metter dunder flegma/eñ die gesoutë flegma/is dä dat eenich vädë anderë lichter is/eñ het is flegma sond smaecke/metter welcker dz wort gemenget eenich deel vä colere die vbrant is/de welcke diet vbernt/eñ maecter asschë af mz hare. Jtë maect si sout/eñ die pontike flegma was die morwe flegma. Eñ die wort wt twee dingë pontike/om die coutheit die vgaderde/eñ leydet tot pontike/oft om dat eenich deel vand pontiker meläcolien daer mede wort gemenget die selue toe vallende.

Van Colere.

Eñ dier gelijc väder colere/sommige zijn natuerlijc eñ sommige onnatuerlijc. Die natuerlicke is eë licht scharp humoer/eñ is van rooder ghedaentë claer/eñ hoe hy heeter is/hoe hy rooder is/eñ dat dë lichame volghet vä dominatië vä colere/ dats hitte väder leuere/eñ cortse van droochede vä alle den lichame/eñ starcke verstorminghe/ eñ cranckë appetijt/ dat volghet daer wt. Eñ die sinne is van harden verstande/ eñ subtijl van sinne/eñ stout/haestich vä antwoordë eñ beroert tot gramschappë ende tot veel sprekens/ Des wercs winninge heeft vier nuttelichedë/Deerste is/om dat bloet soude wordë ghesuyuert metter ouextolligher hitten vä haer. Dander/d dat si soude

zijn een voetsel der ledē mettē bloede/die mettē colerikē wordē gevoet. Die derde/om dat eenich deel vā haer soude wordē gesondē tottē darmē/om die overvloethede der droesemē wt te steken. Die.iiij. is om die galle te voedē/dwelcke is een receptaculū. Vā desen hebbē si.ij.gaetkēs tot hē/ bidē welckē dat si tot haer treet die colere. Ende dander bi dē welckē dat si seynt die colere/die welcke leet eñ prickelt die darmē. Dat derde/by den welckē dat si seynt een deel vāder colere/dat wort ghcopēt by der verteerlijcker hitten vander maghen/wāt die natuere vander colere treet tot haer thiliū/daer zijt vergaderē mach/om dat dye ledē niet eyschē en soudē/ die colere ghestropt mettē bloede inden lichame.

Eñ der onnatuerliker zijn.v.manierē/want daer is turma vitellina/die met menginge vā flegma coemt Die geluwe coēt met mengelungē vā subtijlder flegma. Eñ vitellina coemt met menghinge van grouer flegma. Eñ die verbrāde colere coemt in vā.ij.manieren. Deene/om dat si in haer seluē in die leuere wort te seer verbrant/nochtās in die verbarninge zijnder deelen die vā haer niet en wordē verscheydē/als van dē grootē/wāt also wort een maniere vā onnatuerliken sanguine/vandē welckē dat wi hier na sprekē sullen. Dye passiue colere is harde bitter eñ erigineuse is als copere/die is scharp eñ corrodeert/vā welcker winningē zijn diversche opiniē. Die sommige seggē als Galienus/dat si coemt van heeter spijsen eñ van apyne/eñ vā pareydē eñ mostaert eñ wort gewonnē in dye maghe. Eñ sommighe segghē dat haer eerste winninge is in die leuere/daer na in die mage formeren zijt also/eñ dese willē dat prassiua coemt vā vitellina als si wort verbrant.

Eñ erugineuse coemt vā berningē vā prassiua/ende vā melancolie dier ghelijcke.ij.manierē/ die natuerlike eñ die onnatuerlike/eñ si is droeseme des bloets der welcker veruwe is bleeck/eñ si heeft eenen ghemengdē smaeck tusschē soete eñ ghemenget pontick eñ haer dominatie is/dat dat lichaē mager is/eñ die ledē drooghe eñ starck/in die iunctueren swarthede/starchede vā appetijte/ eñ wt haer volghet ghedēckenisse te houdē/die begrepen dingē/vreese in booshedē/eñ in bedriegē/ die melācolie brengt in droefhede vrechede. Deerste is/om dat die eerste eerdige eñ pontike substantie des bloets soude worden ghesuyuert Dander/om dat si soude wesen mettē bloede/om die ledē te voedē die metten melancolieusen bloede worden gheuoet/dat bloet soude mogē wordē gedeet betamelike met haer toemēghinghen. Dye.iiij.om dat eenich deel soude wordē gesondē tottē monde vā der maghen/om dat si met haer poncitept soude verwecken dē appetijt/eñ om dat si dien soude starckē eñ verweckē/eñ confortere den mont vāder magen. Die.v. om dat si die milte soude voedē/eñ haer hulpe eñ haer Anathomie hebdi bouen.

Eñ die onnatuerlike melācolie is quaet snijdēde die humoren/die welcke wort verbarninge. Avicē. seyt dat die groote deelen wordē gemenget/elck ledt met subtijlhedē in.ij. manierē verscheydē. In een maniere met grooter settinghē/als die gemengde lichamē wordē nederwaert gesondē grootē harde deelen totten bodem/eñ dat subtijle blijft bouē in een maniere met berningē/die in die gemengde lichamē wort verteert met vapore/eñ dat groote blijft als asschē/daer gheen berninge en is. Eñ die humorē worden onnatuerlic gewonnē/eñ daer vā berninge toe comt/ dat wort gheheetē colere oft onnatuerlike melancolie.

¶ Vierde ist datter vreemde humorē wordē ghewonnē/eñ si verbrant wordē/soe ist sommighe asschē des bloets/dander wort natuerlijcke colera. Tderde flegma. Tvierde natuerlijcke melancolie. Asschen zijn in twee manierē/deene is harde scharp eñ subtijl/ ende daer af vliedē die vlieghē/eñ ghierment op aerde het speylt/eñ die is alder quaetste. Eñ si is natuerlic oft onnatuerlijc/eñ daer af comen apostuemē/eñ dat natuerlijcke is soete eñ root/eñ niet qualick rieckende/ Eñ dat onnatuerlijcke bloet coemt in twee manierē Het hadde in zijn fiedinghe te vele colerike hittē/oft cōtrarie in zijns selfs voetsel/eñ wortet te dunne/ dā menget daer mede Flegma/eñ oock wordet wel verandert in die dispositie der spijsen/om die melancolie in te leydē tottē dinghē diet makē/tot elckē humore sonderlinge/oft ghemengde humoren.

¶ Vanden Apostuemen een ghemeyne tale/ende die kuere.

Icwils wordē die apostuemē diuerselijc ghenoēt vā diuerse meesters/wāt sommighe en heetent gheen apostuemē/sonder alleē daer etter in ghewonnē wort/ oft daer si meynē datter etter in gewonnen sal wordē. Het is waer dat alle swillinghē onnatuerlic/oft bleckinge vā ledē/of dat si cleyn oft groot zijn/wort genoemt met sinē eygē namē/ wāt Avicē. seyt/dat cleyne bleckinghē zijn apostuemē/Eñ groote swillingē zijn apostuemē oft onthechtinge/de welcke vandert die natuerlike sake/die welcke is een van drien oft drieuoudick der humorē/als des waters of des wints oft der humorē. Eñ die humuerlijcke apostuemē die moet wesen sanguijn oft colerike oft flegmatike oft melancolike. ☞ Noch weet dat dye humuerlike apostuemē zijn gecomē / sommige van onnatuerlijckē/ oft vā ouertollichedē der natuerliker humorē/eñ dat simpelijc oft ghecōponeert. Ten eersten merct die sakē/oft si is vā buytē/als vā vallē oft van slaē. Eñ wondē vā veroudermgē/eñ vā veranderingē vāder lucht/eñ dier ghelijcke. Eñ ander vā binnen/die welcke altoos is groote ouervloeythede der humorē/oft vā te veel waters/oft wijnts biden wech der vergaderingē oft der scheydingē. Eñ als dat lichaem oft dat ledt wort gequetst vā buytē/als vā ōbrādingē vāder hitte vand sonnē/oft vā pijnē vand couder loch/ofte met grooter droochtē snijdēde die makinghe des ledts. Eñ het corrumpeert eñ cranct die natuerlike virtuyt/eñ maect sweeringe/waer ō dat die humorē derwaert loopē eñ doē de stede swillē/eñ die swillinge ōmeerdert die sweeringe/eñ treet daer toe die gheestē eñ die humorē/waer om dat tledt geapostumeert wort.

Eñ dier ghelike geualt/ist also dat dat ledt wort gequetst vā vallē oft vā slaē oft vā worpē oft dier ghelike/oft ghebetē vā gefenijndē dierē. Dese case eñ vele andere moghē vā buytē winnē. Die vochtichede vā buytē en windt gheē apostuemē noch sweeringe/ sonder bi tocualle/wāt het mochte so groote vochte materie winnē indē lichame comēde van buytē/dat die binnēste vochticheyt daer soude toe treckē in dat ledt eñ soude apostumeren.

Eñ wort dat bloet gemenichfoudicht indē lichame so sal die natuere dat seyndē tot dien lede tot ouertollighe bloet/eñ die cranchept des ledts laet dat nemē

eñ sal daer af makẽ een apostuenie/eñ ist goet bloet/ soe maket een cleyne apostuenie/dyemen heet Flegmon/der welcker teekenẽ zijn roothede sonder brant om die ghelikenisse des bloets/eñ hitte/om dye veruuylthede/eñ slaghinghe der stedẽ/om dat int diepe vanden lede wort ghehoudẽ vloet eñ hitte eñ die materilike hitte/oft om die dagheliijsche cortse/om die wtsiedinghe des bloets/ende der sweeringhen alder meest/als ghi bloet douwet metten vingher.

Ende is dat bloet dunder/dan zijn natuerlijcke substancie/ende heeter/soe maket Erisipila/om dat ghelijck der natuerliiker hitten/der welcker teekenẽ zijn dese/dat bouen opt ledt wort geperst/om haer lichthede/eñ het is vã vieriger hittẽ/om die gelijckenisse Eñ setter ghi uwẽ vingher op/het wort daer onder witter/eñ dats om die dunheyt/eñ als ghi dien daer af doet/so wordet weder root/eñ die stede is int tastẽ heet/om die hitte vandẽ bloede/eñ men geuoelt grote hitte eñ berninge. Eñ ist dat dbloet meerdert in sine sustantie/eñ te seer verbrant/si maect een apostuenie/diemẽ heet carbonckel/Eñ dese apostuenie wort ghewonnẽ/als dye mensche ouerulocpt van grootẽ bloede. Eñ als hi badet na veruultheden vã spisen oft dat hi hẽ so pijnt/dat dat bloet gaet wt tot zijnder steden/eñ om zijn grootheyt eñ hartheyt nyet en mach wordẽ ghescheydẽ/eñ het blijft in die huyt/eñ maect een apostuenie eñ haer teekẽ is hartheyt/om die dicheyt des bloets/eñ bruyn root/om die hitte vander materiẽ/eñ berninge eñ ontstekinghe. Eñ het pleech gheerne deen bi dander te comẽ/ende by tijdẽ makẽ si cortse/eñ somtijts makẽ si crãcheyt vã hertẽ/eñ sincopis specialijcke/als si rijsen omtrẽt dye gheestelike leden/om de verberrẽde materie die in haer veranderinghe onderwilen wort verkeert/als in wiuen.

Die natuerlijcke Colere maect Erisipila/des welken is die hartheyt/eñ om die droochede vãder colere/eñ die vorẽ ghelijct eenẽ pijnappele bouẽ opt ledt/om zijn vierichede/eñ roothede van verwẽ met gheluhede ghemenget/om die ghelijckenisse eñ grooten dorst/eñ brant/om die dominatie vã colera.

Die Flegma maect een apostuenie/diemẽ heet ydina oft edima/eñ is een morwe apostuenie/ende wit. Eñ douwet ghi daer op metten vinghere/daer blijft eenẽ put in/om dye morwicheyt eñ clibberheyt/eñ als ghi den vingher af doet/so keert weder. Eñ dye is sonder groote sweeringhe/maer met swaricheyt/want daer en is noch prickelinghe noch hitte. Eñ is die melancolie natuerlijck/so maect si een harde apostuenie/diemẽ heet Clieros. Eñ sommighe heetense Clierosis. Der welcker teekẽ is hartheyt sonder gheuoelen/om die hartheyt vander melancoliẽ. Eñ dye verwe is ghelijc der verwẽ vanden lichame/om dat die swarte melãcolie niet en verlaet/ouermidts haere grootheyt en laetse haer bouen nyet openen. Eñ dbloet wordt onderwijlen beschudt metten watere/nochtans en macht onderwijlen nyet comẽ tot haer betamelike stedẽ/om zijn menichfoudichede/oft om zijn crancke wtstekinghen/oft om die stoppinge der natuerliker weghẽ/maer het doet die ghelatẽ materie/in eenighẽ cranckẽ weghe/oft altoos vandẽ lede worden si vergadert. Eñ daer af coẽt een waterachtighe apostuenie/der welcker teeken is/dat die huyt bleect eñ wort seer wt gherect. Eñ settet ghi uwe.ij. vingherẽ/eñ douwet nv mettẽ eenẽ eñ dan mettẽ anderẽ/ghy sult gheuoelẽ vloepinge vã onder dẽ eenẽ tot onder den anderẽ/om die windichede eñ die crãcke hitte/eñ coutheyt/eñ grootheit vander materien so en wordet niet verteert. Eñ onderwilen wordet si ghesloten in een stede/eñ maect een opostuenie/ende dat gheualt diewils indẽ mont vãder mage/eñ in die knien/eñ in dye vellighe leden. Eñ haer teekẽ is/dat si der verwen vanden lichame ghelijck is. Eñ int tasten is si hart wederstaende den tast/sonder quetsinghe. Eñ slactmẽ daer op/so luyt dese apostuenie/ghelijck den watere. Eñ is.i.balch/oft een cliere/Maer tschilt vanden watere/want dat vloeyt/datmen int water gheuoelt/onder dẽ vingere. Eñ hier gheuoelt men alleẽ wttreckinge/sonder vloepinge. Eñ si scilt vander harder/wãt si wederstaet den tast vandẽ vinghere/met quetsinghe. Eñ als Rasis seyt/den ghemagineerdẽ tast vandẽ steene/volghende der manieren van den ledere volghen winden.

Dit zijn die differentiẽ vanden simpelẽ apostueniẽ/die comẽ mogẽ vandẽ.iiij.simpelẽ humorẽ. Al ist dat apostueniẽ seldẽ wordẽ puer gewonnẽ. Maer aldus zijn die sakẽ eñ die teekenẽ der simpelder/om datmẽ te bet soude hebben de kennisse der ghecõponeerder Eñ totter winningẽ vandẽ apostueniẽ/so wordẽ gecõponeert dbloet met colere. Eñ isser bloets meest/so is si geheetẽ Flomidus. Eñ isser meest van colere so is si gheheeten Erisipila/der welcker teekenẽ ghi hebt/bi teekenẽ der simpelder. Eñ dbloet wort oock gecõponeert met Flegma die natuerlijc is/eñ maect een apostuenie/diemẽ heet Indimia/oft die haer ghelijck schijndt/dan dat si bouen rooder is. Eñ dbloet wort ghecõponeert met grooter Flegma eñ Melancolie/dan maket glandulen/eñ Scrofelen dye totter rijpheyt comẽ. Eñ sommighe en wordẽ niet gerijpt eñ wordẽ scarose glandulẽ/diemẽ heetẽ mach fistulẽ Eñ Colera ghemẽget met Flegma/maect den Fistel loopende/ende doeten loopen meest tottẽ iuncturẽ daer ghi volmaecte leeringhe af hebbẽ sult int capit. vandẽ sweerendẽ iunctueren.

Eñ groote Flegma wort oock ghemenget met melancolie/eñ verwint die flegma/dan coẽt daer af simpele glandule/eñ verwint daer in melãcolie/so coẽt daer of Scrofele. Eñ ist dat melancolie eñ bloet/eñ flegma wort gecõponeert diuerselijc na die quaethz vandẽ humorẽ/so coemẽ daer gheene quade toeuallẽ om zijn cõtrarie. Maer ist so dat dbloet eñ colera seer wort ontstekẽ/eñ daer melancolie toeualt/daer volghet dẽ alder quaetstẽ toeual/wãt melãcolie is van quadẽ toeuallẽ/als beuinge vã hertẽ/eñ sincopis/dat die luydẽ heetẽ swarẽ slaep/veranderinghe/ongherustheyt/eñ onderwilẽ die doot/eñ haer teekenẽ zijn stercke harthedẽ/ende die formẽ vã pijnappelẽ/grote sweeringhe/eñ onderwilẽ wordet nyet gheuoelt. Waer om dat Galie.seyt/geuoeltmẽ heete apostuenien niet/so zijn si ongeneselijc/eñ die aderẽ zijn daer omtrẽt vã misselijcker verwẽ/bouẽ ist als een blase/die schijnt datmẽse inwaert trect met eenẽ drade/Eñ dese apostuenie is een vãdẽ besmettelikẽ/die welcke wordẽ ghemenichfoudicht in sommige lantschappẽ eñ sommige epedimẽto. Eñ alle dese voorseyde apostueniẽ comẽ vã natuerlikẽ humorẽ beyde simpel eñ ghecomponeerde.

Nu volgẽ hier na vãdẽ onnatuerlikẽ humorẽ/wãt vander ghecõponeerder Flegma comẽ bosium ende steckẽ. Eñ van melãcolie comẽ scroefelẽ eñ glandulẽ Van verbarnende colera/ende van anderen verbran-

dende humoren eñ ghecorrumpeerde/soe comē vele pupsten/die sommige zijn harde quaet na die quaethept vandē humorē/Ende daer af comen Ignis persicus/Melaris/Mere/pruna/Herpestiomenus. Ignis persicus is een siechede dye vele pupstkens ghenet eñ in zijn vel veel fenijns waters/dat al ōtrent hē luyden heeft eñ is ghelu/root/bedruckende alle dat ledt. Eñ si is met grooter hitten eñ verberringhe eñ die comē van harde dunne verbarnende colere. Melaris heeft cleyn pupsten/als Miliū/eñ ten is nyet met so grooter berninge nochtans brant si eñ ontstekct/Noch die stede en is niet soe root/eñ meest vā in snidinghē vā flegma/met een luttel menginghe vā colera. Formica is een pupste seer heet/de welcke bouen een roue maect/eñ dye is verberrender Colere/wat di:ker/eñ dese al wandelēde/so doorboort si dat ouerste vandē lede/eñ is met grooter berningē. Eñ Pruna is die ghelijck een pupst/ofte fundament van den kanckere/die vā verbrādet melancoliē coēt/dye is swart ofte vaelu/Eñ die coēt met quade tocuallē/om die fenijnthept der melancolien/eñ het is seer te onthē als coēt omtrent die ydelhept. ☞ Herpestiomenus lupt also vele als hē seluē etende/eñ dye coēt in veel manierē/wāt het coēt vā menghinge vā verbrander colere met onnatuerlijcker melanco. die ver brant is/hi is subtijl die eenich ledt occupeert in zijn diepte die welcke vā naturē zij knauwēde eñ ōtstekēde/eñ om haer quaethept corroderē si altoos tledt Eñ het wort ooc quact/als die voorß quabe pupsten comen/corroderent int opperste vandē lede als Formica/Pruna/ende andere diemen cuereren wil met vochte plaesteren/die haer quaethept minderen/Eñ coēt hy als eenich ledt ghebrokē wort/eñ wordet dā te seer ghebondē/het si met bandē/oft met spalcken so dat die ghecorrumpeerde roocke niet wt en mach vliegē/dā wort die cōplexie des ledts gecorrūpeert/eñ die forme/Eñ oock comē si vā ghefenijnde dieren beten/diemen niet haestelijck en helpt/waer datmē tledt niet en laet corrumperen vanden fenijne. Eñ si coēt ooc vā onuerſienige coude na hitte/eñ het ghevalt den ghanghers aldermeest als si gaē. Eñ hebbē si hitte aen die voeten/eñ steekē sise dan int natte/eñ si dan seer vercouden/dan wort dye cōplexie vanden voeten ghecorrumpeert eñ verstoort. Eñ dan coemt daer gheerne een vanden pupsten/dat somige luydē cācker heetē/eñ coēt als een Lupine te tastē/eñ rijdt onder den vingher/eñ deylt hē int been/Eñ dan heetent oock sommighe lupdē den Wof. Eñ sommighe heetent onser vrouwen euel/Eñ die Lōbaerden heetent. S Anthonis euel/eñ sommige heetent dat vier Eñ oock heetment etende Erisipula/Maer v en leghet niet aen die diuersche namē/maect die teekenē van deser siechedē is scheydinge des ledts/eñ bijtinge met berningē/eñ met swarthedē al daer omtrēt eñ met vuylē ruecke/ghelijc eender prye. Eñ eer dye huyt wort gheulcereert/so en stinct hi niet/maer die plaetse is swart ofte valu. Eñ tast met uwē vingher ghy sult vinden vliende tghecorrumpeerde vleesch/eñ douwet ghi deer omtrēt/ghi sult properlike vinden dat ghecorrumpeerde.

☞ Vanden Canckere.

Die Cancker is een apostuenie/comende van gecorrumpeerde melācolie/eñ dat in .ij. manierē/oft gheulcereert/oft nyet/Eñ dye ongheulcereerde wort in ij. manieren/comende van ghecorrumperde melancolie/eñ hi openbaert int beghinsel recht als een Lupine/ende meerdert eenpaerlike met eenigher berningē welcke berninghe eñ sweeringhe wasset/int beghin so en wordet niet lichtelijc bekent/want tis van misselijcker verwē/ende daer eynden misselicke aderen/sommige bleeck/sommighe root/sommige swart/sommige groē/sommige purpurachtich/dye welcke vol zijn van melācoliosen bloede/eñ humorē colerijck eñ swart/eñ is hart int tasten/eñ hoe datment meer tast/hoe dat quader is/eñ zijn quaethept meer wasschet. Eñ het wasschet gheerne in glanduleuse plaetsen/als indē hals/eñ in dye borsten onder die ooren/eñ in andere glanduleuse plaetsen. Eñ ick hebbe groote ghesien/op die spondulē vāden halse/eñ onder die oorē/eñ verdructē alle die oorē/ende ick hebbe veel groote ghesien op din borst.

Ende dye kancker wort oock verkeert/met eender ander apostuenie/die vā natuerliker melancolie coēt dat moetmē pinen te rijpen met eender plaestere/als ghesept is/also wort daer toe ghetrocken dye puere subtyle colere/die die groote materie heet maect/eñ snijdt tghecorrūpeerde/eñ alst wort ghecorrūpeert/dan wort die apostuenie verbrant/eñ verkeert in eenē cancker. Eñ die gheulcereerde coemt als die ghecanckerde apostuenie gheulcereert wort.

Ende coēt als een harde apostuenie glanduleus in een side/om die violentie vander maturatiuer medicinē wort ghecorrumpeert eñ bouē gheulcereert/eñ dat in haer diepte nyet en wort gherijpt. Maer wort dat vlcus verhadt/eñ zijn lippen groot wordē/ende dat wert verandert in eenē cancker/ende het coemt oock van vlceren dye sonder onderschept ghenesen zijn/alst voorscrvt is/van estiomio/cripus. Ende dye teekenen van desen vlcus oft canckere is ghesedt in een eyghen capittel. Eñ die saken/eñ die teekenē vā den apostuenie/cort af comende eñ willen ghaen tot ter kueren.

Die apostuenie sommighe leytmense tot .ij. voudigher differentie/wāt deen gheeftse al dē heetē/dāder al dē coudē. Eñ daer af sullē wi noch een deel af verclarē/maer dese wort voorder wt gherect. Eñ daer om sullē wi daer te corter af scheydē. Deerste regule diemē supponerē moet/Is datter gheen apostuenie en coēt vā sakē vā binnē/sonder vā veruulthedē vā lichame/Eñ vā sakē van buytē mach comē apostuenie in eenē supuerē lichame. Dāder regule is/tsi dat sake dat ghi dye apostuenie genesen moet/sonder vlcus te makē/so en consenteert nimmermeer met diē die segghē/dat goet is/dat in alle apostueniē vlcus worde. Die derde regule is/dat alle apostueniē worden ghescheydē/oft wederslegħē/oft si coemt totter winningē vandē ettere/oft si wort hart eñ verkeert in clierē. Daer om merct/oft die apostuenie is vā saken vā binnē/so laet altijt een ydelinghe voorgaen/eer ghi daer eenich wederslaende op legt/oft scheydēde oft ripende/wāt dat wederslaende en mach al die materie niet wtstekē/al ist dat sake/datmē int begin sele daer op leyt/dat dye sweeringhe een deel sacchtet. Nochtans verhardet die materie die niet weder ghesleghē en is/die daer na meer sweeringhē in brenghet eñ die siecke worter af gheyijnt. Een resolutijf in onsupuer lichamen/treet meer/dant scheydt. Eñ dat maturatijf vermeerdert die apostuenie in onsupuere lichamen/ende het maect onderwilen dye apostuenie verwoet. Ende hoe dat ghy diuersche mate-

Die Chirurgie.

rien purgeren sult/soecket int capittel van Alopitia en̄ int toecomēde capit. vandē smeeringhē der iunc-tuerē/en̄ inder seluer manieren gaet voort in die apo-stuenie die vā sakē vā binnē comē. En̄ ist lichaē vuyl so moet uwe meyninge zijn/ die maghe te vdelen en̄ te scheydē. Ist dat die apostuenie beghint indē mont vanđ mage/ daer en maect nēmermeer gorgelinghe En̄ beghint si indē ers/nemmermeer en gheeft daer scheydinge. En̄ beghint si in die matrice/so en pijnt v niet/om menstruum te doen comē/maer leydet al-toos die cōtrarie/als int ouerste/ so gheeft cartaticū en̄ is hi benedē so gheeft een brakende medicine.

En̄ als die materie gesupuert is so beghint te cuere een vandē heetē apostuenē wildi int beghinsele met wedslaginge/het en si dat v verbiede een vandē sakē/ die die wederslaginge verbiedē/ en̄ dier is.x.

Ghy hoort die.x.sakē diet verbiedē. Deerste is vuyl hede vā lichamē. Dander is verwoethede/en̄ fenijnt hede van humorē. Die derde is/ die groothede ende vasthede der humorē. Die.iiij.is op dat die apostue-nie is omtrent een edel ledt/ oft si ware in dye oore/ oft in die borst/oft bouen aen den rugghe. Die.v.is coemt die apostuenie aen die storte/oft onder die oo-ren/ oft hersenbeckē/en̄ onder doxelē/ si is enuttorij stede der hertē/in die kaken en̄ in die voudende ledē Die.vi.sake/op dat si is in die kinderē. Die.vij.is sy in oude luydē. Die.viij.zijn/comē si wt siechedē cort te voren. Die.ix.is die apostuenie Tericū. Dye.x.is die materie in manierē van scheydinghē/comēde vā edelen leden/ ende wort wt ghestekē totten onedelē leden. Ende als v gheen van desen sakē en letten/soe wederslaet dye heete apostuenië/ inder manierē alst indē Antidotarius staet/ Maer dye colere. apostue-nien wederslaet met sekere medicinē. En̄ die sangui-ne apostuenie is met meerđ behendichedē/ menghē-de die wedslaende mettē scheydendē/so dat wedslaen de int beginsel seer verwinnē /en̄ indē staet euē vele/ en̄ int meerderē min/en̄ int laetste so besighet al scey-dende. Maer die colere.apostuenie/oft die subtijlijck vandē bloede coēt/die en wort niet alleen wedslegen met desen scheydendē/wāt die materie en is niet sup uer. Maer indē sanguijn/ so wordet onderwijlē ver-hardt. Als si subtijl zijn wordet gescheydē/ en̄ grtote blijft/maer omme dat ghi indē tijt vanđ scheydinge onderwilē hebt te doē supuerēde medicinē/en̄ alder meest/op datter eenighe flegmatike materie is ghe-menghet/en̄ en moechdi tbloet niet wederslaē noch scheyden. Maer ist datter vergaderinghe van ettere coēt/dan legt daer op een rypende plaestere/ tot dat tet wel gherijpt is. Dit vindi al indē Antidotarius. En̄ als die apostuenie gherijpt is/dat is als die swee ringhe ghesetē is. En̄ als die stede morwe is/en̄ als ghi tast datter etter in vloeyt onder dē vingher/soo opent die stede met eender vlieme/supponeert onder wijlē die nootsakelike meeninghe. Deerste meenin-ghe moet zijn/dat ghise niet opē en doet/voor dat sy gherijpt zijn volcomelijc. Het en ware/dat dye mate-rie ghereet ware totter corruptiē vandē lede/oft dat die apostuenie ware by den edelen lede/oft bi die iūc-tueren/oft indē ers. Wat al ist datmē beydet totter volmaecter rijpinghe soo moetmēt saidē/eermē tot ten volmaectē ettere coēt. Danđ meeninghe is/ dat ghise opent/daer die materie meest helt/en̄ daer dye huyt dunste is. Die derde is/dat ghy moet wachten/ dat ghi in die openinghe noch senuwe/noch adere/

noch arterie en quetst. Die.iiij.dat ghi al die materie niet alte male en ydelt/en̄ alder meest als der materi en vele is/en̄ die apostuenie seer groot is. Die.v.dat ghi altoos uwe openinge moet makē/lancs dē lede/ en̄ als die openinge gemaect is/so moechdy dē vlcus ghenesen/na de leeringe vandē violentē vlcerē voor scyt/ende vullet dē vlcus met wittē lijnē cleederē/en̄ legter.i.mondificatijf vā doderē vā eyerē en̄ vā me-le drie daghē op. Ende na dē derdē dach/so hanteret met apostel salue/ en̄ met een vandē mondificatiue/ en̄ windt wedđ vleesch. En̄ die colerike coēt seldē tot ettere/het en si dat dye materie wort ghecorrūpeert met eenighe vremde dinck/en̄ dan wort si haestelijck doorgaen/daer en is gheen noot vā snijdē. En̄ als si open is/wort si ghenesen/als dye sanguine/behaluē dat si coude medicine te doen heeft.

Dye carbonckele wort ghenesen ghelijck den An-trax/des welcken cuere ghy hooren sult. Ydimiaen wort niet eyghentlijc weder ghesleghē. Maer aldus helptmen haer/ int beghinsel wort si aldus verteert dat si totter verghaderinghe vanden ettere nyet en coēt. Daer ō purgeertse mettē trociskē van turbith oft met een anđ medicine dye flegma purgeert/ daer na euaporeret met watere daer in ghesodē is alssene aueroone/sticados/squinantū/der ghecōponeerder is dit. Rx. Eycken asschē oft vā wijngaert/ en̄ maec-ter loghe af/daer in nettet cleederē en̄ legt se daer op al heet/en̄ bindtse nauwe dat alle die apostuenie be-dect si/ en̄ aldus wort si al te male ghescheyden. En̄ waer daer vandē bloede yet mede ghemenget/ende men daer op leyde een rijpende medicament/en̄ liet-ment daer op ligghē/dye materie wort ghecorrum-peert en̄ in ettere verkeert/en̄ dattet dan swoer om die beiaechde hitte/dā doet open/en̄ en beyt niet/tot dat si vā selfs open gaet/wāt si en opent haer seluen niet/maer het corrūpeert daghelijcx meer/ en̄ maect daer meer openinghē. Ende dese heeft starcke supue-ringhe te doen als si open is/en̄ meer wtdrooginghē/ om die groothēyt vandē ettere. Nochtās wort si ghe nesen/als vlcus met supueringhe/ en̄ met wederwin nende medicinē/en̄ siet dat ghijt als nv doet morwē/ als nv rijpen/als nv scheydē. Ende en wederslat niet met puere scheydende dye subtijle scheydēde oft dat die groote materie worde een steen. Ende en doeter gheen heete medicinē toe/dat si niet en ontsteke/oft dat die nieuwe materie van verre niet en worde ghe trockē totter steden/ dye die harde apostueniē doen ontstekē/ want si soude verandert worden in cancke re. En̄ dies ghelijcks dede ghi daer toe maturatiue/. dat die materie corrompeerde/ daerom scheydet met ghetemperder medicinē/ dan maect een morwende vnguent vā diasis/daer mede dat Auicēna cōuenieert aldus. Rx. Galbani/ oppoponaci. ana. maket morwe in olie van lelien/en̄ stotet wel in eenen mortier/ dan doet daer toe mussellage van fenigriecke en̄ van lijnsa de ana. en̄ menghet seer wel/en̄ doet vandē achtersten noch alsoo vele als vandē eersten dat plaestert op die harde apostuenien/ met desen alleene/ ofte met men-ghinghe van vighē dye drooghe en̄ vet zijn/ tot dat tmorwende al te male worde ghescheyden/ want dit maect die harde apstueniē morwe sonder ontsteken en̄ scheyt se.

En̄ die waterachtighe apo-stuenie wort ghecuereert als Ydimia/ behaluen dat si heeft meerder drooginghē te doen. En̄ wort ghecue reert na die leeringhe/die staet int eerste capittel van

dē groote lede te minderē. Die wintachtighe apostuenie wort ghenereert met medicinē die subtijlen eñ den wint verteerē / beyde binnē eñ buytē / als comijn eñ carui besighē / eñ wachtē vā dinghē die wi t makē. Eñ met buyten te saluen met olien dye wint verteerē / oft met deser olien gemaect aldus. R. Ruyte / comijn / amios / eppe. ana. ℥. ʒ. oude olie. ℥. pōt doe tet al in een glas / eñ die set in een vat met watere / eñ dat siet tot dat die sapichede vandē cruydē verteert zijn / eñ met deser olie saluet dye stede al heet. Noch een ander. R. Ongeblust kalc ghetēpert met wijne / eñ legttet daer op. Noch een anđ. R. Olie vā dille. ij. ʒ. was. ℥. ʒ. drooghe ysope ghepulueriseert. i. ʒ. maket als. i. plaester. ☞ Tot nu so hebbē wi geseyt die cuere vandē simpelē apostuenië. Eñ daer bi so mach mē hebbē dye cuere vā Erisipila / eñ Fleginom. Antrars wort gecureert met ydelinge vā hindlike materiē / alď meest met dingē die therte cōforterē Nochtans vult ondertijdē dese apostuenie haestelijc vandē beghinsele der virtuyt / eñ sommighe / als si ghelatē waren / so storuē si. Eñ daer om zijnder vele diet latē ontsien / oft te gheuen scheydende medicinē. Eñ ick lietse die starcke vā natueren warē eñ binnē der seluer nacht / gaf ic hē een scheydende medicine / ende ic halp den sommighē dye in wanhopen waren / maer als die virtuyt valt / eñ therte beuet / eñ die pols valt dan ist sotheyt te laten oft te ydelen / wāt dan soudemē die cuere Gode latē. Maer ic gaf den sommighē die groote driakele / als si sonď pols warē / eñ si cregē den pols weder. Waer ō dat ic settē sal een merckelicke cuere / die ic dede in die stede vā Melanen / om een exempel. Ic vandt eenē man vā. xxx. iaren die hadde een Antrars aen die rechte side vandē halse. Eñ als ic hē eerst werf sach / so wast so groot / dat al die hals eñ die kele was ghesvollē. Eñ dat die kinne eñ dye spondulen vandē halse luttel schildē / eñ ick vandt in hem luttel virtuytē. Eñ die siechede kende ic by een bladerken dat ghereseen was / aen die rechter side van den halse / dwelcke was een beghinsel der siecheden. Nochtans een goet vermaert meester en kende dye siecte niet. Ic deden latē in beyde zijn armē eñ tbloet wt trecken. Eñ daer toe ghaf ic eendyete / als oft hi die cortse hadde ghehadt. Eñ daer nae gafick hē een goet dosis vanď coleringē der vruchtē met ghele mirmicabolanē / met welckē medicinē wordē ghedisclareert int capittel vā alopitia. Ende op die stede daer die bladere was / so leyde ic Scabiose ghestoten met verckē smeer / want dier medicine ghelijc en vandt ic noyt gheen. Die mensche was terstont ontbonden / eñ die hitte eñ die brant was ghemindert. Maer die swillinge vā dier steden / en wert niet ghemindt. Eñ dye gheminderde virtuyt en was bider ydelinghen niet al wed gecomē / al was hy ongeloueliic. Eñ des ander daechs / liet ic bloet wt eenē arme / eñ minderde die medicine in haer cracht. Eñ doen was die swillinge ghemindert seer. Eñ in die stede daer die blase was so vandick eenē diepen put / dye swart was / als oft hi van eenen viere verbrant hadde geweest / occuperende die stede. iij. duymē groot / in corte daghē so was die roue ghelicht / eñ dye siecke en hadde gheen quade toeuallē. Ende daer was een diep vlcus doort welcke dat ic sach in die pipe vander longere / eñ dye organelike aderē. Eñ ic meynde na die af doeninghe vā alle toeuallen / den sieckē te voedē met goeder spisen / eñ dā tvlcus te suyueren / eñ te ghenesen.

¶ Die Chirurgie.

Die puyskens / dye vā ghecorrūpeerdē humoren comen / als ignis persicus. Mirialis / Formica eñ Pruna / dese hebbē altoos die cuerē / na die ydelinghe / die altoos is schuldich voor te gaen / met een medicine / die colere / eñ melācolie te gader purgeert / wāt dese purgeert verbrāde humorē / eñ het en is nyet quaet te doen / sommighe simpele purgeren proprieteytē / verbarrende humorē als Grisicom / dodercruyt / laparium / acutū / sene / alssene / eñ dierghelijck. Eñ dye materie en wort nyet ghedeylt / dyemē gheeft in puysten met dese cōforterende medicinē dat metter medicinē gheen fenijn en wort ghetrockē totter hulpē / eñ dye cuere is altoos met desen / diet vercoelen op dye stede / eñ al omtrent / eer si gheulcereert was / wāt na die sweeringhe en hebdi niet te doē / dan een starcker op die stede / alst voorseyt is in die stede vandē vlcerē Maer legt daer al omtrent vercoelende / tot dat dye cuere ghedaen is. Eñ comē daer op cleyne toeuallē / helpt hē met cōfortacien vander herten / eñ met dien die gheseyt wordē indē Antidotarius. Eñ onderwijlen helpet wel eñ gaet bouē al in prunica eñ in formica te bernē / wāt dat cauteriū treet wt eñ verteert alle die feninighe materie. Herpestiominus wort ghecuereert na die purgacie der materiē / die altoos voor moet gaen / op dat die virtuyt starck is. Eñ en is hy nyet starck / so ydelten met legghinghe op die ganse stede / omtrent die seerighe stede / een defensijf van bolum eñ terra / eñ olie vā roosen eñ azijn. Eñ dat is dat defensijf dat Auicēna seyt Eñ ic hebt duysentich male beproeft / dat elck ledt vā corruptie beschermt. Eñ ten laet die knauwinghe niet voorder worden. Ende op die ghecorrūpeerde doode stede / legget een gloeyēde yser / eñ doet wederom so dicwils / dat ghi tghecorrumpeerde al af doet met desen corroderende dinge maer tgloeyende yser is beste. Eñ als tghecorrumpeerde af is ghedaen / so suyuert dye stede met eenen mondificatiue vanden sape van eppen ende Mirre / Ende als die stede ghesuyuert is / wint vleesch / ende consolideret.

¶ Van apostuenien inder kinderen hoofden / eñ vergadert water / ende die cuere.

Alst sake dat wi een ghemeyn tale ghemaect hebbē vandē apostuenië. Nochtās ō dat die cuere der apostuenië worden dicwils diuersch / na dye diuerse ledē der lichamē. Daer om maeck ic van sommighe apostuenië / die comē in sommige stedē vā elckē een sonderlinge capittel. Ic segge dat in die cuere der hoofdē zijn diuerse apostuenië / vol subtijlder flegma / oft ander dier ghelijcke / oft mussilagineuse oft vet. Eñ si is alsoot int cap. vā bolum staet / eñ mē heetse capionaria oft calpinaris. Eñ si houdet byna beyde die huydē. Nochtās coemt dese siecte / tusschē die huyt eñ den vleesche. Eñ men heetse oock testudines / dats slecke om die ghelijcheyt. Eñ dye somighe comē vā haer flegma / die welcke zijn knoopē / eñ licht wtē herseñ beckene als een horen. Wāt ick sach eenen mensche die tot mi quā om raet dye. vij. hullē op zijn hooft hadde / deene meerder dā dandere / in verscheyden steden / vanden welcken eenighe was also groot eñ so scharp als den horen van een gheyte / oft alsoo lanck als eenen duym / eñ si quetsten dye huyt ouer seere eñ mi verwonderde hoe dat quam / dat die huyt niet geulcereert en was noch ghewont / ende doen ic sach dat si wtē hersse beckē haer beghinsel haddē / eñ

haer wortelē/so en wilde ics mi niet ondwindē vand
kuere/maer ic riet hem dat hy hē in niemāts handen
en gaue/om te genesen/wāt het docht mi onmoghe-
lijc. Eñ daer warē somighe kinderē/met hoofdē vol
waters/indē tijt vand purgaciē/so wort sommighen
vrouwē twater gemenichfoudicht in die matrice/eñ
tkint leyt in die matrice alst voorseyt is/thooft ghe-
bogē op die knie/Waerō dat die vochtichede/vindt
die hellende stede ledich eñ wort int voorhooft verga
dert/waer om dat si met groter pinē leuē/eñ steruen
onderwilē eermē hē yet goets gedoen can van rade/
oft van helpen. Eñ die cuere vā alle apostuemiē van
dē hoofde is/op dat si is vā ghecorrūpeerd/oft moru-
wer materiē/dat ghy nēmermeer en verstaet/om te
drooghē/oft ō te scheydē met moruwēde materie/al
ist so dat wy seydē/dat wesen moeste vandē apostue-
nien der flegma int generale capittel/wāt alsoo sou-
de die moruwēde materie oft die ghecorrūpeerde mo
ghē vergaen. Eñ en is die materie niet rijpe/so rijpt
se/maer niet seer Eñ neēt na dye forme vā eenē drie-
hoeck aldus ◁ wāt dye apostuemie des hoofts/om
die grootheyt vander huyt eñ die gaetachticheyt/en
wordē si niet wel ghesupuert/ket en si dat die wonde
groot si/dat die supueringhe come tottē diepen/Eñ
alst ghesneden is so ydelt die materie/eñ vult die ste-
de al ouer al met lijnwaet ghenet in olie van roosen/
daer aluyn sucrum in ghelept is/tot dat die stede tot
ten diepē wel ghesupuert is/daer nae cuereret met-
ter apostel salue/eñ met andere die vleesch winnē na
die leeringhe vandē ouden vleeren. Die knoop wort
ghenesen met die huyt te snijdē/na die wtrechtinghe
vandē hare/eñ den knoop wt nemē met allen met si-
nen balghe/eñ blijft daer yet in/so corrodeert mettē
groenē vnguente/oft mettē puluere vā affodillē/oft
met eenē anderē lichten corrosiue/eñ daer na windt
weder vleesch. Eñ haddy den knoop groot eñ aent
hersebecken cleuende/soo dat v dochte/dat hy vast
ware aen dura mater/al ist so dat eenighe segghē/het
soude my beter dunckē ghelatē. Twater dat verga-
dert wort inder kinderē hoofdē/dats binnē thersen-
beckē oft daer buytē. Eñ datter binnē is dat duēt mi
vreeselijc/eñ daer af dunct mi dbeste/datmē die cuere
Gode late. Ende datter buyten is/wort ghecureert
met thooft te saluē met olie vā camomille eñ solpher
ghewreuē: so dat der olien si .iiij. deel/eñ des solphers
i. deel/daer na maect drie cauterien/deene in die ver-
gaderinghe vandē hoofde voren/eñ een achter in den
necke/eñ een wat bouē de stede vand achterster celle/
wāt desen brant metter voorseyder saluen drooghen
ende verteeren die materie.

Vā apostuemiē vand wortele d ooren/eñ dye kuere.

Die apostuemie die in die wortele vander
oore coēt/die onderwilē coēt mettē we-
ghe vā Crisis/als de natuere niet mach
tich en is/om haer crāchteyt/oft om die
menichfoudicheyt/oft grootheyt d ma
terien die wt te steken met sweetē/ofte met eenigher
ander ydelinge/die in eē goet volmaecte crisis maect/
dat si dye wt mach steken ter grooter crancker stede/
Eñ onderwilen comē si daer/niet bi wege van crisis
waer omme dat aldaer materie heeft ghesonden van
den hoofde/oft van benedē opwaert ghesteken/ende
thooft dat ydelet eñ en neemtse niet/maer tblijft on-
der die oore/Eñ maect daer eene vreeselijcke apostue
mie/om dattet den hoofde soe na is/eñ om dat so ghe

voelijc is die stede. Eñ om die menichfuldicheyt der
menghelinghen der aderen ende arterien eñ senuwē
dese apostuemie doot dicwils als haer speciale toeual
len worden verstaen. Eñ die materie van deser apo-
stuemie is bleecke/oft cole. oft melan. eñ die selden die
welcke alle bouen verscheydē zijn met haeren teecke-
nen. Eñ dye kuere vā desen apostuemiē en moetmen
niet beghinnē vandē wederslaendē/maer met een a-
poratiē eñ saechtinghe eñ die materie wt te leydene/
wāt die wederslaginge soude die materie stekē tem-
pereringhe der temperantie palende. Eñ bewaesse-
met die stede met warmen watere daer in ghesodē is
camille/Eñ daer na saluet metter seluer olien/ende
legt daer op wolle metter yken/Eñ doet in die ooren
olye van bitteren amandelen/want si helpt ouer see-
re/eñ waere dye materie diepe/soe waere si quaet wt
te leydē/so en waert nyet quaet datmē daer aen een
drooghe ventuese settede/om dat si soude helpen die
materie wt te leydē/eñ daer na dye scheydē eñ saech-
ten die sweeringhe. so wise seyden te saechten/eñ en
wort die materie aldus niet ghescheydē/maer datter
etter in beghint te comen/dan rijpet met rijpender
ripinghe/die nyet te heet en si/Ende alst gherijpt is
soe en beyt niet totter openinghe der steden/maer o-
penet behendelijc met eender vliemen/ter stedē daer
detter vergadert is/ende ist oock diepe/soe steket in/
maer wacht dat ghi gheene senuwe oft adere en ghe
raect noch arterie/want daer coemt onderwilen af/
groote vreese om den wtganck vanden bloede/want
men geraect daer onderwilen die wederkeerende se-
nuwē vāder welcker snidinghe oft stekinghe/die siec
ke eewelijck sonder stemme bliuet/Ende als die stede
gheopent is/so supuertse met supuerendē medicinē
die droogender zijn/dan die ghemeyne/eñ als si wel
ghesupuert is soo wint vleesch in die stede/eñ sluytet
wel/wāt vanden apostuemiē van desen steden/coemt
dicmael een quade fistel. ☞ Dye eenen bloet sweer
wilt genesen inde kele oft aen die storte/oft waer het
si/Neemt ruyte/comijn/spec/tarwē meel/apuyn/al-
tsamē ghesodē in witte wijn eñ in olie/langhe roerē
de/eñ legghet opten sweer/tot dat hi al gheettert is/
als hi rijp is/soo snijdet hē lanx met eender vliemē/
in de hangēde side/eñ dat met voorsinnichedē/macht
oock wesen/steect uwē vinger int gat/om die limich
hede al wt te brenghen. Als alle die vuylichede wt ge
duwet is/soo salmē daer in een wiecke steken twee-
mael des daechs vernieuwet/ende men salt verwarē
ghelijck ander wondē. Als die swarte colera haer fe-
nijn wt worpt/te wetene/melācolie/so wort hi Alre
eñ negen ooghen/dien salmē met coudē dingē helpē
omtrent dye sweerende stede/als olie roosaet/tsap
vā Nachtschadē/azijn/campernoelie sap/wijngaert
sap/mēte/eñ deser ghelijcke hitte verslaēde eñ weerē
de/wāt soot voorß. is Negen ooghen ende Alre comē
van wtermatē seere brandendē bloede eñ van colera
Eñ legghet op dye seere stede Scabiose/met smeere
ghemaect. Ende noch matelieuen tusschē twee stee-
nen/verslaet met eender goddelijcker mirakelen den
Alre/ende heylet altemale daermet op leyt binnē ee-
nen daghe/soo dat anders gheene kuere en heeft van
noode/sonder gelijck dē wonden. ☞ Eñ coemt eeni
ghen sweer vā colera die is ouer heet ende dicke/en-
de als hy gheseten is teender steden swart/eñ maect
elders ghaten/den welckē men helpē sal soot voorß.
is vandē Alre. Alsmen apostuemiē vindt dye vā fleg.

torēt eñ swart dats van rouwen onuerteerdē bloede Neēt heemst wortelē.viij.ʒ.siedet met.xviij.ʒ.bernagie bloemē/oude olie vijf port medicinaels/dē voorseydē wortel wech geworpē/eñ die olie ghesodē/doet daer toe schuym vā siluere cleyn ghemalē.ix.ʒ.dit al gesodē op een cleyn vier/na plaester wise daer op geleyt. Een ander voor tsclue.R. Wortelen van lelien in watere ghesodē/daer na stampet met smeere/daer na verwarmet in eenē pot/daer nae doet daer in ghe braden ayuyn/munte/coolbladeren ghesodē eñ ghestampt met smeere/meel vā lijnsade in wijn ghesodē Eñ aldus danighe stucken morwen/eñ drijft dye materie tot ettere. Dese voorß.dinghen te gader gedaen eñ daer op ghelept/tot dat dye sweerē rijp zijn/eñ dā opentse totter dalende stede/ eñ dan achteruolcht alle die stuckē die gheseyt zijn in dye kuere vandē apostuenien die vanden bloede comen.

Van apostuenie indē hals eñ in die kele eñ de kuere.

Ie apostuenie vā dese stedē/ oft in die sidē coēt vā buytē/so dat vander materiē niet en mach lidē inwaert. Oft si comen in die binnēste lacertē/ oft in die substācie vā meri oft si comē in een hollichede/ die tusschē die pype eñ die longere is/eñ Ysopagus in die stede diemē Ysmō heet/eñ meest zijn si sanguijn/ eñ dicke flegmatijc/eñ seldē colerike/eñ alder seidenste melācoli. Eñ die oueruloeventhede der humoren wort verscheydē bi die bouen gheseyde teekenē/Eñ dat die materie in die buytēste lacertē wort ghehoudē bi die opēbaringhe der apostuenië/eñ dat die swillinghe oft die toetreckinghe der lucht niet en worde belet/eñ dat die swillinge buytēwaert opēbaert/eñ dat men swaerlike verswelget. Eñ dat die materie is in Ysmon/oft buytē dat wort bekent met dat die swillinge niet bouē en opēbaert/eñ dat die siecke nyet en mach verswilgē eñ dat hi nauwe verademē en mach Eñ zijn die toeuallen van deser apostueniē quaet/soe stekē si haer tonghe wt/eñ en moghense inden mont niet houdē/noch si en moghē nyet sprekē/eñ hē gaet schuym wten monde/eñ die siden vander borst springhē seer. Dan en derf die medicine anders niet seggē dan God wil uwer ontfermē/Maer sommighe die stoutelijck wrochtē/namen een hout/eñ stakent met crachte in die storte/tot die stede vander apostuenien om dat die apostuenie soude brekē. Eñ daer om waren si haestelijc vander doot verlost/Maer alsulcken werckē en zijn niet seker/want daer sterfter vele onder die handē. Eñ die doot van dien en wort niet gelept op den siecken/ maer op den meester. Eñ die bedecte maniere daer af/daer sodanighe toeuallē nyet en zijn wort ghecuereert/ als dye siechede beghint/ met Basilica te laten/is hi colerijc/ Eñ is hy langhe beghonnen/ende ghi daer van beghinsele niet toe en waert gheroepē/so laet hem in die middelste adere/ welcke latinghe is schuldich te zijn/tot dat dat herte beswijct/Ende alder meest op dat die lichame starck is/ eñ vleeschachtich. Ende des anderē daechs/doet hem laten onder die tonghe/want wter latinghe vā dien/sonder voorganghinghe van te laten Basilica oft die mediane/soe ghebuert dicwils/dat dye siecke haestelijck sterft. Ende als dye latinghe ghedaen is/ so gheeft hem water te gorgelen/daer inne ghesodē is roosen/sumach/balaustie/lenticum galle/eñ tempeert met dien watere diamorum. Oft gorgelt swaluwen stronten ghetempert met Ydromel oft stronten van musschen/oft van hinnen/oft ander strontē van beesten/die anders niet dan beenderen en eeten/ oft ghedroochde kinder strontē die suyghen. Neemt den stront van eenen hont dye beenderen eedt/ende van hinnen saturepe.ana. maect daer puluer af/ende temperet met huenich watere/ende maect een gorghelinghe/ ende drincke gharsten watere. Ende en ete niet dan dat van gruyse ghemaect is in deser manieren. R. Nieuwe tarwē gruys een schotel vol/ende ghieter heet water op/ende latet een vre staen/ende dan stootet in eenen mortier/ ende dan coleret/eñ siedet wel/ende gheuet den siecken te drinckē met penye. Ende en mach hi in die vre vandē eten niet ghe-swelghen/so settet in dye fontenelle vandē halse een cleyn ventuese/ dan sal hy moghen swilghen/op dat dye ventuese daer op blijft een luttel staende. Ende salft alle dye kele buyten met olie van camille/eñ op die saluinghe legt wolle metter evecke. Eñ men legghe daer oock op een nuttelike plaester van swaluwen neste/dat der squinancien ghemeyn is/eñ der apostuenien der storten ende vanden halse dat maect men aldus. R. Den swaluwen nest ende siedtten langhe in watere/ende coleret/om dye aerde af te doen/ Ende in een ander watere siedet dye wortele vander lelien/ende vanden heemste/eñ van brionien/die bladerē van malume/van violetten/van paritarien/ siedet ende stootet harde wel/ende incorporeret metten swaluwen watere ende met scharpen deeseme/ende met mele van lijnsade/tot dattet als pap wordt/ende dan doet daer dye ghestooten cruyden toe ende ghemeyne olie/ oft oudt smeer sonder sout/ eñ siedet eñ conficeret/eñ maect een plaester/ dit scheyt seer wel/ Eñ rijpt squinantien/oft si binnen is oft buytē/legghet al heet op een cleet/eñ dan op die kele.

Ende daer toe is oock seer goet saluinghe van olien van camille ghemenget met oude onghesoutē botere maer bewindet met wolle metter yecke. Ende het is oock goet/ist dat binnen is/ ofte tmeeste deel also niet en wort wederlegē/noch ghescheydē te beṡighē rijpe gorgelinghe/als dese. R. Drooghe vighē/maluwen saet lijnsaet/siedet in watere/ eñ gorghelet met vighen watere/ghemenget met botere ende met wijne dwelcke rijpt die binnenste apostuenie/weder dat si is ghewonnē in die storte/ofte in die maghe. Ende als ghi bekent dat gherijpt is/ dwelcke ghi bekennē sult by dat die sweeringhe ghesetten is/ende dye toeualle ende die cortse/ende bleectse buyten/ soe doetse open met eender vlieme. Wachtende vā quetsinghē der senuwen/der arterien der aderen/ende nae dye openinghe suyuertse na dye leeringhe vanden Antidotarius. Ende is si binnen soe breectse metter voorseyder gorgelinghe vander boteren ende vighen/ eñ vanden watere ende wijne met subtijlder behindichheden. Ende Ali die abt dedet nyet gorgelinghe van stiptiken/als siedinghe van gallen/ Acasie. Balaustie/alluyn/ Jamini dese breken dye apostuenien/ende dye stede als dye apostuenie ghebroken is/soe leydet dat etter wte met warmen watere/ daer inne is botere/ ende olye van vyoletten/ende gorghelet/ tot dat dat etter al wt ghesteken is/ Dan gorghelet met watere/daer dat in ghesoden is recolissie/ Yris/ Tamarisci/ende twee dooderen van eyeren is oock goet ghesopen/Ende is die materie coudt/soe wederslaet dat/Ende ghy moet te heeter gorghelinghe oordineren/Ende na die openinghe/heeft si te doen starcker

wttreckinghe mette supuerendē/daer yet van mirre
in is eñ vā sarcocolle/alst ghehoudē wort in die mon-
dificatiue indē Antidotarius Het gevalt onderwij-
len/om den rueme die vandē hoofde daelt/so wassen
aen die toughe aen beyde sidē aen die wortele/somi-
ghe heffinge als amandelē die trachia arteria belet-
tē/datmē met pinē dielocht wt eñ in laet/Die welc-
ke wordē ghekuereert met die voorß.medicinē/eñ in
die voorß.maniere te ydelē eñ te wedslaen eñ te scep
dē. Wāt die vertellinghe der case wederslaet seer in
die stede daer af mi gheuiel. In die stede vā Melanē
was een vrouwe vā.l.iaren die een flegmatike squi-
nancie hadde/die alle die kele binnē besloech/eñ buy
ten opēbaerde een groote swillinge/si en sprack niet
eñ si en mochte niet in swilgē. Eñ si was in die kue-
re vā een van minē ionghers/eñ het argherde vā da-
ge te dage/eñ indē tijt vanđ wanhopē was icker toe
ontbodē/eñ ick vant die materie seer diep eñ in seer
quadē state/wāt si en hadde in lange tijt niet ghetē/
eñ si en dorste niet slapē/om dat si den adem soe cort
hadde/eñ duchte voor versmoorē/Ic tastede dē pols
eñ ic vandt hē cranck/eñ ic taste die ghecorrūpeerde
stede/eñ ic geuoelde die materie int diepe/eñ dat be-
kende ick/om dat si so seer ghebaerde mettē ademe/
als oft haer buytē hadde ghebaert/eñ dat si eer den
adem soude verlorē hebben/dan hi inwaert ofte wt
waert brake/want die materie was al te groot/Eñ
doē bereyde ic een schaers/eñ taste die stede/eñ vant-
se rype/tusschē die kinne eñ der piglotē/meer verga
dert/dan in die anđ stedē. Doē tastic die plaetse met-
tē vinghere/om dat ic soudē moghē schoudē de ade-
ren/arterien/eñ senuwē/Eñ ic maecte daer een die-
pe wonde/door de welcke ic wttrack vanđ ghecorrū-
peerder materiē seer stinckende/ic lieter een deel in/
doē ic danđ wt dede/die adem lichte/eñ de pols starc-
te/eñ die vreese vanđ doot was haestelijc gemindert
om dat der hertē meer lochtē toe soude comen/doen
ghaf ic haer een prodium/eñ tmeeste deel ghinck ter
wondē wt. Doē stack ic een siluere pipe inden mont/
die voor dye wonde leyt/ om dat si dat sap soude ne-
mē tot haer voetsel. Eñ ic omleyde alle dye kele/eñ
den hals met medicinē die suuuerē eñ rijpē die ouer
gebleuē materie/tot dat ict wter wondē hadde ghe-
trockē.i. groot stuck vā liniger materiē eñ stinckē-
de/die welcke was als een darm/meerđ dan een vin-
gher/welcke materie was ghedict vā hitten vā buy
ten. Eñ als die wt was bleef dye plaetse sonđ stanck
eñ die siecke wort ghecōforteert/Doen hanteerde ic
voort die supuerēde eñ dye vleēs winnende/eñ cica-
trisaciē/eñ sloot die wonde seer wel/eñ si wert ghe-
sont. ☞Daerō als ghi in die voorß. plaetse vint cou
de materie gecorrūpeert/so en beydet niet na die ope
ninghe der plaetsen/ maer verhaest dye plaetse met
openingē/Eñ en is die materie nyet volmaectelijck
gherijpt/laet ghijt totter rijpinge staē/so doedy qua
lijc/wāt is die groote materie in dye diepte vanden
lede inghedronckē/ si en mach met cleynder virtuyt
die leden buytē niet gesont makē. Eñ die hertelicke
ledē en moghē niet langhe die locht deruen.

¶Van apostuenie onder die oxele/eñ die kuere.

Ese apostuenie en heeft gheē wederslā-
ginge te doē/ō die voorß. redē/Maer si
heeft grote ydelinge te doen. Is si heet
met latene die swarte adere oft Basili-
ca vandē anderē arm Eñ is si cout/met
ter medicinē van turbith/oft met eenđ ander behēn
digher medicinē. Eñ begrijpet so ghy eerst muecht/
om te scheyden met medicinē die ghene toetreckin
ge en hebbē/eñ om dat die stede onnuttorieus is/om
haer dunheyt/ zijn si gereet te nemene sonder hulpē
van medicinē. Eñ als si metter medicinē gheholpen
wort/so isser te groote toetreckinge/eñ die apostue-
nie wort te seere gemeerdert/daerō saluet met olien
van camillen/eñ daer op legt wolle metter ypen/eñ
versubtijlt hē zijn dyeten/eñ en ist niet ghenoech/ so
legt hē daer op een maturatijf. Eñ alst gherijpt is/so
doetet opē/eñ en beydet niet tot dat hē seluē openet/
eñ aldermeest is si cout/ behoudē dies/waer die ma-
terie glanduleus/dat hier dicwils geualt. Eñ en wā
re dye sake nyet effene gherijpt/maer in deene stedē
hart/eñ in dandere morw/ dan en ist ghēenen sekerē
wech/ dā ist Bubo/dat is een vyl/wiēs kuere swaer
is/wāt treet die gecorrūpeerde materie wt/eñ ghiet
die harde in latet/so is si swaer te rijpen/ eñ si makē
clieren/ Eñ daer af coemt dicke een fistel/eñ die con-
trarie materie bliuende in die ghecorrūpeerde stede/
houdt al den lichaē vā quader dispositiē der cortsen
eñ sweeringē/nochtās moety die cortse eñ die swee-
ringe afdoē/eñ alle manierē vā belette. Eñ effent de
ouer kuere materie met maturatiuē/wāt tdeel van
der ghecorrūpeerder materiē/helpt den onrijpē dee-
le/eñ rijpt se/dan opentse eñ suuuertse. Eñ wort die
stede gebrokē voor dē tijt vāder rijpinghe/oft dat v
die nootsake dwinget te openē/so supueret met een
supuerende dye cracht heeft te rijpen dat daer ouer-
bleuen is/ waer af dat ghy inden antidotarius heb-
ben sult.

¶Vandē apostuenie des hulpbeens/eñ die kuerē.

Ese apostuenien/so verre alst in dier steden
is/ ten si dat v andere conditien verbieden
int begin na de ydelinge/so wederslaet stou
telijck. Eñ is si heet/so laet inden contrarien arm in
Basilica/daer na wederslaet seker/Eñ helpen v dye
wederslaghinghē niet/so scheydet/Eñ en helpt v dat
niet/so rijpet/Eñ daer so verbeyt totter volmaecter
rijpinghē/ ten waer dat die materie seer quaet ware/
dat si haer bereyde ter corruptien van den lede/ dan
doetet open al en is si nyet volmaectelijck gherijpt
Eñ wacht v vā grooter snidinghē/ aldermeest alst tot
dē stedē der musculē gaet. Eñ vele makē groote die-
pe openingē/om dat verre is vandē edelē leden/eñ si
en ontsien hē niet/eñ meynē daer af grootē prijs te
hebbē/om die stoutheyt/eñ si wordē vandē somighē
ongeleerdē geprsen/waerby si die substantie vandē
lacertē wondē/die welcke wort te gader ghetrockē/
met consolideren/waer by al den arm wort te gader
ghetrockē/datmē hē niet wtgereckē en can/waer bi
dat hi al zijn betamelijc werck oft som verliest. Wat
suldy dan doen/snijdt dan omtrent die huyt also ve-
le als ghi muecht/ eñ maect een cleyn gat/wāt was-
schinghe mettē mondificatiue alsodanighe/supuerē
die vlcerē/al zijn si onbekēt/onder die ghene die gro-
te wondē makē/Eñ is die huyt gans omtrent dē el-
leboghe/so daer is vele vāder materiē die vergadert
was ter hellender stedē die gesnedē was/wacht noch
tans dat ghy opten elleboge ghene ghatē en maect/
maer aen beyde dē siden suldy vindē fontinellē sonđ
aderen eñ arteriē. Eñ om dat die wonde bouē inden
elleboge gemaect was/en wort si nauwe nēmermeer
ghecōsolideert/eñ dye consolidatiē in allen ellebogē

belettē dat veroeren. Eñ daerom als een apostuenie coēt in dese stede/ om die groote vochtichede/ heuet te doen groote ydelinge/ daer na scheydinge eñ dan gaet voort/ also wi seydē int generael cap. Eñ in die selue maniere wordē ghenesen die apostueniē vandē handen eñ vanden vingheren.

¶ Van apostuenien des pannarius eñ die kuere.

Pannarius is een apostuenie ghecresen omtrent den wortelē vandē vinghzeren heet/ eñ sweerende root eñ gheswollen eñ brenghet onderwijlen cortse in/ eñ onderwijlē wordet thooft vandē vinghere ghetene ghefenijnt. Dye kuere van deser apostuenie is datmen late/ op dat dertikel niet en verbiede/ als die virtuyt/ eñ die outheyt/ eñ ghewoonte/ eñ op dat lanck was dat hi liet/ daer na met epichimate/ dat bouē den grootē epichimo gaet. Eñ op dat epichimo/ so legt een cleet ghenet in mussilago vā psilliū / oft saluet met eenigē coudē vnguēte. Eñ in alle manierē so verstaet/ om te coelen/ eñ te beschermē vā corruptiē. Eñ en ist daer mede niet ghenoech/ eñ die sweeringhe eñ slaghinghe niet ghesetē en is Maer beginnet te rijpē so legt daer op scabiose ghestootē met sincere. Eñ dan doet dat wi seyden vanden antrax ende carbonckels.

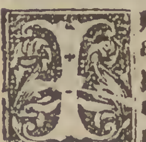
¶ Ende hoe dat die apostuenie der iunctuerē der armen die totten ettere niet en comen/ wordē ghekuereert also men leeren sal int tractaet vandē sweeringhen der iunctueren.

¶ Vanden apostuenien in dye liesschen/ ende dye kuere.

Si coemt ooc dicke in die liesschē om die vlcerē vand roedē eñ vandē voetē/ om dat is een stede der ōhoudender humoren. Eñ tot dier stedē en isinē niet sculdich te ontsiene/ datter comē mach sonder groote veruulte vandē lichame. Eñ sonder dat daer dicke dē loop der humorē is/ dye welcke coemt sonder wonde in dese stede. Eñ dan ist meer te ontsiene/ als dē lichaem vol is vā quadē menigherhāde humorē. Indē eerstē val mucchdijt sekerste scheyden vant beginsele/ dat v onderwijlē ontschuldicht van ander pijne/ saluingh e van olien vā camilliē/ oft met ghemengde olien/ eñ daer op ghelept olie vā camillen eñ resolueret niet/ so rijpet so ghijt weet. Eñ inden anderē val/ ydelet die heete materie/ met Basilica te latene in deene side/ eñ des ander daechs in dye ander side/ die adere Sophena/ Eñ mindert die dyeten/ eñ begint met cranckē scheydende die gheen toe treckinge en hebbē/ oft luttele. Eñ en helpē dese nz als dē loop der humorē ophoudt/ so legt daer starcke scheydende. In desen val is seer goet heete looghe ghemaect vā asschē eñ vā vrine/ daer op ghelept met wercke/ wāt twort lichtelijc heet eñ drooghe die materie/ Eñ en mucchdijt niet scheydē hier mede/ so rijpet eñ doetet open/ eñ supureet eñ heylet voort.

¶ Van apostuenien in dye Junctueren ende die kuere.

In die stedē der Junctuerē/ comē dicwil apostueniē/ waer af int tractaet vāden pockē ghenoech ghesect is/ Maer coēt een buytē aen die huepē oft aen de dgiē oft aen die knyē/ oft in de hollichede vā den voeten. Die kuere is alleens vandē apostuenien der armen/ dat ghi merct dat int diepe vanden huepen eñ vandē dgyen wort dicwils vergadert dat niemant en weet/ dan een vroet expeert meester/ Nae dat Ypocras seyt/ den ghenen dien detter inden lichaem niet en openbaert/ ꝛc. daerō alle die dinghen ghedaē/ dye in die kuere ghaen vanden anderē apostueniē terstont ghesept. Eñ ist dat ghi daer toe niet en zijt ghecoepen van tbeghin/ oft dattet niet wech en gaet/ soo tastet dye stede met twee vingherē soot voorsept is/ Eñ ist datter in is/ dan supureet eñ achteruolghet soot voorsept is.

¶ Van apostueniē in die roede/ eñ in die manlichept ende die kuere.

Ende die apostueniē comē onderwijlē in des mans roede in die winlike ledē/ dye welcke onderwijlē vā humorē coudt/ oft heet comē als andere. Eñ onderwijlē wort dye roede vā grooter windichedē veruult/ eñ si wort met groter sweeringhē bekendt. Ende die heete ende die coude worden bekendt eñ verschepden byden voorß. teekenen. Die windachtige wordē bekent/ dat si somighē ionghelingē die heet zijn comē/ om dat tledt geswollē is eñ hart eñ niet hardt en sweert/ eñ die huyt gelijc is Dye gemeyne kuere der heeter apostueniē is beyde in die kullē eñ inde roede/ tlaten vā basilica/ gemerct dartikele in die selue side daer dapostuen .e in is. Eñ is dapostuenie in die slincke side/ tsanderdaechs dye adere Sophena/ eñ verbiedt hē wijn eñ vlees/ eñ alle soete dinghē eñ alle die colerā eñ bloet winnen/ dan legt daer op een wtstekēde mondificatijf/ ghelijc dit sonderlinck medicamēt/ Neēt die schorssen vā appelen vā granatē/ drooghe roosen/ eñ lentes die moetē so ghesodē zijn dat si smiltē in watere/ dan doetse wt eñ stamptse in eenē mortier met olie van roosen/ eñ tempereet met azijne/ eñ plaestereet al lauwe daer op.

☞ Oft neemt tsap van wilder portulakē/ eñ olp vā roosen eñ azijn: daer in wētelt cleederē/ eñ legt die roede daer in eñ die cullē/ is dat dye apostuenie heet is/ wāt hier mede ghenas icker vele/ ter stont int beginsel. Eñ als den loop vander materie ophoudet/ soo doet daer toe meel vā gherssten/ eñ van boonen. Oft maect dit/ met dooderen van eyeren/ ende tsap van Nachtschadē eñ olie vā roosen ghetēpert eñ daer op ghelept. Eñ als die apostuenie beghint te beterē/ so legghet daer op een plaestere ghemaect van mele vā boonen/ ende vā Fenigriecke/ eñ camomille/ tempereet met gheyten weye. Noch tot heeten apostueniē seer goet int eynde eñ oock ten couden int beghin/ Neemt vuas passas druyuen/ eñ bedruyptse met watere/ eñ stootse starckelijck in eenen mortier/ daer na doet daer meel van boonen toe/ eñ van ciceren/ van elcken half so vele alsser druyuen zijn/ eñ daer mede tempereet ende doet daer toe olye van lelien/ eñ een luttel comijns/ eñ maect daer een plaester af/ Ende comen die apostuniē ten ettere/ ende si die stede vlcereren/ cuereret soot voorsept is int derde tractaet.

Ende die coude apostueniē die in dye cullen zijn worden ghecuereert met ydelinghen der materien met eene medicine/ oft met eender scharper suppositoriē die onreyne materie wt treet vanden cullen/ soo dat Auicenna sept/ eñ ick hebt sonder ghetal gheproeft. Ende wordet die apostuenie vanden cullen verhardet/ soo legghet daer op een plaestere die welcke ick dicwils hebbe beproeft/ Neemt tarwen semelē/ ende stootet dye wel in eenen mortier tot dat het puluer wordet/ eñ ghi sult dit temperen met oximelle/ ghemaect van den tweedē deele azijns/ eñ deen deel hue-

nichs/ende.iiij.deel waters daer armoniacū in ghe-
solueert is / ende maect een plaestere/ende legghet
daer op al lauwe/eñ vernieuwet dicke. Dit is Auicē
nes medicamēt eñ men vindet in sommighe boeckē
solpher/eñ in sommige grups/tis beyde goet maer
ic vandt meer virtuyten int grups/dan int solpher.
Eñ als die roede wt gereet wort met winde/alst ge-
valt sommige iōgelingē/de welcke wt werkend hit
ten/wort ghescheydē groote humorē in een groote
windicheyde/die die roede wt reet/Dan aēmerct de
stede/is si heet/so laetse eñ eyechimeertse met coudē
in welcken valle/onder dander coude/dat ic dick vāt
dat nutrelyc is. ℞. Olie van roosen.iiij.deel/was.i.
deel / smeltet te gader / eñ daer na wasschet dicke in
coude watere/tot dat die forme neēt vanden witten
vnguente/ ende salft daer mede dye roede eñ die ste-
de daer om trent/ Eñ en ist niet heet/so doet hē bra-
kē/ gheeft hē agnus castus/eñ zaet van ruyte eñ co-
mijn eñ anijs eñ andere die wint verteerē. Die kuere
vandē quadē vlcerē eñ dye corroderē die comē in dye
roede/Eñ die kuere vā Ernia/die coēt in die kullen
die wort ghehoudē in die derde leeringe vandē derdē
tractate. Een plaester tot der swillinge vanð roedē
eñ seer sacchrēde/eñ het is Gilleberts medicament
℞. Cruymē van witte broode / die stoot eñ tēperet
met watere in eenen mortier/daer nae siedet/tot dat
twater versoden is eñ dat dicke is/eñ doet daer een
luttel huenichs eñ olien toe.añ.dan siedet eñ legget
daer op al warm. Merct datmē die swillinge vanð
roedē/die coēt wt hittē van genooten/dier helpt al-
dus. Siedēt bladerē van wilghē in watere. Eñ daer
in bayet die roede/eñ ten laetstē windet die bladerē
daer omme. Noch.i.anð goet. ℞. Lijnzaet eñ siedet
met maluwē bladerē stootet te gader eñ legget daer
op/Noch een anð van Gilleberts medicamēt voor
geswollen roedē/daer geē puluer in en mach diē hel
pet aldus. ℞. Tsap van nachtschade eñ gerstē meel
dat siedet te gader eñ legghet daer op/die swillinge
schept daer mede/Daer na neēt die vethede vanden
vliedere/ende daer mede doet opē vorē int hooft/en
de doet daer in water van tartarū/eñ dat legghet vo
ren int hooft. Eñ ist dat hē yemāt ontsiet/dat hi he
uet gheweest met eenē quadē wiue/als dattet een la
zerich man bi hadde ghelegē/oft een anð met eenen
quadē vede/oft van anð misselijker siechedē/ofte dat
hi geuoelt eenige prickelinge oft steeckinge/wasscet
tledt ter stont met.ij.deel waters eñ een deel azijns/
Eñ het is ooc goet/ ter stont int beginsel vanð swee
ringe metter eygender vrinen gewasschē/ want ick
hebbe dese dingē dickē gheproeft/Eñ int.ij.capi.vanð
iij.leeringe/wort ooc getracteert vandē vlceren der
roedē. Eñ tegē onthoudinge vanð roedē is best ge-
maect dat Gillebeert seyt/ Vanden cōmine eñ hue-
nich/ende meel van boonē ende lijnzaet / Eñ zijnder
gheuuylde wonden/so neemt anijs zaet/eñ huenich
in wijn ghesoden/het is seer goet.

Van Bosium ende Testudo/ende die kuere.

Bosium is een apostuenie/ die coemt van ge
corrumpeerde humoren / ende dye is meest
ghecorrumpeerder flegma/Ende onderwij
len coemet van heete apostuenien/ als si ghecorrum
peert is eñ niet open gedaen/ Maer in die ghecorrū
peerde stede/so blijft materie/die welcke subtijlijc ge
scheyden wort/ende dat daer blijft wort verhardt/
ende blijft daer eenen langen tijt/ende daelt onder-
wijlen bi rueme vanden hoofde/totter kelen/om de
grootheyt vandē watere dat gedronckē wort/ waer
om dat binnē ghemenich foudicht wort/Eñ die ma-
terie vandē apostuenien maectse diuerse/ want som
mige zijn heet/eñ sommighe als modder/eñ sommi-
ge scellē/oft case/oft als droesseme van olien/als dye
materie in haer corruptie na haer diuersiteyt/so ne-
met si forme eñ verwe/Dese apostuenie wort ghene
sen met drooghende/diemen metten monde neemt/
eñ van buyten daer op geleyt/Daer ō geuet door dē
mont een medicine die flegma purgeert/daer na ge
uet die verterē/datter bleuen is/totten welcken dat
dese gheproefde medicine best is.

Van een Vnguent.

℞. Cleyne plantē van eenē notelaer wter aerdē ghe
trockē/met haer wortelen/die stoot met pepere/soo
dat vandē ghestootē notelaer si.iiij. ℥.eñ des pepers
een. ℥. Dit siedet in een quaerte wijns tot op de helft
eñ coleret/ Eñ van dien neēt alle daghe.ij. ℥. Die ver
teerende plaesteren zijn daer die flegmatike apostue
nien eñ die waterachtige mede wordē verteert/Eñ
begheerdy die kuere vander snidingē te doene / soo
besiet/oft die materie die daer binnen ghehoudē is/
morwe oft hardt is/oft is si hardt / oft is si onder-
zaeyt met zenuwen/eñ met aderen/eñ arterien/ende
heeft zijt/so en genaect haer niet met y sere/Ende is
die materie morwe/soo snidet in die morwste stede/
eñ ydelt die materie/ende supueret ende achteruol-
ghet alst voorseyt is int ghemeyne cap. Ende is dye
materie hardt/ende dat Bosiū houdt/met aderē eñ
zenuwen eñ arteriē/so clieft dye huyt lancs den lede
eñ snidet bouē/Maer wacht/dat ghi tblaseken niet
en gheraect/ daer bosiū in gehoudē is eñ gewonden
eñ scheret al omtrent/Ende trecket wt met sinē bla
seken altemale/ende blijft daer yet in vandē balge/
so supueret metten puluere van affodillen / eñ met-
ter groender saluen/dan windt daer vleesch inne.

Vander siechеyt der borst ende haer makinghe en-
de die kuere.

Die barmhertige Godt wiste dat die sommi
ghe moeste gheboren worden ende gheuoe-
det met eenighen voetsele dat nyet vele en
was verandert van der naturē des voetsels / daert
in die matrice mede gheuoet was/ende dat snel / eñ
licht ware om te wercken/om die cranchede van zijn
der cracht. Daer om schiep hi der vrouwē borstē van
menigerande aderen/ende zenuwen/ende arterien/
de welcke hen spreyden ende scheyden/ Dese borsten
worden den onghemaken seer menichwerf onder-
worpen/want daer comen apostuenien in/vergade-
ringe van melcke/onderwilen vlceren/Eñ onderwi
len crighen die vette mannen groote borsten / dat si
schinen al warent vrouwen borsten. Eñ die apostue
nie coemt daer meest in/om die toetreckinge vandē
bloede/dat niet in melck verkeert en mahe worden/
oft om zijn quade ghedacnte/oft om dye menichful-
dichede ende crāchede der cracht/Ende ghi hadt die
teekenen int gemeyne capittel vanden apostuenien.
Die kuere vanden heeten apostuenien in die borsten
is datmen late die adere Basilica genaemt/ oft ven-
tuesen op die schouderen/ Oft waert sake dat si wa
re met wederhoudinge van dat menstruum / soo sal
men dat menstruum doen comen / oft men sal moe-
ten doen laten dye adere Sophena dat drieueruen/

Ende bouen al/so is eē speciale medicine/saluinghe
met heeter olien van roosen/eñ tvierendeel azijns al
law wāt dese medicine maect rechte die cōplexie des
leuts ende wederslaet met confortacie/ O hoe dicke
ende hoe vele so genas ic daer mede van heeter swil-
lingen/ende heete sweeringe/op eenen dach / Ende
en ist niet ghenoch/so legghet op die saluinghe/eñ
cleet genet int sap van nachtscade al law/want men
en isser niet schuldich yet couts op te leggē ter stont
in gheen wercke om die zenuwē der borst dē welckē
tcoude deert. Eñ en is dat niet genoech / maer dat
dat bloet natuerlijke detter trect/ dan rijpet/ Eñ en
wordet niet wedslegē/noch gescepdē/noch gheriipt/
eñ dat schijnt bliuende in eenē staet/dan ist te twijfe
lē vā Mania/bp dien dat Ypocras sept/indē vijfstē
vā phorisas dē wiuē die tbloet tottē borstē vce. Dā
scheeret thooft/eñ cōforteert eñ subtijlt tregiment/
eñ verbiedt hē wijn eñ vleesch/werct daer behendeli
ke/wāt ic sach.i.wijf die de borstē hadde gheapostu-
meert vā bloede/eñ ic hiet daer op leggen den voor-
seydē raet. Eñ een leeck chyrurgijn lachterdet/eñ hi
leyder op maturatiue/de welcke so hise meerder op
leyde/so de materie meer meerderde eñ wert altoos
verhardt/eñ die chyrurgijn en wilde minē raet niet
hoorē/ Eñ ooc so gheloofdē die vriendē vandē sieckē
aen den leeckē bet dan aen mi/wt sinē groote woor
den/ Eñ ick seyde dat si maniatus worden soude/ hi
spotte daer mede. Doē ghinck ic wech. Eñ optē.iij.
dach was si maniatus / Eñ als die Frenesie in haer
was/vast gemaect/was si doot/waerō dat mijn pro
nostike seer verheuē was. Eñ ist soo dat etter ghe-
maect heeft, so latet met vliemē wt eñ supueret met
een supuerende plaester/eñ en doet daer geē manie-
re vā wieckē in/die groot oft lanc zijn/al so die onge
leerde doen/wāt het ware onmogelijc/het en soude
vernieuwē/als si die zenuwē wildē genakē/ de welc
ke dat si doorwondē/welcke wriuinge der zenuwen
sweeringe soude makē/dwelcke dat die kuere belet-
ten soude/mettē toetreckēde der quaď humorē/ Eñ
daer zijn sommighe sottē/als si glandulē vinden in
die borstē/si pijnense wt te treckē/eñ seggē dat ouer
tollich vleesch is/also verderuē si alle die substancie
vanď borst. Eñ men sal daer gheē af doē/wāt si zijn
den borstē natuerlijc/ Eñ als die chyrurgijn de swee
ringe gemindt heeft eñ afgedaē/ so supuert eñ wint
weď vleesch eñ cōsolideret. Eñ wort die coude mate
rie in die borste vergadert/ al comet seldē/eñ dat is ō
tglanduleuse vleech der borst/want dat coudt is/ eñ
die zenuwē zijn ooc coudt Eñ alle die borste is coudt
voetsel eñ tvoetsel maect ouertollich/ Ist so/dat niet
altemale en worde verkeert/so besiet/ofte die coude
materie gaet tot sluemē/eñ dan saluet met olie van
camille eñ vā dille eñ vā lelien/met eē luttel warms
azijns wāt het sal verschepdē wordē/ Maer ist noot
sakelijck/so doeter eē purgacie voorgaē/ Eñ en wor-
det niet gescheydē/so rijpet eñ supueret eñ cōsolide-
ret/eñ trect die materie ter harthept waert/ende ter
swarthedē oft tot bleechept/dā wacht v seer vā hee
ter medicine/wāt in die stede coēt die cancker gheer
ne/ Eñ ist also/so en pijnt v niet om te rijpē/ noch te
ghenesen/al zijnď sommige die die kuere settē om de
borste heel af te snijdē/wāt in die kuere coēt groote
pijne/ Maer smeert die stede met eenē vnguēte van
cutiē/eñ purgeert se/die siecke sal te langer leuē/ Eñ
gelooft mi/al is dat sake/dat ic biď gracie gods ghe

Die Chirurgie.

noech weet vandē kueren der apostuemiē eñ vanden
vlcerē Nochtās en mocht ict vandē waerachtigē cāc
kere niet genesen/nochtans proefde ict dicwils met
alle mijnď cracht. Die vlcerē der borst wordē ghene
sen/also wi seydē int gemeyne cap. behoudelijc dien/
datmē daer niet af en doe vā haer edele eñ subtijle cō
plexie noch en besige gheene starcke corrosiue/maer
si begheerē die sonď bitingē supuerē/eñ droogen/eñ
het geualt sommigē vrouwen/dat dat wartken van
haer borstē niet wt en coēt/so datse tkint niet gegri
pē en kan/den welckē ghi aldus helpē sult/ Neēt een
instrument als een tange/eñ bestrijct die met termē
tijn/oft met pecke binnē/eñ trect die borste daer me-
de wt/ Eñ en is dat niet genoech/so doet een ventue
se maken/de welcke moet so groot gemaect zijn als
twartken/eñ settet op die stede begripende thoofde
ken. Eñ het geualt sommige maechdē dat haer bor
stē wassen bouē betamelichept/de welcke ghi aldus
helpē sult/ Neēt.ij.wetsteenē eñ die wrijft starckelijc
in azijn/so lange/tot dat hi dicke wort/eñ dien maect
heet eñ bestrijcter die borste mede eñ verbindtse / eñ
persetse met eenē bandt middelijc/het verbiedet die
borst te wassen / maer het mindert die gemeerdt zijn
bouen matē/tot dat si haer rechte forme hebbē. Itē
comijn gepuluerisee rt eñ gheincorporeert met azijn
eñ met huenich. Ende noch starcker dan dat is bolū
armenicū/ende terra sigillata/groene gallen/stoot-
se alle/oft sommige/ende tempertse met azijn/ ende
maecter een plaestere af/eñ legtse.iij.dagen daer op
eñ daer na wasschetse met coudē watere/eñ en drinc
ke gheen sop. Dat melck in die borsten van hitten
vergadert/die wort ghenesen met olie vā roosen en-
de met azijn/also wi seydē int cap.vandē apostuemiē
eñ plaesterēt met coude louerē/als nachtschade/por
celeyne/die heeft een eygenthept/om tmelck te scep
dē dat in die borsten vergadert is/als dat van hitten
coēt/eñ coolzaet daer mede gemenget soffraen ende
mirre. Eñ is dat vergadert vā couden/soe schepdet
met eenpaerliker embrocatien met warmē watere-
de welcke seer werckē sal/doetmē daer sout in/ende
noch meer/siedet men daer calamentū oft venckelzaet
in/eñ alle die vrine doē comē om haere subtijlheden
Een plaester/die dat vergaderde melck schept/ende
rijpt de materie der apostuemien. Rx. Cruymen van
broode/gharsten meel/fenegric/lijnzaet. ana.i.℥.die
wortele van maluwen/eñ cruyt cruyt.ana. M.mi-
niū siedet die.ij.eñ stootse eñ tempertse metten wa-
tere daert in gesodē is/eñ.i. luttel olien/tmeel eñ die
cruymē/daer af maect.i.plaester/eñ na die Embro-
catie / so legget daer al law op. Die groote vethede
die in die mammē is en wort niet af gedaen dā met-
ter hant/wāt in toegedaē vleesch en werct die natue
re niet wāt afdoeninghe des vleeschs is der naturē
cōtrarie. Daerō zijn des mans borstē groot/dat si hā
gen als der vrouwē/ Wildijt af doē/so maect een clie
uinge bouē in de borste/inder manie
rē vā eenē haluen cirkele aldus ghe-
maect. So dat die hoofdē vanď clie
uinghe vergaderen. Eñ doet alle die
hupt mettē ouertolligen af/dā naey
et/ende consolideret/ Ende en is si niet so groot/dat
si nederwaert hanghet/so is ghenoech
een rechte snijdinghe aldus.
Ende doet dat ouertollighe vleesch af/
ende dan consolideret.

Vanden steene in die nieren/eñ in die blase/die kuē re sonder snijden/ende met snijden.

Ie steen wort ghewonnē vā grooten ouervloeventhedē der lijmachtighen humorē. Die welcke wordē gewonnē in die selue ghelijckenisse binnē dat si buytē wordē gewonnē dat wi sien moghen/aen dye ghene die teghelē makē indē forneyse si nemē tleem/ dwelcke is clibberich cout eñ lijmige aerde. Eñ allser die forme af ghemaect is/so legghē sise in die sonne om te droogē. Daer na leggē sise int vier/eñ die subtijle hitte/die de groote materie scept die maect daer steenen af. Eñ hoe die aerde clibberigher eñ lijmiger is/hoe si starcker vier heeft/ allenskens/hoe dye ticchelen starcker zijn. Eñ des gelijc/ist binnē indē lichame vandē steene in de nierē/eñ in de blase/ so settē die auctoors diuersche sakē eñ kuerē/ Eñ vandē stene wort gewonnē in anđ ledē/als ondwijlē in die longere/leuere/galle/milte/darmē eñ elders als Galie. vertelt/dat hi sach eenē steen gewonnen so groot dat dye sprake daer mede belet was eñ als hi af gedaē was/die tale quā altemale weder dat selden ghebuert. Eñ al sprekē si daer af/nochtās en stellē si daer gheē kuere af/ Maer al is dit mijn boec ghehectē vā chirurgien/ ic en behoore niet te sprekē vandē steene der nierē. Maer om dat si seer gelijckē in sakē/al zijn si ongelijck in die teekenē. Eñ om dat ic ooc dicke ben geroepē tottē kuerē vandē steenē in die nierē. Eñ ō die gratie der scholē/so en sal ic nyet achterlatē die maniere/die ic vseerde in die kuere vā beyde die steenen/dye sake die teekenē dat ghescil. Daerō moetty wetē dat die winlike sake des steens/ materialike is/ altoos dye groote lijmachtighe humorē/ daer dye hitte altoos in werct/ eñ meest vermeerdert/al is die ghenoech ghetēpert. Eñ die steen wort meer ghewonnē in die kinderē in die blase. In ionghelingē eñ in oude luydē in dye nierē/ eñ noch onder ooc in die blase. In middelbaer ionghelinghē wort hi ghewonnē in die nierē/wāt haer nieren zijn heeter eñ die hitte is daer in scharper/eñ om die hitte vandē nierē/so isser groote toetreckinghe vander leuer/als al torbelhede vandē bloede wort derwaert ghetrockē. Eñ alst dan in die nierē coēt diet heet vindet/soe stootet daer dat onsuyuere vandē suyueren/ welcke onderscheydinge starc is/waerō dat dat subtijle wtghestekē wort totter blasen. Ende op groue coemt die scharpe hitte eñ also wort vandē grouē eenen steen ghewonnē. Eñ daer toe helpet nauwelijc om dat die iongelingē meer pijne vserē/eñ meer die vrouwē genootē/die alle die nierē verbrandē. In die kinderē wort die steen gewonnē/om haer natuerlicke vochtichede/ eñ om die menichte haerđ natuerliker hittē: eñ om die starcke natuerlike werckē. Eñ al is die materie cout eñ lijmich. Nochtās subtijlt dye starchede der natuerliker virtuyt eñ groote hitte/eñ men gheeltse eñ maectse vloeyen/so dat si also in die nierē coēt/eñ van daer wt ghestekē/eñ lijdt eñ daelt ter blasen/also ghi sien moecht int was/oft int peck oft in een anđ lijmachtich lichaē/de welcke alsmense smelt/so gaen si ouer die heete side/eñ hangen aen die coude eñ alst aen de coude stede is/so wordet daer dicke/eñ als die materie met alle haer grootħ daelt ter blasen/eñ si die stede coudt vindt/ so wort si daer vergadert. Eñ om dat dē hals vander blasen/eñ dye ganck vanđ roedē/noch niet en is in zijn betamelike groothyt volmaect/ dye groote materie en macħ daer niet door lijdē. Maer si pissen tsubtile eñ tgroote blijft in die blase/eñ als die hitte daer inne coēt/so wort si ghedict eñ verhardt/ eñ wort dagelijcs ghemeerdert vā geliker materiē/die daer op coēt Ende om dat tledt heeft een groote hollichede eñ specie so wort die steen in de blase gewonnē. Eñ dē ouđs coēt die steen in die nierē/om die cranchede vā verteerliker virtuyt/winnēde een groote onuerteerde materie diet niet wtē nierē en mogē stekē. Eñ die werckē de sake beiaget daer in vrēde hitte/ gelijc dat geualt in somighe ouđs/die vele ghenoechtē hebbē/vander welcker grooter vsagiē haere nierē verbrant wordē Eñ in haer oudthyt wort die steen seldē ghewonnē het en si dat si dien te vorē pleghē te hebbē/wāt waren si des gewoone in haer ionchyt/eñ si voor haer xl. iarē niet en ghenasen/het en ware met hulpe van medicinē/haer ledē en wordē nēmermeer gesuyuert vanđ winninge des steens/wāt altoos is in hē vanđ materie verkeert in haer natuere/eñ die crāncke ledē en mogē die grote gereede materie niet wt scheydē. Nochtās sal die steen in die coude gewonnē wordē/ om tgebrec vā haerđ virtuyt eñ om tghebrec vā haer hitte/ bi dē wege der vergaderinge sal hi in die blase gewonnē wordē. Eñ dē vrouwē coēt dye steen seldē in die blase/om dat die ganck wijdt is/eñ dē hals vā der blase cort. Waerō dat die dicke materie nyet en wort ghestotē/maer si gaet metter vrinē door/ noch ten blijft niet in die blase/daer die steē af mocht wassen.

Die teekenē des steens in die nierē/si zijn onder wijlē met sweeringē in die plaetse/eñ onderwijlē geuoelt mē sweeringe metter vrinē/eñ in die nierē niet seer starck/maer also creuelende. Maer als hy ghewonnē is so en geuoelt mē gheene sweeringe maer swaerhyt. Eñ daer toe pijnet hi hē/dan geuoelt hy swaerhede na die pijne maer als dat metter natuerē virtuyt oft metter hulpē vandē voorgenoēden dinc die steen af gedaē wort vāder plaetsen der nierē/ eñ wort wt gewonnē ter aderē Kilis/dan is de sweeringe alder scharpste eñ onuerganckelijc. Maer dye is groot eñ cleyne nae dye groothyt vandē steene/eñ die virtuyt wordet ghecranct eñ die sweeringe ghevoelt hi ooc in die darmē/bi die welcke dat de darmē eñ die maghe beroert wordē datmē onderwijlē wtbraect dat in die mage is tot dat si de vrine hebbē toe getrockē/eñ wt gebraect alsoot mi dicke geuiel. Eñ haer sweeringhe is eenpaerlijc/ so dat dunct/datter een yser is geuesticht op die adere kilis door die lancken der blasen. Eñ ō dat die toeuallē vā desen ongemake seer ghelikē met Colica/so isset goet dat wi in dese plaetse setten die ghemeyne toeuallen/eñ oock die scheydēde. Die ghemeyne toeuallē zijn ghebreck vā appetite/vernoy in die maghe eñ in die darmen/ eñ brakinghe/ eñ vasten lichaem / eñ sweeringhe in die nieren/om dat den ersdarm is dwers ghesneden ghescheyden in den lichame bouen dye nieren/ende sweeringhe des lichaems/ is inden steen/want dye lichame wort ghecranct/ vā zijnder virtuyt/eñ ghestoppet in den steen/waer af dat die darmē rommelen/eñ winninghe van winde. Eñ die scheydende teekenē zijn/want die sweeringhe vanden nieren is gheuesticht/ eñ gheduert seer langhe. Eñ die sweeringhe is alleene in die blase vander ghequetster nieren. Eñ in dye groote pijne oft dye voorseyde groote sweeringhe van Colica is aen beyde siden vanden

¶ Die Chirurgie.

lichame meer wandelende. Eñ in dic sweeringe der nierē/soe en wort nēmermeer dreck wtgebraect. In die sweeringe van Colica wort onderwijlē dreck wt gebraect. In die steenachtige urine/so openbaert altoos boue/oft alomme subtijlheyt/ende si is suyuer eñ meest sietmen indē bodem sandeken. Eñ in Colica so schijnt dye urine rau/verstoort eñ schumich/eñ alle groue spise vermeerdert die sweeringhē: ende alle lichte verteerlike lichtse. Die teekenē dat die steen is in die blase/zijn ghenomē bi die stede der sweeringhē/wāt die siecke geuoelt sweeringe in die liesche aen die wortele vanđ roeden/ so dat hē die wriuinge vanđ roedē verblijt. Eñ onderwijlē/so recht haer de roede/om die prickelinge vandē steen. Eñ onderwilen wort die urine wederhouden/specialijck/als dye steen vaelt tottē monde vandē halse vandeer blasen/ eñ dan gaet longion onderwijlē wt om die persinge der urinē/eñ hi heeft onderwijlē walghinge/oft om eenige fumositeyt dye totter magē vloeyen/eñ dan is die urine meest turbel sandtachtich eñ dat sandt is onder wit/eñ dat sandt vandē nierē is root/ oft ghelu/Maer merct/ dat niemāt en is schuldich zijn sentencie te precipiterē vandē steene/ alsoo dicke als hy siet root sandt in dye urine/ wāt dat ghelūwe sandt oft de verbrande humorē ghemaect ghelijc dē sande openbaert dicwils in somighe bernende cortsen/ oft indē derdē dach/eñ cautsoen/eñ in sommige andere onghemakē gewonnē bi die berninge der humorē/ als in sommige schorftheit eñ laserie. Daerō moetti wetē/ dat die kuere der sweeringē des steens wordē ghescheydē na drie diuersche siecheden des steens eñ des tijts/wāt een ander kuere is/om te hoedē dat hi niet en come. Eñ een anđ kuere is/als hi comē is/ ō te destruerē/eñ te niet te doen. Eñ een ander als die sweeringe/eñ die toeuallē comē/ Eñ ō dat te wachten is bedelste ende properste indē aert vā medicinē/ daer ō sal ick eerste thoonē/ hoe datmē vandē steene hoedē sal. So wie dat hē ontsiet/dat die steen in hem wasschen mach/wacht hē vā alle spijse die limicheyt oft scharpheyt hebbē/vandē welckē bouel al is kese Eñ vā alle dinghē de groote humorē winnē/als ossen vleesch/gansen/hinden/hertē/eñ voghelē die int water leuē/eñ vā broot sonđ deesem/ eñ en ete geen tarwe gesodē/noch pappe/ eñ wachte hem vā coude eñ van melcke/het en ware gheyptē melck ghemaect tot weye/noch en drinck gheē cout water/noch geenē torbelē dranck/ eñ en ete gheen vrucht vā grouer substācie/als appelē/peerē/ mispelen/ eñ wachte hē van nieuwen wijn/ eñ vā wijn vā grouer substācien eñ van alle soute scharpe dingē/ eñ wachte hē vā alle spijsen die thumuer eñ bloet verbarnē/ eñ ete wel ghedeesemt broot niet seer gesuyuert vandē grupse wel ghebackē/eñ alle spijse luttel ghesoutē. Eñ ware met sinē broode gemenget cicere/ eñ venckel saet/ eñ petercelie saet/het ware te beter/ eñ drincke clarē wijn daer suyuer water van loopende riuierē mede ghemenghet is. Eñ hadde hi die nierē eñ die darmē heet hi mochte ooc drinckē cout claer eñ suyuer water/eñ ete capoenē eñ hinnē/ eñ hoender vleesch /eñ van alle cleyne vogelē die te velde leuē/eñ specialike die geluwe verwe hebbē/als die leeuwercke eñ dier ghelike/dats een medicinael voghel in dit werc. Eñ vandē .iiij. voetigē dieren ete hi gheytkens/verckē vleesch vā .iij. daghē ghesoutē/eñ onderwilē/ caluerē/ eñ ondwilē eyerē morū gesodē/maer gheen harde/noch in die pāne geroert. Eñ vandē vissce/ ete hy snoecke eñ cleyne visschē in loopende riuierē/ eñ en ete gheen zee visschē ghesoutē/noch hart ghesouten vleesch. Eñ vandē cruydē ete hi eppe/venckel/petercelie/sap vā coolē/spinagie/ bernagie/ netelen/ melones/ cauwoordē eñ wacht hē vanđ substancie vāder coolē eñ mostaerde eñ rapē. Eñ die de nierē heet gheuoelē moghē hen vercoelen met olie vā roosen ende twierēdel azijns daer mede te saluen ende met eenen lijnen cleede ghenet int sap vā coude cruyden / ende wacht hē vā venus spel eñ aldermeest cort na etē/ eñ en heeft hi gheenen natuerlikē appetijt/ so en ghenake hi ghenen wiue/wāt te veel venus spel met pijnē verbrant die nierē. Daerō besighet diuretike sirope/ eñ die de grootheyt vanđ materie snidē/als gecōponeert oximel eñ squiletico/eñ sirope der gemeynten Auicennes/dwelcke dat flegma snijdt/eñ colera verdruct eñ doet wel pissen/eñ opent verstoptheit/ende versubtijlt groote eñ lijmachtige humorē/eñ en maket hem niet heet/eñ en vercoelt hē niet te seer. Auicennes sirope maectmen aldus. R. x. pont waters/ azijns. x. pōt/menget eñ siedet met. iij. ℥. wortele vā eppe/eñ scorssen vā venckel wortele eñ venckel saet/ eñ eppe saet. ana. i. ℥. siedet tot dat derdendeel vandē watere eñ azijn/ eñ coleret eñ perset wtē wortelē eñ saet eñ scorssen dā doet daer een pōt suykers in ende siedet wed totter volmaectheyt vāder claerhedē/ eñ besighet. Dese sirope is goet/om te snijden/ende om te dunnen/ende te subtijlē dye materie. Eñ ist so dat si seer groot zijn/dan moetmen daer yet vā oximelle toe doen/squilleticū/oft alleen azijn squilletico metten sirope met veel wortelē vā cruydē eñ velz snijdēder saden. Ende tis goet datmē den lichame suyuere vandē grouen lijmighē humorē/dat aldus best is met brakinghe moet deen deel insnijdende zijn/wāt gheen dinck en is so helpelijc om te suyuerē die materie vandē nieren/als brakinge/wāt si doet twee nuttelijchedē. Deene suyuert die nierē/eñ wi vindē/dat brakinge alleene die vleerē der nierē geneest al zijn si oock veroudert. Eñ dandere dat dye materie keert vandē wege der nierē/eñ treectse elderswaert. Daerō doet hen dē somer al door elcke maent specialike aldus. R. den wortel vā radijs eñ suyuertse eñ snijdtse dwers in rollē/eñ laet die ligghē/in die voorš. ghemeyne sirope. iiij. ℥. eenē dach eñ eenē nacht/dā doet den siecken verscheydē spise eten als case/ghesouten visch/ende dinghen die veel doen drinckē/ende drincke verscheydē wijn/maer voor al sal hy moeten eten twee oft drie rollen radijs wt dye Sirope/Ende als hi sat ghegetē heeft eñ gedronckē/eñ beghint ꝛrupsenē/soo bindt hē op beyde zijn oogē een kussencelkē van katoene dan hebt water daer venckel eñ dille in gesodē is/tot dat root wort/eñ neemt vandē watere een pōt/eñ menget metter sirope/daer de wortel vā radise in gelegen heeft/eñ doet hē al drinckē/wāt hi sal dye spijse wt brakē met vele humorē/dan doet hē zijn nueselockē suyuerē eñ den mont/ eñ die tanden wāt die materie die totten steene ghereet is wort aldus geledicht/eñ die nyerē wordē daer af gesuyuert eñ tis dalder beste medicine. Ende aldus mach hē de mensche hoedē vā die winninghe des steens. Eñ en regeert hē die siecke aldus niet/dā is die wech vā genesingē vā twee manierē. Den eenen is saechtinghe der toeuallen. Den anderē is brekinge eñ wtstekinghe des steens. Daerō als ghi starcke sweeringhe in

die nyerē eñ in die lanckē siet/eñ ghi dan die teekenē siet dye den steen beteekenē/so maect eerst een clisterie/met siedinge ð cruydē die moruwē eñ vrijtſe zijn als maluwe/violetten/heemst/fenigriecli/paritarie petercelie/eppe/venckel/hertstonge/brusi/sparge/sauie/geneuer/ebuli/vlieder/eñ ist indē winter/so doet ter toe calamente/poleye/origanū/venckelsaet/eppe saet/carui.añ.anijs/dille/leuistici/millicolis/netelen de.iiij. coude sadē/eñ doet daer toe huenich eñ sout/eñ olie vā camillē/eñ scharpet met benedicta Nicolai/eñ maecter clisterē af/eñ houdtse eē vre indē siecken liggēde opten rugge/eñ na die clisterse settet hē in een sonderlinc badt/totten nauel toe/daer in gesodē zijn bladerē vā maluwe/vā violettē/vā paritarien/eñ eē schotele panici ghestootē eñ vāder schorsse gesuyuert/wāt dit badt/so ic dicke hebbe beproeft sacchtet die sweeringe eñ doetse sittē. Eñ naden wtghanck vandē bade plaestert die swerēde stede met ter chirurgijnscher pappe ghemaect vā mele eñ van olie ende vā watere/so ghy indē Antidotari⁹ hebbē sult in die maturatiue/aldus wort den sweer altemale sittende. Eñ kendy dat den steen vanden nierē ter blasen daelt/so sedt onder die sweeringe eē busse met viere sonð snidē wāt dat treet dē steen nederwaerts/eñ ghelijck dat den steen daelt/so daelt eñ verledt de busse nederwaert/tot dat ghy dē steen hebt ghelept totter hollichede vāder blase dā sullē die swerē altemale ghesetē zijn. Maer en hebdy ald⁹ doende v propoest niet/eñ die sweeringhē niet ghesetē en zijn/so geeft int voorß.badt eenighe opiate/dat die virtuyt niet en ghebreke/indē welckē val goet is bouē al/filionū romanū dat indē Antidotari⁹ is van Auicēna wāt tis een seker medicine/eñ doet dese sweeringhe sitten. Een andere vā Auicenna dat ick diewijls beproefde/dat in dye dispositie den steen af doet/ ende die sweeringe ooc eñ die vlcerē der nierē. R.tsaet vā iusquiami wit.ʒ.ß. opij.iiij. granen saet vā citrulli/lactuwe/porcelepne. ana.i.ʒ. menget eñ gheuet.ij.ʒ. den sieckē met suykere.Eñ merct dat ghi nymmermeer en gheeft yet dat vrine doet comē/als die sweeringhē starck zijn/ ende alsmen nyet pissen en mach. Wāt die vretike beroerē die humorē die op die stoppinghe der swerē zijn eñ makense subtijl/ eñ doense loopē ter stede/eñ verladē onderwilē/ dat dye siecke vā grooter pinē eñ sweeringe crimpt eñ als dē crāp coemt/dan sterft hi Maer doedy die sweeringe sittē mettē bade eñ mettē plaestere/ so opendy dye nederste weghē/daer na moetē die medicinē dye den steen brekē volgen/ende ooc die hē metter vrinē wtleydē/ Jck sal in desen val ghepaydt zijn met eene beproefde sirope eñ een luttel ander medicinē diemē segghē sal.Die sirope is aldus.R.zeekrijt/hertstonghe capillus veneris/spica celticū.añ.ij.ʒ.wortelē vā venckele/vā petercelie/vā eppē/van brusci/vā sparge/suikerpe/granē vā filopendule/steenbreke/gantiaen/squilli .ana.i.℥.eñ die.iiij.coude saden/ venckelsaet/eppe saet/peterceli saet/anijs/coriāder/scarleye/geneuerbesien/ ossiū ceracorū milicolis.añ.ʒ.℥. maect een sirope met.i.deel suykers/ende tderdendeel huenichs squilletici/ eñ nemet met watere daer inghesoden is tribuli/ roode ciseren. Dit is Auicennes electuarie.R. Wijngaert asschen/asschen van colen vā gebrande hasen/ghebrande scorpionē/kalck van eyerschalē daer kiechenē wt ghecomē zijn/ pons lazulis indaicis/bloet vā bockē vergadert na die leerin ghe/ghūme vā notelers/acori.añ.i.ʒ.petercelicsaet/dauci/poleye/gūme vā arabiensaet vā hooch maluwe/peper.añ.ʒ.ʒ.muscaet.i.ʒ.gout.iiij.ʒ.balsem.ʒ.ʒ cōficeret met witten huenich eñ suyker tot dats genoech si/gheues.iij.ʒ.driewerf in de weke. Noch een goet medicamēt tottē steen in die nierē eñ in die blasen.R. Een haeskē dat gheen bloet verlorē en heeft eñ legghet leuēde in eenē pot verloot/besmeret met leem/soe datter gheenē waessem wt en mach/settet in.i.ouen/alst ghebrant is/eñ alst cout is stootet/eñ nemes.i.ʒ.alsmē werē bade gaet/dat voorsept is/met watere van roode cicerē ende tribulorū/oft huenich water. Jck proeue dat die menginge vā desen puluere met grooter driakele goet is. Eñ merct dat uwe meyninghe altoos moet aldus zijn/ dat ghy gheen starcke medicinē dye den steen breken/als saxifrage/cantaridē/eñ andere die de nierē quetsen eñ onthuyden/oft die vrinelike weghē niet en gheeft sonð breydel/waerō datter seer goet by is driakel/eñ saet van maluwē/oft malua visci/oft gūme vā arabiē/eñ andere die de nierē helpen vā vlceren eñ beschermē/eñ specialijck heeft die mēsche die nierē drooghe ende is die mēsche mager Totter berninge vanð vrinen.R. Tsaet vā melones ghesuyuert.xxx.ʒ.saet vā citrulli saet van porceleynē/saet vā cauwoordē/wit oliesaet ana.iiij.ʒ.saet van witten iusquiami.ij.ʒ.root suyker also vele als des anders is/dat seyt Rasis/ maer ick doēs noch also vele.

¶ Vander vrouwelijchept daer een vel ouer ghewassen/eñ mettē vroulijchedē eñ manlichedē geborē is.

Also boue verclaert is.Der vrouwē matrice heeft eenē lacertachtighē mont/die welcke heet den hals vander moeder/die wort indē ontfanc binnē ghesłotē datter niet in en mach.Eñ daer buytē is eenē anderē mont diemē heet conte/ð dat comē mach/dat als die vrouwe drachtich is/eñ die binnēste mont ghesłotē metten wercke der naturē/so als eē man met haer leyt indē tijt vanð drachtichede/eñ sluytinge vander matricen/eñ als die veruultheде wederstaet.Oock worden dye mondē ghesłotē door dolinghe der naturē in vele manierē. Eñ onderwijlē wort daer een velleken bouē ghesprept ouer die vrouwelichept/so dat si gheen gat en heeft/dan daer dye vrine wtgaet/ des welckē kuere licht is/datmē dat velleken lancs dye vrouwelichept ontwee snide/eñ datmē daer in legge werck bestrekē met scauelinge vā speck/dat tvellekē niet weder en vergadert. Eñ wort si geslotē met lacertachtighē hardē vleessche/so doet alle die harthede af tot in die natuerlike forme.Ende is die poorte vry eñ die mont vanð matrice verstopt soo dat tsaet daer in niet ghecomē en can eñ dat si niet ontfaen en mach. Dan bindet dye vrouwe oft mense snijdē soude vandē steene eñ doet die poorte open met een tangheskeu so dat ghi den mont sien moecht eñ snijdet al af dat daer ouertollich is met instrumentē.Maer wacht dat ghy die substantie niet en snijdt/tis beter datmen daer vanden ouertollicheden aen late dan dat ghijt al af doet. Dan hebt een vorme van loode alsoo groot alsmen daer in stekē mach/ ende steectse tot inden mont vander matricen.Eñ latet daer toe dat dye stede vast ghemaect si dan hantere tghesełschap van mannē die stede eerst ghesalft met gansen smoute ende van hinnē. Ende waer dye sluytinghe seer diepe eñ groot dat v dunct dat ghi de sluitinghe

niet vand' stede doz en moecht/so laet die kuere/wāt ten is niet dan pijne verlozē. Hermofroditus zijn die beyde sceppenisse hebbē volmaectelijc/so dat hi werc kē eñ ghedoghē mach/vandē welckē dat sommighe gheweest hebbē. Eñ sommighe en hebbē beyde dye scheppenisse niet volmaectelijc. Maer si hebbē inden mout vand' poortē eenich toe ghewassen vlees/dats morwwe onderwijlē/ eñ vleeschachtich eñ cleyne eñ cranck/en onderwilē starck eñ senuachtich/ tvleesch achtige doetmē lichtelyc af met instrumentē die snij- den/eñ met lichte cauterisatien vā datter bleuen is/ altoos wachtende datmē tnatuerlike niet af en doe/ oft doet af met eenē geknooptē drade/eñ treet dyen alle daghe toe tot dat die oueruloeyēthede af is. Eñ ist hart senuweachtich/so dat ghelijct der manlijcker roedē. Eñ aldmeest/ist dat oprecht alsmē der vrou- wen ghenaect daer aen en coemt in gheend' manierē met ysere/ noch en pijnet daer niet aen om te ghene- sen. Wāt daer is misdaet aen in die forme daer dool- de die natuere starckelijc datmē niet beterē en mach

☞ Eñ men vindt sommighe mannē die achter dye cullen hebbē.ij.adiutamentē aen beyde sidē/eñ in de- middewaert als eend' vrouwē vrouwelicheyt/in die somighe is een ghat daer die vrine door coēt/daer af laet die kuere staen. Eñ en ist niet diepe so noopt die stede met eenē heetē ysere allenskens/ dan legt daer boter op/tot dat die roue valt. Eñ en comet tot uwē propooste niet/so wijdt die huyt. Eñ en ist niet ghe- noech/so vernieuwet wed' tcauterisi/tot dat dye ste- de wel effen gemaect si/eñ dat coēt totter natuerlijc ker formē. Eñ het gheualt somige vrouwē/dat dat lacertachtighe vellekē dat binnē in die poorte is/dat so seer wast/dat verre buytē hanghet/soe datter dye vrouwe pijne af heeft/eñ so datse elck man te min be- gheert/dwelcke ghi aldus ghenesen sult/snijdet dat ouertollighe af vā dien vellekē/daer na cauteriseret met warmē goude/ eñ legt daer op dat die roue val- len doet/ dan cauteriseret wed' eñ doet die roue val- len. Aldus doet tot dat ghijt hebt ghebrocht tot zijn der natuerliker formen/alst natuere wijst.

Vanden steene in die nieren eñ in die blase/ zijn tee- ken eñ zijn kuere sonder snijden.

Enen steē in de blase te genesen/salmē aldus voortgaē. Ten eersten merct oft hi die dropelpisse heeft/dats dat hi pis- set bloet al druppende/dan is den steen inden mont vander blasen/ist also ende hi starcke sweeringe heeft/so maect hem een morwē de clisterie/eñ ydelt hē die darmē/eñ pijnt den steen om dyen vāder stede te doene. Doet den sieckē lichtē zijn billen wriuende eñ die druckende saechtelijc dat rugbeen daer die steen is/ met alle uwer behendiche den. Eñ en wort hi alsoo niet verdreuē/soe steect een tintele saechte in die manlike roede totten steene/eñ steect dien inwaert. Eñ en muechdy hē also nyet in steken/so steket uwē vingher indē eers/Eñ ghi sult den steen vindē/ dan steectē inwaerts/ Maer wacht als ghi metter tintele werct/dat ghi de nederste ledē nyet en quetst/eñ maect daer een vlcus. Eñ als ghy dien steen verdreuē hebt/ eñ dye siecke pistet/eñ dye toeuallē achter bliuē/dā begint die kuere aldus. Tē eerstē maect eē diuretike clisterie/in de welcke medi- cinē zijn die macht hebbē den steen te brekē/dan sedt den sieckē in een sonderlinck badt bouē geh. Eñ een luttel eer hi wten bade gaet/ geeft hē een luttel van-

den puluer vandē hase/oft eenich vandē naest gheh. medicinē. Eñ als hy wtē bade gaet/so legt opt rug- been hē dese plaester. Rc. die bladerē vā waterkersse/ bladerē vā eppe. añ.i. M. stootet met borx ruete/eñ alst wel gheincorporeert is in eenē mortier/dan ma ket een luttel warm in een panne/eñ legget daer op. Eñ hanteret.iij.daghē rechte voort/hē te badene eñ dat daer op te leggene/ eñ gheeft hē vandē puluere/ eñ dandere daer na/dat v goet dunct/die welcke alle goet zijn eñ geproeft. Oft maect dese gemeyne sirope/de welcke goet is om dē steen die nieuwelic geco men is/die licht te brekene is. Rc. de wortele vā peter celie. ℥.m. vandē cruyde. ℥. ʒ. miliū solis.ij.ʒ. groene steenbreke.i.℥.ʒ.ameos armoniaci.añ. wilde ciceren sucoreye/herts tonge.vi.ʒ. stotet eñ siedet in wine eñ in watere.ij.pont op die helft coleret eñ duwet wte/ eñ in die helft vā deser clinsinghe doet.i.pont goets huenichs/eñ versiedet weder eñ schuymet wel/eñ in die ander helft doet.i.pont suykers/ eñ buyckē van Cantaridē ghestootē.i.ʒ. eñ siedet een luttel dat ghe noech si. Eñ alle dage neme hi vā die huenich sirope Eñ een werf ter weken neme hi die sirope vā canta- riden.i.ʒ.oft.ij.na dat de cracht ghedoogē mach ꝛtē die wortele vā lappa inuersa wel gesuyuert eñ gesne den in.iiij.stuckē/eñ siedetse in goedē wijn dien drinct met eenighe vanden puluerē. Dits een goet puluer daer toe. Rc.xx. scorpioenē/eñ doetse in eenē nieuwē eerdenē pot met eenen nauwē monde/eñ stoptē wel datter niet wt vlieghē en mach/eñ settē in eenē ouē met saechten viere eñ laeten daer staen.vi.vren/dan trecket wte eñ pulueriseret. Een puluer van krekel- len die in boomē zijn eñ singē indē tijt vā groter hit- ten/die wriuet eñ besiget inder seluer manierē/si bre ken dē steen. Een gecōponeert puluer. Neemt hoen- der stront/duyuē dreck/ swart elleborū.añ. maecter puluer af/genes.i.ʒ.met watere daer rafanus in ghe soden is/oft swarte ciceren. Eñ tghebruyc vā deser siedinge is nuttelijck. Rc. miliū solis. xv.ʒ. tribularū x.ʒ. capillis veneris.vij.ʒ. hertstongē.v.ʒ. drooge vet te vigē.vij. siedet in.iiij.pont waters/tot op.i.eñ ge- uet indē wtganc vandē bade.iiij.ʒ. Eñ en helpet dit al niet/eñ bliuē die sweeringē/so moetmē die wtsni den eer die siecke etick wort. Eñ wildi dē steen wter blasen sniden/soo bereydt eerst dat v nootlijck is/eñ maect die wieckē eñ alle die bandē. Eñ bindt dien siec ken/soe dat hē dye hielē aendē eers comē/dan bindt hē op eenē disch ouer dē rugge/ dat hi niet verporrē en mach. Dan saluet uwen vingere dē alderlancsten vā uwer slincker hant/eñ dē naestē vinger met olye eñ dien steect indē eers/die darmē te voren ghedeylt met morwwendē clisteriē. Eñ legt uwe rechterhant op den pectine/tastende lichtelijc/dē steen door geen ten eynde vanden vingere. Eñ als ghi hē ten eynde vandē.ij.vingherē hebt begrepē/so steectē indē hals vander blasen ten cullen waerts alsoo seere als ghy muecht/dan suldy dye harthede vandē steene vindē in die stede die tusschē dē eers eñ de cullen indē hals vander blase aen die wortel/ dan hebt een schaers in die rechterhāt/eñ settet in tusschē dē draet die coemt wtē eerse tot den cullen eñ der slincker op den steen so dat ghi recht dē steen begrijpt tusschē den vinger die inden eers is. Ende maect die wonde soo groot/ dat die vinger dē steen wtsteke/Eñ en coemt hi also niet wte/soo treectē met eenē instrumente wte/ Dan voeget die lippē vander wondē bouē te gader/ende

naeyt/eñ legt in dē naet tpuluer vanden kalcke/ dā dwitte vandē eye met een luttel olien vā roosen/ eñ bindet met kussencelkēs tot dat die wonde volmaec telijck geconsolideert is/ Eñ in desen val isme̅ schul dich die outhede des siecke̅ te onthoude̅/ wāt de kin dere̅ vā.xiiij.iare̅ zijn best daer toe/ om dat haer lede̅ daer toe morw genoech zijn/ eñ starck ghenoech vā crachte̅/ Eñ die oude en zijn niet bequae̅ genoech om te snidene/ om dat haer ghesnede̅ stede haestelic apo stumeert dye welcke de vrine beletten eñ dā verme nichfuldicht die sweringe/ waer bi dat hi spasmeert eñ steruet mette̅ crāpe. Eñ men seet dat als de oude bloede̅ eñ haer hitte wort gemindert/ dat si ghereet zijn te apostumerene/ dat si daerō daer toe bequamer zijn Eñ andere segge̅/ dat haer lede̅ droge zijn eñ haer natuerlike cracht cranck/ dat si daerō daer toe nyet bequae̅ en zijn/ Deerste sentencie is de beste/ daer na isme̅ schuldich te merckene die forme vanden steene eñ de droochede/ wāt is die steen kantich oft getact oft bultachtich/ datme̅ he̅ totte̅ halse vander blasen niet geleyde̅ en kan/ soo en isme̅ niet schuldich te ge nake̅ die plaetse met eenige̅ ysere/ ten si datme̅ hem eerst breke mette̅ hande̅ ist datme̅ mach/ eñ diemen niet al te gader wt gedoen en mach/ docte̅ te menich male wt/ Is die steen zeer licht/ soo dat die siecke om sine lichtheyt geene sweringe en pleech te hebbe̅/ so ist beter dat hi wreet is/ op datme̅ he̅ snide̅ mach. Eñ is die steen zeer groot dat hi inde̅ hals vander blasen niet en mach/ soo en pijnt he̅ niet te treckene/ wāt hi soude dye substantie vander blasen quetsen/ eñ dat waer sterfuelijck/ Maer steecte̅ met instrumente̅ tot de̅ bode̅ vander blasen/ tot dat hi de vrine niet en be lette die totte̅ halse vander blasen coemt. Eñ is hi so cleyne datme̅ he̅ met hande̅ nyet geuinde̅ en mach/ soo en is hi niet bequaem om wt te treckene wātme̅ vijndt he̅/ eñ als hi vonde̅ is vliet hi/ eñ hi en coemt niet ter stede̅ der snidinge̅/ daerō ist best dat hi mid delbaer si Eñ merct dat byder snidinge vāder stede̅ vele vliesen come̅/ Daerō en begeert alsulcke kuere̅ niet. Die goede teekene̅ zijn goede crachte/ lichtelike̅ pissen/ luttel sweeringe̅/ goede̅ apetijt/ Eñ ond wort de̅ steen ghesteken inde̅ wech der vrine̅/ met stercker cracht/ Ick sach eene̅ mensche die in.v.dage̅ gheene vrine make̅ en mochte/ de̅ welcke̅ ick he̅ wt trac met instrumente̅/ sond snide̅/ eñ en mach hi voorwaert niet wt/ so bindet tledt boue̅/ dat hi niet en keere/ dā snidet de̅ steen lācx de̅ lede wt/ eñ heylt de wōde met betameliker kuere̅ Dit puluer is zeer goet tege̅ tgra ueel eñ den steen/ Neemt gremil zaet/ Justijn zaet/ fe nigrieck/ eppen zaet/ peterceli zaet/ kerssen zaet/ keer nen van kerssesteene̅/ van perssen/ peterceli zaet van Alexāders/ steenbreke̅ zaet. ana. i. m. pieredegreis. ij. gremil/ box bloet. i. ʒ. drake̅ bloet. i. ʒ. die zade̅ alle ge stampt te gader mette̅ bloede van draken/ want tis drooge eñ wort puluer/ daer toe tbloet vā de̅ bocke tmenget he̅ totten sade̅ eñ verdroocht/ eñ wort pul uer/ alsoo vele suyckers daer inghedaen dattet soete wort/ oft wijn daer op ghegoten/ eñ alle dage ghe nuttet/ Aldus macht zijn beyde puluer oft dranck/

Van dwater met instrumenten wt te leyden.

Al ist sake dat desen boeck principael is ge heeten vanden chirurgien/ eñ chirurgie int woort niet en is van dye kuere vande̅ watere Daer is een kuere die mette̅ snide̅ is te doene/ als mette̅ ysere/ soo wil ic daeraf spreke̅ om dat hen vele ondwinde̅ dye kuere stoutelijck wt te late̅/ eñ en weten die vreese niet/ Oock soo spreect dit boeck vande̅ medicine̅ van carnate̅ Daerō en we derseg ic niet te wete̅ eñ te segge̅ van die verscheyde̅ sake̅ eñ teekenen in dit capi. vanden watere/ Eñ een luttel kuere̅ vā mi beproefc eñ bisondere om dat ghi were̅ sout/ waer thantwert schuldich is te sine/ So is dat watere een siecte daer douertollige coude ma terie/ al de̅ lichaem doet swille̅ boue̅ betamelijchede̅ oft ooch de ydele steden dye bequamelijc zijn dye o uerulopende te nemen/ Eñ dye van Salerne̅ segge̅ datter.iiij. maniere̅ van desen sieched̅e ware̅/ die dus heete̅/ Loceslemancie/ Yposarcam/ Alchites/ Timpa nestis/ In dese telle̅ si die ghesteltenisse Cathesica/ de welcke is verwandelinge van watere/ Maer de doc toors van Arabien ouercomen in ee̅ waerhede dat ter.iij. zijn. Deene in de welcke dat die rouwe flegma mette̅ bloede daer geme̅get wort ende in die lede̅ ge stort/ eñ doet al de̅ lichae̅ swillen/ eñ is Yposarca ge heete̅/ Eñ een ander wtēs materie es gheelu water dwelcke totter holhede̅ vande̅ lichame gestort wort onder de̅ Ciphac eñ ter holhede̅ die de̅ lichae̅ vullen eñ is geheete̅ Alhites/ De derde/ in de welcke de gro te windichede̅ vā de couder materie̅ gescheyde̅ wor de̅ gestoort in de hollichede̅ des lichae̅s/ die welcke is geheete̅ Timpaue stis/ vā desen watere vonnissen sommige lichtelijck eñ seggen/ dat yposarca altoos coemt van couthede̅/ Alchites coe̅t meest van hitte̅/ eñ selde̅ vā coutheit met de toegheuoechde materie eñ daerō segge̅ si waer/ dat in allen watere die mate rie cout is/ eñ dat alle maniere vā watere coemt wt couthede̅ oft wt voorgaender hitte̅ wāt het en belet niet als die heete leuere met haer eyghe̅ hitte/ als in cortsen/ mochte so cout worde̅/ dat si mochte coude flegmatike materie winne̅ Och hoe dicke sagen wy dat de voorgaende sake̅ vande̅ watere/ is cranchede vander leuere/ die scheyde̅ de teekene̅ tussce̅ de̅ wate re dat wter voorgae̅der hitte̅ coe̅t/ eñ dat wter voor gaender coude̅ zijn de̅ medecijn nootlijck te weten/ Eñ sommige wille̅ gepaeyt zijn int vōnisse vander vrine̅ root zijnde/ eñ en achte̅ niet op dādere teekene̅ dese worde̅ dicke bedroge̅ want de leuere maect roo de vrine vā wat sake̅ dat si ooc gecrāct wort/ al ist vā coude̅ si maect roode vrine/ ondwile̅ om dat si tbloet vand vrine̅ niet scheye̅ en mach/ eñ een luttel bloets maect veel vrine̅ root/ gelijc dat een luttel soffraens veel waters verwet/ Daerō salme̅t anders vonnis sen/ dan byder rooder vrine̅/ wāt sietmen vrine root in yposarca/ si sal altoos groot zijn in substantie̅ om de groothyt vand flegma eñ vāde̅ bloede/ Eñ is de voorgaende sake kouthede/ soo sal dye vrine rooder zijn in die middewaert/ eñ al omme/ Eñ si sal turbel zijn eñ onzuyuer eñ meer/ Eñ is de voorgae̅de sake hitte/ soo sal si rooder zijn/ al omme eñ niet so groot/ eñ ist dat de leuere daer by verhardt is/ dan wort de vrine vermenichfuldicht int beghinsel eñ vei subtijle al wort si int eynde vā alle̅ heete̅ watere̅ gemindert dat is een quaet teeke̅/ eñ in alchite/ dye van couder sake̅ ooc coemt/ al zijn de vrine̅ onderwile̅ root/ noch tans en is si niet soo root als in die vā hitten coemt/ eñ dier is meer/ Eñ die van hitte̅ coemt is subtijl/ eñ lutel/ eñ si is geel boue̅/ helde̅de tot grothede̅ waert Eñ dat vander vrine̅ geseet is in alchite vāder root hede/ dat wort gheseet in Timpaniste/ want wt wat sake̅ dat de leuer gecrāct wort opēbaert dvrine root

Eñ die anđ scheydende teekenẽ tusschẽ Yposarcã eñ
Alchitẽ eñ Timpanisten/ die zijn openbaer genoech
want van Yposarca swillet alle lichaem / want op
daensichte ende die armẽ / truggebeen eñ den hals/
eñ wat leden dat ghi met uwẽ vinger douwet/ daer
blijft eenen put/ Eñ als ghi uwẽ vinger af doet / co-
met weder als te voren/ eñ den onderstẽ scheydel van
der oogen/ is groot/ eñ geswollen/ Eñ die scheydẽde
teekenen oft yposarca coẽt wt de voorgaende coude
Eñ die vergaderinge van de ooghe ontuerwet / oft
bleect/ Eñ ist van voorgaender hittẽ / soo ist ghelu/
oft bruyn. Eñ men weetet oock byde voorghaende
coude/ oft dat hi daer tegenwoordich is Oft dat een
heete apostuenie voorghinck/ oft datter harthede is
openbaer als een heete apostuenie scheydende teeke
nen/ want al ist dat al die ghene die dwater heeft dor
stet/ om dattet die ouerste ledẽ droogen die onderste/
Nochtans die watersuchtige vã hittẽ geuoelt allenſ
kẽs die hitte van benedẽ opwaert climmen/ de welc
ke houdt den mont van meri eñ de ledẽ vander borst
in eenpaerliker droochedẽ. Die eygene teekenẽ vã al
chites/ zijn dat die armẽ/ dẽ hals/ die borst/ eñ alle die
opperste ledẽ cleene wordẽ/ die voetẽ subtijl/ dẽ buyc
swillet alleene. Eñ die voetẽ eñ die knië swillẽ onder
wilen int beginsel/ om de starcheyt der natuerliker
cracht die die deylẽde materie wtwaerts schiet/ Eñ
slaetmẽ hẽ optẽ buyck/ hi luydet al sloechmẽ op ee-
nẽ lederẽ sack vol wints. Eñ indẽ Timpanistẽ swil-
let alleene dat lichaẽ omtrent die maghe/ eñ alle dan
dere ledẽ beyde voetẽ eñ handẽ/ Eñ al zijn si cleyne eñ
al slaetmẽ optẽ buyck/ hi luyt als een tamboere/ Eñ
daer is min swaerheden in/ dan in Alchiten/ eñ meer
swillingẽ. Eñ dout ghi op desen lichaẽ/ ghi vindt hẽ
wt gerect als een snare/ eñ en sult daer geen vloeyn
ge onder geuoelen/ Eñ in Alchitẽ geuoeltmẽ vloey
inge vã watere alsmẽse douwet/ eñ als die siecke hẽ
vander eẽder sidẽ tot op dandere keert. Eñ verseey
dẽ kueren suldy vindẽ in de boeckẽ vandẽ medicinẽ
tghene dat der dyeten ende der verscheydẽ medicinẽ
toebehoort/ wãt soo ick seyde ic en sal niet dã een lut
tel beproefde medicinẽ stellẽ / die ic selue metter hãt
beproeft hebbe Daer om als ghi tregimẽt ordineert
in yposarca/ geeft trociscorũ/ diabicke/ alle dage met
apozima vandẽ wortelẽ/ eñ van. iiij. dagẽ tot. iiij. da
ghen/ gheeft hẽ pillen van Agarico/ Eñ beghint die
swillinge te slappẽ eñ te minderẽ/ so doet den sieckẽ
int zandt grauẽ/ ist dat hy ionck is/ in een stede daer
die sonne heet schijnt Oft doet hẽ op eenẽ hoogẽ ber
ghe climmẽ tegẽ die sonne/ dat die siecke sweete/ eñ
dat hi binnen eñ buytẽ heet worde/ eñ ist indẽ winte
re/ settet hẽ in een drooge stoue/ so dat hẽ gheen wa-
tere en ghenake. Apozima van de wortele maectmẽ
aldus. R. de schorse van venckele/ van eppen / sqi-
nãti/ ameos. ana. iij. ʒ. siedet in. ij. põt waters/ tot op
een/ clinset/ eñ houdet te gebruyckene/ daer toe doet
een luttel hueniche. Trocisken van lacta maectmen
aldus. R. Rebarbar/ lacte. iij. ʒ. eppen zaet/ spec/ ame
os/ bitter amandelen/ mastick/ sqinanti/ Geneuer-
besien/ Costi/ Cubeben/ Sap van Epitorij/ ronde a-
ristologie/ Ganciaen/ ana. een half. ʒ. maecter trocis
kẽ af/ eñ nemes ten minstẽ. i. ʒ. met. iiij. ʒ. vandẽ voor
seyden apozima. Pillen van agarice maectmen dus
Neemt Agaricus. x. ʒ. sap van Epitoriũ/ Rebarbare
Aristologia rotonda/ ana. twee. ʒ. wit suykers. v. ʒ.
maect daer pillen af/ haer dosis. ij. ʒ. Eñ Alchitẽ met
teekenẽ dat de voorgaende sake heet was/ eñ die vri
ne luttel is/ so isser wanhope vanden siecken . Ende
tis argher/ heeft hi de cortse tegenwoordich / Ende
thoonen dye teekenen dat dye sake cout was / ende
die siecke starck is/ soo besiet oft den lichaem hart ge
noech is/ ende dan doet hem nuttẽ sirope acetosum
gemaect met zade ende met suyckeri/ ende gheeft hẽ
pillen van Rebarbaren/ diemẽ aldus maect. Neemt
tsap van Rebarbaren/ ende tsap van Epitoriũ zaet/
van Endiuie/ ana. iij. ʒ. argarici. v. ʒ. maecter pillẽ af
metten sape van endiuie/ haer dosis is. ij. ʒ. nemes elc
ke weke tweewaerfs/ ende al waer hy cranck noch-
tans en mocht hi des niet te vele nemẽ/ eñ hi mochte
ouer die pillen dese trocisken nemen/ Neemt saet vã
endiuie thien. ʒ. esule/ sap van enpatoriũ/ Agaricus/
ana. twee. ʒ. ende een. ℈. rosen/ zaet van citrullẽ/ ana
twee. ʒ. ende een halue/ maect daer tien trocisken af/
met watere daer venckel in gesodẽ is/ ende gheeft se
hem met sirope acetosum vanden saden / ende plae-
stert den lichaem met een plaestere gemaect van. ij.
deelen ossen dreck/ ende van elcken een deel gheuten
mes/ bolum armenicum/ solpher ende sout ghetem
pert met starcken azijn. Die kuere vander Timpa-
nisten die seldẽ genesen wort/ specialyc met Diafrag
ma beghinnende/ als si gheconformeert is/ Ende is
dat lichaem met een luttel heeten domps/ soo neme
hi die electuarie van bakelaer ende legghet daer op/
die windichede sal scheyden/ ende dat hy hem hoede
van dien dye wint maken/ Ende wrijft dat lichaem
dicke met eenen grouen cleede. Die electuarie van
bakelaer maectmen aldus. R. Bladerẽ van ruyten
x. ʒ. ameos/ cõmijn/ nigelli/ leuestici/ petercelie van
macedoniẽ/ origani/ carui/ bitter amãdelẽ/ swart pe
per/ lanc peper/ mentostri/ dauci/ acori/ bakelaer/ ca-
storie. ana. x. ʒ. oppoponac. iij. ʒ. maect een electuarie
met driewerfs also vele huenichs. Dese electuarie/
verteert wonderlijcke seer die windichede/ ende het
is alder beste in heete windicheden.

Een suppositorie die de windichede schept van bin
nen/ Neemt commijn/ bladeren van ruyte groene eẽ
hant vol/ wortelen van brionien/ malum terre/ wor-
tele van raphanum van elcx al euen vele. ij. oncen/
maect daer af een suppositorie van huenich / Ende
als ghy bekent / dat dat water is van heeter saken/
dan en verghet niet hem te helpene der heeter sidẽ/
Ende en veronwaerdicht ofte en veracht uyet dat
watere / noch oock coude medicijnen/ met hitten te
wesene/ ende oock daer mede te genesene/ want ver
onwaerdicht oft veracht ghi altemale dye hitte/ het
wasset alsoo/ Ende die leuere wort meer ghecranct/
ende daer wt wordt die materie gemeerdert ende ge
menichfuldich/ Ende ladet ghi dat watere/ ende die
coude materie/ ende die heete en helpet niet des ghe
lijcke/ Ende daer omme ist nuttelijck den ghenẽ die
dat water inne hebben van hitten/ datmen hen ghe
ue te drincken water daer inne ghesoden is solatrũ
dat is nachtschade ende eydiuie/ ende drincke die si-
rope vanden saden.

Ende ick sette die kuere metten watere/ metten
welcken dat icker binnen minen tijt twee genas vã
Alchite van hitten/ om datter eenen anderen soude
zijn een exempele al ist dat icker veele andere hebbe
ghecureert ende ghenesen.

Voort maken Glaciarius sirope na dese maniere/
Neemt dat sap van scharleye twee pont / sap van

eppen/van peterceliën.ana.i.pont/siedet met.iiij.℥. esulen mastick/venckel saet/van eppen.ana.een hal ue once tot op twee pont/coleret eñ douwet starcke lijck wt. Eñ doet daer eē pont suykers toe/eñ siedet totter volmaecthedē. Eñ als ghijt vanden viere sedt doet daer toe rebaerbe.ʒ.℥.eñ latet een luttel sieden eñ besighet. Ende gheuet tsmorghens met watere daer venckel in ghesodē is tweewerf in die weke/na dat hijt verdraghē mach. Eñ placstert al dē lichame sonder omtrent die leuere met der voorseyder plae stere vanden stronten/eñ vanden azijn. Eñ op die le uere soe legt een placster/ghemaect van twee oncen gherstenmeels/roosen/sandali/wit wieroock.ana. ʒ.℥. camphore.i.ʒ. tempereet met roosewater eñ met azijn. Eñ hem is seer goet/op dat hy gheen cortse en heeft/ datmē hem gheue gheytē melck nuchterē al soot wter vueren coemt. Eñ als dat lichaē beghint te minderen/eñ die virtuyt te starckē/so set den siec ken in een badt: daer in ghesodē is solpher eñ sout eñ dats daer een luttel in bliue/want si hebben al droo ghinghe te doen vander materien weghē/Nochtās zijn haer ledē drooghe/waer bi al ist dat sake dat dat water in sommighē met drooghende medicinē ghe brocht wort/die leden bliuen in grooter droochten. Eñ si steruen etijc/daer by moet y alle dese neersteli ke voorsien. Eñ dye kuere diemē metten ysere doet/ beraemt alleene in alchite/die welcke somighe stou telijck aengaen sonder aenmerckinghe vā eenighen dinghe want si en weten nyet dye conste der medici nen. Ick sach beyde oude eñ ionghe/starcke eñ cranc ke/eñ men wildese na een maniere genesen eñ si sne den die huyt omtrent den nauele/ende si storuen alle meest na den snede/nochtans en liet hijs niet. Maer men moet mercken/oft hy is ionck eñ starck/ Wāt en is hi niet starck/so en doet daer niet toe die kuere vandē ysere. Eñ den ouden en betrouwet niet/wāt het is onmoghelijck. Den ouden daer dat water in gheconformeert is te ghenesene. Maer vondy eenē ionghen starcken / dye dat werck vanden ysere be gheerde/op dat ghi hem met gheproefde experimen ten niet ghenesen en conste/so ondersoect subtijlijck oft dat water coemt wt fauten vander leuere/want dan moet y snijden aen dye siden vander milten. Eñ was dye materie dat beghinsel vanden watere/ soo moetmen snyden aen die rechter side onder die leue re. Ende is die sake der opperster leden/ als der ma ghen/oft diafragmum/oft eenighē anders/so moet men snijden op die pectiue in die middenwaert van den lanckē. Ende ist een wijf ende die saken vander matricen coēt dan snijdt alleene byden nauele. Daer omme als ghy die plaetse wilt roeren om te snijden met dese aenmerckinghē so doet den siecken oprech ten/ende sinen buyck neder douwen/ dat dat water nederdale also seer als hi dat can ghedoen. Eñ doet hem gheroast broot eten in wijn ghenet. Dan doet hem voor v sitten onder den arm van eenen starcken man/dat hy hem nyet en roere als ghy werct. Dan neemt dat velleke van mirack metten vinghere vā uwer slinckerhant/in die stede daer ghi snijden wilt. Ende door steect dat velleken met eender vliemen/ lancx den lichame insteekende/alsoo dat ghi den Cy phack nyet en gheraect/ alle den Mirack doorsteke de/ende alle den Cyphack ontdeckēde/ dat ghi dien sien moghet/ Eñ als ghy dyen siet/soo steect dat vel daer ghi dye wonde in maect opwaert totten hoof de waert eenen dweerschen vinghere/oft twee. Eñ dan doorsteect den Cyphack/eñ steect daer een pijpe inne/ende trecket dat water wt/nae dat ghi siet dat zijn cracht ghedoghen ende verdraghen mach/ende treet dan de pijpe wte/ ende laet dat opperste vel val len op den Cyphack/eñ laet die wonde dalen/ want dat buytenste vel dat dye wonde dect/en salmē daer niet wt laten gaen. Eñ des morghens so lichtet dat velleken op tot dat die eene wonde teghen die ande re coemt. Eñ steect die pijpe daer weder inne/eñ trec ket noch vanden watere wt/ wachtende altoos dye virtuyt/Eñ alsoo moet ghi doen/tot dat dat water al wte is/oft ymmers dat meeste deel/maer niet al le/ maer lates daer een deel inne/ dwelcke ghy daer nae verteeren sult met anderen eyghen Medicinen daer toe nut zijnde. Dit moet ghy aenmercken/ dat alsmen dat water wt laet/datmē dan den sieckē goe de spijse gheuen sal/eñ welrieckenden dranck eñ soe te drincken/die goet bloet maken/die den gheest ver hueghen eñ vermenichfuldighen/als colijsken van hinnē/ eñ van capoenē met goeden welrickēde wijn berept/ want alle groote ydelinghen minderen den gheest/eñ dye minderinghe der gheesten mindert eñ vercort dat leuen.

Van Ficus ende canckeren in die man nelike roede ende die kuere.

Ficus is een wtwassinge die comet aen die roede/eñ onderwylē voren aen dat hooft. Eñ onderwijlen ist morwwe/ghewonnē vā flecmatijc ker materiē/onderwijlē hardt/ als van melancolien/dye welcke wort hy ghecorrumpeert/ hy wort ver andert in eenen cancker. Die cancker coemt oock in dye roede/ ghelijck wy seyden/ dat dye vleeren van pupsten comen/die heet zijn/die aen die roede comē die welcke worden daer na ghecorrumpeert/ oft vā scharpen humoren die de plaetse vlcereren/ofte met menghinghe vā eender vuylder vrouwen/die soda nighen euel heeft/oft dat daer een ander voren was met ghelikē euele eñ dan nieuwelike ghenoot. Die kuere vandē flecmatiken ficus/is te binden met ee nen drade/eñ dat altemale af te knoopē/eñ die plaet se te consolideren alsoo hy wijst. Eñ die kuere van den melancolieuschē ficus/is twijfelachtich/ noch tans eer hy ghecorrūpeert wort/ wort hy ghenesen met ghetemperde medicine/also ghi hadt in die kue re vandē harden apostuenië/den welcken ghi moru wet wt treckende met alle zijn wortelē/Nochtās ist sekere dye wt wassinghe af te doen met eenē heeten ysere/Eñ daerna botere op te doen/tot dat die roue valt/aldus doet tot al verteert is. Eñ die cancker en wort niet ghenesen/ten si datmē alle dat gefenineer de deel af doet. Eñ daer en is gheenē beterē wech toe om af te doen/dan dat viere/daeromme bernet dye stede toteen wortelen/dan legt daer op dat mondifi catijf van eppen/eñ ten laetsten sluytet mettē starc ken drooghēde medicinē/Eñ en laet niet ghi en legt opt ganse.i. bescermēde wāt tbescermēde bysonder datmē van bolo armenico eñ terra sigillata maket/ beschermet die ganse stede van bitinghē. Die vlcerē wordē ghenesen met starckē wtdrogingē Eñ als de lippē vāder roedē groot wordē/so dat wartē schinē/ die en wordē niet genesen/het en si datmē die groot heit af doe/waer toe dat goet is dese medicine die de

grootthede af doet/eñ droocht. Rc. Goedē wittē wyn
copergroene.i.ʒ.auripigmēt.ij.ʒ. wriuet ſubtijlijc/eñ
legghet indē wijn eñ roeret dicke/eñ beſiget/hoe dat
ouder is hoe dat beter is. Indē wijn ſo nēt een oudt
lijnen cleet/eñ legget daer op/wāt hi droocht die wō
de eñ cōſolideertſe eñ het doot dē cancker/ Eñ en is
daer anď niet/vā onthoudinge/ſo legt daer op Ra=
ſis vnguēt/dats witte ſalue/Oft een oudt lijnē cleet
in rooſe water ghenet waſſchēde eñ drooghēde wel
eñ legt daer op een ſchoon lijnē cleet. Itē puluer van
cauwoordē eñ vā aloes iſſer goet toe. Een poeder vā
der ſchorſſe vā poengi/dats die wortel van barbaris
ghedroocht. Eñ wiltmēt hoedē vā corruptiē/als hy
vā eenē wiue gaet/daer hi hē af ontſiet/ waſſcet met
coudē watere eñ met azijn/eñ voor met zijnď vrinen.

¶Van ongheinac int fundamēt/die ſomige hee=
tent ſpenē/danď cōdolomata oft fiſtelen.

Emoroydus is een gemeyne woort des
ledts oft der ſiecchedē/ wāt Emoroyd?
zijn aderē die indē rinck vandē ers eyn=
dē/der welcker zijn.v. Eñ die wordē on
derwilē open gedaē/eñ onderwilē wor
den ſi ghecorrodeert/eñ onder wijlē geapoſtumeert/
Eñ als tbloet dat met hē nederdaelt/ ſoo ſeere ver=
menichfuldicht wort/ dat indē lichaem der aderē en
mach ghehoudē wordē/iſt ſubtijl eñ heet in de werc
ken der aderen/ſo opent die wonde/eñ iſt groot eñ
fleemattijc/ſo worter Ficus af gewōnē. Eñ iſt groot
claerlijck/ſoo winnet Mormalen oft actricā/Eñ iſt
groot melancolijck/ſoo winnet Conſolomata/ Eñ
twort onderwilē ſo groote lopinge der humorē/dat
tet daer verſcheydē apoſtuemē maect/ alſo ſi in dan=
der ledē wordē gedeylt/die welcke een fiſtel makē/tē
ſi datmē hē haeſtelijck helpe/Nochtans is tbloet dat
ten eerſe coemt met ſpenē altoos meerdere/ dan an=
der bloet gemeyne/Dbloet dat ter openingē loopt/
en iſmē niet ſchuldich te ſtelpen/tē ſi dat ouerulоeye
dattet den ſieckē crancket/ maer mē is hē ſchuldich
te regerē met een goet regimēt/wachtende van alle
ſpijſen die groot ſcharp bloet winnē/wāt van deſen
perydeken bloede vloeyende wort dat lichaē beſcer=
met van veel ſiecchedē/als vā lazerien/ melancolien/
mania eñ vā veel andere/Maer plagē ſi te loopē eñ
ceſſerē ſi ſubtijlijc/doet wedcomē Maer loopē ſi/ ſo
datter die leuere af cranct/daer af ſoe machmē twa=
ter ladē/wāt groote wtſiedinge vā bloede dagelijcs
is een ſake tot Ydropicie/als twater/daerō moetmē
tvliende bloet ſtelpē/als ghijt ſeer ſiet ouerulоeyen.
Eñ die ſtelpende medicinē ſtaen achter int eynde vā
deſen cap. Merct dat vā dien ouerwaſſingē/diemen
heet Emoroydus/ſommige comē buytē der maghē
vandē eerſe/Eñ die is men ſchuldich min te ontſien
Oock ſo comē ſi ſommige binnē/eñ ſommige buytē
Eñ ſommighe gaen achterwaert eñ die ontſietmen
min/eñ ſommighe voor tottē cullē waert eñ die ont
ſietmē meer/wāt die vrine worter mede geloochent
Die Ficus wort bekent daer hi is ſonď verwe/ wāt
hi is aſſchēachtich oft bleec eñ moru/eñ hi heeft eenē
voet als een luys/De Ficus ſeyndt.i.ouerulоeyent
hede wt onď wit/eñ zijn kuere is licht. Ghi moet heb
bē eenē ſtarckē ſidenē draet/ eñ knoopt dē voet wel
ſo dat die ſiecke die knopinge ghevoelt/eñ treet den
draet dagelijcs toe/ dat die voet altemale af geſnedē
worde/ eñ de ficus valle/daer na drooget datter ble=
uen is met een drooghende medicine. Moralis ofte

¶Die Chirurgie.

Atricos maect groote ſweeringe eñ die wtrijſinghe
tubroſichachtich/als beſien:eñ is onder root hellēde
tot purper verwe. Eñ en helptmē deſen niet metter
ſweeringe te doen geſittē/het maect onderwilē een
heete apoſtuenie. Die kuere is tlatē vā Baſilica aen
die ſide/eñ tſanderdaechs in die ſelue ſide Sophena/
Eñ plach hi daer te vloeyen/ſo doet comen/ ende en
plach hi niet ſo en doets niet/ Wāt ten is niet ſeker
met ſpenē te doen vloeyen/dies niet en plach. Daer
na doet die ſweeringhe ghesittē met een ſpeciale ghe
proefde medicine/ die welcke is goet tottē Aſmōne/
eñ tot allen ſweeringē vandē eerſe/ mettē welckē ic
plach te hebbē eere/het is Alexanders medicament/
Eñ men maket aldus. Het is een ſoetende vnguent.
Rc. Wierooch/myrre/zijnſaet/ſoffraen.añ.i.deel/o=
pij.ij.deel/wriuet eñ cōficeret met doderē vā eyeren
eñ muſſillage van pſillium/olie vā rooſen/eñ maect
een vnguent/eñ ſpreydet op een lijnē cleet/ende doet
daer op ſo ghi beſt moecht op die ſweerende plaetſe
Een anď dat Alp die abdt vſeerde/als dye ſweerin=
ghe met hittē was. Rc. Ceruſe.v.ʒ.glede.iij.ʒ.wit bel
ric.ij.ʒ.maſtic.i.ʒ.wriuet eñ maect.i.vnguēt met do=
derē vā eyerē eñ olie vā violettē. Tdoet de ſweeringe
ſittē met ouď heeter olien/ die ſtede te embrocerē/eñ
comen die apoſtuenie van dier ſtede tot ettere/ ſo en
beydt niet tot dat ſi bi haer ſeluē wtbreect/wāt ghy
ſout een nauwe gat ſien/int meeſte binnē/eñ buytē
groot doorgaende die darmē/daerō doeghet haeſte=
lijck open/eer ſi volmaectelijc vtteert wort/Eñ is die
ſtede mettē ſpenē belettende/ eñ gheen groote ſwee
ringe/dan en maken ſi gheen groote apoſtuenie. Eñ
wildiſe drooghē eñ verteerē/ghi moet in.ij.manierē
voortgaē met brande/dat houdt die ſtede in ſtarche=
dē/Het is.i.haeſtige kuere/ooc comē ſi met pinē/ dā
legt daer yet op van anacardiū/ oft eenich brekende
vnguent/oft cautriſeret dats beſte. Eñ is hi teedere
eñ cranck/hi wort wel in langhe tijdē gedroocht met
beroockinghe/ ghemaect van pulpa coloquintida/
ſaet van mirtellen/ bladerē eñ ſchorſſe vā capparis/
mirre/noten van cypers/gallen/eñ ſettet in watere
daer ſi alle oft ſommige in geſodē zijn/ wāt alle deſe
ſwartē die ſtede/ ende al drooghēde doen ſiſe vallen.
Daerō en leyde ic noyt op die ſtede een medecament
dat ſeer corrodeerde eñ leyde ict daer op/ick leyt by
maten/wāt ic volchde Raſis/ſo dat ic altoos cautri=
ſeerde. ☞ Een maniere dye die ſpenē al verteeret/
datter na dē.ix.dach gheē litteekē en blijft/Het is eē
ſecrete medicine/eñ mijn opinioen. Rc. De wortel vā
tapſi barbati/ waſſchet eñ drooget een luttel/ dat ſi=
ne virtuyt behoude.ij.ʒ.eñ een doder vā eye/tarwen
meel.ij.ʒ.incorporeret eñ ſiedet in olie oft in ſmoute
in een panne/eñ maect daer af een kerſpe/eñ neemt
ſe alle daghe neghē daghen lanck. ☞ Eñ ware dye
ſweeringe in die ſtede met veruulthedē vā aderē ſon
ď apoſtuenie/oft mettē voorſ eminētien. Eñ die ſiec
ke ſweeringe geuoelde int ruggebeē/eñ die ſweerin=
ge vandē hoofde eñ vā alle dē lichaē. Eñ aldermeeſt
plach hi te bloeden/eñ hijt in lange tijdē niet en had=
de ghehadt/dan doetē bloedē/ dwelcke doet tſap vā
ſcharpē apiuyn/eñ ſap van pareye. Eñ het wercket
ſeer wel/ op dat ghy neemt die wortele van pareye/
ſuyuer eñ verſch/eñ maectſe nae die maniere vā een
ſuppoſitorie/Eñ daer mede wrijft die ſtede inſteken=
de eñ wt treckende tot datter een oft meer dē mont
open doen/Tſelue doet die wortel vā maluwē genet

in die galle vā eenē verre. Oft neēt huenich.ij.deel/ eñ bloeme vā copere.i.deel/ mēget eñ bestrÿcter mede.i.linē cleet/ eñ legghet daer op. Eñ alsser te vele bloets wt loopt eñ daer die mensce af gecranct wort helpt hē mettē trocisken vā carobe/die goet zÿn/om tbloet vā den spenē te stelpē/ eñ vā menstrua die zÿn aldus. Rx. Carobe micis/balaustie lacte/ succi barbe yrcine.ana.v.ʒ.wierooc.ij.ʒ.opij.iij.ʒ.dā maect daer trociskē af met mussilagē vā psiliū/eñ elck trociskē moet zÿn vā.ij.ʒ. Neēt een met eenighe stiptike/sirope/Eñ omtrēt de stede maect een fumigacie vā droogende dingē/als gallen/balaustie/ spidiarū/notē vā cipresse/cepularū/glandiū/condici granatorū/ stootet groot: eñ siedet met goedē wÿn/ eñ met diē wÿn wasschet dye stede tsmorgēs eñ tsavonts/ Eñ het is goet die beroockinge vā tapsia barbata/ wāt si heeft groote virtuyt in die spenē/ beyde int stelpen eñ int roockē/so dz si bovē alle simpele heeft eygē virtuyt.

Condilomata zÿn harde scrofelē/eñ si wordē genesen met te scheydē eñ te morruwē Eñ het gevalt ond' wÿlen na die spenē die lāge geloopen hebbē/oft om apostuenē die te seer gerÿpt zÿn/eñ sond' ond'schept genesen/ dat die groote darm doorboort wort so dat tgat buyten blÿct in dye billē int merch vādē ers/ so dat door dat gat gaet windichede eñ ond'wÿlē die v-teeringe/ eñ sommige een paerlÿc/ eñ den sommigē als si ten stoele gaen/dwelcke men fistele heet. Ende vā desen eñ andere/ so ond'windē hē sommighe stoutelÿc te ghenesen eñ gheē geschil te maken/ tusschen deen eñ dandere/ ghi en moecht alsoo niet voortgaē V is nootsakelÿc donderschept nerstelicke te soeckē die dispositie vāden fistule/eñ oft tgat dat binnē is/ also seer opwaert gaet na tlichaē vand' lacerten/ als ghi die kennisse daer af hebt/ dan en machmē den fistel niet ghenesen daer en soude wat quader af comē dat sonder wille die dreck soude ontgaē. Noch mercket/ oft wtē gate gaet vele materiē oft luttel/ eñ isser vele/oft dat ghoet oft quaet is/eñ oft daer sweeringhen oft swillinghen zÿn/ wāt alle dese doen dye kuere veranderē/ want men moet eerst die sweeringhe doē ghesittē/ dā proeuet/oft dye fistel gaet bovē die substancie vāder lacerten/ dwelcke ghi wetē sult steect uwē vinger daer in/eñ steect dan daer een brokelike wiecke in die fistel/eñ coemt die wiecke tegen uwen vingher/ dā heet den sieckē dz hi sinē ers luycke/ Dā suldy wetē metten werckē der lucernē/ daer hi mede ghelokken wort/oft die fistel is bovē die musculen oft daer onder/ Eñ is die fistel bouen die musculen eñ die siecke gaet ten stoele eñ daer noch wint noch stront wt en gaet/ Eñ vindi den fistel bovē die substancie vandē musculen/ dā en coēt daer in gheēder manieren aē met yser/ noch met barnende dinge/op datter niet arghers af en come Maer suyuert die stede met wassinghe vā huenich water/ met mirre eñ met andere suyuerende/so dat dye quaetheyde niet en meerdere/eñ cōforteert den siecken met desen dingen/ Eñ ist tgat dat binnē den ers is/benedē die musculē bi den eers/ofte in die middewaert vanden musculē/dan moechdi hē volmaectelÿc genesen/wildy/op datter luttel vochtichedē wt coēt/ so ist beter dat dye dispositie drooge/wāt dā wort dat lichaem gesuyuert vā vele siechedē. Wacht ofte bloet totten spenen plach te loopen/eer hi den fistel hadde/ eñ dz niet en liep na dat hi die spenē hadde voor dē fistule/ dwelcke daer na belet wort. Maer dz bloet is wt andere deelen des lichaēs/eñ aldmeest ist sake/dat dye siecke/sint dz si die fistel hadde/ gheen sweeringe en gevoelde indē rugge/de welcke hi plach te ghevoelē voor die fistule/ Dan wacht dat ghi v niet en pÿnet/ om die fistel te sluytē/wāt dā dede ghi teghē tgebot vādē edelen Ypocras/ want bi desen vochten fistule so wort alle dand' gedroocht/ eñ die fistel al te seer geopent/behoedt die stede vādē spenē/wāt hi seyt dye spenē te gaē.&c. Daerō siet/ist dat ghi die kuere begheert/so moet ghise doē na een vā desen.iij.manierē. Die eerste is/dat ghi legt een lootē naelde int gat buyten/eñ trect se wtē eerse/ eñ dye naelde moet ooc hebbē eenē.ij. voudigē starcken draet/ eñ die naelde wtgetrockē/knoopt te gad beyde die eyndē vanden drade/eñ steket bovē die stede wat hooger/ eñ maect daer eenē anderē knoop op/eñ trecket alle dage wat naerō toe. Eñ ist sake dat ghi wat haestelijken werckē wilt/als ghi den draet daer in hebt gedaē/so licht op beyde dye hoeckē vādē drade/ eñ tsnidet tvleesch af met tanghen/tot dat die draet altemael los is/eñ is dat ghi and's wercken wilt/ dā bindt den draet aē een lÿnē cleet eñ vullet tgaet/eñ van saluet aen die side daer ghÿt af hebbē wilt/met unguentū ruptoriū eñ legget mettē toetreckē des draets/eñ knoopt die hoofdē vā dien cleet eñ tvleesch dat mettē cleede begrepē is/sal wordē gesnedē eñ gheswart/op welcke swartheyt legt boter/ tot dat die roue valt/daer nae suyuert eñ heylt. Die fistel die in die stede coēt is onderwÿlen seer quaet/so dat ghy een corruptie wtsteket/eñ sommighe willē dat ghenesen met ruptoriū/ wacromme dat si daer makē Estiomenū/ Maer in desen val als de fistel groot is/ soo en is daer toe niet beter dan vier/want dat veruullet al/ wāt het doet douertollich af/eñ suyuert die gebrodē stede/eñ maketse recht eñ corrigeert dye cōplexie/ eñ en laet dye ghecorrumpeerde materie in dye stede niet worden ghestroeyt ende verbreydt.

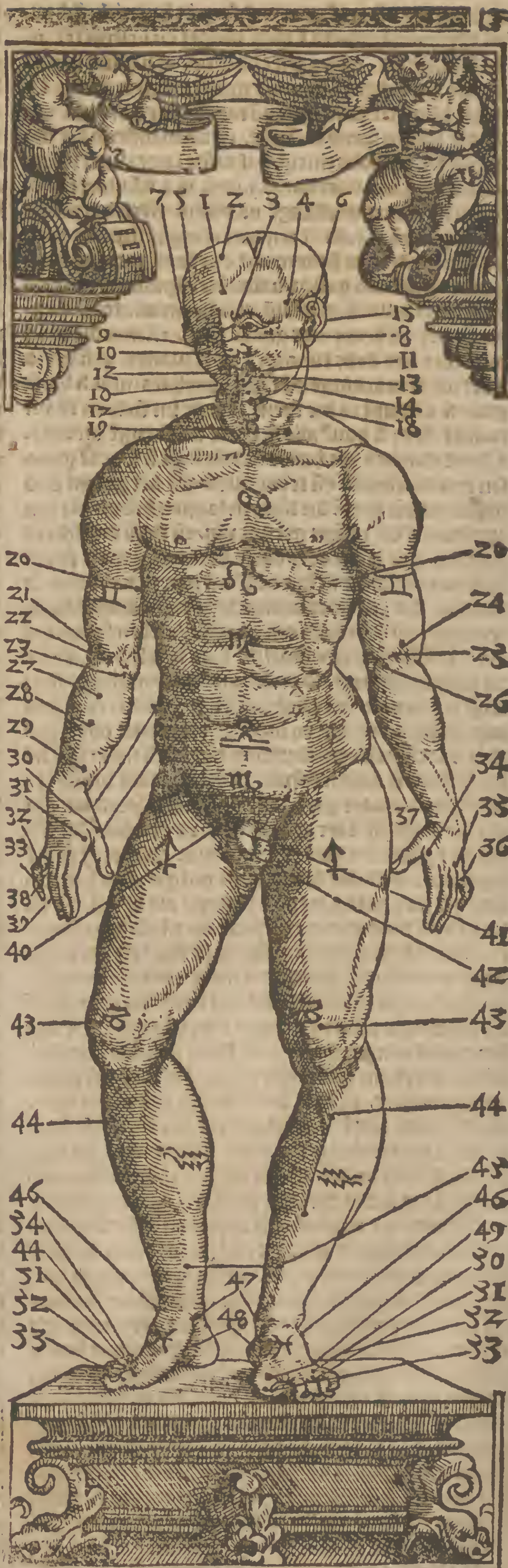
Exemple.

O broeders/ic sach die leeke met.i.ruptoriū/ dat si haddē vondē/genesen cāckerē fistelē/eñ alle clieuingen/eñ scheydingē/eñ dat bidē ruptoriū van Galie. eñ hoe daer meer dolingē toequamē/hoe si meer vergrāmet warē/eñ hoe si meer haer ruptoriū beslichdē eñ si slachtē den ghenē die niet en heeft wÿn te drinckē/eñ hi drinct rechte voort azÿn/ eñ hi veronwaerdicht te eyschen anderē wÿn oft anderē dranc/ dā hi heeft in de drinckinge van sinē azÿne/ eñ het hindert hē/eñ nochtās als hi gram is/ oft als hi dorst lÿdet/ so en vraecht hi na gheenē anderē dranc/eñ hi keert wederō tot sinē azÿn/so lāge tot dat die geestelÿcke ledē verdroocht wordē Maer hadde hi overvloeyēheyt vā wÿne/eñ hi zÿn natuere wel kēde/hi en drōcke niet soo vele vāden azÿn ten waer dat hi by auontuerē daer mede wilde verdouwē dye colere/ eñ dan soude hÿt ooc nemē by matē. Maer ghi deylt die v-scheydentheyt der ledē/gelÿc dat elders volcomelÿc ghetoōt is. ☞ Naga die clieuinge coēt ond'wÿlē in dē eers/wt droocheyt der humorē daer te gad loopēde/welcke wordē gekuereert met vochte spisen eñ drāck/eñ met sichtinge in watere/ Daer maluwe in gesodē is eñ heemsel/eñ andere dye vocht makē/eñ met saluinge vā Galis wittē onguente/ dat die clieuinge vādē eers eñ vand' matricē af doet. Rx. Olye vā roosen.x.℥.was.iij.ʒ.cerusē.℥.ß. gebrāt loot.ij.ʒ. dragāt/aniȷs.ana.i.ʒ.opij/campher.ana.ʒ.ß.eñ dwitte vā.ij.eyerē/eñ maect een wit onguēt. Item hē is

goet pillẽ vã bedellio/ die oock goet zijn totte ſpeñ alle ſiechede vandẽ eers/ Jndẽ welckẽ nootſakelic is purgacie des lichaẽs/ datmẽ aldus maect. Rx. Mirabolani/ kebli/ indi. ana. x. ʒ. ſcrapini. iij. ʒ. witte water kerſſe. ij. ʒ. bedellij varij. xvi. ʒ. ſchep dt dye gõmen in watere vã coolẽ/ eñ vergadert dandere daer mede/ eñ maecter pillẽ af/ eñ haer doſis is van. ij. ʒ. tot. iij. ʒ. want ſi ſchepden lichtelikeu.

Van cankrenẽ eñ mormalen in die beenen.

Cankrenẽ zijn rõde gatẽ/ die in de beenẽ comẽ/ eñ malũ mortuũ dies gelijc/ met cancltrenẽ zijn rõde gatẽ in die beenẽ leelijc genoech/ die welcke coẽt vã verſterringe vandẽ knien/ om dz daer niet en wort ghesonden die leuende gheeſt/ Maer dye ſtede wort ghedeſtrueert ſonder leuẽ/ eñ corruptie coemt in die ledẽ/ Eñ ware die corruptie tottẽ beene/ ſo en ſoudt nemmermeer cancrenẽ heetẽ/ maer het ſoude Anthachilos heeten/ eñ is dat die corruptie alle tlede bedruct/ ſo ſoudt zijn geheeten Eſtiomenus/ eñ is al ſo vele te ſeggen/ als hem ſeluen corrumperende eñ verteerende. Die teekenen van canckrene zijn ronde gaten onder ſwart/ eñ dat vel dat daer om gaet/ is bleeckende/ eñ die lippen zijn root eñ dat vleeſche dat in die middewaert gaet is gecorrumpeert/ Deſe ſiechept is ghelijc metten verſworen canckere/ gelijc dat haer namen gheliken/ maer ſi ſcillẽ/ want de cãcker coẽt vã gecorrũpeerder melancolie/ eñ deſe ſiechept coemt alleene wt des ledts verlieſinge des leuẽden gheeſts. Item die lippen vandẽ canckere zijn bet op gherect ende meer groen/ Eñ die kancrene corrũpeert meer eñ ontſteect/ daerom wort hi vandẽ ſommigen gheheeten den doodẽ kanckere/ want dit ongemack wort gekureert met purgacien der melancolie/ wãt al iſt ſake dat melancolie die principale ſake niet en is gelijc die kanckere maer om dat ſi neder loopt/ ſo wort ſi ſeer ghemeret/ eñ daerom zijn daer geet tot alle dinghen die bloet ſupueren van melancolie. Jn alle oude gatẽ eñ aldermeeſt die neb waert ſtaen/ na die ſupueringe/ ſo doet laten die adere dye opten cleynen teen leyt eñ die andere daer naeſt aen die ſelue ſide/ want die latinge van deſer adere/ alſoo als mijn meeſter ſeyt/ eñ ick dicwils hebbe beproeft dat purgeert melancolieus bloet vanden aderen/ ende niet alleene wten knieen/ maer wt alle den lichame/ ende op dye ſtede ſtroeyt puluere van affodillẽ/ oft andere dat dat ghecorrumpeerde vleeſch af doet Ende iſt dat ſake dat ghi ſekere wercken wilt/ ende wat haeſtelijcker by alſo verre alſt v dye ſiecke conſenteren wille/ ſo maect eenẽ punctuale oft ſcharpẽ brant/ alſo groot dz hi ouergae die lanchept vander ghequetſter ſtede eñ dat viert tot dz witte wort/ ende dan brandet ghat lancr dat been/ totter diephept vander corruptien ſo dat dat ghat dat te voren ront was neme een lanckworpighe forme lancs ouer die knien/ want alſo wort die complexie vanden leden recht ghemaect/ ende die complexie verteert/ eñ daer wort den ghate beiaghet ofte vercreghen een goede forme/ Ende naden brande ſo legget daer oppe een ſupuerende plaeſtere/ van zeem/ van mele/ ende van eppen ſap/ ende kuereret alſo ghi wiſt vanden ghaten bouen gheſeyt/ Van welcke canckere/ mormalẽ ende malum mortuum ghenoech gheſeyt heeft Joannes de Vigo int tractaet dat hy vanden Pocken beſchreuen heeft.

Vanden laten en waert den lichame helpt.

Al heb ic hier vorẽ int boec gesprokẽ vã den laten/ nochtans sal icker hier breeder af spreken om sine nootsakelicheit ☞ Laten is een proper ghemeyne minderinge des bloets/ Eñ al ist sake dat ambacht vanden laten door onse houaerdie den barbiers is ghelatẽ/ dat hier voormaels plach te zijn der medicinen werck/ ende aldermeest diet ambacht vander chirurgien hantierden/ O god waerom is noch huyden daechs so grooten verschil tusschẽ dye chirurginẽ eñ phisikẽ/ om dat si dat hantwerck der leecken lieten. Oft als somighe segghen/ dat zijt ver onwaerdichden metter hant te wercken/ oft als ick meyne dat zijt niet en bekenden/ dat die maniere vã wercken voor die conste ghinck/ Eñ dit abuys is so veroudert by oude ghewoontẽ/ dat sommighe luyden meynen ende ghelooue/ dat onmoghelic ware/ dat een mensche beyde dye consten wiste/ Maer dat weet dat hi niet en sal zijn een goet phisicus/ die van den wercken van chirurgien niet en weet. Eñ dyer ghelike/ dye en salmen voor gheen chirurgijn rekenen/ die van Phisica niet en weet/ maer hi behoort te weten alle die deelen vander medicine. ☞ Die latinghe beşighen wy int ghemeyne in .iij. manieren/ Om ghesontheyt te behoudẽ/ eñ om te wachten vã ghewoonliker siecte/ Eñ om die siecte af te doẽ dye terstont gemaect is. Die twee eerste manierẽ schinẽ een te wesen/ maer si schillẽ. Eñ daerõ is die latinge bescreuẽ wtkieselic/ wãt wi kiesen dẽ goeden tijt/ eñ die vre/ eñ die locht/ eñ dye virtuyt vandẽ sieckẽ/ eñ vele sonderlinge die voorsien wi/ eñ wy verbeydẽ dẽ goedẽ tijt eñ goede vre. Jndẽ tijt vã noode/ al ist sake dat wi veel voorsien in dãdere/ en beydẽ wy daer na niet/ dã na die starcke virtuyt/ Nochtãs dwinct ons onderwilẽ die noot met crancke virtuyt te latẽ/ mer dan doẽ wijt ten drie oft vier reysen/ dat wi indẽ sterc ken reender reyse soudẽ doẽ. Om die ghesontheyt te houdẽ/ so latẽ wi/ eñ makẽ die latinghe dẽ ghenẽ die mildelikẽ etẽ goet vleesch eñ drinckẽ goedẽ wijn/ der welcker virtuyt wint veel goets bloets/ eñ die luttel arbeydẽ/ eñ specialic die ionc zijn/ eñ den sommigen ooc in haer outheyt/ die des latens gewoon zijn/ Eñ dese maniere vã kuerẽ wort geuoecht totter houdinge vãder gesontheit. Ten anderẽ male so laten wy diẽ/ die bi gewoõtẽ sweeringe heuet/ oft cortse/ synocã/ oft sqinãcie/ oft splenereţis/ oft sweeringe vã spenen/ wãt wi latẽ dese eer dẽ tijt vãden toeuallẽ coẽt ten ware/ dat wi die sakẽ vãden toeuallen namẽ/ eer die siecheyt toe coẽt/ Eñ dese maniere vã kuererẽ is geheetẽ voorsienlijc. Ten derdẽ so latẽ wi/ alsmẽ heuet dẽ sterckẽ hooftsweer sonder cortse/ starcke squinãtie/ starcke spleneretis/ oft hecte apostuenie der leden vã binnẽ/ oft eenige andere siecte die wt veruult heyt vã bloede coẽt/ so laetmẽ om die siecte af te doẽ die terstont gemaect is. Eñ dese maniere vã kuererẽ is geheetẽ curatijf. Van dese drie gemeyne conditien soo dwinget ons nootsake bloet te latẽ/ al waert beter/ datmen dat lichaem soo regeerde/ dattet des latens gheen doẽ en hadde/ eñ dat met betameliker spisen eñ met goedẽ regimẽte. Eñ ooc onderwilẽ als hi veruultheyt geuoeldẽ met abstinẽtie/ eñ ghelijc ooc datmẽ gheẽ laratijf te doen en hadde. Totter leeringe vandẽ latẽ sal ic settẽ drie generale regulẽ/ onder de welcke ic meyne te settẽ die leeringhe vã minẽ laten. Deerste/ wie sculdich is te zijn een latere/ eñ hoe dat hi zijn ambacht sculdich is te doen. Dander/ op wat tijt dat dz latẽ sculdich is te wesen orbaerlijc ofte nuttelijc oft nootsakelijc. Ten derdẽ/ de aderẽ te kẽnen/ de welcke mẽ sculdich is te latene eñ te wondẽ Die latere is sculdich te wesen een iongelinc/ eñ ooc gheen kint/ eñ alle den lichaem noch starck hebbẽde eñ die handẽ niet beuende/ eñ is ooc sculdich te hebben een ghesont eñ subtijl gesichte/ eñ hy is sculdich te hebben kennisse der aderen/ eñ die te onderschepden vãdẽ senuwẽ/ eñ vandẽ arterię/ eñ hi is sculdich te wetẽ dye stedẽ/ inde welcke datmẽ sculdich is dye adere te latẽ/ eñ ooc waeromme/ eñ waer die aderen bi die senuwẽ liggẽ/ so dat hy daer by mach connen schoudẽ de vreesen. Eñ hy is schuldich te hebbẽ vele vliemẽ vã diuersche formẽ/ claer eñ blinckende van stale/ vandẽ welckẽ sommighe zijn subtijl/ eñ sommige grouer/ sommighe langhe/ sommige cort/ dat alst nootsakelijck is in grooten aderen wonden te makẽ dat hi dan die groote beşighe/ eñ alsoo contrarie vã den cleynen. Eñ men is schuldich dye vlieme mettẽ duyme/ eñ dẽ voorstẽ vinger der rechterhant te houden/ Eñ men sal die adere wriuẽ metter palmen/ soo dat hi die stede sien mach die hi laten wille. Eñ also mettẽ twee vingerẽ die vlieme inne settẽ/ na dat elcke adere begeert Ten anderẽ male/ so moet hi wetẽ datmẽ niet en is schuldich kinderẽ te latẽ/ eer si manbaer zijn/ ten si dat grote nootsakẽ daer toe dwingẽ als oft ghi saecht eenẽ mensche swillẽ/ oft opblasen dat ghi bekennẽ sult bider nauwichz des verademseñ bi die opblasinge der aderẽ/ eñ bi die volheyt des hals/ eñ bi die rontheyt van alle den aensichte/ oft bi die bleecheyt eñ volheyt/ eñ bi die gestelteniss vã alle den lichame. Eñ dan eer ghi dien laet/ so spreect aldus totten vadere eñ moedere/ oft totten naeste vriẽden/ eñ segt hẽ vander vreesen dier af coẽt. Nyet dat ic v eenẽ raet geue/ datmense niet en late/ wãt dat en segghe ic niet/ maer ic segge wel dz vlatẽ hẽ nootsakelick is/ op dat hi leuen sal/ eñ waert mijn sone/ om dat ghi gheenẽ anderẽ wech en siet/ ic soudẽ doẽ latẽ Maer ghi luydẽ hebt raet aen v seluẽ oft aẽ andere/ wat v te doẽ staet. Eñ also sidi sculdich te seggẽ in alle onsienlike casen/ eñ men en ist niet sculdich te doẽ met ontsienc. Jtẽ men is sculdich te latẽ die oude/ eñ aldermeest die crancke/ al ist sake dat dese regule wederseggen heeft/ wãt mẽ vint sommigẽ ouders/ der welcker virtuyt starcker is/ dan sommighe iongers Eñ men is sculdich te latene die wt siechedẽ comẽ/ specialic/ op dat si haddẽ goede crisis. Noch vrouwẽ die kint dragen/ eñ specialic in die drie eerste maendẽ eñ in die drie laetste/ al ist sake dat sommighe in ghewoonten hebbẽ/ dat si latẽ eer dat kint leuẽ ontfãct eñ hem en dunct niet dat hẽ deert/ Eñ ooc dẽ iongelinge/ der welcker verwe wit eñ bleec is/ ende luttel hars hebbẽ indẽ baert teerder. Eñ die cleyne bedecte aderẽ hebben/ die en zijn niet bequaem om laten/ noch die ghene/ inõ welcker lichamẽ zijn vele rauwe humorẽ/ eñ die luttel goets bloets hebbẽ/ wãt in dese so moet dat luttel goets behoudẽ wordẽ ouer een stuc. Eñ hier in so misdoẽ vele de valsche luydẽ/ wãt als si vol zijn vã groote coude humorẽ eñ ghecorrũpeerde/ so laten si/ Eñ als si sien dat haer bloet vol is vã vele groote couder eñ ghecorrumpeerder humoren/ so meynẽ si dat si seer wel gedaen hebben/ dat si soodanige bloet wt gelatẽ hebbẽ/ Eñ dã seyt hẽ die

¶Die Chirurgie.

Barbier/siet hoe nootsakelic dat was/eñ ghy moet nu terstont weder comẽ eñ doẽ laten/Eñ so dicwils volgẽ zijt dẽ barbier/dat si al latẽde verdoꝛuẽ wordẽ wãt si latẽ dat goet bloet wt/dat seer luttel is/eñ in hen schuldich was te blijuẽ/Maer twaer goet dat si met ander manierẽ haer verdoꝛuẽ humorẽ ydelden met medicinẽ/ Noch die latinge en is niet goet den ghenẽ die tbeghinsel heeft vã chatarratte/noch eenighe minderinghe vã bloede/eñ aldermeest met ventuesen/Maer fleubotomie is goet in die bouen ghenoẽ de vallẽ wãt ate een mensche veel vlees/eñ droncke veel wijns/ten si datmẽ hẽ late/eñ tot andere toevallẽ die en is niet sekere in hẽ seluẽ/hẽ en sullẽ siecten vã bloede toecomẽ/oft bi auontuerẽ hi sal steruẽ met onuiersiender doot/Mer wort hi betamelic gelaten/so mach hi te langer zijn gesonde houdẽ/Dier gelike/dye ghewoone is te hebbene die artentiken/ op dat hi hẽ doet latẽ/genoech voor dẽ toecomendẽ tijt/so mindert hi die sweeringe vandẽ bloede/eñ hi en salse niet hebbẽ/ten si dat eenich cracht doet. Dit selue verstaet in andere siectẽ de vã ouertolligẽ bloede comẽ.De ghene de sincoã hebbẽ/hen is altoos latinge goet/wãt ist sake datmẽse voor dẽ vierdẽ dach laet tot sincopi/ Die fleubotomie beneemt altemale de cortse/oft si mindert dye materie/dat si nemmermeer tot volhedẽ en mach vãderẽ/Eñ ist sake datmen niet en laet bloet/ in hẽ siedẽde trecket ondẽwijllen op ter borst/ õ die meerderinge der hittẽ inde stede/eñ om die wijthept vand stede wort si daer vergadert in sulcker groothept/dat de siecke in onmachtẽ valt/eñ ondẽwilẽ wort een adere inde borst ghebrokẽ oft in die longere/der welcket loop niet en wort gestopt/voor die siecke en sterft. oft ten si dat die starckheyt der naturẽ bequele/Die tbloet wter nuese getempertlic leydet/also dattet onderwilẽ den siecken verlosset/ya getempertlic/ wãt tbloet wort ondẽwillen wt dẽ nuese met crachtẽ wt gelatẽ/so vele:dattet den siecken in onmachten brengt/Daerom en ismen niet sculdich te ontsculdighẽ vã latẽ in sincoa/dattet ghi den sieckẽ latẽ moecht in eeniger manierẽ/eñ en moechdijs niet doen/so sidi sculdich te cortse te blusschẽ/met veel couts waters te drinckene/dwelc coude water niet en mach scadẽ/anders dan dat den tijt vãder cortse verlenget Eñ dat sach Galiẽ/dattet beter was/dã dẽ sieckẽ te latẽ steruẽ/Also ist ooc goet alsment voor dẽ vierdẽ dach doet/alst dẽ cortse mindert/eñ dye toeuallen.Maer in desen ismen sculdich meer te latene vandẽ bloede inden lichaem/ten regimente vãder cracht/dat sise houde der naturelijcker hittẽ waert/dwelcke werc beschermt de ledẽ eñ den lichaẽ vã ouertollighe hittẽ/eñ dat merct Auicẽna seer wel.Eñ in splenerẽsis is latinge schuldich te wesen alst euel af gaet/eñ die toeuallẽ/dwelcke Galie. seyt dz de beste medicine is/ ooc ist goet in alle heete apostuenien beyde inde ledẽ vã buytẽ eñ vã binnen Eñ tis goet in Squinãtie eñ sanguine/ya nootsakelijc/eñ si is ooc goet in spasma wt vollichedẽ/ so dat daer sculdich is te sijne sonder ontfermhertichei t/ende aldermeest op dat moꝛuwinge oft sweeringhe heuet te doene/Ghemeynlic ist goet in allen bloet euelen/oft dat is met crachtẽ suuer te makẽ/of sonder cracht.Ghi moet wetẽ de derde/al ist sake dat de andere zijn gesprotẽ vãder telgerachtige adere/die wter buginge vand leuer coemt/so wordẽ si menichfoudeliken verscheydẽ/eñ geuẽ diuersche hulpẽ vãdẽ aderen/vãn sommighẽ worden si seer bysondert getelt. Maer õ die corthept en sal icse hier niet setten onder die openinge der aderen/die welcke zijn vsaigen/eñ haere specialike hulpen.

Je drie aderẽ der armẽ wordẽ gelaten in.v.stedẽ vã gewoontẽ. Deerste is cephalica/die welcke wort ghelatẽ in.ij. stedẽ/ dats te wetẽ omtrẽt den elleboge/een luttel bouẽ daer dẽ arm voudet Daer is nootsakelijc dẽ arm bouẽ te bindẽ eñ te persen/tot dat si blijct/eñ ghi moet die mildelikẽ snijdẽ wãt haer nauwe snijdẽ maect dicke veel apostuenijẽ eñ ghi moet ooc wachtẽ dat ghi geẽ lacertẽ en raect den welckẽ si seer na leet.Eñ men laetse ooc tusschẽ den duym eñ dẽ vinger in die vgaderinge een luttel bouẽ.Dese adere laetmẽ ooc om die heete oogen vã den hoofde eñ ooc vãden halse/Eñ die ledẽ die vanõ wortel vãder borst opwaert zijn. Basilica laetmen int nederste deel vandẽ arme/daer leet si omtrẽt die voudinge vandẽ arme/eñ dese leet op een groote arterie/oft daer seer bi/Die welcke als ghijse snijt/soe wacht die arteriẽ/Eñ men laetse ooc tusschẽ dẽ cleynen vinger eñ dẽ goutuinger op die hant.Des welckẽ latinge goet is voor alle die siecheit vãder vorckẽ vand borst nederwaert/Eñ si is oock goet/alsmense doet bidẽ wege der onthoudingẽ totter siechevt vã dẽ hoofde.Vã deser Basilica/eñ der voorghesepder Cephalica wort vgadert Mediana/ die welcke dies gelijc haer openbaert binnẽ indẽ arm/in die voudinghe/ eñ dan ismen harde wel schuldich te wachten datmẽ niet en rake eenich vãden twee senuwẽ/tusschen dye welcke dat si leyt/ Eñ haer te laten is seer goet als ghi al dẽ lichame ydelẽ wilt/ eñ specialijck totter siechept vãder hertẽ/eñ tot alle de ledẽ vãder borst/na dat si geconformeert zijn/so is die latinghe vã Basilica beter/eñ si is ooc goet totter siechedẽ de int hooft beghinnẽ de noch niet gheconformeert en zijn/wãt na die cõformatie so is Basilica beter/also gescreuẽ is.Eñ de latinge buytẽ optẽ duym is/goet totter siechedẽ vãden hoofde/ghelijc dat Basilica is vãden welckẽ dat si coemt Maer si cranct min noch in haer latinge en valt gheẽ dolinge.Eñ de adere de tusschẽ dẽ cleynẽ vinger eñ dẽ gout vinger is/comẽde vã Basilica/die laetmẽ om de siechevt vãder leuere inde rechter hant/eñ om die siecheit der miltẽ/op de slinckerhant. Int hooft laetmẽ een adere/eñ heet vena frontis/ õ die siechept vãden hoofde/ specialic die achter zijn/eñ ooc na die conformatie zijn si voor het welcke ic terstont hebbe geproeft/wãt si beneẽt freneste/als een godlic werck/ bisonder als de materie int hooft gehouden wort.Ic sach een vrouwe/de hadde eenẽ hooftsweer bi na ongeneselic/de welcke ick op de hant liete/eñ ic purgeerdese/eñ het en halp haer niet/Eñ het was int voorste deel vãden hoofde meest/eñ die adere opẽbaerde haer meer/dã si schuldich was te doen/Eñ ic gebode die adere te openen/ eñ si was haestelijken daer bi genesen/Maer als ghi se laten wilt/ soo perset den hals eñ snijdtse/eñ dese adere neemt ondẽwijlẽ int hooft/ eñ si is goet ghelaten tegen ouden hooftsweer/ als Saphaci eñ Tinee Maer wasschet dat hooft vandẽ sieckẽ metten bloede dat daer wt coemt.

Die aderen die in beyde die siden vanden slape van den hoofde zijn/ dye laetmen voor den ghedeelden hooftsweer eñ siechept vãden hoofde eñ ooghen.

Eñ ick hadde.i.iongelinc in kueren / altoos gepijnt
vandē hooft sweer dē welckē ick purgeerde eñ dicke
liet Eñ alst wed gestopt was/so wert hi wed gequelt
daer na snede ic hē dye arterie vand sweerend sidē eñ
ick brādese dat si niet wed vergaderē en soude / eñ hy
bleef genesen. Dies ghelijck die aderē die achter door
gaē / zijn goet ghelatē voor die puystē vandē hoofde
eñ heetē hooft sweer. Die latinge vand adere der tō
gē helpt totter squinātiē/ eñ totter apostuemiē amā,
delē eñ butes/die latinghe vā Cephalica voorgaende
eñ der scherper rouē d oogē eñ die puystē vandē nue
se/eñ Scotomia die coēt vā bloede/ Eñ ondwijlē laet
mē die adere vandē halse alsmē die suffocacie vanden
bloede seer heeft. Eñ ondwijlē laetmē in sommighe
lazerusche luydē dye adere binnē in die ondste lippe/
om die heete Acola indē mōt eñ heete apostuemie. In
die voetē seggē die sommige zijn.iij. aderē/diemē laet
in beyde voetē/ Eñ ond die buyginge vand kniē dye
welcke is goet totter siecheyt vand matricen / eñ om
menstruū te doē comē/eñ si ydelt starckelijck alle dat
lichaē. Daer is.i.ader tusschē die hiele eñ die knoese-
le binnēs voets/eñ heet Sophena/ eñ die laetmē om
die siecheyt d matricē in die vrouwē/eñ in die mānen
voor dapostuemie in die kullē / altoos dye latinge vā
Basilica voorgaēde/ Eñ recht daer teghen buytē/so
leyt Sciatica/ de welcke mē ooc also laet tusschen die
knoeselē eñ die hiele / om dongemack vā Sciatica eñ
het cuereert gelijc oft sulck ware gelijc bouē ghes.is
in die kuere vā sciatica. Eñ merct als ghi wilt.ij.ma-
le die latinge veranderē/eñ vreesdy voort latē/soo la-
tet stoppē vā selfs/so dat niet te seer en verheelē / tot
dat ghi tledt wed bint/eñ slaet die stede met uwē vin
gere/so dat bloede. Noch merct/wildy de materie ter
cōtrarie partye leydē/so legt uwē vinger op die won
de/als ghijt derdēdeel vandē bloede/ dat ghy hebben
wilt wt hebt/ so dat daer niet wt en gae/ eñ dan doet
dē sieckē hoestē eñ hēmen/ eñ dan latet bloet loopen/
eñ also doet.ij.oft.iiij.werf / wāt also sal dbloet trec-
kē ter cōtrarie partyen/oft wordē gescheydē / eñ dye
virtuyt vandē sieckē sal also behoudē worden. Noch
merct/ist sake/ dz dye siecke het latē gewoon is/so ist
goet datmē hē late op sinē rugge liggende/eñ dat hy
te vorē ete.i.stuck gherootst broots met wijn vā gra-
natē. Alle die aderē ismē schuldich te latē na die lāc
heyt vandē ledē / al ist sake datmen vandē sommigen
cōtrarie heeft behoudē/ wāt ist sake dat die aderen te
vorē al te cleyn warē/op datmense lancr wonde/ dat
daer gheē bloet wt en soude gaē / so waert nootsake-
lijc datmēse dweers wōde. Die adere vandē hoofde
vandē halse opwaert/ alsmē die latē sal/so moetmen
dē hals perssen/ tot datmē heeft alsoo veel bloets als
mē hebbē wille. Dye adere vandē armē alsmense la-
ten wille/so moetmē dē arm bindē.x.vinger bouē die
stede met.i.bandt/eñ men moet niet te seer bindē/dat
dat geuoelen niet en beneme. ☞ Eñ ist sake dat ghi
latē wilt die aderē vandē voetē oft handen/ soo moet
ghise eerst settē in warm watere/eñ makē heet. i.me
eñ bindē die handt oft dē voet aent knoesselken/ ende
houdttē altoos int warm water/ tot dat ghi hebt de
quantiteyt vandē bloede dat ghi begheert.

Van laten met bussen/oft met Ecchelen.

Entuesen worden onderwijlen ghesedt met
snijdinghen onderwijlē sonder snijdinge/als
in de sweeringhe vanden lichame van win-
de/als die beste medicine van wint te verteeren/eñ si

Die Chirurgie.

wort ooc gheset op die weghe des steens/ die vanden
nierē daelt.i.deel op die sweerende stede/so datse den
steen nederwaert trect/ de welcke in also vele als dye
steen daelt/so versetmē die bussen tot dat die steen tot
ter hollichede vand blasen coēt. Men setse ooc onder
die borstē/om dbloet vander nuesen te stelpen/eñ vā-
der vrouwē matricen. Men setse indē lichaē om dye
materie die wter stedē is/ der steden contrarie daer si
wt is/also sise aen die rechte side ontschedelt / soo set-
mense aen die slincker side/eñ contrarie tegē cōtrarie
Eñ ist ooc te seer gedaelt/ so setmēse recht ond dē na-
uele. Eñ men setse bouē die ooren/ om dat wt te trec-
kē graen oft steen/oft yet dat daer in gedaē is/eñ mē
setse ouer alle die cloue vanden ers / om dat daer me-
de opēbarē spenē die te diep zijn/ Eñ in alle stede daer
wi groote treckinge meynē te makē/ Eñ si wort ooc
geset al te nutrelijc op verwoede honts eñ gefenijnde
dierē betē. Dyemē set met hickē dat doetmē om dat
mē die latinge der aderē ontsiet/eñ om die crāchept/
eñ om die outheit/eñ als in kinderē de welcke wi mo
gen hickē/als si.iiij. iaer oudt zijn/ Nochtās wort hē
die latinge al te male geloochent/eñ specialijc/dbloet
dat ond tvel is te ydelē/sond in sommighe huyt daer
misdoē in is. In speciale stedē hietmen als in fontinel
len achter aent hooft tusschē/beyde die nacken/ ō die
swaerheyde vandē hoofde eñ dongemack vandē oo-
gē/eñ op beyde die hoeckē achter/ tegē Tinea/ eñ puy
stē eñ swaerheyt vandē hoofde. Onder die kinne/te-
gē tsmettē vandē aensichte/eñ swaerhede vandē tan-
dē/eñ vandē mōt/eñ vandē lippē/ Maer diemē ond
die kinne set/ maect so groote roothede int aensichte
dat daensicht so ontset/ dat en geneestmē nēmermeer
Eñ si wort geset tussce die schouderē/ eñ is goet ter
beuinghe vand hertē / eñ sincopi/dat coēt dickwijlen
vā seer groote veruulthede vā bloede. Diemen aen
die billē set/zijn goet voor sweeringe vandē nieren eñ
vandē ruggebeen. Diemē set in die dinghen vanden
braeyē ter siechept vandē nierē/eñ vandē kullē/ende
vand matricē/eñ vā alle die voedēde ledē vandē bloe-
de/maer si ydelt seer den lichaem ende cranct.

Met Ecchelen te laten.

Anguisugas / oft ecchelen trecken meer
dbloet dā dye ventuesen/ al ist sake dat si
niet so seer en trect als dye latinge eñ mē
setse in die stedē daermen dye ventuesen
set/eñ sommighe vā desen zijn quaet/ dye
welcke men niet schuldich en is te besien/als si swart
zijn hebbēde gemēgde verwe/met grootē hoofdē die
mē in vuyl watere vint/hebbende veel spinnē op hae
rē rugge/ Eñ die goede hebbē.i.rondē buyc/ eñ eenē
blinckendē rugge/ gemēget met luttel groender strij
pē/eñ cleyn hoofdē/eñ subtijl gelic dē sterte van eend
muys dye welcke worden gheuonden in goet water
daer veel vorsschē in zijn / eñ eermēse aēset / salmense
lange latē vastē/Daer na geeft hē.i.luttel lams bloet
daer na wasschet met clarē watere / eñ als ghise setten
wilt/so wrijft starckelijc die stede tot dat si root si/ eñ
dā setter aē drooge bussen / dat dbloet opghetrocken
worde/eñ daer na saluet die stede met bloede/ eñ setse
daer aen cleuēde/eñ als ghise af wilt doē/blaest in de
stede asschē vā pāpiere/oft spōgie/ oft cleede/eñ als si
af geuallē is so set daer.i.vētuese aen/ dat zijt af trec-
ke dat daer blijft/ Ende aldus gheset zijn si ghoet tot
Sahaphatis/eñ tot allen puystē vandē hoofde/eñ ru
dichept eñ tot alle siecheit/die vā quadē bloede comē

Vanden cauterien ende die maniere ende van brandinghe met yseren.

Cauteriũ oft brãde seytmẽ in .ĳ. manierẽ dats te seggẽ middelic eñ nauwelic/ middelijck heytmẽ brant / alle siedinghe dye wort indẽ lichame/ weder dz si wort met toevallẽ des dincs/ als vã ysere/ oft van goude/ oft vã and' toevallẽ met allen heet/ oft heeten watere/ oft olie/ ofte bernende medicine/ oft si simpel zijn als cãtarides / schorsse van looke/ vincella cassia/ apiũ/ risis/ pes miliũ/ vitriolũ/ kalck/ arcenicum sublimatũ/ eñ vele andere simpele. Die verghaderde suldy overvloepẽtlijc hebbẽ indẽ Antidotarius. Nauwelijc is geheetẽ dat cauteriũ/ dat alleene geschiet vã ysere/ oft silvere/ oft goude/ oft van olye/ oft vã water by constẽ heet gemaect met siedinge dat vã medicine coẽt die macht heeft te bernen/ dat heetmẽ machtelijc cauteriũ/ wãt het en is niet heet vã werckẽ/ noch het en verbarnt niet/ het ten si dat die hitte dye in hẽ vergadert is metter hittẽ des lichaẽs die ond' hẽ is/ eerst beroert wort met eenigerhande materie. Vand' cauterie heet brant actuale/ om dat ter stont brandet sonder die werckinge der hittẽ des lichaẽs daert op gheleet is/ Van desen brãde seet Avicenna / dat een edele medecine is helpende te verbiedene/ dat dye materie niet en worde gestropt/ int ledt / eñ om te versterckene dat ledt/ wiens cõplexie wed' vecht/ eñ om te scheydene die gecorrũpeerde materie die int ledt is/ eñ om te stoppẽ die vloeyinge vandẽ bloede/ by desen woorden wordẽ verstaen die brandẽ die een vanden edelen grooten medecinẽ zijn oft wercken der Chirurginen Dye redene toonet eñ die beproevinge hevet ter stõt beproeft/ Maer om dat die medicijns/ so bovẽ geseet is/ laten altemale die instrumentẽ van chirurgien/ so datter seldẽ eenige redelike chirurginẽ gevondẽ worden. Eñ de leeke werckẽ mettẽ cauterio niet bekennẽde die ond' scheydẽ tusschẽ de actuale eñ potentiale/ eñ om dand' toevallẽ die si niet en kennen die daer toebehoorẽ/ eñ dz/ te wetene welckẽ tijt/ eñ hoe eñ waer/ eñ in welckẽ si zijn schuldich te wesene/ soo wordẽ si vãden sommigẽ begrepen/ maer door dat hy na al wten gebruyke gecomẽ is/ Eñ om dat die sommige hebbẽ brandẽ gemaect int lichaẽ niet suyver/ maer vervult met vele gecorrũpeerde humorẽ/ soo schinẽ si daer door te den lichaẽ niet suyver te makene noch zijn dispositie tẽ verteerene/ Maer si schinen teekenen der cauterien daer apostuemiẽ in gemaect zijn/ of ontsteckende/ eñ onderwilen kancker makende/ om die invloeyinge der verdorven humoren / waerõ dat soodanige so verwerret waren / dat si nimmermeer soo koene en waren elders brandt te makene/ al hadt hem seer vele mueghẽ batẽ. Dandere vandẽ medicinẽ die dat brandẽ latẽ op sommige heete drooge lichamẽ vã cõplexiẽ vandẽ welckẽ dat quamẽ openbare letselen/ waerom dat gevõnist wert/ dat niet goet en was dat zijt meer dadẽ/ die welcke alle te gad' die constẽ vandẽ cauteriẽ haddẽ gehadt/ haddẽ si alle dye deelen ondersocht by subtijlhedẽ die Avicenna die ter cauteriẽ toebehooren soo soudẽ si die wercktẽ seker vindẽ/ Daerõ weet/ dat de cauterie is bovẽ alle dingẽ verteerende/ op datmẽ leet daer zijn cracht mach te bovẽ ghaen/ der materie die te verteerene is/ wãt gelijck ghi sien mueget van den vyere / dat tet alle dinck verteert dat verwinnet/ Nochtans ist datmens leet een luttel in vele groens houts/ dat doet onderwilẽ dat hout roockẽ/ eñ tdoet

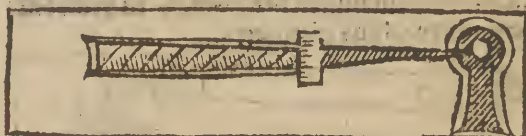
Die Chirurgie.

ooc daer water wt loopẽ/ dwelcke dat niet te male en mach verteerẽ/ eñ also wordet gheblustcht bi hẽ seluẽ hier bi gelijct datmẽ seet/ eñ tis waer/ dat die sonne min deert indẽ somer den ghenẽ die daer in liggẽ/ op dat si heeft hẽ beschene/ dan in den winter/ om dat de sonne inden somer scheydet dat droocht si. Eñ daerõ is si seer goet dẽ ghenen die dwater in hebbẽ/ soot geseet is/ indẽ winter scheyt si/ maer si en mach dye beroerende materie die si heeft gescheydẽ nyet verteerẽ de welck daer bliuẽde indẽ lichaẽ maect cortse/ eñ verstopt die siecte/ eñ apostuemen / ende dẽ reuma/ dats/ den snof/ eñ vele andere moyelijcheden/ By deser redene naer Avicenna vandẽ cauteriẽ/ was onder douders twifel oft goet is om alle complexie recht te makene/ eñ om alle materie te verteerene/ eñ ten schijnt niet/ wãt alle kuerẽ geschiedẽ met cõtrariẽ Eñ twier om dat heet is/ en schinet niet goet te sine in heetẽ cõplexẽ/ eñ en helpet niet/ beyde dẽ simplẽ eñ dẽ gemẽgden/ eñ tmeerdert die quaetheyt/ wãt alsoo Galienus seet/ heet gedaẽ tottẽ heetẽ doet dãdere heet verwoeden/ Eñ om dese redene te provẽ oft helpet oft dat niet en helpt/ zijnd' vele stercke argumentẽ deene contrarie den anderẽ/ die wi om der corthcyt te volgen/ deylen eñ comẽ tot der waerheyt/ Soo is dat cauterium actuale goet om tledt te conforterene wiens complexie wi willẽ recht makẽ/ aldus ist dat die cõplexiẽ byde welcke die tegẽwoordige materie wort in quade dispositie gehoudẽ/ Al is oock die materie heet eñ drooge/ nochtans wort byder afdoeninghe die materien/ die cõplexie recht gemaect/ want als die sake af is gedaen/ soo wort dwerck oock af ghedaen. Eñ alle cauterie droocht de materie eñ verteertse/ Eñ dyt is een kuere by cõtrarien/ door dẽ wech der afdoeninghẽ der saken/ ghelijck wi afdoen met Scamonie die tiercheine purgerẽde colerã/ maer om dat si heeft eẽ eyghentheit colerã te purgerene/ die de tiercheine in haer eyghẽ wesen houdt. Eñ met Turbith purgerẽde flegmatike cortse/ niet om dat hy coudt is/ oft dye materie heet/ eñ drooghe simpel oft gemẽget / eñ dat wt eenighen lichaẽ oft ledt / dã en waert niet goet te cauterierene/ Maer in een andere cõplexie cout ende vocht/ simpel ofte ghemenghet/ so en ist gheene twifele recht te makene/ als contrarie eñ zijn eyghen medicine/ Eñ is die materie cout eñ vocht/ soo verteert si die / op dat die cracht der cauterien mach de grootheyt der materien te bovẽ gaẽ/ Dionder schilt vã cauterie actuael eñ potenciael wetet / Cauteriũ actuael/ om zijn duecht van zijnder simpelheyt/ ist dedelste eñ de beste/ want al is dwater gemenget met allen vergaderdẽ lichamẽ / nochtãs wort dlichaẽ gequetst/ vã vele gevingẽ vandẽ watere/ als Opiũ/ Mandragora eñ dandere overtollighe/ Eñ twier om sine simpelhede wercket edelijcst/ Itẽ om dat dwerck eñ die nature dye sake ter stont voldoet/ eñ en vindet gheen materie daert in werckẽ mach/ soo wordet haestelijc verteeret/ eñ alst gheene cõtrarie en vint/ behaluẽ de materie/ so doetet een werck alleene/ te weten/ tverteert Eñ die brandende medicine/ als Cantarides/ wãt dẽ lichaẽ is gemẽget eñ cout int werc/ het gedooget eerste van onser hittẽ eñ weret inden lichaem/ eñ in dier vechtinge / ist cõtrarie tusschen den lichaem ende die medicine / in de welcke vechtinghe dlichaem oft dleet wort vercranct.

Itẽ twier en brengt gheen sweeringe/ sond' inden tijt vand' in snidinge oft te luttel daer bovẽ/ Eñ om zijn

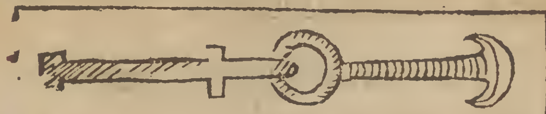
Die Chirurgie.

simpelheyt eñ haesticheyt so en quetset niet dā tledt dat hi geraect Maer die bernende medicine en quetst niet alleene tgequetste ledt/maer oock die daer verre af zijn/om dat si verlancsaē werct/ eñ also langhe als si duert so duert de sweeringe/Daerō en helpt si nyet in heete eñ in drooghe manierē/wāt al waert dat sake/dat dese materie verteerde/nochtās om haer onbehoorlike lanckheyt vanden wercke/so soude si daer verdrincke die heete cōplexie vandē ledē/ Maer ic bekenne/waert sake/dat tlichaem starck eñ groot ware/eñ dat die coude ende vochte materie hielde eenich ledt in quaē dispositiē/dat dan brāden met medicine soude helpē. Eñ vele misdoē anders/wāt si dragē cauteriē een iaer/dander meer/ eñ dander alle tijt/ende dat is quaet/wāt die cauterie en is niet goet/ behaluē so lange als die vierige cracht in hē ghebuert/dat is.ij. oft.iij.maendē ten meestē/maer om die sweeringhen oft seericheyt der stedē soo en loopē daer niet alleene die quade humorē/maer ooc de goede om tlet te trāc ken gelijc dat indē tijt gewoon was te treckē die quade humorē/so trecket nv die goede/ eñ onderwijlen die beste daerō en laetse niet langher dā ghi meyndt dat die cracht vanden viere gheduert. Itē en maect nemmermeer cauteriū in een vuyl lichaē/weder dat dye vuylheit si van goede humorē/ende daer soudt meest hinderē/oft dat si vā gecorrūpeerdē is/ nochtans int lichaē veruult vā goede humorē/so en ist niet orbaerlic/wāt dese materie is meest bloetachtich/de welcke alleene met laten wort gekuereert/ daerō maect si dē steckē een quade cōplexie coudt simpelijc/ oft langhē tijt met vochtichedē gemēget/die welcke nu en wort gekuereert met andere medicinalē remediē/dā branden met yseren het en si tsake dat die derende cōplexie is in alle den lichame/so cautriseret in die fontinelle onder die knie/met een scharpe oft ront cautrisatie/ eñ ist alleen in.i.ledt/dye cauteriseret in dye fontinelle/ die onder tledt is/ eñ dye quade dispositie vandē lichaē oft vandē lede met materien/ soo pijndt v die eerste te ydelē met laxatiuer medicine/ende die cōplexie recht te makē/dye vander materien verdruct is/dwelcke ist sake/dat ghijt niet te vollen en mocht doen/soo siet dat ghi niet en cautriseert met een crachtige medicine/behaulē in starcke eñ machtighe/eñ in coude vochtighe materien/ende al ist sake soot voorß.is/dat dye cauterisatiē vanden viere zijn dye beste. Maer in andere casen/als in die complexie/dye alleene cout ende vocht is sonder materie/eñ in de cōplexie heet eñ vocht eñ hardt/eñ drooghe met materien/so maect altoos cauteriū actuale/eñ en pijnct niet open te houden bouen.iij.maendē eñ latet genesen/ eñ en gheeft gheen medicinē/ Eñ dunct v dat lichaē oft tledt in.iij.maendē niet gesuyuert eñ te recht ghemaect/ eñ tcauteriū noch zijn werck dede suyuerēde/ soo barnet anderwerf met.i.heet yseren/oft maeckt elders.i.cauteriū/als in onder knie. Exemple is dat sake dat cauteriū int ledt int welcke dat was al te seer versweerde/alle dese voorseyt/ so moechdi stoutelijck cauteriū makē eñ het sal v dā wesen als Auicen. seyt/een redelike medicine/om dye cōplexie vandē ledē recht te maken eñ het belet ooc die corruptie te wādelen/wāt si let vanden iongheling in wege van corruptien/als met erisipila/oft herpestiomenū oft formica ambulatiua/ofte op cort geseyt metter dispositiē vandē sweeringhē van elcker corruptie/ eñ weet ghi cauteriū wijselijck te settē/ tusschē een gesonde stede eñ ghecorrūpeerde/ dat cauteriū en laet den corruptie niet voorder gaen/ wāt het doet die corruptien wel af/ want so waer die corruptie is/so en is daer gheē edelder medicine/dan al dat te gerakē met.i.heet yseren/ende dat in kennisse van Rasis/alle dinc veruult soot bouen verclaert is/ eñ het stopt ooc die vloeyinge vandē bloede/want ist dat sake/dat dbloet vloeyt wt een groote adere ofte arterie/eñ ander stoppēde medicinē niet en helpē/so droocht in starckelijc/ Soodanige cauteriū sonder ghenakē veel vā buytē oft ander geuoelentlike ledē mach gaē tottē aderen oft arteriē die gesneden zijn eñ douwet daer dat cauteriū starckelijck/eñ maect.i.groote rouc/eñ stopt dat bloet wel dat daer vloeyde/also Auicen.seyt/op dat.i. cauteriū wercke met cauterium eñ met sinē heelende. Eñ om dat wi altoos onse sotheyt willē volgē/so hebbē wi geset sommige gemeyne regulē nuttelijc ghenoech voor cauteriū. Daerom moetē wi nu dalen tot verscheydinge des cauterium na dat zijt behoeuē in diuerse steden des euels/daerō moet ghi wetē/datmē in vele diuersche stedē des lichaēs cauteriū maect/ Eñ na dat dye steden diuersche zijn/so moetē die formē vandē instrumēten diuersche zijn/eñ die maniere van setten diuersche/ Eñ al ist sake/dat die forme vandē instrumēten/nae Albucasis/ seer menichfuldich zijn/eñ dat seer ghoet ware die te repeterē. Nochtans om dat desen boeck die cortheyt bemint na minder macht/soo sal ic vertellē alle die formen vā cauteriū tot.x. toe de welcke ghi hier sien moghet. ☞ Ten eerstē datmē meest besighet/heet Volutū oft Pūctuale/ dat setmen door.i. ghat van.i. plattē yseren/dat nyet heet en wort/maer het bescudt dat lijf/dat den brant niet voorder en ghaet/dant des meesters wille is/ Eñ dat cauteriū/dats dyseren/datmen heet maect heeft.i.cleyne toedoeninge tottē wille vanden medicine aldus.

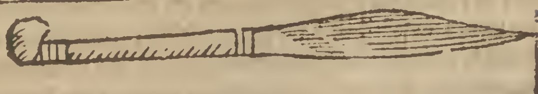
Eñ die yseren plate daer tcauteriū doorghaet/dat legghet op die stede/ daermē dat cauteriū makē wille eñ dat instrument wort geuiert tot dat glemstrem worpet/ Eñ dan steket door dander yserē plate beschermende dit/eñ maect daer.i.pleyne/eñ als ghise af doet/so blijft daer.i.gat/eñ sulck is schuldich te wesen die maniere/eñ alst cauteriū ghemaect is/ so legt daer op ouwe de smeer oft boter of tsmeer ghestooten met coolbladeren dats dbeste tot dat die roue valt die dyser ghemaect heeft/daer na legt int gat cleyne pillē gemaect ront vā lijnē cleederē/ de welcke hardt genoech zijn/ eñ die in smout oft in olie genet eñ op die pillē legt.i. coolblat/oft wijngaert blat/ oft wewinde dats beter eñ latet wercken also langhe als ghi wilt.

Dander cauteriū is gheheetē rotundū/eñ en heeft ghees toe doē so lanck/eñ dat besigetmē alsmē wille/ maer wel wil alleene desen cauteriū/ ontsiende voor die zenuwen te gheraken in een ledt vol zenuwen wesende ende is aldus ghemaect.

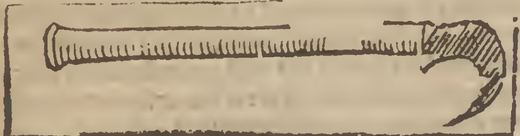

De derde cauteriū is gheheetē Pūctuale oft radiale eñ die besichtmē alsmē cleyne cauteriū maken wille/

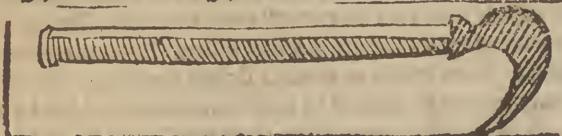
oft in kinderen aldus.

oft tis geheeten radiale/ende is gemaect aldus/ende het heeft stede in de kinderen.

Dat.iiij.is geheetē cutelare/ende this nootsakelijck/ als ghi wilt eenen langen brant dweers ouer thooft maken / oft eenen ronden sweer vanden beene in een langhe forme aldus ghemaect.

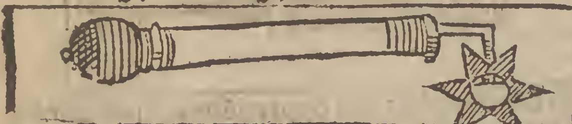
Die vijfste heet Vertile eñ is om te branden dye diepte vanden Fistule onder de ooghen/ eñ quaet vleesch in dye nuese / ende men doetet daer in met eender couder pijpē/ so ghi hooren sult / eñ this aldus.

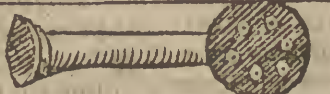
Ende als dit subtijle instrument gheuiert is soo steket daer ghi den brāt hebbē wilt door een koude pijpe aldus.

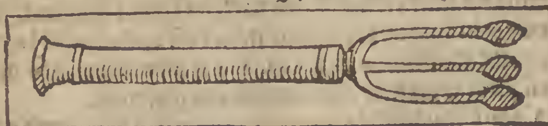
Dat seste is geheeten Dactilare / om dat is gelijck dē beenen der huepē/ eñ is gemaect als een tafele inder formen vander voudingen der huepen/ eñ heeft seste toedoeninghen/aldus ghemaect.

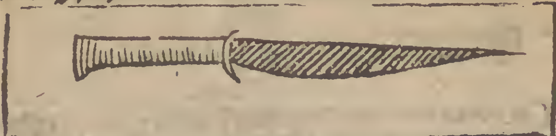
bouen twee eñ onder twee eñ eene aen elcke side/soo datmen daer mede cautrizeren mach dye huepen tot ses steden door een ijseren tafele / ghemaect tot dē huepē met. vi. gatē aldus.

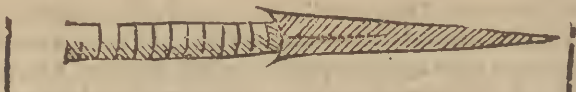
Dat seuenste heet Triangulare/metten welcken men mach met eenen douwe drie cauterien maken / ende heeft oock stede/eñ is aldus ghemaect.

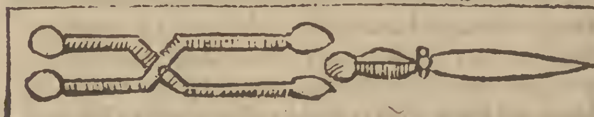
Dat achtste is geheetē Actuale / om datment onder wilen doet met eender naelden/ eñ theeft stede te cauterizerene die leden vanden oogen/wt dē welckē dat oueruloepende har is geuallen / ende tis scharp ghemaect ghelijck als een naelde aldus.

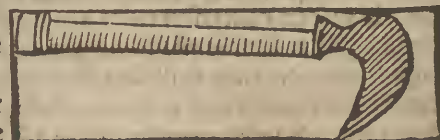
Dat neghenste is gheheeten Linguale/eñ is gemaect ghelijck een cleyn voghels tonghe/ eñ heeft stede als ouertollich vleesch is aen der ooghen leden / aldus/

Dat thiende is geheetē Ad cetonē/eñ mē doetet door geghaete tangē / indē welckē men een scharp instrument steket/dwelcke ooghē heeft ghelijck een naelde eñ men neemt dan twelleken metten tanghesken/ eñ eñ mē steect daer dore dinstrumēt aldus gemaect ꝛc.

Eñ wi treckent door een koorde van wollen garē gemaect eñ genettet in olie/eñ daēt na knoopet mꝫ beyden eynden/eñ men latet also lange alsmen wille/Eñ tis zeer ghemeyn / eñ theeft stede inden mont vander maghen/eñ op die leuere/eñ op die milte/ende op die borsse vanden kullen. ¶Aldus nv gesien dye formen vanden cauterien/eñ haer namen/eñ waer toe/ ende hoe/ eñ in welckē tijt men schuldich is die cauterie te makene oft te setten. In oude hooft sweerē/als si gepurgeert zijn met laxatiue medicinen eñ ghorghelinghen/eñ niesingen/Eñ in anderen manieren wort hi gheydelt/ooch by plaesteren/eñ door saluē/eñ door stouingen/Eñ in beuāginge met die sweeringē/eñ in epilenciē/ eñ in gichtichedē eñ beuingē / eñ in vreesen eñ in alle zenuwigē siecheden comende van ghebreke eñ vandē hoofde/ eñ in oude sweeringhen eñ roothe den vanden oogen/eñ oude siecte vandē ooren/eñ vā den nuellocken eñ ouden hoest/eñ vloeyinghe vandē lichaē/die welcke vanden reuma coemt/ dalende van den hoofde/ Daer dese voorß. nyet volmaectelijck en worden gekuereert/ met medicinen / daer maect een cauterie messewijs/ in die fontinelle vanden hoofde/ aldaer uwe hant gestelt mettē wortelen/ op douerste vanden nuese/daer uwē meesten vingher eyndt/daer scheeret thooft/ eñ viert uwe cauterie meswijs/so lāghe dat wit worde ende ghlensteret dan douwet dweers ouer

thooft/nochtans niet so sterckelijck/noch so langhe/ datter dye herssenen af mueghen verbranden / maer douwet saechtelijck in/eñ lichtet haestelijc wt dat hee te ijsere/eñ na dat die roue geuallē is/naer die leeringe die ghi weet/ Ist been ontdect / so ist goet/eñ en ist nyet ontdeckt / soo verwandert uwe cauterie weder met een lichte hant/ tot dat ghi coemt totten beene/ eñ soo lichtelijc dat de herssenē daer gheene quetsinghe af en geuoelen/ dā legt daer op weder dat smeer metten koolen / tot dat dye roue altemale valdt ende tbeen wel ontdect is/ want dan sal eenich deel van den been af schalen eñ door de cracht vandē viere/ sal die materie onder tbeen licht scheydē/ want die cauterie moet opē gehoudē zijn met wieckē/ tot dat ghi touwen wercke volmaectelijc coemt/ dwelcke ist dat ghijt niet en hebt/ eer de crācheyt des viers verteert wort/so suldy uwe vier weder vernyeuwen /wāt tsal ten eynde sond twifel uwen wille doē/ Met dese cauterie genas ick een wijf / die.vij.iaer sonder stemme/

noch mi en holpen niet die ydelinge noch die saluin-
ge noch die an der remedie totter volmaecter kuerē
voor dien dat cauteriū soude luyckē/ so hadde de vrou
we een cleyne stēme/ eñ verloos de steme met eender
reuma dalende vandē hoofde. Eñ ic ghenas ooc ve-
le luydē vandē ouden hoeste/ eñ van langhen vloye
re vanden lichame/ der welcker sake was die reuma
Eñ het is ooc goet in die voorß. siecheyt/ daermē dat
hooft seer vol vindt/ datmen make ronde cauterien
op elcken hoeck vandē hoofde. Eñ men maect oock
ronde cauterien aldus/ datmē alleene dat ouerste vel
leken gherake in die fontinelle vandē halse onder dē
neck/ eñ mē set daer ooc ceto/ eñ het is ooc seer goet
voor die siechept vandē ooghen vol vā reuma/ ende
voor Epilencie/ eñ voor andere genoemde siecheden
vanden hoofde/ al ist sake dat si thooft niet alsoo seer
en ydelen als deerste. Men maect ooc cauteriē indē
hals tusschen die knoopen/ gerakende bouē twel als
wi ontsien crampen comende vā veruultheyt/ ende
het is seer goet om te verwachtē/ alsmē ghewont is
inthooft/ oft in die zenuwē/ want die materie wort
daer door vertcert/ waer by dat dye indrinckinge vā
den zenuwē wort verlanget. In die fontinelle onder
dye oorē eñ achter die ooren/ soo maectmen een ront
cauteriū/ om die siechept vandē ooghē/ eñ den tant-
sweer/ maer alleene dat cauteriū vandē knoosele/ de
welcke men streect dweers ouer die oore/ is gewoon
den tantsweer te benemē. Dat ouertollighe vleesche
dat in die leden vandē oogē is/ geneest cauteriū met
cauteriū linguale/ deen na dādere/ legghende caute-
riū opt vleesch vanđ oogē/ nochtās also/ dat niet en
raecke die naturlike substantie vāden ledē. Eñ met
cauteriū punctuale/ so gheraectmen dat ouertollige
vleesch/ dwelcke wasset in dye hoeckē vandē ooghē
tot dat alle die ouertollicheyt af ghedaē is. Eñ met
cauteriū actuale so wort geprickelt die stede/ daer de
ouertollighe haren wt geuallē zijn. Dat ouertollige
vleesch dat in die nuesen wast/ wort afgedaē met een
scharp cauteriū/ dat vleesche geraket/ deen na dāder
veranderende/ tot dat alle douertollige vleesch afge-
daē is. Eñ ondwilē wasset vleesch hooge in die nue-
sen/ daer toe moetmē besigē .i. subtijle cauteriū so dz
mē die wortele vandē ouertolligē vleesche gherake
door een pijpe/ so dat die wech vanden nuese niet en
worde gheraect. Maer maect ronde cauteriē onder
die kinne diepe/ om die brekinge vandē velle vandē
aensichte/ eñ saphati/ eñ pruriti/ eñ om dye siecheden
die indē mont zijn eñ int tantvleesche eñ in die tandē
Men maect .ij. cauteriū in elckē arm .e/ deene vā buy
ten in die fontinelle/ onder tgrote musculē met cau
teriū anodulū/ eñ het is seer goet teghē die siechedē
die achter in die hersenē zijn/ alle oude litargie ende
swaerheit vandē halse te beroerē/ eñ het suyuert wō
derlike seer die zenuwē vandē halse. Een anđ caute-
riū maectmē binnē in die fontinelle onđ tgrote mus-
culū/ dies gelike met anodulū/ eñ het is goet tot allē
siechedē vādē hersenē voorß: als scotomia: vertigo: da
linge vā watere tottē oogē: tot crācheit des gesichts
eñ tot alle siecheit vandē oogē. Eñ mē maect caute-
riū cutellare/ tusschē dē duym eñ dē wijser. Mē ma-
ket cauteriū in die borst tegē asma met cauteriū rotō
dū/ eñ men douwet luttel in. Eñ mē maect onderwi
len cutellare in de borst op de ribbē vā Empima Eñ
ondwilē setmē ceto op alle die beenē vanđ borst/ om
trent die wortele vanđ vorckē teghē disma. Eñ men

maect cauteriū pūctuale int ruggebeē tegē bultē eñ
oude sweerē. Eñ men maect cauter. mettē rondē in-
strumētē opt regioē vādē magē. Onderwilē setmē
wt ceto/ om die lange crāncheyt vanđ magē. Eñ mē
maect cauter. onđ dē nauele op die leuere/ op de mil
te/ tegē celicā eñ tegē die siecheit vanđ leuere/ eñ der
miltē/ eñ tegē dat watere. Eñ alle dese cauteriū vā
desen stedē maectmē best met ceto vi. Eñ men maect
.ij. cauteriū in de hanckē/ teghē die siechz vandē hanc
ken so geseyt is. Eñ mē maect .ij. ronde cauteriū lut
tel in gedouwet/ onđ de hammē/ om die sweeringe vā
dē knyē/ eñ vandē kullē eñ vanđ matricē/ eñ mē ma-
ket .ij. cauteriū onđ die fontinelle/ onđ dye knie met
anodolū/ die goet zijn ter remediē vā alle dē lichaem
Eñ om dat alle die deelen die bouē geseyt zijn hebbē
vele gedeylt/ so sach icker vele veruulde luydē/ dye
daer maectē cauteriū eer sise purgeerden/ eñ om die
groote ouertollichede vandē humorē so swollen al-
toos die knyen/ so dat die ghebrande stede ghecorrū
peert wert/ too dat daer in quā een cācker die quaet
was om genesen. Onder thol vāden voete/ eñ op de
hiele/ so maectē cauteriū/ om die siechept vandē win
nēde ledē/ beyde in vrouwē eñ in mannē. Eñ tusschē
dē grootē teen tegē twoetceuel. Gelijc wi seydē vanđ
hant tegēt hāteuel. Eñ merct/ al en hebdi ten eerstē
v begeerte niet/ ghi en sult daerō niet wāhopē: maer
twerc veranderē/ na die cōforteringe vanđ crancker
cracht.

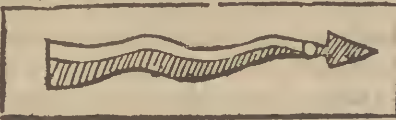
¶Van verschoutheyt met viere oft met watere/ oft met olye.

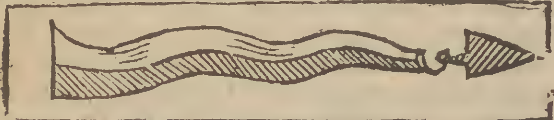
At verbrāt met viere/ oft met watere/
oft met olie heeft vā doē eē vā desen .ij.
ouerstandenissen. Deerste is int beghinsel
eer de verbrāde stede begint te bleynē/
dā behoefdi medicinē die ter coutheyt
behoorē. Ist dat die stede is gegaet/ om dat ghi daer
niet en waert vāt beginsel/ oft om dat die quetsinge
groot is/ waerō dat ghi tiedt niet en moecht bescer-
mē vā gatē/ dan hebdi te doen medicinē min cout eñ
meer droogēde als haer droochte is stoppēde niet ō-
teerēde. Die simpele medicinē die goet indē eersten
val zijn alle manierē vā modererē/ marbare gewreuē
alle manierē vā sandalē/ nachtschadē roosenwatere/
cucurbita/ eñ die wilde cardē/ eñ alle coude waterē/
eñ alle coude cruydē eñ suer. Vergadert is een goet
vnguēt vā olie vā roosen eñ doderē vā eyerē. Itē bo
lus armenicus met azijn/ alle dese legt daer op coudt
eñ doeter dicwils/ op dat die actuale hitte/ niet meer
en verhitte/ dā die naturlike coude bescermē mach
Die medicinē die goet zijn ten anderē case/ dat zijn vn
guēt vā kalcke/ datmē aldus maect. Rc. leuēde calck
wel gebrant vā .i. hardē steen/ eñ wasset met couden
watere/ tot dat ghi hē alle zijn scharpheyt hebt benō
mē/ daer na maect .i. vnguent met olie vā roosen/ eñ
luttel azijns. Eñ dit maectmē ooc anđs na dat Rasis
seyt. Rc. calc eñ legget in cout water/ eñ latet daer lā
ge liggē gesittē/ dā gietet water af eñ latet calc allee
ne staē/ eñ tēperet met olie vā roosen/ eñ maect .i. vn
guent. Rasis vnguēt vā cerusen dat indē Antidota-
rius staet/ is goet tot alle heete gatē/ eñ daert wel af
is/ ten laetstē ist goet in desen val/ so dat ick bi desen
vnguēte worde ontschuldicht vā anderē. Eñ het is
goet eert bleynt/ wāt het verbiedet/ eñ tis ooc goet
om te heelē/ na dat die stede ghegaet is. Daerom en
sal ic hier gheē andere medicine toe settē. God si ge-
looft alsoo is voleyndt dat derde tractaet des boecs

Maer ten eersten sullen wi hier stellen dye maniere vandē instrumentē. Dit zijn die formē vandē instrumenten van snidene/ eñ van branden/ eñ van inghietene/ eñ van optreckene/ die tottē wercke vā chirurgien van Albugasis behooren diese al wilde stellen/ om datse dandere boeckē niet al en verclaren.

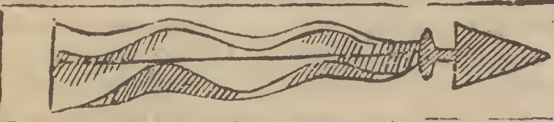
Eñ wi sullen die eerste thoonē die tot den hoofde behoorē om tbeen te houwene/ aldus. Hier mede boort men dat eerste gaetkē/ eñ het wort wel getēpert van stale tot deser formē

Daer na boortmen hier mede bat dore.

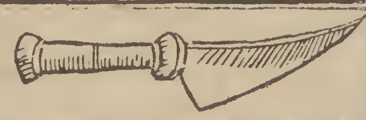
Ende ten laetsten met desen meesten aldus.

Ende daer na met desen beytelken aldus ghemaect

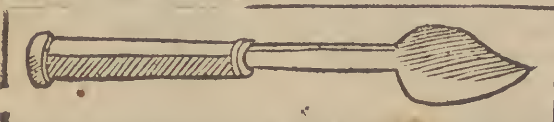

Oft dit dz noch breeder is dwelcke aldus is ghemaeckt.

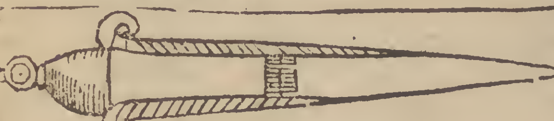

Oft alder breetste/ aldus ghemaect/ Dit is dinstrumēt lenticulare metten platten teckē aent eynde ghemaket in deser manieren.

Dit zijn die instrumenten tottē ooren ende het heet congesta/ om mede wt te trecken yet dat in de ooren is/ oft soo wat datmen wille.

¶ Vanden ghebroken ribben.

Die knoopē vādē rugbeē en wordē niet ghebrokē/ om dat si so cleyne zijn eñ so starc. Maer vā slaghē wordē si ondwtlen te ghader gewrenē/ waer af datter somwilē misselikē toevallē comē/ alsō meest alst toevalt tottē spondulē vandē halse/ om de quetsinge der muysen: waer door hersenē lidē. Daer om ist bat ghi sult sulcke quade toevallē sien/ vlietse eñ wedstaet die datter geene apostuenē toe en comē met olie vā roosen/ eñ legt daer na op de stede gebreidē termētijn/ gemēget met een luttel mastics/ tot dz die geslagē stede vast gemaect is. Dye teekenen door de welcke ghi die brekinge der ribbē sult bekēnē/ is met dat tastē lichtelijck daer ouer/ eñ sult vindē eñ hoorē dat gheluyt vandē ribbē/ eñ de krijtelinghe eñ scheydinge eñ die siecke vandert ooc sinē adē/ eñ hy gevoelt ooc sweeringe vandē hoeste/ eñ prickelinge in de side maer dese achterste teekenē zijn ooc gemeyn metter wondinge vandē ribbē. Die wedlleydinge vā gebrokē ribbē/ is seer swaer/ wāt hoe vele datter gebrokē wordē/ deen been vout gheerne inwaert daer de leeringe seer swaer af is/ allen raet achter gestelt/ suldi aldus doē. Ist dat die siecke vol is/ doet hē dye leuer ader laten in dāder side/ eñ daer na in die selue side. Maer en is hi nz vol/ so ist genoech aen die selue side. Daer na salft uwe een hant met termētijne/ oft met pecke/ eñ legtse op die ghebrokē ribbe lichtelijck douwēde/ eñ dander hant legt op dāder deel dat niet gebrokē en is/ die douwet nedwaerts/ eñ die gesalfde hant trect lichtelijc opwaerts dz doet so dicke tot dat de hoofdē vandē ribbē vgaderē/ dā ter seluer tijt heet dē sieckē hoestē/ eñ en ontsiet hi niet die veruult heyt des lichaēs/ so moet hi vētuesen setten. Als die ribbē aldus wider ghelept zijn/ so bereydet werc eñ eñ legget op die side vā die gebrokē ribbe/ eñ bindet breet met eenen windel/ op dat werck daer die ribbe gebrokē is niet gerakende/ eñ gheeft dē sieckē suppelike spijse vā amidū oft vā tarwē eñ vā penidē/ ende soetē gerēperdē wijn/ eñ wachtet hē vā gramschapē/ vā roepene eñ vā allen dingē de moghē doen hoestē Eñ ist dat die sweeringhē niet en sitten/ om dat ghi die ribbē nyet wederbrengē en moecht tot haer steden/ eñ dat thoestē meerdert/ eñ die stekēde sweeringhe/ eñ dat hē terstont cortse toecomet/ als hi ghelaten is/ so moet ghi dvel snidē eñ die ribbē ontdeckē/ eñ die ribbē met instrumentē opwaert leydē/ eñ die toeuallē doen ophoudē/ daer na heelt de wonde ghelijc andere wondē/ zijn voedinge moet zijn ghelijc dē ghenē die apostuenē hebbē in de side/ tot dat de cortse eñ die toeuallen af gedaen zijn.

Vanden ghebroken armen.

Die armpijpē wordē menichmael dweers gebroken/ hoe die brekinghē naerder den iuncturen zijn/ so si swaerder te ghenesen zijn. Ist dat ghi bekent den brueck der pipen/ soo doet hē eenen knape houdē met beydē handen die scouderē begripende dat hijt also houde/ dat noch ter eender noch ter ander siden hellen en mach/ eñ ghi moghet voor den sieckē staen met uwē handē ouergripende eñ roerēt lichtelijc herwaert eñ derwaert/ tot dz ghi dat gheluyt vandē beenē hoort/ eñ ghijt met tastē opē baer hebt bekēt die gebrokē stede eñ dese ondsoeckinge heuet stede/ als geen deel vā tgene datter gebrokē is/ en helde tot geender sidē waerts/ so suldi in de stede een dalinge sien/ eñ in dāder side een ouernaturelike wtkikinge/ als ghi dit bekent so hebbet alle dinghē bereet die orbaerlijc zijn tot uwer bindinge/ eer ghi beghint. Daer by so maket eerst effene werck eñ wel vast gemaect/ eñ genettet in heetē watere/ indē wenter/ eñ indē somer/ in coudē/ dat water suldi dā wt douwē/ eñ hebt gereet die olie vā roosen/ eñ tdetensijf vā bolus van armenie/ eñ twee lange bindels vier vingers breet/ eñ tlederkē/ dye aendē arm moeghen om ghaē. Eñ een starcke koorde/ die omme sal ghaen/ die beter plat is dan ront/ eñ cleyne subtile roedekens vā droogē houte/ eñ vliederē pipen/ door

 Die Chirurgie.

die welcke die roedekẽs gaen/ Eñ bereydet uwe sa-
ken aldus/ so leydet ledt wed/ soo ghi lichtelijcst mo
get. Dan nettet eẽ pise lijnwaerts in olie vã roosen
eñ een luttel wits vandẽ eye wt geduwet eñ legt die
sonder middel op die huyt/ Eñ legt op die pise eẽ an
der groote/ dat si alle de broke houde ouergaẽde/ eñ
een cleyne/ dweers vã beydẽ sidẽ van tghebrokẽ/ eñ
legt daer op eẽ kussekẽ vã wercke wel effen gemaect
genettet int witte vãdẽ eye. Eñ bint dit al mz eenẽ
bant.iiij.vingerẽ breet eñ lanck genoech/ soo datmẽ
daer mach makẽ vele inwindingẽ/ duwẽde meer op
die gebrokẽ stede/ eñ hoe ghi verder vãt gebrokẽ zijt
so maect de bindige slapper eñ naeyt teickẽ dõwin-
dinge/ so dat deerste eñ ondſte wijndinge genoech si
ter ouerster eñ ter achterste/ eñ op dese wijndinghe
legt.i.andꝛ plaester vã wercke alleẽ in water ghenet/
eñ wtgeperst sondꝛ eenige medicine Eñ op de cussens
so strect die spalkẽ uwe coordẽ mettẽ pijpen/ die mil-
delikẽ sluytẽ/ eñ op die roedekẽs/ so moet gaẽ door
die pijpẽ/ dz die bindinge niet en ontbinde. Nochtãs
so merct/ die persinge diemẽ in dese stede doet/ eñ de
ser gelike/ isme schuldich te doẽ bi mate/ eñ niet also
stijf/ dat die stede swart worde/ oft dat tledt zijn ghe-
uoelen verliest/ daer zijnder diet soo vastẽ bindẽ/ dat
die beroerẽde geest niet tottẽ lede en can gecomẽ/ eñ
als si sien die stede geswollẽ/ soo vragẽ si dẽ sieckẽ vã
zijnder sweeringe/ eñ si meynẽ dat die persinge hẽ goet
is/ eñ si en sorgẽ niet voor dye sweeringe/ eñ latẽt al-
so tot dat al tledt geuult is/ eñ dã wt des lets corrup
tie so wort dye leuẽde geest gedoot. Eñ daer af coẽt
cortse oft crãpe/ waer af datter veel steruen/ eñ als
ghijt siet so ont bindet tledt haestelijc/ eñ helpt hẽ/ so
ghi hebt it generael cap. eñ op die gebrokẽ stede ter
schouderẽ waert/ so saluet met.i.defensijf vã bolus
armeni. Eñ ist sake datter gheẽ quade toeuallen en
comẽ/ als onuergãckelike sweeringe oft ongeuoeli-
ke/ oft apostuenie/ oft iũctuere/ so en ontbindet niet
voor dẽ.x.dach indẽ winter/ eñ indẽ.v.dach indẽ so-
mer/ dã õtbindet soetelijc/ dz ghi tledt niet en quetst
noch en beroert dz gebrokẽ. Eñ ist wel so bindet we
der alst was te vorẽ/ eñ alst wel genesen is/ so net ter
werck in wermẽ wijn/ eñ bindet omtrẽt tledt. Eñ is
dat sake dz nadꝛ volmaecter heelinge/ in eenige stede
des beroerẽs harthept blijft/ die harthz suldy afdoẽ
metter leerige die ghi hebbẽ sult indẽ antid. Die bee-
nẽ vandẽ armẽ/ wordẽ ondwilẽ beyde gebrokẽ/ ende
ondwijlẽ deẽ alleene/ nochtãs so wedleydtse eñ bint
se/ eñ houdt alle die dingẽ die wi daer bouen leerdẽ/
ist sake/ datter maer een alleẽ en wort gebroken/ soo
en hebdy gheẽ spalken vã doẽ/ wãt dat geheele been
onthoudet wel dye bindinge/ eñ tgebrokẽ beẽ dz tot
geenꝛ sidẽ en mach wãdelẽ/ Vã gebrokẽ schenckelẽ

Is de scinckel gebrokẽ wort/ de meester
neme tbeẽ in die hãt/ eñ taste waer dat
been gebrokẽ is/ ist ondꝛ dye knie/ so sal-
mẽ dẽ sieckẽ op.i.tafel settẽ in eẽs mãs
schoot/ eñ strickẽ hẽ.i.dwale aẽt been õ
der die knie/ so dat si heeft.ij.lãge eyndẽ aen elcke si-
de.i.eñ dier gelijc.i.benedẽ aendẽ encke/ ofte aenden
voet weder dat die brekinge hooge is oft ned/ eñ die
man die dẽ sieckẽ indẽ schoot houdt die sal dẽ siecke
ouergripẽ aẽ beyde sidẽ.i.eynde vandꝛ dwalẽ die on-
der aen die knie gestrict is/ eñ houdẽ die starckelijck
Eñ dier gelijc sal.i.ander mã sitten ten voeten/ ende
sal die dwale ooc houdẽ/ eñ si sullẽ beyde gelic treckẽ
eñ dye meester sal zijn handẽ vã binnẽ sinecren mẽt
olie vã roosen oft andꝛ vetheden/ om dat te saechter
soude gaẽ/ eñ hi salse strijkẽ daer ouer douwẽde/ soo
dat tledt wedꝛ keere tot zijnꝛ stedẽ/ dz dicwils geluyt
gheuet/ eñ datmẽt wackele tusschẽ die handẽ/ want
ouermidts dye wackelinge ten ware datter eenighe
scaelgiẽ warẽ/ die soudẽ daer bi vergaderẽ aẽt groo-
te beẽ/ eñ in deser manierẽ so wort die dwale aẽ dye
schenckele bouẽ dye liesschẽ eñ dandꝛ ondꝛ tgebroken/
eñ ghi moecht dit doẽ i de selue maniere die wi vãdẽ
armẽ seydẽ/ eñ mẽ salt beẽ in.i.lade leggẽ/ oft so wij-
selijc/ dat niet en mach ontswingẽ. Eñ dye siecke sal
op sinẽ rugghe ligghẽ/ tot dat die kuere voldaen is.

Van beenen inwaerts ghebroken.

LEt geualt ondꝛ wijlen vã vallẽ oft vã slaẽ/ dz
die morwe subtijle ledẽ ghequetst worden/
als die kaken in sommige kinderẽ/ tbeen vã
haeren armen/ eñ van haerẽ knieen/ dat si voudẽ son
der breken/ eñ om die weder te leyden so suldi aldus
doen. Sijnt dye kinnekackẽ/ so suldy doen in uwen
mõt uwe hãt/ eñ uwẽ vingere eñ douwen wtwaert
so wi seydẽ in die brekinge/ eñ dandꝛ hãt so besmeert
met termẽtijn/ oft pecke/ douwẽde soetelikẽ vã buy-
tẽ lichtẽde haestelijc/ op dat selue dat in die ribbẽ/ oft
in die brekinge der kniẽ/ eñ vandẽ armen/ so bindet
met eenꝛ bindinge/ daer toe moet starkelijc gespalct
zijn/ eñ rechtẽde die voudinge/ soo dat al gebondẽ is
heyt om dat ledt te rechten toetreckẽde met zijnder
groothedẽ tledt eerst niet waterẽ gestoeft/ daer in is
gesodẽ camille/ heẽsel/ lijnzaet/ fenigriec/ ende saluet
met olye vã leliẽ/ oft gãse smout/ oft hinnen smout
wãt het is seer goet/ het is dicke geproeft. Eñ aẽ die
side vandꝛ voudinge/ so legt.i.yuorine lẽmele/ oft vã
dẽ been vã oliphantẽ/ oft vã yuorinẽ kam/ oft eenich
andere sodanigẽ/ wãt wter virtuyt vãden yuore/ so
wort tbeẽ toe getrockẽ/ eñ also nemet deerste forme
Tbeen wort in des mẽschẽ lichaẽ gheuoecht metten
beenẽ/ in eenich vã desen.iiij.manieren. Deerste met
tandelike insaginge/ so dat deenẽ tant vandẽ.i. dee-
le gaet in dye ydelinge tusscẽ.ij.tandẽ vandẽ anderẽ
deele. Gelijc dat doẽ dese tafelsniders/ als si wit hou
te eñ spart te gadꝛ sagẽ/ Itẽ die beenen vanden hoof-
de wordẽ geuoecht met een andꝛ maniere/ wãt in ve-
stinghe deens beens int andere/ als die tandẽ in dye
kakẽ/ Tderde bidꝛ vergaderinge des beẽs mettẽ bee-
nẽ/ als die beenẽ vandꝛ borst. Ten.iiij. by die bindinge
des beens metten beenẽ/ midts een bindinge/ dat.i.
ghebroken lichaem is seer ongeuoelijc dat wten bee
nen ghaet/ ende die vergadert/ des welcken Anatho
mie ghi bouen hebt zijn hulpe. Dese achterste
vergaderinge des beens metten beene/ is properli-
ken oft eyghentlijcke gheheeten iunctuere/ Dat een
been mach worden beroert sonder beroeringe zijns
geselschaps oft naesten beens/ want dit consenteert
die brekelijcke bindinghe/ ende omtrent dese achter-
ste iunctuere/ so mach worden ontstellinghe alleene/
ende omtrent die ander iunctuere luttel. Maer daer
mach worden openinghe/ ofte scheydinghe/ ende wt
die iunctuere coemt oock sommighe verstooringhe
des ledts/ dye welcke is gheheeten gheen volmaec-
telijcke ontsettinghe.

Hier na volcht een tractaetken/ van
der paerden Chyrurgie.

 ¶ Die Chirurgie.

Hier beghint een
Tractaet om dye Paerden te meeſteren.

Al iſt datter boecken zijn int latijn eñ ander talen/om die paerden te voedẽ ende te meeſterẽ/ zeer geleert eñ conſtelijc gemaect/nochtãs ſal ic hier int corte ſommighe beproefde ſtuckẽ ſtellen/dye tot tvoorſeyde dienẽ/ende int kuererẽ goet zijn bevondẽ tot dienſte den ghenen die des behoeven ſullen.

¶ Ten eerſten een purgatie voor die paerden.
R. Glarie/dats/lis vã over zee oft blaw leliẽ/ ſtootet die/ eñ gheeftſe den paerden te drincken in ſoete melck.

¶ Van geſwollen gemechte der peerdẽ.
Item voor paerden die tgemechte geſwollen hebbẽ ſalmen oudt leem nemen/ eñ temperent met water eñ daer mede ſalment beſlaen/eñ daer na ſalment beſlaen met ſemelen eñ droeſem van wine.

¶ Teghen der paerden quetſinghe.
Item teghen de quetſinge der paerden ſalmẽ gebrãt ſout nemen/ende leggent in die ghaten.
Men ſal ooch een plaeſtere maken vã ghesodẽ heeſt eñ vã terwen zemelen eñ berghẽ ſmeer / eñ droeſem vã wine eñ ſmiltent al te gader / eñ leggent ſoomen heets mach op tghequetſte.
Item paerden dye aen de voeten ghequetſt zijn / ſalmen boonen ſieden/eñ doẽ daer ſmout in/eñ mẽ ſalt ſtampen/eñ ghieten die boonen in eenen ſchoen/ eñ ſetten des paerts voet daer in.
¶ Item den paerden dien die hoeven gebroken zijn/ ſalmen Wierooch eñ wittẽ arpoys/eñ Was eñ roet eñ ſwinen ſmout eñ ſolpher ſtampen/ende wallet al te ghader/eñ ghietet in eenen aerdenẽ pot/dã ſalmẽ die hoeve daer mede ſalven/ eñ houdẽ die voeten ſo men droochtſte mach.
¶ Item den paerden die crampich zijn ſalmen mãs vrine al verſch ſieden/ ende daer mede ſalmenſe waſſchen ſoomen heets mach.
¶ Item tegen dye rudicheyt der paerden / ſalmẽ een ſtarcke looge maken/ eñ waſſchẽ dat paert daer mede/ eñ latent dã wintdrooge wordẽ / dã neemt verſche botere oft ander ſmout/eñ ſiedet in een panne/ eñ wat ſolphers eñ wittẽ honts ſtront ſuldi tot pulver brãden eñ wrivent in ſtuckẽ/ eñ worpent ſom in dat ſmout/eñ houdet dat andere/ ſoo ſalmẽ .iij. dagẽ oft .v. daer mede ſalven alle dage eens/ daer na ſalmẽ dat ander pulver nemẽ/oft pewers gheuleeſcht ware ſtroeyet daer op.
Item tegen den levendẽ cramp/ Oetmoede daer op geleet al heet eenẽ nacht/ daer na ſalmẽ nemẽ ſmout ſeem eñ crijt/ſchavent eñ makent dicke / eñ legghet in eẽ ſcherf eñ maect daer af .i. plaeſter/ eñ legget op den crampe eenẽ dach eñ eenẽ nacht. Daer na neemt ſolpher eñ knoppelkẽs vã weede beyde te ſamẽ / eñ dan ſalment ſtroeyen in die wonden.
Itẽ paerden dye egelvoetich zijn. Neẽt quicſilver eñ ſpaens groen ende berghen ſmeer.
Itẽ paerdẽ die quade gatẽ hebbẽ int been oft in dye voetẽ/ men ſal nemen dat witte vãden eye ende dat roet voor eenen oven / dat ſalmen te gader menghẽ ende maken een dicke plaeſter Ende mẽ ſalt alle daghe vernieuwen tot dat ſi ghenesen zijn.
Itẽ paerdẽ die dye darmẽ wthãgen legt daer op dat ingewãt vã eend hinnẽ al heet/ Eñ iſt dat dye wõde blaſet legget daer op al heet eens ſchaeps looſe.
Item water op paerden oogen / Neemt Coperooſe atriment gheſtooten ende in een eye/den dodere wt gedaen/ende dat water wt ghewronghen.
Itẽ hier toe gedaẽ water vã venckel vlieder eñ geel wortel/eñ daer die ooghen mede gewaſſchen.

Voor luyden die vã binnen gequetſt zijn.
Neẽt cõſilie de greyn diemẽ heet maliſſie eñ wege breede bladere eñ centorie/ eñ ſiedet dat in eenen pot waters op die helft/ ende wat gheſtootẽ claret door eenẽ doeck/ Dã neemt bolus terra ſigillata mãmie walſcot elcx .i. loot/maket tot poeder / dan doetet in uwẽ dranck/ drinct daer af tſmorgẽs eñ tſavõts een gelas al warm/ Tis goet die mediane eerſt ghelaten eñ dat lichaẽ gepurgeert.

Tegẽ quetſinge vã vallen ofte vã ſlaen binnẽ geheeld huyt / Neẽt ſeem eñ alſo veel souts eñ .i. deel oliẽ vã olivẽ ſiedet te gadẽ tot dattet dick wort/legghet op eenẽ doeck op tſeer.

¶ Hier na volcht vãden wondẽ der ſchipluydẽ.

¶ Hier beghint een Tractaet van dye kuere der wonden der Schiplupden ende der Crijgers/ wt dye

copendiose practike der Chirurgien vergadert van Joanne de Vigo van Genuen/ voortijts Julij des tweesten paus/ daer na Sixti.T.S. P. ad Vincula Cardinael der hepliger Roomscher kercke des Cancelliers stadthouders Chyrurgijn.

WAnt der sciplupdē eñ der crijgers lichamē gemepnlijc vrome zijn vā naturē/ eñ gewoone met luttel arbepts/ so dat si noch wint/ noch regen/locht/sonne/ hōger/dorst/wakinge seer vele sparē en mogē. Eñ daerō moet haer kuere haer lupd natuere eñ leuē/bequamelijc daer toe gemaect wordē. Daerō tot den wercke der practikē comēde/ sullē wi segghē ist dat gheualt dat alsulcke lichamen int hooft ghequetst wordē so salmē die tracterē so dat bouen ghesept is/int cap. vā dye kuere der wondē des hoofts/ te wetē/met een cerote capitael/met leuēde watere/ eñ puluere/Auicen. Maer ist dat die voorß. lichamē in die iūcturose plaetsen ghebuert gewont te wordē met grooter wondinghe/dan salmē (die plaetse eerst ghecauteriseert) met termētijn eñ olie vā rosen/met lichter cauteriseringe salmē die wōde terstont naep en ten nederstē waerts den mont latēde/ op dat dye dracht der materiē daer wt mach ghesupuert wordē Daer na binnē de wondē salmē legghē wat met olie vā doderē vā eperen/ oft olie vā pperitone met also vele claere termētijns. Een vnguente daer bouē onse magistrale basilicū in een breedere pise daer bouē gegeuē is eē die alrē beste medicine. Eñ als dē dracht gewassen is/so leetmē daer op/in die plaetse vā olie ppericonis eē mondificatijf vā sirope roosaet seer bequamelijc. Eñ ooc een plaestere vā boonen/dwelcke goet is tegē tvoeteuel/eñ den weedō der lacertē/den crāp tottē.xi.dach met.i.breede pise geadministreert in desen val/is (geloouet mi) een thoōbaer tegēwoordige eñ eerweerdich remedie. Des gelijcs/ist dat die wonde is mettē verlies ŏ substātie/ mettē voorß.instrumēte de plaetse des ledts geraect gecauteriseert salmē die kuere eyndē so daer af in zijn eygē cap. gesept is/Maer indē vleeschachtigē wondē/ salmē die deelē wasschē met leuēde watere/eñ puluere daer in doē eñ aloes eñ mirre eñ Basilicons vnguēt dat magistrale nuttelijc eñ nootlijc is. Maer in dye wondē die int nedt vanŏ borst/eñ die doorgaē tot indē buyc so wat wondē dat zijn vandē voorß. plaetsen/met leuende watere eñ aloes met mirre tsamē met ceroto vā minio/is hier toe seer goet/is ooc goet optē buyc eñ borst/met dese plaestere. R. Boonē meel.ij.pont/ gesifte semelē.i.pōt met sops genocch/eñ luttel wit wijns/een luttel waters: tot dattet geheel stijf is: doē de int eynde des siedinge olye roosaet/camille/dille. aā.℥.i.ʒ. Ten lactstē haer leuē voor haer etē eñ dranc sullē si etē capuynē vleesch eñ die haerē loop loopen als dat nuttelijc geschiedē mach. Eñ dit houde ick v genoech te wesen/byō hulpē Gods/wiens naē gebenedijt si. ☞ Een cerotū tot alle wondē eñ sweeringē te genesen/so wi dat beuondē hebbē. R. verckens smeer.ij.pōt/eñ.i.ʒ.tvet vā eenē kalue.i.ʒ.pont/wel rieckēde oliē vā roosen.iij.pōt eñ.i.ʒ. kalck driemael gewasscē met gherstē water.xv.℥.wegebree watere iij.pōt. Latet al tsamē siedē tot dat water al versodē is. Daer nae salmēt clinsen eñ starckelijc wtdrucken. der wtdruckinghe salmē toe doē ghewreuē ceruse.ij. pōt eñ.i.ʒ. Mē salt al tsamē latē siedē eñ roerēt met eenē stock met.i.sacchte vier/drie vren lanck. Dā salmē daer toe doē den claerstē termētijn.vi.℥.wit was genoech eñ latent weŏ een luttel siedē eñ makē eē cerote also stijf ghenoech/ Daer na salmēt vandē vyer brengē eñ lep dēt met eenē stoc tot dattet law worde eñ gebruycket in alle sweerē bisonŏ in die ghene die swaerlijc cōsoliderē/wāt zijn werckinge/gelouet mi is wonderlijc/eñ meest als daer een supueringe ghemaect is mettē puluere tquaet vleesch wechghedaen

Ist dat een wonde ghemaect wort met eenigerhāde bussenghescut. Dan salmē die wonde cauteriseren met vlieder olie/ oft lijnsaet olie alleene/na malcanderē/daer na drie daghē salmē die wonde vullen met dat vnguēt vā egyptē/so wi dat bescreuē hebbē sonder Arsenico/also. R. sirope roosaet.i.℥. sirope mirtini.aā.ij.ʒ.mēget eñ.iij.dagē salmēt daer mede crauwē/eñ desgelijcx salmē ooc doē/ist dat de tōge ontvel let is vander materie comēde vā souter catarre. Des gelijcx salmē ooc alle dage op alle ledt/ om des perikels wille vandē cāckere/eñ dā salmē veel dagē lāck doē dese nabeß. plaester. R. boonē meel/garstē meel lupinē meel. aā.ij.pōt/alssen sap/eppē sap/scabiosen sap.aā.ij.℥ met sapa genocch eñ barbiers looge. Latet al tsamē sieden tot dat stijf is/eñ ghebruycket tot tvoorß tottē.xiiij.dage toe/oft meer ist vā noode/eñ tottē.iiij.salmē tvoorß.vnguēt vā egyptē besighen/ Daer na salmē die plaetse supuerē eñ vleeschē/eñ litteekē/so dat voorß.is Mē mach oock desen dranck nemē die tegē alle fenijn goet is/eñ bysonŏ tegē des rasende hōts eñ cēs serpēts aspis beedt. R. tormētille/ diptani/cardi benedicti.aā.i.℈. drakele Gali.ʒ.ʒ.sof fraēs.ij.granē saets citri.ʒ.℈.smiraldi.i.graen/doronici.i.ʒ.sulcker sirope/buglosse.aā.vi.ʒ.wijns van granatē/ wel rieckēde wijns middelbaer wijns.ana ʒ.ʒ.mēget eñ mē salt dē pacient geuē/wāt zijn werckinge is goddelijck/tegen alle beedt eñ teghē die peste te preseruerē eñ remēdie. ¶Vandē purgatien der ghenē die tschepe varē/die clisterē/eñ suppositorijē.

DIt zijn die purgatien dye welcke die chirurginē/die tschepe varē int purgeren der schipuaerders lichamē de metter cortse beswaert zijn/ende eerst ist dat die cortse is dye tertiane dat is ouer den derdē dach/so moetmē dat digestijf also ordineren. R. Sirope van sulcker simpele/sirope vpo-

laet eñ vã tsap vã endiuie.añ.ß.℥.water vã endiuie/ vã violettẽ/buglosse.añ.ß.℥.menghet. Maer ist dat die cortse colerijc is menginghe der grouer flegma/ maket also.℞. Sirope vã sulcker simpele oft vandẽ twee wortelẽ met azijn/ sirope vã tsap van endiuie/ huenich roosaet geclinset.añ.ß.℥.water vã endiuie/ buglosse/eñ lupulorũ.añ.i.℥. ¶ Een digestijf teghen die dagelijcsce cortse vã sanguijnẽ materie ghecomẽ/oordineertmẽ also.℞.Sirope vã sulckere sap endiuie/eñ violaet.añ.i.ß.℥.boragie water/endiuie/ violettẽ ana.i.℥.mẽghet. ¶ Een digestijf tegen die arghe cortse/die bi die schipuaerders heet/die duerẽde cortse/oft la febre mata/oordineertmẽ also. ℞. sirope vã sulcker sap/ sirope vã tsuere vã citrisp/van endiuie.ana.i.ß.℥.buglosse water/ sulckere watere/ endiuie watere.añ.i.℥.menghet. ¶ Een purgatie dye de colerike cortse mindert/ diemen voor den.iiij. dach nemẽ sal voor die boerẽ/diemẽ alsoo maket.℞. wtgecorẽ casie.i.ß.℥.diaprunis niet solutijf.vi.ʒ.met suyckere salmẽ bollen makẽ/oft met endiuie watere eenẽ cortẽ dranck eñ doen daer toe sirope violaet.i.℥

¶ Een purgatie voor die edelinghẽ eñ teere personẽ ℞.mãne electe casie.añ.ß.ʒ.eñ menghet met endiuie water/violettẽ/eñ buglosse/salmẽ eenẽ cortẽ dranck makẽ/doende daer toe sirope violaet.i.℥. als den.vij dach voorledẽ is metten voorß. digestiue alle daghe ghenomẽ/ als die materie verteert schijnt.

Een purgatie ontwortelende voor die arme maectmẽ also.℞.Casie diacatoliconis.añ.i.half.℥.electuarij rosaet Mesue.ij.eñ.i.half/tot.iij.ʒ.toe.ist vã noode met een gemeyne siedinge salmẽ eenẽ cortẽ dranc makẽ/doende daer toe sirope violaet.i.℥. ¶ Een purgatie voor dye rijcke eñ edele oordineertmẽ also. ℞.Casie manne electe.ana.i.half.℥. oft voor de casie diacatoliconis.vi.ʒ.electuarij roosaet Mesue.ʒ.eñ.i. half/oft daer voren diaprunis solutijf/ oft electuarie vã psilio.ʒ.eñ.i.half/ reubarbari electi eñ inghegotẽ naerder comst.ʒ.eñ.i.half menget/met ghemeynder siedinghe/salmẽ eenẽ drãck makẽ/doende daer toe sirope violaet.i.℥. Maer ist dat die materie die de terciane maect is met oueruloet vã grouer flegma/ dye purgatie sal also wesen.℞. Casie diacatoliconis.añ.℥.eñ.i.half/diafiniconis.ij.ʒ.eñ.i.half/electuarie roosaet. Mesue.i.ʒ.menget/eñ met een gemeyne siedinge salmẽ eenẽ cortẽ dranc makẽ.Itẽ totter seluer ingeuinge zijn dese nabeschreuẽ pillẽ goet.℞.Pillẽ aggregatiue/ pillẽ vã reubarbare.ana.ʒ.eñ.i.half/met sirope roosaet/men sal daer.v.pillẽ af makẽ/eñ men salse indẽ dageraet gheuẽ/oft.ij.vren na dauõtmael/ ist datmẽ thooft wilt suyuerẽ desgheliјcs masticine pillẽ/doẽ vele in desen val tottẽ propooste. ¶ Eẽ purgatie die gedurige cortse mindert maectmẽ aldus. ℞. Casie.x.ʒ.diaprunis niet solutijf.ʒ.eñ.i.half/ met suyckere salmẽ bollẽ makẽ/oft met Endiuie watere eñ sirope violaet/soot voorß.is eenẽ cortẽ dranc Oft maket also voor die edelẽ.℞.Casie mãne electe.ana. vi.ʒ.diaprunis niet solutijf.ij.ʒ. eñ met endiuie watere salmẽ eenẽ drãck makẽ. Als die.vij.dach ouerledẽ is/eñ mẽ gelatẽ heeft indẽ.ij.oft.iij.dage/byd nootsakẽ d saluingẽ/die ontwortelẽde purgatie/als die materie schijnt verteert/door die vrine salmẽt also oordinerẽ.Neẽt tamarindorũ.iij.ʒ.casie diacatoliconis.añ vi.ʒ.electuarij de psilio.ʒ.eñ.i.half/menget/eñ met.i. ghemeyne siedinge salmẽ eenẽ cortẽ dranck maken. ¶ Eẽ purgatie verminderẽde in dye argecortse/alsmẽ gelatẽ heeft int begin/als cracht eñ suddõ dz toe latẽ/salmẽt also ordinerẽ. Neẽt mãne electe casie.añ i.℥.diacatoliconis/tamarindorũ.añ.ij/ʒ.eñ.i.half mz water vã buglosse/mellisse/sulcker/ salmẽ eenẽ drãc makẽ. Oft maket also.Neẽt diacatoliconis casie.añ. ℥.eñ.i.half/trifere/persikẽ/tamarindẽ.ana.ij.℥.met tgesodẽ d bloemẽ eñ d hertelijker vruchtẽ eenẽ corten drãc.Als dẽ.vij.dach geledẽ is met sinẽ digestiue met bequamelike vdrachlike cracht/eñ als die materie verteert is/die alle die humorẽ sond ondschilt moet purgerẽ/moet vãdẽ medicijn ind manierẽ nabeß. geoordineert wordẽ/wãt so Auicẽ.in zijn.vij.colliget cap.vã die õtstekinge d ledẽ die de pestilẽtie hebbẽ/en moetẽ met ghene specerie gesuyuert wordẽ/die maer.i.materie alleẽ en hebbẽ te pdelẽ/ maer sond ondschilt alle die humorẽ pdelẽde/wãt so hi dat seyt/dat alle den hoop des bloots schijnt gecorrũpeert te wesen/welcke specerie mẽ also ordinerẽ sal.Neẽt diacatoliconis vi.ʒ.electuarij diacasie.℥.eñ.i. half electuarij rosaet.i. ʒ.trifere/persikẽ/ diafiniconis.añ.ij.ʒ. met tgesodẽ d bloemẽ eñ hertelike vruchtẽ salmẽ.i.cortẽ drãc makẽ

Clisteriẽ/die de chirurginẽ in dese cortsen gebruyckẽ moetẽ/viermael ter wekẽ/maectmẽ also. Neemt vleeschsop/ist datmẽt vint.y.põt/ oft daer voor gesodẽ maluwe/garste semelẽ/violettẽ/huenich/violaet. ij.℥.eñ.i.half.ij.doderẽ vã eyerẽ/olie violaet/voor die teed personen.ij.℥.eñ.i.half oft daer voor ghemeyne olie voor die boerẽ.i.luttel souts. Desgheliјcs onder wijlẽ voor die clisterie machmẽ suppositoriẽ gebruyckẽ. Dat suppositoriũ mellis/dats vã huenich maectmen aldus.Neẽt.iiij.℥. huenichs latet siedẽ roerẽde met.i.stocke/tot dat dicke worde/mẽ sal daer af maken suppositoriẽ gelijc cleyne keerssen/die hãden gesmeert met olie wentelẽse op de palm vand hãt/ Eñ wildy dat si starcker zijn van wercke/ doetter toe salgẽme.ij.ʒ.benedicte simplicis.℥.eñ.i.half/prios pisticiэ/eñ gheincorporeert int eynde d siedingẽ.v.ʒ. Ofte maectse also wise vondẽ hebbẽ. Neẽt die wortelẽ vã prios versch gebrokẽ.i.põt camillebloemẽ/mellilotẽ dille.añ.i.m. wittẽ saponis op cleynste gesnedẽ.i.℥. hooch maluwe wortel.i.half põt/cartami/polopodij gebrokẽ:venckel soete añ.x.ʒ.comijn.iij.ʒ.sal gẽme.v ʒ.ghemeyn sout.vi.ʒ.latet al tsamẽ siedẽ met.v.pont regẽwaters/op die helft/dã salmẽt clinsen/ dwelcke gedaẽ met suycker met coriand/eñ dye voorß.siedinge/salt.i.rõde cõfectie gemaect wordẽ gheliјc groote pillẽ/vandẽ welckẽ voor.i.suppositorie die voorß.iij oft.v.nae malcãderẽ salmẽse in doen/wãt si zijn van wondlikẽ wercke eñ sond vdriet leydẽ si die ghisten wt/doẽde haer werck.Maer dat Epithima oock in desen val voor therte oordineertmẽ also. Neẽt roos water/melissie water/buglosse watere.añ.vi.℥.wijn vã granatẽ/wel rieckẽde wijn.añ.ij.℥. vã allẽ sandalẽ.añ.ij.ʒ. soffraẽs.i.Є.cãphore.ij.granẽ Latet tsamẽ siedẽ.Daer na alsmẽ die gemeyne purgatie heeft/om dẽ weedõ des voorhoofts te stillen/salmẽ opt voorhooft dese remedie gebruyckẽ. Neẽt rooswater/olie roosaet/wijn vã granatẽ.añ.i.℥.dwitte vã.i.ey/mẽget eñ met.i.pise ingegotẽ in dese remedie/heet opt voorhooft geleyt. Eñ lãge sirope voor de hitte d cortse eñ voor dẽ dorst.Neẽt.iij.pont gharstẽ waters/buglossen water sulcker water/ endiuie.añ.i.põt. wijn vã granatẽ.x.℥.met fijn suycker maectmẽ eẽ langhe Juleb. Eñ om dat dese cortsen dẽ appetijt verliesen/ om die crãchеyt der verteerender cracht der maghẽ/

Daer ō heeft dye sirope van suyckerepe in desen val
wonderlike cracht/tot den heere Thomeas des Co
nincs. Itē tot de selue meyninge is dye nabescreuen
cōfectie goet R. Diarodionis abbatistriū sandalorū
ana.i.℥.sirope vā cicoreye/sirope roosaet van die in-
gietinghe.ana.vij.ʒ.i.ß.menghet/oft maket also. R.
Aromatici roosaet. aū.vij.ʒ.ij.ß.diamusci/sirope vā
suyckerepe.ana.i.℥.menget mettē suyckere naer der
cōst/Men sal daer rollekēs af makē. ☞ Een saluin-
ge tegē der magē cranchept/ tot den heere Thomas
tsconincs. R. Olie vā allsene/olie vā roosen/olie ma
sticini.ana.i.℥.allsene/munte/ vlieder squināti/roo-
semaryn.aū.een luttel soffraēs.ij.granē notē musca
ten/groffels naghelē/caneel.aū.i.ʒ. wel rieckenden/
wijns eenē croes/wit was.vi.ʒ. Latet al tsamē siedē/
behaluē twas/tot dat dē wijn versodē is/ Dan salmēt
clinsen eū mettē wasse eū mastice eū een luttel termē
tijns/ salmē een cerote eū een saluinge maken.

Vanden hulpen teghen dat ioecsele ende hitte der hoecken vanden ooghen.

Die hulpē die de hitte eū tioecsele ð hoec
kē der ooghē wech nemē zijn driedley.
Deerste diemē also maect R. Rosenwa
tere/wegebreede water.aū.ij.℥.tsap vā
donderbaert.iij.ʒ.tclare vā eenē eye on
der die gloeyende kolen gecoont/tutie.i.ʒ.eū latet tsa
mē bliuē eenē natuerlikē dach lanck/dan clinset Die
tweede forme is/eū tis een eerlike medicine die in de
sen val nyet weynich en heeft/ eū wort also gheordi-
neert. R. Water rosaet.ij.℥.wittē wijns.i.ʒ.mirabo
lani citrini.ʒ.ß. Latet al tsamē siedē met een opsiedin-
ghe/dā salmē daer toe doē coperoose.i.ʒ. alsment vā
dē viere neēt/eū alst twee dagē lanck tsamē ghestaen
heeft/salmēt clinsen eū in een gelas salment verwa-
rē tot desen remedie. Dye derde forme is/ vnguentū
de tutia/datmē also oordineert. R. versche boter.ij.
ʒ.verckens/speck/tutie bereyde.ana.i.ʒ.menghet eū
in eenē lootenē mortier salment leydē een vre lanck.
Die hulpē tegē dye doncherheyt der ooghē zijn van
sesderley formē/ waer af mē die eerste also maect. R
Epatis ircini.ß.pont/venckel saps/ ozini saps.aū.i.
℥.anthos.ß.m.aloes/epatici.ij.ʒ.groffels nagelē/no-
ten muscatē.aū.i.ʒ. hueniche.℥.ʒ.ß.celidonie water/
rupt water/verbene/roosen water/eertbesiē water.
aū.i.℥.hoenderē galle capoenē eū hanē.aū.ij.ʒ.Men
salt al tsamē incorporerē/eū na dat tsamē ghestaē he-
uet eenē natuerlikē dach/salmēt in een ghelasen vat
stellē/eū naeder const salment wt leckē/eū in een wel
ghestopte vat salmēt bewarē/wāt dese distillatie/sal
alle duysterheyt der ooghē verbeterē. Dye.ij.forme
is hiera Constātini/ghenomē.ij.vrē na dauōtmael.
Dye.iij.forme zijn dye pillē ghehectē/ Sine quibus
esse nolo/dats/Sonder die welcke ic nyet en wil we-
sen/daer na si beterē tghesichte/die welcke hebbē dē
naē/sonder de welcke/Dat selue doē pillule lucis ge-
naēt. Die.iiij.forme is stupt water/celidonie/eufra
gie/berbene/eū roosact/tsamē gesodē met een luttel
suyckers eū een luttel aloes epatici/ eū een luttel sof-
fraens. Die.v.forme is eenē strick aenden hals ghe-
maect. Dye.vi.forme is een fontenelle gemaect opt
coronael met viere oft een ruptorio de capitello. Dat
regiment des leuens moet wesen/so daer in zijn eygē
cap.vandē ooghē gheseyt is/ daerom salmē daer toe
loopen/want het helpt hier toe.

Een capittele van die dracht eū ettere in dye rocken der ooghen ghehouden/die rechte Obtalmie.

Die Chirurgie.

Die hulpē die totter wtwaseminge eū yde
linge der materiē die ghehoudē is tusschen
dē corneā dats den horn eū die cōiunctiue/
zijn vā vier formē/Die eerste tghesoden mucilagina-
ta/diemē alsoo maect. R. Suyuer gharste.i.m.saets
citoniorū.i.ʒ.gheheel fenigrieck.i.℥.wortelē van bu-
glosse.℥.ß.Latet al tsamē siedē met waters ghenoech
tot dat si crighē een mucilaginose forme. Dye twee-
de forme sal wesen een plaestere vā appelē diemē also
maect. R. Die spise vandē appelē onder die koolē ge-
cooct.iiij.℥.eenē doder van eenē eye/ vrouwē melck/
die mucilaginē voors.ana.℥.ß. Latet al tsamē sieden
met eenen sachtē viere/tot dat dicke wort. Die derde
forme is vrouwē melcke/met.i.luttel suyckers candi
Die vierde forme is een colliriū datmē also ordineert
R. Sieph albi sonder opio.i.ʒ.sieph van wieroock.i.
ϵ.rooswater.i.℥.i.ß.menget/ eū naeder const salmē
van allē een colliriū makē/ Wāt dese hulpē als na be
schreuen gheadministreert/verteerē si die materie in
die rockē der ooghē. Indē eerstē salmē legghē die mu
cilago binnē die oogē tsamē met die plaestere voors.
met een breedere pise/Eū als dan die dracht beghint
te verswindē door beyde dese hulpē/dan salment ad-
ministrerē met suyckere sommige dagē/om die ma-
terie bequamelijck af te veghē. Ten laetsten/als ghi
siet dat die materie ghesuyuert is/Dan is dat colli-
riū dye fijnste medicine/dwelcke in dye laetste forme
gheordineert is/om die versweeringe te ghenesen.

Een Cap. van die tranende Fistule eū haer kuere.

Het gebuert dicwils in dye tranende Fistule
der ooghē ettere te spruytē/ende dat om dye
verhoudinghe der catarralen materiē comē
de vanden hoofde/oft om die subtijle dracht eū wate-
rachtighe aldaer verhoudē/wt welcke ṽhoudinghe/
dye flegmonike materie pleech dicwijls te spruyten/
Om die welcke flegmone te ghenesen/isser van noo-
de een maturatiue medicine met dye stillinghe des
weedoms in ontstekinge/Die welcke men also ordi-
neert. R. Appel spijse onder heete asschē gecooct.iiij.℥
maluwē bladeren ghetemsset/ eū int sop vā vleesche
ghecooct.ij.m.gharstē meels.ij.℥.den doder vā eenē
eye/vrouwē melck.℥.ß.menget/eū naerder const aēt
vier salmē een fijne plaester af makē/ dits dicwil dye
flegmon met die stillinghe des weedoms niet cleyne
Ist dat die natuere die rijpinghe procuren wilt/so ver
bindt sise Totter seluer meyninghe is macht goet de
indoppinghe der pijsen in vit ghecoocte ghedaen.
Nv wi gesiē hebbē die vā die hulpē die de flegmonē
rijpē/der welcke pleech te volgē.i.tranige fistule Nu
sullē wi besiē vandē hulpē die tegē die tranige Fistu
le doē/Die welcke als si sonð verderuinge vā beenen
is/is vā vier formē/Deerste is dat puluer dat douer-
uloedige vleesch wech doet. De.ij.is dat vnguent vā
minie. De.iij.is alluyn water. De.iiij.is een colliriū/
aldus. R. Rooswatere/water vā bloemē vā mirius/
ist datmēse vindē mach.aū.i.℥.aloes epatici.i.ʒ.groef
fels nagelē gebrokē.ij.granē/wittē wijns.℥.ß.tutie/
witte sieph sonð opio/mirabolani citrini.aū.ʒ.ß.mē
ghet eerst/datmē brekē sal eerst gebrokē.ij.vrē tsamē
bliuēde/dā siedet opt derdēdeel/daer nae clinset/dan
houdet in.i.gelas/wāt men moet gebruyckē na dat
die fistule genesen is/om de vochticheit te droogē die
tottē hoeckē ð ooghen loopē/Die ander twee voors.
hulpen moetmē onderwijlen administreren in stede

vant puluere/doẽde daer in huenich roosaet/tot dat die fistule gesuyuert is/Ten laetstẽ om die stramẽ te reynigẽ allupn water met vnguent vã minie voorß. geeftmẽ nutteliick Mer ist dat die fistule vã deser ste de is met verderuinghe des beẽs/als die plaetse eerst mettẽ puluere verbreydet is/oft met eẽ spongie/oft met die wortel vã diptanus/dã salmẽ tverdorvẽ beẽ cauteriserẽ door.i.siluerẽ riet met eẽ cleyn cauterie lenticulare/dã salmẽ tbeẽ doorstekẽ ghecauteriseert tot act hol vandẽ nuese met eẽ viercãte cauterie met eenẽ cleynẽ hookde gelijc eenẽ naghel merckẽde altijt dat de cauterisatie soe niet en ouerul oede/dattet die tranige materie vanđ ooghẽ verwoest/eñ om dat te schouwẽ plegẽ dye besochte practesinẽ te gebruyckẽ voor.i.cautele/eenẽ siluerẽ lepel op alle die ooghe eñ ooch scheel. Als die cauterisatie đ plaetsen gedaen is met tgesodẽ salmẽ kuererẽ metter kuerẽ đ ðbrander sweeringẽ/ Eñ als tgecauteriseerde beẽ buytẽ coẽt/ dwelcke binnẽ.xl.dagẽ pleech te ghebuerẽ/dã salmẽ douerblijfsel vã genesene eyndẽ metter regule bouẽ gestelt vanđ fistule sonđ des beens corruptie/dwelcke genoech sal wesen totter genesinge vã desen.ij.fistulen/door God.

Koffer đ schipluydẽ chirurgie.

N die groote scepẽ/Der chyrurginẽ die tschepe varẽ koffer/met menigerley eñ verscheydẽ simpele eñ gemengdẽ cruydẽ specerieẽ vol zijn eñ verciert/so dat betaẽt/In die middelbaer schepen ist ghenoech dẽ Chirurgijn met hẽ te nemẽ voor haer profitelicheyt mede te dragẽ om die siectẽ te genesen/dese cleyne simpele na beß.eñ gemengde hulpẽ/Maer vã dẽ simplẽ beginnẽde/te wetẽ bolus vã armenieẽ/mirre/wierooch/aloes/draecx bloet/ dese zijn goet voor die brekinge der beenẽ/der wondẽ/eñ dẽ bloet vloet/ Allupn roche/flos eris/huenich/om vnguentũ egiptiacũ te maken. Allupn watere/termentijn/huenich roosaet/ om eẽ mõdificatijf der wondẽ/der sweeren nootlijck. Des ghelijcs int voorß. koffer voor een vnguẽt vã minie/moet hi voor hẽ hebbẽ minie/lit argiriũ auri & argẽti/ceruse/termẽtijn/wit was/eñ ghemeyn olie. Vandẽ vnguẽtẽ eñ cerotẽ/ist genoech mede te dragẽ cerotũ vã Betonica/oft cerotũ vã gũme elimi/eñ witte/eñ sparadrap/tsamẽ met diaquilõ/eñ apostel salue zijn nootlijck. Vandẽ siropẽ/sirope van sulckere simple/ sirope vã endiuie sap/eñ vanden.ij. wortelẽ sonđ azijn eñ huenich roosaet eẽ luttel is genoech mede gebrocht. Vandẽ waterẽ isser des gelijcs endiuie water bequaẽ/lupulorũ/ boraginis/alssene/ eñ duyuẽ keruel. Vandẽ electuarieẽ/ist ghenoech met hẽ te hebbẽ. Diafinicone/electuariũ roosaet Mesue/ Diacatalicone eñ casiã. Vandẽ pillẽ/Pillẽ vã Hyera met agarico/ vã duyuẽ keruel vã die meeste eñ minste/roosen water/des gelijc met sieph sonđ opio/voor die obthalmia moetmẽ al geheel int voorß. koffer mede dragẽ/Olie roosaet eñ mirtini eñ camille/ olie onfancinũ zijn seer nootlijck. Itẽ tis goet te hebbẽ meel vã boonẽ/orobi/fenigriec eñ lisone/Tsijnste leuende watere onder alle ist nootlijck totten wondẽ der scip vaerders wondẽ te genesen/ eñ van alle dese simpelẽ eñ gemengdẽ voorß. hulpẽ met elcke goede eñ bequame Chirurgijns met hẽ int voorß. koffer een luttele met hẽ dragẽ. Eñ also ist genoech den schipuaerders byder hulpen Gods tot haerder kuerẽ/ wiens naem si ghebenedijt.

Hier nae volcht den Antidotarius.

Hier begint den Antidotarius.

En sonderlinck werck/als hoemẽ/ medicinẽ/oft plaesterẽ maect/die warachtich eñ besocht zijn met werckẽ eñ met redẽ niet vã my seluẽ/oft luttel/ maer tselue dat dese eerlijcke meesters Galienꝰ Auicẽna Almãser Albitaß. Haly eñ tonser tijt nv đ bester experster practisinẽ in đ chirurgieẽ dye hier mede gewracht hebbẽ/Eñ daer heb mede sien werckẽ/eñ daer ic mede ghewracht hebbe eñ daer ic oock noch mede en hebbe sien werckẽ noch gewracht. So salmẽ wetẽ/dat dese medicinẽ etter eñ dracht makẽ/als gekerrende weye/ heemst/lijnsaet/ drooge vette vigẽ/verckẽ smout/eñ deser simple medicinẽ Maer vandẽ gemaectẽ de wi plegẽ in wondẽ te besighẽ/dits een goede medicine/neemt eppẽsaet/ adick saet/wijn/huenich/ swijnen smout/boter/elcs euẽ vele/tarwẽ meel/so vele dats ghenoech si/ dit sal men te samẽ sieden tot dat dick wort.

Itẽ een anđ/neẽt gesmoltẽ swinẽ smout/oft/olie vã oliuẽ.i.deel/ eñ waters.vij.deel tarwẽ meel.s.vierẽdeel põts/ neẽt al tsamẽ eñ siedet tot dat dick worde.

Itẽ noch eẽ anđ neẽt huenich.iiij.deel/swinẽ smout een deel/nemet te samẽ met also veel taruwen meels alst betaemt eñ siedet alst voorschreuen is.

Itẽ een goede Embroke/neemt gherstẽ meel eñ huenich/eñ soffraen/eñ olie vã oliuẽ eñ siedet tsamẽ Dit maect etter eñ goede dracht/eñ saechtet wel.

Vleesschende medicinen.

Dat zijn schorsse vã dattel boomẽ/weghebrede bladerẽ/coolbladerẽ/ appelboom bladerẽ/ cipressien bladerẽ.v.bladerẽ met huenich/gũme vã kersenboomẽ oft pruymboomẽ/een versche noot ontwee gewreuẽ int water eñ sout eñ wijn/ eñ met bladerẽ vã sulcker stofmeel vanđ molẽ/ghebrandt gharste/sonderlinge dẽ droogẽ lichaẽ cauda equina/oft cattẽ steert. Suer melck stelpet oock groote wondẽ/Eñ vandẽ olien is oock goet oliũ mirtinũ eñ olie vã roosen. Eñ vandẽ gemaectẽ medicinẽ so is goet Auicen. medicine vã lijnẽ doecke datmẽ segghẽ sal/Eñ Albuta. medicine is vã sondlinge stelpinge eñ is dit/ neẽt wierooc.i.deel drakẽ bloet.ij.deel/leuẽde steen calck.iij.deel/puluriseret tsamẽ/maer weet dat kalc dat werck ondwijlẽ alleẽ veruult. Itẽ noch medicinẽ die vleesch doẽ wassen. Itẽ sommige zijn si saecht int droogẽ/eñ sommige starcker. Maer die saechte zijn /salmẽ besighen in vochte lichamẽ/wãt om saechticheyt haers drooghẽ so en cõstẽ si gheẽ vleesch doẽ wasschẽ in drooge lichamẽ/Maer die medicinẽ die starcker zijn int drooghẽ salmẽ besigẽ in drooge lichamẽ/als wi geseyt hebbẽ. Itẽ die saechte medicinẽ int drooghẽ die vleesch doẽ wassen/dat zijn dese/wierooch/mastick/mirre/aloe/ Colofonie/boonẽ meel/gharstẽ meel/eñ deser gelijc.

Starcke medicinẽ/dat zijn dese gebrande/hoolwortel gebrant/cooperoot/oponacũ/yreos/meel van lupinẽ/vã orbij eñ deser ghelijc dye macht hebbẽ vlees te doẽ wassen/maer die maniere salue hier af te makẽ is dese/men sal was smeltẽ/so vele alst noot is met ghemeyne olie /daer salmẽ dit puluer in menghẽ eñ settẽt vandẽ vier eñ roerent tot dat cout is.

Itẽ dese medicinẽ genomẽ wtẽ oudẽ eñ nieuwe boec

ken zijn gheproeft met redenē eñ experimēte/ dat zijn dese/ Litargiriū centaurea minor/ ghebrande beenen/ dye scorsse vā pijnboome/ Eñ sonderlinghe alsmense menget met cerote/ datmē heet baendoeckē die aldus gemaect zijn/ neēt was.iiij.℥. rosen olie/ oft oliū mirtinū.℥.ß.hers.i.℥.Dit smelt te samē eñ doopt daer in eenē doeck/ Eñ oft ghy daer eenighe puluer in doen wilt/ dat doet na tgoet dunckē eñ na dats noot is.

Itē noch medicinē die heelen/ drooge hers/ gebrande auerone/ cleynē wittē wierooc/ balaustie/ oft bloemē vā granatē/ galnotē/ alluyn: vigebladerē.iiij.wormē wter aerdē/ wittē hōts strōt die vele benē etet/ eñ Ppo.pijst.i.crupt dat pes carui heet/ dats duyuē voet.

Itē vandē heymelijcstē/ is ghebrande hoolwortel/ eñ vitriolū romanū dats groen coperroot/ alst root ghebrant is/ Eñ van desen die verteerē eñ suyuerē tvlees als alluyn eñ coperroot/ soo Auicenna betuycht/ by auentuerē si droogē eñ heylē in grooter vochticheyt Eñ si heylen veel meer ghebrant/ dan onghebrandt.

Itē spaēs groen eñ medicinē die vā sterckē teerē zijn en salmē niet besigē dā met sin eñ in verwilder de seeren. Item spaensgroen ghewasschen heylt seer.

Itē die verwilderde seerē vā heeter complexien met sandalij eñ menufar/ dat zijn witte moerbesiē eñ sonderlinge als si sweerēde zijn. Eñ aloe is nut daer toe te heylen seerē omtrent den eers ofte kullen.

Itē vandē gemaectē medicinē is een wōderlike plaester als Auicen.seyt die maectmē aldus.℞.Eenē ouden lijnē doeck die wel reyn is/ maectē tot puluer in eenē vijsel eñ dā neēt olie seer droogēde als oliū mirtinū oft rosarū/ Eñ smilt daer in een luttel galbanū dat doet in dye ghestootē doeckē/ eñ maect een plaester/ Eñ wildy dattet stercker si/ soe doet daer in wat wieroocs eñ hoolwortel ghebrant.

Itē een licht heylende puluer/ so Auicen.seyt.℞.cerusa/ litargiriū.ana.puluer vā loode te samē/ theylt wel/ Oft neemt puluer dat seer wel droocht eñ heylt Neēt rosen saet/ ceruse/ balaustie.añ.ix.ʒ.roosen aluyne/ galnotē.añ.iij.ʒ.gebrāde hoolwor.ij ʒ.wierooc.℥.

Noch een ander.℞ meede/ ghebrande beenderē/ litargiriū añ.ij.ʒ.wierooc/ aloe.añ.iij.ʒ. sarcocolle nemsche añ.i.ʒ. maket tot puluere.

Itē een gheuende puluer om vleesch te doen wassen/ eñ wel heylen.℞.neemt wieroock aloe draken bloet añ.iij.ʒ.gebrande hoolwortel litargiriū/ cerusa/ scorsse vā pijnboomē/ die cleyne cētorie.añ.℥.galnotē.añ. maket puluer want tis wonderliken goet.

Een goede salue om te benemē hitte der wondē/ nemet litargiriū cleyn ghepuluериseert.i.ʒ.olie vā roosen/ wijn azijn.i.ʒ.ß. eerst salmen driuē dat litargiriū mettē wijn azij/ eñ doet daer dē olie toe/ telckē luttel Eñ wildy dat seer coele/ so doet daer toe.i.ʒ.cāphers

Een salue/ om te benemen der wondē coutheyt/.℞. olie vā oliuē.ʒ.serapinū/ opponacū.añ.ij.ʒ.wieroock sarcocolle/ langhe hoolwortel ghebrāt.añ.v.ʒ.olie eñ gūme/ smiltet te samē/ dā doeter toe puluer/ menget wel te samen tot dat salue wort.

Noch eē salue leert Almāsar/ om der wondē dracht te benemē.℞.was/ peck/ olie.ana.smeltet eñ maect een salue. Een salue om bloedighe vochticheit der wondē te benemē.℞. Litargiriū gepuluериseert als meel.i.℥.olie vā roosen/ wijn azijn eñ huenich tsamē eñ als ghi dat litargiriū wrijft/ soo doet daer toe als nv een luttel vandē eenē/ eñ als nv vandē anderē tot dat die salue gemaect is/ Dan neēt ghebrāt coperoot

wit/ eñ alluyn/ balaustie eñ gallē.ana.i.ʒ.Dit puluer salmen menghen met dat voorschreuen vnguentum

☞ Merct datmē alle fistel eñ cancker heet verwildde seerē/ maer alle seeren en zijn nyet fistelen oft cācker/ wāt so Auicē.seyt/ somige zijn diepe/ Eñ die diepe hebbē altijt een gat int diepe vleesch omgaēde/ eñ die seeren heetē fistulē/ eñ zijn ooc sonder harde lippē eñ die heetmē verborghen seer.

Itē die stinckēde seerē die niet diep en zijn/ salmē heelē met dingē die niet en bijtē/ wāt bijtinge belet theelē. Maer die diep zijn moetē geuult wordē met goet vleesch/ eñ hier ō moety des menschē cōplexie weten.

Hier na besighet seer drogēde medicinē eñ mūdificerēde. Galie.seyt hoe een seer grooter eñ dieper is/ hoemēt meer droogē moet/ om veelheyt des bloets. Die beste wasschinge tot quadē seerē/ is huenich met wijn/ eñ looghe vā wijngaert asschē/ Eñ ooc ghesouten water met huenich. Eñ alluyn water/ roosewater/ oft wegebreede water. Eñ dese wasschingē schaden den seeren/ als si sweeren.

Itē alst ghewasscē is/ salmēt wieckē met dinghē die vleesch doen wasschē. Maer wondē dye een diep hol hebben/ die en baet gheen wiecke/ ten waer datmen daer clisterie toe besighe. Itē om te weten die welcke nuttelijc is/ om vleesch te doen wasschē/ als cētaurea minor/ sarcocolle/ gebrāt loot/ gebrāt antimoniū oft sleckē mettē huyskēs oft sweembalghē ghebrant.

Itē tis dē meester noot/ dat hi voor hē sie/ dat hi niet en come in eenighe dwalinghe/ dat die medicine niet meer af en vaghe/ dā si vleesch doet wasschē/ wāt vagede si meer af dant noot ware/ soe soude si verteren vleesch eñ ledt/ eñ versmiltē tot vloeyende vochticheyt Dā meynt de dwase meester dattet etter si/ eñ daerō vaecht hi te meer/ eñ daer ō argerē dese seeren.

Itē dat dese vochticheit come vāder medicinē/ bekēt men aldus/ die holheyt des seers wort meerder/ dā si gewoōlijc heeft geweest/ eñ tseer wort root eñ heet/ eñ worpt dunne vochticheyt/ om die scharpheyt der medicinē eñ dat in rood verwē/ eñ tdoet tvlees smiltē

Itē of dit gheschiede/ so soudemē nemē medicinē die vleesch doē wasschē Maer de vuyle seerē moetē eerst ghedroocht zijn met drooghēde medicinē op dat detter gereynicht worde. Eñ als dat ghedaē is/ so salmē dinghē besighen/ die vleesch doen wassen.

Eñ waert alsmen dese drooghende medicine besichde/ dat die vochticheyt daer af niet en mindert/ maer meerdert/ tis een teekē dat die medicine niet genoech en droochde/ so moetmē haer helpē/ met wat afdroogēdē/ als huenich/ eñ stelpēde als Galantia/ alluyn Eñ en batet dit al niet/ soe sal die mester van crachtē tot crachten voortgaen/ tot dat hy die seerē rechtet.

Dit zijn medicinē dye vuyle seerē droogē balaustie/ gallē/ alluyn/ scorsse van granaet appel/ schorsse van wierooc boō litargiriū/ de bloemē vādē swartē dorn gharstē meel/ Eñ ooc is goet wasscinge met ghesoutē water eñ alluyn water. Van gemaecte medicinē is dit.i.wondlike salue als Auicē. eñ Almansar ouer een dragē. Neēt litergiriū.ij.℥.gepuluериseert/ olie vā roosen/ wijn azijn.añ.iiij.℥.eñ wrijft dit tsamē/ sōtijts olie/ somtijts azyn/ eñ neēt antimonii viride eris/ balaustie/ pierwormē/ galnotē draecs bloet/ cadimie argēti/ alluyn.ana.i.ʒ.eñ alle dese gepuluериseert in dese salue gedaē/ Sy droocht bouē matē vuyl seeren

Item Auicenna seyt dat een plaester vā noten bladeren oft van groen noten in wijn ghesoden/ ende dan

wel ghestootē eñ supuerlike salue daer af ghemaect dye droocht bouen matē vuyle seeren eñ quade oude vochtichept sonder eenighe hindernisse.

Itē men moet in seeren dye altemael vuyl zijn/ eerst medicinē besighē die afdrooghē met bijtinghē/ eerst seerō eñ namaels dalende al crancker. Eñ alst gesupuert is/ salmen medicinē besighen die vleesch maken

Itē medicinē die aldusdanighe seeren abstergerē dat zijn preos met huenich/ oft farina orbij met huenich oft hoolwortel met wijn eñ huenich.

Itē vandē gemaectē medicinē is. i. wondlike groene salue die dat quaet vleesch verteert/ eñ is vandē bestē diemē int beghin besiget. R. Cooper roose/ huenich ana. i. ʒ. menghet te samen eñ maect een salue.

Itē een ander salue. R. dat ondersinct indē bodem vā de roose olie/ eñ azijn/ huenich. ana. ℥. lange hoolwortel/ alluyn/ Iamini/ Preos/ Cerula. ana. i. ℥. ß. coper groen. iij. ʒ. menget dit al tsamē tot eenō saluē/ want si is wondlikē goet. Hoolwortel droocht af de lange.

Itē om te ghenesen teerende seer/ so is een regule dat mē dat ledt reynighē sal met coppē oft ecchelē/ ende daer en salmē niet mede vertoeuē op dat niet en verarghert/ wāt die teeringhe dwinct dicwils den meestere datment af saghen moet.

Dese seerē zijn ondwijlē met rottighe/ eñ somwijlē daer sond. Die sond rottinge zijn dye salmē wasschē in vercoelende waterē oft drooghende wateren/ als aqua mirti rosarū regen water met wijn azijn.

Itē als si met verrottinghe zijn/ so moetmē sout water besighē oft alluyn water oft looge vā wijngarde

Itē Auicen. seyt dat dalder beste genesinge deser seeren is datmē besige stelpēde eñ drooghēde eñ coelēde medicinē/ als schorsse vā appelē van granatē/ grana mirti/ dats/ gagel saet/ roosen saet. Eñ oock plaesteringhe vā smeeringe met bolus/ wyn azyn of sirope vā sulckere met gedroochdē cawoordē oft ghebrandt

Itē om quade verrotte seerē te ghenesen/ so moetmē tlichaē eñ tledt pugerē. Eñ als dese seerē veel verrot vleesch hebbē/ soe ist noot datmēt cauteriserē eñ alst cauteriū gheset is/ so salmē daer op legghē saechtēde medicine/ om dien brāt wt te doē valle. Neēt boter of olie vā roosen mettē wittē vandē eye ghemenghet.

Itē somtijts salmē oock dat doode vleesch af snijden tot aent goede/ eñ somtijts moetmē tledt al af snijdē om des menschen lijf te behouden.

Itē Auicenna seyt dat dusdanighe seerē al en zijnt fistulen noch cancker/ dat nochtās sorchlike seerē zijn. Eñ tis seer goet datmense wassche met looghe daer men seepe af siet/ oft zeewater oft dier ghelike.

Medicinē die tot desen seerē int eynde orbaerlic zijn dats vleesch vā ghesoutē visschē eñ cruymē vā broot gharstē meel farina orobij/ eñ langhe hoolwortele.

Itē een plaester vā huenich met puluer vā drooghe cauwoordē eñ met versche oliue bladeren. Noch een goede gheproefde medicine. R. Root/ vitriolū. xxxiiij. ʒ. leuēde kalc/ alluyn/ schorsse vā granaet appelē. aū. xvi. ʒ. wierooc gallē. aū. xxxij. ʒ. olie eñ was ghenoech

Itē dese patientē zijn quaet te ghenesen want si van quadē bloede zijn/ Daer om salmē den paciente te helpē comē met ventuesen oft bloet te latē nae der siecte

Itē medicine daermē dese seerē mede genesen mach. R. vijlsel van coper/ vijlsel van yser/ coper roose/ ghebrandt eñ litargiriū eñ root vitriolum.

Itē vandē gemaectē medicinē is dit. i. goede salue R. verbrant vijsel vā cooper/ eñ cooper roose. ana. i. ʒ. litargiriū vā goude. iij. ʒ. gūme vā cypressie boomen. iiij. ʒ. sal gēme. ij. ʒ. gebrāde hoolwor. cleyn wieroock ana. v. ʒ. was/ oly mirtini alsoe vele dats ghenoech si dit maect tot eender saluen.

Noch een ander salue die Auicenna maecte. R. vijsel van coper eñ van yser. ana. menghet met alluyn water/ eñ leemet wel toe in een aerdē vat eñ settet in eenen potbackers ouen te barnē Eñ alst cout is/ pulueriseert eñ menget met litargirio eñ olye vā Gagel/ eñ maket een plaester/ wāt si is seer wonderlijck.

Tis. i. gemeyn regule/ datmē gheen vette olie besigē en sal tot oude seeren ten si olie dye seer droocht/ als oliū mirtinū/ oft vā roosen/ oft mastic/ Eñ een oudt seer dat veriaecht is heetmē cancker oft fistel.

Om te ghenesen cancker oft fistel in die borst. Neēt cypressie nootē/ galnotē/ cassie liue. ana. ij. ʒ. aloe corticis thuris. ana. i. ʒ. litargirij. iij. ʒ. Dit suldy pulueriseren eñ temperē in clarē wijn. iij. dagē eñ. iij. nachtē eñ daer nae te gadō siedē tot dat so dick is als huenich Eñ dan suldy daer mede besmerē die etinghe vāden swerē indō borsten/ Eñ ist dat dye borst ghefistuleert si/ so salmēse wasschē met warmē supuerē wijn/ daer in ghesodē is mirre/ eñ drooghense daer na met eenē schoonē doecke/ eñ doet daer dit puluer in. R. Sarcocolle/ aloe/ pulueriseret ende menghet met wat huenichs/ eñ ruymt dat gat metter tenten/ eñ doet daer inne dat voorschreuē puluere/ Eñ aldus suldijt hanteren/ tot dat ghenesen si.

Hier beghint een nuttelijck experiment vā apostuemen die in die borst wasschen.

Itē als si gheapostumeert zijn vā heeten sakē/ so salmē aen de gesonde side latē in den arm in de mediaen Eñ en zijn die humorē niet te seer oueruloeyende/ so salmēse latē aen die side daert seer is/ Eñ men sal dat lichaem supuerende met digestiuen morwende/ eñ laxatiuē laxerē/ na dat dye chirurgijn merct dat dye natuere meer si flegmatijc eñ colerijc ꝛc. Eñ stellē op die borst die wedslaēde eñ die ontbindēde/ om de vreese dat die materie niet ter herten en ghae.

Ten eersten salmē die borst fumenterē/ dats douwen met warmē watere eñ met edick/ Eñ daer na. i. plaester makē aldus. R. Olie vā roosen/ meel van boonē eñ vā gharste eñ camilbloemē/ eñ wat sandalij rubei wittē wijn azijne/ dats genoech si/ Eñ daer na suldy die aldus maturerē eñ saechtē met deser plaester. R. Medullā vituli/ doder vandē eye/ fenigriec/ lijnsaet/ stof op die muelē met olie/ eñ maecter eē plaester af.

Itē ist dat si van coudē sakē gheapostumeert zijn/ soe suldijse stouen met warmē watere eñ wijn azijn/ eñ legt dese plaester daer op. R. rijsij. iij. ℥. eppe. i. ℥. ende supueert den rijs/ eñ dā siedten in witten wijn / eñ die wijn wt gedouwet eñ al heet op die borst geleyt. Eñ rijpet dan aldus. R. die wortelē van lelien/ van eppē ana. i. ℥. fenigriec/ lijnsaet/ terwē meel. ana. ʒ. ß. mirre ʒ. ß. acerij. i. ʒ. pulueriseret eñ maket een plaester/ ende doet daer in huenichs ghenoech.

Om te doodē cancker fistel mormael/ eñ alle and sakē diemē doodē wil. R. Woude/ weede asschē leuēde kalck/ salpeeter/ vitriolū/ alluyn/ sal armeniack. ana. eñ dese voorß. materialē salmē pulueriserē/ eñ leggēse op eenē doeck bouē op die wonde in een mande/ eñ neēt loopende water/ eñ ghietet daer op/ eñ maect eē looge. Eñ als die looge ghedistilleert is/ so neēt eenē schoonē verlootē pot/ eñ versiede die looge tot op eē half pinte/ Eñ als ghi hier mede wilt werckē/ so sul-

op nemē olve vā roosen/olie vā lelien.ana.ij.ʒ.eñ po pelier salue.i.ʒ.opij.ʒ.ß.eñ een luttel aerdē/eñ maect een salue.Eñ dese salue salmē daerō strijckē also verre alsmē wille/dat die stede wt valle.

Een treckende salue. Neemt was/herst/olie/eñ termentijn.añ.viij.℥.eñ maecter een salue af.

Itē defensiue salue. R.bolus van armenie.ij.℥.terre sigillate/ceruse/litargirij argenti.añ.℥.olie van roosen.x.℥.wit was.℥.ß.starckē azijn ghenoech om tpuluer in te drinckē/in eenē mortier starckelijc wriuēde eñ doeter toe olie met was ghesmoltē/latet coudē eñ so maect een salue.

Een salue die die mage steret. R.Muntē sap/alssen sap/morbesien sap. añ iiij.℥.nardus olie mastick olie oliū nitrini.ana.iij.℥.siedet al tsamen met een cleyn vierkē tot dat tsap versodē is/eñ daer toe was.ij.℥.puluer vā mastic/caneel/groffels naghelen.ana.℥.ß.eñ maecter een salue af.

Itē een salue van Sandale om die heete apostuemien te saechtē in die leuere eñ mage.R.roode roosen.xij.ʒ.Sandale witte eñ roode/vaele.añ.vi.ʒ.bolus vā armeni.iij.ʒ.Spondij.iiij.ʒ.Cāphore.ij.ʒ.wit was.xxx.ʒ olie van roosen een pont maket een salue.

Een salue voor de milte.R.brembloemē/eñ.i.vierē deel schorsse vā brēwortel/schorsse vā esschē wortele/eñ wilgē wortelē.añ.℥.i.S.alssen.S.℥.olie.i.pont.ß.was.i.℥.eñ wat azijns/eñ maect daer een salue af.

Een salue voor dye borst.Neēt camille olie/olie van lelien/amandelē olie.ana.i.℥.violettē olie.ij.℥.versce ploye.℥.i.S.hinnē smout.ij.ʒ.calts merch.ij.℥.mussilagien vā lijnsaet/fenigriec booch maluwē saet.ana.vi.ʒ.was.i.℥.eñ een luttel azijns/eñ maecter eē salue.

Itē een roode salue.R.de wortelē vā buglosse rubee i.vierēdeel.i.castorei.℥.ß.de wortele vā Alcanne.i.℥.versche botere sonder sout.vij.pōt roode wijns grouen een.S.pont/maket een salue.

Een wonderlike salue voor oude sweerē in die schene/Neēt auxūgia porcina ondhalf pōt/celidonie/onderhalue ana.pōt.ß.Siedet met auxūgia tot dat sap al versodē is/eñ doet daer gheblust quicsiluer toe.ij.℥.ceruse een vierendeel/ litargirij.ij.℥.ende maect daer een salue af.

Eenen dranck teghen wonden.

Neēt senicle bugle pimpernelle/tormētille/cleyn matelicuē/dat cruyt vā desen/eñ die wortel vanđ mede also vele als eenich vandē anderē/stooter dese cruydē te samē/eñ tēperet met wijn/also verre alsmē sonder cortse is.Siedet ouer tvier/sighet door eenen doeck. Desen drāck drinct nuchterē tsmorghens eñ tsauōts i.oft.ij.lepelē/Eñ legt daer een coolblat op.

Saluen.

Akeleyen ghesoden int hers eñ was eñ ruet/ghenesen quade vuyle wonden.

Consilie gheneest wondē eñ quetsuerē van binnen Ende Brunelle doet des ghelijck/ ende heet anders sins Flammula.

Sulcker ghestampt beneēt swillinghe der ooghen.

Om wormē te doē wtē oorē/Neēt tsap van groene alssene eñ wijn euē vele/eñ doet in die oorē.

Teghen clieren/Neēt asschē vā coolstockē eñ tēpert se met huenich eñ salft die clieren daer mede.

Teghē den steen/dat hooft vandē loock mettē hare ghesoden/dat ghedroncken.

Teghē die schite/maket wermoes van alssen.

Noch tegē den steen/ looghe ghemaect van asschen van wilde carden eñ wijn/ drincket.

Itē die bloet spouwet/sal siedē.vi.hoofdē loocks in eenē aerdē pot met watere/eñ daer af drinct.

Een salue om quade stinckende beenē te heylen.

Neēt.ij.in.weede asschē/stootse in stucken buydeltse door eenē doeck/neēt eenē lepel vol seems/eñ twee lepelen tarwē bloemē/siedet een luttel te samē dese salue suyuert dat quade vleesch.

Salue voor schorfte hoofden.

Neēt spaens groē/eñ rijnschē wijn azijn/ eñ wat seēs siedet totter helft/met deser saluē bestrijct die scorfte hoofdē.x.oft.xij.werf uen wasschet wel met pisse ofte bier/legt daer op.i.blase tot dat ghenesen si/ ende dā bestrijcket met olie vā oliuen.

Maechdē was eñ lijnsaet smout onder een ghemenghet/daer mede suldy ghenesen alle versche wonden eñ handen die vanden winter wtbreken.

Om eenen quaden mont te heylen.

Neemt garwe/hontribben/wegebreede/dat sap met huenich langhe inden mont ghehouden

Om wratten af te doen.

Neemt gouwe bloemen cruyt in stucken ghewreuen met soute.

Salue tot vrouwē borsten eñ clapooren.

Neemt was eñ hers/schapen ruet/berghensmeer/en de cruys boter/olie van oliue.

Trecyt salue.

Neēt hers.i.℥.roets.iij.℥.seems.ij.℥.eñ was.ij.℥.dit smelt te samē/eñ sighet door eenen doeck/ghiet daer op eyppen sap/Besmeert uwe handē met olie van oliuen eñ maect daer balleckens af

Voor apostuemien ende clapooren.

Neēt auercoone/marcke S.Anthonis cruyt stootet in eenē mortier elcs.i.hant vol/ doet daer toe dwitte vā.iij.eyerē/doet door eenē doeck Dan doet daer toe seem eñ azijn eñ tarwē bloemē/ Temperet te samen.

Borst salue.

Neēt boter.iiij.℥.was.i.℥.berghē smeer.i.℥.olie vā roosen.i.℥.spaēsgroen.i.℥.ruet.i.℥.siedet onder een/ Latet couden tot een salue.

Salue tot quaden hoofden.

Neēt.vi.lepel wijn azijns eñ.i. vierendeel kelder boter.ij.loot alluyns.i.loot solphers.iij.loot steenbeck. Siedet dit een wijle te samē/eñ latet coelen

Tot quade borsten oft beenen.

Water van nachtschadē met vrouwē melck met beeten bladerē/op quade been oft borste ghelevt

Een goede salue tot oude eñ nieuwe seeren.

Neemt litargiriū eē loot/ alssen eñ ceruse elcs euē vele/te samē ghestampt in eenen mortier met olye van roosen ende met azijn

Salue op seenachtighe plaetse.

Neemt peck eñ seem eñ meel van boonen/Dit temperet onder een ende legghet daer op.

Teghen handen daer die winter inne is.

Neēt.i.loot schapē ruet.i. loot was.i.loot wit coper root.i.loot olie/smeltet onder een.

Dit zijn doot wonden.

In dye hersenen. In dat herte. In die leuere. In dye longhere. In die maghe In die craye. In dye moeder. In die groote adere. Item eenen vingher breet bouen den ellen boghe / ende drie vingher daer onder/Ende also oock vander knie.

Eenen baendoeck.

Neēt steen peck/was eñ boter/ eñ roet elcs euen vele

smiltet tsamē/doeter wit was in/het is volmaeckt.

Teghen die gheelsucht.

Neemt eppe/eñ papencruyt/eñ matre ghesoden in wijn/des drinct des morghens eñ tsauonts.

Die koecke drinct dat sap van alssene nuchteren.

Die zijn maghe gheswollen is.

Neemt eppe/ruyte/olie vā dille/maect daer af eē salue/bestrijket daer mede tusschē den nauel eñ borste.

Teghen die brandende cortse.

Neemt.ij.ℨ.rosijns.i.ℨ.alssene.ℨ.venckelsaets.ℨ.heylighē.ℨ.centoriē in eē pinte wijns gesodē/eñ.i.℥.pinte waters/alle daghe driewerf ghedronckē/doet daer toe petercelie wortel

Teghen ghecloven lippen oft borste.

Neemt tsap vā wegebreede/soete boter/olie vā roosen/hoender smout eñ vrouwen melck te gader ghesmolten daer mede bestrijcket.

Camerganck.

Soffraen ghepuluerijseert in een scharp ghedroocht eñ met ongheſouten vleeschsop ghedroncken.

Salue.

Olie van oliuen/witten hars/eñ was/elcs euen vele

Tot clieren.

Weghebreede ghestooten met wijn azijn/eñ daer op ghelept/doetse verghaen.

Teghen verbrande seeren.

R.iiij.ℨ.ruets/eñ.ij.ℨ.gebrande sanen van melcke/dit smiltet tsamē/dan doeter.i.lepel raepsmouts in.

Teghen quetsinghe.

Item dat sap vā alssen/poeder van comijn/eñ seem elcs euen vele/te samen ghemenghet.

Teghen den hoeste.

Puluer van mirre onder die tonghe ghelept.

Een olie seer heylende.

Neemt die wortel vander varen.iij.oft vier hant vollen/siedetse in water een langhe wijle/bouen dat water suldy olie vinden/alst cout is.

Fluymen.

Water van esschen bloemen gemaect eñ die bladerē met wijn azijn/op fistulen op droopen oft puystē ghelept tis goet teghē ghebrokē beenē/eñ tpurgeert die fluymen vander herten.

Teg hen Spenen.

Item mosselschelpen gloeyende ghemaect eñ cleyn gepuluerijseert eñ ghemenget met ongheſoutē boter onder een/daer mede wrijft dye spenē/Ende als si weder comen/dan doet dat weder.

Totten seeren veden.

Als si gheswollē ende ontsteken zijn/ neemt tarwē bloemen drie doderē van eyeren/olie van roosen/dat sap van donderbaert ende azijn/Dit temperet onder een/eñ maecter een plaestere af op werck.

Die zijn kullen gheswollen zijn.

Neemt bloemen van meel van boonen met azijn siedet tot dat al slecht is eñ dick/legghet daer op so heet alsmēt gedoogen mach/eñ ist v te scharp vandē azijn so neēt rose olie eñ was/smiltet / bestrijctē so warm alsinent ghedoogē can.

Teghen swimelinghe.

Itē dat puluer van galigaen ghedronckē met bernagie watere.

Teghen dat braken.

Item wildy yemant doen braken/schauet die witte schorsse opwaert/eñ drinct dat sap. Eñ nederwaert gheschaeft/doet camerganck hebben.

Teghen butsen oft buylen/ oft ander sweeren.

Neemt leem vander want in eenen mortier gestootē

eñ dwitte van eyeren eñ tsap van donderbaert/ende nachtschade/dit tsamen daer op ghelept.

Noch een ander. Coolbladerē/balsem bladerē/wegebreede bladerē/sulcker/nachtschade/gharsten meel/dwitte vandē eyerē/eñ menghet met olie vā oliuē so sal si te verscher blijuē.

Teghē dat watere.

Itē dat sap vandē rogghe bloemē cruyt ghedroncken/verdrijft dat water.

Teghē twringē indē buyc.

Eppensaet/carui eñ venckel saet/anijs eñ galigaen/ana.ghepulueriseert met wijn ghedroncken.

Teghen tbloeden int fundament.

Doet hē latē in beyde zijn armē/eñ des ander daechs doet hem baden.

Voor die ghene die niet en can zijn vrine ghemaken.

Dye gheen vrine maken en mach vā coudē oft grauel oft steen/neēt eppe/grouē venckel/eñ keruel siedet in cleynē wijn/eñ maect daer af een placster/legtse tusschē den nauel eñ dat ghemachte.

Teghen ooghen die ghequetst zijn.

Neemt kempen wercke/eñ dat witte vanden eye/eñ legghet onder die ooghen.

Salue teghen alderhande quetsinghe.

Neēt.i.m.nachtschadē.i.m.eppē.i.m.bladerē vā glorifilate.i.m.seniclen/eñ stampet onder een/eñ neemt wittē wijn/ eñ berghē smout/ eñ siedet so langhe als wermoes/eñ wringhet door een cleet.

Teghen alderhande gheswil.

Neemt fenigriec/lijnsaet/eñ wortelē van heemst ghesodē/ eñ dan ghepelt eñ gestootē al te gader met olie van oliue eñ een luttel ghesoden.

Totten seluē/Neemt mos vā eenen sleedorē eñ menghet met wolle metter stecke/ eñ met lijnsaet eñ luttel souts/eñ bedet in wittē wijn tot dattet dicke worde/eñ legghet op dat gheswil.

Goede treytsalue.

Neemt niew was/witten hars/eñ berghē smeer driewerf also vele als was oft harst ende luttel wierooc dat suldy te gader smiltē/ dan neemt eenen nieuwen doeck/eñ doet daer in doordrincken/dan neemt andere nieuwe doeckē:eñ doetet daer in:so suldi tot uwer hant een goede treyt salue hebben.

Teghen alderhande gheschuertheyt.

Neemt quicksiluer/voor eenē haluē stuyuer blāketsel/ eñ voor eenē haluē stuyuer mastic/eñ die keernē van os munda/eñ smout/ dit menghet al te gader/eñ boter daer noyt soudt op en quā. Eñ doet in eē reyn vat

Om die bloeme te verdrijuen.

Itē eer si versworen is/neemt tremorseke/eñ mater/ eñ maect daer een plaester af/eñ legghet daer op.

Teghen alle ongemack der ooghen.

Men sal een ey al hart braden/eñ pellent eñ brekent ouermidts/eñ doen den doder wt/eñ nemē dā salgēme/calamijn/eñ smout van glasen/eñ luttel wits allupns/dit salmen te ghader stooten/eñ doent int witte vandē eye/wringet door eenē doec/doet hier toe.i. luttel ghebrandts wijns/het is seer goet.

Noch een andere.

Neemt garwe eñ tarwe coren/ende stāpet ontwee eñ menghet met wijn/ eñ droppelet in die ooren.

Teghen dat witte op die ooghen.

Neemt tsap van venckele ende menghet met puluer van wierooc/eñ legghet op die ooghen.

Item noch een andere totten seluen.

Neemt den crop vanden venckele/ vanden vliedere/ eñ geelwortel cruyt/stootse/eñ wringtse door eenen

cleet/ legget op die ooghē een lijnē cleet daer tusschē.

Ooghē die met eeniger auōtuerē gebrokē zijn

Itē neēt tsap vā wilde cardē eñ ghietet hē drie nachtē in die ooghē met gansen smout/ oft salftse.

Teghē doncker ooghē vanden herseuen.

Itē neēt rupte eñ doetse in een vol vat meysche dauwe/ eñ saluet die ooghē daer mede alle daghe.

Teghen tranende ooghen.

Itē men sal betonie etē/eñ dat sal dat gesichte scarpē

Teghen dropighe ooghen.

Neēt dat witte vā ghebraden eyerē eñ doet daer alluyn toe/eñ wringhet door eenen doeck.

Teghen een veruuylde maghe.

Neēt galigaē eñ ghengeber/ eñ.i.luttel zedewaers eñ stootet eñ menghet met wittē wijn/eñ gheuet dē fieckē te drinckē tsauōts als hi sal slapē/ eñ tsmorgēs nuchterē alst drie daghē heeft ghestaē in een gelasen vat/maer wacht hē van vele etens.

Teghen doot vleesch.

Neēt cockoecs loock/windet in een violettē blat eñ legget op eenē heetē heert/het sal moruwe wordē als smout/dit bindt op doode vleesch.

Teghē dwitte water. Neemt tsap vā materne gheuet hē te drinckē. Teghē thelsche vier. Neemt een vuyl ey/witte houts stront/ eñ puluer van centorie/ menghet met azijn. Teghē den droope.

Neemt dye wortelē vā petercelie eñ wegebreede eñ Senikle/dit stampt eñ wringhet tsap wt/eñ menget met berghen smoute. Salue teghē den drope.

Itē neēt dye wortel vā partick eñ die wortel vā consilie/eñ die wortele vā heemsche eñ peltse/neēt Senikle eñ kockoecs loock/ quicsiluer eñ vrouwē melc eñ ouerjaert berghē smeer in azijn ghelept/ dā menget al te gader/dats een goede salue tegē alderhādē seer.

Teghen tgheschuerde.

Itē neēt Brielewoude oft croon crupt/doetet sieden met grootē walm in water/eñ dā sietse in melck/ dat water salmē smorgēs al lauwe/eñ dmelc tsauōts.viij daghē lanck drincken. Teghen den cancker.

Itē neēt was eñ peck eñ ruet vā eenē bocke/eñ ynet smiltet te ghader. Tot den canckere.

Itē neēt die keerne van een hasenote eñ rou huenich menghet ouer een eñ legt die plaester opt ghat.

Teghē quetsinghe al waer die huyt wt ghebroken

Itē neēt tsap vā Adick wortelē eñ huenich euen vele: rogghē meel/dat gesodē te gader in een nieuwe vat/ eñ siedet tot dat dicke worde/dan salmēt op dye quetsinghe legghē/ eñ opt gheswil een plaester wercs eñ verwermt dat int selue. Tegē quetsinge indē lichaē

Men sal badē eñ doē int badt heemsch/brunelle/cōsilie eñ primula veris/te lomer/eñ te witer salmē daer in doen die wortelen. Teghē dē hooftsweer.

Itē neemt groen munte/eñ wrijft thooft daer mede.

☞Als een ledt wt der stede is. Men salt wed in trecken/eñ nemē dan kempē werck/eñ nettent in water eñ douwent wt/ eñ stekent dan int witte vandē eye/ eñ stroyē daer op poeder vā wierooc eñ mastick poeder. Teghen tghebroken ledt.

Itē neēt duyuē mes/ schapē mes soet eñ sout/eñ stāpet met wijn eñ maect een plaester/legghet daer op/ spalcket/eñ ouer twee daghē vermaket.

Oft neēt Esschē bladerē eñ de schorsse daer af/wrijft se in stucken met lauwē wijn/ maket een plaester eñ verbijndtse ten derden daghe.

Van verbrantheyt. Men sal gloeyende hout colē blusschē in oudē wijn eñ wriuense in twee/eñ strijckse met een vedere daer op eñ niet anders.

Oft siet eyeren hart eñ brandet die doderē/ met dyen smoute saluet. Teghen die spenen.

Gilsen saet eñ wit wierooc/eñ biequaet eñ legt daer op een gloeyende tiechel/eñ sedt daer eenē stoel op eñ den siecken daer op wel omstopt.

Oft neēt wolwortel eñ hoorē van eenē bock eñ sout/ eñ brandt tot puluer in een eyckē vier nuttet met witten wijn/int breken vander manen.

Oft badet dat euel in lauwe water/eñ dā saluet met ouerjarich berghē smeer dan wriuet met atrimente dan neēt een hātuol garwē gestāpt/legghet daer op.

Wonden dranck.

Matelief crupt/tremorosie/roode koolen/wittē bynoet/kemp/woude crupt/meede.

Item die zijn ghemechte gheswollen is.

Men neme Fenigrieck/lijnsaet/siedet dat te ghader eñ badet diē in dat water/maect daer een plaester af eñ legget daer op/maer worpt hi eē gat/neēt dwitte vandē eye slaghet tot dat schuymt/ doet dat schuym af/eñ nettet wieckē daer in eñ stekense in die gatē eñ nettē dan die plaester int witte vandē eye eñ leggent daer op. Eñ alsment af doen sal salmēt badē in nieumolckē melck al warm/ hi sal ter stont ghenesen.

Teghen gheswollē mans veden.

Itē neēt witte marouie eñ drasen eñ hemsbladerē eñ witte appelē vā elckē euē vele/dit suldi wel in water wasschē purgeert dat water wel/eñ stāpet dat crupt/ Dan neemt versch berghen smeer/roeret onder een/ doet daer toe dat crupt in een panne ouer twier/hier maect plaesteren af/eñ legtse daer op.

Die niet en can gepissen.

Sal garwe nemē eñ stampense met azijn.

Voor tbuyck euel/neēt wegebreede eñ stamptse met goedē wijn/eñ drincke dat. Itē die hoestet vander leuere/Sal Sauie sieden in wijn eñ drincke dat.

Voor den cancker/ neēt netelē saet eñ sout/stāpet te gadēr eñ legget opt seer.ix. daghē eñ het dooten.

Voor den steē neēt wijngaert ranckē eñ brantse tot asschē eñ wijn eñ maect.i.loge daer dore/ eñ laet den wijn staē ghemenget door die asschē.iij.dagē daer na sighet door eenē doeck eñ gheuet dē sieckē te drinckē so salt den steen breken.

☞Teghē tbeuē neemt tsap van biuoet/menget met olie vā oliuē/met olie roosaet/ eñ saluet hē daer.

Voor seere ooghē/neemt atrimēt/huenich eñ dwitte vandē eye.ana.legghet op die ooghen.

Teghen alle wormen inder maghen.

So neēt scorsse vā berckē boomē bydēr aerdē/stootse eñ drinct dat met gheyten melck.

Om dē vrouwē haer vloet te benemen.

Men neme schauelinghe van corduwane leder eñ comijn/eñ een cleyn vierkē ghemaect/eñ die lucht van onder ontfaen.

Om haer vloet te doen hebben.

Itē ghi sult nemē ghijl vā bier eñ tsap van byuoete/ eñ dat witte vandē eye/dese.iij.drinct te gader.

Teghē gheseuertheyt/ neemt roode coolen/ eppe/eñ biuoet elcs euen vele/eñ drincket dat sap.

Die bloet spouwet/ neēt galant garwe eñ valeriane eñ centorie/stāpt dit/doetet door eenē doeck drincket

Teghen haestich gheswil.

Itē neēt seem eñ cruymē vā witte broode eñ eppe.

Voor bloedige oogē.neēt vrouwē melc eñ doeter in

Teghen die quarteyn.

Neemt tsap van garwene/van materne/van byuoet menget te gader/eñ drincket alle daghe.

Om goede treyt salue te makē/neẽt honsribbe/wegebreede/brunelle/matelicf cruyt/was/wierooock eñ bergensmeer/dit siedet/ eñ gestooten doetet door.

Oft men neme berghen smeer/wierooock/herpuys/cranen beck/honsribbe/ wegebreede/ matelicf/glorifilaet.ana. stampet te gader in eenē mortier/dan salment siedē/eñ sighent door eenen doeck.

Om wonden salue te makē/neemt berghensmeer/meysche botere/een luttele was/wierooock/ woude/cranenbeck .ana. stampet wel eñ siedet als moes/eñ doetet dã door eenē doeck. Om quaet vier te lesschē Tsap van ruyte/munte/olie eñ azijn/menghet te gader eñ doetet opt seer. Dye opēbare spenē af te doen Neemt cruymē vã wittē broode/wittē wijn/eñ tsap vã adick/ siedet tot dat dicke worde / eñ bindet daer op. Oft neemt plackerē vã alssen/maluwe/look eñ out bergen smeer/bindet daer op tot ghenesen is.

Tot quadē beenē/salmē nemē violet matelicfcruyt/cranenbeck eñ vrouwen soch.

Oft seem eñ hars/meelbloemē/eñ wierooock

Eñ oock atriment/smout van glasen/sanē vã melck dõderbaert gestootē met swinē smout/eñ met boteren/dats een goede plaestere. Teghē quade mage/nemet byuoet/tremorsie metter wortele eñ wascht se/ stampt se wel/wringet tsap wt/eñ nutt:t met een luttel suykers/ Eñ siedet dander cruyt/ stootet met een luttel bergen smeers/ legghet opten crop vander maghen/op een plaestere. Om clapoorē te genesen. Siedet dye wortelen vanden witten heemst/stampt/se wel met wat hueníchs/met sanē/met eenē dodere vã een ey/wat raey oliē/wat ruytē daer ond gestotē. Itē als si wt ghebrokē zijn/ die te genesen/ neemt een ʒ.was/termentijn/eñ dyacolũ.an.i.ʃ.ʒ. eñ eenē lepel olien vã roosen/smiltet ond een maect daer een plaester af/legt op die plaester vanden heemst.

Teghen ghebreck aendē lichaē/stampt poleye anijs/centorie/ruyte/sauie/saet van pyonie/ osmunde matelief.añ.met wijn eñ drincket nuchteren.

Teghē welde in die ledē/ neemt cleyne sauie elcs een hantuol/betonie:bruyn heylige/eñ roosemarine elcs een hantuol/dese cruydē suldy siedē in eenē pot rijnschen wijns/ tderdendeel in ghesoden.

☞Itē oft een vrouwe eenich ghebreck ghecregē hadde in haer vrouwelijchept/van by mannen te sine.

Soo neemt roosewater wat suykers daer in gedaē/ eñ daer mede wasschet alsoo verre als ghi muecht.

Eñ smeeret dan metter saluen. Itē maect een doecrken in soete roomkens vocht bouē vander teylē/eñ legghet daer tusschē/soo verre als ghi muecht/eñ dã daer bouen dunne drooghe lijnwaet/Dan maect een doecrkē nat in roose olye/eñ daer mede smeert alsoo hooge als ghi muecht. Itē tsap van alssen met comine eñ seem te gader ghemenget is goet op leden dye gheblust zijn van slane.

Itē dien zijn ooghē tranē/de ete venckel saet/eñ houde zijn hant voor sinē mont/eñ ontfange die lucht eñ dan voort voor zijn ooghē gedaem/doet dat diewil.

Itē teghē quade borst eñ quade maghe/drinct ysope met wijn eñ met warmē watere/eñ met boteren tsauonts na den eten/eñ hi ghenеest.

Itē tegē siecte vander hertē/neẽt polioē/wijn eñ zeē.

Teghē bloedige ooghē/ neemt eppe eñ Betonie te samen/siedt se eñ legt se op die ooghen.

Itē dye in die ooghē gheslaghē wort /neme bladerē vã agrimonie/oft dwitte vã eenē eye/eñ wriuet bey de tot stuckē/eñ legget daer op/ Eñ al waer si bi nae wte si soude genesen. Teghē swimelinghe/neemt scheel wortel eñ weghebreede wrijft se eñ maect daer een plaester af met azijn/ eñ legt se op thooft.

Alsmē bloet spouwet/neemt ruyte/eppe eñ munte/siedt se te gad in melck/eñ men salse te drinckē gheuē Itē die galle vã een stier met wolle op den nauel gheleyt/maect eenē saechten camerganck.

Teghen quade leuer die verhidt is/neemt cicoreye/eñ stampet se tot stuckē met dunne weye/ gheuet hē te drinckē/ eñ legt teruyt op die leuere.

Teghē quade gharē in die beenen/neemt donst van euene meele/donderbaert eñ seem/ tempereet te gad/ghelijck koeckē/eñ legghet op dye gaten/eñ alle daghe vernieuwet een werf oft tweewerf.

Teghē alle gebreck der ooghē/siedet een roode slecke in water vergaert tsmout daer af/daer mede salu:t uwe ooghen/als ghi slapen gaet.

Teghē den huych indē mont/ Ysope ghesoden met azijn/is goet indē mont ghehouden.

Gariofilate in wijn ghesodē/doet men struũ comen.

Voor die verstuypsde vrine/is goet Polioen in wijn eñ in olie van oliuen ghesoden.

Itē Tyriaca luydet so vele als vrouwe der medicinē eñ si is tot veele siecten goet. Men salse gheuē inder matē vã cenō haselnotē met lauwē watere/ dē ghenē die lange ghelegē hebbē oft si doot warē. Itē die een quade borst heeft/men salse hē geuē met seem oft met dragant/also datmē se indē mont houde. Itē die bloet spouwet vander longere/gheuet met tysane.

Itē teghē veroude seerichedē/ met tgesodē vã ysope

Itē tegē dye geelsucht/ met tgesodē vã asari gegeuē

Itē teghē dwater met oximel oft oxisacre.

tegē quade lēdenē/met ruyte oft tgesodē vã marobie

Itē die indē nedsten darm siec is / met tgesoden van Mercke. Itē die in die darmē gewont zijn met tghesodē van sumack. Eñ teghē dē steen met tgesodē vã gremilien/mercke/biuoet eñ ruyte.

Eñ den vrouwē haer stondē te doen comē met tghesodē vã pagami. Eñ die dode dracht te doē vergaen/ doet met wijn Die de cortse hebbē/met lauwe watere

Salue.

Een salue teghē den koecke/neẽt groene alssene/ghestootē/eñ onghesoutē botere/ nieuwe was/siedet te samē/wringhet door eenē doeck/met deser saluē bestrijct den koecke.

Teghen der vrouwen borsten.

Neẽt mercke stampt se/ wringet tsap wt/in dat sap legt die cruymen van verschen witten broode/stootet ond een/maket daer af een plaester/ dit doet op de borst oft ander gheswil/ Tsal wtbreken oft verslaen Salue te makē om quade seeren te heelē/neẽt haselnoten schelpen/brant se/pulueriseert se/litargiriũ/ceruse/eñ roert voor dē ouē met noten olie oft olie van oliuen/eñ luttel was. Om oude seeren te heelen. Rx ellebori witte eñ swarte/leuende solpher/vitrioli allupn/ galnotē/ fuliginis cinerũ clauelatar.añ.ij.ʒ.ʃ. quicsiluer geblusscht/copergroen.añ.ij.ʒ.tot puluer Dan neẽt bernagie sap// scabiose/grisicō/lapatij acuti.añ.iij.ʒ. Siedet se tsamē met ghist van oude olye/ eñ suerē wijn/eñ alst ghesodē is/so doet daer toe ghesmolten was/ stroeyende daer in dye voorseyde pul-

neren/eñ maket een salue/Jtē dese salue geneest ooc int ghesupuerde lichaem/alle vergiffenisse/tā motte schorft oft dat malū mortuū ooc/oft eenich andē scorft

Salue tot wonden.

Neemt botten vā populier indē mey/ eñ in versche ongesoutē botere ghesodē/tot si groene wort.

Salue teghē alderhādē quetsinghe.

Neemt een hantuol nachtschadē/een hantuol eppen/ fenicle een hātuol/eñ bladerē vā gariofilaet/eñ vio-lettē cruyt stootet al ouer hoop/ eñ siedet met eenen gracelikē viere/alsoo langhe alsmē wermoes siedet/ eñ hier toe salmē.i.S.vierēdeel was eñ bergensmeer toe doen.

Salue teghen den droope.

Neemt die wortelē van pardick die root is wortelen van heemst wortelē vā consilie/ coeckoex loot/vrouwē soch/quicsiluer ouerjarich bergensmeer/in azijn gheleet.iij.daghen/dit menghet al tsamen.

Salue gheheeten doorgaende.

Neemt wondē cruyt/tremoste/groote radelen cleyn radelē/selfheyle/gariofilaet/honsribbe/garwe/herba perforata/paddē vlas/wegebreede/nachtschade/ wilde betonie/cranē bec/mateliek/reynuane/Eppe/ venckel/pserue/scheelwortel/donderbaert/ alssene/ agrimonie/cruyt vā suetsele/kēp/camille/caelcruyt biuoet dit wasset schoone/eñ latet wintdrooge worden. Eñ dan stootet wel in twee met verschē bergē smeer eñ siedet. Eñ alst ghesodē is wringet door eenen doeck/stroeyt daer in ghemalen wieroock menghet seer wel verwaert in uwe bussen.

Hoemen treyt salue maect.

Neemt een luttele Mirren/ hars/ schapen ruet/een luttel hueniche/niew was aldermeest/dit smiltet in een panne al te gader/dā doetet door een cleet op cou de water/wigghelet tusschē uwe handē/ te wintere doet daer meer schapen ruets toe.

Een goede treyt op sweerē die niet wt en zijn.

Neemt die wortel vā heemst die bollen vandē lelien/ eñ berghēsmeer ouer een ghestootē:tdoet eenē sweer saechten/rijpē eñ wtbrekē/maer als dē sweer morwe is/salmē hē wt vliemē/ eñ dat daer op legghen.

Van puystē die noode wtbreken.

Neemt den doder vā eenē eye/een luttel souts/cloppet wel te gader/neēt een plaester vā berke in water ghenettet dā wtgewrongē/dan indē doder genettet eñ dan op dē sweer ghelept tsal wtbrekē. Eñ neemt dan papēcruyt/meest eppē/ wringet tsap/ menghet met tarwen bloemen/ met luttel zeems/dit legghet daer op tot ghenoech is/dat gheneestse.

Teghen alle dinck dat ontfunct is.

Neemt gariofilaet een luttel/ weghebreede meest eñ tremorste/eñ eppe/dit stootet/mettē sape bestrijcket eñ gheeft dē siecke daer af te drincken.

Teghē ontslapē leden oft vercrompē aderen.

Neēt lauendere/ruyte sauie/mūte/alssen/biuoet.añ. dit stootet in twee/dan neemt olie van oliuen/doetse indē mortier menget wel te samē/dattet versch ghenoech blive/ doeter in een luttel ghemalē wieroocs/ eñ wriuet daer mede teghen tvier.

Teghen quade lendenen.

Men sal fenicle nemē/heete netelen/sauie/nachtschade donderbaert/ centorie/ lauendere/ ruyte.ana. dit stootet seer cleyne menghet met olie eñ siedet in een panne/hier mede salft die lendenē byden viere.

Eñ men sal viercante platen van loode nemen/ende daer in salmē gaetkens booren daer den domp door slaet/eñ als deene af gaet/salmē dander op doen.

Poeder teghen den fistel.

Neemt loocxbollen/aterment/boonē/ brandtse/worpet dat poeder in die ghaten.

Salue teghen den fistel.

Item neemt die wortel van heemst/die wortel vā cōsilie siedet/dan pellet af dye schorsse/dan neemt fenigrieck/eñ lijnsaet stampet/eñ siedet in bergensmeer.

Die zijn urine met pijnen maect.

Stampe garwe eñ drinctse met azijn. Een ander/nemet lactuwē sap menget met witten wijn/ drincket.

Teghen alle verharde gheswil.

Men salt openen eñ doen tquade wt eñ genesent gelijck een wonde. Teghen alderhande gheswil.

Salmen fenigrieck nemē/lijnsaet ghestootē die wortel van heemst ghesodē gepelt/eñ dat tsamē gestāpt eñ met olie ghesodē. Oft neemt mos vā sleedorē/eñ menghet met onghewasschē wolle/neēt lijnsaet luttel souts/siedet in wittē wijn/tot dattet dick worde/ eñ legghet opt gheswil. Teghen tgheschuerde.

Salmen vriesewoude nemē/ eñ doense zeer wallē in water/dā doetse wten water/eñ siedtse in melc/dwater salmē tsmorghēs law drinckē/eñ dmelck tsauōts xviij.daghen. Teghen dat helsche vier.

Men sal een vuyl ey nemen/eñ witten honts dreck/ menget ondē een/temperet in azijn/ eñ nemet puluer van centorie/eñ legghet daer op. Teghē de wormē.

Salmen nemē alssene/ persen/ reynuane eñ wortelē oft bladerē vā persen/dye schorse van die wortele vā sleedoren/ dit salmē stāpen eñ met azijn wtmaken eñ drinckent. Teghen theylighe/neemt kase/wrijften in stucken/menghetten met seem/ eñ legten opt een koolblat opt heylighe. Teghen tmenisoen.

Salmen nemen wegebreede bladerē sonder gat/ die tempert met soete melck/ eñ gheuet hē te drincken.

Oft neemt sleedoren die salmē lange sieden/dat sap salmen drincken. ☞ Heeft een vrouwe tbuyceuel in haer kinderbedde/ die neme biuoet gesodē eñ warm ghelept op haer huepe oft haren nauel.

Spouwet si bloet in haer kinderbedde/so geeft haer melck met betonie sap te drincken.

Teghen een quade borst.

Neēt eppe eñ stāptse met venckel/ eñ drinct dat tsauōts. Oft neēt eppē saet eñ huenich/eñ siedet ondē eē eñ drincket nūchterē. Jtē die zijn borst wee doet/neēt kersse eñ stāptse/eñ nemet tsap met gheyten melck.

Teghen quaden adem.

Neēt ysope eñ wijn/eñ siedet te gader/ tot dat vierēdeel wijns versoden is ende drincket.

Teghen een drooghe borst.

Neemt olye van violetten met onghesouten botere.

Teghen een quade borst

Neemt donderbaert eñ wrijftse in stuckē/eñ datmen van ysere vijlet/tweewerf des daechs.

Teghē den tantsweer/neemt vijfblat/piretrū/siedet met azijn/dan salmē tpiretrū op die tanden legghen eñ tvijfblat op die wanghen.

Oft neēt garwe wortel/eñ stāptse in stuckē/ eñ legt se opt tantvleesch. Oft neēt bijstlooc eñ legget daer op. Oft neēt petercelie vā alexandrie/cliefste:eñ legtse daer op. Tanden daer wormē in zijn/neemt yserhart eñ garwe/ eñ stāptse met azijn/eñ houdtse in sinē mōt tot dat hi slape/eñ die wormē sullē steruē Eñ die wortel van ysehardt ghestāpt eñ in azijn gheso-

den/eñ op die wanghe ghelept. Jtē dye wortele van agrimonie ghestampt tusschē die tandē ende op dat vleesch gheleet. Jtē rupte ghesodē in wijn/ een placster daer af ghemaect/eñ op die wanghe ghelept.

Teghen een quade maghe.

Tot gheswollē maghē/ neēt die wortele van venckele eñ eppe eñ legtse in witten wijn/ eñ drinct daer af nuchterē. Jtē tot vercoude maghe/neemt was ende meel/broot daer af ghemaect/ende daer op ghelept. Jtē teghen gheswollē maghe/neēt rupte/eppe/olie eñ boter maect daer af een salue/ eñ smeert hē tusscē sinen nauel eñ borst daer mede.

Jtē dien zijn maghe vcout is/ dat hi niet en can verdouwē/neme rugghen broot ende ghengheber/ een luttel comijns/sauie/stootet al wel te gader eñ tēperet met azijn/eñ wallet eenē wal/eñ doetet in een sacken/eñ legghet opten crop vander maghen.

Teghen dē hooftsweer/neemt azijn eñ groen mūte/ eñ wrijft thooft daer mede. Oft neemt pserue/betonie/elcx euē vele/donderbaert/stootet dit al te gader wringhet tsap wt/eñ menget met azijn/hier in suldi eenen linen doeck nettē/eñ windē diē om uwe hooft eñ als hi drooghe is/maecten weder nat.

Jtē neēt ambrosie/ eñ doetet in eenē nieuwē pot/siedet tderdendeel in/wasschet uwe hooft daer mede.

Jtē verbena/alssene/betonie/wegebreede/ sauelboō schorsse vā vlieder eñ huenich/dit salmen nutten.

Teghen schorfde hoofden.

Neemt Celidonie/adick/wilgen schorsse brandet tot puluere/dan neemt peck/ ende wriuet in stuckē/ dan menget te gader met soute/met azijn/eñ maect daer af een plaester/ende legtse daer op.

Teghen schorfde halsen/ Neemt een roode flecke eñ tempertse met wijn in een coperē vat/stoppet/laetse daer in. ix. daghē/daer mede salft uwen hals.

Teghen den kancker.

Neemt was eñ peck eñ ruet ende smiltet.

Neemt wilde haselnotē/stāptse in row seem legghet daer op. Neemt tpuluer van witten honts stront.

Neē netclē eñ sout te gadē ghestāpt/ eñ. ix. dagē daer op gelept. Teghen quetsinge vā binnē/salmē wonden dranck drinckē/ eñ met popelier salue bestrikē. eñ houden hē so hi best mach met vetter spijsen.

Jtem neēt senicle metter wortelē/ bruynheplighe/ wondē crupt/bladerē vā kempe/garwe/ papēcrupt aā. dit stāpt al te gader met goeden wijn/dan wriuet door een cleet/ met desen drancke suldi uwe wonden wasschē eñ die wiecke daer in netten/eñ die plaesterē daer in nettē die ghi op die wonde leggen sult.

Tot wondē die niet en willen draghē/neemt tarwē meel/eñ bier oft azijn/eñ luttel gesoutē boter/eñ dit doet in een panne/latet wallē/eñ doetet op eenē doec dese plaester salmen legghē bouē op dye plaester vā den dranck het sal die wonde doen ontswillē eñ wel doen draghen. ¶Jtē die hooftwōde en wilt niet ghe salft zijn/maer die ander wondē willen ghesalft zijn.

Tot quaden ooghen/ dye dat witte hebben neemt tsap van venckel/ menghet met puluer van vitriole ende legghet op die ooghe.

Teghen die paerle.

Neemt tsap van venckele/ eñ dye bladeren van vlieder/eñ scheelwortel/stampet in twee/het sullē mattē wordē/legghet dat op die ooghe in een lijnwaet tusschen die schelen.

Tot doncker ooghen.

Neemt wortel van venckel/eñ siedtse/eñ stāptse met azijn. Oft neemt rupte ende doetse in eenen pot daer dauwe in is die inden mey gheuallen is.

Tot tranenden ooghen.

Neemt Betonie/ ende legtse daer op/ het verghaet. Oft neemt drie doderen van eyeren/ brandtse eñ tēpertse met witten wijn. Tot bloedighe ooghen.

Neemt eenen doder van eenen eye/noten/eppe/stāpet /eñ maect daer een salue af/dan suldy dye ooghē daer mede saluen/buyten ende binnen.

Van ooghen van eenigher auontueren ghesloten.

Neemt gansen smout/salft dye ooghen daer mede.

Oft die galle van patrisen/ende huenich/ euen vele claert die ooghen.

Jtem teghen alle ooghen euel/neēt scheelwortel sap vlieder sap/venckel sap doetet in eenē pot/latet wallen aent vier/latet claeren/ghietet claere bouē af/eñ men salt in een glasen vat houden.

Jtem scheelwortel/vēckel/ vlieder/ende pserue/men ghet tsap met huenich/dat dat derdedeel huenich si/ dat doet in die ooghen. Tot blodighe ooghen.

Neemt vrouwen soch/ ende doetet in dye ooghen.

Acept salue is een salue dye heylt alle wondē iunctueren eñ senuwē/als sweeren/apostuemē/clapoorē eñ ghebrokē beenē/eñ quade oude gaten. Neemt. i. ℥. mastic gepuluerisecrt/litargiriū een half pōt gepuluerisecrt/ termētijns een half pont/was. iij. ℥. hars een half pont/betonie/oft onser vrouwē crupt/verbena. ana. i. hant vol. Dese crupdē salmen stampē eñ sieden in eenen stoop wijns tot dat tweedeel versodē is. Eñ dan salmē die confectie colerē/eñ dā salment weder opt vier setten/ eñ dan al siedende salmē daer in doen was/hars/eñ daer nae macstick/eñ dan litargiriū. Eñ dit salmē siedē tot dat die vochticheit inne ghesodē si/oft by na/eñ altoos salmēt roeren. Ende settent dā vanden viere/eñ doet daer in termentijn/ eñ roeret wel ondē een/eñ latet coelē. Eñ alst cout is soe salment werckē tot dat die vochtichept al wt si.

Meester Ancelmus plaestere die wonden heplet sonder wiecken/alle quade ghaten/ghebrokē beenē sonder snidē oft yet daer toe te doene sondē dese plaester. Men sal een pōt termētijns nemē/een pōt wit was een pont hers. iij. ℥. galbaens. ij. ℥. armoniaecs/ i. ℥. mirren. i. ʒ. ℥. wieroocs. ℥. olibaens alle dese gūmen pulueriseret/dan neemt was eñ hers/ eñ smiltet alst ghesmoltē is/doet dan daer in die voorš. gūme ende roeret altoos wel/dā clinset dese cōfectie door. i. doec int wegebreede sap/vā betonie vā agrimonie/gariofilaet/vā garwe/vā opiē eñ vā vbena. Dese clinsinge suldy wel roerē/eñ mengēse wel/ dā laet dese clinsinghe smiltē/eñ mengtse wel/ dā doet dese clinsinghe vā den viere/eñ laetse coelen/ende als si coudt is/ so wercketse wel metten handen.

Om quade seeren te ghenesen.

Jtē maect een water aldus. Neemt vier loot copercoots eñ stootet cleyn in eenē vijsele/eñ neemt eē pinte weghebreede waters oft nachtscadē waters/ doet dat opt vier in een kanne tot dat recht opsiet/eñ dan ghietet in een panne eñ latet claren. Eñ maket daer wieckē oft plaesterē nat in/ op dat ghijt totten seluē seeren besighen wilt/tot dat dat quade vleesch wt si/ ende dat doet alle daghe eens. Maer also langhe als ghi dit water besiget/so legt daer op apostolike salue/ Ende dit en suldy niet langher doen/dan tot dat dat seer suyuer ende schoon si.

Salue daermē quade seerē mede heylt / als si suyuer zijn ghemaect.

Neemt.viij.loot Cleminsteen/wrijften wel in eenen visel/eñ fichten cleyne/ dan doet tpuluer weder indē visel/dan neemt.ß.pont boom olien.iij.loot was/ eñ smiltet te samē in een panne/dan ghietet opt puluer inden visel/dan wriuet seer langhe/deerste reyse met een derdendeel vandē naten/eñ daer na noch een derdendeel/eñ derdewerf mettē derdēdeel/eñ wriuet eñ menghet wel. Dan doetse in een busse daer ghise wilt in houdē/hier af maect plasterē op die seerē die ghi ghehanteert hebt metten watere so voorsept is.

Een consolidatijf.

Neemt.i.ß.pont was/een.ß.pont schapen ruets.i.ß. pont termentijns/een half pont calanariū. Aldus salment maken/neemt ruet eñ smiltet/ende suyueret in een becken met couden watere eñ was/ smiltet/ alst ghesmoltē is/ doet daer in dat gesuyuert ruet/eñ dā den steen/eñ latet een cleyn wile sieden/eñ settet dan vanden viere/eñ doet daer toe termentijn/ eñ roeret tottet cout is.

¶Vngentum Apostolicum.

Neemt een vierendeel ghesuyuerdē hars/eñ een vierendeel was/eñ een vnce Myrre/een.ʒ.wierooes ge pulueriseert eñ een half waelpot olijfolie/ aldus salment maken/men sal nemen was eñ hars/eñ smiltē eñ dan doet daer toe die olie/ eñ latet een luttel siedē dan settet af/eñ wringhet door eenen kempen doeck eñ doet daer in wierooek/Myrre/lupel/termentijn/ een luttel spaens groens/tot dattet te matē ghewreuen is/eñ roeret tot cout is. Sy is goet tot allē open seeren out eñ nieuwe/eñ sonderlinghe op quade vingheren/tis goet beuonden.

¶Puluer squeparia.

R.auripigmentū.ij.ʒ. Spaens groens.ij.ʒ.vitriole ghebrant.iiij.ʒ.alluyns ghebrant/elck bi hē seluē/eñ dan wrijftse tsamē op eenē steen/eñ houdet in eenē lederen sack/eñ in een drooghe schaduwe.

Item een notabel medicine/om te helpē in die iunctueren ouer al den lichaem.

Neemt eyer schalē. Mirabilanorū.añ.ʒ.ß.temperet in melck eenen nacht eñ eenen dach/daer na neemt agarici/turbith.ana.iij.ʒ.gēgeber/suyuer calissihout/ lange peper/anijs/caneel/suyuer sout/capar.wortel bedelli/masticx.ana.i.ʒ.armodactili/ al een pont met ydromele/men salt tot clompen maken.

Item van desen clompen / muechdy nemen.ij.ʒ.ende maken daer af.xxi.pillen/eñ gheuen die tsauonts als men te bedde ghaet met hostien/ende die siecke en sal tsauonts niet eten. Eñ mē sal dē sieckē een hinne siedē/eñ tsap geuē te drinckē/als de medicine gewrocht heeft/ eñ danderdeel metter hinnē smiddaechs tetē.

Item met desen salmen die iunctueren smeeren/neēt lelie wortelen/fenigriec/lijnsaet/iusquiami saet.ana. iij.ʒ.hars.i.ʒ.merch van.i.hert eñ een calf oft osse.añ. ij.ʒ.gemeyn olie.ʒ.een luttel was/ eñ men sal daer eē salue af maken/eñ hier mede suldijt wel bestrijkē/teghen dat vyer.

Teghen tgheschuerde.

Een plaester teghē tgeschuerde. R. Olibani/mastix i.ʒ.puluers burti/spargi/mūmie/ bolus van armenien/draer bloet.ana.i.ʒ.ß.puluer Sandali salmen pulueriserē/menghet met olie van Sagel/eñ doet daer een luttel was toe/maect daer een salue af.

Een plaester om die wonden te naeyen.

R.pex.i.ʒ.Colofonie.ʒ.ß.wierooes/mastix.ana.ij.ʒ. men salt al aen tvier menghē soot betaemt/men salt ontbinden eñ menghen.

Teghen Frenesie.

Dese materie salmē wederslaen mettē sape vā weghebreede eñ vā morellen. Eñ men sal den slaep eñ voorhooft daer dicwils mede bestrijkē. Eñ maket hē een cleyne lijnen huyue/eñ treetse door ghesmoltē was/ eñ scheert hē dat haer af/eñ settet hē dye huyue daer op/want dese opent die huyt/eñ beneemt die sericheyt/ ende doet wel slapen/als dat was met vrouwē melck ghemenget is/eñ mē sal hē die palmē vander hant sacchtelijc wreuē eñ thool vandē voete/eñ men plach hē clisteriē te settē/om die materie wt te treckē

Tot seerichept der kinderen hoofden.

Men sal thooft seer wasschen met wijn oft met bier/ drooghet wel/ia men salt wasschē totten bloede toe/ eñ stroeyē daer puluer vā tartarū op. Vā hooftwōdē Ten eersten een suyuerēde salue/neēt roosehuenich iij.ʒ.subtijl gherstē meel.v.ʒ.eñ siedet tot beghint te stiuē/doetet vāt vier/doeter.i.ʒ.termentijns in/hier af maect plasterē. Itē alst ghesmeert is/legt daer dese salue op neemt termētijn twee pont/was een pont Betonie al cleyne ghestootē.ij.pont/olie van roosen ß.pont/smiltet olie eñ was/doet die betonie daer in/ menghet al tsamen/ latet staen rotten een maent oft meer/dan doetet in een panne opt vier/ latet so heet wordē/dat ghijt muecht wt perssen/alst al wt is doetet weder opt vier/doet dā daer termētijn in/ gietet op wijn azijn/dā ist genoech. Dese salue gheneest alle versche wondē. Teghē den tantsweer.

Coemt hy vā coudē/ neemt piretrū ghebrādē alluyn siedtē in wijn azijn/houdet langhe in uwē mont/ eñ spoeltē binnē doetet dicwils mē sal origanū enouwē Coēt hi vā hittē/spoelt den mont met weghebreede water daer alluyn in ghesolueert is. ☞

Teghen die passie in die kele.

Men sal in beyde die armen/die hooft ader laten/eñ daer na die ader onder die tonghe/ eñ nemen tsap vā die groote scabiose inder kelen/eñ ghorghelē met desen water daer dyamorū in ghesolueert is/eñ mē sal daer buytē op legghē Verbenē cleyn ghestootē met wol metter ykē eñ Camil olie.

Teghent bloet spouwen.

Men sal nemen gūme van Persikē/wāt si opent die heymelike sluytinghē der longer pipen/eñ men salse met warmen wijn ontbinden.

Om die maghe vā melancolie te suyueren.

R.Violettē/mercuriael/grisicū.añ.m.schauelinghe vā yuorē been/reubarbare.ana.iij.ʒ.catapucij.i.ʒ.cassiafistula de ghesuyuert is. ʒ.ß.maect een clensinghe met.ij.ʒ.suykers/eñ met een tueghe wijns van appelen vā granatē/ende dien salmē ghelauwet drincken des morghens vroech.

Als die maghe vol fluymen is.

Men sal die materie eerst verduwē met oximel diureticū.i.ß.pont genomē met warmē bier. Eñ suyuert se hier na. R.electuar.dul.iij.ʒ: Turbith grana.vij.esule maioris.v.granē/dyapody.ʒ.wit ellebo.iiij.gra. catapucij.ij.gra.dit salmē met wittē wijn gheuē dye met lauwē water ghemenghet is/ dit sal die fluymē bouen eñ beneden suyueren.

Om die melancolie te suyueren.

So verdouwet de materie met oximel squiliaco.ʒ.ß. genomē alle morgē.ß.ʒ.met warmē wijn/ Eñ nadē

derdē dage supuert die mage hier mede. ℞. Dyasne ij. ʒ. chimi / epithimi / lasuersteē. Geē alb ieñ root. añ iiij. granē diagredij. i. ʒ. rebarber. ʒ. ß. swarte ellebori. iiij. granē. roosen. mastic. añ. iij. granē / menget al tsamen / dit salmē besighē twee vren voor den daghe.

Tegen een vervolgē seer vā onnatuerliker hitten ℞. roode salue eñ cleste vā beuersijn / populioensche eñ roosolie / vā elcx een deel / menget al tsamē / eñ besmeert daer mede dat seer / hebbet dan eenē dranc / die hier af gemaect is / neēt hoolwortel ghepulueriseert een deel Beuersijns / dat tsamē ghedaē in een canne goets azijns / stopt die canne. iij. oft. iiij. daghen / warmet dan vā desen azijne / eñ netter eenē doeck in / legten opt seer / dat te vorē ghesalft is / eñ telckē als dye doeck drooge is / maectē weď nat eñ legtē daer op.

Teghen alle seer out eñ nieuwe.

Neēt swarte paddē / so vele als ghi wilt / eñ grijscom so veele wegende als die paddē / doetse tsamē in eenē pot / sluyten vast toe / beleymtē wel / eñ setten in een sterck vier. xl. vren oft langer brandende. Dit puluer orbaertmen in wat seer datmē wilt. Eñ al ist dat een seer daer eerst werf af stinct / daer en leet niet aen / eñ legt daer op eenē schoonen lijnen doeck.

Een goede salue teghen vele siecten.

℞. xl. morwe knoppē vā bramē / stootse in stuckē al cleyn / eñ. ij. pōt goets wits wints / doet dese twee te gader in eenē niewē eerdē pot / eñ daer in een hāt vol ruytbladerē / eñ eē pōt alebasterē / vēckel saet. i. drachma olie vā roosen. i. ß. pōt / eñ al datmē stootē sal / salmē stootē / siedet nadē wijn / soot voorß. is / dē pot op een crāck vier / tot bi na v̓sodē is / dā hebt camil bloemē. iiij. drachma alst bi na versodē is gestootē eñ nieuwe was daer in ghedaē / eñ alst bi na ghecoelt is / doeter toe dwitte vā. vi. eyerē / menget al tsamē / sighet door een cleet / datter wt coēt is een dierbaer salue. Dese salue ghesmeert opten slape vāden hoofde / eñ daer omtrēt dat voorhooft / verdrijft de smette op die ooghe / dat gheschapē is als een sandekē. Eñ si gheneest wondē supuerēde. Sy gheneest den tantsweer. Hadde een vrouwe steecte in haer moeder / gaeftmeuse haer teten / tsoude ghenesen.

Een salue tot senuwen.

℞. Tsap van caprifoliū / tsap van heeren netelē / ende cruypende suegen / vercken smeer: siedet tsamen een vre: dattet een maniere van salue worde / maer si en duert niet langhe.

Tegen quade veden die seer eñ ghesollen zijn.

℞. Grisinc / die groote consilie: marubie: bistort van den lesten. ij. ana. m. eñ vanden eerstē als grisinck. i. hant vol / siedtse in water: daer stooft den vede ouer. Dese selue cruydē zij goet op vrouwē borstē die sweeren. Eñ worpt int seer: hoolwortel eñ aloeepaticū.

Tot quadē tranendē eñ ioeckendē beenē.

℞. cruys wortel eñ stoetse seer tot een grote hantuol van desen cruydē: doet. i. drachma quicsiluers: roeret ouer een doet daer toe bergensmeer dat drie daghē in azijn gheleghen heeft.

Item een salue die apostuenien breect.

℞. huenich: boter: olie eñ wijn. ana. tempertse met gharsten meel eñ tarwen meel. ana. mengtse tsamē / ter dictē van eender pappē: latet. iij. pater noster tyts sieden / eñ legghet op dapostuenie. ij. werf sdaechs.

Een salue die een seer sluytet.

Neemt. i. pōt verkensmeers dat versch is: snijdet tot stucxkens legget. iij. daghē in starckē azijn: eñ gheeft

¶ Die Chirurgie.

hem alle daghe verschē azijn / daer na doetet in eenē mortier / stotet seer langhe / doeter een half quartier quicsiluers toe / menget wel mettē smeere / ten laetstē doet daer toe. v. ℥. gebrāts alluyns / menget al tsamē hier af maect op quade seeren die ghesupuert zijn.

Eenen wonden dranck.

Neēt violettē cruyt / gariofilaet / senikel / bugle / hōts rib / wegebree / cleyn meede / roode koolen. ana. ℥. garwe / spargus. ana. iij. ℥. roode meede. xij. ℥. dese cruydē suldy stootē / eñ leggense. ix. dagē in wijn / dā suldi dē wijn af sighen / eñ gheeftē den sieckē te drinckē smorghēs / smiddaechs eñ tsauōts. Eñ legt op die wonde een kool blat / eñ anders niet. Eñ ist dat de siecke corts heeft / geeft hē gherste water te drincken.

Teghen gheswollen beenen.

Als den vrouwē haer beenē swillen / als si van kinde ghenesen zijn / salmense wasschen in warmē wijn / eñ azijn / totter tijt / dat si niet meer en swillen.

Eenen wonden dranck. Neemt tsap van gariofilaet van alssen / vā eertbesie cruyt / tsap vā craenbec cruyt van agrimonie / siedtse in wijn eñ met een luttel zeēs gheuet den siecken te drincken / legt daer op een kool blat / sonder wiecken.

Een maturatijf.

Neēt die wortel vandē heemst / eñ waschtse wel schone / eñ siedtse in water tot si morwe zijn / neēt dan scabiose / eñ siedtse int selue sop / dā stāptse te gader / doet daer so veel smeers toe als die cruydē / dan hebt een deel hefdeechs / menget daer mede / als ghijt oorboorē wilt / maect een plaester op eenē doeck / maket warm eñ legghet daer op.

Een supuerende plaester / als dye wonde open is.

Neemt twee dodderē van eyeren / acht drachma saps van mercke / ses drachma gheschuymts seems / eñ. iiij oncen tarwē bloemē / mēget ouer tvier / dattet cleyn si eñ latet luttel sieden.

Een treckende plaester als dye apostuenien doorsteken zijn.

Neēt termētijn. ij. pont / hars een pont / scapē ruet een half pont / was eē quartier / smiltet dit tsamē sonď dē termētijn / dien salmē ten laetstē in doen dat hy nyet en siede / eñ dā suldi dat spaens groē ghepulueriseert daer in doē. Dat is goet op alle versche wondē ende bloetsweeren.

Een ghorgelinghe.

Dit salmē gorgelē nuchterē in die kele eñ het is goet teghē slupmē in die kele eñ de borst die daer v̓gadert zijn / neēt wittē wieroock / swart peper / piretrū. ana. ij. ʒ. stootet in twee / siedtse in onderhalf pinte azijns tot opt derdendeel / eñ neemt dan hier af een luttele.

Nies poeder.

Neēt wittē elleborū. i. ℥. piretrū. ℥. ß. camille bloemē iij. ʒ. maect van allē subtijl poeder / nemes smorghens nuchterē in beyde die nuesen. Dit puluer supuert die herssenē bouē matē wel. Eñ tdoet die humorē scheyden inden hoofde eñ claert die ooghen.

Eenen wonden dranck.

℞. Māmie / mastic / walschot. ana. eñ siedtse in wijn.

Die witte ghemeyn salue.

Neēt roosen olie. ß. pōt / wit was. iij. ℥. ceruse. i. drachma cāpher. i. ʒ. Die olie eñ dat was suldi smeltē / ende doet die ceruse daer in alst bi na cout is / eñ ghi sult dat wit vā twee eyerē cleyn slaē / eñ doetet daer in eñ roeret tot dat cout is. Eñ wildi ghi muecht daer in doen eē weynich mentē. Eñ ghi sult nemē. iij. amādelē / eñ doen hen den bast af / ende stamptse in eenen mortier

Eñ dan suldise weder wt doen/ anders en soude dye Campher niet willen pulueriseren.

Een ander witte salue.

Neẽt wit was.iiij.ℨ.roose olie.iij.põt/termẽtijn een quartier/ceruse.ij.ℨ.litargiriũ.i.ℨ.wierooch ghebrãt alluyn/puluer vã hoolwortel/ elcs.i.ß.ℨ.datmẽ pulueriserẽ sal/dat pulueriseert/ eñ smiltet dat was met olien/doet dat puluer mettẽ termẽtijn daer in tot dat cout is/Dese placster is goet tot allen quaden seeren eñ oock nieuwen.

Ter Aenbeyen.

Neemt dillẽ saet brandet tot asschẽ/menget met ghe schuymt seem/eñ legghet daer op.

☞Om desensijf te maken.

Neẽt bolus ar.ij.ℨ.terra sigillata.ℨ.olien van roosen eñ azijn dat genoech si/ datmen daer een dunne salue af mach maken.Dese salue smeertmẽ buyten aen die wonden die verhidt zijn. Een groene salue op quaet vleesch eñ oude wondẽ.Neẽt scheel wortel/dye wortel vã kockoecs loock/ die wortel van centrũ galli/lauesche/scabiose.añ.i.m. wel ghestootẽ met hamelen ruet/eñ met olien van oliuen/elcs.i.pont/latet staen rotten.ix.oft.x.daghẽ/dan doet een cleyn coperẽ vat op een cleyn vierken/latet siedẽ tot die cruydẽ sinckẽ dan wringhet door eenẽ doeck/eñ doet dye clinsinge weder opt vier/doet daer.iij.ℨ.was in indẽ somer eñ indẽ winter.ij.ℨ.alst al gesmoltẽ is/doet daer in bloemen van wierooch eñ mastick.añ.ℨ.ist sake dat hẽ te seere te gader houdt/so doet daer toe dat derdendeel vã.i.ℨ.spaensgroens cleyn ghewreuẽ/ eñ latet sieden dattet wel groen worde/ doettet vanden viere doet daer toe.i.ß.ℨ.aloe epaticũ/Dese salue suyuert wondẽ die veroudt zijn.Eñ si verteert ouertollich vleesch eñ si doet die lippen te gader comen.

☞Pillen daermen den sieckẽ mede ter cameren sal doen ghaen/ als dandere pillen niet en wercken.

Neẽt so veel souts als ghi tusschẽ.iij.vingerẽ muecht heffen/reubarbã/scamonie/aloe.ana.also groot als een ert ghewreuẽ/doet daer toe vierwerf meer seẽs dan alle dander/ dit al doet in een panne op een cleyn vierken/doetet sieden/ tot dattet begint te broemen altoos roerende/dan doetet vanden viere/eñ ghietet op een effen bert/dat met water begoten is/alst cout is/maect daer pillen af/ die vingers lanc zijn eñ smal ende steectse int fundament.

Als een wonde te nauwe is.

Wanneer ghi siet dat een wonde te nauwe is eñ diep eñ niet draghẽ en wille/eñ si inden bodem quaet is/so neemt een stuck vander wortelen vã alant/steectse in die wonde/eenen nacht/eñ si sal wijden.

Om seeuer te stelpen.

Neemt tartarũ eñ gebrandẽ alluyn wel onder een gesodẽ/ daer in witte wullẽ doeckẽ gestekẽ/eñ daer op ghelept so heet alsmẽ mach ghedoogẽ/men sal twee doecken hebbẽ/als den eenẽ cout is/datmẽ den anderen hebben sal eñ legghen dien daer op/dit salmẽ.iij. oft.iiij.werf doen eermẽt vermaect.Eñ wachtet wel datment wel effen houde in die spalcken eermẽt vermaect oft verbindt.

Een root puluer dat bloet stelpt/eñ doet vleesch wassen/neẽt die groote cõsilie.i.ℨ.bolus vã arme.ℨ.ß.colosonia/mastic/wierooc.añ.ℨ.ß.draecs bloet/mũmie ana.ij.ℨ.Dit salmẽ wriuẽ eñ verwarẽ/om besighen.

Een corrosijf puluer in slechte wonden.

Neẽt spaensgroẽ alleẽ/oft puluer vã hoolwortel/ eñ vã hermodactilus.ana.ℨ.ß.eñ vã spaesgroen.i.ℨ.te samẽ ghemenget. Oft neẽt solpher ghepulueriseert ghemenghet met olie van baden.

Een ander dat starcker is.

Neemt leuẽde kalck een deel/ dat roode operimẽt eñ dat gheele/eñ sal alcali eñ Acasi elcs een half deel pulueriseertse eñ menghetse met eender stercker looghẽ maect daer ballekens af/eñ verwaertse.

Een salue die een seer houdt sonder argheren.

Itẽ neẽt verckens smeer.ij.põt/oude olie.iij.pont litargirij.iij.pont/coperoot een half quartier/maectse ter swaerheyt eñ roertse met.i.stock van eenẽ palmboõ die groẽ is.☞Tegẽ tgheschuerde/neemt sigillũ salomonis/dyptanus wortel/teruyt eñ wortel vã duyuen voet.ana.i.m.Dese salmen stootẽ eñ maken daer plaesterẽ af met olie vã bayen. Daer nae neemt mummie eñ bolus vã armeniẽ/ eñ gheuet dẽ siecken tot drie reysen/telcken.i.z.met wijn daer Epatica in ghesoden is dat aen oude mueren wasset.

Itẽ maect een plaester vandẽ vorsten cruyden in was eñ olie daer toe gedaen. Eñ des auonts vernieuwet altijt die plaester. Eñ siet dat ghi hebt eenen goeden bant met een kusken op die plaester ghebonden.Eñ wacht dẽ sieckẽ voor alle spise die wint makẽ eñ stoppẽ.Eñ laet hẽ.iij.wekẽ op sinen rugge liggẽ/eñ daer na laet hẽ suyuerlijck wandelẽ mettẽ bãde eñ en doet den bandt niet af/voor dat.vi.weken zijn voorleden.

Die zijn vrine niet maken en mach.

Hy nẽme pappelẽ/garwe/looc/eñ siedtse in bier tot opt derdendeel/eñ drincket. Oft men sal den vede in water legghen/also heet alsment lijden mach.

Teghen die gheele.

Salmẽ nemẽ die schauelinghe vã yuorẽ been soffraẽ van oort/spaensche seepe/loouer cruyt dat versch is/ oft tsap vã elckẽ.i.luttel/eñ doetse in eenẽ doeck.Eñ strijctse so langhe in een schotel met schoonẽ watere dat die cracht vandẽ voorß dinghẽ come int water eñ gheeft hẽ dat water te drincken.

Teghẽ dioecsel op heymelijcke steden.

Men salse wasschẽ met wijn daer sauie in ghesodẽ is eñ besmeren met roose olie. Is die vede ghe swollen. Neẽt macop olie eñ tsap vã porceleyn/eñ cruymẽ vã wittẽ broode/eñ mẽget tsamẽ/legget daer werm op.

Dien zijn kullen gheswollen zijn.

Sal nemẽ pappelẽ eñ comijn eñ meel van boonẽ/eñ sietse in water/legget daer op al warm.☞Die bloet pisset.Sal nemẽ kerssen saet in twee gestootẽ gedrõckẽ met wijn. Den vrouwẽ haer stondẽ te doẽ hebbẽ. Men sal nemẽ cloefcont metter wortelen/ eñ stootẽ se/eñ menghen dat sap met bier/ eñ drinckent.

Om die stonden te stoppen.

Men sal een badt maken van reghẽ water daer eykẽ bast in ghesodẽ is/eñ eten ghebradẽ oft ghesodẽ Eeckelẽ.☞Teghẽ swaren arbeyt der vrouwẽ.Men sal nemẽ Boras eñ soluerent in water oft bier eñ geuet haer te drinckẽ. ☞Teghẽ die passie nae dat si tkint hebbẽ/neẽt doderẽ vã eyerẽ/die seer ghesoden zijn ist dat si cortsen heeft.Eñ en heeft si gheẽ cortse/so sietse in wijn/ eñ wrijftse met mũte eñ biuoet ende comijn cleyn ghestooten/ op haren buyck al warm ghelect.

Teghen tvoet euel.

Men neẽt de bladerẽ vã ribbelen/ stootse met versch smeer legget daer op.Oft neẽt dẽ drec vandẽ odeuar mengtẽ met verckẽ smeer/legget daer op. Oft neẽt vlees eñ tsmeer vandẽ vos/eñ stootet in twee tsamẽ

eñ ſiedet in olie van oliuen/een langhe wijle/ drucket door eenen doeck/eñ ſalft daer mede.

Teghen dat ſpringhende vier.

Neemt dat ſap van ribbelen/eñ ſmeeret daer mede.

Teghen wratten.

So neẽt de bloemẽ vã caprifolie eñ wrijftſe met wijn azijn/eñ maket warm/eñ wrijft de wrattẽ daer mede alle daghe tweewerf/tot dat ſi af zijn.

Om eenen doren oft ſplinter wt te trecken.

So neẽt ghesodẽ loock ghewreuẽ met peck. Dat ſelue doet die wortel vã riet. Eñ oock die boonbloemẽ.

Teghen dat buyck euel.

So neẽt dye wortel van tormẽtille/eñ pulueriſeertſe cleyn/eñ gheeftſe te drincken met rooden wijn.

Teghen die pierwormen.

Hier toe is ghoet al dat bitter is/als koolſaet/ aloe cicotrinũ/piercruyt/reynuaen ſaet/ alſſen ſaet/ tſap daer af/eñ vã perſickboomẽ.

Om te doẽ ſweeten

Siedet lijnſaet in water/ legt dat ſap op dye mage al warm/deck den ſiecken/dat doet ſweeten.

Teghen alle manieren van cortſen.

Neemt dat ſap vã ruytẽ/vã mercke/eñ vã alſen.añ. menget met weye oft bier/ eñ drinct.ij.oft.iij.reyſen altoos eer die cortſe aencoemt/telckẽ eenẽ dronck.

Om camerganck te maken.

Neẽt raw ſpeck ghemenget met puluer vã atrement doet dat int fundamẽt. Oft neẽt boter/alluyn eñ ſal gẽme/maect daer een plaeſter af/eñ beſmeertter een ſwaerde ſpecs mede al omme dat hartſte af ghesnedẽ eñ ront ghemaect eñ daer in geſtekẽ. Oft neẽt.ß.ℨ.ſene poeds eñ drinctẽ met warmẽ weye daermen kaſe af maect.i.pint oft meer nuchterẽ tot eenen tueghe.

Om die paſſie inden vinghere te geneſen.

Neẽt een.℥.rooſe olie.iiij.doderẽ van eyeren.ij.℥.terwen meels/lijnſaet in twee geſtootẽ.i℥.ß. wortel vã heemſt.℥.hier af maect een plaeſtere/ legtſe daer op/ alſt ghebrokẽ is ſuldijt heylen metten mundificatiue voorß.eñ daer nae metter witter ſaluen.

Een mundificatijf op oude ſeerẽ cãcker oft anđs Itẽ neẽt dat ſap vã mercke.iiij.℥.alſen ſap/eñ auerone/eñ vã wijnruyte.añ.ʒ.ß. Alle deſe ſapen doet in eẽ pãne/eñ doet daer in gherſtẽ meel.ij.℥. dã doeter toe ij.℥.ſeems/rueret al tſamẽ/eñ ſiedet op eẽ cleyn vierken altoos roerende dat nyet en verbrãde/eñ worpet in ſeer witten wijn ſteen/eñ die voorß plaeſter bouen daer op.

Teghen ſteecten van byen.

Men gheue hẽ te drinckẽ die herſſenẽ van eenẽ hoen met een luttel pepers met wijn/eñ legghet daer vijghen op gheſtootẽ met loocke eñ wijn ruyte.

Die cleyn gratia dei.

Itẽ neẽt pimpernelle:bugle/ſenicle/roode muer/verbenã/bethonie.ana.i.m.ſietſe in.ij.põt wijns op dye helft/eñ clinſet/Dã neẽt geſuuert hers.i.põt/eñ.iiij. põt niew was. Eñ doetſe in die voorß clinſinghe/eñ laetſe ſmiltẽ/ daer na hebt mirre/ bedelliũ/wieroock gepulueriſeert.ana.ij.℥.maſtic.i.℥. Men ſal die cruydẽ cleyn ſtootẽ/eñ worpẽ die ribbekẽs vandẽ cruydẽ wech/eñ doen die cruydẽ allenſkens in dat geſmoltẽ altoos roerẽde/eñ dã doetet vãden vier/eñ doeter in .i.ℨ.põt termentijns eñ mengtſe wel/ Daer nae doet daer allenſkens toe.ij.℥.oliẽ/altoos roerende ſo langhe alſt law is. Deſe ſalue is goet op wondẽ/ Eñ op ſweerẽ die doorſteken zijn/ Eñ op vele andere/ ſi treet eñ heylt.

Bliuet bloet in een wonde beſloten.

So neẽt gheſchuymt hueních met wijn/ eñ doet dat met eender ſpuyten in die wonde.

¶Die Chirurgie.

Teghen die keele.

Salmen tſap van matertolloen/dats een grote ſchabioſe oft Iacea nigra/nemen.

☞Teghen quade maghe.

Salmen nemẽ dat ſaet van cliſſen/eñ ſiedet langhe in wijn/eñ drincten warm.

Een ſalue die wonderlick heylt eñ nieuwe vleeſch wint/neemt tſap vã byuoet vander grooter cõſilie/vãder wilder ſauie eñ vãder tãmer ſauiẽ/van pimpenelle/vã bugla caballina van oſſen tonghe/van ribbicien/van centorie.añ.een half pont olie/was/ſcapen ruet.ana.een loot.

Een ſalue die wonden ſuyuert eñ wachtſe vã canckeren eñ fiſtulen/ neẽt gheſchuymt hueních/eñ alluyn doetet in die wonde. Itẽ een ſalue dye vleeſch wint/ neẽt litargiriũ een deel/olie/azijn/elcx.iij.deel/kooctſe eenen heelen dach/roertſe altoos/tot ſi ſwart zijn/ eñ dicke.

Een puluer om vleeſch te doen waſſen eñ te doen heylen/neẽt wierooc/aloe eñ drakẽ bloet/ añ.iij.ʒ.gebrãde hoolwortel/litargiriũ/ceruſe/ſchorſe van pijnboomẽ/die cleyne centorie.añ.i.ʒ.maecket puluer daer af. Oft neemt draken bloet/aloe/ſarcocolle eñ finen wierooc.añ. Een puluer dat huyt oft vel op een ſeer maect/ neẽt puluer van mirre eñ vander wortele van yreos.añ. Een ander dat vlees doet waſſen in wondẽ/neẽt litargiriũ:hamerſlach vã yſer centorie/ aloe cicotrinũ/wieroock/maſtick/ana.wel ghepulueriſeert ſubtijliken.

Teghen ſiecten inden buyck.

Neẽt bakelaer/ comijn/eñ hars in twee gheſtootẽ in een lijnen ſacxkẽ gheſtict/eñ ghelept in heetẽ wijn/eñ weder wt ghedouwet/ eñ daer op ghelept.

Een plaeſtere teghen verhitte leuere.

Men ſal rooſen/violettẽ/ wittẽ ſandael/ ſpodiũ/cãpher.ana.ij.ʒ.pulueriſeret/eñ tẽpertſe mettẽ ſape vã nachtſchade/donderbaert eñ azijn tſamẽ gemenget/ eñ warm daer op ghelept/oft men neme tſap vã weghebreede met gharſten meel ghemenghet.

Een plaeſter teghẽ ſteectẽ eñ wringingẽ vanđ moeđ Mẽ ſal aſſchẽ vã eſſchẽ houte nemẽ/eñ doenſe in een ſacxkẽ/eñ ſiftenſe daer door/ ende ſiedet dat ſubtile in water/eñ netttet daer doeckẽ in.

Tot wondẽ die in waert bloeden/ſalmẽ nemẽ/ muſcatẽ gepulueriſeert met wat ſuyckers/oft met groenẽ cruydẽ/ſo en kent mens niet/eñ gheuet hẽ te drinckẽ met wijn/eñ doet hẽ in alle zijn ſpijſe. Eñ legt op die wõde een plaeſter in heetẽ wijn ghenettet. Eñ alſt cout is/dã ſal dbloet ter wonden wt comẽ/tis beproeft.

Een groen ſalue/die tot allẽ wondẽ goet is.

Neemt betonie/ſcabioſe/agrimonie/ valeriane/ſenicle/ buglã/ breuenelle/verbene /eppe/ venckel/ dodercruyt/wonde cruyt/ ſietſe al in meyſche boter/dat is een goede beproefde ſalue.

Een ſalue tot gheſchoorde ſonder ſniden.

Men ſal nemen litargiriũ/menget met azijn/doeter een luttel was toe/een luttel ſchapẽ ruets/ſiedet wel langhe/alſt geſodẽ is/ghietet in een becken/ op cout water eñ mercket. Als ghijt behoeft/maect een plaeſter op dye vleeſchige ſide van een leer/eñ legget opt gheſchuerde. Een ſalue tegẽ.S.Anthonis vier eñ alle vier/neẽt donderbaert/matelieuẽ/ papẽ cruyt/eppe/wat margretẽ bloemẽ/deſe cruydẽ wel gheſtootẽ ſalmẽ.iij.oft.iiij.dagẽ latẽ ſtaẽ/dã tſap wt wringẽ eñ ſiedent in meyſche botere/ ſo lange dat dicke wordet dan ſedtſe vanden vier/met deſer ſaluen ſuldy ſaluen

dat vier al om bestrijckē op die cantē eñ mettē water binnē wasscē/eñ worpē int seer puluer vā fenigrieck eñ aristologia tsamē ghemenghet. Eñ legt opt seer een wijngaert blat oft een elsen blat so langhe dattet alwt is/ Want het sal vanden goedē vleesch schepden oft met eenen messe af ghesneden ware.

Een salue teghen quaet vier oft brant.

℞.azijn/vrouwē melc wegebreede oft tsaet/matelieuē bloemē/wit mācopsaet/ Stootet te gadē eñ siedet in eenē nieuwē pot/tot dat de tweedeelē versodē zijn Dā doet dat nat wt in.i.pāne/eñ doet daer in maechdē was/een luttel hers/roeret ouer tvier/tot dat die vochtichheyt vandē melc eñ azijn versodē is. Dan set tet af eñ roeret eñ alst cout is/so doet daer inne roose olie/eñ loot salue/termentijn so vele dat redelijc dick bliue. Dese plaester is goet op hardt gheswille/daer nachtschade inne is.

Meester Ancelmus plaestere daer hy in drie daghen mede kuereerde/neēt betonie sap/ latet staen tot wel claer is/dan doet daer in.i.vierendeel ponts was/eñ vrouwē melck eñ rijnschē azijn/ menget wel met eenen stock.i.pōt termētijns.i. ℥.alluyn.i.℥.mirre.ij.℥ mastick/doet al te gader in dat voors sap/eñ latet siedē tot die vochtichꝫ wt is. Een salue tot hooftwondē ℞.bethonie/agrimonie/bugle/senicle:garwe/glorifilact aā.stāpet/eñ wringhet tsap wt. Neēt.ß.pont was.i.pōt ruets.ij.pōt hers/dit siedet dā neēt termētijn een vierendeel ponts/eñ menghet.

Een water tot quade beenen.

℞.alluyn.ij.℥.cooperoot.i.ʒ.sout vā gelasen.ß.ʒ.water een pinte/latet siedē tot ghesmoltē is. Oft neēt alluyn/seem ana/siedet tsamen eñ schuymet wel/ wasschet daer mede het reynicht eñ droocht.

Een maturatijf.

℞.ghewasschē kalck/olibanū/mirre/ana.ij.ʒ.castor.i.ʒ.anijs/eppē saet/dille/fenigrieck/lijnsaet/preos/ana.i.ʒ.ß.radicis alce/beeren wortel/violetten cruyt/alsen/kemp/gancianen.aā.iij.ʒ.hefdeech.ij.ʒ.olien/eñ boter.aā.genoech hers.iij.℥.eñ maket.i.maturatijf.

Inden winter een maturatijf.

℞.dille saet/heemst wortel/ geblust kalc/fenigrieck/ preos/lijnsaet.aā.ij.ʒ.comijn.i.ʒ.eñ.ß.eñ olie genoech vochtich peck.v.ʒ. Een maturatijf indē somer.

℞.maluwe/heemst/violettē cruyt.aā.i.m.anijs/comijn.aā. iij.ʒ. mengtse te samē eñ siedet met vercken smeer/eñ een luttel wijns. Een maturatijf.

℞.acori/brionie/byuoet wortel/ aristologia/comijn solpher/preos/ mirre/vluech meel/lijnsaet/fenigriec olibani/camille/die wortel van heemst/maluwe/mastic/gheytenstront gebrāt/alssen/beenderē ayuyn/oesterē schelpē/hūenich/was/cleyne centorie ganciane populier/diptani/nepte/vlierbloemē. aā. dillē saet/ eppensaet/karssen/ayuyn/mageleyne/semelē/tmos vandē boomē/gewasschē kalck/des ghelijcke.m. comijn mostaertsaet supcorcye/yser vijlsel.

Om eenen brant wt te doen vallen.

℞.dat oudtste bergēsmeer dat ghi vindt/ gesuyuert vā alle onreynicheyt/eñ verwet met roode coolē sap die recht root zijn. Een senuwen salue.

℞.leuēde calck eñ lesschet.ix.reysen in schoō watere eñ ten.x.dach so latet droogē/eñ maect ballekēs. Eñ als ghi daer af salue makē wilt/ neemt van die ballekēs/na dat ghi salue makē wilt/eñ stootet in eenē vijsel/met olie eñ termentijn/eñ te winter wat meer termentijns dan te somer. Een mondificatijf.

Die Chirurgie. 147

℞.ij.doderē vā eyerē, gesuyuert seem/terwēbloemē menghet tsamē te winter. Eñ te somer doet daer toē gharstē meel/eñ eppen sap.

Salue tot wondē/sweeren eñ andꝛ seer/neēt termentijn.ß.pōt:hars.i.pōt:scapēruet.iiij.℥.was.ij.℥ spaēs groen smiltet tsamē sondꝛ den termētijn doet daer in eñ tspaens groen int afsetten.

Salue tot quade schenen loopende gaten.

℞.xij.deel huenichs.vij.deel wijn azijns.v.deel spaēs groen. Dit siedet tsamē tot dat root wort/ ende so ist goet. Eñ wildy dat mede heyle/soo doet daer in wat wierooēs wel gepuleriseert. Een salue teghē alle dinck/dat ontfunct is/oft daermē voor tvier sorget.

℞.spaens wit/wriuet op.i.steen met roosen olie/ eñ wijn azijn/eñ dat witte vā een eye/eñ wat litargiriū.

Voor die schorftheyt.

Een salue teghē die ruydicheit diemē optē pols smeeren sal aen beyden armē. ℞.lauwers olie.i.℥.sal gēme.ij.ʒ.quicsiluers.i.ʒ.wriuet tsamen.

Tot eens mans ledt.

Als yemandē sinē vede swillet eñ heet is. ℞.endiuie water/ wegebreedē sap/roosswater/ nettet eenē lijnē doeck/eñ legghet daer op/eerst met dye witte voors salue ghesmeert.

Een salue dye weck maect alle ledē die gheen goede verwe en hebbē. ℞.swinē out smout sondꝛ sout.iij.℥ gāsen smout:endē smout:hondē smout:hoendꝛsmout aā.i.℥.smeltet tsamē in.i.pāne/eñ doet daer toe was i.℥.eñ smeert daer mede. Eñ ooc ist goet dē ghenē die drooghe op dye borst zijn. Tot alle wonden.

℞.ossentonge de groote cōsolidā eñ de cleyne.aā.m stootse in eenē mortier/doetse in een pāne met boom olie/hars eñ was aā.doet daer toe mirre eñ wierooc siedet luttel/ sighet door.i.cleet. Tot drooge schorf.

℞.roosen olie.iij.deel olie vā bacyen/termētijn/wit vā eyerē.ij.deel/ litargirij.i.ß.deel/ eñ doet daer wat ceruse toe/eñ maect een salue. Teghē den huych.

Neēt peper eñ sout/ eñ brandet te samē in eenē yserē lepel/eñ roeret met een spatel tot dat si drooghe zijn/ Oft neēt origanū eñ siedet in wijn eñ houdt dē wijn een wijle indē mont. Tot der vrouwē borst sweer

Als die borst sweert van hitten eñ swillet eñ root is/ eñ groote steecte daer in heeft/ so laetse/ int beghin. Oft set haer coppē tusscē haer scouderē/eñ dan doet daer op roosen olie met wijn azijn al lauwe/wāt dat coelt eñ doet slinckē bouē maten/ Eñ ist dat niet en vergaet/maer dūct v dat vergadert/soe suldijt rijpen met maturatiue. Oft coēt die borst sweer van coudē so is si bleeck/so saluet met camille olie/eñ een luttel wijn azijns al lauwe/wāt het treet wt door dye huyt Eñ dan neēt eppe eñ stootse met huenich eñ met camille bloemē/eñ legget die plaester al warm daer op eñ laet hē wachten van quader spisen.

Item ware die borst blauwe oft swert/so en legghet daer gheen heete dinghē op/ want dat maket gheerne cancker. Maer smeert dye borst met witte salue/ Eñ ist dat ghi die plaester van eppen daer op geleyt. hebt/eñ dat dat gheswil daer bliuet oft vergadert in een verharthede. So suldy twee daghē lanck dat hare smeren met salue ghemaect vā vier deel boō olie/ een deel was/eñ smeert daer mede. Eñ dan daer weder op legghen die plaester van eppe.

Noch een salue.

Een salue in alle Chirurgien nuttelijck wāt si wiecket/ende treet wter huyt/si rijpt/ende si opent/ende

si reynicht alle geswil/eñ si doet vleesch eñ huyt was-
sen. R. voõ olie oft ongesoutẽ boter indẽ meye/ ber-
gẽsmeer.iij.põt/pappelẽ/worsche.añ.i.m. fenigriec
gestootẽ eñ lijnsaet.añ.ij.℥.wijns also vele datmẽ de-
se cruydẽ in siedẽ mach/eñ dat smout.Eñ dã siet se al
so lange dat al die macht int smout gae eñ de cruydẽ
neder sinckẽ. Eñ dan neẽt van desen vettẽ aldus ghe-
cooct.i.põt griex pec/alluyn smout vã gelasen.añ.℥.
ß.gallẽ/mastic/wierooc.añ.i.ʒ.olie/ termẽtijn/hue-
nich.añ.i.℥.galbano.ij.ʒ.stootet tot dattet ghenoech
si/ eñ dat als een salue worde/ eñ doet daer toe.i.ß.℥.
was indẽ somer/ eñ inden winter.i.℥.so ist goet.

Een plaestere.

Jtem een plaester op been oft arm dye ghebrokẽ zijn
na dat si vereenicht zijn in water daer camille in ghe-
soden zijn/herts cleuer/biuoet eñ alssen/ eñ weder te
rechte geset is.Oft wit vandẽ eye wel geslegẽ so ve-
le als ghi wilt/vluech meel dat inđ muelẽ vliecht ge-
noech/mastic.i.ʒ.wierooc.i.ʒ.menget al wel tsamẽ/
maect hier in nat een plaester van kempe werc eerste
in water ghenettet eñ weđ wtgedruct/supuert eerste
uwen arm oft been met roose olie/ dan legt die plae-
ster daer op/tot aendẽ.ix.dach/maer heeft hi daer na
groote ioecsel/dat hijt niet ghedoogẽ en can/so ont-
bindet eñ badet in lauwẽ wijn/eñ doet die selue plae-
ster weđ daer op so voorñ.is/oft ghy muecht hẽ met
dranck helpen.

Teghen den Speen.

R. wilde mũte eñ wierooc/eñ.i.korst geroest broots
eñ ghetempert met wijn.Eñ alsmẽt ghemaect heeft
gheplaestert.

Teghen den heeten hooftsweer.

Neemt verbena eñ maect daer af.i.plaester met wijn
azijne/eñ legghet op uwe hooft.Oft neemt hauer eñ
kase/eñ brandet/eñ maect looge/eñ wasschet thooft.
Teghẽ die sperẽ/neẽt celidoniã/eñ huenich eñ smeer
ret uwe handen.

Die zijn knien sweeren.

Die neme roet huenich ende soudt/ eñ bindet op dye
knien.

Teghen wonden.

Het gheualt somtijts/dat die wondẽ heelẽ eñ bliuẽ
hol/om dat hẽ vleesch ghebreect/ diẽ salmẽ met deser
salmẽ helpẽ/neemt schapẽ ruet.i.põt vloeyende peck
i.põt.ß.was.iij.℥.olie.ij.℥.bol'/mastic/wierooc mir
re.añ.ʒ. Aldus salmẽt makẽ/ mẽ sal dat was eñ ruet
smiltẽ eñ sigẽ door eenẽ doeck/daer na salmẽt pulue
re vandẽ anderẽ daer mede menghẽ/eñ latent coudẽ.

Een verrotte wonde te kuereren.

R.schapẽ ruet.i.pont/vloeyende pec.ij.ʒ.mẽ sal ooc
nemẽ water mũte/seuẽboõ/dille/wijnruyte.añ.m.i.
Dus salmense maken/ dye cruydẽ salmẽ seer stãpen/
mettẽ smeer eñ ruet/siedet dan in olie vã oliuen alst
wel gesodẽ is/salmẽt sighẽ/eñ was daer toe doen/eñ
peck/eñ men salt anderwerf smilten/ eñ verwarent.
Itẽ puluer dat quaet vleesch verteert/ neẽt affodillẽ
sap.iij.ʒ.leuẽde calck.iij.ʒ.operimẽt.i.ʒ. Men sal tsap
vã affodille in een paune doẽ/na dat calc eñ operimẽt
altoos ruerende.

Teghen fistel int aensichte.

Neẽt scapẽ wolle/eñ maect een wiecke/eñ net dye in
wegebreede sap/eñ steect die wiecke int gat eñ het sal
heylen binnen acht daghẽ sonder twijfel.
Een beproeft stuck.Aldus helpt mense die in die len-
denẽ sieck zijn/Men sal broot stampẽ met out smeer
eñ met wij azijn/eñ plaesterẽt op die lendenẽ.Eñ dat
selue doet billẽ cruyt gestãpt eñ op die lendenẽ geleet
Apostolike salue maectmẽ aldus/neẽt supuer was
ij.℥.schippers peck.i.põt/colofonie.i.põt/termẽtijn
i.℥.maket aldus/Colofonie.peck eñ was salmẽ smil

Die Chirurgie.

ten te samẽ/eñ dan den termentijn. Ende alst by een
cleyn vier ghesmolten is/so salmẽt door eenen doeck
wt persen mettẽ handẽ op coudt water/eñ besighet.
Eñ ist dat dat hersenbeckẽ niet gebrokẽ en is/so sal-
mẽ daer op legghẽ een plaester aldus ghemaect/tot-
ter tijt dattet ettere/na dien dat die wonde diep is eñ
wijt/met eẽ veder supuert dat etter. Dit is die plae-
ster/neẽt beeren clauwe/alssene/maluwe/ paritaria
oft heemst/voõ olie/huenich/goedẽ wij/tarwẽ meel
lijnsaet oudt swinẽ smeer boter sonđ sout. Aldus sal
mẽt makẽ/ die voorš.cruydẽ salmẽ stampẽ eñ dã sal-
mẽ dat smout stootẽ mettẽ cruydẽ/ eñ salt te samen
te vier doẽ in eenẽ aerdẽ pot eñ doen daer toe witten
wijn/eñ dat huenich eñ olie eñ dat meel/ eñ daer nae
die boter altoos ruerende. Eñ latet so langhe siedẽ/
tot dat dicke worde.Ende dan salmens wat doen op
eenen doeck/eñ legghent op die wonde.
Een bruyne salue.R.schapen ruet.ij.pont/wierooc
mastick.ana.ij.ʒ.galbani armoniaci.v.ʒ.core.iij.ʒ.co-
lofonie.i.põt/aloes.v.ʒ.termentijn.v.ʒ.oliẽ genoech
aldus salment maken/men salt in eenen eerdenẽ pot
doen/eñ settent ouer een cleyn vierken/ so lange tot
dat ghesmoltẽ is/ dan salmẽt sighẽ/hier mede salmẽ
eenen doeck op die wonde legghen.

Teghen quaet vleesch.

R.puluer van hermodactilus met boõwolle in wat
speecsels ghenettet.Oft leuende kalc.iiij.ʒ.operimẽt
i.ʒ.dit salmen te gader maken met warm water/roe-
rende dat te ghader so langhe dattet dicke worde/dã
settet in die son eñ latet wel drooghẽ/dã salmẽt cley-
ne malen/eñ verwaren. Oft dat starcker is/eñ heet.
Sperges root/ aldus salment makẽ/men sal nemen
eenen verlooden eerdenẽ pot/daer in salmẽ azijn doẽ
totter helft van eenẽ pot/ daer bouen salmẽ hanghẽ
dunne platen van copere gheslaghẽ/op eenẽ vingher
breet bydẽ azijn/dan salment bouen wel stoppẽ/ende
settet een maent op een heymelijcke stede/eñ men sal
dat groene af scrabbẽ met eenẽ messe/eñ verwarent.

Een kuere van ghebroken beenen.

Ist aen arm oft aen been/Dye meester sal dat beẽ aẽ
beyde sidẽ saechtelijc rechtẽ. Daer na salmẽt spalckẽ
eñ bindẽt saecht eñ effen met eenẽ langẽ bãde.Eñ la
tent also staen tot dẽ.iij.dach.Eñ ten derdẽ dage sal-
mẽt saechtelijc ontbindẽ/eñ fomenterẽt met watere
daer in ghesodẽ is beeren clauwe/ alssen/maluwe eñ
wat wijns/ eñ anđ cruydẽ die vã heeter naturẽ zijn
als biuoet eñ dier gelijke. Dan salmẽ dat been saech-
telijc drooghẽ/eñ dan salmẽt saechtelijc saluẽ met een
der salue Marciaton gehectẽ/oft met Popolioen/eñ
dan salmẽt weđ bindẽ als voorš. is/ Maer blijft dat
been ongebondẽ.viij.oft.xij.oft.xiiij.daghẽ/so moet
mẽ dat been fomẽterẽ als ic te voren seyde/eñ brekẽ
eñ weđ breken. Eñ daer nae salmen daer op legghen
aldusdanige plaester die stringeert.Neẽt mastic/wie
roock.añ.ij.ʒ.draecs bloet/ bolus van armeniẽ.añ.iij
ʒ.terwẽ meel eñ rogghẽ meel/dats ghenoech si. Mẽ
salt al cleyn pulueriserẽ/ eñ te gader cõficerẽ metten
wittẽ vandẽ eye dats ghenoech si.Eñ dan plaesteren
op eenẽ lijnẽ doeck/eñ legghẽt daer op/eñ bindet eñ
spalcket wel. Eñ ist sake dat dat vleesch buytẽ ghe-
brokẽ si/so salmẽ die wonde heylẽ als eẽ ander wõde
Maer alsment spalcket/so moetmen wachten/dat si
niet en comen aen die wonde.
Een salue totten kancker/Men sal den vrouwen die
den kancker in die borst hebben/Alssen stootẽ eñ tem

perenſe metten witte vandẽ eye eñ met olie van violetten/eñ dit ſalmẽ daer op legghẽ.Eñ by wijlẽ laetmen die ader byder borſt. Een droogende ſalue. R. out ſwijnẽ ſmout wel geſuyuert/eñ.iij.dagẽ in ſtarckẽ wijn azijn geleyt een põt ß.quickſiluers.ij.ʒ.alluyn iij.℥.maſtick wierooch. ana.ij.ʒ.wijn azijn een pinte/daer af maket een ſalue die welcke ſal ſeer drooghen.

Een goede ſalue tot wieckẽ/die ontbindt eñ heylt

Itẽ neẽt olie/boter ſond ſout oft ſwijnẽ ſmout ſond ſout.iiij.põt/popelier/pewerſche.ana.i.m.fenigriec lijnſaet.añ.ij.℥. wijns alſo vele datmẽt daer in ſieden mach. Eñ ſiedẽt alſo langhe tot dat die macht in die vethept gaet/eñ ſighet dan/eñ neẽt vã deſer decoctie .i.pont/dan neẽt colofonie/alluyn/ſmout vã glaſe/añ.℥.ß.gallen/maſtick/wierooch.añ.i.ʒ. oliũ/termẽtijn/huenich.añ.i.℥.galbanũ.ij.ʒ.was.i.℥.ß.

Een ſalue om natte wonden te drooghen.

Itẽ neẽt groẽ cooper.ij.ʒ.calamine.iij.℥.ſal nitri.iij.ʒ.litargirij thuris.añ.iij.ʒ.reſine.i.pont was.ß.pont ſerpentine ſap/perforate/piloſelle barbe iouis.

Een ſalue tot gheſwollen aderen van laten.

R.ſolpher ſwinen ſmout ſond ſout/comijn tſamen.

Een die beſte ſalue totten wonden des mans roede

R.thouenſte vãden venckele.iiij.ʒ. huenich.i.ʒ.latet ſiedẽ tottet wort gelijc als huenich/eñ doet daer toe ſpaens groen.i.ʒ.

Teghẽ quade gaten in beenẽ oft ſo waer ſi zijn.

R.mirre/wierooch.ana.ij.ʒ.was een pont/hars.ß. ponts/olie ghenoech/doet daer toe ſap vã bugle/vã ſmeer wortel/van heemſt.añ.pulueer vã beenderẽ eñ pierwormẽ/eñ maect daer ſalue af/die pierẽ ſalmen laten ontbinden in die olie.

Unguentum Egyptiacum.

R.huenich.xij.ʒ.wijn azijn.vij.ʒ. groen cooper. v.ʒ. Siedet tot dat root worde/Dit reynicht ſeer. Ende wildy daer mede heylen/ſoe doet daer toe alſoo vele wieroocs als ſpaens groen. Witte ſalue.

R.ceruſe.ij.℥.olie vã rooſen.iiij.℥.campher.i.ʒ.witte vanden eye.ij.ʒ. Een goede ſalue tot wonden.

R.conſolide groot eñ cleyne/bugloſſe.añ.i.m.waſſchetſe wel eñ ſtootſe tſamẽ eñ dan ſiedetſe met olye van oliuẽ/was/eñ hars.añ.Eñ dan ſighet door eenẽ doeck/eñ dan doet daer in mirre eñ maſtick/eñ latet daer mede opſiedẽ/eñ doet dã af/eñ doeter termẽtijn inne. Een goede ſalue tot menigerhande ſeer.

R.cõſilie de greyn/verbena/wewijnde/wõdẽ cruyt bethonie/ſenikel/wegebreede/ſauie popelier.ana.i.m.ſtootet in eenẽ mortier/doetet ouer twier in wijn latet ſieden tot dat dat drooge wort/dan neemt meyſche botere eñ olie doetſe daer in/eñ latet ſiedẽ tottet drooge wort/neẽt dan was/hars eñ ſiget door eenen doeck. Eenen wonden dranck.

R.Varen wortel ghedroocht eñ ghepuluericeert/eñ gheeftſe indẽ dranck.ij.ʒ.dat doet etter wt gaen/eñ maket die wonde ſchoon eñ reyn. Oft wildy dat die wonde heyle/doet daer toe ſap vã yperiton tweemale alſo vele/ſo ſalt wter wondẽ gaen oftmẽt daer wt name/Eñ dan ſuldy een coolblat op die wondẽ legghen. Eenen dranck teghen die fiſtule.

Neẽt tſmorgens eñ tſauõts brunelle:paritaria/ſauie moſtaert/gariofilaet/celedonie/meede/ribben/plantago/alſſen/cruys wortel/ koeckoecs looc/ betonie/agrimonie/herba roberti/bugle/conſolida groot eñ cleyne/ſenicle/reyn vaen/garwe/valeriane/ſicorye ana.ſiedet in wijn een deel/eñ doet daer toe wat huenichs/ofe ſuyckers.

Een conſoliderende ſalue/neemt verſſche appelbladerẽ/hemelſluetele/vedegar groot gras/garwe/verbena/bugle.ana.i.m.ſtootſe al tſamẽ/ſiedtſe met botere met olie daer toe ghenoech.

☞Een groen ſalue.

Deſe ſalue doodet cancker/ fiſtel/noli me tangere. R.ſwijnẽ ſmout dat ſmiltet/eñ doet daer.i.ʒ.ſpaens groen in/ſal gẽme.ʒ.ß. daer in.i.wiecke genet wãt ſi treet quaet vleeſch. Ghenet eerſt pillen/dan neẽt die wortel vã brionie/oft merch vã vlieder/eñ maket eẽ wiecke eenẽ nacht of twee vat ghijt wel opẽt.Eñ dã neẽt agirmonie eñ ſout/eñ ſtootet te ſamẽ als ſauſe eñ douwet door eenẽ doeck/eñ douwet dat ſap in die fiſtel tot indẽ bodẽ.Eñ daer na opgedruct dat cruyt daer tſap wtgedouwet is.Dit doet.x.daghẽ lack/ſo ſal ſi reyn weſen/eñ dit doet tſmorghẽs eñ tſauonts Dan neẽt huenich eñ wijn ana. menget eñ doet daer al rauwe in/eñ ruertet met een veder ten gronde ende dit doet.iij.dagẽ driewerf des daechs. Eñ als ſi reyn is/ſoe is dat vleeſch root. Dan nettet een wiecke in deſe ſalue/eñ ſteectſe daer in tottẽ gronde/dit ſaechtet eñ droocht ſoetelijc die fiſtel.R. tſap vã wegebreede/ribbe/ celidonie/alſſene/koeckoecs loock.añ.ſiedet deſe cruydẽ met huenich tot dat tſap verſodẽ is/dan menget daer in aloe eñ mirre/ſo iſt goet. Itẽ als die fiſtel doot is/ſo gaet daer luttel etters wt/eñ dat is wit eñ dick wãt alſo langhe alſt waterachtich oft rootachtich is/ſo en is hi niet doot. Item dan maect ſalue van huenich/gheſchuymt alluyn eñ atriment/eñ wat litargiriũ/dat bijdt dat quade vleeſche wt eñ maect goet vleeſch/ende net daer een wiecke in/ende ſteectſe daer in tot op den bodem eñ daer op legt een mundificatijf van eppe/ende daer mede ſal ſi gheneſen.

Om die materie inder maghẽ te verwermẽ eñ wt te driuen.R.ghengeber/wat ſoffraens/vanden beſten wijn/ganciaen eñ calimus eñ ſeduwaer/latet tot op derdendeel ſiedẽ dat verwaert te gebruyckene.

Op gheſwollẽ cullen/neẽt boonẽ meel ſiedet in een ſuyuer vat met reghenwater eñ wat azijns/olie van rooſen/eñ maket een pappe dan een plaeſter daer af op die cullen. Water tot quadẽ veden/neẽt ſpaens groen.i.ß.℥.auripigmẽt.i.ß.℥.pulueriſeert elc biſonder/dan neẽt.i.pinte wijns/menget deene mettẽ anderẽ/ſettet in een ſteenẽ vat eñ ſtoppet vaſte. Salue.

Neemt.i.ß.pont bergẽ ſmeers.i.ß.pont hers een vierendeel ſchapen ruets.i.℥.ſpaens groẽ/ſiedet tſamẽ.

Een maturatijf confortatijf neẽt.ij.lepelen vol ſeẽs ij.lepelen bloemen.ij.doderen van eyeren.i.lepel vol olien van oliuen/roeret onder een.

Om alle ſeer te ſluyten/neemt.i.ʒ.was.i.ʒ.loot/ceruſe eñ dwitte van.ij.eyerẽ olie van oliuẽ.i.℥.wierooch maect daer een ſalue af.

Tot ghebroken beenen.

Itẽ neẽt dwitte van.iij.eyerẽ eñ ceruſe.iiij.℥.olie vã rooſen.ij.℥.litargiriũ.i.℥.azyns.i.℥.rooſen waters i.℥.maechdẽ was.i.℥.maſtic.i.℥.wieroocs.i.℥.tẽperet gelijc een ſalue ſond ſiedẽ. Voor ſchorfthept.

Neemt.i.℥.ceruſen.i.℥.ſoete botere.i.℥. ſoudt dat ghebrant/ſmiltet ouer hoop/doet dit.ix.daghen.ij.werf des daechs vermaket.

Oft neẽt olie van kempſade.ß.pinte was.i.℥.ſchippeck.i.℥.hers.i.℥.alluyns.i.℥. Voor corten adem.

So neẽt notẽ muſcaten/nagelen/greyn/caneel/gin-

ghebaer/comijn/anijs/galigaen elcx.i.℥.i.ß.℥.rebarbarc.i.lepel mostaert saets.i.ß.põt coriãders/dit pulveriseert/eñ siedet in een vierendeel seems.

Tot schorften hoofden.

R.i.℥.spaens groen.i.℥.gẽgebaers gepelt.i.ß.loot solpher.i.℥.march wt coepen scenckelẽ/smiltet tsamen.

Om alle seer te doen draghen.

R.ij.doderẽ van eyerẽ.ij.lepelẽ rijnschẽ wijns.ij.lepelen vol boonbloemẽ.ij.lepelẽ raep smouts/ menghet te gadẽ sondẽ siedẽ/maer strijct de wõde met populioẽ.

Ghemaecte ballem.R.olie van oliue/galbanũ/ lapdanũ.añ.een half vierendeel/ settet opt vier dã hebt ghereet mastic/wit wierooc eñ mirre.añ.een half vierendeel latet so langhe sieden tot dattet te samẽ vergadert/doet daer in een vierendeel termentijns/roeret altoos wel alst vandẽ vier/ is tot vercoelt is.

Teghen den speen.

Neemt.ij.doderẽ van eyeren/ eenẽ haluẽ lepel camil olien i.luttel solphers roeret tsamẽ.Tot allẽ wõden Henricus de mũdi villa Neẽt.i.põt was.i.põt hers eppe/weghebreede betonie.ana.i.ß.pinte/ siedet dat nat in ende roeret altoos alst vandẽ vier is/dan doet daer in.ij.℥.termẽtijns wierooc.i.℥.eñ gietet in cout water/ eñ douwet water wt/eñ maket gelijc rollẽ eñ als ghijt besighẽ wilt/so smiltet met olie van oliuen

Tot oude seeren.Neẽt eppe/tarwẽ bloemẽ/eñ azijn bergẽ smeer/here siedet ondẽ een/eñ legghet int ghat veselinghe van lijnwaet. Een mondificatijf.

R.i.pinte eppe.i.pinte azijns.ß.pinte seems.iij.lepelen vol tarwẽ bloemẽ/menghet te gader/latet siedẽ/ eñ drie lepelen vol olien van oliuen.

Om alle seer te sluyten.

Neẽt.i.℥.ceruse.i.℥.was:dwitte vã.iij.eyeren/olie vã oliuẽ.i.℥.wierooes/maect daer een salue af.

Teghen alderhande rudicheyt.

Neẽt wortelẽ vandẽ grooter radelen/ partick wortele ana. eñ stootse wel te gadẽ eñ siedse in wijn azijn eñ in berghẽ smeer/ als die wortelẽ morwe zijn dã suldijse stootẽ/eñ wringẽ door.i.cleet/eñ doen daer toe een luttel quicsiluers. Roode salue.

Neẽt.i.põt olie vã oliue/litargiriũ ondhalf vierẽdeel eñ dat salmẽ siedẽ also langhe tot dat root is/ eñ dat hardt genoech is/ eñ dã neẽt dese poederẽ eñ doetse daer in/dan setse vandẽ viere/eñ laetse een luttel coelen/eñ dan neẽt ceruse.ij.℥.eñ wieroock eñ mastic.añ i.℥.eñ maect daer een salue af.

Om alle brant te lesschen ende coelen.

Neẽt gheytẽ cutelẽ.i.m.eñ verrotte appelẽ/eñ.ij.doderẽ van eyeren eñ maect daer een salue af.

Tot alle ghebroken beenen een puluer.

Neẽt stof meel in die muelẽ/enula campana/ thuris/ mirre/bolus van armenien.ana.i.℥.temperet mettẽ witte vanden eye eñ roosen olie. Eenẽ baendoeck.

Neẽt dat stofmeel indẽ moelẽ.i.℥.draecs bloet/thuris masticis/sarcocolle.ana.iij.ʒ.was.i.ß.pont/ schapen ruet een vierendeel/ soffraens.i.ʒ.gũme dragaganti.iiij.ʒ.eñ maect daer puluer af/dit salmẽ tsamẽ colerẽ. het is beproeft. Tot quade veden.

Neẽt celidonie/nachtschade/vlieder bladerẽ.añ.i.m. roosen/plãtago/ materne.ana.i.m. scellẽ vã appelen vã araengiẽ.i.℥.vitrioli/wittẽ aluyns.ana.i.ʒ.eñ.iij gelten regẽwaters/gesodẽ op twee gheltẽ/eñ al dese daer mede ghesoden eñ daer mede ghewasschen.

Puluer om vleech te doen wassen.

Neẽt aloe.ß.℥.mirre.ß.ʒ. menget eñ maect.i.puluer

Die Chirurgie.

Om bloet te stelpẽ daer die aderẽ ontwee zijn.

R.bolus vã armeniẽ.ij.℥.galnotẽ gefrijt.℥.ß.draecx bloet eñ.iij.ʒ. wierooes. Roode salue.

Men sal.ij.põt litargirij nemẽ.iiij.põt oliẽ vã oliuẽ i.põt cerusen/puluerisceret elck by hẽ seluẽ/maect die olie warm/doet daer by die puluerẽ/dan dandere dã die ceruse/ siedet so langhe dattet te gader houde/dã suldijt op een tinnen schotel proeuẽ/ist root eñ bliuet te gader/dan suldi.ij.℥.mastix nemẽ/wierooes/ende dan niet meer sieden.

Teghẽ den speen/ neemt crupt dat op oude huysen wasset eñ heet blaepel/eñ stoot dat ontstuckẽ eñ wascheet den speen daer mede/het sal daer mede vergaen want het is beproeft.

Dit zijn dinghẽ die hitte wederslaen.

Stampt wel cleyn in eenẽ mortier nachtschade/donderbaert.ana. dan stampt daer toe gherstẽ meel ende dwitte vandẽ eye/dan legt daer op een plaestere van wercke in water ghenet/eñ wtgeperst/een palme ouer dat ongemac gaende. Merct alsmẽ wedslaẽ wil so moetmẽ die plaester breedt leggẽ/ om dat si weerẽ soude die hitte der humorẽ/dye vandẽ leden daer toe comẽ soudẽ/wãt tis een ghemeyne regule/waer dat hitte is in eenighe steden/ dat van alle stedẽ daer toe treckẽ quade humorẽ. Een andẽ plaester/ mẽget tsamẽ olie vã roosen/eñ dwit vandẽ eye/legget op werc eñ dan op dongemack.Oft neẽt crupmẽ vã tarwen broot oft gherstẽ meel/nachtscade/dõderbaert/azijn met olie tsamẽ gestootẽ/eñ legget daer op. Alle dese wederslaen eñ vercoelẽ/nachtschade/donderbaert sulcker/ wilgẽbladerẽ/perstckbladerẽ/roode koolen braẽbladerẽ/gerstẽ meel/violettẽ crupt/ boonẽ meel Itẽ en mach die materie niet scheydẽ met coude dingẽ/so salmẽ die gatẽ open doẽ/so dat die materie die tusschẽ vel eñ vleesch leyt/dat si comẽ sal in die plaester/eñ alsoo scheydẽ/ hier toe neẽt crupmẽ van tarwenbroode/eñ eppen sap in wijn gesodẽ een luttel eñ al heet geleyt opt ongemack.Neẽt vliedẽ sap eñ adic sap/eñ doet opt vier met lijnsade/ met fenigriec wel gesodẽ/latet eerst weykẽ eñ dan ghesodẽ eñ dan heet daer op ghelept. Siedet parcye/eñ swinẽ smout/ eñ legghet daer op.Oft neemt tarwẽ meel/fenigrieck/ wijn azijn eñ wijn/eñ siedet eñ legget al heet daer op

Om apostuenien te schooren.

Men sal herbã roberti nemẽ eñ frijtent met ouden smeere/oft olie daer op gelept al heet/oft porrey bladeren met smeere ghefrijt.Oft doderen van eyeren/ warm met sout gemenget elcx euen vele legget daer op.Oft naer Auicenna/ neemt eenen rooden ayuyn koolen.ana.kernen van okernotẽ/ siedet te ghader/ wriuet in twee gelijc mostaert/ doetet dã wedẽ te vier met luttel seepẽ/out swinẽ smout/te gadẽ gesodẽ/luttel dicke/al heet op die apostuenie gelept/die plaester breecket eñ schueret terstont. Oft neemt cautarides dat zijn vliegẽ die ghuldẽ schijnẽ/dese vliegẽ gepuluericeert/op een spõgie gedaen eñ op een apostuenie geleet schoort terstont die huyt. Oft menget te gader leuende kalck eñ seepe/wriuet so dicke als deech/ legghet so breet als ghi een ghat hebbẽ wilt/dat vleesch daer ondẽ versterue eñ swart worde/latet eenen dach ligghẽ.En wordet tvleesch niet swart/so en ist nyet starck ghenoech. So neemt een andere betere.

Neẽt wedeasschẽ/eñ leuende kalc.añ.eñ make daer af.i.looge/eñ heet capittuliũ/eñ en ghietse niet meer dan eens door/daer na menget al te gadẽ kalc eñ seep

als deech/legget so verre als ghi een gat hebbē wilt/ wāt tmaect een gat tot wat stedē datment leet.

Als die sweer wt is ghebroken.

Dan neēt treckēde dingē/neēt wit hers.i.lb.pont olie vi.ʒ.was.iij.℥.dese siedet eñ perset door.i.cleet. Dese salue trect eñ heylt. Oft neēt hers.iiij.℥.eñ was.ij.℥. eñ legget eē lange wijle in azijn/dā doet daer toe cooperroot een luttel/ eñ dā doet af eñ ghietet op coude water. Eñ dā nemet wtē water/eñ werket met uwe hant met vet oft olie teghent vier.

Als dat etter wt is.

Neemt eppen sap/gherstē meel oft terwē bloemē/eñ seem te samē ghesodē met azijn/noch te dunne/noch te dicke/dese plaester supuert/drooget eñ vaget. Oft neemt eppen sap/porreyn sap/bloemē eñ seem/dit te samen gheplaestert.

Dan salmēt met goedē vleesch vullen.

Neēt wit hers.ij.℥.eñ.i.℥.of.i.lb.℥.was/olie.iiij.℥.dit doet alle vleesch heylē eñ wassen. Itē wast daer quaet vleesch in/so menget met seem/wit alluyn oft coper root. Apostuemē die swart oft bruyn worden.

Het is een teckē dat begint te ontstekē/eñ is dye stede al om root/soe en legt daer gheē coude plaester op roode noch swarte/wāt de coude medicinē sluytē die gatē vāder huyt/so dat die hitte niet en can comē door die gatē/eñ die hitte wort binnē so groot/dat die stede ontstekē eñ swart wort als een koole.

Itē alsmen dye quade teekenē siet/dat is/alst ontsteken is bi hē seluē/so werct aldus/beghint die stede al om swart te wordē/eñ om dye swartheyt al root/so doet hē eerst laten ter aderē aen dander side/daer dat ongemac nyet en is. Daer na legt coude plaesterē op dat gesont vleesch tottē roodē/ eñ niet ouer die hitte i.palme breet/ om dat die plaesterē weerē souden die humorē die vā andē stedē comē. Itē op roode eñ swart suldi leggē purgerēde plaesterē/eñ door die huyt trec kende mettē domp. Siedet cruymē vā tarwē broode in wittē wijn niet te dick oft te dunne/eñ legget daer al heet op. Oft neemt gharstē meel al heet eñ wijn te gader/eñ doet daer boter toe/eñ legget daer op.

Een goede maturatijf.

Re.tsap vāder middelster scorsse vāden vlieder/eppē saet/fenigriec.añ. wel gesodē met botere/eñ swijnen smout/wel tsamen gemenget dat rijpt wel.

Itē die dē cācker hebbē/sullē die doē latē de milt adere indē slinckē arm eñ grote aderen buytē aendē enckel liggende. Wasschet d ongemac eerst wel in looge ofte in wijn/oft azijn/eñ dā drooghet met wercke/eñ stroeyt daer op dese nabescreuē puluerē. Worpt wit ten alluyn int gat al vol/eñ legt opt pulver drooghe werck/eñ opt werc een dunne plate loots luttel bree der dant gat. Eñ ouer alle dat gat legt eē droge plaester niet meerder dā dat plaetkē/so dat de stede al om niet ontstekē en mach/ ouermidts dat heet puluere/ Eñ latet.ij.dagē ligghē. Ist dat daer noch doot vlees in is/so worpt daer in coperroot/eñ doet als voorß is Wit alluyn/cooperroot/calamyn steen / eñ leuende kalc.añ. Eñ die stede moetmē omlegghen met coude dingē om te behoedē vā hitte. Itē daermē bytēde din ghen op leet/moetmē langhe op laten.

Een teeken dat tet ongemack daer in is/dunnen etter als water/valu vleesch/oft root bloedēde vleesch/ ofte dat onghemack doot is/ wit etter dick eñ luttel eñ dye stede al om morwe eñ wit oft root/ ende alst onghemack doot is/so gheneset als een wonde. Oft neēt litargiriū in eenē mortier cleyn gewreuē met eē luttel azijns/ eñ doet daer toe een luttel olien/eñ een luttel termētijns eñ alluyns/dit doet in quade gatē. Oft neēt eppē saet eñ seem/eñ menget te gader/niet te dicke noch te dunne.

Een witte salue/neemt ceruse/litargiriū.i.℥.wel gepuluerieert/eñ door eenē buydel gebuydelt/dā doet dat beyde in eenē mortier met azijn/oft met roosewa ter:wriuet wel cleyn:dā doet daer toe.vi.℥.wieroocs iij.ʒ.mastix gepuluerifeert eñ gebuydelt/in eenē mortier ghewreuē/doet daer toe olie/ somtijts azijn/dat dick ghenoech si/ dese salue supuert eñ drooget op de fistel. Lancfrancus salue. Neēt wittē hers.i.lb.pōt olye.v.℥.was.i.℥.doet dit al in een panne/siedet met goedē wijn een lange wijle/dā laetse coelē. Dese salue is teghen alle wonden goet.

Der apostelen salue oft venus salue.

Neēt te somer.ij.pōt olien/eñ te winter.iij.doetet te viere in.i.panne met.ij.℥.was/eñ gūme indē azijn gewyet/mēget al tsamē/hier mede bestrijctmē de wiecken. Salue van gheyten stront.

Den stront vā gheytē wel ghemaect met seeme/supuert eñ droocht wondē/neēt pocē vā alluyn wel ghe malē met seem heelt eñ trect. Een goede salue.

Neemt hars/was/scapē ruet/wieroock salmē tsamē siedē/eñ dā purgeren. Een Balsame.

Neēt wieroock/mastic/mūmie/galbanū.ij. galnotē spaensgroen elcx euen veel/dat salmē tsamē sieden in een pinte olien vā oliuen al saechtelijc/ dit gietmē in nieuwe wondē. Die plaester vā orien. Neēt terwen bloemē eenē lepel vol met wijn ghetēpert/doetet te viere in eē pāne/doet daer hers toe so groot als i. haselnote/siedet tot dat dick worde/roeret tot cout si. Sy heylt wel wondē met wieckē/al warē si eenen haluen voet diepe.

Der chirurginē plaester. Si is goet teghē geswollē milte/ eñ heylt wel een gebroken been/ maer men en salt niet leggē in nieuwe wondē. Eñ tis goet op dat geblust is/neemt galbanū/cerapinū/armoniacū/elcx vā deser gummē.i.lb.℥.legtse in warmē azijn te weykē dā neēt griecx pec.i.lb.℥.mastic/wierooc.iij.℥.dit pul uerifeert bi hē seluē:eñ clinset door eenē buydel/daer nae doet een pāne te viere met azijn.i.lb. pōt scippecs iij.℥.was/die gewepete gūme suldi een luttel sieden/ daer na wt ghietē eñ door een cleet/dan noch sieden/ tot dat den wijn versodē is/ dā menghet daer in dat poeder/ eñ ghietet in coude water/om te vercoelen/ dan waggelet tegent vier inde hant.

Een salue. Neēt wit hers.i.lb.pōt/olie.v.ʒ.dā smiltet opt vier:eñ doet daer in.iij.ʒ.was:eñ alst gesmoltē is so sighet door.i.cleet/dan doet weder op dat vier met starckē wijn/eñ dā laetse coelē/ dese salue doet dragē.

Een salue der drie meesters.

Neēt litargiriū wel gepuluerifeert/loot asschē/eñ ceruse.añ.i.lb.℥.dit wort in eenen mortier/eñ doet daer in somtijts olie/sōtijts azijn/dattet niet te dicke noch te dunne en si. Sy is goet op heete wonden/want si heylt eñ maect goet etter. Roode salue. Neemt.i. pont menie/eñ een pont olie.

Een groene salue/neēt was eñ hers.añ.eñ wierooc also vele als vā beyde dāder/ eñ menget daer in. Eñ siedet met cleynen viere/eñ dan doet af/eñ doet daer in termētyn. Eñ doet daer in nachtscadē sap/eñ weghebreede sap/eñ wringet door een cleet.

Een plaester die seer heylt.

Neemt een vierendeel ponts hers/ eñ een vierendeel ponts coperroose/eñ peck also groot als.i.ey eñ.xxv doderen van eyeren ghebrant eñ roose olie.iiij.loot/ eñ onderhalf pont was/dit siedet te gader/eñ alst ghe soden is/doet daer in.iiij.loot wierooks/eñ vergaderet behendelijck te samen.

Dese plaester heylt alle wonden sonder wiecken.

Men neme tormentijn eñ betonie/elcx.viij.ʒ.stootse te samē in eenē mortier/laetse een maent staen/ dan doetet opt vier/smiltet eñ siedet een luttel/siget door eenen doeck/ doetet weder te viere in een panne/ eñ doeter toe.iiij.oncen wit was/eñ.ij.oncen olien van roosen/siedet al tsamen met eenen cleynen viere/ tot dattet hardt worde/te proeuen op eenen steē/ghietet dan in wijn azijn/werket/daer nae smiltet weder/eñ ghietet in vrouwen melck.

☞Salue daer een Jode mede heylde vleckē eñ hoofden/Hi nā Pardic wortel schoon geschrapt eñ cleyn ghesnedē in bergh ēsmeer gesodē eñ gestootē/eñ dan door eenē doeck ghewronghen/dan ghebrant ouer ia rich looc tot puluer/roeret in die salue/tot dat si cout is.

Die beste salue diemen weet.

Men neme ghestāpte bottē vā populier.ʒ.pont/weghebreede/nachtschadē/violettē/van desen cruyden salmen nemē.iij.gheltē saps/eñ.iij.pont meyscher boteren/was.i.pont/hers.i.pont. Dit salmē te ghader sieden/eñ wringhent door eenē buydel in een becken eñ latent staen stollen/ eñ doet dat in een busse.

Wonden dranck/ oft voor die binnen ghequetst zijn.

Men neme Sauie eñ ossen tonghe/gagel/eñ cranenbeck/reynuac/alssen/eñ munte/siedet in goedē wijn tot dat tderdendeel versodē is/eñ doet tot elckē stoope wijns/een pont suyckers.

Een salue die sonder wiecken heylt.

Men neme gūme vā Arabiē/eñ wittē ghesuyuerdē hers/mastic/wierooc/was/scapē ruet/ eñ wat spaens groens/ dit salmen al te hoope sieden/eñ schuyment eñ wringhent door eenē doeck.

Teghen dlanck euel.

Men neme sout eñ roostēt wel heet/doetet soe in een schoon cleet/eñ legghet daert v wee doet.

Teghen een ghebroken ledt.

Men neme duyuē mes/scapē mes/eñ roet wter scouwen.ana.temperet met azijn/eñ maket een plaestere eñ legtse daer op/eñ ouer drie daghen vermaket.

Die int ooghe ghequetst is.

Sal nemē dwitte vandē eye cleyn gheclopt/eñ agrimonie ghestooten/ legghet met wercke op die ooge.

Teghen dat heylighe.

Stampt kase met huenich/ legghet daer op met een koolblat.

Teghen vercrompen senuwen.

Salmē nemē die wortel van lelien/eñ siedtse in wijn eñ berghensmeer.

Teghen den huych.

Salmē nemē gallen/balaustiē/sal antimonia.aā.maket een puluer/doetet op.i.spatel/eñ steect dē huych opwaert.

Dien zijn kullen gheswollen zijn.

Die sal ter aderen laten binnē den enckele//eñ op die lendenē met coppē/Eñ maken een plaester vā boonē meel met azijn/ oft gharsten meel met nachtschaden sap.Oft siedet tarwē meel met hoender smout/violetten olie/eñ maket een plaester.

Teghen spenen buyten den fundamente.

Salmē nemē peper/coperroot/atriment.aā.menget met bergensmeer/maket een plaester.

Teghen vercrompen senuwen.

Men sal die stede met cruyden baden dye verwarmē dan salmen dat ledt daer die crimpinghe in is/treckē so men best mach/eñ soe langhe soe meer/strijct hem dan met boom olie/Eñ spalcket hem dan/eñ laet hē sweeten.

Tot seeren veden.

Neemt olie van oliuen/donderbaert/terwē bloemen doder van eye eñ vrouwē melck/ menghet ouer een.

Van medecinē die wederslaen swillinghe/oft materie/oft apostuemē/eñ die maniere vandē werckē/eñ waer datment doet.

Ederslaghinghe/die behoort int beginsel van heete apostuemē/ als si beginnē in een ledt vanden principalē leden/als herte/leuere/hersenē/oft hooft/maghe miltē/kullē/nierē/blase/wāt uwe meyninghe is altoos schuldich te sine/ dye quaetdoende materie te leydene/vandē edelē leden/ tottē onedelē. Eñ in gheender maniere so en werct hier af cōtrarie nochtās in die wederslaginghe/ soe sidy schuldich te merckē.x.condicie/die welcke waren ghesept int.iij. tractact int ghemeyn capittel vandē apostuemē.Eñ ghi moet wetē/ dat die wederslaginge geschiet in.ij. manierē/dats middelijc eñ nauwelijck. Middelijc is geseyt/wederslaginge gheuē/vā welckē medicinen/ wes dat si alleē bluscht/oft dat si metter blusscinghe wt steect. Nauwelic wort si geseyt als si properlijc wt steect/al ist sake dat si niet vele en vercout/als si oock die getēperde humorē wedslaet die materie wtstekē de dye alleene vercout is/heetēde eñ vercoudēde medicine/die welcke gelept opt let bluscht die hitte diese vint/vercoudēde tgetēperde let eñ dese.ij.so doet si verscheydētlic nae die verscheydēheit vā harē gradē vā harē couthedē/so dat die sommige altoos vercoudet/dat si dē lede inbrenghet materie/eñ dā wort si ge heetē stupefactiua.Daerō sidi dese coude schuldich te orborē/als v de gedaēte meer deert dā de materie/als ghi niet alleē en ontsiet die heete gedaēte/maer oock die materie/so sidi schuldich te besigē coude eñ drooghe medicine/de welcke met hare couthcit tēperē de cōplexie des ledts/eñ douwet die materie wt/ eñ beschermet ledt/ die welcke eygentlijc zijn geheetē wederslaēde.Eñ als ghi alleē meynt te vercoudē/soe en hebt gheen sorghe/al en zijn si niet drooge/Maer die vochtichede is onderwijlē nuttelijck metter couheden/specialijc als die droocheyt die hitte meer settet.

Maer als ghi wilt wederslaen/so is v nootsakelijck dat de medicine si cout eñ drooghe/eñ daer af zijn die sommighe simpele/eñ dye sommighe ghemenghet/

Die simpele zijn sommighe cruydē eñ boomē/ende haer wortelen/eñ haer saden/eñ haer bloemē. Ende sommighe zijn manierē van modderen/Sommighe een maniere van waterē/ eñ sommighe een maniere van olyen.

Vanden welcken wi die sommighe hier sullen settē die wi meest ghewoonlijck zijn te besighē oft te ghebruycken. Ende si zijn cout met vochticheyden/dye welcke ghi besighē moet/om te temperen/ dye complexie des ledts onthuyt ofte ontuellet/van hitten/ met droocheydē vandē lede/als dese/dye hier na volghen terstont.

Malua maluwe ofte pappelen/Psilium/ Capillus Veneris/dats/venus har/Portulaca/dat is Porceleyne/Atriplex/Mercuriale/ Rapen/ Cucurbita/

melonē/citrulli/maluwē saet.Die.iiij.coude sadē die
scheydinge makē hof lactuwe/bilsen olie crupt/mā
dragora/quicksiluer.Coude eñ versche olie/olie vā vi
olettē/olie van roosen/olie vā termētijn/olie vā wit
ten leliē/olie cucurbite.Dese voorß coude medicinen
sidi schuldich te besighē als ghi meynt te vercouden
sonder wt stekinghe.

Jie zijn die simple die cout eñ drooge zijn/
die welcke wordē gheheetē warachtelike
wederslaēde.Nachtschade wedslaet met
haer bedecte scheydinghe.Orpiū groot
eñ cleyn/wilde kardē/pēninck crupt/si
rorepe/leuer crupt/dondbaert/witte cristine/celedo
nie/sulcker/wegebrede/nemifar/endiuie/gūme/ypo
quistidos/verbena/corrigiola/coriāder/scaerlepe.Vā
granē/sadē/vā vruchtē/gherst/hauer/spelte/crock/
boonē/mirtille/barberis/siligo/sumac/perē/appelē/
scorbe/mispelē/galle/castaniē/eekelē/rijpe moerbesi
en/suer wijn besien/caprioli/kenigriec.Vandē blade
rē/bloemē/vruchtē/balaustia/schorsse vā pruyme vā
garnatē.Die schorsse vandē boome cout eñ droghe/
roose tremerē/flos spine/bladerē van peerboomē eñ
appelboomē/vā mispelarē/rubi/spine/wilgē/vā po
pelierē/tremuli/papiri/tanne vandē houte/ alle dye
sandalē.Die numerabilib⁹/saphirus/bolus armeni
cus/cathimie/litargiriū/roest vā ysere/ematiches/co
rallus/anthimonie.Vandē modererēde/terra sigil
lata/argilla/alderhāde slijc/thimola/cerusa/cāphora
Gūme vā pruymelers vā kersen/acasia/opiū/olie vā
roosen/eñ olie vā elcker bloemē voorsept/eñ bladerē
eñ schorssen.Eñ alle warachtighe distelieringe wten
coudē drooge dingē.Van dese simpelē eñ vā alle ver
gaderde dingē/muechdijt besigē als ghijt te doē hebt
wāt waerdi onderwilē geroepē tot eens castelepns/
daer ghi ghee apotekarie noch herbari⁹ muecht heb
kē.Eñ ist sake/dat ghi dese eñ andere simpele medici
ne/diemē segghē sal int ander cap.weet/so muechdi
een goet medicamēt makē vā dingē de ghi int casteel
vindt.Als Galien⁹ seyt dat hy was gheroepē in een
poorte/ō een apostuemie aen die leuere/eñ als hi nyet
en vāt squinantū eñ spica/eñ lateā/eñ sommighe an
dere die hē nootsalic warē/ō dat in die poorte gheen
apotecarie en was/soe maecte hi een medicamēt van
cruydē die vochtigē/eñ vettē.Maer hi mengde daer
toe alsen eñ coectaue/eñ zōmige droogēde dingē die
hi vāt eñ maecte een seer goet medicamēt om besigē
Desgelijc muechdi oec makē vandē saluē Epithima
emplastrū/embrocatie/pultes/encatismata/eñ ande
re simpele saluinge/de welcke al ist sake/datmēse on
derwilē vint geset deen onder dādere/nochtās ō dat
ic elders ōtsculdich wil zijn/ so wilt hier merckē dese
regule/hoemē salue maect.R. Olie vā roosen.iiij.℥.
was.i.℥.indē somer/eñ.℥.ß.indē wintere/eñ.i.℥.pul
uers vandē dingē diemē pulueriseert ō te leggē in de
salue.Eñ gaēder in gūme diemē smelt eñ niet en pul
ueriseert/die rekēt in dye mēsure des gewichts/wāt
si en doē daer noch hartheit noch morwheit.Eñ gaet
daer in verckēs smeer oft gāsen oft hinnē oft eyndē
smout dat smiltmē/de rekēt ouer olie/eñ also vele/so
is mē schuldich te legghē vandē puluere. Eñ merct
die salue moet altoos ghecoleert zijn/eñ wel gepuiue
riseert/datmē daer ghene hartheit in en vinde.Epi
thima wort tottē voorß alsmē die dinge subtijlijc ge
puluert heeft/ tēperet seem/ roosen water/ oft olie/
oft azijn/oft sap vā eē cruyt/also die als seem.Eñ mē
nette daer de plaester in/eñ mē plaestert de stede daer
mede.Cathaplasma is aldus bescreuē/ als eenighe
rauwe oft ghesodē/gestootē met hare substātie/eñ si
wordē ghemēghet met subtijlē mele eñ verheyt/tus
schē hardt eñ morwe gheplaestert. Emplastrū wort
aldus bescreuē/als vele simpele vā diuerscher natue
rē/als puluer gūmen/verheyt met was/eñ siedet tot
een harde confectie/eñ mē houdtse in magdaliōe/eñ
gheplaestert op een leder/als dyaquilon/oxirocrociū/
seronie/oft ander/eñ men heetet emplastrū.Eñ Ca
taplasma wort ghescreuē/alsmen cruydē mēget met
pultes. Embrocatio heetmē/alsmē tledt leyt in war
men watere/weder dat is simple oft cruydē daer in/
die de siecheit behoeft.Eñ twater valt opt ledt vā bo
uē/dat heetmen Embrocatie. Encalisma is in.ij.ma
nierē/wāt men set onderwijlē in usterie/eñ onderwij
len ist badinghe tottē naucle. Embrocatio vā onsen
vergaderdē medicine/als wy nemen tledt te vercou
den sonder wtstekinge der materie.Ist dat wy nemē
vandē sape vā eenige voorseyde coude cruydē.iij.deel
olie/eñ een deel azijns/oft.i.ʒ.eñ vergadert. Eñ wil
dijt noch stercker doē werckē/doet daer in wat vā ar
gilla rubea/tot dat coēt totter formen vā Epithima
eñ legget daer op.Eñ merct hier dat die Medicijn al
toos is schuldich te supponerē sekere meyninghe/eñ
te besigē goede dingē helpēde tot zijnder meyninge.
Eñ ist sake dat hi vcoudē moet alleene/so en gaet tot
gheenē anderē/dan die vercouden.Maer en heeft hi
sinē wille niet/so vwādele dye vercoudēde medicinē
wāt eenige becoēt peterē/die niet en becoēt woute
re/eñ eenighe betaēt op een vre dat nyet en betaēt in
dander vre. Eñ die sake des dincs en is niet goet om
sien.Nochtās meyn ic dat die sake is/wāt ist sake dat
alle die complexie vā alle ledē geleyt tot.iiij.cōplexiē
nochtās zijnt deellike cōplexiē/ ouer allijc na elcken
mensche/wāt het is ommogelijc dat deen hebbe dye
cōplexie vāden anderē/eñ des gelijc so zijn die medici
nen/al ist sake/dat si wordē ghescreuē in eenen graet
cout/nochtās ist ommogelijc dat een coude in die sel
ue maniere is goet peterē eñ pauwels/wāt die is be
ste/die int aldnaest toe wort geset den euele na tpūct.
Eñ ooc so is een and meer bedect/dat gelijct dat elc
ke medicine heeft een eygē virtuyt dat si werct indē
lichaē bouē den wercke/dat si vander cōplexiē hadde
eñ dat is ommogelijc te vindē in een ander.Eñ alsoo
heeft elck lichaē zijn eygē dispositie/metter welcker/
dat hi wort bereyt om te nemē sinē eerstē staet/na dē
welckē gheen ander en wort vondē. Eñ bi dese rede
ne meyne ic/dat die medicine moet zijn desgelijcs in
eenē mēsche. Jtē ooc in een medicine dye lange wort
gheleyt op een stede/wort gecostumeert/ eñ tledt en
heeft gheē belet vā gewoontē.Eñ dat proeuet oock
dagelijcs de conste/wāt wi sien dat de crassula maior
bet wederslaet dye materie/ dan vmbilicus veneris/
oft and coude indē seluē graet Een ander goet medi
camēt wedslaende die groote heete magerhede/eñ is
met luttel materiē.R.wit sandale/spodij:acacia.añ.
ij.ʒ.cāphora.i.ʒ.opij.ʒ.ß.temperet mettē sape vā eenē
coudē cruyde:met olie vā violettē:eñ.i. luttel azijns
Een ander vāder seluer manierē. R.droghe beenē
gebrāt:eñ gewasscē cerusa:eñ amandelē. añ.ij.ʒ.her
modactile.iiij.ʒ.opij.i.ʒ.vergadert als dander. Een
ander gemeyne salue/diemē tot menighe stede in dit
boec vermaect.Neemt Bolus van armenien.i.℥.olie
van roosen.iij. ℥.azijns.i.℥.maect Epithima. Ende

waert sake dat ghi v ontsaecht vand corruptiē te wā
delen int ledt/so doet daer toe terra sigillata. ʒ.ß Eñ
saluet tganse ledt/wāt settet der corruptiē eenen ter=
mijn/dat si niet voord en mach/gelijc ic dicke beproe=
uet hebbe. Itē die plaesterē die wi hebbē ghesedt zijn
seer nutteluc/om te wedslaē in die sweernige der iūc=
tuerē/daer ō voeghet dye metter deser/eñ merct als
ghi wedslaet in vele materiē/dat de stede bleeck wort
dan en werct nēmermeer metter coudē/maer maket
een Epithimia vā sape van coriander grane/ dat ver
cout met groter scheydinge/ eñ menget dat sap met
garstē meel/wāt dat daer blijft sal wordē ghesceydē.
Itē ist sake dat daer gheene bleecheit en is/maer dat
die materie om haer grootheit eñ menichfoudicheit
niet en wort wederslegē/ maer die vloeyinge der hu=
morē belet wort/eñ die hitte des ledts ghesaechtet so
menget daer toe scheydēde medicine/ tot dat ghi vā
selfs coēt totter scheydēder medicine. Eñ merct al ist
sake datmē puere wederslaende medicine leet int be=
ghinsel op.i. stede/maer na die cōformatie/so mēget
met toescheydēde soot voorseyt is. Nochtās en isinē
niet schuldich te wederslane op die stede ten lichaem
waert daer sweeringe is. Exemple. Ist sake/dat die
sweeringe diemē wederslaē wil is int knie/so legget
int beghinsel medicine op die knie/eñ daer na op die
knie/maer.i.luttel bouē/ so dat eynde vāder medici=
ne/coēt op die sweerēde stede. Dye materie en wort
niet eygētlijc wedslegē/so ic somwilē gheseyt hebbe
maer met dier die ghetēpert heet eñ drooge zijn/dye
met hare hittē verwādelē die coude cōplexie/eñ met
haer droochte versterckēde dye virtuyt des ledts/eñ
der materiē wort gebodē dat si niet en coēt ten lede.
Eñ het steectse ooc al te gad/op datter luttel is/eñ ist
seke dat si niet altemale wt en wort gestekē/nochtās
beschermt si also die stede/datter gheene grote mate
rie en wort vergadert. Eñ dese zijn alleene ghetem=
pert heet met bitterheyt/als alssene/squinātū/auero
ne/poltoen/sticados/centorie grote eñ cleyne/aristo=
logia longa eñ rotunda/drooge roosen/marobie/eñ
alle die cruydē getēpert heet met bitterheyt/als mir
re/mastic/lupini/olie van mastic/vā alssen/eñ alsoda
nighe. Die vergaderde maectmē van desen simplen
totter leeringe voorseyt. Merct hier dat vele seggē/
eñ leecke luydē ghelooueñts lichtelijck/dat seer quaet
is/die materie te wederslaē. Mer het is beter int be=
ghinsele die materie wt te treckē/eñ niet te genesen/
op dat dapostuenie groot is. Mer si verblijdē seggē=
de/dat si daer na purgerē dye oueruloeyēde humorē
des ledts oft des lichaēs/dat si dat sake/dat die mate
rie wort wederslleghē eñ die apostuenie niet en laet
wassen/dat bi vele daghē daer na.i.and siechz af coēt
bider onnutscap des medicijns/ dat hi wt trecke dye
materie door apostuenie/mer ghi moet wetē dat ghi
die.x.cōdiciē moet wel merckē/ eñ specialic als.i.vol
maecte suyueringe des lichaēs voorgaende is / so ist
beter die apostuenie wt te stekē met cōforteringe des
ledts/dā die apostuenie te latē cōformerē/wāt ist sa=
ke dat die materie wt wort gestekē/ behoudē die con
diciē tledt sal te stercker zijn/eñ dye mensche en wort
niet daer af gepynt/als daer ghēē hinder toe en coēt.

Van een materie te doen scheydē/door die sweerige
gaten/dat vaporeren/ eñ die medicinen
die dat doen comen.

Als v dye wederslaende belet wort vā eender
sterck er saken/oft vā veel crancke sakē/van
dē.x.voorß cōditiē/ oft als ghi wederslaet eñ niet wt
en moget stekē alle die materie/om dat si groot eñ nz
onddanich en is d wedslaēder medicine/ dā behoeuet
dat ghi daer toe doet.i.scheydende salue so wi seydē/
nochtās vandē wedslane dit ghemerct/dat ghy daer
niet toe en doet gheē scheydēde/als die sweeringe of
swillinge coēt vā sakē vā binnē/tē si datter voorgaet
een betamelike purgatie/wāt also elds gheseyt is al=
toos die sweeringe oft apostuenie comende vā sakē
vā binnē/voorgaēde altoos die volhede des lichaēs/
waer ō waert sake dat ghi daer dā toe leydet scheyē=
de medicine/ghi soudt meer de materie toe treckē dā
scheydē/wāt hē en dient gheē scheydēde/ten is heet/
eñ alle die heete zijn toe treckēde/sonder die getēper=
de hitte met droochtē/eñ bitterheyt alsoot voorß is/
dwelcke die coude materie bet tēpert dā sceydt/ daer
om suldi hē eerst doē ydelē met latē/oft laxatiue/oft
beyde teghē dat v sal dunckē behoeuēde. Eñ dan be=
ghint te scheydē met een medicine diet doē can die is
subtijlhede/die welcke met een subtijlheyt heeft pro=
prieteyt te scheydē die materie/eñ te makē loopende
eñ met haer hitte toe te treckē.i.deel tot dat si sal heb
ben toe getrockē alle die oueruloeyēthept dye int let
was/eñ also ic gheseyt hebbe. Dese medicine heeft
groote gelijchede metter rijpēde/int getēperde hitte
eñ inwaert/wāt deene doet des anders werc/mer sy
zijn verscheydē dat also gheicreuē is/datter scheydin
ge toe behoort hebbēde getēperde hitte met toeuallē
der vochticheit/waer wt dat dit geualt/dat dese scey
dende wort gheleyt op vele groote materiē/ dye dat
versubtijlt/eñ heet maect/die welcke heet ghemaect
helpt die naturere vā toeualle/eñ lijdt bi al dē deel der
materiē/noch die hitte en heeft niet de macht toe te
treckē/ noch dye gaetkens des vels en zijn nyet ghe=
uoecht/waerō dat de materie wort gerijpt/al ist sake
datmē leyt.i.rijpende medicine / op luttel subtijlder
materiē/die materie wort heet/eñ die natuerlike hit=
te wort gemenichfuldicht noch die lijmige medicine
en mach niet also vele belettē/ten ware dat die hitte
der materiē moet wordē ghesceydē. Die maniere vā
sceydinge is/dat als ghi maect siedinge der cruyden/
daer ghi uwe medicine af vergaderē wilt/houdet dz
water totter siedingē/eñ daer mede embroceert dat
ledt/ tot dat root beghint te wordē eñ te ontsteken/
daer na legt daer op vand sceydend medicine/die sul
di daer bereyt hebbē. Eñ wacht dat die sceydēde me=
dicine alst dicke geualt/niet en schept/dat si wint vā=
der subtijlder materiē/bider welcker sceydinge wort
verhardt dat groue vāder materiē/hoe ghi meer toe
doet in die scheydinghe/hoe die hartheyt meer wort
gemeerdert/daerō wort hier af voordachtich/eñ als
ghi dit siet/so morwet met eender inwēdiger/diemē
seggē sal in zijn stede/daer na keert weder totter scey
dinge/eñ doet dat soo dicke/ tot dat dye materie al is
gescheydē. Eñ en hebdi niet metter sceydinge uwen
wille vāder materiē om eenich vandē.x.condicien/so
gaet tottter rijpēde/eñ legt daer een rijpēde/wāt die
medicine is altoos schuldich te nauolgē/eñ dat werc
daer na. Der scheydēder medicinē/sommige zijn sim
pele/eñ sommige vgaderde. Die simpel zijn Camille
die welcke bouē al heeft.i.speciale scheydinge/want
si schept sonder toetreckinghe/ om dat in haer zijn.v
virtuytē. Die scheydende virtuyt eñ die drooghende
virtuyt/die welcke in haer so ghemēget is/dat si dye
scheydinghe niet en mach verscheydē deen vandē an=

derẽ/waerõ also vele als die scheydẽde virtuyt wort
vonden in haer scheydinge/ also vele conforteert die
drooghẽde virtuyt tledt dat nyet en moet ontfangẽ
die gereede materie. Eñ dand zijn aldus als scheydẽ
de/ Mellilote/paritaria/wilde maluwe/eñ tãme/vo
lubilis/grisicũ/coole/dille/netelẽ/enula cãpana/bo-
rago/vlieder/valeriane/adick/eñ alle getẽperde hee
te met subtijlhedẽ/coolsaet/eñ vã netelẽ/eñ vã malu
wẽ/eñ van dille. Eñ alle die duretikẽ dinghẽ Canta
brũ/Amidũ/bloemẽ vã gharste/vã vitsen/vã boonẽ/
vã cycerẽ/ eñ die cruymẽ vã gharsten broode/smout
vã verckenẽ/vander ghans/vander hinnẽ/vanď eyn
den eñ alle merch/mastic/ wierooc/ mirre/serapinũ/
armoniacã:bedelliũ:galbanũ/opoponacũ: asa fetida
eñ alle subtijle gũmẽ. lapdanũ/versche ysope/die wy
makẽ sullen/ termẽtijn/was/eñ zijn droesemẽ/sweet
van dierẽ/sinderinge vandẽ bladerẽ/boter eñ dier ge
lijcke. Die vergaderde maectmẽ van desen simplen
nae die voorš leeringhe. Olie dye scheydet eñ maect
heet/eñ doet sweeringe gaẽ sittẽ/eñ alď meest de cou-
de. Eñ is ooc goet in heete sweeringẽ eñ in vrouwen
eñ in kinderẽ/eñ die vã naturẽ vocht zijn. R. nieuw
gedroochde bloemẽ vã camille / fenigriec.añ.ij. ℥.eñ
legghet in.xx. ℥.olie vã rijpe oliuẽ/in.i.glasen vat ge
set in die sonne.xl. dagẽ indẽ somer. Eñ daer na cole-
ret/eñ houdt voor v/om te besighẽ. Eñ haddijs van
doen indẽ winter/eñ ghi en hadt gheen wtghemaect
dan neẽt dye voorš. bloemẽ eñ fenigriec/eñ olien/eñ
doetet in.i.glas:eñ settet in.i. ketel mz water: so lãge
dat die bloemẽ wordẽ ghebradẽ/dan coleret/eñ hou-
det om te besigẽ. Eñ in deser manierẽ besighẽ wi olie
vã roosen/als ic die anď niet en vinde. ☞ Eñ olie vã
alsene/eñ ooc vã ruytẽ/eñ andere die mi nootsakelijc
warẽ in haerẽ case. Een ander olie seer scheydẽde. R
oude olie.i.põt/dillẽsaet corts in scaduwe gedroocht
i. ℥.eñ legget. in.i.viole.xl.dagẽ in die sonne:of mettẽ
siedende water/soot voorš is. Een ander verhittẽde
scheydẽde olie/ eñ die doet gaẽ sittẽ vercoude swerin
ge/eñ die seer goet is/om dye nierẽ eñ die moedere te
verhittẽ:eñ si en beschuddet niet:eñ is geheetẽ oli vã
leliẽ/die ic dicwils beproeft hebbẽ. R. oude olie.xx. ℥
eñ die bloemẽ vã wittẽ leliẽ/die voet af gedaen.xxx.
℥.cassia ligna costi/masticis/carpob/soffraen.añ. ℥.š
eñ legget alle dese in.i.glas in die schaduwe.i.maent
daer worpt die lelien op/dat si niet en wordẽ gecorrũ
peert/eñ coleret die olie/eñ datter blijft houdet voor
uwe besigẽ. Een anď olie wel scheydẽde/eñ heet olie
vã mastic/eñ is goet voor die cranchede der magẽ/eñ
specialijc op dat vã couden is/eñ van vochtichedẽ eñ
totter sweeringe vanď maghẽ. R. olie vã oliuẽ mid
delijc gerijpt.iij.põt.mastic. vi. ℥.eñ siedet te ghader
in een dobbel vat/ tot dat die mastic worde gescheydẽ
eñ dan verwaret om te besighẽ. Tottẽ seluen een be
proefde van buytẽ gesalft/ al ist sake/dat die materie
binnẽ is. R. Wortelẽ vã heẽsel.iij.m.bladerẽ vã ap-
pelen.ij.m. yreos groot eñ cleyne. ana. lijnsaet/ feni-
griec.añ.i.põt.litargiriũ subtijlijc gepuluericeert.vi
põt.olie van lelien.iiij.pont/ die verscheyde van feni-
griec/ sticados etick.i. vierẽdeel/eñ maect eẽ plaester
eñ doet daer toe storax liquida/ dats ghenoech si/ eñ
houdet/eñ als ghijt vã doen hebt/so legghet daer op
al lauw. Maer als ghi wilt maken olie die wederslaet
oft vercoudẽde/vñ cõforteert die ledẽ/so kiest altoos
ouwe olie van oliuẽ die grof is/eñ olie vã roosen/eñ
olie mirtinũ eñ vele andere. Oft wildy maken schey-
dende olie/oft rijpende/oft morwende/doorgaende
dan kiest rijpe olie. Eñ wildy maken scheydẽde olie
met cõforteringhe des ledts/so neẽt olie middelbaer
rijpe. Die scheydende salue maectmẽ aldus.iiij. ℥.ca-
mille oft andere/eñ was.i. ℥.inden somere/ eñ inden
winter. ℥.š.eñ pulueriseert dat saet van dille.i. ℥.van
koolen/eñ van bloemẽ vã camille/eñ der andere son-
derlinghe/oft vele. Een goede scheydende salue/soo
is ysopus humida/eñ is materie alle der scheydẽder
salue. Eñ men maectse aldus. R. van subtijlder wol
len/eñ legget tusschẽ tkinnebackẽ/eñ dẽ kiue vandẽ
schapẽ een goet deel/eñ legtse in also vele claers wa-
ters vander fonteynẽ/oft stille staende/dat is beter/
op dat wel claer is/so vele datment daer mede bedec-
ken mach/eñ latet also staẽ daer in.i.dach eñ.i.nacht
eñ daer na so doet siedẽ.i.luttel met saechtẽ viere/eñ
dan latet couden/eñ dan coleret in.i.termentijn vat.
Eñ daer na so doetet alsoo sieden met luttel viers al-
toos roerende met een spatele van houte/tot dat dic-
ke wort als een salue. Vandẽ plaesterẽ/so is dbeste
Dyaquilon Rasis/dwelcke scheyt scrofelen/eñ kno-
pẽ/eñ rijpt carbũculẽ/eñ tis seer gemeyn. ☞ R. ou
de ripe olie vã oliuẽ.v. ℥.litargiriũ gepuluericeert.i. ℥
in.i.mortier/eñ daer ghiet de olie allenskẽ in/tot dat
alle de olie in heeft genomẽ/eñ doetet in.i.vat/eñ sie
det met een rasch vier/altoos roerende met een spate
le/eñ doet daer toe viscositeyt vã lijnsaet eñ van feni
griec.añ.ij. ℥.vã maluwẽ.i. ℥.dã siedet weder altoos
roerende/ eñ maket Magdalioen/eñ houdet totter
voorš saken/eñ als ghijt vã doen hebt/soo neẽt daer
af also vele als ghi wilt/ eñ legget op.i.leder eñ dan
legghet daer op. Eñ siet dat ghijt wt maect/om dye
clierẽ/tsal beter zijn/doedy daer toe.i. ℥.drooge yreos
Dyaquilon Mesue ist stercker dã dit. Eñ een goede
scheydẽde plaester/ des welck exempel ghi cõficeren
moghet veel misselike plaesterẽ/eñ wort aldus ghe-
maect. R. wilde maluwe/paritarie/camillẽ bloemẽ/
mellilotẽ.añ.m.i.siedet in water tot dat si wel ghe-
soden zijn/daer na stootet/ eñ neẽt vanden watere.ij.
deel/coolsaet/ dillẽ saet.añ.i.deel semelen/eñ bloemẽ
van gharstẽ.añ.een deel/eñ siedet al in een panne/eñ
maket als pappe/ Totten welckẽ ghi doet also vele
vandẽ ghestootenẽ cruyden/eñ legghet dan op dat
ledt/met een voorgaẽde enbrocatie/eñ doet hier dan
toe/die scheydẽde medicine/die ic op een ander plaet
se bewesen hebbe/ eñ also suldy scheydende medicine
ghenoech hebben.

Item dit is een plaestere Dyaplasme/rijpende apo
stuenien/Neemt litargirium twee pont/ bocs bloet
sesthien oncen/vitriolum twee oncen/ghemeyn olie
twee pont ende.š.palmen tacken datter ghenoech si
ende maect hier af een plaestere/alsoo dat voren ghe-
sept is.

Van medicinen die rijpen/eñ die maniere hoe datmen rijpen sal.

Als ghi vele hebt ghescheydẽ/oft by auon-
tueren wederslaghen/ende dat dat werck
niet ghedaen en mach wesen/ ende die ma
terie beghint gherijpt te zijn/dan behoef-
dy met nootsaken ydelinghe/oft moghentlijcken te
beghinnen met rijpende/dat is alle medicine ghetẽ-
pert/heet met eender verscheydẽder/die welcke niet
en laet wt vlieghen die dunne materie/ maer si hou-
dense/metten grooten/tot dat die groote wel gerijpt
is. Ende het zijn/dese/die dat doen. Maluwe/porre-

leyne/oft swarte/eñ heemsele/branca vrcina/brionie
die wortele van scherper docken/pastinake wortelen
eñ tarwē meel/ eñ fenigriec/ eñ van lijnsaet eñ droo-
ghe vigen/eñ alle die gescyt zijn int voorß cap. op dat
men hē met desen mach maken eenighe verscheydē.
Metten welckē dat si die subtijle materie ōbiedē wt
te vliegē. Eñ die coude rijpē onderwilen bi toeualle
insteke̅de die hitte die op die materie is/ wāt de hitte
des ledts keert weder wter materie/eñ rijpt also die
völlige iongelingē. In die middewaert vandē somer
begrepē/swēmē die int water comende bi crachtē/so
keert die hitte weder/eñ Catano wort gescheydē. Jc
sach dicwils/die heete materie gherijpt te worden bi
coudē. Een goet gemengde dat die heete materie rij
pet. ℞. die bladerē vā swarter papplen/oft hof pap-
plen/die viscositeyt/ branca vrsina. añ. i. m. siedtse in
water/eñ dan stootse/eñ daer toe doet heēst ghereet.
i. m. daer na neēt van diē watere daer die cruyden in
gesodē zijn. i. pōt/eñ out swinē smout sonder sout. iij.
ʒ. eñ subtijl meel vā lijnsaet/vā fenigriec/eñ vā tarwē
añ. i. ʒ. eñ. ß. eñ mēget/eñ siedet gelijc een plaester/eñ
daer na doet daer toe die ghestootē cruydē eñ worte
len/eñ en maket niet te hardt. Want die rijpende eñ
scheydende moeten altoos morwe eñ soete zijn/dat
tet den lede gheē harthеyt in en brenge. Itē ontsiedi
v vander verwoesthеyt der materien/so en doet daer
gheen fenigriec in/want hy is seer heet/eñ die mate-
rie wort haestelijck daer mede ontstekē/daer ō laetse
al temale wt oft mindertse nae dat v dunct behoorē-
de/Nochtās ist seer nuttelijc daer ghi niet en ontsiet
die materie te ontsteken. Eñ is met dier hittē groot
heyt der materiē/oft eenige coude materie toegemē-
get/dā neēt vandē voorß cataplasma. i. deel/eñ. i. deel
rijper spongie/eñ menget te gader/want die deesem
es soet eñ suer/waerō dat hi is gemaect vā heeten eñ
vā coudē/na dat Ysaac seyt/nochtās proefdē wi/dat
hi was gemaect snidēde groote materie/ eñ leyt wt
die materie vandē diepē des ledts tot bouē eñ rijpet/
Waerō dat de Metricus seyt/dat si tfundamēt is vā
alle plaesteren/ eñ specialijc om dē Antrax te rijpē eñ
carbūculū/so is si seer soet/eñ heēst ghereet/waer af/
dat wi seydē wort aldus gemaect. ℞. die wortelē vā
heemsele/eñ wasschet seer wel/eñ doet wt die binnē
ste harthede/eñ stootse wel/eñ maect daer af Magda
lioen/eñ houdetse/eñ dat heet malua visci gereet/ de
welcke die chirurgijn altoos by hē moet hebbē/wāt
daer mede eñ met meel eñ watere/eñ olie/oft smout/
so machmē maken een goet rijpende/ als ghy gheen
anđ cruydē tegēwoordich en hebt. Itē pap gemaect
vā. v. deel waters eñ. i. deel olie/ verhart met. i. cleyn
siedinge met also vele tarwē meels/dats ghenoech si
Het rijpt die heete materie loopende ter wonden/ eñ
ooc ter heeter apostuenie sonder wonden/ indē welc
kē dat die mater seer subtijl is/ eñ tis seer saechtende
die sweeringe om zijn tegēwoordige getēperde hitte
waerō dat wijse settē in die kuere der sweeringē des
steens in die nierē Eñ seem eñ botere. añ. ghemenget
met mele/dat maect. i. goet rijpende. Itē. i. gemeyn
embroceaet der scheydingē eñ der rijpingen/ eñ seer
saechtende sweeringhe der wondē/eñ der quetsuerē
eñ aldermeest de int hooft comē. ℞. gemeyn olie. ij. ʒ
eñ wittē aiuyn. ʒ. comijn/ruyte/biuoet. añ. ʒ. ß. alsen
paritaria. añ. ij. ʒ. De cruydē eñ dē wittē aiuyn stoot
ten laetsten in. i. mortier: eñ doeter comijn pulver toe
eñ menget te gađ met olie/eñ maket heet/eñ legghet
daer op. Een ander rijpēde apostueniē. ℞. bladeren
van maluwe/heēst/branca vrsina volubilis maioris/
beilde. añ. ij. ʒ. dese siedet met luttel waters/dā stoot-
se eerst wtgedouwet/eñ dā weder gemēget met. iij. ʒ
vandē water/daer si mede gesodē warē/eñ out smeer
. i. ʒ. gharsten bloemē. ʒ. ß. eñ besighet. Die materie
wort gherijpt/op dat mē maect een plaester ald℥. ℞.
witten ayuyn eñ also vele loocs/eñ backet ondet hee
te asschē/stootet met. iij. deel also vele boterē/eñ doe-
ter toe bloemē van fenigriec/ eñ maect. i. plaester/eñ
doeter toe. ij. doderē vā gesodē eyerē/eñ. ʒ. heemst ge-
reet/eñ deesem. ij. ʒ. eñ vgadertse alle. Itē een ander
rijpēde der grooter couder harder materiē. ℞. bedel
lij: serapini. añ. ʒ. ß. eñ smiltet in azijn: eñ stotet wel eñ
doeter toe. ij. ʒ. termentijns/eñ vgaderet al opt vier/
sonder siedē/doeter toe. ʒ. olie vā leliē/eñ maket dick
met subtijlē mele vā lupinē eñ fenigrieck. Itē ist sake
dat ghi mēget. ʒ. ß. suiuer wierooc/fenigriec. ʒ. ß. met
i. pōt. ß. seems/eñ. i. pōt. ß. hers/smiltet metten seem/
eñ ghi sult hebbē. i. seer goet rijpende coude materie
Itē. i. anđ geheetē Basilicū maius/int welcke accor-
derē Gali. Auicē. Serapiū/Joānes Mesue/eñ Halk
dabt/datter seer rijpt coude apostueniē/eñ het is seer
goet tot quade verharde gatē. ℞. was/hers/boter eñ
olie. añ. eñ sommige doē daer toe indē wintere. i. deel
bedelliū. Danđ nemē alleē was/peck/hers. añ. eñ olie
datter ghenoech si/eñ heetēt cleyne Basilicū. Itē. i.
goet rijpende/ om te rijpē Antrax/ eñ alle verwoeste
apostueniē die hart zijn/die welcke also wi seyden op
haer stede/hebbē vā doē medicinē die in snijdē eñ rij-
pen. ℞. drooge vette vigē. vij. vue passe de cornichio.
i. ʒ. loocx. ij. clijsterē/pepercorē. xij/sout. ij. ʒ. alle geso-
den/eñ daer toe doet oude olie. ij. ʒ. azijn/seems/rijpē
deesem half also vele als vandē anderē. Item om den
Antrax te rijpen/ ten si dat hi al te hardt is ende al te
quaet/so is gemaect. i. plaester van morwe huenich
eñ gharstē meel/eñ olie vā violettē. Itē om te rijpen
Antrax eñ Carbūculū. ℞. rijpē deesem/vrouwē melc
doders vā eyerē/eñ menget te gader/eñ legghet daer
op. Eñ wiltmēt stercker makē/ so doet daer toe gal-
banū gesnedē/half also vele als eenich vāden anderē
Eñ wiltment noch sterckere maken/so doet daer toe
duyuē stront/ oft der hinnen dreck eñ twierendeel vā
sal nitri/dat seste deel van een. Eñ aldus hebdy ghe-
noech vandē rijpendē/ op dat ghise cont voeghē tot
haeren wercke/ als wi seyden int scheyden/ also seg-
ghen wi v/hoe dattet wesen moet. Maer als ghi die
rijpende wilt toe legghē/so embroceert de stede eerst/
met water daer inne ghesodē zijn rijpende cruyden/
tot dat dye stede vandē watere root worde. Eñ daer
na legter op vanden rijpende niet hart/ also heet als
hijt ghedoogē mach/op alle die stede/eñ voorder dan
ghijt legt/ om mede te rijpen.

Vandē supuerendē eñ die maniere vā supueringhē.

Die supuerende zijn wtdroogende/ ende
wasscēde/eñ om toe te treckē/eñ te ver-
weckē die materie/als gemeyne tot ey-
gen. Eñ in wat manierē datmē met me
dicinē douertollige af doet/dat heetmē
supuerē/maer eygētlijc te sprekē geschiedet in. ij. ma
nierē/het zijn medicinē diemē vā bouē in neēt/of die
mē benedē in giet met clisteriē/oft passariē/ō te sup-
uerē die binnenste ledē. Eñ van deser maniere/som-
mighe zijn sirope metten saden/ die welcke supueren
die aderen/eñ den wech der vrinen. Ende sommighe

medicinen zijn bloet latē supuerēde/ als cassia fistula eñ tamarindis. Men mach ooc supuerende heetē alle die laxatiue medicinē vandē welckē die meyninge des cap. niet en is. In andere manierē sprekē wi van supuerēde medicinē in Chirurgien/ eñ die wort properlijc geseyt supuerende dye die ouerulоeyenthede volhede/ oft korsticheyt af doet van woudē eñ sweerē wāt alst geseyt is elds/ in elcke hole wonde die verlorē heeft eenige substātie/ daer wordē gewonnē noot sakelijc .ij. ouerulоeyenthedē/ die welcke beletten die wondē te heelen/ eñ daer in te winnē vlees. Maer die supuerende medicinē doē die groote ouerulоeyēt hede af. Eñ die drooghende medicinē vandē welckē wi nv sprekē sullē int na volghēde cap. Droogēde eñ subtijle/ die welcke gesuyuert eñ gedroocht/ eñ tverloren vleesch weder winnē met hulpen der naturē/ daerō is dese medicine schuldich altoos voor te gaen totter winninghē eñ heylingē/ al ist dat die toe gaen oft verheelende comē onderwilen totter heylinghe/ sond dese medicine voor te gaen/ dats te weten alsinē die wōde naeyt/ oft versch te gad leyt/ dat si heel wordē/ eer daer eenich etter wort gewonnē. Dese medicinē supuerē met .i. luttel wtdrooginge: als water vā seem daerinē dat verlorē gat mede wasschet. Andere met starckere/ alsinē met seeme menget meel eñ and speciē tledt droogēde/ eñ onderwilen supuerende/ by den weghe der knauwinghē/ eñ volmakingen/ daer toe gedaē om tquaet vleesch af te doen. Eñ tdeel van den gecorrūpeerdē/ dwelcke mē mach niet af doē met medicine alleene supuerende eñ drooghende. Eñ om dat die simpele medicinen sullen wordē geleyt te supuerē/ daerō sal ic de vergaderde settē. Eñ daerō moet ghi wetē dat/ als die wondē oerlch zijn dat daer gheē noot en is vā ettere/ om datter gheen parsinge en is gheen prickelinge der senuwē/ noch des beens/ noch sweeringe/ noch veranderinge/ daer en is niet toe te doen supuerende/ noch heelende/ dā alleē als de wonde verādert vand locht/ oft geapostumeert/ oft sweeringe/ waerō men moet leggē rijpende op die wōde eñ die wonde heeft etters ghenoech beiaecht/ eñ die sweeringe eñ dapostuemе eñ die toeualiē zijn ghaen sittē/ dā beghint/ te supuerē vandē toebehoorē zijns caes. Een goet medicamēt suyuerende wondē daer louelijc etter in gewonnē is. R. seem vā roosen/ ghecoleert .iij. ℥. garstē bloemē .i. ℥. daer toe .i. luttel waters soetelijken te siedē/ dā spreydet op .i. cleet/ eñ legget op die wōdē/ dat suyuert eñ cōforteert. Eñ waer die wōde in .i. senuachtige stede/ so waert goet daer toe gedaē .i. luttel termentijns gewasschē/ alst vandē viere gedaen is. Een ander dat supuert Dura mater geswōrē in die quetsinge vandē hoofde. R. huenich roosaet coleret .i. ℥. olie vā roosen. ℥. ß. eñ mēget. Een and dat suyuert eñ rijpt alle sweeren eñ wonden dye nochtās niet te heet en zijn/ maer hellende ter couthz R. huenich vā roosen .i. pont. ß. bloemē vā fenigriec ij. ℥. eñ vā garstē .i. ℥. eñ mēget. Oen and supuerēde gatē in die gerijpte apostuemē. R. doderē vā rouwe eyerē/ eñ met tarwē bloemē/ dat ghenoech si/ dit suyuert/ eñ doet die sweeringe sittē/ eñ vercoelt die stede Een ander supuerēde met rijpēder gheblеuē humorē oft hartheit/ alsinē .i. apostuemе wtsnidē moet voor dē tijt. Tis goet/ om Antrax eñ carbūnculum/ eñ alle fenijnde puystē mede te supuerē/ na dat si gheopēt zijn eñ tis ooc goet om oude gatē te suyuerē/ eñ het heet supuerēde Apio. R. wit seem .ß. pōt/ tarwē bloemē iij. ℥. eñ mēget te gad in .i. pāne/ eñ doeter in eppē sap eñ siedet properlijc/ also dicke als pappe/ Eñ ist sake/ dat ghi v ontsiet van canckerē eñ fistulen in oude gatē/ so neēt voor die eppe/ alsen/ eñ tis goet. Een and supuerēde gatē die grote volheyt hebbē. R. huenich .i. pōt rogghē bloemē .iiij. ℥. fenigriec/ vitsen/ lupinē mirre. aā .i. ℥. alssen sap .i. pōt/ pulueriseret eñ siedet/ eñ dā doetet vandē viere/ eñ doet termētijn in .iiij. ℥. ghewasschē eñ daer op geleyt op .i. cleet/ dat gat eerst gesuyuert met zijn wasschinge geseyt int cap. vandē gatē. Tpuluer dat die rouē eñ tgroote ouerulоeyēde vleesch in oudē gatē suyuert/ sonder groote bijtinge R. Tsap vā affodillē .vi. ℥. leuēde kalc .ij. ℥. opermēt ℥. mēget te gad eñ legget in die sonne in de oostmaēt eñ tsnachts doetse wter locht/ tot dat si ghedroocht zijn/ dā houdet in drooge stedē/ eñ pulueriseret daert te doē is met catoene. Itē. i. goet suyuerēde die oude gatē/ eñ is groen salue/ datmē maect vā .i. deel spaens groē/ eñ .ij. deel seēs gemēget. Itē dalō beste salue supuerēde vuyl gatē eñ fistulē/ eñ polipus/ eñ is der .xij. apostelē salue/ eñ daer en is gheen haers gelijc/ om af te doē quaet vleesch in die gatē. Tis dicwils beproeft R. wit was/ hers/ armoniacū. aā. .xviij. ʒ. bedellij/ aristologia lōga/ olibanū/ gūmich: mastic. aā. vi. ʒ. galbanū: mirre. aā. iiij. ʒ. litargiriū. ix. ʒ. opoponac: copercole. aā. ij. ʒ. morwet die gūmē in azijn/ eñ smiltse met een cleyn vier/ dan neēt olye vā oliuen te somere een pōt. Eñ maect ghise tegē winter .iij. pōt: daer in doet smiltē was/ hers/ eñ doet die gūme daer in/ eñ dand gepulueriseerde dingen/ eñ maecter .i. salue af. Een and dat seer suyuert de senuwē/ eñ trect etter toe/ eñ heet supuerēde de Rasina. R. hers/ seem/ termentijn eñ doeter vandē puluer toe/ eñ maect pappe. Wi behoeuē ondwilē te besighē bernēde medicine/ om quade gatē te supuerē/ specialic die in senuwē zijn waer af dat wi die leeringe sullē geuen. ☞ Vā medicinen die te gader doen cleuen/ eñ vleesch winnē/ eñ heelē/ eñ veruullen eñ litteekenen.

Dese medicinē die genoēt wordē inden titel schinē alleleēs te zijn/ maer si schillē Al ist sake dat si na der somiger gewoōtē alle woordē gehetē heelēde: wāt die aencleuinghe eñ dye heelende zijn alleleēs. Dye heelende eñ die tvlees weder doē wassen zijn alleleēs/ eñ si schillen vandē bouē geseydē. Eñ beyde dese schillē vandē ghesegeldē/ eñ litteekenē makende eñ heelende/ de welcke des ghelijc eens zijn/ Nochtās en wordē dese namē vandē auctoors altoos niet verscheydē/ Maer deen wort onderwilen geset voor dā dere. Eñ die aencleuende eñ die wtdroogende is een medicine/ sond seer af drooghē/ de welcke in haer heuet .i. gūmichede/ die welcke op dat ledt geleyt wort gesceydē/ eñ met haer droochtē douerulоeyēde vochtichede/ dye welcke wort vondē geleyt tusschē .ij. lippen der wondē ghebondē oft genaeyt eñ met haer te gad menginge. vgadert si .i. deel vandē goedē bloede dwelcke door dwerck der naturē wort gesondē/ tot diē dat droogede. Eñ die te gad cleuēde vocht te gader dye lippē die met tē swaerde verscheydē warē/ eñ maectse vast heylēde. Dese heet Auic. ondwilē Incarnatiū/ dats vlees makende/ vāden somige heelēde eñ dats als dese simpele/ Dracēs bloet/ calck/ wieroock/ worsche/ seges/ siluestris/ bladerē vā peerboomē/ eñ parcy/ eñ leliē/ eñ schorsse vandē palboō/ weghebree sulcker/ koolē/ cipressie bladerē/ wittē wijngaert bla

Die Chirurgie.

derē/sneu/gewreuē eñ in wijn gesodē/stof vand molen/gebrādē garste/floris sorbe/eñ veel andere die ōs onbekent zijn. Maer ic vant ter stont een experiment dat alsulcke hē maectē groote gatē/die welcke leydē vele cruyts op die wondē/eñ si werdē genesen binnē dē seluē dage/Eñ bi auōtuerē diet ghewetē hadde/ hi en hadde die cruydē niet mogē begripē. Een vergadert medicamēt/ dwelcke ic alto os besichde dat el ders gescreuen is. ℞. Wierooc.i.deel/draecs bloet.ij.deel/ kalc.iij.deel/eñ maecter puluer af/dat legt oueruloe delic op de wōde/ghi moet wachtē datter gheē haer noch olie/noch ander dinc en is geuallē in die wōde.

Een ander puluer tot deser seluer mēginge of meyninge/eñ tis beter dā deerste/op dat ic meyne datter luttel nyeus vleeschs ware te doē wassen/ Daer zijn v orbaerlic wederwinnēde daer wi ter stont af sprekē sullē, ℞.clare olibani/aloes/draecs bloet/ sarcocolle anā.eñ maket een puluer. Een and goet om tbloedt te stoppē vandē lichame/eñ om die wonde te gader doen cleuen. ℞. sarcocolle.ij.deel/draecx bloet/ balaustie/anā.i.deel/wierooc. ß.deel/ eñ maket een puluere Eñ ghi moet weten/dat dese medicine gheē wtdroo ghinge en heeft te doē/maer heete aencleuē der droo ghinge/wāt die wtdrooginge soude die materie wt droogē/die welcke is sculdich metter droogēder virtuyt vergadert te zijn in die stede/dat waer cōtrarie uwer meyninge/Die wederwinninghe des vleeschs en heeft gheen wtdrooghinge met wtuaghinge/des welckē proprietetyt is te ōscheydē met haere ghetem perde wtdrooghinge der groter oueruloeyenthede eñ dat is diuersch/wāt ist sake dat gedwongē ledt te doē heeft winninge des vleeschs: so moet tlet eñ tlichaem drooge wesen/eñ die toeuallen die vochtichede/ dat des etters vele is in die wōde/ dan heuet te doen vā medicinē meer droogēde/also ghi bouē hoorē sult

Die lichte medicine int drooghē/dwelcke ghi schuldich zijt te besighē in luttel etters eñ in vochte lichamen/is cleyn/mastic/fenigriec/gharstē bloeme. Een luttel droogēde zijn dese/Aristologia/yreos/bloemē vā lupinē/gebrant dragant/ gebrant vitriolū/ want en waert niet ghebrāt/het soude te seer biten/ eñ zijn drooginge en wort niet gemindert/wāt sinē brant ō teert die bernēde virtuyt die daer in is/ wāt om. vij. sakē wordē die dinghē verbrant/dat deene vāder contrarie virtuyt die in hē is moet verdronckē zijn/ende dander gemindert/als mirabolanē/de welcke hebbē laxatiue virtuyt/eñ droogēde/op datmēse brant zijn laxatiue virtuyt wort ghemindert/ eñ die droogēde wort gemeerdert. Eñ also verliest vitriolū zijn scarpheit alst gebrant wort/eñ zijn droochept en wort niet gemindert. Dāder/om dat zij groote substācie moet worden versubtijlt/ als cantarides/dye welcke ghebraden om die gaten der longheren. Ten derdē dat si scarphede moetē beiagē/als oesterschelpē eñ eyerscalen/die welcke ghebrant om kalck af te makē. Tvierde/om dat si moet zijn gereet om te verwē/als was/ eñ zidin/eñ gout eñ siluer/die welcke men siedet met sulpher eñ met loode/om datmense veruwen mach. Die vijfste/om haer harthede af te doene/ als Scorpioen/diemen brandet/ om te orboren in medicinen voor dē steen. Die seste/ om die virtuyt der medicinē te morwene/als stella/die welcke ghebrāt/wort gesterct. Die seuenste/om dat die virtuyt wort ghemindert/als psillium/vā zijnder clibberichedē. Daer om alle die specien vā vitriolum/der welcker zijn vijf/ eñ zijn alle scarp/ deen meer/eñ dander min/ eñ hebbēde haer scharpheyde in haer wterste/eñ gebrāt so worden si drooge sonder bitē/Eñ drooge helpēse vleesch winnē/aldermeest indē lichaē eñ in die ledē die drooge zijn. Eñ die maniere/ hoe dat ghi sculdich zijt te ouerlijdene vā eender winnēder medicinē tot dandere/eñ na diuersheyt vādē diuerschē naturē des lichaems hebdy volmaectelic gehadt int eerste tractaet/ Daerom moechdy oorborē die voorß simpele/eñ vergaderde na dat ghijt behoeft/wāt alleene puluere eñ olibani/op datmen daer mede die hollichede vanden ghesuyuerden gaten/dat windt seer wel vleesch. Eñ merct dat vā olibanum zijn drie manieren/ Scorssen die zijn drooger dan eenich vanden anderē/eñ maect best huyt ende licteeken/ Ende daer is ooc een gummich/dats masculū/oft olibani properlijc/ eñ dat is die beste in medicine te gader heelende daer wi nv af sprekē/Eñ daer is puluer/ dwelcke dat door dē teest gaet/eñ theet minutū thuris/ eñ tis tbeste om vlees te winnene. Hier bi moechdi vergaderē die drie manierē vā olibani/die welcke vā sommige alle worden geheetē heelende. Nochtās is deene die wonde te gader doet cleuē/Eñ dāder is tbloedt stelpende eñ ooc verkeerēde in vleesch/Die derde/ huyt makēde eñ stiuende die litteekenē. Een goede vergaderde medicine om vleesch te winnene/so is litargiriū geuoecht dat ghi wist int cap. vandē gatē. Een ander wederwinnēde puluer. ℞.cleyn wierooc/mastic/ fenigriec ana.eñ maect daer eē puluer af/dwelcke seer wederwint eñ droocht/eñ en laet vlcus niet stinckē/ maer het beiaecht dē stinckē goedē ruec. Een seer goede salue/om wed vleesch te winnen. ℞. litargiriū gheuoecht.ij.ʒ.puluer vā wierooc/ sarcocolle/ galbanū/ colofonie.ana.i.ʒ.vergadert eñ legget daer op. Een ander puluer. ℞.die wortelen van heemst die cleyne die van sommighen wort geheeten Sanaticula/ vā den anderē Ongaria/eñ wasschetse wel/eñ droochtse in eenē ouen/so dat si niet en verbrande/eñ stooter puluer af/eñ legget oueruloeyentlijck in die wonde eñ in hole gatē/wāt het wint vleesch vā proprieteyten/wed dat si is alleē oft met anderē getēpert. Itē neēt vandē voorß puluere.i.ʒ.cleyn wierooc. ʒ.ß.vernicis/aloes/sarcocolle/kersse/fenigriec.ana.i.ʒ. ende menget te gad. Vandē voorß moechdi makē.i.salue met olie eñ met was/puluer.i.ʒ.oliē.iiij.ʒ.was.ʒ.ß. Eñ merct dat daer ghi/de puluerē leggē muecht die vleesch winnē/daer en hebdy niet te leggē eenige salue/Maer daer tpuluer die diepte vandē wondē niet gherakē en mach/daer moet ghi maken salue/ so dat die olie dien puluere doet die porē dringē/tottē diepē eñ dan is goet dese salue/metter welcker dat de stede omtrent die wonde gesaluet wort/ wāt het toetrect eñ verdect ettere. Neemt olye een pont. ß.hers/ een ʒ.was een.ʒ.wieroock/fenigriec.ana. ʒ.ß. eñ maket een salue. Item een andere goet tottē seluē. ℞. grote consilie ende cleyne/ cino glosse/ piocelle/ weghebreede groot eñ cleyn.ana.i.m.eñ netelē eens ponts ß.olye dese stoot ende legghet in een ander half pont olye van oliuen/ende laet daer in ligghen acht dagē morwende/daer na doet een luttel sieden/ ende alst ghesodē is/so persset wt/ eñ doet daer toe scapē ruet wel ghesuyuert van suyuer vellekens.i.pondt schip peck.i.pont.ß.griecx peck.ʒ.armoniaci/ opopnacis galbanū/termētijn/mastic/cleym wierooc.ana.ʒ.ß. eñ maect daer af salue/ dat wort geleyt op die diepte

vandē wondē/wāt het toe treet etter/ eñ saechtet de
sweeringe/eñ supuert eñ wint vleesch in die wondē
Maer merct/ al ist sake dat ic al hier sal settē een sal-
ue/om de materie te vergaderē/nochtās behoeft mē
onderwijlē te veranderē die quantiteyt/ nae dat zijt
behoeft/wāt ist sake dat de wōde te veel etters heeft
eñ is si in drooghe stedē.Dan meerdert v puluere/eñ
mindert uwe olie eñ was.Eñ is uwe wonde drooge
eñ in vochte stedē:dan mindert uwe puluere/eñ mē-
ghet eerst v olie eñ was/ ghelijck ghy bouē ghehadt
hebt. Eñ merct dat die supuerende saluē/daer ghy
af hadt int voorgaēde cap.suuerē properlic/ daer na
so winnē si vleesche.Eñ die heelende diemē segghen
sal int nauolghēde cap.om dat si properlic heelē/soe
winnē si ooc vleesch/waer om dat wise bi een gelikē
Ende die selue medicine in eenighe wercket alle dese
drie ambachtē te supuerē eñ weder te winnē/ende te
heelē/ia drie vergaderde. ☞ Dye heelēde eñ die lic-
teekenēde/eñ die segelende medicine is een medicine
die douerste vochtichede der wōdē droocht/tot dat-
tet een korste daer af gemaect heeft/eñ tot dat si ver
gadert heeft dat ghesont vleesch/eñ het maect eē dec
sel sterckelic/gelijc der natuerliker huyt beschermē-
de vā ongeual.Eñ ghi moet wetē/al ist sake dat Aui
cēna seyt/tot dien dat dye natuerlike huyt/alsmēse
verliest/so bliuet altoos verloren/ eñ nēmermeer en
wort si weder ghewonnen in hole gaten/so ghy wel
weet/eñ daer en wast gheen haer weder wter huyt.
Dit zijn die simpele medicinē/die schorse vandē pijn-
boom/wierooc/centorie gebrant/ gebrant been/ghe
brant auerone/balaustia/gallē:notē vā cipressen:per
sidie/cartamus/mede gebrant/centinge gebrant/ca-
thamie/argēti/auri/alliū sissum/bladerē vā vigebo-
men/ hondē stront die beenderē etet/langhe aristolo
gia eñ ronde gebrāt/alle dat vitriolū gebrāt/gebrāt
cooper.Eñ alle die medicine/die is in beydē de werc
ken byder ghetēpertheidē/eñ si zijn vā stercker droo-
ghinge met een deel wtstekingē. Eñ onderwilē mē
gen wi ooc die aencleuēde medicine met cnouwinge
daer wi af segghē sullē.Eñ daer af coemt een groote
schorsse/onder welcke datmē vint als si valt een dec-
sel gelijc der huyt/mer om dat te doē/ so is nootsake
lic behendicheyt eñ conste/waer af men een deel heb-
ben sal/ eñ vandē cōplexien beyde/ des lichaēs ende
des ledts.Vandē voorß simpelē so moechdi besighen
met puluere/eñ ghi moecht salue makē na die leerin
ge die v gegeuē is/bouē uwe olie/metter welcker dz
ghy cōficeert/eñ dese salue moet altoos drooge zijn/
als olie vā roosen eñ olie mirtini. ¶Een goede ver-
gaderde is Rasis witte salue/dat wi seydē/dtamē be
sichde indē somer in heete wondē eñ gaten onthuyt
oft puystē/oft dat verbrant is vā water oft vā viere
Eñ aldus maectmen een goet puluere tottē seluen.
Neemt Aloes/balaustia/cathamie argenti/gebrant
cooper/taruwe/ana.eñ maect een puluere.
Een ander dat starcker is dā dit.℞. Aloes cucume-
ris/tettinge gebrant/balaustia/gallen/mirre.añ.eñ
maect een puluere. ¶Een seer goede salue/Drose-
me vā siluere.x.ʒ.nitida ferri/thimolie/añ.vij.ʒ.ende
ß.cathamie argēti/ceruse/litargiriū/gebrāt loot.añ
v.ʒ.roode aerde.x.ʒ.menget met olie vā roosen/ende
maect een salue.¶Een ander dat wort gheheetē vn-
guentū de palma/anders dns calcadis. Een ander de
calcadir/eñ het wort Galie.toegescreuē/eñ het cōso
lideert seer wel oude vlcerē:eñ tis goet tot harde apo
stuemiē eñ vlcerē/die quaet zijn om te cōsolidere.℞.
out swinen smout sonder sout/gesuyuert vā sinē clie
rē/eñ coleret.i.pōt olie.ß.pōt litargiriū.ß.pōt calcā
ti.i.℥.maket aldus/litargiriū calcatū/dat wrijft in.i.
mortier/ eñ doet die olie eñ tsmout te gader gesmol-
ten allenskēs daer toe/daer nae neēt een spatule die
ghemaect is vā.i.tack palmbooms/eñ snijdet douer
ste af in cleyne stuckē/eñ dat doet int medicamēt tot
dat v spatule verteert wort/eñ die medicine virtuyt
neme vāder spatulē. Een ghemeyne int wedwinnē
eñ int heelē/is die medicine de lilio Joānis Mesue/
datmē aldus maect.℞.scauelingē vā oudē lijnwade
i.℥.opoponac.ij.℥.wij/seem/ olie vā roosen oft mir
tinū/añ.x.℥.litargiriū/aloes/sarcocolle/mirre/añ.i
℥.ß.eñ maect daer salue af.Vā dāder medecine is ge-
leyt int cap.vādē vyolentē gatē/wāt dat supuert eñ
droocht/eñ maect vleesche eñ heelt licteekenē. Een
ander.℞.wit hers eñ siedet in scarpē wijn/eñ dā cole-
ret in.i.beckē daer cout claer water i is/ eñ smeert v
handē met roosolie oft mirtinū/ eñ vgadert dz hers
vādē water eñ wercket eñ houdet.Eñ ist indē somer
so doeter toe half also veel wit was:dit droocht eñ be
reydet op.i.cleet/eñ legget op die wonde/dat doetse
hoedē.Itē.℞.roosolie/hers.i.℥.was.i.℥.mastic scor-
se vā wierooc/colofonie/añ.ʒ.ß.notē van cypressen/
eñ cucumeris/añ.i.ϵ.eñ wat magdaliden eñ behou-
det. Dit is beter dan dapostolicū nicolai. Een goet
medicamēt om ghebrokē beenē te heelē/oft ontsette
als si vandē chirurginē weder ō geleyt zijn.℞.stof vā
der molē.ß.pōt mastic/dragāt/ gūme vā arabiē/bo-
lus vā armeniē.añ.dit pulueriseert eñ mēget mettē
mele/eñ witte vā eyerē also dicke als seem.Die ma-
niere vā werckē vā desen.iij.medicinē/de welcke vā
den sommigē alle woordē geheetē heelende/ende is
sculdich te wesen aldus ghedaē/wāt indē eerstē da-
ghe als de wōde gemaect wort/eñ ghi daer toe wort
gehaelt/eñ ghi die deelē te gader hebt ghehaelt met
naeyē oft anders so legt daer op vandē eerster manie
re ouerulopentlic diese te gader doet cleuē/eñ daer
op legt een linē cleet ghenet int witte vandē eye/eñ
met deser medicinē eñ andere die v nootsakelic zijn/
tot dat die lippē vāder wondē vast te gader worden
ghesloten.Wāt dander.ij.manierē en becomen deser
niet/wāt die wederwinnēde wort geleyt/als de wō
de oft sweer diep is.Eñ de suuerēde is nutte/tot dat
die hollichede der wondē oft der sweerē wort vuult
vā betamelikē vleesche. Eñ daer na so heylt die hol-
lichede. Eñ het en behoort niet datmē mettē heelen-
den soe langhe merre/ tot dat alle hollichede worde
vuult met vleesche.Het sal te groot wordē/ ofte dat
vel sal daer nauwe ouergaen/ten si dat hi dat vleesch
mindert met cnouwingē.Eñ daer ō moet ghi wetē
die welcke eñ waer toe/eñ waerōme/ eñ op wat tijt
dat ghi schuldich zijt te orborē dese medicine.Eñ al-
so volbrengt dye rechte maniere vā werckē/eñ uwe
medicinē sullen v een goet werck doen.

¶Van vleesch knouwende medicinen/ eñ dye gaten maken/eñ die litteekenen maken.

DEse medicinē orborē wi na vele manie
ren in vele case.Eñ de sommige vā hē
zijn cranc/eñ die sommige starcker/ eñ
die sommige noch starcker.Die crācke
zijn hermodactil/aristologia/brinonia
gentiana/vitriolū gebrāt/dese hebbē meerō virtuyt
in vochte lichamē.Die starcke zijn vitriolum.Cassia

pes msliū/ranū scorssen/viticella. Die noch sterckere zijn/ spaens groen/ es vstū/ arcenicū/ solpher/ dalder sterceste zijn leuēde calck/ vā steenē vā eyerschalen oft oesterschelpen/ forcū/ capitellū/ arcenicū sublimatū/ eñ water vā desen dingē gemaect bi sublimatien/ eñ vele andere gemenget/ die vandē desen eñ vandē anderē gemaect wordē. Die crācke sidi schuldich te beSighē/ als ghi wilt doueruloevende vleesche af doen/ alst luttel is. Die sterckere de mildelijc is. Eñ dalder sterckste als ghy die substācie des leets wilt af doē/ al ist sake dat beter is datmē die corruptie af doe mz eenen heetē ysere. Vandē gemengdē sal ic eē luttel seggen/ wat ghy vandē simpelē cont ōgaderē. Dit is eē puluer dat lichtelic vleesch af doet: eñ sonder moeyte vermindert. R̄. coopergroen: hermodactilus/ ronde aristologie/ añ. maecter puluer af/ houdet in. i. drooghe stede/ ende als douertollige vleesch wilt comē/ minderet/ so maect catoen nat in speecsele/ dan wentelt int puluer/ legget daer op/ so dat wi in twee manieren van ouertolligen vleesch sprekē. In eender maniere vā goeden pueren vleesche/ dwelcke te seer meerdert op die wondē/ eñ dit en is niet ouertollich oueruloeyende/ maer na die quantiteyt.

Item een ander maniere/ heetēt wi ouertollich vleesche/ dwelcke met vuylheyt ghemenghet is/ dat is/ dveersche morwe/ dat coemt/ om dat daer op gelect is wederwinnende medicine/ eert ghesupuert is vol maectelijc/ so dat tnieuwe vleesch dat daer wort ghemenget met die vuylheyt vā dier stede. Indē eersten val en ist niet noot sakelic te hebbē medicinē die knaghē met wtdrooghinghē. Inden anderē val is noot sakelic medicine die knaghet met suyueringe/ vandē welcken ghi hadt int capittel vāden wtsuyueringē. Oft dit puluer/ om douertollige vleesch/ die vuylheden/ eñ die rouē af te doene. R̄. Leuende calck. ij. ℥. arcenici. i. ℥. vāder wortele vā affodillē. vi. ℥. menghet al/ eñ maket trocisk ē/ eñ houdet in die schaduwe/ eñ in een drooghe stede/ dattet vā die vochtichept nyet en ōderue. Eñ die trocisk ē maectmē best in die oost maent. Eñ alsmense orboren wille/ soo pulueriseret eñ stroeyet op die stede/ Oft neemt dit heet vnguentum viride/ tsupuert met af knaginge des ouerblijfsels. R̄. zeem een deel/ coperroose een deel/ menghet Om tgecorrūpeerde vleesch af te doē scheydē vandē goedē. R̄. huenich eē pont. ß. azijns. ij. ℥. siedet. i. vre/ doet daer toe puluer vā spaensgroen. ℥. ß. oft. i. ℥. mēget al siedeñ/ legghet op die wōde met. i. plaester tot dat al quaet vleesch af is/ dan legget daer op een supuerēde met af knaghinge. Oft dit groene vnguent dat supuert/ eñ in oude gaten doet goet vleesch wassen/ eñ teorrigeert tquade/ eñ tis dalder beste. Neemt scheelwortel/ koeckoecx looc/ die bladerē vā cētorie/ galnoten/ wilde leuesche/ scabiose/ añ. i. m. dese cruydē stootet wel/ eñ mengtse met rams ruet ende olye een pont/ laret. x. daghē staen verteerē/ dan settet op tvier om te siedē/ met een licht vier/ tot dat dye kadē te bodē gaen/ dan clinset eñ doeter toe was/ termentijn/ añ. ij. ℥. colofonie. i. ℥. masticis. ℥. ß. spaensgroen datmē ten laetsten daer in doet. i. ℥. menghet al ende roeret al starckelijc om/ eñ maket een vnguent.

Eñ ist dat ghi starckeliker wilt werckē/ so maect dit puluer dat die fistelē verslaet/ eñ knaghet dē cancker af die ooc stinct. R̄. nitrū gebrant/ leuēde solpher/ copergroen/ galnotē/ atriment/ gūme/ cooperroot. añ ℥. ß. operiment gebleect. iij. ℥. eñ pulueriseret/ eñ temperet met starckē azijne/ melc vā amandelē/ also dicke als zeem/ legget indē somer inde sonne/ eñ inden winter op saechte kolen/ tot dattet drooghe wort/ dā pulueriseret/ eñ tēperet weder mettē seluē/ dan drooghet/ doet dit selue driewerf/ dan houdet in een drooghe stede. Een puluer tot canckerē eñ fistulē te drooghen/ eñ douertollige vleesch af te doen. R̄. wortelē vā brionie. v. ℥. tapsic/ lauriole/ esule/ añ. ij. ℥. ciclaminis/ yreos/ lange aristologia eñ ronde/ hermodactillus/ affodillorū/ dye wortelē vā celidonie/ colofonie/ leuestica agrestis/ boragie/ douerste vanden olijfboō eñ die wortel vā mirtus. añ. i. ℥. Dye cruydē metten wortelē stoot met azijn/ eñ laetse so staen. iiij. daghē/ daer na siedet eñ coleret/ eñ doet daer toe. i. ponts. ß. leuēde kalck wel ghepuluerisceert/ eñ ghemengt seer wel/ ten laetstē doet daer toe opriment gebleect. iiij ℥. wel gepuluerisceert/ eñ incorporeret alleen/ eñ maket daer af trocisken/ eñ houtse in een drooge stede/ eñ als ghyse te doē hebt/ so steecter in/ eñ stroeyet op die stede daer ghijt af doē wilt. Een ander vander seluer manierē. R̄. geluwe eñ root operiment/ leuende kalc/ allupn pluym/ gallē. añ. pulueriseret/ eñ mēget met azijn/ eñ doet so vandē anderē voorß is. Noch eē dalder starcste: dwelcke is als vier oft realgar: of ruptoriū/ eñ ooc ander/ diet gesonde vleesch knouwē/ eñ daer in. i. gat makē. Noch eē and starcker puluer dat mē ald? maect. R̄. vijlsel vā yser/ groue coperoot/ aluyn pluym/ antimonie. añ. ij. ℥. geluwe operimēt/ leuēde solpher/ coperoot. añ. ℥. eñ ß. leuēde kalc. i. pōts ß. eñ al tsamē gedaē/ warmet eñ doet daer toe quicksiluer. i. ℥. gebluscht eñ getēpert met azijn oft zeewater oft boōstroo looge/ eñ maect daer af trocis kē/ eñ gedroocht/ legget in. i. alēbec eñ sublimeret. Die maniere is/ datment heet in. i. groot glasen vat/ dat vandē viere niet scorē en mach/ oft eē aerdē vloot/ eñ dattet hebbe een aerdē verloot deesele properlic ghemaect/ voegēde dat deē deel vandē deesele gae binnē dē vate benedē nauwe geuoecht/ datter nz wt en mach vliegē/ wel daer op gesoudeert/ somē doet daermē maect aqua vite. Eerst tpuluer gheleet indē bodē/ eñ settet op. i. crāck vier/ eñ op. i. forneis/ eñ latet so staen. i. ß. dach dā doet vādē vier/ eñ latet vat staē coude: eñ alst cout is/ so ontdecket/ eñ dat benedē indē bodē blijft worpet wech/ eñ dat bouē aent deesel hanget doet af eñ houwet ī stuckē: als ghi des vā doē hebt so werct daer wijselic mede/ wāt het verbrāt ghelijck dē viere eñ maect een meerder inuestinghe dan dat vier/ wāt dit puluer corrodeert eñ brant eñ maect vuyl die stede daert op gelect is/ eñ doet selue dat redalgar doet dwelcke is arsenicum gesublimeert. Eñ ist sake dat ghi redalgar oft dese voorß. medicine wilt besighē/ so maecter puluer af/ eñ tēperet mettē sape vā lactuwe eñ wegebreede/ also dicke als honich/ daer na soe drooget eñ tēperet/ eñ drooghet weder om. Eñ also ghelept en onsteket niet seer/ nochtās wercket ghenoech. Itē ruptorie salue die dat ganse vleesch swart eñ verbrāt/ so dat daer na wt valt eñ blijft eē gat/ eñ dat besighē dye sommighe verscheydentlick/ totten gheclouē/ eñ om apostuemē open te doen/ eñ om af te doen dat ouertollich is. R̄. Leuende kalc/ also vele als ghi wilt/ ende scheydet met een Capitellū/ ghelijc een salue/ eñ legghet daer op/ eñ hoe dat verscheris/ hoe dat beter werct.

Capitellū voorß is looge gemaect dus. Nult. i. teyl met. ij. deel asschē vā boōstroo/ eñ. iij. deel leuēde calc

Eñ dat derde wel met hielē so dat vast si/ eñ daer op stroept.i.luttel waters/om dat het verhardē soude/ daer na maect in die middel/i.gracht indē welkē dz ghi ghiet wel heete water/eñ set ondˀ die teyle.i. vat daer in dat die looge ontfaen wort/dat daer wt coēt dat is capitellū. Eñ mē maect ooc andˀs eē goet ruptoriū. ℞.levēde kalc.i.deel:operimēt.ß.deel/pulueriseret eñ menget met morwer seepē/ eñ somige doē daer toe.ß.deel vā tartaro. Itē mel anacardos vlcereret harde seer alleene. Eñ doetmēt met andere medicine/het weret te starckelijcker. Eñ en vindet niet so maket aldus. Wrijft anacardos groot/eñ legget.i dach eñ.i.nacht in starckē azijn/eñ daer na soo siedet starckelijck/ eñ dan douwet wt/ eñ dat daer wt gaet sal knouwēde zijn. Oft legget anacardos in.i.heete breede smitstanghe/daer mede douwet vaste/eñ daer sal huenich wt comē. Itē den buycke vā cantarides gestootē met spongien/ eñ daer geleyt verteert seer Maer merct so waer ghi cātarides legt/daer volget gheerne hete berninge der vrinē. Eñ leyt mē ooc op thooft/die heete materie vloeyt alsoo ter blalen/dat door die groote hitte wort geloochent die vrine. Eñ die kuere vā desen sieckē tocualle is/ den sieckē te settē in heet water/daer in ghesodē zij maluwe bladerē oft violettē/oft kersse/eñ dyer gelijcke tottē nauelē/ wāt also ghescict die sweeringe eñ die berninge der vrinē/eñ si coēt lichtelijck wt. Eñ merct so waer ghi bernt/dat daer sal volghē sachtēde die de corstē vādē brāde vallē doet bi hē seluē/eñ die sweeringe sacchtē. Eñ dat zijn dese/doders vā eyerē met olie rosarū/ dat voor alle dādere medicine gaet/ oft cool bladerē gestootē met swinē smout oft met boterē/eñ legget daer op. Eñ tsmout oft boter doet alleen in lichte case. Een pappe gemaect vā meel eñ van olien/eñ van water/doet die sweeringe wel ghesittē/eñ de harthede vallē. Eñ merct/waer dat nootsakelijck is die afdoeninge der corrupciē/oft wondinge der stedē sondˀ insnidinghe met ysere/dat daer altoos is seker ende ydelre te werckē met heetē yserē/ dan met knouwēde medicinē/al ontsietmē nochtās meer tvier. Ende dese redene is wel ghedeclareert int voorß.capit.dat spreect van cauterien met ysere.

Van die medicine die een harde materie morwet/ eñ die maniere van morwene.

Vi besighen dese medicine in.iiij.casen. Deen is als die materie die ghy meynt te scheydē te hardt is/wāt dan te besighē scheydēde alleene/ dat subtijle wort scheydēde/ eñ dat daer blijft wort verhardt/ alsoot ghesept is/ eñ daerom moetmē morwē. Den anderē val is/als eenich ledt ghebrokē is oft ontset eñ dat hē na die kuere swaerhede blijft vā beroerē/dan moetmē die stede morwē tot datmē heeft die lichte beroeringe. Den.iij.val is/als eenich ledt heeft lange ontset gheweest dat niet wedˀ en was geleyt tot zijnder stedē/dā ist nootsakelijc de iuncture so seer te vochtighē/ datmē weder leyden mach tot zijnder stede. Den.iiij.val is/als eenich ledt wort gebrokē/dat qualikē wedˀ was geleyt/dat deen deel rijdt op dāder/ eñ dat maect.i. lelike forme des ledts/ eñ zijn werckē hendert hē/ wāt dan morwen wijt/tot dat wedˀ breect/eñ dan leydē wijt weder tot zijndˀ rechter stedē. In alle desen casen besighē wi morwēde medicine/als camille:mellilote/lijnsaet/fenigriec/eñ alle vethede/eñ gummen om die met haere vochtichede te houdē int ledt. Die materie te morwen. Eñ die porē daer wt te sacchtē/eñ die harthede der ledē/eñ dye stijfhede/ eñ om te lichtelijcker wt te steken die ouervloeyenthedē dye int ledt zijn/eñ dat tet ledt niet en wedˀstaet der willige beroeringe. Eē medicine goet vergadert voor dē eerstē val. ℞.oude olie.iiij.deel was.i.deel:eñ maect.i.salue:waer mede ghi saluē sult dlet/daer ghi die materie wilt scheydē die daer vremde in is gehoudē/wāt het morwet eñ opē die poren eñ maectse bereyt ter scheydinge. Een andˀ starcker. ℞.die wortel sicidis/wortelē vā heēst añ.i.℥.eñ snidet in cleyn stuckē/eñ legghet in.iiij.℥. olie vā lelien in.i.gelaeskē/eñ siedet in.i.ander vat/ so dat die cruydē verteert zijn metter olien de hier af coemt/so saluet dlet eñ legget daer op wolle met der peckē. Eñ merct als ghi dese saluinge maect/dat ghi dlet sult stouen met warmē water tot dat root wort eñ niet langer. Eñ ist sake/dat die hartheyde is al te starck/so maect heet int vyer eene molensteen oft.i. groot stuck ysers/eñ legget in starckē azijn/eñ stouet tharde let ouer dē wasem vā dien eñ dan saluet. Die maniere van te morwē indē anderē val/eñ indē derden eñ indē vierdē val allekens. Eñ ist dat ghi hebt water daer in gesodē is camille mellilote/lijnsaet/fenigriec/eñ wortelen vā heemste/ eñ stouet dlet daer mede/een lange wijle/ eñ wrijuet sacchtelijc/eñ pijnt v dlet te beroerene/dā saluet met eē vnguent datmē hier na settē sal/tot dat so ghemorwet is/dat ghi uwē wille moecht hebbē. ℞.out swinē smout sonder sout een.℥.vette vāder ghans/vāder hinne/vāndē eyndē.añ.i.℥.smiltet/eñ siedet/doeter een.ʒ.was toe dit morwet ouer seere eñ wint die vochticheit. Eñ ist dat ghi wilt dat goet der borst si/eñ der longhere/ eñ dē hoestē vā droochtē. Om die borst vocht te makē/doet daer toe.℥. puere dragagāts. Een ander dat die harthcit des lets dat ontset oft gebrokē was/ morwet eñ na de kuere blijft hart vā beroerē. ℞.oudt swinē smout sonder sout.iiij.℥.eñ droesem vā olie vā lelien/vā lijnsade/ bedelli varij.ij.℥. storaci/calamici/ galbanū/opponacū/armoneacū.añ.℥.die gūmē legt in wijn eñ tēperet/dan stootse/dan smiltse eñ stootse/eñ dāder smiltet/ vergadertse/ eñ salft daer mede na die stoue voorß. Oft dit morwēde ouer seere/ dz wi altoos bi ons haddē.iij.℥.swinē smouts/vet van der gans/ der eyndē eñ hinnē.añ.℥.was/ termētijn añ.i.℥.oude olie.iiij.℥.fenigriec/lijnsaet.añ.i.℥.bedellij/opponac/mastic/wierooes.añ.℥.ß.die gūmen tēpert met wine/dan smiltet met dē smeerē/eñ clinset/dan doet daer toe tpulver/ eñ houdet om te besighē/eñ maect hem een stoue mettē voorß.watere/eñ saluet tegēt vier/ wāt tmorwet de iūctuerē der welcker beroeringe swaer bleef vā die heylinge der wōden/der ontsettinghē/der brekinghe der beenē. Eñ het is donguent dat wi rechte maectē/eñ onse experimentē beproefdē in menighē val/die welcke bi sommighen meesters schenen in wanhope vā beroeren/ die metter duecht van desen vnguent/waren tot die beroeringhe ghebrocht.

Om den stinckendē adem te bedwinghen.

Neemt magreleynsaet/basiliconis saet/grofsels nagelen/notē muscatē/kaneel/lignū aloes/storacis/calamite/ambre.ana.ij.ʒ.musci.℈.ß.men salt met dbeste rooosenwater makē/ men sal cleyne pillen makē/eñ alle morghen salmē der.ij.door swilghē/eñ hy salder noch.ij. indē mont houdē als hi yemant toe spreket.

Hier na volghet vanden Medicinen.

 ¶Die Medicinen.

¶ Hier beginnē die excellenste beproefde Medicinen.

Ant wy nv die medicine zijn roerende/
so staet nv te weten/dat Medicine drie
derley genomē wort/ te wetē/ gemey-
lijck/eygentlijc/eñ noch eygentlijcker.
Ghemeynlijck wort si ghenomē/voor
alle werck des Medicijns aen smenschē lichaem tsi
een werck om tlichaē ghesont te houdē/oft yewers
vore te wachtē/oft dlichaē ghesont te maken ꝛc. tsi
oock met wat instrumente dat hy wercke. Eygent-
lijck wordet ghenomē voor dat werck gesont te ma-
kē/ dat alleene aendēranckē lichaē geschiet met ee-
nighē instrumēte. Noch eygētlijcker wordet alleene
ghenomē voor die maniere van te ghenesen/ die den
cranckē lichamē gesciet/alleene in die medicine dye
verslappet Men sal ooc voort merckē dat die ontbin
dinge des buycs met slapmakēde medicinē geschiet
crachtelijc aentreckēde die humorē/ daert principae
lijck op siet met zijnder eygētheyt/ ghelijc vā scamo
nie eñ reubarbaro/dat de colerā suyuert/eñ vā coli-
quintida/eñ turbith dat dye flegma ydelt/ eñ vā la-
zuersteen eñ epithimo dat die melācolie ydelt. Ende
alle de voorß medicinē eñ dier gelijcke: heetē ontbin
dēde ydelēde. Als die ontbindinge des buycx gesciet
met een aen haer treckēde medicine/ dye een tsamen
druckēde heet/ waerom dat si tsamendruckēde ydelt
oft trect wt dye humorē tot dē ingewande gelijcmē
seyt vāder mirabolanē/ die aensien op die bisondere
vochtichedē na haer treckēde/ eñ also ydelet tsamen
druckēde. Als die ontbindinge des buycx ghescłhiet
met een lichtinghe des buycs/ghelijc als met Man-
na/oft Cassia/ eñ daer is ooc in elckē vā hen een nae
hē treckende cracht die cholerike vochtichedē/waer
om datmēse gheeft om tbloet te suyuerē vandē cho-
lerikē vochtichedē/maer die suyuere lichtinghe do-
mineert nochtās meer in hen. Als die lichtinge des
buycx met die slibberachtighe medicine/ die alleene
die vochtichedē slibberich makē oft dat verdouwen
in die maghe ghevondē eñ in dinghewande ydelet/
ghelijc men doet mettē sope vā een kiexkē eñ ande-
re vette salfachtighe. Eñ des ghelijcx ghescłhiet dye
ontbindinghe des buycs met die leckende medicine
die eygentlijck die afvaeghēde heet/ghelijck als met
gheersten watere eñ poeder vā suyckers wt die mate-
rien wter maghen ende dinghewāde driuen. Maer
eyghentlijck heet dat een ontbindēde medicine/dye
principalijck aen haer treckēde eñ oock ontbindēde
ydelt/ghelijck als dat voorseyt is/maer dat nochtās
verscheydelijck/met verscheydē manierē eñ formen
ghebruyckēde wt die voorseyde medicinē/als in die
maniere van te drinckē/ in der manierē van poeder/
inder maniere van een dadele/in die maniere vā een
electuarie/ dwelcke alte male blijcken sal. So salmē
nv weten/dat cōfectie eenen ghemeynē naem is/tot
den Electuariē die tot stiuer formē ghebrocht wor-
den. In deser manierē is cōfectie so vele/ als cōposi-
tie dats een tsamē makinghe. Maer Electuariū ver
schilt vā cōfectie/ten eersten/wāt Electuariū mach
ghemaect worden met suyckere oft met hueních/eñ
so maectmē dicwijle/oft met alle beyde tsamē. Con-
fectie niet dan met suyckere/maer moetmēt langhe
re houden/so salment bereydē soment ghemeynlijc
bereydet/ Oock om dat confectie harder ghemaect
wort/met meer te coken/dan Electuariū wort. Oft
oock/dat om Electuarie te maken/ dye cruyden die
daer in gaen/ int ghewepcte gedubbeleert worden/
maer in die confectien vermindert/ dat die confectie
lustigher si indē smaeck. Die Trocissen machmē ooc
stellen onder dye confectiē/ruymelijck sprekēde dat
confectie si een tsamē makinghe vā vele dinghen.

De conditis/ dats datmen verwaert.

Men sal oock merckē/datmē dat conditū heet/dat
met huenich eñ suycker ghemaect wordet/lichtelijc
ghecooct aent vier/oft inder sonnen ghestelt/op dat
doueruloedighe vochticheyt van datmē houdē wil:
wat wt drooghe/eñ dat maectmen met huenich ofte
met suyckere/soo doetmē oock den ghengeber/met
huenich eñ suycker/versſche noten met huenich Eñ
desghelijck die roosen/sommige wortelē vandē cruy
den eñ vruchtē vandē boomē/eñ oock bloemē ende
tacken/eñ schorssen eñ des ghelijcke.

Van Loch.

Men sal oock mercken/dat Loch is een Electuarie/
in vochter formen ghemaect/met suyckere ofte met
huenich met wat lijmicheits op dattet indē af ganc
tot der magē eñ daeromtrēt aencleuc/dat zijn crach-
te tot den deelen der borst eñ longere come/waer af
dattet loch heet/al ghebruyctmēt alleene omtrēt der
borst siecten. Confectien eñ electuariē ghebruyctmē
in alle siecten/eñ in alle leden/men maect Loch meer
met huenich dan met suycker/tverwermt/ het opēt

Meidcine oft electuariũ opiatũ is daermen opiũ oft mandargora in doet/ oft yet des gelijck/ door wiens crahcte/ tgheuoelẽ vandẽ ledẽ ghenomẽ wort/ eñ die gheestẽ ghedict wordẽ eñ haerẽ doorganc tottẽ ledẽ belettet wort/ daer af moetmẽ wachten/ behaluẽ in groote nootsake. ¶ Vandẽ wtgecoren Electuariẽ Electuariũ de aromatibus/ dat Galienus bescreuẽ heeft/ dwelcke vandẽ beproefdẽ is tot den saken der magẽ/ eñ longere/ eñ die siectẽ daer aẽ/ wt grote fleg ma eñ opblasinge/ Tsterct de verduwinge/ tverdrijft de opblasingẽ/ eñ die siectẽ daer wt gecomẽ geneset tvertrect tgrijse haer/ tmaect goede veruwe/ eñ des mõts eñ des sweets goedẽ ruec/ tverwermt ooc die nierẽ/ tverweect Ven9 spel/ Tgheneest die suere oprispingẽ/ eñ verdouwet die walginge/ eñ twort ald9 ghemenghet. R. thout aloes raw roosen. ana. aurij. xij. galnotẽ/ noten muscatẽ/ folie/ doronici/ lange peper/ drooge mũte/ spice casie/ masticis/ caneel/ groffels nagelen/ asari. ana. aur. iiij. soffraens/ cardamomi cleyne eñ groote/ drie sandalen/ reubarbari/ costi cubebe gengeber/ venckelsaet/ anijs/ cheisin. ana. aur. ij. suyckers. vi. ℥. mine aromatice. xij. ℥. gescuymt huenichs genoech/ Die dosis is van. ij. ʒ. tot. iij. aur.

¶ Van die Electuarien oprecht te maken.

Voor elck pont huenichs oft zuyckers/ deser tijt. ij. ℥. puluers maer soo dat van outs ghewoonlijck was. iij. ℥. dat oprechtet in die electuarien.

Wat tijde datmẽ die electuariẽ die niet en slappen nemẽ sal. Men moet die electuariẽ die niet en slappẽ nemẽ eermẽ spijse oft dranc neemt. ij. vrẽ. te min te vorẽ

Wat tijde datmẽ die electuariẽ dye doen slapẽ oft siropẽ nemẽ sal. Mẽ moet nemẽ de electuariẽ dye doẽ slapen/ een vre na die spijse/ op dattet lichtelijcker eñ beter met crachte wtwaesseme ten hoofde waerts/ om te doẽ slapẽ/ eñ des gelijcx salmẽ ooc de sirope vã mancopsaet nemen. Wat tijde datmen die electuarien die doẽ slappẽ nemẽ sal. Men sal die electuarien dye welcke doen slappen nemen voor dye spijse oft dranck/ ya men en sal gheen spise oft dranck daer na nemẽ/ na dat die slapmakende oft andere des gelike medicine in eenigher ghedaentẽ ghenomẽ si/ tẽ si dat alle haer werckinge vandẽ buyck te slappẽ volbracht en si. Wat tijden datmen die confectien die de crachtẽ sterckẽ/ nemẽ sal. Die confectiẽ die de crachten versterckẽ/ ghelijc als die cõfectie de margaritis eñ des ghelijcke/ machmẽ ghemeynlic tsamẽ nemẽ metter spisen/ eñ vorẽ eñ na/ so dat dẽ crãckẽ belieft/ maer die andere confectiẽ salmẽ vorẽ latẽ gaẽ/ soot geseet is. So machmẽ die electuariẽ eñ confectiẽ makẽ inder manierẽ voorß vant voorß/ eñ nauolghende dienẽde tot menigherley siectẽ/ waer toe datmẽ ghe bruyct/ dat ghi in die antidotariẽ vindẽ sult/ vã dat hout aloes/ vã galla muscata/ doronici casia/ asarum cheysem ꝛc. elck in zijn plaetse om der cortheyt wille Sisimbriũ/ dats/ watermũte oft balsamite/ daer is vorẽ genoech af gheroert. Soffraen/ is heet vã complexiẽ indẽ. ij. graet eñ droo. indẽ. i. tis een hertighe medicine vweckẽde gelach/ crocus int latijn genaẽt. Macis/ dat is/ Folie/ si coẽt wt Indiẽ/ tis de buytenste schelle vãdẽ nocẽ muscatẽ/ dwelcke ic gesiẽ hebbe Die medicine helpt der magẽ eñ der vduwinge d spisen eñ die te behoudẽ/ tis vã heeter cõplexiẽ eñ droo. indẽ. ij. g. Alle margaritẽ/ dat zijn peerlẽ/ ende zijn hertich/ wederstaẽde d corruptiẽ des bloets aent herte si helpẽ ooc d hertbeuinge/ eñ haer ouervloediger verhittinge. Charabe ghetten/ tis een ghũme vã eenen boom die roomsche Ilex heet/ bruyn vã verwẽ/ root achtich gerũnẽ/ het trect kaf eñ stroo aẽ hẽ. Charabe is int griecx so vele als treckẽde tkaf. Auicẽ. Tsterct de mage/ belettẽde tgespouwe eñ walghinge verbiedende die quade vochtichedẽ/ aldaer vergadert ende eygentlijc helpet den ghekarre eñ gebeue der hertẽ. Corael is driederley/ root/ wit eñ swart/ tzijn wortelen eñ tackẽ vã boomẽ die indẽ grõt vand zee wassen in die palen vã Affrikẽ/ si worden knoopachtich van dẽ zeewatere/ eñ als si ter lucht comẽ/ wordẽ si hardt ya si versteenẽ/ troode is tbeste int gebruyc/ tis cout vã cõplexiẽ indẽ. i. graet eñ droge indẽ. ij. vã zijnd eygẽt heyt stercket die mage/ eñ tquaet dat daer toecomẽ mach doetet wech/ ya alleẽ aendẽ hals gehangẽ bouen op die mage helpt de wee der magẽ/ tverbiet de walghinge/ dit zijn Galienus woordẽ. Auicẽna daerom root corael aender ionge kinderẽ halsen gehãgẽ verbiet gespouwe des melcx dat meest coẽt wt windige wee oft and in haer magẽ geuoet eñ dẽ cortsachtigẽ helpet/ eñ tsterct therte. Mel huenich/ indẽ iõgẽ vkeeret in colerã/ dẽ oudẽ in goet bloet/ tis heet van cõplexiẽ eñ droo. int eynde des. ij. gra. de hitte is bouen de droochte. De groffels nagelẽ comẽ wt Indiẽ eñ zijn vã heeter cõplexiẽ/ eñ droo. indẽ. ij. gra. si sterckẽ de mage eñ die vduwinge/ de leuere/ geknouwet/ sterckẽ si de mage eñ de hersenẽ/ also indẽ mont ghe houdẽ/ makẽ si tgegeel lichaẽ wel rieckẽde. Gengeber is vorẽ gheseet/ tis goet om die mage te verwermẽ/ de hersenẽ/ de schelpe/ eñ alle zenuachtighe leden eñ tis wondlikẽ goet tot dẽ windigẽ weedõmen vã flegmatike materie comẽde. Met zuycker ghemaect ist den gichtigen eñ der magẽ goet. Greyn coẽt ooc wt Indiẽ eñ is heet eñ droo. indẽ. ij. gra. eñ indẽ mõt geknout eñ langhe gehoudẽ sterct de hersenẽ eñ die andere geestẽ claret. Vanden pepere is vorẽ genoech geseet. Allsene is voren ooc gheroert/ eñ maect dẽ appetijt eñ der magen verduwinghe sterct si/ eñ de verstoptheyt der leuerẽ eñ der ledẽ opẽt si/ eñ maect goede vwe des lichaẽs. De roode roosen zijn de beste/ haer principaelste werc is die ouervloedige hitte des herten eñ der leuerẽ/ eñ de mage te stercken/ eñ si vdrucken de vochtichedẽ alõme die tot dẽ hoofde climmen Trooswater gedistilleert is goet indẽ heetẽ cõplexiẽ der oogen/ des hertẽ eñ leuerẽ eñ andere ledẽ/ gesnedẽ rosen tot stuckẽ met suycker gemaect/ dats suycker van roosen/ dat is goet tot den verbrandẽ mont eñ tonge eñ heete mage. Huenich vã roosen is vorẽ geroert eñ is bequaẽ om af te droogẽ vrotte flegmatike materie ind magẽ gehoudẽ/ eñ ooc int ingewãt tverwermt door des huenichs crachte/ eñ vcoelt een luttel door der roosen crachte/ het droocht al geheel Olie vã roosen maectmẽ vã versschen roosen/ men maket vã olye van oliuen die recht rijp is/ eñ dat ghe bruyctmẽ om die vloeyende materiẽ te wederslaen alsmẽt daer mede salft. Men maectse ooc vã onripẽ oliuẽ/ eñ dese is harder dan dãder/ Eñ men maectse ooc vã recht rijpe olijuen met roosen ghemenget eñ wat souts/ eñ dese droocht seer. Vã aloes is voor geroert/ maer men en salt niet dã met andere medicinẽ nemẽ. Castor eñ beuers cullen/ dats vet in een blaesken gerolt by des beuers cullen/ zuytwaert vintmẽ se/ tis heet vã cõplexiẽ indẽ. iij. gra. droo. indẽ. ij. tverwermt eñ sterct die zenuwen. Cynamomũ Kaneel/ tsommige is subtijl/ seer lanc gegatet/ wel rieckẽde

eñ seer wel smakende. Tis die binnenste schorsse van eenen boome die seer wel riect. Daer is oock een ander eñ is grouer/ eñ dat is dbouenste vā eenen boom in Indien/ eñ tis beyde vā heeter cōplexiē eñ drooge inden.ij.graet/ maer heeter dan drooger/ bouen alle saluen stercket die verduwinge indˀ magen/ eñ te verdroogen/ eñ aldaer te benemē die verrottinge/ eñ om die verstoptheyt der hersenē te openē/ der leuerē eñ der anderen leden eñ tdoet menstruum seer comen.

Die maniere om Satirion te bereydē. Satirion is een cruyt dat vossen cullekens heet/ om dattet wortelen heeft dē vossen cullekēs gelijc. Men sal satirion nemen/ eñ snidense af eñ wriuense.i.pont/ eñ coeckse met schapē soetē melcke ghenoech/ op kolē/ tot si gecooct zijn en tmelck versoden is/ dan ghiet daer olye van soeten amandelen op.iij.℥.men salt roeren wriuende met een hout/ daer na ghietet op al die sirope/ diemē aldus maect/ neemt tsapt vā gesodē buglosse eñ ghleschuymt.ij.pont/ tsap van soeten appelē.xij.℥ goet wit suycker.iij.pont/ men salt mengen roerēde met tvoorš tot dat bequamelijc gesodē is/ settet van den viere eñ worpt daer op finē wtgecorē caneel.v.ʒ. Geen wit eñ root. ana.ij.ʒ. van dat hout aloes.iij.ʒ. soffraen/ sandali citrini/ dragaganti/ gūme van arabien/ alselēgemise/ cubebe/ folie.ana.i.ʒ.eñ.š. cōficeret in een glasen vat/ die dosis is van.iij.aureˀ.tot.v.toe Tis goet van den verdroochden dye sondˀ cortse zijn/ eñ daer mede vermeerdert venus ooc eñ toerweckse Alselengemise/ dats grossels naghelē. Geen root eñ wit/ zijn wortelen die wt Indien comē/ die roode zijn die hertichste/ eñ zijn van heeter cōplexiē/ eñ vocht in dē.ij.graet/ versch ghegeten oft met suycker bereyt/ oft met hueních/ vermeerderē tsmenschē saet. Melc is cout van conplexien eñ vocht inden eersten graet. Der vrouwen melc is middelbarich ondˀ alle manieren van melcke best getempert van cōplexiē/ daer na gheyten melck/ maer schapen eñ coeyen melck/ hebben min van die couthe yt eñ vochtheyt/ maer ezels melck is couder eñ vochter/ dā alle andˀ melc/ dmelck heeft een deel kaesachtich/ eñ dat is cout vā cōplexiē eñ drooge/ eñ een deel boterachtich eñ is vā getēper der cōplexien nakende den eersten graet der hitten/ eñ nakende den eersten der vochticheyt/ dlaetste deel weyachtich dats cout van cōplexien eñ vocht Soete amandelē zijn heet/ bouē den eersten graet/ eñ vocht maer die bittere/ zijn heeter bouē dē.i.gra.eñ drooge eñ desgelijcx die olien die daer af gemaect wordē zijn van dier cōplexien. Ossentonghe/ buglosse/ daer is biden cruydē af gheset/ Van soeten appelen als pippinghē eñ des gelijc eñ haer sap/ zijn hertich/ cout vā cōplexiē nadē.i.graet/ eñ vocht nadē.ij. Vandē suyckere is voren genoech geseyt. Vanden kaneel is oock voren gheseyt. Van die wortelkens been des ghelijcx Vanden soffraen ooc voren. Sandali zijn die oerleye witte/ roode/ vaele/ eñ si comē wt Indiē/ tis hout vā eenen boom diemē in een vloet vindt/ twast vā ouervloet des waters/ tis cout indē.ij.droo.indē.i. De dosis van deser electuarie is tot.iiij.aureos toe. Eñ sult hier mercken/ dat een aureus wat meer is dan een.ʒ. ghelijc eenē nieuwē ghuldē is meer vā gewichte dā eenen ouden guldē die menichmael ouerteelt is/ Mē sal ooc merckē: dat alsmen vochtmakinghe soect den verdroochdē lichamē so moetmē dese electuarie des morghens gheuē indˀ voorš dosis/ met die voorš cōdiciē/ eñ somtijts met een sap vā eenē capoene/ maer alsmē venˀ vermeerderinge eñ des schachts oprisinge soect so moetmēse tsauonts gheuen/ voor dauontmael/ eñ met een luttel wel rieckēde finē wijns/ Mōdinus schrijft/ dat hi ghesiē heeft/ dat indē tijt vandē meye alsmē gemeynlijc die purgaciē der gesontheyt maect/ eē seer out borger die wel rijck was eñ moeste een stercke ionge deerne trouwē/ eñ soecht raet hoe hi dat natuerlijc spel mochte volcomelijc volbrenghē so was hē dese voorš electuarie gheordineert/ daer hi veel daghē af genomē hadde/ maer op den seluē auōt als hi die huysurouwe getrout hadde/ door die dwalinge des apotekers/ nam hi een slapmakēde medicine/ waer wt dat hi al diē nacht met des buycs vloet/ eñ gespouwe met zijndˀ bruyt ouerbracht/ eñ also bedrogen en conste hi tot venus spel niet gecomē/ maer stont smorgens beschaemt op/ eñ twert al vā zijnder voorš bruyt geopēbaert/ maer een andˀ iongelinc nā de voorš electuarie voor dē oude geordineert die een slappende hadde moetē nemē/ dye de oude ghenomē hadde/ dye welcke iongelinc/ al den nacht/ buytē der gewoontē tot welluste verweect hē besmettede/ eñ en hadde gheen slappinge des buycs/ eñ also hadde dye oude twist metten medicijn die dē.R.gheoordineert hadde/ die medicijn hadde mettē oudē groot medelijden/ eñ als die apoteker geroepē was/ wert zijn dwalinge condt/ dat hi de medicine verādert hadde/ waer voor datmē scharpelijc moet wachten/ datmē niet en dwale int bereydē oft gheuē der medicinen/ wāt het coemt altijt op dē medecijn tē eynde/ tot zijndˀ onerē So moetmē dā voor des ghelijcke dolinghē wachtē

Vandē medicinē die ontbinden/ eñ die quade humoren ydelen. Dye Confectie dye Ramech beschreef/ is goet tot alle passie die wt cholera coemt/ eñ vā soute phlegma/ die als ruydicheyt schorftheyt/ lasarie/ den knagendē cancker is/ De welcke mē aldus menghet R. Myrabolanorū citrinorū.iiij.℥. Chebulorū eñ nigrorū/ goede reybarbare.ana.ij.℥. agarici/ coloquintide/ polopodij.ana.xviij.ʒ.alssene/ Rasce/ sene.ana. in dandere.vi.ʒ. violetten.xv.ʒ. epithimi.ij.℥. anijs/ roosen/ venckel.ana.vi.ʒ. duyuēkeruel.i.pont pruymen.lx.int getal.vi.℥. passalarū enucleatarum.vi.℥. men salt altsamē in cale weye ghietē ghenoech/ men salt in een glas met eenen engē monde doē/ men salt stoppen/ eñ latent.v.daghē staen: vedˀ salment sieden dan salment clinsen/ eñ doen daer suyuere cassafistule in.iiij.℥.men salse metten handē wriuē/ eñ clinsense/ eñ worpē daer goet wit suycker op.i.pont.š.schamonie.i.℥.š. men salt coken tot dat dicke is/ dan salmen daer op pulueriseren myrabolanorū citrinorū/ chebulorū indorū.añ.℥.š.belliricorū/ emblicorū/ reubarbari/ keruelsaet.añ.iij.ʒ.anijs/ spice.añ.ij.ʒ. haer dosis is.ij.ʒ.tot.ij. aur.myrabolanorū poplipodij/ is boomuarē eñ tis cruyt heet indē.iij. eñ droo. indē.ij. tontbijndt die melancolike humorē eñ de phlegmatike in den iunctueren/ haer dosis is tot.iij.ʒ.alleene en gebruycmēt niet/ pruymē.lx. eñ zijn cout vā cōplexiē teghen tbeghin des eersten/ vocht indē.ij.saechtelijc verdruckende ydelen si die cholere die in dingewādt gheuondē wort/ haer dosis is tot.vi.℥. Cassafistula/ is een medicine die verlichtende ydelt/ bisondere die colere/ daer na de phlegma/ si suyuert tbloet vanden verbrandē materiē/ eñ men ghebruyctse vele alleene ouer al/ wāt si werct sondˀ letsel/ so datmense den kinderē eñ dē beuruchtē vrouwē gheuē mach/ si is heet indē.i.gra.eñ vocht indē.i.haer dosis int gemeyn tot

ß. ʒ .oft met wat vochtichs dat bequamelic is berept eñ.i.so groot als een dadel/oft als een Electuarie/eñ haer dosis is toe.i. ʒ.ß.men en sal niet verteerens nemen alsmēt nuttet/diewils geeftmēt int beghin der siectē der coleriker materie/tot een vermindcringhe der materien. Tamarindorū hebbē gelikenisse mettē pruymē/si zijn cout eñ droghe. Ter.ij.verdruckende vdelen si ghelijck die pruymē/haer dosis is tot.iiij. ʒ. maer mē en gebruyctse niet alleen Tereniabin is een species vā manna/men en vindet niet/maer daer vore neemtmē māna/tis daw die tsnachts op die bladeren vā sommigē boomē valt/tis heet eñ droghe/eñ vocht indē.i.saechtēde vdelet choleram/suyuerende dbloet/zijn dosis is een forme te drinckē/oft hart tot iij. ʒ. tot des nemers beliefften/dandere simpele dingen zijn alle vorē verclaert. Eñ heet hamech/om dat se hamech gemaect heeft. Een Electuarie dat dye coninghē eñ prelatē gebruyckē. R. Pingelen gesuyuert.viij. ʒ.gesuyuerde amandelē.vi. ʒ.wit suyckers iiij. pont/rosewater.i.pont eñ.ß.olie vā roosen/versche amandelē eñ soete.iij. ʒ. vandē wtgecorenstē caneel.viij.ʒ.eñ.ß.groffels naghelē. iij.ʒ.dat hout Aloes.iiij.ʒ. Sandalorū citrinorū.iij.ʒ. goede ambre.i.ʒ. muscaet vā.i.ʒ.tseste deel. Tis goet eñ beproeft tstercket die maghe/therte/die borst eñ die hersenē.

¶ Vandē siropē. Sirops is een griex woort/so vele als potio.i. dranc/waer af dat sirupus int latijn/comet/nochtās isser onderschilt tusschē sirope/Juleb/Rob/Robub/water/sap eñ tghecoocte/die altemale onder dē naem potio/dats dranc bellotē wordē/eñ by die grofheyt eñ subtijlheit schillē. Deen sirope is simpel/dandere ghemenget. Juleb is simpel. Die sirope wort ooc verscheydē met meer te koken/dat tot Juleb te makē meer van noode is/dan om sirope te maken van noode is. Juleb maectmē byna altijt alleene met suycker. Die siropē machmē sonder onderschilt makē van suycker oft huenich.

☞ Hier salmē oock merckē dat in elck pont Julebs/alst volcomelic gecooct is/en blijft maer.i.pont vochticheit waters oft saps/maer in.i.pont siropē bliuē ij. ʒ.oft daer omtrent vochticheyt/waters oft des gecooct is/eñ dat om datmē die sirope niet so lange en cooct als Juleb/waer wt dat coemt/dat alsmē dye sirope watert/min waters vā noode is/dā alsmen Juleb watert/wāt tis vā grouerder eñ cleuēder substācie/dan die sirope is.

¶ Van Rob.

Rob is sap vā druyuē tē eynde toe gecooct/gelijc als wijn gecooct/oft beter sapa/nochtās neemtmē gheraept/Rob voort tsap vā eeniger plantē oft vrucht.

¶ Vā Robub. Robub is tselue dat rob is/eñ tselue dat sapa is/oft wijn tē laetstē toe gecooct. Eñ robub is alle sap metter hittē der sonnē oft des viers ghedict.

¶ Van die decoctiones/diemē tghecoocte heet/vandē dingē der medicinē/ingedistilleert watere oft simpel water/soment ghemeynlic bereet/om siropē te tēperen/oft clisterien te makē/eñ wordē menigerley/nae die menghinge der waterē oft dinghē daermēt mede cooct/seer ofte luttel aent vier/men doet dat oock met wijn/maer selden.

¶ Van infusio/dats inghietinge. Die instortingē ghe schiedē mettē dingē die in waterē oft in wijn oft in siropē oft in eenige andere vochtichedē doetmēt ouer eenē tijt sonder eenige cokinge aē tvier/met die wtdouwinge der dinghē die daer in gegotē zijn/nochtās besichtmēse inde medicinē als groene notē gesodē ghe-

clinsēt/Agaric? oft Turbith eñ des gelike medicinē

¶ Van die trocissē. Trociscus is wat ronts gemaect gelijc lupinus oft pedone/eñ wordē dā menigerley puluerē gemaect met eenige goede vochtichede/tot dat gecoot is/dan menget mense mettē Electuarie.

¶ Van Suffuf. Suffuf is een subtijl stofkē ghemaect gelijc als der sonnē stof/dat inder sonnē strale vliecht eñ wort vā vele dingē gemaect:eñ dat swilchtmē als puluer/met wijns oft ander vochticheit/nae dat die siecte is. ¶ Van Puluer. Puluer is simpel onghemenget/met vele dingē neemtmēt/nochtās inder seluer manieren.

¶ Van die Pillen.

Pillen diemē gemeynlic gebruypt/ontbindē eñ vdelen/mē maectse ront. Daer ō zijn si geuondē/datmēse gemeynlic vā bitter robub maect:eñ soudē doorlopen sonder smaec/eñ also indē magē werckē eer si breken. Die grootste/op dat si lange inder maghē soudē bliuē best werckēde/daer is voor af ghesept. Eñ van den ghedistilleerden wateren.

¶ Van die plaesterē. Die plaesterē maectmē gemeynlic sonder was daer toe te doen/vā mele/puluere oft andere des gelijcs/met cruydē/wortelē ghemenget met water oft looge/oft somtijts met andere des gelike vochtichedē/als met vette oft met olie/daermē die dinghē niet seer en breect/somē indē saluē doet.

¶ Van vnguente. Vnguēt dats salue/die maectmē vā was eñ olie/somtijts doetmē daer toe subtijl puluer/als daer olie eñ was by is/ist een salue.

¶ Van Cerotū. Al maectmen cerotū meest vā was eñ olie/nochtās wātet door dat coken hart wort/soe en heetet ghee salue/eñ om datmēt gemeynlick op leer breydet/eñ so op een bisondere ledt leyt. ¶ Vandē Olien is vorē genoech geseyt. Eñ mē en mach ooc niet metten olien die plaetsen saluē ghelijc mettē saluē.

¶ Van die practike der medicinē vā alle die ledē.

God dye Heere gheneest alleen die siecten die crācheden/eñ vanden stoel der vruchtbaerheyt heeft hy die Medicine voortgebracht die gebenedijde heerlike eñ hooge schepper/nochtās zijn hulpe niet ontreckende/heeft hi die leeringhe van te kuererē den ghenen die hē vreesen eñ liefhebbē/gheopent. Daer om sullē wi alle onse werc inder vreesen eñ liefdē Gods beghinnē/eñ sullē voorspoedich wesen/noch sullen wi ooc aēmerckē/dat ons noch liefde noch vreese en bedriege/dat wy vandē rechtē wech wijcken mochten/wāt tis die Heere diet oordelē sal/eñ die hemelē diet straffen/die elementen die wreet zijn/eñ en isser nyemāt anders/so is namaels die pijne des helschen viers/Galienus seyt. En wilt dē last vā argē siecten niet aengaē/so en suldy den naem van eenen quaden meester niet ontfaen. Draghet doch sorge ouer al vā den lichamen/en vertrect niet de hulpe/wāt die eens vergaet/gheen hulpe en mach hē baten/dye redene roept tē ordeele/o dwaes/ist dat ghi die barmhertic heyt verlatet/die v vā die milde ghauē gheschonckē verblijdet/die cleyne weygeret/Beset v seluē droeflijck die die ghauen Gods te vergheeft hebt/hebdy oueruloedich ontfanghen/en weest niet vreck/want door deene ouervloeden meer eñ meerdere. Stelt in allē God voor/eñ hi sal v voor stellen. Eert hē/eñ hy sal v eerē. Vreest hē/eñ soo suldy alle dinck vrij ondersoeckē. En ontkeert niet als ghi dē rechten wech in moecht/dye heeft dē naē eñ dwesen eens medicijns/dien niet en beweecht/dien die stantafticheit der manierē/des wesens swaecheyt/eñ der woordē last ver

ciert. Dye ghiften zÿn wel fÿn tot den leuē/maer ee-
nen doorluchtighē naem is beter/dan alle rÿcdōmē/
ist niet wond/dat hi hē verhuecht/dat hÿs vele heeft
besocht/ dat hi noyt en heeft ghehādelt/daerō is dat
van v besocht/daer ghi aenmerckinghe op hebt ghe-
hadt/daerō wil ic v eenighe kennisse vā sakē gheuen
Want Auicenna seyt/dat naer quade gedaente/vol
ghet quade complexie/so suldy dye ghedaenten aen-
merckē/dat Godt met zÿnder moghentheyt maecte
den hemel eñ aerde eñ al datter in is/eñ die.iiij.elemē
ten/ dats/vier/locht/water/eñ aerde met haeren cō-
plexien/dats/heet/vocht/cout/eñ drooghe/waer wt
die.xij.planeten vandē cōplexien der menschē gheno
men zÿn/waer ick vore in die Chirurgie af gheroert
hebbe eñ vorē int beghin vā desen boecke/om der sel-
uer cōplexiē(waer wt de mēsche dicwils tot siectē co
met)kennisse te hebben/ sal ick hier een phisonomie
stellen/om des siecken cōplexie te kennē/ datmen hē
also te lichtelÿcker sal moghē helpen/eñ hē niet geuē
dat teghē zÿn cōplexie is/datmen alsoo die hitte/tot
hitte niet en doe/eñ die vochticheyt des menschē ver
teere/eñ dlichaē wtdrooge/ghelijc een lampe sonder
smout oft vette vochticheit/Oft vochticheyt tot die
vochticheyt/eñ dlichaē alsoo verrotte. Oft cout tot
dat coude/eñ dye hitte wt ghebluscht worde/ die dat
leuen soude behouden int wesen.

☞ Van die cōplexie des sieckē/wt zÿn Phisonomie
te kennen. Ypocras hiet sinen discipulē/dat si soudē
miden/alle die ghene/die met bleecken aensichte zÿn
na den etene/want tbeduyt/dat si tot quaetheyt zÿn
geneycht. Itē te schouwē die in eenich ledt verminct
zÿn/wāt si zÿn in alle dinghen nidich/ quaetsprekēde
achter die ghene die haer vrient wanē te wesen/voor
daensicht zÿn si schoone. Noch leert Ypocras by me-
nigerley teekenē den mensche kennē. Eerst bydē ha-
re/eñ seyt/dat so wiens har slecht eñ saecht is/dat die
van quader memorie is/eñ vā coudē hersenē. Dicke
haer achter aen den top/beteekent sotheyt. Die vele
hars heeft aen die borst/beteekent ondadich eñ luttel
ontsiende te doene een quade daet/ oock is hy starck
van leden eñ beminnende onsuyuerhede. Swart har
beteekent liefde eñ in allen dingē gerechtich. Roode
verwe is een teeken vā dulhedē eñ van grāschapen/
eñ van verradenisse. Die tusschē rooden eñ swartten
wel geuerwet is sonder bleecheyt/die is tÿdtsaē. De
groote ooghē heeft puylende wtwaerts/eñ vā bleec
ker gedaentē/die is nidich/onschamel eñ ongehoor-
saē. Oogē die te matē zÿn/noch te grote noch te cley
ne/ binnē wit als wolckē met eenē cleynē omrinc eñ
swart/die is vā goeder verstandenisse/houesch eñ ge
trouwe. Die de schreedelen vandē oogē wÿt heeft/eñ
daensichte lanc/die is quaet eñ arch. Die de oogē ghe
lÿc dē ezel heeft/die is dul eñ hart vā naturē. Wiēs
oogen dicke eñ hart beroerē/met eenē scharpē gesich
te/die is een dief loos eñ ongetrouwe. Die roode oo-
gen heuet bernēde/die is quaetmoedich/starc eñ on-
cuysch. Die in zÿn ooghē heeft roode oft swarte plac
kens/die is smeekende roemende/quaet vā hertē/eñ
arch allen ludē. Witte wÿnbrauwē dicke vā hare/be
teekent onbequaemheyt vā sprakē. Meer wÿnbrau
wen die in de middewaert opwaerts strecken/ betee
kent/ nidich te sine/gierich eñ vergetel vā allen din-
gen. Wynbrauwē te matē dūne/beteekent houesche
de getrouwichede/ eñ goede verstādenisse. Scharpē
nuese/beteekent lichtelÿc grā te wesen. Langhē nue-

Die Chirurgie.

se duyckende ouer den mont/ beteekent hoouaerdie
eñ stoutheit. Kamuse nuesen/beteekēt subtÿle quaet
ghebreckelÿc in grāschapē eñ haestich vā sinne. Die
de nuesgaten lanck heeft niet wijt/ die is goet vā sin
ne eñ vā onthoudenisse. Die de nuesgaten heeft breet
die is loghenachtich eñ vele slapende. Die daensichte
mager heeft eñ niet breet/die is ouermoedich/ghern
vechtende/beminnende die valscheyt/onsuyuer van
lichame. Die daensicht ront heeft niet te vet noch te
mager/die is warachtich/minnende/ hem seluē ver-
staende/vroet/houesch eñ wel gemaniert. Dye daen-
sichte seer cleyne heeft/ is een smeecker eñ seer quaet
Die daensichte seer leelicken heeft/en mach nemmer
meer wel ghemaniert zÿn noch van goedē sedē. Dye
daensichte te lanc heeft/is schamel/ōgestadich/bloo-
de eñ haestich. Dye den mont heeft groot eñ wÿt/ is
gheerne vechtende/stout eñ bedrieger. Die de lippen
groot heeft is sot eñ traech. Die de oorē groot eñ lāc
heeft is dul eñ onuerstandich/maer dat hi ōtfaet/dat
onthoudt hi wel. Die de ooren smal heeft/is een dief
eñ oncuysch. Die den voys grof eñ boers heeft/vech
tet gheern eñ is clappende/eñ wel geredent. Die den
voys heeft noch te claer noch te doncker/is warach-
tich/vernuftich/eñ altoos gerechtich. Die een cleyn
voys heeft/is haestich in zÿn woorden/eñ is onscha-
mel onnutte eñ logenachtich/maer is zÿn voys daer
mede row:so is hi quaet haestich:eñ vā quader natue
ren. Die den voys heeft clÿsterende/dye is nidich/eñ
niemāt betrouwēde. Die zÿn hādē roert als hi spreect
is nidich/bedrieghēde eñ seer volcomelÿc sprekende.
Eñ die sonder die handē oft een ander ledt te roeren
spreect/is volmaect in verstandenis/eñ wel gedispo-
neert eñ van gansen rade. Die schietende ooghen he-
uet/beteekēt quade ghedachtē/die nyet volbracht en
zÿn. Die geheel roode oogē heeft/beteekēt tornmoe-
dich. Die geheel swarte oogē heeft/beteekent bloot
heyt. Die claer bruyn oogen heeft is vā goeder hertē
Die seer witte oogē heeft/beteekēt blootheit. Gernē
de ooghē/blootheit. Wederschinēde oogē/oncuysce
hitte. Cleyne ooghē/arme hertē. Oogen die seer van
den hoofde staen eñ cleyn eñ root/ een ōgebreydelde
tonge eñ niet gestadich vā liue. Oogē de dicwuls toe
staē/blootheit. Crancke oogen die wt dē hoofde staē
ongheśtadicheyt. Oogē die lange/gerect zÿn/schalc-
heyt. Ooghen die te maten groot zÿn eñ gheuerwet
nadē hemel luttel na tswerte/goede verstāt/huesch
eñ ghetrouwe. Groen oogen/vliegende in quaethe-
de. Oogen die scharpelÿc sien/ warachtighe eñ voor
sichtige in haer dingē. Wÿnbrauwē verwersselt/ha-
ren gront en mach niemāt wetē. Liggēde wÿn brau-
wen/dat zÿn die goede. Wÿnbrauwē die nau eñ rou
zÿn/zÿn die quade. Wÿnbrauwē daer thar som recht
staet/die stooten die luydē van hen/ als si meynē wel
met hen te staen. Een cromme kinnckacken/ eñ dye
kinne crom/zÿn seer fel. Groote ooghē eñ claer/dat
zÿn die smeerwoordighe/eñ zÿn seer quaet. Dye met
ouerhanghēde nuese/ zÿn goet int aen te comen/ eñ
quaet af te scheydē. Dye vrouwē met bleecker bruy-
ne verwe eñ grootē sinckendē ooghen/eñ met plattē
nuesen/minnen seer gheerte. Tranende oogē eñ oo-
gheleden eñ omhangen/minnē ooc seer geern. Man
nen met diepe ooghen eñ een hol hebbende eñ op eñ
nederslaen/ende eenen mensche niet stadelÿck aen en
moghen sien/ eñ haer hooft nederwaert draghet/eñ
haer ooghen/zÿn ghemeynlÿck dieuen.

Wt dat boeck Amphitriorum Ypocras/ met ten commente Galieni.

In die ghene die hen exerciterē wat doende/ zijn goede gesteltenissen/ maer worden si bouē matē anders gestelt/ dat is bedriegelic/ wāt si en mogē in dye selue gesteltenisse des lichaēs nz blijuē noch rustē/ noch si en rustē ooc niet/ noch si en mogē nyet beter gestelt wordē/ so wordet dā arger. By sake vā desen so helpet die geschictheit te ontbinden/ eñ niet te vertreckē/ op dattet lichaem deerste vandē voetsel neme/ noch die verdruckinge tottē laetstē brenghen tis ooc bedriechlijck/ Maer also vele als zijn natuere verdragē mach daer toe te brengē/ desgelijc die ydelmakingē tottē laetstē zijn bedriechlijc/ eñ ooc die wedē opuullingē tottē laetstē. Galie. Maer die natuere die de spijse verwint/ verteertse eñ seyntse tot die behoorlike plaetsen/ eñ verādertse in bloet/ Maer alst coēt dattet lichaē niet meer in nemen en mach/ eñ in de aderkēs gheē lege plaetse meer en is daer de vochtichedē blijuē mogē/ so ist vā noode dat dye aderkēs berstē/ oft dat si haestelijc steruē/ wāt die natuerlike hitte wort wt gebluscht/ soo wi dat in die lampē sien als daer gheen olie genoech en is/ so wort si daer mede als met een voetsele weder ontfunct/ Eñ gaet dat bouē matē/ so gaet si nootsakelijck wt. Dan om dese veelheyt te minderē/ ist vā noode te haestē/ op dattet lichaem bequame spacie hebbe om zijn voetsele te nemē/ Noch hier en salmēt ooc tottē laetstē toe nz minderē/ wāt dat laetste en is nyet min bedriechlijck int opuullen dan int ydelē/ noch die grootheyt int ghene datmē suuerē sal/ is te aenmerckē/ maer die crachte eñ des lichaems natuere/ wāt die verscheydētheit der lichamen diemē suuerē sal in die grootheit. Dese dicheyt vandē ghenē die hen te werckē pleghē te exerciteren heeft Ypocras bi gebrocht tot eender ghelikenisse/ op dat by dese ghelikenisse dat voorgaende op malcanderē volgē soude opt ghene datter volget daer hi seyt. Des gelijcs die ydelmakingē tottē laetsten toebrengēde/ zijn bedriechlijc/ eñ weder wederō innemingē int laetste wesende zijn bedriechlic/ wt en welckē woordē hi wilt seggē/ noch die volheit/ noch die ydelmakinge tottē laetstē brenghē sulkē/ wāt die dicheyt in die ploeghers/ ist dat die vochtichedē ghetempert oft middelbaer zijn/ eñ die cracht starc eñ bequaē is/ so wort si gepresen vā die volheyt tottē laetstē toe moetmē metter ydelmakinge haestē/ maer in dē ghenē die doēde zijn/ als die ploeger nyet noch in dē anderē niet. In alle purgatie salmē die cracht aenmerckē/ eñ so salmē dan naer zijn vermogē die ouervloedicheit purgerē/ ist dā dz de cracht ontbreect/ so salmē die purgatie bedwingē/ al ist dat die ouervloedicheit nz al wt en is gegaē/ eñ wederō de ouervloedige inneminge desgelijcs ooc te vliedē/ die naer dye ouervloedige ydelmakinge volcht/ dat si geseyt van die ouervloedicheyt ter dicten te ydelen/ eñ die ydelmakinge tottē laetstē/ te vermaken niet tottē laetstē Ypocras/ Sobrie eñ sekere dagelicsche lijftocht inde duerende passiē der siectē/ in die scarpe siecten/ inden welckē si niet en becomē zijn swaerlijc/ ende oock die veruullingē tottē laetstē toe zijn swaerlijck. Daer si tottē laetstē is/ is si die alō soberste. Galie. Int voorgaende heeft Ypo. geseyt vā die ydelmakinghe ende vermakinge/ Nv vandē cost dat is dye spijse eñ dranc hoe groot eñ hoedanich dat die zijn sal/ eñ verandert

sal wordē in die properteyt eñ oordine/ ende dat den siecken cranck maect. Hier wilt hi dē sieckē die spijse ende den dranck oordineren. In dye duerende siecte altoos sobere lijftocht.

Men sal merckē eñ dē sieckē aensien: oft dies daechs lijftocht genoech is/ tot dien staet der siecten/ eñ oft hi afneemt/ oft dat dye siecte afneemt/ Als dye siecte staet/ so ist vā noode te nuttē des daechs luttel spisen Eñ den welckē den staet duerende is/ dye moetē ooc altijt soberlijc tlichaem vermakē. Eñ diet verlēget: dien salmen die spijse verminderen/ naer des siecken behoef/ want die spijse verladet.

Sonderlike medicinen/ wt Ypocras eñ Galienus.

Die buycken behoeuē des winters eñ indē lenten langhen slaep/ eñ in dese tijden veel spijsen eñ drancs want daer in is veel hittē in geborē/ behoudende des veel te meer voetsels. Vochtige lijftocht is allē cortsighen nuttelijck/ aldermeest den kinderē soomē gewoonlijc is te voedē/ eñ dat eenmael oft tweemael/ oft eensdeels meer/ maer men sal ooc wat gheuē den tijde/ den lantscape/ dē ouderdōme eñ der gewoontē Dye siecke verdraghen des somers eñ inden herfst swaerlijck vele spijsen/ Maer des winters/ lichtelikē maer inden lenten middelbarich Soo salmē/ tghene dat die sake der siecten is/ verdriuē/ eñ dye bequaemheyt des lantschaps aensiē/ oft oock der gesontheyt bequaem wesen soude/ want vele dingen en zijn niet orbaerlijck. Daerom dat vā noode is te suyuerē/ salmen suyueren/ bequamelijck/ tijdelijck.

In wat siecte/ dye slaep arbeydelijck is/ is dootlijck/ Maer helpt die slaep/ so en ist niet dootlijc So waer die slaep/ die sinnē saechtet dats een goet teekē/ waer niet/ dat is een quaet teeke. i. Den slaep eñ wakinge alle beyde grootelijc gheschiedende/ is quaet. Middelbarichheyt in allen dingē. Noch ouertollicheyt noch gebreck en zijn goet/ noch ooc wt nemēde grootheyt Arbeydelijc weedom/ is een teekē vā siecten. Als yemant yet vandē lichaem heeft dat hem wee doet: eñ den weedom niet en geuoelt/ die is sieck vā sinne. Die lichamen die in langhen tijden vermagerē/ pleghen traghelijck weder te keeren/ maer dye in luttel tijts/ keeren cortelijck. Ist dat yemant/ als hi wt die siecte coemt/ spise begeerlijc neemt: eñ niet met hē en betert/ beteekēt dattet lichaē niet en bekeert. Maer en neemt hi gheen spise/ soo betekenet/ dat gheydelt moet wordē. Ist dat yemāt wilt dē lichaem suyuerē die moet dē lichaem versaechtē/ te wetene/ dye sweetghaten te openen eñ tnootelike te lossen. Die lichamen steltmen lichtelijcker weder/ met vochtige spise dā met harde spise. Tghene datter blijft vandē quaden humoren nader siecten veranderinge/ maect veranderinge/ eñ den naesten nacht is lichter in den menighen. Die langsame veranderingē der siectē/ helpen met die buyculoedē/ maer anders veranderē zijt onbequamelijck. Ist dattet kinnebackē sieck is/ dattet puystkens spruyten/ soo salmen mercken/ datter wtuloept/ ist dattet vochtich is/ so ist tlichaem cranc Maer indē gesondē/ des gelijcs ist seker/ dattet lichaem gheuoet wort. Daer gebrec is daer en behoort men niet te arbeyden/ dats/ daer gebrec vā spisen is daer gebrec is/ daer hongher is en behoeftmē niet te arbeydē om den appetijt. Die spise die teghē natuere in gaet/ maect siecte/ dz openbaert de genesinge dye ydelmakinge. Dat licht eñ seer ouervloedelijc voedet/ dat wijct oock lichtelijck. Scharpe siectē en sal

men niet seggen des gesontheyts oft siecten te sine. Die vochtige buyckē hebbē als si ionck zijn/ die als si out zijn hebbē drooge/ Dye als si ionc zijn drooghe buyckē hebben/ als si oudt zijn/ worden vochtigher/ Heeten honger stopt goeden dranc best.

Alle siectē die wt volheyt comen/ gheneest die ydel makinge/ Ende die van ydelhedē comē/ die volheyt Eñ die andere van haeren contrarien. ¶

Scarpe siectē in.iiij.dagen salmense oordelē/ Als die siecte beghint/ isser wat wech te doē/ dat salmē wech doen/ Jnt staen ist beter stille te wesen.

Omtrent tbegin eñ deynde ist al crancker/ teghen die vermeerderinge stercket. Dye wter siecten wel eedt/ eñ tlichaē niet en betert/ dz is quaet. Gemeynlijc alle crancke/ gelijc ten eerstē wel etēde eñ niet beterēde/ int eynde houdē si weder af/ Die gelijc tē eersten abstinerē/ beterē sterckelic/ daer na wel etēde/ betert sterckeliker. In alle siecte sterck te wordē van moede/ eñ hem wel te hebbē tot theene datmen hem voorbrenget/ is goet/ des contrarie is quaet.

In alle siectē daer die lichamē om dē nauel ende den kam/ diete hebbē/ is beter/ maer te teer eñ te mager/ quaet bequame purgatie behoort desen van beneden Die gesonde lichamē hebbē en salmē met laxatiuen niet purgeren/ maer als si quade spijse nutten/ Sonder twifele quaet bloet maect quade siecte Dē gesonden lichamen is farmacus laxatijf swaerlijck.

Begheerlijcke spijse eñ dranc en is niet arch/ eñ des gelijc ooc die beste. Die oude hebben ghemeynliker min siectē/ dan die iounghe/ want die oude miden dye arghe lijftocht. In alle beroerte des lichaems alst beghint wee te doene/ ter stont te rustē/ is een remedie Die ghewoone zijn arbeyt te doē/ al zijn si cranck oft oudt/ dragentliker dan die starcke/ die onghewoone dan ooc die iongheliinghē/ Datmen van langen tijdē gewent is/ al ist arger dant ongewoone/ pleech niet soo moeylic te wesen/ soo moet mē dan tot dat ongewoone veranderen.

Om pareye te maken.

Item pareye vā erweten oft ciceren oft ander vitsen maectmen also/ dye erten oft cicerē salmē te weyckē leggen eenē nacht lanc in soete water/ eñ in dat selue water salment des ander daechs siedē met twee oft drie sueden/ dan salment clinsen/ eñ dat salmē houdē eñ als dye tijt vā eten coemt/ dan salmē suuerē wittē wijn daer toe doē/ suyuer spicanard / eñ soffraen/ eñ een luttel souts/ eñ men salt met eender sue siedē/ eñ men salt int beghin des aenbijts etē/ het suyuert die haraderē der leuerē/ eñ der vrinē wegen/ eñ daerom behoedet vandē steen / eñ by sonder weyctmē deertē in water met petercelie eñ venckel.

Medicine voor die colerijcke/ dat is die heet ende drooghe zijn.

Item eerst om die leuere te regeeren. In die apoteke haeltmē dit recepte. R. puluer/ goede rebarbare.i.ʒ. eñ.ß.spicanardi.iij.g. R. endiuie water.viij.ʒ.alleen. Itē dit voorß.reubarbare poeder salmē bindē in een puykē/ eñ men sal dat voorß.endiuie watere deylē in tween/ dā salmē nemē dat voorß.puykē/ eñ legghent tsauonts te weycke in een gelas/ te wetē/ die helft vā dē endiuie water/ eñ latent alle dē nacht weyckē/ eñ des morgēs salmē dat puyken wt doen/ eñ dat water salmen aen twier lauwe makē/ eñ dā salment drinckē Eñ dan salmē nemē dat selue puykē ende leggent te weyckē in dye ander helft vandē endiuie water ende

latent daer in ligghē den anderē nacht/ eñ dā salmēt wt douwē eñ lauwent eñ drinckent als voorß is. Itē indē appel tijt salmē in appelē biten eñ cnouwen/ eñ tsap in halē/ maer dye spijse wtspouwen/ indē oogst alst heet is/ dats seer goet der leueren.

Hier na volcht al dat der leuerē goet is.

Item met veriupse zijn alle gesodē spijsen goet ghemaect/ te wetē/ in pareye vā erwetē/ in gortsuppē/ riuier visschē/ hamel vleesch/ versodē hoenderē/ eñ alle ander gesonde lichte spijse. Item in pareye van erwetē salmē genoech veriups doē/ Comijn niet te vele/ pijpcaneel geheel gebrokē in een doerken geleet/ luttel soffraen/ mer gheenderhāde smout oft olie sal men daer in doē. Itē alsmē eenich nat makē sal/ datmen op vleesch oft visch doē sal/ dat der leueren niet en scade/ dat salmē makē met veriupse/ maer men sal daer gheen cruyt in doē / dan allee pijpcaneel geheel niet gepuleriseert in stuckē gebrokē in een doerkē daer in ghelept/ eñ een luttel soffraens/ wāt het conforteert therte/ Suycker candy/ suycker rosaet/ conserue violarū/ cōserue rosarū/ dese machmen buyten maeltijt nemē tegē dat drooge/ eñ en scadē der leuere niet/ Maer ander soete dingē zijn der leuere scadelic eñ quaet. Rosinē in wijn geweyct zijn goet. Vigen dadelen zijn der leuerē quaet.

Item botermelc geclaert/ die weye etet met broode/ Item die gortsuppēs zijn goet met veriupse eñ appelen daer in. Itē appelen gebradē sonder cruyt. Item wijn en salmē niet drinckē noch mede/ noch soet dinc als galant eñ dier gelijc/ dats quaet. Itē buytē maeltijt salmen drincken tysane.

Tysane salmē aldus makē/ Men sal gherste in water sieden ende anders niet. Item op een deel gherstē salmen doen twintich werf also vele waters/ dats te weten/ op eenē lepel ghersten/ tseuentich lepelen waters/ dat wat gelauwet / dan salment wat latē siedē/ maer so volcken alsmen een coren ghersten siet/ ghespleten/ dan ist ghenoech.

Teghen den dorst.

Item drinct na die maeltijt.ij.oft.iij.lepelē Itē alsmē tusschē maeltijt drinckē wil sal hy vijf oft ses brockē eten met wijn oft bier/ eñ beydē dā een luttel: ende so beghinnē te drinckē. Teghen quade leuere eñ quade gedaente/ Neemt tsmorghēs hoppe/ daer rebarbere in geweyct is/ eñ drincket / eñ na der noenē salmē nemen.x.oft.xij.corē kempsaets. Coninghinne poeder is ooc goet daer tegē. Itē een mēsche sal zijn selfs pisse drinckē/ eñ dat is goet tegē.xxij.siechedē. Item tegē een drooge eñ quade mage/ Eedt dicwils dyapsopum / eñ cnouwet alle dage voor dē noene ende na die noene/ dicwils een luttel saaels/ want het is der leuerē eñ magē seer goet/ eñ veruerschet. Teghē die ghelsucht. R. soffraē vā oostē/ galigaē/ genciaē/ reubarbar/ electi/ calami aromatici/ notē muscatē.añ.i.ʒ groffels nagels/ seuersact / añ.i.ʒ.menget tsamē eñ doeter toe.i.ʒ.scrapsel van yuore/ maket een puluer/ mē sal alle dage vā desen puluer nemē in luttel wijn eñ broots ghesoden.

Hier volget dat der leueren quaet is.

Itē grootē arbeyt daer hē die mensche mede verhit. Itē gengebeer/ peper/ galigaen/ eñ alle heete cruydē Alle heete spijse eñ dranc. Item alle soete dinghē/ behaluen roosen in wijn gheweyct.

Item olie ende smout zijn der leuerē quaet / also wel olie van oliuen/ als ander olie.

Item veel innnens eñ by vrouwen te zijn.

Item dinghē die lichtelijc verdouwē/ Suete aman delē/moruwe eyerē/verckēs vleesch/ verckens voe te/verckēs rugge/cleyn visschē/hoēderē/wilde cley ne vogelē/lippē tongē/ rijpe wijndruyuē/ caluerē vleesch.

Quaden mont.

Als dē mont geswollē is oft siek is/ vā binnē sal mē daer in houdē huenich vā roosen. Item als tant vleesch geswollē is/so neēt gebrādē alluyn eñ wrijf tē ontwee in water/ eñ spuelt daer mede uwē mont Eñ dā neēt water vā caprifoliū eñ wasschet dē mōt daer mede dat salt werđ versoetē/ Oft neēt water ge sodē vā roode roosen bladerē met huenich/eñ met ten watere vā caprifolium te samen gemenget.

Voor die schijterie eñ wint te lossen.

R. Dyasiniconis eñ dyacinū/ aā.ʒ.ß.wel gewegen/ eñ maecter bolus af met een luttel brootsuycker.

Voor die edele ende lacker luyden.

R. cassie mūde.i.ʒ. breket eñ maecter bolꝰ af. R. co mijn poeder oft carui.aā.iiij.ʒ. senebladerē.ʒ.ß.doet daer toe.ß.pont poreye.

Clisterie voor die ghene die niet seer slap en zijn. R. Maluwe bladerē/bismalue/violettē/beete mercuri alis/aā.m.k.tsopkē vā dille oft fenigriec/aā.ij.ʒ.ma ket eē decoctie in.iij.pōt waters/ tot welcker decoc tie neēt.i.pōt yere pigre. Gali.i.ʒ.mēget met.i.lepe le souts/camillen olie eñ dillen olie/ aā.i.ʒ. menget eñ maecter clisterien af.

Tegent slapen eñ droomē.

Die niet wel geslagē en can/ oft die gequelt is vā ge peynse/die sal des auonts als hy slapē gaet wasschē zijn voetē mz heete water daer witte wilgē bladerē in gesodē zijn/eñ wrijuē zijn voetē mettē seluē bladerē Oft neēt wit mācops saet/eñ billē saet/lactuwe wt geslagē mz violettē water oft vrouwē melck/eñ wit van dē eye/hier af maect eē plaester/eñ legget voort hooft.

Quaden meester.

Itē bouē alle die salmē deruē eñ abstinerē vā alle spi se eñ drāc dat voetsel in brēget/als eyer/vleesch/bo ter/visch/eñ alle vedt dinc/alle heet dinc vā cruydē/ alle supuel/carue cōfijt/anijs cōfijt. Itē men sal besi gē dz hier na volget/maer soberlic. Grofbroot met ten semelen vā tarwen. Item pareye op eerten dun ne sonder sout oft smout/met vele veruuys met lut tel rosijns ende comijns. Gortsuypen met vele ver puys met eenē appel. Weye oft dat clare van boter melck/oft versch runt vleesch sop ongesouten/ met een cruyme broots. Hoppe ende broot claer/ende anders niet.

Item men suyuert melancolie door die ooghē. Die flegma door die naeslockē eñ tgehemelte vandē mō de/eñ de colera door de naeslockē ist dattet bloet gee ne snutters en heeft/want suyuer is.

Itē cassiefistule indē winter/dē ghenē die een coude mage hebbē/moetmēse met heetē watere gheuē/eñ des somers/den heetē magē met coudē watere. Itē tegē den dorst eñ droochept der tongē salmē saxkēs makē vā psilio eñ saet vā citonio/ ende men salse in cout water doen/ende doense op die tonge. Men sal een stuck appels cleyn ghesneden/wt den coudē wa tere op die tonge nemen. Eñ ooc den mont dicwils ghewasschen met azijn eñ met couden watere.

Teghen een corten adem vandē watere.

Neēt wijnruyte/garwe/ysope/ neppe/aā.i.m.geso dē in.i.gelte waters op eenē pot/dā tottē pot.i. pin te wijns werđ optē pot gesodē dā die cruydē wel wt gedouwet int nat/eñ dz nat dā wel gesodē mz eenē lepel seems/eñ wel geschuymt/ eñ dā daer een note muscate in gebrokē/ eē luttel folie eñ soffraē tsamē gesodē met eenē wal/des drancs ghedronckē tsmor gens/des noenens eñ tsauōts een gelaeskē. Oft sie det alssene in pittauwe ofte wijn / dā stootet daer in een stuck vā eenē vilten hoet/ eñ legtē heet daer dye dempichept is/des daechs. viij. oft. ix reysen/eñ be strijcket met olie van alssene ende ruyte.

Itē olie vā camille maectmē alsoe / neēt camil bloe mē eñ olie vā oliuē/doeter eenē nieuwen pot vol/eñ men salt in een dubbel vat siedē/tot op die helft van den watere/dā salmē die olie mettē bloeme wtdruc ken/eñ dats een goede olie vā camillē. Item die mid del schorsse vanden vlieder/doet spouwē. Item anti monium gepuluerisеert/ eñ bouē opt apostolicum gheleet/is goet teghen dat wtwasschende vleesch.

Tot loopende ooghen.

R. calamijnsteen copergroē mē salt inder sonnē stel len/eñ mē salt in die oogē druppē.

Tot oogen.

R.ij.eyerē eñ sietse hart/pelt die doderē wt/eñ voor die doderē doet coper groē een hasenote groot: mē salt al in eenē lijnē doeck doē / dā salment in de hant werckē/tot dattet water wt drupt/ dat water suldy in een viole doen daer cāphora in is als een boone

Aldus maectmē olie vā castorio. R. castoriā in stuc kē gesnedē in cleyne stuckē / een deel rijnschē wijns eñ een deel sauiensap/ doet te samē in eē panne ouer tvier/eñ docter toe olie vā oliuē/siedetse tot dat den wijn versodē is/dā doutse stijf wt door een stromijn.

Teghen wringhinge inden buyck.

R. Vijfblat.iij.deel/ munte een deel / eñ dille.ß.deel eñ cooctse met wijn/eñ latet dē siekē drincken.

Aenmerct dz des mēschē lichaē is gemaect vā vier humorē: als bloet/roode colere swarte colere eñ fleg ma/vā desen vier humorē elck besidt zijn stede / dats te wetene/dat bloet die leuere/ die roode colere dye galle/die swarte colere die milte/ende die flegma dz hooft eñ die binnen aderen.

Itē dz bloet is heet eñ vocht eñ soete/ de roode co lera groene bitter vierich eñ drooge die swarte cout eñ drooge eñ die flegma is cout vocht eñ sout. Itē de se.iiij.humorē wassen by haerē tijdē/dat bloet in dē Lentē/die roode colera indē somer/ dye swarte indē herfst/eñ die flegma inden winter.

Medicine in heete siecten.

In heete siectē salmē den siekē geuē versche aman del melck gemaect met gesodē watere om die camer te behouden/wellinge met gharsten meel / ptisane/ versche peny de/wit suyckere/pruymen / garnaten/ suet ende suer/latuwe in water eñ suycker gesodē/ swarte kriecken/ rijpe kerssen/ suyckere vā roosen/ ende suycker violaet.

Itē als yemāt bloet spouwet/neme eppe/ruyte/mil te/wiggelet te gader/ drincket met melc/ Die in dye senuwe gewont is/neme bergēsmeer/ruyte/ wege breede gestampt/maect daer eē placester af / ende so legtse daer op.

Als een zijn been oft anđ ledt wtē lede is/dz salmē werđ instreckē/eñ dā salmē nemē kempē werc eñ net tēt int water:eñ douwet wt / dā salmēt nettē it wit te vandē eye/eñ wijndēt met werc/eñ stroeyen daer puluer vā wierooc eñ puluer vā mastic op.

Van spijsen eñ voetsel datmē in siectē sal gheuē/eñ oock als hi beghint te ghenesen.

Dese dingē salmē geuē tetē/als melde gecooct met water eñ supcker suete amādelen/vette lammeren/ melc vā eselinne/cleyn wilde vogelkens/ honderen eñ ander vogelē/bernagie wilde eñ tamme nae ghebraet versche boter ongesoutē/swarte karssen/castanien ghesoden ende na ghebraden/huenich in die raten/gheytē melc/versch bier/dattulē/versche vigen ionge hinnē/lactuwe/merch vā vettē ossen/amādelen/morwe eyerē/ripe peerē/appelē cleyn eñ suet/ appel vādē paradise/verckēs voete/patrisen / riuier visschē mettē schellē/cleyn raepkēs/rijse/suete wijn besien/suete wijn claer eñ lustich/witten supcker.

Vā dingē die lichtelijc verduwē ind magē. Soe te amādelen/mercke/origon/ alle cleyn oorkēs/boc ken vleesch die suygē/reen vleesch/ vigen/lactuwe/ voorlippē/tonghē/morwe eyerē/verckēs vleesch/ honderē partrisen/wilde cleyn vogelkēs/ cleyn viskens met schellen/ verckens voetē/ verckēs ruggen scharleye/bernagie/rijpe wijnbesien.

Van dinghen die hart zijn te verduwen:
Als broot supcker/amedonck/haesnoten/gansen/ ghenten/eyndē/ionge lammerkens/ moerbeiē/beete/ossen vleesch/ciceren/oude kase/ odeuaren/castanien/koolē/coriander/ ayuyn quackelē/ hertē vlees halsen/leuer/boonē/venckel/cranē vleesch/ muylē tsmorgēs witte pruymē/ionge duyuē/pauwē/mussen/visschē die in staende waterē vletē sonder schellen/salm/ longere/alle vrthept/rapen/ wortelen/senuwen/nyeren/ maghen.
Vā dingē die goede humorē makē eñ haestelijc verteert worden in die maghe/ende wel getempert zijn Broot dat wel gheheuē is eñ wel gebackē niet semelachtich/eñ daer dat corē wel in gebrokē is/eñ dat coren reyn si/Item lammeren van eenen iaer.

Item dinghen die quade humoren maken.
Item loot/ayuyn/omripe amādelen/eñ spijse die alte tay is/als speen verckē/runderē vleesch dat lāge gesoden is/supcker broot/haesnotē/suyghēde lāmeren/gansen die out zijn/moerbesien/koolen/gheytē melck/duyuē/oudē case. Itē alle dinghen die heet eñ drooge zijn/makē vette luydē mager/ ende dye ouervloeyende vet zijn/als cancel/ steenmunte/ schellen diemē vā scale snijt/drooge munte/water daer kersse in gesodē is/witte wierooc/wegebreede/ ende die steenkens gepuluerisecrt dye in die wijnbesien zijn/ Dese dingen magheren eñ supueren die humorē inden menschen.
Vā vleesch / Swijnē vleesch is goet te verdouwen/ het voedet wel eñ tmaect goet bloet Itē hoend vlees is beter dan eenich vlieghende vleesch.
Alle riuier visschē zij beter in loopēde water/dā stille/Si maken quaet bloet/eñ menighe siecte
Alderhāde melc is vā couder eñ drooger natueren dat suer melc meer dā tsoete. Itē soete melc ter stont gemolckē / eñ gesoden in een yseren pāne oft aerdē pot is goet tegē die buyc siecte Alle melc is quaet dē gheuen die sieck zijn in die leuere. Item kaese is ongans vele ghetē/maket cortse/eñ voor den eten ghe ten is seer quaet.
Item eyeren zijn hē quaet die tgraueel heeft.
Item die den rede heeft en sal gheen eyeren eten
Pillē die thooft soetelic purgerē vā allen humoren Rx. turbith/aloe/añ. ℥. eñ. ʃ. pulpe colofonie/dyagredij/añ. i. ʒ. masticis/ gengebaers/ana. bedellij / caneel bladerē vā munte/ bladeren vā alssene. añ. ij. ℈. men salse met ydromelle makē/eñ men salse gheuen. ij. ʒ. oft. iij. soomen gewoonlic is.
Een medicine purgerēde alle humorē. Rx. grificon/ alssen/gescrabde liquirissie/geperste druyuē/supuere. ana. i. ℥. maect eē decoctie/eñ in die decoctie temperet met scorsse vā mirabolani wel gemachtich. añ iij. ʒ. vrijtse met eē cleyn vier/coleret/eñ geeft de clinsinge des morgēs tot. iiij. ℥. Wildi meer ydelen van der colera/so doet daer toe cass. eñ tamarindē Wildi meer minderē vā flegma/doeter toe turbith eñ aloe wildi melācolie purgerē/soo doeter toe agaricū/ eñ lapidis lasuli wt gedouwet na zijn natuere/ nae dat Mesue leert. Om die wrattē te ontwortelē oft yet andꝰ. Rx. sal. ar. vitrioli vsti corticis eris/ mirri/ana. i. ʒ. men salder puluer af maken/eñ met azijn / maect daer trocisce af/eñ als ghijt besigē wilt/ salmē vrijten seer sterckelic/eñ men salder pulucre toe doen
¶ Een medicine verteerēde die coude materie in die hollichept vāder borst. Rx. die wortel vā yreos/lelie/ ysope/añ. ij. ℥. prassij. ʒ. eñ. ʃ. feni grijc/ liqrie gescrapt/geperste druyuē caricarū/dactilus/ añ. i. ʒ. i. pōt huenichs/maecter een sirope af.

Purgeertse also na die verdouwinge
Rx. turbith. ij. ʒ. aloe/ agarici. ana. ʃ. ʒ. gescrapt caliss. wittē gengebaer masticis/sal gēme/ vuarū passularum. añ. i. ℈. met ydromel salment makē/ende makē daer pillen af/eñ gheeftse als hi slapen gaet.
¶ Een medicine voor die scarphept vāder kele. Neemt dragagāti frigidi/gūme vā arabiē/ infusi liquirie gescarpt/añ. ij. ʒ. vuarū passarū iubebarū/ana iij. ʒ. wit in ācopsaet. ʒ. eñ. i. ʃ. dactilen/mier/amastic wieroock/ añ. i. ʒ. clinset met ydromelle/ eñ maecter pillen af/eñ houtse inden mont.
Om te doē spouwē/siedet radijs int water eñ doet ter toe azijn/olie tsamihū/storbe dat water/eñ steect eē pēne in die kele. Itē in passie der iunctuerē is seer goet veel spouwēs voor dē eten/eñ na den eten.
Clisteriē om die flegmatike materie wt te brengen Rx. alle beyde die tentorië. añ. ij. hantvol/ beeten sap ʃ. pont maluwē/bismalue/violettē/mercuriael/ana i. m. sal/meel/añ. ʃ. ℥. semelē. i. m. olie violaet. iij. ℥. eē gesodē vā. i. pont gemaect. Men sal met dese electuarien die materie bedwingē des winters. Rx. dyatribon/piperiō/dyanisum dyaciminum/ dyancos met musco. añ. i. ʃ. pont. mē salt mengē/Daer na salmēt also supuerē. Rx. bñdictū hermodactilate. v. ʒ. peralagodion. iij. ʒ. men salt menghen.

Tegē pine des hooft vāder hittē der sonnen.
Rx. wegebree bladerē in stuckē ghewreuē op thooft geleyt.

Teghen den couden snof.
Rx. cubebe masticatū eñ geroockē cōforteert die hersenē/oft genet puluer is die spise. Oft neēt comij eñ bakelaer tsamē ontwee gewreuē in eē pāne geroost in eenē sac op des siecke hooft geleit Oft neēt. iij. pillē vā cassiafistula/calissie hout/eñ ladano/ eñ mirre cō forteert die hersenē Oft maect eē beroockinge vā poeder vā calissie hout/ legghet op die colen/ eñ die siecke ontfange den ruec met roosen water.
¶ Een plaester goet teghē die emigrane colerike/eñ artetike. Rx. mosta ertsaet/bakelaer/leuēde kalc/tartari/comijn/olibani/añ. pulueriseret/eñ millicraete getempert/settet in abluta opt weedom.
¶ Een goede salue voor alle scorfthept. Rx. wierooc mastic/alluyn pluym. añ. die wortele vā lapatiū acutum wel gestootē/also vele als der anderē/ maectse

met tsap van alssene/eñ tsap van grisson.
Teghen die gicht van al den lichaem/ salmē gheuē wijn met beuerskullen ghesoden/rupte eñ sauie.

Om te doen sweeten.

R.maratū/radijs anijs/fenigriec/lijnsaet/ siedetse in een sacken/eñ dan douwet/eñ legtse op die mage

Vanden snof.

Item dē snupk is die moeder/ Catarrus/corrisa eñ brancus zijn die dochterē. Itē op die borst heetet Catarrus/Vloevet in den mont/so ist brancus. Comet inden nase/so ist corrisa.
Itē comet vā couden/so salmē nemē mastic/olibanū/notē vā cypressie/eñ maect.i.pdelinge/met pillē cochi/eñ tsmorgēs eñ tsauonts neēt cōfijt vā ghengebaer also groot als een noot/ Eñ dye siecke en sal op sinē rugge nz liggē/ eñ sal luttel etē eñ abstinerē vā wijn/eñ vā na der noene te slapen/ eñ en sal nyet staen in die sonne noch bi dat vier/ eñ sal eten hamel vleesch/eñ geuoghelte/ Eñ sinē dranck sal zijn water gehuenicht met calissie hout eñ ysope versoden.
Item coemet van heeter saké/so salmē nemē gorgelinge aldus gemaect. R.sirope vā mancop/dyamorum.añ.ij.ʒ.roose water/soet water. ana.i.quarte wijns van appelen van granat en.℥.ß.men salt mēgen/eñ werm gorgelen.
Dese pillē moetmē ond die tonge houdē. R.mācop saet wit/porcelejn saet/ lactuwē zaet.ana.i.ʒ.dragaganti gūmi arbici/soffaen.ana.℥.ß.amidi/ penidy ana.i.ʒ.opij.v.g.menget te samen met sirope vā mācop saet/maecter pillē af/also groot als eē cleyn boone/ende houdetse inden mont.

Voor die ghene die den snof hebbē eñ heesch zijn/dat si nauwe en kunnē ghespreken.

Neēt dye wortel vā brusci spargi/petrocelie suyuer binnē eñ buytē.ana.i.℥.ysope/ybene/grisicō/herts tonge/eupatorij.ana.i.pōt/liquirie gescrapt/ wittē gēgeber gescrapt/coriādri.ana.bereide maratū.ana ℥.ß.thimi/epithimi/spicerum squināti/wittē ende roodē sandalē añ.i.ʒ.wit suycke.ij.℥.eenē pot rijnschē wijns/eē pinte enule cāpane water matet opozian af/ claeret roerende met kancel dats genoech si eñ drinct daer smorgens af een half ghelas al lauwe Van desen pillen suldy alle morgen een nemen eñ temperēse mettē voorß.opoziante. Neēt electuariū dyacumē/electu. trifere magne sine opio. ana.vi.ʒ. trociscorū de lacca.℥.ß.herts tōgē sap.ij.ʒ.spice/epithimi.ana.i.ʒ.penide.℥.ß.maect daer trocisken af mz huenich tot.ij.ʒ. hyer af suldy alle morghen een nemen temperende metten voorseyden Opoziante.
Tegē die passie diemē catarrus heet/salmē dese pillen makē onder die tonge. R. die pillen dyamusci dulces pillule specierū dyambre.añ.ij.ʒ.cubebarū domesticarū notē muscatē/wittē gēgebar gescrapt calissi hout gescrapt.añ.ij.ʒ. cōserue anchos.ʒ.i.ß.salmen pillen makē/ een luttel ond de tōge gedouwet doet daer penyde toe.ij.ʒ.men salse met leuende water maken. Men sal tsauonts alsmen te bedde gaet een sacken opt hooft makē.R.sauie bloemen/camille/bethonie gedroocht/gedroochde sauie.i.m.coriāder bereydet.ij.℥.bakelaers. i.℥.wortelen van yreos wortelen vā yris.añ.℥.ß.men salt tsamē cloppē/ eñ men sal een huyue van finen lijnen lakē maken/ die hi snachts dragen sal opt hooft/ eerst salmē beroocken met wierooch/mastix/ ende grana lacce tsamen ghepuluerizeert.

Om quade humoren te verdriuen.

Neēt alssen/buglosse betonie agrimonie/surckel.añ i.m.saui.thimus/ysope/eñ roosemarij.añ.i.m.wortelen van alant.vā venckel/van valeriaē. elcx alsoo groot als eenē vinger/eñ eē luttel spice romane De se voorß.cruydē eñ wortelē salmē wasschen eñ reynigen/eñ snide in groote stuckē/ eñ legtse in.iij.pintē wittē rijnschē wijns.xxiiij.vren/daer na clinset wel stijf/eñ siedet die clinsinghe met.vij.℥.suyckers/wel schuymende/Eñ dan moet ghi dese nauolgēde puluerē nemē/eñ tsal eenē goedē clareyt wordē voor eenē meyschen dranck/dats dranck diemen in die mey drinckē moet. Dit zijn die puluerē. R.wittē ghengebaer/goedē caneel.añ.i.℥.folie/gloriofilaet galigaē ana.i.ʒ.maecter puluer af eñ doet indē voorß.clareit Als ghi den clareyt genomē hebt/soo moet ghi des morghēs indē dageraert nemē dese nauolgēde laxatiue. R. goedē turbith gumachtich wel ghepuluerseert.i.ʒ.dyagradij.iij.g.sal gēme.i.gr. legget eenen nacht in een goet deel wittē wijns/ eñ des smorgēs clinset wel wtdouwende/ eñ nemet al lauwe teenen dronck. Eñ des anderē daechs suldy nemem goede fine drvaquele also groot als een groote boone.
Teghen pijne der borst/eñ cortē adem comēde wter lōgere eñ milte. Neēt sirope cape.ve.vā violettē.ana.ß. quaerte met huenich water.ß.pōt/alst een luttel gesodē is/ so doet daer toe yreos.secund posse.
Teghē pijne der maghē/ eñ spouwinghe daer af comēde/ neēt roosen. vi.ʒ.roode sandalē.v.ʒ.sand alorū citreni eñ wit.ana. ij.ʒ.bolus vā armenē. iij.ʒ.eñ ß.spoudij.ij.ʒ.cāphore.i. ʒ.wit was eñ olie vā roosen
Een Juleb to ttē seluē tegen die hitte daer wt comē de neemt sirope vā endiuie/sulcker/finicle/violettē. ana.ij.℥. mēget met een siedinge der coud zadē.℥.ß. v.ʒ.gherstē.i.m.sulckers.ij.m.scabiose water/ donck baert/sulcker.añ.ij.ʒ. mē salt met gemeyn water sieden/tot op een pont/eñ met sirope salment claeren/ met specerie met sandalorū citrinc.i.ʒ.eñ.ß.salment drinckelijck maken.

Om den slaep tot den seluē met eenen dranck.

Neemt conserue vā violetten/ conserue nenufaris. ana.ij.ʒ.wit mācop saet.i.℥.iusquiamus saet.ʒ.ß.wit suycker/ dat te pulueriʒeren is salmen pulueriseren subtijlijck/tsamē al gemenget gelijc suycker rosß.gelijc opiatē. Totten seluē dat mi noyt gemist en heeft eñ in alle cortsen. Neēt terra sigillita.i.quartier mē salt met roose water werckē eñ azijn/ ghelijc een onguent/eñ tsal wesen een ceroot vnguēt/ op dye voet te leggen. Van den weedom der nieren. Neemt dat vnguent agrippa. Tegen den steen in die nieren. Neemt olie vā scorpioenē/olie vā violetten.añ.iij.ʒ. een luttel gesodē/mabwe saet/ bismalua.añ.ij.ʒ.spicanard.i.ʒ.i.ß.vierendeel was/salmēt een salue voor die nieren maken. Tegent voeteuel in alle ledt. Neemt nardus olie.i.ʒ. tpuluer vā dye schorsse der wortelē vā capparū.bakelaer/ spicanard.caneel wt gecoren.ana.i.ʒ.was.half vierendeel/ termentijns/ azijns/goeden wijns.añ.ij.ʒ.maket.i.vnguent.
Om die maze te sterckē/ eñ tgespow te bedwingē een vnguent dat mi noyt gemist en heeft. Neemt die mage salue/puluer vā aloes epatici groffels nagelē spica.añ.i.half. ʒ.azijns.ij.ʒ.menget tsamē/daer me de salmen die maghe saluen. Om die apostumē der miltē in pelureen/neēt siro.cap.of oxill.diur.añ.℥.i.ß mēget met gesodē yreos.i. ℥.viol.ß.℥.i.cap.m.clar.

Om die borst vochtich te maken.

R.pil.vā reubarbaro/pillen van lazuer steen/ pillē van den steen vā armeninē. ana.ℨ.men sal.xiij. ricereale pillen maken.

Om een ghelte Ypocras te maken.

Neemt.ij.ʒ.ß.kaneels.i.half loot gengebers.i.vierē deel loots greynē. ij. ʒ.toruesels.i. vperkē wit seēs maer ist seer roodē wijn neēt te meer seems/Eñ alsmē heeft roodē wijn/so en behoeftmē geen toruesel

Om te maken eenen pot clarepts.

Neēt.i.ʒ.caneels i.lootgēgebers.i.ß.vierēdeel loots lāge peper.vi.draepkēs soffraens/ wit seems.i.half vperken oft meer na dat die wijn is.

Een beproefde teghen dat colica.

Neemt twee hantvol lijnzaets/maluwe/biuoet/ camille/dilzaet komijn/fenigriec. añ.ij.ʒ.tsamē gemēget in eenē stromijn/men salt in wijn siedē/ eñ men salt opt weedom leggen drie oft viermael.

Om tstedercijn wtē lendē te driuen.

R.pillē vā hermodactuli.i.ʒ.genomē tsauōts alsmē int bedde gaet.

☞ Van verstopte ooren.

Item die ooren worden verstopt/ sommilen van heeten saken/eñ somwilen vā koudē saken/ Eñ ist van heeten saken dat bekendtmen bi die schrindinge bijtinge eñ berninge der oogen/Daer tegē neemtmen dilzaet gebroken eñ gesoden in sterckē wijn/ daer af dicwils.ij.druppelē in die ooren gegotē/eñ stopt die ooren telcken male met boomwolle

Eñ ist vā koudē saken/ dat salmen weeten by coutheyt eñ schellinge der ooren/ daer toe neemt tsap vā porlooc/daer in siedet anijs/eñ daer af.ij.oft.iij.druppen in die ooren dicwil gedaē/eñ toegestopt/geneest

Teghen doofheyt der ooren.

Neēt die vetheyt vandē ael die versch is/ eñ tsap vā caprifoliū eñ vā huysloot/eñ eyndē eyerē/ dese stootet tsamē/eñ mēget met rooswater/eñ siedet/eñ alst gesodē is/so doet daer wijn toe/eñ gietet inuwe oore die doof is/eñ stopt de oore wel vast toe/eñ ligget op die oore/eñ somtijts op dander oore/Eñ wacht v tsmorgens dat daer den wint niet in en slae.

Tegē veroude doofheyt/ salmē mierē eyerē nemē/ porreysap daer toe gedaen met palinx vet/ eñ dōderbaert sap/tsamen in die ooren ghedruppet.

Teghen qualijck hooren.

Siedet camille/alssen/ ruyte/eñ venckel in watere/ daer af suldy stouē ouer een potken met eenē decsele daer suldy.i.pijpkē in makē tot in die oorē/ eñ stouē maer niet te heet. Eñ alst so gestooft is/so suldy in v oore doē wit palinck smout eñ camille olie tsamē gemenget/dā stoopt die oorē toe met wolle in seem genet eñ dā suldi int nat daer ghy ouer ghestooft hebt stekē eenē wollē doeck/ eñ wringten schoō wt/ ende legtē om uwe oorē/en ander doeckē daer op/ dattet warm bliue. Ghi en sult beyde die ooren niet tsamē stouē/ maer die een oore den eenē auont eñ dāder dē anderē auōt. Eñ drinct tsmorgēs gengebaer/eñ comijn met warmē bier/ eñ des auonts eedt een stuck muscatē warm gemaect indē heert. Itē legt eens eene nacht op elcke oore een half duyue al warm ende dat ingewāt suldy wech worpē/eñ dat hooft eñ voeten suldi af snijdē. Itē maect een sackē vā comijn eñ camille onder een gepulueriseert/ draghet altijt op uwe hooft.

Die haer vrine niet houdē en mogen

Neēt cāpher/eñ riecket daer aen/Nenufar eñ wilgē riecket daer aen. Itē hē is goet sap vā munte eñ rosewater/Itē moruwe eyerē des smorgēs ingenomē eñ sap daer lactuwe in gesodē is/Itē water daer gagel in gesodē is.

Die zijn vrine niet maken en mach.

Neēt water vā rapham/eñ water vā cicerē/petercelie/marke/dille oft dillē zaet/ eñ alle mettē water vā raphini/ ende metten sape van mercke oft venckel. Item men sal nemē oximel squilliticū/dats een grote hulpe/Driakel is seer goet daer toe.

Van dattet bloet ten ooghen vele gaet.

Gaet dat bloet veel ten oogē/ oft zijn die oogē root vā quetsinge/so salmē die hooft ader latē. Een ghemeyn experimēt. R. comijn eñ pulueriseret seer subtijl/eñ werct dz tegē twier met nieuwe was/ eñ maket plaesterkēs al heet op uwe oogen geleyt dz doet dicwils.

Van bitterheyt des monts.

Bitterheyt des monts coēt meest vā coude saken/ die vā hittē coēt is auxtelijc/Maer mē sal die bitterheyt verdriuē met heete dinghē/ als kaneel/genghebaer/ galigaen eñ met andere dinghen die die mage heet makē.

Van dingē dict bucceuel stoppē.

Amidū/accacie/arilla/ amandelen melck vā ezellinnen/Galaustia/bolus/ queden/coralle appelen van cipresse/ haselnoten/azijn wegebreede water eñ zaet boonē garwe/eyloof/gagel/gheytē melc/ daer stael gloeyende in gecoudt is/galnotē/eeckelen/ypoquistide/mispelē/mispelbladerē/ōripe moerbesiē/mūte onripe peerē/peerbladerē/onrijpe pruymē/ pruym bladeren/mācopsaet/ roosen/ rijs/ brunelle/draken bloet/wit doornen/sout/tarwe gesodē/ verbena onrijpe wijnbesien/accasia/sleensap.

Dese dinghen stoppen dbloet ter nasen eñ wondē Puluer van aloes/ mastick puluer van wierooche/ Item draecken bloet/balaustia/har van hasen/bursa pastoris/atrimente gepuluerizeert met sleesap eñ galle/te samen gemenget eñ op die wonde gebondē Itē die wortel vā quinquefoliū/ Item gheytē dreck gheplasteert.

Teghen schorfde hādē/ Neemt lapatiū acutū eñ grigrō/swinen smout/ maket te samē met meysche botere/smeert daer die hāden mede eñ dandere ledē

Teghen dē stinckenden mont Neēt kaneel poeder/ roosen subtijl/ eñ stroeyt dat in uwe tanden/tsal die vuylheyt verteeren.

☞ Hier beghint dat capittel vanden rede.

Men sal die leuer ader laten/Eñ mē sal des morgēs eñ des auonts suycker van violettē besigen/tot allē vren eñ tijden/ Eñ men sal sirope vā violetten met water drinckē daer venckel zaet oft petercelisaet in gesoden is/Item neemt tsmorgēs eñ tsauonts sirope acetose/om die materie te verdouwen. Eñ loopt dye buyc te zeere so neemt sirope vā roosen eñ suycker van roosen.

Item is die buyck verstopt/so neemt herts tōge/endiuie/capillus veneris/cefarat politricū/ audiācos venckel wortelen eñ petercelie/prunas veneris hier af maect een sirope/doet daer suycker toe.

Itē vā dese sirope neēt dat derdendeel eñ doet daer in puluer vā desen mirabolanē eñ kebuli/ dat geeft optē.iiij.of.v.dach smorgens vroech om die materie te verdouwē. Itē vandē simpelē siropē sond puluer suldy tot allē tijdē geuē ō de materie te verdouwē eñ wt te driuē metter vrinē. Item dese siropē zijn seer goet tegē dē hooftswcer/tegē bitterheyt der tongē/ tegen der magen siecten/ eñ voort verstopte lichaē Itē in die quotidiaen/tertiaen/ eñ quarteyn

¶ Die Chirurgie.

salmē alle spisen regerē met eenē regimente/Siedy den fieckē seer cranckē/so moechdy hē geuē ten.vij. dage dat sop vā eenē hinnē.Maer coēt die siecke tot xiiij.dagē/eñ die vrine wat verdouwet/soo suldy hē ghcuē wijn wel gewatert. Teghē stercke verouden hoest.Neēt glorifilaet/gengebaer/kaneel/calamēte ana.maect daer af pillen ere/eñ wercket wel in was eñ maect een plaester op.i.doeck/eñ legt eenē subtij len doeck op dz was/eñ legt die plaester al werm op die borste.

Om loot te branden.

Neēt loot eñ bernet in eenē pot/eñ roeret tot dz pul uer worde. Eñ wildi so soluert den puluer in azijn/ eñ siedet tot hy weder drooge worde/eñ dā brandet dat weder/het sal goet puluer worden.

Tegē dē buyc vloet een waerachtich beproeft stuc. Neemt verckens stront/die vāden backers gheuoet zijn/eñ tempertē met azijn/eñ verwermt dese twee in een pāne ouer tvier/eñ doetet in een lijnē sacken/ eñ die siecke sal daer op sitten/tsal ter stont genesen.

Teghen den har worm/suldy nemen gharsten stroo/eñ brādet tot asschen/eñ maect daer looge af neemt dā boom olie eñ out smeer eñ hers.ana/ende smiltet te samē/wringet door eenē doec/saluet daer mede/eñ het sal genesen. Item drinct maluwe sap met olie/gheen bye en sal v stekē. Tegen den fistel. Gansen stront met boter gekrijt door.i.doec gedaē. Teghen die longere/neemt ysope met huenich.

Teghen die beermoeder.

Neemt eynden stront/eñ legten op kolen/eñ laet dē rueck in uwen nuese vlieghen. Teghen alle schorft Neemt mosselen eñ verbrātse eñ besicht dat puluer

Teghen dwater.

Dwater is driedley/te wetene/yposarcha/Asclites eñ tympanites.Eñ tympanites coēt vā quader cou dec cōplexie der magē eñ leuere/dye der spise beledt verandert te worden in goet sap eñ vochtichept ofte in goet bloet te veranderen/waerō dat in een wint achtich dinck verandert/dwelcke als si door dat op rüspen niet wt gedreuē en wordē oft anderßins/dat dict die verstopthept der wegē belettet/oft dz die wt driuēde cracht oft ōscheydē der ouertollichedē crāc wesende/vergadert mēt tussē dē cyphac eñ mirach des buyc/eñ maect de watersucht Itē de watersuch tige sullē alle spise eñ dranck midē/so verre alst mo gelijc is/eñ bisondere alle sopē/alsmē nochtās slap pen sal/salmē besigen hinnen sopen met cruydē/hy sal tarwen broot miden/maer met al den gruyse/eñ besigē claren wijn subtilen wittē suyuerē niet cruy den maer zeer luttel/ Item hi sal besigē genoeghelte Item hy sal dit nauolgende besigen.R.gēgeber/ga ligaen/zeduwaer.ana.comijn/amcos/siselos.añ.ʒ. spicanard.colomi aromatici/coriāder/bereydet.ʒ. men salt in allezijn spise latē besigen. Item hi sal dz laetste stercke voor die spise besigen. Item tsap van die wortel preos raw niet gecooct/maer mē sal des smorgēs een half eyerschale alleene oft in een ey sup pē/ist datment alle dage veruolget/eñ alst genomē is/sal die siecke alle zijn ledē roerē gelijc oft hi scharm de. Item men sal alsulckē suppositoriū maken. R. sal gēme/ruytbladerē.añ.ʒ.ʒ.castorij/euforbij/netel zaet.añ.ij.ʒ.huenichs genoech/men salt een suppos toriū makē. Itē een andere sonderlinge kuere des wa ters.R.tsap vā ezels kauwoorden/eñ die wortelen daer af tsap vā laureole/tsap van preos met purpu re bloemen/allsen sap eñ eupatorij.añ.iij.ʒ.menget

eñ latet staen dwater dat daer op drijft salmē wech doē/eñ douer blijfsel bewaren/Dan neemt reubar bar agrici.añ.ʒ.ʒ.spicanard.ēdiuie saet/scaraleije porceleijne/mastix/melck dragagāti/sal gēme.añ. i.ʒ.huenichs vā roosen.ʒ.ʒ.dat te pulverizerē is sal men pulverizeren/eñ in een glasen vat salmēt lāge roerē inde sonnē/eñ mē salt gelijc een cōserue vā roo sen makē/ Eñ men sals een.ʒ.nemen min oft meer. Teghen de water sucht/Neemt tartarū/bricket/eñ temset door eenen doeck/eñ soe vele verckens smeer smiltet aent vier dā salt dye siecke nemen met ydelē maghen eñ laet hem wādelen dwater sal geweldich wt loopen.

Teghen dwater.

Neēt die wortel vā lis ouer zee/stotet ontwee ende neēt.i.lepelken vā diē sap/eñ.v.oft.vi.dropelē vāde sprincwortele oft ruer cruyt oft ezula maior/eñ doet daer toe.ij.lepelē wijns/eenē lepel weys/eñ eenē le pel brootsuyckers/dit drinct nuchterē tot eenē drōc Itē neēt soppē vā brem/eñ baer delkēs vande pāreye stootetō twee eñ drincket.Oft neēt.iij.bollekēs loor in water ghesodē/ende dat water ghedroncken ver wermt die lendenē. Oft neemt turbith al.i.ʒ.witte gengebaer.ij.ʒ.calissie hout.i.ʒ.menget te samē met koeyen ruet.

Teghen den loopenden buyck.

R.verckēs strōt met bier gemenghet/en de coleret door eenen doeck/ende drincket dan. Itē sauiz poeder eñ seue poeder tsamē gedroncken maken den loop.

Om dat lichaem te stoppen

Itē neēt.iij.doderē vā eyerē hardt gesodē/op een tig ghel gedroocht eñ meel daer af gemaect/eñ ameldōc eñ suet melck/eñ een pappe daer af ghemaect. Ofte oudē lantwijn eñ sleebesien tsamē gesodē/eñ dā een pap gemaect vā boonē meel. Oft eenē doder vā ee nē eye/eñ tarwē bloemē eñ poeder vā noten musca tē/ghebackē tot eenē koecrken/etet. Itē neēt bean/ boonē sop/eñ paerdē mes in een sackē gedaē/dat al warm opt wee ghelept. R.electuariū van roosen sap.diab.ana.ij.ʒ. menget eñ nemet tsmorgens te.v. uren met wittē wijn.Oft.R.reuponitici/sene blade ren.ana.ij.ʒ.wit suycker.i.ʒ. mēget eñ maecter pul uer af. Oft. R. poeder vā preos senicle.ij.ʒ.senepoe der.i.ʒ.wit suycker.vi.ʒ. menget eñ maecter een pul uer.af. Oft.R.seue poeder.ij.ʒ. reubarbare vanden besten.i.ʒ.al.cicotrini.aloe turbith/eñ gūmich aga rici/fenigriec saet/wittē gengebaer/dauci.ana.ʒ.ß. spici nardi.ana.i.g.menghet te samen.Ende mē sal nemen vā desen puluere eenen lepel vol teghen den loop.

Om camergāc te hebbē eñ wint eñ lossen.

R.Sene poed.ij.ʒ.die beste reubarbe.ʒ.ß. wittē gen gebaer/galigaē/noot muscaten/aloe cicotrini/feni griec saet.ana.carui/coriādri/dauce/radicis sarifra ge.ana.ʒ.ß.spice nardi.ʒ.ß.menghet te samen.Ofte R.Dyareubarbi gebroken.ʒ.ß. dyarodion abbatis dyanisi/dyamargariton/dyacimiñ.ana.ij.ʒ.reubar bare.i.ʒ.wittē.gengeber/wittē preos/zeduwaer.cu bebarum.sarifrage wortel/saet vā daucus.ana.i.ʒ. sene.ʒ.ß. Oft neemt poeder vā wittē gengebaer.ij.ʒ comijn/coninginne poeder voor den steen/coningin ne poeder voor die kintdragēde.ana.ʒ.ß.menghet te samen/Dit poeder salmē nemē met pareye/daer pe tercelie in ghesoden is.

Tegē weedom in die sijde.

R.alssene/comijn/camille/roosebladeren.ana.i.m. Doet dat in eē sackē/siedet in wijn/eñ legget op die weedoēde sijde. Oft neēt villē cochiarū de pera sim plici.ana.ʒ.ß.maecter.xij.pillen af/maer en neemtse

¶ Die Chirurgie.

niet inder nieuwer manē. ℞. maſſ. pill. de agarico/ pillen de reu barbaro. ana. ʒ. ß. incorporeret met ſpuoet watere/ eñ maecter. xi. pill. af.

Om den loopenden buyck te maken.

℞. caſſiefiſtule verſch. iiij. ʒ. nemet mʒ tgecoocte Tamarind. dats genoech ſi. Teghen dē tantſweer. Neemt cleyn betonie eñ lauēder bloemē/ ſulcker eñ weye/ eñ wijn azijn meeſt/ ſtootet te ſamen/ dā legget al warm daer ghi die weelde hebt.

Om den camerganc te ſtoppen.

Neēt tſap vā garwē/ eñ tarwē bloemē/ maect daer af een deech eñ bact daer af een kockē/ dat eet. Oft neemt cruimē vā wittē broot eñ rooſtet bruyn in eē pāne/ dā neēt roodē wijn/ eñ ſiedet tot dʒ een luttel bindet/ eñ doet daer in ſoffraen/ dat beſighet. Ofte neemt roodē wijn oft maleuezey/ eñ neēt eenē dodē vāden eye gedroocht int vier eñ dien doder tot meel in twee gedaē/ eñ metten wijn ofte maleuezey door gedaē/ eñ daer een ſuppē af geſodē eñ dā dat gheten al ſittende tegen een eycken vier/ ſtopt den lichaem

Voor die ghene dye dicwils den cramp hebbē ende een luttel vermanieniſſe ghadt hebben vā dye popelſie/ Ten eerſtē moet ſi hē wachten vā alle vitſen/ eñ alle dat vā vitſen ghecooct wort/ als ertē eñ bonē. ꝛc. Eñ maect alſulckē decoctie. ℞. betonie/ alſen. ana. i. m. ſiedet in. i. pite waters op die helft/ coleret/ eñ in die clinſinge doet daer toe. ij. lepelen vā deſer ſirope. ℞. ſirope de calamento eñ bezācijs. ana. i. ℥. Dit gecoocte ſal hi nemē binnen. ij. dagen/ te wetē te acht vren eñ te vijf oren/ eñ als dit al in ghenomen is/ dā ſal hi deſe pillen nemē. ℞. maſſ. pil. cocheacū eñ de agarico. ana. ß. maecter. x. iij. pillē af/ incorporeret met ſcabioſen watere. Eñ na. xv. dagē/ neemt die voorß. eñ dan die pillen.

Om die hartheyt der milten te openen.

℞. water vā eupatorio. vi. ℥. herts tonghē/ byuoet/ aū. iiij. pōt. endiuie. ß. ℥. alkēgi. iij. ℥. ſirope vā ēdiuie vā biuoet/ van bernagie. aū. ℥. ß. mengher. Itē neēt ſirope vā endiuie/ van ſulcker/ nenufa violettē/ elx i. ℥. mēget in endiuie water/ ſcabioſe water/ ſulcker elx. i. ß. pinte/ drincket tſauōts eñ ſmorgē eñ noenēs eenē dronck. Hier na neemt een laxatijf/ als electuariū vā rooſenſap. ij. ʒ. dyaprunus. i. ß. ʒ. caſſiafiſtula. iiij. ʒ. Itē neemt cāſandali/ dyadā. m. x. ſuycker rooſ. violettē/ bernagiē/ cycoreye/ nenufar. elx. iiij. ʒ. maket een conditū/ dit eet dicwils indē dach/ Eñ na dē etē eedt coriander geconfijt

Tegē den hoeſt daer wt coēt eenen quadē ſtanc wt der ſidē oft voedinge eñ plaetſe der apoſtuemen ℞. caliſhout/ caneel/ capil. veneris. aū. iij. ʒ. ſwart eñ wit peper/ yſopenigelle/ vngula caballina fenigriec ſaet. aū. ij. ʒ. eñ. ß. paſſularū. arill. ℥. ß. fuſticor. amig. mē ſalſe ſupuerē. aū. v. ʒ. yreos/ netelzaet. aū. i. vierēdeel/ mē ſalt tſamē ſtootē/ eñ mē ſalt op. i. ß. pōt ſiedē men ſalt clinſen eñ hart wt druckē/ totter clinſinge ſalmē ſirope vā violettē daer toe doē. vi. ℥. geſcuymt huenich. i. pōt dā ſalment wed ſiedē tot eeu perfecte ſirope is. Eñ die ſiecke ſals alle morgē. ij. lepelen nemen/ eñ nae middaghe. i. des auonts.

Teghen die dropelpiſſe.

Men ſal heete doeckē zeer heet leggē/ omtrent dat gemechte/ eñ bouen dat ghemechte/ ende onder dat fundament.

Item men ſal makē pareye vā cyceren oft vanarten men ſal nemē. i. ℥. meloenſaet/ datmen ſtootē ſal eñ makent wt metter pareyen/ dat ſalmē tſmorghens drinckē. Itē men ſal. ij. ſackens makē vā lijnſaet/ vā fenigriec eñ vā camille/ van venckel zaet/ eñ keruel ſaet/ ſiedet tſamē eñ legget bouē die mālichʒ al heet deen achter dander/ alſo heet alſmē gedooghen kan

Om weder vleeſch te doen waſſen.

Neēt ſarcocollā/ maſtick/ ceruſe/ maecter eē plaeſter af. Een puluer tottē ſeluē. ℞. aloe epatici/ olibani/ draecs bloet/ maecter puluer af/ eñ legget op die wōden. Om eenen doren oft yſer wt te trecken/ ſalmē die wortel vā riet nemē/ eñ in ſtarckē wijn geſtootē eñ geſodē daer op geleet/ eñ daer tegē ouer aueroon geleet. Item een badt gemaect vā lijnzade/ dat ontbindet den cramp die coēt wt ydelinge door de medicine oft latinge. Oft deſe om den doren wt te treckē neēt ganſen ſtront met boon bloemē daer op geleet

Een plaeſter om die pine der wonden te ſaechtē. ℞. boter/ olie/ wijn met tarwen meel/ maecter. i. pap af op een cleyn vierken/ eñ alſt cout wort/ doet daer toe coude doderē vā eyerē met een luttel bolus van armenien/ eñ legget op die wonde.

Teghen verfortſeringe elcs ledts.

℞. wierooc/ roggē meel. aū. tempereet met eppēſaet legget daer op. Teghen bloetſchiterie. ℞. eē plaeſter vā gharſtē meel/ eñ ſap vā ſemper viua/ loopt dʒ bloet wt de rechte ſide/ ſo legget ōtrent die leuer/ eñ comet vāder ſlicker ſidē/ ſo legtſe op de milte/ eñ comet vā beyde ſidē/ ſo legtſe op beyde ſidē Om die lendē wormē te doodē/ neemt waterkerſſe in een pāne gefrijt/ ſonď vet daer toe te mengē/ eñ onď den nauel al warm geplaeſtert/ dootſe op eenē nacht. Een plaeſter om die medicine in te houden ℞. ſe. carui/ aniſi/ mara. alſſen/ mente/ eñ gherooſte broot in azijn genet eñ pulpa citinioꝛū/ morſſelet dat broot met pulpa/ eñ incorporeret met een luttel waters met deſe voorß. puluer/ der cruyden ſap/ legget op den mont vander maghen.

Een vnguent tegē impetiginē eñ ſerpiginē/ neemt ſaet vā carui/ witte elleborus eñ ſwarte. ana. ij. ʒ. ſtaphiſagria/ kaneel/ tartari/ duyuen mes/ yreos/ loot ana. ℥. ß. laetſe met verckens ſmeer makē eñ ſap vā griſiōō/ eñ capſo barbato/ eñ ſap van lapatij acuti.

Teghen alle weedom in alle leden.

Item bloeſem van okernoten/ vāden wijngaert eñ populier botten/ tſamen in olie ghewonnen.

Een vnguent op dē buyc voor troepe. ℞. olie citonior. eñ. camill. eñ maſtix. ana. ℥. ß. dat is ghenoech. Voor dē loop. ℞. carnes citonior. ſine ſpeciebꝰ. ij. ℥. ſalment maken. Tegen verhitheyt eñ vercoutheit ℞. pil. van agarice. i. ʒ. men ſalder. xi. maken.

Tot gequetſte ooghen/ Neemt kempē werck/ ende dwitte vanden eye/ legget onder die ooghen.

Om pijne te geneſen wten ooghen.

Men ſal thooft eerſt purgeren met pillen alefangi/ oft yera pigra/ daer na ſalmen nemē venckelſap/ eñ ruyte/ eñ vrouwen melck/ eñ drie dropelē ſeems/ dit ſalmen al tſamē doen/ eñ latent ſtaen eenē nacht/ eñ dā ſalment door. i. ſuyuer cleet doē/ Eñ men ſal des auonts drie oft vier dropelen doē in die ooggē/ dat ſalmen ſo lange doen tot dat twel af is.

Teghen dat meniſoen eñ heet Lienteria.

Dit is een ſiecte/ dat ſpijſe eñ dranck rau vāden menſche gaet/ dat coemt daer by/ dʒ hē gebreect enigerhāde cracht van binnē/ die de ſpiſe ſoude houdē. Eñ daer om coemt die ſake vā heeten humoren/ ſalmen

hem gheuē sirope roosaet/ Eñ men sal hē makē een plaester wel rieckende/ als vā sandalen van roosen Item coemt die sake vā couden / salmen hem gheuē dyacostū/ dyamastick/ Eñ een plaester op die mage gheleet vā olio cardino/ olio masticino. Eñ men sal hem geuē spijse die wel riect eñ stopt eñ die mage cō forteert. Eenē drāc die borst eñ maghe te suyueren. Neēt ysope/ sauie/ alssen. ana. i. m. petrocelie wortele venckel wortel. ana. i. m. oft. i. m. anijs/ vēckelsaet. i. lepel/ roosen. i. m. een luttel yreos/ siedet tsamē in eē pinte waters eñ wijns op die helft/ Latet. i. nacht op die cruyden staen/ dā sighet / eñ siedet andwerf met suycker/ hier af drincket tsmorgens eñ tsauonts. i. dronck/ twee vren voor den eten.

Eenen dranck voor die borst/ Neemt ysope/ alsene. sauie. i. m. petercelie wortel/ vēckel wortel. ij. oft. iiij. anijs/ venckelsaet. i. lepel vol/ rosijn. i. hāt vol/ siedet tsamē in. i. waelpot waters eñ rijnswijs totter helft: dā latet eenē nacht staen / clinset door eenē stromijn siedet anderwerf met suycker/ hier af suldy auont eñ morghē nemē. ij. vrē voor den eten eenē goedē dronc Om den camergāc te hebben/ neemt sauie bladeren iiij. ʒ. in. ij. crosens pareye gesodē/ deen smorgens/ eñ dāder nader noenē. Itē appelen gebradē eñ die kernen wt ghedaen eñ luttel zeems daer in ghedaen eñ so ghebraden/ eñ gheorbaert.

Teghen brakē. Neemt olie vā quedē gesmeert onder den hals bouē dz herte. Oft neēt ter welkē eens ofte tweewerwē vā desen buskē/ des maels. i. boō groot Neēt metridati. i. ℥. Itē tē anderē tijdē neemt tsmorghens een goet stuck vā desen nagebackē suyckere. Neēt puluer vādē speciē electuarij dulcis. i. ʒ. dyacinū. ℈. ß. der magē confortatijf/ dyamargariton: goedē kaneel. ana. i. ℈. saccarū tartarū gebackē/ gesmolten in finigrieck water/ dats genoech si/ maect daer een electuarium in tabulis af.

Item neemt vā desen nabescreuē pillen eens/ twee/ oft driewerf achter een/ telckē male viue/ tot ghi dē camerganc meer hebt dā ghy pleecht. Neemt mass. pillē de bñdicta de yera aure. añ. i. ʒ. xv. pillē gemaect Itē neemt goede rebarbere. iiij. ℈. spicanardi. iiij. g. ghietse eenē nacht in. ij. ℥. endiuie watere/ met. i. ℥. ß rijnschen wijns/ tsmorgēs wringet wel wt/ eñ doet daer toe sirope vā violetten. ℥. ß. dyacartami. i. ʒ. mēget/ eñ maect daer een dosis af.

Eenen dranck brengēde flegma vāder magen/ neēt agarici. ij. ʒ. turbith. i. ʒ. bladerkēs vā sene. i. ℥. epithimi/ calami aromatici caneel. añ. ij. ʒ. folie/ spicanardi añ. ij. ℈. galigaē/ geneuerbesiē. añ. i. ʒ. rijnscen wijns i. quaerte suyckers tweemael gesoden. xij. ℥. vā elcx gestooten latet staē eenē natuerlikē dach in de lucht men sal die cracht int sop drucken/ ende maken eenē clarept naerdē kunst soot behoort. Itē die siecke sal nemen vā desen dranc alle morgen eenē goedē dronck tot dat alle den drāc gedronckē is. Itē daer na moet hi vā desen cōdito nemē/ neēt cāsandali/ dyarodion abba. añ. i. ʒ. pulverizeret/ diacucurbite. i. half. ʒ. suyckers ghenoech/ maket een ghecoocte in die tafelen/ bonen verghult.

Om te sterckē/ neēt rob de ribes. i. ℥. man9. x. cū perlis cōserue/ roode roosen. ℥. eñ. i. half/ menghet ende maecter een conditū af.

Juleb.

Itē neemt capill9 veneris/ sauie/ liquiritie/ passulū ysopi. i. m. maecter een siedinge af in. ij. pont waters op die helft/ clinset eñ ōtbindet met sirope vā viuoet eñ vā ysopo. ana. iij. ℥. maecter een Juleb aromaticū af mz kaneel/ eñ doet daer suycker toe dats genoech si/ eñ maect eenē dranck te nemē als Juleb.

Om die catarrē wten nase te treckē/ neemt gesnedē ganciaen als lange pillen ghenet in olye vā nardus eñ saechtelijc indē nuese gestekē eñ daer in gehoudē

Voor die derdē daechs cortse/ neēt ganciaē in stuckē gesnedē: genet eenē nacht in azijn nemet tot eenē dronck mettē azijn/ eer die cortse aencoemt.

¶ Wringinge des buycs is een pijne der magē met steecten eñ ongerusticheyt eñ benautheyt/ eñ groote quactheyt/ eñ minderinghe des rusts/ ō die colere eñ die besloten humoren int inghewande.

Lienteria is een loopinge des buycs: in die welcke dat gegetē eñ gedronckē is/ wort wt gedreuē in dye selue gelijckeyt eñ grootheyt/ als si ingeenomē zijn om die cranckheyt der onthoudinge der magē eñ der ouerster darmen/ eñ sweeringe der seluer.

Item anastropha dat is die dunneschijt/ eē snelle wt driuinge der spijsen door de benedēste/ maer die colerica passio/ dats de drooge eñ herte wtdriuinge door de bouenste eñ benedenste/ maer haer sake is verdoruen humoor inder magē. Itē Lienteria dats dē loop die sonder veranderinghe zijnder gedaente is/ want daer gheene geschiet en is noch tot chilū noch chimū eert wtghedreuen is.

Dyarria is een loopinge der humorē bycans ghelijck der pestilencie. Dissinteria heet een loopinge der humorē mettē bloede in die ontuellinge eñ sweeringe der ingewandē. Thenasmon is een appetijt eñ te groote wille om te schijtē/ ende luttel ofte niet daer toe doēde. Eē remedie tegē alderhāde thenasmon/ neēt fenigriec/ lijnsaet/ maluwe/ bismalue/ mellilote/ camille: tsop vandē koole. añ. iij. ʒ. wrinetse eñ siedetse in water/ dā steecter een spongie in/ eñ douwet wt eñ legtse daer op/ ende die cruydē wriuet in stuckē tot een plaester/ eñ leggetse dicke op die weedoende plaetse.

Item dyabetica passio/ is eē onmanierlike wtlatinge der vrinē/ eñ in dese passie dorstmē seere/ soement neemt so nistmenf/ eñ is gelijck in den honts lust.

Item strāguria die coude pisse is pissinge met druppē/ comēde vā gebreckē der blasen oft quade lijftocht Itē in heete sakē gebruict cucurbite/ meloenē/ lactuwe/ spinagie/ atriplex/ eñ besighet sirope vā roosen: sirope mirtinū/ suycker vā roosen/ cansandale/ dyadragāti frigidi/ car. citoniorū cōditorū met suyckere sander specien. Dissuria is onthoudinghe der vrinē tegē sinē wille/ gelijc dat hi begheert te pissen/ eñ en kan niet/ oft als hi niet en kan/ noch en begheert.

Itē sat. riasis. is een gedueringe oprechtige des māg roede met begheerte eñ lust te genooten. Item preapismus is een onmanierlike eñ geduerige oprechtinghe des mans roede sonder lust eñ begheerte.

In die cortse.

Tegen dē dorst eñ tegē die beuinge maect cleyn sarkens vā psilio/ oft maect alsulckē pillen. Neēt tsap vā suere wijnbesien/ sulcker sap / lactuwe / vini walorū granatorū/ wittē azijn. ana. i. ℥. cooctse met een cleyn vierkē/ met brootsuycker: eñ houdtse ondē dye tonge. Itē men sal den buyck slappē met cas. māna eñ tamarindē. mz pruymē oft oximel laxatijf/ diaprunis trifera geraspt.

Het voetsel sal wesen gherstē meel / eē korste broots driemael gewasschē/ amādelen melck. Itē neēt oxi-

saccarū/sulcker sirope/ sirope vā violettē/sirope ne
nufaris.
Juleb. ℞. sirope vā epithimo. ij. ℥. ß. van calamento
℥. ß. water vā grisicō/hertstōge/cicoreie. añ. i. ß. pōt
eñ maket een iuleb.

Eenen laxatiuen dranck.

℞. bernagie bloemē/ossen tonghe. ana. i. pōt/ sene/
epithimi/ polopodij quercū. ana. i. ʒ. lupulorum. ana. i.
℈. maect. i. decoctie na die const op eē quarte/ latet. i.
nacht in die decoctie staē/ des morgēs cluset proper
lic wtdouwēde/eñ doet daer toe sirope vā epithimo
℥. ß. dyasene laxatiui. iij. ʒ. trociscus alhandal. iij. ğ/
maecter eenē dranc af/ eñ neemt dat des morghens
indē dageraet. ℞. sirope de epithimo. ß. pōt/ Oft ne
met sirope de bizancijs. vij. ℥.
Seer goede pillē. ℞. mass. pillularum indorum. pillen de
lapide lazuli. añ. ʒ. ß. mēget tsamē met oximel/squili
tico/ maecter. xi. pillen af een dosis salt zijn.
Een laxatijf. ℞. die cōfectie hameth/ naer die mee-
ste bescriuinge/ diasene laxatijf. ana. iij. ʒ. sirope van
epithimo. ℥. ß. sal. indic. v. ğ. int water gesodē van lu
pulē. iij. ℥. ß. tsamē ghemenget/ indē dageraet salmē
se al law nemē. Jtē dese laxatiue moet mē nemē ten.
iiij. vrē tsmorgens/ eñ totten. x. vrē salmē vasten/ eñ
een vre daer na/ moetmē nemē eenen suep des zaets
met suyckere om die medicine te reynighen.
Eē cōfortatijf nemē tweemael des daechs so groot
als een castanie. ℞. cōserue van ossen tongē/ berna-
gie. añ. i. ℥. electuarij letificātis. i. ℥. eñ. ℥. dyacinum
electuarij aromatici/ roosen sole Galienus bescreuē
heeft. añ. ß. ℥. sirope vā grisi con/ eñ de calamēto. añ.
iiij. ℥. menget wel/ dit cōforteert steecten int lijf.

Teghen bloeyen wter nuesen.

Neemt wijnrupte gelept eenē dach eñ. i. nacht in goe
den wijnazijn/ dan in een pāne gedroocht ende indē
nuese ghesteken.
Een electuarie om te bedwingē die catarren/ dats/
die groue humorē die vandē hoofde dalē/ den snof/
℞. out suycker ros. i. ℥. diarodion. vi. ʒ. cout diadra-
gāti. i. ℥. ß. root corael/ coriander/ bereydet. ana. i. ℈.
men salt mengen eñ verdulgent.
Om dat bloet spouwē te stelpē/ eñ dē hoest te saech
tē. ℞. dyadragāti frigidi. i. ℥. bolus vā armeniē/ wel
gestootē na die regule. ij. ʒ. mēget met sirope vā ga-
gel eñ incorporeret te samē indē mortier gestooten
sōnd vier salmē eē cōfectie middelbaer hart in eenen
beedt. iij. ʒ. voor elcken beedt maken.

Teghen die daghelijcsche cortse.

Ten eerstē salmē die leuer ader latē eñ dan salmē dit
nauolgēde maturatijf nemē. ℞. endiuie water/ cico
reye water. ana. iiij. ℥. oxisacre/ finicle/ sirope vā vio-
lettē. ana. i. ℥. menget eñ maect Juleb/ eñ men moet
te vier mael nemē/ te weten ten acht vren/ eñ nae die
noene te. iiij. vren/ eñ des anderē daechs desghelijck.
Jn dē. iij. dage sal hi dese pillē nemē. ℞. pillarum coche
arū. ℈. i. ß. pillē van grisicō. ğ. viij. dyagredij. ij. gra.
wriuet al tsamē/ eñ maecter. ix. pillē met eupatorij/
ende salder alle daghe drie nemen.
Oft neēt dese laxeringe. ℞. reubarbari electi. iij. ℈.
spicenard. iiij. gra. tsamē gepuluerizeert/ eñ in. iiij. ℥.
koernets/ des morgēs saltmēt styf wtdrucken/ ende
mē salder cassie excicate daer toe doē. ℥. ß. eñ mē sal
haer dosis maken/ men salt des morgens gheuē.
Daer na gheeft hem dit cō fortatijf teghen dē dorst
℞. Rob de Ribes. i. ℥. suycker violaet/ cāsandali. añ.

¶ Die medicinen.

vi. ʒ. mēget eñ maect een conditū met sirope vā endi
uie/ waer af hi sal nemen na zijn believte.

Vnguentū om die mage te starcken.

℞. olie vā mastic. i. ℥. camille eñ spicanardi. añ. ℥. ß.
menget met was/ eñ maecter een salue af

In pleurisi.

Ter stont salmen laten/ in die side daer tegen ouer/
voor den derden dach/ maer na dē derdē dach in dye
selue side.
Mē sal nemē dese nauolgēde pillē. Neemt gemeyn
pillē. i. ʒ. oft dese die beter zijn. ℞. mass. pullularum
de agarico et cochearū. ana. ʒ. ß. maecter. xv. pillē af/
eñ die siecke salse tot eenen mael nemen.

Ander seer goede pillen.

Neemt pillen de agarico een dragma.
Een sirope des daechs veel te nemē. ℞. liquiris. cap
veneris eñ viol. in pixid. Eē vnguēt. Neemt olie vā
camil. vā soete amād. viol. añ. ℥. ß. rvndē smeer. iij. ʒ.
maket een vnguent met wasse.
Een maturatijf. ℞. dyapemdeō: dit genut rijpt dye
fluymen. Een confortatijf voor die borste.
Neemt dyadragāti frigidi. i. ℥. penide suycker cādy.
ana. ℥. ß. mēget met looch de pino/ eñ sirope vā yso-
pe dats genoech is/ eñ maecter eē conditū af/ hier af
sal hi alle vren nemē Vnguentū voor die borst.
Neemt olie vā soete amande len. i. ℥. camil. viol. ana
℥. ß. met wasse salmēt. i. vnguēt makē. Tegē dē steē
Recipe cicer. se. fe. & aur. radic. petroce. et feñ. fiat pu
retū. Recipe radices fe. et petro bulliātur in potto vi
ni francie al. vsque tertiam partē decoctionis/ et su-
matur duabus horis ante prandium.

Teghen squinancie.

Men sal die hooft ader laten also gheringe als ghi
moecht/ dan neemt pillen cochearū. i. ʒ.
Een gorgelinge. Neēt wegebreede water/ eñ vā ca-
prifolij. ana. een half pont/ dyamorū. ij. ℥. mēget tsa-
mē/ eñ gorgelet dicwils daer mede al lauwe/ eñ wil-
dijt scharper hebbē/ so docter honts stront toe.

Om die kele te besmeeren.

Neēt olie vā camil. i. ℥. eñ besmeert daer die kele me
de/ leggende daer op wolle metter yken
Voor die ontuellige des monts wter magen comē-
de. Een wasschinge des monts. Neemt wegebreede
water/ snoesterē vā nooten. ana. een. half pont/ hue-
nich roosaet gelcinset/ dyanucū. ana. i. ℥. gebrant al-
luyn. i. ʒ. mēget te samē eñ maect een wasschinge lā
ge indē mōt te houdē. Oft neēt roode roosen blade-
rē/ groote eñ cleyne wegebreede: siedetse in een pin-
te regēwaters op die helft doet daer toe huenich vā
roosen. i. ℥. eñ gemeyn sout/ eñ gebrant alluyn. ana
ij. ʒ. maect daer een wasschinghe af.
Voor dē weedō des hoofts als die apoplexie. Een
preseruatijf/ recipe achori cōditi dimissomelle. ij. ʒ. &
ß. aromatic. ros. ℥. i. electū sine musco. ana. vi. ʒ. zuca
ros. i. ℥. misce cū sirup. de sticad. qđ sufficit pro cōdito
Voor die schijterie een beproefde experimēt
Neemt dat sap van wegebreede zaet/ suppet in met
een eye/ oft met eenen ghebradē appele.
Om tbloet te stelpē neemt groene netelen eñ legt-
se op die wōde in die gesuedē adere. Jtē wasschet die
kullecken/ met koudē water eñ azijn thelpt vele.
Die mā die kullē in coude water/ die vrou de borste.
Als yemāt in zijn ooge gesinetē is. Neemt bladerē
van agrimonie gewreuē mettē witte vāden eye/ eñ
legget bouē daer op. Voor dē weedom in die kele

Neemt comijn poeder met wijn geſodē / ende drinct
daer af nacht eñ dach. Teghen pijne des buyes.
Weghebrede ſap helpt ſeer.

Teghen cancker eñ fiſtule.

Neemt leuende kalck / auripigmētum eñ atrimentū
pulueriſeret ende ſtroeyet daer op.

Om dat ſpouwen te verhouden.

Venckel zaet in ſtuckē gewreuē met water / eñ drinc=
ket daer af. Oft poleye met azijn tſauonts na den etē
ghedroncken / purgeert den ſtanck des monts / Oft
yſope met wijn ghecooct purgeert die borſt.
Teghen den hoeſt. Seduarum cum aqua bibe.

Teghen die wratten.

Solſequiū cum ſole tritū cataplaſme impone. Oft
neemt hinnen ſtront met wijn ende olie ghemenget
ende daer op ghelept.

Dit is goet tottē ooghē / neemt. ij. ℥. coperroot. i. ℥.
werdegriſe / cleyn gepulueriſeert / legget in ruitē wa
ter ende roeret dicke / ende alſt claer is druppet in die
ooghen. Teghē tgraueel een experimēt. Neēt
ouerjarighe keruel bladeren in een root coolbladt /
ende op den weedomme ghelept loſſet den ſteen.
Oft neemt puymen wten lande oft peſſemen oft pee=
den / duyuen keruel: petercelie vā macidoniē in wijn
gheſoden / ende dien wijn des auonts ghedroncken.

Voor die ooghen.

Teghen ooghen die gequetſt zijn / eñ ontuerwet met
ſlaghen / bradet een eye hardt / eñ heet ghepelt / eñ dz
in een lijnwaet ghedaen / eñ alſo langhe ghewalcket
dat daer ſmout wt coemt / eñ dat met eenē cleynē ve=
derkens in die ooghe ghedaen. Oft neemt ozemoet
die wortel in wijn gheſoden / is goet in roode ooghē
ſmertende ooghen / oft dye ander ghebreck hebben.

Teghen die gequetſt is binnē inden lichaem.

Neemt ozemoede ſtamptſe in eenen mortier / eñ ne=
met tarwē bloeme mz melcke oft anders vet / maect
daer af een ſuppen dat drincket nuchteren.
Als ghi eenige weedomme hebt aen uwe lijf oft let
neemt rugghen meel ende ſout / een luttel wijns kne
det te gader ende legghet daer op.
¶ Tegen een gebroken been oft ander ledt / neēt duy=
uen mes / ſchapen mes / ſoet eñ ſout met wijn / maket
een plaeſter / ſpalcket ouer. ij. dagē ſuldijt vermaken
Die den ſteen in zijn gemachte heeft: neme bladerē
vā rapen eñ wrijftſe te gader eñ legtſe int vier / eñ leg
ghet heet daer op. Oft neēt een gloeyēde yſere / hou=
det aen uwe gemachte alſo heet als ghi moecht gedo
ghen. Oft neemt campernoel / legget al heet daer op
Dien zijn ghemachte ſwillet / hi neme witte pappe=
len / eñ ſiedetſe in watere met ſwinen ſmoute / legget
daer al heet op. Item coemt dat geſwil van hittē / ſo
legt daer op tarwē ſemelen in wijn azijn gheſodē / oft
ſoete melck met gherſten meel. Itē rupte in wijn ge=
ſoden eñ ghedronckē verdrijft dat witte water.

Teghen den huych oft ſquinancie.

Neēt alſſen / camille / dille. ana. geſodē / eñ dā terupt
al warm op eenē doeck ghelept / eñ op die kele gelept
Eñ dan genomē albū grecū oft oximel / dats hondts
ſtront wtgemaect met bier / eñ des een gelas gedrōc=
ken / dat ſal ter ſtont wtwalgē eñ dan ſal die apoſtue=
nie breken. Item die verhit eñ vercout is / ende
geronnē bloet heeft / neēt. i. ghelas wijns eñ een half
loot geſtooten bakelaers / eñ dat warm ghedronckē.
Ende ten eerſten die leuer ader ghelaten.
☞ Om een ſchelle oft vlecke van die ooge tē doene /

Neemt die wortel van dye cleyne tremorſiē / dats vā
die cleyne duyuels bete / dz zijn cleyne gheele bloem=
kens in die heyde / dat in wijn gheſodē / eñ dien wijn
in die oogen ghedrupt. Om te ſlapen eñ ruſten
Neemt die ydel bollen van dē mancop / breecxſe ende
ſiedtſe in wijn / douwet wt eñ drinct des een half glaſ
ken / maer ſiedet een pinte op die helft.
¶ Voor die ghene die de cortſe hebbē / comēde vā fleg=
ma op die leuere. Neēt ſulcker ſirope cōditi. ℥. ß. con=
ſerue viola. cicoree. ana. i. ℥. mēget: eñ nuttet tſauōts
daer af. Eñ in. iij. dach neēt dit laxatiuū. Neēt dyaſi=
niconis. ℥. ß. ontbindet in. iij. ℥. cyrorepe / neemt deſen
dranck indē dagheraet. Oft neēt drooge alſſen blade
ren. m. ß. ſiedetſe in een pont wittē rijnſchē wijns / eñ
fonteyn watere. i. ℥. opt vierēdeel geſodē / eñ alſt cout
is clinſet / eñ wildy doeter ſuycker toe / eñ nemet des
morghens eenen dronck daer af.
Daer nae neemt dit laxatijf. ℞. maſſam pillularū ala
fanginacū. ʒ. ß. dyagredij. iiij. g. menget / mē ſalder. v.
pillen af maken / men ſalſe des auonts nemē alſmen
te bedde ghaet.

¶ Teghen dat voet euel dat van hitten coemt.

Daer is tweederhande kuere vā binnē eñ van buy=
ten. Tot die kuere vā buytē: neemt roos olie. i. vierē=
deel azijn dats genoech ſi: rueret onder een beſtrijct
die plaetſe / het ſaechtet die plaetſe eñ verbiedet de hu=
morē toe te vloedē. Neēt puluer vā billē luttel warm
gemaect op. i. tiechele eñ alſo daer op geleit. Oft wri
uet die ſtede alleen met azijn. Oft vrouwē melck met
ſpongien daer op gelept. Oft neēt koeyē melc. i. pōt
gepulueriſeert eppē ſaet. i. vierēdeel roggen broots /
maect daer af. i. plaeſter / legget daer op. Oft beſtrij=
ket die plaetſe met rooſe olie. Oft epithimeert die ſte
de met nacht ſchade ſap / eñ wegebreede ſap.
Itē die ander maniere met laxerende dingen. ℞. mi
rabolanorū citrinorū. xv. ʒ. pulueriſeert turbith frica
ti / polopodij. añ. iij. ʒ. ſene ſeminis / griſicon. añ. iiij. ʒ.
hermodactuli al endiuie ſaet. Item als die voetcrāp
van couden is / dwelcke men bekent als daer gheene
hitte en is / noch ooc gheen roothept. Deſe heeft ooc
twee kuerē / als vā binnē eñ vā buyten. Itē vā binnē
ſalmē nemē cleyne centorie. v. ʒ. euforbij. ij. ʒ. turbith /
al. bene gūmoſi. x. ʒ. ſaturie / gengeber / moſtaert ſaet
peper / caſtorei. ana. i. ʒ. maecter pillen af / haer doſ. is
van. i. ʒ. tot. iij. Van de kuere van buyten.
¶ In die coude podegra behoeft mē. ij. plaeſterē de eer
ſte ſal wordē gelept bider ſtadt der ſeericheit. Neēt cy
prieſ. nootē / mirre / maſtic / wierooc / elcs. ℥. ℥. gūme vā
arabiē / dyadragāti. aña. iij. ʒ. ſauie water. ℥. pont roo
ſen watere. i. ℥. azijns / dats genoech ſi / die te pulueri
ſeren zijn pulueriſeert / mēget tſamē eñ maect daer. i.
plaeſter af eñ legtſe daer op Een ander plaeſtere om
opt ſeer te leggē / die gheneeſt / ſaechtet eñ reſolueert
diemē aldus maect / neēt maſeleine: fenigriec: lijnſaet
ana. i. ℥. aſſchē van coolſtocken. ℥. ℥. maecter een ſalue
af / eñ neēt azijn met huenich eñ fenigrieck: ſiedet tſa=
men met bockē oft ſchapē ſtront / menget al te ſamē
ende maect daer een plaeſter af.

¶ hier eyndet dat boeck allē practiſinē tot hulpe / be=
trouwēde een verbeteringe vandē expertſtē practiſi
nē / eñ iſt dat hē belieft vermeerderinge / allē menſchē
tot dienſte. Geprent Thantwerpen indē guldē Een
hooren / By mij Willem Vorſterman. Int Jaer ons
Heeren. M.CCCCC.XL. den. xviij. dach vā Meert.

